
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00813493 4

DEN OLDNORSKE OG OLDISLANDSKE

LITTERATURS HISTORIE

AF

FINNUR JÓNSSON

ANDEN UDGAVE

ANDET BIND

G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN MCMXXIII

S. L. Møllers Bogtrykkeri. København.
230304

INDHOLDSFORTEGNELSE.

Side

ANDET TIDSRUM.

o. 1100—o. 1300.

SAGATIDSRUMMET.

Dette tidsrum er i den norske og islandske litteraturs historie et hovedtidsrum; til det hører først og fremmest hele den skrevne originale prosalitteratur, og da særlig sagaskrivningen og lovene; hertil kommer en overordenlig righoldig oversættelseslitteratur, der indbefatter meget forskellige, men overvejende historiske værker.

Ved de fortræffelige originale skrifter, ved det myreflittige arbejde, ved de få, men glimrende forfatternavne kunde dette tidsrum med rette kaldes litteraturens guldalder (I, 6). Særlig gælder denne betegnelse dog de første 100—130 år; i tidsrummets sidste tredjedel mærkes nemlig efterhånden naturnødvendige forandringer i den litterære frembringelse. Sit höjdepunkt når denne i tiden omkr. 1200, i de bedste isl. slægtsagaer, i Snorres historiske værk, i lovsamlingerne, og hermed var det originale prosaforfatterskab så godt som afsluttet. Tilbage stod at mangfoldiggöre, hvad der var forfattet, samt, hvad vi vil se er sket, at udvide og omarbejde, særlig de historiske skrifter og i disse at indarbejde, hvad man endnu fandt i den levende tradition eller hvad der i tidens løb efterhånden var blevet tildigtet (legender og lignende), som de oprindelige forfattere, vistnok ofte med velberåd hu, havde udeladt. Denne virksomhed var imidlertid hverken så betydningsfuld eller så selvstændigt et åndsarbejde, som den oprindelige forfattergærning. Den sidste halvdel af det 13. årh. står således betydelig tilbage for den forudgående tid, men dens betydning for afskrivningsvirksomheden og udbredelsen af de gamle, nu tildels omarbejdede, skrifter, kan vanskelig overvurderes.

Hvad tidsrummets poetiske frembringelser angår, kan denne ikke på nogen måde tåle at sammenlignes med den førstes. Vi har en (hird)skjaldedigtning, der ganske vist er en ligefrem fortsættelse af den tidligere, men den er nu i flere henseender af en anden art og betydning, hvad der nærmere vil blive belyst i det følgende. Til denne digtning må alle religiøse kvad henføres, da de er støbte i samme form som de ældre digte og har de fleste af disses ydre egenskaber. Således forholder det sig hele tidsrummet igennem. Kun i en forholdsvis kort tid og indenfor et begrænset område findes der i det 13. årh. en opblomstring af en særlig digtningsart (spottedigte). Hirdskjaldevæsenet blomstrer endnu i det 12. årh. i det hele taget af gavn, medens det i det 13. årh. kun kan siges at eksistere af navn.

För end vi går videre, vil vi i al korthed behandle de ydre tilstande i Norge og på Island i dette tidsrum.

---

1. AFSNIT.

§ 1.

Historiske tilstande i Norge og på Island.

Vi har tidligere (1. bind) særlig dvælet ved det religiøse liv og de dertil knyttede forestillinger, samt ved forskellige ydre forhold hos Nordmænd og Islændere i det 9.—11. årh., som måtte synes at være af vigtighed for digtningen i det første tidsrum. Vi har søgt at påvise sammenhængen mellem de forskellige slags eddadigte og de forhold, hvortil de er knyttede, og hvoraf de synes at være fremvoksede; vi har søgt at vise, hvorledes skjaldedigtningen, skönt oprunden i Norge, dog ved forholdenes udvikling blev en særlig islandsk åndsfrembringelse og anerkendt som sådan af Nordmændene selv.

Således blev det ved at være i det tidsrum, vi her behandler. Der opstod i det ingen nævneværdig digtning i Norge, og der eksisterede her aldrig nogen egenlig sagaskrivning eller overhovedet nogen prosaisk litteratur (bortset fra nogle oversættelser af homilier og kirkelige skrifter og et enkelt historisk værk) för end i det 13. årh. og da blev denne fremhjulpen ikke fra neden,

men fra oven, idet selve kongerne virkede for den. Nogen egenlig national litteratur eksisterer der med andre ord ikke i Norge. Dette forhold finder sin forklaring i historiske grunde. Som det af det følgende vil fremgå, bundede den nationale islandske litteratur helt og holdent i det islandske folks oprindelse og livsvilkår ned igennem tiderne, kort sagt, i dets historiske traditioner. [1])

Styrken af Nordmændenes traditioner kan ikke have været så stor og frodig udviklet som Islændernes. De levede så at sige ikke således i og af deres oldtids minder som disse og havde ikke den samme grund dertil. Nordmændenes historie særlig i det 11. og 12. årh. egnede sig heller ikke til at vedligeholde de gamle traditioner og forsyne dem med ny livskraft. Dertil var forholdene altfor urolige og krigerske. Islændernes uroligste, for åndsfrembringelser mindst gunstige tid falder allerede i det 10. årh., en tid, som for Norges vedkommende i det mindste delvis ikke var så forstyrret, medens netop det århundrede, som for Islands vedkommende var og blev det gunstigste og som da også udmærker sig ved sin rige og frodige åndelige virksomhed, var for Norge en over alle grænser forstyrret og forvirret tid, — det 12. årh. efter 1130. Det er de blodige fejders, den grusomme og ødelæggende borgerkrigs tidsrum [2]) hele århundredet ud og et godt stykke ind i det næste. Her var den ene hånd løftet mod den anden; kampe rasede uden ophør hele landet over, drab og blodsudgydelse hørte til dagens orden. De ypperste mænd i landet, kongerne og høvdingerne, var så optagne af dette politisk-krigerske barbarliv, at fra dem kunde der ikke være tale om, at noget stød til en national litteratur kunde udgå. Der var ingen tid til at tænke på sligt. Og det følger af sig selv, at fra de ringere stænder kunde noget sådant endnu langt mindre ske. Deres tid var optagen dels af eget arbejde for livet og erhvervelsen af de vigtigste livsfornødenheder, dels af de indenlandske stridigheder og kampe, som de ikke kunde undgå at blive dragne ind i. De forskellige efterhånden opståede kongsæmner, hvoraf denne ulykkelige tid vrimlede, skulde nok sørge for, at der ikke gaves den krog i landet, hvor der kunde være fred i længere tid. De samlede omkring sig alle dem, der vilde og kunde yde dem

1) Med „traditioner“ menes her og ellers mundtlige meddelelser fra slægt til slægt.

2) Om de indre grunde hertil se *J. E. Sars:* Udsigt osv. II, 66—71; om selve det her omhandlede tidsrum sst. 72—121.

hærfølge; mange var uden tvivl nødtvungne. Det er denne tid, som *Tjodrek* munk skildrer i sin historie måske med nogen overdrivelse i de enkelte udtryk men dog i hovedsagen træffende således: »Nos quoque hujus schedulæ hic finem facimus, indignum valde judicantes memoriæ posterorum tradere scelera, homicidia, perjuria, parricidia, sanctorum locorum contaminationes, dei contemptum, non minus religiosorum deprædationes quam totius plebis, mulierum captivationes et ceteras abominationes, quas longum est enumerare« [1]). Således måtte det komme dertil, at den tid, som på Island var litteraturens allerfrodigste, for Norges vedkommende blev og måtte blive den allergoldeste. Når *Saxo grammaticus*[2]) antyder, at »Norges blomstrende forfatning« blev nedslået ligesom »af lyn og uvejr« efter Harald gilles ankomst til Norge, har dette uvejr ikke just nedslået nogen national litteratur — for der var ingen —, men dog sikkert de betingelser, som kunde formodes at have været tilstede derfor, kvalt de jordbundens spirer, hvoraf en sådan litteratur kunde fremvokse [3]).

Man havde måske kunnet vænte, at ligesom livet på Island affødte en mængde stedlige traditioner, der dannede grundlaget for den senere sagaskrivning, kunde det være gået til i Norge, således at livet dér havde dannet en mængde traditioner og senere affødt en litteratur. Men således gik det ikke. Islænderne havde allerede i det 12. årh. begyndt deres sagaskrivning ikke alene for Islands, men også for Norges vedkommende. Allerede Sæmund og Are frode havde givet en oversigt over Norges historie (kongerækken i alfald). Ved midten af det 12. årh. var en Islænder i Norge for at samle pålidelige førstehåndsefterretninger om den nærmest forudgangne tid. Kong Sverre benyttede o. 1185 en islandsk abbed til at skrive sin egen saga indtil det tidspunkt osv. Det var Islænderne, der her samtidig med begivenhederne optog disse til skriftlig fremstilling. Der må tillige tidlig have rådet den følelse og almindelige opfattelse, at Islænderne særlig egnede sig til den slags arbejde; ligesom Sverre havde benyttet en Islænder, således benyttede senere kong Magnus lagabøter en bekendt islandsk historiker til at skrive sin

1) Monum. hist. Norw., s. 67.

2) P. E. Müllers udg. 652, jfr. *Sars* udsigt II, 72.

3) Jeg formår ikke at slutte mig til *Sars*' betragtninger, Udsigt II, 320 ff. Den egenlige Sturlungetid falder netop efter den isl. litteraturs guldalder og sammen med tilbagegangen.

faders historie, hvis fortsættelse dannedes af samme forfatters saga om Magnus selv.

Der opstod ikke i det 13. årh. nogen national sagaskrivning. Derimod eksisterer der det förnævnte sagaværk på latin af munken Tjodrek (fra slutningen af det 12. årh.); men efter forfatterens egne ord beror hans skrift på Islændernes fortællinger; hans ord (i begyndelsen af værket) er særlig vigtige, eftersom de aldeles klart og utvetydigt viser den særlig norske opfattelse af Islænderne som sagaskrivere og historikere, og de afgiver det bedste bevis for det ovenfor udviklede; de lyder således: »Operæ pretium duxi, vir illustrissime [Eystein erkebiskop], pauca hæc de antiquitate regum Norwagiensium breviter annotare et prout sagaciter perquirere potuimus ab eis, penes quos horum memoria præcipue vigere creditur, quos nos Islendinga vocamus, qui hæc in suis antiquis carminibus percelebrata recolunt« [1]). Den nævnte forfatter, Tjodrek munk, der taler således, er så godt som enestående som norsk forfatter fra denne tid.

Det forsøg, som i den sidste tid er, især af prof. H. Koht, gjort for at påvise en norsk historisk litteratur i modersmålet, eller dog en ikke ringe andel deri i det 12. årh., kan ikke siges at være overbevisende. Jeg henviser til hans afhandling i Edda 1914 og min modafhandling — det gælder især Sverressaga — i Arkiv f. nord. fil. XXXVI (1919). Jeg vil ingenlunde nægte, at der i Norge har været bygdetraditioner om tidligere personer og begivenheder, men de var tildels af en anden karakter end de islandske. Og sikkert er de aldrig bleven samlede til større grupper som de islandske, ligesom der ikke mærkes det mindste til de »frode« mænd, vi finder på Island o. 1100. Enkelte af de her antydede traditioner kan have fundet vej til litteraturen, f. ex. til et værk som Ágrip.

Skønt det er så, kan man dog tale om norsk prosalitteratur i det 13. årh. Hermed forholder det sig således.

Da kong Sverre døde (1202), var det klart, at hans æts herredömme i Norge var grundlagt. I ham havde Norge haft en konge, som med utrættelig udholdenhed, aldrig svigtende klogt og mangesidig begavelse havde styret mod sit mål. Han besad

[1]) Meningen af det siste har *G. Storm* rigtig gengivet i sin anm. til stedet. Jfr. også kap. 1 hos Tjodrek (ang. tidsregningen) og flere steder i hans skrift.

litterær, særlig gejstlig uddannelse, og han har åbenbart haft ikke ringe interesse for boglig kunst overhovedet. Sikkert er det, at hans navn nöje er knyttet til sagaen om ham, og det er med god grund formodet, at det forsvarsskrift fra slutn. af det 12. årh., som er rettet mod pave og gejstlighed til værn for kongedömmet, er skrevet, ikke just af ham, men efter hans tilskyndelse. Vi ved også, at gamle digte har han kendt noget til (I, 51). Hans sön, den håbefulde, begavede Hakon (d. 1. jan. 1204) var ligeledes en vel uddannet og litterært interesseret mand, men han døde for tidlig til at kunne virke for udviklingen af en norsk litteratur.

Hakons sön, Hakon »den gamle« (1217—63), fik bedre tid, magt og lejlighed til at interessere sig og virke for litteraturen. Det er sandsynligt, at denne begavede, kraftige og ærgærrige fyrste, så snart han var kommen i ubestridt besiddelse af Norges kongestol, og efterat de ødelæggende borgerkrige endelig var afsluttede, da først og fremmest tænkte på at hæve det norske kongedömme til det samme trin, som andre evropæiske samtidige kongedömmer stod på, og at omgive dette med al den glans, som hørte til et sådant, og det ikke alene med hensyn til det ydre magtområde. Dette søgte han blandt andet at udvirke ved at lade overføre på norsk fremmede, berömte latinske og romanske skrifter m. m. for dermed at underholde sig og sit hof. Siden trængte disse skrifter ud blandt Nordmændene og særlig blandt Islænderne. Intet viser bedre end dette, i forbindelse med at kong Hakon synes særlig at have benyttet ikke-norske oversættere, at der hos det norske folk ikke var de betingelser tilstede, der kunde vække eller fremtvinge en national fra folkets hjærterødder udsprungen litteratur. At det norske folk heller ikke på andre områder viste nogen tilböjelighed til selvstændig åndelig virksomhed i dette tidsrum, er en kendsgærning. En norsk poesi findes, med undtagelse af den orknøske, så godt som slet ikke. Det var Islændere, nu som för, der optrådte som hirdskjalde; norske religiøse digte kendes ikke, og nogen folkelig digtning er så godt som ukendt.

Det er det så meget rigere politiske liv, de idelige uroligheder og kampe, indenlandske såvelsom udenlandske, der optog alles sind og tanker og som tillige med kampen for livet fortrængte enhver litterær syslen hos det menige folk. De höjere

stænder, særlig gejstligheden, måtte dog, nærmest af praktiske grunde, udfolde nogen åndelig virksomhed.

Alt eftersom tiderne forandredes, eftersom kongemagten tog til og det sociale liv blev fuldkomnere og mere flersidigt, viste det sig uundgåligt at ændre lovene; de gamle love fra det 9., 10. og 11. årh. var for simple, for ufuldstændige i indhold til at være tilstrækkelige i et mere fremskredent kulturtidsrum, hvor f. ex. særlig handelen udvikledes, købstæder anlagdes og blomstrede op osv. Olaf den hellige havde beskæftiget sig med de norske love, udvidet og forbedret dem; men det var sikkert ikke tilstrækkeligt; de måtte stadig ændres og fuldstændiggöres. Dette lovgivningsarbejde er udført af kongen i forbindelse med landets kyndigste mænd. Også i denne henseende var, som bekendt, Hakon den gamle særlig virksom, skönt hans arbejder kun var af en forberedende art. Hans sön, Magnus, var det forbeholdt at afslutte lovarbejdet ved at udarbejde en for hele landet gældende, ensartet lov.

Den anden hovedstand, gejstligheden, har i begyndelsen sikkert udøvet en ikke ubetydelig virksomhed ikke alene på den gejstlige lovgivnings og kirketugts område, men også og navnlig som prædikende. Nogen original virksomhed var der dog her ikke tale om. Den norske kirkeret blev naturligvis den almindelige katolske; de kirkelige taler var mest oversættelser af fremmede navnlig latinske prædikener eller homilier. »Sagaer« om hellige mænd og apostle er tidlig bleven skreven i Norge, men det er alt oversættelser fra latinske originaler.

Det 11. årh.s første halvdel gik med til at ordne den norske kirke. Denne ordning udgik fra kongen selv (Olaf d. hellige) efter samråd med gejstlige mænd (biskoppen Grímkell). Kort efter Olafs fald blev det første kloster, et benediktinerkloster, stiftet i Trondhjem. Det varede dog lidt endnu, inden landet fik en gejstlig, systematisk inddeling. Først under Olaf kyrre deltes Norge i 3 bispedömmer: Nidaros's, Seljas eller Bergens og Oslos. Kirker var nu bleven rejste rundt omkring i landet, men nogen gejstlig jurisdiktion eksisterede der endnu ikke.

De ældste indfødte præster har vel ingen synderlig uddannelse haft og næppe besiddet större eller flere kundskaber end höjst nødvendigt.

Alt dette simple og ufuldkomne forsvandt efterhånden. Hele

ordningen blev efterhånden mere fuldkommen[1]; gejstlighedens kundskaber steg, idet læsningen af latinske kirkelige skrifter blev mere almindelig, ligesom også skrivekunsten fulgte med. Af klostre stiftedes der flere i det 12. årh.; således f. ex. Elgesæter ved Nidaros, Munkeliv i Bergen, Albanskloster på Selja, klostret på Hovedøen og Lysekloster. Af nonneklostre fandtes der 4, altsammen benediktiner- og cistercienser-klostre[2]. Disse klostre blev dog, såvidt ses kan, ikke arnesteder for nogen videnskabelig virksomhed i det hele; dette hænger sammen med de ovenfor omtalte sociale og politiske forhold.

Hvad derimod Island angår, møder vi der et ganske andet statsbillede end i Norge.

I rent politisk henseende var Island en aristokratisk fristat, som, efter at dens urolige barndomsalder var forbi (o. 1030), levede under forholdsvis rolige indre forhold i omtrent halvandet hundrede år; disse forstyrredes i begyndelsen ikke ved stridigheder mellem enkelte høvdinger; men eftersom det 12 årh. led, opstod der ufred, der blev almindelig hele landet over i det 13. årh., og da førte til fristatens undergang.

De gamle høvdingeslægters antal var i tidens løb taget af, magten og formuen samledes på færre hænder; der opstod en indbyrdes kappelyst og skinsyge med en uforholdsmæssig magtbrynde; lidet tiltalende sammenstød, skærmysler og kampe, manddrab og voldshandlinger — det er kendemærket på den første halvdel eller særlig 2. fjærdedel af det 13. årh., den sörgelig bekendte Sturlungetid. Samtidig begynder den norske konges politiske bestræbelser at göre sig gældende.

Forholdet mellem Norge og Island havde i det 12. årh. været, som i tidligere tider, så godt som uforandret. Handelsforbindelserne ikke alene vedligeholdtes, men udvikledes på forskellig måde. Islandske skjalde vedblev i stort antal at besøge de norske konger, og skønt der næppe kan tillægges dem og deres idræt så stor en betydning som tidligere, spiller de dog omtrent den samme rolle, i det mindste hele det 12. årh. igennem.

I kulturhistorisk og sproglig henseende var disse forbindelser af en meget stor betydning. Men de bevirkede tillige, at de

---

1) M. h. t. de herhen hørende spörsmål henvises til *A. C. Bang:* Udsigt osv. s. 55 ff.

2) Jfr. foruden *Langes* klosterhistorie *A. Bangs* Udsigt 192 ff.

norske konger stadig ligesom havde öjet hæftet på Island og skönt der ingen positive beviser — undtagen for Olaf d. helliges vedkommende — gives for, at de norske konger för o. 1200 har tænkt på eller ønsket at underkaste sig Island, er det dog ikke usandsynligt, at tanken lejlighedsvis er dukket op, men de indre og ydre hindringer, der var tilstede, måtte gang på gang slå denne tanke ned. Disse hindringer var f. ex. den indre splid og borgerkrige i Norge selv; dernæst Islands fjærne beliggenhed tilligemed indbyggernes uafhængighedsfølelse og selvbevidste stilling. Men der skulde indtræde en forandring i alle disse forhold.

Efter at kong Hakon havde besteget den norske trone og bragt en almindelig fred i landet tilveje, var en af hovedbetingelserne for at kunne virke udad skabt. Samtidig var forholdene på Island væsenlig forandrede; høvdingeklassen var, som allerede bemærket, bleven fåtallig, og hvad der var værre, de fejdede med hinanden; der var en indbyrdes splid og kiv. Hertil kom endvidere, at der var opstået uenighed mellem den verdslige og den gejstlige magt (Torlak d. helliges krav, biskop Gudmunds evindelige stridigheder osv.) og den norske erkebiskops overhøjhed kunde ikke være uden betydning for og indflydelse på udviklingen af de politiske forhold. Nu om nogensinde måtte lejligheden være gunstig for udførelsen af den för omtalte tanke, for en indgriben fra den norske konges side.

Og ganske rigtig. Lejligheden blev greben og benyttet af Hakon og Skule jarl. Kort efter at Hakon havde fået magten, søgte de, tilsyneladende foranlediget ved nogle stridigheder mellem Nordmænd og Islændere i selve Island, under hvilke nogle Nordmænd dræbtes, at skride til handling. I 1218 kom til Norge en af Islands fornemste og mægtigste høvdinger, Snorre Sturluson. Han vidste at skaffe sig kongens og særlig Skule jarls yndest, og da man, i anledning af den nysomtalte sag, truede med at ville foretage et krigstog (et hævn- og erobringstog) til den fjærne ø, siges Snorre at have afvendt dette ved løftet om at forsøge at bevirke, at den af sig selv og uden krig skulde underkaste sig kongen. Dette løfte af Snorre gjorde i öjeblikket sin virkning; det afværgede den for Island öjeblikkelige fare. Men Snorre rørte, efter at være kommen hjem igen, aldrig en finger til at opfylde sit løfte, og dette kostede ham senere livet. Men kong Hakon var ikke den mand, der var tilböjelig til at opgive en én gang fattet tanke eller beslutning. Ved sin klogt

benyttede han de islandske høvdinger afvekslende som redskaber, dels mod hinanden, dels for at virke for ham selv, ligesom han også ved hjælp af Nordmænd på enhver måde søgte at fremme sine planer med hensyn til Island. Som bekendt blev resultatet, at Island i årene 1262—64 underkastede sig den norske konge på visse, nærmere bestemte betingelser. Hermed havde Island tabt sit selvstyre; den gamle fristat var ophørt.

Hvad lovgivningen angik, måtte landet blive mere eller mindre afhængigt af den norske konge, og tiden viste, at det også blev det. I kirkeretlig henseende blev landet fuldstændig afhængigt af den norske erkebiskop. I historisk-politisk henseende havde underkastelsen naturligvis de mest gennemgribende følger og i litterær henseende var den ikke uden vigtighed.

Det er værdt at lægge mærke til, at, samtidig med at landet tabte eller stod i begreb med at tabe sin selvstændighed, havde den islandske sagaskrivning, — hvorom nærmere i det følgende —, i det hele taget nået sit höjdepunkt og dermed en vis afslutning. Efter denne tid forandredes smagen efterhånden, og den ændring, der indtrådte, understøttedes kraftig af påvirkninger fra Norge. Det var den af kong Hakon fremhjulpne fremmede litteratur, der begyndte at få indpas også på Island, dels fordi man begærlig greb et nyt stof, dels fordi det var Islændere, som kongen, i det mindste tildels, benyttede som oversættere. Snart vandt denne nye litteratur megen udbredelse på Island og blev navnlig i det 14. årh. temmelig almindelig. I øvrigt vil vi på hvert sted søge at påvise de norske påvirkninger, der efterhånden gör sig gældende.

Efter at Island ved midten af det 11. årh. havde fået sin første biskop i Skalholt (Ísleifr 1056—1080), havde det kun én biskop indtil i begyndelsen af det 12. årh., da biskop Gissurr indrömmede Nordlændingerne et særskilt bispedömme. Den første biskop på Hólar var Jon Ögmundsson (1106—21). Som för bemærket (I, 327—8) havde landets første biskop kun liden myndighed i det hele; den islandske stats ydre og indre forhold greb han ikke ind i. Men allerede Ísleifs sön, den nævnte Gissurr, fik, måske dog nærmest på grund af sin egen udmærkede karakter og folkeyndest, en större myndighed. Således bevirkede han tiendens indførelse (1096), hvorved en ekstraskat blev pålagt hele befolkningen, men, som Are frode siger, »det gennemførtes på grund af hans folkegunst, samt ved hans og Sæmunds taler og

ved lovsigemanden Markus' råd«. Der er ingen tvivl om, at denne begivenhed betegnede et stort skridt fremad for den gejstlige myndighed og magt på Island. Det næste skridt i så henseende var indførelsen af en almindelig islandsk kristenret (på foranstaltning af de to biskopper Torlak 1118—33 og Ketill 1122—45). Når hertil kommer, at de islandske love blev nedskrevne under medvirkning af gejstligheden, og at Are frode, den første islandske historieskriver, var præst, fremdeles, at biskop Jon Ögmundsson i sin nidkærhed endogså gik så vidt, at han angreb dagenes gamle folkelige navne (Tys-dag [Tirsdag], Odins-dag [Onsdag] osv.), fordi de indeholdt minder om hedensk gudetro, og indførte andre isteden (tredje-dag, midtuge-dag osv.), uden at man mærker nogen modstand fra folket, — så betegner alt dette, at det nu er gejstligheden, som er bleven ikke just eneherskende, men dog kommen i besiddelse af en magt, som kunde, i det mindste på visse områder, byde den verdslige stangen. Nogen strid mellem gejstligheden og de verdslige høvdinger er der endnu ikke tale om. Endnu var bægge disse klasser så at sige ét. Der fandtes ingen indvandrede eller fremmede præster; de islandske præster var de verdslige høvdingers egne sönner og nære slægtninge, der handlede efter samråd med disse og under gensidig forståelse, med andre ord: gejstligheden stod på folkelighedens trin og følte sig ét med det folk, som den tilhørte og som den lige var udsprungen af og hævede sig ikke meget over det i levevis og vaner. Den ærede og overholdt de gældende love, der naturligvis for længe siden var blevne ændrede, hvor den nye tro og trosskikke krævede det; ejendommeligt for denne ringe forskel på de to »stænder« er, at der i det 12. årh. fandtes mange »boglærde«, gejstlig uddannede høvdinge, der dog ingensinde beklædte et kirkeligt embede [1]).

Endnu en grund til, at den islandske gejstlighed ikke følte sig som en særlig mod andre myndigheder stillet stand, var den lange afstand mellem den og dens nærmeste kirkelige overhoved, erkebispen i Bremen og — senere — i Lund. Først efter at den myndige Eystein var bleven erkebiskop i Nidaros (1161) blev den islandske kirke underlagt det norske erkebispedömme; den første af Eystein (1163) viede islandske biskop var Brandr Sæmundsson til Holar. Først herefter er det, at gejstligheden begynder at opstille særlige krav, først og fremmest angående patronatsretten

[1]) Jfr. *Sars:* Udsigt II 271—2.

over alle landets kirker. Biskop Torlak den hellige (d. 1193) forsøgte at tiltvinge sig denne ret, samt på andre punkter at udvide kirkens magt. Hans bestræbelser blev dog frugtesløse. Først under biskop Arne Þorláksson (1269—98) blev den kirkelige strid hæftig og brændende. Disse stridigheder var samtidige med og ikke uden påvirkning af stridigheder i Norge (Eystein og Sverre, Magnus lagabøter og biskop Jon). Men disse stridigheder havde næppe nogen indflydelse på eller betydning for den islandske litteratur. Vi behøver derfor ikke nærmere at dvæle ved dem her.

Ligesom i andre lande stiftedes der klostre også på Island; de første islandske klostre grundlagdes omtrent samtidig med de norske og vistnok med dem som forbilleder. Det ældste og måske berömteste var benediktinerklostret på Þingeyrar (Þingeyraklaustr i Hunavatnssyssel), stiftet 1133, benediktinerklostret på Munka-Þverá (Øfjorden), stiftet 1155, klostret i Hitardal (vestlandet), stiftet 1166 (bestod kun til henved midten af det 13. årh.), klostret i Þykkvibœr i Ver (Skaptafellssyssel), stiftet 1168, klostret i Flatey, — senere (1184) — på Helgafell, stiftet 1172, klostret på Saurbœr (Øfjorden), stiftet lidt för 1200 (holdt sig kun en kort tid), klostret i Viðey (ved Reykjavik), stiftet 1226, klostret på Möðruvellir, stiftet 1295, samt endelig det kortvarige og for os fuldstændig betydningsløse kloster på Skriða, stiftet 1493; desuden fandtes der to nonneklostre på Kirkjubœr, stiftet 1186, og Reynistaðr, stiftet 1295.

Munkeklostrene ses således hovedsagelig at have tilhørt nordlandet, ialt 4, derefter kommer vestlandet (sydvestlandet) med tre og endelig sydøstlandet med ét. Af disse var de ældste og de, som fortrinsvis må have haft betydning for litteraturen, to på nordlandet, to på vestlandet samt Þykkvabœjarklaustr.

At disse klostre har haft litterær betydning, er for længe siden erkendt. Medens man for Norges vedkommende kun kender én munk som forfatter og medens de norske klostre, som ovenfor bemærket, aldrig kom til at udfolde nogen videnskabelig virksomhed, var det modsatte tilfældet med de islandske. Ser vi på forfatternavnene, der i øvrigt er forholdsvis få, og de i litteraturen nævnte hjemmelsmænd, møder vi mest gejstlig uddannede mænd med præsterne Sæmund og Are i spidsen. Af dem er de fleste igen munke, som abbed Ásgrímr Vestliða-

son (Þingeyrar, d. 1162), abbed Karl Jonsson (sst.; forfatteren af Sverrissaga); samtidig med ham og i samme kloster levede »brødrene« Gunnlaugr og Oddr (der forfattede Olafssagaer), abbed Nikolas Bergsson (Munka-Þverá, geografisk forf.), abbed Brandr Jonsson (d. 1264), abbed Rúnolfr Sigmundarson, samtidig med ham præsten Grímr Holmsteinsson (Jonssaga baptiste) for ikke at nævne mænd som Styrmir hinn fróðe (d. 1245), Óláfr hvitaskáld (d. 1259) osv. Navnlig synes forfattervirksomheden at være knyttet til Þingeyrar. Af ikke-gejstlige forfattere kendes i modsætning til de anførte Erik Oddssön og så Snorre og hans brodersön Sturla; men disse to opvejer mange andre.

Desuden foregik der i klostrene en udstrakt gejstlig undervisning samt vistnok også en oversættelsesvirksomhed, der bestod i at overføre på landets mål latinske homilier, legender og apostelhistorier. Også kendes en grammatisk-retorisk virksomhed, der uden tvivl også fandt sted i klostrene eller udgik derfra. Hvorvidt de egenlige islandske slægtsagaer hidrører fra klostermænd, vil senere blive undersøgt; så meget er sikkert, at visse bearbejdelser af enkelte sagaer må stamme fra gejstlige, der således i det mindste har deltaget i afskrivnings- og omarbejdelsesvirksomheden.

Alt dette lader os skimte, hvor stor en del den islandske gejstlighed har i Islands gamle nationale litteratur. Tiltrods for at det var gejstlige, der deltog heri, var og blev litteraturen overhovedet national. Dette har sin grund i den ovenfor nævnte ringe forskel på gejstlig og verdslig stand i det 11. og 12. årh. tilligemed den inderlige sammenhæng, der bestod mellem bægge. Denne sammenhæng var så stærk, at et par forsøg på at skrive på latin omkr. 1200 forblev isolerede og ikke fristede til efterlignelse. Nogen middelalderlig latinsk forfattervirksomhed kunde ikke komme i stand. Man følte, at man skrev for et forstående folk, et folk, som på grund af sine stærke traditioner og hjemlige mundtlige sagafortællinger krævede at kunne læse disse, når de bleve bogførte.

Hvad ellers den islandske gejstligheds kundskaber angår, har den vistnok stået på höjde med andre landes samtidige gejstlighed, undt. for så vidt som den aldrig udfoldede nogen selvstændig, på udstrakt lærdom beroende spekulativ skolastisk-teologisk virksomhed. Medens de islandske boglærde endnu var få

og spredte, måtte de, der vilde studere til gavns, rejse udenlands og der få deres gejstlige uddannelse. De rejste da i reglen til Tyskland og studerede der, sål. f. ex. biskop Ísleifr. Men også Frankrig og England besøgtes af Islændere. Efter at gejstligheden var bleven talrigere på Island, og navnlig efter at Ísleifr var bleven biskop, opstod der skoler i selve landet. Særlig blev der til bægge bispesæder knyttet uddannelsesanstalter for vordende gejstlige. Desuden holdt lærde præster på deres gårde etslags skoler. Undervisningsgenstandene var først og fremmest den middelalderlige teologi tilligemed latin og grammatik (retorik), det kirkelige kalendervæsen osv. Kundskaberne i latin har i almindelighed været ret gode, så at man ikke alene forstod at tyde de originale skrifter, men også at skrive latin; oversættelserne er i reglen korrekte og smagfulde.

Således stod oplysningen og dannelsen på Island på et forholdsvis höjt standpunkt og, når henses til den nationale litterære virksomhed, på et höjere, end hos noget andet folk i Evropa.

Samtidig med den nye tros indførelse, eller i det mindste ikke ret længe efter, er den evropæiske skrivekunst bleven indført og kendt i landet. I det 11. årh. er denne kunst sikkert bleven udøvet af meget få; ved dette århundreds slutning må den dog, takket være skolerne, være bleven temmelig udbredt blandt gejstligheden i det mindste og benyttet til mindre optegnelser, dokumenter og oversættelser af homilier og lign. Ved år 1117 havde man i hvert fald fået en så betydelig øvelse i at skrive modersmålet med latinske bogstaver, at man i vinteren 1117—18 ifølge en altingsbeslutning nedskrev en stor del af fristatens love — det første större arbejde, der bestemt vides at være skrevet på islandsk. Den islandske skrift og dens udvikling, særlig dens forhold til den gamle runeskrift, vil i øvrigt blive behandlet i en anden sammenhæng.

Hvad endelig det menige folks stilling til litteraturen i dette tidsrum angår, må det i det hele siges, at sansen og interessen for den gamle skjaldedigtning efterhånden og særlig i det 13. årh. tabte sig, skönt de gamle former stadig benyttedes. Hertil svarer, at der i det 13. årh. synes at være opstået en mere folkelig art af poesi, der nærmere er i slægt med den digtningsart, som er særlig ejendommelig for det 3. tidsrum. Med forståelsen af den gamle hirdskjaldedigtning er det rimeligvis gået noget tilbage. Mulig er sansen for den gamle og simplere eddakvads-

digtning samtidig stegen, og vi får nu tillige forsøg på at efterligne denne, men herom mere i det følgende. På den anden side nærer folket i dets helhed den mest levende interesse for sagaer af enhver art, og ligeså udbredt og almindelig som den mundtlige fortælling havde været för dette tidsrum, ligeså udstrakt synes forholdsvis sagaskrivningen at have været, ligeså almindelig læsningen af det skrevne; der er næppe tvivl om, at man har brugt de skrevne sagaer som underholdningsmiddel, rimeligvis til oplæsning, ligesom tilfældet har været på Island til den dag i dag. Der er her en bevægelse, som det er værdt at lægge mærke til. Den almindelig udbredte, folkelige, mundtlige sagafortælling betingede en folkelig, national sagaskrivning; efter at være frembragt bevirkede denne, at folkets åndelige interesser århundreder igennem har gået og går tildels endnu i en bestemt retning og kom til at danne den foryngelsens kilde, hvoraf det islandske folk stadig siden har øst, og hvori det stadig har fundet og genkendt sig selv. Det er denne saga-litteratur, som i forbindelse med andre omstændigheder, bl. a. landets fjærne beliggenhed, har bevirket, at det islandske folk mere end noget andet har bevaret sit sprog uforandret, ja så lidet ændret, at ethvert læsende barn forstår de gamle sagaer ligeså godt som nutidens skrifter, og at folket er så godt inde i landets historie, særlig oldtidens.

Den videnskabelige, litterære sans, der viser sig i sagaskrivningen, åbenbarer sig også deri, at man nu med flid samler alle gamle minder af enhver slags, ikke alene de forhistoriske sagn *(fornaldarsögur)*, men også gamle digte og brudstykker af sådanne og anlægger hele samlinger deraf; man samlede de islandske love i forskellige samlinger; man studerede den gamle mytologi og samlede, hvad der endnu var tilbage deraf, og skrev en sammenhængende fremstilling af den; ligeledes studerede man den gamle digtning, uddrog deraf poetiske benævnelser og ordnede disse i versificerede, systematiske remser (til lettelse for digterne), samlede gamle gåder osv. osv. Man studerede kalendervæsen og grammatik og skrev derom. Kort sagt, man møder så godt som på ethvert område en ivrig, flittig virksomhed, hvor vi mærker en virkelig sund og sand videnskabelig sans og en bevidst, kritisk søgen efter sandhed, der på sin måde står på höjde med nutidens. Man møder alle vegne den mest alsidige åndelige interesse både hos höje og lave.

§ 2.

Digtningen i almindelighed.

Dette tidsrums digtning er dels verdslig, dels gejstlig; den første kan atter deles i forskellige arter.

Hvad da for det første hirdskjaldedigtningen angår får vi her en ligefrem fortsættelse af det forrige tidsrums fyrstedigtning. Hirdskjaldenes stilling er, især i dettes første halvdel, ikke væsenlig forskellig fra den, som de indtog i foregående tidsrum. Islandske skjalde blev, som tidligere, ved med at rejse til udlandet for at digte om fyrster og konger og bringe dem deres kvad. Der indtræder dog åbenbart en forskel med hensyn til deres stilling, deres anseelse og den dem tillagte betydning allerede henimod slutningen af det 12. årh.

Det var at vente, at det gamle hirdskjaldevæsen, ensformigt som det til alle tider var og havde været, måtte engang begynde at føles som noget gammelt, og der er ingen tvivl om, at de norske fyrster, for ikke at tale om andre (danske og svenske), i dette tidsrum har betragtet det som noget rent sædvanemæssigt, noget som nu engang af gammel vane hørte til; der tales da heller ikke om en eneste konge, som særlig siges at have yndet og begunstiget skjaldene og deres kunst i lighed f. ex. med konger som Olaf den hellige eller Harald hårdråde; en undtagelse gör dog måske brødrene Eystein (d. 1122) og Sigurd Jorsalfar (d. 1130); jfr. hvad Saxo fortæller om skjalden Arnaldr i Danmark. På den anden side mærkes der undertiden en vis ringeagt for skjaldene. Anderledes kan kong Magnus Erlingssons forhold overfor digteren Máne næppe forstås eller forklares. Han kalder ham for löjers skyld Tungle (»Månelil« i en nedsættende tone; *tungl* = *máni* 'måne') og giver ham, der lige var kommen tilbage fra en Romarejse, en skjorte; hele det skildrede optrin kan næppe have været behageligt for digteren, der slet ikke var nogen dårlig skjald. Mindre beviskraft har, hvad der fortælles om Sven grade, der ikke vilde give hovedskjalden Einarr Skúlason nogen lön for hans digt. I Danmark har interessen for skjaldekvadene næppe nogensinde været så levende som i Norge; dernæst måtte den endnu tidligere svækkes dér end her.

Denne tilbagegang bliver let forklarlig, når vi lægger mærke til, at skjaldenes virkelige betydning nu var langt ringere end tidligere og trangen til dem meget mindre. Tid-

ligere havde deres kvad været om ikke det eneste, så dog det sikreste opbevaringssted for fortids dåd og fyrsters glans, hvor mindet derom skulde opbevares »så længe verden stod«. Nu var der opstået en farlig medbejler til de levende mindekvad, nemlig den omtrent samtidige nedskrivning af begivenheder; de skrevne sagaer opbevarede ligeså sikkert og ganske anderledes fyldigt fyrsternes handlinger; deres indhold blev hæntet fra öjenvidner; til bekræftelse af det meddelte behøvede man ikke mere samtidige digteres altid kortfattede kvad. Det er da også tilfældet, at, uagtet det vrimler af hirdskjalde hele det 12. årh. igennem (således har ikke mindre end 13 skjalde digtet om kong Sverre), er der så godt som intet bevaret af deres kvad. Endnu værre bliver det i det følgende århundrede. Ikke alene blev skjaldene nu langt færre — den gamle skik at rejse udenlands for udelukkende at optræde som hirdskjalde bliver langt mindre almindelig —, men deres digtning synker ned til at blive en ren formsag, som mænd som Skule jarl og kong Hakon holdt deres hånd over som en god gammel skik og som fuldstændig holder op med kong Erik Magnusson (d. 1299).

Hvad folkets forhold til skjaldedigtningen angår, har dets interesse for fyrstekvad og kvad overhovedet endnu i det 12. årh. været ret betydelig. Vi finder sådanne digte benyttede som underholdningsgenstand på Reykjahólar 1119. Digternes betydning og værd føltes og udtales klart af forfatteren til den 1. grammatiske afhandling fra o. 1140. Skjalden Máne fremsiger Haldórr skvaldres Utfarardrápa hos kong Magnus 1184 [1]), men dette er dog det eneste eksempel, der haves på ældre digtes brug til fremsigelse, og efter som det 12. årh. lakkede mod enden, er fyrstekvadene begyndt at gå af mode som en almindelig underholdningsgenstand, så at de omkring år 1200 kan i så henseende siges at have udspillet deres rolle. Forståelsen var bleven ringere, hvad man kan se af den forvanskede form, som digtene i de allerældste håndskrifter har; jeg skal f. ex. minde om den eneste afskrift vi har af Plácitúsdrápa, som stammer fra tiden omkr. 1200 eller noget derefter. Ligeledes forudsætter Snorre misforståelser og forvanskninger af digtene, når han ytrer i fortalen til Hkr.: »*en kvæðin þykkja mér sizt ór stað færð, ef þau eru rétt kveðin ok skynsamliga upp tekin*«. Herimod taler ikke

[1]) Fms. VIII, 207.

Þiðrekss. (s. 2), når den omtaler »*kvæði, er skemta skal rikum mönnum*«, ti her er der tale om ældre i simplere form digtede kvad om oldtidshelte (heltekvad, eddadigte og lign.), men ikke om skjaldekvad.

Til trods for denne tilbagegang i fyrstedigtenes ævne til at more, var sansen for poesi dog stadig lige levende og ævnen til at digte lige almindelig. Den viste sig ikke alene i de statelige og i alt efter fyrstekvadene indrettede helgendigte, hvormed enkelte mænd kunde lade sig underholde, trøste og husvale [1]), om de end aldrig blev populære i det hele, men også i mindre digte og løse vers, der stadig digtedes og som ofte var således, at folk morede sig kostelig derved [2]).

En særegen art af fyrstedigte, som opstår i dette tidsrum er kvad om længst afdøde fyrster og begivenheder (f. ex. Jomsvikingetoget), og som ikke ligefrem har noget med de gamle arvekvad at göre; de er et udslag af tidens interesse for oldtiden og dens studium deraf.

Det gamle hang til at göre nar ad hinanden, som var Nordboerne medfødt, var tidlig blevet holdt nede ved lovens hårde bestemmelser (I, 645—6). En virkelig s a t i r e d i g t n i n g havde ikke kunnet udvikle sig, og så længe den gamle ærbødighed eller dog i hvert fald en vis respekt for de gamle fristatslove holdt sig, kunde den ikke blive af betydning. Men såsnart en lovløshedens tid indtrådte og følelsen for hinandens og egen værdighed slappedes, kan man vænte at finde udslag af det samme hang; det gör vi da også. I det 13. årh.s værste tider, i selvrådighedens og selvtægtens lovløse tidsrum dukker, i det mindste i visse egne, en satiredigtning op, måske af en særlig form og med et særligt navn. Denne vil senere særskilt blive behandlet.

Om nogen e r o t i s k digtning er der næppe tale; der findes, ligesom tidligere, enkelte løse kærlighedsvers, men ingen særlig erotisk digter. Her synes den gejstlige nidkærhed, i forbindelse med de gamle loves strænge bestemmelser, at have gjort sig gældende. I det mindste finder vi, at biskop Jón Ögmundarson (d. 1121), der søgte at udrydde alt, hvad der smagte af heden-

---

1) Sturl. I. 312—13.

2) Jfr. den oplysning, Grettiss. 119 giver: „og efter denne samtale har muntre mænd indrettet (ɔ: i senere tid) det digt, som kaldes Grettisfærsla, og deri brugt vittige ord til fornöjelse for folk". Der er sikkert her tale om et i simple former digtet kvad af spøgefuldt indhold.

skab og hedenske skikke (galdre, overtro, hedenske dagenavne [se ovf.] osv.), også på det strængeste forbød *mansöngskvæði eða -visur,* som »han ikke vilde høre fremsagte og ikke vilde tillade blev fremsagte«, men der tilföjes, at »han dog ikke helt havde held med sig deri« [1]). At de følgende islandske biskopper har søgt at virke i en lignende retning, er ikke usandsynligt.

Vi har i 1. bind søgt at påvise tilstedeværelsen af en lærd, efterklassisk eddadigtning (Grípisspá, Völuspá hin skamma). I det 12. årh. udfoldede man bl. a. en udstrakt virksomhed, der bestod, som ovf. antydet, i at samle alle mulige sagn om oldtidshelte og oldtidsbedrifter, der naturligvis ofte i reglen kunde være dunkle og fragmentariske nok. Disse sagnbrudstykker og stumper søgte man, så godt det lod sig göre, at sætte sammen og lave sagaer af til underholdning for folk; men også rent antikvariske interesser, hvorpå vi senere vil se mange eksempler, har bevirket indsamlingen af det gamle stof. De sagaer, man nu lavede heraf, blev støbte i samme form som de historiske sagaer, og ligesom disse indeholdt — ægte — vers, således blev, for efterligningens skyld, selvlavede vers indsatte hist og her, tildels for også at göre det hele mere troværdigt og skuffende; disse tildigtede vers var i reglen — af samme grund — forfattede i ældre og simplere versemål; man søgte at göre dem gammeldags i tone og stil og benyttede derfor gamle ord og talemåder, der fandtes og tildels endnu genfindes i de ældste digte (eddakvad o. lign.). Disse tildigtede vers er dels digte, dels vers-cykler, dels enkelte løse vers — af meget forskelligt indhold. Også en anden slags lærd digtning (som þulur o. lign.) udfoldedes.

Hermed er de forskellige arter af dette tidsrums verdslige digtning i al korthed antydede.

Hertil kommer til slutning en temmelig udstrakt gejstlig digtning, der særlig behandler kristelige helte, både hjemlige (som Olaf d. hellige) og fremmede (kristne legende-helte og martyrer) samt forskellige religiøs-dogmatiske æmner (som Kristi kors, den hellige ånd osv.); alle disse digte benytter, på et par undtagelser nær (som Sólarljóð), de gamle verdslige versemål (dróttkvætt og hrynhent). Hertil slutter sig på en måde over-

[1]) Biskupa s. I, 165. 237.

sættelsen af det kristelig-moralske digt Disticha Catonis (Hugsvinnsmål).

Samtidig med den ovenfor omtalte tilbagegang i skjaldenes anseelse og betydning (se nedenfor), får deres digtning, som formelkunst betragtet, et betydeligt opsving; den bliver nu genstand for en systematisk lærd undersøgelse og betragtning; reglerne for den bliver yderligere fastsatte, versemålene med rim og lign. nærmere bestemte efter ydre ejendommeligheder, som dog næppe alle var egnede til at danne særskilte, ny versemål og som heller aldrig i praksis benyttedes efter de strængeste fordringer. Også blev selve omskrivningerne nu undersøgte og satte i system ligesom også enkelt-benævnelserne samledes og ordnedes i versificerede remser. Dette bevidste, videnskabelige studium og denne teoretiske betragtning af det forhåndenværende stof afføder foruden den ovenfor nævnte digtning, i det 13. årh. første halvdel et udmærket værk, Snorres Edda, der skulde være etslags håndbog eller lærebog i skjaldskab for begyndere og unge skjalde. Lærestoffet er her særlig »skjaldesproget«, d. v. s. omskrivningerne og de enkelte kun i digtning brugelige ord *(heiti, fornöfn);* de deles i klasser, opregnes og belyses ved skjaldeeksempler. I almindelighed gives der her den regel, at man bör, såvidt muligt, følge i fædrenes fodspor, anvende de samme udtryk og omskrivninger som de, i hvert fald ikke fjærne sig for meget fra dem [1]). Hele Snorres Skáldskaparmál (eller Bragarœður) er en illustration til disse ord og i overensstemmelse dermed tales der om »unge skjalde, som ønsker at lære skjaldesproget og samle sig rigdom af ord« [2]) osv. Vi har i 1. bind omtalt skjaldekunsten som en idræt, der skulde og kunde læres; i dette tidsrum har den sikkert i en langt höjere grad været og gældt for en sådan end i den foregående.

Tiltrods for denne lærde granskning og behandling synes man dog i dette tidsrum, hvad der i øvrigt er naturligt nok, ikke rigtig at have forstået, hvad de gamle omskrivninger ifølge deres oprindelse og natur egenlig var (jfr. I, 380 f.). Den idelige brug af dem i forbindelse med, at det mytiske grundlag for fleres vedkommende efterhånden glemtes eller forvirredes måtte

---

1) Sn. E. I, 338; jfr. 470: „men disse skjaldebenævnelser og andre (af lign. art) synes mig uberettiget at bruge i digte, medmindre man finder sådanne ord i tidligere hovedskjaldes kvad"; jfr. også sst. I, 244 og II, 4.

2) Sn. E. I, 224.

selvfølgelig føre dels til en vis mekanisk efterligning hos de yngre skjalde, der ikke kunde undvære dem, dels med det samme til at de tabte deres oprindelige bestemmelse og fyldige betydning; aldeles på samme måde, som det går med de utallige enkelt-benævnelser i det daglige liv; vi ved hvad de rent yderlig betyder og forstår at bruge dem, men hvad den oprindelige betydning var, har vi forlængst glemt, saften og kraften er derved gået tabt. Foruden at den selvstændige skabende ævne efterhånden svækkedes af sig selv, bevirkede også den ovenfor fremhævede konservativisme, som Snorre og sikkert alle eller de fleste af hans forgængere (den mundtlige undervisnings bærere) hævder som det bedste princip, at den oprindelige betydning tabtes af syne; man stirrede på omskrivningerne, som de forelå, og betragtede dem som noget for sig og glemte derved at se på den oprindelige, nöje og inderlige forbindelse, der bestod mellem dem og det øvrige indhold, hvoraf de på en måde betingedes og tildels i de enkelte givne tilfælde var udsprungne. I steden for som tidligere at være betegnende og rammende benævnelser og udtryk for noget, som digteren vilde fremhæve og i steden for at være smukke sammenligninger, der passede i sammenhængen, sank de nu ned til at blive sædvanemæssige, stereotype stedfortrædere for det simple »han«, »hun«, »de«, osv; dermed var det naturligvis forbi med friskheden og det levende indtryk, de tidligere gjorde. På denne måde blev de hyppig unaturlige i sammenhængen og uheldige. Ingen steds viser dette sig på en mere uheldig og iöjnefaldende måde end i de gejstlige digte, når f. ex. en præst eller en fredelig gejstlig, som aldrig havde håndteret våben og måske aldrig set en bloddråbe, kaldes sådant noget som ‘sværdenes gud‘, ‘kampens vånd‘ og desl. (i Líknarbraut kalder den gejstlige digter sig selv *vígrunnr* 3,₂; jfr. *brands árr* Leiðarv. 44,₃ også om digteren), eller når en blind stakkel, der aldrig har ejet en hvid, kaldes ‘gulduddeleren‘, ‘rigdomsnyderen‘ (Geisli 23, jfr. 37, hvor en lemlæstet stakkel kaldes ‘guldbryderen‘) og lign., eller når det aldeles ubestemte »man« (*maðr, menn*) betegnes ved de drabeligste heltekenninger. Naturligvis findes der på den anden side også ikke alene rigtig brug af omskrivninger, men også ret gode og betegnende kenninger. Det beroede på digternes egen dygtighed, livlighed og fantasi.

Hertil kommer en anden, ikke uvigtig omstændighed, at omskrivninger i det hele nu bruges fuldt så meget — også, eller ikke

mindst, i religiøse digte —, som f. ex. i det 11. årh. Dette er en umiddelbar følge af den ovf. omtalte mangel på forståelse af deres oprindelige væsen og den mere eller mindre ubevidste opfattelse, at de var almindelige, engang vedtagne betegnelser, man kunde bruge ved hvilken som helst lejlighed og på hvilket som helst sted; det indviklede versemål og verskunsten, hvortil der nu, som ovenfor bemærket, netop stilledes stærkere fordringer end nogensinde för, skulde heller ikke lægge dæmper på brugen af dem.

Der var således flere omstændigheder til at bevirke, at hvad der oprindelig var og skulde være pryd, efterhånden blev en nødvendig af formen betinget bestanddel af verset for tilsidst at synke ned til at blive mere eller mindre uheldig, mere eller mindre unødvendig fyldekalk. Sit höjdepunkt i så henseende når omskrivningerne i det 3. (og sidste) tidsrums digtning, særlig i rimerne.

Skáldskaparmál i Snorres Edda er, som bemærket, en lære om det poetiske sprog, ikke om r i m eller v e r s e m å l[1]). Men også på dette område er der tale om en kunstmæssig udvikling, som vistnok for största delen hører det 12. årh. til. En teoretisk betragtning og sysselsættelse med formen fremtræder klart allerede i Rögnvald jarls og Halls Háttalykill fra omtr. 1145, der jo er grundet på en nöjagtig skælnen mellem de enkelte versemål og disses ejendommeligheder. En til det yderste dreven systematik fremtræder i Snorres Háttatal, en delvis efterligning af Háttalykill, men hvor stavelseantal og stavelsebeskaffenhed spiller en langt större rolle. Herved kom man til at iagttage både s t a v e l s e m å l og o r d f o r m e r, og det havde sin s t o r e betydning.

Alt dette viser klart, hvor vidt den teoretiske undersøgelse af det ydre, formelle, nu var bragt; det er dette, som nu har fået en sådan overhånd, at d i g t e kunsten ikke uden ret kunde kaldes en r i m kunst. Men dette hænger som antydet nöje sammen med tidens videnskabelige stræben og virksomhed på så godt som ethvert område.

På grund heraf er det ikke mærkværdigt, at vi hos skjaldene i dette tidsrum finder e f t e r l i g n i n g e r og genklang af ældre digteres vers og udtryk; dette gælder navnlig skjaldene i det

---

1) Men her har man til en vis grad kommentaren til Háttatal.

13. årh. endogså Sturla Þórðarson, der f. ex. i sin Hrynhenda ikke alene i formen efterligner Arnórs digt, men også låner ord og vendinger derfra i et temmelig stort antal. Dette var jo følgen af den ovenfor omtalte lære og læresætninger. Men efterligningen går videre; vi har bemærket, at man i de uhistoriske sagaer indflettede vers i simplere versemål, der skulde efterligne de ældste digte; dette gjorde man også på andre områder; man optog nu fornyrðislaget f. ex., som i det 9. og 10. årh. kun benyttedes til visse digte, og anvendte det til fyrstekvad; den første, der vides at have gjort det, er skjalden Gisl Illugason og andre med ham samtidige digtere. Ligeledes bliver kviðuháttr nu også benyttet på lignende måde i modsætning til, hvad der fandt sted i det 11. årh. Samtidig med at man anvendte alle mulige kunstlerier, vendte man også tilbage til de ældste tiders simpelhed, men man lagde ikke mærke til, at denne benyttelse af disse versemål ikke var fuldt ud i oldtidens ånd.

Ellers findes alle de samme versemål som i det forrige tidsrum; kun er rim og desl. bleven endnu mere regelret; man sammenligne f. ex. Einarr Skúlasons tøglag (Haraldsdrápa) med Þórarins og Sigvats eller Sturlas Haðarlag (Hrafnsmál) med Þormóðr trefils. Ellers er kunstlerierne ikke så store som Háttalykill eller Háttatal kunde lade formode; man har aldrig digtet hele kvad med de ændringer af dróttkvæðr háttr, som Snorre opstiller, gennemførte. En undtagelse danner det såkaldte *tvískelft* (Rekstefja) og det kunstmæssig udviklede *háttlausa* (Jómsvíkingadrápa), hvis forbillede de ældste skjaldedigte, f. ex. Brages, er.

Skjaldedigtningens betydning, som for det første tidsrums vedkommende er så overordenlig, bliver nu ganske betydelig forringet på de fleste områder.

Dens m y t o l o g i s k e betydning bliver for det første så godt som ingen. Der fremstår selvfølgelig ingen virkelige, mytologiske digte mere, som de gamle skjoldkvad og gudedraper. Dernæst kan man ikke tillægge de på myter beroende o m s k r i v n i n g e r nogen videre betydning. Efterhånden som tiden gik, fordunkledes og tildels glemtes de gamle myter; de levede jo kun i traditionen. For omskrivningerne måtte dette have gennemgribende følger (jfr. ovf. s. 21); skjalden havde nu ingen levende og rigt flydende kilde at øse af; han måtte holde

sig til de ældre skjaldes omskrivninger og benytte dem eller danne nye af samme form, blot ved indsættelse af ensbetydende ord, uden at han derfor behøvede at kende det oprindelige, mytiske grundlag. Men så følger heraf, at dette tidsrums kenninger er uden betydning; i hvert fald må man vise den allerstörste forsigtighed med at tillægge dem nogen dybere betydning. Når det, for blot at tage et eksempel, i Islendingadrápa 11 hedder: *auðar Njörðr klauf Herjans hurðir* (»rigdommens Njord [= krigeren] kløvede Odins döre [=skjoldene]«), er det sandsynligst, at Njörðr her står som en almindelig gudebetegnelse; digteren har ved *auðar Njörðr* tænkt sig det samme som ved *linna foldar Freyr* (v. 8), d. v. s. en blot og bar vilkårlig sammenstilling af en betegnelse for guld og rigdom med et forresten ligegyldigt gudenavn, ligesom han også bruger *Njörðr*, ja flert. *Nirðir*, i flere andre kenninger (*hjörregns-Njörðr, fleina þrym-Nirðir* osv.); om *hurð* i kenningen *Herjans hurð* overhovedet betegner en 'dör' og ikke meget mere 'noget, sammensat af vidjefletninger el. lign.' er desuden usikkert. Det er efter min mening umuligt i den omtalte sætning af Isl. dr. at se et minde om den kamp, som Vanerne i mytologiens urtid med Njord i spidsen skal have haft med Aserne, og af den at slutte, at Njord egenhændig skulde have splintret Asgårds dör (jfr. *brotinn vas borðveggr borgar Ása* Vsp. 24_{5-6}), således som *V. Rydberg* vil have ordene fortolkede [1]). Man må sikkert med hensyn til dette spörsmål temmelig strængt skælne mellem den hedenske og den kristelige tid.

Det foregående tidsrums skjaldekvads hovedbetydning var historisk. Også denne deres betydning bliver nu, som allerede antydet, i höj grad forringet og det af let forståelige grunde. Sammen med de gamle, undertiden dunkle og hinanden modsigende traditioner var skjaldekvadene fra det 10. og 11. årh. den senere historieskrivnings anerkendte hovedkilde. At de som en sådan måtte træde i baggrunden ved fremstillingen af historiske begivenheder fra 12. og 13. årh., kommer af, at enhver, som skrev om disse begivenheder, konger og krige i det 12. og 13. årh., havde levende personer at holde sig til, hos hvem de kunde få oplysninger indtil de mindste enkeltheder; de var således i stand til med lethed at få stof til en fyldig, pålidelig og sammenhængende skildring og behøvede ikke at ty til dra-

---

1) Undersökningar I, 148. 186—7.

pernes kortfattede fremstilling, hvor den indre sammenhæng mellem begivenhederne fuldstændig manglede og hvor fremstillingen tit og ofte berode på andenhånds kilder [1]), og selv om det ikke var tilfældet, var digternes udsagn i bedste fald ikke bedre end andre vederhæftige mænds (öjenvidners) meddelelser, og de kunde som følge heraf fuldstændig lades ude af betragtning af de historiske forfattere. Hvad vi ved om bestemte forfattere af kongesagaer, svarer fuldstændig hertil. Således fortælles der om Erik Oddsson (ved midten af det 12. århundrede), at han i Norge hos pålidelige mænd søgte og samlede stof til sit værk; i Sverres saga anføres meget sjælden vers og disse er næsten alle løse vers, ikke drapevers, og altså indflettede af andre grunde end egenlig for at være bevisende kildesteder; kun et par undtagelser herfra findes i den s i d s t e del af sagaen. Ser vi på sagaerne om de øvrige norske konger i det 12.—13. årh. i det hele, vil vi da også finde, at vers overhovedet meget sjælden anføres. I sagaen om Magnus den blinde og Harald gille (i Hkr.) anføres kun et par vers af Haldórr skvaldre og Einarr Skúlason, samt et par vers af Ívars Sigurðarbölkr, i Inges og hans brødres saga to vers af Kolle, nogle vers af Einarr Skúlason og et vers af Þorbjörn skakkaskáld; i Hakon hærdebreds saga to vers, atter af Einarr; i Magnus Erlingssöns saga 3 vers (to af den nævnte Þorbjörn) — altså et rent forsvindende antal anførte vers og benyttede skjalde, når vi ser hen til de mange snese fyrsteskjalde i det 12. årh. I sagaerne om kongerne efter Sverre til Hakon den gamle anføres ikke et vers (dog nævnes 6—7 skjalde i forbindelse med Hakon Sverressön og Inge Bårdssön, foruden 5, der digtede om Hakon jarl galin, d. 1214, og 10, der besang Skule jarl osv.). Forholdet med Hakon den gamles saga er af en særlig interesse og viser klart, til hvilken betydningsløshed digtene nu var sunkne; sagaens egen forfatter, Sturla, indsætter meget hyppig deri vers af sine e g n e digte om kong Hakon, der alle blev digtede omtrent samtidig med sagaens affattelse, som om disse hans vers besad den fjærneste beviskraft eller dannede noget som helst grundlag for fortællingen; han anfører desuden nogle vers af sin broder Óláfs digte, — alt sammen blot for at bevare den gamle saga-f o r m, hvortil man mente der nu engang

[1]) At dette ofte var tilfældet, er sikkert. Således fortælles der om Snorre, at han f ö r sin første Norgesrejse havde digtet om Hakon jarl galin o. 1214 og s e n d t denne sit digt, naturligvis s k r e v e t.

hørte vers, uden at man brød sig om, hvor fuldstændig betydningsløst, ja ligefrem meningsløst det i virkeligheden var at anføre dem og indsætte dem.

Fyrstedigtenes historiske betydning for dette tidsrums vedkommende er, dog med undtagelse af dem fra den første del af 12. årh., således så godt som ingen.

I æstetisk og kulturhistorisk henseende er dermod denne digtning af en ikke ringe betydning, særlig i den første halvdel af det 12. årh. Man morede sig endnu som tidligere ved foredrag af kvad og sange, men efterhånden som forståelsen tabte sig, blev også digtenes underholdningsævne ringere (jfr. ovf. s. 17—18). Naturligvis morede man sig over lette og kvikke, let forståelige improvisationer (Einarr Skúlason, Máne hos kong Magnus Erlingsson osv). Kenningernes forandrede karakter, deres ensformighed og delvise unatur måtte også svække den æstetiske nydelse, de frembød.

Men i én henseende er digtene fra hele dette tidsrum overordenlig betydningsfulde, nemlig med hensyn til sproget. Ganske vist har vi skrevne kilder i prosa fra o. 1200 og derefter, men disse er temmelig få og lydbetegnelsen tidt og ofte meget svævende og unöjagtig. Ved hjælp af digtenes form, som nu ikke er mindre bestemt og regelbunden end tidligere, er vi på mange punkter i stand til nöjagtig at bestemme ordformernes udvikling og beskaffenhed, hvor vi lades i stikken af den skrevne prosa-litteratur, og digtene afgiver således et höjst velkomment supplement til denne, der navnlig er af höj værdi for det 12. årh.s vedkommende.

I religiøs-kulturhistorisk henseende er de religiøse digte særdeles interessante, og tiltrods for beskaffenheden af deres omskrivninger (jfr. ovf.), er de dog måske den fornöjeligste del af hele tidsrummets digtning på grund af deres ofte virkelig friske, ja drastiske fremstilling, velgörende naivitet, deres barnlighed i trosopfattelse og kærnefulde sprog. Man mærker, trods de gamle stivnede former, at her er noget nyt og at vi her har med virkelige følelser at göre. I øvrigt vil denne digtningsart nærmere blive belyst, ligesom det her til slutning skal bemærkes, at meget af, hvad der i 1. bind er sagt om skjaldedigtningen til o. 1100 også gælder digtene efter dette tidspunkt.

§ 3.

Norsk digtning.

Hertil regner vi ikke alene den særlig norske digtning, der er meget indskrænket, men også den, der stammer fra de vestlige øer, og af den har vi en del mere.

A) Hvad den særlige norske digtning angår, er den, som sagt yderst ringe; den består, foruden af et enkelt digt, kun af enkelte løse vers, hvoraf de fleste henføres til kongerne selv (jvf. I, 468).

Ligesom Magnus barfod (1093—1103) i krigersk dygtighed mest lignede sin bedstefader, Harald hårdråde, således slægtede han ham også på deri, at han var skjald og, ligesom Harald, digtede elskovsvers; heraf haves i alt 4[1]), hvoraf de 3 siges at være digtede om den tyske kejsers datter[2]), Maktildr, hvilket navn forekommer i det første vers; det er erotiske længselsvers og ret ejendommelig smukke —: »Der er én, som berøver mig søvn og munterhed, hende med det lysebrune hår«; »intet på jorden er bedre end smukke kvinder« hedder det. Det minder om Harald hårfagers vers af Snæfridssangen. I lignende tone er det sidste vers, digtet lidt før kongens død, om en irsk kvinde (her findes det keltiske ord for en pige: *ingjan)*. Foruden disse vers haves et halvvers fra toget til Syderøerne (1098), hvori han beskylder sine mænd for utaknemlighed og troløshed (jfr. Kales vers I, 463), — og et par drotkvædede linjer fremsagte under kampen på Foxerne (1100) i anledning af ridderen Giffarðs feje færd; herom haves et vers, som slutter med kongens to linjer.

Af Magnus' sön, Sigurd jorsalfar (d. 1130), haves et par små kvædlinger, hvoraf den ene ikke er uden interesse, idet den kongelige digter deri udtaler sin mening om hvor heldigt det er, at land og folk (bønderne) har det godt; den anden er fremsagt i anledning af Þórarinn stuttfelds tilsynekomst (se nedenfor). Desuden haves et veldigtet drotkvædet vers fra o. 1120 om hans kampe i syden[3]).

Af andre kongebårne personer nævnes herefter kun Sigurd

1) Skj. digtn. B I, 402—03.

2) Dette er galt. Ment må være Mathilda, en søster til kong Edgar, der blev gift med Henrik I af England; se *A. Bugge*: Norg. hist. II, 1, 338, jfr. *P. A. Munch*: Nfh. II, 522.

3) Skj. digtn. B I, 422—23.

slembe (d. 1139) som skjald, men hvad der anføres af ham er kun et vers i fornyrðislag med helrim i 4. og 8. linje [1]; han mindes deri, under sit ophold på Island (o. 1130?), sit tidligere muntre liv i en finsk (lappisk) gamme.

Af det 12. årh.s fyrsteskjalde synes en at være norsk: Arne fjöruskeifr, der i Skáldatal opregnes blandt kong Sigurd jorsalfars digtere, men hvis digt (digte) er fuldstændig tabt. At han var en Nordmand siges ganske vist ikke udtrykkelig; men det fremgår af den måde, hvorpå han omtales i Sturlunga [2], hvor han vinteren 1117—18 siges at være Þorgils på Staðarhols hjemmemand; selv havde han et skib stående på land ved Eyrar. Dette antyder, at han har været en af de mange norske købmænd, der sejlede på Island og plejede at overvintre der. 1118 rejste han til Norge, og senere træffes han i Norge. Kort efter kong Eysteins død (1122) kom Islænderen Þórarinn stuttfeldr til kong Sigurd. Dagen efter det første møde med denne skulde han træde ind i hallen; da mødte han Arne, der sagde, at han på kongens bud — hvilket var en usandhed — skulde digte et smædevers om en hirdmand (der var Arnes personlige fjende), og Árne sagde: »Islænder, det sagde kongen, at du skulde.« [3]. En sådan tiltale til en Islænder vilde være höjst besynderlig i en landsmands mund og antyder bestemt, at man har opfattet Arne som Nordmand; det vides da også, at han havde været med på Sigurds tog til syden; men tör vi tro Þórarins spottevers om ham, foranlediget af hans modstander, hirdmanden, har han hverken været nogen helt eller nogen god digter; han beskyldes for kun at have mættet en eneste krage og for at have båret sin hjælm skævt samt for vidt og bredt at have spredt »den gamle örns skarn« (ɔ: slette digte jfr. Sn. E. I, 222 med variant under anm. 12); men heri kan der have ligget en overdrivelse.

Af den fra Þáttr af Gullásu-Þórði særlig kendte norske høvding Ingimarr af Askr (jfr. nedenfor under Gullásu-Þórðr) haves et vers i fornyrðislag, [4] digtet under slaget på Fyrileif (1134), hvor han kæmpede på Harald gilles side og faldt. Ingimarr udtaler der, dødelig såret, at han nødig har deltaget i krigstoget [5]. — I Sverrissaga nævnes en skjald, ved navn Nefare, der hørte til

[1]) Skj. digtn. B I, 467.
[2]) I, 15—17.
[3]) Hkr. III, 508—09; Fris. 299; Mork. 188; Fms. VII, 153.
[4]) Skj. digtn. B I, 466.
[5]) Flat. II, 446; Orkn.s 156; jfr. Fms. VII, 179.

Kuflungepartiet, men der vides intet bestemt om hans herkomst og nationalitet, men det forekommer mig rimeligst, at han er norsk. Under en sejlads langs vestkysten i efteråret 1186 digtede han en drotkvædet vise [1], hvori han på det kraftigste opfordrer sine partifæller til at ødelægge Birkebenerne og dræbe Sverre, til at handle, men ikke prale. — I det 13. årh. nævnes en Snækollr, ifølge Hakon den gamles saga en af Vårbælgernes sysselmænd, der tilligemed andre Vårbælger blev fanget 1239; ved den lejlighed digtede han et vers i fornyrðislag, hvori han klager over den ham overgåede medfart [2]. Denne Snækollr er vistnok i øvrigt identisk med den Snækollr Gunnason fra Orknøerne, der tidligere omtales i sagaen og som nedstammede fra Rögnvald jarl; hvis det er rigtigt, hører han snarest til de orknøske digtere. — Til norsk digtning må vistnok endelig et par spottevers henføres; således de to linjer, som »Nordmændene« siges at have fremsagt om kong Inge i Sverrig, »ham med den brede bagdel«, samt de to vers, »Baglerne« og »Birkebenerne« digtede om hinanden 1198; det sidste af disse er digtet med det første som mønster og som svar derpå, men det lider af flere rimfejl og stammer næppe fra nogen virkelig digter [3].

Foruden disse meget få og noget ubetydelige vidnesbyrd om den norske poesi i dette tidsrum haves endnu et mærkeligt lille digt, det såkaldte runedigt.

De bevægelser, som runeskriften fra først af havde gjort i Norge, er ypperlig skildrede af *Wimmer* [4]. Efterat den ældste art af runer, der var kommen syd fra Danmark, i Norge var bleven anvendt til indskrifter på stene i tiden o. 500(400)—700, tabte denne skik sig efterhånden og efter o. 800 brugte man runerne særlig som magiske tegn til udøvelsen af trolddomskunster, som helbredelsesmidler og lign. [5]. Der findes nogle få runeindskrifter fra Norge i det 9. og følgende årh. Fra Island kendes ingen som helst runeindskrifter før o. 1300, herom senere. I Norge har man hele tiden kendt og anvendt runerne; et mindesmærke herom er det nævnte runedigt.

1) Skj. digtn. B I, 518.
2) Sst. B II, 98.
3) Sst. B I, 591 (v. 1), 596—97 (v. 23—24).
4) Die runenschrift s. 300—13.
5) Jfr. min afhdl. i Aarbøger 1910.

Fra det gamle England haves et runedigt, i hvilket runenavnene forklares[1]; der haves også et oldtysk, men intet af disse digte synes at kunne sættes i forbindelse med det, vi her behandler. Dette, der findes i to papirshåndskrifter (efter en tabt membran), er udgivet af *Kålund* (i Småstykker 1—16) og *Wimmer* i Die runenschrift 275 ff. samt Skj. digtn. B II, 248—49. Digtet består af i alt 16 tolinjede vers, for det meste i runhent versemål; ethvert linjepar (vers) ender på et tostavelsesord med lang pænultima[2], et par steder (v. 6. 15) findes der helrim i sidste linje; alle linjer er lige lange. Der findes allevegne to bistave i de ulige linjer og én hovedstav i de lige, altid i spidsen for denne. Runenavnene selv danner det første ord i enhver af de ulige linjer og enhver linje danner som oftest en sætning for sig med undtagelse af v. 4 og 15, hvor det første ord i den sidste linje hører til den første.

Hvad det egenlige indhold angår, består den første linje (med det første ord i den næste i 4 og 15) af en forklaring af de 16 runers navne i rækkefølgen: A) *f (fé), ú (úr), þ (þurs), ó (óss), r (reið), k (kaun),* B), *h (hagall), n (nauð), i (iss), á (ár), s (sól),* C) *t (týr), b (bjarkan), m (maðr), l (lögr), (ýr)* [3]. Selve forklaringen består — bortset fra én undtagelse — altid af, hvad de enkelte navne begrebsmæssig betyder og da enten og hyppigst ganske ligefrem, som når det hedder: *óss er flestra færða för, kaun er bæygja barna, sól er landa ljóme, Týr en æinendr ása* osv., eller mindre ligefrem, som i *fé vældr frænda róge, úr er af illu jarne, ræið kvæða rossom væsta* og *nauð gerer næppa koste osv.* I et enkelt tilfælde finder en sådan forklaring ikke sted, idet det her er runens m a g i s k e betydning, der angives: *þurs vældr kuenna kuillu* [4]) — Den sidste linjes indhold består dels i almindelige e r f a r i n g s s æ t n i n g e r o g -s a n d h e d e r, enten hæntede fra naturen eller det menneskelige liv: *fæðest ulfr i skóge, opt løypr ræinn á hjarne, mikil er græip á hauki,* hvortil sætninger som *en skalpr er sværða* (ɔ: *för)* og *en gull ero nosser* slutter sig; *kátr værðr fár af illu, böl gørver mann fölvan, nøktan kælr í froste, blindan þarf at læiða,* hvortil slutter sig *opt værðr smiðr at blása* og *uant er, þar er brennr, at suiða;*

1) Die runenschrift 83. hvor også den herhenhørende litteratur gives.

2) En uregelmæssighed findes i v. 13 og 16, hvor en kort stavelse rimer på en lang.

3) Om rækkefølgen, særlig hvad *m l* angår, henvises til *Wimmer*: Die runenschrift 240.

4) Jfr. *Wimmers* forklaring s. 277, som jeg slutter mig til.

dels består de i antydninger af gamle myter og sagn som: *Reginn sló suærðet bæsta, get ek at örr var Fróðe, Loki bar flærðar tíma,* hvortil slutter sig: *Kristr skóp hæimenn forna.* I et enkelt tilfælde udtaler forfatteren sin egen ærbødighed for det hellige: *lútiek helgum dóme.*

Som oftest er der ingen tankeforbindelse mellem versets to linjer. En sådan findes kun i v. 4, 6 og muligvis i v. 1 (en parallel mellem det ødelæggende guld *[fé]* og ulven?), 3 (Turs volder kvindemén — kun få bliver glade af det onde), 8 (Nød gör ens stilling betrængt — den nøgne fryser i frost), samt 11 (Sol er landenes glans — jeg böjer mig for helligdommen). Ellers er det rimene og rimbogstavene, der har bevirket de — tilfældige — sammenstillinger af sætninger, og forfatteren har næppe været en virkelig digter. Digtets betydning må derfor søges på andre områder end det digteriske.

At digtet er norsk, er sikkert. Ikke alene bestemte hentydninger til norsk (eller ikke-islandsk) natur som »ulven fødes i skoven«, »ofte løber renen over frossen sne« viser dette, men også og ikke mindre sikkert den omstændighed, at *h* er bortfaldet i forlyd foran *l* og *r (opt løypr ræinn á hjarne;* på grund af *h(jarne)* må der nemlig læses *løypr* og *ræinn; ræið kvæða rossom væsta).*

Vanskeligere er det at bestemme dets tilblivelses tid. *Wimmer* har »uden tvivl« ansat det »til slutningen af det 12. eller bebegyndelsen af det 13. århr.«[1]). Jeg tror imidlertid, at det er for tidligt og antager snarere, at det er digtet ret langt inde i det 13. årh. og på grund af den vaklende udtale, der på et par steder kommer tilsyne med hensyn til selvlydenes længde; således rimer *lima* på *tíma* (13) og *viða* på *svíða* (16), d. v. s. det korte *i* udtales som langt i overensstemmelse med den senere udvikling; omkring 1200 har dette næppe været tilfældet. Af större vigtighed er dog, at *bæzt* udtales som *bæst* (rim: *væst);* denne udtale synes at være yngre end 1200, jfr. Wadstein: Fornn. homiliebokens ljudlära s. 117—19, ifølge hvilken z endnu ikke har fået udtalen *s.* I alle tilfælde at antage et unöjagtigt rim, synes mig mindre sandsynligt. At den svage form *lúti* (f. *lýt)* peger i samme retning, er ikke umuligt; *Fritzner* og *Vigfússon* anfører kun to eksempler fra Stjórn

---

1) Die runenschrift s. 180.

og Barlaamssaga på en svag imperf.-form; men noget bevis er denne form dog langt fra.

B). Lige fra Harald hårfagers dage var Orknøerne blevne styrede af jarler af norsk herkomst, hvis stamfader skjalden, den dygtige Torf-Einarr (I, 444—45), var. Hele jarleslægten var både i åndelig og legemlig henseende ualmindelig kraftig og blomstrende. Vi behøver kun at minde om sådanne navne som brødrene Einarr og Þorfinnr (d. 1064), Rögnvaldr Brúsason (d. 1044), Magnus den hellige (d. 1116), Hákon Pálsson (d. 1126) osv. I det 11. årh. hører vi aldrig tale om digtere i den slægt. I det 12. årh. optræder derimod to særdeles dygtige skjalde, jarlen Rögnvaldr Kolsson og biskoppen Bjarne Kolbeinsson.

R ö g n v a l d r j a r l. En sönnesön af den af Hallfreðr vandræðaskáld lemlæstede Þorleifr spake (I, 547) var høvdingen Kale på Agðir (I, 463); dennes sön Kolr blev gift med Gunnhildr Erlendsdóttir, Torfin jarls sönnedatter, men bode for det meste i Norge. Hans sön K a l e, der må være født kort efter 1100 [1], blev opdraget »med stor kærlighed«, og han beskrives som »den håbefuldeste mand, middelhöj af vækst, vel proportioneret, lysebrun, nedladende og meget vennesæl og en stor idrætsmand«. For det sidste haves et klart bevis i et af hans egne vers, hvor han opregner 9 idrætter, han kan (brætspil, runer, bog [at læse], smedehåndværk, skiløb, skydning, roning, harpespil, digtekunst) [2]. Han var tidlig moden, så at han foretog handelsrejser til England, da han var 15 år gammel [3], og vilde sikkert tidlig spille en høvdings rolle; han yndede at vise sig i prægtige klæder og foretage vovestykker, som da han trængte ind i Dollzhulen på den nuvær. Sandø [4]. I året 1129, da Kale altså endnu ikke var 30 år, gav Sigurd Jorsalfar ham halvdelen af Orknøerne tilligemed jarlenavnet, og dermed »gav han ham Rögnvald jarl Brusesöns navn« [5]; fra nu af kaldes han aldrig andet end R ö g n v a l d j a r l, undertiden med tilföjelse af hans oprindelige navn. Jarl blev han dog først af gavn 1136 [6], da Páll Hákonarson, som havde været jarl over alle øerne, ikke

1) Flat. II, 429—30; Orkn. s. 107—08.
2) Flat. II, 440; Orkn. s. 139.
3) Flat. II, 440—1; Orkn. s. 140.
4) Flat. II, 441—2; Orkn. s. 143.
5) Flat. II, 445—6; Orkn. s. 153—54.
6) Isl. ann. 20, 60, 113, 321.

vilde opgive noget af sin magt. Ved at forbinde sig med et mægtigt parti på øerne lykkedes det Rögnvald at skaffe sig den magt, som kongen havde givet ham, og at få sig anerkendt som jarl[1]) over alle øerne. Páll blev fanget ved svig i Skotland og kom aldrig mere til øerne. To år senere måtte dog Rögnvald dele riget med den unge Harald jarl Maddaðarson (født 1133), en søstersön af Páll jarl. De følgende år styrede Rögnvald øerne under nogenlunde fredelige forhold. Omkring 1148 skal han være rejst til Norge, hvor han traf Eindride den unge, der da var nylig hjemkommen fra syden[2]); dennes fortælling vakte lyst hos ham til også at foretage en lignende rejse. I året 1151 foretog han da sin bekendte rejse tilsøs til Jerusalem. Rejsen var yderst prægtig og rig på morsomme oplevelser, om hvilke jarlen altid havde et spøgefuldt vers på rede hånd[3]). To år senere kom han tilbage til sit hjem. Imidlertid havde en mand ved navn Erlendr den unge, en brodersön af ovennævnte Páll jarl, gjort fordring på halvdelen af øerne, og en overenskomst var allerede truffen mellem ham og Harald jarl, der rejste til Norge lidt för Rögnvalds hjemkomst. Ikke desto mindre sluttede denne og Harald, efter at være vendt tilbage, et forbund mod Erlendr, der blev dræbt 1154[4]). Fire år senere, efter en del uroligheder, blev Rögnvald selv dræbt på sin årlige jagttur i Skotland den 20. august 1158 af en orknøsk mand, hvem han havde gjort fredløs[5]). 1192 blev Rögnvald kanoniseret[6]) og kaldtes undertiden »den hellige«.

Rögnvald jarl synes i det hele at have været af en mild og venlig karakter, og det siges, at hans død voldte stor sorg, fordi han var vennesæl og havde hjulpet mange[7]). Til hans vennesælhed har sikkert ikke mindst bidraget, at han var ligefrem og nedladende, besad et muntert sind og ævne til at more bl. a. ved at gribe forskellige i det daglige liv forekommende begivenheder, af-

1) Se herom Flat. II, 447—63; Orkn. s. 156—94.

2) Dette stemmer ikke med Hkr. (III, 372, jfr. Mork. 223), ifølge hvilken Rögnvald netop i følge med Eindride (og Erling skakke) foretog sit middelhavstog, med mindre Eindride har foretaget to rejser.

3) Se i øvrigt Flat. II, 472—89; Orkn. s. 214—94

4) Flat. II, 490—501; Orkn. s. 264—91

5) Flat. II, 507—9, 511; Orkn. s. 305—11; jfr. Isl. ann. ved år 1158; Ldn. 331; Bisk. I. 32.

6) Isl. ann. 120, 180, 324.

7) Flat. II, 512; Orkn. s. 315—16.

vinde dem deres komiske sider og fremstille dem i lette og kvikke improvisationer; han havde ordet i den grad i sin magt, at han, ganske vist ved en bestemt lejlighed, siges »at have digtet ved hvert andet ord, som han sagde«[1]); ligesom Harald hårdråde yndede han digtekunsten og udøvede den som etslags åndelig leg[2]). Til bevis på hans fortrinlige ævne til at forme vers, kan, blandt mange, f. ex. det halvvers tjæne, som han digtede om den tjænestekvinde, der kom ind i hallen og rystede af kulde, så at tænderne klaprede, og som kun kunde sige: »atatata« og »hutututu«; jarlen erklærede, at han forstod hendes tale og digtede det nævnte vers, hvor han indfører hende talende: »Ja, I har det lunt nok, men Åsa [jeg] er *atatata* våd til skindet; hvor skal jeg *hutututu* sidde — uh, hvor jeg fryser — ved ilden?«

Af Rögnvalds större digte — hvis der har været flere sådanne — kendes kun ét, som han dog ikke var ene om at digte:

Háttalykill. Om dette digts tilblivelse får vi følgende interessante oplysning. Engang (i tidsrummet 1140—48) kom der til Orknøerne et islandsk skib, hvorpå der var en mand, ved navn Hallr, en sön af Þórarinn breiðmage; denne fik ophold ved jarlens hird og var hos ham i længere tid — »de digtede da i forening den gamle Háttalykill og de digtede 5 vers til hvert versemål, men det fandt man var for langt, og nu er der kun to digtede til hvert versemål«[3]). Meningen af den sidste bemærkning må vel være den, at digterne selv udførte denne forkortelse eller omarbejdelse af det oprindelige digt og foretog de ændringer, som derved blev nødvendige. Dette således ændrede digt er heldigvis for största delen bevaret, dog noget forvansket og mangelfuldt. Der var nemlig i Sverrig i det 17. årh. en norsk membran, hvori digtet fandtes; membranen er gået til grunde, men der haves i den salanske samling i Upsala universitets bibliotek 28 fol., nu R: 683 (Gödels katalog s. 27—9), en afskrift deraf med Jón Rúgmanns hånd; denne afskrift viser, at membranen på sine steder har været meget vanskelig at læse, og afskriveren har ofte sat prikker, hvor han ikke kunde læse originalen, ligesom slutningen mangler helt. Digtet er udgivet af Svb. Egilsson (i hans Eddaudgave 1850), og nu i Skj. digtn. B I, 487—508.

---

1) Flat. II, 474; Orkn. s. 217.

2) Flat. II, 475; Orkn. s. 218—19.

3) Flat. II, 468; Orkn. s. 203—05.

Navnet *Háttalykill* betyder 'versarternes nøgle' og er en efterligning af latinske navne med *clavis*, men hvor gammelt navnet er, vides ikke. »Den gamle« er tilföjet vistnok snarest for at adskille dette digt fra Snorres bekendte Háttatal, der muligvis engang også kaldtes Háttalykill [1]. Mindre sandsynligt er det, at det nævnte epitet skulde, som *Svb. Egilsson* mente [2], betegne digtet i dets ældste skikkelse i modsætning til dette i dets forkortede form.

Hvad der nu haves af digtet er 41 par vers, hvoraf flere er mere eller mindre ufuldstændige, så at der af nogle endog kun enkelte linjer er tilbage (det 2., 5., 7., 11., 13.; af det sidste vers, 41 b, haves der kun den første linje). I de fleste tilfælde er versarternes navne skrevne ovenfor; de er følgende: 1, *ljóðsháttr* (sål.), 2, ***kviðuháttr***, 4, ***draughent***, 6—10, ***(príhent), belgdrögur, munnvörpur*** (sål.), ***hinn dýri háttr, hinn grænlenzki háttr***, 13—34 ***tøgdrápuháttr, kimlabönd, háhent, hrynhent, rekit, detthent, balkar(s)lagr, refrún hin minni, sextánmælt, núfuháttr, greppaminni, runhent, halfnefst, háttlaus, iðurmælt, haddarlag, refrún hin meiri, langlokum*** (ɔ: ort), ***alstýft, flagðalag, dunhent, tilsegjandi***, 37—41, ***konungslag, áttmælt, halfnefst, álagsháttr, skjálfhent***. Tilsvarende versarter findes hos Snorre, men undertiden under andre navne. Uden navn er her altså: 3, 5, (6), 11, 12, 35 og 36; de svarer nærmest til Háttatals v. 1 (alm. drotkvædet), 51 ***(hinn mesti stúfr)***, 88 ***(runhent*** på 6 stavelser), 47 ***(iðurmælt)***, 19 + 78 ***(refhvarfaháttr, alhneft)***, 36 (drotkvædet).

Allerede denne fortegnelse viser, at vi i anordningen af versemålene ikke har med et fuldkomment system at göre; ikke engang lignende eller indbyrdes beslægtede versemål stilles sammen (jfr. 3 og 36, 20 og 28, 25 og 31 og 39, 21 og 38 osv.). Dog synes i al fald i digtets første del den tendens at göre sig gældende, at begynde med de ældste og simpleste versemål og derfra gå over til de mere indviklede. I og for sig er denne mangel på system ikke videre påfaldende, når der ses hen til, at dette digt uden tvivl er det første i sin art. Som en modsætning hertil står Snorres digt, hvor systematikken er dreven til det yderste. Forskellen og dermed også systemmanglen i Háttalykill viser sig ligeledes i indretningen af det enkelte vers. Hos Snorre svarer de enkelte

---

[1] Sn. E. II, 364, jfr. *Möbius:* Háttatal I, 43.

[2] I sin Eddaudg. s. 252.

linjer på det nöjagtigste til hinanden med hensyn til stavelsers antal og tidsmål, deres indbyrdes stilling, samt rimene. I Háttalykill er dette langt fra at være tilfældet. For kun at tage et par eksempler, har vers 1 a,$_1$ to rimstave, 1 b,$_1$, der skulde være bygget ens, kun én; rimstavene står på forskellig måde i den 3. og 6. linje i bægge vers; det første rim *(frumhending)* i 37 a,$_6$ står i den 3. stavelse, i 37 b,$_5$ i den første, og således videre helt igennem.

Hvad navnene på de enkelte versarter angår, stemmer de ikke altid med Snorres, uden at man kan vide, hvad der er rigtigst; men dette spørgsmål behandles bedre i forbindelse med selve Háttatal[1]; her er der dog anledning til særlig at fremhæve den såkaldte *(h)núfuháttr* (22 a b), et versemål, der ellers aldrig forekommer i oldtiden og hvis karakteristiske ejendommelighed er, at der efter hvert halvvers indskydes en linje med to indrim (et og samme ord), som bægge danner et helrim med det sidste rim i foregående linje (***fljúga*** | *nema ek* **ljúga,** *en ek mun eigi* **ljúga; *hildi*** | *ef hann* **vildi,** *en ek veit at* **vildi);** også et andet særligt versemål, *belgdrögur* (v. 7 a b), anføres, men på grund af versenes mangelfuldhed er det umuligt at danne sig en klar forestilling om versemålet i det hele.

I sammenligning med Háttatal står således Háttalykill på et mere oprindeligt, mindre kunstlet, mere folkeligt standpunkt.

Ifølge sit indhold er digtet et lovkvad. Det begynder med to vers (1 a b), hvor forfatterne udtaler deres pligt til at underholde folk; derfor vil de fremføre gamle visdomme[2]. Ellers falder digtet i to dele, hvoraf den første handler om oldtidshelte og sagnkonger, den sidste om norske konger.

Hvem den første helt er, der nævnes (i 2 a b), er usikkert, da versene er så mangelfulde, men det synes at være Sigurðr fáfnisbane; dernæst omtales Gjukungerne Gunnarr og Högne og deres død (3 a b), dernæst en Helge (hundingsbane?), hvorefter digterne går over til Ragnar lodbrog, Ella, Ragnars og Áslaugs sönner, Ivarr, Björn, Sigurðr, Hvítserkr (4—11 a b); 12 a b handler om Svipdag; hvem 13 a b og 14 a b har handlet om, er på grund af versenes mangelfulde form umuligt at sige; muligvis har det

---

1) Jfr. Stutt ísl. bragfræði 54—56.

2) Når digterne her taler i 1. pers. sing., har det intet at sige, lige så lidt som at de (han) omtaler deres (sin) ungdom.

været olddanske helte, da Hagbard og Friðleifr omtales i de følgende verspar. Herpå følger en række vers om Áli (den frøkne?), Fróðe (Friðfróðe), Helge (en brodersön til Fróðe?; jfr. Hrólfss. kap. 1), Harald (hildetand), Angantýr, Hildr og Hjadningekampen, Rolf krake, Hjalmarr (hugum-stóre?), Erik sejrsæl, Ólafr eller Óle, kong Gautrekr, Styrbjörn (17 a b—29 a b); hermed slutter den første del, hvor et par af de aller sidst nævnte konger er historiske personer (Erik sejrsæl, Styrbjörn). Den anden del begynder med Harald hårfagre, hvorpå alle de norske konger i rigtig rækkefølge anføres lige ned til Magnus barfod, idet jarlerne Hakon og Erik udelades; rækkefølgen brydes dog en enkelt gang ved, at to danske konger, Sven tveskæg og Knud den store, indskydes efter Harald gråfeld (v. 34 a b, 35 a b).

Af denne indholdsoversigt er det klart, at vi heller ikke her har med nogen strængt systematisk orden at göre, navnlig ikke i den første del, hvor ordningen synes at være temmelig vilkårlig (ti om en genealogisk forbindelse mellem alle de der nævnte fyrster kan der ikke være tale), og i den sidste del er den genealogiske rækkefølge som sagt brudt. Et forsøg på at omstille versene — under forudsætning af, at vor eneste afskrift var forvirret — vil næppe føre til en bedre ordning eller resultat i det hele.

Beskrivelserne af de enkelte fyrster og konger har i det hele intet særtegnende ved sig; de er holdte i de almindeligste udtryk, der enten betegner fyrsterne som vældige krigere — og hyppigst dette —, eller som gavmilde mænd. De siges at have kæmpet drabelig; deres sværd bider, skjolde kløves og brynjer brister osv.; særlige bedrifter antydes kun enkelte gange; derfor er det ofte vanskeligt at bestemme, hvilke personer der menes (Helge, Fróðe, Óle el. Åle). En undtagelse er det, når Gunnarr siges at have skjult guldet i Rinen og Atle kastet ham i en ormegård, når Rolf krakes berömte gavmildhed fremhæves, når Hafsfjordslaget særlig omtales, samt når Hakon den gode nævnes *ráðvandaðastr*. Kun i et enkelt tilfælde forsøges der en svag karakteristik (Olaf kyrre).

Bestemte skrevne eller som digte bevarede kilder lader sig ikke påvise, og det er i og for sig ingenlunde nødvendigt, at forudsætte sådanne; den mundtlige, over alt i norden kendte tradition kunde være en tilstrækkelig kilde. En anden sag er, at digterne ses at have lånt enkelte udtryk fra ældre digte, særlig eddakvad. Eksempler herpå er anførte I, 52, anm. 1. Desuden synes efter-

ligninger af skjaldesteder at forekomme; således findes: *hjalmsamr* (Hl. 12 b, ved konj., men synes sikkert) i Eir dr. af Þórðr Kolbeinsson (Eir. dr. 8), *þar svát víg á vági* (Hl. 30 b) ≠ *þat sleit víg á vági* Einarr skálag. (Vell. 20); *frægr þótti sá flotnum* (Hl. 31 a) ≠ *frægt þótti þat flotnum* Glúmr (Gráf. 7) osv.

Hvor megen andel enhver af digterne har i digtet er umuligt at sige med nogen vished. I så henseende har det ingen betydning, når et »jeg« (jfr. ovfr. s. 36 anm.) undertiden fremtræder; et »vi« vilde sikkert have stødt alle dem, der hørte; det er muligt, at de har delt de enkelte fyrster og versarter imellem sig, og da er et sådant »jeg« let forståeligt. I øvrigt kunde det tænkes, at det var Rögnvald, der havde fået ideen til at digte et sådant kvad, samt bestemt dets indhold; det roser jo særlig den norske kongeslægt, til hvilken Rögnvald netop havde stået i et særligt venskabs- og underdanighedsforhold; derimod kunde man antage, at det særlig var Hallr, der bestemte digtets indretning og ydre form. Dette er kun en formodning, der synes at kunne støttes ved skjaldepoesiens særlig islandske udvikling i dette tidsrum, samt derved, at Rögnvald i sine øvrige — løse — vers aldrig benytter særlige kunstformer.

I sproglig henseende er digtet på mange punkter ikke uvigtigt. Det afgiver således, for kun at nævne et eksempel, de ældste eksempler på udtalen *var, vera* med *r* (v. 17 a, 24 b, 39 a b); den samtidige islandske form har *s*, der også findes (4 b); den første stammer fra Rögnvald, den sidste fra Hallr.

Der findes også i digtet ikke få *nýgörvingar* (yngre omskrivninger), hvor ord som *messa* (ɔ: sang), *salmr* (det samme), *kyndill* og *kerti* (ɔ: lys, flamme), *tungl* osv. indtræder som led i de sædvanlige omskrivninger for kamp, sværd; jfr. *turn* i en kenning for 'hoved'.

Hensigten med digtet er, som ovf. bemærket og som det fremgår af v. 1, at underholde; dette fremhæves særlig karakteristisk i v. 27 a, hvor det hedder: »Jeg har at fortælle k v i n d e n om Olaf«. Nogen særlig sagnhistorisk eller historisk kilde kan digtet, på grund af dets art, ikke siges at være.

Om digtets oprindelige udstrækning bemærkes det til slutning, at det formodenlig har sluttet med Harald gille, — i ethvert fald kan der ikke mangle mange verspar, — således at hele digtet har været omtrent 90 vers.

Hvad der ellers haves af Rögnvald jarl er en hel del løse vers, der alle findes i Orkeyingasaga [1]). De er naturligvis digtede til forskellige tider og i anledning af forskellige optrin og begivenheder. Alle udmærker de sig ved den lethed, hvormed de er digtede, ved deres spøgefulde og muntre indhold, der snart udtaler digterens følelser overfor en skön kvinde, snart mod og munterhed i storm og strid bølgegang og kampens tummel [2]), snart er det muntre bemærkninger om komiske begivenheder. Et af Rögnvalds allerførste vers er det om hans 9 idrætter. Han sammenligner et andet sted den mindre raske sejlas med sit ophold i Grimsby, hvor han har vadet i skarn i 5 uger, og han dølger ikke, hvad han synes bedst om. På sejlasen fra Norge til Orknøerne 1148 forliste han ved Hjaltland, men han og folkene blev reddede. Han var ikke forknyt, men digtede muntre vers ved hvert andet ord; efter at have modtaget en vistnok ikke synderlig prægtig skindkappe af en bonde, hvor han da opholdt sig, digtede han: »Jeg ryster den rynkede pels; mit skrud er meget ringe, men vore egne kapper er begravede i dybet. Hvem ved, når vi igen går i prægtige klæder op fra den våde søhest; brændingen slog vore skibe mod klipperne« (v. 9). Morsomst er de vers, der stammer fra Jorsalfærden (v. 15—32) — og de fleste af de løse vers hidrører fra den —, særlig de, som er digtede om en ung og smuk jarledatter i byen »Nerbón« (Narbonne), som de gæstede. Det var ikke frit for, hedder det i sagaen, at man opfordrede den statelige Nordbo til for bestandig at blive der, men han vilde fuldføre sin rejse; han ytrede i et vers: »Jeg skal længe huske Ermingerðs [jarledatterens] ord; hun vil, at vi skal rejse til Jerusalem; men når vi til efteråret kommer tilbage, sejler jeg ikke forbi Nerbón« (v. 16). Midt under de vilde kampe og angreb mindes jarlen, ligesom Harald hårdråde i sine gammensviser, de glade dage hos Ermingerðr. Men skæbnen föjede det dog således, at han ikke atter kom til Nerbón, ti han rejste hjem over Italien. [3]).

---

1) I Flat. II og Orkn. s. (her to vers flere end i Flat.); desuden findes 2 halvvers samt et helt vers af en Rögnvaldr. der næppe kan være anden end Rögnvald jarl. De findes Skj. digtn. B I, 478—87.

2) Ejendommeligt nok tillægger han etsteds gud, at han vil, at man skal kæmpe og vade i blod!

3) Alle disse sagaens vers er, efter min mening, utvivlsomt ægte. Prof. *H. Gering* har (Zs. f. deut. Phil. XLIII) villet mistænkeliggöre sagaens fremstilling og versenes ægthed. At sagaen er forvirret i flere henseender, er ubestrideligt. Men hvad Gering har fremført mod versenes ægthed holder ikke stik. Især skulde det netop være selve Ernimgerðr, der

Man får det samme indtryk af disse vers, som selve beskrivelsen af ham giver. En ualmindelig jævn og nedladende personlighed, der altid er glad og fornöjet, altid munter og spøgefuld; dertil digter han med den störste lethed og formfuldkommenhed. I digterisk kraft står han imidlertid ikke nær så höjt som en Egill, en Hallfreðr eller en Sigvatr, og nogen særlig fantasi eller flugt besad han ikke.

B j a r n e b i s k o p K o l b e i n s s o n var en sön af den på Orknøerne boende, fra Norge stammende høvding, Kolbeinn hrúga. Moderen, Herborg, var en datterdatter af Páll jarl Þorfinnsson; Bjarne var således beslægtet med Rögnvald jarl, og det er ikke underligt, når Orkneyingasaga kalder Bjarne for den störste høvding og omtaler hans store familje på øerne [1]). Når Bjarne er født, vides ikke. I sin ungdomsalder fik han vistnok en omhyggelig gejstlig opdragelse; på grund af sin anseelse blev han — mellem 1188 og 1192 — viet til biskop over øerne [2]). Som en af øernes anseteste og indflydelsesrigeste mænd blev han gentagne gange i anledning af forskellige stridigheder sendt til Norge; således i året 1195 for at underhandle med kong Sverre, efter at de såkaldte Eyjarskeggjar var bukkede under [3]), en anden gang 1218 til et bispemøde i Bergen, i anledning af den gudsdom, ved hvilken kong Hakons kongelige herkomst skulde bevises [4]), og desuden flere gange. For sidste gang kom han til Norge i sommeren 1222 i anledning af det bekendte Bergensmøde, hvor det skulde endelig afgöres, hvorvidt Hakon var eneberettiget til at være konge i Norge eller ej [5]). Under dette møde døde biskop Bjarne den 15. september [6]). Bjarnes virksomhed under disse møder er os ube-

skulde vise, at versene ikke var ægte. Hun skulde dengang have været gift, og der kan således ikke have været tale om noget parti mellem hende og Rögnvald. Nej, tilvisse. Men versene har ikke et ord om noget sådant. Netop det at versene overhovedet nævner Ermingerð og Nerbon og sætter Rögnvald i forbindelse med hende (hun er født o. 1120 og døde 1192) viser, at der er et historisk grundlag. I øvrigt henviser jeg til min afhdl. i Hist. tidsskr. 8 række IV. bd., hvor jeg har behandlet hele sagen. Gerings modbemærkninger (Zs. XLVI) har ikke, mener jeg, rokket ved mit resultat.

1) Flat. II, 515, jfr. 472; Orkn. s. 321—22.

2) Flat. II, 515, Orkn. s. 321.

3) Flat. II, 519. 645; Orkn. s. 328; Fms. VIII, 298; Eirsp. 374.

4) Fms. IX, 279 anm.; Flat. III, 29; Icel. s. II, 39; Eirsp. 496; jfr. Frís. 412.

5) Fms. IX, 325; Flat. III, 52; Icel. s. II, 74; Eirsp. 515; Frís. 433.

6) Isl. ann. under året 1222; Bisk. I, 534; Orkn. s. 316.

kendt, ligesom vi heller intet kender til hans øvrige virksomhed, med undtagelse af, at vi hører, at det var ham, der lod optage Rögnvald jarls relikvier og fik ham kanoniseret [1]. Han siges at have været en god ven af Islænderen Hrafn Sveinbjarnarson, hvem han sendte prægtige gaver [2], ligeledes af Loptr, en sön af Páll biskop, og Sæmundr Jónsson på Odde [3]; men at dette kendskab til og bekendtskab med Islændere har haft nogen betydning for Bjarne som digter, lader sig ikke påvise. Som digter kendes han fra de betydelige levninger af et digt om Jomsvikingerne og slaget i Hjörungavog, Jómsvíkingadrápa [4]. Der anføres heraf 16 hele og to halve vers i den större Olafssaga [5]; desuden findes störstedelen, nemlig 40 vers, i codex regius af Snorres Edda; der mangler her slutningen, uvist hvor meget. Det hele er udgivet af *C. af Petersens* i hans udgave af Jómsvíkingasagas yngste recension og i Skj. digtn. B II, 1—10.

Digtet er affattet i det såkaldte *munnvörp* [6], et versemål, hvor der intet rim findes i de ulige linjer, men halvrim i de lige linjer; i øvrigt er det som drotkvædet versemål; versemålet er altså en metrisk kunstform, hvis forbillede må søges i Brages og andre af de ældste skjaldes ufuldkomne drotkvædede versemål, men der er ingen grund til at tillægge Bjarne opfindelsen deraf, så meget mindre som versemålet synes at foreligge allerede i Háttalykill v. 8 a b (meget mangelfulde). Digtet er, hvad navnet også viser, en drape; omkvædet findes i versets 1., 4., 5. og 8. linje, første gang i digtets 15. vers og siden, med et mellemrum af 3 strofer, 5 gange, sidste gang i v. 35. Der haves ialt 40 vers i cod. reg.; desuden haves 3 vers og 2 halvvers, der har hørt til slutningen af digtet; der kan altså ikke mangle meget, forudsat, at slutningen har været omtrent lige så lang som indledningen (15 vers); man kunde således formode, at hele digtet har bestået af $(15 + 4 \times 5 + 15 =)$ 50 vers. I formel henseende er digtet fortræffeligt og udmærker sig i det hele fremfor de fleste digte fra samtiden.

Digteren begynder med i de 5 første vers at omtale sig selv

---

1) Flat. II, 512; Orkn. s. 316; Isl. ann.; Bisk. I, 439.
2) Sturl.² II, 277; Bisk. I, 641.
3) Bisk. I, 143; Sturl. I, 272.
4) Navnet findes på mange steder.
5) Fms. I, 161—163. 166. 169—172. 174—7. 179—83; jfr. Jómsv. s. (1879) 71.
6) *Snorres* Háttatal v. 66: Háttalykill 8 a b *(munnvörpur.)*

og sit forehavende. Han viser, i modsætning til de kaldsmæssige fyrsteskjalde, en ophöjet ligegyldighed for tilhørere (»Jeg opfordrer ingen til at høre på mit digt«); dette viser straks en vis selvstændighed uden just at göre indtryk af lyst til at være anderledes end alle andre og hænger mulig sammen med digterens gejstlige stilling; han erklærer i forbindelse dermed, at han ikke har erhværvet sig digtekunsten ved overnaturlige midler. Mærkeligere er indholdet af de følgende vers, hvor digteren omtaler sine fejlslagne forhåbninger og ulykkelige kærlighed; han er dybt såret, men dog ikke berøvet lysten til at digte om kampe og helte; en af disse helte, som han synger om, havde en kærlighedshistorie (Vagn Åkason), og det er muligvis netop denne, der har været medbestemmende ved valget af digtets æmne. En erotisk tone lyder nemlig til os hele digtet igennem under al den våbensang og skjoldeklang, der klinger os for ørene; særlig er dette tilfældet i steflinjerne (»En fornem mands hustru forstyrrer hele min [livs] glæde; et skud af den herlige slægt volder mig strid kummer«).

Med vers 6 tager så digteren fat på kvadets hovedindhold, Jomsvikingeslaget 986. Han fortæller, hvem høvdingerne var, samt om løfte-aflæggelsen ved gravøllet; dernæst beskrives sejlasen til Norge (v. 15—19) og endelig kampen med dens forskellige afsnit og enkelte tildragelser (v. 20—40). Digtets slutning har handlet om, hvorledes nogle af de fangne Jomsvikinger blev henrettede, samt og navnlig hvorledes Vagn opfyldte sit løfte (at få Ingeborg, Torkel leiras skönne datter, til ægte).

Om sine kilder udtaler digteren intet, undtagen for så vidt som han siger: »jeg har hørt« (v. 6, 7, 8, 10, 12, 21, 28—30, 32, 36, 38—41), »der blev fortalt«, »man sagde« (v. 16, 17, 21, 25, jfr. 41, 44), »man hører at« (v. 20). Dette tyder på mundtlige fortællinger; skriftlige kilder er det derimod umuligt at eftervise. Beretninger om slaget findes i forskellige saga-bearbejdelser både af Jómsvíkingasaga selv og kongesagaerne, men nogen direkte forbindelse mellem disse og drapen lader sig næppe påvise. *Petersens* har i sin udgave af sagaens yngste recension [1]) påvist, at fra den kan Snorre kun have haft antallet af de faldne Jomsvikinger, medens han dog også kan have haft det andensteds fra. Mellem drapen og Fagrskinna er der overensstemmelse angående den dag (julenat), da Jomsvikingerne kom til Jæderen. At så mange vers

---

1) S. 120 anm.

af drapen anføres som beviser i den större Olafssaga har ingen betydning for de der berettede kendsgærninger, da det er sikkert, at den senere redaktør har hæntet disse umiddelbart fra ældre prosaiske kilder og selv tilföjet versene uden at rette teksten efter disse eller tilföje noget nyt derfra med undtagelse af et par rene småting[1]. Mellem drapen og de i de forskellige sagabearbejdelser meddelte hovedkendsgærninger er der, naturligt nok, i det hele taget overensstemmelse.

Hvad enkelte udtryk angår, synes biskop Bjarne at have lånt eller efterlignet enkelte ord og omskrivninger i Háttalykill, hvilket i og for sig måtte være forståeligt nok[2]. Ellers synes Bjarne i det hele at fremtræde som en original digter, ikke alene hvad den ovenfor fremhævede begyndelse af digtet angår, men også derved, at han i modsætning til de fleste af samtidens skjalde har behandlet en historisk begivenhed fra fortiden[3]. Når det er blevet sagt, at formens mindre indviklede beskaffenhed gav forfatteren »lejlighed til at røre sig mere frit«[4], er det tilvisse sandt, og det er rimeligt, at omskrivningerne af den grund i det hele er mindre indviklede; men lige så vist er det, at omskrivningerne ikke derfor anvendes mindre hyppig, end det ellers er tilfældet, ligesom digteren også gör en udstrakt brug af tillægsord, uden at man just altid kan sige, at de er særlig rammende.

Hvad digterens forhold til stoffet angår, deler han sin beundring ligeligt mellem Jomsvikinger og Nordmænd; kun ses det, at han som gejstlig ikke billiger Hakon jarls ofring af sin sön (v. 30); men når han kalder Jomsvikingerne for *siðfornir* (7.6) = hedninger, er det sikkert ikke ment som nedsættende. Hvad Jomsvikingerne angår, er det let at se, at forfatteren har mest tilovers for den unge erotiske helt Vagn Ákason. Denne er ham åbenbart den første, dygtigste og tapreste af dem alle, og han er utrættelig i sine lovprisninger over ham. Det, som har bidraget hertil, er sikkert den del af hans løfte, der gik ud på at vinde Ingibjörgs elskov; her har digteren næret følelser fælles med heltens. På den anden side kan det ikke noksom fremhæves til digterens ros, at han stiller sig fuldstændig upartisk overfor den af Islænderne så ilde medtagne og vistnok noget uretfærdig behandlede Sigvalde

1) *Petersens*' udg. af 510 s. 121.
2) Sst. 123—4 anm.
3) Sst. 125.
4) Sst. s. 124.

jarl og betegner ham stadig som den tapre kriger og modige fører; han har ikke et dadlende ord for hans flugt, men har fundet den rimelig i betragtning af de tvingende omstændigheder.

Med hensyn til digtets æstetiske betydning kan jeg i det hele slutte mig til *Petersens'* dom derom [1]. Foruden at det erotiske element giver digtet en ejendommelig, ikke just tungsindig farve, og foruden at digteren viser en prisværdig upartiskhed og er fuld af beundring for de tapre helte, særlig Vagn, er hele digtet kraftigt i udtryk og stemningsfuldt i tonen, let forståeligt som det tillige er.

Af biskop Bjarne haves ikke andre digte. Man har villet tillægge ham digtet Málsháttakvæði (se herom straks nedenfor) samt Eddas navneremser, men navnlig det sidste er usikkert, ja vistnok fuldstændig urigtigt.

Andre orknøske skjalde er kun følgende to, hvis den første overhovedet er en orknøsk mand: Þorbjörn svarte, der deltog i Rögnvald jarls Jorsalsfærd [2] — af ham anføres to vers, [3] digtede ved ankomsten til Akrsborg (Acre Ptolemais); han er ellers fuldstændig ubekendt — og Sigmundr öngull, der også var med på samme tog; af ham haves 1½ vers [4]. Sigmundr var sön af en fornem mand Andrés og kaldes Rögnvalds hirdmand [5].

Når Orkneyingasaga [6] endnu omtaler to shetlandske mænd som skjalde, er det urigtigt; de kaldes ellers [7] islandske, hvilket utvivlsomt er rigtigere.

C). Hertil kan endnu föjes et digt, som indtager en særlig stilling i denne digtning, men som i ethvert tilfælde næppe er islandsk. Det er det såkaldte Málsháttakvæði eller Fornyrðadrápa (el. Carmen amatorium, som Svb. Egilsson kaldte det). Det findes kun i ét håndskrift, cod. reg. af Snorres Edda, hvor det er skrevet umiddelbart efter Bjarnes Jómsvíkingadrápa. Omkvædsverset findes tillige i Hauks þáttr hábrókar [8]. Digtet

1) *Petersens'* udg. af 510 s. 125.
2) Flat II, 475; Orkn. 224.
3) Skj. digtn. B I, 512.
4) Sst. 512—13.
5) Orkn. 240; i Flat. II, 481 er teksten fordærvet.
6) Flat. II, 475; Orkn. s. 221.
7) Orkn. s. 221, anm. 1.
8) Flat. I, 583; Fms. X, 208.

består af 30 vers, hvoraf det sidste, på grund af håndskriftets ulæselighed, er mangelfuldt.[1].

Digtet er for det meste sammensat af lutter enkeltsætninger, der består dels af rene ordsprog og talemåder, dels af hentydninger til gamle myter og sagn og endelig af digterens egne følelsesudbrud. De sidste forekommer stærkest i indledningen, hvor digteren omtaler sin hensigt: »Jeg agter at samle gamle ord; de fleste skal have noget at more sig med«; han bemærker, at han aldrig tidligere har givet sig af med *flimtan,* men at der i digtet »vil findes vrede ord« og at han har ret til at tale om, »hvorledes den klogöjede kvinde har behandlet ham« (v. 1—3). Herved har digteren netop på det klareste udtalt, af hvad art digtet er og hvorledes det bör opfattes. Det er og skal være et på enkeltmand møntet digt af ironisk eller dog i ethvert fald bitterhumoristisk indhold, altså et slags niddigt. Digteren anslår straks en meget overlegen tone, som dog kun slet skjuler hans dybe sorg og smærte over hans skuffede kærlighed. Denne sin kærlighedshistorie giver han os dels i klare ord, dels og hyppigst på en forblommet måde i ordsprogene og talemåderne. Den elskede hedder Rannveig ($18,_4$), hvis dette ikke er et fingeret navn; hun har været smuk (jfr. *eigi at eins er i fögru fengr,* $17,_3$) og digteren blind af kærlighed *(ástblindir eru seggir* osv., $20,_1$); han har derfor set på hende altfor overilet *(bráðsét láta bragnar opt,* $14,_1$); hun har i begyndelsen modtaget hans kærlighed, men derpå sveget ham *(illa hefr sás annan sýkr,* $18,_5$) og vendt sin hu til en anden *(annars barn er sem ulf at frjá,* $5,_3$); således sker det ofte, hvad ingen havde væntet ($25,_6$), men intet er værre for en mand end savn og længsel ($27,_6$). Særlig betydning har her omkvædet: »Ikke var det i gamle dage nogen farsot; dog gjorde finnepigen [Snefrid] Harald [hårfagre] rasende; han syntes hun strålede som solen. Således går det mangen én nu til dags«. Dette er klart nok. Det er tydeligt, at det er denne kærlighedssorg, der har bevæget den ulykkelige digter til at kvæde, til at synge sin sorg og kærligheds bitre længsel ligesom »ud over alle bjærge«. Derfor havde *Svb. Egilsson* på en måde ret, når han kaldte digtet et carmen amatorium.

---

[1]) Skj. digtn. B II, 138—45. Om digtet kan henvises til *K. Gíslason*: Efterl. skr. II.

En nöjagtig undersøgelse og betragtning af de enkelte linjer, særlig dem, der består af ordsprog, vil vise, at de så godt som alle på det nøjeste hænger sammen med digterens kærlighed og hans forhold til den kvinde, der har sveget ham; de er alle udtryk for hans tanker og betragtninger, dels bitre bemærkninger og ironiske udbrud mod den troløse, dels udtryk for hans savn, som han søger at dølge, dels endelig overlegne opmuntringer og trøstende ord, hvor man dog mærker den vemodige baggrund. Når han således, for blot at nævne enkelte eksempler, siger (5,$_2$): »én keder sig, når han er alene«, er hentydningen til hans forladthed og hans tidligere kærlighedstilknytning til en anden klar. En linje som »slangen skyder ham om våren« (6,$_6$), betyder kvindens, Rannveigs, foranderlighed og troløshed. Når digteren mindes Bjarkes »hårde hjærte« (7,$_1$), vil det sige så meget som, at sådant et hjærte vil digteren også vise eller ønske sig, for at kunne bære sin sorg [1]). Således går tanken idelig over fra det ene til det andet, fra sorg til trøst, fra sviende spot til fornem overlegenhed, fra hån til græmmelse. Digtet er på denne måde et af de mest subjektive kvad fra oldtiden. På grund heraf og fordi vi ikke kender de til grund liggende forhold nöjere, samt endelig på grund af digtets formelle beskaffenhed (hver linje er en selvstændig sætning for sig) er det undertiden vanskeligt, nöjagtig at sige, hvorledes digteren har villet, at ethvert ordsprog skulde forstås i sammenhængen. Særlig gælder dette v. 7—9, der indeholder hentydninger til sagn og myter; disse bliver så meget vanskeligere at tyde, som de dér antydede sagnpersoner ofte ellers er fuldstændig ukendte. Men det bör vistnok betragtes som givet, at også disse linjer (disse »gamle minder«) er led i det hele; også med dem har digteren ment noget, også de har i digterens mund en dobbeltmening. Nogle af disse k a n vi endogså forklare, men om det træffer digterens egenlige tanke, er dog ikke ganske sikkert; således f. ex. det ovennævnte 7,$_1$; også 8,$_3$, der lyder: »Mardölls [Freyjas] gråd [guld] var skinnende«, kan opfattes som en hentydning til Rannveigs guldfagre, forføreriske skönhed osv.

I det hele er digtet særdeles interessant, ikke alene i indhold, men også i form.

Selve ordsprogene og talemåderne er naturligvis noget ændrede fra den almindelige form, de havde i daglig tale, efter de

[1]) Jfr. Aarb. for nord. Oldk. 1890, 264—6, hvor et enkelt vers findes analyseret.

krav, som rim og versemål (linjelængde) krævede. Når således et ordsprog lød omtrent som: *ilt er böl til litar* (jfr. det så ofte forekommende: *böl gervir mann fölvan),* ændrede digteren det til: *bölit köllum vér ilt til litar* d. e. vi siger, at osv. = ordsproget siger, at osv.; eller når et ordsprog lød som: *æpir fröskr i mærum,* bliver det til: *æpa kann i mærum fröskr.* Der indskydes således ligegyldige ord og ordene i den oprindelige form omstilles efter behag; mange er omtrent uforandrede gåede over i digtets form. Man kan ikke undlade at lægge mærke til den lethed, hvormed digteren har fået sine ordsprog og talemåder til at passe; formen er ingensteds bleven tvungen eller ordstillingen unaturlig.

Sproget er iøvrigt, som allerede antydet, let og flydende og svarende til det humoristiske indhold. Særlig bemærkes, at digteren ikke er gået af vejen for ord, som kun synes at være bleven brugt i det daglige lette omgangssprog og som i reglen ikke ansås for fine nok til digtersproget. Til sådanne ord hører f. ex. *jaga* (9,$_{8}$), omtrent = 'at snakke'.

Digtet er indrettet så, at forud for det første stefvers går der 10 vers; hver stefjabálkr består af 3 vers, og de er ialt 3; efter dem følger så 10 vers (slutningen). Digtet er forfattet i runhent versemål på 7 stavelser, hvor den syvende altid er l a n g (og betonet, ´‿) eller opløst til to korte (´‿ ‿). Rimene går hyppigst kun gennem to, nogle gange gennem fire linjer.

Digtet er sikkert i k k e islandsk[1]); det bevises ikke alene derved, at der deri forekommer hentydninger til naturforhold, som aldeles ikke er islandske og som en Islænder mindst af alle kunde falde på at nævne, som f. ex. ordsproget om »frøerne, hvis skik det er at kvække i sumpene«. Også findes der mange ordformer, som aldrig vides at have været islandske, f. ex. *flug* for *flog* (4,$_{6}$), *mula* for *mola* (11,$_{4}$), *fúa* for *fóa* (18,$_{2}$), samt *fröskr* for *froskr* (5,$_{8}$). Digtet må som følge heraf være n o r s k, enten digtet i Norge eller muligvis på de vestlige øer; derfra har man netop eksempler på lignende former som de her anførte, som *-búli* for *-bóli*[2]).

Vanskeligere er det at bestemme, når digtet er blevet til, og her har vi da næsten udelukkende s p r o g e t at holde os til. Dette står aldeles bestemt på et ældre standpunkt end så at det kunde være fra tiden omkring 1300; *h* udelades aldrig foran *l, r, n,* hvad

[1]) Jfr. Aarbøger for nord. Oldkh. 1889 (Eiríkur Magnússons afhandl.) og 1890 (min afhandl.).

[2]) Jfr. *Noreen*: Altn. u. altisl. grt[3] § 14 b.

der heller ikke sker f. ex. i Rögnvald jarls eller biskop Bjarnes digte; yngre kan det således næppe være end fra tiden o. 1200; ret meget ældre kan et digt af et sådant indhold og navnlig en sådan form heller ikke være. Den omstændighed, at *h* er bevaret foran *l, n, r,* synes at føre bort fra Norge og til de vestlige øer, hvor *h*'et sandsynligvis længere er blevet bevaret (ligesom i islandsk). Den formodning, som *Bugge* for længe siden[1]) har udtalt, at digtet var af ingen anden end biskop Bjarne, synes mig at være særdeles tiltalende. Når man ser hen til det erotiske element i Jómsv.dr. og sammenligner det med Málsh.kv. og til den vemodige tone, der lyder til os fra bægge digte, er ligheden g a n s k e s l å e n d e og tyder i det mindste på et nært åndeligt slægtskab. Ligeledes har Bugge påpeget forskellige ligheder i ord og udtryk i bægge digte (*Yggjar bjórr* $29,_3$ = Jvdr. 1; *fikjum* $21,_8$ = Jvdr. 11, 25, 41; *ærit* $21,_5$ = Jvdr. 2 osv.), og i det mindste nogle af disse har deres, som det synes mig, umiskendelige betydning. Skönt jeg ellers er lidet tilböjelig til at tillægge anonyme digte og vers bestemte navngivne forfattere, er jeg dog i dette tilfælde særdeles villig til at tro, at Bugge har ret i sin formodning, at digtet er af biskop Bjarne. Hertil passer alt på det fortrinligste og der kan vanskelig fremdrages noget, der strider derimod. Det er endogså muligt eller ikke usandsynligt, når man ser hen til hele den tvetydigheds og dobbelttydighedstale, der går igennem digtet fra først til sidst, at der på et par steder foreligger hentydninger til digterens e g e t n a v n. Når det således hedder: »lange er b j ö r n e n e s nætter« (*langar eigu þeir bersi nætr* $6,_8$) eller »jeg har ikke spurt, at björnen fryser« (*hefkat ek spurt at bersa kali* $15,_8$), synes det at ligge nær, at opfatte disse to sætninger som hentydninger til digteren, som selv hedder *bjarne* (afledet af *björn).* Naturligvis er dette kun en formodning, og det skal indrömmes, at de anførte verslinjer kan indeholde — og indeholder — hentydninger til digterens tilstand og kærlighedshistorie uden derfor at behøve at indeholde hentydning til digterens navn.

Når vi har set, at digtningen ikke helt var uddød i Norge, og da vi ved, hvor stor en skat af sange der senere har eksisteret i Norge — ialfald i visse egne deraf —, kunde man ikke finde noget

[1]) Aarbøger osv. 1875; jfr. *Möbius* i sin udgave s. 24.

urimeligt i at antage en digtning i det 11. og 12. årh., og da af en mere forskellig art, etslags fortsættelse, kunde man sige, af den gamle eddakvadsdigtning. En sådan er det nu meget vanskeligt at opspore. Hvad der i så henseende er søgt påvist, skal her kort omtales.

I fremstillingen af Svolderslaget (hos Oddr, Snorre) findes en opregning af kæmperne på Ormen d. lange. I de uhistoriske sagaer findes helteopregninger [1]) nogle gange, og det er sandsynligt, at de er efterligninger af ældre digte af lignende art; en sådan kunde netop være et digt om heltene på Ormen. Dette har *A. Olrik* antaget og endogså forsøgt at omdanne den prosaiske fremstilling til vers [2]). Når og af hvem det skulde være digtet, er det umuligt at sige. Forfattet skulde man tro det var måske ikke så længe efter år 1000.

En efterligning af dette digt kunde det kvad om Bråvallaslaget, som tillægges Starkad, være. En prosaisk gengivelse af dette findes på latin hos *Saxo* (8. bog) og på islandsk i det såkaldte Sögubrot (Fas. I). Det forstår sig af sig selv, at det er meget vanskeligt at danne sig en klar forestilling om det oprindelige digt. Men det har indeholdt en opregning af heltene i bægge hære og vistnok givet en beskrivelse af kampen.

Navneversene har man (især *G. Storm* og *A. Olrik*) søgt at restituere, hvilket kun delvis kan siges at være lykkedes. Der er blevet skrevet en del om digtet. Det vigtigste er *G. Storms* afhandling[3]), *A. Olriks*[4]) og *S. Bugges* behandling [5]). De to første har søgt at fastslå, at digtet må være forfattet snarest af en Nordmand, på grund af den meget stærke patriotiske norske tendens, det skulde vise; og de har tillige søgt at påvise, at det måtte være en telemarkisk bygdepatriot, der var forfatteren. Jeg kunde i og for sig være tilböjelig til at antage, at digtet var dansk, (der findes deri danske, eller skånske, ordformer som *Sambar* = *Sámr)*, men der findes også former, som ikke er det, og hvad der taler imod er at der findes *h* i forlyd foran *r*. De danske (skånske) former måtte

---

[1]) Se f. ex. Skj. digtn. B II, 284 (v. 5), 288—89 (v. 12—15. 17), 311 (v. III, 1), 315—16 (v. β 1—5) osv.

[2]) Se kap. V i hans afhdl. om Bråvallakvadet i Arkiv X.

[3]) Kritiske bidrag (1878).

[4]) Foruden til den nævnte afhdl. kan henvises til hans Dansk heltedigtn. II, 125—28 (1910).

[5]) I Norsk Sagafortælling I (1901).

så bero på, at digtet er overleveret (til Saxo) gennem en Skåning. Da digtet nævner Islændinger i slaget er det, som forlængst bemærket, utænkeligt, at det skulde være forfattet af en islandsk skjald. Det må altså være digtet af en Nordmand. A. Olrik mente, at det var digtet af en telemarking og Bugge dristede sig til at fastslå i henhold til sin opfattelse af digtets formentlige forhold til et (formodet) ældre digt om Brianslaget, at det måtte være digtet i dagene 6.—10. sept. 1066 under Harald hårdrådes sejlas langs Skotlands østkyst (!), men af en telemarking. Jeg skal ikke komme nærmere ind på denne fantastiske bestemmelse eller hvad der står i forbindelse dermed. Blot skal jeg indskrænke mig til at bemærke, at jeg tror ikke på, at det er digtet för o. 1100; da det nævner islandske skjalde og da nogle af de pågældende navne åbenbart beror på navne på skjalde hos Harald hårdråde, må der være gået en ikke for kort tid, inden de kunde benyttes på denne digteriske måde. Bevarelsen af *h* foran *r* og *l* i norsk strider ikke herimod. Harald hårdråde kender ikke bortfald af *h*.

Hvorvidt det overhovedet er digtet af en telemarking finder jeg ret tvivlsomt. Så stærk forkærlighed for telemarkingerne kan jeg ikke læse ud af Saxo eller Sögubrot. Det er muligt, at digteren var hjemmehørende i Telemarken, men noget afgjort bevis derfor foreligger der ikke.

§ 4.

Islandsk digtning.

A. Fyrsteskjalde og andre historiske kvads digtere.

Om den islandske hirdpoesis stilling og betydning i dette tidsrum er ovenfor talt. Her vil vi give en samlet oversigt over alle de enkelte hirdskjalde, først dem, af hvem der haves noget, dernæst vil vi i al korthed opregne dem, af hvem intet haves; hertil föjes omtalen af enkelte skjalde, der ikke vides at have været hirdskjalde, men som har efterladt sig digte om oldtidshelte og fyrster, der tildels står på overgangen til de egenlige religiøse kvad. Endelig følger de religiøse digte, da de står i den allernöjeste forbindelse med de egenlige fyrstekvad, både hvad indhold og form angår.

I. Egenlige fyrsteskjalde.

Markús Skeggjason, hvis formentlige broder Þórarinn för (I, 622) er nævnet, var en sön af Skegge, der igen var en sön af den lovkyndige Bjarne, hvis bedstemoder var en søster til Skapte lovsigemands bedstemoder[1]). Slægten havde således hjemme på sydlandet. Markús' moder hed Haldóra, som nedstammede fra Vémundr, en broder til Hallsteinn Þengilsson (I, 519). Om Markús' opdragelse vides intet bestemt, men sikkert har han efter datidens forhold fået en omhyggelig, muligvis gejstlig uddannelse. Markús nød blandt sine landsmænd stor anseelse, og han siges at have været *hinn mesti spekingr ok skáld*[2]). I en længere årrække (1084—1107) beklædte han lovsigemandsembedet[3]), hvorfor han jævnlig kaldes »lovsigemand«. Som sådan støttede han af al kraft biskop Gissurs forslag om en almindelig tiendelov, vedtagen 1096[4]). Som hjemmelsmand for lovsigemandsrækken anføres Markús af Are[4]). Markús døde den 15. oktober 1107[5]). Gennem sin datter Valgerðr blev Markús en af Sturlungernes stamfædre.

Af Markús' digte kendes omtrent kun hans Eiríksdrápa[6]), hovedsagelig fra Knýtlingasaga, hvis forfatter har stærkt benyttet digtet som en historisk kilde, hvad han også med fuld föje kunde göre, da det handler om en med digteren samtidig fyrste. Kvadet er et arvekvad om den danske konge, Erik egode, og rettet til (sendt til?) dennes broder og efterfølger, kong Niels (1103—34). I øvrigt vides ikke, hvad der har foranlediget Markús til at digte sit kvad, der sikkert er forfattet i tidsrummet 1104—6. Digteren omtaler kongens ungdomstog i østerleden, hans gode egenskaber, gavmildhed og retfærdige strænghed — »Erik besad ethvert fortrin; som ung lærte han mange sprog; han var særdeles modig og mægtigere end nogen anden fyrste«. Dernæst omtales Eriks prægtige pilgrimsrejse til Rom, hans gavmildhed undervejs, samt oprettelsen af Lunds erkebispesæde. Herpå følger beretningen om Eriks krigstog mod de oprørske Vender, hans sejre og fjendernes ynke-

1) Ldn. 291, 309.
2) Bisk. I, 68, jfr. 28.
3) Se herom Safn II, 2. 20—21.
4) Islbók 15.
5) Sturl.² II, 395; Ártíðaskrár s. 109, jfr. Safn II 21; Bisk. I, 68, anm. 2.
6) Navnet: Fms. XI, 295. Skj. digtn. B I, 414—21.

lige underkastelse. Efter at Eriks venskab med Frankrigs konge er omtalt, kommer til slutning beskrivelsen af Eriks sidste færd, pilgrimstoget til det hellige land, samt omtalen af hans død.

Det er klart, at digtet i formel (metrisk) henseende er en efterligning af Arnórs Hrynhenda; det er det næste digt i hrynhent versemål efter det i tiden; men også i indhold har Hrynhenda tjænt Eiríksdrápa som mønster. Dette kunde så meget lettere ske, som bægge de besungne fyrster lignede hinanden i karakter (bægge kaldtes jo »den gode«), bægge var konger i Danmark og havde krig og kampe med Venderne. Anvender Arnórr stærke udtryk, bruger Markús dem ikke mindre stærke, men hos ham har de ikke den originale kraft og umiddelbarhed, følgelig heller ikke den poetiske inspirations kendemærke som hos Arnórr. Markús omtaler således kong Eriks fortræffelighed og siger ikke alene, at »ingen k e n d e r nogen bedre fyrste« (v. 2) og at »han besidder enhver fortræffelighed« (v. 9), men også, »at det er langtfra, at der v i l f ø d e s nogen herligere fyrste« (v. 3); der mærkes her en vis höjtravende stil. Markús' digt er, i sammenligning med Arnórs, langt mere gennemtrængt af en religiøs følelse og digteren finder ofte lejlighed til at omtale kongens fromhed og gudsfrygt; også retfærdighed roses hos ham (»han fældede rigtige domme«). Vi tör heri se et udslag af digterens samtid og dens sæder; den gejstlige stands forøgede indflydelse, sædernes forandring, idet de nu var blevne mildere og humanere, den religiøse følelses forøgede styrke — alt dette kommer til syne i Markús digt.

Digterens beskrivelse af sejlas (v. 16), af kamp og krig (v. 17 ff.) er ganske vist i det hele taget levende, men dog overhovedet den traditionelle og bærer ikke den originale anskuelses og umiddelbare friskheds præg. Om nogen ejendommelig, poetisk begavelse kan digtet i det hele ikke siges at vidne, men som en historisk kilde er det fortræffeligt. Omskrivningerne er i det hele få; de valgte udtryk og billeder med tilhørende valg af passende ord er i reglen heldige.

Nogle verbale lån fra Hrynhenda kan ikke i væsenlig grad påvises, og for så vidt er digteren nogenlunde selvstændig overfor sit forbillede; dog synes vers 21 at være stærkt påvirket af Hrynhendas 12_{5-6}. Versene er i det hele godt byggede, rytmerne behagelige og ordstillingen temmelig jævn; for så vidt er digtet meget tilgængeligt og let forståeligt.

Af Markús' i Skáldatal antydede digte om den svenske konge, Inge Steinkelsson, og Knud den hellige i Danmark, hvoraf man kunde slutte, at digteren engang havde været udenlands hos de nævnte fyrster, er, så vidt vides, intet bevaret, undtagen et halvvers, der med nogen sandsynlighed kan henføres til digtet om Knud, da der heri siges, »at der ingen bedre mand vil fødes end Svens broder«.

Af et digt om Kristus synes et halvvers og en fjærdedel at være, hvoraf det første omtaler skabelsen. At Markús har digtet et sådant kvad, stemmer med det religiøse sindelag, som fremtræder i Eiríksdrápa.

Endelig haves et vers og et halvt — bægge løse vers. Det første er en kunstlet firdobbelt variation af sætningen: »bølgebjörnen løb frem på (over) havet«, således at kenningen »bølgebjörnen« (= skib) stadig beholdes. — I det andet vers erklærer digteren, at han ikke vil »nide« en mand (uvist hvem), »ti den er slet, som fordærver digtningen« (o: ved at digte nidvers; jfr. I, s. 631) [1]).

I Eysteins og Sigurds tid kom der en mand til Norge, ved navn Þórðr; han stammede fra østfjordene og var en »ubemidlet men kyndig mand, der digtede godt«. Om ham haves en lille Þáttr [2]), hvor hans skæbne i Norge udførlig fortælles. Han var her så heldig at træffe på en ung og rig enke, der hed Åsa (Guld-Åsa), af den mægtige Bjarkøfamilje, hvis overhoved den gang var Víðkuðr Jóansson. Þórðr blev antaget af Åsa som etslags tyende, men det viste sig snart, at hun syntes godt om ham, og så fik rygterne travlt. Han siges at have »underholdt godt« (med sange og sagaer vistnok). Han blev hos enken i nogle år og gjorde købmandsrejser på hendes vegne. Åsas slægtninge vare ikke helt fornöjede over de rygter, de hørte, og en dag, da Víðkuðr kunde væntes, rådede man (Åsa selv) Þórðr til at søge at erhværve sig hans gunst ved at digte om ham. Dette gjorde Þórðr, og Víðkuðr erklærede digtet for at være godt, gav digteren en guldring og lovede ham sit venskab. Dette kom ham senere til god nytte under et sammenstød mellem ham og den mægtige Ingimarr af Askr (jfr. ovf. s. 28), som endte med dennes fuldstændige nederlag

1) Når nogle bøger, som Flat., tillægger Markús Rekstefja, er det en misforståelse hos en afskriver.

2) Fms. VII, 111—18; Mork. 170—4; Sex söguþ. 72—8.

og flugt fra landet (o. 1112). Tilsidst ægtede Þórðr Åsa og nød stor anseelse. Af Þórðs digte kendes kun det anførte, i Skáldatal antydede digt om Víðkuðr, der i Sex sögup. siges at have været en *fimtug drápa* (drape på 50 vers). Der anføres også der et halvvers, der skal være stevet, men det er forvansket. Desuden haves en veldigtet lausavísa i anledning af striden med Ingimarr. [1]).

Noget efter 1100 bode en ubemidlet mand, Þ ó r ð r, på gården Hvammsdalr, der tilhørte høvdingen Þorgils Oddason. Þórðr kaldtes *Rúfeyjaskáld* efter en øgruppe i Bredefjorden, hvor han havde bot [2]). Han nedstammede fra Eyrbyggerne og havde en sön, som hed Hrafnkell, som ellers »kaldtes Skáldhrafn« [3]) (i øvrigt ukendt). Þórðr blev, som det synes, dræbt eller såret af sin egen fostersön [4]). Han synes at være identisk med den Skáldþórðr, hvis datter Guðbjörg nævnes omkring 1160 [5]). Noget för 1120 havde Þórðr digtet et kvad om Þorgils Oddason, men intet fået derfor. Engang da Þorgils gæstede ham, tog Þórðr hans smukke økse i hånden og så derpå. Han spurgte de tilstedeværende, hvor meget de trode den var værd; de mente den var sine to mark værd. Herom kvad da Þórðr et vers i runhent versemål, hvori han antyder, at øksen var et passende vederlag for digtet. [6]) Þorgils var af en anden mening og anviste ham jordafgiften som lön. Digtet om Þorgils er tabt.

I n g i m u n d r E i n a r s s o n og H r ó l f r í S k á l m a r n e s i vil blive behandlede i en anden sammenhæng.

Þ o r k e l l h a m a r s k a l d er ubekendt, undtagen for så vidt som han må have overlevet Magnus barfod og rimeligvis været i Norge för 1066, da han må antages at have kendt Eysteinn orre personlig. Om denne, der faldt i Stanfordslaget 1066, digtede han det i Skáldatal antydede kvad, som er tabt [7]). Det samme gælder også det sst. antydede digt om Olaf kyrre. Derimod haves nogle vers af Þorkels digt om Magnus barfod, *Magnúsdrápa* [8]) fra o.

---

1) Skj. digtn. B I, 421—22.
2) Sturl. I, 9.
3) Ldn. 92, anm. 15. 346.
4) Sturl. I, 9.
5) Sturl. I, 75.
6) Skj. digtn. B I, 466.
7) Mork. 120; Flat. III, 396 (kaldes her *Ketell*). Af Mork. ses det, at digtet er et arvekvad.
8) Navnet: Hkr. III, 238; Eirsp. 111; Fms. VII, 5. 53. — Skj. digtn. B I, 407—09.

1104. De handler om Steigarþórir og Egils opstand mod kong Magnus 1095, om kongens tog til Syderøerne 1098, til Sverrig 1099 og endelig om hans sidste kamp i Irland 1103. Versene er i formel henseende ret dygtige og flydende med meget få omskrivninger og ikke uden en vis flugt. Desuden haves et halvvers i fornyrðislag vistnok af en lausavísa, hvori digteren siger, at »Völsungs ætling« (en fyrste, mulig Olaf kyrre) har sendt ham »over havet guldprydede våben«, og endelig findes et vers i Hkr. med overskriften: »som der blev digtet«, medens Frís. siger: »således siger Þorkell«; Fms. og Mork. har dette sidste og tilföjer endogså *hamarskáld;* det må således betragtes som sikkert, at verset er af Þorkell. Det er en lausavísa om den dødsdömte stormand, Egils sidste mandige ord, da han af kongens mænd førtes til galgen —: »enhver af kongens trælle fortjænte at hænge höjere end han«. Efter dette må Þorkell have været i Norge 1094—95.

Björn krepp- (el. kreppil-)hendi (»den kroghændede) er fuldstændig ukendt, men han må have opholdt sig i Norge under kong Magnus barfod, om hvem han digtede en *Magnúsdrápa*[1]), hvoraf en del vers haves. De handler om Magnus' krigstog til Halland 1095, om afstraffelsen af Steigarþórir og Trönderne samme år, samt om Vesterhavstoget 1098. Ved sammenligning med den måde, hvorpaa Þorkell hamarskálds vers om samme konge anføres, skulde man tro, at Björns digt var forfattet omkring 1100, endnu medens Magnus var i live, hvad også en enkelt præsens-form (i v. 3 jfr. 9) bekræfter (»Olafs sön rød farver« osv.). Ellers er disse vers temmelig prosaiske og udmærker sig ikke i nogen henseende; de er formelt ret gode og har ikke mange omskrivninger, men de, der findes, er i ingen henseende ejendommelige.

Gísl Illugason[2]) var af en gammel og god digterfamilje, Gilsbekkingerne, der i lige linje nedstammede fra Brage den gamle; selv var Gísl en sönnesöns sön af skjalden Tindr Hallkelsson (I, 535—37), Gunnlaugr ormstungas farbroder[3]). I Gísl samledes endnu engang den gamle slægts åndelige såvelsom legemlige dygtighed: digterævnen parret med personligt mod og kraft. Om Gísl haves en Þáttr i Magnus barfods saga[4]). Han er født 1079. Da han

1) Navnet: Hkr. III, 237; Eirsp. 110; Fms. VII, 4. — Skj. digtn. B I, 404—06.
2) Navnet skrives snart *Gils*, snart *Gísl*, snart *Gísli*.
3) Jfr. Ldn. 87; Fms. VII, 29.
4) Fms. VII, 29—40, samt i Bisk. I, 156; 221—7.

kun var 6 år gammel, blev hans fader dræbt af en norsk købmand, Gjafvaldr, der senere blev en af kong Magnus' fortroligste mænd. Synet af faderens drab forfulgte siden den unge Gísl; det var noget han ikke glemte: »Jeg og min broder var tilstede, da vor fader blev dræbt; da sagde Gjafvaldr, at man skulde dræbe os bægge to; men jeg vil ikke göre mig mandigere, herre, end jeg er, da sad gråden i min hals« ytrede Gísl senere til kong Magnus. Uudslettelig var begivenheden præget i hans sind og han tænkte kun på ét: hævn. Kun 17 år gammel drog han til Norge (1096) og her fik han endelig lejlighed til at tilföje Gjafvaldr et sår, hvoraf han lidt efter døde. Gísl blev grebet og kastet i fængsel. Nu indtraf der en begivenhed, der ikke alene viser det energiske sammenholds og den forstandige tales kraft, men også var rig på spændende optrin. I byen var der dengang omkring 300 Islændere, deriblandt præsten Jóan Ögmundarson (den senere biskop) og Teitr, en sön af biskop Gissurr, bægge to udmærkede mænd. Drabet på Gjafvaldr blev udøvet ved nontid om lördagen; men efter at non-helligheden var bleven forkyndt ved klokkeringning, måtte ingen henrettelse foretages. Tidlig om mandagen samledes Islænderne og begav sig hen til fængslet, brød det op og befriede Gísl for lænkerne og tog ham med sig. I fængslet havde han været glad og munter. Han blev nu ført hen til det ting, hvor dommen skulde forkyndes. Her holdt Joan præst en alvorsfuld og fortrinlig tale til kongen, hvorpå Gísl selv tog ordet til forsvar. Til slutning ytrede han, ganske uvæntet, på gammel skjaldevis, — »men et kvad har jeg digtet om Eder og jeg vilde gærne få lyd«. Kongen sagde kendelig formildet: »gör som du vil«. Gísl fremsagde sit digt, men »der var ikke megen poesi i det digt«, hedder det. Gísl lagde derpå sit hoved i kongens skød, efter at have takket sine landsmænd smukt for den bistand, de havde ydet ham. Kongen gav Gísl hovedet, men forlangte 16 mark guld for Gjafvaldr, hvoraf dog halvdelen straks blev eftergivet, medens 8 af de tilstedeværende Islændere betalte hver sin mark. Gísl kom derpå til at indtage Gjafvalds plads og erhværvede sig kongens gunst. Siden fulgte han denne på Vesterhavstoget (1098) [1]), og ligeledes, hvis man tör tro biskop Jóans saga af Gunnlaugr munk [2]), på toget til Irland (1103). Han siges da at være bleven sendt som formand for de gisler, Magnus sendte til kong

[1]) Fms. VII, 40.
[2]) Bisk. I, 227.

Myrkjartan[1]). Efter kong Magnus' fald har Myrkjartan naturligvis givet gislerne fri[2]); Gísl er da vendt tilbage og er vistnok kort efter kommen til Island. Dette beretter Jónssaga udtrykkelig og tilföjer, at Gísl ansås for at være en fremragende mand, at han bode på Island til sin höje alderdom og havde en sön, Einarr.

Som menneske er Gísl allerede karakteriseret ved beretningen om faderhævnen. En fast beslutning om hævn, ingen ro, før det engang satte mål er nået, ligegyldigt hvad det så end skulde koste, udholdenhed, standhaftighed og modig munterhed midt under livsfaren — disse er de egenskaber, som digteren viser. Det eneste løse vers, der haves af ham, i form som indhold lige fortræffeligt og digtet med de skærende jærnlænker om benene, svarer til det givne billede: »Munter skal jeg endnu være, skönt mændene tiltænker mig døden — jærnene begynder at varme [hvilket fortræffeligt udtryk!] mig om benene; enhver skal dø, kvinde, [vogtersken], men en mands hjærte frygter ej; endnu engang skal jeg i vers mindes mit mod.« Som digter hører Gísl dog ikke til de allerførste. Foruden det anførte løse vers — for ikke at tale om det ovenfor omtalte, første, forlængst tabte digt om kong Magnus (Hovedløsningen), »hvori der ikke var megen poesi«[3]) — haves nu kun brudstykker af hans, i fornyrðislag forfattede digt om kong Magnus barfod, digtet efter 1100[4]). Formen er simpel og digtet i det hele lidet indviklet. Der haves heraf 20 hele vers, alle i Magnus barfods saga. De handler om Þóris og Egils opstand og oprørernes afstraffelse 1095, Vesterhavstoget samt toget til Sverrig 1099. Da digteren selv deltog i Vesterhavstoget og i øvrigt havde rig lejlighed til at samle de nöjagtige efterretninger om kongens bedrifter og rejser, har digtet betydelig historisk værd. Digteren er fuld af begejstring over og beundring for den unge, kække kriger-fyrste, hvis valgsprog var, at »en konge skulde være for at blive berömt, men ikke til at leve længe«; men han roser også kongen for hans indenlandske styrelse, fordi han straffede tyve og ransmænd og skaffede købmænd fred. Det er klart, at digteren har åbent öje for lovordnede tilstandes goder og at han hader uret og overlast. Digtet bli-

1) Af Magnus barfods saga (Mork. 153; Hkr. III, 261; Fms. VII, 67—8) fremgår, at han og den irske konge var venner og foretog krigstog i forening, så at Jónssagaens fremstilling derved vinder noget i troværdighed.

2) Jónssagas fremstilling heraf er naturligvis bygget på en misforståelse.

3) Fms. VII, 38.

4) Skj. digtn. B I, 409—13.

ver således også et vidnesbyrd om Gísls egen humane tænkemåde, der igen uden tvivl på det nöjeste hænger sammen med de fredelige politiske og sociale tilstande i hans fædreland.

Fremstillingen er helt igennem ret livlig og malende, ikke alene skildringen af kampe og mandefald, som når digteren siger: »det blodige våben løb mellem fjendens hoved og skuldre«; men også og særlig af sejlasen og bølgegangen, som digteren åbenbart i höjere grad end andre stræber efter, på lyrisk vis, at beskrive; særlig kan man göre opmærksom på følgende to vers: »Havet begyndte at svulme, men skovens rasende ødelægger [stormen] drev sejlene fremad; den herlige drage med Danskernes skrækindjager knækkede ryggen på enhver af søens brusende brude«, »den blå Æger skød til den guldprydede stavn; bølgen trængte ind i det gyldne hoveds gab; dybets ild [guldet] skinnede som himlens flamme fra fyrstens drage[skibs]hoveder«. Desuagtet kan man ikke sige, at digtet er i besiddelse af nogen særlig originalitet eller nogen oprindelig digterisk kraft, da man flere steder, også i de anførte eksempler (jfr. Þorleikr fagre o. fl.), mærker ældre forbilleder, ja ligefrem verbale lån både fra skjaldekvad (særlig Valgarðs) og eddadigte [1]).

Når digtet er forfattet er ikke ganske sikkert. Rimeligst er det at antage, at det er digtet kort efter Magnus barfods død (1103). Når man har villet [2]), at det skulde være forfattet efter at Harald gille kom til Norge (1124), fordi Magnus to gange kaldes »Haralds frænde« (11,$_1$; 20,$_6$), er det sikkert en fejl. Den Harald, som her menes, er uden tvivl Harald hårdråde, hvem Magnus slægtede så meget på, og med hvem han allerede meget tidlig sammenstilledes [3]).

Ívarr Ingimundarson. Denne skjald kendes fra et særligt indskuds kapitel i Sigurds Eysteins og Olafs saga [4]). Ifølge

1) *steinóðr* 15.$_3$ = Valgarðr; *hyrr sveimaði* 5.$_1$ ≠ *bjartr sveimaði brími* samme: *vefi keyrði á stag* 15.$_1$—$_3$ ≠ *rifs hund bar rétt á stag* samme: desuden er v. 15–16 åbenbart en efterligning af Valgarðs v. 10—11; *Veðrsmiðr Viðurs* 10.$_7$ ≠ *skapsmiðr Viðurs* Brage; *flaust fagrbúin* 8.$_7$ ≠ Helg. Hund. 31.$_3$: *sás hamalt fylkði* 10.$_6$ ≠ *eða hamalt fylkja* Reginsm. 23.$_8$; *þá vas sókn lokit* 14.$_2$ ≠ Helg. Hund, 56.$_{10}$; *vanr násförum* 20.$_7$ ≠ *of vanið vási* Guðr. II, 4.$_7$, osv.

2) *G. Þorláksson*: Udsigt 129.

3) Jfr. Hkr. III, 243.

4) Hkr. III, 500-01 (kap. mangler i Kringla); Frís. 289—90, Fms. VII, 103—6; Mork. 167—8.

disse var Ivarr »en Islænder, vis og ætstor[1]) og skjald«, der havde erhværvet sig kong Eysteins særlige gunst. Engang siges Ivarr at være bleven noget indesluttet og tavs, men kongen fik grunden dertil lokket ud af ham; han var elskovssyg og der var ingen råd for hans kummer, da den kvinde, han elskede, en Oddný Joansdatter, var gift med hans egen broder, der havde ægtet hende ved forræderi mod sin broder. Det nyttede ikke, at kongen foreslog ham at søge at vindre andre kvinder, »ti hvergang han så skønne kvinder, mindede de ham kun om den ene, hvorved hans kummer forøgedes«. Eysteinn tilbød ham da at komme til sig hver dag, for at de kunde tale om Oddný, »ti sorgen blev undertiden lettere, når man talte om den« (jfr. det sidste uægte vers i Goðr. hvöt). Dette skete også, og Ivarr blev mere munter end tilforn. En ret karakteristisk personlighed med en sand og dyb følelse møder os her atter i lighed med de mange af det 10. årh.s helte og skjalde. Det her fortalte er rimeligvis foregået i tidsrummet 1112—18. Ivarr kan formodes at have været i Norge allerede i Magnus barfods tid, og han overlevede Sigurd slembe (d. 1139).

Af Ivars digte om Magnus barfod, Eysteinn (d. 1122) og Sigurd Jorsalfar (d. 1130) er intet bevaret. Derimod er vistnok den största del i behold af hans *Sigurðarbölkr*[2]), et digt i fornyrðislag om Sigurd slembe, forfattet efter dennes grufulde pinselsdød (1139). Digtet er for största delen opbevaret i en Þáttr om Sigurd i Morkinskinna og består nu af ialt 35 hele og o. 9 halve vers samt et par versbrudstykker. Digtet har handlet om Sigurds hele liv, lige fra hans opvækst hos præsten Aðalbriktr, hvis sön nogle sagde han var, indtil hans død; det danner grundlaget for Þáttren om ham. I poetisk henseende er digtet i ingen henseende fremragende. Det er temmelig prosaisk-tört og fremstillingen af kampe og andre begivenheder helt simpel men ret kraftig, næsten historisk nöjagtig i enkeltheder med mange stednavne. Ejendommelig er den vemodige tone, der særlig går igennem de sidste vers om Sigurds pinsel. Også i dette digt findes der efterligninger af ældre digte, særlig eddakvad, hvilket ikke bidrager til at göre fremstillingen livligere[3]).

1) Han har mulig været af Ingimund d. gamles slægt; denne havde bl. a. en sön Ívarr.

2) Navnet: Hkr. III, 341; Eirsp. 178; Fris. 322; Fms. VII, 200; jfr. Mork. 201 nederst. Skj. digtn. B I, 467—75.

3) Se I, 52 anm. 1. Mærkeligt nok findes hos Ivarr samme udtryk som hos Gísl (*vanr vásförum* 41_7), der mulig er et direkte lån fra Gísl, ligesom forskellige andre udtryk synes at stamme derfra.

Haldórr skvaldre er os fuldstændig ukendt, undtagen for så vidt som vi kan slutte, at han til sine tider har opholdt sig hos forskellige nordiske fyrster, om hvilke han ifølge Skáldatal har digtet; når *Jón Sigurðsson* har udtalt [1]), at han fulgte Sigurd Jorsalfar på hans udfærd, er det kun en formodning, der vistnok modsiges af, at digteren to gange siger i digtet om ham: »Jeg har hørt«. Han besang en mængde fyrster: Magnus barfod, jarlen Sone Ivarsson i Götland (omkring 1100), kong Erik emun (1134—8), jarlen Karl Sonesön (o. 1140), kong Inge Haraldsson (1137—61), kong Sörkve Kolsson (o. 1150) og endelig dennes sön, jarlen Jon, men intet af disse fyrsters digte er bevaret. Da han tillige har digtet om Sigurd Jorsalfar og Harald gille, er det klart, at han har været en af sin samtids frugtbareste og mest omrejsende, man fristes til at sige omflakkende skjalde. Mulig står, hvad *Jón Sigurðsson* [1]) har bemærket, hans tilnavn i forbindelse med hans mange digte, i det det synes at måtte betyde: »den snakkesalige« el. lign. Af hans mange kvad er kun en del bevaret af hans to digte om Sigurd Jorsalfar og af hans kvad om Harald gille [2]).

Af det første digt om Sigurd, i fornyrðislag, der har handlet om kongens Jorsalfærd, er kun ét vers, om en kamp på øen Forminterra, bevaret. — Det andet digt er *Útfarardrápa* [3]). Det var det, som skjalden Máne underholdt kong Magnus med (se ovf. s. 26); »digtet blev modtaget med meget bifald« hedder det. Selve navnet tyder på, at digtets hovedindhold har bestået af en fremstilling af Sigurd Jorsalfars udfærd. Dette bekræftes ikke alene ved de vers, som endnu haves deraf, men også ved beretningen i Morkinskinna [4]). De bevarede vers handler i overensstemmelse hermed om 8 kampe til lands og til vands, indtagelse af kasteller og lign. lige fra den første kamp med galejer ved Spaniens kyst til indtagelsen af Sidon. I flere vers tiltales Sigurd selv. Digtet er ikke i nogen henseende fremragende, undtagen rent historisk, da skjalden, ligesom i sin tid Sigvatr, med tal opregner de enkelte kampe; han nævner også flere steder. Fremstillingen er ikke synderlig malerisk, omskrivningerne lidet slående. At det dog, foredraget med god stemme, kunde göre lykke hos kong Sigurds dattersön, er let forståeligt.

1) Sn. E. III, 367.
2) Skj. digtn. B I, 457—61.
3) Navnet: Fms. VIII, 207 (med artiklen).
4) Mork. 158.

Af det tredje digt, om Harald gille, også antydet i Sktal, der ses at være digtet, efterat Magnus den blinde blev fanget, altså omkring 1136, haves enkelte vers; de handler om kampen på Fyrileif 1134, om lendermændene Ásbjörns og Nereids drab 1135, samt om den sidste kamp med Magnus og dennes tilfangetagelse.

Når der endnu tillægges Haldórr to vers i tøglag[1]), er dette urigtigt. Versene hører til Einarr Skúlasons digt i det versemål.

Þórarinn stuttfeldr. I Heimskringla[2]) findes der et indskuds kapitel, hvor det fortælles, at engang ved aftensang, hvor kong Sigurd Jorsalfar var tilstede, gik sangen ikke godt, fordi hirdmændene var berusede. Kongen så da en mand i en pels og spurgte, hvem det var, og gav ham skylden for uheldet i et par verslinjer (jfr. ovf. s. 27). Manden trådte da frem og fremsagde et vers, hvori han bad om undskyldning for sin dårlige pels som kongen havde hentydet til, og udtalte ønsket om at få en kappe. På grund af denne korte pels kaldtes Þórarinn *stuttfeldr*. Dagen efter fremsagde digteren en drape om kongen og modtog rigelig lön derfor. Med undtagelse af, at vi ved samme lejlighed får at vide, at Þórarinn agtede at foretage en Romarejse, vides intet om ham, og det kan ikke bestemt siges, når det her berettede er sket, men det er rimeligst, at det er forefaldet noget för kong Eysteins død (1122)[3]). Af Þórarins digte kendes kun hans drape om kong Sigurd, *Stuttfeldardrápa*[4]); heraf er der godt og vel 6 vers bevarede; de handler om det tog, som fristede så mange skjalde til sang, det berömte Jorsaltog, forberedelserne dertil, enkelte kampe, kongens bad i Jordan osv. Digtet er i formel henseende en efterligning af Þórarinn loftunges og Sigvats Knútsdraper og forfattet i tøglag; heller ikke i dette digt er det vanskelige versemål strængt systematisk behandlet; således findes her mangel på rim i de ulige linjer 8 gange, helrim en gang; i de lige linjer findes halvrim kun 2 gange; én linje er uden rim. Der mærkes en vis flugt og fart i beskrivelser, men ellers udmærker digtet sig egenlig ikke ved nogen særlig poetisk ånd. Både dette digt

1) Mork. 200.

2) Hkr. III, 507—09: Frís. 298—300; Eirsp. 149—51, jfr. Fms. VII, 152—5, Mork. 188—9,

3) I Hkr. hds. fortælles det efter fortællingen om Eysteins død, men i Fms. og Mork. för.

4) Navnet; Hkr. III, 509: Frís. 300: Mork. 189: Fms. VII, 154. — Skj. digtn. B I, 461—64.

og Þórarins løse vers vidner om en betydelig ævne til at behandle de forskellige versemål. Af løse vers haves 3, alle digtede under opholdet hos kong Sigurd. Det første er hans svar på kongens spörsmål om »manden i pelsen«; de andre er satiriske vers om hirdmanden Hakon mörstrútr, digtet på opfordring af Arne fjöruskeifr (se ovf. s. 28), og om Arne selv, digtet på opfordring af Hakon; det sidste er det mest bidende (se ovf. s. 28).

Einarr Skúlason. Denne digter tör betegnes som århunddredets betydeligste og frodigste isl. skjald, skade kun, at hvad vi ved om hans liv kun er stumper og brudstykker [1]. Han kaldes ofte præst, og det er sikkert, at det er ham som menes i den isl. præstefortegnelse fra 1143 [2], hvor en Einarr Skúlason regnes til præsterne på vestlandet og nævnes næst efter Ormr Koðránsson, der sikkert har bot på Gilsbakke i Borgarfjorden [3]. At Einarr også har været præst i den samme egn, ja måske bot på Borg, kan med rimelighed sluttes [3]. Sikkert hørte han også til Myramændenes slægt (Kveldulfsslægten) [4] og *Jón Sigurðsson* har [5] vistnok truffet det rette, når han gör ham til en direkte efterkommer af Þorsteinn Egilsson og en broder til Snorre Sturlusons morfader. Han må være født omkring eller næppe senere end 1090, da vi allerede år 1114 træffer ham i Norge hos Sigurd Jorsalfar som en af dennes fortroligste venner [6]. En anden gang, flere år senere, frælste Einarr ved mod og snarrådighed en mand, som Sigurd i et af sine vanvidsöjeblikke vilde dræbe [7], hvilket ses at være sket noget efter 1124; hvor Einarr har været i de mellemliggende år, vides ikke. Efter Sigurds død har Einarr opholdt sig, i det mindste nogen tid, hos de følgende konger, Harald gille, Magnus blinde og Haraldssönnerne, særlig dog Sigurd, ved år 1148. Ligeledes var han i Norge i Trondhjem 1153, i hvilket år han fremsagde sin Geisli i Kristkir-

1) Jfr. *Skúli Thorlacius:* Vita Einari 1783 i Heimskr III.
2) Dipl. Isl. I, 185—6.
3) Sst. I, 189.
4) Ifg. det interpolerede stykke i 1. kap. af Gunnl. saga (udg. s. 2).
5) Sn. E. III, 418.
6) Jfr. fortællingen i Fms. VII, 137, Mork. 181; Sigurd sad og havde en intim samtale med Sigrid Hranadóttir, hvis mand, Ívarr af Fljóðum, væntedes. Einarr blev sendt ud for at se, om Ívarr var kommen. Han kom tilbage og meddelte kongen i et vers, at han endnu kunde sidde nogen tid i ro, da den „fingersmalle“ Ívarr endnu ikke var kommen.
7) Fms. VII, 165—7; Mork. 191—2.

ken. Fra dette hans ophold stammer de begivenheder, der fortælles i en lille Þáttr om Einarr [1]. Kong Eystein siges at have æret ham höjt og at have gjort ham til sin staller. Omtrent ved den samme anførte tid har han besøgt kong Sörkve Kolsson og Jon jarl i Sverrig, samt Sven grade i Danmark; denne konge gav skjalden ingen lön for kvadet, og Einarr undlod ikke at udtrykke sin harme derover i en vísa. Endnu engang, omkring 1159—60, træffer vi Einarr i Norge, hvor han bringer høvdingen Grégóriús Dagsson et digt. Alt dette tyder mulig på, at Einarr har haft fast ophold i Norge i sine sidste år (i medfør af sin stallerværdighed?). Men det viser ikke mindre, hvor stor en anseelse Einarr har nydt, han som var en ven af alle regerende fyrster i Norge i et halvt århundrede og det tiltrods for alle de stridigheder, der herskede mellem disse indbyrdes. Einarr må have været i besiddelse af ualmindelig vindende egenskaber og bedre end nogen anden forstået at bevæge sig mellem de stridende, uden at man har den fjærneste grund til at beskylde ham for falskhed. Han har næppe nogensinde givet sig af med politik eller blandet sig i de norske stridigheder. Han har udelukkende optrådt som skjald og ven, der havde upartiske lovord tilovers for enhver dygtighed og fremragende gærning. Hvilken anseelse Einarr som præst har nydt i sit fædreland, vides ikke; men at hans digterry har været stort, ses allerede deraf, at *Snorre* så mangfoldige gange anfører hans vers i sit værk. Einarr har sikkert nok været en ualmindelig begavet mand, munter af sind, jævn i sin opførsel, retsindig og human i al sin færd; alt dette fremgår tydelig af hans vers, f. ex. Geisli (forskellige steder, hvor han ytrer sig om synd og folks udyder); han har ligeledes været en religiøs mand, men ingen fanatiker, og mindst af alt en mand, der af trosiver ikke kunde tåle en uskyldig spøg; han er i så henseende en type på en Islænder, således som religiøsiteten må have udviklet sig på Island i det 11. og 12. årh. Hertil kom at han havde ualmindelig let ved at digte; raske improvisationer hørte hos ham, så at sige, til dagens orden. Nogle eksempler vil vise disse egenskaber. Engang da kong Eysteinn skulde til at spise, var Einarr, der jo var staller, ikke på sin plads; han var på et besøg i nonneklostret på Bakke. Da Einarr endelig viste sig, sagde kongen: »nu har du forsyndet dig mod vor hirdskik; du, kongeskjalden, kommer for sent. Vi er

[1]) Mork. 226—8; Fms. VII, 355—7.

ikke gode venner mere, medmindre du har et vers færdigt, för jeg har tömt mit kar«. Einarr svarede straks i den muntreste tone: »Abbedissen lod mig sulte; jeg blev ikke indbudt til at spise hos nonnerne på Bakke; kvinden glædede ikke kongens ven« (såmeget mere trængte han til at få mad). Engang havde en gøgler stjålet et kid en fredag og spist dets kød, hvilket jo var brud på fasten. Kong Sigurd lod gøgleren gribe og piske. Ligesom piskningen var begyndt, kommer digteren til og udbryder: »ilde behandler I nu vor kammerat!«. »Det skal komme an på dig, svarede kongen; digt et vers, og kun sålænge du ikke er færdig dermed, skal han piskes«. »Da vilde den stakkels mand nok ønske, jeg var lidt hurtig i vendingen«. Kun 5 hug til og verset var færdigt; man huske, at det var en præst, der mere end nogen anden skulde våge over kirketugten, der tog sagen således. Verset handlede om selve tildragelsen. Flere eksempler kunde endnu anføres.

Einars digte er følgende: [1])

En drape om Sigurd Jorsalfar. Med sikkerhed kan hertil henføres 5 vers [2]), der alle handler om Jorsalsfærden (rejsen til England og Spanien, ankomsten til Akrsborg, badningen i Jordan og erobringen af Sidon. Når digtet er forfattet vides ikke; rimeligvis er det dog ikke et arvekvad.

Af Einars i Sktal antydede digte om kong Eysteinn Magnusson og Magnus d. blinde er der, såvidt ses kan, intet bevaret.

Derimod haves nogle brudstykker af to digte om Harald gille, det ene drotkvædet, det andet i tøglag. Til det første kan med sikkerhed kun henføres to halvvers om Haralds krigstog til Danmark (kampe ved Hven og Læssø); det er rimeligvis digtet 1135. Til det sidste kan endel flere vers henføres, da versemålet her er vejledende. Digtet kaldes *Haraldsdrápa* [3]) og har tildels handlet om de samme begivenheder, som det første digt, f. ex. kampen ved Læssø, desuden om Haralds flugt til Danmark 1134, om kong Magnus' tilfangetagelse og Haralds magt. I modsætning

1) Skj. digtn. B I, 423—57.

2) *Jón Sigurðsson* har ment (Sn. E. III, 354) at burde henføre her til endnu 6 halvvers fra Sn.-E., men da der intet bestemt holdepunkt derfor foreligger og da digteren i disse allevegne bruger præsens, er det meget usandsynligt, at noget af dem hører hertil. Noget lignende gælder også for flere af de øvrige digte med hensyn til J. Sigurðssons bestemmelse af de enkelte vers.

3) Hkr. III, 326; Fris. 314; Eirsp. 169; Fms. VII, 184.

til ældre i samme versemål affattede digte, er dette kvad, på en enkelt undtagelse nær, fuldstændig regelmæssig drotkvædet med hensyn til rim såvel i de ulige som i de lige linjer.

Dernæst har *J. Sigurðsson* ment at kunne antage [1]) et enkelt fællesdigt om Harald gilles 4 sönner, Magnus, Sigurd, Eystein og Inge, og han henfører hertil 1 vers og 3 halve. Det forekommer mig rimeligt, at denne antagelse er rigtig, da der er bevaret et vers, der nævner alle 4 brødre som konger i Norge, og som ikke bærer præg af at være en lausavísa. Hvad de andre halvvers angår, kan der kun være tale om med nogen rimelighed hertil at henføre ét, hvori »kongernes mænd« siges at forsvare landet; de øvrige er fuldstændig usikre. Digtet er forfattet efter 1142; først da kom Eystein til Norge.

J. Sigurðsson har fremdeles antaget [2]) et særligt digt om kong Sigurd, hvoraf ét vers skulde være bevaret og som skulde være digtet omkring 1148. Det synes rimeligere at henføre dette vers til det sidstnævnte kvad; det findes da også anført i et kapitel, hvor alle brødrene beskrives (med undtagelse af den tidlig afdøde og betydningsløse Magnus); dette kapitel kunde støtte sig til Einars digt, uagtet kun ét vers om en enkelt af dem anføres.

Af Einars i Sktal antydede digte om Sörkve Kolsson, Jon jarl Sörkvesson og om Sven grade, der alle må henføres til tiden omkring 1152, er, så vidt vides, intet bevaret. Det sidste digt omtales i Knýtlingasaga [3]): »Til denne tid kom Einarr præst Skúlason til Danmark. Han digtede et kvad om kong Sven, men fik ingen lön derfor; da kvad Einarr et vers« osv., hvor digteren klager over, at han intet har fået — »den danske konge sætter större pris på feler og flöjter«, og han beskylder Riber-Ulf for at »råde for kongens rigdom«.

Vi kommer nu til Einars vistnok störste og vigtigste digt, helgenkvadet *Geisli* [4]), eller, som det også undertiden kaldes, *Ólafsdrápa*, hvilket sikkert er det ældste og egenligste navn [5]). *Geisli*,

1) Sn. E. III, 356—7.
2) Sn. E. III, 357.
3) Fms. XI, 353.
4) Navnet: *Geisli*, overskriften til digtet i Flat. osv. — *Óláfsdrápa* Hkr. III, 308; ÓH (53) 248; Eirsp. 161 (jfr. Hkr. III, 429; ÓH (53) 232; Fms. V, 112; Flat. II, 378, 226); Fms. V, 149; Flat. II, 385; Fms. VI, 66, VII, 355; Mork. 227. Derimod beror navnet *Váttardrápa*, der ikke findes i hdskrr., på en fejllæsning.
5) Jfr. *Cederschiölds* udg. I, anm.

d. e. strålen, er hæntet fra et par steder i digtet, hvor kong Olaf kaldes »nådens sols [guds] stråle« (v. 1) og »guds hals [himlens] stråle« (v. 7) [1]. Navnet er således ikke ganske nöjagtigt eller absolut træffende. Om digtets tilblivelse får vi den oplysning[2]), at det er forfattet på kong Eysteins opfordring, hvilket bestyrkes ved digterens egne udtryk i det sidste vers; det siges at være fremsagt i selve Kristkirken i Trondhjem; derved skete det under, at kirken fyldtes med den herligste duft — et tegn på, at Olaf den hellige fandt behag i digtet. Man har tidligere ment, at digtet er forfattet i året 1152, og sat det i forbindelse med erkebispesædets oprettelse i Nidaros; den første norske erkebiskop, Joan Birgisson, blev da indsat af kardinalen Nikolaus (senere pave Adrian IV). Ved denne indvielse er digtet imidlertid ikke fremsagt, da kardinalen ikke nævnes, da Joan forudsættes i nogen tid at have været erkebisp (v. 65) [3], og endelig da selve höjtideligheden ikke antydes i digtet med et eneste ord. Digtet må med andre ord være forfattet efter sommeren 1152. Senere end 1155 (vinteren 1154—5) kan det på den anden side ikke være forfattet, da alle 3 brødre (Eystein, Sigurd, Inge) tiltales (v. 8) og forudsættes som enige, men Sigurd faldt for sin broder Inge i sommeren 1155. Da endvidere ufreden mellem brødrene i virkeligheden begyndte allerede 1154, kan der vistnok kun være tale om året 1153, senest vinteren 1153—4.

Digtet er opbevaret i Bergsbók (Nr. 1 fol. mbr. i Stockholm) [4], 71 vers, og i Flatøbogen [5], men her mangler en stefjabálkr (3 vers, v. 31—3), der af afskriveren er oversprungen ved spalteskifte; desuden findes enkelte vers og versdele hist og her i andre kilder. Hvad fuldstændigheden angår, bærer altså Bergsbók fortrinnet, men det er en fejltagelse at mene, at den også, hvad selve tekstens form og ordlyd angår, ubetinget er at foretrække for Flatøbogen; der er ganske vist mange fejl i dette hdskr., men dem er der også masser af i Bergsb.; her er tillige den fejl, at v. 13—14 er ombyttede, ligeledes v. 69 og 70; ordningen i Flat. er af indre grunde uden tvivl at foretrække. Man må, som i reglen altid ved skjaldekvad, ved tekstens fastsættelse tage lige meget hensyn til bægge (alle) håndskrifter.

---

1) Jfr. Fms. V, 226; Flat. III, 237.
2) Mork. 226—7; Fms. VII, 355.
3) Jfr. *Cederschiöld:* Geisli IV.
4) Udg. af *Cederschiöld* i Lunds Universitets årsskr. X 1873. Om digtet se *Paasche:* Krd. og Kv. 72 ff.
5) Udg. i Flat. I.

Digtet består af en indledning på 17 vers, hvortil kommer det første stefvers; derpå følger 9 stefjabálkar på 3 vers (i alt 27 vers); slutningen er altså noget længere end indledningen (o: 26 vers).

Digteren begynder, höjtideligt nok, med at påkalde den treenige gud, »ti jeg vil byde den herlige Olaf et digt«. I v. 2—6 gives en kort og fyndig skildring af Jesu fødsel, død og opstandelse, samt den helligånds sendelse og stadige virksomhed for menneskehedens vel. Men en af Jesu bedste tjænere var »den guds hals herlige stråle, som hed Olaf«, »ham vil vi nu prise og hans jærtegn« (v. 7). Dernæst opfordres først de 3 konger, så erkebispen, forsamlingen, Trönderne, ja alle Nordmænd til at høre kvadet, hvorpå det nærmere omtales, hvad digteren agter at behandle; det er ikke Olafs jordiske bedrifter, kampe og lign., overhovedet ikke hans jordiske liv, det har andre, f. ex. Sigvatr og Óttarr, gjort. Det er Olafs liv efter døden, der skal behandles; derfor dvæler digteren kun kort ved Olafs jordiske færd, martyrdøden på Stiklestad og den forudgående dröm. Stefets indhold (v. 18 osv.), Olafs velsignelsesrige virksomhed og hjælp mod alle mennesker, er digtets grundtone; »Olaf er en stråle, der udgår fra nådens sol; derfor formår han så meget, derfor vil han så meget godt« — det er dette, digteren vil belyse, det, hvorfor h a n vil prise hellig-Olaf, det, hvorved han vil vise, hvilken glans der må falde på hele det norske folk, særlig den norske kongeslægt. Efter at have omtalt »solformørkelsen«, der for længe siden var bleven fastslået som samtidig med Olafs dødsstund, og lyset, der brændte over kongens lig, omtales Olafs forskellige jærtegn både indenlands og udenlands (f. ex. blandt Væringerne i Miklegård, i Danmark og Venden); denne opregning slutter med den uskyldige præsts frygtelige lemlæstelse og vidunderlige helbredelse. Herpå berömmes Olafs kraft og hellighed i al almindelighed, hvis undergærninger ingen menneskelig tunge formår at opregne, hvem alle bör ære og tilbede. Endelig er der til slutning 3 vers af mere personligt indhold og art, idet digteren antyder, at guds velsignelse er ham lön nok, men hvis Sigurd den ældre (d. e. Jorsalfar) levede, vilde han give bevis på sin store gavmildhed; til allersidst kommer en personlig henvendelse til kong Eystein, og digtet slutter med den betydningsfulde opfordring: »Elsker alle guds pris og ære. Nu tier jeg«.

Der er ingen tvivl om, at dette digt af selve forfatteren og hans

nærmeste sam- og eftertid er blevet betragtet som en bedrift af rang, som en digterisk forherligelse af Norges skytshelgen, der var denne så vel som forfatteren værdig. Så meget er vist, at i anlæg og indhold står digtet, fra digterens tid og standpunkt betragtet, meget höjt og har været et mønster for den følgende tids helgenkvad, ligesom Lilja i sin tid skulde blive det. At det bærer vidne om digterens oprigtige tro på kong Olafs betydning og helgenkraft, er utvivlsomt. Der er egenlig ikke nogen svulst i digtet, ikke engang der, hvor Einarr smukt og fromt sammenligner Olaf med Kristus; der viser sig deri en inderlig naiv tro på undergærninger, som alle andre trode på og som digteren havde hørt fortælle[1]. Stiller vi os på samtidens standpunkt, er det således ikke vanskeligt at forstå den lykke, digtet gjorde. Anderledes stiller sagen sig fra vort standpunkt og vor tids helgenløse trosopfattelse. Vi stødes over de mange omskrivninger, for hvis skyld vi er tilböjelige til at overse eller underkende den dybere religiøse underströmning, der bærer digtet og forskellige af dets udtryk og som på en måde skjuler sig under den rolige overflade, der viser en lidenskabsløs og harmonisk udviklet tros blikstille. Det er ikke langt fra, at det undertiden forekommer os, som om digteren stod temmelig kølig og følelsesløs overfor de undergærninger, han fortæller om, men det er kun tilsyneladende og vistnok bevirket ved formens stereotype karakter. I små indskudte sætninger udtaler digteren ofte sine egne af æmnet foranledigede betragtninger og meninger, men altid i samme beherskede form, og det er netop disse sætninger, der mindst af alt bör overses; de vidner om Einars dybe følelse og tro.

Forfatterens kilde har sikkert været den mundtlige norske tradition; således siger han selv: »jeg har spurgt« (15_1, 17_{1-5}, 38_1, 43_1, 50_1, 51_5), »man har fortalt mig« (35_{1-3}, jfr. 36_3); for meddelelsen om sværdet Hneitir anføres Eindriði unge (jfr. ovf. s. 33), der havde været i Konstantinopel, som hjemmelsmand (v. 45). Heraf forklares på det bedste de uoverensstemmelser, der findes mellem Einars fremstilling og andre kilders; der har været forskellige traditioner, hvad jo, når det gælder jærtegn og lign., ikke er påfaldende. Ikke engang findes der fuld overensstemmelse mellem digtet og den jærtegnssamling, der haves[2].

---

1) Kostelig naivt siger digteren (v. 37, 38), at han har set en mand, der var mælet berøvet, men at han har hørt, at han senere har fået det igen.

2) I jærtegnet om den blinde får denne sit syn ved det vand, hvori Olafs lig

To digte om kong Eysteinn Haraldsson (1142—57), hvoraf det første er runhent (en drape), der rimeligvis er forfattet omtrent til samme tid som Geisli. Af dette digt haves 6 hele vers og nogle brudstykker, der handler om Eysteins hjemkomst til Norge, kampen med de oprørske Vikverjer omkring 1150, krigstoget til Orknøerne, Skotland og England 1153; disse vers består så godt som udelukkende af de sædvanlige kampskildringer. — Det andet digt er drotkvædet; heraf er kun 1½ vers bevaret; det er forfattet efter Eysteins død. Digtet synes tildels at have haft stof tilfælles med det første (Vesterhavstoget).

Af et digt om den norske stormand, den förnævnte Eindriðe d. unge (d. 1163), der er antydet i Sktal, er, så vidt vides, intet bevaret; digtet stammer fra årene 1150—60.

Af et digt om kong Inge Haraldsson haves godt og vel 3 vers; ifølge Morkinskinna og tildels Fagrskinna ser det ud, som om de 3 vers var løse vers, digtede som svar på kong Eysteins spörsmål, men dette beror vistnok på en fejltagelse. Et af versene handler om kampen ved Holmen-grå, 1139, de øvrige om kong Inges uskyldighed i kong Sigurds død. I versene fremtræder digterens egne uforbeholdne meninger.

Endelig haves et særligt digt, en *flokkr*, om høvdingen Grégóríús Dagsson og hans kamp i Götaelven 1159, *Elfarvísur* [1]; heraf er to vers bevarede.

Foruden disse her opregnede digte har *Jón Sigurðsson* ment [2]) at kunne fastslå et, i kilderne ganske vist aldrig omtalt, digt om en prægtig økse, der skulde have været en fyrstegave, en *Øxarflokkr;* der haves nemlig i Snorres Edda omtrent 5 hele og 5 halve vers [3]) under Einars navn, der alle handler om en økse og dens kostbarhed og prægtige udseende. Jeg er tilböjelig til at give J. Sigurðsson ret heri. Versene er meget ensformige og indholdet er gennemgående: »kongen gav mig en økse, prydet med guld og sølv og forsiringer«.

blev vasket, medens Einarr siger, at han fik det ved kongens eget blod. Korset, som Guthormr lod göre, siges at have været af sølv, medens Einarr taler om sølv og guld; dette har mindre at sige; större er uoverensstemmelsen, hvad jærtegnet om de bekendte brød, der blev til sten, angår osv.

1) Navnet: Hkr. III, 414; Frís. 354; Eirsp. 216; Fms. VII, 267.

2) Sn. E. III, 364—5.

3) Også 5 linjer i *Óláfs* málskrúðsfræði, der her findes uden navn, har *J. Sigurðsson*, vistnok med rette, henført til dette digt.

I Snorres Edda anføres desuden en mængde halvvers af Einarr, der åbenbart hører til fyrstekvad, men de indeholder intet bestemt, hvorefter man kunde fordele dem på de forskellige digte; alle formodninger i så henseende er fuldstændig grebne ud af luften. De indeholder dels de almindelige lovord om en fyrste, dels beskrivelser af og hentydninger til kampe til lands og til vands, dels endelig handler de om sejlas, havets oprør osv. Flere af disse vers er meget smukke.

Af løse vers haves der i det hele ikke ret mange (6 foruden nogle brudstykker); to af dem stammer fra 1114 og 1124—30 og står i forbindelse med Sigurd Jorsalfar. Tre små brudstykker synes at være erotiske vers om to kvinder Jóreiðr og Sólborg; de angives at være af »Einarr«, der næppe kan være nogen anden end E. Skúlason. De øvrige stammer vistnok alle fra tiden omkring 1153; de handler om kong Svens påholdenhed (se ovf. s. 65), digterens ophold hos nonnerne (se ovf. s. 63—4) og göglernes straf. Et handler om den fornemme Ragnhilds stolte sejlas, digtet på den betingelse, at »kongen« og 7 af hans mænd skulde hver huske en linje af verset, såsnart det var fremsagt; ellers skulde digteren have en ask honning af hver, som ikke huskede sin linje. Kun kongen huskede to linjer — »intet skib på jorden bærer en prægtigere ladning i løftingen«.

Usikkert er det, om Einarr er forfatter til et vers i den 4. gramm. afhandling [1]), der i et yngre papirshåndskrift tillægges »Einarr«, og jeg deler i det hele *B. M. Ólsens* mening derom [2]). Ligeledes er det noget usikkert, om Laufásedda har ret, når den tillægger Einarr nogle vers, hvori navne på øer og havet opregnes [3]), eftersom disse vers ikke findes anførte under hans navn i de ældste håndskrifter, men jeg er dog tilböjelig til at mene, at de er af Einarr.

Hvad nu Einarr som digter i det hele angår, kan han med hensyn til sine fyrstedigte nærmest sammenstilles med Þjóðólfr Arnórsson; de er lutter historiske og historisk nöjagtige; af subjektive udtalelser og betragtninger er der så godt som intet. Kun i hans hoveddigt, Geisli, findes endel sådanne, og det er nærmest her, vi finder ham selv; her optræder han som den gejstlige ikke alene ved digtets hele indhold og fremstilling af Olafs jærtegn, men

1) Sn. E. II, 242.
2) Den 3. og 4. grt. afhdl. lxxx—lxxxii.
3) Sn. E. (Svb. Eg.) 233.

også ved sine klager over den almindelige syndsnød, der nedtynger mneneskeheden (27_3), dadler løgn og ugrundet mistænksomhed (58 ff.), dadler dem, der dræbte Olaf (17), og er vis på, at ugærningen får sin straf (61; jfr. Eyst. dr. 2,); sammen med dette hænger digterens retfærdighedsfølelse og upartiskhed, som når han frikender kong Inge for svigefuld færd (se ovf. s. 69). I det hele mærker vi allevegne en stilfærdig jævnhed og ro i hans digte, ingen voldsomme udtryk eller udbrud, ingen höjtravende svulst. Samme præg bærer hans skildringer af kamp, af sejlas og havets oprør; men derfor kan der godt være liv i disse skildringer (særlig f. ex. verset nr. 14 i gruppe 12). Djærve eller originale billeder hører til undtagelserne; en sådan er det, når han i et af sine øksevers personificerer »kostbarheden« (øksen), gör den til Hnoss, Freyjas datter, og siger, at kongen har givet ham hende til ægte. Også sine erotiske følelser synes Einarr at have givet et stilfærdigt udtryk, hvis vi tör dömme derom af de höjst ubetydelige levninger af vers af ham om kvinder. — Som den besindige og opmærksomme mand har han set sig godt om i verden og grundig iagttaget forhold og personligheder; det viser bl. a. hans beskrivelse af de fire brødre. Jævnt munter og lidt bidende kunde han også være, men også her møder vi hans sindsligevægt og overlegne ro. — Man har bebrejdet Einarr pengebegærlighed, men, så vidt vi kan se, uden egenlig grund. Hans harme over Sven grades og Riber-Ulfs påholdenhed er det eneste, der i så henseende kan anføres; men en anden forklaring er nok så naturlig; for det første kunde det være ærgrelse over at se den af Nordmænd og Islændere så höjt skattede digtekunst ringeagtet; dernæst betragtedes et digt som en af de mest hædrende gaver, og hele oldtidens opfattelse var nu engang den, som så kort udtrykkes et steds i Hávamál, at »gave er gengæld værd«. At vænte lön for et kvad, var fælles for alle nordiske skjalde.

Kan vi ikke stille Einarr jævnsides med de bedste og originaleste digtere fra det første tidsrum, er der dog et fortrin, hvori han ikke står tilbage for nogen, hans fremragende ævne til at forme vers, der i forbindelse med hans lyse begavelse og hurtige opfattelsesævne satte ham i stand til at digte vers på stående fod så let og hurtig, som overhovedet muligt, ligesom han også formåede med störste lethed at benytte forskellige af de vanskeligste versemål. Denne ævne tillader ham at indflette og lejlighedsvis at benytte de mest indviklede rim og leg med ord. Herved står vi

ved det, som er Einars stærkeste side, hans fuldkomne teknik og strænge systematik, der viser, at han har været inde i alle kunstens hemmeligheder, ja måske har været en af dem, der i det 12. årh. udviklede og systematiserede de enkelte versemål navnlig i retning af regelrethed og ensformighed i versets enkelte dele. Einarr har været i besiddelse af og kunnet en mængde ældre digte; nogle af dem har tjænt ham som forbilleder, som f. ex. de ældre tøgdraper, men hans digte adskiller sig fra dem, som för bemærket, ved större, tildels fuldkommen regelrethed. Der er en korrekt sirlighed ved Einars vers, der endogså overgår Háttalykill; en skødesløshed skal man længe lede efter, om en sådan overhovedet findes.

Efterligninger af ældre digte findes også hvad man jo netop kunde vænte, men dette gælder dog mest, som anført, formen. Verbale lån findes der næppe synderlig mange af [1]), hvilket kommer af hans lethed i at danne sine vers. Einars omskrivninger kan i det hele og store siges at være ret heldig valgte og dannede; fri for mindre heldige omskrivninger er han dog ikke (jfr. s. 21), som når han for at betegne det simple »man« bruger en betegnelse som *vallrjóðendr* (»de, der rødfarver marken«, Geisli 10_6).

Alt i alt må Einarr betegnes som sin tids kundskabsrigeste skjald, der mer end de fleste besad herredömme over sprog og form og som grundig havde studeret sine »klassikere«. Skönt han ikke tör betegnes som en umiddelbar, original digternatur, er hans rettænkende humane og noble personlighed, således som vi af hans digte formår at forestille os den, umiddelbart sympati-vækkende.

Þ o r v a l d r b l ö n d u s k á l d er os fuldstændig ukendt; hans tilnavn er uforståeligt, medmindre det skulde betyde, at han har digtet om en mand, hvis (til)navn (?) var *blanda* [2]). Ifølge Sktal har han besunget Sigurd Jorsalfar; til dette digt er vistnok to halvvers at henføre, hvori digteren henvender sig til kongen med hilsende tiltale og roser ham i almindelighed for gavmildhed. Foruden disse vers haves kun et halvvers i fornyrðislag, der åbenbart er af slutningen af et høvdingedigt (om blanda?). [3])

1) Jeg har bemærket følgende: *ok sás æzt gat ríki* (1,2), ≠ *æztr ok ætt gat bezta* Sigv. Vík. 15; *mágrennir feksk manna, máttigr tigir átta* (8,1) ≠ *nú's mágrennir minna, mitt setr tigu vetra* Víga-Gl. 9; *gagls fyr strengjar hagli* (9,3), ≠ *valgagls „timis“ hagli* Tindr (1,3).

2) Den norske høvding Brynjólfr blanda, død omkring 1180?

3) Skj. digtn. B I, 464.

Þ o r v a r ð r Þ o r g e i r s s o n. Denne skjald tilhørte en gammel og anset slægt; på den ene side går hans slægt op til Helge magre (jfr. Einarr på Þverá, I, 519), på den anden til Már på Reykjahólar, se nedenfor) [1]. Þorvarðr er født 1141; han havde en yngre broder Are, der faldt i Norge i slaget ved Rydjökel (1167); dennes sön var den senere så bekendte biskop Gudmund den hellige (d. 1237). Da Þorvarðr var voksen, opholdt han sig en tidlang hos Sturla i Hvamm, der dengang var gift med hans søster [2]. Her stiftede Þ. bekendtskab med den unge og smukke enke, Yngvildr Þorgilsdatter. De rejste bægge sammen til Norge, hvor Þ. blev kong Inges hirdmand [3]. Efter Inges død kom Þ. tilbage til Island og erklærede, at han aldrig mere vilde tjæne nogen jordisk fyrste [4]. Han giftede sig senere med Herdis Sigvatsdatter og havde med hende flere börn [5]. Þ. kom nu til at spille en politisk rolle og indlagde sig hæder ved sin deltagelse i forskellige retssager og synes i det hele at have været en dygtig mand; det var særlig ham, der virkede for, at brodersönnen Gudmund blev biskop 1201 [6]. Þ. døde 1207 og er mulig gået i kloster nogle år tidligere [7]. Þ. var en livlig, opvakt og erotisk natur og ikke fri for at bruge stærke og lidenskabelige udtryk. Sin broder Are omfattede han med den störste hengivenhed; han siges at have digtet et a r v e- k v a d (en flokkr) om Are, »eftersom han således helst kunde glemme hans død, hvis han forevigede hans tapperhed i et vidt bekendt digt« [8]. Dette digt er desværre fuldstændig tabt. Heller ikke haves der noget af hans i Sktal antydede digt om kong I n g e fra omkring 1160. Ifølge samme kilde skal Þ. også have besunget den danske konge K n u d (1182—1202); anledningen til dette digt kendes ikke, men det strider selvfølgelig ikke imod det ovennævnte løfte om ikke at ville t j æ n e nogen anden fyrste end Inge. Der haves nu af ham kun to ret gode løse vers, det ene digtet ved Ares

[1]) Ldn. 220.
[2]) Sturl. I, 65.
[3]) Sturl. I, 65—66. 121.
[4]) Sturl. I, 124; Bisk. I, 410.
[5]) Sturl. I, 122; Bisk. I, 408.
[6]) Sturl. I, 258 f.; Bisk. I, 473—5. Han nævnes flere steder, se reg.
[7]) Isl. ann. 23, 62, 123 (her, ann. reg., kaldes han *munkr*), 182 (Skalh. ann. ligeledes), Bisk. I, 498.
[8]) Sturl. I, 128; Bisk. I, 414.

bortrejse; det andet udtrykker glæden over broderens mod og ry[1]).

Kolle hinn prúðe. Om denne digters liv og herkomst vides intet. Ifølge Skáldatal har han digtet om kong Inge, og det ses af de bevarede 5 vers, at han har opholdt sig en tid hos denne konge. Disse brudstykker handler om kampene ved Mynne og Krókaskógr 1137 og Magnus den blindes drab 1139; deres indhold er rent historisk[2]).

Böðvarr balte[3]) er ligeledes fuldstændig ukendt; ifølge Sktal har han digtet om kong Sigurd mund (d. 1155), som tiltales i digtet; heraf er to hele og to halve vers bevarede, hvori Magnus den blinde og Sigurd slembes drab omtales og undskyldes som »noget, der var nødvendigt«[4]).

Þorbjörn skakkaskáld har fået sit tilnavn, fordi han har digtet en drape om Erling skakke (d. 1179); iøvrigt er han fuldstændig ukendt. Af hans Erlingsdrápa[5]) er 3 vers bevarede, særdeles vel digtede; de omtaler Erlings kamp med »dromunden« 1153 på hans tog til syden, kampen med Hakon hærdebred 1161, samt afstraffelsen af et par oprørere 1164[6]). Hans digte om Magnus Erlingsson og Sverre (Sktal) er tabte.

Máne eller Skáldmáne. I mai måned 1184 kom denne digter til kong Magnus Erlingsson efter at være vendt tilbage fra en pilgrimsrejse til Rom. Han var fattig og ussel, næsten uden klæder på kroppen. Men han skaffede sig snart kong Magnus' gunst ved på opfordring af denne at »underholde«. Máne fik snart lejlighed til at vise sin færdighed i at digte på stående fod. Ved Magnus' hird var et par fremmede göglere, der blæste i piber og lod småhunde springe foran hirdmændene, desto höjere, jo fornemmere disse var. Det lader ikke til, at de har sat pris på Máne eller ladet hundene springe höjt foran ham; på opfordring af kongen digtede denne da to vers om »disse blege göglere med de hæslige bevægelser og de røde tisper — på den elendige karl ser jeg den opsvulmede mund og de oppustede kæber«. Digteren havde hævnet sig; der opstod, navnlig på grund af de sidste ord, en

---

1) Skj. digtn. B I, 514.
2) Sst. 476—77.
3) Tilnavnet skrives urigtigt *halti* i Mork. og cod. Ups. af Sn.-E.
4) Skj. digtn. B I, 477—78.
5) Navnet: Hkr. III, 372; Frís. 337; Eirsp. 197; Fms. VII, 232.
6) Skj. digtn. B I, 515—16.

umådelig latter; hirdmændene slog kreds om göglerne, der forsvandt så snart de kunde [1]). Efter Magnus' fald (1184) har Máne vistnok opholdt sig en tid hos kong Sverre. Hvorlænge Máne har levet, vides ikke; 1214 digtede han et vers om de gaver, Hakon jarl galinn sendte Snorre, og det er det sidste, vi hører om ham. Hans slægt er ukendt [2]). Af Mánes digt om Magnus Erlingsson er intet bevaret. Der haves kun nogle (4½) løse vers af ham, hvoraf de tre første stammer fra opholdet hos kong Magnus [3]). Af disse er de to spottevers om göglerne de interessanteste. Til disse slutter sig med hensyn til indhold og satirisk tone et halvvers »om en holdningsløs blegkindet mand«, der ikke duer til noget »på skibet«. Disse vers viser, at Máne har haft let ved at opfatte det komiske ved personer og situationer og göre dem latterlige; han lader også til at have været ret dygtig i formel henseende.

Hallr Snorrason er os ukendt; kun ved vi, at han i 1181—2 opholdt sig hos kong Magnus Erlingsson, om hvem han i følge Sktal digtede et nu tabt kvad; mulig hører hertil et vers, som åbenbart er af et fyrstekvad, af en »Hallr«, hvis denne ikke er Hallr munkr. Ellers haves kun to løse vers om Magnus' seilas fra Trondhjem til Bergen (efterår 1181), godt digtede, men lidet ejendommelige [4]).

Ásgrímr Ketilsson. Således hedder denne skjald rigtigst [5]). Han stammede fra Fljot i Skagafjorden, hvor hans broder besad et godord [6]). Ásgrímr havde en sön, Illuge, som allerede ved 1200 er voksen [7]). Ifølge Sktal digtede han om kong Sverre et kvad, hvoraf der mulig haves et halvvers, der handler om kongens ophold i Trondhjem [8]).

Hallbjörn hale. *Jón Sigurðsson* har påvist [9]), at denne digter, der ifølge Sktal har besunget kong Sverre og kong Knud Erikssön i Sverrig, er samme mand som den Hallbjörn hale, hvorom der fortælles i Þorleifs þáttr [10]). Han boede på Þing-

---

1) Fms. VIII, 206—8.
2) Jfr. Sn.-E. III, 645.
3) Skj digtn. B I, 519—20.
4) Sst. 516—17.
5) Jfr. Sn.-E. III, 264 not. 1; 277, not. 3; 646—7.
6) Sturl. I, 163.
7) Sst. 210.
8) Skj. digtn. B I, 521.
9) Sn.-E. III, 374—5.
10) Flat. I, 214—5; Fms. III, 102—3; Isl. forn. III, 129—31.

völlr og siges i begyndelsen ikke at have været digter; desuagtet vilde han digte om höjboen (Þorleifr, der var höjlagt dér), men kunde ikke sætte mere end de tre ord sammen: *hér liggr skáld*... (jfr. I, 539). I drömme viste höjboen sig for ham, kvad et vers, som fuldførte Hallbjörns, og opfordrede ham til at digte om sig, hvorpå han trak i hans tunge — »så vilde han blive en hovedskjald«. Derpå digtede Hallbjörn et, nu tabt, digt om Þorleifr og blev i det hele »en fortrinlig digter, der rejste udenlands og besang mange fyrster«. Vi har af ham kun den omtalte lausavísa [1]), som ifølge sagnet skulde være digtet af höjboen; den handler om Þorleifr og hans niddigt om Hakon jarl.

B l a k k r s k á l d er os med hensyn til herkomst og liv ukendt. Kun ved vi, at han opholdt sig i Norge hos kong Sverre omkring 1190 [2]); af hans digt om denne konge er intet bevaret; derimod er ét vers og omkvædet bevaret af hans s p o t t e d r a p e om det uheldige kongsæmne, tronkræveren Þorleifr bredskæg, der faldt 1191 med liden hæder, uagtet han havde udgivet sig for at være et slags helgen [3]). Beskrivelsen af Þorleifr i omkvædet er: »medens han levede, besad han de færreste gode egenskaber og den störste indbildskhed«. Desuden haves af Blakkr to løse vers fra 1187, digtede i anledning af Kuflungernes ufred i Norge og angreb på Sverre. Versene giver os billedet af en uforfærdet karakter, der ikke alene har stærke og satiriske ord på rede hånd, men også har forstået at bruge sin klinge.

Til dette århundrede er jeg med *Jón Sigurðsson* [4]) tilböjelig til at henføre en digter, om hvem der ellers intet vides, men som et par gange nævnes som B j a r n e a. s o n eller B j a r n e a s k [5]); af denne skjald anføres der 3 halvvers, hvoraf det første handler om en mand, der blev blindet (Magnus den blinde, J. Sig.), det andet om en kamp, det tredje om »en længe pint mand«; disse 3 vers synes at høre til ét digt. Også de to linjer, som *J. Sigurðsson* [6]) har henført til Bjarne (omkring 1000; jfr. I, 544), henfører jeg til d e n n e Bjarne [7]).

---

1) Skj. digtn. B I, 521.
2) I rec. B. af Sktal kaldes han med urette Unásson.
3) Skj. digtn. B I, 518—19.
4) Sn.-E. III, 496, jfr. 196.
5) Sst. II, 498. 631.
6) Sst. III, 408.
7) Versene findes Skj. digtn. B I, 523.

S n o r r e S t u r lu s o n. Denne, den islandske litteraturs mærkeligste mands ydre livsvilkår og offenlige virksomhed vil senere udførlig blive behandlede i sammenhæng med hans prosaværker. Her skal han kun behandles som skjald. Kun 3 år gammel kom Snorre (1181), der jo hørte til en vidtforgrenet familje, som talte mange berömte digtere (Egill, Skúle Þorsteinsson, Markús Skeggjason, Einarr Skúlason osv.), til gården Odde, hvor han blev opfostret hos den berömte Jóan Loptsson, Magnus barfods dattersön; hos ham var han til 1197, da Jóan døde. At Snorre på Odde, Sæmund frodes gamle gård, har lagt grunden til sin senere videnskabelige såvelsom digteriske virksomhed, er sikkert en ligeså rigtig som gammel antagelse, skönt oldskrifterne intet indeholder om hans ungdomsstudier. Vi kan vistnok også med rette forudsætte, at en del af disse studier har været helligede de ældre skjaldekvad samt digtekunstens teori. I overensstemmelse hermed hedder det i anledning af et digt om Hakon galinn omkring 1214: »han blev en god skjald« [1]). Ifølge et længe næret ønske rejste han til Norge 1218; her opholdt han sig i to år og vandt kong Hakons yndest, »der gjorde ham til sin skutilsvend«, særlig sluttede han sig dog til Skule jarl og blev hans fortroligste ven. De forærede bægge Snorre store gaver, som han med stolthed mindes i sit hoveddigt. Snorre blev dræbt natten 22/23 sept. 1241.

Ifølge Sktal (A) skal Snorre have digtet om kong S v e r r e. Denne bestemte angivelse kan næppe bestrides, men om digtet har været et arvekvad — hvad der er sandsynligt — eller ej, vides ikke; det er fuldstændig tabt. — Ligeledes antyder Sktal (A), at han har digtet om H a k o n jarl g a l i n n, Norges virkelige hersker i en årrække (d. 1214). Herom får vi også oplysninger i Sturlunga [2]). Digtet, der rimeligvis er forfattet 1212 eller 1213, sendte han til jarlen, og denne sendte ham tilbage sværd, skjold og brynje som digterlön; det var herom, Máne digtede et vers (ovf. s. 75). Jarlen indbød samtidig Snorre til at besøge sig i Norge, men da døde han kort efter, og Snorres rejse opsattes. — Jarlen havde, som det synes, med det samme bedet Snorre at digtet et kvad om sin hustru, fru K r i s t i n e N i k u l a s d a t t e r. Snorre digtede, vistnok kort efter, digtet *Andvaka* om Kristine [3]). Dette, nu tabte, digt har Snorre rimeligvis bragt hende selv i året 1219, da han

[1]) Sturl. I, 328; jfr. det interpol. stykke i 1. kap. i Gunnl. s.

[2]) Sturl. sst.

[3]) Sturl. I, 331.

besøgte hende, der da var anden gang gift med Askel, lagmand i Vester-Götland. Kristine gav Snorre mange gaver for digtet, deriblandt en fane, der havde tilhørt kong Erik Knutsson. Digtets navn betyder uden tvivl »nattevågen« og antyder således den ulejlighed, digtningen har voldt. — Af Sktal vides endvidere, at Snorre har digtet om kong Inge Bárðarson (d. 1217), måske på opfordring af dennes broder, Skúle, men også dette digt er tabt.

Dernæst omtales to digte om Skule jarl[1]), der sikkert er forfattede 1218—20. Det fremgår af meddelelsen herom, at det ene har været en drape, det andet en flokkr. Jeg har tidligere udtalt den mening[2]), at drapen helt igennem har været alhend (ɔ: med to par rim i enhver linje), idet jeg dengang gik ud fra ordene som de foreligger i Sturl.[1], hvis tekst kan forstås, som om *alhend* gik på *drápunni*. Dette er dog ikke rigtigt, idet der skal interpungeres efter *kvæði,* som i den nyeste udgave. Meningen bliver, at det var drapens *klofastef* (I, 411), der var alhend, og dette er det naturligste i og for sig. For disse digte modtog Snorre af jarlen »et skib og 15 store gaver« (jfr. Háttat. 95). Af drapen er kun stevet bevaret; i dette forekommer ordet *harðmúlaðr* (egl. hårdmulet, hårdmundet, af Snorre brugt i en overført betydning); sydlændingerne på Island, Snorres fjender, benyttede lejligheden til at göre nar ad dette udtryk og lod digte et spottevers derom, hvori det hedder, at »jarlen var nok hård at kysse«[3]). Flokken er fuldstændig tabt.

Háttatal. Digtet[4]) findes helt i cod. regius af Snorres Edda, i cod. worm. fra og med v. 7 til v. 86_3, i cod. upsal. v. 1—56; desuden findes her foran digtet en fortegnelse over v. 1—34 og 36, idet den første, undertiden de to første linjer af hvert vers anføres; og endelig i Utrechterafskriften til v. 61. Enkelte vers findes anførte i andre kilder som Hakon d. gamles saga o. fl. — Digtet består i det hele af 102 vers, hvert for sig i en særlig versart eller dog i en særlig variation; deraf digtets navn. Skönt meningen fra

---

1) Sturl. I, 340: Snorri hafði ort um jarl tvau kvæði: alhend váru klofastef í drápunni (sål. interpungeret i udg.). I den ældste udg. af Sturl. (II, 56) står *alhend* efter *drápunni* forbundet dermed med *ok*. — Alle Snorres kvad findes Skj. digtn. B II, 60—90.

2) Sn.-E. III, 662.

3) Sturl. I, 340.

4) Navnet: Sn.-E. I, 594; II, 372 (Upsal.), 148, 419; Den 3. og 4. grt. afhdl. 4; Flat. III, 46.

først af har været den, at alle versene skal udgöre ét samlet hele, består Háttatal dog af 3 digte eller i det mindste 3 afdelinger. For det første udgör v. 1—30, der handler om kong Hakon, en sådan; dernæst[1]) v. 31—67, der handler om Skule jarl[2]) og endelig[3]) v. 68—101, der handler om bægge fyrster[4]), men dog fortrinsvis om kongen. Det slutter i overensstemmelse hermed med et ønske for denne, ligesom det begyndte med en omtale af ham og hans magt; det er kong Hakon, der er digtets alfa og omega. Hvad det virkelige indhold angår, består dette, kort sagt, af almindelige lovprisninger over kongens og jarlens magt, anseelse og tapperhed, gavmildhed og andre fyrstelige egenskaber; disse lovord gentages og varieres så at sige i det uendelige. Af virkelige begivenheder, kampe eller lign., omtales eller antydes kongens kampe med Slittunger og Ribbunger, v. 4—9, 17—22, 1221; Skules kampe i årene 1213—14 (Páll drottsetes fald, Vágsbrúarsumar) og 1218—21 mod Ribbungerne, v. 32—8, 49—66. Den kraftige styrelse af landet fremhæves hyppig. Desuden mindes digteren ofte det glade og muntre liv i hallen om vinteren efter sommerens besværligheder, ligesom han ikke undlader at omtale sit eget forhold til bægge fyrster, v. 27—29, 67, 68—70, 80—1, 95, 100—1. Det er klart, at dette store digt, så kunstigt i form, skal være en — enestående — taksigelse for al den ære og hæder Snorre havde været genstand for under sit ophold i Norge, et fra formens side uovertruffet »tak for sidst«.

Der er en dobbelt systematisk indretning af digtet, både hvad dets indholds beskaffenhed og den metriske form angår.

I det første digt, v. 1—30, gör en tre-tals inddeling sig gældende, således at v. 1—3 svarer til 14—16 (indhold: kongens dygtige styrelse og beskyttelse af landet), v. 4—9 til 17—22 (2×3; indhold: kampe med Slittunger og Ribbunger), v. 10—12 til 23—25 (indhold: kongens magt og landeværn, opholdet i hans hal), v. 13 til 26 ligner i indretning meget hinanden, idet de indeholder *forn minni* dog i et forskelligt antal, det ser ud til, som om de skulde være etslags stefvers. Til slutning kommer så 3 vers, 27—29 (om digterens egen rejse til Norge og forhold til fyrsterne); de danner

1) Jfr. *annat kvæði* Sn.-E. I, 642 (cod. reg. — vorm.).

2) *Þat er ort er um Skúla jarl* cod. worm.

3) *it priðja kvæði* Sn.-E. I, 682.

4) Jfr. f. ex. omkvædet i v. 68 og 70 og 102_2: *konungr ok jarl.*

etslags tilföjelse for sig, og dette betegnes rimeligvis ved selve navnet på versarten i det 27. vers: *álagsháttr* (variatio supplementorum«). Endelig danner v. 30. en passende afslutning på det hele (ønske om lykke og höj alder for kongen).

I det andet digt, v. 31—66, gör derimod ni-tallet sig gældende og det synes at være delt i 4 partier på 9 vers, der dels handler om de ovenfor nævnte kampe, dels roser Skule i almindelighed. V. 67 danner overgangen til det sidste digt; dette begynder med 3 vers i tøglag og her findes det eneste virkelige stef ($68_1 + 70_8$: *Fremstr var Skúli... skjöldunga ungr),* der dog af formelle grunde ikke kunde gentages. I øvrigt er tre-tallet atter her herskende: v. 68—70 (indledning), 71—79 (3 × 3; søtog), 80—82 (mere personlige bemærkninger og overgangsvers, svarende til indledningen), 83—91 (3 × 3; ophold hos fyrsterne osv; modsætning til 71—79), 92—94 almindelig ros og et par personlige bemærkninger ≠ 80—82), 95—97 (digtet selv og grunden dertil); 98—102 er en afslutning for sig (personlige bemærkninger, almindelig ros, slutningsønske).

Den metriske form. Længe før Snorres tid var de enkelte versemål udviklede og havde fået en fast normalform; således drotkvædet, runhent (oprindelig kun på linjer à 4 stavelser), tøglag, hrynhenda, foruden de mindre (eddakvads)versemål og enkelte andre, der kun undtagelsesvis benyttes. Da studiet og den bevidste betragtning af versemålenes form begyndte at blive almindelig, lagde man mærke til forskellige afvigelser, som kunde findes indenfor hver enkelt art. Man indså f. ex., at i et drotkvædet linjepar kunde den første rimstavelse indtage forskellige pladser, foruden at der kunde findes flere end to i hver linje; ligeledes kunde bistavene indtage forskellige pladser og da falde sammen med rimstavelsernes begyndelsesbogstaver eller ikke. Fremdeles indså man, at de enkelte stavelser kunde og måtte, ifølge deres kvantitet, komme i forskellige forhold til hinanden. Sætningerne selv indenfor et halvvers kunde endvidere indtage forskellige stillinger indbyrdes og være af forskellig udstrækning. De enkelte ords art og beskaffenhed kunde også komme i betragtning (systematisk anvendelse og gentagelse af en superlativ f. ex.), ligeledes sammenstilling af ord, der var tvetydige og dannede, om end kun tilsyneladende, indbyrdes modsætninger *(heit, köld,* hed, kold). Endelig havde man lagt mærke til, at stavelsesantallet i linjen kunde være forskelligt (ved hjælp af hvad vi kalder opløsninger),

foruden at linjen på forskellig vis kunde afkortes, og der kunde være tale om endnu flere særlige egenheder. I det 10. og 11. årh. vil man finde alt dette hos digterne, men hos disse er det vistnok i de aller fleste tilfælde rent tilfældigt og ubevidst. At man derimod allerede ved midten af det 12. årh. var kommen godt i gang med at opfatte alt dette på en systematisk måde viser den ovenfor behandlede Háttalykill, hvor vi finder f. ex. versarter bestemte ved sætningsantallet *(sextánmælt, áttmælt),* ved forkortelse af linjerne *(stúfar),* ved sammenstillingen af hinanden i betydning modsatte ord *(refhvörf)* osv. Men dette digt viser, som ovf. bemærket, endnu i meget mangel på virkeligt system med hensyn til enhver afvigelse. Ganske i sin orden må man finde det, at det ældste ufuldstændige drotkvædede versemål nu blev opfattet som en særlig art og fik en systematisk form (som *munnvörp* hos biskop Bjarne).

Hvad runhent særlig angår, indså man, at man ikke behøvede at indskrænke sig til runhent på 4 stavelser; linjen kunde være på 5, 6, 7 ja 8 stavelser; rimene kunde gå igennem 2, 4, 6, ja alle 8 linjer, og her kunde så atter tages hensyn til bistavenes stilling osv.

Når vi nu betragter Snorres digt, mærker vi straks en ganske anderledes bestemt og systematisk indretning i småt som i stort end hos Hallr—Rögnvaldr. Systemet og ensartetheden indenfor ethvert vers (versart) er her med den strængeste konsekvens gennemført indtil de mindste enkeltheder lige fra de egenlige versarters indbyrdes forhold til bistavenes og rimenes, ja de enkelte ords forhold til hinanden. Sjælden er et system mere strængt og med sådan dygtighed og talent gennemført som hos Snorre. Lad os da se lidt nærmere på hans behandling af de enkelte versemål.

Ifølge kommentaren til digtet — hvorom mere i det følgende — synes to slags h o v e d a r t e r at kunne fastslås, »de d r o t k v æ d e d e versemål« og »de m i n d r e versemål« *(smæri hættir).* Den første hovedart indbefatter v. 1—67. I spidsen stilles den fuldt udviklede normale *dróttkvæðr háttr,* hvortil der slutter sig drotkvædede versemål, hvor forskellen kun beror på omskrivningernes forskellige mængde og længde *(kent, tvikent, riðit),* på tilföjelsen af tillægsord *(sannkenningar)* og disses yderligere stigning *(tvíriðit),* samt endelig på, hvorvidt den samme omskrivningsmåde er gennemført i verset *(nýgörvingar).* Vi befinder os her på det rent sproglig-retoriske område, som i grunden intet har med

metrik at skaffe. Dette indrömmes også af kommentarens forfatter (hans bemærkning til v. 6). Derimod befinder vi os i de næste to versemål, hvor forskellen beror på stavelsernes större eller mindre antal tilligemed en bestemt stilling af rimene, på metrikens område. Hermed er et afsnit forbi. Det andet afsnit er atter af retorisk art, idet forskellen her beror på sætningernes art, deres antal *(sextánmælt, áttmælt, fjórðungalok)*, deres indbyrdes stilling *(stælt* [1. og 4. linje hører sammen], *hjástælt, langlokum* [1. og 8. linje sammenhørende]), den sidste sætnings fortsættelse eller det sidste ords tilnærmelsesvise gentagelse i begyndelsen af det følgende vers *(tiltekit, drögur)*. Det tredje afsnit indeholder også retoriske afvigelser, hvor to ord af modsat betydning *(refhvörf)* stilles ved siden af hinanden, dels i hver linje (og da undertiden to par), dels i hveranden osv. *(hin meiri, hin minni refh., refhvarfabróðir)*. Til det fjærde afsnit hører sådanne, atter retoriske afvigelser, hvor enten en omskrivning forklarende sætninger indskydes, ordsprog tilföjes, personlige bemærkninger göres *(tilsagt, orðskviðuháttr, álagsháttr)*, eller hvor rimstavenes nære og rimstavelsernes fjærne stilling er hovedsagen og lign. *(tvískelft, detthendr háttr, draugsháttr)*.

Det andet digt består af 5 afsnit. Til det første af disse **hører versemål, hvor det er afstanden mellem rimstavelserne** *(bragarbót, riðhendur)* eller enkelte stavelsers art (indskud af stavelse; *veggjat, flagðaháttr)*, som er det afgörende, hvortil der föjes en versart med helrim i 3. linje *(hin forna skjálfhenda)*. Herpå følger forskellige versarter, hvor det er rimenes art og antal i de enkelte linjer *(príhent, hinn dýri háttr)*, der er bestemmende. Det andet afsnit indledes med to versarter, beroende på ordstilling og sætningsart (spörsmål og svar; *tiltekit, greppaminni)*, hvorpå atter mange slags variationer af rim anføres *(liðhent, rétthent, alhent, minni alhenda; stamhendr háttr, samhent, iðurmælt, klifat)*. Dernæst følger som tredje afsnit de såkaldte afstumpede versemål, det vil sige sådanne, hvor det sidste ord er et enstavelsesord i en eller flere af versets linjer (forskellige *stúfar)*. Disse versemål danner overgangen til de mere ufuldkomne, de såkaldte *fornskáldahættir*, der rettelig begynder med v. 52 (og ikke, som kommentaren vil, med v. 54); det ejendommelige ved disse er en eller anden mangelfuldhed ved rimene, der har sit forbillede i de ældste skjaldes ufuldstændige drotkvædet; den adskillelse, der i den lærde tid (det 12. og 13. årh.) er gjort mellem de enkelte af disse versemål, er mere

eller mindre vilkårlig *(skothendr háttr, liðhendur, Ragnarsh, Torfeinarsh., Egilsh., Fleinsh., Bragah.)*. Herpå følger som fjærde afsnit de såkaldte *kimblaböng*, en modsætning til de foregående stúfar, hvor et helt rimord (af formen ˊ ◡) er tilföjet dels i én, dels i flere linjer. Det er klart, at denne versart står på overgangen mellem drotkvædet og *hrynjandi hættir* i egenlig forstand, og, ganske rigtig, følger disse straks efter; en versart med 7 stavelser i linjen knyttes dertil. Endelig som femte afsnit kommer to versarter, hvor også rimene er mangelfulde *(munnvörp, háttlausa)*.

Alle de nævnte versarter er, tiltrods for deres indbyrdes afvigelser og digterens tankegang, dels rent drotkvædede, dels sådanne, der er afledede af disse enten ved bortkastelse eller tilföjelse af stavelser, hvorved der i visse tilfælde kan siges at fremkomme nye versemål.

I det 3. digt kan tre afsnit skælnes, men alle har de det tilfælles, at de er m i n d r e, d. v. s. mere kortlinjede versemål. Der begyndes med tre slags tøglag *(tøglag, annat t., hagmælt)*, hvorpå forskellige mindre versemål følger, hvor forskellen beror på rimenes ensartethed, kvantitet og hyppighed *(hinn grænlenzki h., skammi h., nýi h.)*, på rimstavelsernes nærhed og form *(stúfhent, náhent, hnugghent, halfnept, alhnept)*, hvortil föjes málaháttr med drotkvædets egenskaber *(haðarlag)*. Andet afsnit indeholder alle de forskellige arter med slutningsrim *(runhent)*, hvor forskellen atter beror dels på rimenes antal, linjernes længde og slutningsord, rimstavenes antal osv. I alt er der således 5 systematiske »balker« (klasser) af runhent. I det sidste afsnit findes så til slutning de forskellige eddakvads-versemål og afarter af disse, beroende på lignende forskelligheder som tidligere *(málaháttr, fornyrðislag, bálkarlag, stikkalag, ljóðaháttr, galdralag, kviðuháttr)*.

Det ses af denne oversigt, hvor gennemtænkt og logisk gennemført hele systemet, på et par undtagelser nær, er. Ikke destomindre hviler det på en ganske uhistorisk grund; den historiske udvikling af versemålene har Snorre ikke gennemskuet og har fra sin tids standpunkt heller ikke kunnet det. Han har ladet sig blænde af det pragtfulde og höjtidelige drotkvædet til at sætte det i spidsen; det er, som det i kommentaren hedder, »ophav til alle andre«. Ganske vist udgik derfra forskellige nydannelser, men selv berode det på ældre og simplere versemål. Snorre tager således fat ved den forkerte ende; følgen er da også bleven den, at

han ofte adskiller, hvad der i virkeligheden hører sammen; således er f. ex. tøglag (68—70) kun fornyrðislag (96) med drotkvædets rimforhold; således er haðarlag (79) kun málaháttr (95) med de samme rim; málaháttren burde have stået efter fornyrðislaget osv. Bortset fra denne fejlagtige betragtning af forholdets historiske udvikling er Snorres system kløgtigt og dygtig gjort. Ligesom hele ordningen og indretningen deraf er hans originale værk, således er behandlingen af hvert enkelt versemål hans egen. Dette er vi berettigede til at antage, da vi af Snorres forbillede ved, hvor småt det stod til med et strængt gennemført system og fordi vi ikke kender til noget digt för Snorres tid, hvor formen er holdt så nöjagtig og følgerigtig som hos ham. Snorres eget arbejde består altså i, at have udtænkt og givet en bestemt og med sig selv i alle enkeltheder overensstemmende norm for enhver versart. Vi kan tænke os hans fremgangsmåde omtrent på følgende måde. De eddadigte f. ex., der er forfattede i fornyrðislag, har Snorre undersøgt og da iagttaget forskelligheder med hensyn til de enkelte linjers form (de 5 typer f. ex.); han har da set, at der ofte stod et ubetonet ord i linjen foran hovedstaven (typen B eller C), samt at der ofte anvendes kun én bistav; heraf danner han så et særligt versemål, hvor alle de lige linjer er af typen B eller C; alle 4 linjer bliver altså ens; og dette versemål giver han i de ulige linjer kun én bistav og opstiller dette som det rigtige, normale fornyrðislag. Forekomsten af to bistave og anbringelsen af hovedstaven forrest i linjen (A, D, E-typen) bevirker fastsættelsen af et nyt systematisk ordnet versemål med disse ejendommeligheder helt igennem *(bálkarlag)*; dernæst opdagedes der, at bægge ejendommeligheder kunde forbindes (to bistave, B eller C-typen) og så fremkom en ny versart *(stikkalag)*. Således får Snorre, måske ved betragtningen af et eneste vers i fornyrðislag, blot ved en systematisk ligedannelse tre efter hans og samtidens begreber forskellige versemål, hvor vi ved, at forskellighederne er så underordnede, at der alligevel kun er tale om én versart.

På lignende måde er det gået med de enkelte drotkvædede versemål, f. ex. de såkaldte fornskáldahættir. Hos Brage, Egill, Torfeinarr findes intet aldeles svarende til Snorres vers[1]); men han har grebet en enkelt linje og formet de enkelte versarter der-

[1]) Jfr. Njála II, 17 anm. 15; 19. anm. 18.

efter. Den i tidens løb ændrede udtale af ord bevirkede, at man i det 12. og 13. årh. udtalte verslinjer anderledes end tidligere; således udtalte man nu *sjá* i én stavelse og ikke *séa;* herved blev flere oprindelige seksstavelseslinjer udtalte som femstavelseslinjer. På grund af disses enkeltvise forekomst danner nu Snorre, der naturligvis ikke kendte den sproghistoriske udvikling, et versemål, hvor hveranden linje består af 5 stavelser (uden at være afstumpet), men er ellers fuldkommen drotkvædet.

Vi står nu overfor spörsmålet, om Snorre da selv har skabt nye versarter; dette spörsmål må besvares bekræftende; det sidst omtalte versemål er sikkert Snorres eget påfund; og selv siger han i v. 70, at »mangt et versemål om fyrsten aldrig för er blevet benyttet«. V. 71 er digtet i den såkaldte *grœnlenzki háttr;* en modsætning hertil er *hinn skammi h.* (v. 72), hvor de stavelser i de lige linjer, som i det grönl. versemål er lange, er korte. Eksempler på dette versemål er fuldstændig ukendte, og det ligger nær at antage, at det er Snorre selv, der har opfundet det for systemets skyld; det samme gælder den »nye« versart (v. 73), samt runhent på 3 stavelser i linjen, der ellers aldrig findes i litteraturen. Der er således en grundet formodning om, at Snorre for sit systems skyld har lavet nye versarter på grundlag af de gamle og i tilknytning til dem, foruden at han gennemgående har bearbejdet og normaliseret hvert enkelt versemål. Digtet beror således ikke alene på en d i g t e r s virksomhed, men også og ikke mindre på v i d e n s k a b s m a n d e n s tankearbejde og kløgt. Vi møder allerede her Snorre som den fuldt modne videnskabsmand, som en stræng teoretiker, men med det samme også som en dygtig praktiker, der på den letteste måde tumler med de vanskeligste metriske opgaver.

Hved versarternes n a v n e angår, er det i flere tilfælde vanskeligt at sige, om de er ældre end Snorre eller dannede af ham selv. At Snorre har dannet navnene på de ny, af ham selv skabte versarter er vistnok sikkert. Ellers er de fleste vistnok ældre. Ved en sammenligning med Háttalykill findes en mængde navne fælles for dette kvad og Snorres digt[1]) eller forekommende i begge, om end i en noget afvigende form, uden at de dertil hørende vers altid fuldstændig svarer til hinanden. Men også i dette tilfælde mærker vi hos Snorre en systematiseren, og det er muligt, at han undertiden har behandlet navnene på en noget vilkårlig måde, som

---

1) Jfr. Sievers: Metrik og min Stutt bragfræði 54—55.

når Háttalykils *alstýft* hos ham bliver til *hinn meiri stúfr* osv. I enkelte tilfælde har der vistnok været dobbelte navne fra en meget gammel tid ved siden af hinanden (jfr. Hl.s *refrún,* Ht.s *refhvörf).*

Som *K. Gíslason* med sikkerhed har påvist [1]), er Háttatal digtet efter vinteren 1221—2 (da foretog Skule toget mod Ribbungerne, v. 66) og för sommeren 1223, da Sigurðr ribbungr blev fanget, men denne vigtige begivenhed omtales ikke i digtet; det må således være at henføre til vinteren 1222—23 [2]).

Anm. Den kommentar, der i håndskrifterne, i en mere eller mindre fuldstændig skikkelse, ledsager Háttatal, vil blive behandlet i en anden sammenhæng.

Endnu kan et digt af Snorre påvises, i det der haves to linjer af ham hvori en biskop opfordres til at høre på et digt; den følgende prosa oplyser, at denne biskop er Guðmundr Arason (1202—37). Jeg har med nogle [3]) antaget [4]), at digtet har handlet om Guðmundr selv og er forfattet omkring 1224, medens andre [5]) har tænkt på vinteren 1209—10, da Guðmundr som en elendig flygtning opholdt sig hos Snorre. *B. M. Ólsen* formoder [6]) at digtet slet ikke handler om Guðmundr, men om en eller anden helgen, og at Guðmundr blot opfordres til at høre derpå; dette forekommer mig mindre sandsynligt. Men spörsmålet kan ikke afgöres og har desuden ringe betydning.

Af løse vers haves for det første 4 hele og et halvt vers. Det første er digtet i anledning af overfaldet på Sturla Sigvatsson på Sauðafell 1229, det andet om kampen på Örlygsstaðir og drabet på Sturla og dennes gamle fader ofl. 1238; dette sidste vers er digtet i Norge og er af en særegen vemodig art. Det 3. er forfattet i Norge om den snedige stormand Gautr på Melr, der antoges at sætte splid mellem kongen og Skule; Gautr sammenlignes med Odin (der også hed *Gautr),* der stiftede ufred mellem konger. Det 4. er en hilsen til en »god og brav, fattig bonde«, digteren Eyjólfr Brúnason. I halvverset udtaler Snorre sin beundring for en kvindes skönhed, hvem digteren har set i færd med at rede sit smukke hår.

---

1) Aarbøger f. nord. Oldkh. 1869, 147—8, jfr. *Möbius:* Háttatal I, 33—4.
2) Jfr. *Storm:* Sn. Sturl. Hist. skrivn. 82.
3) Udsigt osv. 155.
4) Sn.-E. III, 669—70.
5) Sn.-E. II, 115.
6) Den 3. og 4. grt. afhdl. s. 184.

Dernæst er der ingen tvivl om, at to løse vers uden navn i Sturlunga [1]) bör tillægges Snorre; de er digtede henholdsvis året 1221 og 1226 i anledning af en af Snorres modstanderes, høvdingen Björn Þorvaldssons drab samt nogle andre mænds fald; de angives at være forfattede på Stafaholt og Reykholt, hvor Snorre dengang netop opholdt sig, men at Sturla ikke har villet nævne versenes forfatter ved navn, kommer deraf, at de er af et ironisk indhold og som sådanne temmelig sårende. Det første vers slutter med den steflinje, som sydlændingerne netop havde spottet (se ovf. s. 78); den passer fortræffelig til Snorres stemning (se Sturlunga anf. st.) og gör en sådan virkning, at næppe nogen anden end Snorre selv kan have digtet verset.

Skal vi nu danne os en mening om Snorre som digter, er hans glimrende herredömme over sprog og form det, der først påtrænger sig vor iagttagelse. Ligesom han i sine prosaskrifter viser sig som den fuldendte sprogkunstner, således også i sine digte. Ingen versform er ham for svær, der er ingen detaljer i den ydre form, han ikke får med, ja han synes ligefrem at have lagt an på at skabe sig vanskeligheder, og dog kan man aldrig se, at det er faldet ham besværligt at overvinde dem; hans vers er, hvad ordstillingen angår, ikke mere indviklede end andres, og netop den første del af Háttatal viser, hvilket ubegrænset herredömme han havde over sætningernes form og stilling. Hans vers lider aldrig af nogen kejtethed eller tunghed. Snorre er kort sagt verskunstneren fremfor alle andre, og han vidste selv, hvilke fortrin han besad. Med berettiget og i ingen henseende uklædelig stolthed udtaler han sig om sit hoveddigt på forskellige steder deri, f. ex. v. 67: »Nu har jeg digtet i 60 versemål om de vise fyrster; de, som hædrede mig, har ikke kastet deres hædersbevisninger og guld i havet«; i v. 70 hedder det: »flere af mine versemål er aldrig för benyttede«, i v. 95: »hvor i hele verden kender nogen et digt, forfattet med en ypperligere form om en gavmild hersker.«, jfr. også v. 96—7 og 100.

At Snorre med hensyn til de poetiske omskrivninger og det dertil hørende valg af ord ikke alene viser sig som den teoretisk indsigtsfulde, men også som den smagfulde digter, er ikke mere, end hvad man kunde vænte af Skáldskaparmál's forfatter. Også i denne henseende er Snorres vers fremragende, skönt de ingen-

[1]) Sturl. I, 347—48. 386.

lunde kan siges at være i besiddelse af den morgenfriske oprindelighed og umiddelbare naturlighed, som de ældre og bedre skjaldes.

Som digter i egenlig forstand når Snorre nemlig mindre vidt end som teoretiker og ordkunstner. Háttatal kan med hensyn til dets virkelige indhold kun betragtes som et hoveduddrag af hele den gamle fyrstedigtning. Skule og Hakon berömmes i höje toner og med stærke udtryk for alt hvad en fyrste ikke alene havde, men også burde have; de er på engang idealer af krigshelte, af gavmilde fyrster og venlige herskere, af gode sæders vogtere og moralske tilstandes hævdere. De enkelte skildringer af kampe, søtog og vinterlivets glæder i kongehallen er ganske vist ret livlige og anskuelige, men nogen original kraft eller ejendommelighed møder man her ikke. Der er en jævn sikkerhed og töjlet behersketlied udbredt over det hele. Snorres egne følelser fremtræder bedst i hans løse vers, der danner et velkomment tillæg til Háttatal, hvor hans eget trænges noget i baggrunden; i dette digt fremtræder han nemlig kun som den, der i höj grad glæder sig over den ham viste hæder og æresgaver, hvilket peger i retning af den ærgerrighedens egenskab, som han i sit liv ofte lagde for dagen. I de løse vers lærer vi Snorre at kende som den, der ikke beklager sine bitre modstanderes fald — et træk, som ikke mindst passer til tilstandene på Island i det 13. årh.s første halvdel —, men omtaler det i en jævn rolig tone ikke uden anstrøg af let ironi. Vi lærer ham at kende som den, der var oplagt til spøg og spøgefulde hentydninger, men atter her finder vi en jævn behersketbed, ingen kådhed eller løssluppethed. Vi lærer ham fremdeles at kende som den, der ikke var uimodtagelig for indtrykket af den kvindelige skönhed — noget vi også kender fra hans privatliv —, og endelig ser vi, at han besad dybe og inderlige følelser, som han kunde give et alvorligt-ophöjet udtryk.

En overmåde tiltalende og harmonisk udviklet ånd er det, vi således møder i Snorres digtning, og denne ånd vil vi genfinde i hele hans livsfærd og i hans øvrige værker.

Guðmundr Oddsson. Denne digter, som var Snorres mulig noget yngre samtidige, er med hensyn til herkomst ubekendt. Det vides, at han i 1220 opholdt sig i Norge hos Skule jarl, hvor han stærkt klagede over at skulle være nødt til at deltage i et krigstog, som Skule og Hakon havde planlagt mod hans fødeø (se

ov. s. 9)[1]. To år senere træffer vi ham på Island, hvor han deltog i den såkaldte Grímseyjarför med Sturla Sigvatsson[2]. I tiden derefter synes han at være Sturlas ledsager, ti atter 1229 træffes han på Sauðafell under overfaldet på gården; han udmærked sig dog ikke, hvad han selv indrömmer, ved nogen overdreven tapperhed, idet han krøb i skjul oven på nogle tværbjælker[3]. Efter 1232, da han endnu engang omtales i forbindelse med Sturla og atter som en ringe krigshelt[4], forsvinder han ganske. Af hans i Sktal antydede[5] digt om Skule jarl er intet bevaret. Derimod haves en del (8) løse vers, der alle er digtede i anledning af de ovennævnte tildragelser[6]. Det mærkeligste af dem er det første, hvori den bekymrede digter udtaler den smukke tanke, at det sömmer sig ikke for ham at føre krig mod sit fædreland. Både dette træk og den religiøsitet, der træder frem i et par andre vers synes at tyde på en sindets blødhed og mildhed, der just ikke var almindelig i de tider, og som stemmer med den færd, digteren viste under ufred. Versene er formelt vel digtede.

Sturla Bárðarson var en søstersön af Snorre Sturluson og en sönnesön af skjalden Snorre Bárðarson (se nedenfor) samt en ætling af Hrafn Sveinbjarnarson (d. 1213). Sturla er rimeligvis født omkring 1180 og siges at have været som degn hos Guðmundr Arason 1201[7]. I en længere tid opholdt han sig hos Hrafn og deltog i stridigheder 1207 og 1211[8]. Endnu senere, 1221, opholdt han sig hos Snorre Sturluson og deltog i overfaldet på sin gamle fjende, Torvald i Vazfjord[9]. De følgende to år og 1228 træffes han atter hos Snorre, men herefter vides intet om ham. Rimeligvis har han en eller anden gang været udenlands, da han ifølge Sktal har digtet om Skule jarl; digtet er tabt, men der haves et par løse vers (2½) af ham, hvoraf det sidste indeholder en ondskabsfuld bemærkning om Snorres »svogerskab«, der sammenlignes med Rolf krakes.[10].

1) Sturl. I, 339; Fms. IX, 294; Flat. III, 37; Icel. s. II, 51; Eirsp. 503; Frís. 419.
2) Sturl. I, 356.
3) Sturl. I, 404—05.
4) Sst. 437.
5) Jfr. udtrykket *skáld jarls* i Hák. saga.
6) Skj. digtn. B II, 90—92.
7) Bisk. I, 472; Sturl. I, 257.
8) Sturl.[2] II, 296. 301; Bisk. I, 660. 666.
9) Sturl. I, 360.
10) Skj. digtn. B II, 53—54.

Guðmundr Svertingsson er os fuldstændig ukendt; kun vides det, at han har forfattet en arvedrape om høvdingen Hrafn Sveinbjarnarson (d. 1213); af dette digt haves 9 hele og to halve vers,[1]) der handler om Hrafns rejse til Rom 1190—5, hans lægekunst, Norgesrejse med biskop Gudmund 1202—3, samt om Hrafns voldsomme død 1213. Disse vers bærer i en meget höj grad efterklassicismens præg; omskrivningerne er mange og digteren stræber at efterligne ældre skjalde f. ex. Markús Skeggjason og der er liden digterisk flugt i hans vers.

Játgeirr Torfason var mulig en farbroder til Óláfr Leggsson (se nedenfor)[2]). Han siges at være kommen hjem til Island 1224[3]); i forvejen havde han været hos Skule jarl, af hvem han 1222 blev sendt ud imod Ribbungerne, der blev besejrede i slaget ved Kyrfjall[4]). Om Játgeirr endnu tidligere har været hos kong Inge, er usikkert. I året 1236 er han atter hos Skule, og blev nu af ham sendt som gidsel til kong Hakon[5]). Rimeligvis er Játgeirr noget efter igen kommen til Skule, da forholdet mellem kongen og jarlen var blevet betydelig forbedret, og vi ser da, at Játgeirr 1239 blev sendt til kongen på Skules vegne; da denne havde tiltaget sig kongenavnet, blev Játgeirr sendt til den svenske konge for at bede denne om hjælp, men sendefærden fik et uheldigt udfald; Játgeirr blev indhæntet af Hakons mænd; selv undslap han med nød og næppe[6]) til Danmark, og her blev han i året 1240 dræbt af nordmanden Bjarne Móisesson[7]). Det er klart, at Játgeirr må have været en pålidelig og fremragende dygtig mand, siden Skule jarl viste ham en sådan fortrolighed og tillid, som det af det anførte fremgår. Desværre kender vi meget lidt til ham som digter, da alle hans kvad — om kong Inge, Skule, Hakon — er tabte. Der haves kun én lausavísa om sejren ved Kyrfjall, et veldigtet vers af spøgefuldt indhold til og om hans fælle Þórir[8]).

---

1) Skj. digtn. B II, 55—57.
2) Se Sn.-E. III, 674.
3) Sturl. I, 373.
4) Fms. IX, 321; Flat. III, 51; Icel. s. II, 72; Eirsp. 513; Frís. 432.
5) Fms. IX, 447; Flat. III, 316; Icel. s. II, 167; Eirsp. 569; Frís. 488.
6) Fms. IX, 473 anm., 487—8; Flat. III, 130. 137; Icel. s. II, 187. 198; Eirsp. 583. 590; Frís. 505.
7) Fms. X, 2; Flat. III. 163; Icel. s. II, 236; Eirsp. 614; Frís. 524.
8) Skj. digtn. B II, 93.

I n g j a l d r G e i r m u n d a r s o n er os bekendt fra Sturlunga, hvor han nævnes i anledning af nogle rejser og deltagelse i tog [1]) i årene 1233, 1236, 1242 og særlig 1244, da han deltog i den berömte kamp mellem Þórðr kakale og Kolbeinn (Flóabardage); om hans færd i kampen vides intet ligesålidt som om hans øvrige liv og skæbne, undtagen at han siges i 1246 at være rejst udenlands med Þórðr [2]). Han synes overhovedet at have sluttet sig til det parti, hvortil de bedste af Sturlungerne hørte. Af hans digte [3]) kendes brudstykker af to kvad: en *Atlöguflokkr* [4]) om kampen på Flóe 1244, digtet vinteren efter; heraf haves 6 vers, der vidner om dygtighed i at forme vers og om en vis kraft i kampskildringen. — En *flokkr* om den skagfjordske høvding *Brandr Kolbeinsson, Brandsflokkr* [5]), hvem Þórðr kakale overfaldt og dræbte 1245. At Ingjaldr, uagtet han stod på Þórðs side, kunde digte dette kvad, kommer sikkert deraf, at Brandr var en almindelig agtet og yndet mand, der uforskyldt måtte bøde for andres fjendskab og kådhed. Også af dette digt haves 6 vers, der i höje toner priser Brands yndest og gavmildhed og desuden handler om hans sidste kamp og død. Et religiøst sindelag, (en bön til gud for, at Brands sjæl må komme i paradis), samt en almen-menneskelig følelse (den faldnes sönners forladthed omtales smukt) viser sig i disse vers. Digteren bruger mange ord og lange omskrivninger og han er ikke fri for at gentage ord og tanker. — Desuden haves en lausavísa fra 1245.

G i s s u r r Þ o r v a l d s s o n, den berömte politiker, Snorres svigersön og senere modstander, er født vinteren 1208—9 og død 1268. Her at gennemgå hele hans lævned er overflødigt; vi kan herom henvise til *Jón Þorkelssons* större arbejde [6]). Her skal kun bemærkes, at han tilhørte Haukdølernes gamle, berömte slægt, som dog ikke synes at have været nogen digterslægt. Gissurr var i en sjælden grad tidlig udviklet, så at han, kun 13 år gammel, førte en sag på altinget og blev, 16 år gammel, Snorres svigersön. Hans karakter var meget kraftig; han var dybttænkende og snu og forstod som ingen anden at dølge sine planer og vidste altid at fremme dem på den for ham bedste, om end ikke altid hæder-

1) Sturl. I, 448—49. 486. II 24. 60. 67. 81.
2) Sturl. II, 100.
3) Skj. digtn. B II, 99—102.
4) Sturl. II, 67.
5) Sturl. II, 86.
6) Ævisaga Gissurar Þorvaldssonar, Reykjavík 1868.

ligste måde. Da Snorre ikke, tiltrods for sit løfte (se ovenfor s. 9), rørte sin hånd til at forråde sit fædreland, blev Gissurr, der var rejst udenlands, af kong Hakon opfordret til at bringe Snorre til Norge eller dræbe ham. Dette sidste, en udåd, der altid vil plette Gissurs navn, fuldbragtes. Efter at have rejst et par gange til Norge og efter — af navn — at være bleven gjort til hersker over hele landet, nedsatte Gissurr sig på gården Flugumýrr; her blev han 1253 overfalden af sine fjender, der tændte ild i husene; Gissurs hustru og 3 sönner omkom på en grufuld måde i flammerne; selv undslap han den visse død. For sidste gang rejste Gissurr til Norge 1254 og forblev der til 1258; i denne tid deltog han i kongens krigstog til Halland og Sælland 1256—7. Året 1258 sendtes han til Island og fik navn af jarl; og nu fulgte, tildels trods hans modstand, de store begivenheder, der førte til landets endelige underkastelse under den norske konge. Sine sidste år levede Gissurr i ro, og bestemte året för sin død at ville gå i kloster. Som digter har Gissurr næppe været blandt de fremragende, ligesom han ikke synes at være optrådt som en sædvanlig, selvskreven hirdskjald. Ifølge Sktal har han digtet om kong Hakon; af det således antydede digt er et halvvers bevaret om den våbenstilstand med Danskerne, kong Hakon sluttede i Refshaledybet 1257. Ellers haves kun to løse vers, hvoraf det ene er digtet i anledning af branden på Flugumýrr; heri omtaler han på en vemodig måde den sörgelige tildragelse, samt udtaler sin hævntørst. Det andet vers er forfattet 1254 og udtrykker digerens glæde over den hævn, det var lykkedes at tage [1]).

Óláfr Leggsson svartaskáld. Óláfs fader var præsten Leggr [2]). Sammen med Jon murte Snorrason og underholdt af ham var Óláfr i Norge 1230 [3]). Ellers vides der intet om hans liv. Sit tilnavn har han — på grund af sit sorte hår — fåt som modsætning til den samtidige Óláfr hvítaskáld. Ifølge Sktal har Óláfr digtet om kong Hakon, rimeligvis omkring 1230; heraf er måske et par versstumper bevarede [4]). Til et digt om Skule jarl, der ellers ikke omtales, lader sig to linjer henføre. — Desuden haves endel stumper af vers under Ólafs navn, der må have hørt til for-

---

1) Skj. digtn. B II, 110—11.
2) Sturl. I, 422.
3) Sst.
4) Jfr. Sn.-E. III, 192.

skellige digte, a) et religiøst kvad, måske om Kristus[1]; i de herhen hørende brudstykker omtales verdens skabelse samt Kristi forløsning; b) et erotisk digt. — Af denne Óláfr er vistnok også en spøgefuld lausavísa fra 1230, digtet under en nattevagt. Man kan ikke af disse lævninger[2] danne sig nogen forestilling om Óláfr som skjald.

Guthormr Helgason körtr. Denne digter var en dattersön af den berömte høvding Hrafn Sveinbjarnarson[3]. Hans fader faldt i Örlygstadkampen 1238[4]. Guthormr var gift med Þorgerðr, en søster til biskop Arne Þorláksson[5]. Ellers vides meget lidet om ham; kun er det klart, at han i årene 1252 og 1255 tilhørte det parti, som kunde kaldes Snorres parti, og sluttede sig til dem, som vilde hævne ham[6]. Han bode på gården Lokinhamrar på vestlandet og regnedes til de större bønder[7]. Hans tilnavn — maskul. til *karta* 'knop', 'en smule' — betegner måske, at han var lille af vækst. Ifølge Sktal digtede Guthormr om kong Hakon, men digtet er tabt og der haves nu kun en lausavísa fra 1255, digtet da han og Hrafn Oddsson vilde foretage et overfald på en af deres fjender.[8]

Skáldhallr levede ved midten af det 13. årh. og kan således ikke være samme mand som Hallr Snorrason (se ovf. s. 75); han stammede måske fra nordlandet, da han vides at have digtet en *Brandsdrápa*[9] om høvdingen Brandr Kolbeinsson (ovf. s. 91); heraf haves 6 vers, alle om Haugsnæskampen, hvor Brandr faldt[10]. Versene vidner om en ikke ringe ævne til at danne vers, samt om kendskab til ældre digte og han er helt sparsom på kenninger. Skáldhallr er en af de første i det 13. årh., hos hvem man mærker visse bestemte sprogforandringer, hvis det da ikke tildels er skødesløsheder; således rimer han *fyst* uden *r* (det gör også Sturla Þórðarson 20 år senere); han lader *bit-* danne helrim med *rít*, og bruger pluralformen *skerðandar)*. Ligesom han således synes at være en

1) Jfr. Sn.-E. III, 192—3.
2) Skj. digtn. B II, 96—97.
3) Sturl. II, 13, ²II, 311; Bisk. I, 676.
4) Sturl. sst.; Bisk. sst.
5) Sturl.² II, 311; Bisk. I, 676. 680.
6) Sturl. II, 162. 232—33.
7) Sturl. II, 13.
8) Skj. digtn. B II, 111.
9) Sturl. II, 90. 96.
10) Skj. digtn. B II, 102—04.

af de første, der har tilladt sig i sine digte at optage nye ordformer og ny udtale, synes han, i modsætning til andre, ikke at have været bange for at benytte spottende og nedsættende udryk om sin besungne helts fjender; om disse bruger han det plebejiske *gaurar* (tølpere), hvilket er uden eksempel i den tidligere digtning.

Óláfr Þórðarson hvítaskáld, en brodersön til Snorre og broder til Sturla, er født omkring 1210. Med hensyn til hans lævned skal her iøvrigt kun bemærkes, at han kom til sin berömte farbroder i året 1236 og at han i det følgende år rejste med ham til Norge. Vinteren 1237—8 opholdt han sig hos Skule og rimeligvis også hos kong Hakon, hvorpå han 1238 besøgte Sverrig; efter at være vendt tilbage opholdt han sig endnu i to år i Norge. I foråret 1240 rejste han til kong Valdemar i Danmark og har vistnok opholdt sig hos denne til hans død. Der synes at have bestået et fortroligt forhold mellem kongen og Óláfr. Noget för 1245 er Óláfr kommen tilbage til Island, hvor han bosatte sig på Stafaholt; her oprettede han etslags gejstlig uddannelsesskole og bestyrede den til sin død 1259; i hele denne række af år var han vistnok så godt som udelukkende beskæftiget med sine videnskabelige, retorisk-poetiske sysler og sin undervisning, men disse forhold vil blive nærmere behandlede i en anden sammenhæng.

Af Óláfs mange digte er desværre i det hele kun lidet bevaret[1]) Han skal have digtet om Torlak den hellige (d. 1193) — vistnok den første indenlandske helgen, der blev fejret i digt—; vinteren 1235—6 rejste han ved fastetid til Skálaholt, for der at fremsige sin drape[2]); ellers kendes intet til denne. Ligeledes er forskellige, fra Sktal kendte fyrstedigte fuldstændig tabte. Ifølge denne kilde skal han have digtet om den svenske konge Erik (1222—50), Hakon den unge (d. 1257), rimeligvis stammer digtet fra 1240, da Hakon fik kongenavn, jarlen Knut Hakonsson, samt endelig Valdemar d. store. — Af et digt om Hakon den gamle haves derimod 1 vers om kongens krigstog til Vermland 1225. Dette digt har rimeligvis handlet om kongens bedrifter fra første færd af[3]) og stammer mulig fra o. 1239.

Dernæst haves en hrynhend drape om kong Hakon, digtet efter Skules død 1240. Der er ganske vist intet udtrykkeligt kilde-

1) Skj. digtn. B II, 104—10.
2) Sturl. I, 493.
3) Jfr. Sn.-E. III, 380.

sted for, at digtet er om kongen selv, og *Jón Sigurðsson* har ment [1]), at det måtte være digtet om Skule jarl, men med tilbörligt hensyn til kongen, der altid roses. Tiltrods for det ikke helt usandsynlige i denne antagelse, er den næppe rigtig; det er kongen og ikke Skule, der allevegne i de lævnede vers træder i forgrunden; særlig er det første vers af vigtighed, eftersom det omtaler den store frugtbarhed, der herskede i Norge, dengang Hakon blev valgt til konge (også omtalt af Sturla i Hákonarkviða); i et digt om Skule vilde dette næppe været blevet fremhævet så stærkt. Tilmed vides, at Óláfr var hos kongen og ikke hos Skule i året 1240, og det er ikke meget rimeligt, at Óláfr skulde have digtet et arvedigt om den som oprører faldne Skule. At den sidste omtales med sympati, er derimod ikke påfaldende. Alle lævningerne af dette digt (10 hele og 2 halve vers) findes i Sturlas Hákonarsaga; de handler om forskellige begivenheder og kampe, samt forholdet mellem Skule og Hakon og den førstes fald, 21. april 1240. — Dernæst haves et digt (drape) om Islænderen Árón Hjörleifsson, om hvem der haves en særlig saga. Efter en del stridigheder og kampe, hvorfra Árón med nød og næppe undslap med livet, rejste han udenlands og til det hellige land; siden blev han kong Hakons hirdmand og var vel anset som en brav og tapper mand. Han døde 1255. Af Óláfs digt om Árón er i det mindste to vers bevarede om en kamp 1224 og om rejsen til Jerusalem kort efter. — Dernæst har *Jón Sigurðsson* ment at kunne påvise [2]) et digt om Thomas Becket, erkebiskop i Kanterbury (d. 1171), og hertil henført et par versstumper; det er dog næppe muligt at sige noget bestemt om disse brudstykker; at digteren »Olafr« er Ó. hvítaskáld kan derimod næppe bestrides. — Endelig haves en lausavísa om nederlaget på Láka 1240, samt 2 halve, hvoraf den ene er et ønske om, at »en ven« længe må leve med sin hustru. — Det er fremdeles höjst rimeligt, at adskillige af de mange navnløse vers i Óláfs retoriske afhandling er digtede af ham selv [3]), men bestemt at udpege sådanne lader sig ikke göre.

Nogen særlig fyldig dom om Óláfs digterbegavelse tillader de forholdsvis få brudstykker næppe. At han næst efter Snorre vistnok er den af århundredets digtere, der har besiddet den största, teoretiske indsigt i den gamle skjaldekunst tilligemed et

[1]) Sn.-E. III, 381.
[2]) Sn.-E. III, 383, jfr. II, 204 anm.; den 3. og 4. grt. afhdl. 257.
[3]) Jfr. *B. M. Olsen:* Den 3. og 4. grt. afhdl. 205. 206.

udstrakt kendskab til ældre digte, fremgår på det klareste af hans lærde afhandling; også hans egne vers viser hans fuldkomne herredömme over form og alt hvad dertil hører. Hertil kommer, at hans fremstilling er let og flydende; hans vers er overordenlig behagelige at læse. Som digter synes Óláfr med hensyn til fantasiens flugt og kraft at stå meget höjt, ja höjere end nogen anden af det 13. årh.s digtere. Glimrende er den raske skildring i den sidste halvdel af det 10. vers af Hakonsdrapen: »af sværd søndredes de blodige skjolde, blege mænd faldt på marken, selv var den lykke-besiddende fyrste uden dækning, (medens) hjalternes forgyldte tunger [sværdklingerne] sang«; i grundsproget lyder dette ved de korte sætninger og det raske klingende versemål meget smukt. Et andet sted hedder det: »Odins grå regnbue (ɔ: sværdet) stod på Gönduls gruelige himmel (ɔ: skjoldet)«, »De svære sårs farlige lyn slog ned i mændenes fylking«. Det er udmærkede sammenligninger, der her foreligger, og vel at mærke sådanne, som ellers ikke genfindes hos ældre skjalde; vi er ikke berettigede til at antage ligefremme efterligninger, men må tro, at de er originale. I denne henseende står Óláfr höjt over sin broder Sturla. — Hvad Óláfs egen livsopfattelse angår, finder vi, at han misbilliger, at folk stræber efter at opnå noget, som kun kan nås ved uret; han er retfærdig og mild (i sin dom om Skule), søger altid at skifte sol og vind lige (mellem Hakon og Skule) og dadler troløshed. Vi får herigennem billedet af en rettænkende, trofast, sindig og mildt dömmende mand, et billede, som Óláfs øvrige liv i fuldt mål bekræfter.

Sturla Þórðarsons liv og lævned vil udførlig blive fremstillet i en anden sammenhæng. Han er født 1214. Meget tidlig lærte han ligesom broderen Óláfr, sin farbroder Snorre at kende, og der er ingen tvivl om, at bekendtskabet med denne fremragende personlighed og digter har været af stor betydning for den lærvillige Sturla, både med hensyn til sagaskrivning og skjaldekunst. Sturla stod senere, ligesom Óláfr, på Snorres side og tilhørte hans parti. Af den grund var han ikke vel set af kong Hakon og det norske regeringsparti. Han blev i året 1263 af sine modstandere tvungen til at rejse til Norge for at formilde kong Hakon; men denne var da allerede på sit vesterhavstog. Sturla traf altså sammen med Magnus; det første møde med denne (under en sejlas) faldt uheldig ud, uagtet Sturla blev støttet af høvdingen Gautr på

Mel (ovf. s. 86): Magnus vilde ikke have Sturla »i sin tjæneste«. Sturla forblev dog ombord på kongens skib og underholdt om aftenen sine nærmeste skibsfæller ved at fortælle sagaen om jættekvinden Huld; den derved opståede sammenstimlen bevirkede, at dronning Ingeborg, Erik plovpennings datter, blev opmærksom på ham; dagen efter måtte han fortælle hende den samme saga. Dette hjalp på Sturlas sager. Kongen lod sig efterhånden formilde, og nu bad Sturla om lov til at fremsige digte både om Magnus og Hakon. Dronningen støttede hans bön, og Magnus tillod ham da at fremsige digtet om ham selv. Da det var gjort, skal dronningen have ytret: »Jeg tror det er vel digtet«. »Forstod du det da så godt« spurgte kongen. »Jeg vilde, at I syntes, at så var tilfældet« sagde hun, hvorpå Magnus atter svarede: »Ja, jeg har nok hørt, at Sturla forstår at digte«. Dagen efter lod kongen Sturla kalde, drak ham venlig til og bød ham nu at fremsige digtet om Hakon. Dette skete. Da ytrede Magnus de velbekendte ord: »Jeg tror du digter bedre end paven selv«[1]). Disse ord er et klart vidnesbyrd om, hvad indtryk Sturla har gjort på kongen, for hvem han var bleven så stærkt bagvasket. Siden blev det ærefulde hværv overdraget til Sturla at skrive en saga om kong Hakon. Sturla rejste hjem efter nogle år og var lagmand 1272—82; han døde den 30. juli 1284. Af Sturlas mange digte er ganske betydelige lævninger bevarede, særlig fordi han i sin saga om Hakon den gamle indfletter en stor del af dem (jfr. ovf. s. 25) som historiske beviser. Havde han ikke gjort det, vilde största delen deraf rimeligvis være tabt. Hans digte findes i Skj.digtn. B, II, 112—36.

Det første digt af Sturla, som vi møder, er *þverárvísur*[2]), et digt om kampen ved Þverá i Øfjorden 19. juli 1255 mellem Sturla og Þorgils skarðe på den ene og Hrafn Oddsson og Eyjólfr Þorsteinsson på den anden side. Eyjólfr faldt og Hrafn flygtede. Af digtet om denne kamp og sejr er kun et halvvers bevaret, i hvilket Þorgils selv berömmes. *Jón Sigurðsson* antog[3]), måske med rette, at digtet blev fremsagt ved det prægtige gilde, Sturla holdt den følgende vinter og hvortil han indbød Þorgils[4]).

Þ o r g i l s d r á p a, et arvekvad om den samme Þorgils[5]),

---

1) Jfr. Sn.-E. III, 386 anm.
2) Navnet: Sturl. II, 267.
3) Sn.-E. III, 388.
4) Sturl. II, 284—5.
5) Navnet: Sturl. II, 268.

død 1258; heraf haves 3 vers. Digtet har formodenlig været et oversigtskvad og bl. a. behandlet Þorgils' modige optræden under branden i Bergen 1248 [1]) og kampen ved Þverá.

Dernæst kommer vi til Sturlas fire digte om kong Hakon den gamle, alle fra årene 1262—4. Det første af disse er

Hrynhenda, det digt [2]), som Sturla agtede at bringe kong Hakon 1263 [3]) og som rimeligvis er forfattet den foregående vinter, för Sturla vidste noget om kongens vesterhavstog; heraf forklares det, at Sturla tiltaler kongen i selve digtet. Af kvadet haves betydelige lævninger, der handler om begivenhederne i tidsrummet 1247—62: den pragtfulde kroning ved Nikolaus af Sabina 1247, Hakon den unges bryllup med Birger jarls datter 1251, krigstog mod Danmark og hærgning i Halland 1253, andre tog til Danmark 1256—7, hans datter Kristinas rejse til Spanien, hvor hun skulde giftes med en spansk prins 1258; tilsidst et par vers om Hakons store magt og udstrakte herredömme, samt hans berömthed overalt i verden. — Ved sin elegante form og sine temmelig stærke udtryk er digtet bestikkende nok; det er åbenbart digterens hensigt at blænde og derved at formilde den unådige konge, som, hvis han havde oplevet at høre det, sikkert ikke havde været ligegyldig for al den virak, digtet ofrer ham. Digteren bruger, som antydet, ikke alene meget stærke udtryk (stærkt rosende adjektiver) om kongen personlig, hans tapperhed, kløgt og pragtudfoldelse, men også om hans skibe og sejl osv.; skibene er prægtig malede, sejlene guld- og sølvindvirkede (dem havde Sturla aldrig set), hele flåden stråler i solskinnet som lueforgyldt, sejlasen er én lynstråleglans fra først til sidst. Hertil svarer digtets hele ordpragt; det er helt igennem et ordfyrværkeri med alle ydre virkemidler. Nogen egenlig personlig følelse kan man, når man kender forholdet mellem kongen og Sturla, ikke vænte at finde. Ganske vist kaldes kongen mægtig, krigersk, tapper, vis, berömt osv., men der findes kun lidet om andre personlige egenskaber, som mildhed, retfærdighed og lign. Man skulde tro, at Sturla havde undgået at hentyde til kongens ny-erhværvede magt over Island, fordi han selv havde søgt at hindre kongens bestræbelser. Men Sturla har sikkert set, at derved var der intet at göre, sagen var engang for alle tabt, og han har rimeligvis fundet det klogest at finde sig i tingenes tilstand, ja,

1) Sturl. II, 144—45.
2) Navnet findes ikke i gamle kilder, men er blevet almindeligt.
3) Sturl. II, 325. 326.

måske indset, at hvad der var sket efter omstændighederne ikke var det værste, der kunde hænde. Hvad der derimod i dette digt i höj grad forundrer, er den mangel på originalitet, på et ejendommeligt og særlig udviklet digtertalent, som allevegne kommer tilsyne. Enhver, som kender Arnórs Hrynhenda, vil, under læsningen af Sturlas digt, ikke undgå at lægge mærke til den mængde genklange, de mere eller mindre åbenlyse lån og efterligninger, der findes deri, både med hensyn til enkelte ord og sætninger. Også andre digte har Sturla kendt, hvoraf han har ladet sig påvirke[1]. Af alt dette følger, at Sturlas digt ikke kan sættes så höjt, som man undertiden har villet. De savner Arnórs friske fylde, originale frodighed og forårsyppighed; det er i sammenligning med hans digt en pragtfuld drivhusplante, hvor man mærker gartnerens hjælpende kunst og arbejde. Hvor langt digtet har været, kan ikke med vished bestemmes. Det er næppe rimeligt, at det har omtalt nogen begivenhed för 1247; grunden hertil er sandsynligvis den af *Sveinn Skúlason*[2]) påpegede: Sturla vilde undgå at omtale de tidligere stridigheder og kampe med Skule, og efter dennes fald var kroningen den første mindeværdige begivenhed der kunde digtes om.

I hvilken rækkefølge de øvrige digte om Hakon er blevne til, vides ikke; men de har alle det tilfælles, at de er digtede (i Norge) efter Hakons død og, vistnok tildels, i den hensigt at supplere Hrynhenda. De er:

H á k o n a r k v i ð a. Allerede navnet[3]) viser, i hvilket versemål digtet er forfattet: ***kviðuháttr;*** det danner således en litterærmetrisk fortsættelse af Þjóðólfs Ynglingatal, Egils Arinbjarnarkviða, Eyvinds Háleygjatal, Þórarins Glælognskviða osv. Af digtet haves meget betydelige brudstykker i Hákonarsaga, i alt 42 vers. Hvor

1) Jfr. *Samnask bað til hverrar hömlu* Arn. 9.$_5$. ≠ *Framla dreif til hverrar hömlu* (4.$_1$): *síðan vas þats suðr með láði* Arn. 9.$_1$. ≠ *síðan helduð suðr með láði* (4.$_3$): *hæstan kynduð hlenna þrýstir* Arn. 12.$_3$ ≠ *Hæstan kyndu hirðmenn traustir* (10.$_1$): *auðit vas þá flotnum dauða* Arn. 12$_2$ ≠ *auðit lézt þú flotnum dauða* (5.$_6$); hele vers, 14—15, har Arnórs v. 18—9 til forbillede: *fjandmenn þínir vesöld sína* Arn. 6.$_8$ ≠ *fjandmenn þínir lífi sínu* (17.$_8$) osv. — Markus Eir. dr. 22.$_2$: *hryggðafull í Vinda byggðum* ≠ (?) *hryggðarfólk í Dana byggðum* (6.$_8$): *elris grand í himni standa* 22.$_8$ ≠ *elrisgarmr í ráf it varma* (11.$_2$) osv. — *Ógnarbáru höfuðsára* (9.$_6$) ≠ Háttatal 60.$_2$: *ár flest meginbára sára* osv.

2) Safn til sögu Isl. osv. I, 599—600.

3) Findes: Fms. IX, 234. 265: Flat. III, 6. 22: Icel. s. II, 5. 29: Frís. 390.

langt det har været, er umuligt at vide; *Jón Sigurðssons* antagelse[1], at det skulde have bestået af 3 ligelange afdelinger (hver på 20 vers), er ikke bevislig, men derfor ikke helt usandsynlig. Digtets indhold handler om Hakons første ungdom, de farer og efterstræbelser, han var genstand for, hvor digter-historikeren sammenligner Hakon med Olaf Tryggvason, men »Kristus havde til alt held sat en skjulehjælm på kongsæmnet«, så at Hakon reddedes; derpå omtales valget af Hakon til konge 1217 og den samtidige og i forbindelse dermed satte frugtbarhed; dernæst kampen med Ribbunger 1221, Vermlændingerne 1225, på Láka 1240, toget mod Skule, den sidste kamp med denne og Skules fald. Tilsidst omtales kongens kroning 1247 og hans gavmildhed ved denne lejlighed, samt endelig hans forhold til Svenskerne og Birger jarl 1249. Der er næppe grund til at antage, at digtet har omtalt senere begivenheder, det havde Sturla allerede grundig gjort i Hrynhenda.

Om dette digt er noget lignende at bemærke som om Hrynhenda; kun er det meget simplere i ordvalg, mindre höjtravende i udtryk, ligesom dets form er så simpel som muligt. Her hersker overhovedet större ro og stilhed; digtet er nærmest at betegne som den lidenskabsløse historikers rimede fremstilling af en mærkelig mands lævnedsløb. Der er her den samme mangel på udtryk for personlige følelser som i Hrynhenda, undtagen der, hvor Sturla, åbenbart af gammel sympati, under sin omtale af Skules færd, udtaler, at han var en berömmelig mand, »uagtet den svigefulde jordiske lykke drejede sit hjul imod ham, da han til al ulykke foretog sig for meget og lod sig vælge til konge på Eyrar«. Omskrivninger og ordvalg er i det hele simpelt og korrekt og vidner om fuldkomment kendskab til teorien, men der er i reglen ingen levende farve derover; de er matte og i et meget stort antal lidet originale. Efterligninger og lån (af udtryk hos Þjóðólfr, Þorbjörn, Eyvindr, Egill ofl.) forekommer også her ikke sjælden. Dog må det fremhæves, at der findes ret könne og ejendommelige vers, som når Sturla beskriver kongens færd i kampen således: »liglynene [spydene] flöj i sværdets leg frygtelig mod Odins himmel [skjoldet], men skjoldalven fór frem, flængende kampskyerne [skjoldene] med blodlynene«, eller når han siger, at kongen var ligeså »løst holdende på sværdet som fastholdende på sit land«. Digtet er i teknisk henseende fortræffeligt.

---

1) Sn.-E. III, 391.

Det 3. digt om Hakon er det såkaldte H r a f n s m á l[1]); det er forfattet i haðarlag og er således ikke alene hvad navnet, men også hvad den metriske form angår, en efterligning af Þormóðr Trefilssons digt (I, 473). Kun er Sturlas digt i modsætning til Þormóðs fuldstændig regelmæssigt med hensyn til rimstavelser og lign. Intet viser bedre Sturlas færdighed i rimkunsten og hans herredömme over sproget end dette indviklede digt. Af det er 20 vers endnu i behold; de handler alle om Hakons vesterhavstog og forskellige kampe og sejre på dette; det danner således etslags fortsættelse af Hrynhenda. Hvor meget der er tabt, er usikkert, men rimeligvis har Sturla deri omtalt kong Hakons død og ligets overførelse til Norge. Digtet ligner Hrynhenda ikke så lidet med hensyn til ordprunk, men som her vistnok tildels er betinget ved formen; på et par steder har denne også forført digteren til at danne mindre gode og indviklede omskrivninger. I beskrivelsen af kongen og hans færd ligner digtet også en del Hrynhenda; der findes heller ikke her personlige følelser eller subjektive bemærkninger; en undtagelse danner dog udbruddet: »hvem vil hævne ringbryderen?«, der tilmed har den usædvanlige spörgeform. Også her findes enkelte efterligninger; således minder v. 2_{5-8} stærkt om Háttatals 79_{1-4}, der netop er i samme versemål.

Det 4. og sidste digt om Hakon er H á k o n a r f l o k k r i drotkvædet versemål[2]); det er, at dömme efter de bevarede 11 vers, etslags kort oversigt over Hakons hele liv. Der omtales forskellige tog og kampe fra årene 1221, 1224, 1225, 1226, 1227, 1253, 1257 og endelig toget vestpå 1263 samt Hakons begravelse i Bergen 22. mars 1264. Digtet er fuldstændig historisk og mere afdæmpet i tone og udtryk end Hrynhenda og Hrafnsmál og ligner for så vidt mere Hákonarkviða. Også i dette digt findes efterligninger af steder hos Þórðr Kolbeinsson, Háttatal, Vellekla osv.

Om M a g n u s l a g a b ø t e r siges Sturla at have digtet »mange kvad« og derfor fået »mangfoldige hædersbevisninger« [3]). Allerede første gang, han traf Magnus, havde han et digt færdigt om ham [4]). I de bevarede brudstykker af Sturlas saga om Magnus findes ingen vers, og af alle de antydede digte er der kun to vers

---

[1]) Navnet: Fms. X, 120. 127. 133. 141 anm.; Flat. III, 218. 222. 224; Icel. s. II, 330. 336. 341; Fris. 570. 573. 575.

[2]) Navnet: Fms. IX, 374 *(Hák. kviða* i Flat. III, 78 er galt); Icel. s. II, 112.

[3]) Sturl. II, 327.

[4]) Sturl. II, 326.

tilbage, som, ifølge *Jón Sigurðssons* antagelse [1]), har hørt til det første digt om kongen, da de omtaler dennes bryllup og kroning 1261.

Om den mægtige jarl B i r g e r M a g n ú s s o n digtede Sturla både en f l o k på 12 vers *(tólfvisnaflokkr)* 1264 og senere (1265) en d r a p e [2]), men de er bægge tabte.

Af l ø s e v e r s haves endelig 4. De 3 første er digtede 1242 i anledning af Sturlas svigefulde tilfangetagelse ved Hvitárbrú; deri klager digteren over den svig og ilde medfart, han og Órœkja, Snorres sön, var genstand for; versene indeholder en mandig klage og ånder et vist vemod. Det sidste vers fra 1262 indeholder en bitter klage over Gissurr jarls adfærd og forligsbrud.

I det foregående er Sturla i grunden tilstrækkelig skildret som digter. Han var, ligesom Snorre, en fremragende teoretiker og verskunstner. Han var endvidere vel bevandret i ældre skjaldes kvad og har kunnet en god del deraf udenad. Deraf kommer, at han så stærkt benytter lånte ord og sætninger — undertiden måske uden selv at vide det. Alt dette i forbindelse med hans sprogfærdighed har sat ham i stand til at udøve en så rig digterisk virksomhed i løbet af så kort en tid. Men hans digte er i grunden kun historie i rimets og versets form uden personlige bemærkninger og subjektive betragtninger som de, der ofte gör ældre vers så friske og tiltalende. Således er den sidste virkelige fyrsteskjald, hvis digte tildels er bevarede, mere en rim- og ordkunstner, og vi føler måske bedst her, i hvor höj en grad den gamle fyrstedigtning havde overlevet sig selv og hvorledes den var sunken ned til en rent efterklassisk digtning uden virkelig betydning i historisk henseende. I s p r o g l i g henseende er Sturlas vers af betydelig værd; dér finder vi f. ex. første gang œ udtalt som *æ, ægi* rimet på ***býjar*** og lign.

Til slutning skal vi i al korthed for fuldstændighedens skyld opregne de skjalde, der nævnes eller antydes som fyrsteskjalde, uden at man ellers kender noget videre til dem eller deres digte; vi kan her engang for alle henvise til Snorres Edda 3. bind.

B á r ð r s v a r t e A t l a s o n fra Selárdalr (Magnus barfod), H a l l r m u n k r (Harald gille), Þ o r b j ö r n g a u s s (Sigurd mund,

[1]) Sn.-E. III, 394. (Det er således meget vildledende, for ikke at sige urigtigt, hvad der herom står i Isl. ártíðaskrár s. 46 nederst.)

[2]) Sturl. II, 327.

Hakon hærdebred), Sigurðr skraute (Eysteinn Haraldsson), Súgande (Magnus Erlingsson, Erling skakke, Nikolas Skjaldvararson), Markús Stephánsson og Þórðr Hallsson (Magnus Erlingsson) Þorsteinn Þorbjarnarson (Knut Eriksson, Sverre), Arnórr Saxason (Sverre), Sumarliðe (Sverre, Sverke Karlsson), Unáss Stephánsson (en Nordmand?; Sverre), Ljótr Sumarliðason (Sverre, Hakon, Inge, Hakon galinn), Brage Hallsson (Sverre, Hakon), Sigvatr Egilsson og Snorre Bútsson (Sverre), Þorsteinn kroppr og Arnhallr (Arnaldr = Saxos Arnoldus Tylensis [1]); Valdemar sejr), Höskuldr blinde (el. liðe) og Rúnólfr (Inge Bårdssön), Arnórr Kálfsson (Ívarr selki, Sigurð munk), Ívarr Kálfsson, Þorsteinn Eyjólfsson (el. Ófeigsson) og Steinn Ófeigsson [2]) (Hakon galinn), Álfr Eyjólfsson, Teitr, Roðgeirr, Þórálfr præst (Skule jarl), Grane Hallbjarnarson (Erik Knutsson i Sverrig), Suguvalde (Valdemar gamle), Þorgeirr danaskáld (Valdemar gamle, Sverke Karlsson), Órœkja Snorrason (d. 1245); digtede »et vers« om kong Valdemar den gamle, »som gav ham en hest, hvorpå han red syd og sydfra tilbage« [3]), Arne lange (mulig samme mand som Skules mærkesmand fra 1240; Hakon gamle), Óláfr Herdísarson (Arnbjörn Jónsson d. 1240, Gautr på Mel d. 1270), Steinvör Sigvatsdóttir (Snorres broderdatter, gift med Halfdan på Odde, bekendt fra Sturl. for sin dygtighed [4]) og Dagfinnr Guðlaugsson (Gautr på Mel).

Endelig er der nogle hirdskjalde, der slutter hele rækken, nemlig Eiríkr Magnússons 5 skjalde: Þorsteinn Örvendilsson, der næppe er identisk med den Þorsteinn, der i ét hdskr. af biskop Arnes saga kaldes Örvendilsson, men i et andet og bedre Eyvendilsson [5]), — Þorvaldr Helgason, rimeligvis den samme som præsten Þorvaldr i Holt, der rejste udenlands omkring 1290, — Jón murte Egilsson, en sönnesön af Snorres söster, Helga [6]), (d. 1320), nævnes et par gange i isl. annaler, — Þorsteinn Ingjaldsson, — Guðmundr,

1) Saxo, ed. Müller p. 812—13. Jfr. *A. Olrik:* Nord. (Lett.) tidsskr. 1911.
2) Jfr. Sn.-E. III, 721.
3) Sturl. I, 487.
4) Vi bör mulig tillægge hende et lille drömmevers Sturl. I, 514.
5) Bisk. I, 754.
6) Sst. I, 696.

rimeligvis identisk med den Guðm. skáldstikill, der 1296 findes som bestyrer af Nordfjærdingen på Island og som rimeligvis er død 1330 [1].

Fra et hdskr. i Stockholm (76 fol. pap.) er der blevet fremdraget et brudstykke af en hrynhend erfidrápa om kong Magnus lagabøter; det består af 3 vers af digtets begyndelse [2]. Digteren henvender sig til kong Erik og opfordrer ham til at lytte til kvadet (I Sktal nævnes kun Sturla som kong Magnus skjald). Det er muligt, at dette kvad er af en af de sidst nævnte skjalde og da snarest af præsten Þorvaldr, da digtets begyndelse er af en temmelig religiøs karakter.

Til slutning bör nævnes, at der i Orkneyingasaga omtales [3] et anonymt digt om jarlerne Magnus den hellige og Hákon Pálsson, der skal have handlet om de kampe, de i fællesskab holdt; det synes at være meningen, at det har været ét digt, der har handlet om de to fyrster, men ikke om flere, som en yngre bearbejdelse af Magnús saga vil [4]; men da digtet er tabt, kan intet nærmere siges derom.

II. Skjalde, som har besunget tidligere levende fyrster og ældre begivenheder.

Vi har i det foregående set mange eksempler på, at skjaldene har digtet såkaldte arvekvad efter fyrster, men disse digte er forfattede straks eller kort efter de pågældende fyrsters død og i reglen fremsagte for deres sönner og efterfølgere på tronen. Vi har tillige, men først i det her behandlede tidsrum, set eksempler på at der forfattes digte om begivenheder, der forlængst er skete, og fyrster, der forlængst er døde (biskop Bjarne, Einarr Skúlason, Hallbjörn hale, Óláfr hvítaskáld); jfr. ovf. s. 18, hvor det er udtalt, at denne digtning er frugten af det lærde studium og hænger nöje sammen med den islandske interesse for oldtiden og dens forhold. På Island var denne interesse levende og studiet meget omfattende. Den islandske eddakvadsdigtning var jo også et udslag af denne videnskabelige sans og sysselsættelse. Foruden de alle-

---

1) Isl. ann. 261. 385. 347.
2) Skj. digtn. B II, 146.
3) Flat. II, 430. 431; Orkn. 108. 111.
4) Icel. s. I, 251—2.

rede nævnte digtere, der har besunget fortidens helte og begivenheder, gives der endnu nogle ellers ukendte digtere samt enkelte digte uden forfatternavn, der uden tvivl må henføres til dette tidsrum.

Þorkell Gíslason. Af denne digter haves 9 hele og 3 halve vers, hørende til en drape i runhent versemål på 5 stavelser om Jomsvikingerne og deres kamp i Hjörungavåg; særlig handlede den om Bue digre; deraf dens navn: *Búadrápa*[1]); alle brudstykkerne findes i den större Óláfssaga. Digtets fremstilling er i det hele historisk-objektiv; kampskildringerne er ikke uden en vis kraft, men nogen særlig originalitet lægges ikke for dagen. På grund af sprog og fremstilling kan digtet ikke være yngre end fra det 12. årh. eller fra omkring 1200. Digteren synes ikke at have øst af andre kilder end traditionen.

Hallar-Steinn eller Steinn[2]). Af ham haves digtet *Rekstefja;* sit navn[3]) har drapen fået af det ejendommelige stef *(rekstef,* se I, 411). Et andet navn er *Óláfs drápa hin tvískelfða*[4]), hvor tilnavnet hentyder til det ejendommelige versemål, *tvískelft*[5]), det helt igennem er digtet i. Digtet findes helt, 35 vers, i Bergsbogen[6]); desuden findes flere vers anførte i den större Óláfssaga. Efter en, usædvanlig, opfordring til kvinderne om opmærksomhed (hvoraf det fremgår, at kvadet ikke er fremsagt for nogen bestemt fyrste), opregner digteren kong Olaf Tryggvasons første bedrifter i Venden og de vestlige lande; derpå omtales rejsen til Norge og hans virksomme kristendomsforkyndelse dér og på Island og Grönland, hans gavmildhed osv.; dernæst kommer et længere afsnit om kampen ved Svolder og kongens fald; resten af digtets hovedindhold helliges »andre bedrifter«, d. v. s. Olafs jærtegn og underfulde gærninger; tilslut udtales et ønske for Olaf om evig salighed i himlen hos gud. I de to sidste vers nævner digteren sig som den tredje, der foruden Hallfreðr og Bjarne har digtet om kong Olaf, og det er klart, at han ikke er lidet stolt over

---

1) Navnet mange steder i den större Óláfss. Versene findes Skj. digtn. B I, 536—38.

2) *Halla-* i Bergsb. 22va er sikkert urigtigt; ligeledes *Halla Steinar* sst. i overskriften. I Flat. bliver digtet urigtig tillagt Markús.

3) Navnet: Bergsb. 16b; Fms. I, 100. 105 osv. jfr. Flat. og digtet selv 1_4.

4) Fms. II, 310; Flat. I, 481.

5) Háttatal 28.

6) Skj. digtn. B I, 525—35.

sit digt med det vanskelige versemål. Ligesom digteren begyndte med at opfordre kvinderne til at høre sin sang, således slutter han med ønsket om, at »den linprydede skare må have gavn af digtet. Men jeg bliver tavs« (jfr. slutningen af Geisle). Ligesom Einarr Skúlasons Geisle forherliger Olaf den hellige som en helgen og som kirkens og folkets beskytter, således er det også hensigten med Rekstefja at fejre Olaf Tryggvason, ganske vist ikke just som en helgen, men som den kongelige helt, der stod i en nöje forbindelse med gud og besad hans særlige nåde. Derfor kan Rekstefja dog ikke henregnes til de egenlige helgenkvad. Digtet er meget historisk, så godt som uden personlige udtalelser eller meningstilkendegivelser fra digterens side; hans eget jeg træder kun frem i begyndelsen og slutningen. Digteren betegner flere steder en tidsafstand mellem sig og tiden omkring 1000, idet han siger, at han har h ø r t det og det. Hele digtets fremstillingsmåde, omskrivninger og tone, den kunstlede metriske form og ikke mindst de åbenbare og vidtstrakte lån fra nedennævnte Óláfsdrápa[1]) forbyder at göre det ældre end omkring 1200; yngre kan det heller ikke godt være. *K. Gislason* sætter det til den sidste halvdel af det 12. årh.[2]). Der findes ingen vaklen i sprogformer og udtale, der kunde tyde på tiden omkring 1250; derimod findes der former som *Óláfr* (ved siden af *Áláfr), háttr* og *hóttr* (ikke: *hǫttr), drápu* og *drópu* (ikke *drǫpu),* — en vaklen, som dels har sin grund i forfatterens kendskab til ældre digte, dels i det 12. årh.s sproglige overgange, der genfindes i de ældste isl. håndskrifter. I formel henseende er digtet dygtig gjort; versformen er i det hele konsekvent holdt, og det »rystende« i de ulige linier, der bevirkes ved at de 3 første stavelser alle er lange og betonede, er ørefaldende.

Foruden dette digt haves af Hallar-Steinn nogle brudstykker af vers, der synes at have tilhørt et digt om en kvinde; digteren udtaler heri sin beundring, men tillige sin formodning om hendes træskhed. Også disse vers fører afgjort hen til det ovf. antagne tidspunkt; jfr. omskrivningen *bókarsól* 'bogsol' (= sten, farve) i et halvvers, der i den såkaldte Laufásedda tillægges Hallar-Steinn; dette halvvers tilligemed et andet sst. synes at handle om

---

1) Man jævnføre 1_6 med Oldr. 2_8, 1_8 med 2_6, 2_2 med 3_2, 3_4 med 6_4, 5_4 med 5_8, 9_8 osv. med 11_6 osv. (omkvædet) osv. Også lån fra ældre skjalde træffes.

2) Arkiv VIII, 70 anm.

en kamp, hvor man sloges med sten; de er iøvrigt ubestemmelige, men har måske tilhørt et digt om skjalden Skáldhelge[1].

Haukr Valdísarson. Af denne, ellers fuldstændig ukendte skjald haves et digt, der, skönt det er uden stef, kaldes *Íslendingadrápa*[2]; det findes kun i hdskr. A. M. 748, 4°, men det er ikke fuldstændigt, idet en del af slutningen mangler; der er 26 vers og 2 linjer af det 27. bevarede; det har næppe talt flere end 30 vers i det hele[3]. Digtet handler, som navnet tildels viser, om forskellige islandske helte fra sagatiden. Disse helte er: Brodd-helge, Bjarne, Þorkell Geitisson, Helge Droplaugarson og hans navne Helge Ásbjarnarson, Grímr Droplaugarson, Egill og Þórólfr Skallagríms sönner, Glúmr Geirason, Hallfreðr, Þórálfr Skólmsson, Finnboge ramme, Ormr Stórólfsson, Bjarne skáld, Grettir, Þorleifr jarlsskáld, Ormr skógarnef, Gaukr Trandilsson, Gunnarr, Miðfjarðar-Skegge, Síðu-Hallr og hans sön Þorsteinn, Holmgöngu-Berse, Kormákr, Þórarinn Steinarsson, Holmgöngu-Starre. — Nogen aldeles klar og konsekvent orden eller plan i opregningen har digteren ikke fulgt; dog findes der mindre grupper, hvor digteren sikkert med vilje har sammenstillet sammenhørende, på en eller anden måde til hinanden knyttede personer, således er i v. 3—8 indholdet hæntet fra Vapnafjordsmændenes fejder; brødre omtales sammen i v. 9—10 og 19—20, stærke mænd anføres samlet v. 13—15, digtere i v. 16—18, modstandere i v. 24—25 osv.[4]. Alle disse personer beskrives ganske kort, i det enten deres krigerske færd og mod i almindelighed prises, eller således, at der hentydes til en bestemt begivenhed, de er knyttede til. Vi får herigennem forskellige oplysninger, der ellers ikke kendes, f. ex. om Þórarinn Steinarsson, skjalden Bjarne (I, 544), eller afvigende beretninger om andre, som når det om Glúmr Geirason, skjalden, siges, at det var ham, der »talte med en død mand« (ɔ: i drömme), medens det i følge Reykdœlasaga var hans broder Þorkell[5]. Der nævnes enkelte personer som almindelig kendte, om hvilke vi ellers får höjst ufuldstændige oplysninger, som Gaukr Trandilsson[6]. Digterens kilde har uden tvivl været den

[1] Jfr. Skáldhelga-rímur II, 63: *Það er í hróðri Hallarsteins* (om Skaldhelge).

[2] I overskriften i hdskr.

[3] Skj. digtn. B I, 539—45.

[4] Jfr. *Möbius*' udgave s. 15.

[5] Isl. forns. II, 101.

[6] Nævnt i Njála; tidlig en sagnfigur, jfr. Ísl. Þjóðs. II, 100, Árbók fornl. fjel. 1884—85, s. 51, og en af Maeshowe-indskrifterne.

mundtlige tradition (jfr. hans udtryk *frák* 6.5, 11.1, 12.7, 13.5, 19.1, 23.1, *Þjóðir kváðu* 18.5), ikke skrevne sagaer, da han netop ikke stemmer med disse, i hvert fald har han f. ex. ikke kendt Reykdœla eller Orms þáttr Stórólfssonar. Han synes at have kendt et af Egils vers, sagaens v. 18 *(hrings fell á því þingi* 9.7 ≠ *hringr á vápna þingi);* ellers er det vanskeligt at udpege ligefremme lån eller efterligninger hos Haukr. Fremstillingen er i det hele meget simpel, ligefrem og ensartet og helt igennem jævnt prosaisk, uden nogen egenlig digterisk flugt eller kraft; omskrivningerne er overmåde mange og jævnlig temmelig lange, tillægsord hyppige, men om bægge dele gælder det, at de er ikke synderlig oplivende. Alt dette forbyder at sætte digtet længere tilbage i tiden end til omkring 1150; meget yngre kan det på den anden side næppe være; *G. Vigfússon* sætter digtet til slutningen af det 13. årh. [1], *Bugge* [2]) til 13. årh., bægge dele efter min mening urigtige, både fordi det ikke forudsætter skrevne sagaer, men udelukkende synes øst af traditionen og fordi fremstillingen ligesom også sprogformer *(fingin, gingu, ept.* osv.) stemmer fuldkommen med det 12. århundreds, mindre med det 13.s, mindst dettes slutning. — Noget bestemt billede af digteren selv kan vi ikke danne os; de egenskaber, der særlig fremhæves, er så godt som udelukkende af krigersk art: tapperhed, mod og manddom; en enkelt undtagelse göres for Síðu-Halls vedkommende, der berömmes for sin sjæls mildhed og gudsfrygt — og for at have haft så mange fortrinlige sönner; åndens gaver, skjaldskab og deslige, fremhæves ingen steder, i det mindste ikke for deres egen skyld. Således kan digtet egenlig kun vidne om digterens historiske og antikvariske interesser; det danner et led i Islændernes lærde digtning i det 12. årh., særlig dettes sidste halvdel.

I Bergsbogen bl. 112—13 findes et digt, som her bærer overskriften: *Óláfs drápa Tryggvasonar er Hallfreðr orti vandræðaskáld* [3]. Det er nu hævet over enhver tvivl, at det beror på en senere afskrivers fejlagtige mening, når digtet antages forfattet af den bekendte Hallfreðr Óttarsson; heller ikke gives der den udvej, at antage, at digtets forfatter er Hallfreðs sön af samme navn og tilnavn; det kan overhovedet ikke stamme fra det 11. årh.;

[1]) Dict.: *barð*; Corp. poet. II, 419.

[2]) Beiträge XII, 61.

[3]) Skj. digtn. B I, 567—74.

dets indledning og hele fremstilling viser afgjort hen til senere tider. Forfatteren må således siges at være ubekendt, men det har efter alt at dömme været en gejstlig mand. Hele digtet er ikke bevaret; et stykke i midten deraf er tabt; der haves 16 vers af begyndelsen, 11½ af slutningen. Digteren påkalder gud i v. 1 og beder ham om hjælp til at digte om »hans ven«, da han, digteren, »har fået en ringere digterbegavelse end en sådan, som vilde passe for Olaf Tryggvason«. Derpå omtales Olafs rejse fra Rusland, krige i vesten, ankomst til Norge, samt kristendomsforkyndelsen dér og i Shetland, på Orknøerne, Grönland og Island (af en udtalelse herom ses, at digteren er Islænder), fremdeles Olafs kraftige landsstyrelse; omtrent alle de sidste vers (slutningen) handler om kampen ved Svolder og følgerne deraf. I de to næstsidste vers gör digteren et par personlige bemærkninger om sit digt og antyder, at der er flere, der tidligere har digtet om kongen. Digtet ender med en bön til Kristus for kongens evige salighed. Forfatteren antyder klart en længere tidsafstand mellem sig og Olaf Tryggvason, og der kan af forskellige grunde ikke være tale om at sætte digtet tidligere end til det 12. årh.s første halvdel; særlig er det de mange lån og efterligninger [1]), der taler derimod, foruden hele fremstillingen og dens tone, samt omskrivningernes art og væsen. På den anden side haves så gamle former som ***Áláfr, goðs,*** samt usammentrukne former som ***trúu*** (acc.—dat.). Hertil kommer, hvad allerede *Svb. Egilsson* har indset [2]), at digtet må være ældre end Rekstefja, på grund af de mange verbale overensstemmelser. Vort digt synes ligefrem at have tjænt Hallar-Steinn som forbillede. Herimod strider ikke, at hvor digteren af Óláfsdr. antyder flere, der tidligere har besunget kong Olaf, dér nævner Rekstefjas digter to ved navn (Hallfreðr og Bjarne), men, vel at mærke, han antyder tillige mange flere, men der er dog kun to, der efter hans angivelse har digtet d r a p e r; de andre har kun digtet f l o k k e; heraf slutter jeg, at dette digt ikke er en drape, men en flokkr. Navnet er altså urigtigt, eller uegenligt, ligesom f. ex. *Íslendingadrápa* af Haukr.

---

1) F. ex. ***vápnbautinn fell gauti*** 7_8 ≠ ***sverðbautinn her gauti*** Glúmr 1,2; ***seggjum langbarðs eggjar*** 18_8 ≠ ***seggi mækis eggjar*** samme 2,2: ***endr kom brúnt á branda blóð*** 19_{3-4} = Sigv. Víkv. 9_{3-4}; ***sannfregit*** $20._8$ ≠ Hallfr. Erfidr. $24._5$; ***vestr helt varga nistir*** $5._1$ ≠ ***vestr lét varga nistir*** Þork. ham. 1,2 osv.

2) Hans udg. s. 4.

Digtet må i det hele siges at være vel digtet, både hvad form og rytmer angår; men dets omskrivninger er mange og flere af dem er temmelig lange. Fremstillingen er, trods de mange lån, ikke uden fynd og en vis kraft. Uagtet forfatteren særlig dvæler ved og lægger vægt på Olafs kristendomsforkyndelse og vistnok selv er en gejstlig, omtaler han ingen mirakler, som Rekstefjas yngre digter optager til behandling; digtets betydning er således overvejende historisk; men da der mangler så meget deri, forringes denne betydning meget. Digterens egen personlighed fremtræder kun i ringe grad. Flere steder antyder han sine mundtlige kilder.

Vi vil til slutning her nævne et ejendommeligt høvdingedigt, der er nærbeslægtet med de foregående, men adskiller sig derfra ved at handle om en med digteren samtidig islandsk stormand, det såkaldte:

Nóregskonungatal. I Flatøbogen[1]) findes et digt i kviðuháttr, der bærer denne titel, hvortil så tilföjes: *er Sæmundr fróði orti;* denne tilföjelse er af samme art, hvad sandhed angår, som Bergsbogens til Óláfsdrápa (se ovf. s. 108); men her er dog urigtigheden ligefrem håndgribelig, eftersom digtets forfatter bl. a. i v. 40 påberåber sig Sæmundr som en historisk hjemmelsmand. I øvrigt vil vi senere komme tilbage til forfatteren. Digtet består af 33 vers og er, hvad indhold og form angår, en efterligning af de gamle digte Ynglingatal og Háleygjatal. Sæmundr frodes sön, Loptr, blev gift med en norsk kvinde, Þóra, som bagefter viste sig at være en datter af kong Magnus barfod. Deres sön var den bekendte høvding på Odde, Jóan, Snorres fosterfader (s. ovf. s. 77) d. 1197. Det er denne mand, digtet er forfattet om, og det er hans kongelige herkomst, der bl. a. åbenbart har givet anledning til at det blev til. Forfatteren opregner nemlig alle Jóans kongelige forfædre og begynder med Halfdan svarte, efter reglen: »man skal først ro langt borte fra hvalen [der skal fanges], før til slutning at komme den på nært hold«. De norske konger opregnes i en rigtig rækkefølge, deres død omtales og deres regeringsår anføres; der sluttes med Magnus Erlingsson, »som nu ligger begravet i Bergen«, og kong Sverre, »som nu alene råder over Harald hårfagres rige«

---

[1]) Flat. II, 520—28. I Skj. digtn. B I, 575—90.

(v. 71—2); derpå omtales Þóra, hendes giftermål med Loptr, samt sönnen Jóan; digteren ender med en bön for denne.

Digtet er helt igennem en historisk-prosaisk fremstilling; næppe et eneste poetisk glimt kommer nogetsteds tilsyne. Dets betydning er derfor udelukkende kronologisk-historisk; og denne er ingenlunde ringe; for det første får vi deri, efter digterens angivelse, Sæmundr frodes [1]) eget kongeregister til og med Magnus den gode med en nöjagtig angivelse af de fleste kongers regeringsår. Digtet er således en vigtig kronologisk kilde [2]). Hvad tiden efter Magnus den godes død angår, har digteren dels kunnet benytte sin egen viden (om sin samtid og den nærmest forudgående tid o: det 12. årh.), dels stammer hans beretning fra traditionen eller kyndige mænd (jfr. 42.1 »det er mig fortalt«, »ifølge mænds beregning« 47.8 »det har jeg hørt« 50.5). Nogen skriftlig kilde antydes ikke. Hvorvidt der for forfatterens vedkommende er grund til at antage nogen selvstændig syslen med den gamle tidsregning, er ikke muligt med bestemthed at afgöre. Nærmest ligger det for hånden at antage, at han har fulgt sine hjemmelsmænd og traditionen.

Digtet er bevislig forfattet efter Magnus Erlingssons død 1184 og för Jóan Loptssons død 1197; men i hvad år indenfor disse grænser, er vanskeligt at bestemme. Digterens egne ord i 71—2, hvor han ytrer: »n u er Magnus' lig lagt i graven osv« og n u er det klart, at Sverre alene råder for landet«, synes dog snarest at antyde, at digtet er blevet til i tiden nærmest efter Magnus' fald; hvis digtet var forfattet så sent som muligt (o: 1196), vilde disse udtryk være mildest talt påfaldende. Jeg må således antage, at digtets tilblivelsestid næppe falder efter 1190 senest.

E. Mogk har fremsat den formodning [3]), at digtet skulde være et ungdomsarbejde af Snorre Sturluson selv og digtet i et af Jóans allersidste leveår, da jo Snorre er født 1178, og altså kun 19 år gammel ved Joans død. Senest 18 år gammel skulde han have digtet sit kvad. At han k u n d e have digtet det i den alder, er naturligvis ingen umulighed, men det er i höjeste grad usandsynligt, fordi man så nødes til at antage, at det skulde være forfattet så s e n t som blot tænkeligt, hvad netop det anførte udtryk snarest m o d s i g e r.

[1]) Han menes naturligvis også i v. 28_6: *at tali fyrða.*

[2]) Se herom *G. A. Gjessing:* Kongesag. fremvæxt II, 12 ff.

[3]) Arkiv f. nord. fil. IV, 240—44. Jfr. Litt. gesch. 697.

Hertil kommer, at digtet vidner om en langt större modenhed, end man kunde vænte hos en 16—18-årig yngling[1]; således indledningsordene. Mogks grunde forekommer mig ikke bevisende. Den omstændighed at digteren må have kendt Ynglingatal og været en ven af Jóan Loptsson savner enhver beviskraft for forfatterskabet. Endnu mindre har det at betyde, at digtet ligesom Háttatal skulde være tredelt og at det ligesom dette ender med et ønske; inddelingen af digtet i afsnit er for det første i sig selv meget tvivlsom; dernæst var det, som vi i det foregående flere gange har set, en for denne tid meget almindelig skik at ende digte med et ønske. Ligeså liden betydning har den omstændighed, at der i bægge disse forekommer de samme digteriske benævnelser. Alle fyrstebetegnelser var kendte af alle digtere, og at der findes så mange i bægge digte, kommer simpelt hen af, at de er så lange og så megen afveksling som muligt var ønskelig og tildels på grund af forlydsrimene selvfølgelig; nogle særlig ejendommelige ord findes der end ikke, og det selvsamme gælder enkelte andre ord som tillægsord. Heller ikke kan jeg tillægge det nogen betydning, at digtets fremstilling »i enkeltheder« stemmer med Heimskringla, så meget mindre, som den i virkeligheden langt fra altid stemmer dermed, og i det mindste visse tilfælde synes at göre det ganske mærkværdigt, om digtet stammede fra Heimskringlas forfatter. Der er således en stærk uoverensstemmelse mellem v. 5 og Hkr.s beretning (min udg. 97) om Halfdan den svartes höjlægning. I digtet hedder det (v. 12), at kong Hakon bad sin broder (Erik) om halvdelen af riget, medens Snorre giver en helt anden fremstilling; digtet lader (v. 17) Hörderne, Snorre »hans venner« höjlægge Hakon; digtet lader (v. 18) Harald gråfeld herske i 9, Snorre i 15 år over Norge. Snorre fortæller, at Erik jarl Hakonsson døde af blodtab (s. 232), medens digtet her er nöjagtigere, idet det bemærker, at han døde, fordi drøbelen blev skåren (v. 27); Magnus den gode begraves ved Klemenskirken i Nidaros ifølge Snorre (s. 569), ved Kristkirken ifølge digtet (v. 39), og der gives endnu flere indbyrdes afvigelser. Det forekommer mig således fuldstændig ubevist, at Snorre skulde være forfatteren, ja, de påpegede uoverensstemmelser mellem digtet og sagaen synes mig overhovedet at

---

[1]) Den „jugendfeuer", som *Mogk* omtaler, kan jeg ingensteds opdage i digtet: der er overhovedet ikke spor af „ild" deri, eller „gnist", rettere sagt.

forbyde den antagelse. — Bortset fra selve formen og digtets anlæg indeholder det kun få efterligninger fra ældre digte og da naturligvis særlig fra Ynglingatal og måske også fra Þórarins Glælognskviða.

— · — -

B. Den religiøse digtning.

I det første tidsrum gaves der enkelte eksempler på helgenkvad eller religiøse digte, men da de alle er så godt som fuldstændig tabte, kan vi ikke danne os nogen forestilling om dem. Kun kan vi formode, at de i indhold og form må have lignet de senere, os bekendte digte. På grænsen mellem den verdslige og gejstlige digtning står de ovenfor behandlede digte om jordiske fyrster som Olaferne. I det følgende vil vi først behandle de enkelte religiøse digtere og anonyme digte, for til slutning at give en kort skildring af denne digtningsart.

Nikulás Bergsson, abbed til Tværåkloster (Øfjorden) [1]; han skildres som »en kostelig høvding, der havde fået mange nådens gaver af gud« [2]. Nikulas, »som både var rigt udstyret af naturen og med udvalgte dyder« [3], havde rejst meget, og efter hans diktat blev den såkaldte Leiðarvísir og borgaskipan skreven; i slutningen af denne kaldes han »vis og vidtberömt, stærk af hukommelse, meget klog, rådsnild og sanddru«. Ved indvielsen af kirken i Skalholt, opført 1153 og følgende år, var Nikulas, lige hjemkommen fra en udenlandsrejse [4], tilstede sammen med biskop Bjórn til Hólar [5]. Han døde året 1159 [6]. Det er klart, at Nikulas har været en meget fremragende mand. Hans digteriske virksomhed kendes særlig fra den såkaldte Litla-Jónssaga; her siges

1) Hist. eccl. IV, 41, Tímarit VIII, 200—1.

2) Bisk. I, 407 anm.; her (papirshdskr. A. M. 395, 4°) kaldes han med urette *Bergþórsson*; heller ikke er det rigtigt, når han sst. kaldes den første abbed til Tværå. *Hallbjarnarson* kaldes han i Ábótatal Dipl. Isl. III, 28, *Bergsson* Dipl. Isl. III, 153. — Om skjalden se *Paasche:* Kristendom og Kvad s. 91 ff.

3) Post. 509.

4) Isl. ann. 115. 322.

5) Bisk. I, 82.

6) Isl. ann. 116. 322. 475.

han [1]) at have digtet en drape om apostlen Johannes i drotkvædet versemål; heraf anføres der 3 vers om guds kærlighed til apostlen og hans nådesbevisninger. Versene er temmelig ligefremme tiltrods for deres ret stærke udtryk. Endnu haves der et vers om Kristus på korset af et ret ejendommeligt, typologisk indhold (se herom Paasche), der næppe kan henføres til nævnte drape [2]).

Gamle kanoke. Denne Gamle, hvis herkomst er ukendt, vides at have været kannik i Þykkvabœr-kloster [3]). Han hører sikkert det 12. årh. til, er yngre end abbed Nikulas og noget ældre end Kolbeinn Tumason ifølge Litla-Jónssagas opregning. Dette passer for så vidt som det nævnte kloster blev oprettet 1168. Som digter kendes Gamle fra Postolasögur [4]), hvor der anføres 4 vers af en hrynhend drape om apostlen Johannes [5]), 3 af disse har hørt til digtets begyndelse, det 4. til dets slutning; de er vel formede og flydende. Foruden dette kendes et andet og fuldstændigt digt, en drotkvædet drape: *Harmsól;* digtet findes med denne titel og med angivelse af forfatterens navn *(er Gamli orti kanoki)* i AM 757, 4° [6]); desuden findes navnet i digtets næst sidste vers. Drapen består af 65 vers, hvoraf de 19 første og 20 sidste danner indledning og slutning; der er i alt 5 stefjabalker på 5 vers; stefet er dobbelt. Digtet er et angerdigt og fremhæver, efter en påkaldelse af guds hjælp og støtte, hvor nødvendigt det er at angre, opregner forskellige begåede synder og forklarer guds nåde i sendelsen af sin enbårne sön; herpå beskrives Kristi korsfæstelse og død, opstandelse og himmelfart, samt dommedagen. Digteren råder til at forlige sig med gud, da livet er kort og dødsstunden uvis, og fremdrager bibelske eksempler på angrende og syndere; til slutning påkaldes gud, jomfru Marie og hellige mænd. Digtet er i det hele en fremstilling af forholdet mellem gud og mennesket, således som det, især for det sidstes vedkommende bør være. Det er i sin hele art ret interessant både på grund af det valgte almindelige æmne, den

---

1) Post. 509—10.
2) Skj. digtn. B I, 546—47.
3) Post. 510.
4) Post. 510—11.
5) Skj. digtn. B I, 547—48. Ang. digtet se *Paasche:* Kristendom og Kvad 108 ff.
6) Udg. af *Svb. Egilsson* i Fjögur gömul kvæði 1844 og *Hj. Kempff* Upsala 1867 og Skj. digtn. B I, 548—65. Jfr. *Rydberg:* Die geistl. drápur (1907).

logiske og klare måde, hvorpå det er behandlet, samt på grund af den troens inderlighed og åndens ydmyghed, der fremtræder deri; det er et godt bevis imod dem, som mener, at drapernes versform kun dårlig kan fortolke »hjærtets milde rørelser«[1]. I rent poetisk henseende er der ikke meget at bemærke; digtet er ikke synderlig ejendommeligt i udtryk eller kenninger; dog er et udtryk som *lúktu mér upp óðborgar hlið* (»luk min digtnings borgport op«), så vidt jeg ved, enestående. Kilderne til digtet er rimeligvis de almindelige prædikener og teologiske lærebøger, som benyttedes i middelalderen. Homilien i Stockh. homiliebogen s. 50 ff. indeholder adskilligt af lignende art, som den første del af digtet; passio domini s. 66 ff. indeholder adskillige ligheder, endogså i ordvalg[2]; dog kan denne homilie næppe betegnes som forfatterens kilde. Eksemplet med David (v. 48—9) genfindes i Gregors dialoger[3]. — Digtet synes ikke at kunne være ældre end fra omkring 1200 eller den sidste fjærdedel af det 12. årh., der findes rim som *tjallz: alla* 65.6, hvis der ikke her foreligger en fejl; ligeledes former som *vár- (várum, vára;* 18.8, 21.4, 57.8)[4]) ved siden af *ór-*.

Kolbeinn Tumason, den störste høvding på nordlandet omkring 1200; han nedstammede fra en af Snorre godes sönner og var gift med Gyríðr, en datter af skjalden Þorvarðr Þorgeirsson (ovf. s. 73)[5]. På grund af sin store magt[6]) var det Kolbeinn, der satte valget af Þorvarðs brodersön, Guðmundr, til biskop igennm; han trode, at hans magt vilde blive yderligere befæstet og sikret, men han blev skuffet. Der opstod snart splid mellem Kolbeinn og Guðmundr, som endte med, at denne satte Kolbeinn i ban (1207)[7]; da så Kolbeinn året efter vilde overfalde biskoppen og hans mænd, faldt han, ramt af stenkast (9. sept. 1208)[8]. Om hans øvrige stridigheder med videre må vi henvise til Sturlunga. Kolbeinn var en begavet, men meget herskesyg mand og egenrådig. Ejendommeligt nok siges det at have været en slægtsarv hos ham »ikke at kunne stille sin hidsighed eller dæmpe sin vrede«;

1) *Kempff*, Harmsól s. IV.
2) *barðr ok bundinn* 21 1 ≠ *bönd oc bardaga* s. 67 22 (= Norsk hom. 112); jfr. v. 22—23 (om „tyvene“) med Hom. 68.20—5. Jfr. *Paasche* 111—12.
3) Leifar 66—7.
4) Jfr. *K. Gíslason:* Aarb. 1889, s. 355.
5) Sturl. I, 49. 122; Bisk. I, 408.
6) Jfr. Sturl. I, 155; Bisk. I, 470.
7) Bisk. I, 490; Sturl. I, 277.
8) Bisk. I. 494—5. 568—9. 662; Sturl. I, 282.

dette fortælles i anledning af en kamp, der holdtes selve Marie messedag, hvis hellighed han dog særlig burde respektere [1]; Kolbeinn var nemlig en ivrig dyrker af jomfru Maria og siges at have digtet »mange kvad om hende med udmærket rós« [2]. Af disse kvad haves nu intet, ligesålidt som af andre digte om forskellige helgener, der antydes [3], med undtagelse af 5 vers af et drotkvædet digt, *Jónsvísur,* om apostlen Johannes (i Litla-Jónssaga). Digtet bestod i alt af 47 vers; begyndelsen skal have handlet om »den store kærlighed, som guds moder nærede til Johannes, og om, hvorledes den guds ridder stod under korset i frelserens dødskamp, og hvilket ærefuldt hværv, han modtog, idet han skulde beskytte himlens dronning« (Maria) [4]; herom handler de 4 første bevarede vers, hvorimod det 5. tilhører digtets slutning. Disse vers gör et temmelig höjtravende indtryk, men de er ret behagelige, hvad rim og versemål angår. — Af religiøs art er alle de 3 vers i runhent versemål, som Kolbeinn digtede lige för sin død, hvori han påkalder gud og Kristus og beder dem hjælpe sig og sine mænd; de er ret smukke og inderlige. — Endelig haves 6½ løse vers, så godt som alle om forskellige begivenheder i årene 1197—9 og 1207 [5]. Alle disse vers vidner om en betydelig ævne til at danne vers og udtrykke sig let og hurtig, samt om personlig kækhed.

Hertil vil vi knytte omtalen af to digtere, hvis levetid er uvis og hvis lævned ikke kendes, men som uden tvivl hører dette tidsrum til og snarest det 12. årh.

Eilífr kúlnasveinn kendes kun fra Snorres Edda, hvor der anføres nogle få brudstykker af hans vers, der synes at høre til ét digt om Kristus [6]. Eilífr synes heri at have benyttet et friere versemål, etslags munnvörp, hvis da ikke de bevarede brudstykker er af forskellige digte. Til denne Eilífr henfører jeg også et vers (af det nævnte digt?) om Kristi indtog i Jerusalem. — I den 3. grammatiske afhandling anføres et halvvers, vist af en lausavísa, der i cod. worm. og i 748 tillægges *Eilífr Goðrúnarson* (I, 537—8), i 757 blot *Eilífr.* På grund af versets indhold, tone og ordkunst-

1) Bisk. I, 419. Sturl. I, 134.

2) Bisk. I, 457 anm., 569—70, jfr. 491 anm. 2. Om ham kan henvises til *Paasche:* Kristendom og Kvad 119 f.

3) Bisk. I, 570; Post. 511.

4) Post. 511.

5) Skj. digtn. B II, 45—49.

6) Sst. I, 565—66.

lerier — forudsat at forklaringen dertil er rigtig, hvad jeg ganske vist stærkt betvivler — kan det umulig være af Eilífr Goðrúnarson, men må henføres enten til Eilífr kúlnasveinn eller Eilífr Snorrason [1].

Mindre let lader en digter Skáld-Þórir sig henføre til en bestemt tid; der haves af ham et halvvers [2]) om duen, »der kom og lagde krisma på hovedkongens (ɔ: Kristi) hoved«; verset er, som antaget af *Jón Sigurðsson* [3]), måske af et digt om Kristus. Den 2. linje genfindes uforandret i Leiðarvísan 24.5 og hvis der her foreligger et lån, hvad der er noget der taler for, er Skáld-Þórir vistnok fra det 12. årh.

Religiøse digte uden forfatternavn:

Plácítúsdrápa, er — ufuldstændig — opbevaret i det meget gamle håndskr. AM 673 B, 4° og udgiven først af *Svb. Egilsson* 1833 i et Bessestad-program, senere af *F. Jónsson* i Opuscula philol. 1887 og i Skj. digtn. I, 606—*22* [4]). Digtet mangler både begyndelse (omtrent 11 vers) og slutning (omtrent 8 vers); i alt haves omtrent 59 vers. Æmnet er hænte fra legenden (sagaen) om den romerske ridderanfører Placitus (Placidus, Placidius), der findes i to oldisl. bearbejdelser [5]). Digtet begynder nu med et møde mellem Placitus og Kristus i en hjorts skikkelse, hvorefter Placitus tilligemed kone og to sönner lader sig døbe. Nu begynder deres trængselstider; familjen splittes, hårde prøvelser må de tåle indtil de alle samles igen og Placitus atter får sin gamle ærespost og udfører bedrifter på ny. Men kejseren, Adrian, vil nu tvinge Placitus til at ofre til de hedenske guder; her slutter digtbrudstykket; af sagaen får vi hans og familjens skæbne at vide; de blev levende brændte. Det er ganske naturligt, at en sådan kristelig sagnhelt som Placitus, der på engang var den tapre kriger og den, der aldrig trættedes ved skæbnens hårde slag, der udrustet med sandt kristeligt tålmod og ydmyghed, tilsidst led martyrdøden for sin tro, måtte friste gejstlige skjalde. Digteren er da også utrættelig i sine lovprisninger over Placitus. — På grund af de uoverensstemmelser, der er tilstede mellem digtet og sagaen (den

---

1) Jfr. *Paasche*: Kristendom og Kvad 118 f.
2) Skj. digtn. B II, 567.
3) SnE. III, 178.
4) Om digtet se *Paasche*: Kristendom og Kvad 85 ff.
5) Heil. m. s. II, 183 ff.

længere bearbejdelse; den korteste kommer slet ikke i betragtning), kan digteren ikke have benyttet den, men en anden saga, der dog i höj grad har lignet den [1]. — Digtet står i poetisk henseende ikke synderlig höjt; det er overlæsset med omskrivninger, ikke altid lige heldige; i metrisk og teknisk henseende er digtet, som sædvanligt, dygtigt. Det har to slags stef; hver stefjabalkr består af 7 vers og af disse er der ialt 5. Da digtet er opbevaret i en af de ældste membraner, der haves (fra omkring 1200), og da de mangfoldige skrivfejl og andre fejl synes at antyde en ikke aldeles kort afstand mellem håndskriftet og digtets affattelsestid, synes det næppe at være yngre end omkring 1180; hertil svarer dets hele sprog og fremstilling på det bedste.

Leiðarvísan, »vejvisning«[2], haves kun i AM 757, 4°, udgivet af *Svb. Egilsson* 1844 i Skj. digtn. B I, 622—33 og i *Rydbergs* Geistl. drápur. Digtet er fuldstændig bevaret og består af 45 vers (12 + 1 + 4 × 5 [stefjabalkar med to slags stef] + 12); indretningen er således den samme som i Plac. drápa. Digtet er ifølge v. 43 indrettet efter samråd med »*göfugr prestr*« Rúnólfr. Denne er enten Rúnólfr Dálksson, en brodersön til biskop Ketill Þorsteinsson[3], som nævnes i Prestatal fra 1143 blandt vestlandspræsterne[4], eller selve Rúnólfr Ketilsson (se nedenfor), der bl. a. kendes fra det samme Prestatal som præst på nordlandet[4]. *Jón Sigurðsson* har formodet[5], at det er denne, der menes i digtet, og da denne Rúnólfr selv optræder som digter, må jeg slutte mig til J. Sigurðssons mening. I ethvert tilfælde må digtet høre til midten af det 12. årh. *Svb. Egilsson* har i v. 44 — ved en rettelse af teksten (*brandz* til *brandr* o: *Brandr*) — fået digterens navn frem; men herved fremkommer en tekst, der indeholder en så stærk selvros, som ellers er uden sidestykke, idet *orr*, som forekommer deri, da må opfattes som adj. *örr*; teksten er imidlertid sikkert rigtig, idet *orr* er = *órr* (*árr*), der sammen med *brandz* giver en almindelig omskrivning. — Digtet hedder »Vejvisning«, fordi det handler om söndagen og dens hellighed[6]. Efter den i disse digte

[1]) Se min udg. s. 255 ff.: det synes som om sagaens forfatter snarere har benyttet drapen. Jfr. herom *Paasche* s. 88.

[2]) Navnet findes i v. 44_8. Om digtet se *Paasche*: Kristendom og Kvad 98 ff.

[3]) Jfr. *Svb. Egilsson* udg. s. VII, og *K. Gíslason*: Aarb. 1889, s. 354—5, anm., hvorved hans bemærkning i Om helrim 43 anm. bortfalder.

[4]) Dipl. Isl. I, 186.

[5]) Sst. s. 193.

[6]) En formodning om grunden til digtets tilblivelse ligger temmelig nær. I

sædvanlige påkaldelse af den treenige gud og opfordring til at høre på kvadet omtaler digteren det såkaldte, med guldbogstaver skrevne himmelbrev om söndagen og dens rette brug [1]); herpå opregnes alle de vigtige begivenheder og jærtegn, der er skete om söndagen, hvorpå denne omtales i almindelighed; digteren opfordrer tilhørerne til at elske gud og bede til ham og slutter, efter kort at have omtalt Rúnólfr og nævnt digtets navn, med en almindelig bön. Digtet er ret könt og flydende formet og vidner om digterens religiøsitet; iøvrigt er det ikke særlig fremragende. — Der er den ejendommelighed ved digtet, at der findes forskellige skødesløsheder deri, som ellers ikke kendes. Således findes to betonede ord, der begynder med samme bogstav, i de lige linjer (14.$_6$, 38.$_8$, 39.$_8$), hvilket ansås for at være en stor fejl; *h* udelades foran *r* efter norsk udtale (*reint* 20.$_4$, men *hrein* 26.$_4$, 32.$_4$). Hertil svarer de meget stærke efterligninger, der findes i digtet, særlig fra Plac.-drápa; tonen i dette digt er i den grad anslået i Leiðarvísan, at man kunde gætte på én og samme forfatter, hvis ikke Plac.dr. var fuldstændig fri for de ovennævnte ejendommeligheder. At det er Plac.-drápa, der er efterlignet, viser ikke alene enkelte udtryk [2]), men også den omstændighed at indretningen er den samme, stefene er to slags, hvoraf det første helt igennem minder stærkt om et vers i Plac.dr. [3]). — Digtets hovedæmne, söndagens hellighed og betydning, er taget fra middelalderens teologiske dogmatik; det meste af indholdet genfindes i de såkaldte *Dróttinsdagamál* i Stockholmer-homiliebogen s. 26—7, jfr. 74.

---

v. 43.$_{5-8}$ hedder det: *Orð mun allra verða | auðsætt, bragar þætti | ramlegt hús þar er reistum | Rúnólfr, hvé fekk snúnat; ramlegt hús* er en aldeles udigterisk tilföjelse til *bragar þætti,* der er en fuldstændig betegnelse for sig; det hus, der menes, er kirkebygningen i Skalholt (jfr. Rúnólfs vers, nedenfor); herefter skulde digtet være forfattet o. 1154. Engang tidligere har vi set et helgendigt forfattet i anledning af en kirkes opførelse, I, 498.

1) Ang. himmelbrevet kan henvises til *Sandfeld-Jensens* afhdl. i Dania III; jfr. *Paasche* s. 102, Alfræði I, 27.

2) Som ex. *láðs fyr lyptimeiðum* 4.$_3$ ≠ *láðhofs lyptimóða* Pl. 31.$_3$, *meinhrjóðandi þjóðum* 11.$_6$ ≠ *angrhrjóðanda ok þjóðir* Pl. 32.$_2$ *angrs hrjóðanda þjóðar* 37.$_2$.

3) Plac: *Lýtr engla lið ítrum*
angrhrjóðanda ok þjóðir
einn es öllu hreinni
allt gótt sás skóp dróttinn

Leið: *Lúta englar ítrum*
óttlaust ok lið drótni,
einn es siklingr sunnu
setrs hvívetna betri.

Líknarbraut, »Nådens vej«, findes i samme hdskr. som Leiðarvísan og er fuldstændigt [1]. Navnet findes i digtets næstsidste vers. Det består af 52 vers og er indrettet på lignende måde som f. ex. Leiðarvísan; det har indledning og slutning af samme beskaffenhed og indhold (påkaldelse af gud og bön om hjælp og nåde); kun er den personlige indledning noget længere end sædvanlig, nemlig alle de første 12 vers. Herpå følger det første stefvers, hvorpå der kommer 4 stefjabalkar på 4 vers hver; stefet er enkelt. Digtets æmne er Kristi historie fra korsfæstelsen og døden til himmelfarten og den sidste dom, hvorved Kristi kors vil komme tilsyne; korset beskrives nu nærmere, dets forskellige navne (»himlens nøgle, himmelstige, himmelbro« osv.) og betydning anføres. Til slutning opfordrer digteren til at mindes Kristi død på korset, omtaler sin digterlön, digtets navn osv. Det er klart, at digtets hovedæmne er korset, det er et korsdigt, hvad jo også det 1. vers udtrykkelig fremhæver. — Líknarbraut er i det hele taget et af de smukkeste, mest poetiske og inderligste religiøse kvad fra det 12. og 13. årh. Et vers som det 5. skal man længe lede efter: »Nedlæg du, jordens og mænds lovpriste livsstyrer, herlig himmelsk frø i min sjæls mark, så at jeg i rette tid kan bære sand frugt af dit uvisnelige sædekorn, du altets prøver, bekendt for din kærlighed«. Kraftigt og virkningsfuldt er det, når digteren i v. 43—5 lader Kristus selv tale til menneskene om korset og dets betydning. *Paasche* siger (s. 131): »Linjen Plácítús-drápa — Leiðarvísan — Harmsól — Líknarbraut er en trappelinje, som lar os se en stadig stigende religiøs kraft, en stadig klarere Kristusanskuelse, en stadig voksende inderlighed. Líknarbraut kommer som en afgjort sejr for norrön kristelig ånd; det er et digt, som vilde være en pryd endog for Tysklands höjt udviklede religiøse middelalderpoesi.« Hvis man skulde søge nogen tilknytning mellem digtet og noget virkelig eksisterende, kommer man uvilkårlig til at tænke på et eller andet berömt kors og da snarest det bekendte Kaldaðarnæskors, men det vides ikke, hvor gammelt dette er[2]. Noget bestemt originalskrift, digteren kunde have benyttet, kan næppe påvises. Dog er det klart, at han har haft en ældre prosaisk fremstilling om korset; deraf må forklares den lighed i ord, der findes mellem enkelte steder i 39 og 40 og slutningen af De sançta cruce i Stockh. Hom. s. 39 (= Norsk Hom. 142); jfr.

[1]) Udg. af *Svb. Egilsson* 1844, af *Rydberg* i Die geistl. drápur og Skj. digtn. B II, 160—74. Om digtet se *Paasche:* Kristendom og Kvad 126 ff.

[2]) Jfr. *Jón Þorkelsson*: Digtningen osv. 67 ff.

*opt ertu éls i höptum, itr laus*n 39.5-6 ≠ *laúsn i hoftom* Hom. 39.11; *við öllum meinum hæstr ok harðri freistni hlifiskjöldr* 40.6-8 ≠ *hlifskioldr viþ meinom* 39.12 jfr. *sigr í orrostom* 39.14, og *sýndr ertu seggja kindum sigrtrúr í gný vigra* 39.3-4.

K. Gíslason har søgt at bevise, at digtet »er forfattet omtrent samtidig med Snorres Háttatal«[1]; det kan i ethvert tilfælde ikke være ældre, men jeg tror bestemt at måtte antage, at det er noget yngre og næppe ældre end fra midten eller den tredje fjærdedel af det 13. årh., og jeg slutter mig således til en af K. Gíslason tidligere udtalt mening[2]. For dette taler bestemt den sammenblanding af *œ* og *æ*, der findes i v. 8 *(brœðr . . .kvæði)*[3], ligeledes rim som *bezt: ást (z = s,* 35.1), former som *fyrir* (præpos.) f *fyr* 44.8, (30.8, 6.4 og 9.3 er tildels forvanskede). Alt dette viser hen til et sprogligt overgangstidsrum, der ikke er ældre end omtrent 1250. Når vi tiltrods herfor finder former som *vas-a* (: *pisla* 16.3), er det vel et lån fra ældre digte. Jeg tör således ikke göre digtet ældre end omtrent 1250—75. Det er yngre end Leiðarvísan, da 12.1-2 åbenbart er lån fra dettes v. 23. Til denne tidsbestemmelse passer digtets hele fremstilling og sprog; det er det religiøse digt, som opviser de færreste omskrivninger og står således et digt som Lilja nærmere; det er i det hele taget det simpleste og mindst indviklede, en egenskab, som f. ex. genfindes i Sturlas drotkvædede vers og de uægte vers i enkelte sagaer (hvorom nedenfor)[4].

Heilagsandavísur. Således har *Svb. Egilsson* kaldt et brudstykke, der findes i samme håndskrift som Líknarbraut og Leiðarvísan[5]. Navnet er rimeligvis urigtigt, for så vidt som der sikkert er tale om en drape, men der er kun en del af digtets midterstykke, omtrent 18 vers, bevaret. Navnet tilkendegiver, hvorom brudstykket handler, nemlig den helligånd, hvis egenskaber, kraft og virksomhed lovprises. Der er lidet ejendommeligt ved digtet, undtagen for så vidt som det på et par steder indeholder höjst mærkelige og enestående sammenligninger; om den hellig-

---

1) Aarbb. 1869, s. 145—8; jfr. 1889, s. 356—7.

2) Ifg. hvilken digtet skulde stamme fra „Midten af det 13de Aarhundrede (snarest fra omtrent 1260)"; Gíslasons begrundelse af, at det skulde være ældre, forekommer mig ikke bindende. Aarbb. 1869, s. 40.

3) Dette vil *Gíslason* rette til *frœði*, da *œ* og *æ* ellers rimer rigtig.

4) Jfr. *Paasche* s. 133.

5) Udg. af *Svb. Egilsson* 1844, af *Rydberg* i Die geistl. drápur og i Skj. kvad. B II, 175—80.

ånds visdomsgave hedder det således (3.$_{5-8}$): den »fortræffelige gave har ladet sjælens bjærge grönnes med sædelighedens blomst hos alle mennesker«; jfr. en omskrivning for himlen som *regns hátunnu rann* (5.$_{3-4}$), ordstillingen er usædvanlig indviklet. Digtet må stamme fra omtrent samme tid som Líknarbraut; mulig er det noget yngre [1]; der findes deri former som ***yðarra, bryst,*** og rim som ***bryst: posta*** (for ***porsta,*** 8.$_{7}$), ***er: sár-*** (12.$_{7}$), ***ver: forð-*** (15.$_{5}$).

Andre religiøse digte uden forfatternavn, der dels kendes kun af navn, dels af nogle få brudstykker, er:

Andréásdrápa, ældre end 1213; lige för sin død bad Hrafn Sveinbjarnarson en mand, Steingrímr, at fremsige et digt af det anførte navn, og han siges efter hvert stefs slutning at have omtalt apostlens pinsler [2]. Ellers er digtet ukendt. — Bjúgarvísur, »De ydmyge vers«; heraf haves én linje, hvoraf det mulig kan sluttes, at digtet var et korsdigt; ældre end omtr. 1250 [3]. — Nikulásdrápa, et digt om biskop Nikolaus i Mirra i Lykien; sikkert ældre end omtr. 1300; to, måske tre, halvvers er bevarede [4]. — Máríuflokkr, et digt om jomfru Maria, hvoraf halvandet vers haves; næppe yngre end omtr. 1200. De bevarede vers handler om Marias gråd ved Kristi lig [5].

Af løse og andre ubestemmelige vers hører hertil nogle (4), som findes i den 3. gramm. afhandling; de handler om Kristus, om en kirkeklokke og jomfru Maria; et indeholder bön til gud [6]. Desuden er det rimeligt, at flere af de i den 4. gramm. afhandling anførte vers stammer fra dette tidsrum; men derom kan der i reglen intet sikkert siges; den sidste udgiver har ment, at de fleste af disse vers stammer fra afhandlingens forfatter selv, hvad der dog er tvivlsomt. De vil alle blive senere behandlede under ét.

För jeg går over til at omtale et enestående religiøst kvad, er det hensigtsmæssigt at betragte hele den anførte religiøse digtning i almindelighed noget nærmere [7].

---

1) Jfr. Njála II, 26—7.
2) Sturl. I, 312—13; ²II, 307; Bisk. I, 672.
3) Skj. digtn. B I, 634.
4) Sst. II, 174—75.
5) Sst. I, 634.
6) Sst. 634—35.
7) I almindelighed kan her henvises til *Fr. Paasches* fortræffelige bog: Kristendom og Kvad (1914); jfr. *sammes*: Kristendommen i norrön poesi (Festskr. til Nygaard 1913).

Den religiøse digtning på Island begyndte allerede straks efter kristendommens indførelse; betegnende i så henseende er, at Eilífr Goðrúnarson, der havde digtet den sidste Torsdrape, forfattede den første Kristus-drape. Som allerede bemærket kendes så godt som intet til den ældste religiøse digtning. Men vi kan forestille os, at der har været adskillige vanskeligheder at overvinde navnlig med hensyn til det rent formelle, og da særlig omskrivningerne. Ligesom skarpsindet engang i længst forsvundne dage havde måttet arbejde og indføre nye omskrivninger og betegnelser, eftersom trangen dertil viste sig, således måtte man nu tage fat på ny; men opgaven var nu lettere, forbilleder var tilstede og det viste sig at formen var fortrinlig brugbar. At nye versemål skulde dannes for den religiøse digtnings skyld, var efter tidsforholdene lidet tænkeligt. Kristelige melodier eller latinske versemål kunde der først langt senere, i en fremskreden lærd tid, være tale om, og ikke engang da kunde de trænge igennem. Den gamle versform bibeholdtes altså og med den alt, hvad der fra arilds tid hørte med dertil og som betingelse deraf. Det gamle skjaldesprog var lige så nødvendigt som för. Det eneste kristelige halvvers af Eilífr Goðrúnarson viser bedre end noget andet, hvor liden afstand der var mellem den gamle og den nye trosopfattelse, særlig hvad Kristus angår. Men det kunde dog ikke undgås, at nye begreber og nye forestillinger krævede deres betegnelser, nye omskrivninger, tillægsord og lign. og skjaldenes opfindsomhed fornægtede sig ikke. For at nævne nogle eksempler, måtte et ord som s y n d betegnes; men valgte dertil (foruden ordet *synð)* ord som *mein, böl, grand,* og dannede deraf tillægsord i en ny betydning [1]). Særlig var det gud, Kristus, helgener, troshelten, jomfru Maria, himlen og lign., for hvilke der skulde opfindes omskrivninger. Man opkaldte da f. ex. gud og Kristus efter deres forskelligartede virksomhed: menneskenes lovgiver, lykkegiver, trosbyder, fredsbyder, mén- eller syndbryder osv.; jordens eneskaber, jordens, himlens, englenes, menneskenes konge, fyrste, styrer osv. På gud faderen og Kristus gjordes liden eller ingen forskel. En del af de gamle omskrivninger for en jordisk fyrste kunde dog også bruges om gud, eftersom et ord som f. ex. *land* er tvetydigt (= et enkelt land og jorden i almindelighed). Også de mange nye omskrivninger for

---

1) Jfr. *B. Kahle:* Die altn. sprache im Dienste des Christenthums, 1890, og *K. Söderwall:* De nord. språkens uttryck för sedl. begrepp, 1895. *Paasche:* Kristendom og Kvad s. 35 ff.

himlen (dagens, lysets, solens, månens — by, sal, hjem, stol, telt; stormens, lynets — hal, telt, land osv.) viser skjaldenes frugtbarhed og sprogets rigdom. De gamle tillægsord, man tidt og ofte havde benyttet om jordiske fyrster, kunde skjalden i mange tilfælde, ligesom tilfældet var med navneordene, simpelt hen overføre på gud og Kristus, ja også på helgener; nye blev tillige dannede som *hirðvandr, mannvandr* »omhyggelig i valget af sin hird, sit følge« (kunde også have passet på en jordisk fyrste), *prifskjótr, grandlauss, hvargóðr, siðnenninn, líknarstyrkr* osv. [1]). I opfindelsen og benyttelsen af disse og lignende tillægsord er skjaldene utrættelige, således at der i ét og samme vers kan forekomme 2, 3 og flere; særlig findes dette udpræget i Líknarbraut. Hvad nu den hyppige brug af omskrivninger i helgenkvadene angår, frembyder de den samme udvikling som skjaldepoesien overhovedet. At »øvelsen gör mesteren« viste sig også her. Der er ingen tvivl om, at de anvendte ord: betegnelser (kenninger) og tillægsord, har været inderligt følte og fuldttonende i deres betydning, udtryk for inderlig tro og ærlig tilbedelse. De ældste religiøse digte, lige fra de få brudstykker fra det 11. årh. og til digtene fra det 12. årh., indeholder en mængde omskrivninger, og disse er på en noget lignende måde lange og ubehjælpsomme, som omkr. 900, medens de yngre digte fra det 13. årh. er smidigere og lettere og har derfor frigjort sig for omskrivningernes mængde ligesom skjaldekvadene fra omkring 1000 og derefter. Man er nu bleven herre over formen også i de religiøse kvad. Hvad brugen navnlig af omskrivninger for mænd angår, kan det ikke nægtes, at de undertiden falder noget unaturligt, som når røveren på korset kaldes *sókndeilir* og lign. Det er som om man mærker, at de senere skjalde begrænser brugen af omskrivninger og undgår dem, der har en særlig hedensk farve.

For nu at komme til det, som mere vedrører det egenlige indhold, kan det i almindelighed bemærkes, at digterne næppe nogensinde af sig selv har opfundet deres digtnings æmne, men de har hæntet dette fra de af dem og i skolerne benyttede teologiske skrifter og lærebøger og sikkert ikke givet sig af med at underkaste det nogen selvstændig bearbejdelse, lige så lidt som der overhovedet spores nogen som helst selvstændig, original sysselsættelse med teologisk-spekulative æmner på Island ligeså lidt som i Norge i dette tidsrum.

---

1) Jfr. *K. Gíslason:* Njála II, 241—3.

Æmnerne er, såvidt ses kan, ikke synderlig afvekslende, og for så vidt nærbeslægtede med den gamle drapedigtning, som det fortrinsvis er hellige mænd, jomfru Maria og Kristus, der besynges. Af verdslige helte er der Placitus, af apostlene er der Andreas og frem for alle Johannes (Nikulás, Gamle, Kolbeinn) hvortil kommer Nikulaus fra Mirra. Rimeligvis har der været flere sådanne digte. Jomfru Maria er allerede et yndet æmne (Kolbeinn og fl.). Forresten er det Kristus, der i det hele går i et med gudfader, som man digter om; digte om korset kan henføres hertil. Den 3. person har man særlig behandlet (Heilags anda v.). Af en mere almindelig art er endelig digte, der behandler söndagens hellighed (Leiðarv.), samt et angerdigt som Harmsól.

I modsætning til den egenlige hirdskjalde-drape-digtning, der på grund af dens efterklassiske væsen i dette tidsrum er så lidet tiltrækkende for nutidens læsere, står den religiøse digtning i det hele taget. Hvad der gör den så tiltalende er særlig den stilling, som skjalden deri indtager overfor guddommen på den ene og menneskene på den anden side. Den er naturligvis forskellig fra hedenskabets opfattelse af forholdet mellem guder og mennesker. Forholdet er af en ganske anden personlig og inderlig art. Foruden den absolute og eneste saliggörende tro på den treenige gud kommer her den moralske baggrund for denne tro og de moralske følger deraf tilsyne; gudstroen og den moralske vandel er her uadskillelig knyttede til hinanden og betinger hinanden. En inderlig, fuldstændig kritikløs hengivenhed, en barnlig og urokkelig tiltro samtidig med en brændende følelse af den menneskelige synd, skrøbelighed og elendighed, trangen til bod, anger og forsoning med gud samt ønsket om lykke her og hisset for dem selv og hele menneskeheden — alt dette åbenbarer sig på det utvetydigste i denne digtning. Lovprisningerne af gud og hans undergærninger, af Kristi forløsning og overvindelse af djævel og synd, af den hellige ånds gaver osv. er uendelige. Følelsen af egen svaghed udtales ikke på en vammelsød, halvhyklerisk måde, men således, at man stadig bagved ordene føler den oprigtige tro, den meget ofte naive, ærlige sjæl, der er greben af en inderlig længsel efter og et levende håb om at blive delagtiggjort i frelserens forløsning. Der mærkes en velgörende mandighed i selve ydmygheden, frejdighed i følelsen, kraft og spænstighed i sproget. Man mærker, at noget af den gamle drapedigters djærvhed, frimodighed og selvstændighedsfølelse er gået over i blodet på den religiøse skjald. Det er

således overmåde tiltalende og betegnende, når en af disse digtere (Leiðarvísan's forfatter) udtaler en frydefuld stolthed over at besidde sangens gave (»af den grund har han fået den, fordi han skal bruge den«); en anden (Líknarbraut's digter) er ærlig-djærv nok til at udtale, at han »gærne vilde opnå lön med renter for sit digt« til trods for tidligere nådesbevisninger, der er for store til at han, digteren, kan göre gengæld; men han mener rigtignok åbenbart, at hans digt er et godt afdrag på gælden.

Det er i overensstemmelse hermed, at medens disse digtere er uudtömmelige i deres lovprisninger af guddommen, hvorved særlig skabelsesværket og Kristi h e l t e gærninger spiller en væsenlig rolle (den helligånd træder noget i baggrunden), er de meget sparsomme med rosende udtryk for almindelige mennesker (i Líknarbraut savnes de helt); kun undtagelsesvis findes sådanne udtryk som »modig«, »blid«, »vis«; at apostlene og helte som Placitus og andre ideale, kristelige kæmper roses i höje toner, er ganske naturligt; den gamle nordiske sans for krig og heltedåd fornægter sig ingensinde.

De beskrivelser, som findes, er i reglen kraftige og anskuelige, undertiden ligefrem drastiske, svarende til sprogets djærvhed og naivitet i mange af homilierne. Beskrivelsen af den evige salighed og fortabelse i Harmsól (37—9) er i al dens korthed særdeles levende og kraftig. Betegnende for de tider er skildringen af Kristi korsfæstelse i Líknarbraut (16): »Der hørtes höj klang fra hamrene, da krigerne drev naglerne gennem vrister og hænder på bramfrihedens fyrste«; hvor fortrinlig er her ikke modsætningen mellem de frække krigere, der slår løs, så det klinger, og b r a m f r i h e d e n s, ydmyghedens, fyrste; hvor følt er ikke situationen, og hvor langt fra enhver smagløshed er ikke omtalen af hammerslagene. I det hele taget er sproget smukt, kraftigt, men fremfor alt værdigt. En höjst ejendommelig, islandsk vending findes i Líknarbraut (26), hvor det hedder: »enhver sværdtings-vånd [mand] på jorden skal skynde sig til a l t i n g e t [ɔ: den sidste dom] til møde med gud«. Vi finder her den samme ævne som i homilierne til at finde de udtryk og billeder, som helst forstodes af tilhørere og læsere og derfor bedst kunde præge sig i hukommelsen; allevegne finder vi den umiddelbare anskuelighed og forståelighed i sprogets mest gennemsigtige solglans.

Spörsmålet om denne digtnings forhold til europæisk religiøs digtning og kultur — især det sidste — har *Paasche* smukt og

fyldig behandlet i sin bog. Direkte forbilleder kan ikke udpeges, og altså heller ikke nogen direkte fremtrædende udenlandsk indflydelse. Men hele den i digtene rådende ånd og (billedlige) udtryksmåde er den almindelige (og evropæiske) kirkes. Dette er ikke det mindste påfaldende. Det vilde være mærkeligt, om det ikke netop var så. Aldrig har Islænderne vist nogen som helst lyst eller ævne til nogen selvstændig behandling af religiøse æmner. Her har de kun været modtagende, og det uden al kritik. Kirkens lære har de modtaget væsenlig gennem tyske skoler i det 11. og 12. årh. og gennem den undervisning, de hjemlige skoler bød, men også de var fuldt ud afhængige af det udefra modtagne.

Sólarljóð. Dette höjst ejendommelige digt[1]) findes kun i yngre papirshåndskrifter; men at det hører oldtiden til, bevises ved dets rigtige versemål og mangelfulde overlevering, idet teksten flere steder er stærkt forvansket og tilmed sikkert interpoleret, i det mindste med nogle vers (v. 54—56 og 76—80) af et dunkelt-mystisk (symbolsk) indhold vistnok af et helt forskelligt digt; de passer slet ikke til Sólarljóðs øvrige klare indhold, og afbryder den utvetydige sammenhæng[2]). Navnet findes i v. 81; *Sólarljóð* i flertallet; det sidste vers (v. 83) er tildigtet i det 16. eller 17. årh.; det mang-

---

[1]) Ang. digtet kan henvises til afhandlinger af *Fr. Paasche* i Kristendom og kvad s. 135 ff., jfr. „St. Michel og hans engle“ i Edda I, s. 51 ff., *Hj. Falk* i Vidensk. Selsk. skr. II, hist.-filos. kl. 1914, *B. M. Ólsen:* Sólarljóð 1915, og — rettet imod de to sidste — *min* afhdl. i Edda 1916 s. 139 ff. og „Replik“ sst. 165 ff., samt „Et lille gensvar“ s. 450 ff. — I disse afhandlinger er der givet mange, tildels fortrinlige bidrag til forståelse af digtet. Dette — og her menes det hele samlede versantal — er nu også i det hele let forståeligt, bortset fra 2 versgrupper, v. 54—56 og 76—80; disse vers er så afvigende fra alt det øvrige og i modsætning til dette så dunkle i ord og indhold, at jeg vedblivende ikke kan betragte dem anderledes end som indskud, ligesom de givne tolkninger af deres indhold ikke kan være andet end forsøg, der ved tolkernes indbyrdes uenighed blot viser usikkerheden. En nogenlunde sikker tolkning vil vist aldrig kunne gives. Jeg henviser til min kritik i Edda-afhdl. Heller ikke kan jeg give B. M. Ólsen ret i, at Hávamál-samlingen har afgivet et forbillede for det hele, og det så meget mindre som han selv undtager hele sit „3. afsnit“ ɔ: v. 33—75 fra påvirkning derfra, men disse vers er jo måske netop det egenlige Sólarljóð! Derfor vil jeg ikke nægte, at enkelte udtryk i de andre vers kan bero på bevidst eller ubevidst lån fra Hávamál; jfr. nedenfor.

[2]) Jfr. *C. Rosenberg:* Nordboernes Aandsliv II, 558.

ler i de bedste håndskrifter og indeholder desuden navnet i enkelttal [1]. Digtet har fået sit navn efter en række af vers, der alle begynder med ordene »Solen jeg så« osv. [2] Det hele er kristeligt med et meget stærkt moralsk formål, det nemlig, at advare menneskene for synd og forbrydelser, og det gör det ved i stærke udtryk og malende billeder at fremstille følgerne deraf: helvedes straf og kvaler. På den anden side er formålet at opmuntre menneskene til gode gærninger og kristeligt lævned ved at fremstille lönnen derfor: himmerigs fryd og glæde.

Først gives der forskellige råd dels middelbart ved hjælp af opdigtede eksempler: en røver, der har begået et utal af synder, modtager en fremmed og usselt udseende mand og yder ham gæstfrihedens bedste vederkvægelse, men myrdes af den utaknemlige gæst i sövne; han vågner i dødsstunden og beder gud hjælpe sig — ham fører engle bort til himlen. Lykkens ustadighed, elskovs fordærvelige spil, der sætter splid mellem venner og fører dem bort fra guds veje, magtens og rigdommens forgængelighed, lettroenhed overfor fjender — alt dette oplyses ved selvdigtede eksempler med fingerede, symbolske navne ligesom anekdoter (v. 1—24) [3].

Disse første 24 vers er meget ensartede og udgör uden tvivl (måske med undtagelse af v. 1—7) et hele fra først af.

De følgende 8 vers, v. 25—32, skulde efter v. 32 indeholde 7 råd, »venskabelige og forstandige«. Herved betegnes jo et afsnit og der må henvises til de foranstående 7 vers, der altså skulde indeholde 7 råd; til de første 24 vers tages der således intet hensyn her. Det er nu knapt nok at man kan få 7 råd ud af versene (se min afhdl. i Edda). Indholdet tager særlig sigte på forholdet til gud, og det begynder med, at den talende opfordrer den, han taler til, at bede »diserne, herrens samtaleveninder« (vistnok de hellige møer) være sig hulde. Det fremgår ikke, hvem det er, der tiltales; der er heller intet, der modsiger, at det kan være en fader, der taler til sin sön. Da nu v. 33 begynder med ordene: »Derom er at fortælle« (jvfr. v. 53), der, det må indrömmes, snarere ser ud til at be-

---

1) Hele udtrykket *Sólarljóðs saga* er oplysende nok tillige om uægtheden.

2) Mulig har dog *Sól* i navnet, som *Paasche* vil, under henvisning til at Kristus kaldes „sol", en mere omfattende betydning.

3) Der er her 5 afdelinger; i spidsen for de 4 sidste stilles en almindelig sætning (sandhed), hvorpå der så anføres et bevis (eksempel), jfr. Hávam. II og III. Dette findes ikke ved den første afdeling, som måske altså ikke oprindelig hører sammen med de andre.

gynde et afsnit end et digt, skönt det ikke helt er afgjort, så hører v. 25—32 måske snarest til det oprindelige digt. Men da må det vist også antages, at den egenlige begyndelse til digtet mangler. Det er naturligvis muligt at tænke sig Sólarljóð digtet i forskellige afdelinger i en tid, hvor man kritikløst sammenstillede kvad og kvadbrudstykker til et hele (jfr. Hávamálsamlingen, der åbenbart har været kendt af forfatteren, og lign.). Så meget er vist, at alt fra og med v. 33 — med undtagelse af de ovf. nævnte interpolationer og det sidste tildigtede vers — er ét digt af én støbning og det interessanteste af det hele [1].

Faderen fortæller nu, hvor nødig man vil skilles fra den nydelsesrige verden og dø, men »Hels (dødens) reb [2] blev hårdt snørede om mit bryst«, hvorved han antyder, at han er falden i en dødlignende dvaletilstand. Under denne ser han allehånde rædsler, som de onde må lide, men han får ligeledes derefter lejlighed til at se den frydefulde behandling, der bliver de gode mennesker til del. Først og fremmest omtaler faderen (i 7 vers) solen, »den sande dagstjærne«, og dens udseende; »Solen jeg så«, »den var blodigrød og stærkt strålende« — et tegn på hans nær forestående død; han böjer for sidste gang hovedet for den. Efter nogle betragtninger over menneskets elendighed og skæbne omtaler faderen dernæst sine hændelser og farter og hvad han under disse blev vidne til: svedne fugle i kvalernes verden — de fortabtes sjæle så mange som myggesværme, — mørkladne kvinder, der trak blodige sten og hvis blodige hjærter hang udenfor brystet — blodige mennesker — misundelige folk med blodige tegn på brystet — gærrige folk med byrder af bly — røvere, hvis bryst gennemboredes af edderdrager — ugudelige, hvis hænder var fastnaglede til hede stene — pragtelskende mennesker, hvis klæder var omgivne af flammer — bagtalere, hvis öjne hakkedes af Hels ravne osv. — »Alle rædsler, som de døde lider, kan ingen vide; søde synder bliver til smærtens lidelser; altid følger ve efter vellyst« (v. 68) — det er moralen af alt det foregående. I modsætning til disse rædselsbilleder står andre, billederne af fromme og gode mennesker: dem, som har været gavmilde efter guds lov; over deres hoveder bræn-

---

1) *A. D. Jørgensens* omflytning af enkelte vers og versgrupper (Den nordiske kirkes grundl. 595—605) synes mig i det hele dels lidet heldig, dels unødvendig.

2) Det er ligegyldigt, om man skriver *Heljar* eller *heljar*; i første tilfælde bliver udtrykket ikke mere hedensk, fordi ordet skrives som egennavn.

der rene fakler — dem, der har givet til de fattige; over dem læser engle hellige bøger — dem, som har sörget for deres moder; de hviler på himmelske stråler[1]) osv. Til slutning (v. 81) kommer en bön til gud: »Dig, som har skabt os, beder jeg at befri os fra det onde«, og en opfordring til sönnen om at fremsige dette digt, Solens sang, for de levende (v. 76); digtet ender med det skönne vers (82): »Her vil vi skilles, men vi vil træffes igen på menneskenes frydsdag; vor herre skænke de døde ro, de levende sin nåde.«

Digtets her kort meddelte indhold[2]) er hæntet fra den middelalderlige kristelige sædelære og fra læren om tilstandene efter døden. Selve rammen (råd fra faderen til sönnen) er også lånt fra teologiske lærebøger og afhandlinger. Der eksisterede i middelalderen mange drömmesyn, visiones, som f. ex. visio Tnugdali. oldnord. *Duggáls leizla,* alle af mere eller mindre religiøst-mystisk indhold, og det er en sådan, der har givet forfatteren ideen til formen for sit kvad og tildels også indholdet. Den visio, som digtet er bygget over, genfindes måske i en af Gregors homilier[3]); her fortælles der om »en munk, Petrus fra Hiberia; för han blev munk, blev han syg og lå som død i nogen tid. Da han endelig vågnede op, sagde han, at han havde set helvedes pinsler og flere af denne verdens overmodige mennesker i bålet«.

Det blev ovf. fremhævet, hvor drastiske de religiøse digteres billeder og udtryk ofte er; også i dette digt gives der flere eksempler herpå. Hvad inderlig tro og stærk og dyb religiøs følelse angår, står digtet meget höjt, måske höjere end noget andet; men det er tillige præget af den ophöjede ro og ydmygheds tålmod, vi kender fra andre digte, samt forvisningen om, at enhver høster som han sår; hele digtet er en formaning om at så godt i dette liv, for at høsten i det tilkommende liv kan blive så meget rigere og herligere. Disse sandt-kristelige tanker er fremsatte i et smukt og værdigt sprog, der helt igennem lyder som den gode samvittigheds rolige tale, som overbevisningens ord om, at hvad der læres, er sandt, og at det bör overvejes og efterleves.

---

1) Det er blevet skik at sammenligne det norske Draumekvædi med Sólarljóð, men om nogen direkte forbindelse mellem disse to kvad kan der ikke være tale.

2) Det er almindeligt, at omtale digtet som stærkt blandet med hedenske forestillinger; dette er fuldkommen grundløst; det er da også kun interpolationerne, der har forårsaget denne antagelse.

3) Leifar s. 126—7.

Digtet må jeg antage er forfattet i den sidste halvdel af det 12. årh. eller omkring 1200. Intet i sprog, versform eller fremstilling giver noget holdepunkt for antagelsen af en senere oprindelse [1]. Med hensyn til versformen er det digtet i rigtig ljóðaháttr og hører for så vidt til den efterklassiske, lærde eddakvadsdigtning, med den forskel, at her er indholdet kristeligt. Et slags forbillede har Hávamál og lignende digte været, og der mangler ikke åbenbare lån og efterligninger herfra [2], og rimeligvis har digteren kendt disse digte i skreven form.

Anm. De interpolerede vers, v. 54—56 og 76—78, er som sagt yderst dunkle og hentyder til mytiske personer af hedensk karakter, der er fuldstændig ukendte; der tales i den 1. gruppe om forskellige væsner, der kommer vestfra, sydfra og nordfra, i den 2. om „Odins hustru, der ror på jordens skib, higende efter vellyst“, om runer, ristede af Njords ni døtre, hvoraf to nævnes, osv.

Hertil skal omtalen af *Hugsvinnsmál* knyttes, der i den skikkelse, det foreligger, er moralsk-religiøst; jeg har tidligere på grund af den gamle udgave henført digtet til 14. årh. De grunde, som førte dertil, faldt bort, når håndskrifterne nöje undersøgtes [3]. Navnet *Hugsvinnsmál* er måske dannet med »Hávamál« som forbillede og er en træffende oversættelse af Cato i den latinske originals navn: Catonis disticha de moribus, et digt, der antages forfattet i 5. årh. Det består af 4 bøger med en prosaisk indledning (små sætninger). Denne er oversat på vers; hele oversættelsen er, som det var rimeligt, affattet i ljóðaháttr. Disse disticha var tidlig

---

1) Når *B. M. Ólsen* har antydet, at digtet hidrører fra den sidste halvdel af 13. årh., idet han mener, at det er forfattet af samme mand som Hugsvinnsmál og dette sidste skulde være ældst og ikke ældre end fra den nævnte tid, så er hertil blot at sige, at de grunde, som anføres herfor, er synderlig svage og som jeg ikke kan godkende.

2) V. 12 er stærkt påvirket af Háv. II, *hvítu mey, ljósa lík* ≠ *líki leyfa hins ljósa mans* Háv. 92, *mey sólhvíta* 97; v. 19 jfr. Háv. 43. 45; *(gott es) vammalausum vera* $30._6$ ≠ Lokas. $53._6$; *öll eru þau (ráð) nýt at nema* $32._6$ ≠ *en þú ráð nemir, njóta munt ef þú nemr* Háv. 112 osv.: *margan hefir auðr apat* $34._6$ ≠ *margr verðr af aurum api* Háv. $75._3$; v. 35_{1-3} har sit forbillede i Háv. 55—6; v. 67 ≠ Fjöls. v. 45 *(es höfðu . . . logit* ≠ *ef þú þat lýgr; Heljar hrafnar ór höfði þeim harðliga sjónir slitu* ≠ *Horskir hrafnar skolu þér . . . slíta sjónir ór).*

3) Foruden den gamle udgave ved *H. Scheving* 1831 har *H. Gering* senere udgivet digtet 1907; Skj digtn. B II, 185—210.

kendte på Island. Forfatteren til den første grammatiske afhandling har kendt dem; han anfører et vers af dem. Når oversættelsen er foretagen, er det ikke med bestemthed muligt at sige; der er, som *Gering* har bemærket, i og for sig intet imod, at den kunde tilhøre det 12. årh. (slutningen). Oversættelsen er overordenlig fri, ikke blot ved, at flere disticha er udeladte eller findes i det mindste ikke i de nu eksisterende håndskrifter; disse er rigtignok unge og slette. Men også derved, at de enkelte distiker ofte er frit oversatte, undertiden så frit, at man har ondt ved at genkende originalen. Iøvrigt er den i reglen heldig og fyndig. Flere gange er originalens udtryk og tankegang ændret efter nordisk tænkemåde og opfattelse. Et kuriøst eksempel herpå er f. ex. oversættelsen af sætningen: nam miranda canunt, sed non credenda, poetæ. Dette: sed non credenda stred på det føleligste mod den islandske opfattelse af skjaldenes ord; hvis noget stod til troende, så var det dem; derfor kom det til at lyde i oversættelsen: »ágætlig minni bera fyr ýta lið skáld til skemtunar«. Her fremtræder den væntede, islandske selvfølelse over digtningens herlighed og dens underholdende ævne. Fremstillingen er gennemgående meget klar og ligefrem. Der findes ikke få genklange fra Hávamál, hvad der jo var naturligt nok. *B. M. Ólsen* har i sin afhdl. om Sólarljóð, som ovf. anført, ment, at forfatteren var den samme, og han har søgt at bevise dette ved at fremdrage ligheden i ordvalg. Men alt dette er meget svage beviser. Jeg mener, at der er tale om to forskellige digtere; jeg synes at versifikationen er forskellig og versene i Hugsv. ikke så flydende og diktionen ikke fuldt så naturlig som i Sólarljóð. Som oversættelse til modersmålet er digtet meget interessant. En parallel på sin måde er Gunnlaugs Merlínússpá.

C. Niddigtning.

I slutningen af det foregående tidsrum mærkes meget lidt til en satirisk digtning, og som det dengang var, synes forholdet at have været omtrent hele det 12. årh., hvilket uden tvivl hænger sammen med de almindelige fredelige tilstande, som da herskede på Island, og den ærbødighed for loven, som da endnu var almindelig. Fra dette århundrede haves kun enkelte vers eller småkvædlinger som oftest uden brod eller bitterhed og henkastede ved

et lystigt lag og lignende lejligheder; men lystigheden kunde naturligvis udarte. Anderledes er det med en tid, der er opfyldt af indbyrdes fjendskab og stridigheder, bitre kampe og fejder, en tid, hvor kun enkelte har hele magten og disse uafladelig bekæmper hinanden. Under sådanne forhold er det våbnene, der taler, og loven, der tier: da dannes der en jordbund, op af hvilken der vokser mere eller mindre giftige urter, der uhindret får lov til at vokse og brede sig. Dette mærkes i Norge under kong Sverre, men fremfor alt på Island i den såkaldte Sturlungetid i det 13. årh.s første halvdel. Her finder vi en satirisk digtning, hvoraf vistnok den mindste del er bevaret. Om dens anseelse vidner måske den omstændighed, at de fleste vers, der haves, er uden forfatternavne.

Disse vers ligner, uagtet den direkte sammenhæng med den gamle niddigtning kun synes at være tynd, dog den gamle i indhold som, naturligvis, også i form. Dette bl. a. viser, hvor lidet udviklingsdygtige Nordboerne overhovedet var med hensyn til deres anlæg og begavelse. Vi finder atter den gamle fornærmelige sammenligning af mennesker med hopper, idet én udgör ryggen, fire benene, én — der var niddigter — bagdelen osv. [1]). Det siges ganske vist ikke bestemt, at dette nid var på vers, men sandsynligst er det, at det har været tilfældet. Denne fornærmelse kaldes *ófögnuðr* og *spott*. I overensstemmelse hermed går bebrejdelserne næsten altid ud på modløshed, mangel på krigersk dygtighed, tilböjelighed til at trække sig tilbage. Også den lettere ironi og latterliggörelse af en forholdsvis uskadelig art forekommer, som når det hedder om (trællen?) Kúge — selve navnet kunde afgive stof til latter — at »enhver er ganske forskrækket for ham«, eller når der göres nar ad ens legemlige udseende eller når ens vers parodieres og spottes. — Følgerne af nid blev, som tidligere, ofte voldsomheder og manddrab.

De nidvers, der haves, er følgende:

»En skjald«, der var hos kong Magnus barfod i slaget på Foxerne, digtede et spøgefuldt vers om den vælske ridder Giffarðr, der skulde kæmpe med, men forsvandt lige för slaget. Verset var

---

1) Sturl. I, 320. Det er som dette stod i forbindelse med folkelege (ligesom de senere vikivaka-lege); lege af satirisk art antydes allerede tidlig; om en Brandr hedder det i Ljósv. s. (Ísl. forns. I, 143), at han holdt meget af at drille folk og han siges først at have opfundet *Syrpupingslög*; det har rimeligvis været en parodi på altinget og dets processer; bekendte personligheder er derved vistnok blevne parodierede.

naturligvis lidet smigrende for kujonen. Kort efter tog ridderen bort og fik også på rejsen over til England lejlighed til at vise sin uduelighed. Blandt skibets besætning var der en ung Islænder fra Húsavík ved navn Eldjárn; denne digtede et vers, hvor ridderen opfordres til nu at vise sin dygtighed. Da de var komne til England, anklagede ridderen Eldjárn for den første borggreve, de traf. Eldjárn blev stævnet og skulde fremsige det fornærmelige vers, men han digtede straks et andet, hvori han — ironisk — roser ridderen for hans mageløse tapperhed — »han alene kæmpede, medens alle andre flygtede«; herpå frifandtes Eldjárn for videre tiltale, men ridderen var lidet tilfreds [1]).

Fra det bekendte bryllup på Reykjahólar 1119 haves nogle småvers [2]) af ironisk-skæmtende indhold, særlig om den gamle astmatiske høvding, Þórðr i Vazfjorden, hvis ramme ånde og halvskallede hoved gjordes til genstand for spottende bemærkninger. Den, der begyndte, var ingen ringere end selve præsten, Ingimundr Einarsson (se nedenfor); tilsidst blev det Þórðr for broget, og han forlod gæstebudet; idet han gik ud, hørtes det sidste vers: »Goden ræbede så, da han gik forbi — nakkens hår strittede i vejret — at enhver sa': fy!« Et af spotteversene synes ifølge sagaens forfatter at være digtet af en Óláfr Hildisson, en fredløs mand, hvis tilstedeværelse opdagedes og var medvirkende til, at Þórðr drog bort.

Om et høvdingemøde i 1121 haves et i metrisk henseende noget regelløst spottevers, hvor de tre i mødet deltagende høvdinger ikke nævnes ved navn, men antydes ved sammensatte navne, hvis sidste led er *-höfði (Amb-, Orkn, Hjart-)*. — Fra år 1137 haves et par linjer om høvdingen Vatnormr, der kom til kort imod Sigurd slembe. — Om Hvamm-Sturla digtede Jón Þorvaldsson omkring 1180 et halvvers, hvor Sturlas list og træskhed fremhæves. — Af præsten Magnús Þórðarson haves to spottevers (omkring 1200 i runhent og drotkvædet) om en mand, hvem han berøvede en kvinde, der hellere vilde have præsten; her fulgtes spot og skade ad. — Om den elendige Þormóðr, der havde ladet sig benytte til en uretfærdig handling og som selv bragte sit hoved til den fornærmede, haves et morsomt vers (fra 1196) i fornyrðislag: »Alting græd — så har jeg i det mindste hørt, det tyktes et

[1]) Versene findes Skj. digtn. B I, 591 (v. 2). 407.
[2]) Sturl. I, 20—21. Skj. digtn. B I, 593—94 (v. 8—12). 422.

under — Balder ud af Hel. Dog har Tormod, da han bragte sit hoved, tudet höjere, og det ved jeg er ingen lögn«. — Om en Gellir, der pralede af sin krigerdygtighed, haves et vers[1] fra 1196. — Rimeligvis fra slutningen af det 12. årh. er den Kúgadrápa (hrynhend), hvoraf der anføres to linjer (jfr. side 133). Den Kúge, hvorom digtet er, har vistnok været en træl. Det har næppe noget med den fra Orkneyingasaga kendte bonde Kúge at göre. — Fra det 12. årh., mulig fra dets begyndelse, er spottedigtet Hafliðamál, hvoraf der haves et halvvers, i málaháttr; på grund af indholdets dunkelhed er det ikke muligt at sige, om digtet er om den bekendte høvding Haflıðe Mársson[2].

Omkring 1211—12 var der megen ufred imellem to af Øfjordens stormænd: Kálfr på Grund og Hallr på Hrafnagil. I anledning af striden hedder det, at Hrafnagilsmændene »digtede meget om Kalv og gjorde megen spot om ham«[3], hvorpå der anføres 2½ vers (runhent, drotkvædet). Det er den forhånedes navn (Kalv), der her særlig har givet anledning til spotten; således lyder en del af det første vers: »Der fødes et æmne til en kalv, ildeset af alle mænd; den har kun to ben og er ikke skabt som andet kvæg; den har ingen hale og har levet altfor længe«. I et andet vers lader digteren, som om han har redet forbi Kalfs dör og ytrer: »Det var ingen skön tale, da Grunds-mændene — kalvens trælle var i stærk bevægelse — glammede hjemme som hunde«. At disse fornærmelige vers, hvis grovhed er större end deres ånd, ikke ustraffet lod sig digte, følger af sig selv. Kort efter dræbte Kálfr sin modstander (december 1212). — Om en kohyrde Þorsteins feje optræden under sin husbonds kamp (1215) blev der digtet et vers, hvori han siges »at have flygtet bort med sit feje hjærte hængende ned fra sin bag«[4]. — Omtrent til samme tid nævnes en Tannr Bjarnason i Midfjorden, der siges at have været *orðillr* og *niðskár;* af ham haves et temmelig ufint vers om de såkaldte Gilssönner. — Andre navngivne skjalde er: Óláfr Brynjólfsson, der »gjorde nar ad andre, der var bedre end han selv«, spottede Snorre Sturluson og ytrer, at »denne har hævnet sin måg med en

---

1) Se f. ex. Bisk. I, 649 med anm.

2) Alle disse vers findes Skj. digtn. B I, 594 (v. 13). 595 (v. 17). 517. 524. 596 (v. 21). 596 (v. 22). 591. 590.

3) Sturl. I, 294.

4) Sturl. I, 324.

kvædling«[1]), omkring 1230. — Guðmundr Ásbjarnarson digtede et spottevers, fra 1237. — »En islandsk mand«, Gunnarr, digtede i Norge (1244) et spøgefuldt vers om et slagsmål ved et drikkelag[2]).

Anonyme enkeltvers er: et halvvers om en Guðmundr klase, der under Helgastad-kampen (1220) opfordrede til flugt. — Fra samme tid stammer nidverset om Snorre (se ovf. s. 78. 87), som Þóroddr i Selvog fik en mand (for en bede) til at digte; heri spottedes Snorres adj. *harðmúlaðr* og hans vers overhovedet. — Et par vers om Þorvaldr i Vazfjorden med flere, hvori deres fejhed spottes. — Et muntert runhent spottevers fra 1236 om en overløber: »den feje karl, den smalskuldrede Hjalmr, der intet har at rose sig af«. — »En gammel kone« i Tunga siges 1244, da overfaldet på Sturla Þórðarson udøvedes, at have digtet et vers, hvori ufredstifterne kaldes »tyve og røvere«[3]).

Fra dette tidsrums sidste årtier antager jeg, at Njálssagas nidvers, som Sigmundr Lambason skal have digtet om Njáll og hans sönner, stammer; versene, der i sagaen kaldes *flim* og *orð þau hin illu,* spotter over Njáls skægløshed og kalder hans sönner møgskæglinger; ellers er disse vers ikke synderlig åndfulde. — Ligeledes hører hertil en del spottevers (i Snorra-Edda II) om et par flygtende mænd, om en tjænestekarl og tjænestekvinde (en »ostedræber« og en brødgyge«). Endelig nævnes en Drápa Gnóðar-Ásmundar eller Gnóðar drápa i runhent versemål, hvoraf et halvvers anføres; det er åbenbart om en træl (ved navn Ásmundr?, »spadernes fyrste«) og synes at være af en lignende art som Kúgadrápa[4]).

Endnu omtales etslags nidvers, der kaldes danse *(danz,* flt. *danzar).* De nævnes ved år 1221 og 1245. Det fortælles i anledning af den mellem Loptr Pálsson (d. 1261) og Björn Þorvaldsson (d. 1221) omkring 1220 opståede strid om grænseskel, at Björns mænd (Breidbølingerne«) »flimtede« Loptr »og gjorde om ham mange danse og megen anden slags spot«[5]). I anledning af

---

1) Sturl. I, 408.
2) Alle disse vers findes Skj. digtn. B II, 149. 58. 95. 97. 98.
3) Disse vers i Skj. digtn. B II, 150 (v. 14). 150 (v. 13). 151 (v. 17. 18). 153 (v. 27). 157 (v. 50).
4) Sst. 214—15 (v. 13—15). I, 598 (v. 13—15). 601 (v. 37). 591.
5) Sturl. I, 342: jfr. s. 343; *fór þá upp sumr kveðskaprinn* 'da fremkom en del af de digtede vers'.

denne strid foretog Loptr et overfald på Björn hjemme på hans gård; da Loptr red i tunet, kvædede Björn et halvvers i fornyrðislag, hvori Loptr sammenlignes med en *grýla* (et kvindeligt uhyre, hvormed særlig uartige börn kyses) »med 15 haler« [1]. Efter kampen og Björns fald begav Loptr sig for sikkerheds skyld ud til Vestmannøerne og opholdt sig dér en tidlang. Herom digtedes da en lille kvædling: »Loptr er ude på øerne, tygger lunde[søpapegöje]-ben; Sæmundr [i Odde, hvis stilling til striden var noget mistænkelig] er derimod på hederne og har intet at spise uden bær« [2]. De nævnte to vers er temmelig frit digtede, særlig det sidste; mellem 3. og 4. linje er der ingen rimbogstav-forbindelse, medens den 4. linje har to rimstave *(etr berin ein)*; det samme kunde også antages at være tilfældet med 2. linje *(bítr lunda bein)*, men her kan *l* *(lunda)* tillige rime med *l* *(Loptr)* i 1. linje [3]. At disse vers, der snarest er en mellemting mellem vers og prosa, skulde have tilhørt en dans, forekommer mig höjst tvivlsomt; men de er ikke uinteressante lævninger af en let folkelig satire, hvis udbredelse eller almindelighed ikke nærmere kan bestemmes.

Da Kolbeinn den unges tidligere følgesvende, der siges at have været »fulde af spas«, og hvoraf et par nævnes ved navn, opholdt sig hos Brandr på Staðr 1245 (se ovf. s. 91), »gav de sig af med at l a v e d a n s e. . . ., men da Brandr kom under vejr med deres n i d d i g t n i n g *(flimtan)*, bad han dem holde op med den slags ondskab *(illendi)*« [4]. Atter her fremtræder »danse« som digte af fornærmeligt og sårende indhold. Hvorledes disse digte har været beskafne, er fuldstændig ukendt. — En, som det synes, særlig forfatter af sådanne danse nævnes: *danza*-B e r g r ved og efter år 1222 [5].

Selve ordet *danz* er af fremmed oprindelse, og da det eller den forlystelse, som det betegner, aldrig nævnes i slægtsagaerne, skulde man antage, at det først i den sidste del af det 11. årh. var

---

1) Skj. digtn. B II, 60; her er verset urigtig henført til Loptr istedenfor til Björn Þorvaldsson.

2) Skj. kvad. B II, 150 (v. 15).

3) Det synes mig rimeligst, at hovedbetoningen hviler på *bítr* . . . *bein*, *etr* . . . *ein*, men at ordene *lunda* og *berin* har en forholdsvis stærk bitone. Jfr. *Steenstrup:* Vore folkeviser 117.

4) Sturl. II, 87.

5) Sturl. I, 361. 374—76; [2]II, 332. 335; Bisk. I, 540—41. 623—26.

indkommet til Island[1]. I biskop Jóns saga hedder det[2], at biskoppen »forbød den leg, som mange holdt af, at en mand i dans skulde synge blødagtige og erotiske vers til en kvinde og en kvinde kærlighedsvers til en mand«. Ved bryllupet på Reykjahólar 1119 omtales dans. I det 13. årh. omtales mange gange dans som en folkeforlystelse[3]. Etsteds[4] får en mand valget mellem »sagaer eller dans« for at underholdes med. Det er ikke klart, hvad »dans« her betyder, men det er muligt, at det betyder 'sange som anvendtes til dans?)', da det her sidestilles med sagaer. At den egenlige dans var uadskillelig forbunden med sange, fremgår af det anførte eksempel, samt til overflod af, hvorledes der dansedes i andre lande[5]. De sange, man hertil brugte, har haft et andet versemål end de gamle nordiske, og sådanne, der kunde svare til de bevægelser og trin, der gjordes. Indholdet af disse sange var og kunde være meget forskelligt. Det kunde være erotisk, som det fremgår af Jónssaga. Den anvendelse af ordet dans i det 13. årh., vi i det foregående har set, nemlig i betydningen »spottedigt«, beror på den særudvikling, indholdet fik, idet man anvendte digte af spottende indhold, hvor det rimeligvis gik ud over en eller flere af de tilstedeværende, aldeles som det kan være tilfældet endnu den dag i dag på Færøerne[6]. Ligeledes kunde indholdet være af en melankolsk art; en sådan dans antydes etsteds[7] og der anføres en linje deraf: »Mine er sorgerne tunge som bly« (af fremmed oprindelse?); denne linje og dens form synes at vise, at »dansene« har haft lighed med de danske folkeviser[8].

---

1) Jfr. *S. Larsen* i Tilskueren 1903, s. 912—13.
2) Bisk. I, 237. Ordet „i dans" mangler s. 165.
3) Se herom *Ól. Davíðsson:* Íslenzkir vikívakar osv. 1894 s. 9 ff.
4) Sturl. II, 295.
5) Om „dans", brugt om de isl. rimer, se under behandlingen af disse i b. III.
6) Færøsk antologi I, XXXIII; jfr. digtet Jákup á Mön s. 293 ff.; *Steenstrup:* Vore Folkeviser s. 19 med anm. 1; *Ól. Davíðsson:* Ísl. vikivakar s. 93.
7) Sturl. II, 316. Skj. digtn. B II, 160.
8) Jfr. *Steenstrup*: Vore Folkeviser s. 9.

D. Uægte vers i sagaerne.

a. De uhistoriske sagaers vers (versene i de såkaldte *Fornaldarsögur).*

Vi har i det foregående ment at kunne antage en efterklassisk eddakvads-digtning, den sidste udløber af den gamle. Af en sådan antog vi, at særlig to digte (Grípisspá og Völuspá hin skamma) var omtrent de eneste påviselige lævninger. Sansen for de gamle digte var meget levende i det 12. årh.s lærde tid på Island, og påvirkninger fra dem er lejlighedsvis påviste i det foregående (Sólarljóð, Háttalykill osv.); men ingen steder er efterligningerne så store og så håndgribelige som i versene i de såkaldte Fornaldarsögur [1]. Uden her at ville komme ind på disse sagaer i almindelighed, skal den bemærkning dog göres, at tilblivelsen af dem tildels skyldes de ældste traditioner og dunkle erindringer om forhistoriske tildragelser og personer, som tilligemed mytisk og historisk stof bevaredes ned gennem slægterne. Det sagnhistoriske stof var imidlertid næsten endnu mere brudstykkeagtigt end hint; tiltrods herfor eller også netop derfor var det i tidens løb blevet storladent og ægte folkeligt. Allerede ved år 1100 ses det, at disse ældgamle sagn formes til sagaer, hvis historiske sandhed i de tider vistnok ikke betvivledes og som benyttedes til almindelig underholdning i lighed med de virkelig historiske sagaer. Ligesom (ægte) vers og digte fra første færd af uadskillelig havde hørt med til den virkelig historiske tradition og altså også var blevne optagne i de fortalte sagaer, så at en saga med vers var bleven typisk, således indsatte man efter dette forbillede selvlavede vers og digte i de uhistoriske sagaer, idet man vidste, at også disse vilde kunne underholde, og idet man mente, at vers nu engang hørte til. I det så ofte omtalte bryllup på Reykjaholar (1119) fortaltes uhistoriske sagaer, og det hedder, at »Hrólfr fra Skálmarnes fortalte om vikingen Hröngviðr og Olaf lidsmannakonge, bersærken Þráins höjbrud og Hromund Gripson og mange vers med«, endvidere, at »præsten Ingimundr fortalte sagaen om Ormr Barrøskjald med mange vers, samt foredrog en god flokkr [naturligvis om sagaens helt] ved sagaens slutning, som han selv

---

[1]) En stor del af disse er udgivne under titlen: Eddica minora af *Heusler* og *Ranisch* 1903 og alle i Skj. digtn. B II, 250—364. Herefter citerer vi i det følgende.

havde d i g t e t« [1]. Disse fuldgyldige oplysninger fra en aldeles pålidelig kilde er her af en særlig vigtighed.

Vi står her altså overfor en digtning, som vel ikke kan kaldes et falsum, skönt den lægges i munden på personer, om hvis historiske tilværelse digterne og folk i almindelighed næppe tvivlede, men som vi enten må henvise til sagnenes, myternes eller endogså fabelens verden. Denne digtning måtte af sig selv komme til at se ud, som om den havde til hensigt at s k u f f e; digterne vidste, at personerne i sagaerne tilhørte de — fra deres standpunkt — ældste historiske tider, og netop derfor måtte de søge at give deres vers et så gammeldags udseende som muligt, både hvad ydre form og sprog angik. At man da tog dels de ældste skjaldekvad, dels eddadigtene til forbilleder, fulgte ganske af sig selv. Det berode så på de enkelte skjaldes begavelse og lærdom, i hvor höj grad deres digte kom til at ligne de ældste kvad, med andre ord, h v o r s k u f f e n d e de blev. Og det kan ikke nægtes, at flere af dem er ganske godt gjorte, så at endogså mange af nutidens lærde mænd har ladet sig føre bag lyset deraf [2]. I det hele må det betragtes som sikkert, at versene ikke er ældre end fra det 12. årh., de fleste endogså yngre. For det første fremgår dette af de eksisterende sagaers temmelig sene tilblivelse i det hele, hvad vi ikke her kan komme nærmere ind på at bevise, og der er ingen grund til at antage, at versene i regelen er ældre end de sagaer, hvori de findes. Dernæst er versene i det hele — når der da ikke er tale om yngre papirsafskrifter — altfor godt bevarede, det vil sige: i en altfor rigtig og oprindelig form, til at det skulde være sandsynligt, at de f. ex. var fra 10. årh.; tilmed er de, hvad der netop også er ejendommeligt for de bevislig uægte vers i de historiske sagaer, ofte så nöje knyttede til prosaens indhold, at de kun er en temmelig intetsigende gentagelse deraf. Endvidere er, som allerede antydet, deres form ofte en sådan, at de på engang røber studiet af olddigtningen og en vis ukyndighed angående den. Således findes der adskillige gange l ø s e v e r s i málaháttr og ljóðaháttr; dette beror på den i de tider gængse fejlagtige mening, at man i gamle dage havde benyttet disse versemål til løse vers. Hertil kommer, at versformen under-

---

[1]) Sturl. I, 22.

[2]) Således bedömmer jeg *Heuslers* og *Ranischs* opfattelse især af versene i Hervarars., V—VII f. ex. og andre, som de vil henføre til det 10. årh. Det må dog indrömmes, at hvis nogle af versene tilhører en så gammel tid, må det være de anførte vers af Herv.

tiden lider af virkelige fejl, som aldrig findes i de gamle, ægte vers, f. ex. i ljóðaháttr (sådanne linjer som: *þerra sína ljósa lokka*, Hjálmþérs s. III, 2). Etsteds findes en ellers uhørt sætningsforbindelse mellem de to vershalvdele (Herv. III, 7). Fremdeles forekommer der den yderst mistænkelige omstændighed, at der i én og samme saga findes vers i alle mulige versemål (fornyrðislag, ljóðah., málah., munnvörp), og det vil vise sig, at netop disse vers af andre grunde ikke er gamle. Kun enkelte sagaer (som Hálfss., tildels Hervarars., Grímss.) har vers i kun ét slags versemål. Aldeles bestemte lån og efterligninger fra os bekendte digte findes i hobetal[1]. Alt, hvad her er anført, er naturligvis af en temmelig vidtrækkende betydning for versene i det hele.

Hertil kommer så til syvende og sidst digtenes hele fremstillingsmåde. Det er bortset fra ganske enkelte digte, ikke eddadigtenes friske, korte, knappe, stil; det er ikke deres finhed i tankegang, ikke deres ophöjede simpelhed i fremstilling af følelser og stemninger, ikke deres indtagende naivitet. Heller ikke mærkes her meget til den moralske grundvold og den livsalvor, som eddadigtene hviler på; tværtimod findes der spor af det modsatte; letfærdighed i forhold til kvinden og frivolitet overfor de gamle guder, hvilken sidste er af en helt anden art end f. ex. Lokasennas og Hárbarðsljóðs gudsbespottelser. I eddadigtene udtales aldrig tvivl om gudernes eksistens og magt; der antydes aldrig mangel på tro på dem eller foragt for dem; troen på egen kraft og styrke fremhæves aldrig dér. Ikke således i flere af disse digte, vi her behandler. I Hálfss. fremtræder vantroen endnu kun lidt i Innsteins ord: »dig er Odin bleven gram« (VI, 5), stærkere i: »Vi har Odin ondt at gengælde« VII, 7). Endnu stær-

---

[1]) Her skal anføres nogle sådanne: Völvens v. Hrólfss. I, 1—2 (v. 2): *Tveír ró inni, trúik hvárigum* ≠ Brages vers: *Tveir ró inni, trúik báðum vel;* ligeledes er *ötul eru augu* i hendes sidste vers en genklang af Rígsþ. 34 el. lign. sted; *hringleginn* Ragnars s. I ≠ Háv. 86; *allr es útan, eldi sveipinn* Herv. III, 15 ≠ Fáfn. 42_{3-4}; *þú skalt eiga ok una lengi* Herv. sst. 21 ≠ Goðr. forn. 33_{7-8}; *rymr var í ranni* sst. V, 6 ≠ Hamð. $23._{1}$; *hrís þat it mæro, er Myrkviðr heitir* sst. 9 ≠ Atlakv. $5._{7-8}$; *léttari gerðisk* sst. VII, 4 ≠ Atlam. $74._{7}$; *Mjök várum margir, er mjöð drukkum* sst. 5 ≠ Har. hárf. Hkr. I, 136; *þess hefk gangs of goldit* Friðþj. I, 12 ≠ Goðr. I, $26._{5-6}$; *at uppi verandi sólu* Ket. hæng. V, 1 ≠ Hárbarðsljóð 58; dette lån fra Hárb. bestyrkes ved den om Hárb., f. ex. v. 7, fuldstændig mindende vending i verset *Langleit ertu fóstra* sst. V, 8 osv. osv.

kere fremtræder vantroen i Ketilss. (VI, 6): »Aldrig blotede jeg Odin, og dog har jeg længe levet«, »svigted mig nu Balders fader; ham skal man ikke stole på« (VII, 8); her mærkes foragten tillige. Allerstærkest udtales den i Örvar-Oddss. (VIII), hvor Örvar-Oddr udtaler sig fuldkommen gudsbespottelig om Odin og Frey, hvem han sammenligner med flygtende geder, hvorpå der tilföjes: »man skal ikke have Odin til sin bedste ven; du skal ikke længer blote den djævel«. Alt dette er tilstrækkeligt til at vise, at disse digte overhovedet er en sildig digtning, der så at sige på intet punkt tåler nogen sammenligning med de gamle eddakvad og som helst ikke burde være blevne sammenstillede med dem.

På den anden side er det klart, at de ikke stammer alle fra en og samme tid, men fra noget forskellige tider; enkelte falder mulig endogså efter det her behandlede tidsrum. — Versene i Ragnarssaga, for at begynde med dem, er åbenbart en meget sen lærd digtning. Foruden former som *hefir* og *renna* (trans.), hvorpå der dog ikke kan lægges så megen vægt, findes aldeles efterklassiske ord som *yfirbátr* (IV, 1 dannet i lighed med det ældre og det eneste logisk rigtige *eptirbátr)* i overført betydning 'overmand; der findes bogstavrimfejl som *mögum sínum til segja* (V, 3); der findes fremdeles den senere genealogiske forbindelse mellem Brynhildr og Aslaug; når hertil kommer, at der et par steder findes lån fra Krákumál, samt at træmandens vers (XI) i Hálfssaga tillægges den mytiske konge Ögvaldr[1]) — hvilket ganske sikkert er det oprindelige —, så er det klart, at versene i Ragnarss. er relativt unge og vistnok ikke ældre end fra det 13. årh. Når der her forekommer former som *hverjan* (VIII, 1) og *hváðarr* (X, 5), er det arkaismer og viser blot forfatterens lærdom, der sikkert ikke var ualmindelig i det 13. årh. på Island (jfr. Óláfr hvítaskálds afhandling og lign. lærde værker). — Versene i Hervarar saga synes gennemgående at høre til de ældste (jfr. ovf. anm. s. 140), men på grund af de mange genklange fra eddadigte kan de næppe være ældre end fra det 12. (11.) årh. — Versene i Hálfssaga er meget alderdomlige, og dog lyder der i dem til os en helt anden tone og

[1]) Dette vers har forfatteren til Ragnarss. ligefrem lånt og så dertil föjet to andre vers; af det sidste, hvor gamle runeindskrifters versformler søges efterlignede, fremgår også hans lærde tilböjeligheder. Anderledes m. h. t. de to sidste vers *Heusler—Ranisch* Edd. min. LIX.

skimtes ganske andre tider end i eddadigtene; ord som *dritmenni* søger man dér forgæves; sådanne overvejelser som i VII, 6 f. finder man ikke der. Den omtale af Odin, som findes i VI, 5 (jfr. VIII, 13), er aldeles uhørt i eddakvadene og viser hen til en tid, i hvilken troen på Odin ikke mere var levende. Disse vers kan næppe være ældre end omkring 1100; yngre end fra det 12. er de vel næppe. — Et udtryk som Friðþjófssagas: »Ran, den usædelige kvinde, byder os raske svende plads og sæng« (I, 13) er meget ungt. — Versene i Hjálmþérssaga er rimeligvis de yngste af alle (jfr. ord som *skálkar, fúll falsari, klénn,* hvilke bærer præg af stilen i det 14. årh.s fabelsagaer). — I digtet Sörlastikki findes udtalen *fyst* uden *r*.

At hele denne digtning er islandsk (og ikke f. ex. grönlandsk, end sige norsk) er klart. For det første indeholder den intet som helst af vigtighed, der peger bort fra Island. For det andet stemmer den ganske med den lærde tids frembringelser både i prosa og poesi, som vi kender fra Island (den ovenfor omtalte lærdom, der ligefrem pranges med; de typiske remser med navne på oldtidshelte osv.), for ikke at tale om, hvor nöje de anførte vers og kvad hænger sammen med den prosaiske fortælling, om hvis islandske oprindelse der ikke kan herske nogen tvivl. I øvrigt må det siges, at ligesom digtene har lagt an på at efterligne oldkvadene, således har de åbenbart stræbt at undgå lokalfarve. Dog tror jeg et steds i det mindste at have opdaget et udtryk, der bestemt viser hen til, at versene i Ragnarss. stammer fra det nordlige Island; i et af Björn jærnsides vers findes udtrykket »syd over sandene« (VIII, 1); det er de store sandstrækninger i det indre af Island, som der her sigtes til[1]).

Digtene er af en meget forskellig art med hensyn til poetiske fortrin. Nogle er ret middelmådige vers uden saft eller kraft eller nogen som helst ejendommelighed, medens man ikke kan frakende andre (særlig dem i Hálfss., Friðþjófss., Hervarars.) en vis friskhed og et klædeligt anstrøg af gammeldags simpelhed, samt undertiden en tiltalende stemningsfuldhed.

Alle disse i Fornaldarsögur forekommende vers er dels løse vers, dels större digte og cykler af vers (samtalevers).

---

1) Jfr. *K. Kålund:* Hist.-top. beskr. af Island II, 51. 69.

Løse vers[1]) findes i Hrólfssaga (alle i fornyrðislag undt. ét i kviðuháttr)[2]), Ragnarss. (en mængde vers i munnvörp[3]), hvoraf nogle også findes i Ragnarssonaþáttr, og 3 i fornyrð. [3]), Hervararars. (ét i málah., de fleste andre i fornyrð. eller blandede versemål[4]), Hálfssaga (fornyrð. [5]), 1½ i stýft versemål), Friðþjófss. (fornyrð.[6]) og munnvörp), Ketill hœngs s. (fornyrð. [7]), málah., ljóðah., munnvörp), Gríms s. loðinkinna (fornyrð. [7]), Örvar-Odds s. (fornyrð.[8]), málah., ljóðah..), Ánssaga (munnvörp, fornyrð. [9]), Ásmundar s. (fornyrð.)[10]), Gautrekss. (kviðuh., fornyrð.[11]), dróttkv.), Gönguhrólfss. (fornyrð.), Bósas. (for det meste fornyrð.), Hjálmþérss. (fornyrð., ljóðah., málah.,), Sturlaugss. (fornyrð.), hvortil kommer Völsaþáttr (fornyrð., málah.) og Orms þ. Stórólfssonar (fornyrð., munnvörp). Alle disse vers handler naturligvis om höjst forskellige ting og begivenheder. De indeholder dels klager (Signys vers i Hrólfss. om hendes slægts forfald, om hendes brødre, der måtte ride på »usadlede« heste) eller vemodige, men dog altid mandige tanker i anledning af liv og død (som Erik Ragnarssöns vers; Ragnars i ormegården[12]), hvoraf det første har lånt fra Krákumál v. 24 og 28; jfr. Hjalmars og Hildibrands dødssange). Af en komisk, naivvemodig art er de underlige brødres vers i Gautrekss., hvor de på en kostelig måde klager over den uhyre forringelse af deres ejen-

---

1) Jeg gör her ikke forskel på hele og halve vers.

2) Jfr. Edd. min. 61 f., LIII ff. *Heusler—Ranisch* er tilböjelige til at antage, at det her drejer sig om rester af et digt. Det er vel muligt.

3) Jeg kan ikke erkende berettigelsen af at ville samle versene her til en cyklus eller brudstykke af en sådan; jfr. *A. Olrik:* Sakses Oldhistorie s. 99. Om de 3 sidste se Edd. min. 93 f., LXXXII.

4) Jfr. Edd. miu. 62 f., LVIII f.

5) Edd. min. 89 ff., LXXVIII; 94, LXXXIII.

6) Sst. 97 ff., LXXXV f.

7) Sst. 94 f., LXXXIII; 77 ff., LXXII ff.

8) Sst. 62 f., LVIII; 74 ff., LXVI f., 105, XC.

9) Sst. 97, LXXXIV; 104, LXXXVII; her anføres verset: *Vel þér selja* osv. under det mærkelige navn: en dans; Heusler—Ranischs opfattelse af verset kan jeg ikke slutte mig til. Ang. verset kan henvises til Läffler: Stud. i nord. fil. III, 1.

10) Sst. 87, LXXV f.

11) Sst. 121 ff., XCIV f.; 96, LXXXIV (Skj. digtn. I, 7).

12) „Ikke trode jeg, at orme [i Krákum.: Ella] skulde volde min død; det hændes mangen en mand, hvad han mindst vænter“ (VII, 1); men han glemmer ikke i samme öjeblik at fremhæve sine 51 kampe.

domme, der er forårsaget ved at en snegl er krøben over guldbarrerne, en spurv har plukket et korn af et aks (jfr. Nere jarls gærrighedsvers i samme saga), for ikke at tale om en okses drab; der foreligger her en folkedigtning, men at versene er lavede efter den mundtlige prosa og ikke omvendt, er indlysende. — Det overvejende antal af versene er digtede i anledning af kampe, drab og heltebedrifter; de udtaler enten et fnysende kampmod, luende hævnlyst, overlegen ro overfor døden eller lign. Af dette indhold er særlig Ragnars og hans sönners mange vers[1]). Man har, hvad også de historiske sagaer i fuldt mål viser, i det 12. og 13. årh. haft et klart blik for oldtidens helte og helteidealer; men også disses modstykke, folk af ringere herkomst, der ikke udviser nogen egenlig kækhed, findes der eksempler på i den hareræddde hyrde, som bliver dobbelt ussel, idet han opstilles overfor den mandhaftige vikingedatter Hervör[2]). Kun en enkelt gang findes eksempel på, at en helt bestemt udtaler frygt (Örvar-Oddr), hvilket sikkert ikke er i oldtidens ånd. — Nogle gange er indholdet af forhånende og spottende art, f. ex. Ketill hængs vers om Hjálmr og Stafnglámr, Án bogsveiges to vers om hirdmændene Ketill og bondedatteren Drífa; de er, navnlig det sidste, ret vittige: »Det vil du [Ketill, der havde udgivet sig for at være An selv] mærke, når du renser stalden, at du ikke er An buespænder; du er brødspænder mere end buespænder, ostespænder mere end alm[bue]spænder« [3]); »Møerne [Drífa og de andre] med de lyse lokker spurgte, da de traf mig: »Hvorfra kommer du, Firdobbelt[4])!?, men jeg svarede den spøgefulde kvinde: Hvorfra kommer alt det vindstille? [*Drífa* = nedbör i vindstille]«. — Enkelte forbandelser eller slette ønsker findes i Hervarars. for ikke her at tale om Buslubœn. — Erotiske vers er der ikke mange af, og de, der findes, er, når bortses fra Friðþjófs romantiske længselsvers, ikke af nogen synderlig finhed. Herhen kunde regnes Ragnars og Krákas vers (Ragn-

1) Den fangne Erik, der vilde hævne sin broder, svarede sin overvinder, kong Eystein, der tilbød ham sin datter: „Jeg vil ikke høre tilbud for min broder eller købe mø for ringe, ti man siger, at Eysteinn er bleven Agnars bane. Ingen moder græder for mig: jeg vil dø; lad da spydtræet stå igennem mig“ (V, 1) osv.

2) Samtaleversene i Hervarars. (II).

3) Jfr. ovf. 136.

4) Hentydning til Ans legemsfylde. — Når *Heusler—Ranisch* kalder Ans spörsmål „spøgefuldt meningsløst“, er det kun fordi de miskender betydningen af *drífa*, jfr. *logndrífa*.

arss. II, jfr. Brunes vers i Ketilss. I, Hjálmþérs og Ölves vers i Hjálmþ. s. III, Hörðs vers sst. IV). Sammenlignet med eddadigtenes kærlighedsvers er disse vers ikke alene overordenlig tarvelige, men hører til en helt anden sfære og helt andre tider, hvortil f. ex. Unns vers i Njála også hører. — Af særlig interesse er de 3 vers endelig i Ragnarss. (IV)) om den nyfødte Sigurd orm-i-öje og ikke mindst det lille (börne-?) vers i Örvar-Oddss (V), som jættedatteren fremsagde for den voksne Örvar-Oddr (»Liden stump, med en tot under næsen, större var Gudmundr [hendes broder], født i går«). — Ved de vers, der tillægges ikke-menneskelige væsner, som en træmand, ja, et bjærg, der ses hæve sig op af havet (Hálfss.), den såkaldte marmennill [etslags havmand, Hálfss.], fingalkn og troldkvinde (Hjálmþérs s.) er der ingen særlig grund at dvæle, ligeså lidt som ved de særdeles ubetydelige gengangervers (Hálfss., Gönguhrólfss.). Heller ikke er de få völvevers (Hrólfss., Örvar-Odds., Orms þ.) af nogen betydning eller ejendommelig art; den første völve er i øvrigt et morsomt eksempel på, hvorledes en sådan person lader sig købe til at forandre sit udsagn, hvilket uden tvivl viser senere tiders ukendskab til de gamle völver.

Digte og versgrupper. En af de mest interessante af disse er den versgruppe, der findes i Friðþjófss. (I) og som tillægges Fridtjof og hans fostbroder Björn samt Ásmundr under sejlasen til Vesterøerne. Havet var i oprør på grund af den stærke heksestorm, skibet arbejdede svært i den voldsomme søgang, mændene sled hårdt med at øse og for at undgå brådsøer. Fridtjof alene mistede ikke humøret, men var stadig den, der glad og frejdig opmuntrede andre og henkastede vers, der svarede til og udtalte hans sindsstemning; de er en blanding af let skæmt og alvorlig ihukommelse af hans kærlighed til Ingeborg; det er tanken om hende, der stadig bryder frem og som danner grundtonen og den røde tråd allevegne i viserne. Disse vers kunde sammenlignes med kong Harald hårdrådes gammensviser om Ellisif. I 4. vers ytrer Fridtjof: »För rode jeg tit og ofte til Ingeborg; nu må jeg sejle i det kølige vejr og lade havdyret [skibet] løbe let med mig«. Hans alvor gælder ikke den livsfarlige sejlas; med faren spøger han; den isnende storm kaldes »et køligt vejr« og han vil lade sit skib løbe let — på det voldsomt oprørte hav med de skyhöje bølger!, men Ingeborg glemmer han ikke. Her er virkelig digterisk kraft og höjhed til stede. Efter at være kommen til land og have undgået

Rans kolde favntag ytrer han (v. 18), at »nu kan alle være muntre, og endnu kunde det ske, at han fik Ingeborg«. Denne af nordisk vikingemod og erotisk følelse svulmende verscyklus er næppe yngre end fra omtrent 1200, og jeg er ikke enig med *H. Falk,* der vil, at den skal være fra 1250 —1300 [1]). Når han som bevis herfor anfører, at f. ex. *e* (i *erum)* og lign. benyttes som hovedstav, er det ingen gyldig grund til at sætte den så langt ned i tiden; lignende findes nemlig i bevislig ældre vers [2]). Heller ikke er det holdbart, når han vil påvise et helrim, hvor *æ* er = *œ* (6.₈); her kan nemlig aldeles lige så godt stå halvrim (altså *æ* = *œ*), da verset er digtet i ufuldkomment drotkvædet (jfr. v. 10.₈, 12.₈ og 7.₂, 14.₈, hvor intet rim findes). Dog er det muligt, at enkelte af versene (f. ex. 13 a) er noget yngre end hovedbestanddelen af sagaens vers. I det hele er jeg tilböjelig til at antage, at viserne i munnvörp er lidt yngre end fornyrðislagsversene, skönt dette ikke ligefrem lader sig bevise.

Dødssange. Den første af disse, Hjalmars dødssang, findes både i Örvar-Odds. og i en bearbejdelse af Hervarars.[3]) Der er forskel både hvad versantal og versrækkefølge angår. Örv. har 4 vers mere end Herv. Om hvad der var oprindeligt har der været delte meninger. *Boer* har [4]) antaget at Örv.s var den oprindelige, og hertil har *Heusler* og *Ranisch* sluttet sig [5]). På den anden side har *B. Nerman* [6]) kraftig hævdet Herv.s form som den oprindelige og mest ægte [7]). Dette stemmer med min tidligere udtalte opfattelse. Örv.s plus-vers er dels matte udvidelser, dels gentagelser af de ægte; herom kan jeg henvise til Nermans træffende påvisninger. Yderligere er det hele blevet udvidet ved flere navneremsevers, der mangler i et af hovedhåndskrifterne. Versenes rækkefølge i Herv. er i virkeligheden fortræffelig som den er,

1) Arkiv VI, 70 ff.

2) Se herom *K. Gíslason:* Aarbb. 1889, s. 351. Desuden tager *Falk* fejl, når han f. ex. mener, at *er* i v. 5.₈ danner en rimstavelse med *ver-ja;* linjen er uden rim, ti *E* i *Ellida* er hovedstaven og foran den kan intet betonet ord stå. Ligeså urigtigt er det, når han mener, at *um* i *erum* 7.₂ kan komme i betragtning som rimstavelse med *kom* (i *komnir*); sligt er umuligt.

3) Cod. reg. 2845, 4°.

4) I udg. af Örv. (s. xLii ff.), jfr. Arkiv VIII, 123 ff.

5) Eddica minora XXXVII ff.

6) Svärges hedna litteratur 1913, kap. 6.

7) Det samme har *Neckel* udtalt i Beiträge s. 460—61. Jfr. *Heinzel* i Anzeiger 1890, s. 129—30.

og der er ikke nogen grund til at omflytte noget af versene[1]). Digtet indledes med et vers af Oddr vidförle (således sagaen, hvad enten dette er oprindeligt eller ej[2]), der spörger Hjalmar hvorledes det står til med ham, hvorefter dennes svar følger som en monolog af tilbageskuende vemodig art. Hjalmar omtaler først sine sår og sin tilstand; ganske naturlig mindes han den stilling, han kunde have indtaget, men »som han aldrig var tilfreds med« (nemlig i ro og fred at styre sine gårde). Hans vikingenatur fik overhånd. Til gengæld må han nu ligge »søndret af sværdet på Samsø«. Han mindes drikkelagene hos kongen i Upsala (eller: sin faders huskarle, der tynges af mjøddrik, var.), medens han nu udmattes af blodtab. Det er atter modsætningen mellem för og nu, vi her møder ligesom i Fridtjofs vers, i Ragnars vers osv.; dette æmne synes at have været særlig yndet i det 12. og 13. årh. Så mindes Hjalmar, der foruden at være en kraftig viking var, ligesom Fridtjof, en erotiker af en Gunnlaugs rang, sit sidste møde med den elskede Ingeborg, den upsalske kongedatter, og beder sin kammerat bringe hende »den røde ring af sin arm«. Det er sidste gang han er draget i leding, og han ser ravn og örn komme flyvende for at læske sig i hans eget blod, »det sidste bytte, han giver dem«. Dette digt hører utvivlsomt til de bedste af disse digte og kan endogså måle sig med mange ældre; der er deri en ligefrem og storladen simpelhed både med hensyn til modsætningen mellem för og nu, erindringen om den elskede, samt og ikke mindst i den smukke slutning. Digtet gör et forunderlig mildt vemodigt indtryk, idet vi her ser den døende helt og den trofaste elsker forenede i én fuldtud ridderlig skikkelse, der falder for en fjendes forgiftede sværd.

Det har været omtvistet, til hvilken tid digtet var at henføre. *Boer* ansatte det til det 10. årh. snarest dets første halvdel; derimod kalder han det i sin afhdl. om Hervararsaga[3]) »et forholdsvis ungt kvad« og antyder dets afhængighed af andre (ældre) digte. Dette er uden tvivl nærmere det rigtige. *Heusler-Ranisch* sætter det »senest til slutningen af 12. årh.« *Nerman* hævder, at det er betyde-

---

1) En anden ting er, at rimeligvis et par vershalvdele er i Herv. mindre oprindelige, hvor Örv. er at foretrække. I kritisk henseende er der intet betænkeligt herved.

2) *Nerman* har hævdet, at Hjalmars kammerat var den i v. 7 nævnte Sóti, og at *Sámsey* (v. 3) måtte søges i østerleden. Dette er dog tvivlsomt.

3) Aarbøger 1911, s. 32.

lig ældre end 1100. Jeg er nærmest tilböjelig til at slutte mig til Heusler-Ranisch.

Den anden dødssang, Hildibrand Húnakappes, (i Ásmundarsaga), er langt kortere (kun 5½ vers), men af en noget lignende art, skönt ikke så poetisk smuk som Hjalmars [1]. Det tragiske ved Hildibrands død var, at han faldt for sin halvbroders hånd; det er dette, sammen med at Hildibrand i et slags raseri havde dræbt sin egen sön, som danner sangens baggrund. Hvis det sidste halvvers, der er et lån fra Hjalmars sang, hører til sangen fra først af, er den yngre end hin, hvad den også i det hele gör indtryk af at være. Dens første vers haves omtrent ordret hos Saxo [2] (her tillagt den døende Hildeger), men forholdet mellem Saxo og de isl. vers er det næppe muligt at bestemme. De går snarest tilbage til ét og samme oprindelige vers.

Den tredje dødssang er Ásbjörn den prudes i Orms þáttr Stórólfssonar. Skönt Asbjørn her sættes i forbindelse med en historisk person, er han dog vel kun en sagnskikkelse. Asbjörn kom til at lide en kvalfuld død, og under pinslerne fremsagde han sin dødssang (ligesom det fortælles om Sigurd slembe, at han under sine rædselsfulde pinsler sang en salme); heri omtaler han sine heltegærninger sammen med Orm og andre. Denne sang, der mest består af vers i blandet versemål, er åbenbart en efterligning af Krákumál, ikke alene derved at flere af versene begynder med en omkvædslinje *(Annat var þás inni)*, men også derved, at ord og forskellige udtryk på en umiskendelig måde er hæntede derfra, ligesom også hele tonen stærkt er efterlignet [3]. Sangen er næppe ældre end fra den sidste halvdel af det 13. årh. og af langt mindre betydning end de to første.

Endnu en sang, den fjærde dødssang, må regnes hertil, nemlig *Ævikviða* [4]) Örvar-Odds. Dette digt findes som anhang til sagaen om Oddr, men findes ikke i de to bedste håndskrifter [5]. Digtet er, ligesom Krákumál, et tilbageskuende digt, der

---

1) Om den kan henvises til Edd. min. XLII ff. Her udtales, hvad der er meget rimeligt, at digtet er noget ufuldstændig overleveret.

2) *Þik Drótt of bar af Danmörku, en mik sjálfan á Svíþjóðu* ≠ Danica te tellus, me Sveticus edidit orbis, Drot tibi maternum quondam distenderat uber. Saxo p. 357, og der findes flere ligheder, jfr. *Detter* i udg. s. 101 ff. og Edd. min. XLIV.

3) Jfr. et så efterklassisk udtryk som *fleyskip* (v. 2), *forma* (v. 5).

4) *Ævidrápa* er et urigtigt navn.

5) *Boers* udg., fort. xiv ff.

indeholder Örvar-Odds lævnedsbeskrivelse fra først til sidst, hvor Oddr helt igennem er den talende. Det meste af indholdet genfindes i sagaens fremstilling; jfr. nedenfor. Digtet er temmelig ensartet, jævnt prosaisk, dog ikke helt uden en vis kraft og livlighed, hvilket kommer af, at digteren har været i besiddelse af en ikke ringe ævne til at anslå de gamle digtes tone og fremfor alt til fra disse at låne ord og vendinger [1]). Herefter og ifølge digtets indhold er det næppe ældre end fra den sidste halvdel af det 13. årh., og jeg ser deri et af de digte, som »fremsagdes ved sagaens slutning« (jfr. ovf. s. 139). Flere af digtets vers findes også på sine steder i sagaen. Spörsmålet er nu, hvorledes dette skal betragtes. *Heusler-Ranisch* har i Edd. min. kun optaget 16 vers, d. e., dem, der findes anført i prosaen, og de skulde være del af et ældre, iøvrigt tabt, digt. Over disse brudstykker skulde så Ævikviða være forfattet, måske først i 15. årh. *Boers* opfattelse var først den [2]), at der af det oprindelige digt var 1½ vers (de sidste) bevarede; de andre var lausavísur (senere antagelse, at flere af disse tilhørte det samme digt), der samledes til en »ævidrápa (sål.). Endelig blev digtet i de sene håndskrifter interpoleret (så at det fik sin nuværende skikkelse, er vel meningen). Lignende udtalte han i Arkiv-afhandlingen (et digt fra beg. af 12. årh. eller för). Det ses heraf, at Heusler-Ranisch's og Boers opfattelse er indbyrdes nærbeslægtet. Det ældre digt henfører Heusler-Ranisch til 12. årh. Boer gör det meget ældre[3]) og i udg. i Sagabibliothek (s. XI f.) henfører han det til det 10. årh. Digtet er i hvert fald ældre end sagaen i dens nuværende skikkelse, hvilket passer godt til dens alder (her ses bort fra de yngre tilföjelser), der ifg. Boer [4]) er at sætte til o. 1300, næppe ældre.

Jeg er enig med de nævnte forskere i, at der har været et »ældre digt«, en ævikviða, men jeg er ikke enig med dem m. h. t. det bevarede digt og dette »ældre« kvad. Jeg antager, at digtet som det foreligger — bortset fra yngre tillæg, hvorom straks nedenfor — i virkeligheden er det oprindelige digt, hvorfra sagaens forfatter har hæntet sine vers. Når et halvvers findes i ordstriden med Sæolfr-Sigurd, mener jeg nu, at det her er urigtig indlemmet. Den måde, hvorpå versene anføres i sagaen, har ikke meget at sige;

---

1) Jfr. *Boer:* udg. 212.

2) Udg. s. XVII. Iøvrigt er det ikke let at få Boers endelige mening frem.

3) Arkiv VIII, 139.

4) Fortal. XXXVI f., jfr. udg. i Sagabibl., einleit. X.

i de historiske sagaer anføres undertiden vers, som om de var lausavísur, men som bevislig tilhører digte. Og når Boer ikke kan forstå, hvorfor så ikke flere vers er optagne i sagaen, må man henvise til den rene tilfældighed eller lune, ifølge hvilken drapevers, uden nogen bestemt plan, er optagne i de historiske sagaer. Jeg finder min opfattelse bekræftet ved den i hdskr. M. stående sætning: »således hedder det i versene«, hvorved der klart sigtes til digtet [1]. Digtet findes ikke helt i sin oprindelige skikkelse, men det er blevet interpoleret med vers svarende til de yngre tilføjelser i sagaens yngre håndskrifter. Dette har Boer rigtig fremhævet. Han henviser til v. 58—62, 63 og 66, og mulig 20, 31, 36. Jeg antager, at v. 54—63 er en sådan interpolation, og her kommer en omstændighed til, som Boer ikke synes at have iagttaget, nemlig den, at vi her finder forskel i den metriske behandling, idet 3-stavelseslinjer her findes i större antal, medens sligt ellers så godt som ikke forekommer. Det er muligt, at enkelte andre vers også er yngre tillæg, som f. ex. 20, der har et eksempel på denne metriske afvigelse.

Hertil skal en femte dødssang föjes, Krákumál, et digt [2], som i forskellige henseender indtager en særstilling, men som, hvad digtningsart angår, slutter sig til de foregående, sidst behandlede digte. Dets indhold er i korthed følgende: Ragnarr i Ellas ormegård er den, der taler i hele digtet, og han giver deri først en fremstilling af sit tidligere liv og bedrifter, drabet af lyngormen og forskellige søtog og kampe omkring i Norden og på de vestlige øer (v. 1—21). Dette afsnit er temmelig prosaisk, skönt fremstillingen på sine steder kan være ret livlig og viser forfatterens ævne til at variere det samme æmne. Hist og her kan der også findes oplivende sætninger af erotisk indhold eller følelsesudbrud, som når det hedder: »det gik varmt til [i kampen] og det var noget andet end at sidde på bænken og kysse møen [eller: drikke vinen, som møen skænkede]«. Overhovedet fremstilles Ragnarr både som en helt og som en erotiker, som »møernes kære ven« osv. Langt interessantere og poetisk værdifuldere er digtets sidste del (v. 22—29), der består af almindelige betragtninger

[1] *Boers* forklaring af udtrykket er mindre naturlig.

[2] Navnet findes som overskrift i cod. reg. 1824 b, 4° i Ny kgl. samling; derimod er navnet *Loðbrókarkviða* en senere opfindelse. Ang. digtet henvises til min afhdl. i Vidensk. Selsk. Overs. 1905, hvor jeg bl. a. bestrider *A. Olriks* opfattelse af digtet som norsk. — Udg. i Skj. kvad B I, 649-56.

angående helten og hans måde at opføre sig på; han står i spidsen for sine mænd — »derfor er han ikke mere hjemfalden til døden; den, der aldrig nærer ulven, har grund til at klage over sit liv; aldrig har den feje gavn af sit hjærte. Aldrig skal man vige; altid er det mandens kendemærke at stå fast. Ingen undgår alligevel sin skæbne; den må vi alle lyde. — Ikke havde jeg trot, at Ella skulde volde min død. Dog, det glæder mig at vide, at Balders faders bænke altid er rede til at modtage folk til drikkelag, og ikke skal jeg møde dér med frygtens ord på læben. Snart er jeg død, men når Asløgs sönner erfarer det, vil de raske svende ikke blive siddende rolige«. Endnu en gang mindes Ragnarr med krigerstolthed og glæde sine 51 sejre, men mere får han ikke tid til at sige; valkyrjerne indbyder ham allerede, han ser dem komme og han slutter med de prægtige ord: »Glad skal jeg øl med aser i höjsædet drikke; ledne er livets stunder, leende går jeg i døden«. Mere kort, klart og sandt har næppe nogen udtalt hovedindholdet af den hedenske oldtids opfattelse af liv og død og livet efter døden i Valhal hos krigsguden, end forfatteren til disse linjer. Det er det gamle, skönne helteideal, der her anvendes på en historisk helt. Er digteren lidt tör og drapemæssig i det første afsnit, hæver han sig i det sidste til en virkelig digterisk höjde. I det hele mærkes en stadig stigen, indtil höjdepunktet nås i slutningsordene. Men ikke alene med hensyn til fremstillingen, også hvad formen angår, har digteren været heldig. Han har — af gode grunde — valgt en lettere versart, der stod det ældste drotkvædede nær. Selve versemålet vækker på engang en stemning af vemod og frejdighed; omkvædet: »vi huggede med sværd«, hvormed hvert vers (undtagen det sidste) begynder, vedligeholder den krigerske grundtone og minder stadig om baggrunden for Ragnars liv og grunden til den situation, helten nu befandt sig i.

Digtets metriske form er, som antydet, etslags háttlausa, uden at denne er strængt gennemført eller overalt ensartet; særlig findes halvrim flere gange, helrim derimod, når den sidste linje undtages, sjældnere ($9._6$, $23._{4.5.6}$, $28,_4$ [1]); hovedstaven står ikke altid i det første ord i linjen. En særegen ejendommelighed for digtet er, at versene består af 10 (og ikke 8) linjer [2]). Det sidste linjepar ind-

1) Jfr. l. $16._2$, hvor den sidste rimstavelse står i anden betonede stavelse; i $17._4$ må læses *mann*, hvorved der fremkommer halvrim.

2) Undtagen vers 23, hvor l. 9—10 og 29, hvor den sædvanlige første linje med den 2. mangler.

tager en særstilling, idet rim her findes meget hyppigere end ellers i digtet; men en regel er ikke gennemført; l. 9 mangler rim i omtrent 15 tilfælde, l. 10 i 7 og har halvrim i 5 tilfælde. Regelmæssigheden er altså egenlig ikke særlig påfaldende; når man lægger mærke til, at de ældste vers (f. ex. Brages) har tilböjelighed til at slutte med en mere eller mindre fuldkommen assonans, er denne tilböjelighed i Krákumál så meget mere forståelig, og det samme mærkes også i andre vers i de uhistoriske sagaer. Da nu tillige det sidste linjepar, der udgör en sætning for sig, adskiller sig i intet fra det øvrige i tone eller fremstilling, forekommer det mig utvivlsomt, at det har hørt til det oprindelige digt; jeg kan således ikke slutte mig til *G. Storms* mening[1]), at disse to linjer skulde være senere tildigtninger. Grunden til at sådanne linjer skulde være tilföjede, er meget vanskelig at indse; overflødige kan man heller ikke sige de er; snarere vilde de savnes f. ex. i 8, 11, 16, 25; hvad der dog særlig bör tages i betragtning er, at den fældede modstander og skuepladsen for en kamp findes tre gange nævnt i disse linjer (i v. 11, 16 og 24). Fra sprogets side er heller intet at indvende derimod. Digteren udelader overhovedet *h* i forlyd foran *r n l*, men *h* findes foran *r* to gange (12.2. 13.7) og dette findes i den 9. linje i v. 15. Sagen er at forstå således; da omkvædet stadig var anbragt i 1. linje, har digteren ikke anset verset for fuldstændigt, medmindre han lod hvert vers bestå af 10 linjer; de to første linjer mangler i v. 29; hvorfor de skulde være udeladte af digteren her, er umuligt at indse, men hvis de også her har stået fra først af, er det en grund mere til at antage, at versene altid har bestået af 10 linjer. Forbilledet til denne afvigelse fra det sædvanlige kunde digteren have fået i eddadigtene, således som disses overlevering var i det 12. årh.[2]).

Mellem den første, historiske del af digtet og Ragnarssaga findes ingen som helst overensstemmelse. Af alle Ragnars dér opregnede kampe nævnes ingen ligefrem i sagaen (i slutningen af 3. kap. tales blot om »mange kampe«); men der findes endogså den modsigelse, at digtet lader Ragnar fælde kong Eystein på Ullarakr (v. 7), medens sagaen lader hans yngre sönner göre det. Sagaen lader Ragnars sön, Agnar (og Erik), først blive dræbt af Eystein, medens digtet nævner en Egill (v. 17) som Agnars banemand. Kun

1) Krit. bidrag 196; jfr. *G. Vigfússon:* Corp. poet. bor. II, 340, *Wisén:* Carm. norr. I, 203.

2) Der kan også mindes om det såkaldte *drag*.

i et af sagaens *vers* findes, som bemærket, et bestemt kendskab til Krákumál, hvilket viser, at sagaen selv er meget ung og at versene tildels er noget ældre end den. Mellem sagaen og Krákumál må der være en temmelig lang afstand i tid; digtet kan næppe være yngre end omkring 1200[1]. Ældre end omkring 1100 er det ikke, da *h* i forlyd ikke var tabt på Island eller i Norge i det 11. årh..; også omskrivninger som *ægis asne* 'havets æsel = skib', *odda messa* 'oddenes messe [sang] = kamp' kan ikke være ældre end fra det 12. årh. tidligst; også en form som *rendr* (9_2) (for ældre *randir*) viser det samme. Vanskeligere kan det være at bestemme digtets tilblivelsessted. *Svb. Egilsson* og *Rafn* antog, at det var dansk; men herimod taler på det bestemteste, at digtet forudsætter en så udstrakt og almindelig skjaldedigtning, som ikke har eksisteret i Danmark, og tillige en sådan udvikling af den i teknisk henseende, som ikke kan forudsættes dér. Der er også en stor forskel på digtet og Saxos fremstilling. Der bliver således kun tale om Norge eller Island. For det sidste taler, at det vidner om en så rigelig tradition og en sådan interesse for oldtiden, som man ikke kender til i Norge eller som man ikke har ret til at forudsætte der; dernæst det kendskab til ældre digtning (som f. ex. Einarr Skúlasons), som det vidner om; for det samme taler endvidere dets kunstlede form; det eneste, som kunde stride mod en islandsk oprindelse er udeladelsen af *h* foran *l* og *r*. Dette er dog ikke afgörende, så meget mindre som *h* *også* findes. Vi har tidligere set, at h udelades foran *r* (s. ovf. s. 119) i et rent islandsk digt. Det er norsk indflydelse, der her gör sig stærkt gældende, aldeles som i de islandske håndskrifter, hvor *h* udelades utallige gange, sikkert uden støtte i udtalen[2]. Bevidstheden om det tilladelige i at udelade *h* fremtræder altså så tidlig, at en digter ved år 1200 kan, måske fordi han fejlagtig har ment, at det var en ældre udtale og at det hele derved tog sig mere gammeldags ud, med vilje have benyttet sig deraf så hyppig. Der er således intet som helst i vejen for at digtet er *islandsk*.

Hvorledes digtets navn er opstået og hvad det betyder, er

---

[1] I sine forelæsninger udtalte *K. Gíslason*, at „det i alle tilfælde er (måske betydelig) ældre end Snorre Sturluson"; jfr. Plural-possessiv i Aarbb. 1889, s. 363. — Jfr. *A. Olrik:* Sakses Oldhistorie 1894, s. 101; jeg kan i det hele være enig med ham i hans betragtning af dette digt, s. 99—101, undtagen for så vidt som han mener, at det er norsk.

[2] Allerede i de ældste isl. hdskr. findes spor heraf.

ikke let at sige. Digteren lader jo Ragnarr selv være den talende; altså skulde det hedde sådan noget som Ragnarsmál; til at opkalde det efter Kráka (= Áslaug) synes der ingen fornuftig grund at være, og det beror vistnok på en senere tids misforståelse.

S t r i d s v e r s o g s a t i r e. Kunde Islændernes medfødte satiriske anlæg ikke rigtig komme til at udfolde sig i vers og digte om hverandre, var der i disse oldsagaer en fri, uden for alle love stående tumleplads, og den blev rigelig benyttet. Fra ældgamle tider havde det været en almindelig underholdning i Norden ved gilder og gæstebud at tage sig en jævningsmand, d. v. s. to og to havde indbyrdes kappestrid i ord om, hvem der var den dygtigste; dygtigheden måltes naturligvis ved deres »store og gode« handlinger *(mannjöfnuðr)*. Af historiske eksempler er det nok at erindre om brødrene Sigurd Jorsalfars og Eysteins berömte mandjævning [1]). I ældre tider har det, i det mindste lejlighedsvis, været skik, at striden førtes på v e r s, samt at et horn skulde tömmes ved hvert vers, der fremsagdes; det var både kappestrid i drik og digtning. Spøgen gik ud på aldrig at mangle svar (og naturligvis altid at tömme hornet); den ene kom da let til at overbyde den anden ved overdrivelser, ja ligefremme lögnehistorier og opdigtede kendsgærninger, hvilke for de tilstedeværende sikkert tidt og mange gange har lydt morsomme nok. Til fjendtligheder og manddrab blev der ved samme lejlighed rigeligt stof. Også mellem virkelige fjender kunde der, når de mødtes, opstå en ordstrid, der da nærmest gik ud på gensidige bebrejdelser og beskyldninger for fejhed og lign. Blandt de gamle traditioner har der sikkert været mange eksempler på en ordstrid af enhver art. Blandt eddadigtene findes netop alvorlige ord- og visdoms-kampe (Vafþrúðnismál, Alvíssmál) så vel som ordstrids-digte med gensidige forhånelser (Lokasenna, Hárbarðsljóð, striden mellem Sinfjötle—Guðmundr, Atle—Hrímgerðr). Nærmest i slægt med disse sidste er forskellige stridsvers i de uhistoriske sagaer . De findes i R a g n a r s s., hvor to gamle kampfæller, der ikke mere kender hinanden, strides, i K e t i l s s., hvor Ketill mundhugges med Finnekongen Gusir og troldkvinden [2]), i G r í m s s. (Grímr og to troldkvinder [3]), i Ö r v a r-O d d s s., hvor en ordstrid finder sted mellem de drikkende, Sigurðr og Sjólfr på

---

1) Jfr. I, 634—35.
2) Jfr. Edd. min. 77 ff., LXIX ff.
3) Sst. 85, LXXV.

den ene og Örvar-Oddr på den anden side[1]), dernæst en ordstrid mellem denne og en hedensk tempelforstanderske (af underordnet betydning[2]); endelig findes en sådan flere gange i Hjálmþérss. Det interessanteste eksempel er striden mellem Sigurðr—Sjólfr og Örvar-Oddr (i fornyrðislag). De bringer hinanden fyldte horn og fremsiger ved hvert et vers, hvor det f. ex. hedder: »Du kløvede ikke brynjer (el. lign.), den gang da vi slog Venderne og kampen rasede«, eller: »Du var ikke i kamp, da vi lod kongens mænd falde; jeg fik der adskillige sår [og kæmpede altså drabelig], men du?, du gik omkring og betlede mad«. Herpå kunde svaret f. ex. lyde: »Du lå på køkkengulvet [eller: gantedes med pigerne], uden mod og manddom, da jeg sloges og fældede så og så mange« osv. Det går i det hele ud på at skælde hinanden ud for fejhed, blødagtighed, leflen med kvinder (tjænestekvinder), uværdige handlinger, men prale af sit eget mod og bedrifter; det hele kan blive noget ensartet og fuldt af gentagelser.

Alle disse vers er temmelig unge, rimeligvis alle fra det 13. årh., hvortil alle forhold, også de historiske på Island (jfr. ovf. s. 133), bedst passer. De forekommer da også kun i de sagaer, hvor versene af forskellige grunde må høre til de yngre og yngste lag. Hvad særlig ordstriden i Örvar-Oddss. angår, er det tilstrækkeligt at henvise til, at der i den hentydes til begivenheder i »Akvitanien«.

Noget beslægtet med disse, men omtrent enestående i sin art, er digtet Buslubœn i sagaen om Herrauðr og Bose.[3]) Da de to fostbrødre var dömte til døden af kongen, Herrauðs fader, kom Boses fostermoder, den gamle, troldkyndige Busla om aftenen til kongens sovekammer og fremsagde over ham sin »bön« (d. v. s. forbandelse, hypnotisk nid), der ifølge sagaen skal have bestået af 3 dele, hvoraf den sidste hed *Syrpuvers*[4]). Af dens første del er 7 vers bevarede (af noget forskellig og uregelmæssig længde)[5]), af anden del kun ét, »da jeg (siger forfatteren) vil undlade at skrive den, efter som det ikke er godt for nogen at gentage den«; af den sidste del (Syrpuvers), »hvori der var stærkest galder og som ikke

1) Jfr. Edd. min. 65 f., LXI ff.
2) Sst. 74 f., LXVI f.
3) Sst. 126 f., XCVII f.
4) Hvad dette ord betyder, er ikke klart, men *syrpa* er vel dannet af *sorp*; *vers* viser, at ordet er ret ungt (næppe ældre end fra 14. årh.).
5) Jeg kan ikke indse, at rækkefølgen af versene bliver bedre ved at flytte v. 4 til efter v. 7 (Heusler—Ranisch).

må synges efter solnedgang«, haves kun slutningsverset. Digtet indeholder de kraftigste forbandelser. De 2 første vers er indledning (af personlig art), hvorefter et almindeligt ønske om at alt i verden skal blive værre. Så truer hun kongen personlig med legemlige lidelser (v. 4) — dette synes at være en naturlig rækkefølge —, og så ulykker og lidelser, når han er på rejser (sejler, rider) eller sidder eller ligger. »Klipperne rævne, himlen briste, vejret forværres, hvis du ikke giver dem liv«, »dit hjærte skal gnaves af orme, dine øren sløves, dine öjne vendes om, hvis du ikke« osv., »dersom du rider, skal hestene blive halte, alle veje blive dig ufremkommelige, din sæng blive dig som brændende halm, dit höjsæde som en rullende bølge«, foruden rene obscöniteter osv. Det ender med trusler om runevirkning. Det kan ikke nægtes, at der er en vis kraft i den masse forbandelser, digtet har indeholdt, og det er intet under, at sagaen lader kongen bukke under for deres overvældende magt. Men digtet er i øvrigt stemmende med den temmelig lave tone, der råder i sagaen; det er lavt-grotesk uden spor af ophöjet lidenskab; der er en himmelvid afstand mellem Buslas besværgelse og f. ex. Sigrúns forbandelser over sin broder (I, 92, 257), en lige så stor afstand som der er mellem det 10. årh.s valkyrje og det 13. årh.s signekælling. Ældre end fra det 13. årh.s sidste halvdel kan digtet ingenlunde være [1]). Det er i det hele i metrisk henseende noget formløst og nærmer sig en þula. Det er sikkert ingen omdannelse af en ældre Buslubœn, der mulig kunde have eksisteret, hvad jeg dog ikke anser for rimeligt.

Efter det sidste vers følger 6 runetegn *(raþkmu* vistnok forvansket: *fuþark)* og så 6 i, 6 s, 6 t, 6 i og 6 l; det er sikkert ikke rigtigt heraf at danne 5 ord: *ristill, aistill* osv. Det er en runemagi, til hvilken vi mangler nøglen.

S a m t a l e v e r s. Grupper af sådanne af en mere eller mindre vidtløftig art findes i adskillige sagaer. I H e r v a r a r s a g a haves samtalen mellem Hervör og den feje hyrde (7 v.), dernæst mellem hende og hendes fader Angantyr i gravhöjen på Samsø (23 v.), af hvem hun kræver sværdet Tyrfing. Denne samtale findes i bægge bearbejdelser med undtagelse af et verspar, der ved en forglemmelse eller fejl ikke findes i cod. reg., ligesom slutningen her mang-

1) Jfr. et linjepar som 2_{7-8}: *en þeim þó fjándligust, sem ek vil fyrir telja; klárar* (= heste) og en linje som *en sál þín sökkvi í víti!* Sagaen synes at stamme fra 14. årh. Jfr. *Jiriczek* i sin udg. (1893) s. LV—LVI.

ler, fordi der er en lakune i hdskr. Hervör kalder først på sin fader og hans brødre med fordring om sværdet. Angantyr kommer frem og råder hende bestemt til at föje sig bort, men hun er ikke »bange for deres bål« og ræddes ikke for spøgelser; hun er tiltalende kæk, uforfærdet, men indrömmer tilsidst det farlige ved situationen. Endelig giver Angantyr efter og giver hende den kostbare, men farlige gave. Digtet hører ikke til de ældste af disse kvad og har flere efterligninger [1]. — En venskabelig samtale (i ljóðaháttr) men i øvrigt uden betydning, haves i Ketilss. mellem Ketill og Böðmóðr [2]. — I Hálfss. findes flere samtaler på vers. Først mellem kong Half og Innsteinn (15 v.), i hvilken denne stærkt opfordrer kongen til at indebrænde Ásmundr, der lige har indbudt Half til gilde, men som stærkt mistænkes og ikke med urette for troløshed. Kongen vil imidlertid ikke tro noget ondt om ham; Innsteinn fortæller kongen nogle drömme, der varslede ilde, men kongen udlægger dem på en helt anden måde end Innsteinn. Følgen bliver, at han blev angreben med bål og brand og omkom tilligemed sine tapre fæller efter en heltemodig kamp. Innsteins drömme minder om drömmene i Atlamál og viser så sikkert som noget, at digtet ikke er ældre end fra det 12. årh., hvortil dets om Grípisspá stærkt mindende prosaiske tone svarer [3]. Hertil slutter sig Innsteins opfordring til at kæmpe tappert for sidste gang; slutningen hæver sig noget op over det øvrige: »det vil mænd göre til sagn, at kong Half døde med smil på læben« (jfr. slutningen af Krákumál) [4]. Men disse ord viser, at versene ikke er ældre end hine og har den udstrakte sagafortælling på Island til forudsætning; en sådan sætning findes aldrig i de gamle eddadigte. — Dernæst er der en samtale mellem Ulf den røde og Útsteinn (13 v.); den er heltemodets og tapperhedens lovsang; den fører til, at Útsteinn dræber Ulfs 8 sönner i tvekamp. Vi finder her atter en benyttelse af drömmemotivet foruden andre omstændigheder (brugen af *dritmenni*, se ovf. s. 143

[1] Bægge digte findes i Edd. min. 13 ff., jfr. XVII ff. *Neckel;* Beitr. 327 f. Jeg antager ikke, at noget mangler i digtet (samtalen mellem Hervör og Angantyr), men v. 11 er vistnok en tildigtning. Der findes også en samtale på vers mellem Hervör og hendes fosterfader, jarlen, jfr. Edd. min. XXVII. Der kan yderligere henvises til *Boer* i Aarbøger (1911) s. 10 ff.

[2] Edd. min. 82 f., LXXIV.

[3] Et lignende digt eller sagn ligger til grund for *Alvur kongur* i Fær. kvæder II, 3 ff.

[4] Det hele i Edd. min. s. 33 ff., jfr. XXVI ff. jfr. *Neckel:* Beitr. 98 ff.

osv.), der viser samtidigheden af denne og den første gruppe[1]. — Dette sidste gælder også Hrokr den svartes enetale i skoven (27 v.), som hørtes af Hakes datter Brynhildr. Hrokr mindes sit forrige helteliv hos kong Half og dennes krigstog og bedrifter, og han opregner sine heltefæller; han mindes sin broder, der levende måtte brænde med de øvrige; tilsidst udtaler han et håb og ønske om hævn, samt sin kærlighed til Brynhildr. Digtet, et oversigtskvad, er præget af et vist vemod, men er dog ikke synderlig poetisk i nogen henseende; dertil er det for nöjagtigt og vidtløftigt. Motiver er lånt flere steder fra. Navneremsen viser den lærde tids interesser og dermed digtets tilblivelsestid[2].

Af et særligt digt fra den sidste halvdel af det 13. årh. Sörlastikki, i Haðarlag, haves et vers om Sörles fald.

I Gautrekss. forekommer en mængde vers i fornyrðislag som oftest med overskriften: »således siger Starkaðr«; alle disse vers tilhører »det digt, som hedder Víkarsbálkr« [3]. Hertil må ialt henføres omtrent 25 vers af uregelmæssig længde; de er digtede i etslags blanding af kviðuháttr og fornyrðislag[4]. De handler dels om Starkad selv og hans opvækst, dels om de kampe og heltegærninger, han og Víkarr udførte, samt om Víkars ved Starkad forårsagede død — »det var min sörgeligste gærning«, ytrer Starkad selv. Digtet er ikke ældre end fra det 13. årh. og *A. Olrik* tager fejl, når han mener [5], at det »af sproglige grunde« næppe kan sættes senere end til det 12. årh.; en sådan antagelse savner holdbart grundlag. Endnu mindre er det fra 11. årh. *(Heusler-Ranisch)*[6]. — Til et forskelligt digt synes en halvstrofe at høre, hvori Starkad antyder drabet af Háma[7].

---

1) Edd. min. 71 ff., jfr. LXIV f.

2) Sst. 44 f., jfr. XXXIV ff., *Neckel:* Beitr. 358. Jfr. *Andrews* i udg. i Sagabibl. Einleit. § 1.

3) *J. Sigurðsson* (Sn.-Ed. III) har næppe ret, når han antager to digte: sagaen giver ikke anledning dertil. Jfr. *G. Þorláksson:* Udsigt s. 7 og *K. Müllenhoff:* Deut. alt. V, 297, men denne har uret i at antage, at Vikarsbálkr er et afsnit af et större digt. I Edd. min. 38 ff., jfr. XXIX ff.; *Neckel:* Beiträge 351 ff.

4) Til Snorres Starkaðarlag (Hátt. v. 98) er der intet aldeles tilsvarende.

5) Festskr. til V. Thomsen s. 128.

6) Digtet er blevet interpoleret med 8 vers: jfr. Edd. min. XXX—I., og måske flere (13—16?) jfr. Neckel.

7) Sn.-E. II, 104. Edd. min. 64, LX.

Endelig findes der i *Hervarars.* en mængde vers (o. 32), der alle synes at høre sammen og måske tilhører alle ét digt. Således *Heusler-Ranisch,* der kalder digtet: Das lied von der Hunnerschlacht [1]), efter den hovedbegivenhed, som digtet handler om. Efter et indledningsvers om forskellige konger (der begyndes med Humle, Hunnernes konge), fortælles om Hlöðr, Heiðreks sön, født og opdraget blandt Hunnerne; han begiver sig som voksen afsted til Goterne for at afkræve sin broder, Angantyr, halvdelen af al arv efter Heiðrekr. Angantyr byder ham gode vilkår, men kun $1/3$ af »Gotþjóð«, og Tyrfing erklærer han, at han ikke kan dele [2]). Gizurr Grýtingaliði fraråder at modtage tilbudet, kalder det et tilbud, et trællebarn kan modtage. Så forbereder man sig til kamp. Der mældes om Hunnernes voldsomme færd, overfald og drab af Angantys søster, (d. yngre) Hervör. Kampstedet bestemmes, hvor Hlöðr falder. Slutningen af digtet er så kortfattet, at der nødvendigvis må antages at noget mangler deri. Også andre steder er det åbenbart mangelfuldt [3]).

Digtet er en perle blandt alle disse efterklassiske digte, kraftigt og kærnefuldt, og det giver udmærkede karakterskildringer. Det er gammeldags i tone og udtryk, men dette er det på grund af megen efterligning af ældre kvad (Atlakviða, Hamðismál og flere). Digtet hidrører fra 12. årh., det er næppe ældre. *Heusler-Ranisch* vil åbenbart henføre det til 10. årh. (s. XIII). På grund af genklangene fra de nævnte digte kan det ikke være så gammelt [4]). I sagnhistorisk henseende er det af stor interesse.

Til slutning kommer vi til et par enestående versgrupper: g å d e r n e i H e r v a r a r s. og v e r s e n e i V ö l s a þ á t t r.

Fra ældgammel tid har det været en almindelig folkeforlystelse i Norden, ligesom hos andre oldfolk, at g æ t t e g å d e r; også det kunde tillige være etslags ordstrid eller væddekamp. At udtænke

---

1) Edd. min. 1 ff., VII ff., 105, LXXXVIII, jfr. *Boer* i Aarbøger 1911, s. 64 ff., *Neckel:* Beiträge 256 ff. I Skj. digtn. afsnit V—VII, B II, 270 ff.

2) *Neckel* mener, at linjerne med „*Gotþjóð*“ er tilföjede og at *Tyrfingr* her betyder „et land“(!).

3) *Heusler—Ranisch* mener, at det flere steder er overarbejdet i senere tid (s. XIV); dette er muligt.

4) *Boer* udtaler i Aarbøger 1911, s. 67—68, at „disse strofer ikke er rester af eet digt“, de er opståede til forskellige tider; disse bestemmes ikke nærmere, men der vil være ment det 11.—12. årh.

og tyde gåder var en forstandsøvelse, som den nordiske ånd ligesom var skabt til at udvikle. Verdenstilblivelsens gåder havde tidlig beskæftiget den, og de var blevne tydede så godt som det fra vore urgamle forfædres åndelige standpunkt var muligt; til at trænge ind i det dybe og skjulte, det overnaturlige og mystiske følte den altid trang; men denne trang skabte ingen mystik, men en klar, rationalistisk lære og opfattelse. Denne gransknings-tilböjelighed kommer til orde i de ældste eddadigte, Odins spörsmål til Vafþrúðnir er etslags gåder, Þórs spörsmål til dværgen Alvíss ligeledes; dog er det ikke gåder i ordets egenligste forstand, og nogen virkelig gådecyklus i bunden form er ikke overleveret med undtagelse af den, der findes i nævnte saga og som kaldes Gestumblindes eller kong Heidreks gåder[1].

Det ejendommelige ved gåder er jo, at en ting eller væsen skal betegnes ved rigtige, men ikke altfor tydelige egenskaber, hvoraf nogle, men ikke alle, må være fælles for flere ting; en gåde er således dobbeltsidig; dels skal dens indhold være så almindeligt, at mere end ét kan betegnes; deraf opstår der dunkelhed og usikkerhed hos den tydende; dels skal den indeholde noget, der kun kan passe på det ene; der er i en gåde på en gang en sammenligning og fjærnelse (isolering). Der skal altså ikke alene en kunst og skarpsindighed til at lave gåder, men og ikke i ringere grad til at tyde dem. Her var det ikke så meget positive kundskaber, som kløgt og gennemtrængende skarpsindighed, der krævedes, og i at udfolde en sådan stod vore forfædre ikke tilbage for nogen.

Det siges om kong Heiðrekr, at han havde sagt, at ingen skulde have forsyndet sig i den grad, at han ikke skulde have fred og liv, hvis han kunde fremføre nogen gåde, han ikke kunde gætte. I hans rige var der en mand ved navn Gestumblinde, der var falden i unåde hos kongen. Nu skulde han skaffe sig fred ved at overvinde kongen i en gådevæddestrid. Gestumblinde var ængstelig for udfaldet og blotede til Odin. Da kom der til ham en mand, der bar det samme navn som han og lignede ham fuldstændig. Det var Odin. Denne begav sig nu, på den andens vegne, til Heiðrekr, og da denne bød ham valget mellem at fremsætte gåderne eller gætte dem, valgte han det første, — en plads blev ham anvist i hallen —

---

[1]) Om hele gruppen kan der henvises til min udførlige undersøgelse i festskriftet til K. Maurer s. 508 ff., til *A. Heuslers* afhdl.: Die altnord. rätsel i Zs. des vereins für volkskunde 1901, jfr. *Neckel* i Zs. f. deut. alt. L. Udg. i Edd. min. 106 ff., jfr. XC ff., Skj. digtn. B II, 240 ff.

»og nu glædede folk sig til at høre mangt et visdomsord«. Nu følger Gestumblindes (Odins) gåder (Heiðreks gåder kaldes de i Hauksbogen) og Heiðreks løsninger. Han tyder dem alle uden et öjeblik at betænke sig. Odin s k u l d e imidlertid gå af med sejren, og for at vinde den, måtte han ty til den gamle, af ingen dødelig endnu løste gåde, hvad Odin havde hvisket Balder i øret. Nu var Heiðrekr, der ikke kendte løsningen, formelt overvunden; han blev i höj grad forbitret, trak sit sværd og huggede efter Odin, der nu flöj bort i en falks skikkelse; natten efter blev Heiðrekr dræbt; Odins vrede undgås ikke.

Disse gåder findes i to bearbejdelser, Hauksbogen og i cod. regius af sagaen; de er her i to henseender meget forskellige, idet Hauksbogen har flere (i alt 36) end hin (i alt 30, hvoraf dog én, der ikke findes i Hb.) og idet gåderne findes i en meget forskellig orden. I bægge bearbejdelser er de enkelte vers omtrent enslydende med undtagelse af b ø l g e gåderne, hvor der har fundet en let forståelig forvirring sted; og de er i reglen af samme metriske form. I bægge forekommer to slags versemål, ljóðaháttr og fornyrðislag; det første er langt overvejende og findes i 25 tilfælde i Hb.; fornyrðislagsversene er noget ulige i længde; i reg. er der 21 i ljóðaháttr, de øvrige i fornyrðislag af ulige linjetal. Der er adskilligt, der tyder på, at ikke alle disse gåder hører sammen som Gestumblindes gåder. For det første behandler undertiden flere gåder ét og det samme; om bølgerne er der 3 i Hb., 4 i reg.;det er vistnok uoprindeligt og mindre naturligt, at én og samme ting forekommer oftere end én gang; det ses da også, at nogle af bølgegåderne kun er varianter [1]); i Hb. findes to gåder om ilden (gløder på arnen), medens reg. kun har én. Også den forskellige form, gåderne har, ikke alene i metrisk henseende, men også i indhold (ét steds 4 gåder i ét vers), tyder på interpolationer. Alle fornyrðislagsversene hører uden tvivl til disse. Når man således udskiller de formentlig senere tilkomne, får man til rest 18 gåder og rækkefølgen i reg. omtrent ubrudt til 18 (1—7, 10—16, 18, 23, 24, 29), medens den stærkere interpolerede Hb.'s række bliver: 1—6, 8, 9, 14, 18—20, 23—25, 29, 31, 35. Af bægge rækker er

Hb.: øl, bro, dugg, hammer, mørke, anker, løg, smedebælge, edderkop, angelika, hneftavl, ryper, bølger, isflage, hûn, ild på arnen, Itrekstavl, Odin—Balder

[1]) Herom nærmere i min ovennævnte afhandling.

vistnok mindre oprindelig end

reg. s.: øl, bro, dugg, hammer, smedebælge, edderkop, løg, angelika, isflage, ltrekstavl, hneftavl, ild på arnen, mørke, hún, ryper, bølger, anker, Odin—Balder.

Denne række grupperer sig mere naturligt og systematisk end hin; hammer og smedebælge stilles sammen, løg og angelika, bægge fra vækstriget, ligeledes de to slags brætspil, modsætningerne ild og mørke; ligeledes hører bølger (søen) og ankeret sammen. Men i Hb. mærkes ingen sådan orden eller gruppering[1]. De tre første gåder danner etslags indledning; det er naturligt, at Gestumblinde først fremfører gåden om øllet, der er »folks udmatter, ordenes forkvakler, [men også] ordenes befordrer«[2]; tillige ligger i denne første gåde en opfordring til kong Heiðrekr om ikke at sidde og gætte gåder uden at væde ganen, og således forstod kongen ham. I den anden gåde hentyder Gestumblinde til sin rejse (over en bro) og i den tredje til, hvad »han drak i går« (hænger sammen med den første).

Disse gåder, også de andre, der ikke hører til Heiðreksgåderne i snævreste forstand, viser bedre end noget andet, hvor skarpt et öje vore forfædre havde for omverdenen og naturen, og hvor skarpsindige de var. De udgör meget interessante lævninger af den masse af gåder, der engang har levet på vore forfædres læber og forkortet dem mangen en lang aftenstund ved den lune arne. Interessant er det at lægge mærke til, at indholdet af de her bevarede gåder til dels er hæntet fra det huslige liv (øl, tavl, væv, ilden på arnen, gløderne i asken, hvortil kommer smedearbejde [smedebælge, guldsmedhammer] og økonomi (griseso, ko); ikke mindre end 16 behandler ting fra naturen, medens kun ganske få (pil, skjold, anker) er hæntede fra krigerliv og søliv. Dette er vistnok ikke tilfældigt, men et udslag af den tid og tidsånd, der herskede, da de blev til, snarest i det 12. årh[3]. At de er digtede på Island, derom kan der næppe være tvivl; en sådan digtning og samling

---

[1]) Hvad angår den forskel, der findes med hensyn til tydningerne, henvises til min nævnte afhandling; også i så henseende har reg. fortrinnet.

[2]) Om dette vers se *Läffler* i Arkiv XXVIII, 121 ff.

[3]) Den oftere forekommende begyndelsesformel: „Hvad var det for under, som jeg så udenfor Dellings dör" er, som *Svb. Egilsson* har set, et lån fra Háv. 160; jfr. min nævnte afhandling. — I metrisk henseende findes enkelte ting, der tyder på en sådan affattelsestid, f. ex. udtalen *utan* med kort *u*.

bærer præg af det samme litterære og lærde, videnskabelig interesserede tidsrum, vi overalt støder på; desuden kan i det mindste en af gåderne kun være bleven til på Island (den om obsidianen, der er en særlig islandsk stenart). Derfor er der naturligvis intet i vejen for, at gåderne i og for sig (i prosaisk, eller måske tillige i poetisk form, jfr. *Heusler)*, er meget ældre i Norden. Man har kun taget nogle, et passende gådeudvalg, for at bruge dem til kong Heiðreks gåder, om hvis færdighed og skarpsindighed traditionen talte, og indsat dem i sagaen.

Der kan naturligvis altid være tvivl om, hvorvidt sagaforfatteren selv har givet gåderne deres poetiske form eller forefundet dem versificerede. Jeg er mest tilböjelig til at antage det første; *Heusler* hævder, at det er ubevist, og mener af 4 grunde, at de har tidligere eksisteret i versform. Hans grunde er det imidlertid ikke stort bevendt med; »de vidner ikke om den foreliggende situation eller sagnet«; men hvorfor skulde de egenlig göre det?; »så er det lettere at forstå det forskellige versemål«; ja, sådan i al almindelighed; men hvis fornyrðislagsversene er senere indsatte, bliver argumentet lidet vægtigt; »der er, for det 3. »stor forskel i stil« — ikke mellem ljóðaháttsversene indbyrdes, ialfald ikke mere end vænteligt kunde være. Endelig er det kun gåderne, og ikke svarene, der er versificerede. Dette forstår jeg ikke; intet var naturligere end at opløsningerne netop var prosaiske, hvad Heusler selv indrömmer.

I det hele er disse gåder godt digtede eller dannede; de er koncise og klare uden dog at blive altfor tydelige. Mange er meget morsomme (bølgegåden, ølgåden); et yndigt naturbillede giver den om de to angelikaer med en lille angelika (barnet) imellem sig; et andet billede fra naturen giver gåden om broen: »Jeg rejste hjemmefra; jeg så på vejenes vej [jorden]; der var vej under mig [floden, fiskens vej], der var vej over mig [luften, fuglens vej] og vej allevegne«.

Endnu er der overleveret en lille gruppe på 3 vers i fornyrðislag, indeholdende lutter fuglegåder, som oftest én i hver linje (gåden er egenlig synonymisk). Hvert vers indledes med »jeg så flyve — anden — tredje gang«. Versene er i fuldkommen gammelt regelret versemål. Ifølge håndskriftet skulde det være en tjænestekarl, der på sin husbonds spörsmål om, hvad han havde set, svarede med disse vers [1]).

1) Jfr. Alfræði íslenzk II, CXCVI.

Anm. Til slutning skal bemærkes, at der fra Færøerne haves et brudstykke af en gådecyklus: *Gáturíma* (Fær. kvæder 2, 26 ff.), hvis stof er hæntet fra Heiðrekssaga. Det hedder mærkeligt nok her (v. 8), at gåderne skal være 30 i alt (jfr. reg.); men de færøske gåders indhold svarer overhovedet ikke til de islandske; vi finder her kun gåderne om soen, hammeren og Odin på Sleipner. I de to sidste vers hedder det, at Heiðrekr blev indebrændt med hele sin hird[1]).

V e r s e n e i V ö l s a þ á t t r. I Olaf den helliges saga i Flatøbogen[2]) findes blandt andre yngre indskud den meget mærkelige såkaldte Völsaþáttr om den hedenske familje »på et næs i det nordlige Norge«, der siges at have dyrket en balsameret hestefallus *(völsi)* avlskraftens og frugtbarhedens symbol; denne blev hver aften taget frem og ethvert medlem af familjen skulde tage den i hånden og fremsige derover et vers. Som kilde herfor anføres »et gammelt digt« (d. v. s. et, der var ældre end omtrent 1370), hvoraf det straks anføres et vers i fornyrðislag. Det fortælles nu, at kong Olaf (den hellige) hørte noget om denne besynderlige afgudsdyrkelse, der godt kan have været meget gammel, og begav sig da, ledsaget af Finnr Árnason og Þormóðr kolbrúneskjald, derhen; beskrivelsen af deres modtagelse og ophold gives. Om aftenen blev fallus som sædvanlig taget frem og den begyndte sin runde i huset; den kom også til de tre fremmede; det beskrives, hvorledes den blev modtaget og behandlet af de forskellige tilstedeværende. Det endte med, at kongen kastede den hen til den store gårdhund, hvorpå familjen måtte antage kristendommen. Til grund for hele beretningen ligger muligvis en virkelig begivenhed og gammel ritus; men det digt, der nævnes og hvortil fortællingens vers mulig hører, kan ikke være ældre end det 13. årh., derfor borger dets form og den efterklassiske smags retning, som deri viser sig helt igennem. Versene, i alt omtrent 14, for det meste i fornyrðislag, lægges i munden på de forskellige tilstedeværende personer, og deres indhold og udtryksmåde retter sig efter enhvers tilböjelighed, idet det er mere eller mindre venligt mod den dyrkede genstand og mere eller mindre drastisk i udtryksmåde.

1) Hos andre folk findes ikke mange paralleler til vor samling, se *Heuslers* afhdl. s. 126 ff., og de der findes viser intet indre slægtskab.

2) Flat II, 331—5: Nord. Oldskrr. XXVII, 133 ff. — Jfr. *A. Heusler:* Die geschichte von Völsi i Zs. des vereins f. Volkskunde 1903, Edd. min. 123, jfr. XCV. Skj. digtn. B II, 237—39.

b. De historiske sagaers uægte vers.

Der er i I. bind blevet omtalt forskellige formentlig uægte vers; se registeret til I. Særlig er versene i Njála, Gretla, Harðars. og Svarfdøla s. der blevne kortelig omtalte. Samtlige disse vers, der bærer alle efterklassicismens mærker, må henføres til tiden omkring 1300. Alle de nævnte sagaer er ved den tid dels blevne stærkt omarbejdede og interpolerede, dels først da opståede (forfattede). Denne skik, at digte vers i de uhistoriske sagaer, sammen med kendskabet til, at der fandtes (gamle) vers i andre islandske slægtsagaer, har bevirket, at man ikke vilde lade nogle sagaer være uden vers, og så digtede man en hel del af sådanne og indsatte dem i sagaerne. Men disse uægte vers er i regelen lette at kende fra de ægte ved fremstilling, ordformer og versemål; jfr. I, 470 om Njálas vers, 513—4 om Gretlas, 472 om Harðars. tilligemed den der anførte afhandling af *Janus Jónsson*. Angående Egils »uægte« vers se I, 491—92; desuden findes to uægte vers i Egils s. tillagte en hallandsk jarledatter og vermlændingen Ármóðs datter; alle disse vers er mulig noget ældre end fra det nævnte tidsrum og måske de ældste af de uægte vers. Af alle de mange vers i Gretla af forskellige personer er intet ægte, undtagen nogle af Grettis egne; de uægte vers er ikke uheldige og deres forfatter har haft ævne til at anslå dels en vemodig, dels en sarkastisk og let spøgende tone. — I Svarfdølas. og Þorleifsþáttr forekommer nogle sene vers, tildels gengangervers (jfr. dem, der findes i Njála); de er i ingen henseende videre mærkelige. Hertil slutter sig alle vers i de rent opdigtede sagaer: Þórðars. hreðu, Bárðar s., Víglundar s., Bergbúaþáttr, Draumr Þorsteins Síðuhallssonar, — men da alle disse vers vistnok falder udenfor grænserne for det her behandlede tidsrum, vil vi ikke dvæle ved dem her.

Hertil slutter sig enkelte andre vers, mest varselsvers, og enkelte andre, tillagte en jætte, finngalkn, en rodskægget mand. (Tor) [1].

[1]) Skj. digtn. B I, 172. 176.

E. Islandske lejlighedsskjalde.

I det foregående er to mænd flere gange blevne nævnte i forbindelse med hinanden og med de forhistoriske sagaers digte: præsten Ingimundr Einarsson og bonden Hrólfr i Skálmarnes. Ingimundr var en sönnesön af den bekendte høvding Are Þorgilsson på Reykjahólar og hørte således til de ældste og bedste høvdingeslægter; han var en nær slægtning af Are frode. Ingimundr beskrives som en meget sagakyndig mand og en god skjald, dertil livsglad og munter (jfr. hans optræden ved brylluppet på Reykjahólar), yndet af höje og lave. Skönt det i Sturlunga [1]) hedder, at han digtede gode kvad og fik lön derfor udenlands, kender vi intet til fyrstedigte af ham. Han døde i sin höje alderdom 1169. Foruden hans spottevers over Þórðr (jfr. ovf. s. 134) og hans flokkr om Ormr (ovf. s. 139), der er tabt, haves nu kun 1½ vers, bægge om Hafliði Másson, til hvis modparti Ingimundr hørte [2]) Nogen ydmyg kristen synes han efter disse ikke at have været; han ønsker, at Hafliðe havde mistet flere end 3 fingre, der blev huggede af ham. — Hrólfr siges at have digtet »ret godt«, men hans vers kendes ikke. — Af Hafliðes modstander, Þorgils Oddason, haves et halvvers fra 1121 i anledning af, at Hafliðe vilde forhindre ham i at komme til tinget [3]).

I forbindelse med Rögnvaldr jarl kale nævnes forskellige, deraf 3 islandske, digtere, først og fremmest Hallr Þórarinsson breiðmaga; denne mand, hvis herkomst i øvrigt er ukendt, kom til Orknøerne noget efter 1140. Efter i nogen tid at have opholdt sig hos en enke, Ragna, kom han til jarlen, og sammen med ham forfattede han *Háttalykill* (se ovf. s. 34 ff.) [4]). Ellers haves af ham kun ét vel digtet vers i runhent [5]).—Dernæst nævnes Odde litle Glúmsson fra Bredefjorden og Ármóðr; disse to siges at være komne til jarlen i efteråret 1148; de deltog i hans tog til det hellige land, men er ellers ukendte; måske var Odde af Glúmr Geirasons slægt. I Flatøbogen kaldes de »Hjaltlændere« (o: Shetlændere); men der er ingen tvivl om, at *G. Vigfússon* har ret, når han efter præsten Magnus Ólafsson i Laufás i sin tekst optager den fra Magnus', sikkert gamle, kilde stammende betegnelse »island-

1) I, 9, jfr. 22.
2) Skj. digtn. B I, 465.
3) Sst.
4) Flat. II, 468; Orkn. s. 203—05.
5) Skj. digtn. B I, 508—09.

ske«, hvorhos Odde bestemt betegnes som en »bredfjordsk« mand [1]). Af disse to digtere haves henholdsvis 5 og 4 vers, alle fra 1148 og rejsen til Jerusalem [2]). Oddes vers handler om et tapetbillede (jfr. Þorfinnr muðr I, 567), den skönne Ermingerðr ovf. s. 39), sejlasen gennem Gibraltarstrædet, samt de to sidste (i kviðuh.) etslags gravskrift over lensmanden Þorbjörn svarte (se ovf. s. 44), der døde i Acre. Versene er vel digtede, men man kan ikke af dem se, hvor dygtig en digter Odde var. — Ármóðs vers handler om en spydgave, sejlasen forbi Northumberland, Ermingerðr og hans nattevagt i Acre. Efter disse vers at dömme synes han at stå noget höjere end Odde; en munter stemning råder i dem tilligemed en vis velgörende djærvhed og friskhed. I anledning af den stærke bølgegang ytrer han spøgende, »at ikke spröjter den skummende bølge lige op i öjnene på dem, der — sidder hjemme«; men han er åbenbart slet ikke ked af at være med. Et stærkt erotisk-realistisk træk findes i de øvrige vers uden at de derfor er grove. — Til Orknøerne er endnu to islandske skjalde knyttede: E i r e k r, der omkring 1145 opholdt sig hos høvdingen Sveinn Ásleifarson; af ham haves et vers om Sveins plyndringstog i Bretland (fornyrðislag); [3]) — og B ó t ó l f r b e g l a, »en god skjald«, der var bosat på øerne og en god ven af Rögnvald jarl; engang da denne flygtede for sine fjender (oktober 1154), skjulte Bótólfr ham; da fjenderne kom og spurgte om jarlen, svarede han i et vers, at jarlen var gået på jagt, og reddede således hans liv [4]).

Alle øvrige digtere kan efter indholdet af deres vers deles i forskellige grupper.

a) For det første haves r e j s e v e r s og da udelukkende om og fra sørejser.

K l œ i n g r Þ o r s t e i n s s o n, biskop 1152—76, kaldes »veltalende, den störste lærdomsmand og en stor skjald« [5]). Af ham haves et halvvers (alhent), der mulig stammer fra hans vielsesrejse [6]) — Da Hrafn Sveinbjarnarson rejste udenlands 1202, var der ombord på hans skib bl. a. E y j ó l f r f o r n e og G r í m r H j a l t a s o n; de fik en meget stormfuld og farlig rejse gennem Syderøerne; derom digtede disse to forskellige vers. Af Eyjólfr,

1) Orkn. s. 221.
2) Skj. digtn. B I, 509—12
3) Sst. 509.
4) Sst. 513.
5) Bisk. I, 80; jfr. 240—1.
6) Skj. digtn. B I, 515.

der sikkert er den E. Snorrason, som bode på Haukaberg [1]) og omtales som Hrafns rejsefælle [2]), haves kun et halvvers [3]); mulig bör også et drömmevers henføres til ham. — Grímr var munk eller præst og særlig knyttet til biskop Gudmund [4]), men er i øvrigt ukendt; af ham anføres 3½ vers, der alle er godt digtede [5]), det første giver en malende og kraftig, men, som sædvanlig, kort og knap skildring af havets vældige oprør, de fjældhöje bølger og skibet, der bliver ligesom noget ilde tilmode; på digteren mærkes ingen frygt eller angst; det hedder nok så overlegent: »skibet skrider herlig rask fremad«. I det sidste vers omtaler digteren, at de har fået efterretningen om kong Sverres død, »som bringer hans mænd sorg«.

b) Dernæst er der løse vers om enkelte fremragende mænd, levende eller døde.

Guðbrandr digtede et halvvers om Hrafn Sveinbjarnarson [6]), hvis ædelmod i anledning af, at han 1208 ydede sin fjende hjælp, berömmes. Digteren er ellers ukendt; måske er han identisk med den Guðbrandr, af hvem Óláfr hvítaskáld anfører et linjepar; til navnet föjes der *i Svölu* (eller *Svölum*) uden at det med sikkerhed kan ses, om dermed menes en gård eller et digt [7]); digtet var en drape, da »stevene« nævnes. — Om høvdingen Hallr Kleppjårnsson (ovf. s. 135; død 1212) haves et vers (dunhent) af Einarr draumr Þorsteinsson, hvori Hallr stærkt berömmes [8]). — Ámunde Árnason, en »smed« (o: snedker), død 1229 [9]), der i biskop Páls saga kaldes *merkr ok réttorðr;* han siges at have været den kunstfærdigste mand i hele landet, og han forestod kirkebygningen i Skalholt [10]) (ovf. s. 118, anm. 6). Han var nær knyttet til den nævnte biskop (død 1211), om hvem han efter hans død digtede 3 vers, hvori særlig bispens dygtige styrelse prises på en temmelig ensartet måde; desuden haves et vers i tøglag fra 1226, om en Dufgús [11]). Versene viser digterens store ærefrygt

1) Sturl.² II, 298.
2) Bisk. I, 481; Sturl.² II, 290.
3) Skj. digtn. B II, 49.
4) Bisk. I, 472. 481.
5) Skj. digtn. B II, 50—51.
6) Sst. 137.
7) Jfr. *B. M. Ólsen* i Den 3. og 4. grt. afhdl. 193—4. 324.
8) Skj. digtn. B II, 49.
9) Isl. ann. 128; Bisk. I, 548.
10) Bisk I, 132, jfr. 146.
11) Skj. digtn. B II, 58—59.

for og kærlighed til biskop Páll. Þorkell elfaraskáld er fuldstændig ukendt, men synes, på grund af et udtryk i hans vers, at have bot på nordlandet; vi ved ikke, hvad hans tilnavn betyder; mulig er *Elfarar* det samme som *Elfargrímar* (adcolæ Gothalbis); han har rimeligvis levet i det 13. årh., eftersom Njála anfører et vers af ham om Gunnarr [1]), hans tapre forsvar og død, som ånder en dyb medfølelse for hans skæbne.

c) Vers om kampe og drab; de omtaler snart den stedfundne kamp, snart en, der skal stå; snart indeholder de pralerier over vunden sejr og lign.

Fra 1155 er et vers af Dagstyggr Þórðarson (død af sår den følgende vinter) om en stedfunden kamp; digteren er »ked af, at fjenden [Ögmundr sneis] ikke har fået banesåret, men glad over, at han har set ham krybe mellem buskene«. — Dette vers var i øvrigt kun et svar på et vers af Ögmundr sneis, en sön af digteren Þorvarðr Þorgeirsson (ovf. s. 73), om samme kamp; et andet vers af ham haves som en episode fra Vidinesslaget (1208). Om Ögmundr kan i øvrigt henvises til Gudmunds saga og Sturlunga [2]). — Eilífr Snorrason synes undertiden at være bleven blandet sammen med den ovennævnte Eyjólfr forne; han var en sön af nedennævnte Snorre Bárðarson[3]) og levede för og efter 1200. Til ham kan 2½ vers henføres om kampen ved Haukaberg 1197, om et baghold 1201, samt om en fredløs mand, Jóseppr i Súðavík. Alle disse vers er spøgefulde, muntre og i formel henseende fortræffelige [4]). — Guðmundr Galtason er med hensyn til sin herkomst fuldstændig ukendt. Han nævnes som en god skjald, men meget umedgörlig mand. Han opholdt sig hos Hrafn Sveinbjarnarson 1210—11 [5]) og Snorre Sturluson 1227—29. Fra hans ophold hos Hrafn stammer to vers; det sidste (runhent) er digtet i anledning af, at Hrafn i spøg havde sammenlignet digteren med en tævehund, Rósta, hvorover han blev höjlig fortörnet, og han udtaler, at kommer det til kamp, skal man ikke behøve at skælde ham ud. De øvrige 2½ stammer fra opholdet på Reykjaholt hos Snorre. — Af en Brandr, en af Sigvatr Sturlusons mænd, der deltog i toget til Grimsø (1222), haves et vers om Eyjólfr Kárssons tapre færd [6]).

[1]) Jfr. Njála II, 465 (*a*). Skj. digtn. B II, 137.
[2]) Bægges vers Skj. digtn. B I, 522—23.
[3]) Sturl. I, 51.
[4]) Skj. digtn. B II, 51—52.
[5]) Sturl.[2] II, 302; Bisk. I, 667.
[6]) Skj. digtn. B II, 60.

— Den bekendte høvding Ormr Jónsson, svinfellingr (død 5. september 1241), digtede et vers om plyndringen på Sauðafell 1228 (jfr. Guðmundr Oddsson, Guðmundr Galtason, Óláfr Brynjólfsson, Snorre). — Om samme skammelige overfald digtede også den fra Sturlunga bekendte Árne Magnússon óreiða (død 23. november 1251), Sturla Sigvatsson, hvem overfaldet egenlig gjaldt (d. 21. aug. 1238), samt fra det modsatte partis standpunkt Svertingr Þorleifsson to vers, hvoraf det ene er rettet mod Snorres vers [1]). — Af Sturlas fader Sigvatr (d. 21. aug. 1238), en broder til Snorre, haves to vers [2]), det ene om Hallr Kleppjárnssons fald 1212; det sidste er forfattet i anledning af en mærkelig dröm lige för Örlygstadslaget. — Af Páll Þorsteinsson på Hvalsnes, en af Gissurs bedste tilhængere [3]), haves et vers om Gissurs hævn (1254) efter branden på Flugumýrr [4]). — En Þorvarðr (Þormóðr) tréfótr digtede 1255 et vers i anledning af, at to ravne ledsagede ham og andre på et overfaldstog [5]). — Mulig hører hertil endvidere en Þórálfr (-ólfr) eller Þorvaldr, af hvem Snorre anfører [6]) et halvvers af dunkelt indhold om en Háreks faldne mænd [7]). — Til disse vers slutter sig et par, der handler om indebrændinger og plyndringer: en Heinrekr digtede et vers om plyndringen på Mýrar omkr. 1208 (jfr. Guðbrandr ovf. s. 169) [8]). — Ásgrímr Jónsson, et halvvers om, hvorledes de mægtige plyndrer de fattige [9]).

d) En særegen stilling indtager den Styrkárr Oddason, af hvem Snorre anfører et halvvers, der synes at handle om Högnes forfølgelse af Heðinn (af et digt om Hjadningekampen, der altså nærmest slutter sig til versene i Fornaldarsögur ?) [10]). Denne Styrkárr er vistnok identisk med den, der var lovsigemand 1171—80 [11]) og døde 1181. — Et fortrinligt og ejendommeligt vers (run-

---

1) Alle disse vers i Skj. digtn. B II, 93—95.
2) Skj. digtn. B II, 54.
3) Sturl II, 206 og oft.
4) Skj. digtn. B II, 111.
5) Sst. 112.
6) Sn.-E. I, 242.
7) Skj. digtn. I, 388
8) Sst. II, 51.
9) Sst. 137.
10) Sst. I, 387.
11) Safn til sögu Isl. II, 3. 25.

hent) haves af Þórir jökull (af Sturlungernes slægt [1]), digtet lige för han skulde modtage dødshugget 1238; det ånder endnu engang det gamle vikingemod: »Gör dig stærk, her skal du livet lade. Böj ikke hovedet, skönt en byge rammer dig; møernes kærlighed har du nydt — engang skal enhver dø [2]). — En ellers ubekendt Bjarne Kálfsson *skáld* nævnes hos kong Sverre 1192 i forbindelse med vinterrejsen fra Oslo til Trondhjem; der anføres et runhent vers, hvori han, ikke uden humor, klager over at måtte se »enhver fant og kok tilhest«, medens lendermænd og hirdmænd må »traske i sne og sjap« [3]). — Om kirkebygningen i Skalholt digtede Rúnólfr Ketilsson et vers [4]), hvori han udtaler sin beundring over kirken og nævner bygmestrene. Rúnólfr nævnes som præst på Nordlandet [5]) 1143; han døde 1186. — Til slutning skal nævnes den Eyjólfr Brúnason, Snorres samtidige og ven, der siges at have været en fattig, men brav bonde og en udmærket skjald [6]); der haves af ham i Laufás-edda et halvvers om en Nordmand, der købte sig »fodsnekker« (ɔ: sko); det synes at være ironisk ment [7]).

e) Endelig skal her nævnes i al korthed nogle, tildels meget bekendte mænd, der nævnes eller antydes som skjalde, uden at der haves noget af deres digte: Hrafnkell, »som kaldtes Skáldhrafn«, en sön af ovennævnte Þórðr Rúfeyjaskáld [8]), — Snorre Bárðarson (af Selárdalsslægten, en fader til ovennævnte Eilífr, siges at have været hos den norske konge i Bergen, da denne vilde lade digte om Ragnhildr omkring 1153; Snorre skulde digte, men »han havde ikke let ved at finde ordene i öjeblikket«; til alt held kom Einarr Skúlason til (se ovf. s. 71 [9]), — Þorsteinn Skeggjason, »som kaldtes Skáldsteinn« [10]), nævnes ved år 1191 og er mulig identisk med den, der nævnes i Landnáma [11]), — Hrafn

1) Nævnes i anledning af Sauðafellstoget 1228, Sturl. I, 403, blandt Sturlas mænd 1236, sst. 485, jfr. 532.
2) Skj. digtn. B II, 97—8.
3) Skj. digtn. B I, 517.
4) Sst. 513—14.
5) Dipl. Isl. I, 186.
6) Sn.-E. II, 204; Den 3. og 4. gr. afhdl. 127.
7) Skj. digtn. B II, 93.
8) Landn. 92, anm. 15, 346.
9) Fms. VII, 356; Mork. 227.
10) Sturl. I, 174.
11) Landn. 63.

Sveinbjarnarson, den bekendte høvding (død 1213), kaldes digter, »skönt han ikke har digtet meget, som vi kender«, siger forfatteren til Hrafnssaga[1]. — Þorfinnr jarlaskáld, ukendt, nævnes ved år 1220[2].

Til alt det foranstående kan endnu föjes en oversættelse på vers af en latinsk prosaoriginal, nemlig munken Gunnlaugr Leifssons[3]) oversættelse af Merlins spådomme, *Merlinússpá;* dette er et metrisk arbejde og findes nu kun i Bretasögur i Hauksbók (udg. s. 272—83; her kaldes forfatteren *Guðlaugr).* I det andet hovedhåndskrift af Bretasögur hedder det udtrykkelig, at det er »munken Gunnlaugr Leifsson«, der er oversætteren[4]; her anføres imidlertid intet af digtet, fordi »så mange kan det udenad«. Merlins prophetiæ findes på latin i den bekendte brittiske forfatter, Geoffroy af Monmouths (Galfridus Monumetensis) fabelhistorie, Historia Brittonum, og består her af 2 kapitler. Disse har Gunnlaugr oversat på vers i to digte, der står i omvendt orden af kapitlerne i originalen. Således har det åbenbart været fra Gunnlaugs hånd. Det lå nær for Gunnlaugr, der åbenbart kendte et digt som Völuspå, at efterligne dette og give sin oversættelse en metrisk form. Digtene er hovedsagelig i fornyrðislag; mange efterligninger i udtryk findes af eddadigte[5]. Hvad selve oversættelsen angår[6], er den ikke dårlig; den latinske original er temmelig nöje fulgt; dog findes der betydelige udeladelser og sammendragninger; misforståelser findes så godt som slet ikke. Interessant er det at se, at Gunnlaugr på sine steder har tilladt sig selvstændige tildigtninger; således er begyndelsen af det første digt (4 vers), samt slutningen (7 vers) hans[7], i denne indeholdes en opfordring til at undgå synd og elske herren; disse udbrud minder om Gunnlaugs betragtninger i Olafssagaen. Mærkeligst er hans tildigtninger, der består af kampskildringer (I, 33—6, II, 65—69). Her »fremtræder

---

1) Bisk. I, 460; Sturl.² II, 276.

2) Dipl. Isl. I, 399 *Ásgrímr Bergþórsson* (Sturl. passim) hører vistnok ikke hid, se Sn.-E. III, 264. 266.

3) Om ham henvises til afsnittet om sagaforfattere.

4) Annaler f. nord. Oldkh. 1849, s. 13 anm. 11.

5) Se herom Hauksbók, indledn. CXII—III.

6) Skj. digtn. B II, 10—45.

7) Disse vers er i kviðuháttr, for at særtegne hans egne betragtninger?. Sporadisk findes enkelte kviðuháttslinjer.

på en kuriøs måde den islandske forfatters forkærlighed for de drabelige kampskildringer, for kampens bulder, våbengnyet, hjælmes kløven og hjærneskallers spaltning«. På omskrivninger spares der ikke. Det hele er imidlertid kun tomt klingklang uden nogen levende individualitet i skildringen; den sidste skildring er kun en ordbulder-gentagelse af den første. Det hele er uden poetisk dybde. Til digtere har man ikke tilstrækkelig grund til at regne Gunnlaugr. Han er kun en versemager, men som sådan er han ikke uden dygtighed. Det morer ham blandt sine vers at indstrø slutningsrim (tilløb til runhent), men også dette beror på efterligning og lærdom; enten må han have haft et håndskrift med eddasange eller kunnet disse udenad [1]). I øvrigt kan der henvises til bemærkningerne i indledningen til udgaven af Hauksbók (s. CXI—III). Den sproglige fremstilling er ret god og sproget rent; dog findes der fremmedord som *castra* 'lejr', og *prófeta,* samt *roðlar* (rotuli, roller, membraner).

F. Digte og vers uden forfatternavne.

a) Þulur. Ordet *þula* betyder en metrisk og i det mindste tildels strofisk affattet remse, næsten altid i fornyrðislag; et drotkvædet vers med remsemæssigt indhold vides ikke at være kaldt þula skønt der i og for sig intet var i vejen derfor; denne ordets betydning går i det mindste tilbage til midten af det 11. årh., da Sneglu-Halle bruger ordet således. Særlig bruges ordet *þula* (flt. *þulur)* om de vers eller versgrupper, hvis væsenligste indhold er enkeltnavne uden nogen egenlig tekst i øvrigt. Blandt eddadigtene er der nogle, som man har villet kalde remsemæssige, men ikke et af dem er en virkelig þula, ikke engang det, der bærer navnet Rígs»þula«; dettes indhold er dog af den art, at navnet bliver forståeligt; men der findes rundt omkring i eddadigtene interpolationer, som er temmelig remsemæssige og mulig også tilhører de yngre þulur (f. ex. v. 85—8 i Háv., forskellige vers i Grímnismál osv.).

---

1) Han lader versene ofte bestå af mere end 8 linjer, sikkert ved efterligning af eddadigte i deres fordærvede form.

Snorre har i sin poetik anført brudstykker af to þulur eller navneremser. Af den ene, Þorgrímsþula[1]), anføres hestenavne, 3 vers i ljóðaháttr, og oksenavne, 1 vers. Det andet kaldes Kálfsvísa[2]); deraf haves 3½ vers (i fornyrðislag), alt sammen hestenavne tilligemed navnene på de mænd, hvem de tilhørte. Bægge disse digte synes at stamme fra to navngivne, ellers ukendte digtere: Þorgrímr og Kálfr, der uden tvivl var Islændere. Det er ovf. s. 71 bemærket, at Laufásedda tillægger Einarr Skúlason 3 vers, hvori navne på øer opregnes; til disse slutter sig et om Ægirs døtre, bølgerne, et med ø-navne, samt to, der indeholde kvindenavne, og endelig et med søkongenavne, alle drotkvædede[3]). At en del af disse vers virkelig er af Einarr, er meget muligt. I ethvert tilfælde er de ældre end Snorre og Óláfr hvítaskáld.

I litteraturhistorisk henseende er de nævnte remser og navnevers meget mærkelige. De er et led i Islændernes videnskabelige virksomhed i det 12. årh., særlig af deres vidtstrakte granskning og systematisering af digtning og digtersprog med verslære osv. Forud for Snorres Edda er der gået en videnskabelig virksomhed, hvoraf hans værk er en fortsættelse og tildels afslutning. Man har dels af antikvarisk-mytologisk interesse samlet f. ex. de forskellige navne på Odin og andre mytiske væsner (jfr. Grímn.) og genstande, dels og ikke mindre har man af gamle digte uddraget enkeltbenævnelser og omskrivninger og anlagt samlinger deraf til brug for undervisning og selvstudium i poetikken; netop en sådan forudsættes i Snorres Edda (se I, 333—4) med klare ord, og det er en selvfølge, at det ikke er Snorre, der først har samlet de nævnte benævnelser og omskrivninger. For bedre at kunne huskes, har disse navne rimeligvis altid og fra først af været versificerede, og deres ældste form er måske netop at søge i de anførte digte. Men når man taler om »navneremser«, er det særlig de vidtløftige remser, der findes i håndskrifter af Snorres Edda, *þulur*, som de plejer at kaldes, som her kommer til at blive hovedæmnet for vor betragtning.[4]).

---

1) Sn.-E. I, 480. 484. Skj. digtn. B I, 656.

2) Sn.-E. I, 482. Navnet står i 748; *Alsvinnsmál* i cod. reg., worm, leꝩ, er sikkert urigtigt; bag efter anføres nemlig et vers af Alvíssmál, som her (i reg., leꝩ) urigtig nævnes *Alsvinnsmál*. — Skj. digtn. B I, 656—57.

3) Skj. digtn. B I, 657—58.

4) Udg. i Skj. digtn. B I, 658—80.

Disse þulur findes i håndskrifterne cod. regius, 1 eβ, 748 og 757, hvoraf de to første danner én, de to sidste en anden gruppe [1]. 757 er mangelfuldt og ender med linje 4 i fuglenavneremsen. — Den første gruppe består af navne på: søkonger, jætter, jættekvinder; Tor, Odins sönner, jætter (2), aser, asynjer, valkyrjer; kvinder, mænd; kamp, sværd, sværddele, økse, spyd, pil, bue, skjold, hjælm, brynje; sø, floder, fisk, hvalfiske; skibe, skibsdele; jorden; okse, ko, vædder, buk, björn, hjort, galt, ulv; himle, sol. I den anden gruppe findes navne på konge og dværge indsatte i 748 efter søkonger; i 757 er kongenavnene komne allerførst; i bægge disse er de to jætteremser forenede til én; efter jættekvinder er Odinsnavne indsatte, og endelig er navnene på Tor stillede efter Odins sönner; dernæst findes efter jordens navne træers navne indsatte i 748—757. Efter solens navne tilföjer disse to hdskrr. endnu navnene på en række forskellige væsner og ting (måne, dag, himmel, vind, ild, orme, heste, høg, ravn, hane, örn, fugle [heri afbrydes 757], kvinde hjærte, ræv, hånddele, valkyrjer .... øer, fjorde, sæd). Man ser altså, at de to grupper er höjst ulige, og spörsmålet bliver nu, hvorledes de forholder sig til hinanden. *Bugge* har bestemt udtalt [2], at alle remserne fra først af har hørt sammen og at de, »forsaavidt ikke bestemte Modgrunde ved enkelte Vers foreligge«, er af »én og samme Forfatter«; hvorpå enkelte modsigelser anføres [3]. Jeg kan ikke dele denne opfattelse. I reg.- 1 eβ er der åbenbart to fra forskellige digtere stammende jættefortegnelser, hvoraf den sidste er ment som tillæg til den første, men den har, hvad samleren næppe har bemærket, et navn f æ l l e s med den første (Grímnir); der er altså her tale om to helt forskellige remser; men disse remser er i höj grad vigtige, idet de kaster lys over remserne i den anden gruppe, som ikke er til at tage fejl af. Her er nemlig bægge disse jætteremser slåede sammen på en aldeles mekanisk måde og med den redaktionelle ændring, at den første rækkes 3 sidste linjer er flyttede om og anbragte allersidst, medens den dobbelte forekomst af *Grímnir* ikke er bleven bemærket af re-

---

1) Jfr. min afhandling i festskriftet til *K. Maurer.*

2) Aarb. 1875 s. 215.

3) Jfr. *Müllenhoff:* Deut. alt. V, 223 ff.; hans mening om þulurne er efter min mening grundforkert og hans behandling af dem aldeles utilfredsstillende. Kritikløst går han bl. a. ind på *Bugges* antagelse angående deres hjem og oprindelse, hvorom mere i det følgende.

daktøren, ligesom også selve sammenföjningen er höjst ubehændig. En anden ligeså åbenbar redaktionel ændring er den, at omstille Tors og Odins sönners navne og underordne Tor under de sidste. Fremdeles er det uforståeligt, hvorledes navnene på Odin kunde være udeladte i reg.—1 eβ, hvis de fra først af havde hørt med til hele gruppen; den redaktionelle virksomhed, der her viser sig, er i 757 gået et skridt videre, idet kongenavnene her er stillede i spidsen; »kongen bör stå først« har man tænkt og handlet derefter. Men er nu dette aldeles uomstødelig klart, at en redaktionel virksomhed har gjort sig gældende i 748—757 gruppen, er der allerede heraf kun én naturlig slutning at drage, den nemlig, at samlingen i reg.—1 eβ, er den ældste. Dette bestyrkes ved en nærmere sammenligning mellem bægge grupper. I de remser, som 748—757 har flere end reg.—1 eβ, findes en mængde fremmede, mest latinske ord på forskellige ting (ord som *plóma, laurús, lúna, dies, nox, emisperium, corvús, gallús* osv.); intet lignende findes i reg.—1 eβ. Hertil kommer, at de enkelte vers er her meget regelmæssige i længde (4 el. 8 linjer), hvad de derimod ikke altid er i den anden gruppe; fremdeles den omstændighed, at der i 748 findes en remse med de navne på træer osv., der kan bruges i kvindeomskrivninger; sligt er ukendt i den anden gruppe. Der fremtræder således her en lærdom og stræng regelmæssighed, der er påfaldende, så meget mere som de anførte ord af latinsk oprindelse aldrig er blevne brugte i poesi og næppe kunde bruges deri. Vi ser således, at den, der lavede eller samlede disse remser, har mere stræbt efter at samle ensbetydende ord end ord, der kunde være brugelige for skjaldene, og således fjærnet sig fra det mål, som sikkert var det oprindelige. Disse tilföjelser, særlig den række, der begynder med måne, er desuden temmelig usystematisk. Ser vi på rækkefølgen i reg.—1 eβ, får vi der et nogenlunde godt system. Der begyndes med de navne på mytologiske væsner, som forekom så ofte og som skjaldene særlig havde brug for; denne række er brudt ved at andre (ikke-mytologiske) navne er indsatte; fordi søkonger nævnedes, måtte da også kongenavne anføres; dværgenavne passer bedre, og det må vistnok anses tilfældigt, når de mangler i reg.—1 eβ. Noget lignende gælder Odinsnavnene. Det første afsnit slutter med valkyrjerne; derefter kommer ganske naturlig menneskelige væsener (kvinde og

mand), dernæst mandens vigtigste gærning, kamp, med tilbehør af alleslags våben. Herpå følger, som modsætning til alt det foregående, naturen med tilbehør (flod, sø med fisk, og hertil knyttes skib, segl osv., jord med dyrene og endelig himlen med solen; efter jord er træers navne indskudte i 748—757, hvilket kunde synes meget passende, men remsen hører dog sikkert ikke til den oprindelige grundstamme på grund af dens beskaffenhed). Der er således en meget god og systematisk orden i reg.—1 e β. Helt anderledes er det med tillægget i den anden gruppe, hvad enten det betragtes for sig selv eller sammenlignes med alt det forudgående. Der får vi navne på kvinde, valkyrjer igen; vi får en så fuldkommen meningsløs rækkefølge som kvinde, hu, hjærte, ræv, dele af armen, valkyrjer, øer osv. At forklare dette som opstået ved en forvirring, går selvfølgelig ikke an. Det hele er en fuldkommen usystematisk, mekanisk samling, der danner den störste modsætning til den orden, der hersker i reg.—1e β. Vi står her således uden al tvivl overfor to samlinger, hvoraf den ene, reg.—1e β, er den ældste og bedst ordnede, den anden, 748—757, består af hele den første række, men udvidet og interpoleret, og må på grund af sin beskaffenhed, der allerede er belyst, være betydelig yngre end hin.

Den sidste gruppes tillæg er ikke alle af en og samme forfatter, eftersom det samme navn i forskellige tilfælde findes på to steder (se min anf. afhandl.).

Heller ikke kan gruppen reg.—1e β være af en og samme forfatter. Det er allerede bemærket, at dér findes to jætte-remser, hvoraf den sidste afgjort er en interpolation, indsat på en meget kejtet måde, idet den adskiller Tor fra Aserne. I min anførte afhandling har jeg påvist mange eksempler på, at også her findes samme navn flere gange (f. ex. i mandsnavne, sværdsnavne, floders navne osv.), hvilket afgjort viser, at gruppen er sammensat af forskellige forfatteres vers. Men hvorledes de skal deles efter forfattere, eller hvor meget der hører til enhver, vil naturligvis altid blive en gåde. Mulig er den störste del at henføre til én forfatter. Så meget synes at være sikkert, at der har været flere, der arbejdede på at anlægge samlinger af poetiske ord og benævnelser og at så én har foretaget sig at samle alle sådanne mindre samlinger, som han kunde få fat i, og stille dem sammen til et ordnet hele. At det måtte bero på tilfældet, hvor meget det hele kom til at indeholde, synes klart.

Hvad nu alderen af denne ældre gruppe angår, må der, som bemærket, være en betydelig aldersforskel på den og den anden gruppe; da denne ikke kan sættes senere end til den sidste halvdel af det 13. årh., er den første næppe yngre end fra omkring 1200. *Bugge*[1]) og *Müllenhoff*[2]) har antaget, at *Snorre* har benyttet disse remser (*G. Vigfússon* har flere steder udtalt, at de er fra det 12. årh.). Dette forekommer mig dog meget tvivlsomt, i hvert fald meget vanskeligt at bevise. Ifølge sagens natur kan Snorre kun have benyttet dem i den sidste del af sin skjaldskabslære, afsnittet om enkeltbenævnelser (*ókend heiti, fornöfn*). Her, i kap. 56, opregner Snorre himlens navne, uden, som han selv siger, at have fundet dem alle i gamle skjaldekvad. Bugge antager nu, at han har benyttet bægge remser med himlens navne; men dette göres tvivlsomt, ikke just derved, at Snorre har to navne mere, men derved, at han mangler ét, der findes i bægge remser; Snorres rækkefølge stemmer heller ikke med remsernes. Heller ikke kan det ses, at han har benyttet sol-navneremsen, eller andre remser; hvor ligheden er störst (måneremsen), er der dog sådanne afvigelser, at antagelsen af en fælleskilde har langt större sandsynlighed for sig. Der lader sig i virkeligheden ikke påvise nogen indre sammenhæng mellem disse remser og Snorres værk i det hele[3]). Da disse remser helt mangler i cod. upsaliensis og mulig aldrig har ståeť i cod. wormianus, er de sikkert et senere tillæg til hele værket, hvilket spörsmål imidlertid må behandles i en anden sammenhæng.

Hvad kilderne til disse navneremser angår, er der næppe nogen tvivl om, at de må søges i andre skjaldekvad og olddigte, og at deres forfattere har, ligesom *Snorre* sine kenninger m. m., samlet dem derfra; i nogle tilfælde kan de være tilvejebragte ved mundtlig undervisning. Men at ville påvise, hvorfra de enkelte navne hvert for sig er hæntede, er naturligvis fuldkommen ugörligt. Dog kunde man være fristet til at antage en sammenhæng mellem flodnavneremsen og flodnavnene i Grímnismál (v. 27—9); ligeledes minder det første vers af hestenavnene stærkt om hestenavne i Grímnismál (v. 30). Værdt at lægge mærke til er, at det

1) Aarbb. 1875, s. 211—12.
2) Deut. alt. V., 227—8.
3) I Gylfaginn. har han slet ikke benyttet dem; jfr. *E. Mogk:* Beiträge VI, 520 ff.

undertiden kunde se ud som Alvíssmál var benyttet; jfr. solens (Alv. 16), søens (Alv. 24) og ildens (Alv.26) navne; men noget sikkert i så henseende tör næppe fastslås.

Spörsmålet om disse þulurs hjem er fra mit standpunkt betragtet yderst let at besvare. De er efter min mening udelukkende islandske og kan af mange forskellige grunde ikke være andet. För end vi går videre, bör *Bugges* teori om, at de skulde være orknøske og muligvis forfattede af biskop Bjarne Kolbeinsson [1]) tages i betragtning. Denne teori, som *K. Müllenhoff* overilet har betegnet som »eine schöne« »einleuchtende entdeckung« [2]), er, efter min mening, i alle henseender uholdbar [3]). Den strider da for det første, litteraturhistorisk betragtet, imod den hele udvikling af den gamle digtning og dens form, der, som för påvist, udelukkende er islandsk efter omtrent 1000, og man har hverken af historiske eller litteraturhistoriske grunde nogen som helst berettigelse til at give Nordmændene eller de vestlige øers beboere andel deri. Men disse þulur forudsætter ikke alene et meget udstrakt kendskab til denne digtnings teeori, men også tilstedeværelsen af hele samlinger af ældre digte, der er blevne benyttede af deres forfattere; sådanne digtsamlinger kendes, men kun fra Island og kan egenlig kun forudsættes der. Desuden passer disse þulur så fortræffelig ind i det 12. årh.s islandske litterære virksomhed i det hele, særlig den sproglig-digteriske, at de ikke kan skilles derfra uden de mest tvingende grunde, ja, uden sådanne beviser, hvorpå der ikke hviler en skygge af tvivl. Bugges grunde er i det hele yderst svage. Han anfører da først og fremmest den omstændighed, at der rundt omkring i remserne findes navne på skotske elve, øer og fjorde, samt forskellige gæliske og engelske (angelsaksiske) ord, hvoraf dog flere er höjst tvivlsomme; herefter skulde forfatteren have været Orknøing [4]). Hvor svagt Bugges ræsonnement er, ses bedst af følgende bemærkning; efter opregningen af visse floders navne hedder det,

---

1) Se hans afhandling: „Biskop Bjarne Kolbeinssön og Snorres Edda“, Aarbøger f. nord. Oldk. 1875, s. 209—46.

2) Deut. alt. V, 129. 201.

3) Det må da også erindres, at *Bugge* selv har betegnet sin teori kun som „en Formodning, hvortil mange Tvil hefte sig“, s. 211. Tiltrods for denne ærlige udtalelse har teorien vundet en större udbredelse, end den egenlig skulde, idet man er gået ud fra, at Bugge havde bevist sin antagelse.

4) Bugge anf. sted s. 229.

at trods uvisheden, »der end hersker ved Bestemmelsen af mange af de i Versene nævnte Elvenavne, saa synes vi dog, efter hvad jeg i det foregaaende har sammenstillet, ikke alene berettigede men endog nødte til at antage, at Forfatteren enten af egne Reiser eller af jævnlige Samtaler med Andre har været vel kjendt i Skotland, især i de Egne, hvor Nordmænd stadig færdedes, og i de af Nordboer, navnlig Daner, befolkede Dele af Nordengland. Snarest føres Tanken hen til en paa Katanes eller paa Orknøerne boende Nordmand«[1]. Der er ingen som helst tvingende grund til den her fremsatte antagelse, at remsernes navne må bero på selvsyn og færden i de vestlige lande. Disse navne, som i det hele har været lige så vel kendte i Norge som på de vestlige øer og lige så kendte på Island som de nævnte steder, har forfatteren (eller forfatterne) meget godt kunnet få på Island dels ved mundtlige samtaler med søfarere, dels ved at finde dem i ældre skjaldekvad. Hele ræsonnementet bliver intetsigende, da man ellers vilde have lige så stor ret til at slutte, at forfatteren (eller -erne) måtte have bot i nærheden af Tiberen, Donau, Dwina, Wolga, Dnjepr, Eufrat, Nilen, Ganges, Jordan, Loire, Elben, da alle disse navne forekommer i remsen. I anledning af disse navne mener Bugge, at de »ialfald efter Korstogenes Tid tör forudsættes at have været almindelig kendte af dannede Nordmænd«. Men »dannede Nordmænd«, derunder selvfølgelig indbefattet Islændere, og en hel hob »udannede« med, havde i flere århundreder færdedes i de vestlige lande; disses rejser og midlertidige ophold var i sandhed tilstrækkelige til at erhværve og i hjemlandet at udbrede det mindstemål af geografiske kundskaber, som remserne vidner om. Vi kan opregne en mængde Islændere og islandske skjalde, der i tidens løb har besøgt disse vestlige lande og som var nødt til at lære en hel del geografiske navne at kende, simpelt hen fordi de ikke kunde undgå det; da vi tillige ved, hvor stor en sans for geografi og geografiske forhold Nordmændene, specielt Islænderne, altid har lagt for dagen og som de islandske sagaer så at sige på hvert blad viser, endogså for de landes og egnes vedkommende, man mindst skulde vænte[2], svækkes det nævnte ræsonnement end yderligere. Hertil kommer, at f. ex. Orkneyingasaga, om hvis islandske oprindelse der ingen virkelig tvivl kan

[1]) Bugge anf. sted s. 224.
[2]) Jfr. *G. Storm:* Snorre St. Hist. skrivn. 62—3.

rejses, viser et så detaljeret kendskab til steder og stednavne rundt omkring i vesten, at det langt overgår den smule indsigt, som remserne forudsætter. Af lignende styrke er også andre af Bugges ræsonnementer f. ex. med hensyn til de øers navne, der opregnes. Bugge er her endogså nødt til at indrömme, at man i så henseende kunde tænke »paa en i Norge vel kjendt Islænding som Forfatter« — hvad dog elvenavnene skal hindre; vi har set, hvad de har at betyde for spörsmålet. Den omstændighed, at netop så mange af øerne udfor det nordlige Norge nævnes, vilde være et positivt bevis for, at det måtte være Islændere og ikke mænd fra Orknøerne, der havde digtet remsen, hvis det overhovedet var et bevis. At der ingen orknøske øers navne nævnes, er intet som helst bevis på, at remsen skulde være orknøsk, mere end islandsk; sagen var den, at det overhovedet kun var de korte, gamle norske ønavne, der var brugelige i skjaldskab; det var dem, der, ved fra først af at blive benyttede der, havde fået etslags hævd og poetisk glans, hvorimod de forholdsvis unge islandske og orknøske navne simpelt hen var ubrugelige, som oftest på grund af den måde, hvorpå de var dannede. De fjordnavne, der findes, er overhovedet norske og af en ringe betydning i det hele. Men når Bugge antager det som en mulighed, at forfatteren kender Godmarfjorden fra Sverres tog 1197, — da dette »er den eneste Leilighed, ved hvilken Navnet forekommer i Sagalitteraturen« (et argument, som snarest skulde tale for islandsk oprindelse), stiller sig herimod den omstændighed, at navnet findes i et vers af Tindr Hallkelsson og derfra kan remsens forfatter have taget det; dette ræsonnements berettigelse anerkender Bugge selv, når han siger, at »Forfatteren aabenbart har hørt en overraskende Mængde af gamle Fortællinger og Digte, og allerede af disse maatte han have lært at kjende« osv.; men disse ord tager jeg til indtægt for min opfattelse. Hvad så til slutning de enkelte ord af irsk eller engelsk oprindelse angår, forholder det sig på samme eller lignende måde med dem. De kan lige så godt være komne vestfra, enten umiddelbart eller middelbart over Norge gennem islandske skjalde, ja i enkelte tilfælde stamme fra landnamsmændene selv, og fra gammel tid have fået borgerret i islandsk sprog. Da nu tilmed enkelte af disse ord kan påvises i de endnu bevarede forholdsvis få lævninger af norsk-islandsk poesi ved år 1000, kan navnene for endel i hvert fald være hæntede fra selve de gamle vers.

Det er så langt fra, at Bugge har påvist þulur'nes orknøske oprindelse, at han i virkeligheden ikke har fremført en eneste holdbar grund, ikke en eneste holdbar endsige håndgribelig støtte for sin antagelse. Til trods for de par digtere, der kendes fra Orknøerne, er man ikke berettiget til her at forudsætte nogen synderlig videnskabelig sysselsættelse med poesien eller så udstrakte digtsamlinger, som þulur'ne beror på.

Den anden del af Bugges hypotese, at biskop Bjarne skulde være forfatteren, og som er endnu svagere begrundet, behøver vi da ikke at dvæle videre ved, så meget mindre, som det tör anses bevist, at þulur'ne har flere end én forfatter.

Disse remser er i det hele taget kun n a v n e og intet mere. Dog forekommer det enkelte gange, at remsen indledes med enkelte bemærkninger som »Jeg vil fortælle jætters, jættekvinders navne«, »endnu skal jeg opregne asers navne«, »det er på tide at opregne mænd« osv.; ligeledes findes ofte slutningsbemærkninger, som oftest blot for at fylde verset, som: »jeg ser ikke flere søkonger«, »nu er opregnede stærke jætters navne«, »her er til slutning Loke«, osv. Når versene ikke begynder med nogen af de anførte bemærkninger, begynder hver gruppe i reglen med det mest brugte og almindelige prosanavn, der således er at betragte som etslags overskrift, som f. ex. ***þórr heitir*** osv., »***oddr*** osv., » ***vargr, úlfr, geri*** osv.; eller hvis det ikke står allerførst, står det i den første linje: »***darr spjót*** osv. Enkelte bemærkninger af anden art findes hist og her og skal ligesom tjæne til at give verset et livligere præg. Ofte forbindes navnene, især de kortere, med *ok* (og). I reglen består grupperne af 8-linjede vers; hvor navnene er få, består remsen kun af 4, men der findes, navnlig i reg.—1eβ-klassen, vers på 10, 11, 12 linjer. I klassen 748—757 mærkes, som bemærket, i det hele en stræben efter at göre versene så normale som muligt (således er f. ex. den simple begyndelse på oksenavneremsen her omkalfatret blot for linjeantallets skyld).

Indenfor de större grupper mærkes der ofte en stræben efter en systematisk sammenstilling, der dog altid bliver temmelig mekanisk og afhængig af rimbogstaverne. Således finder vi, at navne, som begynder med samme bogstaver, samles i ét vers; fremdeles sammenstilles sådanne navne, som danner rim, helrim eller halvrim, med hinanden, eller sammensatte navne, hvor enten den første eller sidste del er den samme; alt dette er åbenbart beregnet på at lette hukommelsen så meget som muligt.

For skjaldepoesiens forståelse og fortolkning er disse remser af overordenlig betydning, da de i mange tilfælde giver os den rette forståelse af et eller andet ord, der måske kun forekommer én gang og da i en sådan forbindelse, at ordets betydning ikke klart fremgår deraf [1]), og vi har al grund til at være disse remsers forfattere og samlere taknemmelige for deres virksomhed og skönne på deres interesser. Det leksikalske stof, de giver os, er i flere henseender uvurderligt. Uagtet disse forfattere sikkert var udmærket godt bevandrede i det æmne, de behandler, er det dog ikke derfor nødvendigt at skænke dem en ubetinget tiltro; helt fuldstændige er remserne vel næppe; således mangler blandt skjoldnavnene netop det så ofte forekommende *rönd*. At man ikke havde sproglig indsigt nok til at kunne se, at to ord i grunden var ét og det samme og at de derfor opføres som to selvstændige ord (*þrima—drima,* [flodnavnene] *dun—dyn, ísarn—járn, lýðr—ljóðr)* er ikke påfaldende.

En omhyggelig og indgående undersøgelse af þulur'nes sprogstof savnes [2]); en sådan er höjst nødvendig og vilde være særdeles interessant.

b) D r ö m m e v e r s. Enkelte sådanne er omtalte i det foregående. Desuden haves to drotkvædede vers i Gunnlaugss. [3]), her tillagte Gunnlaugs og Hrafns fædre; de hører rimeligvis til dette tidsrum. — Fra 1196 haves et vers, som en Guðbrandr Gestsson (på Rauðisandr?) drömte; det er temmelig ubetydeligt [4]). — Alle andre herhen hørende vers hører det 13. årh. til; da synes der at være opstået et tidsrum, hvor drømme og drömmevers spiller en vis rolle; de angår alle vigtige begivenheder, kampe og lign. Om de er virkelige drömmevers eller først bagefter udgivne for at være sådanne, er umuligt med bestemthed at sige. Men de kan i mange tilfælde forklares som fremkomne (ɔ: som virkelige drömmevers) ved den angst og gru, som Sturlungetidens værste dage må have fyldt mange med, hvis sind ikke var hærdet nok.

Fra omkring 1205 er et halvvers, hvori Egill Skallagrímsson skal for en tjænestekarl have ytret sin misfornöjelse med, at Snorre stod i begreb med at forlade hans gamle gård, Borg; verset

---

1) Jfr. *Bugges* smukke og rigtige udtalelse i den ofte anførte afhdl. s. 210.
2) Dog er dyrenavneremserne tildels analyserede f. ex. af *O. Nordgaard.*
3) Gunnl. s. 56—57; Skj. digtn. B I, 398.
4) Skj. digtn. B I, 602.

minder om Egils stridbarhed[1]. — Et par drömmevers, der varslede om et overfald på biskop Guðmundr, det ene i runhent versemål, er fra omkring 1209; en mand så to blodige kvinder i et hus sidde og rokke med overkroppen og synge osv. Endnu 3 vers i forskellige versemål anføres fra samme tid[2]. — Fra 1228 haves et halvvers[3]. Men især er det fra årene 1237 og 1238, disse så ufredsfyldte år, at der haves en mængde drömmevers, der står i forbindelse med kampen på Örlygstad (1238)[4]. De fleste er forfattede i fornyrðislag, nogle i drotkvædet; de fleste findes kun i det ene håndskrift af Sturlunga (B) og bærer i höj grad præg af at være digtede bagefter slaget. — Fra 1255 haves, ligeledes i samme håndskrift, nogle vers (de fleste i fornyrðislag), om hvilke det hedder, at en sextenårig pige drömte dem; de står i forbindelse med slaget på Tværå[5]. — Fra 1257 stammer to vers i haðarlag, varslende om Torgils skardes fald (1258)[6]. — Endelig hører vistnok hertil drömmeverset i Njála[7], der står i forbindelse med det store Brianslag, samt de 2 vers i Kumlbúaþáttr[8], der ser temmelig alderdomlige ud; den drömmende er en Þorsteinn på Reykjanes; hans levetid er uvis. Ligeledes de 3 vers i þáttr om Þorsteinn Síðuhallsson[9]; de er meget forvanskede.

At sætte disse vers i forbindelse med visse bestemte skjalde, bliver usikkert, uagtet enkelte af dem siges at være drömte af skjalde (Eyjólfr forne, Sturla Sigvatsson, Sturla Þórðarson); de, som ellers siges at have drömt dem, er dels unævnte, dels navngivne, men fuldstændig ubekendte personer, mænd og kvinder. At mærke er, at de fleste stammer fra vestlandet og nordlandet, dog kun fra et par egne. De sig i drömme visende personer har ofte blodigt eller i en anden henseende uhyggeligt udseende, de er sorte og ondskabsfulde; en enkelt gang er det Guðrún Gjúkesdatter, der viser sig; en anden gang viser ravne sig. De fleste varsler, som allerede antydet, om kampe og blodsudgydelser, og

1) Skj. digtn. B II, 147 (v. 1).
2) Sst. 147—48 (v. 3—4, 6—8).
3) Sst. 152 (v. 22).
4) Sst. 153—57.
5) Sst. 158—59.
6) Sst. 159.
7) Sst. I, 399 (v. 3).
8) Sst. II, 229—30.
9) Sst. 230—31.

den kvædende ytrer undertiden sin glæde over begivenhedernes fremtidige gang. Ganske karakteristisk er Gudruns vers til den unge pige, idet de til svar på dennes spörsmål indeholder domme om levende personer som Torgils skarde og Gissurr Þorvaldsson, der roses stærkt. Synderlig poetiske plejer disse vers ikke at være. Af vers, som i så henseende overgår andre, kan følgende to anføres: Eyjólfr Snorrason drömmer, at han ser så mange måner på himlen som stjærner; nogle var fulde, andre var kun halve osv., da hørte han en mand kvæde: »ser du hvorledes de syndrige mænds sjæle svæver mellem verdnerne? Ånderne pines i Ormens gab; den stærke sol ryster; jeg råder dig at vågne«. Et af Örlygstadslag-versene er følgende: »Rasende går jeg [en »kone«] til sårmøder; jeg svæver over fjælde og höje så hurtig som den sorte fugl [ravnen]; jeg kommer til en dødninge-dal, hvor jeg skjuler mig; sorgfuld kom jeg hid, for at vælge mig Hels kar, Hels kar vil jeg vælge«. Dette sidste vers oplyser tillige om en ejendommelighed, som drömmevers ofte har fælles med gengangervers, g e n t a g e l s e n af den sidste linje i delvis uforandret form. Gentagelsen spiller også på en anden måde en rolle som virkemiddel: »vi rokker, vi rokker«, »syd det søndre, nord det nordre«, »kommer svig for svig, svig at lönne«, »vænter jeg og vænter jeg« osv. — I disse vers findes enkelte gange genklange fra ældre vers, et yderligere bevis for, at de ikke alle er ægte drömmevers; således genfindes Vsp. 41.$_{3-4}$: *rýðr ragna* [ændret til *rekka*] *sjöt, rauðu blóði;* omkvædslinjen i Vsp. hin skamma (Hyndl. 17, 18, 31 osv.), Guðr. forn. 42.$_{7-8}$ (jfr. Sturl. I, 303) findes dels ordret, dels efterlignede.

Til det foregående kan endnu föjes et par digte, for det første versene i den såkaldte S t j ö r n u - O d d a d r a u m r. Den stjærnekyndige Odde (i det 12. årh.) siges engang at have haft en mærkværdig dröm[1]); han drömte om personer og begivenheder i Götland, og at han var bleven en skjald, Dagfinnr, hos kongen Hróðbjartr og dennes sön Geirviðr. Om den sidste digtede Odde-Dagfinnr en drape (omkvædslinjer 3 gange), hvoraf 11 vers anføres; flere kunde Odde ikke huske, da han vågnede; versene handler om Geirviðs søtog mod en kvindelig viking. Hvorledes det hele end hænger sammen, er det klart, at versene tilhører dette

[1]) Nord. Oldskr. XXVII, 106 ff. — Skj. kv. B II, 222—26. Der kan henvises til *B. Nerman*: Svärges hedna litteratur (1913), s. 121 ff.

tidsrum og mulig det 12. årh.; de er forvanskede på flere steder; de uregelmæssige rim, der findes, beror måske på, at de skal være drömmevers (og efterligninger af de ældste digte?). Et andet digtbrudstykke i kviðuháttr (5 vers) om Geirviðs kamp med stimænd i Jöruskoven anføres, ligeledes digtet i drömme. Sagnhistoriske traditioner ligger mulig til grund for denne mærkelige »dröm«.

I den lille Bergbúaþáttr fortælles om en bonde og hans tjænestekarl, der begav sig til kirke (nordvestlandet), men tog fejl af vejen og fandt en klippehule, i hvilken de søgte sig nattely. Fra hulens indre hørte de et, som de formodede, jætteagtigt væsen fremsige — 3 gange i nattens løb — det samme digt (drotkvædet) på 12 vers. Der er således ikke her tale om egenligt drömmedigt, men det er dog nærbeslægtet med sådanne også derved at den sidste linje i hvert vers gentages. Digtet [1]) kaldes ofte »Hallmundarkviða«; efter navnet i det første vers l. 7; mærkeligt nok genfindes de 2 sidste linjer af dette vers i Grettirsaga som hørende til et digt af Grettir om jætten Hallmundr [2]). En forbindelse må her være tilstede. Digtet indeholder, dunkelt som det er og tildels forvansket, en spådom om forfærdelige ting, bevirkede af jætten; der synes hentydet til (vulkanske) ildsudbrud og jordrystelser. Den yderste tid hentydes der også til, som det synes, på en måde, der minder ret levende om Völvens spådom. Der hentydes til Tor og den gamle mytologi. Digtet kan ikke være blevet til, hvor det siges at være fremsagt. Det forudsætter åbenbart en vulkansk egn på Island (lava, *hraun*, nævnes). Rammen om det er en sen fiktion. Digtet synes forsætlig dunkelt. At det er ældre end rammen fremgår af dets forvanskede tekst.

c) Vers af mere eller mindre bestemmelige fyrstedigte. Om Olaf kyrres landsforsvar haves et halvvers: »som skjalden siger«. — Om Magnus barfods sejlas fra Norge (1103) to smukke vers, hvoraf det sidste synes at tilhøre et arvekvad (?). — Af to forskellige digte om Skule jarl (d. 1240), det ene drotkvædet, det andet hrynhent, haves ét vers af hvert; de handler om begivenheder i 1221 og 1235 [3]).

[1]) Skj. digtn. B II, 226—29.

[2]) Sst. 470 (v. 32).

[3]) Disse findes i Skj. kv. I, 396 (v. 11). 592 (v. 3. 4); II, 150 (v. 16). 152 (v. 25).

Fuldstændig ubestemmelige er forskellige vers og versdele i den 3. grammatiske afhandling, hvoraf de fleste handler om konger og deres krigstog og bedrifter; nogle af dem hører vistnok sammen [1]).

M o r g i n s ó l, et fuldstændig ukendt digt, hvoraf et halvvers haves; indholdet erotisk [2]). — S t r í ð k e r a v í s u r, hvoraf et vers haves; den ukendte forfatter synes at udtale sin længsel og håb; også erotisk [3]).

d) L ø s e v e r s a f i k k e n a v n g i v n e d i g t e r e: 1) om n o r s k e personer og begivenheder (mulig delvis af norske digtere): Et vers om den unge fyrste H a k o n Magnússon, en fostersön af Steigar-Þórir, og hans forhold til Magnus barfod, (»da [1093] blev dette digtet i Trondhjem«). — Et vers om Steigar-Þóris ord, da han, oldingen, var bleven taget tilfange og spurgt, hvorledes han havde det: »rask hvad hænderne, dårlig hvad fødderne angår« (1095). — Fra samme tid omtrent er verset om, hvorledes den bekendte høvding Víðkunns »prægtige gård« på Bjarkø blev opbrændt af den nævnte Þórir. — Et halvvers om Sigurd slembes skibe, mulig af Ivarr Ingimundssons digt. — Et vers om Tønsbergkampen 1161 mellem kong Magnus Erlingsson og Hakon hærdebred. — Om kong Sverres hær, våren 1180, haves et vers i fornyrðislag, hvori de fylker opregnes, hvorfra den var samlet. Endelig et vers af »en skjald« hos Rögnvald jarl, som havde overværet et tingmøde 1136, hvor råd lagdes op mod jarlen; dette meddeler »skjalden« i sin vísa [4]).

2) om i s l a n d s k e forhold og personer. Om afslutningen af den store strid mellem Hafliðe Másson og Þorgils Oddason 1118 haves 3 vers alle forfattede af en modstander af Hafliðe. — Om den sidste strids afslutning mellem de samme høvdinger 1121 haves to vers, vistnok af forskellige digtere. — Fra 1208—9 stammer et halvvers i ufuldkomment tøglag om Hrafn Sveinbjarnarsons rejse til Jóseppr i Súðavik med et fattiglem, samt et vers, hvori der klages over, at »Sydlændingerne er sene til at hævne ranet på Myrar«. — Om kampen på Hólar og Tume Sigvatssons drab (4. febr. 1222) haves to vers, om kampen på Grimsø (samme år) mel-

---

1) Skj. digtn. B I, 597—602.
2) Sst. 590.
3) Sst. 591.
4) Alle disse vers sst. B I, 397 (v. 14—16). II, 471 (v. 26). 595 (v. 18—19. 16).

lem biskop Gudmund og Arón (ovenfor s. 89) på den ene og Tumes broder, Sturla, på den anden side, et halvvers. — Mærkeligt nok siges et drotkvædet vers fra 1235 at være blevet fundet på Sauðafell, ristet på en stok, digtet i anledning af en hærsamling; verset har kun ringe betydning [1]).

Hertil slutter sig et par ordsprogsagtige rimlinjer, der anføres af Sturla Sigvatsson 1232 og af Skule jarl 1233. — Af en lignende art er et halvvers i Sverressaga, nærmest af erotisk indhold: »Hvorledes det end går mellem Magnus og Sverre, vil jeg dog beholde den mundfagre Ingunn«, hvortil kommer et par linjer af dunkelt indhold.

De formodenlig løse vers i de grammatiske afhandlinger (undtagen den fjærde) handler dels om kampe, sejlas, gaver og — de fleste — om kærlighed og forhold til kvinder, foruden nogle brudstykker, der er aldeles ubestemmelige [2]).

Hvad de mange ikke navngivne vers i den 4. grammatiske afhandling angår [3]), er de altfor usikre til at henføres til det her behandlede tidsrum.

Når vi nu til slutning kaster et blik på den i det foregående behandlede digtning, kan det ikke undgå vor opmærksomhed, i hvor höj en grad den så godt som helt igennem (en vis undtagelse danner den gejstlige digtning) beror på en nöje efterligning af den tidligere poesi; men denne efterligning beror på kendskab til og studium af den ældre digtning; dette studium bærer så godt som hele denne digtning så åbenbart til skue, at derom kan der ikke tvistes; fyrstedigtene, deri de gejstlige digte, hvad formen angår indbefattede, de uægte vers i de forhistoriske sagaer, navneremserne, samt de overordenlig hyppig forekommende verbale lån og lignende, for ikke at tale om digte som Háttalykill og Háttatal — alt dette vidner höjlydt om den islandske videnskabelige virksomhed i det 12. og 13. årh. I denne digtning — og det er dens karaktermærke — fremtræder det islandske folk hovedsagelig som videnskabeligt stræbende, granskende

---

1) Alle versene findes Skj. digtn. B I, 592—93. 594—95. II, 149 (v. 5). 147 (v. 2). 151—52 (v. 19—21). 152—53 (v. 26).

2) Skj. digtn. B II, 152 (v. 23. 24). I, 596 (v. 20).

3) Sst. B II, 180—85.

og tænkende. Den virksomhed, som denne digtning således hviler på og udfolder sig ved, tör vi ingenlunde sætte lavt; den vidner stærkt til gunst for folkets videnskabelige sans i det hele og dets alsidige antikvariske interesser.

Vi står her åbenbart ved overgangen til Islændernes egenlige videnskabelige virksomhed og prosaiske forfatterskab, der er så udstrakt og alsidigt og i det hele så enestående i middelalderens historie. Det er denne virksomhed, først og fremmest det historiske forfatterskab, vi i det følgende skal søge at skildre.

---

2. AFSNIT.
SAGALITTERATUREN.

§ 1.
Forudsætninger for den islandske sagafortælling og historieskrivning.

»For at det kan blive lettere at skrive og læse, som det nu er almindeligt også her i landet, både love og genealogier eller religiøse tydninger, eller også de lærde historiske værker, som Are Torgilssön har forfattet med stor skarpsindighed, har jeg nu osv.« hedder det hos den — desværre — unavngivne forfatter af den 1. grammatiske afhandling, der er skreven o. 1140 [1]). I de her anførte ord har vi uden tvivl en rigtig opfattelse og angivelse af, hvori den første nedskrevne islandske litteratur bestod. Særlig vil vi her fæste blikket på det næstførste, forfatteren nævner, genealogierne, eller, som det i grundsproget hedder: *áttvísi,* »slægt-kundskab« [2]). Genealogiske kundskaber fremhæves altså her som noget af det allerførste, man i begyndelsen af det 12. årh. førte i pennen på Island. Ved første öjekast kunde dette synes noget påfaldende, men også kun ved det første. Når man tager sagen nærmere i betragtning, bliver den forståelig og viser den sig at være naturlig nok.

1) Isl. grammat. litt. I, 20—1, jfr. 49.

2) Jfr. *ættfræði, ættfróðr* (adj.), *mannfræði;* Meissners opfattelse af dette ord (Strengl. 92) kan ikke godkendes.

Som det tidligere er fremhævet, blev Island for allerstörste delen bygget og befolket fra Norge[1]. Både på grund af de hjemlige forhold — iblandt hvilke Harald hårfagres landserobring og det dermed følgende påtvungne afhængighedsforhold til én fælles hersker spillede en rolle — og fordi Nordmændene (de norske vikinger) i Irland blev hårdt trængte af de indfødte Kelter — og begge dele skete omtrent samtidigt —, fandt de uafhængighedslystne Nordmænd både hjemme og ude på at udvandre til den da lige opdagede ø i nordhavet, eller rettere sagt, der viste sig netop til det rette tidspunkt en lejlighed til både at undgå undertrykkelsen i hjemmet og de vestlige fjenders overmagt, som ikke kunde være mere gunstig og velkommen. Den blev da også i rigt mål benyttet. I den sidste fjærdedel af det 9. årh. og i begyndelsen af det 10. nedsatte flere hundrede större eller mindre hövdinger sig rundt omkring på Island tilligemed deres mere eller mindre talrige følge. Selve høvdingerne, landnamsmændene, udmærkede sig ved herkomst, rigdom, personlige egenskaber og egne bedrifter. Til dem sluttede sig ringere mænd, bønder og andre, uden selvstændig stilling men dog fri af fødsel; desuden havde høvdingerne deres trælle med, hvis efterkommere i reglen blev ved med at være ufri; undertiden lykkedes det dem at opnå frigivelse og de trådte da ind i de ringere bønders klasse. I løbet af 11. årh. må træIlestanden antages at være ophørt et eksistere. Det var nu kun naturligt, at høvdingerne og deres efterkommere holdt strængt på den forskel, der var på dem og de andre. Navnlig efter at den islandske fristat var oprettet og den dertil knyttede høvdingevælde grundlagt, måtte det være de gamle hövdingeslægter særlig magtpåliggende at vedligeholde den fra først af tilstedeværende sociale forskel. Kløften måtte snarere uddybes end udjævnes. Men også indbyrdes mellem høvdingerne måtte der opstå og vedligeholdes en ængstelig vågen over de enkeltes fortrin; det galdt om at hævde sig selv og sin egen storhed om ikke fremfor så dog ved siden af de andre. Men dette kunde bedst og virksomst göres ved, at man hædrede og hævdede sin fornemme herkomst. Det var ikke i første række rigdommen, men netop afstamningen, der gav anseelse og magt. Der omtales flere gange i sagaerne rige folk, der var lidet ansete og uden indflydelse. Herkomsten derimod betones

[1]) Dette må fastholdes. Om hele dette spörsmål kan der iøvrigt henvises til min bog om Norsk-isl. kultur- og sprogforhold, afsnit II.

så meget stærkere. Det kan hedde om en mand: »han var ubemidlet«, men så kan der ofte tilföjes — som om det var hovedsagen —: »han var af en god æt«. Denne tanke afspejler sig klart i Illuges og Torsteins samtale i 7. kap. i Gunnlaugssaga. Illuge siger: »du kender hans (Gunnløgs) slægt — dette nævnes først — og vor rigdom«, og han tilföjer senere: »det vil blive os til venskabsbrud, dersom du nægter mig og min sön ligestillethed med dig«. Det sidste udtryk angår udelukkende herkomsten og den dertil knyttede overlegenhed; Illuges mening er, at, når Torstein ikke vil give Gunnløg sin datter Helga, er det, fordi han anser sin slægt for bedre end Gunnløgs. På lignende måde betones udelukkende Eyjolfs »ætstorhed« og »store frændestyrke«, hvor han i Norge bejler til en fornem hersedatter (Glúma kap. 4). Ætstorheden spiller med andre ord en overvejende rolle. Det anførte eksempel er et af de mange, der viser, at der i det daglige liv hvert öjeblik kunde forekomme hændelser, der stod i forbindelse med og var udslag af denne udprægede slægtfølelse og slægthævdelse, som alle var besjælede af. Det er den, der beherskede hele det sociale liv i landet. Derfor hedder det så ofte i Landnámabók, at N. N. var »en udmærket, en fornem, en ætstor mand osv.« (ord som ***ágætr, göfugr*** betegner sikkert slægtfornemheden) eller at »N. N. var en herse eller en herses sön og lign.« Og heraf forklares det, at sagaerne først og fremmest gör rede for deres hovedpersoners slægtskabsforhold. Trælles slægtregistre anføres derimod aldrig [1]).

Det er denne her anførte betydningsfulde hævdelse af slægten, der fra først af har ført til, at enhver familje nöje måtte have rede på sine egne slægtskabsforhold, først og fremmest hvad forfædrenes række angik; men også interessen for andre familjer måtte være levende; gensidigt kendskab var nødvendigt. Dette har igen ført til, at der i tidens løb opstod enkelte personer, »vise« mænd og »vise« kvinder, der fortrinsvis gav sig af med at samle så mange genealogiske kundskaber som muligt [2]), aldeles som enkelte skjalde,

---

1) Jfr. Mork. 67_{15}.

2) Her er der tildels tale om personlige interesser og virksomhed til egen fornöjelse og for at kunne underholde andre; jfr. hvad der står i Bergsbogen (Ldn. 158): „Mange synes det er nyttig kundskab og moro at vide, hvorledes Islænderes slægter støder sammen med norske høvdingeslægter og navnlig med selve kongeslægten, således som de ypperste historikere har skrevet og selve landnamsbøgerne bevidner". Hvad der her udtales er ganske vist fra en sen tid, men det er dog sikkert et udslag af en ældre tids opfattelse tillige.

der lærte så mange digte udenad som muligt. Det bliver forståeligt, at slægtregistre var noget af det første, der optegnedes, såsnart skrivekunsten udøvedes efter en noget större målestok. Det var kendskabet til slægter og personer, som det galdt at bevare uforvansket.

Det må dog siges, at disse genealogiske interesser ikke er noget nyt, som just er opstået på Island. De er i deres grund norske. Længe för Island opdagedes, var storætsforholdet udviklet i Norge, sansen for slægternes indbyrdes forhold også dér vågen. Det ser vi af, at Tjodolf, omtrent samtidig med Islands opdagelse, forfatter et genealogisk digt som Ynglingatal. Det samme fremgår af et så utvivlsomt norsk digt som Hyndluljóð (hvor det galdt at *telja niðja, bera upp ættir manna, dæma of ættir jöfra),* af de genealogiske tilknytninger indenfor Völsungesagnkresen, af de stumper af norske slægtregistre, der hist og her findes; i senere tid roses kong Eysteinn Magnússon for historiske og genealogiske kundskaber *(dæmi ok mannfræði* Hkr. III, 286). Også slægtregistrene i Fagrskinna i B-bearbejdelsen (udg. 388—92) kan her nævnes. Følelsen af slægtskabsforholdenes betydning er fra først af gået i arv til de Nordmænd, der befolkede Island, men samfundsforholdene her, navnlig den omstændighed, at der ikke var et enkelt samlende overhoved, der fordunklede de enkelte hövdingeslægter, medførte, at slægtforholdene hele tiden igennem her kom til at spille en særlig fremragende rolle. Deraf kommer det, at Islænderne med tiden så langt overflöjede Nordmændene som genealoger, at der ingen sammenligning er. Og det er derfor, at endnu i nutiden er genealogiske kundskaber så fremtrædende og slægttavler i en så höj kurs på Island.

De eksisterende genealogier vil vi behandle i en anden sammenhæng, men vi kan ikke undlade her at minde om den ældste slægtrække, der haves, Are frodes eget slægtregister, som han har nedskrevet i umiddelbar forbindelse med sin yngre Islænderbog, og hvor han öjensynlig med stolthed og glæde regner sin slægt tilbage til de norske og svenske, sagnhistoriske Ynglingekonger; vi finder her en direkte forbindelse med det ældste slægtdigt, Tjodolfs ovennævnte kvad om Ynglingerne.

Det er klart, at så udviklede og omfattende interesser for personer og personlige tilknytninger måtte strække sig videre end til de blotte navne på fædre og sönner, mødre og døtre, opadstigende eller sidegående rækker. De vigtigste handlinger og begivenheder

i disse personers liv var fra først af i sig selv uopløselig knyttede til de enkelte navne. Først og fremmest måtte sådanne hovedbegivenheder som udvandringen og de dertil knyttede omstændigheder, forholdet til Harald hårfagre m. m., samt bosættelsen på Island være uadskillelig knyttet til den enkelte landnamsmands navn og hans nærmeste efterkommeres, og blive til et f a s t s a g n i familjen, til en historisk familjeskat, man fremfor alt vilde bevare. Sådanne findes da også i mængde i Landnámabók — for kun at nævne denne kilde. På en naturlig måde sluttede sig atter til disse personer og sagn de vigtigste begivenheder i landets ældste historie som altingets oprettelse med de dermed forbundne indretninger, senere sådanne begivenheder som et nyt lands opdagelse, for ikke at tale om kristendommens indførelse osv. Disse begivenheder stod jo i den allernöjeste forbindelse med visse hovedslægter, med enkelte landnamsmænd (Ulfljot f. ex.) og deres efterkommere i andet og tredje led. Ikke mindst måtte ætternes liv og indbyrdes forhold tiltrække sig opmærksomheden. De indvandrede høvdinger og deres første efterkommere var just ikke egnede til at sidde stille på deres gårde, ene og alene optagne af årets og dagens fredelige gærning. Vikingeånden, uafhængighedstrangen, den i hver nerve dirrende følelse af ætstorheden og tilböjeligheden til at göre sig gældende kunde ikke uden videre forsvinde; tværtimod måtte den en tid lang i det mindste næres af de i begyndelsen meget usikre sociale forhold; hvor let kunde der ikke opstå stridigheder f. ex. om ejendomsretten? Livet på Island i det 10. årh. måtte, som för bemærket, uundgåelig medføre fejder og stridigheder af forskellig art, manddrab og andre begivenheder, som for landets historie i det hele var af en underordnet betydning, men for den enkelte familje så meget mere mærkelige og mindeværdige. Om sådanne mindeværdige begivenheder opstod der naturlig sagn og berettelser, der atter blev f a m i l j e s a g n eller også, når de forefaldne begivenheder havde en mere almindelig betydning, h e r r e d s s a g n. Var begivenhederne knyttede til altinget, midtpunktet for landets hele politiske liv, kunde de få en mere almindelig betydning og fortællingerne om dem blive endnu mere udbredte.

Nedsættelsen på Island var af flere forskellige grunde ikke ensbetydende med en fuldstændig løsrivelse fra den oprindelige fædrene jordbund. Hos udvandreren er der for mange minder om de hjemlige forhold; han har efterladt slægtninge og venner, hvis skæbne interesserer ham; han søger, så godt han kan, at følge

med sit oprindelige hjemlands begivenheder. De gamle landnamsmænd glemte sikkert ikke deres oprindelige fædreland. Det skulde også snart vise sig, at deres efterkommere på mange måder netop trængte til en forbindelse med omverdenen; intet land kunde på grund af forholdene have större betydning for dem end netop Norge (jfr. I, 325). Således var Islændernes blik fra først af rettet, ikke alene indad mod dem selv, men også udad mod deres stammeland og deres nærmeste stammefrænder. Mødtes to mænd fra forskellige egne på Island, spurgte de hinanden, ligesom man endnu den dag idag gör: »hvad nyt at fortælle?« *(hvað er i fréttum,* jfr. Oddr. grátr 4: *hvat 's frægst á fold?).* På samme måde gik det til, når en Islænder traf en Nordmand, eller når et norsk skib landede på Island. »Hvad nyt fra Norge?« har på Island hele tiden været et lige så almindeligt spörsmål, der krævede grundig besvarelse, som hint bekendte: »Quid novi ex Africa?« var det i et tidsrum i Rom. Med andre ord: interesserne for personlige forhold måtte fra først af være ligeligt delte mellem n o r s k og i s l a n d s k.

Fra Norge kunde der jo altid være meget vigtige ting at fortælle. Der var jo et kongedömme med udpræget krigerske traditioner. Kongeskifter, stridigheder og kampe mellem de mange tronkrævere, der altid var rede til at hærge landet, ledingsfærd og krigstog — alt dette var af höjeste betydning netop for Islænderne. De norske konger døde ikke af alderdom som en kong Aun i Upsala. Mellem kong Harald hårfagre og Olaf kyrre er der ikke én, der ikke får en voldsom død, tildels i sin fejreste alder. I det 10. og 11. årh. — for ikke at tale om det 12. — fulgte begivenhederne og det den ene större end den anden så at sige slag i slag, ikke mindst ved og efter år 1000. Hvilke begivenheder var ikke således kong Hakon jarls død, Olafernes bedrifter i deres dramatiske regeringstid, Magnus den godes herredömme ikke alene over Norge, men også over Danmark, Harald hårdrådes evindelige kampe med Danskerne? osv. osv. Hele tiden igennem var der overflod af fortællingsstof, og det så interessant som tænkes kunde, tilstede i Norge. Næppe et skib kunde lande på Island uden at have et eller andet vigtigt at meddele.

På Island blev forholdene i tidens løb noget anderledes. Efter at kristendommen var bleven indført (1000), hvorved det første urolige tidsrum i landets historie så at sige afsluttes, og efter at de høvdinger, der omkr. år 1000 spillede en hovedrolle, alle efterhånden var døde, kommer der lidt efter lidt ro i landet. Uagtet

befolkningens krigerske sind ikke helt er uddød, har det 11. årh. et ganske andet udseende end det 10. De udprægede personligheder synes tildels at være forsvundne eller i hvert fald stærkt forminskede i antal; også gejstlighedens opkomst og kirken har vel gjort sit til at lægge dæmper på karakterens voldsomhed. I de tre sidste fjærdedele af det 11. årh. skete der, så vidt vides, meget lidt, som kunde give anledning til dannelsen af en saga. Først når vi kommer ind i det 12. årh. finder vi igen stridbare høvdinger og udprægede personligheder, og så forefalder der også sådanne begivenheder, der ikke undlod at vække almindelig opmærksomhed og blive gjort til genstand for omtale og fortælling. I en endnu stærkere grad kommer stridbarheden frem i et tidsrum af det 13. årh., den bekendte Sturlungetid, der tiltrods for dens forskellige karakter dog i mangt og meget minder om det 10. årh. Vi lader os i denne sammenhæng nöje med i al korthed at minde om disse hovedtidsrum i den islandske historie indtil fristatens undergang. Men för vi går videre, vil vi særlig fremhæve betydningen af det föromtalte fredsæle tidsafsnit i det 11. årh. Netop fordi det var fattigt på sådanne begivenheder, som folket ifølge sin opfattelse anså for særlig mindeværdige, måtte det komme til at stille det forudgangne, i og for sig minderige tidsrum i en endnu större glans og omgive forfædrenes bedrifter med en strålekrans, der måtte lyse dobbelt stærkt. Det er dette tidsrum, vi må tillægge en afgörende betydning for den islandske mundtlige fortællings og altså også den islandske sagas udvikling. I denne fredens tid har man atter og atter fortalt slægtninge og venner, men især den opvoksende ungdom om de så berömte, så kraftige og storladne forfædre — kort sagt, om det 10. årh.s personligheder og begivenheder. Det er disse fortællinger, der tilsammen danner indholdet af den islandske historiske tradition om de ældste tider i Islands og Norges historie.

Mundtlige meddelelser om tidligere levende personer og ældre begivenheder kan forfølges så langt tilbage i tiden, som vor historiske viden overhovedet rækker — ja sikkert eksisterede de længe för. Et tillægsord som *frægr,* hvis sædvanlige betydning er berömt, viser bedst, hvor langt tilbage interessen for mænd, der har udmærket sig, går. Ordets oprindelige og egenlige betydning er nemlig »omspurgt« (udsagnsordet *fregna, frá, frágum,* hvortil *frægr* hører, genfindes i alle oldgermanske sprog: got. *fraíhnan,* ags. *frignan,* oht. *frâgen* osv.), deraf »omtalt« og tilsidst »berömt«. I

de ældste digte som eddadigtene findes antydninger af personalhistoriske interesser og historisk videbegærlighed (Helg. Hjörv. 31; »Hvad nyt fra Norge?«, jfr. beg. af Oddr. gr., Atlamál, Guðrhvöt; jfr. Ynglingatal, I, 436—37). Herved forudsættes utvetydig ældre mundtlige meddelelser som digternes kilde. Interessant er det at lægge mærke til, at der i Halfdan svartes tid omtales en norsk mand Dag med tilnavnet »frode« (Fsk. 382. 383 [1]); om dette tillægsord se nærmere i det følgende).

I det 9. årh. har den historiske fortælling til gensidig underholdning allerede været almindelig i Norge [2]), og den blev det i den følgende tid også på Island. Man har ofte nok fremhævet landets og de enkelte landsdeles afsondrede beliggenhed, de enkelte gårdes ensomhed; man har ofte og stærkt nok peget på de lange vinteraftener. Disse i forbindelse med det mangelfulde samkvem fremkaldte trang til underholdning til at korte tiden med. Hvad andet havde man at ty til end fortællinger om mærkelige mænd og deres gærninger eller fremsigelsen af historiske heltekvæder, eller meddelelser og samtaler om, hvad der for nylig var sket i egnen eller de nærmeste herreder, hvorved erindringen om disse opfriskedes og hvorved de yngre blandt tilhørerne ligesom oplærtes til engang i tiden at lade det hørte gå videre til næste slægtled på samme måde. Men også ved det almindelige arbejde, på marken, i båden, i smedjen, — allevegne var der lejlighed til meddelelse af historisk stof. Hvor betegnende er det ikke, når Vémundr Hrolfsson under sit smedearbejde med ufordulgt glæde overfor sin svend mindes sine bedrifter: »Ene jeg blev 11 mænds banemand — blæs du mere« (Ldn. 270). Eller når Holmgöngu-Bersi i et af sine vers ytrer, at det nu er den 31. mand, han har dræbt? Han har rede på sine bedrifter. Også hvor flere var samlede, har man underholdt hinanden med lignende fortællinger om episodiske tildragelser, om enkelte kampe, tog og lign.; tilstedeværende genstande, våben og kostbarheder, kan mangen en gang have fremkaldt sådanne meddelelser; de havde jo ofte deres historie. Hvilke minder knyttede der sig ikke til et ved udmærket tapperhed eller ved list erhværvet sværd eller skjold eller til modtagne prægtige fyrstegaver? Var det ikke naturligt, at sådanne kostbarheder blev familjeklenodier, stykker, der gik i arv tiligemed den dertil knyttede historie? Frem-

[1]) Findes kun i bearbejdelsen A.

[2]) Jfr. herom min bog om Norsk-isl. sprog- og kulturforh., afsnit V.

deles, var der ikke mange gårde, de mange stednavne, *ørnefni* (egl. oprindelige navne), ligeså mange og altid nærværende minder om stedfundne tildragelser, og hvor ofte måtte ikke navne som *Grímsholt, Orrostuhóll* og lign. fremkalde fortællingen om, hvad der lå til grund for disse navne, og således bevare erindringen om tidligere begivenheder? Et direkte vidnesbyrd herom findes i Gullþórissaga (s. 36), hvor det hedder, at »disse mandefald er fortalte efter (ɔ: i overensstemmelse med og tilknytning til) de gravmærker *(kuml)*, som er fundne, hvor kampene har stået«. Der er fremdeles en vigtig omstændighed at lægge mærke til. Flere af det 10. årh.s fremragende mænd var tillige d i g t e r e, af hvem man havde ikke alene större digte, men også flere eller færre enkeltvers, digtede i anledning af enkelte begivenheder. Disse vers opbevaredes i reglen med en pietet, de fortjænte, men samtidig var de i en fortrinlig grad egnede til at støtte hukommelsen og bevare mindet om de der antydede tildragelser. De kom ofte til at udgöre en slags kærne, hvorom de historiske sagn lagrede sig mere eller mindre righoldig; bægge dele støttede hinanden og bevaredes sammen gennem tiderne.

L y s t e n til at høre, lysten til at korte tiden for sig og andre, har væsenlig bidraget til og fremhjulpet tilblivelsen og opsamlingen af det eksisterende historiske stof. Meget tidlig, også i Norge [1]), er underholdningen med historiske fortællinger gået over til at blive et bevidst led i de almindelige folkeforlystelser *(skemtanir)*; *sagnaskemtan* blev tillige et af de mest afholdte og ædleste underholdningsmidler og omtales som sådan ganske hyppig. Her nogle eksempler. I sit bryllup underholder Kjartan gæsterne ved at fortælle om sin udenlandsrejse (Laxd. 171). Gretter siges at have fortalt de 12 bersærker mange morsomme historier« [2]). Tormods tjæner, Fífl-Egill, kom til ham og fortalte ham, »at han var for langt borte fra megen skæmt«, og da Tormod spurgte, hvad det da var for moro, han mente, fortalte Egill, at Torgrim trolle fortalte godt og morsomt om sin kamp med Torgeir og at hele tingforsamlingen var stimlet sammen for at høre derpå [3]). Nornagæst erklærede hos kong Olaf Tryggvason, at han forstod »at fortælle sagaer, så

1) Jfr. *Heyrðak segja* | *i sögum fornum* Oddr.grátr beg.
2) Grettiss. 43; at dette næppe er historisk gör mindre til sagen.
3) Fóstbr. 87, 88, Hauksb. 393—94. Der er her ganske vist tale om grönlandske forhold, men de kan uden videre identificeres med islandske.

at man fandt fornöjelse derved«[1]). I Brandkrossaþ.[2]) tales der om en fortælling, der »skönt tvivlsom i historisk henseende, dog er morsom at høre«. Noget lignende hedder det om et »gammensfrasagn« i Fagrsk. (s. 275), men den lærde historiker tilföjer her, karakteristisk, at meddelelsen ikke er særdeles sagamæssig *(söguleg)*. Fra det bekendte og titomtalte bryllup på Reykjahólar (1119) haves i Sturlunga (I, 22) fortællingen om, at man der blandt forskellige underholdningsmidler også havde *sagnaskemtan,* og at Hrolf fra Skalmarnæs og præsten Ingimund (se foran 54, 139, 167) fortalte sagaer for at underholde folk med. Samtidig meddeles det i forbigående, at »også med denne saga — d. e. Hromund Greipssons — underholdt man kong Sverre — altså i slutningen af samme årh. —, der kaldte sådanne lögnesagaer (vi vilde sige: en forhistorisk saga) de fornöjeligste. Samme slags sagaunderholdning forudsættes vistnok, når det om høvdingen Sturla Tordsön siges, at han på altinget »lod sig underholde hjemme i sin bod«[3]). Sagafortælling betegnes endelig træffende i Þiðrekssaga (s. 6—7): »men underholdning med sagaer eller digte er ikke forbunden med nogen omkostninger eller personlige farer; én kan dér underholde mange, som ønsker at lytte til ham; den kan også anvendes overfor nogle enkelte — d. v. s. der behøves ingen större forsamlinger —; den er i lige grad til rede, hvad enten det er nat eller dag, hvad enten det er lyst eller mörkt«. Det er ligefrem rørende udtrykt; hvilken fin og smuk følelse ligger ikke bagved! Hvilken anseelse en fortæller nød i udlandet kan bl. a. ses af, hvad der meddeles[4]) om en af de landflygtige mordbrændere hos kong Sigtryg og Gille jarl, der ønskede at høre noget om Bergtorshvolsbranden — »der blev sat en stol under fortælleren og alle lyttede andægtig til«. Velbekendt er fortællingen om historikeren Sturla i Norge i året 1263[5]). Det er af dette klart, at sagafortælling til alle tider har været en lige så udbredt som yndet underholdning, ikke alene på Island, men også i Norge, ikke alene hos höje, men også hos lave, aldeles på samme måde som fremsigelse af digte var det. Til slutning vil vi her optage den klassiske og særdeles karakteristiske

1) Flat. I, 346, jfr. 348.
2) Austf. s. 186.
3) Sturlunga I, 116.
4) Njála 880, jfr. 883—4.
5) Sturlunga II, 325. Her spörger en stavnbo, hvem der skulde underholde (om aftenen ved sængetid), som om dette var det sædvanlige.

fortælling om Islænderen hos Harald hårdråde i dens helhed[1]): »Engang kom der en ung Islænder til kongen [Harald hårdråde] og bad om at måtte opholde sig hos ham. Kongen spurgte, om han forstod sig på noget, men han sagde, at han kunde s a g a e r. Da sagde kongen, at han vilde tage imod ham; til gengæld skulde han forpligte sig til at u n d e r h o l d e enhver, som forlangte det. Det gjorde han nu og blev yndet af hirdmændene. De gav ham klæder og kongen gav ham våben i hånd. Således gik det til henimod jul. Da blev Islænderen tavs og indesluttet. Kongen spurgte om grunden hertil. Han sagde, at det blot var lunefuldhed. »Det er ikke sandt, sagde kongen; jeg vil gætte på årsagen. Du er vistnok færdig med dine historier. Du har underholdt hele vinteren igennem enhver, der har forlangt det, og nu er du ked over at være færdig, ligesom julen står for dören«. »Det er rigtig gættet, lød svaret; jeg har kun én historie tilbage og den tör jeg ikke fortælle; ti det er din udfærdssaga«. »Ja, det er netop den historie, jeg helst gad høre, og fra nu af skal du være fri for at skulle underholde alle og enhver; men selve juledag skal du begynde på denne saga og fortælle deraf et lille stykke, men jeg skal sörge for, at den bliver dig lige så dröj som julen er lang. Du skal hverken mærke på mig, om jeg synes godt eller ilde derom«. Nu begyndte Islænderen første juledag og fortalte en stund, indtil kongen befalede, at han skulde holde op. Folk begyndte at drikke og tale om, at det havde været dristig gjort af Islænderen at fortælle kongen hans egen historie, og hvad mon kongen vilde sige til det. Således gik det hele julen igennem; da julen var til ende, var også historien ude. Aftenen efter at sagaen var sluttet, spurgte kongen Islænderen: »Er du ikke nysgærrig efter at vide, hvad jeg synes om din historie?«. »Jeg er meget bekymret i så henseende, herre konge«. »Jeg skal da sige dig, at jeg synes særdeles godt derom, og din fortælling svarer til indholdets beskaffenhed, men af hvem har du lært historien?«. Han svarede: »Det var min sædvane hjemme [på Island] hvert år at ride t i l t i n g s, og her lærte jeg hvert år noget af sagaen af Haldór Snorrason«, hvortil kongen bemærkede, at det så intet under var, at han kunde den så rigtig«[2]).

1) Mork. 72—3; Fms. VI, 354—6; Nordboernes Aandsliv II, 175.

2) Haldór havde nemlig deltaget i Haralds ledingsfærd i Syden og var en af hans hårdføreste mænd.

Ikke alene for at underholde, men lige så meget af politisk-praktiske grunde må det have været, at alle udenherredsmænd anså det for deres pligt, først at træffe Torstein Ingimundsson [i Vatsdalen] og fortælle ham tidender fra andre egne og hvad der skete af nye, mærkelige begivenheder[1].

De to sidst anførte kildesteder er også i så henseende mærkelige, fordi de giver os oplysninger om, hvorledes nyheder og efterretninger b r a g t e s fra det ene sted til det andet. Dette ses nemlig at være sket med forholdsvis lethed. Festlige sammenkomster som pragtfulde bryllupper eller arvegilder havde i så henseende deres store betydning; og da ikke mindre de lege, der om vinteren afholdtes på isen, hvortil folk fra alle nærliggende bygder søgte. Fremdeles førte de rejsende efterretninger fra den ene del af landet til den anden. Men af afgörende og gennemgribende betydning var dog tingforsamlingerne, fremfor alt a l t i n g e t, hvor kærnen af hele landets befolkning mødtes hver sommer, ikke alene til alvorlig statsvirksomhed, men også til en slags selskabelig sammenkomst og venskabeligt samvær. Det er vanskeligt at overdrive den betydning, som altinget har haft for den islandske saga, navnlig den gensidige meddelelse, for dannelsen af den islandske historiske tradition i det hele.

Vi har af et af de förnævnte eksempler set, at en af tingets deltagere »lod sig underholde« i sin bod. Dette er af en mere privat karakter, ligesom også hvad der i Egilssaga fortælles om Egill Skallagrímsson og den unge Einarr skåleglam (I 479); denne fortalte Egill »om tidender østfra« (o: fra Norge) og om hans venner og uvenner; Egill på sin side fortalte Einarr om sine tidligere bedrifter. Men Einarr har sikkert fortalt om »tidender østfra« til andre end til Egill. Om Tord Kolbeinsson hedder det i Bjarnarsaga (s. 9), at han, efter at være vendt tilbage fra Norge (1008), red til altinget — »og det blev man, hedder det, overmåde glad ved, ti han forstod godt at fortælle om tidender«. Endnu klarere er den oplysning, vi får fra Gunnlaugssaga. Ikke såsnart Gunnløg er landet nordpå ved Melrakkasletten, höjt oppe under polarkresen, altså på en af de mest afsides liggende afkroge af landet, får han af en bondesön at vide, at hans fæstemø er bleven bortfæstet til Hrafn Önundsson — »jeg var tilstede på a l t i n g e t

[1]) Vatsdœlas. 51, jfr. 54: „Dette blev nu gjort til tidendemælding rundt omkring i egnene“.

i sommer, da den sag blev afgjort«, ytrer bondesönnen. Denne oplysning taber ikke i betydning, fordi der her er tale om noget, der foregik på selve altinget. Af hvad der fortælles om altinget på Grönland (se ovf.) og af den ovenfor anførte fortælling om Islændingen hos kong Harald fremgår det med al ønskelig tydelighed, hvilket midtpunkt altinget har været også for udenlandske begivenheders udbredelse. Og dog er ingen beretning så anskuelig og talende som den om den nyviede biskop Magnus Einarsson; da han (1135) kom fra sin udenlandsrejse, red han straks lige til altinget. Folk var ved domstolene og kunde ikke forliges; så kom der én, der fortalte, at nu kom biskop Magnus ridende. Alle blev så glade derved, at de forlod deres forretninger og stimlede sammen om bispen, der nu trådte frem på pladsen foran kirken og fortalte alle de tidender, der var sket i Norge medens han var udenlands [1]). Hvilket billede får vi ikke herigennem, ikke alene af folks umættelige higen efter at høre nyt, men også af, hvilken betydning altinget havde som et brændpunkt for historisk fortælling, hvorfra der udgik stråler så at sige til alle landets fjorde, næs og dale. Allevegne hen kunde de vigtigste begivenheder i ind- og udland i en meget kort tid nå. Allevegne kunde de fortælles og drøftes, allevegne kunde der opsamles historisk stof i mængde. At dette i virkeligheden er sket, derom er der ikke den ringeste tvivl; der dannedes en almindelig historisk folkeviden, et, for at tale med Snorre [2]), almindeligt *alþýðumál.*

Efterhånden som tiden gik og navnlig eftersom tiderne blev fredeligere i det 11. årh., kunde en mere samlende og rolig betragtning af fortiden begynde. En sådan virksomhed ligger imidlertid ikke for den store mængde af et lands befolkning; det følger af sig selv, at det kun er enkeltmænd, der kan beskæftige sig med den. For Islands vedkommende er det nu så, at der ud af den hele med stærk historisk sans begavede og med en rig historisk viden udstyrede befolkning efterhånden hæver sig enkelte mænd med en særlig udviklet historisk begavelse, som begynder at samle det historiske stof ikke just udelukkende i den hensigt at meddele dette til andre ved genfortælling i större eller mindre par-

1) Hungrvaka kap. 13, Bisk. I, 77.
2) Jfr. Hkr. III, 49.

tier, men sikkert lige så meget drevne dertil af en individuel tilböjelighed og egen indre drift. Det er den forholdsvis talrige skare af de mænd, som samtid og eftertid kaldte *fróðir menn;* enkelte af dem fik endogså tillægget *hinn fróði* som et hædrende tilnavn. Dette tillægsords særlige betydning er »kyndig«, og det bruges navnlig om tillærte historiske kundskaber [1]; disse kaldes selv *fræði* eller på grund af disse kundskabers fornemste indhold, *mannfræði.* Ensbetydende med *fróðr* bruges undertiden *vitr* (vis), medens derimod *spakr* (klog) i reglen bruges om medfødt klogskab eller om juridiske kundskaber.

I vore kilder nævnes ikke sjælden sådanne 'frode mænd'. Vi har för nævnt *Dagr hinn fróði* i Norge i det 9. årh.; fra samme tid synes den i Landnámab. (s. 230) nævnte *Þórolfr fróði* at være [2]. Dernæst kommer *Finnboge hinn fróði* (også ramme, Ldn. 83, 85), efter slægtledene at dömme, omkr. 1100—25. *Kolskeggr hinn fróði,* en broder til lovsigemanden Finnr Hallsons bedstemoder; Finnr døde 1145; Kolskeggr må altså snarest tilhøre det 11. årh.s sidste halvdel; han kaldes også *hinn vitri* (Ldn. 320 anm.) og jævnstilles med *Are hinn fróði,* de frode mænds ypperste repræsentant. Fra skjalden Tindr Hallkelsson nedstammede *Brandr* prior *hinn fróði,* der må have været samtidig med Are, ligesom også den för nævnte præst *Ingimundr,* der kaldes *fræðimaðr mikill,* for ikke at glemme disses berömte samtidige *Sæmundr* præst *hinn fróði* (død 1133). Fremdeles nævnes en *Þorsteinn hinn fróði* [3], hvis levetid er uvis, men som er ældre end Snorre. Den berömte lovsigemand *Gizurr Hallsson* (død 1206) kaldes »den frode mand« [4], men han førte ikke *hinn fróði* som tilnavn. Fra det 13. årh. er navnlig mænd som *Styrmir* præst *hinn fróði* (tilnavn, død 1245), *Snorri Sturluson* (et par gange nævnt *hinn fróði;* noget almindeligt tilnavn for ham var dette ikke), og *Sturla Þórðarson* (oftere). Af kvinder kan særlig nævnes *Þóriðr,* Snorre godes datter, der af Are berömmes som *margspök* ok *óliúgfróð* (»hvis kundskaber ikke beror på usandfærdighed«); hun kaldes i Ldn. (se 92) *hin spaka,* hvilket snarest be-

---

1) Med hensyn til begrebet i ordet kan der henvises til Sn.-E. I, 82. 88. Vidtberejsthed og höj alder gav formodning om, at man måtte være så meget mere 'frod' Fms. II, 60.

2) Når digteren Tjodolf fra Hvinir en enkelt gang nævnes den frode, er der her næppe tale om et gammelt virkeligt tilnavn.

3) Fms. IV, 210, Hkr. II, 195.

4) Hungrvaka, Bisk. I, 59.

tegner hende som klog, vís i almindelighed. Flere kvinder nævnes også som historiske hjemmelsmænd, hvorom senere[1].

Hertil kommer, at 'frode' eller 'vise' mænd hyppig nævnes i al almindelighed som historiske hjemmelsmænd eller som historiekyndige; i nogle af de herhenhørende tilfælde kan det være en almindelig frase, men sikkert i de færreste[2].

Særlig fortjæner det opmærksomhed, at hvor der nævnes islandske mænd med tilnavnet 'frode' — se ovf. —, er der så at sige udelukkende tale om mænd, der har levet i den sidste halvdel af det 11. årh., omkr. 1100 og i den første halvdel af det 12. De kommer altså som sådanne og i stor mængde til syne netop i landets för omtalte første virkelig fredstid; dette kan ikke være tilfældigt og det er så meget mere betydningsfuldt i denne sammenhæng, som det klart viser, at man allerede så tidlig — ikke mere end höjst 150 år efter landets bebyggelsestid — gav sig af med på enkelte hænder at samle mere eller mindre af det tilstedeværende historiske stof. I tiden efter 1150 er det kun ganske få, som Styrmer (han er i grunden den eneste), der virkelig bærer tilnavnet 'frode'. Af de ældre frode mænd er det kun Are og Sæmund, der vides at have skrevet.

Med hensyn til den geografiske udbredelse af disse 'frode' mænd er det vanskeligt at sige noget bestemt, da vi i så mange tilfælde kun kender de pågældende personer af navn. Men de synes dog særlig at være knyttede til de sydvestlige dele af landet.

Vi har altså af det foregående set, at det 10. årh. og de 2—3 første tiår af det 11. er overordenlig rigt på mindeværdige begivenheder af enhver art, både sådanne, der angik enkelte personer, enkelte egne og landsdele, og andre, der berørte hele landet. Der-

[1]) I Norge nævnes Bergljót, Einar tambeskælvers hustru, hvem Haldor Snorrason siges at have meddelt meget af sine æventyr i Syden, Fms. III, 153; Flat. III, 428—9.

[2]) Følgende steder kan der i al korthed henvises til: Sn.-E. I, 36, 88, 90, 216; Flat. I, 152, 502, II, 241, III, 464; Hkr. prologen; Hrolf. Gautr. s. fin.; Lad. 124—5 *(vitrir menn)*, 167, 274 *(vitrir menn ok fróðir)*, 321 *(fróðir, vitrir)*; Fsk. 243 *(vitr maðr)*; Brandkr.þ. Austf. s. 183 *(vitrir)*; Gísl. Súrss. 41 *(vitr)*; Hkr. III, 94; Fms. II, 60, 215, V, 181, IX, 234 *(vitrir menn)*, XI, 15, 64; Laxd. 289, jfr. Ares Isl.b. prologen, osv. — Når Lusa-Odde i Fbr. 92 kaldes „noget frod“ er det muligt, at ordet her står i en anden betydning, nemlig „spådomskyndig“, jfr. *frœði* i betydn. „tryllesange“, og ord som *margfróðr* og lign. om heksekyndige folk.

næst er der hos alle en overordenlig levende interesse for at høre og erfare nyt både fra ind- og udland, og der er de gunstigste vilkår tilstede både for gensidig meddelelse og modtagelse af historisk stof samt for udbredelsen af dette til alle landets dele. Endelig er der i et tidsrum af 100 år (1050—1150) mange mænd og kvinder, som af interesse for historiske personer og begivenheder søger at lære så meget af den nærmest forudgangne tid at kende, som omstændighederne tillod det. Det er disse mænd, som dels er s a m l-e r e af den islandske historiske tradition, dels s k a b e r e af den islandske historieskrivning.

Vi står her ved tærskelen til den i s l a n d s k e h i s t o r i e-s k r i v n i n g med dens forudsætninger, hvorom vi er oplyste på en noget nær fyldestgörende måde [1]).

I Droplaugsönnernes saga findes i slutningen en enestående oplysning, der lyder således: »Torvald havde en sön som hed Ingjald, hans sön var Torvald, s o m f o r t a l t e d e n n e s a g a«. Den sidste Torvald har levet o. 1100, og må betragtes som hjemmelsmand for fortællingen i dens helhed. Denne oplysning fører os midt ind i spörsmålet om forholdet mellem den mundtlige overlevering og den skrevne saga. *Meissner* har i sin ovf. anførte bog i en meget stærk grad fremhævet overleveringen som sådan og hævdet, at fortællingen i den havde vundet den faste form i det hele, således at både stoffets ordning og stilen skyldtes den mundtlige meddeler eller de mundtlige meddelere; hvad man har kaldt eller villet kalde forfatterejendommeligheder ved en saga kunde godt skyldes disse. Han indrömmer, at nedskriverne (de første optegnere) godt kunde have været gejstlige mænd, men så har de kun

1) Om dette spörsmål er der, siden 1. udg. udkom, skrevet meget; de vigtigste afhandlinger — foruden de samlede litteraturhistoriske fremstillinger som *Golthers* og *Craigies* (se I, 6) — er følgende: *G. Neckel*: Die altisl. saga i Mittheil. d. schles. gesellschaft f. volkskunde 1909, — *samme*: Von der isl. saga i Monatschr. 1911, — *A. Olrik*: Nordisk åndsliv 1907, men fremfor alt følgende: *R. Meissner*: Strengleikar I: Der anteil der geistlichen an der nationalen sagalitteratur des nordens 1902, — *A. Bugge*: Enstehung u. glaubwürdigkeit der isl. saga i Zeits. f. deut. alt. LI, 23 ff. (jfr. Lettersk. tidsskr. 1909), og Irsk påvirkning på den isl. saga i Festskr. til G. Gran 1916 (imod A. Heuslers kritik), — *A. Heusler*: Die anfänge der isl. saga 1914, i Abhdl. d. kgl. preuss. Akademie der wissensch. 1913, phil.-hist. cl. no. 9, en afhandling, som m. h. t. dette spörsmål er af en alsidig betydning, jfr. *sammes* afhdl. Die Isländersagas als zeugnisse germ. volksart i Deut. rundschau 1917, — *E. Olson*: Den isl. sagans ursprung Lett. tidsskr. 1918 (s. 411 ff.).

været skrivere og intet andet, der optegnede, hvad de folkelige meddelere havde foresagt dem. Meissner lægger med rette stor vægt på den udmærkede hukommelse, som der må forudsættes og som var så naturlig og selvfølgelig for de tider. Alt dette kan jeg i grunden underskrive og det falder i virkeligheden sammen med min opfattelse i hovedsagen. Indrömmes må også muligheden af, at de kortere sagaer, som netop Droplaugarsona saga, eller sagaer som Gunnlaugssaga og lignende, har været fortalte mundtlig i deres helhed, altså skabte i den folkelige overlevering. De længere sagaer er alle enige om at undtage. De har en anden oprindelse i deres nuværende form, selv om hovedmassen af deres indhold har været fortalt mundtlig på samme eller lignende måde. At de første optegnere var gejstlige må bestemt antages simpelthen af den grund, at der var få eller ingen andre, som så tidlig (den sidste halvdel af det 12. årh.) kunde skrive. Men herom mere i det følgende. Meissner indrömmer selv (s. 4), at »i almindelighed var klerus, ialfald på Island, folkelig sindet« — ganske som den endnu den dag i dag er på Island. Når Meissner til bekæmpelse af den gejstlige indflydelse på sagaens form henviser til sagaer om personer fra 12. årh. eller tiden o. 1200, der bevislig er skrevne af gejstlige, og hævder, at disse danner en modsætning til slægtsagaerne, så må det bemærkes, bortset fra at uligheden ikke er videre stor eller gennemgribende efter min opfattelse, at det ikke er ganske rigtigt at sammenligne disse to slags sagaer med hinanden, netop fordi de beroede på forskelligt grundlag. Den ene hvilede på lange tiders tradition, den anden ikke, og i denne sidste måtte en forfatterejendommelighed fremtræde med större styrke. Meissner hævder, at forskellige ord og sætninger, som er bleven fremførte som beviser på gejstligt ophav, ikke behøver at være det (s. 64—65). Det kan indrömmes, at flere af de pågældende udtryk k a n hidrøre fra den mundtlige fortælling, men Meissner har på den anden side ikke altid rigtig følt og forstået måden, hvorpå disse udtryk er formede eller, hvis det udtryk må bruges, ikke rigtig følt deres sjæl[1]).

Når man således indrömmer den mundtlige meddelelse (tradition) en overvejende betydning både m. h. t. indhold og dettes faste form — hvad jeg altid har gjort — kan den opfattelse dog hævdes, at nedskriveren også kan have haft betydning, at han ikke har

---

[1]) F. ex. den sætning fra Eyrb., som han henviser til og anfører s. 69 øverst. En sådan udtalelse kan dog vanskelig eller umulig tiltros en mundtlig meddeler; det er en skrivende forfatters oplysning.

været en rent mekanisk skriver; han kan have lagt en vis farve over enkeltheder og formet ord og sætninger — ganske som enhver mundtlig meddeler kan have gjort det. Dette indrömmer også *Heusler* (i sin afhld. Die anfänge osv., se ovf.), der dog i så meget slutter sig til Meissners opfattelse. Jeg skal ikke her komme nærmere ind på Heuslers polemik mod mig[1]; han vender sig skarpt imod hvad han kalder »bogprosateorien«, men en sådan har jeg aldrig hævdet i Heuslersk forstand; han vender sig da også særlig imod *B. M. Olsens* opfattelse af Gunnlaugssagas tilblivelse, en opfattelse som også jeg kraftig har bekæmpet. Heusler skælner ret skarpt imellem den almindelige (primære, kunstløse) fortælling og den (senere udviklede) kunstneriske fortælling. Dette er efter min mening ikke rigtigt. Den fortællekunst, som de skrevne sagaer viser, er, som sagt, den folkelige og tro gengivelse deraf, og den er ligeså gammel som fortællingen selv; således har man fra først af fortalt. Heraf følger dog naturligvis ikke, at fortællemåden ikke i visse punkter har udviklet sig, antaget faste, delvis stereotype former (visse vendinger og lign.); og det er i så henseende ligegyldigt, om de enkelte fortællinger har været mindre eller större, eller hele sagaer (af den kortere art). Det er heri, Heuslers fejlsyn består, når han mener, at den mundtlige fortælling ret pludselig hævedes til kunst og at dette berode på et fremmed ɔ: irsk forbillede, hvilket allerede skulde være sket ret tidlig. Et irsk forbillede eller stød fra irsk side er fuldkommen overflødigt til at forklare sagaen som sådan, hvad enten man tænker på den mundtlige eller den skrevne saga. Iøvrigt er jeg på mange punkter enig med Heusler, hvorimod jeg fuldstændig må forkaste det syn på sagaens udvikling, sam *A. Bugge* har fremsat i sin ovf. nævnte afhandling (Entstehung osv). Han hævder, at den islandske saga har sin rod i hvad han kalder »vikingesagaer«, der skulde være opståede i vesten under påvirkning af irsk »sagafortælling« blandt de norröne vikinger. Der henvises til så imaginære »sagaer« som en Brianssaga, der skulde være opstået blandt dem kort efter Clontarfslaget. En sådan saga har vistnok aldrig eksisteret. Hele denne teori om en (oprindelig) vikingesaga beror utvivlsomt på et fejlsyn. At de norröne (norske) vikinger har underholdt hinanden med fortællinger, med »sagaer« er höjst rimeligt. Men det var ikke andet end hvad de var vant til fra og i deres fædrehjem (Norge). Disse »vik-

[1]) Jeg kan henvise til min bog Norsk-isl. sprog- og kulturforhold afsnit V.

ingesagaer« — hvis der overhovedet er nogen grund til at konstatere sådanne som en kategori for sig, hvad jeg meget betvivler — er intet andet end en (sekundær) udløber og gren af den hjemlige, tilvante sagafortælling og er uden al betydning for sagaens udvikling.

Spörsmålet om forholdet mellem den fortalte og skrevne saga vil altid blive uafgjort. Kun kan det i det hele og store med fuld ret siges, at i alt væsenligt hidrører en ætsagas indhold fra den mundtlige fortælling og er identisk med den. Men hvormeget eller hvorlidt der hidrører fra den oprindelige optegner, muligvis fra senere afskrivere, vil blive usikkert. Det er også klart, at de större sagaer er bleven til afsnitsvis og at de ikke har eksisteret i den mundtlige fortælling som de nu er, men det må tillige betragtes som ikke urimeligt, at også de kortere sagaer i begyndelsen har været fortalte afsnits- eller episodevis, og at disse afsnit i tidens løb er bleven samlede, har smæltet sammen til det logiske og harmoniske hele, som de i skreven form udgör.

Muligheden for en sådan fortælling ned igennem slægtled, d. v. s. fortsat fortælling (genfortælling) af det samme er given. Betingelsen derfor er to ting, først og fremmest: en stærkt udviklet ævne til at h u s k e, og et liv der ikke behøvede at sprede sig, et simpelt, usammensat og ensformigt liv; dette sidste er i grunden en betingelse for det første. Bægge dele var tilstede i så udstrakt grad som ønskeligt og nødvendigt. Fra den side er der på Island intet ivejen for en fortsat, godt husket gengivelse af det samme; den 3. betingelse, lysten til at høre på den ene, lysten til at fortælle på den anden side, er allerede omtalt.

Men hermed er muligheden for, at det således fortalte, i alle hovedtræk ialfald, var rigtigt og pålideligt, en given sag. Dette spörsmål skal straks yderligere behandles.

Hvad de norske kongers sagaer angår, må man vist tænke sig forholdet lidt anderledes. Her må den episodiske fortælling, ɔ: fortælling om enkelte begivenheder eller grupper af samhørende begivenheder i langt höjere grad forudsættes end for slægtsagaernes vedkommende. Der må forudsættes et endnu större og selvstændigere litterært arbejde med at samle stoffet og stille det sammen til et logisk hele. Dette betegnes også netop ved, at vi her lærer virkelige forfatternavne at kende. Men dette hindrer ikke, at fremstillingen, fortællemåden, stilen er den selvsamme som i slægtsagaerne, den samme folkelige fortællemåde i det hele og store

(bortset fra de 2 gejstlige forfattere Oddr og Gunnlaugr, der oprindelig skrev på latin og altid danner undtagelser).

De norske kongesagaer er således utvivlsomt særlig at betragte som litterære frembringelser og man er berettiget til her at omtale forfattere. Til hvilken grad man har ret til at tale om forfattere til slægtsagaerne vil blive en skönssag. De længere må forudsætte samlere, tilrettelæggere af stoffet; jeg mener, at man her godt kan tale om forfattere. En anden sag kan det være med de kortere slægtsagaer, hvor man måske med mere ret kan tale om optegnere.

§ 2.

Den islandske historiske tradition, dens væsen og fremtræden i sagaerne; dens troværdighed.

Fremtræder nu den i det foregående omtalte og antagne tradition i de virkelige sagaer og hvorledes? På mange måder. Allerede derved for det første, at de omtalte 'frode' mænd og kvinder overhovedet kun nævnes som historiske hjemmelsmænd. Som sådanne nævnes desuden en mængde andre mænd og kvinder — omtr. fra samme tidsrum —, til hvilke en eller anden beretning middelbart eller umiddelbart går tilbage [1]). Dernæst hedder det

[1]) Vi skal her samle eksempler på dette til en temmelig alsidig belysning af sagen. Hjemmelsmændene anføres så vidt muligt i tidsfølge. „Og Karlsefne har fortalt fuldkomment om, hvorledes det gik til på disse rejser“ Flat. I, 549 (Eir. rauð. 74). „Vigfus Vigaglúmsson fortalte først disse tidender til Island“ Fms. XI, 158. Torkel dydril anføres som hjemmelsmand Fms. X, 316. Om begivenhederne ved Svolder nævnes som berettere Kolbjörn staller, Einarr tambeskælver, Skule Torsteinsson (digteren), Astrid Fms. III, 2, 6, 6–7, 32; X, 365 6. „Haldor Snorrason førte denne saga her til landet“ Hkr. III, 87. „Den islandske mand var der hos kong Magnus (den gode), som hed Oddr Gellisson; han har ført her til lands det meste af disse begivenheder“ Fms. VI, 62–3. „Det sagde Atle Sveinsson, at han så den mands lemlæstelse“ Fms. XI, 372. Haldor Brynjólfsson anføres som hjemmelsmand for en sammenligning mellem Olaf den hellige og Harald hårdråde Hkr. III, 221 22. „Men Kolskegg den frode havde set hornet“ (der er næppe tvivl om, at han antydes her som beretter) Fms. II, 191, Ldn. 262; jfr. „Nu har Kolskegg den frode herefter meddelt landnamene“ Ldn. 249. „På den måde siger Torgils Snorrason, en kyndig mand, og han sagde, at Gud-

utallige gange med nogle afvigelser i udtrykkene: »man fortæller«, »nogle siger«, hvortil undertiden föjes: »men andre, at osv.«, »retskafne og sanddru mænd siger«, »gamle vismænd har sagt«, »det

rid, en datter af Guthorm Steigartores sön (død 1095) havde fortalt ham det, og han sagde, at han havde set masurkoppen" Fsk. 243, jfr. Hkr. III, 111, Fms. VI, 185. „Så siger Torstein frode [levetid uvis], at der i Hising var den bygd, der snart tilhørte Norge, snart Götland" Hkr. II, 195, jfr. Fms. IV, 210. „Denne saga [ɔ: beretning] fortalte først Hrafn Hlymreksfarer, som længe havde været i Limerick i Irland. Torkel Gellisson [Ares farbroder og hjemmelsmand] sagde, at isl. mænd, som atter havde hørt Torfinn på Orknøerne sige osv." Ldn. 130. „Torvald havde en sön, som hed Ingjald, hans sön var Torvald, som fortalte denne saga" Dropl. Austf. 175. „Denne saga hørte Teitr Ásgeirsson, en sanddru og kyndig mand, Torarinn Torvaldsson, fortælle, men selve Einarr tambeskælver (se ovf.) havde fortalt det til Torarin" Fms. III, 62. Af Torgeir afrådskoll „lærte Odd Kolsson" [en sönnesön af Síðu-Hallr] Hkr. prologen. Vi er nu komne ned til en forfatter som Are, der så omhyggelig gör rede for sine kilder og 9 hjemmelsmænd, hvoriblandt den nævnte Torkel Gellisson; i hans fodspor træder Eirikr Oddsson, der nævner nogle af sine hjemmelsmænd Hkr. III, 366, 368, og — senere — munken Gunnlaugr Leifsson sine 6; desuden siges han at „have hørt den tildragelse af en sanddru mand, Glumr Torgilsson, men Glumr havde hørt den af den mand, som hed Arnor Arndisson" Fms. I, 266, jfr. „hun fortalte det til Oddny Knutsdatter, og denne til munken Guðlaugr Leifsson" Bisk. I, 207, 257. „Således fortæller Holdbode [1120], en sanddru bonde på Syderøerne om deres samtale" Orkn. 117, „og dette er Sveins fortælling om denne tildragelse, men det er andre mænds beretning osv." Orkn. 189. Eindride unge anføres som hjemmelsmand Hkr. III, 429. Guðny Böðvarsdatter og hendes fremstilling citeres i Eyrb. 124, præsten Skapte Torarinssons antydes i Egilss. 320—1, Runolfr Dalkssons i Bjarnars, 42, kong Sverres („han fortalte det ofte") Bisk. I, 100, Fms. X, 361. „Men efter som den danske konge ikke er nævnt ved navn osv., men det siges efter Gizurr Hallssons (død 1206) ord, som var den viseste lovsigemand på Island, at osv." Flat. III, 464, jfr. „hvad jeg har hørt den kyndige mand, Gizurr Hallsson og andre mærkelige mænd fortælle" Hungrvaka Bisk. I, 59. Vi er herved komne ned til omtr. år 1200. I den følgende tid findes mange eksempler på lignende angivelser af hjemmelsmænd se f. ex. Bisk I, 484 = 562, 488, 586, 596. 597, 599, 610, jfr. Sturl. II, 300: „Således fortæller Kolfinna Torvaldsdatter, og hun var da hos Tord (kakale)". — Mange gange henvises til anonyme beretninger: „man sagde" osv. Hkr. III, 94 (væringers beretning), prol., Flat. II, 519, Fms. II, 215 (Hkr. III, 114—15), V, 181, IX, 234, XI, 15, 64; Bisk. I, 201, 250; Njála 810; Laxdœla 48, 270; Landn. 124—5, 167, 212 anm., 274, 321; Hrolf Gautr. fin.; Reykd. 110, 126, 130—1; Sturl. I, 3; Svarfd. 109, 110, 111; Bisk. I, 408 = Sturl. I, 121, osv. Endnu til slutning skal anføres følgende steder: af Fsk. 95 „Fra disse mænds ord har man haft minder (erindringer) i det land [Island] om disse tidender, endel ved hjælp af skjaldskab, andre ved anden

er kyndige mænds udsagn« osv. osv. At dette ikke er tomme fraser viser bedst den omstændighed, at hvor en bearbejdelse (håndskrift) nævner en bestemt mand, dér kan en anden istedenfor navnet have indsat en af de ubestemte angivelser. Sådanne bemærkninger findes, som det fremgår af de under teksten anførte eksempler, rundt omkring i de forskellige sagaværker og da både om inden- og udenlandske forhold. Når vi nu husker på, hvor rent vilkårlige anførsler af skjaldevers i sagaerne er, kan vi tænke os, at også anførslen af hjemmelsmænd også er mere eller mindre vilkårlig; vi kan trygt gå ud fra, at sagaskriveren meget oftere kunde have skrevet, at »den og den har sagt« det eller det, men ikke har fundet det nødvendigt. I flere tilfælde kunde det tænkes udeladt af afskrivere og omarbejdere. Af den i anm. givne fortegnelse er det klart, i hvor höj en grad sagalitteraturen af enhver art angiver den til grund for det fortalte liggende hjemmel. Skönt det naturligvis kun er en brøkdel af alle de fortalte kendsgærninger, der således er afhjemlede, er det dog vist, at de anførte anførsler og vidnesbyrd af middelbare eller umiddelbare hjemmelsmænd er af en langt mere vidtrækkende betydning end den, kun at støtte de enkelte kendsgerninger, i anledning af hvilke de nævnes. De enkelte udtryk er ofte gennemtrængte af en så klippefast samvittighedsfuldhed, lysende ærlighed og næsten naiv stræben efter at angive beretningens afhjemling, undertiden endogså gennem flere led, at man uvilkårlig kommer til at fæste lid til det hele. Der er næppe nogen tvivl om, at Are frodes grundige samvittighedsfuldhed i at anføre sine hjemmelsmænd har afgivet et lysende eksempel for senere optegnere og ligesom givet en rettesnor. Ares udmærkede historiske metode, for det første at o p s ø g e og benytte pålidelige hjemmelsmænd, og dernæst at a n g i v e disse for derved at vidnefæste sin pålidelighed, har været af en afgörende og uvurderlig betydning for hele den islandske historieskrivning. Det var et sandt held, at en mand som Are kom til at stå som den første af de island-

fortællen". En k ø b m a n d s beretning anføres Ldn. 326. „Denne bondesönnens fortælling hørte kong Magnus, en sön af Olaf den hellige, og mange andre mænd i Norge; men herefter kommer den fortælling om Haralds rejser, som han selv og andre, der var med ham, fortalte" Fms. VI, 131, jfr. 168, 279. Stufr skald siges at have hørt kong Harald selv sige osv. Hkr. III, 93, Fsk. 226. Snorre angiver udtrykkelig, hvorfra beretningen om Hakon jarls sidste dage stammer Hkr. I, 355, netop fordi det angår ting, som kun ganske få kunde vide noget om.

ske historiske forfattere og optegnere [1]). Hans anvisning med hensyn til stræng kritisk fremgangsmåde er overhovedet bleven fulgt, hvad enten alle sagaskrivere har kendt hans værker eller ej. Hans nærmeste efterfølger Eiríkr Oddsson siges at have søgt direkte hjemmelsmænd blandt öjenvidner til de begivenheder, han skulde berette, og der nævnes flere af hans hjemmelsmænd; »endel skrev han efter hvad han selv havde set«. Oddr og Gunnlaugr angiver også deres hjemmelsmænd; selv om man nu ikke kan betragte dem som kritiske historieforskere, er deres metode ligefuldt Ares. Kommer vi så til forfatterne i det 13. århr., særlig da Snorre og Sturla, møder vi hos dem ligesom den anden pol i den kritiske historieskrivning. Lad os et öjeblik dvæle ved Snorres fremgangsmåde, som han selv skildrer i sin mærkelige fortale til Heimskringla. Han gör her meget nöje rede for sine kilder og vi får derved etslags oversigt over de forskellige tidsrums kilder. For den ældste tids historie, »den vi ikke kender af egen erfaring«, holder han sig til frode mænd, gamle slægtregistre, »således som man har lært mig dem«, samt gamle digte, og han tilföjer: »så meget er vist, at gamle historikere (som Tjodolf fra Hvinir) har anset det, de beretter, for at være sandhed«. Det er den gamle forhistoriske tid, Snorre her sigter til, hvorfra ingen mundtlig historisk tradition havdes. Hvad han mener herom, er altså, at man må tage tingene som de er, hvad enten beretningerne virkelig er historiske eller ikke; og heri har han fuldstændig — fra sit standpunkt — ret: han havde ikke den samme grund som vi til at betragte Tjodolfs og Eyvinds genealogiske digte som sagn og myte, og dog, hvor ægte videnskabelige er ikke hans forsigtige ord. »Da Harald hårfagre — hedder det videre — var konge, bebyggedes Island«, og nu er det let at mærke, at Snorre mener at have fast grund under fødderne; nu og herefter er der to slags kilder, Snorre følger, først og fremmest skjaldedigtene om de enkelte fyrster, d. v. s. de digte, der var forfattede af de med disse samtidige skjalde (et digt som Rekstefja kan Snorre ikke bruge); Snorre lægger ikke skjul på, at han betragter disse digte som den ypperste historiske kilde for de følgende 200 år — »hvis de er rigtig forståede og ordene forstandig forklarede«. Fra og med Are havde man skriftlige kilder; han skrev sin Norges historie efter beretning af Oddr, en sönnesön af

[1]) Hermed vil vi naturligvis ikke påstå, at den ældre mundtlige fortælling ikke har været sådan, at den kunde give Are ideen til hans grundige nöjagtighed.

Hallr af Siða (omkr. 1000), og hans hjemmelsmand var atter Torgeir afrådskoll, der bode — åbenbart som voksen — i Nidarnæs år 995; han har altså selv oplevet de vigtigste begivenheder i Norge i den sidste tredjedel af det 10. årh.; om den nærmest forudgangne tid kunde han let skaffe sig historiske kundskaber lige fra Harald hårfagres sidste tider af hos öjenvidner. Vi har altså her en sammenhængende kilderække for tiden o. 900—1100: skjaldene [for det første tidsrum i Haralds liv] —Torgeir—Oddr—Are, og tillige ved siden af Torgeir—Oddr—Are skjaldenes digte, altså to jævnsides løbende, hinanden udfyldende kilder. For tiden fra og med Olaf den helliges regering havde Are desuden andre udmærkede kilder, nemlig sin egen fosterfader, »manden med den stærke hukommelse«, Olaf den helliges egen handelsfælle, og så Oddr Kolsson og flere. Her er, som man ser, gjort omhyggelig og udførlig rede for sammenhængen i kildernes dobbeltløbende række lige ned til Are, der døde 1148 og skrev o. 1120—30. Herefter har Snorre dels skrevne kilder, dels ældre pålidelige mænds mundtlige udsagn, men dette har han ikke fundet det nødvendigt særlig at bemærke. Man ser heraf på det klareste, hvilket åbent öje Snorre har haft for objektiv historisk forskning og kritisk benyttelse af de med omhu valgte kilder. Hans fortale er et værdigt sidestykke til Ares lille bog med hensyn til mønsterværdig knaphed og dog tilstrækkelig fuldstændighed. Hos forfattere efter Snorres tid møder vi en historisk kilde endnu, breve og skrevne dokumenter; dem behøver vi ikke at dvæle videre ved her.

Det følger af sig selv, at hvor vi mærker et sådant historisk blik, en sådan sigtende kritik, samt en så uafbrudt og forholdsvis kort kilderække, dér er der så gode betingelser tilstede for det fortaltes historiske nöjagtighed som overhovedet muligt. Man vil måske sige, at betingelserne stillede sig gunstigere for de norske kongers sagaer end for de islandske slægtsagaer fra det 10. årh. Vi har i de færreste tilfælde her en så omhyggelig kæde af kilder at holde os til; skjaldekvad har vi langt fra i alle tilfælde, og der er en væsenlig forskel på, om disse er løse vers eller större eller mindre stykker af historiske mindekvad af samtidige digtere. Med andre ord, det spörsmål trænger sig frem, kan vi tillægge de islandske slægtsagaer en — efter omstændighederne — lige så stor troværdighed som de norske kongers sagaer i det hele må anses at have. Dette spörsmål er i grunden ovenfor allerede teoretisk besvaret. Vi skal her komme nærmere ind derpå.

Vi har ovenfor set forskellige eksempler på sagaskrivernes stræben efter at afhjemle deres beretninger, uagtet vi sjælden får så nöjagtige oplysninger som dem, Are og Snorre giver. Så meget mere betydningsfuld er den oplysning, som findes i slutningen af Droplaugsönnernes saga, og som ovenfor er anført[1]): »Torvald havde en sön, som hed Ingjald; hans sön var Torvald, som fortalte denne saga«. Meningen er naturligvis, at Torvald Ingjaldssön er den umiddelbare kilde for den skrevne saga. Den første Torvald er en sön af en af sagaens hovedpersoner, Grim, den anden Torvald hans sönnesön, der må have levet omkr. 1100; det er her slægtsagn, der åbenbart er gåede fra fader til sön, og der behøves i grunden ikke mere end de to led, de to Torvalder, mellem hovedbegivenhederne ved år 1000 og sagaen. Her er den samme sammenhæng som vi fandt hos Are og Snorre. I mange andre tilfælde kan vi sikkert antage, at det samme eller noget lignende må være sket; det vilde være mere end mærkeligt, om hvad der ligger til grund for oplysningen i Droplaugarsonasaga var ligeså enestående som den selv. Af Egilssaga ser man, at den kender så at sige hver sten, hver tue i hele egnen; til grund for den ligger en mængde af Egils vers samt lokale sagn om Egil, hans fader og udvandringen til Island. Det ligger nærmest at antage, at det er en eller flere af Egils direkte efterkommere, der er sagaens hjemmelsmænd. Lignende kunde anføres med hensyn til de fleste af de islandske slægtsagaer. Når vi nu lægger mærke til, at de fleste sagaers indhold hovedsagelig består af begivenheder fra den sidste del af det 10. årh. og den følgende tid, vilde det ikke være nødvendigt at antage flere end 2 til 3 led eller generationer som traditionens bærere, indtil sagaen blev ført i pennen — forudsat at dette var sket endnu i det 12. årh.

En kritisk, samlende og sigtende virksomhed af samme art som Snorres kommer dog også her ikke sjælden tilsyne. I Reykdœlasaga hedder det således (s. 111) om en mands drab, at »nogle siger så«, »andre derimod således« osv.; hvad der er rigtigst, kan sagaens hjemmelsmand eller forfatteren ikke afgöre, men tilföjer karakteristisk nok: »men hvad enten det er gået til på den ene eller den anden måde, har han fundet døden«. I samme saga (s. 126) hedder det atter, at »nogle mænd vil fortælle«, men »her er den beretning benyttet« — altså af en eller anden særlig grund funden

[1]) Jfr. *C. Rosenberg*: Nordboernes Aandsliv II, 193—4.

rimeligst. Endnu tredje gang anføres dobbelt udsagn i sagaen (s. 130—1), uden at nogen afgörelse af, hvad der er rigtigst, træffes. Noget lignende findes i den rigtignok meget sent affattede Svarfdœlasaga (s. 109, 110[1]), 111), men det har dog ikke desto mindre sin betydning. I den lille Geirmundar-þáttr (Sturl. I, 4) hedder det: »det vil nogle fortælle, at osv., men j e g har hørt«. Når sådanne bemærkninger i det hele findes forholdsvis sjælden, har det e n t e n sin grund i, at sagaen uden videre optager den sandsynligste beretning, uden at bryde sig om at antyde de andre, e l l e r, og s n a r e s t, deri, at der overhovedet i reglen kun forelå en enkelt beretning, en enstemmig tradition. Den her antydede samvittighedsfulde sigten og vragen og ængstelige omhu for kun at sige, hvad der var godt afhjemlet, fremtræder også på en anden og negativ måde, som når det f. ex. hedder atter i Reykdœlasaga (s. 102): »men ikke ved vi med fuld pålidelighed osv., men d e t ved vi«; hermed kan jævnføres en senere sagabearbejders udtalelse, hvor han fralægger sig forsøg på at ville »udvide eller usandfærdig tildigte[2]), som tilfældet er med mange gamle oldsagaer (*fornsögur* ɔ: forhistoriske fabelsagaer), der fortælles fra fjærntliggende lande«. Af en sikkert almengyldig betydning er følgende smukke udtalelse, der rigtignok findes hos Snorre[3]): »dog er endnu langt mere uskrevet af hans [Harald hårdrådes] bedrifter; grunden dertil er vor ukyndighed og dernæst det, at vi ikke vil sætte i bøger vidneløse [ɔ: uhjemlede] fortællinger, selv om vi har hørt flere ting omtalte (og ikke vil vi skrive vidneløse ting, skönt vi har hørt sådanne Fsk.); det tykkes os bedre, at der herefter skal tilföjes noget, end at man skal behøve at fjærne noget igen« [ɔ: som viser sig at være urigtigt og uhistorisk]. Der ligger rimeligvis en ældre, fælles kilde til grund for denne bemærkning hos Snorre og i Fagrskinna.

Også på en anden måde viser sagaerne kritik og omhu, nemlig ved en rigtig sans for, hvad der hører til en sagahelhed som sådan og hvad der falder udenfor dens naturlige grænser, med andre ord for h v a d d e r e r e n s a g a og de deri fortalte begivenheder u v e d k o m m e n d e. »Det er ikke nødvendigt at fortælle om . . ., som ikke vedkommer denne saga«; »der skete noget, som ikke

---

1) Her hedder det, at „det er nogle mænds sagn — men f l e r e fortæller“, og det er klart, at forf. er tilböjelig til at holde sig til flertallet.

2) *auka ok efla* Flat. II, 226.

3) Hkr. III, 129, omtr. ordret også i Fms. VI, 265, i en noget kortere form i Fsk. s. 262.

vedkommer os her« [1]). På den modsatte side undskyldes det, når der alligevel medtages noget, som strængt taget kunde undværes, men også dette viser en udviklet sans for det sagamæssige: »dette er gammens frasagn, men ikke sagamæssigt, undtagen for så vidt som der gives her en beskrivelse af kongens visdom og den gamle kones dumhed« hedder det nok så betegnende i Fagrskinna (s. 275) [2]).

Kritik og stræben efter nöjagtighed er åbenbart de ledende principer i de islandske slægtsagaer, uagtet de ikke selv ligefrem atter og atter fremhæver dette; det fremgår af hele deres fremstilling; og på dem passer sikkert, hvad abbed Karl, Sverressagas bekendte forfatter, et steds ytrer: »Og eftersom den almægtige gud og den hellige jomfru Maria har givet kong Sverre mangen fager sejr, kan det ske, at avindsyge og uvise mænd ikke vil tro vor fortælling og erklærer, at vi ikke er rigtig underrettede, dersom vi siger, at han altid har været sejrrig. Nu vil vi fjærne en sådan mistro og i vor fortælling vise vor oprigtighed og meddele både godt og ondt osv.« [3]). Hvad der her så smukt fremtræder — og vi må huske på, at vi her har med en forfatter fra den b e d s t e tid at göre —, er r e s p e k t e n for tilhørere og læsere, vi vilde sige for publikum, l y s t e n til at fortælle således, at man bliver troet, ɔ: overensstemmende med sandheden uden overdrivelser eller fordrejelser, og f r y g t e n for i modsat fald at blive kritiseret og holdt for uefterrettelig. Er nu denne lyst og frygt velbegrundet for en norsk kongesagas vedkommende, har den sikkert været tilstede i en ikke ringere grad hos dem, der skrev om h j e m l i g e forhold for et for så vidt ganske anderledes sagkyndigt publikum.

Både for den norske kongesagas og den islandske slægtsagas vedkommende kan vi således med fuld sikkerhed i det hele og store påvise en v i d e n s k a b e l i g sans parret med en kritik,

---

1) Eyrb. 8; Grettiss. 21—22, 173 osv. osv.

2) Jfr. hermed hvad der findes i Flat. II, 226: „skönt der her findes mange sådanne æventyr, som ikke menes på rigtig vis at vedkomme sagaen, så mødes de dog alle til slutning i et og samme punkt“. Forf. indrömmer, at der kan göres kritiske bemærkninger til hans optagelse af så meget stof; hermed forudsættes den ældre kritiske behandling og betegnes et yngre standpunkt i den islandske historieskrivning, hvorom mere i det følgende.

3) Sverriss. Fms. VIII, 48; Eirsp. 273; Flat. II, 550—1.

som tidsomstændighederne og forhåndenværende midlers væsen tillod det[1]).

Hvad der ovenfor er påvist med hensyn til dannelsen af den til grund liggende tradition og dens beståen igennem flere eller færre slægtled samt den i sagaerne fremtrædende samvittighedsfulde benyttelse af den, er ganske vist ikke noget afgörende bevis for dens absolute troværdighed. Men det må på forhånd indrömmes, at der er særdeles gode og mange betingelser for, at den i det væsenlige kan være rigtig[2]). Har vi nu midler til at prøve denne i sagaerne fremtrædende traditions rigtighed?

Hertil er der nu for det første at bemærke, at en stor, ja vel den största del af en sagas indhold er ifølge sagens natur af en sådan art, at det unddrager sig vor ransagning, undtagen for så vidt som dets egen indre sandsynlighed er at tage i betragtning. På den anden side er der dog ikke så lidet, som lader sig undersøge og det på forskellige måder;

I. endel kan man sammenligne med fremmede kilder;

II. noget kan undersøges ved hjælp af en sammenligning mellem sagaerne og andre islandske kilder indbyrdes;

III. endelig kan endel afgöres ved topografisk-antikvariske midler.

Under alt dette har vi kun at tage hensyn til, hvad der kan antages at bero på virkelig folkelig overlevering; det er nemlig klart, at i det mindste störste delen af et sagaværk som Knytlinga ikke kan gå tilbage til en specielt islandsk tradition, og de fejl, denne saga mulig indeholder, ikke kan lægges denne til last. Ligeledes må der i hver saga søges skælnet imellem, hvad der stammer fra traditionen og optegnernes (forfatternes) egne påfund, slutninger eller kombinationer, ti at der gives sådanne kan ikke nægtes.

Det vilde naturligvis blive uoverkommeligt at drøfte og undersøge alle de enkeltheder, der kunde komme i betragtning. Vi må nöjes med et udvalg af eksempler både i den ene og den anden retning, og ellers henvise til, hvad der vil blive meddelt under behandlingen af de enkelte sagaværker.

I. I Egilssaga omtales norske forhold i den sidste halvdel af det 9. årh., altså under Harald hårfagers fremtræden og første regeringstid. Særlig er det Hålogalandske forhold, der beskrives. I

[1]) Jfr. *J. E. Sars*: Udsigt osv. II, 277.

[2]) M. h. t. traditionens sejhed også i senere tider kan henvises til *T. Hõverstads* bemærkninger i Maal o. Minne 1918, s. 42 ff.

kong Alfred den stores oversættelse af Orosius findes, som bekendt, Hålogalændingen Ottars (Otheres) egen beretning til kongen om Norge og norske forhold; her har vi altså en fremmed samtidig kilde og en islandsk saga fra det 12. årh. Sammenlignes nu disse to kilder, vil det vise sig, således som det i udgaven af Egilss. (1886—8) nærmere i fortalen er påvist, at sagaens forfatter er rigtig underrettet, idet sagaen dels stemmer med Ottar, dels indeholder noget mere med forholdene overensstemmende, som Ottar ikke har fundet det nødvendigt at fremhæve, dels endelig udelader noget, som forfatteren mulig ikke har kendt. Hele beskrivelsen kan ikke være lavet, dertil vilde den være for godt lavet, og den kan heller ikke bero på stedkendte mænds meddelelser i det 12. årh. I sagaen findes der fremdeles hentydninger til ældre norske love i det 10. årh.; fremstillingen heraf må bero på en gammel tradition, eftersom Gulatinget omtales i en anden og anerkendt ældre og oprindeligere form end den, som kendes fra de yngre norsk-islandske kilder. På et sådant område skulde man netop allersnarest vænte at finde fejl og unöjagtigheder (jfr. under II). Prof. *K. Maurer* har i en særlig afhandling gjort de her pågældende partier af sagaen til genstand for en grundig undersøgelse [1]); her kommer de norske love til sammenligning og hvad man ellers ved og kan slutte med hensyn til den ældre norske ret. Maurer påviser nu for det først behandlede retstilfældes vedkommende med fyldestgörende grunde, at sagaens fremstilling er »fuldkommen korrekt«, medens dens fremstilling af det andet lider af »ikke få uklarheder og ujævnheder«, men der tilföjes: »ser man imidlertid nærmere på sagen, viser det sig straks, at også ved det andet retstilfælde de berettede tildragelser (vorgänge) ikke giver nogen grund til modsigelse i det væsenlige, men at alle betænkeligheder, der rejser sig, kun gælder enkeltheder i beskrivelsen.« Ser man på de her antydede enkeltheder, er dog nogle af dem af en sådan art, at en lægmand (en ikke-jurist) næppe kan tage anstød deraf. Man kan ikke og må ikke forlange, at en saga, hvor fremstillingen af processer ikke er noget hovedsageligt, skal undgå at bruge sådanne udtryk, der kan være særlig juridiske tekniske ord, i en mere almindelig og folkelig betydning (f. ex. et ord som ***krefja*** og ***krafa***). Med en saga, som så godt har vist sig at kunne stå for

---

[1]) Zwei rechtsfälle in der Eigla i Sitz. ber. der k. bayer. Akad. d. Wiss. 1895, s. 65—124.

skud som Egilss. i disse tilfælde, kan vi være tilfreds og vor respekt for traditionens styrke bestyrkes. Og som det er gået med denne saga, er tilfældet med Eyrbyggja saga [1]); den samme udmærkede jurist, der underkastede Egilss. en kritik, har på samme grundige og sagkyndige måde undersøgt to retstilfælde i Eyrb. [2]); om det ene hedder det: »således må man snarest antage, at Eyrbyggjas beretning er den oprindelige [og altså rigtige] og at den, ligesom denne sagas øvrige indhold, er væsenlig øst af den mundtlige overlevering«, og afhandlingen slutter omtalen af det andet tilfælde med følgende ord: »troværdigheden af de her omtalte oplysninger i Eyrb. bliver ikke berørt af disse uklarheder« [der er af underordnet betydning].

Vi vender nu tilbage til Egilssaga. Her omtales det såkaldte store Vinhedeslag mellem kong Adelsten og Skotterkongen Olaf m. fl., som Egill og Torolf skal have deltaget i. Efter sagaens tidsregning må der her være tale om en kamp i året 926 eller så omtrent, og en sådan antydes i engelske annaler. Ikke desto mindre er det sikkert, at der her foreligger en sammenblanding af det antydede slag 926 og det vældige Brunanborgslag 937 (se herom fortalen til udgaven 1886—8) [3]). Her har traditionen slået de to slag sammen, eller det sidste har ligesom opslugt det første; det var jo den samme konge, der holdt dem bægge, og der er kun omtr. 10 års mellemrum imellem dem. Her er der altså en fejl, men det må tages i betragtning, at der her ikke er tale om nordiske, men helt fremmede begivenheder og deres gang. Denne fejl vejer således overmåde lidt i vægtskålen. En kronologisk fejl er det, når Egilss. lader Erik blodøkse falde under kong Adelstens nærmeste efterfølger; om dette er traditionens og ikke snarere forfatterens fejl, er vanskeligt at afgöre.

I Laxdœla findes, som bekendt, bestemte hentydninger til, at kongesøsteren Ingibjörg skulde have været forelsket i Kjartan Olafsson, og da de skiltes, fortæller sagaen, forærede hun ham det berömte hovedlin *(motr)* til hans islandske brud. Man har fundet dette umuligt, eftersom Ingibjörg året 1000 blev gift med Rögnvald

1) Da der i dette tilfælde er tale om islandske retstilfælde, skulde dette exempel egenlig henføres under II i vor fremstilling; for lighedens skyld tager vi det her i al korthed.

2) Zwei rechtsfälle aus der Eyrbyggja i Sitz. ber. osv. 1896, s. 3—48.

3) Jfr. *Whistler*: Brunanburh and Vinheith Sagabook VI, *Neilson*: Brunanburh a. Brunswork i Scott. Hist. Rev. october 1909.

jarl i Vestergötland, efter at han havde friet til hende den foregående vinter. At der har bestået et venskabeligt forhold mellem Kjartan og Ingibjörg, er uomtvisteligt, ellers havde hun ikke foræret ham den kostbare gave, og beretningen herom må betragtes som utvivlsom sand. Det er jo let at tænke sig, at man straks har ment heri at kunne skimte noget andet og mere end venskab fra Ingibjörgs side, og at der således meget tidlig er opstået et på grundløs folkesnak beroende sagn herom, som så er gået ind i den historiske tradition. Men der er iøvrigt intet som helst i vejen for, at der kan have været tale om en virkelig tilböjelighed fra Ingibjörgs side for den smukke islandske høvdingesön; han var kommen til Norge og til kong Olafs hird för end jarlen friede til hende. At der dog aldrig har kunnet være tale om et ægteskab mellem hende og Kjartan, følger omtrent af sig selv [1]).

At der med hensyn til norske forhold, særlig i 10. årh. hersker endel usikkerhed, er vistnok sandt. Således er Gunhild kongemoder i de islandske kilder en datter af Össur tote, medens hun vistnok var en datter af kong Gorm den gamle [2]) og kaldes udtrykkelig så i Historia Norwegiæ [3]). Hvorledes dette er gået til, har *G. Storm* forklaret. Der er ligeledes i den norske historie endel kronologiske fejl, der kan rettes ved andre kilder. Således kan slaget i Hjörungavåg, som islandske kilder sætter til 994, umulig have stået så sent; det må henföres til kong Harald blåtand (Saxo) og sættes til år 985 eller 986 [4]).

I den store Olafssaga kap. 63 fortælles, at kong Gorm begav sig til Jylland for at bekrige den konge, »som hed Gnupa; de havde nogle kampe, men det endte med, at Gorm fældede denne konge og bemægtigede sig hele hans rige«. Her er der en lille stump gammel tradition — beretningen kan f. ex. ikke stamme fra *Adam* af Bremen; så vilde den være bleven ganske anderledes fyldig. Rigtigheden af denne tradition har man tidligere betvivlet eller rent ud benægtet. Men Vedelspang-runestenene har klart godtgjort, at denne traditionsstump er rigtig, at Gnupa virkelig var en historisk

---

1) Når der i Laxdœla i begyndelsen findes en sammenblanding af to slægtregistre, er dette öjensynlig forfatterens og ikke traditionens skyld.

2) *G. Storm* i Arkiv IV, 216. 220.

3) Monum. hist. Norw. 105.

4) *Munch*: Norske f. hist. I, 2, 103—6.

person som fældedes af Gorm [1]. — I I. bind har vi omtalt fremstillingen af kong Harald hårdrådes bedrifter i Syden, der har fundet bekræftelse ved en græsk samtidsforfatters omtale af Harald; men sagaens fremstilling beror tildels på samtidige skjaldevers, hvorfor den ikke hjælper til at bevise traditionens styrke i nogen særlig grad.

Den norsk-islandske tradition fremstiller den berömte erobrer af Normandiet, Ganger-Rolf (Rollo, død o. 930), som en norsk høvdingesön, Sön af Ragnvaldr jarl på Möre. Som bekendt lader den normanniske krönikeskriver *Dudo* Rollo være dansk. Om Rolf-Rollos nationalitet har der været ført strid, der næppe kan siges at være endt endnu. Man *(G. Storm)* har på den ene side fremhævet Dudos uvidenhed og upålidelighed på mange punkter; han har i det hele ikke haft noget godt ry på sig som forfatter, og det ikke uden grund. På den anden side har man *(Joh. Steenstrup)* søgt at rense Dudo for de beskyldninger der er rettede mod ham, og har villet hævde, at når han kaldte Rollo dansk var det rigtigt. Afgörende beviser for rigtigheden af Dudos fremstilling kan ikke erkendes er bleven fremførte. At han ikke har vidst rigtig besked med Rolfs herkomst, er yderst let forklarligt. De norsk-islandske kilder indeholder i og for sig intet utroligt; de synes tværtimod at indeholde et så vigtigt bidrag til spörsmålets rette løsning, at det forekommer afgörende. Det er beretningen om Rolfs moder Hilds færd, da kong Harald gjorde Rolf på grund af hans strandhugst i Norge fredløs; der anføres af hende et vers (I, 444), digtet i anledning heraf, og verset bærer intet tegn på uægthed. Hvorledes skulde nu en sådan fremstilling være opstået? Hvad grund skulde man egenlig have haft til at annektere Rolf som Nordmand? For mig gives her kun én forklaring, nemlig den [2], at Rolf, efter at være bleven gjort fredløs i Norge, har begivet sig til Danmark og dér sluttet sig til danske vikingeskarer; ved sin fremragende dygtighed og sine føreregenskaber er han bleven valgt til anfører. Den norsk-islandske tradition om Ganger-Rolf må vistnok hævdes som

[1]) *Wimmer*: De danske runemindesmærker I, 66—72. Ang. den i samme sammenhæng som Gnupa nævnte Silfraskalle se *H. Koht* i (No.) Hist. tidsskr. 5. r. III; noget sikkert resultat m. h. t. denne person er ikke nået.

[2]) *Munch*: Norske f. hist. I og *G. Storm*: Bidrag til vikingetidens historie. Der kunde også henvises til den diskussion, der i 1911 førtes om sagen, især mellem *Steenstrup* og *A. Bugge*.

den rigtige overfor Dudo, uden at man derfor behøver at göre Normandiet til en norsk koloni.

Endnu skal bemærkes, at beskrivelsen af det store Brianslag, Clontarf-slaget 1014, i Njála og Þorsteinn Siðu-Hallssons saga (han var selv med i slaget og har kunnet fortælle derom på Island) stemmer på mange punkter mærkelig godt med de irske kilder [1].

De kronologiske forhold er i det foregående berørte. Nogen bestemt tidsregning for de norsk-islandske begivenheder havde man i begyndelsen ikke og kunde ikke have. Are frode benytter i sin bog lovsigemændenes virketid som kronologiske holdepunkter, men dette sker ikke i sagaerne. Her nævnes kun lejlighedsvis enkelte lovsigemænd i anledning af forskellige altingssager, og her tages der aldrig fejl. Ellers fortælles begivenhederne i den rækkefølge, som vistnok traditionen havde fastslået, eller den, som sagaforfatterne havde fundet sandsynligst. Navnlig for den ældre tids, særlig det 9. og 10. årh.s, vedkommende kan det derfor være vanskeligt eller umuligt at få de nöjagtige årstal frem; der må beregninger til, der tildels beror på fremmede kilder; det vil da vise sig, at der er enkelte fejl indløbne eller at det er vanskeligt at få det hele til at passe. Mærkværdigt er det dog, hvor let det er tilnærmelsesvis at bestemme de enkelte årstal. Hvad sagaerne angår, er der en forskel på dem, i det enkelte, f. ex. Laxdœla, i kronologisk henseende er meget dårlige. Hvad der giver faste holdepunkter, er nævnelsen af de norske regenter og tilknytningen til disse —: »det og det skete i den og den konges tid« og lign. For det meste, hvor en kontrol er mulig, vil det vise sig, at disse tidsangivelser er rigtige, og de må være hæntede fra traditionen; sagaforfattere i det 12. årh. vilde sikkert have dynget fejl på fejl, hvis det var dem, der havde lavet disse tilknytninger. Virkelige annaler, d. v. s. en kronologisk udarbejdet oversigt over fremmede og hjemlige begivenheder, findes først i slutningen af det 13. årh.; dog har man tidligere beskæftiget sig med kronologisk systematiske beregninger. Således er, som *G. Vigfússon* har påvist, alt regnet 7 år for tidlig, i de 3 bispesagaværker: Hungrvaka, Torlaks og Páls sagaer, fremdeles i Gunnlaugr munks saga om biskop Jon og i biskop Gudmunds præstesaga, hvor dette siges at være Bedas kronologi, samt i kong Sverres saga af abbed Karl. Mulig er denne

[1]) *Munch*: Norske f. hist. I, 2, 644—9. Jfr. min afhdl. om Njála (Aarbb. 1904) s. 161 ff.

tidsregning bragt i stand på Tingøre af klostrets lærde historikere. Der kan iøvrigt med hensyn til hele dette spörsmål: tidsregningen i de islandske slægtsagaer, henvises til *G. Vigfússons* bekendte afhandling *(Tímatal* osv.) i Safn til sögu Íslands I.

II. Det er en stor mængde enkeltheder, som kunde fremdrages ved en sammenligning mellem de enkelte islandske sagaer for at belyse den islandske tradition. De kronologiske spörsmål vil vi her lade ligge; uagtet der findes fejl med hensyn til tidsregningen og altså for så vidt uoverensstemmelser mellem to sagaer, behøver ikke indholdet af det fortalte eller begivenhedernes gang derfor i det væsenlige at være urigtig. Vi skal nu i det følgende belyse forholdet mellem de enkelte kilder indbyrdes med nogle karakteristiske eksempler.

Vi vil begynde med en mærkelig parallel mellem de to sagaer Vígaglúmssaga og Reykdœlasaga. Det er fremstillingen af forholdet mellem den berömte øfjordske høvding Vígaglúmr og hans svigersön, Vígaskúta fra Myvatn [1]). Det pågældende kap. i Glúma hører ganske vist ikke til den oprindelige saga, men det er dog uden tvivl meget tidlig indsat deri; i Reykd. meddeles det hele noget nöjagtigere. Således fortælles der her, at Þorlaug Glumsdatter anden gang blev gift med en Eldjarn; denne nævnes ikke i Glúma; at giftermålet har fundet sted, er klart deraf, at Þorlaug med sin tredje mand har en sön af det navn (Eldjarn er altså død kort efter giftermålet). Reykd. kan således ikke have lånt fra Glúma. Men heller ikke det omvendte kan være tilfældet, ti hvorfor forf. til kap. i Glúma skulde have udeladt eller ikke brudt sig om, hvad Reykd. har mere end Glúma, f. ex. navnet på Skútas udsending kan ikke forklares. Af Reykd. er det imidlertid klart, at den har kendt en uoverensstemmelse i den mundtlige tradition (om måden, hvorpå Þorlaug blev skilt fra Skúta) og anfører to versioner; den ene genfindes i Glúma. Ellers er fremstillingen omtrent den samme i bægge sagaer; ja hele partier stemmer ordret overens. Forholdet kan kun forklares ved, at bægge sagaer går tilbage til forskellige hjemmelsmænd, om fra forskellige egne (Øfjorden og Myvatnsegnen), hvad der er sandsynligst, eller fra en og samme egn, kan ikke bestemt afgöres. Men eksemplet viser

[1]) Kap. 16 i Glúma, Ísl. forns. I, 44—8, kap. 24 (slutn.) og 25 (slutn.) og 26 i Reykd., Ísl. forns. II, 123, 126–35. Jfr. *Lotspeich*: Zur Víga-Glúms u. Reykdælasaga (Dissert. Leipzig) 1903.

sikkert, at et og det samme kunde fortælles af flere omtrent nöjagtig på samme måde, men dog med nogle — i det mindste i dette tilfælde — mindre væsenlige afvigelser.

I forbindelse hermed kan det bemærkes, at i Íslendingadrápa af *Haukr Valdísarson* siges Glúmr Geirason i drömme at have haft en samtale med en død mand; dette henføres i Reykd. (s. 101) til Glums broder Torkel. Vi ved ikke, hvad der er rigtigst, men formodningen er for, at det er sagaen, der er bedst underrettet; den er åbenbart skrevet efter egnens egen tradition og dens forfatter viser sig som sjælden omhyggelig; vi ved intet om Hauks herkomst eller hjemstavn, og der kunde her foreligge en misopfattelse fra hans side. I Reykd. siges fremdeles Torkel, Glúms broder, at have været udenlands, da en kamp fandt sted, medens Landnáma lader de *feðgar* — efter i forvejen at have nævnt Geiri og bægge hans sönner — deltage i kampen; da Ldns. ord kun er en ganske kort uddragsmæssig meddelelse, er fejlen vistnok på dens side, ligesom tilfældet bevislig er i flere andre lignende meddelelser.

Vi har i Grettiss. (kap. 25—7) og Fóstbrœðras. kap. 7—8, s. 22—8) en parallel fremstilling, der ikke er uden interesse. Der er næsten fuldstændig overensstemmelse tilstede, og dog findes der et par afvigelser, som når det i Fbr. hedder, at Þorgeir efter det begåede drab ikke er bleven dömt fredløs, medens Grettiss. siger, at han blev dömt på altinget. På grund af Grettissagas sene tilblivelse og hele beskaffenhed er det vanskeligt at bedömme forholdet, og det er muligt, at episoden er lånt fra Fbr., men at man vilkårlig har forandret dens fremstilling til gunst for hovedpersonerne i Grettiss. [1]).

I 1. kap. af Fbr. findes en interpolation om Grettis æventyr i Isefjorden, der også fortælles i Grettiss. kap. 52; af versene i denne anføres ét i Fbr. og kaldes her en »kvædling« (ɔ: et enkeltvers, medens der i Grettiss. er tale om en cyklus); i Fbr. siges Þorbjörg digre, der hjalp Grettir, at have vidst, at bønderne vilde dræbe ham, medens Grettiss. lader hende komme tilfældig til. Her er åbenbart to egnes traditioner med höjst uvæsenlige afvigelser.

---

1) *Boer* antager (Grettiss. i Sagabibl. s. XVII og XXXI—II), at Grett. har lånt fra en t a b t Fóstbr. s. Dette synes mig tvivlsomt og usikkert. Da kan man ligeságodt regne med mundtlig tradition som kilde. (Jfr. *Boer:* Zur Grettiss. i Zs. f. deut. Phil. XXX, 47 ff.).

I sagaerne om Gunnløg ormstunge[1]) og Hallfred vandrådeskjald[1]) findes en parallel. I Gl. er fremstillingen, da han er hovedmanden i episoden, langt udførligere end i Hfr., der kun antyder, hvad der skete; der findes en lille afvigelse, der udelukker benyttelse af den ene eller den anden saga; ellers er der overensstemmelse. De kronologiske forhold stemmer også godt i bægge sagaer.

Af Tormod kolbruneskjalds sidste dage haves tvende fremstillinger, den ene i Fóstbr., den anden i Olaf den helliges saga hos Snorre; de er afgjort indbyrdes uafhængige og dog beroende på traditionen i tilknytning til Tormods vers. Med hensyn til de forskellige afvigelser, der her findes, kan der henvises til indledningen til Hauksbók s. LXXIX—LXXX; her påvises, at sagaens fremstilling står tilbage for Snorres og lider af fejl; det er rigtignok et spörsmål, om ikke sagaens slutning senere er bleven omarbejdet; i hvert fald indeholder forskellige håndskrifter rent legendeagtige tildigtninger. Traditionens oprindelige kilde — og det må her tages i betragtning — må sikkert have været mindre klar; kamptummelen og tilstandene umiddelbart efter Stiklestadslaget kan ikke have været overvættes gunstige for iagttagelsen af enkeltmands færd.

En mærkelig dobbeltberetning om kristendommens forkyndelse og indførelse haves bl. a. i det bekendte værk Kristnisaga kap. 7—9, 11 og i kap. 100_{16}—105 i Njála. Her ligger der to forskellige traditioner til grund, og det er særdeles interessant at sammenligne de to beretninger, der væsenlig handler om Tangbrands trosforkyndelse på Island. I alt væsenligt er der overensstemmelse tilstede; dog er der på den anden side ikke ubetydelige afvigelser. Ifølge Nj. lander Tangbrand i Gautavik i Berufjord, medens Krs. siger, at han landede i den nordlige Alftafjord, der er den nærmeste fjord syd for Berufjord. Man kunde her være fristet til at tro på Nj., der synes at indeholde nöjagtigere stedstraditioner, i det den omtaler to brødre på Berunes (i Berufjorden), der stillede sig fjendtlig til Tangbrand. Ifølge Krs. begiver Tangbrand sig til Síðu-Hallr, medens denne ifølge Nj. red — efter at have hørt tale om Tangbrands ankomst — hen til ham for at indbyde ham til sig.

---

1) Gunnl. kap. 15, Forns. s. 113. *B. M. Ólsen* (Om Gunnl. saga 1911, 38 f.) og *v. Eeden* (De overlevering van de Hallfreðarsaga 1919) mener, at Hallfr. s. har lånt fra Gunnl. s., men dertil kan jeg ikke slutte mig.

Dette er egenlig mere i overensstemmelse med hvad der var skik i landet. Samtalen mellem Hallr og Tangbrand i anledning af Mikkelsdagens hellighed er noget forskellig, men hovedæmnet er det samme. En stærkere afvigelse er derimod den, at Hallr ifølge Nj. straks lader sig døbe, medens dette ifølge Krs. først sker bagefter ved påsketid; Nj. synes her at have sammendraget to handlinger til én begivenhed. Om Halls og Tangbrands altingsrejse den følgende sommer er Nj. langt mere nöjagtig end Krs., i det Nj. opregner de forskellige gårde — i rigtig geografisk rækkefølge, — som de tog ind på, og hvor de i reglen omvendte folk; heri strider intet imod historisk sandsynlighed (med undtagelse af episoden om Galdrahedin, hvilket hænger sammen med folketroen). På denne rejse lader Nj. Tangbrand dræbe Vetrlide skjald og Torvald vejle, medens Krs. ikke angiver noget bestemt tidspunkt herfor (de samme vers anføres). Efter tinget lader Nj. Tangbrand rejse til vestlandet og dér træffe Steinunn — i Krs. omtales ikke noget møde imellem dem, — medens Krs. lader Tangbrand drage til østlandet og derfra videre mod nord. Tangbrands skib siges i Nj. at være blevet beskadiget i Berufjorden, men Krs. lader dette ske »ved Borgarfjorden i Hvitå«; hvad der her er rigtigst, er vanskeligt at sige. Når sagaen derimod i kap. 102 kalder skibet *Visundr* og ikke *Jarnmeiss,* beror dette på en misopfattelse af en skibsomskrivning, hvor ordet *visundr* forekommer, i Steinunns vers (i et godt hdskr. mangler denne oplysning om navnet, og senere i slutn. af kap. 103 findes det rigtige navn). I fortællingen om Tangbrand og bersærken findes der endel afvigelser af underordnet art, men vi er her inde på et legendarisk udsmykket æmne; kun skal bemærkes, at bersærken i Nj. kaldes Otryg, medens han i Krs. kun betegnes som »norrön«. En hovedforskel mellem Nj. og Krs. er den, at Nj. ikke kender noget til Tangbrands første mislykkede forsøg på at forlade landet, hvilket vistnok kommer deraf, at Nj. følger en enkelt egns tradition uden at kende den anden fjærnt fra forfatterens liggende egns udfyldende tradition. Om Tangbrand, kong Olaf og Islænderne i Norge er der fuld overensstemmelse tilstede; kun er Krs. noget vidtløftigere m. h. t. samtaler. Hjalte og Gissur lander iflg. Krs. ved *Eyjar* (ɔ: Vestmannøerne), iflg. Nj. ved *Eyrar* (ét hdskr. har dog *eyjar,* og det er mulig den oprindelige — rigtige — tekst). I den følgende fremstilling udskriver Krs. Are, medens Nj. åbenbart ikke følger nogen skreven kilde, og dog er der i alt væsenligt fuld overensstemmelse (Nj. lader Hall give Torgeir 3

mark sølv, Krs. halvt hundred). — Totalbilledet af Tangbrands færd og kristendommens indførelse bliver det samme, tiltrods for de forskellige kilder, der ligger til grund for Nj. og Krs. [1]).

Hallfreðarsaga og Vatsdœlasaga har, som bekendt, endel berøringspunkter indbyrdes [2]). Den vigtigste parallel findes i Vatsd. kap. 37—8, i Hfr. 2—3, Ingolf den smukkes forelskelse i Hallfreds søster, Valgerd. Fremstillingen er meget interessant og der er ikke tale om gensidig afhængighed [3]); der er enkelte verbale overensstemmelser, ellers fortælles det samme blot med andre ord [4]). Ved siden af den uvæsenlige afvigelse, at Jökull i Vd. ikke er tilstedeværende ved Ottars og Torsteins samtale om stævning af Ingolf, i Hfr. derimod tilstedeværende, er det interessant at lægge mærke til en parallel som denne: *Jökull* ... *kvað slikt mikil endemi* osv. (Vd.) ≠ *på mælti Jökull* ... *heyr á endimi* osv. Hfr., (hvor ordene anføres i direkte tale). Så findes der atter en uoverensstemmelse angående processens udfald på tinge; det er muligt, at Vd. er her den rigtigste. Når der i Vd. fortælles mere om forholdet mellem Ottar og Ingolf, kommer det deraf, at dette ikke vedkom sagaen om Hallfred; på lignende måde fortælles om forholdet mellem Hallfred og Gris kort sammenfattet i Vd., der henviser til Hallfredssaga; her må der foreligge en fejltagelse, da Hallfreds dræbte broder kaldes i Hlfr. Brandr (= Ldn.), i Vd. Hermundr. Tiltrods for disse uoverensstemmelser er det åbenbart den samme gamle tradition, der genfindes i bægge sagaer.

Det vilde her være interessant at komme ind på forholdet mellem Landnáma og de enkelte sagaer, men det vilde i denne sammenhæng føre alt for vidt og må forbeholdes en særundersøgelse [5]). Hvad der her kommer særlig i betragtning, er slægtregistrene, og m. h. t. dem kan det i det hele siges, at de uoverensstemmelser, der findes, er i reglen ganske uvæsenlige; de

[1]) Når det i Nj. om Torgeir (kap. 105, l. 44—6) hedder, at han fremsagde, hvorledes söndage, fastedage osv. skulde holdes, er dette naturligvis tildigtning og snarest en senere interpolation.

[2]) Når Hallfreds moder i Vd. kaldes *Asdis*, i Hfr. *Aldis*, beror det ene navn på fejllæsning,

[3]) I Vd. og Hfr. anføres et vers om Ingolfs skönhed, men Vd. har kun den første halvdel og dette er det oprindelige.

[4]) *v. Eeden* har dog i sin afhdl. om Hallfreðars. (1919) s. 88 antaget, at denne har lånt fra Vatsdœlas. Men dertil er ulighederne for store.

[5]) Her kommer *B. M. Ólsens* mange afhandlinger i betragtning.

består i en ombytning af enkelte led og da af de ældste, et plus af et navn på den ene eller den anden side og deslige. Da sagaerne i de allerfleste tilfælde viser sig at være uafhængige af Landn., må slægtregistrene bero på traditionen og tale altså også for dennes styrke og velunderrettethed.

För end vi forlader hele denne sag, hvorom der kunde skrives hele bind, anser vi det for hensigtsmæssigt at dvæle ved nogle sagaer, der er blevne gjorte til genstand for en mere eller mindre stærk kritik i særlige afhandlinger, og det tildels på en sådan måde, at denne kritik ikke alene må ramme de enkelte sagaer, men dem alle og dermed den islandske historiske tradition i det hele. Hermed sigtes der ikke til dr. *E. Jessens* ganske mislykkede angreb særlig på Egilssaga (i Sybels Zeitschrift), som er tilstrækkelig tilbagevist i fortalen til den kritiske udgave. Der sigtes her særlig til Njálssaga, Hœnsaþórissaga og Vígaglúmssaga.

Den forste af disse, Njálssaga, er bleven gjort til genstand for en indgående og voldsom kritik i afhandlingen: Die Njálssage, insbesondere in ihren juristischen bestandteilen af *K. Lehmann* og *H. Schnorr v. Carolsfeld* (1883). Herom kan jeg nu lade mig nöjes med at henvise til behandlingen af sagaen i det følgende samt til min særafhandling i Aarbøger 1904. Heraf vil det fremgå, at sagaen er langt mere efterrettelig end forfatterne af den nævnte afhdl. antog; især gælder dette den egenlige Njálssaga [1]) (den sidste del af sagaen som den nu er).

Den anden saga, der her kunde komme i betragtning, er Hönsetoressaga. Om denne saga har prof. *K. Maurer* skrevet en grundig og indholdsrig afhandling [2]). Dens resultater med hensyn til sagaens værd er, for straks at sige det, således, at der ikke lader sig indvende noget væsenligt derimod. Vi skal i al korthed her fremhæve det vigtigste.

Hos Are frode findes en interessant parallel, en kort fremstilling af sagaens hovedbegivenhed [3]). Are fortæller om en tingstrid mellem Tord gelle og Tungu-Oddr, hvis sön Torvald havde deltaget i indebrændingen af »Torkel Blundketilssön i Örnolfsdal [i den nordlige del af Borgarfjorden], sammen med Hönsetore«

---

1) Jeg er ret uenig med *A. Heusler* i hans syn på de juridiske bestanddele af sagaen, se hans Strafrecht der Isländersagas s. 13 f.

2) Ueber die Hænsaþórissaga i Abhandl. d. k. bayer. Akad. der Wiss. I. Cl. XII. Bd, 1871.

3) Islend. bók kap. 5, jfr. *Finsen:* Fristatens institutioner s 39 ff.

(en mand af ligeså lav karakter som herkomst). Tord vilde føre sagen frem på Tingnæsting i Borgarfjorden, men kunde ikke på grund af Odds overmagt. Siden kom sagen til altinget, hvor den, efter en kamp, endelig fandt sin afgörelse; Hönsetore og flere andre blev dömt fredløse; senere blev Hönsetore dræbt[1]. Omtrent det samme, men naturligvis langt udførligere, fortælles der i sagaen, men med den væsenlige forskel, at det i denne er Blundketill selv, der bliver indebrændt, og Hönsetore bliver dræbt för domfældelsen på altinget. Disse to kilder er uafhængige af hinanden og deres indhold må stamme fra traditionen. Den nævnte uoverensstemmelse er så meget mere påfaldende, som sagaen åbenbart er forfattet af en mand, der har haft hjemme på eller i umiddelbar nærhed af sagaens skueplads og som altså må have gengivet egnens traditioner. På den anden side står Are med sin fremstilling, Are, der anses for den pålideligste af alle forfattere.

Hovedforskellen er altså den, at sagaen nævner B l u n d k e t i l l, Are frode dennes sön T o r k e l (hvem sagaen ikke kender) som den indebrændte. Med afgörende grunde har nu Maurer forklaret sammenhængen og afgjort spörsmålet til gunst for Are. Næsten alle andre kilder — med undtagelse af Laxdœla og et sted i Landnáma, som vi straks skal komme til — nævner Blundketill som den indebrændte. Denne er ifølge sagaen en sön af den fra Egilss. velbekendte Geirr d. rige, der var gift med en datter af Skallagrimr. Blundketill skulde altså være en søstersön af Egill selv; men han findes ikke nævnet i sagaen som sådan. Hertil kommer, at det under denne forudsætning er höjst mærkværdigt, for ikke at sige uforståeligt, at det ikke er Egill eller hans familje overhovedet, der tager sig af indebrændingssagen — de var dog de nærmeste dertil, — men helt andre personer fra andre egne. Heller ikke forstås det rigtig, hvorledes Blundketill er kommen til at bo i Örnolfsdal; Landn. forklarer dette ganske vist således, at Blundketill skulde have købt landet af Örnolf; og i det hele står Ldn. på sagaens side. Men Maurer har fremdraget et mærkeligt sted af den særlige bearbejdelse af Ldn., der kaldes Melabogen; her står udtrykkelig, at Blundketill var en s ö n af den nævnte Örnolf og f a d e r til den i n d e b r æ n d t e T o r k e l; denne notits stemmer altså med Are og oplyser tillige Blundketils slægt. Alle disse vanskeligheder løses, når man antager, at det er Melabogen, der her er rigtig

[1]) Resten af hvad Are meddeler er sagaen om Hönsetore ganske uvedkommende og passede ikke der.

underrettet; da Blundketill ifl. den slet ikke har noget med Skallagrimsslægten at göre, forstår vi dens ligegyldighed for indebrændingen. Når nu hele sagaen underkastes en grundig undersøgelse, viser det sig, at den lider af forskellige og tildels meget væsenlige mangler. Maurer har fremhævet det meste heraf. Den måde, hvorpå personerne, særlig Blundketill selv, indføres i sagaen, er höjst mærkelig og lidet sagamæssig; indebrændingen selv omtales påfaldende kort og uden biomstændigheder. Sagaen begynder med en forholdsvis vidtløftig fremstilling af Torfe Valbrandsson og hans slægt, som om han var en af sagaens hovedpersoner, medens han kun spiller en underordnet rolle. Mere påfaldende er det dog, at Hersteins gamle fosterfader pludselig dukker op midt i sagaen, uden at læseren aner hans tilværelse, og han spiller dog en ganske anderledes vigtig rolle end den nævnte Torfe. På den anden side nævnes endog personer (to af Rauðabjörnssönnerne), der er sagaen ganske uvedkommende; her kan der dog foreligge en senere interpolation efter Ldn., der ellers ikke er benyttet. Alt dette viser en ujævnhed i komposition, som yderligere kommer tilsyne i uforståelige pludselige overgange, som når Torvald (s. 149, jfr. Maurer), efter at have hørt »Blundketils« gode tilbud, ja endogså tilbud om selvdömme, pludselig og ganske umotiveret erklærer, at »der ikke var andet for end stævne«. Ufattelig er fremstillingen af Torbjörns »forsvinden« (kap. 9, s. 154). Løfteaflæggelsen i kap. 12 er ganske i de senere uhistoriske sagaers ånd og stil, og den er her så meget mindre på sin plads, som sagaens senere fremstilling i k k e tager tilbörligt hensyn til den; efterat der er blevet aflagt løfte om, at forfølge sagen på a l t i n g e t, indstævnes modparten til T i n g n æ s t i n g! Torodds færd (kap. 17. s. 182—3) bliver uforståelig. Ligesom edsaflæggelsen er et lånt motiv, således er også overrumplingen af Gunnarr (to mænd sætter sig hver på sin side af ham og på hans k a p p e f l i g e) ligefrem et lån fra Laxdœla (s. 277). Karakteristikken af personer (som f. ex. Torodds) er ofte lidet heldig, og et gammelt sagntræk (om manden fra Bredefjord, hvis tale lød som tyrebrøl ɔ: Tord geller [= tyr] er åbenbart ikke forstået af sagaens forfatter. Man har villet påstå, at stilen var alderdomlig, og at der fandtes i sagaen gamle ord og udtryk; dette beror imidlertid på en misforståelse, hvad Maurer også har vist. Til gengæld findes der i sagaen ord, der er afgjort yngre, som *piltr;* men heri kunde man spore afskriveres ændringer. Imidlertid er både sprog og fremstilling gennemgående lidet klassisk. Det er

af alle disse grunde umuligt, at sagaen kan være fra det 12. århundrede. Afgörende for sagaens alder forekommer den omstændighed at være, at Gunnarr ytrer, at han ikke selv alene kan bortfæste sin datter, men også han hustrus samtykke må søges. Dette, der næppe kan være interpolation, er i overensstemmelse med Jónsbók (begyndelsen af Erfðabálkr) men slet ikke med Grågås, ifg. hvilken faderen alene kunde bortfæste datteren. Af alt dette må sikkert sluttes, at sagaen først er forfattet o. 1300 eller i slutningen af det 13. århundrede. Da forstår vi det hele, både fremstillingens mangler og de historiske fejl; traditionen er i den lange tids løb bleven — af grunde, vi ikke mere kan granske — forvansket, og det er denne forvanskede tradition, som den sene forf., der har ment, at hans egn ikke burde savne sin saga, har fulgt, og det er den, der har fundet vej til Ldn.[1]). Maurers udtalelser (s. 39 = 195) stemmer med dette resultat, når der istedenfor hans »overarbejdelse« sættes »istandbringelse«. Alle Maurers indvendinger forstås bedst under denne forudsætning, medens man i modsat fald måtte ty til temmelig søgte forklaringer og antagelse af stærke omarbejdelser af denne lille, og i det hele lidet indholdsrige saga, som er så meget mindre naturlige, som sagaen helt igennem er sig selv lig og ligesom af én støbning.

Denne kritik af Hönsetoressaga indeholder ikke noget almindeligt bevis mod den historiske troværdighed af sagaliteraturen som sådan og den isl. tradition i det hele. Det er ikke ligegyldigt, om en saga forfattedes 100 år för eller senere. Hvad vi ellers ved om den isl. tradition o. 1300 svarer fuldstændig til det billede, som sagaen giver os deraf.

Vi kommer dernæst til den tredje saga, Vígaglúmssaga. Om denne saga har der været en enstemmig dom, den, at den hørte til de ældste isl. slægtsagaer på grund af dens klare, kortfattede fremstilling, dens kærnefulde sprog og alderdomlige præg i det hele. Man har også skænket den så at sige fuld tiltro; den indeholder endel uomtvistelig ægte vers og er åbenbart skreven i Glums hjemstavn, Øfjorden og må bero på stedlige traditioner. Det eneste, der kunde indvendes imod det fortalte, er, at Glums færd i Norge i höj grad minder om hans faders færd sammesteds, og

1) *A. Heusler* har i Zwei Isl. gesch. (1897) s. XXI udtalt, at sagaen ikke, som mange andre sagaer, bærer præg af at indeholde en familjetradition.

det ene kunde synes at være genganger af det andet. Det er m u l i g t, at dette er tilfældet; men iøvrigt er der intet, der strider imod, hvad der historisk kan være forefaldet. Ja, endogså episoden og fortællingen om Glums renselseseder (aflagte ved 3 templer) er af en sådan art, at en kender og kritiker som *Maurer* ytrer, at »deres hedenske form (fassung) meget afgörende taler for overleveringens ægthed« [1]). Med hensyn til sagaens komposition har man — med rette — anmærket, at det er påfaldende og ikke sagamæssigt, når det i kap. 17 (beg.) hedder, at »Glúmr fik nogle börn med sin hustru«, hvorefter sönnerne Már og Vigfús nævnes; men i det foregående er Már allerede nævnet, eftersom han i episoden om Ingolf, — kap. 13—15, hvorom straks mere — allerede spiller en rolle; desuden er datteren Torløg nævnet i kap. 16; i kap. 17 anføres hun derimod ikke. Det kunde ligge nær, her at antage en vis ubehjælpsomhed hos sagaens forfatter og antage, at bemærkningen i kap. 17 ikke går ud på at opregne Glums börn i det hele, men at hensigten blot var ved den at indlede den følgende fortælling om Vigfús og hans slette fosterfader. Bemærkningen har dog en anden og mere almindelig karakter, så at en anden forklaring er vistnok rigtigere.

Kap. 13—15 handler hovedsagelig om en Ingolf, der bliver Glums dygtige og afholdte værkstyrer. Denne har en hest, der er dygtig til at bides; en mand på en nabogård *(Stokkahlaða)*, der hedder *Kálfr* (kalv), ejer en lignende hest. Der kommer nu en hestekamp istand, der naturligvis »ender som alle andre hestekampe». Kalf slog Ingolf med sin hestestav. Da Glum noget efter en aften foreslog til morskab, at enhver skulde nævne sin »fuldtro ven« *(fulltrúi)*, nævnede Ingolf — ikke Glum, hvad denne havde væntet, men — bonden Torkel på Hamar; sagen var den, at Ingolf havde forelsket sig i dennes smukke datter. Glum blev vred og tvang Ingolf til at stille Torkels venskab på prøve; denne bestod i, at Ingolf skulde bede Torkel om hjælp, fordi han havde dræbt »Lade-Kalv« (ɔ: Kalf fra Stokke-l a d e); Glum dræber en kalv i en h ø l a d e, giver Ingolf det blodige sværd og lader ham drage afsted. Da han nu kom til Torkel, vilde denne ikke have noget med ham at göre og jog ham bort. Den følgende nat blev imidlertid den rigtige Kalf dræbt (naturligvis af Glum selv). Ingolf bliver dömt fredløs, men da erklærer Glum at være drabsmanden. Resten er

---

1) Zwei rechtsfälle aus der Eyrb. s. 29.

her ligegyldig. Der er nu i denne fortælling intet, der egenlig egner sig i og for sig til at vække ens mistanke eller mistillid til den; det hele er ganske naturligt og står i den ypperste samklang med Glums karakter (list og kækhed), som den ellers fremtræder. Desuagtet skal det her fortalte ikke være en oprindelig islandsk begivenhed og altså heller ikke bero på god gammel isl. tradition.

Professor *G. Cederschiöld* har i en særlig afhandling [1]) søgt at godtgöre, at denne Ingolf-episode var udenlandsk gods og snarest er lån fra et sted i den såkaldte *Disciplina clericalis*, forfattet i begyndelsen af det 12. århundrede. Blandt de her forefundne anekdoter er der en, der handler om »den døende Araber«; denne kalder sin s ö n til sig, og spörger, hvor m a n g e v e n n e r han har; »100« lyder sönnens frejdige svar. Faderen vil ikke tro dette, da han selv hele sit liv igennem kun har erhværvet »unius dimidietatem«, og han råder sin sön at p r ø v e sine 100 venner; han skulde dræbe en k a l v, komme den blodige krop i en sæk, tage den på nakken, gå med den til sine venner og bede dem om hjælp, »fordi han havde dræbt et menneske«, hvis lig han førte med sig. Som vænteligt var, bliver sönnen allevegne jaget bort af alle sine 100 »venner«, medens faderens eneste halve ven vil tage sig af ham, hvorpå sönnen åbenbarer ham sammenhængen. Lighederne mellem denne anekdote og Gl. samler Cederschiöld under 6 punkter. Det vigtigste af disse er selvfølgelig »kalven« og selve »venneprøvelsen« (pkt. 3—6, der alle i grunden udgör et hele [2]). Herpå hedder det: »Her er således ikke blot samme hovedtanke, men også så mange karakteristiske ligheder i detaljer, at der ikke kan blive tvivl om bægge fortællingers oprindelige identitet«. Det er den moderne folklore-metode, der her anvendes. Men der er meget der taler imod Cederschiölds sindrige forklaring, og det skal i al korthed anføres, hvad der er hovedsagen og hvad der synes på den mest afgörende måde at modsige forf.s resultat i og for sig selv. Der er en g r u n d f o r s k e l tilstede på Gluma-episodens og

---

[1]) Kalfdråpet och vänpröfningen, Lund 1890; forf. kaldte sin afhdl. „ett bidrag till kritiken af de isländska sagornas trovärdighet".

[2]) Pkt. 1—2 „en ung mand omtaler for en ældre sin tillid til mange eller én fuldtro ven", „den ældre er skeptisk, og så videre" — er af meget liden betydning, i hvert fald, hvad modsætningen „ung . . . gammel" angår; ifl. Gl. kunde Ingolf i og for sig godt være ældre end Glum; hans „ungdom" nævnes slet ikke. At han dog vistnok er yngre end Glum, er anden sag.

Disciplina-anekdotens tankegang og det til grund for bægge liggende, og dette må ikke overses. Glum (≠ faderen) omgås selv med hævn- og drabstanker, da han ikke stoler på, at Ingolf (≠ sönnen) vil kunne hævne sig selv eftertrykkelig nok, men ønsker, at Ingolf vil opfordre ham dertil; derfor foreslår han legen om aftenen [hertil findes intet tilsvarende i anekdoten], og kommer derved til at skabe en sådan situation, at han både kan dræbe fornærmeren og tillige, at drabet bliver tillagt en anden, så at følgen bliver, at der anlægges sag imod denne, og sagen forspildes, fordi den viser sig at være anlagt mod en uskyldig. Det er dette, der i Gl. er hovedsagen. I anekdoten derimod er det venneprøven alene, som det hele drejer sig om og som er hovedsagen; i Gl. er den nærmest kun en bisag, medens hovedsagen er, at et menneske skal dræbes og virkelig tages af dage, medens lige det modsatte er tilfældet i anekdoten. Hertil kommer så den omstændighed, der er af en væsenlig betydning, at der i Gl. kun er tale om én ven, medens anekdoten har 100, og det er netop mængden, der her skal til; det er hovedmodsætningen mellem faderens ene ven, der endda kun er en halv, der skal frem[1]); denne faderens ene (halve) ven, der virkelig viser sig at være ven — hvor bliver han af i Gl.? ja, vil folkloristen vel svare, han og Gl. er sammensmæltede til én (altså Glum ≠ fader + ven); det er da altid en udvej til at rede sig ud af vanskeligheden. I Gl. er der kun tale om en enkelt mand, der ikke viser sig at være en ven, hverken halv eller hel. Der er således så at sige helt igennem uligheder på ethvert punkt; det eneste, der i virkeligheden bliver tilbage, er kalven, der dræbes, — og i anekdoten slæbes omkring til alle de 100 »venner« (naturligvis ≠ sværdet i Gl., altså: kalv ≠ kalv + sværd). Spörsmålet er nu, om denne bisag med kalven [i laden] i Gl. er løst knyttet til hovedsagen eller ikke; det er da næppe omtvisteligt, at den fuldstændig er sammenvokset dermed og — ifg. fremstillingen — ganske naturligt vokset frem af situationen, og må have hørt sammen dermed fra først af. Hvis Cederschiöld havde ret, måtte episoden først være bleven til i det 12. eller 13. århundrede og være purt opspind, men hvorfor det hele var lavet og hvorfor det så var knyttet til Vigaglum og hans saga, det bliver for bestandig en uløselig gåde, og Cederschiölds forklaring er kun

---

1) Derimod kan det siges at være uvæsenligt, om antallet er 30 eller 50 eller 100.

et nøds-forsøg. Gården Stokkahlaða er nu heldigvis en historisk kendsgærning; Kalf derimod kendes ikke fra andre »kilder«, hvad man heller ikke kunde vænte. Når Cederschiöld uden videre kalder ham bonde, er dette uden hjemmel i sagaen; den måde, han indføres på og i det hele omtales, tyder meget mere på, at han har indtaget en lignende stilling på gården, som Ingolf hos Glum, og det går slet ikke an at ville göre ham eller Ingolf til opdigtede personer, blot for at göre lånet af kalven muligt; det er en vilkårlighed [1]). Hele episoden beskriver Glum så levende, at den næppe kan være opstået først i det 12. eller 13. århundrede; overensstemmelsen med den øvrige del af sagaen vilde sikkert ikke være opnået så fuldstændig. Er sagaen forfattet i det 12. årh., hvad den ganske vist er, vilde også det være en væsenlig hindring for, at anekdoten fra Disc. cler. i løbet af en så kort tid kan være nået til Island og der på en så glimrende måde benyttet til et digt i prosa. Der kommer dog her en omstændighed endnu i betragtning. Der er et punkt, hvori Cederschiöld har ret, nemlig, at Ingolf-episoden i og for sig kan tages ud af sagaen uden at der fremkommer noget hul, man kunde mærke. Nu er der ganske vist flere sagaer, og det netop nogle af de nord-østlandske, der er således, at enkelte afsnit kunde skæres ud, uden at helhedsfølelsen gik tabt. Sagen er, at kap. 13—15 (Ingolf-episoden) er et yngre indskud i sagaen, og denne antagelse støttes ikke alene på den nævnte omstændighed, men også og navnlig ved, at Glums börn (sönner) indføres først i kap. 17, og ved den måde, hvorpå det sker. Det nytter ikke at henvise til, at her i udgavens hovedtekst står om Már: »som för [o: i Ingolfsepisoden] blev omtalt;« ti denne bemærkning findes ikke i Vatshyrna, men kun i Möðruvallabók, og er et indskud i denne. »Glum fik börn med sin hustru« (Möðr. b.) eller »Det er også sagt, at G. fik osv.« (Vatsh.) tyder bestemt på, at nu først nævnes Glums börn overhovedet. Dernæst danner kap. 17 nærmest en fortsættelse af kap. 11 (— hvormed 12 hænger sammen), hvor der tales om Tores höje alderdom (l. 48); kap. 17 begynder med at omtale hans død. Kap. 16 er den föromtalte parallel til et stykke i Reykd. og er uden tvivl af lignende grunde som Ingolf-episoden en interpolation. I Vatshyrna er disse interpola-

[1]) Senere i sagaen nævnes en bonde Tord på Stokkahlaða; også dette synes at tale for, at Kalf ikke var bonde.

tioner igen udvidede med afsnittet om Ögmundr dyttr [1]), der står imellem kap. 15 og 16. Er det nu således klart, at Ingolf-afsnittet er en interpolation, har man ingen ret til, — selv om det viste sig eller med nogen rimelighed kunde antages, at den indeholdt et middelalderligt, evropæisk sagnmotiv, — at nedsætte Glumas troværdighed i særdeleshed eller den isl. traditions og sagaernes pålidelighed i almindelighed. Hvor gammel Ingolf-episoden er, er vanskeligt at sige. Men der er intet i vejen for, at den i og for sig indeholder en lige så gammel tradition som sagaen selv, og den ligner ikke de sagaprodukter, som er forfattede o. 1300. Det er nu til slutning ganske vist ikke nogen absolut umulighed, hvad jo også Cederschiöld har antydet, at anekdoten har fundet vej til Island endogså så tidlig som i det 10. århundrede, og at Glum havde kendt den og benyttet den. Men atter i dette tilfælde vilde det hele være ganske ligegyldigt for sagaen som sådan, undt. for så vidt som det da kun var et bevis for traditionens sejhed og tillige indeholdt en oplysning om Glums rådsnarhed. Men denne mulighed er uden interesse, eftersom den ligger udenfor al diskussion.

Efter denne, noget vidtløftige, gennemgang af de nævnte sagaer og den kritik, man har øvet mod dem, hvortil også Egilssaga kan föjes (se ovf. s. 228), har det vist sig, for det første, at man fremfor alt må søge at fastsætte sagaernes alder, ti derpå beror, for en stor del, deres værd. Det har vist sig, at den saga, hvis upålidelighed med uomtvistelige grunde er fastslået, hører til de yngste, og jo yngre en saga er, desto större rimelighed er der for, at den ikke kan indeholde en uforvansket tradition. Hvad de andre sagaer angår, hvis alder under alle omstændigheder er betydelig höjere end den nævntes (Hönsetoress.), har det vist sig, at kritikken over dem — særlig over Nj. — ikke er sagkyndig nok og på mange, for ikke at sige de fleste punkter, mere eller mindre skæv og urigtig. Det er ved den ikke lykkedes at forringe tiltroen til den isl. tradition i det hele, og de almindelige bemærkninger om dens pålidelighed, der i det foregående er gjort, står ved magt.

På den anden side får traditionen en meget kraftig støtte ved den udtömmende undersøgelse af den gamle s t r a f f e r e t, som *A. Heusler* har foretaget i sin grundige bog: Das strafrecht der

[1]) Ísl. forns. I, 96—9.

Isländersagas (1911)[1]. Hvis noget æmne egnede sig dårlig til at fastholdes i hukommelsen, vår det netop alt hvad der hørte ind under processer og love (jfr. Njála). Og hvis det viser sig, at sagaerne netop på dette punkt repræsenterer en ældre tids opfattelse og fremgangsmåde og er ikke påvirket af det 12. eller det 13. årh.s lov og retsopfattelse, så er der et udmærket bevis leveret for den isl. traditions pålidelighed, og det et bevis, der rækker videre end til dette særlige område. *Heusler* påviser nu netop på en udtömmende og fyldestgörende måde, at hvad sagaerne indeholder om søgsmål, straffe, fredløshed og bøder i det hele må betragtes som fuldtud pålideligt, som givende et tro billede af hvad der virkelig er foregået. Han udtaler (s. 223): »Vi finder ikke et eneste punkt, hvor de retslige tilstande, der omtales i Islændersagaerne, med sikkerhed eller sandsynlighed fremtræder som det yngre overfor Grågåsen. Og på intet af de her fremhævede punkter kan man begrunde den formodning, at fortællerne har påduttet (aufgedrängt) sagatiden en senere tids skikke«. Heusler hævder, at sagaerne netop står på et ældre trin end Grågåsen. Dette resultat er overmåde vigtigt og er igrunden det bedste bevis på den isl. traditions sejhed og pålidelighed.

I denne forbindelse kan også nævnes de kulturtilstande, der forudsættes i sagaerne. I det hele og store må det vist siges, at livet på Island holdt sig så godt som uforandret gennem århundreder, så her havde traditionen let ved at fastholde det gamle. På enkelte punkter var der dog foregået ændringer. Men ofte fremhæver sagaerne netop denslags modsætninger, og virkelige anakronismer er her yderst sjælden påviste. Men det er ikke desto mindre sikkert, at sagaernes stof må underkastes en sagkyndig, alsidig og fremfor alt uhildet kritik. Uagtet det da vil vise sig, at der er og må være indløbet forskellige fejl, har man ikke derved ret til at forkaste hele traditionen som upålidelig, eftersom der er så meget, der bekræfter den i stort som i småt, ikke mindst hvad der nedenfor under III nu straks nærmere skal anføres.

III. Det er ved historisk-topografiske påvisninger og undersøgelser let at overbevise sig om, hvorvidt de enkelte sagaers stedsangivelser, rejseruter og lignende er overensstemmende med de virkelige forhold eller ikke. I al almindelighed må

[1] Jfr. *K. Maurer:* Zwei rechtsfälle, ovf. 218.

det da siges, at sagaerne er yderst nöjagtige og korrekte, ikke alene hvad Island, men også — hvad der er vigtigere — hvad andre lande, særlig Norge, angår. Herom kunde der henvises til forskellige sagaudgaver, særundersøgelser navnlig af *S. Vigfússon* i Árbók hins ísl. fornleifafjelags, samt i forskellige afhandlinger i Safn til sögu Íslands I—II, men fremfor alt i *Kr. Kålunds* udførlige og fortræffelige behandling i Historisk-topografisk beskrivelse af Island I—II. I ganske enkelte sagaer fremtræder forskellige unöjagtigheder, som, når de da ikke skyldes sene bearbejdelser eller slette afskrifter, navnlig må have betydning for spörsmålet om forfatternes hjemstavn. Men ligesom dette i og for sig ikke afgiver noget sikkert bevis for, at hovedindholdet af det fortalte ikke er historisk (f. ex. i Hávarðarsaga), ligeså lidt er den omstændighed, at alt i en saga er i topografisk henseende (hvad der f. ex. er tilfældet med Hönsetoress.) i god orden, et afgörende bevis for, at det fortalte er i lige så fortræffelig orden. Derimod er der al grund til at antage, at det fortalte, f. ex. skildringen af en kamp, er rigtigt, når tildragelsen, kampen, falder i forskellige afdelinger eller episoder, tildels afhængige af eller nær knyttede til lokale forhold og skuepladsens forskelligheder. Der er ingen rimelighed for, at sligt skulde være blevet opdigtet i de senere tider, og nogen grund til en sådan digtning kan ikke under nogen omstændigheder antages at have været tilstede. Et særdeles træffende eksempel herpå skal anføres. Fagrskinna (s. 33—4) har en kort fremstilling af slaget på Rastarkalv på Frædøen (955); dens forf. har åbenbart ikke selv været der, hvor kampen stod; han bruger udtryk som »langs den skrænt, der var oppe på et næs, hvor de kæmpede«; havde han selv været der, vilde han have udtrykt sig noget anderledes (»næsset« er jo selve Rastarkalv-sletten); iøvrigt er fremstillingen, skönt kort, naturlig nok. Langt mere detaljeret er *Snorres* fremstilling. Han har heller ikke været på selve stedet, og hans fyldige beskrivelse kan umulig stamme fra, at han er sejlet forbi kysten. Hans bemærkning, at »kong Hakon lagde sig nord under Frædarberg — hvad der er rigtigt — i Fæøsund« — hvad der er urigtigt, da dette sund netop er syd og ikke nord for berget, — viser dette. Også beskrivelsen af den såkaldte »lange og temmelig lave skrænt (*brekka;* hermed menes Skrubhougen, der ganske vist er lav, men den er et klippeparti, der næppe kunde kaldes *brekka)* er ikke ganske nöjagtig, men bagved den kunde Egill og hans mænd godt gå uden selv at ses fra sletten. Den første del af kampen foregår

nu på denne slette; til den kunde Erikssönnerne kun komme over en »hals«, d. v. s. den lave ryg, der går fra gården Øvre Fröy ud til strandbredden, og som netop ender i det egenlige klippeparti (knude), der hedder Freiðarberg; dette falder stejlt af mod søsiden uden dog at være synderlig höjt, men höjt nok til, at den, der falder udover, ikke slipper uskadt fra faldet; fra ryggen (halsen) kommer man med lethed derop. I den nöjeste overensstemmelse med de lokale forhold fortælles nu kampens enkelte afdelinger, på sletten, på halsen, på berget og nedenfor halsen ved Erikssönnernes skibe, hvor gravhöjene siden opkastedes og hvor de er synlige endnu den dag i dag. Det er dog en urigtig betegnelse, når Snorre siger »syd på berget«, her skulde der stå »øst«, ligesom det også er en fejl, når det hedder »vest« mod berget f. øst og omvendt; Snorre har vendt om på retningerne — hvis dette ikke er afskriverfejl. Bortset fra disse ganske underordnede, og for hele beskrivelsen betydningsløse fejl, er det hele levende og korrekt skildret. Snorre kan ikke have denne skildring fra skjaldekvad; heller ikke fra en lokalkendt Nordmand; da vilde det hele sikkert være blevet anderledes. Der er ingen forklaring mulig uden den, at kampens og lokaliteternes skildring fra først af har været sammenvokset til et hele, og at dette hele har holdt sig i norsk-islandsk tradition lige til det blev optegnet af Snorre (eller mulig en forgænger i det 12. årh.). Dette eksempel er et smukt og kraftigt bevis for traditionens sejhed og viser, hvor lidet den blev forfalsket i godt og vel 200 år. — Af lignende art er et andet lille eksempel, hæntet fra beskrivelsen af Stordslaget (961). Her er for det første af interesse det lille træk (udg. I, 209 $_{1-2}$), at »Eyvind gik, da han kom ud (af kongsstuen på Fitje), derhen hvor man kunde se skibene«, der kom sejlende fra sydleden. Lige ved kongsgården kan man ikke se denne, da udsigten udover fjorden betages ved spidsen af en lille klippeø, men går man blot noget bort fra gården til venstre, får man snart hele indsejlingen at se; også hele kampskildringen her er i nöjeste overensstemmelse med de lokale forhold. Selv har Snorre sikkert ikke været på Fitje.

Et 3. eksempel, der ikke er mindst talende, er følgende. I Gunnlaugssaga skildres den sidste kamp imellem Gunnlaugr og Hrafn höjt oppe i Værdalen. Det fortælles, hvorledes Gunnlaugr rejste efter Hrafn fra Trondhjem til Levanger og derfra videre op igennem Værdalen. Sagaens forfatter (eller traditionen) er ukendt med afstandene, tror, at hele turen tager længere tid end tilfældet

var og er. Ikke destomindre er beskrivelsen af stedet, hvor mødet mellem de *2* rivaler fandt sted, så nöjagtig, at stedet har kunnet findes efter den; herom kan der henvises til min afhandling i Vidensk. Selskabs oversigt 1916. Denne beskrivelse er af afgörende betydning for sagaen selv og til belysning af den isl. tradition i det hele.

Der kunde anføres endnu flere eksempler herpå.

Hvad de islandske lokaliteter selv angår, kunde man sige, at beskrivelsen af dem ikke er beviskraftig, ti sagaernes forfattere kunde selv efter selvsyn have lavet beskrivelsen. Et sådant ræsonnement vilde nu i almindelighed være mindre rigtigt; og der findes desuden skildringer af steder, hvor man vanskelig kan tro at forfatteren har været.

I almindelighed — ikke altid — er skildringerne i nöje overensstemmelse med de faktiske, endnu eksisterende forhold. På den anden side vilde det ikke være mærkeligt, om der fandtes fejl i skildringer af udenlandske lokaliteter, således som tilfældet utvivlsomt er med skildringen af Helgeåslaget i Olaf d. helliges saga.

Det er navnlig ved dr. Kålunds og den förnævnte arkæolog *S. Vigfussons* undersøgelser for flere sagaers vedkommende godtgjort [1]), at deres skildring må være sand. Et af hans smukkeste resultater er påvisningen af, hvorledes de i Gisle Súrssons saga skildrede begivenheder står i den bedste samklang med de lokale forhold; særlig interessant er hans opdagelse af Gisles skjulesteder — i overensstemmelse med sagaen — og påvisningen af, hvorledes hans sidste kamp var nöje knyttet til de lokale forhold osv. [2]). — Ligeledes har S. Vigfusson ved udgravninger på Kirkjubœr, hvor trællen Melkolf afbrændte et forrådshus, samt og navnlig på Bergtorshvol, der jo helt blev afbrændt, vist, at her må have fundet ildebrande sted, og bægge steder er der i jorden fundet et gulligt stof, der vidner talende om sagaens korrekthed; det er godtgjort, at dette stof er lævninger af mælk eller ost eller lign.

Det anførte er tilstrækkeligt til at vise, at den isl. tradition har krav på al respekt. Det under III fremførte er i höj grad egnet til at bestyrke de fordelagtigste meninger om denne traditions pålide-

---

1) Se Árbók hins ísl. fornleifafjelags, passim.

2) Ganske vist var S. Vigfusson en meget entusiastisk forsker og lod sig undertiden henrive til overilede påstande, men i dette og flere tilfælde bærer hans undersøgelse præg af pålidelighed.

lighed i det hele, og at det på det bestemteste taler imod at fælde en ugunstig dom over et sagaværk undt. efter den alvorligste, samvittighedsfuldeste og på alsidig indsigt beroende undersøgelse.

Endnu et og måske det allervægtigste vidnesbyrd er sagaernes personskildring og begivenheder. De allerfleste fremfører for os et utal af personer, der er höjst individuelle og et endnu större utal af begivenheder, hvor der ikke er tale om nogen stereotyp karakter, — hvad der vilde have været vanskeligt at undgå, hvis dette var mere eller mindre opdigtet; dette vil i det følgende nærmere blive belyst.

Sagaskrivningens egenlige tidsrum vil i almindelighed blive søgt fastslået i et særligt kapitel.

Til slutning skal man minde om den almenkendte iagttagelse, at sålænge den skriftlige optegnelse af et folks traditioner — historiske, legendariske, sagnagtige, æventyrlige osv. — ikke foregår, lever disse traditioner deres fulde liv på folkets læber; såsnart de samles i skrifter og bøger, der udgives, taber de sig og forsvinder efterhånden. Således er det vel også gået den isl. tradition; efter at det meste deraf var blevet fæstet til membranen i det 12. og begyndelsen af det 13. årh., begyndte den at blegne, fordunkles og forvanskes, indtil den i det 14. årh. enten helt var forsvunden eller førte en skyggetilværelse. Det er denne tradition og dens alderdomssvaghed, der mærkes i værkerne fra den sidste del af det 13. årh. eller tiden omkring 1300.

---

§ 3.

Om skriften og dens udvikling på Island.

För vi går videre, turde det være hensigtsmæssigt her at indskyde en kort oversigt over den isl. skrivekunst.

Den hos et germansk folkeslag (mulig Goterne) opståede såkaldte runeskrift optræder i Danmark i det 5. århundrede og udbreder sig efterhånden til Sverrig og Norge. Runealfabetet, der var dannet efter det yngre latinske alfabet fra den første kejser-

tid[1]) bestod af 24 bogstaver (bogstavtegn, runer). På grund af de indgribende forandringer, som det nordiske sprog i løbet af 3—4 århundreder undergik, blev dette alfabet efterhånden ændret således at vi ved 800 finder et alfabet på kun 16 runer. Den nærmere udvikling heraf vedkommer os ikke her[2]). Derimod er det i denne sammenhæng af en overordenlig vigtighed, hvad *Wimmer* nærmere i sin bog har begrundet, at fremhæve, hvilken bevægelse der i N o r g e foregår med hensyn til runernes brug. Efter at den skik at riste runer på mindestenene var opstået i Norge og Sverrig, følger et tidsrum omtrent år 500—650, fra hvilken forholdsvis mange sådanne stene findes[3]). Men herefter findes et langt tidsrum, der næsten ingen runestene har at opvise. Det er klart, at skikken at oprejse mindestene med runer på ikke mere kendtes, det er da også betegnende, at det er så meget hyppigere i dette og det følgende århundrede at oprejse store stene, »bavtastene«, u d e n indskrifter på grave eller »ved vejen«. Grunden til, at runerne således forsvinder af almindelig brug, var vel den, at de efterhånden var gået over til at blive benyttede udelukkende som m a g i s k e t e g n, trylletegn med overnaturlig virkning enten til gavn eller skade; samtidig udvikledes der en lære om anvendelsen af dem, og de fik særlige navne i forhold til den virkning, de skulde udøve. I de ældste digte, eddadigtene, findes runerne udelukkende omtalte og antydede som sådanne trylletegn[4]) eller ordet *rúnar* bruges i en afledet betydning: 'fortrolig, hemmelighedsfuld tale', 'kundskaber'. Ja, i Sigrdrifumál nævnes de forskellige klasser: kampruner, ølruner osv. (I, 280), og i nogle her interpolerede vers angives det nærmere, hvor de kan findes ristede, hvorved der tildels hentydes til amuletter[5]). Ligeledes forudsætter alle de med ordet *stafr, stafir* sammensatte ord, hvoraf de fleste findes i de ældste digte, brugen af runerne *(stafr = rún*, jfr. *bölstafir = bölrúnar)* som trylletegn *(likn-, staðlausu-, feikn-, lasta-, mein-, leið-,*

[1]) Denne *Wimmers* begrundede opfattelse fastholder jeg.

[2]) *Wimmer:* Die runenschrift 1887.

[3]) *S. Bugge:* Norges indskrifter med de ældre runer, jfr. oversigten hos Wimmer og i Noreens Altn.-altisl. grammatik 3. udg.

[4]) Se Háv. 80, 111 (?), 137, 142, 144—5, 157; Guðr. forn. 22; Skírn. 36 (her er runer det eneste rædselsfulde, som Gerðr giver efter for, I, 175. 177). Om hemmeligheder og hemmelighedsfulde taler og kundskaber findes ordet Vsp. 60, [Háv. 111.], Háv 120, 130, Vafþ. 42, 43, Guðr. hvöt 12. Guðr. III, 4, Bjarkamál.

[5]) Jfr. Rígsþ. 43, Völs. forn. 12.

hel-, blund-, flærðar-, böl-, dreyr-, kvein, laun- osv.)[1]; yngre og afledet brug fremtræder hos Snorre, hvor ordet på en enestående måde bruges om den gamle skjaldepoesi (Edda I, 214. 216), men sammenhængen med den ovenomtalte er umiskendelig. I prosaiske kilder findes det ligeledes antydet, at runer brugtes som magiske tegn, der bl. a. anvendtes til at riste nid og spot *(formáli)* på træ *(trénið*[2]*)*. Kun på et eneste sted i en historisk saga[3]) findes runer antydede som anvendte i det 10. årh. til at optegne et digt på en kavle *(kefli)*. Denne oplysning er imidlertid så aldeles enestående og i og for sig så mistænkelig (sagaen kender jo også runer som magiske tegn, se anm.), at den næppe kan antages at være rigtig, så meget mindre, som det sikkert aldrig var skik, at opbevare digte på den måde (jfr. I, 347—48); da antydningen også forekommer i en samtale (Torgerds ord), men meddeles ikke som et historisk faktum, er det vistnok forfatteren, eller snarere en senere bearbejder, der har overført på ældre tider, hvad han kendte fra sin samtid (nemlig brug af runer til optegnelse i træ). Man begyndte nemlig atter i Norge i det 11. årh. eller måske lidt för — efter dansk forbillede, ti i det runestensløse tidsrum i Norge var runestenene ganske almindelige i Danmark — at bruge runer til indskrifter særlig i træ. Det er minder om denne tids indskrifter, vi undertiden finder i mindre historiske eller helt uhistoriske sagaer som Þorsteins þáttr oxafóts (den stumme Orny bruger runer som meddelelsesmiddel), jfr. runekavlene i Grettiss. (154, jfr. 143—4), og guldkisteindskriften i æventyret om Hakon jarls guldkiste[4]). I den historiske tid — det 12. og 13. årh. — findes sådanne runekavler i brug med korte indskrifter[5]). jfr. det såkaldte stafkarlaletrsbrev, der sendtes Snorre[6]), for at advare ham. I Flóamannasaga[7]) findes en interessant beretning om en funden årestump, hvorpå et vers fandtes ristet med runer[8]); det er vistnok fra det 10. årh. I det grönlandske digt, Atlamál, nævnes runer som brugte

[1]) Ang. runernes brug kan henvises til min afhdl. i Aarbøger 1910 s. 283 ff.
[2]) Grettiss. s. 177, Vatsd. 56, jfr. 54, Egilss. 208, 266 f., for ikke at tale om Bósas. kap. 5. Vigtige er også lovene: Grágás (Sthb.) 392, (Kgb.) II, 182 3, III, 439, Norg. g. Lov. I, 56, 57, samt V. gloss. s. v. jfr. *lifrúnar* isl.
[3]) Egilssaga s. 286.
[4]) Fms. VI, 271, Flat. III, 345.
[5]) Fms. IX, 390. 490.
[6]) Sturlunga I. 551.
[7]) Fornsögur 177.
[8]) Skj. digtn. B I, 174 (v. C 4).

til ganske korte indskrifter, der sendes for at advare (v. 4, jfr. 9. 11. 12); men digtet forudsætter, hvad der er ganske betegnende for den tids runebrug, at »kun få er fuldt runekyndige«[1]. Mindre klart er det, hvad Rögnvald kale mener med runer i det vers, hvor han opregner sine idrætter[2].

Heraf er det vistnok uimodsigelig klart, at man i Norge og på Island, ved siden af den almindelige brug af runer som trylletegn, der efter kristendommens indførelse efterhånden måtte stærkt forminskes, har brugt dem til korte indskrifter — ofte [i reglen?] for at advare eller meddele hvad uvedkommende helst ikke måtte få nys om, og i den tid var der »ikke mange runekyndige« — og da altid i træ; derimod findes aldrig en antydning af, at de anvendtes til stenindskrifter på Island[3].

Som bekendt er der ikke fundet en eneste stenindskrift på Island fra ældre tider end fra o. 1300[4]. Man har villet forklare dette ved, at de formentlig engang eksisterende runestene i tidens løb var blevne ødelagte på grund af den isl. stenarts blødhed og klimaets ødelæggende barskhed. Men en sådan forklaring er i ingen henseende fyldestgörende eller antagelig. Foruden som sagt at slægtsagaerne med alle deres utallige detaljer og mange meddelelser om begravelser og höjlægninger aldrig med en stavelse antyder oprejsningen af runestene (man huske f. ex. Egilssagas omtale af bavtastenene i Norge efter Torolf Kveldulfsson, s. 66), er det ganske utroligt, for ikke at sige umuligt, at alle spor af isl. runestene fra tiden för o. 1250 så fuldstændig skulde være forsvundne, at ikke så meget som mærker af indhuggede runetegn nogensteds var at finde. Og dette er så meget mærkeligere, som der dog endnu findes o. 600 år gamle runestene af isl. stenart, hvis runer endnu er ganske let læselige. Det er vistnok fuldkommen håbløst at vænte sig noget af fremtiden med hensyn til opdagelsen af ældre isl. runestene. Sagen er nemlig den, at de aldrig har eksisteret, og deres ikke-tilværelse forklares tilfulde ved den

1) *Fár er fullrýninn* v. 11.

2) Skj. digtn. B I, 478.

3) Når det i Gísla s. Súrss. hedder, at Gisle med runer meddeler sin broder Torkel, at det var ham, der var kommen (sag. s. 45, 131), er dette det ældste eksempel på en sådan brug, hvis det er historisk. Men det er klart, at ingen anden end Torkel skulde forstå det skrevne.

4) Jfr. *Wimmer,* Die runenschrift 310, *Kålund:* Aarbøger f. nord. Oldkh. 1882, og min ovf. anf. afhdl.

föromtalte bevægelse i runernes brug i Norge, eller af runehistoriske grunde. En skik, som næsten var ukendt i Norge omkring år 900, eller i landnamstiden, kunde de norske landnamsmænd ikke tage med sig til deres nye hjem og altså heller ikke lade gå i arv til deres efterkommere [1]). Dette synes så simpelt og ligefrem, at man skulde vænte at finde en almindelig tilslutning dertil. *B. M. Ólsen* har i sin afhandling om Runerne i den oldisl. litteratur (1883) villet hævde tilstedeværelsen af ældre runestene på Island, men udtalt, at de alle måtte være »forvitrede«, hvad der ingen sandsynlighed har for sig.

Dette spörsmål måtte her kortelig berøres i forbindelse med den kendsgærning, at man både i Norge og på Island hele tiden [her nærmest altså tiden o. 900—1100] har kendt runerne og lejlighedsvis benyttet dem på den ovenfor omtalte måde.

Men hvad skrev man da med i Norge og på Island, med runer eller latinske bogstaver, da man ved 1100 eller noget för begyndte at göre skriftlige optegnelser i modersmålet? Spörsmålet har sin interesse, ikke alene i kulturhistorisk, men også i kritisk-litterær henseende. Dette blev optaget til grundig behandling og alsidig belysning af *B. M. Ólsen* i hans i flere henseender fortjænstfulde skrift: Runerne i den oldislandske litteratur (1883); vi behøver ikke her at tage hensyn til de ældre skrifter. Forf. vil bevise, at man fra først af og til ind i det 12. århh. (omtr. til 1150) virkelig har benyttet runer til overhovedet at skrive med; det antages altså, at den ældste lovoptegnelse (Hafliðaskrá fra 1117—18), Ares værker osv. oprindelig er skrevne med runer [2]). Vi må se lidt nærmere på denne såkaldte »runeperiode«. I forbigående blev der (1886) i fortalen til Den 1. og 2. grt. afhandling under 5 punkter fremhævet, hvad der væsenlig kunde siges derimod; foruden andre har også *G. Storm* udtalt sig imod tilværelsen af »runeperioden« i sin anmældelse af Ólsens afhandling i Arkiv f. nord. Filologi (II, 172 ff.).

Det er uomtvisteligt, at man på Island har kendt runerne i det 10—13. årh.; det er ligeså sikkert, at de første fremmede præster og gejstlige har ført med sig latinske messebøger og lignende. De islandske præster har selvfølgelig, samtidig med at de lærte latin og hvad de ellers skulde lære, lært at læse og skrive den latinske bogstavskrift. I den første halvdel af det 11. årh. har gejst-

---

1) *Wimmer:* Die runenschrift s. 309—12.

2) Denne opfattelse søges opretholdt i afhandlingen om Are frode i Aarbøger 1893.

lig uddannelse og latin-kundskaber naturligvis været af en forsvindende betydning og såre lidet udbredte. Først efter at indenlandske skoler, som biskop Isleifs f. ex., var stiftede, kunde den gejstlige uddannelse blive mere almindelig. Det menige folk har vel kendt grumme lidt eller intet til den latinske skrift gennem hele 11. årh. og vel også det 12. med. Først ved år 1100 har der været præster i et stort antal rundt omkring i landet samt andre gejstlig uddannede mænd, uden at de derfor var præster. Ved det nævnte år findes også fremmede lærere og lærde i landet som Götlænderen Gisle Finnason og Rikinne [1]). Fra det 11. årh. haves ingen direkte omtalte optegnelser, men man har med stor sandsynlighed antaget, at den vigtige tiendelov af år 1096 må straks være bleven optegnet. Dernæst vides det fra Are, at det 1117 vedtoges på altinget, »at vore love skulde skrives i bog hos Hafliðe Mársson den følgende vinter efter Bergtors [lovsigemand 1117—22] og andre vise, dertil valgte mænds diktering og omsorg ... og det blev fuldført, at Vigslode [drabsafsnittet] og meget andet af lovene blev skrevet, og det blev fremsagt i lovretten den følgende sommer af gejstlige mænd« [2]). Foruden denne lovoptegnelse ved vi af den 1. grt. afhandling, at det første, der blev optegnet, var »hellige tydninger« og slægtregistre (se s. 190), foruden Ares skrifter. Alt dette stammer vel fra de første 20 år af det 12. årh. Meget ældre kan det i hvert fald ikke være, da lovoptegnelsen sikkert er noget af det allerførst nedskrevne [3]). Alt dette mente B. M. Ólsen blev skrevet med runer.

Ordet *bók* = »bog« var för kristendommen ganske ukendt i Norden. Såsnart de gejstlige kom med deres bøger, måtte disse kaldes med det navn, som den øvrige germanske kristelige verden brugte (oht. *buoh*, osv., oldsaks. og angels. *boc*, jfr. got. *boka* 'bogstav', i flertal 'en bog'); da alle disse 'bøger' var på latin, kaldtes dette sprog derefter 'bogmålet' *(bók-mál)*. Dette er i sin orden. Men lige så vist er det, at såsnart man dannede 'bøger' af enkelte skindblade i lighed med de latinske, for derpå at göre islandske optegnelser, måtte ordet *bók* også bruges om disse sidste; det var en overføring, der ikke kunde være mere naturlig, og som var uundgåelig. Imidlertid kaldes den ældste lovoptegnelse (Hafliða)-

---

1) Jfr. Den 3. og 4. grt. afhdl., indledn. § 3, s. XVIII ff.

2) Íslendingabók kap. 10.

3) Når B. M. Ólsen (s. 18) udtaler, at der må have eksisteret noget skrevet af love för den tid, er dette kun et postulat.

skrá [1]); dette er et rent folkeligt udtryk, der beror på det benyttede materiale, og som vistnok kun brugtes i den ældre tid; men det er en given sag, at ordet aldeles intet har at göre med det sprog, der benyttedes. Ved siden af dette »skrá« brugtes også fra den første tid af ordet *bók* om islandske bøger. Det mest direkte bevis herfor er, at Are selv kalder sit skrift for *Íslendinga-bók* og udtrykkelig siger: »her sluttes denne *bók*«; hvad der er mindst lige så vigtigt er, at han endogså kalder selve Hafliðа*skrá* for en *bók*. At ville påstå, at bók alle disse steder er senere indsat istedenfor et ældre *skrá*, går naturligvis ikke an, selv om man et steds finder en — iøvrigt noget tvivlsom — betegnelse som Íslendingaskrá. Når det siges, at »kun Are danner en undtagelse« med hensyn til denne sprogbrug, er dette nærmest uforståeligt, eftersom der fra Ares tid ikke kendes andet end netop hans egne skrifter (foruden den tabte Hafliðaskrá og de ikke nærmere specificerede eller betegnede genealogier og homilier). Når Are desuden bruger udtrykket »irske bøger« — der kun kan betyde bøger på irsk —, er det klart, hvor naturligt det faldt denne fra »runeperioden« eneste kendte forfatter, der skrev på islandsk, at bruge ordet *bók* om alle mulige bøger.

Da man på Island — og i Norden overhovedet — begyndte at bruge pen og blæk ikke blot til latinske men også til hjemlige optegnelser i modersmålet, var det naturligt, at man var noget usikker og vaklende med hensyn til de enkelte til denne uvante kunst knyttede udtryk. For at 'skrive' bruges i almindelighed *ríta* og *skrifa* [2]. Men ligesom man finder både *bók* og *skrá*, kunde man også vænte i enkelte tilfælde at finde et eller andet hjemligt udtryk ved siden af de fremmede. Dette er også tilfældet. Dog ikke med det fremdragne ord *merkja* eller *marka;* dette betyder aldrig ligefrem 'at skrive', men at mærke d. v. s. tilkendegive, fremstille. Ordet findes også brugt om runer, men ikke i betydningen at

1) *Skrá* betyder oprl. skindlap, og findes enkelte andre steder brugt, særlig om lovene.

2) *Ríta* og *rít* bruges atter og atter i den 1. grt. afhandling, der af B. M. Ólsen i hans titomhandlede afhandling sættes til o. 1150 (s. 28). Når det så udtales, al „helt anderledes stiller forholdet sig for de ældste skrifters vedkommende“, må man rigtignok spörge: hvilke?, eftersom der atter kun er tale om Are, og han bruger flere gange vb. *skrifa;* at dette skulde minde om „runeperioden“ og betegne, at Are brugte runeskriften, er en yderst vovet påstand.

'riste', men mærke d. v. s. male, betegne med farve, ligesom *fá* (pingere) [1]); ordet 'mærke' kan således ikke indeholde noget vink om skriftens art. Et hjemligt ord for 'at læse' er derimod *ráða,* der egenlig betyder 'at tyde' og bruges allerede i eddadigtene om at 'tyde' runer. Verbet at *lesa,* der jo egenlig betød 'at samle', måtte i begyndelsen føles som unaturligt og lidet betegnende for kunsten at læse; hvor meget betegnende var ikke netop udtrykket 'at tyde'; det passede i bægge tilfælde, hvad enten man læste runer eller latinske bogstaver; der foregik i bægge tilfælde den samme 'tydning'. At brugen af ordet *ráða* ene og alene forudsætter runeskrevne bøger, er en forhastet slutning, og det så meget mere, som forfatteren til den 1. grt. afhdl. netop bruger ordet om 'at læse' islandske skrifter [2]); denne forf.s stilling til 'runerne' og hans brug netop af dette ord i betydningen 'latinske bogstaver' betragter jeg som et af de mest afgörende beviser mod den antagne »runeperiode« [3]), men herom mere i det følgende.

Dernæst fremføres der forskellige »grafiske minder« om »runeperioden«; der findes i nogle håndskrifter nogle gange brugt et par runetegn (ᛉ og ᚠ) som forkortelsestegn, = *maðr, fé.* Det første af disse ord forekom i skrift utallige gange, og det var netop et ord, det var ønskeligt at kunne forkorte; det nemmeste var nu, blot at skrive den rune, hvis navn var *maðr.* Nogen anden forklaring end denne simple og naturlige behøves der slet ikke. Denne brug af disse runer viser kun, hvad ingen har betvivlet, at runerne kendtes på Island.

Dette sidste fremgår jo bl. a. af runemesteren Torodds runereform. Hvad dette spörsmål angår, antager B. M. Ólsen meget sandsynlig, at Torodd har reformeret det gamle 16 bogstavers alfabet ved at danne 4 runediftonger og sammenstillingen *ei,* for at det bedre kunde svare til det islandske sprog [4]); dog har Torodd ikke selv opfundet alle disse tegn. Endelig har han bestemt runebogstavernes latinske ækvivalenter. At Torodd har skrevet nogen

---

1) Jfr. *Bugge:* Norges Indskr. s. 85. I Sólarljóð bruges ordet *(merkðar)* om 'de blodige runer': ikke fordi, der er tale om runer, men fordi der er tale om blodige runer, bruges verbet her på en rigtig og netop oplysende måde.

2) Jfr. *G. Storm,* Arkiv II, 173—4.

3) Udtrykket *at gera á skrá* betyder simpelt hen 'at udfærdige, fremstille på en skrå'; *skrá* kan kun være dativ.

4) Denne Torodds runereform skal ifl. forf. findes i Olaf hvitaskalds afhandling.

særlig afhandling, omtales ingensteds [1]) og behøver ikke at forudsættes. Denne Torodd skal egenlig have været tømmermand og forestået kirkebygningen på Holar o. 1110, og han omtales som meget lærenem. Hans runereform er nu tilvisse vigtig, men det er atter en urigtig eller i hvert fald unødvendig slutning, at Torodd har reformeret runerækken til brug i skrift. Det ligger mindst lige så nær at antage, at Torodd, som den tømmermand han var, har villet göre det gamle runealfabet, der i Norge anvendtes til indskrifter i træ (sådanne indskrifter har man flere af netop fra de ældste norske kirker), lempeligt til lignende indskrifter på Island, således at disses sprog bedre kunde svare til det virkelige, end det var muligt ved hjælp af den gamle runerække. Når vi betænker, at det latinske alfabet i virkeligheden egnede sig bedre til at skrive islandsk med, er der intet som helst påfaldende ved, at det var 16 bogstavers runealfabetet, der først blev reformeret. Dette egnede sig meget dårlig til at udtrykke modersmålets former; det gjorde ingen forskel på *k, p, t,* og *g, b, d,* havde intet særligt tegn for *e,* heller ikke for omlydsvokalerne *ö, æ, œ, y;* et ord som *fyrir* måtte skrives ganske på samme måde som *fœrir* (vb. el. adj.); det var, kan man godt sige, næsten ikke muligt at skrive med runer, så at noget menneske kunde tyde det. Det latinske alfabet derimod havde alle de fornødne konsonanter undtagen *ð* og *þ;* angelsaksisk havde allerede optaget *þ* fra runealfabetet, og det var en selvfølge, at man fulgte Angelsaksernes eksempel [2]), hvilket jo var så meget naturligere, som den norsk-islandske kirkeindretning for en stor del stammede fra England; den 1. grt. afhandling går også ud fra, at *þ* tidligere har været i alfabetet. Hvad vokalerne angår, havde man i det latinske alfabet, foruden *a e i o u, æ* (også skrevet ę) [3]). Skönt det altså her manglede vokaltegn for *i*-omlyd som *ø, œ* og *u*-omlyd *(ö),* var det latinske alfabet dog fuldkomnere end det gamle runealfabet (nu kunde man da skrive *furir* for *fyrir* og *forir* for *fœrir,* så at ordene ikke helt sammenblandedes). Da nu de gejstlig uddannede skulde til at göre optegnelser i modersmålet, nedskrive homilie-oversættelser

---

1) Den ganske forvirrede fremstilling i fortalen til de 4 grt. afhdler er betydningsløs, da fortalens forfatter har levet o. 1300.

2) Jfr. *Storm* i Arkiv II, 174.

3) Om hele spörsmålet kan der henvises til *M. Hægstad:* Vestnorske maalföre fyre 1350 Innleiding: Latinsk skrift i gamalnorsk maal 1906. Jeg er dog ikke ganske enig med forf. i alle enkeltheder.

og andre gejstlige taler osv., hvad er så, må man spörge, *rimeligst*, *enten* at de dertil har brugt det alfabet, de *alle* havde lært både at læse og skrive og som de havde en större eller mindre færdighed i at benytte til latinsk sprog og som de snart eller straks måtte indse egnede sig bedre til modersmålet end det andet, der kunde være tale om, — *eller* et andet alfabet, om hvilket det i det mindste er ganske usikkert, hvorvidt de har kendt det eller om det kun var enkelte, der overhovedet kendte det, og som tilmed var et sådant, der i brugbarhed stod tilbage for det andet? Svaret kan ikke være tvivlsomt; man måtte antage den islandske gejstlighed omkring 1100 for mere indskrænket, end der er grund til, hvis den skulde have valgt det vanskeligere middel.

Denne betragtning gör det höjst sandsynligt, at man straks og uden omsvøb har benyttet den latinske skrift til optegnelser i modersmålet. Man kunde endogså tænke sig — men herpå kan der ingen afgörende vægt lægges, — at de gejstlige, navnlig efter at de var begyndt at få en vis magt, som så at sige på embeds vegne måtte se at tilintetgöre alle gamle minder om hedenskabet, og runerne var jo særlig blevne brugte til trolddom og galder, ikke havde kunnet finde sig i, at disse gamle minder holdtes i ære, og mindst af alt selv havde kunnet bekvemme sig til at bruge dem. En mand som biskop Jon Ögmundsson til Holar (1106—21), som endogså gik så vidt, at han angreb de ugedages navne, som begyndte med de hedenske gudenavne — skulde man tænke sig, at han havde benyttet runer eller tålt, at den ham underlagte gejstlighed brugte dem? Sandsynlighedens præg kan det ikke siges at have.

Af den mest afgörende betydning for hele spörsmålet er tilblivelsen af den såkaldte *første grammatiske afhandling* (i codex Wormianus af Snorres Edda), forfatterens hensigt med den samt enkelte udtryk deri. I fortalen til udgaven af den 1. og 2. grt. afhandling er der blevet fremført adskilligt af vigtighed, der taler for, at afhandlingen er bleven til ikke senere end ved midten af det 12. årh., snarest *för* end efter. Den unavngivne forfatter kender ikke anden islandsk litteratur end lovoptegnelser, hellige tydninger (homilier) og Are frodes skrifter [1]) (se foran s. 190), og han ytrer selv, hvad der her er af hovedbetydning, at han

---

[1]) Hans nævnelse af Are og ikke andre forfattere er et ganske kraftigt positivt kendemærke.

vil danne et alfabet »for os Islændinger«, »for at det kan blive lettere at skrive og læse, som det nu er almindeligt **også** her i landet«. Disse ord tyder så afgjort som muligt på, at det ikke var så længe siden, man »her i landet« havde begyndt at skrive. O. 1180 var den islandske historieskrivning i fuld gang overalt; da havde Eiríkr Oddsson skrevet sin bog; 1184—5 skrev abbed Karl den første del af Sverressaga; da var Islænderne allerede i Norge bekendte som dygtige sagafortællere. I belysning heraf bliver den grammatiske forfatters ord höjst mærkværdige; til tiden ved 1140—50 og kun til denne er de absolut passende [1]. Om dette skulde man kunne vænte fuld enighed. *B. M. Ólsen* har da også tidligere selv sluttet sig til denne mening (»den 1. afhandl.... fra o. 1150«, Runerne osv. s. 28), men har senere forladt dette standpunkt, ti i sin afhandling i Aarbøger 1893 (s. 226) udtaler han bl. a., at »den konsekvente gennemførelse af *u*-omlyden taler for, at forfatteren har skrevet i den sidste halvdel af 12. årh.«, og han er tilböjelig til at sætte den til o. 1180 (s. 224). Dette argument, der her hæntes fra *u*-omlyden, er nu i virkeligheden ganske forældet, eftersom *u*-omlyden i vest-nordisk, specielt islandsk, længe för må anses for at være konsekvent gennemført. Hvorledes B. M. Ólsen kan tro, at forfatterens lange og indviklede periodebygninger snarere taler for en sen end en tidlig affattelsestid, er og bliver ubegribeligt; den slags anses dog i reglen for at være tegn på ubehjælpsomhed som følge af uvanthed og kunstens primitive standpunkt [2]. Forfatterens hensigt er den, at danne et fuldt tilfredsstillende islandsk alfabet; det er med andre ord en reform, han vil iværksætte. Men hvad skulde der nu reformeres? B. M.

[1]) Når M. Hægstad (i den ovf. anf. afhdl.) vil hævde, at afhandlingen hidrører fra så sen en tid som 1180, kan jeg ikke finde hans grunde fyldestgörende. At ikke et af de håndskrifter (små brudstykker), vi har fra 12. årh. (jfr. f. ex. A. M. 237 fol.), følger forf. er uden betydning, da vi intet ved om, hvor udbredt eller lidet udbredt hans afhdl. blev. Og er 237 f. ex. skrevet o. 1150, bliver dets afvigelse fra forf.s retskrivning så meget mere forklarlig, hvis afhandlingen er fra samme tid eller så omtrent.

[2]) Når det i Aarbøger 1893 s. 225 f. nægtes, at forfatterens sprog er synderlig arkaistisk, og lignende arkaismer påvises i andre gamle skrifter, har jeg aldrig villet nægte dette sidste. Men det finder jeg betegnende, at intet andet oldisl. skrift på engang indeholder så mange gammeldags ord og vendinger, ikke engang Ares bog, som forf.s afhandling Dette vejer mere, end den enkeltstående forekomst af lignende fænomener i andre skrifter.

Ólsen mener, ifg. hele sit standpunkt, — at det er r u n e r n e, der skal afløses, således som de fandtes i Torodds alfabet. Hvis dette var tilfældet, kunde forfatteren ikke have undgået at betone dette. Men det gör han aldrig med en stavelse; grunden hertil skulde (»kunde«) være den, »at han har følt en vis veneration overfor det gamle folkelige alfabet«, som om en videnskabsmand nogensinde har følt en sådan »veneration« for hvad han vil angribe og udrydde, at han ikke engang antydningsvis tager sigte på sit egenlige formål. Vor forfatter gör nu ligesom alle andre; han går virkelig løs på sagen; det er en r e f o r m a f d e t t i d l i g e r e b e n y t t e d e **latinske** alfabet, han vil. Derfor spiller dette en så stor rolle i hele hans afhandling. Han omtaler i begyndelsen, at hvert folk, Grækere, Latinere, Hebræere, bruger deres bogstaver, men han nævner ikke, at Islænderne også havde haft d e r e s (ɔ: runerne); det kunde han her godt have gjort, uden at hans »veneration« tog skade. Men han siger udtrykkelig, at han, ligesom Englænderne, der benytter den latinske skrift og anvender andre bogstaver, når den ikke slår til, også vil — »efter deres eksempel« — danne et alfabet, ɔ: reformere den ældre brugelige latinske skrift. Det samme fremgår af, at forfatteren indfører en kritiker, der siger, at det er ham ligegyldigt, »om du skriver dit ǫ eller *a*« (ɔ: omlyden for grundlyden, altså f. ex. *gǫngu* for *gangu),* da han alligevel vilde kunne slutte sig til det rigtige; hvad skulde dette kunne sige andet end, at för forfatterens tid har man, på grund af latinalfabetets mangelfuldhed, skrevet *a* for ǫ? Fremdeles vilde en bemærkning som følgende: »den som nu vil skrive eller t i l e g n e sig, hvad der er s k r e v e t p å v o r t s p r o g . . . han læse med omhu denne afhandling« være temmelig meningsløs, hvis det »på vort sprog« tidligere skrevne var skrevet med runer. Men afgörende er det, at forfatteren bruger ordet r u n e r i selvsamme betydning som »latinske bogstaver«. I anledning af, at den fingerede kritiker ytrer: »Jeg kan meget godt læse den danske tunge, selv om der skrives med rigtige latinske bogstaver . . . det er mig ligegyldigt, om du skriver dit ǫ eller *a* osv.«, svarer forfatteren: »det er ikke r u n e r n e s [ɔ: de förnævnte »rigtige latinske bogstavers«] fortjæneste, at du læser godt eller slutter rigtig ifølge sandsynlighed, hvor r u n e r n e giver dig utydelig anvisning« osv. Dette sted er heldigvis således, at det ikke muliggör nogen som helst fortolkning, og det alene er tilstrækkeligt. Men dette sted

viser ikke alene, at det ikke er forfatterens hensigt at afløse et runealfabet; det viser noget andet og mere; det udelukker, netop ved denne almindelige brug af ordet runer, enhver tanke om en runeperiode [1]). Det er atter et godt eksempel på en folkelig brug af et hjemligt ord; ligesom man har brugt *skrá* om en 'bog', *ráða* om 'at læse', ved siden af *bók, lesa,* således har man også lejlighedsvis brugt *rúnar* for *(bók)stafir* eller *(látínu)stafir.* Dette er mere end nok, skönt der kunde anføres flere enkeltheder endnu, til at vise, at forfatterens hensigt var den, at reformere det tidligere til skrift benyttede latinske alfabet. Hans reform er altså i virkeligheden en parallel til Torodds runereform; medens denne forbedrer de gamle r u n e r til en lettere anvendelse til indskrifter i t r æ — hvilken anvendelse dog sikkert aldrig har været synderlig almindelig, — forbedrer vor anonyme forfatter l a t i n a l f a b e t e t til bekvemmere brug i s k r i f t. Det er interessante og smukke paralleler.

Der er altså efter vor opfattelse gyldig grund til at antage, at den såkaldte »runeperiode« aldrig har eksisteret, men at man fra først af på Island har benyttet den latinske skrift til alslags optegnelser. Man har vistnok straks benyttet det fra angelsaksisk lånte *þ*, der i det første skrivetidsrum til ind i 13. årh. brugtes både for *ð* og *þ*. Det latinske alfabet var imidlertid alligevel ikke tilstrækkeligt til at udtrykke de islandske lyd, særlig selvlydene; den anonyme grammatikers alfabet er et glimrende forsøg på at bøde på manglerne. Uagtet vi n u ikke har noget håndskrift, hvor hans alfabet og retskrivning helt ud benyttes, er der næppe nogen tvivl om, at hans reform har haft betydning for större eller mindre krese. Kun hans nasaler findes ingensteds — af let forståelige grunde iøvrigt — antydede. — Udtalen forandredes noget i tidens løb, og dermed fulgte vel også nogle ændringer i retskrivningen; disse er vanskelige at bestemme ved hjælp af håndskrifterne; disses retskrivning er nemlig höjst inkonsekvent og uregelmæssig; dernæst er de fleste eller alle sammen afskrifter af andre ældre, og disses stavemåde optoges tit og ofte mekanisk eller også forsætlig i afskrifterne uden altid at svare til enhver afskrivers virkelige udtale. — Bogstavet *ð* optoges først o. 1225.

---

[1]) Denne forfatter, som „har et ganske godt greb på at give sine tanker en klar og koncis form“ (Aarbøger 1893, s. 225), vilde her have udtrykt sig utilladelig slet og dunkelt.

Den skrift, som Nordmænd og Islændere modtog, har de sikkert fået fra Angelsakserne. Sammenlignes den 1. hånd i Reykjaholtsmåldagi, der formenes at stamme fra o. 1185, med fremmede håndskrifter fra den første del af det 12. årh., vil man finde en umiskendelig lighed med disses bogstavformer. Skriften er tydelig, bogstaverne fyldige og kraftige, deres linjer bløde, regelmæssige og simple. I enkelte tilfælde, f. ex. i Elucidarius, er bogstavformerne ligesom noget stivere og större; i de ældste håndskrifter findes udelukkende eller fortrinsvis enkelte særlige former som f, d, þ (= þ, ð); noget senere, inde i det 13. årh. afløses disse af ꝼ ð og ð kommer til. Der foregår nu efterhånden flere forandringer, så at skriftens udseende og karakter skifter; da disse ændringer ikke er særlig islandske, men følger de samme forandringer, der fandt sted i andre lande, kan man temmelig nöjagtig dele de islandske håndskrifter efter tidsaldre; hertil kommer også den omstændighed, at man for flere håndskrifters (som Staðarhólsbogens, Hauksbogens, Flatøbogens) vedkommende bestemt véd deres alder. Det eneste bevarede blad af Kringla (samme hånd som Staðarhólsbogens, der har meget fælles med den ældste hånd i Reykj. máld., bløde, afrundede træk, men også sine uligheder) fra o. 1260 svarer nöjagtig til pavebreve fra omtrent 1240. Dateringen af de islandske håndskrifter vil vistnok i det hele og store vise sig fuldkommen rigtig. Enkelte bogstavers ændringer og skrivemåder er særlig karakteristiske; således er »lukket« a, skrivemåden ꜳ et sikkert tegn på en afskriver i det 14. årh. (dog ikke den første fjærdedel); i den sidste del (fjærdedel) af samme årh. afløses *ð* af *d*, også ꝼ får nu en »lukket« form, osv. Også former og retskrivningen kan ofte tjæne til rettesnor; *es, vas* hører kun den ældste tid til; ligeledes den bestemte skælnen mellem *æ* og *œ*. Senere (særlig) i det 14. årh. findes visse konsonantfordoblinger, som af *l* og *n* foran *d* osv. osv. Så detaljerede undersøgelser af skriftens udvikling, som det kunde være ønskeligt, er endnu ikke foretagne, men de hidtil opnåede bestemmelser vil i det hele og store forblive urokkede [1]).

[1]) *G. Vigfússons* udtalelse i Corp. poet. bor., Introd. § 5: „Hence it has been, that . . . Icelandic vellums have been dated in a haphazard fashion, without sufficient knowledge, and without sufficient method“ (s. xxxviii) er både overdreven, uretfærdig og urigtig. Dr. *Kålunds* Palæografiske Atlas giver nu en nogenlunde sikker grundvold for bedömmelsen af håndskrifters alder.

Når man ser på fremmede håndskrifter fra 11. og 12. årh., vil man finde, at forkortelser (notæ) anvendes, men i det hele meget sparsomt, mest streger over linjen for at betegne *m* eller *n*, s for at betegne *er*, 9 = *us* og nogle andre. Disse forkortelser er meget gamle og skal være opfundne af Ciceros skriver, Tiro (notæ Tironianæ). Også disse forkortelser fulgte med skriften til Island, og her lærte man hurtig at sætte pris på dem. De omtales i den 1. grt. afhandling og kaldes *titlar;* i de ældste islandske håndskrifter anvendes de temmelig sparsomt, men man indså snart, at de sparede arbejde, tid og materiale, og de udvikledes derfor til stor fuldkommenhed og anvendtes overordenlig stærkt, men uden nogen regel, idet samme skriver snart forkorter og snart lader være dermed, efter hvad der i öjeblikket falder ham ind. I Norge synes man aldrig at have forkortet så stærkt i det hele som på Island. Disse forkortelser sker ved, at man sætter et mærke (streg osv.) eller et bogstav over linjen for at betegne flere eller færre bogstaver i ordet, eller man sætter en streg igennem eller en hage ved toppen af de op over linjen ragende lange bogstaver; man anvender en lille versal for at betegne to konsonanter; fremdeles sammenslynges bogstaver, hvorved enkelte træk spares; endelig skriver man blot ordets første bogstav og sætter et punkt efter (ofte også foran); dette sidste sker navnlig ved hyppig forekommende ord og egennavne[1]. Gengivelsen af disse forkortelser kan undertiden volde vanskeligheder. Man har derved i de ikke-normaliserede udgaver hovedsagelig fulgt to måder; den ene gengiver alle virkelige tegn ved særlig skrift (kursiv), men fører de bogstaver, der står over linjen, ned i linjen og udfylder det manglende ved kursiv (mͬt = m*a*rt), medens den anden kursiverer alt, hvad der ikke står i linjen (mͬt = m*art*). Bægge måder har deres fortrin og mangler, og det er vanskeligt at sige, hvilken bör foretrækkes. Men et må fremhæves, at det ikke er tilrådeligt altid at gengive forkortelser efter deres oprindelige betydning. Der må tages hensyn til pågældende håndskrifts alder og den tids sprogformer, da det blev skrevet. Altfor mekaniske gengivelser er til större skade end gavn og indfører ofte former, som er ganske umulige i den tid, håndskriftet blev til, hvilket kun kan virke forstyrrende. I enkelte håndskrifter findes rent latinske ord (som

[1]) Jfr. den fototypiske udgave af codex reg. af den ældre Edda, indledningen s. XLIV—LV.

f. ex. s; = set ɔ: *heldr)* anvendte; disse bör betragtes som forkortelser og naturligvis gengives på islandsk; at gengive sådanne skrivemåder slavisk, er meningsløst; i en note eller i en fortale er en nærmere beskrivelse af disse og lignende tilfælde på sin plads.

I begyndelsen, d. v. s. i det 11. og 12. årh., har det i følge forholdenes natur næppe været andre end gejstlige, der forstod sig på at omgås pen og blæk; men senere, navnlig i det 13. og 14. årh., har der vel også været andre, ulærde lægmænd, der af litterære interesser lærte at skrive. Man afskrev nu större eller mindre bøger, enkelte sagaer eller större samlinger af sådanne og andre værker, eller lod professionelle skrivere [1]), hvoraf der ses at have været mange, besörge arbejdet. Större håndskrifter som Hauksbók (besörget af Haukr Erlendsson selv og hans skrivere), Flatøbogen og mange andre vidner om den store litterære interesse og samlervirksomhed hos folk i det 14. årh.. Om det sidstnævnte håndskrift får vi den interessante oplysning, at det er skrevet af to præster »for«, d. v. s. bekostet af, en navngiven læg stormand. Den slags håndskrifter er blevne betragtede som store skatte, der gik i arv fra det ene slægtled til det andet. »Bøger« har eksisteret i mængde og det allerede i det 12. årh.; den masse oversættelser, vi har af legender og andre kirkelige bøger, viser, at der allerede dengang har været en hel hærskare af fremmed litteratur i landet. Der tales om præsten Ingimunds kostbare bogkiste, »der var hans fryd« [2]), ved år 1181; fremdeles hedder det, at Gudmund Arason »undersøgte folks bøger, hvor han kom, og fik af hver mands bøger, hvad han tilforn ikke havde« [3]). Vi får ganske vist ingen oplysning om, hvad det er for bøger, der her er tale om; det har måske fortrinsvis været messebøger og religiøse skrifter [4]). Iøvrigt kan der henvises til afsnittet om den lærde videnskabelige litteratur.

Professionelle afskrivere nævnes udtrykkelig: »Torvard knappe ... havde med sig en bog, han havde skrevet og bragt i stand for en præst, det var en god og velskreven bog« (omkr. 1121);

---

1) Vi kender i mange tilfælde flere afskriverhænder, f. ex. Morkinskinnahånden fra o. 1280, 132-hånden fra o. 1350, cod. reg. (Sn.-E.) -hånden fra o. 1325, cod. worm.-hånden fra o. 1350 og mange andre.

2) Bisk. I, 423.

3) Sturl. I, 148; Bisk. I, 431.

4) Jfr. Bisk. I, 83, hvor det hedder, at biskop Klöng i Skalholt (1152—76) „lod også skrive langt bedre tidebøger, end der tidligere havde eksisteret“.

bogen skulde købes for den pris, biskop Jon bestemte [1]. Torarin kagge til Vellir »var en god klærk og den nyttigste mand til skriven og istandbringelse af bøger, eftersom der endnu vises mange bøger, som han har skrevet for Holakirke og Vallastad« [2]; denne Torarin var biskop Laurentius' morbroder. Om selve biskop Laurentius hedder det meget betegnende, at »han begav sig — efter at have spist og spadseret — ind i sit studium og studerede i bøger; han skrev da op på vokstavler, idet han noterede, hvad han særlig ønskede at have af de læste bøger; derpå nedskrev Einar degn [præst Hafliðason, annal-forfatteren] det hele i et kvaterne eller bog osv.« [3]. Det er meget vigtige oplysninger, vi her får, og skönt de er fra begyndelsen af det 14. årh., kan der tillægges dem en almindelig betydning. Sådanne excerptsamlinger, som biskop Laurentius anlagde, kender vi godt fra andre bevarede håndskrifter (f. ex. AM. 415, 4° osv.).

Blandt de sidste interessante oplysninger er også den om brugen af vokstavler; sådanne tavler benyttedes i Norge og på Island for korte notitser, der atter, når de ikke mere havde nogen betydning, fordi de f. ex. indførtes i en bog, kunde udslettes og erstattes med nye. Sådanne vokstavler benyttede Torgils skarde for derpå at skrive en ansøgning til kong Hakon om rejseorlov [4]. Denne brug af vokstavler bekræftes ved det smukke eksemplar, som i nyere tid er fundet i Norge, i Hoprekstad kirke (Vik i Sogn), og som giver et tilstrækkeligt indblik i indretningen af dem og deres hele udseende. Denne vokstavlebog er fra omtrent 1300 [5].

Angående indretningen af de islandske bøger kan der henvises til *G. Cederschiölds* klare fremstilling i det Letterstedske tidsskrift 1886 (også oversat på dansk i Folkelæsning 1894, nr. 205). Efter at skindet — fåre- eller kalveskind — var blevet tilstrækkelig præpareret *(bókfell)*, bl. a. glattet med pimpsten, blev der udskåret eller tildannet större eller mindre firkanter, der sammen-

---

1) Bisk. I, 175, 248; jfr. 191.

2) Bisk. I, 790.

3) Bisk. I, 848.

4) Sturl. II, 143; Sturl. II, 328 synes Sturla at bruge vokstavler til ved hjælp af magiske tegn eller visse beregninger at få fremtidige ting at vide. Jfr. I, 153: „der var „voks“ hos ligene, der mældte alt det skete“.

5) En notitsbog på vokstavler fra middelalderen ved H. J. Huitfeldt-Kaas, Krist. 1886.

foldedes i midten til 2 blade; fire (sjældnere 3) sådanne (ɔ: 8, 6 blade) dannede et læg eller, som det ovenfor i stykket om Laurentius hedder, kvaterne (*kváterni* ɔ: quaternio) eller *kver*. Undertiden tilföjedes et enkelt blad (det 9. eller 7.), der så blev stukket ind i lægget med omböjet rand. Flere sådanne læg danner sammenhæftede en bog. Man skrev så på hele siden i en eller to spalter, dog således, at man altid efterlod en forholdsvis bred margen til alle fire sider. Bogens første og sidste side har man i reglen af praktiske hensyn ikke beskrevet. Det blæk, der benyttedes, var i reglen udmærket, blanksort, undertiden noget brunligt; på overskrifter og initialer anvendte man ofte stor omhu, idet de blev tegnede eller malede med forskellige farver (rødt, grönt, gult osv.), undertiden med virkelige billeder i. For at linjerne og spalterne kunde blive så regelmæssige og hele indtrykket så harmonisk som muligt, betegnede man linjeafstandene med små huller i margen ved hjælp af en syl eller med meget fine streger, og spalterne ligeledes. Man skrev med fjær-(penna, pen)penne; for at skære dem, havde man en »pennekniv«, for at foretage radering en »raderkniv«. Fejlskrivning undgik man ikke mere dengang end nu til dags; undertiden opdagedes fejlen straks og blev da rettet enten ved radering eller ved at det urigtig skrevne underprikkedes (undertiden også overstregedes) og det rigtige skreves ovenover. Men meget hyppig har skriveren ikke opdaget fejlen, og gennemlæsning eller jævnføring med originalen synes overhovedet at have været ukendt. Sidetal eller lægtal kendtes ikke. Den gamle indbinding kendes ikke, men der synes kun at have været tale om en sammenhæftning af de enkelte læg med eller uden omslag.

§ 4.

Sagaskrivningen på Island i dens hovedtræk.

Det er i det foregående udviklet, hvorledes den islandske mundtlige sagafortælling opstod og udvikledes, hvorledes den bares og støttedes af de »frode« mænds virksomhed indtil omkring år 1100. Da var der rundt omkring i landet opsamlet en mængde historisk stof, bestående såvel af inden- som udenlandske (særlig norske) traditioner om historiske personer og begiv-

enheder fra det 9. årh. af. Men også oldtidens (den sagnhistoriske tids) traditioner havde jævnsides været genstand for fortælling og indsamling; det ser vi af den titomtalte beretning i Sturlunga om præsten Ingimund og bonden Hrolfs fortællinger under brylluppet på Reykjahólar. Det hedder, at »denne saga havde Hrolf selv sat sammen«. Dette er et vægtigt vidnesbyrd om en selvstændig enkeltmands virksomhed; det er dog vistnok ikke således at forstå som om Hrolfr selv havde opfundet hele indholdet. Kong Sverre kaldte den slags sagaer for »lögnesagaer«; om dette har været hans individuelle mening, eller om man i almindelighed har kaldt dem således, er tvivlsomt; sandsynligst er det dog, at folk i almindelighed, i det mindste i det 12. årh., har betragtet dem som historiske. Vi kan gå et skridt videre endnu. Også rene æventyr — der også hedder *sögur* — kendtes og fortaltes allerede i det 12. årh. (og rimeligvis længe för), f. ex. stemødresagaer, men disse betragtedes sikkert som fabler (uhistoriske[1]).

Her har vi imidlertid udelukkende at beskæftige os med de historiske sagaer.

Vi har ovenfor omtalt, i hvilken form de enkelte sagaer fortaltes ved overgangen til det 12. årh. De kortere sagaer, der ikke er meget forskellige fra þættir, kan have eksisteret i en form, som ikke var synderlig fjærnt fra den, de fik i den skriftlige gengivelse; jfr. hvad der ovf. s. 214 er fremhævet om Droplaugars.saga. Men navnlig må det antages, at man har haft större eller mindre sammenhængende grupper af enkeltfortællinger; jfr. hvad der ovf. s. 200 er meddelt om kong Harald hårdrådes »Udfærdssaga«. De större sagaer, som de norske kongesagaer og de islandske slægtsagaer, der handler om en mængde begivenheder og ofte om flere slægtled, kan derimod ikke have eksisteret i deres nuværende form i den mundtlige fortælling. Hvad der i så henseende er af afgörende betydning er, at de mere eller mindre åbenlyst bærer mærke af særlige forfatterindividualiteter og disses ejendommelige særinteresser foruden det lærde tilsnit, de ofte udviser. Her

[1]) Det hedder i fortalen til Odd munks Olafssaga (Stockh. hdskr.): „Og bedre er det at høre på sådant [som sagaen om kong Olaf] til underholdning, end stemødresagaer, som fårehyrder fortæller — hvorom ingen ved, hvorvidt det fortalte er sandt — og som altid lader kongen være den ringeste i deres fortællinger".

mærkes helt igennem en ordnende og ledende ånd, der synes at måtte forudsætte en skrivende forfatters eller samlers systematiske virksomhed og kritiske bearbejdelse af stoffet.

Man har fremsat den mening, at de större sagaer oprindelig har eksisteret afsnitsvis som enkelte *þættir,* der blev samlede til et hele, hvorved istandbringeren altså dels virkede som samler, dels som forfatter kan man vel sige; en særlig talsmand for denne teori var *A. U. Bååth* i sin disputats: Studier öfver kompositionen i några isl. ättsagor (Lund 1885)[1]. Denne mening er nu vistnok i det hele og store rigtig. Den kunde i höj grad bestyrkes ved beretningen om Hrolfs fortælling om Hromund Gripsson, idet denne sagas enkelte afsnit udtrykkelig opregnes, som om de var noget hvert for sig (vikingen Hröngvid — Olaf lidsmannakonge — bersærken Tråins höjbrud), men de har udgjort et hele, der genfindes i Griplur (rimerne om Hromund). Sagaen om Egill Skallagrimsson i snævreste forstand falder i forskellige naturlige afsnit hvert med en udenlandsrejse til midtpunkt; i sagaen er de imidlertid nöje knyttede til hinanden af en kunstners hånd. Navnlig synes dog de tingøske sagaer, Ljósvetningasaga og Reykdœla, at kunne tages til indtægt for den nævnte mening, idet afsnittene her ofte fremtræder lidet eller ikke formidlede ved en logisk trådsammenhæng.[2].

Den islandske historiske tradition må have foreligget i samlede enkeltfortællinger eller större og mindre grupper, da de første virkelige historieskrivere fremtrådte.

---

1) „Ursprungligen ha utan tvifvel de större isländska ättsagorna uppstått af s. k. *þættir* — hvortil i en anm. bemærkes, at *Heinzel* har udtalt den modsatte mening — . . . . Antagandet att en sagas urbeståndsdelar utgöras af *þættir* bekräftas dessutom däraf, att man vid det muntliga berättandet måste tänkas ha framstält de enskilda drag, man känt om en person eller ätt, utan att man därför alltid behöft känna helheten, sådan den nu föreligger, och den berättande kan därför väl ha meddelat en *þáttr* utan att ha känt en annan. Naturligtvis ha vid förtäljandet åtskilliga nya moment kommit till, och alt eftersom *þættir* om en och samma person eller ätt oftare förtalts, har det hela antagit fastare former, men sagorna kunna dock ej — sådana de nu föreligga — ha blifvit till utan en mer eller mindre framstående bearbetares ordnande hand [jfr. ovfr.]; ja, ämnet er i flertalet af dem så väl ordnadt och genomtänkt, att man med rätta kan tala om deras författare" (Indledn. s. I, II—III).

2) Ang. denne teori se *Heusler:* Die anfänge s. 74 ff., særlig s. 75 øverst. Han indrömmer her teorien ret til en vis grad.

De første af disse var præsterne Sæmund og Are, bægge med tilnavnet frode. Sæmund skrev et historisk arbejde om de norske konger på latin, medens Are på modersmålet først skrev et længere værk om islandske og norske forhold, hvorpå han udarbejdede et kortere udelukkende om Island, særlig dettes kirkelige forhold. Dernæst vides, at Islænderen Eiríkr Oddsson skrev ved eller noget efter midten af det 12. årh. et sagaarbejde om et tidsrum i Norges historie efter Harald gilles død (1136). Fra omtrent samme tid eller mulig noget yngre er den såkaldte »ældste saga« om kong Olaf den hellige. I slutningen af det 12. årh. må Oddr munk også have forfattet sin Olafssaga (på latin) og noget senere Gunnlaugr munk sin saga om samme konge også på latin, og o. 1185 skrev abbed Karl den første del af Sverressaga. En mere samlet fremstilling foreligger i det kortfattede Ágrip fra slutningen af århundredet. Det er de bekendte værker af islandske forfattere om norske konger fra det 12. årh.

Bispesagaværket Hungrvaka fra begyndelsen af det 13. årh. — hvis forfatter uden tvivl også har skrevet sagaen om biskop Páll[1]) — indledes med en interessant fortale, hvor den anonyme forfatter ytrer, at en grund for ham til at skrive bl. a. er »at lokke unge mænd til at göre sig bekendt med vort sprog, at læse det, som på norrönt mål er skrevet: love eller sagaer eller mannfrœði (ɔ: personalhistorie, slægtregistre)«; han siger, at han »hellere vil bogføre fortællinger om bisper og om kristendommens udvikling og tiltagen i styrke [eftersom dette måtte ligge hans börn eller andre ynglinge nærmest at vide noget herom], end skrive om, hvad der för er nedskrevet«. Det er heraf klart, at forfatteren har kendt historiske værker, hvilket betegnes ved *sögur ok mannfrœði*. Herved kan han næppe have tænkt på de föromtalte sagaværker om de norske konger, i det mindste ikke alene; navnlig det sidste led må omfatte noget andet og mere; man kommer derved uvilkårlig og nødvendig til at tænke på de specielt islandske slægtsagaer med hele deres personalkendskab; derved får også forf.s påtænkte bispesagaer deres rette og egenlige baggrund; på den ene side kunde de sættes ved siden af kongesagaerne, på den anden danne såvel et sidestykke til som fortsættelse af slægtsagaerne. Dette sted kan under alle omstændigheder betragtes, om end ikke som en ligefrem og sikker, så dog som en

[1]) Bisk. I, s. XXV ff.

höjst betydningsfuld antydning af tilstedeværelsen af islandske slægtsagaer ved år 1200. Denne er da også i og for sig naturlig nok. At man i det 12. årh., med undtagelse af Are, udelukkende skulde have beskæftiget sig med de norske kongers historie, vilde være altfor urimeligt, så meget mere som Are selv havde skrevet om Island og islandske forhold og derved vist vejen; skulde ikke hans eksempel have virket ansporende og opmuntrende til at gå videre på den vej? Denne betragtning bestyrkes i höj grad ved et digt som Íslendingadrápa af Haukr (s. 107—08), hvilket på det klareste viser en indgående beskæftigelse med personer netop fra den særlig såkaldte sagatid, eller med slægtsagaernes personer fra alle landets dele. På den anden side har undersøgelsen af forskellige sagaer ført til noget lignende. Egilssaga kan ikke sættes til meget senere tid end til o. 1200, Laxdœla næppe heller; af disse sagaer haves nemlig membranbrudstykker, der, i hvert fald for Egilssagas vedkommende, må sættes til tiden för midten af det 13. årh. Eyrbyggja føres i det mindste tilbage til tiden ved 1230; men der er intet i vejen for, at den kan være ældre. I det hele taget vil en nöjagtig undersøgelse af hver enkelt saga føre til det resultat, at der, når man undtager nogle få, intet er i vejen for, men meget der taler for at sætte dem til 12. årh. eller så tidlig som muligt.

Dette har da også i tidligere tider været erkendt. *P. E. Müller* f. ex. henfører o. 20 slægtsagaer til det 12. årh., to (Eyrb., Laxd.) til begyndelsen af det 13., 6 til slutningen af samme osv. Naturligvis har P. E. Müller taget fejl, og kunde med hensyn til enkeltsagaer med de til hans rådighed stående midler næppe undgå det, som når han henfører Hönsetoressaga til de ældste sagaer og Vígaskútusaga til de yngste; men i det hele og store viser hans bestemmelse et mærkelig klart og sundt blik. Denne bestemmelse, der særlig støttedes til et sted i Sturlungasaga, vi straks skal nærmere undersøge, var den almindelige, indtil *G. Vigfússon* mente at kunne påvise, at nævnte sted ikke kunde bevise noget. Vi må derfor se noget nærmere derpå, da det i alle tilfælde er af meget stor betydning.

Imellem sagaen om Sturla d. ældre, der ender 1181, og Gudmund den godes saga (»præstesagaen«) findes i sagaværket Sturlunga (I, 119—20) et sålydende stykke: »Nu bliver mange sagaer samtidige [ɔ: ved og omkring 1200] og man kan dog ikke skrive dem alle på engang: den hellige biskop T o r l a k s saga og sagaen

om Gudmund den gode Arason, indtil han blev viet til præst [ɔ: til året 1186, jfr. slutningen af Sturlusaga], Gudmund den dyres saga [der i Sturl. følger umiddelbart på Gudmund den godes præstesaga] begynder 3 år efter Sturlas død [altså 1184] og slutter ved biskop Brands død [1201], men Gudmund den gode blev da viet til bisp [1202]. Rafn Sveinbjörnssons og Torvald Snorrasons saga er samtidig med Gudmund den godes saga, og den slutter efter biskop Brands død, således som Sturla Tordsön fortæller i sine Islændersagaer [eller »saga« v. l.]. Så godt som alle sagaer *(flestar allar sögur)*, hvis indhold er foregået her på Island, var skrevne för biskop Brand Sæmundsson døde [eller efter det andet håndskrift: »Island för biskop Br. S. døde var skrevne«[1])], men de sagaer, hvis indhold har tildraget sig senere, var kun i ringe grad skrevne, för skjalden Sturla Tordsön foresagde sine Islændersagaer« osv. [2]).

Så længe den vigtigste del af denne notits kun kendtes i den ene — den ikke-indklamrede — form, opfattedes den som et almengyldigt bevis for, at de islandske slægtsagaer overhovedet var skrevne för biskop Brands død (1201). Men så fremdrog *G. Vigfússon*, som bemærket, den anden og måske formelt rigtigere læsemåde [3]) og han tydede den, som for resten *N. M. Petersen* havde tydet den anden [4]), som slet ikke vedkommende de islandske slægtsagaer, men kun Sturlungas egne første bestanddele; hvis dette var tilfældet, vilde notitsens betydning væsenlig falde bort. Hertil har *B. M. Ólsen* sluttet sig. I indledningen til min udgave af Egilssaga i Altnord. sagabibliothek (s. IV—V anm.) er notitsen opfattet som hentydende til de islandske (slægt)-sagaer i almindelighed og påvist, at ordene i den senere kendte form kan og bör opfattes i den selvsamme betydning som den anden, idet udtrykket »var skrevne« bruges pluskvamperfektisk: »var bleven skrevne« [5]). Bægge notitsens former går altså ud på et og det samme. G.

———

1) Om denne sætning (prolog) kan henvises til *B. M. Ólsen:* Om den såkaldte Sturlunga-prolog i Kristj. Vidensk. Selsk. Forh. 1910 og *min* afhdl. i Arkiv XXXV, 297 ff.

2) Hvad der herpå følger, handler om Sturla og vedkommer os ikke her.

3) I en note i 2. udg. af *N. M. Petersens* Islændernes færd hjemme og ude, jfr. Sturl. I, s. CI følg. og Annaler 1861, s. 236—7 anm.

4) Annaler 1861, s. 236.

5) Jfr. Eiríkr Magnússon i Nj. II, 762.

Vigfússon ytrer[1]), til støtte for sin opfattelse, at »det vilde komme som en deus ex machina her, hvor der er tale om Sturlunga og dens dele, pludselig at omtale og indblande de islandske slægtsagaer«. Dette kunde ved første öjekast synes træffende nok; men ser man nærmere til, er Vigfússons påstand uholdbar. Havde han ret, vilde notitsens forfatter for det første have udtrykt sig utilladelig unöjagtig; hans *flestar allar sögur* — hvorved så sagaerne om de to Gudmunder og Hrafn, altså kun 3 sagaer i det hele, måtte menes, hvorimod sagaerne om Hafliðe og Sturla ikke kommer her i betragtning[2]) — slutter nemlig ikke för biskop Brands død; det er kun den første, der gör det; Gudmunds præstesaga slutter først ét år efter Brands død, hans bispesaga og Hrafnssaga foregår helt og holdent derefter. Selv om man ikke vilde regne denne sidste saga med, bliver udtrykket höjst mærkværdigt. »De allerfleste« forudsætter nødvendigvis flere end 3—4 sagaer og må vise udover Sturlungas første bestanddele; dette bliver til en afgjort vished, når man husker — hvad G. Vigfússon helt synes at have glemt —, at notitsens forfatter også nævner sagaen om biskop Torlak, der jo ikke findes i Sturlungasamlingen. Hvad skulde der nu kunne menes med det efter Vigfússons opfattelse uforståelige udtryk »de allerfleste sagaer, hvis indhold er foregået her på Island«[3]), hvis der ikke hentydedes til de ældre islandske sagaværker om islandske forhold og personer i almindelighed, navnlig når man ser hen til den straks efter betegnede modsætning, Sturlas Islændersagaer (i flertal i bægge håndskrifter) om tiden efter 1201? Enten må det være tilfældet, eller også er sætningen ganske meningsløs og uforståelig, men dens forfatter gör i øvrigt ikke indtryk af at være nogen forvirret person, der ikke vidste, hvad han skrev. Det kan heller ikke indrömmes, at sætningen efter vor opfattelse kommer som en deus ex machina. Efter først at have omtalt de sagaer, der foregår kort för, ved og lige efter 1200, går forfatteren på en meget forståelig måde over til de islandske sagaer i almindelighed — og bægge dele danner modsætning til Sturlas værker fra og om det 13. årh.[4]).

---

1) Sturl. I, s. CII.

2) Biskop Torlaks saga må man se bort fra; den står jo slet ikke i Sturl. saml.

3) Man undlade ikke at lægge mærke til udtrykkets ganske almindelige præg.

4) En undersøgelse af Sturlas egen forfattervirksomhed vil også føre til, at slægtsagaerne i det mindste eksisterede noget för hans forfatterskab.

Således bliver da Sturlunga-prologens notits en ligefrem udtalelse om og bevis for, at de fleste islandske slægtsagaer eksisterede för og ved o. 1200, altså er forfattede endnu i det 12. årh. Også forholdet mellem Landnáma og slægtsagaerne taler for disses höje alder, men vi kan ikke her komme ind på dette spörsmål i det enkelte. Dette resultat står i den skönneste overensstemmelse med talrige andre omstændigheder, hvoraf nogle er anførte ovenfor.

Vi indskyder her et par fremmede udtalelser om Islændernes litteraære virksomhed. Nordmanden *Theodricus monachus,* der forfattede et latinsk værk: Historia de antiquitate regum Norwagiensium omkring 1177—80, nævner i fortalen Islænderne og deres gamle digte som hjemmel[1]) og han gör dem ansvarlige for hvad han selv har at meddele[2]); med hensyn til Islændernes kyndighed og efterforskningsiver udtaler han sig meget bestemt[3]); og endnu i slutningen af sit værk fremhæver han udtrykkelig, at han har fortalt »non visa sed audita« og efter »aliena relatione«, hvortil der åbenbart sigtes til de samme hjemmelsmænd. Om norsk tradition er der ikke tale ligesålidt som om nogen norsk forfatter eller skrift. Disse udtalelser er nu klare nok; men de synes udelukkende at antyde mundtlige kilder, hvad også *G. Storm* har antaget[4]). Dette er også ganske naturligt; af skrifter om norske konger — og det var jo disse, Theodricus vilde skrive om — eksisterede der dengang ikke så mange, i det mindste ikke i sammenhængende fremstilling, og Eiríkr Oddssons værk handler om tiden efter det tidsrum, Theodricus vilde behandle. Det kunde synes påfaldende, at han ikke kender Ares og Sæmunds skrifter; men det må erindres, at disse værker sikkert endnu har været forholdsvis lidet udbredte, særlig udenfor Island. Om de islandske slægtsagaer isærdeleshed kan intet udledes af Theodricus' ord. — En anden (norsk?) forfatter, som skrev den såkaldte *Historia*

---

1) „Et prout sagaciter perquirere potuimus ab eis, penes quos horum memoria præcipue vigere creditur, quos nos Islendinga vocamus, qui hæc in suis antiquis carminibus percelebrata recolunt", Monum. hist. Norw. s. 3.

2) „Veritatis vero sinceritas in hac nostra narratione ad illos omni modo referenda est, quorum relatione hæc annotavimus, quia nos non visa sed audita conscripsimus", sst. s. 4.

3) „Quos constat sine ulla dubitatione præ omnibus aquilonaribus populis in hujusmodi semper et peritiores et curiosiores extitisse", Mon. hist. Norw. s. 6.

4) Sst. s. X—XI.

Norwegiæ, hvis affattelsestid ikke er sikker, ytrer lejlighedsvis noget lignende som Theodricus, men angiver ikke bestemt sine hjemmelsmænd [1]. — Endnu en forfatter, Danskeren *Saxo grammaticus,* omtaler i sin fortale på en særdeles rosende måde Islænderne — hvem han kalder Tylenses — og deres historiske virksomhed og flid. Navnlig er hans udtryk om deres »thesauros historicarum rerum pignoribus refertos« at mærke, da derved snarest menes skrevne værker.

Af disse vidnesbyrd, sammenholdte med hvad vi i det foregående har meddelt og påvist, tör vi vistnok drage den nogenlunde pålidelige slutning, at en udbredt og almindelig sagaskrivning først efter Ares død, ja måske først 10—20 år derefter, er kommen i gang på Island, men da gjorde den det også ret tilgavns; tidsrummet o. 1170—o. 1200 tör fastslås som den originale islandske historieskrivnings fornemste og egenligste tidsrum, i hvilket meget vigtige, grundlæggende sagaer om norske konger samt de fleste og de vigtigste af de islandske slægtsagaer blev til.

Som man ser, er der også så godt som udelukkende tale om islandsk historieskrivning og islandske forfattere; en undtagelse gör de to nysnævnte, Theodricus og den anonyme forfatter til Historia Norwegiæ, men den første udtaler sig så bestemt som muligt om manglen af norske historikere (»i det land [Norge], hvor der aldrig har været nogen historisk forfatter«). Nordmændene har i det hele ikke været besjælede af Islændernes vidtgående sans for historien eller for at samle gamle traditioner; der har hos dem aldrig eksisteret 'frode' mænd og kvinder af den islandske art. Og det er ikke vanskeligt at forstå dette. Nordmændene beherskedes af konger, og disse påførte landet krige og ufred så at sige hele det 11. og 12. årh. [2]); dette havde til følge, at Nordmændene stadig var ligesom tvungne til kun at have öje for öjeblikket, for »nutidens« vanskeligheder, hvorimod fortiden, dens mænd og gærninger om ikke just bragtes i glemsel, så dog fordunkledes eller flyttedes udenfor den almindelige synsvidde. Hos Islænderne var alt dette derimod ganske anderledes. At der dog hos Nordmændene har

---

1) „cum nihil a me de vetustatis serie novum vel inauditum assumserim, sed in omnibus seniorum assertiones secutus“, sst. s. 72.

2) Under Olaf kyrre var der ganske vist fredelige tider, men både foran og efter hans regeringstid herskede der de störste ufredsår i Norge både indad og udadtil.

levet lokale sagn og bygdetraditioner langt ned i tiden, er næppe tvivlsomt. En del heraf er gået over i Islændernes tradition og historie. Hvis man af, hvad kilderne synes at antyde, tör slutte noget om disse norske sagns art, turde de måske snarest siges at have drejet sig om forhistoriske personer og begivenheder, særlig sådanne, der var knyttede til stednavne og mindedes i forbindelse med disse. Sådanne lokalsagn og anekdoter er det, som Saxo igennem en Islænder — eller vel også mere direkte — skulde have modtaget og indsat i sit store værk [1]. Til sådanne lokalsagn kunde også andre henføres, der findes i islandske kilder, som f. ex. sagnet om Snjallr og Vatnarr i Landnáma, om Odin og Olaf Tryggvason på Karmøen, om Odin og smeden, om Tor og kong Olaf og flere. Interpolationerne i det ene Fagrsk.-hdskr. (se udg. s. 4 og 19) er uden tvivl også en særlig norsk tradition. Andre kan mulig søges og findes i de norske folkeviser og æventyr.

Prof. *H. Koht* har i de seneste tider på forskellige steder søgt at hævde visse litterære interesser hos Nordmændene i 12. årh. og at det egenlig er dem, der har taget initiativet til de norske kongesagaer; i den anledning taler han endogså om en »norsk bokheim«; se især hans afhdl. i Edda I med den betegnende overskrift: »Norsk historieskriving under kong Sverre« (1914). Vi skal ikke her komme nærmere ind på denne nye hypotese; der vil senere blive lejlighed til at tage den nærmere i betragtning.

Vi vender nu tilbage til den islandske sagalitteratur og dens videre udvikling.

Det ovenfor omtalte tidsrum o. 1170 — o. 1200, der, hvis man overhovedet bör bruge et sådant udtryk, kunde kaldes sagaskrivningens guldalder, kan ikke siges at være afsluttet o. 1200. Uagtet vistnok de fleste og ypperste af slægtsagaerne, hvortil også nogle bispesagaer kunde regnes, ved denne tid forelå nedskrevne, var dette ikke tilfældet med alle norske kongesagaer; de havde endnu ikke sat den skönneste blomst. Som det senere vil blive påvist, blev enkelte værker, som sagaerne om Olaferne og Sverre, forfattede i 12. årh., hvorefter man gik over til at skrive samlingsværker om de norske konger fra Harald hårfagre af; heraf er *Ágrip* nævnet i det foregående. Fra den første halvdel af det 13. årh. stammer et par meget vigtige værker som *Morkinskinna* og *Fagrskinna,* samt vistnok visse enkeltsagaer om de norske kon-

---

[1]) Se herom *A. Olrik:* Kilderne til Saxos oldhistorie II, 280 ff.

ger (om Magnus Erlingsson, om kongerne efter Sverres død). Fra denne tid hidrører også Styrmers behandling af Olaf d. helliges saga, fortsættelsen og afslutningen af Sverrissaga (hele sagaen siges dernæst at være bleven bearbejdet af Styrmer, men denne hans virksomhed var höjst ubetydelig og næppe noget forfatterskab), fremdeles Jarlesagaen (sagaen om Orknøjarlerne), Jomsvikingesaga og Færingernes saga, samt vistnok også Erik d. rødes saga. Af sagaer om hjemlige forhold hører hertil, foruden de allerede nævnte bispesagaer, biskop Gudmunds saga og rimelig nogle af dem, der findes i Sturlungasamlingen, samt mulig enkelte slægtsagaer. Dette tidsrum afsluttes ved, og den islandske historiske litteratur når sit höjdepunkt i *Snorres* glimrende værk om de norske konger, Heimskringla omtr. 1230.

Tiden omkr. 1170—1230 er den originale sagaskrivnings frodigste og mest blomstrende tidsrum; den første halvdel deraf er dog vistnok langt det vigtigste og frugtbareste afsnit. Snorres værk er ligesom en fyldig samling af alt det bedste, der findes i den. Ved siden af dette og de bedste værker fra det 12. årh.s sidste del blegner de andre frembringelser fra det 13. årh.s første fjærdedel.

Uagtet det nu forholder sig så, er den islandske originale sagaskrivning ikke dermed tilende. Den fortsættes til lidt efter midten af det 13. årh., ja endogså fra begyndelsen af det 14. haves et par originale bispesagaer. Den vigtigste forfatter efter Snorre er hans brodersön, *Sturla Þórðarson,* der på den ene side fortsætter de islandske slægtsagaer ved at forfatte sine Islændersagaer, d. v. s. hans egen samtidshistorie, overfyldt med detaljer af enhver art og næppe så kunstnerisk i sin form som de tidligere sagaværker, hvad man heller ikke kunde vænte. På den anden side fortsætter han de norske kongers sagaer ved at skrive de udførlige og detaljerede sagaer om kongerne Hakon d. gamle og Magnus lagabøter — atter samtidssagaer; det er de sidste kongesagaer forfattede af en Islænder. — Hertil slutter sig et samlingsværk om de danske konger, *Knytlingasaga,* der vistnok er forfattet kort efter midten af det 13. årh. med Heimskringla som mønster.

Det vilde nu være ganske urimeligt at tænke sig, at der indenfor enhver egn på Island, hvor der tidligere var forefaldet mærkelige begivenheder, skulde være skrevet en saga om disse allerede för eller ved 1200. Ikke alle æmner kunde være så heldige

at finde en sagaoptegner; dette antydes vel også i den för omtalte notits i Sturlunga. Eftersom kundskaben til de skrevne sagaer i løbet af det 13. årh. udbredtes i landet, og man fik et klart overblik over de forhånden værende skrifter, måtte de huller, der fandtes for de enkelte egnes vedkommende, let opdages og göre sig gældende. Der måtte så vel på sine steder opstå en kappestrid, en lyst hos en eller anden af de stemoderlig behandlede herreders beboere til at skaffe en saga også for disse. Dette kunde imidlertid kun göres, hvor der endnu fandtes gamle traditioner i större eller ringere fylde, og hvor der tillige fandtes litterære interesser. Men traditionerne var nu ikke mere så levende eller så pålidelige, som de för havde været; de måtte imidlertid tages, som de var og samles til et så godt hele efter de ældre sagaers mønstre, som omstændighederne tillod det. Således opstod sagaer som Hönsetoressaga for den nordlige Borgarfjords vedkommende, Gunnarssaga (i Njála), Harðarsaga Grímkelssonar også fra Borgarfjorden (den sydlige del), Flóamannasaga fra det sydlige Årnesyssel; Grettissaga fra Midfjorden — iøvrigt med næsten hele landet til skueplads, — Svarfdœlasaga med Þorleifs þáttr jarlsskálds fra Svarfaðardalen, der snarere er skreven för end efter 1300, samt enkelte mindre sagaer eller þættir som Brandkrossaþáttr, Bollaþ., Grœnlendingaþ., Hemingsþ., Skáldasaga og fl. Som man ser, stammer de fleste af disse sagaer — de to sidstnævnte handler om norske forhold og er overvejende uhistoriske, — med undtagelse af Grettissaga, fra afsidesliggende egne og er i flere henseender noget specielle med hensyn til indhold. Til disse sene sagaer må også Kormákss. regnes.

I et enkelt tilfælde synes forholdet at være det, at der o. 1200 eksisterede en saga om en enkelt egn, som en Svarfdœlasaga (antydet i Ldn. s. 62), men at den originale saga er tabt; så forsøgte man o. 1300 at skrive en ny på grundlag af de endnu eksisterende traditioner, der dog var meget afblegede. Lidt anderledes forholder det sig vistnok med Harðarsaga. Af den oprindelige, ægte saga haves endnu et blad; ved at sammenligne dettes indhold med den udførlige saga, der haves, er det klart, at denne er en fuldkommen omarbejdelse af den gamle, så at en helt ny saga kan siges at være fremkommen. At de i Ldn. antydede sagaer virkelig er skrevne sagaer, er der næppe grund til at betvivle.

Hermed er den islandske originale historiske sagaskrivning afsluttet — med undtagelse af de to nævnte bispesagaer fra 14. årh. De uhistoriske sagaer og de rent opdigtede sagaer vedkommer os ikke her. De første kan meget godt tildels stamme fra dette tidsrum, de sidste tilhører vistnok helt og holdent den næste.

Beskæftigelsen med de historiske æmner var imidlertid endnu ikke færdig. Ligesom der var egne, der ved midten af det 13. årh. ikke havde fået deres historieskrivere, således var der utvivlsomt mange forskellige sagn og stumper af gammel tradition, både ægte og uægte, i omløb blandt folk. Ved læsningen af den skrevne saga opdagede man da, at det eller det, man kendte, ikke fandtes optaget deri, eller man kendte mindre fortællinger om en eller anden Islænder, der var kommen, om end nok så periferisk, i berøring med sagaens hovedpersoner, uden at de var optagne i den, eller endelig kendte man andre former af det, som allerede fandtes der. Dette vakte lyst til også at bogføre alle sådanne sagn og småstykker; det nemmeste var da at indsætte dem i de eksisterende sagaværker, indarbejde dem i disse og således få sagaerne gjort så fyldige som muligt. Herved opstod der mere eller mindre stærkt interpolerede eller ændrede bearbejdelser af de ældre sagaer, uden at man ofrede det en tanke, hvorvidt de nye tilföjelser virkelig stemte med helheden eller passede til den oprindelige sagas mål og hensigt. Denne virksomhed tager navnlig til mod det 13. årh.s slutning; almindelig er den næppe bleven för o. 1250; dog er den rimelig begyndt noget för, idet Styrmer den frodes virksomhed nærmest er af denne art. I de islandske slægtsagaer er disse interpolationer ikke altid lette at påvise. Vi har för set, hvorledes Ögmundarþáttr er bleven indsat i et hdskr. af Gluma, og vi har antaget, at Ingolf-episoden, kap. 13—15, samt kap. 16 også var en senere tilföjelse. I Fóstbrœðrasaga findes en mængde interpolationer i hdskrr. og desto flere, jo yngre de bliver, men disse er alle fra 14. årh. I Hönsetoressaga findes et stykke fra Are frodes Islendinga bók indsat; i Kristnisaga findes interpolationer, der mulig stammer fra Sturla (se Hauksbók, indledn. s. LXVI ff.). De enkelte Landnámahdskrr. er jo opståede på denne interpolationsmåde, og her har vi Haukr Erlendssons udtalelser bl. a. at holde os til. Næppe nogen saga kan antages at forefindes i dens oprindelige form. Til Grettissaga er Spesarþáttr tilföjet, lige-

som Bollaþáttr til Laxdœla. Disse interpolationer stammer tildels eller for en god del også fra det 14. årh.

Ingensteder kan dog omarbejdelser og tilföjelser i den grad mærkes som i de norske kongers sagaer. Med meget mådehold havde Snorre i sine sagaer optaget enkelte þættir om Islændere eller beretninger om andre lande, som Orknøerne, og kun i et omfang, som var nødvendigt enten for forståelse af Norges egen indre historie eller for at stille vedkommende fyrstes karakter i det rette lys [1]). Derimod optog f. ex. forfatteren til Morkinskinna en stor mængde sådanne småhistorier, der strængt taget slet ikke vedkom kongesagaen som sådan. Dog er det vistnok først efter Snorres død, at interpolationerne tager fart, idet hans værk lægges til grund, og alle mulige slags legender og sagn optages og tilföjes; at dette er en grundig mishandling af Snorres værk, siger sig selv. Sit höjdepunkt når denne omkalfatring i de to sagaer om Olaferne, hvor der endogså findes optaget hele tidligere skrevne sagaværker (Orkneyingas., Færeyingas., Fóstbrœðras. ofl.); på den måde fremkom der en saga, som med stolthed kunde kaldes: »*N. N.s saga með öllum sinum þáttum*« [2]).

En lignende sammenstøbning foreligger der vel også i Njála, idet her sagaerne om Gunnarr og Njáll er sammenarbejdede til et hele, foruden at andre fremmede bestanddele, som kristendomsafsnittet og Brianslaget er komne til. Men her mærkes en kunstnerisk sammensmæltning i det hele. Hvad man plejer at kalde Sturlunga, er også en samling af flere sagaer, og dens hovedbestanddel vistnok atter en sammensmæltning af flere sagaer.

På den anden side kunde også en virksomhed i modsat retning udfoldes; man kunde også f o r k o r t e teksten. Denne forkortelse gik dog i reglen kun ud på at sammentrænge stilen ved sammendragning af sætninger, udeladelse af replikskifter, hvorved sammenhængen ingen skade tog; mindre episoder kunde også udelades. Af den slags forkortede håndskrifter kan f. ex. Wolfenbüttelhdskr. af Egilssaga nævnes, hvor f. ex. det lille afsnit om trællen Ire og Torstein i kap. 83 helt er udeladt; fremdeles det hovedhdskr. af Heimskringla, som kaldes Jöfraskinna (jfr. den forkortede tekst i Eirspennill). Grunden til en sådan fremgangsmåde er ganske simpelt den, at man vilde spare tid og materiale og dog bevare en læselig fremstilling, hvori intet væsenligt manglede.

1) *G. Storm:* Snorre Sturl. Hist. skr. 97, f.

2) Se Flatøbogen I, skriverens fortale.

På den her beskrevne måde er der i tidens løb fremkommet forskellige såkaldte bearbejdelser eller recensioner; de kan være mere eller mindre afvigende fra grundskriftet og fra hinanden indbyrdes.

I grunden er det så, at hvor der haves flere håndskrifter af en saga, stemmer næppe nogensinde to fuldstændig overens; så at sige overalt vil man finde afvigelser i ordstilling, ordvalg, sætningsforbindelser o. s. v., hvis der da ikke er tale om afvigelser i större stil som dem, ovf. er omtalte. Sagen er den, at de islandske afskrivere i 13. og 14. årh. forstod indholdet ligeså godt som de oprindelige forfattere; de brød sig hovedsagelig kun om meningen, som de ofte gengav med större eller mindre ændringer i ordlyd og enkelte udtryk, efter som det nu kunde falde dem ind i öjeblikket; nogen bevidst, systematisk fremgangsmåde er der i de færreste tilfælde tale om; afvigelserne er i reglen ganske vilkårlige[1]). I dette tilfælde er der i virkeligheden kun tale om mere eller mindre nöjagtige eller unöjagtige afskrifter af et og samme værk. Det er ganske urigtigt og misvisende her at tale om recensioner eller bearbejdelser. Disse betegnelser er kun på deres plads, hvor der virkelig er tale om afvigelser i indhold eller om forskelligt grundsyn på dette. Således er f. ex. Morkinskinna, Fagrskinna, Heimskringla, for ikke at tale om Ágrip, ligeså mange rencensioner eller værker om de norske konger, uagtet en stor del af stoffet ofte stemmer overens, endogså i ordlyd. Derimod er Heimskringlahåndskrifterne Kringla og Jöfraskinna og, for en del også, Fríssbók, tiltrods for deres indbyrdes afvigelser og nogle interpolationer, kun afskrifter af Snorres grundhåndskrift. De længere Olafssagaer er i forhold til Heimskringlas sagaer forskellige bearbejdelser, derimod er f. ex. hdskrr. A. M. 53, 54, 61 fol. kun afskrifter af samme værk. Hvad de islandske slægtsagaer angår, er der sjælden tale om helt forskellige recensioner. Den oprindelige Fóstbrœðrasaga er bleven stærkt ændret og interpoleret, så at man vilde have ret til der at tale om forskellige bearbejdelser, og dog er hovedæmnet ét og det samme. Noget lignende gælder Landnáma; det oprindelige værk er blevet stærkt

---

1) Et par eksempler herpå er ***aðra sæmð eigi minni en ek veitta honum Þórólfi*** ændres til ***aðra sæmd svá sem ek veitta Þórólfi*** (Egilss. 78); ***en ek munda kjósa*** til ***en ek vilda*** eller i et andet hdskr. til ***en ek hugða*** (sst. 79), ***snemma um várit bjoggu þeir Kveldúlfr skip sín*** til ***þeir búa*** (eller ***Bjoggu nú) sér skip***, og nogle tilföjer ***til ferðar*** (sst. 81) osv. osv.

udvidet på flere måder, så at betegnelsen her ikke bliver uberettiget. En titel som *Tvær sögur af Gisla Súrssyni* lyder, som om der var tale om to forskellige sagaer om Gisle, medens dog det virkelige forhold er det, at der kun for indledningens vedkommende kan være tale om to helt forskellige bearbejdelser, medens alt det øvrige er én og samme saga med de sædvanlige afskriverændringer. Det samme gælder Bandamannasaga og Hallfreðarsaga osv. Njála, Egilssaga, Laxdœla osv. eksisterer kun i én bearbejdelse, men i forskellige tildels noget afvigende afskrifter. Disse kan da i reglen inddeles i klasser efter deres nære eller fjærnere indbyrdes slægtskab. Bestemmelsen heraf er nødvendig og nyttig for at kunne godtgöre, hvor sagaens oprindeligste form er at søge. For tekstkritikken m. m. er denne håndskrift-bestemmelse ofte af afgörende betydning.

Til den i det foregående skildrede udvikling af den islandske historiske sagalitteratur må endnu til slutning föjes, at der i den sidste del af dette tidsrum opstår på Island en ny art historieskrivning, hvis et sådant ord kan bruges, nemlig annalskrivningen. De islandske sagaer er alle kronologisk fremadskridende fremstillinger, hvor alt fortælles, såvidt muligt, år for år, eller årgruppe for årgruppe, og dog er de himmelvidt forskellige fra de egenlige årbøger; her anføres kun årstallene og dertil föjes så flere eller færre begivenheder ganske kort og tört uden nogen udmaling eller beskrivelse og, fremfor alt, uden nogen organisk sammenhæng; de mest uensartede ting nævnes hulter til bulter; her er ikke tale om nogen sagamæssig fremstilling.

Fra først af havde man ingen annaler på Island og heller ingen tidstabeller eller lign. Man tyede da til at fastholde enkelte kronologiske mærkepæle, idet man særlig forsøgte at knytte de fortalte begivenheder til en enkelt, der på en eller anden måde lige som ragede op mellem de andre, som f. ex. en konges død, et særlig mærkværdigt uår, kristendommens indførelse og lign. Derfra regnede man så, idet man angav, at noget skete ved den tid, noget för eller noget efter og så fremdeles. Are frode har af de islandske lovsigemænds række og virkeår dannet sig en udmærket kronologisk tråd, men den synes i det hele ikke at være bleven benyttet af senere forfattere. Derimod synes man ved år 1200 at have dannet sig et delvis kronologisk system ved hjælp af den norske kongerække, der vistnok grunder sig på Ares og Sæmunds

skrifter; man opstillede da rækken af norske konger og fyrster og deres regeringsår (jfr. digtet Nóregs konungatal, ovf. 110—13, fra omtr. 1190). Men disse årstal er næppe almindelig blevne knyttede til den evropæiske, kristelige årsberegning. Ved samme tid finder man spor til kronologisk beregning, idet i forskellige værker (som Hungrvaka, Pálssaga, Þorlákssaga — jfr. ovf. 261 — og endel andre), alt ansættes 7 år for tidlig. Jo mere lærd og videnskabelig historieskrivningen blev, desto stærkere har man følt trang til virkelige systematiske tidstabeller. I udlandet eksisterede der fra gammel tid mange og forskellige annaler; det er næppe muligt andet, end at nogle af de Islændere, der studerede i udlandet, har stiftet bekendtskab med disse historiske værker, samt at bekendtskabet har bevirket, at man har erhværvet sig et annalværk i afskrift og medbragt det til Island. Her havde man et velkomment hjælpemiddel, en ramme, der kunde udfyldes med islandske begivenheder; det nöjagtige årstal for disse måtte da regnes ud, og dette har ingenlunde været nogen let sag. At Are frode skulde have skrevet sådanne annaler, hvad man i tidligere tider antog, savner ethvert grundlag. Tværtimod må det anses som bevist, at de islandske annaler ikke hører til tiden för 1250, ja næppe för 1275 [1]). Det er også rimeligt, at de må have den originale historieskrivning til forudsætning. Uagtet nu de islandske annaler for det meste tilhører det følgende tidsrum, vil vi dog indenfor det her behandlede komme noget nærmere ind på den islandske annalskrivning og dens ældste frembringelser.

§ 5.

Af hvem og hvor de islandske sagaværker er optegnede eller forfattede.

Når undtages de meget få kendte forfatternavne, som allerede i det foregående er nævnede, og hvoraf de allerfleste kun vides at have beskæftiget sig med norske kongers sagaer, kendes ingen bestemte navne knyttede til den øvrige store mængde af islandske

1) Jfr. *G. Storm*: Islandske annaler 1888, indledning s. LXXIII „Grundlæggelsen af den islandske annalskrivning tör således ikke med sikkerhed sættes mange år forud for 1300“.

sagaværker. Kun er der ingen tvivl om, til hvilket land de bör henføres. Grunden til denne anonymitet er vistnok dobbelt.

Sagaernes (og især slægtsagaernes) indhold var for det første i alt væsenligt givet i den mundtlige tradition; det var alles, specielt de 'frode' mænds, fælles ejendom. For såvidt som ikke en saga — og da af den kortere art — forefandtes i sin endelige skikkelse i den mundtlige overlevering måtte den endelige sagaoptegners hværv være at samle alle traditionerne, stille dem sammen til et velordnet hele, underkaste dem kritik, så at der ikke indløb urimeligheder eller modsigelser. Under denne virksomhed kunde samlerens særinteresser let, og uden at han ligefrem lagde an derpå, i större eller ringere grad göre sig gældende, så at han i virkeligheden blev forfatter. Men i oldtiden blev denne virksomhed næppe betragtet på samme måde som nu; man tænkte ikke på at betragte disse samlinger af historisk stof på samme måde, som skjaldene f. ex. havde betragtet deres kvad, som fostre af deres egen ånd; der er noget lignende med hensyn til dette forfatterskab at göre gældende som med hensyn til eddadigtene, hvor stoffet også var givet og blev omsat i metrisk form. Ligesom sagaforfatterne betragtede det overleverede sagastof som fælles ejendom, således blev også deres egne værker af senere bearbejdere opfattet som noget, man uden videre kunde tage og behandle efter eget tykke; nogen forfatterret kendtes ikke, og forfatterejendom respekteredes ikke i mindste måde. Kun i ganske enkelte tilfælde får vi, som ovf. bemærket, på anden hånd noget at vide om forfattere eller bearbejdere. Således hører vi tale om en *lífssaga Óláfs helga* ved Styrmer præst; man har heri villet se et originalt værk af nævnte historiker (den såkaldte legendariske saga om kong Olaf). Nu er det imidlertid bevist af *G. Storm*, at Styrmer ikke oprindelig har forfattet dette værk, men kun afskrevet det og til en vis grad bearbejdet det; en lignende virksomhed overfor Sverrissaga tillægges ham; men i dette tilfælde kendes den oprindelige forfatter. Også med hensyn til Landnáma har Styrmer vistnok foretaget samme slags bearbejdelse. Der må være en særlig grund til, at vi ved så meget om Styrmer, der dog næppe kan göre krav på at kaldes historisk forfatter i original betydning.

Dernæst var man besjælet af en vis beskedenhed og sky for at træde frem som forfatter; forfatteren til Hungrvaka anfører i fortalen grunden til at han skriver, men han nævner ikke sit

navn; han sammenligner sit arbejde med stoffet til en hornske og forudsætter, at man vil göre nar ad ham; dette vil han åbenbart undgå ved ikke at navngive sig. En lignende tanke har vel mange andre haft. Are frode nævner ikke sit navn i Islænderbogen; det er kun indirekte, at vi får at vide, hvem der er forfatteren; havde han ikke tilföjet Ynglingernes og Bredfjordingers slægtregister, der slutter med ordene: »men jeg hedder Are«, vilde vi kun ved slutninger og ad omveje kunne skönne, hvem den »jeg« er, som »gjorde Islænderbogen« (beg.). Det er i det hele taget kun ad omveje, at vi har fået kendskab til de få forfatternavne, der haves. Det er også muligt, at denne undselighed ikke er af hjemlig oprindelse, men hænger sammen med, hvad de gejstlige forfattere havde læst hos udenlandske skribenter. Vi kommer uvilkårlig til at mindes, hvad der står i den teologiske opbyggelsesbog, Elucidarius; her ytrer forfatteren (hvis navn i øvrigt nu kendes): »men af den grund har jeg fortiet mit navn, for at misundelse ikke skal opfordre uopmærksomme mennesker til at forkaste et nyttigt arbejde« af personlige hensyn; jfr. Hungrvakaforfatterens ord[1]). Man kommer tillige til at erindre, hvad der fortælles om Götlænderen Gisle Finnason, hvem biskop Jon Ögmundsson havde sat til at forestå skolen på Holar (kort efter 1106): »stedse når han prædikede for folket, lod han en bog ligge foran sig og tog deraf, hvad han sagde; det gjorde han af forsigtighed og ydmyghed« — for at folk des snarere skulde tro på sandheden af hans tale, når de så, at han hæntede den »fra hellige bøger, men ikke fra sit eget bryst *(brjóstvit)*«[2]). Det er meget muligt, ja ret sandsynligt, at dette og lignende hensyn også har bidraget til den anonymitet, der så at sige næsten er fuldstændig gennemført.

Det nytter ikke at gætte på nogle enkelte bestemte mænd som forfattere til de enkelte sagaer[3]). Men af særlig interesse vilde det være at undersøge, hvorvidt det kan bestemmes, til hvilken stand de har hørt.

Blandt de navngivne forfattere er de allerfleste gejstlige mænd; Eiríkr Oddsson, Snorre og Sturla er derimod alle lægmænd; om Eiríkr må dette bestemt antages, om Sturla vides det; om Snorre er det blevet formodet, at han i det mindste har fået

---

1) Jfr. Kongespejlets forfatters udtalelser i prologen til dette skrift.

2) Bisk. I, 163—4.

3) Man har i den nyeste tid således villet tillægge Snorre Egilssaga; vi henviser til behandlingen af denne.

latinundervisning, men der antydes intet i vore kilder om, at han har nydt gejstlig uddannelse. Så meget er sikkert, at det ikke udelukkende er gejstlige mænd, der har båret den islandske historieskrivning. Hermed stemmer, at en mængde, måske den störste del af de 'frode' mænd og kvinder tilhørte den ulærde stand, hørte til folket; det vilde være urimeligt, hvis ikke også en eller anden af dem eller deres nærmeste arvtagere havde forsøgt sig som historie-skrivere eller -optegnere. For at afgöre spörsmålet om, hvorvidt sagaernes forfattere er gejstlige eller ej, må det undersøges, om de indeholder noget særligt, der kunde tyde på den gejstliges særinteresser [1]). Da nu sagaerne kan siges at være fuldtud folkelige i fremstilling og opfattelse, skulde man tro, at de ikke indeholdt meget, der i denne henseende kunde være afgörende. Det kan ikke nægtes, at en saga som f. ex. Egilssaga så godt som intet indeholder, hvoraf man kunde slutte noget bestemt. Ganske vist omtales det, at Torstein lod opføre en kirke på Borg, at Egill blev begravet ved kirken på Hrísbrú med mere, der vedrører hans ben, og præsten Skapte Torarinssons fortælling; men alt dette indeholder intet specielt gejstligt ud over, hvad enhver kunde interessere sig for og hvad der hørte med til den historiske fortælling. I flere sagaer fremtræder på den anden side mere eller mindre og da ofte på en ret ejendommelig måde [2]) interesser og enkeltbemærkninger, som tyder på gejstlige forfattere, og af en sådan art, at der ingen grund er til at anse dem for interpolationer. Således er f. ex. hentydningerne til Helgafell som klostersæde i Laxdœlas. betegnende; ligeledes hentydningerne til Skålholt som bispesæde og mange flere bemærkninger i Eyrbyggja; i Gunnlaugss. råder en

[1]) Det er dette spörsmål, som *Meissner* så grundigt behandler i sin store indledning til Strengleikar. Han holder meget fast på det folkelige præg, der skulde vidne imod et gejstligt ophav. Jfr. ovf. *A. Heusler* (Die anfänge § 38—39) indtager en mellemstilling, idet han indrömmer, at nogle sagaer, som Laxdœla, bærer præg af gejstlig oprindelse. Men for ham er spörsmålet mere sammensat. Han finder ret naturligt, at en analfabetisk fortæller har dikteret en klerikus, og at denne nu og da kan have tilföjet nogle småting af sig selv — uden derfor at blive forfatter. Også senere afskrivertilföjelser tör man regne med. Heusler bemærker tillige, at en saga godt kan „være gået igennem en gejstligs hoved og ikke blot hans pen", uden at det behøvede at mærkes. Dette er rigtigt. Men i det hele og store kan Heusler siges at slutte sig til Meissner.

[2]) Jeg bortser her fra sådanne ejendommelige bearbejdelser som den af Fóstbrœðrasaga i AM 132 — Flatøbogen.

mild gejstlig ånd helt igennem, der når sit höjdepunkt i fortællingen om Gunnlaugs sidste livsöjeblikke og hans begravelse. Bjarnarsaga indeholder flere bemærkninger, der fører i samme retning, ikke mindst ved omtalen af præsten Olaf, der længe opholdt sig på Helgafell og som var svigersön af den også nævnte præst Rúnólf Dálksson, jfr. en så karakteristisk bemærkning som: »ti da var endnu ikke faste lovtagen«. Noget lignende gælder om flere andre sagaer. Under særbehandlingen af dem vil dette blive nærmere påvist. Så meget er altså sikkert, at flere slægtsagaer bærer selv vidne om deres oprindelse, medens der er andre, som på grund af deres beskaffenhed og indhold intet indeholder, der viser deres gejstlige oprindelse; men det må på den anden side hævdes, at denne omstændighed heller ikke vidner imod, at de kunde have gejstlige mænd til forfattere eller optegnere.

Heller ikke indeholder de historisk-antikvariske interesser, der hyppig kommer til orde, noget bevis imod, at optegnerne er eller kan være gejstlige. Fordi man kort beskrev, hvad der var skik og brug i de hedenske tider, kunde man alligevel være god kristen og gejstlig. Der var ingen fare for, at omtalen af hedenske skikke eller oldtidens indretninger kunde påvirke sindene i en irreligiøs retning; i en historisk beretning, hvor det kun gik ud på nøgternt og troværdigt at fortælle, hvad der var sket, under hvilke omstændigheder og i hvilken sammenhæng, var det uundgåeligt at omtale, hvad der »dengang var sæd, skik osv.«, som det så ofte hedder; dette bliver så meget mere naturligt, som vi ved, hvor folkelig gejstligheden på Island var i hele sin opfattelse, gören og laden — hvad den i øvrigt endnu den dag i dag er —, og hvor rationalistisk Islændernes hele karakter fra først af har været. Der er da heller ikke tale om nogen særlig forfølgelse af gamle skikke og interesser på Island udover zeloten Jon Ögmundssons ovenfor omtalte reform-forsøg og hvad kristendommens væsen af sig selv måtte kræve, f. ex. at dens bekendere ikke gav sig af med heksekunster og galdreruner eller lign.; dette var jo netop en bestanddel af det gamle hedenskab, der ikke måtte tåles i et kristent samfund. Det kan derfor ikke erkendes, at sagaforfatternes historisk-antikvariske interesser taler imod deres gejstlige stand, så meget mindre som f. ex. Are præst ikke tager i betænkning at meddele den historiske kendsgærning — hvad han dog meget let kunde have undgået —, at der efter kristendommens

indførelse var tilladt så ganske ukristelige ting som at spise hestekød og udsætte börn.

Da man nu heller ikke kan forudsætte, at lægmænd i det 12. årh. i nogen synderlig grad har forstået sig på og udøvet skrivekunsten — har der været nogle, må de have hørt til undtagelserne, som Eiríkr Oddsson —, må det vistnok betragtes som overvejende sandsynligt, at sagaernes optegnere for den störste del har været gejstlige. Dette vinder i styrke, når vi undersøger, hvor på Island sagaerne rimeligvis er blevne til.

Lægger vi mærke til, hvorledes de enkelte dele af landet er repræsenterede i sagalitteraturen, vil det snart opdages, at der er betydelig forskel tilstede med hensyn til de enkelte landsdele. Forholdet er da kort og godt følgende.

Begynder vi med egnen omkring Borgarfjorden på Islands vestlige kyst, møder vi straks her meget vigtige sagaer; den store Egilssaga på Mýrar, Gunnlaugssaga og Hœnsaþórissaga höjere oppe i de herhenhørende egne, samt Harðarsaga på den sydøstlige side af fjorden. I den nærmeste egn vest for Mýrar, i Hitárdalen og de nærmeste egne foregår Bjarnarsaga. Vest derfor igen, på Snefjældsnæs, særlig dets nordlige side foregår Eyrbyggjasaga og tildels Heiðarvíga (Vígastyrs) saga, endnu længere mod vest, i Dalene (Dalesyssel), den store Laxdœla og tildels Njála, på Bardestrand Gullþórissaga (Snefjældsnæs, Dalene, Bardestrand omgiver Bredefjorden), omkring Isefjorden, i landets nordvestligste egne, Gísle Súrssons saga, Hávarðarsaga (der dog sikkert ikke er skreven her, men i Svarfaðardalen) og tildels Fóstbrœðrasaga (den foregår også mange andre steder, f. ex. på Bardestrand og i Borgarfjorden) — det er i alt omkring 12 sagaer.

På grænsen mellem Vestlandet og Nordlandet ligger de såkaldte Strandir (Strandasyssel); her foregår ingen selvstændige sagaer, men episoder i flere (Eyrb., Grett., Njála, Fóstbr. osv). Nordlandets vestligste syssel er Hunavatssyssel med de bekendte fjorde: Hrutafjord og Midfjord. Her foregår der ikke færre end 4—5 sagaer: Kormákssaga, Grettissaga (hvis skueplads også er mange andre steder), Bandamannasaga og Hrómundarþáttr, for ikke at tale om den uhistoriske Þórðarsaga hreðu. Noget længere mod øst kommer Vatsnæs og Víðidalen med en hovedbestanddel af Heiðarvígasaga, Vatsdalen med Vatsdœlasaga og tildels Hallfreðarsaga,

hvortil kan föjes den uhistoriske Finnbogasaga (tildels). Fra den nærmest østfor liggende landsdel, Skagafjorden, haves mærkeligt nok ingen selvstændige sagaer; kun et par episoder i andre sagaer, som Grettiss., foregår her. Anderledes forholder det sig med det næste herred, Øfjorden med bidale; her findes Vígaglúmssaga, Valljótssaga, Svarfdœla og Þorleifsþáttr. Fra de nærmest østfor Øfjorden liggende egne haves Ljósvetningasaga (tildels også fra Øfjorden) og Reykdœlasaga (Myvatsegnen). Nu springes hele det såkaldte Nordre Tingøsyssel over — hvorfra kun uselvstændige episoder findes — og man kommer til de to nordre bygder på østkysten: Vápnafjorden og egnen omkring Lagarfljót, Fljótsdalsherað; herfra haves flere mindre sagaer: Vápnfirðingasaga med Þorsteins þ. hvíta, Hrafnkelssaga, Droplaugarsonasaga, samt endel mindre þættir. Bortset fra den lille þáttr om Þorsteinn Síðuhallsson er nu hele den øvrige del af østlandet, samt hele sydkystens beboede land lige til Rangárvallasyssel uden selvstændige sagaer; her foregår væsenlig Njála (foruden mange andre steder); fra det næste syssel vestfor, Arnessyssel, haves den ubetydelige og lidet historiske Flóamannasaga; Ölkofraþáttr fortjæner næppe at nævnes. Fra egnene vest for Arnessyssel til Borgarfjorden, nuværende Gullbringu- og Kjossyssel, haves atter ingen sagaer.

I denne redegörelse har vi ikke taget hensyn til de mange þættir om Islændere, der foregår i udlandet; men deres hovedpersoner hører netop, så vidt dette kan bestemmes, til de her foran påviste hjemsteder for sagagrupper, med undtagelse af Sneglu-Halle, der er fra Skagafjorden.

Vi ser altså, at sagaerne ingenlunde er ligelig fordelte over alle landets egne. Tværtimod. Vi finder enkelte sysler, som Strandasyssel og Skagafjordssyssel (Sneglu-Hallaþáttr kommer jo næppe i betragtning), samt den østlige del af Hunavatssyssel og Nordretingøsyssel, og dernæst hele østlandet syd for Fljótsdalen, uden sagaer. Hele sydlandet fra Hornafjorden og mod vest til Borgarfjorden har ingen saga undtagen den mellemste del heraf, nemlig Rangárvellir (Njála). Sagaerne grupperer sig med andre ord på en ejendommelig måde; disse grupper er knyttede til egnene ved Borgarfjorden, egnene omkring Bredefjorden, særlig på den sydøstlige side, Isefjorden, ved Hunafloe, særlig Hrutafjorden og

Midfjorden med de nærmest østfor liggende dalstrøg, fremdeles egnene ved Øfjorden med de nærmest der østfor liggende egne og endelig Vápnafjord-Fljótsdals egnene og Rangásletterne. Der er ingen tvivl om, at de allerfleste sagaer er skrevne i de egne, hvor deres indhold foregår[1]), Det ligger da nær at undersøge dette forhold nærmere og søge en forklaring derpå. Der er ingen tvivl om, og det erfarer vi lejlighedsvis, at det ikke var de nævnte egne alene, der på grund af særlige personforhold kunde få sig en saga overhovedet. Kraftige personligheder, mægtige høvdinger eksisterede der også andre steder, og der er sikkert her forefaldet meget, der egnede sig til sagastof, f. ex. i Skagafjorden. Vi må altså søge grunden i andre forhold, og vi kommer da uvilkårlig til at fæste blikket på de islandske klostre. Skulde ikke disse stå i en vis forbindelse med sagalitteraturens fordeling? Dette spörsmål kan siges at ligge så meget nærmere som vi jo ved, at der i slutningen af det 12. årh. levede ikke mindre end 3 historiske forfattere i et af disse, Benediktinerklostret på Tingøre (Hunavatssyssel). Ganske vist var den islandske historieskrivning begyndt, förend noget kloster eksisterede på Island (se oversigten s. 12). Men i løbet af det 12. årh. stiftedes 5 klostre, 2 på Nord- og 2 på Vestlandet, det 5. på Sydlandet; hertil kommer et på Nordlandet, stiftet lidt efter 1200. Nu er det så, at beliggenheden af disse klostre svarer på det nöjeste til flertallet af de ovenfor omtalte sagagrupper: Hitárdalsklostret på Mýrar til Borgarfjordsgruppen, Flatø-Helgafellsklostret til Bredefjordsgruppen, hvortil de to sagaer fra Isefjorden let kan knyttes, — Tingøreklostret til Hunavatsgruppen, — Munketværåkloster til Øfjordsgruppen, hvortil sagaerne fra Ljosavatn og Myvatn kan knyttes; — endelig har vi Tykkvabœkloster i umiddelbar nærhed af Njálas skueplads. Der bliver kun én gruppe tilbage, Vápnafjord-Fljotsdalsgruppen, der ikke ligefrem kan knyttes til

1) *A. Heusler* er (Die anfänge § 40) kommen ind på dette spörsmål og vil ikke lade det gælde; han er tilböjelig til at mene, at sagaerne godt kan være skrevne andre steder end hvor de foregår, og han bruger endogså så stærke udtryk (s. 86) som, at „den der ikke har ment, at denne hjembestemmelse behøvede bevis, har ikke gjort sig en klar forestilling om Islændersagaernes udviklingsgang“. Der er dog ingen grund til at tro, at de skulde være førte i pennen andre steder end hvor de foregår; det bliver det sandsynligste og i flere tilfælde gör de topografiske skildringer sagen til vished. Og mod den sidste passus må der nedlægges en bestemt indsigelse.

et nærliggende kloster. Dette sidste kan ikke hindre os i, i den nære stedlige forbindelse mellem sagagrupperne og klostrene at erkende muligheden af et nærmere tilknytningsforhold; et sådant er desuden på en måde endogså antydet i Bjarnarsaga, og jeg tror, at vi er berettigede til at drage den slutning, at den islandske sagaskrivning, der oprindelig var begyndt af og udgået fra præster og særlig knyttet til sådanne lærdomssæder som Sæmund frodes bolig, Odde (på Rangárvellir) og Are frodes ungdomshjem, Haukadalen, er direkte eller måske mest indirekte knyttet til de islandske klostre, og at de enkelte sagaer er opståede under påvirkning fra klostrenes lærde og litterært interesserede beboere. Men det må i hvert fald hævdes, at dette ikke har været til skade for deres folkelighed og hele karakter. Naturligvis kan også andre steder, f. ex. de gårde, hvor der holdtes skole, og bispestolene have haft deres betydning; men dels fandtes disse netop i de samme egne, hvor klostrene fandtes, dels synes man ikke at kunne tillægge f. ex. skolen og bispesædet på Holar nogen betydning for litteraturens, specielt sagaskrivningens fremme, eftersom der jo netop mangler sagaer fra de egne, for hvilke Holar var midtpunktet.

På denne måde forklares alt på det bedste; kongesagaerne ved vi — bortset fra Eiríkr, Snorre og Sturla — skyldes gejstlige forfattere; bispesagaerne ligeledes, og en stor del af slægtsagaerne vidner, som sagt, om deres gejstlige ophav. Fremdeles er der ingen tvivl om, at de fleste bearbejdere og afskrivere i det 13. og 14. årh. fortrinsvis var præster.

Særlig begavede lægmænd, udstyrede med historisk sans og historiske kundskaber, gav sig også af med historisk forfatterskab, f. ex. mænd som Snorre og Sturla. Men vi fejler næppe ved at antage, at disse og mulig et par til danner en undtagelse fra hovedreglen, der var den, at sagaerne i et overvejende antal er optegnede eller forfattede af islandske præster og gejstlige. Dette forfatterskab, med den sans for oldtidens liv og den upartiskhed, hvormed hedenskabets personer omtales, gör den islandske gejstlighed al mulig ære. Ingen steder findes et bittert udfald i de ældre sagaer; det 10. årh.s begivenheder behandles lige så lidenskabsløst som det 11.s. Det er ene og alene sansen for den historiske fortælling der råder og den historiske sandhed det mål, der forfølges.

---

§ 6.

De enkelte sagaværkers form og indretning.

De islandske sagaer er overhovedet alle ens, de er levnedsbeskrivelser, biografier, og kun dette. De begynder så at sige ab ovo, med at fortælle om hovedpersonernes fødsel og herkomst; disse følges så på deres livsbane til deres død. Indenfor disse to yderpunkter samles alle enkeltfortællingerne, så vidt muligt i kronologisk orden og, forsåvidt det lod sig gøre, i pragmatisk sammenhæng. Det hele deles i mindre afsnit, (kapitler), der oprindelig vistnok betingedes ved overgangene fra det ene æmne til det andet[1]).

Forat vise en sagas indretning skal en kort, men typisk saga, sagaen om Gunnlaugr ormstunga og Helga den fagre, vælges. I kap. 1 göres der rede for en af sagaens hovedpersoners forældre, disses herkomst og karakteristik; eksempelvis nævnes nogle af deres börn, særlig en sön, der senere kommer til at spille en rolle i sagaen. Det er Torstein Egilsson på Borg og hans hustru Jofrid. I kap. 3—4 fortælles så om den nævnte hovedperson, datteren Helgas fødsel og barndomsskæbne; hun skulde i følge faderens bestemmelse sættes ud i henhold til en ulykkevarslende dröm, som faderen havde haft, og som udførlig fortælles i kap. 2. Slutningen af kap. 4 ender med at omtale, at Helga — efter sit 6. år — voksede op hos sine forældre, hvorved der er antydet, at den følgende tid gik for hende rolig og stille, i det mindste indtil hun for alderens skyld kunde komme til at gribe ind i andre menneskers liv og skæbne. Der er altså tid til at se sig lidt nærmere om, udvide synskresen til andre folk. Nu følges så i kap. 5 fortællingen om den 2. hovedpersons, Gunnlaugs, herkomst og fødsel, samt en karakteristik af ham og hans ungdom, indtil også han står på tærskelen til den voksne alder. Hans tidlige udvikling fører til et sammenstød med den strænge fader, hvorpå sönnen i vrede forlader sit hjem og begiver sig til Helgas fader. Således mødes de to jævnaldrende, der nu kommer til at tilbringe en tid sammen

1) I alle håndskrifter findes denne inddeling i kapitler i reglen med kapiteloverskrifter, hvis betydning dog som oftest er ringe; de er unöjagtige og i reglen lavede af de enkelte afskrivere; undertiden er overskrifterne aldrig blevne tilföjede, men antydes ved en åben plads i linjen. Selve kapitlet begynder i reglen med en större initial eller med en större åben plads til en sådan.

under fælles tag. Vi står her ved indledningen til to menneskers livsroman, som, eftersom den overhovedet er gjort til genstand for fortælling og optegnelse i skrift, lover noget, med andre ord: straks virker spændende. Det varer naturligvis ikke længe, inden de to fatter »godhed« for hinanden — og nu først, mener sagaens forfatter, er det på tide at give en nærmere beskrivelse af Helga og hendes dejlighed; denne, der dog tidligere er antydet, betegnes særlig ved, at hendes prægtige hår beskrives, et fuldstændigt sidestykke til Gudruns skönne og vemodige betegnelse af »Svanhilds lyse hår«, hvis skændige behandling ifølge hint eddadigt hørte til »hendes hårdeste sorger«. Hertil föjes så i k. 5 den lille fortryllende lille anekdote om, hvorledes den unge, hidsige Gunnlaugr, der har lært lovkyndighed hos Helgas fader, beder denne at lære sig den formel, man skulde bruge, når man fæstede sig en brud; han vilde da l a d e, som han fæstede sig Helga. Hvad enten Gunnlaugr herved havde en bagtanke eller ej — man kunde nok tiltro ham sådant, og det er klart, at Torstein ikke var fri for mistanke —, mente den forsigtige fader, at det var tryggest at have vidner på, at det hele kun var en l e g; Gunnlaugr var lige nær, »men alle fandt spøgen morsom«. Det næste trin i udviklingen er selvfølgelig det, at Gunnlaugr frir til Helga; dette tilligemed Torsteins betænkeligheder og modstand, begrundet i drömmen, og endelige given efter, fortælles udførlig i 7. kap., der ender med Gunnlaugs udenlandsrejse, en betingelse for giftermålet. På denne rejse, der skildres i kap. 8—16, træffer G. sammen med den person, der skulde gribe så skæbnesvangert ind i idyllen. Var G. kommen hjem igen til rette tid, og havde han så ægtet Helga, var der intet mærkeligt at fortælle, og der var ingen saga kommen i stand. Denne 3. hovedperson må være læseren bekendt; derfor gives i kap. 6 den sædvanlige redegörelse for digteren Hrafn Önundsson og hans herkomst; dermed er sagaens egenlige personliste udtömt. G. og Hrafn træffer hinanden i Sverrig, bliver først gode venner, men venskabet går overstyr, og de skilles under gensidige trusler. Læseren aner, hvilken tragedie der er i færd med at udvikle sig. Hrafn kommer hjem för G., og for at hævne sig på denne frir han til Helga; da nu G. ikke kom efter aftalen, og frieriet dreves med iver, gav hendes fader efter; han handler i alle henseender loyalt, og der kan intet bebrejdes ham. Endelig kommer G. hjem, men skæbnen vil for det første, at han lander så langt borte som muligt, og dernæst, efter reglen, at sjælden

kommer en ulykke alene, at G. i en brydekamp kort efter landingen får sin fod forvredet. Endelig kommer han hjem samme dag, som Hrafns og Helgas bryllup står, uden at hun aner, hvor nær i virkeligheden han, som hun elskede, var. Der fortælles nu videre, i kap. 17—18, om forholdet mellem de nygifte, om Helgas og Gunnlaugs møde på altinget, samt hans og Hrafns uafgjorte tvekamp dér. Da tvekampe for eftertiden blev forbudte, opfordrede Hrafn Gunnlaugr til at rejse udenlands for at udfægte sagen dér, og det går han ind på. Derpå fortælles om udenlandsrejsen og bægges fald i kap. 19—22. Dermed er sagaen dog ikke ude[1]). Den kvindelige hovedpersons skæbne kan ikke lades ude af betragtning. I 25. og sidste kap. får vi fortællingen om Helgas 2. giftermål, også antydet i drömmen, den rørende meddelelse om, hvorledes hun aldrig kunde glemme G., og hvorledes det var hendes störste fryd at betragte den kappe, han havde givet hende, og med den for öjnene døde hun — »og så er sagaen ude«.

Dette er hovedgangen i denne simple og fortræffelige kærlighedssaga. Alt hænger nöje sammen fra først til sidst, alt motiveres på det omhyggeligste og dog ofte så, at man ligesom næppe mærker motiveringen. Spörger vi f. ex., hvoraf det kommer, at Jofrid ikke lyder sin mands strænge befaling om at udsætte barnet, hvis det blev en pige, beror dette og hendes raske handlemåde på, at hun, som det hedder så kort og fyndigt i 2. kap., »var den störste skörungr«; dette ene næsten uoversættelige ord (en energisk, karakterstærk person) er tilstrækkelig til at fremmane billedet af den kraftige, kærnesunde kvinde og lade læseren forstå, at hun også vil have del i bestemmelsesretten. Torstein står på sin side ingenlunde tilbage for sin kone. Vi får også nøglen til hans handlemåde. Han tror som alle andre på skæbnen, men han vil göre sit til, at hans datter, hvad drömmen kunde tyde på, ikke skulde blive til ulykke for nogen; det er derfor, barnet skal udsættes. Spörger vi så atter, hvoraf det kommer, at han intet foretager sig, når det opdages, at man har været ham ulydig, men erklærer, at »man har bødet på hans uforstand«, kommer dette af, at »han var en klog mand, sagtmodig og mådeholden (lidenskabsløs) i alt«, som han kort og fyndig beskrives i 1. kap.; af disse hans egenskaber følger, at han ytrer, »at det går med alt,

[1]) I kap. 23 fortælles om to drömme, Hrafns og G.s fædre har, og om et sammenstød mellem dem på altinget, og i kap. 24 om, hvorledes Illuge vil hævne sin sön.

som skæbnen har bestemt det«. Det er forholdet til en over livet stående höjere magt, han böjer sig for, ligesom hans fader, da havguden berøvede ham hans sön. — Hans kone fortalte ham, hjemkommen fra altinget, at barnet var udsat, og at hans fårehyrde, — hvem hun havde sendt afsted med barnet —, var løben sin vej og havde stjålet hendes hest; så hedder det: »Torstein skaffede sig en anden fårehyrde«. Hvad har nu denne meddelelse at sige? Er den og dens indhold ikke ganske ligegyldig? Jo, i og for sig nok. Men den har en dybere betydning i sammenhængen. Den skal udtrykke, at Torstein troede, at hans hustrus forklaring var sand, og at han, i overensstemmelse med sin karakter, ikke gjorde, hvad mange andre vilde have gjort, nemlig sat alt ind på at få sin træl igen, hvad der jo måske ikke havde været umuligt; den motiveres ved mandens karakter og motiverer selv — og det er dens hovedbetydning — hvorledes det kunde gå til, at Torstein ikke fik sandheden at vide för så mange år efter, eftersom hovedvidnet var og blev borte. Således får alt i denne saga sin fulde prægnante betydning; selv de mindste og tilsyneladende lidet sigende bemærkninger tjæner til afrundelse og motivering, det hele er pragmatisk [1]). Således er da denne sagas form og komposition; det hele er tilsyneladende yderst simpelt, og dog foreligger der her et stort kunstværk, dobbelt stort på grund af sin ædle simpelhed.

Dette er næppe traditionens kunst alene, det er her meget fristende tillige at tale om en sagaforfatter. Dennes »jeg« fremtræder aldrig; aldrig møder vi subjektive bemærkninger, ræsonnementer over personers handlemåde eller begivenhedernes art og udvikling; höjst findes der korte bemærkninger om, hvad »folk mente eller syntes« — »dette syntes bægges frænder meget ilde om, men kunde dog intet göre ved sagen på grund af deres egen hidsighed; desuden måtte det ske, hvortil alt ligesom samlede sig«, hedder det i Gunnlaugssaga; her fremtræder troen på skæbnens uafvendelighed, der både kan hidrøre fra en forfatter og vel også fra traditionen. Personlige interesser fremtræder der ikke i sagaen. Man skulde tro, at Gunnlaugr måtte være den, som man havde störst interesse for af de to rivaler, så at Hrafn var kommen til at stå for læseren i et min-

[1]) Der kan dog enkelte gange i andre sagaer, hvis forfatter har været mindre omhyggelig, findes noget, der ikke er motiveret i det foregående, og som læseren altså ikke er forberedt på, men det er undtagelser.

dre gunstigt lys; i en moderne roman var han måske bleven til en intrigant skurk. Men det er ingenlunde tilfældet. Hrafn bliver ingen usympatetisk person; han ægter Helga uden at begå nogen som helst svig eller uærlighed, ligesom han åbent og ærlig havde truet Gunnlaugr med hævn for dennes overmodige adfærd mod ham; det var virkelig Hrafn, der var den fornærmede, og det lægger sagaen ikke skjul på. Fremdeles udæsker Hrafn sin modstander på ridderlig vis til tvekamp i udlandet. Da så Hrafn endelig var såret til døden og tilföjer, til trods for sit løfte, Gunnlaugr det dødbringende sår i det blottede hoved, idet han af hans hånd modtager læskedrikken i hjælmen, — ikke engang da bliver Hrafn genstand for dadel eller indignationens bitre udbrud fra sagaens side, — ikke engang da drives vi til at betragte Hrafn som en lav karakter. Ærlig indrömmer han, at han har brudt sit løfte, men han motiverer dette på den smukkeste og alt undskyldende måde, at det er hans store kærlighed til Helga, der har forledet ham dertil. Vi kommer til at tænke på de smukke ord i Hávamál (v. 94) om *hinn mátki munr,* elskovens alt betvingende magt. Istedenfor at få afsky for Hrafn, gribes vi af medlidenhed og undskyldning, idet vi er vidner til optrinets simple og ophöjede tragik. Her er det netop, at sagaskriveren eller meddeleren glimrer ved sin fraværelse, d. v. s. ved sin fuldkomne upartiskhed. Denne hans fraværelse hører i første række til sagaens formelle sider.

Vi har set, hvorledes sagaens enkelte personer efterhånden indføres. Når en ny mand, der ellers ikke spiller nogen större rolle i sagaen, optræder, indføres han ofte uden videre eller helst med en vending som: »en mand hed N. N.«, hvorpå en kort beskrivelse kan følge. Når en person, der spiller en forholdsvis kort, afsluttet rolle, er færdig, hedder det gærne: »og så er han ude af sagaen«; dette bemærkes, for at ikke tilhørere og læsere skal have flere personer i erindring end höjst nødvendigt; det er rent praktiske hensyn, der her har gjort sig gældende. I øvrigt vil vi senere komme nærmere tilbage til sagaens fremstillingsmåde.

Når vi således har gennemlæst en saga som den her analyserede, opdager vi meget hurtig, at der intet findes deri, der kunde siges at være overflødigt eller æmnet uvedkommende, med andre ord, at kun så meget medtages, der har betydning for sagaens hovedæmner og de deri optrædende personers liv og handlinger. Der findes ingen u v e d k o m m e n d e s t y k k e r, ingen d i g r e s s i o n e r. For så vidt adskiller sagaen sig grundig og til

sin absolute fordel fra de middelalderlige, latinske arbejder, der snarest kunde sammenstilles dermed; her ansås lærde digressioner at høre til som pryd og som vidnesbyrd om forfatterens store lærdom. En efterligning heraf findes hos den norske munk Theodricus, som når han f. ex. i anledning af meddelelsen om, at Hakon jarl druknede i Pentlandsfjorden, indskyder et helt kapitel »de natura Charybdis et de Longobardis et Hunnis(!) — quia de ipso sermo incidit!«. Alt sådant er banlyst af en islandsk saga i dens oprindelige form, og det hænger sammen med den ovenfor belyste kritiske sans og udtales åbenlyst flere steder [1]), ligesom forfatteren en enkelt gang, når han medtager noget, der strængt taget kunde undværes, gör læseren sin undskyldning [2]). Omarbejdere og afskrivere har naturligvis ikke altid fulgt dette fortrinlige princip, men tilföjer ofte större eller mindre stykker (jfr. ovfr. s. *270—2*), undertiden med en undskyldning som f. ex. i Fornmannasögur II, 88—9 i Olaf Tryggvasons saga. Når sådanne udenfor rammen faldende afsnit eller ræsonnementer og bemærkninger, der er af en anden art end de ovenfor fremdrage, findes, kan man gå ud fra, at de er senere tilföjede af en bearbejder. Således er det f. ex. med de mange aldeles usagamæssige udbrud og bemærkninger, der findes i de fleste håndskrifter af Fóstbrœðrasaga (jfr. Hauksbók, indledn. LXXV—LXXVI); de mangler alle i hovedhåndskriftet, Hauksbogen — for ikke at tale om alt, hvad der er dynget ind i Olafssagaerne af senere omarbejdere. Denne sans for udelukkelsen af det uvedkommende og for den rette samhørighed har fra først af været levende. Vi tör antage, at det er den, der bevægede Are frode til at ændre sin oprindelige bog og udskille de norske forhold *(konunga ævi)* fra de islandske og skrive en særlig bog udelukkende om disse sidste.

Vi kan nu overhovedet sige, at enhver saga i dens ældste skikkelse danner et velordnet hele, hvor stoffet er rigtig og i tilbörlig udstrækning lagt til rette, hvor indholdet, på grund af den regelmæssige tragiske udgang, kommer til at udvikle sig på dramatisk vis, hvor spændingen stadig stiger, indtil den tragiske udgang nås og det hele er færdigt.

---

1) F. ex. „og ikke behøver vi at fortælle om de mænds landnam, som ikke forekommer i denne saga", Eyrb. 8; „der skete mange ting i biskoppens og Nordlændingernes mellemværende, som ikke vedkommer denne saga", Grett. 21—2, jfr. 173, osv. osv.

2) F. ex. Fsk. 275.

Hvad der ovenfor er bemærket særlig om Gunnlaugssaga, kan i det hele og store gælde for alle andre sagaer, naturligvis med sine modifikationer. De större sagaer, der omfatter flere slægtled, danner ingen undtagelse, men her er personerne flere, begivenhederne talrigere og disses indbyrdes sammenhæng noget mere indviklet.

Af samme art som Gunnlaugssaga er Hœnsaþórissaga, Bjarnarsaga, Gullþórissaga, Hávarðarsaga, Fóstbrœðrasaga, Kormákssaga, Heiðarvígasaga, Vallaljótssaga, Reykdœlasaga, Hallfreðarsaga, alle de østlandske småsagaer, samt alle þættir. Disse indeholder i reglen kun en enkelt episode af en mands liv. Af de her nævnte sagaer begynder to, Kormákssaga og Hallfreðarsaga, med en ganske kort redegörelse for hovedheltens forfaders færd för slægtens udvandring til Island, og hvad der gav anledning til denne. En længere forhistorie, om det så kan kaldes, findes i Gisle Súrssons saga, der i øvrigt fuldstændig hører til den skildrede type. Det samme er tilfældet med Flóamannasaga og Grettissaga, der begynder med det indledende og til sagaen fra først af hørende afsnit om Önundr tréfótr. Den til denne saga föjede þáttr om Torstein dromund er et senere tillæg, ligesom þáttren om Bolle til Laxdœla. Midt imellem disse to slags sagaer kan Vígaglúmssaga stilles, idet den, uagtet den begynder med en islandsk landnamsmands sön, dog fortæller vidtløftig om den egenlige helt Glums faders færd, udenlandsrejse og giftermål i Norge.

Til denne første art af sagaer kan de norske kongesagaer og de islandske bispesagaer siges at høre. De giver alle en enkelt persons eller slægtleds historie.

Når indledningen bliver forholdsvis lang og på en måde udgör en saga om stamfaderen, bliver hele sagaen to slægtleds historie, f. ex. Svarfdœla. Den kan imidlertid udvides endnu mere ved at gå lidt længere tilbage i tiden, som Egilssaga, hvor heltens faders og bedstefaders historie behandles; her er det to slægtleds historie, der danner indledningen til den egenlige saga, ja, tager man slutningen med, der indeholder noget af heltens söns saga, får vi her så at sige 4 slægtleds historie. På en lignende måde forholder det sig med Vatsdœlasaga og Eyrbyggjasaga, undtagen for så vidt som man ikke her har at göre med en enkelt mand, der ligesom rager op over alle og om hvilken alt midtsamles; der er ganske vist også i disse en høvding eller høvdinger som

hovedpersoner, men de er ikke i samme grad eneherskende som Egill i sagaen om ham; Egilssaga er sagaen om Egill, men Eyrbyggjasaga er ikke »sagaen om Snorre gode«, den er det, men tillige noget andet og mere. Både Eyrb. og Vatsdœlas. begynder med landnamsmænd; den sidste fortæller vidtløftigere om för-islandske forhold og personer (kap. 1—13), indtil hovedpersonen i dens første del, Ingimundr, fødes, vokser op og udvandrer; så kommer sagaen om ham, hans sönner og börnebörn. I Eyrbyggjasaga er Snorre gode omtrent fra 980 til 1030 hovedpersonen, men her er mange andre forhold og personer. Endelig er Laxdœla af en lignende beskaffenhed; dens för-islandske del er af ringe udstrækning; dens hovedpersoner er Olaf på, dennes sön Kjartan og så Gudrun.

Alle disse sagaer bliver, ligesom også de to følgende, ved deres udstrækning i tid og ved at så mange forhold og personer inddrages i fremstillingen, mere end en enkelt persons saga; de bliver for en god del en hel egns eller herreds saga; derfor hedder de også f. ex. Laksdølernes, Vatsdølernes saga osv.

Af en særlig art er Ljósvetningasaga, idet den, i modsætning til de øvrige, ikke nu danner en regelmæssig, logisk sammenhængende saga, men falder i flere afsnit, der er løst forbundne med hinanden. Dens begyndelse ligner også kun lidet andre sagaers og kan siges at være den eneste, der så at sige fører læseren in medias res, uden at begynde med den sædvanlige genealogiske redegörelse eller nogen som helst bemærkning om för-islandske forhold. Dens hovedpersoner er, foruden Ljosavatsmændene, Gudmund den mægtige på Möðruvellir i Øfjorden og dennes sön Eyjólfr — ved og efter år 1000 til o. 1050 — altså omtrent to slægtleds historie; den ender nemlig lige så abrupt som den begynder, hvilket dog vistnok beror på den slette overlevering, idet selve slutningen fattes. Ifølge sin form falder denne saga udenfor den ovenfor beskrevne type; men dens nuværende form beror sikkert ikke på nogen höj ælde og skyldes ikke et primitivt sagaforfatterskab; dertil er den interpoleret. Den foran nævnte Reykdœlasaga handler om to hovedpersoner og falder også i to afsnit, men den er ellers uden sammenligning meget bedre komponeret end Ljósvetningasaga.

Endelig har vi Njálssaga (eller Njála), der ved sit omfang er enestående. Men også i sin nuværende form afviger den i höj grad fra alle de andre. Den vise Njáll, efter hvem sagaen jo er

opkaldt, er i virkeligheden sagaens hovedperson, og hans familje den, det hele så at sige drejer sig om. Men sagaen om Njáll begynder først med kap. 20; da først indføres han med en kort genealogisk redegörelse. Efter de andre sagaers form at dömme kunde man nu tro, at de foranstående kapitler indeholdt denne familjes för-islandske historie, men det er ikke tilfældet. Hvad der her meddeles, er Njála som sådan uvedkommende. Selve begyndelsen er meget abrupt og usagamæssig og minder om Ljósvetningasaga; de første 18 kapitler handler om en af Laksdølerne, Hrútr, og dennes giftermål med en høvdings datter fra Rangárvellir,sagaens hovedskueplads, samt om Hrúts broder, Höskulds datter, den stolte Hallgerðr og hendes 2 første giftermål. Kap. 19 og 21—77 danner en sammenhængende saga om den ædle helt Gunnarr Hámundarson; til denne kan kap. 1—18 nok siges at være etslags indledning. I denne Gunnars saga spiller ganske vist Njáll en vigtig rolle tillige med sin familje. Der foreligger her vistnok en yngre sammenstøbning af to oprindelig selvstændige sagaer med tildels fælles stof men af forskellig alder. På denne måde fik man også etslags bygdesaga fra Rangárvellir af en forholdsvis betydelig udstrækning både i tid og rum. Desuden er Njála meget udvidet, f. ex. med kristendomsafsnittet kap. 100—5, der er indsat istedenfor en oprindelig kort bemærkning om Njáls dåb, samt i slutningen med afsnittet om kong Brian og Clontarfslaget. Den nærmere undersøgelse heraf skal vi ikke komme ind på her. Men det er klart, at sagaens nuværende form hverken er klassisk eller gammel, og dog betegner den ingenlunde et så stærkt brud med den klassiske sagaform, som de længere Olafssagaer. Uagtet vi således her og i andre tilfælde taler om bygdesagaer, må det dog ikke glemmes, at de er og bliver rent biografiske fremstillinger af hovedpersonerne; der tages ikke sigte på hele egnen som sådan; dens styrelse og dens sociale tilstande i det hele omtales ikke ligefrem, men kan höjst undertiden skimtes.

I de norske kongesagaer eller de islandske bispesagaer bliver det ikke anderledes; selv om de enkelte sagaer samles til et hele, som i Ágrip, Fagrskinna, Morkinskinna, Hungrvaka, ja selve Heimskringla, sammenarbejdes de ikke således, at der derved fremkommer et riges historie i moderne forstand; vi bliver ved den biografiske skildring, og de nævnte værker er kun en samling af de enkelte kongers biografier i kronologisk rækkefølge. En

anden sag er, at biografien selv som sådan f. ex. hos Snorre kan hæves til et andet og höjere trin end den för stod på ved forfatterens overlegne behandling af stof og kilder, selvstændige granskning af personernes handlemåde og motiverne til denne. »Sagaens hovedperson bör [ifg. Snorre] altid have hovedinteressen, og de til begivenhedernes udvikling nødvendige bipersoner, hans modstandere såvel som hans venner, bör skildres således, at de danner en ramme om ham uden dog at drage interessen fra ham« [1]); nogle forfattere har ofte mere eller mindre syndet herimod snart til den ene, snart til den anden side. Til de nævnte samlingsværker hører også Jarlesagaerne (Orkneyingasaga) og Knytlinga om de danske konger.

På lignende måde forholder det sig med Sturla Tordsöns forfatterskab; hans kongesagaer har selvsamme form som alle de andre, og de fortsætter de tidligere enkeltsagaer om de norske konger; de danner en kronologisk oversigt over kongernes liv og gærninger, men fremstillingen er i et og alt overordenlig detaljeret, og dog er skildringen objektiv og upartisk. Med disse sagaer om Hakon d. gamle og Magnus lagabøter var de norske kongers sagaer ført ned til samtiden, til langt ind i det 13. årh. For Islands vedkommende eksisterede der ikke en sådan sammenhængende række af sagaværker i én bog, men nok enkelte sagaer, hvoraf dog mange var sideordnede med hinanden; Ares historie gik kun til 1120 og var meget kortfattet i sammenligning med de øvrige værker. For en mand som Sturla, der nöje var indviet i sin farbroders forfatterskab og var en historisk elev af ham, kunde det ligge meget nær at tænke på betimeligheden af at få en nogenlunde sammenhængende fremstilling af fædrelandets historie fra først af og lige ned til samtiden, i lighed med den lange række af de norske kongesagaer. Nogen let sag var det ikke, da man på Island ikke havde et sådant høvdingevælde, som kunde göres til midtpunkt for fremstillingen. Ligesom Snorre ganske ligefrem havde taget ældre historiske arbejder og benyttet dem helt eller stykkevis og ordret optaget dem i sin bog, således kunde der være formodning for, at Sturla havde båret sig ad på samme måde, dog med den forskel, der måtte fremkomme ved forskel i historisk begavelse hos de to forfattere. For den ældste tids vedkommende havde man optegnelser om landnamsmændene og deres efterkom-

---

1) *G. Storm*: Snorre Sturl. Hist. skr. s. 97—8.

mere med forskellige historiske bemærkninger; disse fuldstændiggjordes ved de forskellige slægtsagaer for tiden o. 950—1030, hvortil den lille Bandamannasaga slutter sig. Parallelt med denne sagagruppe og i fortsættelse deraf fandtes Ares bog og den udførligere til Are sig støttende Kristnisaga til omtr. 1120. Her havde man en nogenlunde uafbrudt og fyldig fremstilling. Nu ved vi, at en bearbejdelse af Landnámabók er særlig knyttet til Sturla (*Sturlubók,* der er benyttet af Haukr og som vistnok findes i sin hovedsagelig fra Sturla stammende form i A. M. 107 fol., Jón Erlendssons afskrift af en tabt membran); fremdeles findes Kristnisaga i Hauksbók som umiddelbart følgende på Landnámabók og åbenbart dannende en fortsættelse deraf. Da man nu ingen grund har til at tiltro Haukr denne sammenknytning, er der den störste sandsynlighed for, at den stammer fra Sturla. Nu ender Kristnisaga med et kapitel, der intet som helst har med sagaen som sådan at göre, men handler om striden mellem et par islandske høvdinger, Haflide og Torgils; men denne strid danner en kronologisk fortsættelse af sagaen. Alt dette har jeg kortelig påpeget i indledningen til Hauksbók (s. LXX—LXXI), og jeg ytrede der, at dette kapitel »ser ud som en overgang og en forberedende indledning til noget nyt, der skulde følge. Det er ikke vanskeligt at udfinde, hvad dette ny kunde være, — det er intet andet end selve Sturlungas første afsnit, sagaen om Haflide og Torgils«. Vi ved, hvad der følger efter denne saga (o. 1117—21), sagaen om Sturla Tordsön, Snorres fader (til o. 1183), der atter fortsættes med den egenlige Sturlungasaga (til o. 1262). På denne måde har Sturla opnået en helhedsfremstilling, vistnok ikke af én støbning og ét harmonisk indtryk helt igennem, men dog en sammenhængende om end undertiden løst forbunden sagagruppe i kronologisk række. Hvorvidt han med hensyn til de enkelte sagaer har foretaget större ændringer eller omarbejdelser, er det ikke stedet her at undersøge; noget har han uden tvivl i så henseende gjort; men ét er sikkert, at en Islandshistorie, således som vi vil kræve den, har han ikke skabt. Heller ikke vil vi her behandle spörsmålet, hvorvidt han er forfatter af sagaerne om Haflide og Sturla osv.; men ét er sikkert, at ligesom hans sagaer om Hakon og Magnus er originalværker, således forfattede han selv sagaen om det vigtigste tidsrum i Islands historie i det 13. årh., för fristaten gik til grunde, altså atter en samtidssaga og

med de selvsamme kendemærker og i samme form som hans kongesagaer.

Således afslutter Sturla, undertiden kaldt 'den frode', i det 13. årh. med to vældige, særskilte sagaværker om norske konger og islandske forhold den islandske historieskrivning, som Are frode omtr. 150 år tidligere havde begyndt med et enkelt sagaværk om de norske konger *(konunga ævi)* og islandske forhold, særlig landets kirkehistorie. Han selv udskilte imidlertid fremstillingen af de sidste, og fra nu af løber sagaerne om de fremmede konger parallelt med sagaerne om Island og islandske forhold tillige med sagaerne om bisperne (fortsættelsen af Ares kirkehistorie), der dog først afsluttedes med to originale bispesagaer i det 14. årh.s første halvdel. Men sagaernes form er sig selv lig fra først til sidst; der er ingen ændringer, ingen radikale fremskridt; det er ligesom med skjaldepoesien og dens ensformighed århundreder igennem. Den islandske konservatisme er i bægge henseender — ligesom i øvrigt i så meget andet — sig selv lig og af en konstant art.

Uagtet det måske nok så meget vedrører kildespörsmål som sagaens form, kan det være hensigtsmæssigt, her, fordi det også berører formen og har i øvrigt kun underordnet betydning for sagaernes kilder i det hele, i al korthed at omtale benyttelsen og forekomsten af breve eller dokumenter i den islandske sagalitteratur. Om sådanne kunde der overhovedet først blive tale i de senere eller yngste værker. Ganske vist omtales breve i enkelte ældre sagaværker, ja endogså hos Snorre *(bréf, ritsendingar)*; men de fleste af disse er ganske sikkert uhistoriske [1]), med undtagelse af det brev fra kong Inge, som denne sendte kong Sigurd [2]). Ganske apokryft er det brev, der omtales i Bjarnars. (s. 13), som kong Olaf den hellige skal have medgivet digteren Tord Kolbeinsson, ligesom også det, Hakon d. gode skal have sendt til Gunnhildssönnerne [3]). I Sverriss. og nogle senere sagaer omtales enkelte gange breve, men de benyttes aldrig eller sjælden som historiske bevismidler. Sturla derimod indfører breve, som f. ex.

---

[1]) Kongedatteren Ingigerds brev til Rögnvald jarl Hkr. II, 176 af år 1018, jfr. Magnus d. godes brev til den engelske konge Hkr. III, 71, Fms. VI, 46, hvad der dog mulig kan have sin rigtighed, men det er i hvert fald et brev, Snorre hverken har set eller benyttet.

[2]) Hkr. III, 360, jfr. 470.

[3]) Fsk. 47, jfr. 49.

allerede i kap. 15. af Hákonars., som oplysende dokumenter; ligeledes benytter han dem som sådanne i Sturlunga [1]), dog ikke efter nogen större målestok.

Vi kommer nu til slutning til en meget vigtig side af sagaens form, der iøvrigt også hører sammen med spörsmålet om kilderne, nemlig benyttelsen og optagelsen af skjaldevers.

I de fleste sagaer findes optaget vers, dels løse vers og da navnlig i slægtsagaerne, dels drapevers og da navnlig i kongesagaerne. Kun enkelte gange findes hele digte eller större sammenhængende dele af sådanne anførte. Af slægtsagaerne er Gullþóriss., Vallaljótss., Hœnsaþóriss, Vatsdœlas., Ljósvetningas., Reykdœlas. samt de østlandske sagaer med undtagelse af Droplaugarsonas. og en mængde af þættir helt og holdent uden vers. Så godt som uden vers er Laxdœla og Flóamannas. I Njála, Gretla og Svarfdœla findes mange vers, men den största del deraf er uægte. I de norske kongers sagaer findes så godt som ingen vers i det meget kortfattede Ágrip og i Odds og Gunnlaugs originale latinske sagaværker; derimod finder vi en mængde vers i værker som Fagrskinna og Morkinskinna, den ældre såvelsom den legendariske Olafssaga, for ikke at tale om Snorres Heimskringla. Hvilken betydning Snorre har tillagt de gamle skjaldevers, ses bedst af hans egne udtalelser, navnlig i fortalen til Hkr. (ovf. I, 358 ff.); over Ynglingatal har han jo så at sige bygget sin saga om Ynglingekongerne. Der er dog en forskel med hensyn til benyttelsen af skjaldevers i kongesagaerne at iagttage. I Sverriss. findes kun ganske enkelte vers og da mest løse vers, hvis bestemmelse næppe er at tjæne som historiske dokumenter; overhovedet må det siges, at i sagaerne om största delen af det 12. årh. og begyndelsen af det 13. findes vers kun sparsomt; derimod i tiden för 1100 og i begyndelsen af det 12. så meget hyppigere.

Prof. *K. Maurer* har udtalt [2]), at det først er i senere tider, at man overhovedet fandt på at indføre vers som bevismidler, ja, at det måske er Snorre selv, der er den egenlige ophavsmand dertil; som bevis herfor anføres, at hverken Are eller Eiríkr Oddsson har anført vers, og han peger på forholdene i Sverrissaga i forbindelse med, at Sverre havde så mange hirdskjalde. Dog indrömmer Maurer, at vers er blevne benyttede som bevis-

---

1) I, 446; II, 88. 150. 158.

2) Ueber die Ausdrücke osv. Anm. 23, s. 115 ff., 121 f.

midler för Snorre[1]. Vi kan heri ikke være enige med den lærde forfatter og må göre et helt andet syn på forholdene gældende.

At Are ingen vers har, er ganske naturligt; således som han indrettede sit værk og således som han søgte sine hjemmelsmænd på 1. eller 2. hånd, havde han ingen brug for vers, ja, der eksisterede ingen vers om de hovedbegivenheder, han fortæller os om; og dog anfører Are Hjaltes lille spottevers; at han deri tillige har set en støtte for sin fortælling, er næppe tvivlsomt. De latinskrivende forfattere, Oddr og Gunnlaugr, kunde ikke anføre skjaldevers; de var umulige i en latinsk fremstilling, fordi de var umulige at oversætte; dog har Oddr, ligesom Are, anført et lille vers, det af Stefner om Sigvalde jarl; det var så simpelt i form, at det let kunde gengives. Heller ikke har det noget at betyde, at Eiríkr Oddsson eller Karl ábóti og den eller de, som skrev sagaerne om tiden efter 1202 indtil Hakon d. gamle, ikke eller kun i ringe grad har benyttet vers, eftersom alle disse forfattere skrev deres samtids historie efter de bedste kilder, det var muligt at få, nemlig levende mænds og öjenvidners pålidelige meddelelser, eller også havde forfatterne selv været öjenvidner. Hvad bevis kunde disse forfattere se i skjaldeversene? Skjaldene var i heldigste tilfælde öjenvidner, men sikkert langtfra altid; deres kvad var altid kortfattede og dvælede kun ved enkelte hovedbegivenheder og meddelte kun resultaterne; den betydning, de kunde have for fjærne tider, svandt her ind til ingen ting; her trængte man simpelt hen ikke til dem[2]. Men dette, at disse skjaldes vers ikke anføres, kan ikke være bevis for, at man overhovedet først i det 13. årh. begyndte at anføre vers som historiske bevismidler. I modsætning hertil stiller sagen og udviklingen sig på følgende måde.

De enkelte mænd, der ved deres mod og bedrifter og i reglen tragiske skæbne særlig havde udmærket sig frem for andre, var naturligvis især de, om hvilke den historiske tradition dannede sig. Når så tillige disse mænd var digtere, var der forskellige vers af dem, digtede ved forskellige lejligheder, i omløb hos deres nærmeste venner og slægtninge. I reglen knyttede der sig en anekdote til hvert enkelt sådant vers; de kom til at danne midtpunktet eller kærnen i den lille fortælling; bægge dele hørte uadskillelig

---

[1]) Den betydning for ægtheden af Snorres værk, som udledes af hele dette forhold, vedkommer os ikke her.

[2]) Dette har Maurer rigtig bemærket s. 122 anf. st.

sammen og støttede hinanden (jfr. ovf. 197) [1]). Man omfattede disse småfortællinger med forkærlighed og interesse, og i tidens løb samledes de sammen med andet historisk stof til grupper og blev senere en sagas hovedbestanddele. Vi kan pege på sagaer som Egilssaga, Bjarnars., Gíslas. osv. For de 'frode' mænd ved år 1100 og det 12. årh.s forfattere med deres kritiske sans kunde det ikke forblive uopdaget, hvilken betydning disse vers havde netop som b e v i s e r, uagtet de fra først af kun fulgte fortællingen som en del af den; vilde nogen betvivle rigtigheden af det meddelte, behøvede man blot at pege på verset, og så måtte enhver tvivl forstumme. Her v a r beviser.

Men f y r s t e k v a d e n e var ikke således kærnen i en prosaisk fortælling; de var afsondrede særlige digte for sig, der stod selvstændige ved siden af den mundtlige tradition. Hvor tidlig måtte imidlertid ikke også sådanne digte opfattes som historiske beviser? Kunde f. ex. ikke en mand som Stúfr med alle sine fyrstedigte straks, når nogen ytrede tvivl om rigtigheden af det fortalte, slå tvivlen af marken ved at henvise til et drapevers; hvis f. ex. nogen tvivlede om, hvorvidt det var sandt, at kong Harald hårdråde havde været med til at blinde en af Miklagårds kejsere, hvor let kunde ikke en mand som Stúfr eller en hvilken som helst anden, der kendte drapen, henvise til ikke en, men hele to skjaldes vers (se Hkr. III, 95—6)? Dette behøver vi imidlertid ikke at komme alene til ved ræsonnementer. Af forfatteren til den 1. grammat. afhdl. ved vi, hvilken anseelse de gamle skjaldekvad allerede ved midten af det 12. årh. nød som s p r o g l i g e autoriteter (se I, 368—69); hvor langt lettere og hurtigere har man da ikke opdaget deres h i s t o r i s k e autoritet? Til overflod taler jo den norske forfatter Theodricus endogså udtrykkelig om Islændernes antiqua carmina, der er fulde af historisk stof. Med andre ord: i det 12. årh. har man på Island haft en særdeles levende følelse af, hvilke udmærkede historiske bevismidler man besad i de gamle skjaldedigte [2]).

Den form, som de antydede islandske slægtsagaer, hvis hovedpersoner havde været skjalde, nødvendigvis og af sig selv havde fået, var mer eller mindre prosa med indblandede vers; i en

---

1) Jfr. *Rosenberg*, Nordb. Aandsliv II, 188.

2) Jfr. I, 358, hvor det oplyses, at forf. til Egilss. henviser til digte om Erik blodøkse og Hakon d. gode. Jfr. *A. Heuslers* træffende bemærkninger i Die anfänge s. 44—45.

enkelt, Kormákss., er disse sidste næsten hovedsagen. Denne form kunde ikke undlade at have en betydning for d e sagaer, hvis hovedpersoner ganske vist ikke havde været digtere, men o m h v e m der havdes flere eller færre vers af navngivne skjalde, hvis fremstilling betragtedes som påliteligheden selv, med andre ord, man indrettede kongesagaerne efter slægtsagaernes forbillede og indsatte i dem skjaldevers som b e v i s for det fortalte, foruden at man benyttede dem mere eller mindre stærkt i teksten. Ligesom man i slægtsagaerne ikke kunde se noget bestemt system, hvorefter de enkelte vers var optagne, og det af gode grunde, eftersom det var tilfældigt, hvilke vers der var blevne opbevarede, således optog man i kongesagaernes tekst skjaldevers uden nogen bestemt regel og således som man i öjeblikket fandt for godt. Der er vistnok ingen tvivl om, at der i de oprindelige islandske værker om konger för 1100, der ligger til grund for Morkinskinna og Heimskringla, Fagrskinna og værker som den legendariske saga om Olaf d. hellige, har været optaget flere eller færre skjaldevers; ja endogså i et så kortfattet udtog som Ágrip findes 7 vers og versdele, deriblandt to vers af Sigvatr, og det er ikke uvigtigt, at der i dette gamle sagaværk i kap. 12 henvises til Eyvinds Háleygjatal som historisk kilde i det hele; i de få brudstykker af den ældste Olafssaga (*Storms* udgave), der skal være ældre end Ágrip, findes 8 vers. Der kan således næppe være nogen berettiget tvivl om, at man i de norske kongesagaer för o. 1100 har för Snorres tid og det i rigelig grad benyttet og indskudt skjaldevers. Men om det er der ingen tvivl, at Snorre, som det af hans egne udtalelser fremgår, i en endnu stærkere grad og på en endnu mere bevidst og sikker måde end forgængerne, har benyttet skjaldeversene og flere gange efter disse rettet sine forgængeres fremstilling, men i systematisk optagelse deraf drev han det ikke videre end de, hvilket vel tildels hænger sammen med, at han ofte udskriver sine kilder. En kritisk benyttelse af vers findes også særlig i Fagrskinna (jfr. I, 358—59). Men jo mere vi nærmer os til det 13. århundrede., bliver benyttelsen af skjaldevers sparsommere, fordi, som det ovf. er bemærket, der nu var öjenvidners mundtlige meddelelser at bygge på; det er en selvfølge, at f. ex. abbed Karl ingen brug havde for alle de mange skjaldevers om kong Sverre, eftersom han havde selve kongens egne meddelelser at holde sig til. Det er af denne grund, at der er så forbavsende lidt bevaret af

det 12. årh.s skjalde i forhold til digterne fra de foregående århundreder.

Det er en sund kritisk sans, vi her på dette område ligesom på så mange andre møder hos det 12. årh.s forfattere. Men såsnart det klassiske forfatterskab var tilende, var det også forbi med denne sunde sans. Ved midten af det 13. årh. var det kommet såvidt, at man overhovedet mente, at vers nu engang hørte med til en saga og dens form; det er den rent udvortes, mekaniske betragtning af tingene, som nu gör sig gældende. Derfor kunde endogså en mand som Sturla i sin egen saga om kong Hakon d. gamle indflette vers fra sine egne digte om ham (se ovf. s. 25). De er i det mindste fuldstændig overflødige, men på den anden side, havde han ikke gjort det, var versene vel alle tabte.

Af samme grund, af denne mekaniske opfattelse kom det fremdeles, at man i slutningen af det 13. årh. (og i det 14. årh.) ligefrem lavede vers og indsatte dem i slægtsagaer, dels sådanne, som fra først af ingen havde (Njála), dels dem, som da først blev til eller stærkt omarbejdedes (Gretla, Svarfdœlas., [Harðars.] [1]). Det er den stereotype sagaform, man vil beholde; det er Islændernes konservative tilböjelighed på åndslivets område, der her gör sig gældende. Ligesom man i helgendigte bevarede den gamle drapeform med alt dens tilbehør, således gjorde man også på sagaskrivningens område.

---

§ 7.

Sagaens betydning, æmner, personfremstilling og stil.

»Disse sagaer er en uudtömmelig kilde, hvoraf så godt som alle videnskabsmænd kan øse og have udbytte; teologen, historikeren, juristen, filologen, digteren osv. — alle kan de her finde rige skatte« — har *Jón Þorkelsson* ytret [2]). Disse ord er ikke overdrevne; de antyder kort og træffende den vidtrækkende og alsidige betydning, de gamle sagaer har.

---

[1]) Jfr. hvad der ovf. s. 140 er bemærket om versene i Fornaldarsagaerne.
[2]) Fortalen til Laxdœla, Akureyri 1867.

I første række kommer naturligvis sagaernes historiske betydning; denne behøver vi ikke her at dvæle ved; den fremgår af det foregående og beror først og fremmest på, hvilken betydning og gyldighed man tör tillægge den islandske tradition; der er i det foregående gjort et forsøg på at påvise, at den sandsynligvis er meget stor. Selv om en del af det fortalte må forkastes enten som helt og holdent beroende på misforståelser eller som fantasiprodukter eller er så fejlagtigt, at den historiske kærne vanskelig lader sig bestemme tilfulde, bliver der dog altid så meget tilbage, at landenes, Islands og Norges, almindelige historie på grundlag af den kan skildres og det temmelig fyldig i alle dens hovedtræk hele tiden igennem. De ökonomiske og sociale tilstande belyses på mangfoldige måder, uagtet de sjældent ligefrem beskrives. Men samler man fra de mere pålidelige sagaer alle de herhenhørende oplysninger og lejlighedsbemærkninger, vil man kunne få et helhedsbillede, der, tiltrods for enkelte huller, dog må siges at være fyldestgörende i det hele.

Så godt som alt, hvad vi ved om den nordiske kultur, særlig den norsk-islandske, stammer fra de islandske sagaer. Hvad privatlivet angår, behøver vi kun at henvise til *Kr. Kålunds* afhandling [1]), hvor mand og kvinde følges fra fødsel til graven, og vi får det klareste billede af et livs førelse og dettes forskellige stadier indtil de mindste detaljer, lige fra börnenes lege og legetöj, de voksnes mere alvorlige lege til livets alvorligste öjeblikke. Der er her næppe nogen side af menneskelivet, der ikke bliver mere eller mindre fuldt belyst. — Hvad der kan fås ud af sagaværkerne med hensyn til bygninger og deres indretning også til de mindste detaljer, vil man tydelig kunne se af *V. Guðmundssons* skrift [2]). En levende og fyldig skildring af det »oldnordiske liv« har *Weinhold* i det hele formået at give i sin bekendte bog [3]); her får vi bl. a. en redegörelse for klædedragt og våben, fødevarer og næringsveje og meget mere.

Af andre områder kan følgende nævnes, hvorom sagaerne giver så at sige udtømmende oplysninger: *D. Schönfeld:* Der isländische bauernhof und sein betrieb zur zagazeit (1902), *Bj. Bjarnason:* Nordboernes legemlige uddannelse i oldtiden (1905),

---

[1]) Familjelivet på Island i den første sagaperiode i Aarbøger 1870, jfr. *H. Hildebrand:* Lifvet på Island under sagotiden Stockh. 1867.

[2]) Privatboligen på Island i sagatiden 1889.

[3]) Altnordisches leben, Berlin, 1856.

samt *Adeline Rittershaus:* Altnordische frauen (1917) jfr. *Inga Lindholm:* Kvinnoprofiler ur de isländska släktsagorna (Finsk tidskr. 83. bd. 1917), foruden flere mindre særafhandlinger, som *B. M. Òlsens* afhandlinger om sølv- og vadmelsværdi (Skírnir 1910), om korndyrkningen på Island (Búnaðarrit 1910) osv. *Hj. Falk:* Altnord. seewesen (1912), Altnord. waffenkunde (1914).

Om det å n d e l i g e liv, altså nærmest den hedenske religiøse opfattelse, får vi også gode oplysninger, skönt vi her har andre kilder ved siden af. Hvad den nordiske mytologi skylder sagalitteraturen, får vi at vide gennem *N. M. Petersens, E. Mogks, Golthers* og andres mytologiske arbejder[1]. Enkelte sagaer, som Eyrbyggja, udmærker sig i denne henseende. — Den i 1. bind af dette værk givne, temmelig fyldige beskrivelse af skjaldene og deres færd, deres virksomhed og betydning, er så at sige helt og holdent hæntet fra sagaerne.

Hvilket uvurderligt og uudtömmeligt kildevæld sagaerne i alle de her nævnte henseender udgör, må vistnok siges at være ganske ubestrideligt og er almindelig erkendt. Men også her må der naturligvis udøves en kritik over de enkelte sagaværker; det kunde jo tænkes, at forfatterne i givne tilfælde på ældre tider havde overført, hvad de kendte fra senere tider eller deres egen samtid; og der findes virkelig eksempler herpå. På den anden side ved vi, hvor lidet de enkelte kulturforhold i Norge og på Island har forandret sig i de tider, der her er tale om. Jfr. ovenfor.

Kun enkelte gange beskæftiger sagaerne sig med beskrivelse af det o f f e n l i g e l i v p å t i n g e, og havde man ikke her andre fyldige og pålidelige kilder (lovbøgerne), vilde det være vanskeligt at danne sig et klart og nogenlunde rigtigt helhedsbillede af de gamles rettergang og lovgivning. Dog er der flere sagaer som Egilss. og Eyrbyggjas., men først og fremmest Njála, der giver mange og interessante, tildels også fyldige bidrag til den islandske retshistorie, oplysninger om parternes færd på altinget, ved lovbjærget, for domstolene osv.; Njálas ialt væsenligt korrekte billede heraf giver et nok så livligt og anskueligt billede som lovbøgerne selv. Også om den ældre norske rettergang giver sagaerne os flere gode oplysninger. Men på dette område savner vi desværre en samlet og udtömmende redegörelse, der vilde være særdeles vel-

---

[1]) Nordisk mytologi 2. udg. 1863. — Grundriss. der germ. Philol. I. — Handbuch der germ. mythol. 1895.

kommen. *A. Heuslers* Das Strafrecht der isländersagas giver dog en udtömmende behandling af det æmne, forf. har villet skildre.

At dvæle ved den uhyre betydning for nordisk sprog på alle områder, ja for den almindelige sprogforskning i det hele, som sagalitteraturen har, vilde være ganske overflødigt.

Også den æstetiske betydning er uomtvistet, rent bortset fra, hvorvidt det fortalte er historisk eller ej. Det velbehag, man føler under læsningen af en saga, beror på dens æmner, fremstilling og stil, og vi vil nu betragte disse sider af sagen noget nærmere, uden at det er hensigten at udtömme dette righoldige og taknemmelige stof.

Af tidligere afhandlinger om dette æmne fortjæner særlig følgende at nævnes. Foruden den tidligere nævnte afhandling af *Bååth* (se ovf. s. 260), der dog ikke hovedsagelig handler derom, haves for det første: *Th. Möbius:* Ueber die ältere isländische saga (Leipzig 1852); efter en kort oversigt over sagaens udvikling og almindelige karakter gives der et delvis udførligt referat af nogle sagaer, særlig Vigaglúmss. med tilknyttede bemærkninger. Dernæst *Bernh. Döring:* Bemerkungen über typus und stil der isl. saga (Leipzig 1877, I; II udkom aldrig), der indeholder endel gode bemærkninger, men afhandlingen er noget kortfattet og indskrænker sig til enkelte sagaer. Endelig er der *R. Heinzels* meget udførlige og systematiske, men desværre meget skematiske afhandling: Beschreibung der isl. saga (i Sitzungsberichte d. philos.-hist. Classe d. kais. Akad. d. Wiss. i Wien, 97. bind, 1881). Vi vil i det følgende i en væsenlig grad støtte vor fremstilling til denne grundige og righoldige afhandling. I sin litteraturhistorie har *N. M. Petersen* kortelig berørt de herhenhørende spörsmål, hvorimod *R. Keyser* og *Rosenberg* så godt som helt og holdent udelader dem, idet de mere beskæftiger sig med sagaens oprindelse og udvikling. Det samme gælder *P. E. Müllers* afhandling: Om den islandske Historieskrivnings Oprindelse, Flor og Undergang (1832). Enkelte bemærkninger findes hos *J. E. Sars:* Udsigt osv. (II, 287), hos *Heusler* i Die anfänge osv. og andre steder.

Som allerede bemærket göres der først og fremmest i en saga rede for hovedpersonernes herkomst, og der kan da tillige følge mere eller mindre kortfattede bemærkninger om forfædrene, deres hjemstavn, stilling og karakter samt om den omtrentlige tid, i hvilken sagaen begynder. Den begynder som oftest med en formel som »En mand hed osv.« eller »Det skete i den eller den konges

tid«. Kun et par sagaer — Fóstbrœðras., Bjarnars. og Ljósvetningas. — har ikke denne sædvanlige begyndelse, men det kommer af, at de ikke nu findes i deres oprindelige skikkelse.

Hovedpersonerne beskrives i reglen i al korthed både hvad deres legemlige og åndelige fortrin angår; denne beskrivelse gives ikke altid straks i begyndelsen, men opbevares til et tidspunkt eller en situation, hvor den gör så meget kraftigere indtryk (Egils hos kong Adelsten efter »Vinhede«-slaget, Skarpheðins i Njála under böngangen rundt på altinget efter Höskulds drab); dette er en kunstners tilrettelægning og ordning. Ofte antydes i begyndelsen en persons egenskab, der senere vil komme til at spille en vigtig rolle i sagaen (Hallgerðs tyveöjne i Njála, Gretters ungdomsstreger, Egils uböjelige stivsind osv.). En indirekte beskrivelse af personerne fås dog mest og bedst gennem deres optræden og handlinger.

Fælles for alle sagaer er, at der i dem omtales forskellige slags stridigheder og fjendtligheder mellem hovedpersonerne, enten enkelte mænd eller slægter; dette kan siges at være enhver sagas hovedæmne. Grunden til disse fejder er ofte forskellig, udgangen er ligeledes forskellig, men som oftest tragisk. I Egilssaga foregår det meste af sagaen udenfor Island. Dens hovedperson, Egill, havde ingen stridigheder med indenlandske stormænd, men så meget flere og bitrere med udenlandske og med ingen ringere end selve den norske herskerslægt; for så vidt er denne saga enestående; i slutningen af den findes derimod en strid mellem Egils sön Torstein og den ondskabsfulde Steinar, som Egill bliver nødt til at blande sig i, og han gör det med sin sædvanlige energi. Denne sagas udgang er heller ikke egenlig tragisk; den gamle Egils hjælpeløshed i hans höje alderdom stemmer os ganske vist til et vist vemod, men den er ikke uden humoristiske, oplivende elementer, der endogså spreder et lystigt skær over den gamle stridbare mand; men sagaen har i øvrigt flere meget tragiske begivenheder at fortælle om (Torolfs fald, Böðvars drukning). Alt i alt er Bandamannasaga, hvis hovedperson, den gamle snedige Ófeigr, overlister sin uerfarne, men ærgærrige söns modstandere, snarest humoristisk, men dog ikke uden tragiske elementer. Morsom er her modsætningen mellem den gamle fader og den opvoksende sön; det er den evig unge strid mellem to slægtled. Denne saga foregår helt på Island, i herredet og på altinget, og drejer sig særlig om retssager. Fjendtlighederne og

bitterheden har her en anden og ublodig karakter (undtagen for et par bipersoners vedkommende) end i andre sagaer, som fortæller om forbitrede kampe og mandefald, processer og domfældelser, fredløshed og blodsudgydelser atter og atter. Undertiden får afslutningen dog en fredelig karakter, som i Eyrbyggjasaga, for så vidt som den gamle Snorre gode beholder sin magt og værdighed lige til sin død, uovervunden af alle sine modstandere. Derimod er sagaen ellers opfyldt af tragiske begivenheder af höj rang som den uskyldig anklagede og dömte Torarin på Mávahlíðs skæbne; endogså hans ædle hustru bliver ramt af skæbnens ublidhed. Ligeså tragisk er historien om, hvorledes Snorres modstander, den ædle gode Arnkell, må bøde med livet osv. — I Gullþórissaga fortælles tildels — som i Egilssaga — om kampe udenfor Island, tildels om stridigheder, der har deres rod i heltens tidligere færd på Island, og kampe, der tilsidst ender med forlig. — I Vatsdœlasaga er æmnet mangeartet, men i det hele ikke egenlig tragisk, undtagen for så vidt som den gamle høvding Ingimundr får sin bane på en ganske uværdig og ufortjænt måde. Hans sönner har fjendtligheder med andre, men uden synderlig tragisk udgang. Derimod er den unge Ingolfr, Ingimunds sönnesön, en afgjort tragisk person; denne smukke elskerskikkelse, i hvem alle unge piger forelskede sig, indvikles tidlig i trætter og dør af sår, han får i kampen; denne kamp står dog ikke i forbindelse med nogen elskovshistorie. — Svarfdœlasaga, der tildels er uhistorisk, indeholder en i flere henseender höjst ejendommelig fejdehistorie, hvor det dog særlig er den strænge behandling af den smukke, udholdende og stolte Ingvildr fagerkind, der fortrinsvis trænger sig frem; hun bliver gentagne gange solgt i udlandet som trælkvinde, indtil hun endelig opgiver sin trodsige holdning. Ellers ender denne saga lykkelig. — Den lille Vallaljótssagas indhold udgöres atter af blodige bygdefejder og gensidige manddrab; det er høvdingerne Vallaljótr og Guðmundr den mægtige, der her står overfor hinanden, men sagaen ender med fred og forlig. — Ljósvetningasaga kan særlig stilles ved siden af Vatsdœlasaga. Her findes bl. a. en skildring af en ejendommelig iversyge og misundelse mellem to gifte koner (jfr. Njála), af det uvenlige forhold mellem brødrene Guðmundr og Einar på Tværå osv., samt om Guðmundr den riges fejder i anledning af en forhånelse og deraf følgende manddrab (Þorkell hákr). I den sidste del af sagaen fortælles, hvorledes den fortræffelige Koðrán

Guðmundsson engang under en kamp vilde forlige de stridende, men blev dræbt; hans banemand blev senere dræbt i Norge. Ellers kan sagaen ikke betegnes som gennemtragisk. — Til disse sagaer slutter sig de østfjordske sagaer, som Vápnfirðingasaga, hvor der findes kampe og blodhævn, men også et endeligt forlig, der foregår på en ejendommelig smuk og rørende måde. Også Njála kunde for så vidt henføres hertil, som den jo til allersidst ender med forliget mellem de to gamle modstandere, Flose og Káre, tilligemed giftermålet mellem denne og den kvindelige hovedperson, der har voldt mordbranden med dens følger; men på grund af sin gennemtragiske karakter er den dog snarest at henføre til en anden gruppe af sagaer. Endelig kan her anføres den meget unge Flóamannasaga, der dog ikke særlig handler om familjetvist på Island, men vel om forskellige mere eller mindre sandsynlige kampbedrifter; særlig karakteristisk er fortællingen om en farlig rejse til Grönland, tildels af en meget sörgelig art. Dog ender sagaen godt.

I modsætning til de nævnte sagaer er andre, der har en udpræget tragisk udgang og kan siges at have denne karakter i det hele. Der kan atter her skælnes mellem to slags. Dels er der sagaer, der ender med hovedheltens undergang, bevirket ved, at han med eller mod sin vilje har indviklet sig i fjendtligheder og begået manddrab; dels er der andre, hvor kærligheden er med i spillet, og hvor hovedpersonen falder som offer for eller i anledning af sit kærlighedsforhold, der da er ulykkeligt.

Til den første slags hører flertallet af de her i betragtning kommende sagaer. I Hœnsaþórissaga fortælles om den retskafne, hjælpsomme høvding, Blundketill (rettere: Þorkell, hans sön, jfr. ovf. s. 229—30), og hans indebrænding ved den lavsindede rigmand Hönsetore, der fandt støtte hos en ellers brav mand, goden Arnkell, hvis sön han opfostrede. Det tragiske forhöjes ved, at denne sön uskyldig bliver dræbt; derimod føler læseren sig tilfredsstillet ved, at skurken får sin velfortjente straf. Senere opdigtet og uhistorisk er vistnok det træk, som sagaen indeholder om en løfteaflæggelse *(heitstrenging)* efter gammel skik. — I Hávarðarsaga knyttes det tragiske til den unge, håbefulde og redelige sön af den gamle helt og tvekæmper, digteren Hávarðr, kaldt den isfjordske; sönnen Óláfr »med björnevarmen« bliver af en isfjordsk høvding uden grund beskyldt for tyveri og dræbt; den

gamle fader mander sig efter nogle års forløb op til at hævne sin sön, dræber sin fjende, men bliver dömt til etslags fredløshed, d. v. s. til at forlade sit hjem og egnen. — Af lignende art er den lille Hrómundarþáttr; efter at hovedpersonen på grund af drab har måttet forlade sin egn og bosat sig andetsteds, indvikles han i fejde med norske købmænd; de angriber ham i hans hjem; han og hans unge sönnesön med flere falder. — Fóstbrœðrasaga er i en særlig forstand overmodets, forurettelsernes, kampenes og drabenes historie; det går slag i slag med mandefald, både uretfærdige og berettigede; her er næsten overalt blod og atter blod. Den ene fostbroder, den voldsomme Torgeir, dræber f. ex. engang en mand, »blot fordi han stod så pænt for et øksehug«; Torgeir bliver endelig dræbt af en grönlandsk høvding, og læseren føler ingen medlidenhed; snarere føler han sig lettet; men nu må Tormod, den anden fostbroder, afsted til Grönland, hvor han, den i grunden bløde mand, tager en frygtelig hævn. Selv falder Tormod i slaget på Stiklestad. Dog er der mange lyspunkter i sagaen. — Vígaglúmssaga handler om høvdingen Glúmr, der hævner sin uretfærdig dræbte fader og indvikles i forskellige fejder; han beholder længe overhånd ved personligt mod og snildhed, der bl. a. giver sig udslag i tvetydige, ordspilagtige eder, han aflægger, og hvorved folk føres bag lyset. Endelig bliver han overlistet af den kloge Einar, Guðmundr den riges broder, og må i sin höje alderdom römme sin gård og herredet. Den gamle høvdings skæbne er tragisk, minder om Egils, men er dog væsenlig forskellig derfra. — Nogen lighed med denne saga, dog tildels endnu mere tragisk i sine enkeltheder, er Hrafnkelssaga. Hovedpersonen, Hrafnkell gode, er meget overmodig og behandler en modstander derefter; imidlertid bliver han af denne overmandet, mishandlet og undgår med nød og næppe døden. Han bringes i en fornedrelsestilstand, som han dog benytter til at skaffe sig magt og myndighed igen og det lykkes ham at skaffe sig oprejsning. Det tragiske forhöjes ved, at anledningen til fjendtlighederne er et drab, som Hrafnkell mod sin vilje begår, men som han på grund af en hellig ed er nødt til at udføre. — Af en særlig mörk, tragisk karakter er Reykdœlasaga, Droplaugarsonasaga og Heiðarvígasaga. I den første af disse bliver den uskyldige, ædle gode Áskell dræbt, men för han udånder, får han sine tilstedeværende slægtninge til at love, at de ikke vil hævne ham, men modtage forlig. Men den ene af hans sönner, Víga-Skúta, var

udenlands; efter at være kommen hjem, føler han sig forpligtet til at tage hævn, hvad han også gör. Selv bliver Skúta tilslut underfundig dræbt af en af sine modstandere, efter at denne har lokket hans fosterdatter til at røbe dennes jordhus og indretningen derved. I Dropl. s. har vi det også med lutter kampe og drab, der har deres udspring i spottende udtalelser om enken Dropløg; hendes ene sön, Helge, bliver dræbt, men hævnes af den anden broder Grímr; denne dömmes fredløs, rejser til Norge og dør snart efter af sår efter en tvekamp. Heiðarv. s. er fra først til sidst en gennemført drabs- og blodhævnssaga; hovedpersonerne er den urolige høvding Víga-Styrr, Snorre godes svigerfader, der begår mange drab og selv dræbes tilsidst, samt Víga-Barðe[1]), hovedmanden i den såkaldte Hedekamp; han landsforvises og vender aldrig mere tilbage. — Til disse sagaer slutter sig endelig N j á l s-s a g a. Bortset fra erotikkens lidenskab, der her ikke findes, er denne saga i en fremragende grad de stærke lidenskabers historie; her er mange indviklede forhold med drabs- og blodhævnstilfælde, oprivende stridigheder og voldsomheder; her er på den ene side mange udmærkede personer, der alle, med undtagelse af Káre og Flose, får et höjtragisk endeligt; der er på den anden side lave og nederdrægtige karakterer, der bidrager deres til handlingens udvikling. Vi skal ikke her gå i det enkelte; kun skal vi minde om stridighederne mellem de to kvindelige hovedpersoner, Bergtora og Hallgerðr; om Njálssönnernes mange fejder og drab, hvoraf det på Höskuldr hvitanæsgode har en særlig betydning for tragediens udvikling. Det er dette, der fører til Njáls og hele hans familjes indebrænding; her er mange spændende og ophöjede optrin. Med indebrændingen kunde sagaen synes at have nået sit höjdepunkt; det er også tilfældet, men kun tildels. Næsten af en ligeså stor interesse og spændende kraft er den følgende proces på altinget, der til trods for stedets ukrænkelighed skulde ende så blodigt, samt endelig Káres hævn over indebrændingsmændene såvel i ind- som i udland. Det tragiske ved hele denne historie forøges i höj grad derved, at det er selve den vise Njáll, der, til trods for sin bravhed og kløgt, bliver et skæbnens redskab til fremskyndelsen af sagaens tragiske begivenheder. Dette er måske netop det, der i

1) Man lægge her mærke til alle de med *Víga-* (gen. plur. af *víg*, drab) sammensatte navne.

sagalitteraturen er udført dybest og finest, med en psykologisk kunst, der søger sin mage. Opmuntrende og oplivende under al denne tragisk-betagende handling er dog, og det i en særlig höj grad, Skarpheðins færd og tale, hans bidende sarkasmer og korte, fyndige svar; navnlig bidrager de meget til at dæmpe følelsen af uhyggen ved, hvad der foregår, og hvorimod alt hastende stunder. Endelig breder den omstændighed, at Hildigunnr tilsidst rækker Káre sin hånd, et mildt forsonende skær over det forudgangne. — Sammen med og indsat i Njála findes sagaen om G u n n a r på Hlíðarende, der indeholder et par mærkelige ægteskabshistorier (Unnr—Hrútr, Hallgerðr—3 gange gift, sidst med Gunnar) med flere spændende optrin, tildels af humoristisk art som Gunnars rejse og stævning af Hrútr. Hvad der her er særlig tragisk, er Hallgerðs skæbne og den skæbnesvangre rolle, hun spiller for alle sine mænds liv; den første har hun besörget taget af dage; den anden elsker hun og bliver dog i det mindste middelbart årsag i hans død, men sörger for, at drabsmanden dræbes. Endelig bringer hun ulykken over den retskafne og ridderlige Gunnar, en af de islandske sagaers mest sympatiske skikkelser. Gunnar begår drab, som Hallgerðr ved sit lumpne tyveri forvolder, han dömmes fredløs; ved bortrejsen gribes han imidlertid af sit hjems underfulde naturskönhed — et næsten enestående træk — og bliver hjemme. Han overfaldes nu på sin gård og dræbes efter et heltemodigt forsvar; også her griber Hallgerðr ind på sin sædvanlige måde; Gunnars buestræng bliver hugget i stykker, hvorpå han beder hende om at sno sig en ny stræng; hun har imidlertid ikke glemt »kindhesten«, hun fik af Gunnar, da det opdagedes, at hun havde ladet — stjæle. Her er der fuldt op af tragiske optrin, men de når deres höjdepunkt, forekommer det mig, i denne sidste handling af Hallgerðr. Gunnars død hævnes af Njáls sönner. Hallgerðr synker bagefter ned til at blive skurken Hrapps frille.

Til denne slags sagaer slutter sig to f r e d l ø s h e d s s a g a e r i særlig forstand: G í s l a s a g a og G r e t t i s s a g a. I den første fortælles, hvorledes Gisle Súrsson blev fredløs skovgangsmand, fordi han ifølge sin pligt hævnede sin fostbroder, men dennes banemand var Gisles egen svoger; her er grunden til fredløsheden og Gisles forspildte liv i dobbelt henseende tragisk. I 17 år levede Gisle som fredløs, allevegne forfulgt af sine fjender, indtil det endelig lykkedes dem at få bugt med ham. Under alle disse forfølgelser er Gisle en höjst sympatisk personlighed; hans bitre skæbne og

hårde lod formildes noget ved den støtte, han fandt hos sin trofaste, kloge og energiske hustru, der endogså kæmpede ved hans side i hans sidste stund. Ejendommeligt for Gisle er hans mange drömme, som volder ham bekymrede stunder, uden at han dog nogensinde taber sin ro og sit tålmod. Den oprindelige grund til drabene og ulykkerne var i øvrigt et par kvinders uforsigtige ord om deres lönlige tilböjeligheder, idet de trode, at der var ingen, der lyttede, men Gisles broder, Torkel, hørte det og bragte det videre. — I Grettissaga er Gretter den stærke hovedpersonen. Fra barnsben af ilter og kåd, en rigtig Till Uglspil, begår han forskellige streger, der mere vidner om sindets ustyrlighed end egenlig ondskabsfuldhed. Navnlig sin fader, der ikke yndede ham, spillede han forskellige puds, og dette spåede ham ikke noget godt. Ung begår han sit første manddrab, og han bliver efterhånden indviklet i stadig flere; endelig blev han den ufrivillige årsag til, at nogle unge Islændere brændte inde i Norge; hjemme dömtes han til skovgang. »Alt erfarede han på engang, sin dom, sin broders og faders død«. Nu begyndte der for ham et liv, der er uden sidestykke i de øvrige sagaer. Fredløs flakker han om fra egn til egn, efterstræbt men også, på sine steder, støttet. Selv hjælper han alle vegne den betrængte, hvor han kan, og er på den anden side ikke bange for manddrab, hvor det ikke kunde undgås. Hans yndlingstilböjelighed var at slås med bersærker og fremfor alt, at udrydde spøgelser. Efter at han endelig tilligemed sin trofaste broder Illuge havde taget sig ophold på en næsten utilgængelig klippeø, lykkedes det hans fjender at få bugt med ham. Hans sidste kamp er af en særlig vemodig-gribende art. Et forhöjet tragisk moment herved var det, at der var tvivl om, hvorvidt Gretter i virkeligheden var fredløs, da han dræbtes; sagen var den, at efter 20 års fredløshed blev man lige så fri som enhver anden, og der var flere, der påstod, at de 20 år var forløbne, andre regnede ud, at der manglede en uge. Tiltrods for alt det tragiske i denne saga er den egenlig ikke tragisk-tung at læse; dertil bidrager Gretters aldrig svigtende humør og sorgløshed; han ænsede ingen farer og det var, som om ingen bitterhed kunde fæste rod i hans sind. Altid havde han en spøgende bemærkning eller et fyndigt ordsprog til svar på rede hånd. Rørende skildret er forholdet mellem ham og hans moder, samt mellem ham og hans yngre broder, der fulgte ham i døden. — Endelig haves den halvt uhistoriske Harðarsaga, en tredje fredløshedens saga, der ender med fostbrødrene Hörðr og Geirs drab.

På overgangen til sagaer, hvor kærligheden spiller en hovedrolle, står Laxdœlasaga. Den kan i mange henseender stilles ved siden af de i det foregående omtalte sagaer; men dens hovedpersoner er og bliver Gudrun Osvífrsdatter og Olaf pås sön Kjartan; forholdet mellem disse to er sagaens hovedkærne. De elsker hinanden, trolover sig halvvejs med hinanden, hvorpå han rejser udenlands. Imidlertid forelsker Kjartans fætter sig i Gudrun og får hende til ægte ved en tvetydig beretning om Kjartans færd i udlandet. Gudrun er for stolt til at vænte på sin formentlig utro bejler. Mellem Kjartan og Gudrun er bruddet ulægeligt, det gode forhold kan ikke genoprettes. Endelig efter flere gensidige fornærmelser udvirker Gudrun, at Kjartan bliver dræbt; men om hendes følelser for ham både för og senere vidner hendes bekendte svar: »ham var jeg værst, hvem jeg elskede höjst«. Der er dyb tragik i hele forholdet, og Gudruns færd er af stor psykologisk sandhed. Hendes fire giftermålshistorier ligesom også Tord Ingunnarsons giftermål er interessante.

Vi kommer nu til de egenlige kærlighedssagaer. Her møder vi for det første Gunnlaugssaga og Bjarnarsaga, der ligner hinanden overmåde meget. Den førstes indhold er ovenfor meddelt. I den sidste saga er hovedpersonerne, ligesom i hin, tre: den dejlige bondedatter Oddny øfakkel, digteren Tord Kolbeinsson (I, 560—64) og Björn (I, 496—99). Oddny og Björn elsker hinanden, og det går som i Gunnlaugssaga: Tord frir, under Björns ophold udenlands, til Oddny og får hende til ægte efter at have sörget for, at det rygte blev udbredt, at Björn var død af sår. Kort efter kommer imidlertid Björn hjem. Tord tror at kunne forsone Björn ved at indbyde ham til sig; Björn tager imod tilbudet, men forholdet bliver naturligvis meget værre; kærligheden mellem ham og Oddny blusser atter op med fordoblet styrke, og sagaen lader os skimte et ægteskabsbrud fra Oddnys side. Der er således, tiltrods for lighederne, uligheder nok mellem sagaerne om Björn og Gunnlaugr. Striden mellem de to modstandere ender først med Björns fald for Tord. Oddny bliver halv vanvittig af sorg, og Tord ønsked mange gange, at Björn var ilive. Kærlighedsforholdet er i denne saga ikke skildret så himmelrent og yndefuldt som i Gunnlaugss.; det ene er langtfra en gentagelse af det andet. Det tragiske udfald er lignende. — I Kormákssaga er hovedpersonen, Kormákr (I, 526—31), den mægtige, lidenskabelige elsker; hans udkårne er den skönne bondedatter Steingerðr; der er i grunden

intet i vejen for deres ægteskabelige forbindelse, brylluppet er berammet, men så ødelægges det hele, blot ved hans utilgivelige nølen; hendes fader bliver så opbragt, at med giftermålet er det nu for bestandig forbi. Hvis der overhovedet er noget tragisk i forholdenes udvikling, forminskes det i höj grad ved Kormáks egen handlemåde, som ikke kan undskyldes. Men hans vedblivende urokkelige kærlighed til Steingerðr og til hende alene, forsoner os med ham, vor sympati følger ham og dem bægge. Steingerðr bliver to gange gift, først med den gamle, affældige Holmgöngu-Berse (I, 606—07), hvem hun forlader, dernæst med en bonde. Kormákr forfølger bægge hendes mænd med ufred og har tvekampe med dem, men er i reglen uheldig. Han og Steingerðr mødes ofte, men forholdet mellem dem er rent og pletfrit; de overnatter engang på samme sted, men Kormákr lægger et nøgent sværd imellem dem; det er Brynhilds og Sigurds historie om igen. Kormákr finder tidlig sin død i Skotland på en måde, som ikke står i forbindelse med hans kærlighed. — Endelig er Hallfreðarsaga en historie om ulykkelig elskov mellem digteren Hallfreðr (I, 544—54) og bondedatteren Kolfinna. De får ikke hinanden; hun bliver gift med bonden og digteren Grís Sæmingsson, hvem Hallfreðr aldrig bliver træt af at spotte. Selv gifter Hallfreðr sig senere i Sverrig uden dog at glemme sin første kærlighed. Han mister tidlig sin hustru og kommer tilbage til Island og træffer her engang sammen med Kolfinna, da hun var til sæters. Han overnattede der imod hendes vilje, i hvert fald lod hun således, men forholdet var ikke så rent som mellem Kormákr og Steingerðr. Selvfølgelig erfarede Grís, hvad der var sket, og fjendtlighederne mellem ham og Hallfreðr udbrød på ny. Hallfreðr døde tidlig, men heller ikke hans død står i nogen forbindelse med hans kærlighedshistorie.

Vi har her i korte træk skildret de enkelte slægtsagaers hovedæmner for at vise deres indbyrdes lighed og forskel. Ikke om en eneste saga kan det siges, at den er en gentagelse af en anden. Enhver er, hvad de fortalte begivenheder angår, noget for sig selv, noget individuelt. Der er ingen grund til på lignende måde at gennemgå de andre sagaværker, kongernes eller bispernes historie osv. Der kan i dem, navnlig i kongesagaerne, findes lignende tildragelser, kampe og ledingsfærd i det uendelige, private fejder og kærlighedshistorier, men der er ingen anledning til særlig at dvæle ved dem. En ting er der dog, der er fælles for omtrent alle sagaer, skönt den stærkest, dog ikke altid, fremtræder i slægtsagaerne;

det er troen på den altstyrende skæbne og dens magt. Alle oldtidsfolk var fatalister i udpræget forstand og vore forfædre ikke mindst. Menneskets liv var forudbestemt. Helge hundingsbanes kvad begynder med at beskrive nornernes virksomhed ved Helges fødsel; ved hver mands fødsel bestemte de skæbnetrådens længde. Utallige gange udtales troen på skæbnen i sagaerne ved udtryk som: »ingen kan modstå, undgå, ændre skæbnen« og lign. »Det går med de fleste ting, som det skal være«, siger den skæbnehengivne Torstein, da han erfarer, at barnet ikke var blevet sat ud. Alle, höje som lave, er besjælede af følelsen af at stå under denne magt, og den har sikkert i mange tilfælde virket dels æggende, dels sløvende og tilbageholdende. Torsteins adfærd i Gunnlaugssaga er åbenbart ganske afhængig af den skæbne, som drömmevarslet har åbenbaret ham. Det er drömmen, der er en åbenbarings form for skæbnen. Sådanne åbenbaringsformer forekommer oftere. Dels er det drömme (jfr. fremdeles Gíslas., Laxdœla o. fl.), dels völvevers og fremsynte mænds udtalelser eller troldkyndige folks ved sejdkunster frembragte forudsigelser. At man har sammenblandet sådanne forudsigelser, for så vidt som de er historiske, med skæbnen selv, er sikkert nok; rimeligvis har også de sandsigende personer selv trot, at de stod i en höjere magts tjæneste, og at hvad de sagde, var noget, de ikke selv bestemte. At deres spådomme i de fleste eller måske i alle tilfælde har virket med en afgörende suggestibilitet, er uomtvisteligt; herpå afgiver Vatsdœlas. et af de klareste beviser i völvens spådom om Ingimund og dennes handlen derefter [1]); her udtales tillige bestemt antagelsen af, at det er skæbnens egen bestemmelse, der udtales af völven; ti Ingimund siger: »jeg har besluttet at ændre min stilling, og jeg har i sinde at drage til Island mere på grund af skæbnens og mægtige tings [dette udtryk betyder sikkert intet særligt, men er væsenlig tavtologisk] bestemmelse, end af egen tilböjelighed« [2]).

Personerne i sagaerne. Disse kan for det første deles i frie og ufrie; til de sidste hører alle underordnede tjænestefolk og deslige. Vi vil først betragte de frie personer og da begynde med de mandlige.

---

1) Jfr. *A. Lehmann:* Overtro og trolddom IV, 285 f.
2) Jfr. herom *Bååth:* Studier osv. s. 111 f. og 160.

I eddadigtene kan heltene nærmest deles i to slags (I, 91); i sagaerne er forholdet, som vænteligt var, noget anderledes og mere indviklet. De i eddadigtene forekommende personer havde allerede i forfatternes tid på grund af deres uhistoriske væsen fået noget almindeligt, stereotypt, idealiseret ved sig, medens sagaens personer alle er historiske, og hele tiden levede i folkets tradition. Hine helte er sagnets store, ædle abstraktionsskikkelser, sagaens personer er grebne ud af livet, som de gik og stod, mennesker med virkelighedens kød og blod, derfor har hver sin udprægede individualitet; her er ingen fællestyper. Næppe to høvdinger er ens, skönt enkelte træk nok kan være fælles. Tiltrods for at Björn-Oddnys kærlighedshistorie i mangt og meget ligner Gunnlaugr-Helgas, så at man endogså fejlagtig har kunnet tro, at den ene kun var en genganger af den anden, er der dog i virkeligheden her tale om vidt forskellige karakterer; Björn er en ganske anden end Gunnlaugr, Oddny helt forskellig fra Helga, undtagen hvad deres elskovs styrke angår. Alt dette tyder på, at de enkelte karakterer fra først af er rigtig fastholdte. Nogle få type-rubrikker kan derfor vanskelig opstilles.

Vi har da for det første sådanne mænd som Borg-mændene, først og fremmest gamle E g i l l Skallagrímsson, der kun lever og ånder for sin familje og sine særinteresser, der hverken bryder sig om »stat eller kirke«, og aldrig træder op, undtagen når hans private interesser trues, men så gör han det også med så meget större kraft og virkningsfuldhed, at alt må böje sig derfor; til daglig derimod er han stille og medgörlig. Er modstanden uovervindelig for menneskelige kræfter, må der resigneres, men det göres ikke med det gode, og så finder resignationen sit smukke og gribende udtryk i sang. Egils sön T o r s t e i n deltager heller ikke i statssager, og dog er han lovkyndig. Skönt lidet yndet af faderen, ligner han ham dog i meget, kun er han mere fredsommelig og medgörlig; han kaldes »sagtmodig«; således vilde Egill aldrig være bleven kaldt; ikke desto mindre kan han optræde med kraft, når det gælder at værne sin ret og hævde sin myndighed. En lignende personlighed som Torstein er Á s k e l l gode fra Mývatn, en retskaffen karakter, der fremfor alt vil undgå strid og hader blodsudgydelse; under en hungersnød stiller han sig med en uimodståelig karakterfasthed imod mængdens ønske om at lette udkommet ved at udsætte börnene og aflive oldinge. Ligesom Áskell er også en anden høvding, S í ð u-H a l l r, et særsyn i det

10. årh. Denne, landets første døbte person, er godheden selv; alle vil han vel, og altid søger han at stille lidenskaberne. På altinget 1011 tilbyder han, for at forlig kan opnås, endogså, at han ikke vil forlange bøder for sin dræbte sön, Ljótr; hvad dette vilde sige i de tider, der her er tale om, ved man. Lignende træk forekommer også hos høvdingen Ingimund den gamle og dennes sön Torstein, der i dødens stund udtaler, at han ikke har været uretfærdig mod andre. Alle disse mænd havde fortrinsvis mere eller mindre at sige i deres eget herred; de danner en overgang til de egenlige statsmænd, de høvdinger og goder, hvis virksomhed i en særlig grad er knyttet til altinget og hvad der her foregik. Det er kraftige, kloge mænd, der i og for sig ikke er bange for voldsomheder hverken ude eller hjemme; de kan tillige være listige, ja ondskabsfulde og fremfor alt herskesyge. Sådanne mænd var f. ex. Tungu-Oddr (Hönsetoress., Egilss.), Snorre gode (Eyrb., Laxd.), Þorbjörn (Hávarð.), Vermundr, Víga-Styrr (Eyrb., Heiðarvs.), hvortil Gudmund d. mægtige (Ljósvetn.), Einar på Tværå (Glúm.) og Torkel krafla (Vatsd.) også må henføres. Det er dog en ikke ringe forskel mellem disse indbyrdes. Hos Snorre er herskesyge og kløgt ikke uden stænk af listighed [1]) de mest fremtrædende egenskaber; hos Gudmund er det overmod og herskesyge, hos hans broder Einar klogskab, hos Tungu-Oddr ondskabsfuldhed, hos Víga-Styrr overmod og voldsomhed osv. osv. En mand som Snorre kommer aldrig til kort, han gör aldrig noget, som kan göres til genstand for spot og spe. Det kan derimod Gudmund, ti han var egenlig ikke klog eller fremsynet; han var den første til at ville forære Olaf d. hellige øen Grimsø, men hans kloge broder Einar fik forslaget forpurret. Sammen med Einar kunde alle de »spage« mænd nævnes, det er juristerne og lovsigemændene, sådanne som Skapte og hans fader Þóroddr; de indvikles sjælden i stridigheder, men hævder deres anseelse og autoritet ved åndelig overlegenhed, der i samfundets organisation ikke kan undværes; deres bistand og råd må søges af alle. Dog også her er der forskel. Skapte f. ex. er ligesom hans fader ikke fri for at være listig og falsk; hans uheldige optræden på altinget 1011, hvis fortællingen derom ikke er noget overdreven, indbringer ham spot. Hertil kan den vise Njáll også

---

[1]) Karakteristisk er Gretters udtryk til hans sön Torodd, der forgæves havde efterstræbt Gretters liv: „jeg kan göre ved dig, hvad jeg vil, og jeg er ikke bange for dig, men jeg er bange for gubben, din fader, Snorre gode; hans planer har bragt mangen en til at bide i græsset".

regnes; han har en ejendommelig karakter. Han kan undertiden ægge sine stridbare sönner, når han er bleven hårdt prøvet, ved forblommede udtryk til hævn og drab. På den anden side er han den fredsommeligste, mest rettænkende mand, der vil alle vel og kun altfor vel: han fatter dybe planer, men med hensyn til disse er han omtrent enestående og en modsætning f. ex. til Snorre gode, idet de jævnlig mislykkes og fører til uheld og ulykke; han ligesom mangler den fornødne kraft og stålsatte hensynsløshed. — Af en anden art er igen en høvding som Flose; han vil helst undgå alt, hvad der kan stifte ulykker, i grunden en brav og hæderlig mand, men svag er han ikke. Tvungen ind på hævnens bane, udfører han hævnen på en grundig måde og véd bagefter med kraft og mådehold at hævde sin stilling og sin aldrig forminskede anseelse. Om hans modstander, den ædle Káre, gælder det samme, men han var aldrig en høvding i egenlig forstand som Flose. Med Káre går vi over til en ny gruppe af mænd; det er de tapre, heltene, hvis ungdom går til berömmelig færd helst på udenlandsrejser og vikingetog, for hvem det gælder ved ærlig krigerfærd at høste ære og guld (Káre, Gunnar); deres sind er ædelt, deres skjold uplettet, ingen umenneskelighed skæmmer deres krigshæder. De slår ikke folk ihjæl, bare for at se blodsudgydelsen. Det gör derimod en mand som Þorgeirr Hávarsson (jfr. ovf. 306), hvis hele færd er præget af den störste voldsomhed og dybeste ringeagt for et meneskes liv, men til frygt kender han og hans ligemænd ikke; det er i det hele lidet sympatiske personer. Deres valgsprog er: »dræb så mange, du har lyst, ligegyldigt om de er sagesløse eller ikke, og giv aldrig bøder for dem, gör aldrig uretten god igen«. Hertil hører mænd som Þorkell hákr (Njála), Holmgöngu-Berse (Kormákss.), jfr. Einar fluga (Harald hårdrådes s.) og fl. Enten får disse mænd ikke lön som forskyldt, idet de dør af alderdom (Berse), eller også bliver de dræbte; i enkelte tilfælde finder de deres overmand i hensynsløshed, som Þorkell i Skarpheðin i det kostelige optrin på altinget, og bliver til spot; man mærker da samtidens skadefryd igennem sagaens skildring, og den forplanter sig til læseren. Virkelige *illmenni,* som sagaerne kaldte dem, skurke, skildres næppe blandt de egenlige høvdinge, med mindre sådanne gamle, ondskabsfulde personer som Þórólfr bœgifótr (Eyrb.) og den underfundige rævepels, Mörðr (Njála), kan regnes hertil; derimod findes de blandt den lavere klasse af befolkningen. I modsætning til de sidste nævnte vilde krigsmænd står de mange andre,

der af omstændighederne drives til kampe og mandskab af forskellige ydre grunde, men som ellers kan være særdeles medgörlige og brave mennesker. Disse findes så godt som i alle sagaer (også Káre kan siges at høre til dem). Det er handlekraftige, energiske, som oftest usammensatte naturer, der holder på mandsæren og slægtshæderen, og for hvem det gælder at stå i det mindste jævnsides med andre standsfæller i enhver henseende. Det er ikke nødvendigt at opregne alle disse; de ligner ofte hinanden, men også her er der væsensforskelligheder tilstede. Særlig fortjæner Vigaglúmr at nævnes; hans tapperhed er uden grænser, men han har en egenskab for sig selv, en vis snuhed og lyst til at føre andre bag lyset og benytte tvetydige udtryk; han bibringer en ung mand den tro, at han er ophavsmanden til et drab, Glúmr selv har begået, og bevirker derved, at sagsanlæggelsen bliver urigtig; han aflægger ed ved 3 templer på, at han ikke har dræbt en modstander, men eden er indrettet således, at han tillige sværger at være banemanden. Det hjælper ham foreløbig, men han får bagefter at føle, at fals slår sin egen herre på hals. Vi nærer en vis beundring for ham, men ikke egenlig nogen sympati; derimod har en mand som Víga-Skúta og andre lignende personer, hvis færd helt igennem er åben og ærlig, men som må bukke under til sidst, vor fulde medfølelse. Således er også vor fulde sympati på Gunnlaugs og Björns, men ikke i samme grad på Hrafns og Tords side, netop fordi de ikke bærer sig ganske ærlig ad, og dog er der atter stor forskel på de to sidst nævnte. Tord er underfundig og ikke nogen god karakter — således som sagaen skildrer os ham; men det er muligt, at den overdriver noget; om Hrafns optræden jfr. ovf. 287. Til de her nævnte personer slutter sig sådanne ulykkelige som Gisle og Gretter, disse to typiske skovgangsmænd, der dog er så forskellige som vel muligt. Den ene, Gisle, er rolig, med et lidt melankolsk temperament, der uden betænkning følger pligtens hellige bud og tager følgerne deraf med koldsindighed og fasthed; en sjælden harmonisk sjæl møder os hos ham. Anderledes med Gretter, denne rastløs omflakkende, opvakte og livlige mand, uden spor af melankoli, men altid oplagt til spøg og vittighed. Så er der endelig de erotiske helte, der dog tildels falder sammen med de omtalte; det er ikke måneskinsmennesker, ikke sukkende eller romantisk smægtende trubadurer; de er kraftige, kærnesunde karle, der elsker hæftig, lidenskabelig og trofast, og som er rede til, hvad öjeblik det skal være, at kæmpe på liv og død med med-

bejlerne. Heller ikke de er støbte i en og samme form; der er stor forskel på en Gunnlaugr og en Hallfreðr, på en Björn og en Kjartan osv. I grunden er den sidste måske den mindst sympatiske; der er noget ufint ved ham, f. ex. i hans 3 dages belejring af Gudruns og hendes familjes hjem. Hvor ganske anderledes bærer Gunnlaugr sig ikke ad.

Det var sagaens høvdingeklasse, der her i korte træk er skildret. Der forekommer i dem et utal af andre ringere bønder; men også med hensyn til disse er forskellen meget stor. Særlig kostelige er sådanne personer, der er blevne meget rige, men som er af ringe herkomst; som mennesker er de ganske ubetydelige, de er ofte gærrige, mistænksomme og af lav tænkemåde. På grund af deres rigdom har de ofte gjort et godt parti og fået en kone, som i alle henseender er dem overlegen, og som, når det gælder, også viser sig at være den rådende i huset; de finder sig i tingene uden just at føle sig ulykkelige, men undertiden ser de sig nødt til »at gå fra« deres usselrygge af ægtemænd. Disse mindre bønder støtter sig ofte til egnens høvdinger, hvis sönner de undertiden har taget til opfostring. En af de kosteligste skikkelser, der hører herhen, er Njálas Björn i Mörk, en rigtig pralhans og hare, men dog ikke uden gode egenskaber som trofasthed. Man ler af ham, men yder ham samtidig sin sympati.

Af trælle og andre tredje rangs personer findes ikke få. De er enten trofaste mod deres herre, undertiden storsindede og omhyggelige, påpasselige og sympatetiske, som den rapfodede Ire (Egilss.), og lönnes derefter (frigives og hædres). Enestående ædel, men næppe synderlig historisk er Skíðe (Svarfd.). Andre er derimod rigtig trodsige, uforskammede og dertil uforfærdede (Þrándr i Egilss.) og brugelige til alskens skurkestreger (Melkolfr i Njála). Af en særlig humoristisk art er de to navne, Þorbjörn i Grettiss., hvoraf den ene havde tilnavnet »usling«, den anden »stakkel«; de kæmper med hinanden og fælder hinanden; men disse to er mulig tildels folkehumorens kostelige skabninger.

Endelig er der de egenlige, professionelle skurke, stimændene *(flugumenn)* og andre af lignende art. De første er rene vagabonder, der lader sig købe til snigmord og andre ugærninger. Ofte kommer de tilkort og tages tilfange, dræbes eller mishandles og forhånes og sendes således tilbage til den, der sendte dem (Bjarnars. og fl.). Til disse hører de egenlige bersærker, disse personer, der næsten altid er ikke-islandske, d. v. s. enten fore-

kommende i udlandet eller som midlertidigt opholdende sig på Island[1]), de er de eneste personer, der så at sige altid skildres på en og samme måde; h e r finder vi først en uforanderlig type. De enkelte optrædende bersærker skildres nemlig på samme måde uden individuelle egenskaber; alle skummer de og hyler af raseri, alle bider de i deres skjolderande osv., og alle opfører de sig tølperagtig, og altid eller som oftest er grunden til, at de nævnes, en og den samme (overmod og frieri til en eller anden bondedatter); det går dem også alle på en og samme måde; en ung helt træder op (Glúmr, Egill, fremfor alle Gretter, jfr. hans berömte kamp med de 12 bersærker i Norge) og slår dem ihjæl eller behandler dem således, at de må løse sig sårede af holmen med skam og vanære for livstid. Billedet af dem er stivnet og stereotypt, hvilket uden tvivl kommer af, at vi her har at göre med personer, der så at sige slet ikke fandtes på Island og snarest er at opfatte som hørende forhistorien til. Deraf kommer det også, at flere har samme navn *(Ljótr, Sóti)*, ligesom *Heiðr* er et fælles navn for sejdkvinder[2]).

Sagaernes personer bliver i reglen ganske kort skildrede. Det er da som oftest den y d r e beskrivelse af dem, der gives og da temlig nöjagtig. Vi erfarer deres ansigts form og farve, mund og næse, öjne og pande, hår og hårfarve, for ikke at tale om deres höjde og dröjde osv. Altid fremhæves med et særlig skarpt blik de forskellige legemsfejl, de mulig har. Det var navnlig disse, der gav anledning til alle de utallige ø g e n a v n e, som sagaernes personer så rigelig er udstyrede med, og som på et senere trin kunde gå, og i virkeligheden ofte gik over til at blive faste egennavne *(grettir, skjálgr, kári* osv.). Det er ingenlunde hensigten, at lade sagaernes helte stråle som idealer med hensyn til skönhed. Det er atter, kun ganske enkelte, der berömmes d e r f o r. Også dette viser sagaernes upartiskhed og samvittighedsfuldhed. Personernes åndelige tilstand skildres derimod ikke nær så udførlig i det hele; nogen psykologisk omstændelig analyse som hyppig i moderne romaner og noveller gives der heldigvis ikke. I ganske få, træffende ord, med et eller to eller efter omstændighederne flere adjektiver fremhæves de vigtigste egenskaber. Når det om Torstein hedder, at han var »en vis mand og sagtmodig, mådeholden i alle ting«,

---

[1]) Mænd som Skallagrimr var ikke virkelige bersærker, skönt de undertiden kunde bringes i et vildt raseri.

[2]) Jfr. *Heinzel*: Die beschreibung s. 126.

nævnes netop her de egenskaber, som han kommer særlig til at vise som en optrædende person i sagaen (Gunnls.). Om høvdingen Illuge den sorte hedder det (sst.), at »han var meget hårdsindet og støttede godt sine venner«, — atter egenskaber, som han netop udfolder i sagaen. Om Gunnlaugr selv hedder det først, at han »var tidlig moden« — dette går både på det legemlige og det åndelige, — dernæst anvendes usædvanlig mange (9) adjektiver for at beskrive hans ydre, medens hans åndelige egenskaber betegnes ved: »voldsom i sit sind, tidlig ærgærrig, mod alt uskånsom og hård, stor skjald og tilböjelig til at digte nid« — altså en forholdsvis udførlig beskrivelse. Hans modstander Hrafn beskrives kun efter sit ydre, undtagen for så vidt som han tillige siges at have været en »stor skjald«. Og således fremdeles. Udmærket og omtrent enestående er beskrivelsen af Vallaljótr og hans efter hans sindsstemninger vekslende klædedragt; når han var veltilfreds og glad, havde han en brun kjortel og en guldindfattet økse af en særlig art, men når han var vred og gik med drabstanker havde han en sort, kort kjortel og en økse med jærnbeslået skaft. Vi lærer altså personerne kun at kende i de store træk ved den direkte beskrivelse af dem, og dog kender vi de allerfleste så godt, og de står for os så klart og skarpt, at det er, som vi kendte deres sjæls lönligste kroge, deres allerinderste tanker. Det som fornemmelig bevirker dette, er de mesterlig skildrede handlinger og optrin, som personerne er knyttede til eller midtpunkt i, de ligeså mesterlig formede samtaler, hvori personerne ofte dog kun middelbart og ad omveje afslører deres indre for os. Hvor inderlig klar står ikke f. ex. en person som Gretter for os i alle hans livs forskellige afsnit og optrin, først som den uvorne dreng, der drejer halsen om på sin faders gæslinger og skamskænder hans hoppe for at slippe for den ulejlighed at vogte den, — som klør sin gamle faders ryg med uldkarter, også for at være fri for denne kedelige gærning, — som dernæst, som voksen mand, helt igennem trodser de farer, der omgiver ham lige til hans død, hvilket vilde blive for vidtløftigt her at opregne. I enkelte og storslagne træk står sagaernes personer for os i alle deres forehavender, i al deres gören og laden, i skildringens sollyse dagskær. Dette deres halvubevidste, middelbare sjælemaleri er en u o p n å e t kunst, ganske anderledes g o d kunst end nutidens ofte sidelange beskrivelser af sjælstilstande med tilbehör.

Og nu k v i n d e r n e. De forekommer naturligvis ikke i et så

stort antal som mændene, og det er sædvanlig kun gifte kvinder, der optræder, eller sådanne, der skal til at giftes. Den i det foregående almindelige beskrivelse af mændene kunde i mange punkter overføres på kvinderne. De er indbyrdes lige så forskellige som mændene; her er ingen generaliseringer, ingen almindelige typer tilstede.

Ved giftermålet er der i det hele kun sjælden tale om brudens tilböjelighed; den k a n være tilstede, men det er ikke hende selv (undt. når hun var enke), men hendes fader eller nærmeste frænder, der bestemmer, hvem hun skal have til mand. Sjælden eller aldrig kan der således være tale om en lang kærlighedshistorie för giftermålet. Om gensidig kærlighed er der derfor kun i ganske enkelte tilfælde tale (Sörle og Gudmund den mægtiges datter i Ljósv.), hvilket bekræftes ved det næsten stående udtryk: »der opstod [d. v. s. efter brylluppet] et kærligt forhold mellem ægtefolkene« *(tókusk góðar ástir með þeim)*. I det hele er der kun tale om gode og lykkelige ægteskaber. Om konen som husfrue får vi ikke ret meget at vide. Hun gör sin daglige gærning i hjemmet, uden at have lejlighed til at blande sig i andre, særlig politiske, sager. I sit hjem er hun æret og agtet og hendes myndighed på gården, f. ex. overfor tyendet, var næsten uindskrænket; manden lod hende ofte råde i al fald med hensyn til, hvad der kaldtes at være *innan stokks* (husvæsnet); således antager Bergtora selv en tjænestekarl. Kun éngang omtales en kone, der indenfor herredet og i dets sager endogså på sammenkomster gör sin autoritet i mandens fravær gældende; men det var også Egill Skallagrímssons datterdatter, Torbjörg d. digre, gift med høvdingen Vermund i Vatsfjorden. Da Gretter engang var så uheldig at blive taget til fange af de isfjordske bønder i Vermunds herred og skulde hænges, kom hun tilfældigvis derhen og befalede, at Gretter skulde løslades, hvis han vilde love ikke at göre bønderne dér nogen ufred, og skönt bønderne heller end gærne vilde se Gretter i galgen, turde de ikke andet end göre som Torbjörg vilde. Da så Vermund kom hjem, var han ikke særlig glad ved hendes handling, men hun svarede bl. a., at så vilde han anses for en endnu större høvding, når han havde en kone, som turde göre det, hvorpå Vermund takkede hende for, hvad hun havde gjort. Der findes oftere eksempler på, at konerne ser bedre og forstår klarere, når der er svig påfærde, og advarer da mændene, men i reglen forgæves. Bravhed, blidhed og forsøg på at formilde og glatte over er i det hele gennemgående

træk hos sagaens kvinder. Ægteskabsbrud findes yderst sjælden omtalte eller antydede; skilsmisse findes nogle gange, hvortil der kunde være forskellige grunde, som ukvindelighed (Auðr-Þórðr i Laxd.), impotens hos manden (Unnr-Hrútr, Njála), mandens usle opførsel osv. Troskab er derimod en almindelig dyd. Rørende er den hengivenhed og trofaste ståen last og brast med manden, som Gisle Súrssons hustru Auðr viser under mandens lange og trange fredløshedsår. Alle kender Bergtoras berömte svar lige för indebrændingen: »ung blev jeg givet Njáll, og jeg har lovet ham, at vi skulde have samme skæbne«. Moderkærligheden er stærk og opofrende; rørende er den skildret i forholdet mellem Gretter og hans moder; »jeg ved, at mod barnet er moderen bedst« ytrer han. Når sönnen bliver dræbt, er moderen hævngærrig og helmer ikke, för hævnen er taget, hvis der er mulighed derfor (Egils datter Torgerd, hævnen efter Kjartan, — hendes datter Turid, hævnen efter Hallr, Heiðarv. — jfr. Bjargey i Hávarð.); ligeledes er søsteren, når det kommer til stykket, lidet tilfreds med drabet på sin broder, uagtet hun, for at hævne sin mand, har opfordret dertil (Tordis, Gisle Súrssons søster). Grusom hævn over deres dræbte mænd afstedkommer kvinder som Gudrun (Laxd.) og Hildigunnr (Njála). Sådanne kvinder er opfyldte af flammende lidenskab og umættelig hævntørst; der er noget dæmonagtigt ved dem, og de bruger — ligesom Brynhild (I, 92) — ikke altid de hæderligste midler for at få deres vilje. Fremfor alle i så henseende må Gudrun (Laxd.) og Hallgerðr (Nj.) nævnes. Men i modsætning til Gudrun, der helt igennem trods sine fejl er en storslået og imponerende karakter, og som har en virkelig grund til sin opførsel, står den sidstnævnte, der ikke alene er hævnlysten og overmodig, men også en slet og umoralsk karakter; hun lader stjæle mad til sig, bringer død og fordærvelse over alle dem hun kommer i berøring med, for tilsidst at synke så dybt at blive den laveste og foragteligste persons frille, som nogen saga har at opvise; man kommer uvilkårlig til at tænke på en skikkelse som Marie Grubbe, og dog var denne sikkert ikke så slet som Hallgerðr; men strålende, indtagende, med ævner til at fortrylle mænd var hun. Der er i øvrigt noget småligt ved hende ligesom forresten også ved hendes kvindelige modstander, Bergtora; denne giver ellers et godt billede af en almindelig hustru, der styrer sin gård godt uden nogen særlig fremragende åndelig egenskab. Den strid, de to fører med hinanden ved efterhånden at besørge en række af

mænd dræbte for hinanden, gör unægtelig et noget ravnekrogsagtigt indtryk; den stolthed, som deri viser sig, kan vi ikke sætte synderlig pris på. Sandheden synes at være, at den kvindelige stolthed og den kvindelige smålighed ofte er i et uhyggeligt slægtskab med hinanden. En anden, men ublodig kvindetvist findes i Ljósvetn. s. mellem Gudmund d. mægtiges og Tore Helgasons hustruer; heller ikke denne strid og dens anledning imponerer ved sin indre höjhed og gör ingen af de stridende parter nogen ære. Mener kvinden, at hun er bleven forurettet, glemmer hun det aldrig og søger, ligesom manden, at hævne sig för eller senere. Særlig interesse knyttes der til de kvinder, der optræder som elskende. I reglen får de aldrig dem, hvem de elsker, men bliver af deres fædre bortgiftede til andre, hvem de ikke vil have. De bærer deres skæbne med resignation, tildels måske uden bitterhed og synes at have fundet et vist behag i deres mænd som Steingerðr (Korms.) og Kolfinna (Halfreð.); de to andre: Oddny og navnlig Helga kunde derimod mindre finde sig i deres giftermål, og de glemte aldrig deres første kærlighed. Over alle andre hæver sig Gudruns mægtige skikkelse; hun holder, tiltrods for sin oprindelige kærlighed til Kjartan, i virkeligheden af Bolle, og hun lader denne hævne. Hun er den kloge kvinde, der forstår at bevare sin koldsindighed og ydre ro; trods alle skæbnens tilskikkelser bevarer hun sin overlegenhed og sit ry til sin dødsdag, og står således værdig ved siden af sin trofaste ven og rådgiver, Snorre gode. Hun lader Kjartan dræbe, det er sandt; men hun var bleven hårdt krænket af ham, foruden at hun havde haft grund til at tvivle om hans oprigtighed, og skylden lå ligeså meget på hans som på hendes side; det er ikke dette, der kaster en plet på hendes karakter, men vel det, at hun lod det prægtige hovedlin *(motr)*, der ganske vist oprindelig havde været hende tiltænkt, rane og ødelægge. Det var atter noget småligt, men det er også det eneste smålige eller mindre ædle, der klæber ved hende. Hvor stor viser hun sig derimod ikke efter drabet på Bolle i hin berömte samtale med hans drabsmænd, og hvor selvstændig viser hun sig ikke under selve brylluppet med sin sidste mand, da denne vilde lade en mand pågribe, der havde tyt til hendes hjælp. En ren modsætning til Gudrun er Kjartans hustru, den blide Hrefna, som elskede sin mand og hentæredes af sorg og græmmelse efter hans død. Enkelte underordnede, tiltalende kvindeskikkelser findes der også, f. ex. den unge Gudrid (i Gisle Súrss.) osv.

Alle disse kvindekarakterer er helstøbte og, ligesom mændenes, rent individuelle. De kunde fortjæne en bedre og fuldstændigere analyse, end den, der her i korte og almindelige træk er given. De beskrivelser, som sagaerne giver af kvinderne, er endnu kortere end mændenes, og det er da atter det ydre, der træder i forgrunden. En kvinde beskrives hyppigst som *væn* d. e. statelig og velvoksen, som *frið,* smuk af åsyn, eller *fögr,* en skönhed, öjnene, öjenbrynene, håret beskrives eller antydes oftest. Dygtige og praktiske kvinder kaldes *skörungr,* hvorved der også betegnes en större udvortes indflydelse end den almindelige. De indre egenskaber beskrives sjælden og mest, ligesom tilfældet var med mændene, indirekte. »En god kone«, »en vis, forstandig kone« hedder det ofte; undertiden fremgår disse egenskaber af den modsætning, som konen danner til sin mand.

Ægteskabsbrud og løsagtighed forekommer yderst sjælden (Snorre godes søster Turid), uhøviske scener er rene undtagelser (findes f. ex. i Grettissaga).

Om mange herhenhørende spörsmål angående familjelivet og slægtfølelsen kan der henvises til den fyldige fremstilling, *Kr. Kålund* har givet i sin afhandling i Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1870. Slægtfølelsen er af naturlige grunde overmåde stærk, eller rettere sagt altbeherskende; dog kan der være gradsforskel tilstede; således er forholdet mellem fader og sön undertiden noget spændt, i det mindste til tider, men faderen vilde ikke desto mindre sikkert have hævnet sönnen eller omvendt, hvis den ene eller den anden var bleven dræbt; derimod er forholdet mellem moder og sön og søskende overordenlig varmt og smukt og svarer fuldstændig til eddadigtenes fremstilling heraf (I, 89). Findes der en undtagelse herfra, har det sine særlige grunde. Forholdet mellem fostbrødre er så velkendt, at vi ikke behøver at dvæle videre ved det her.

Således er da sagaens personer skildrede med et psykologisk skarpsyn og en finhed, der er uovertræffelig og står fuldstændig mål med eddadigtenes uforlignelige karaktertegning. Fremfor alt må vi endnu engang betone det individuelle ved enhver karakter, så at den ene står i sine klare træk ved siden af den anden og adskillende sig derfra. Dette kan umulig være de enkelte sagaoptegneres skyld. Henved halvandet til to hundrede år efter personernes levetid kunde den ikke skildres på den måde, hvis ikke traditionen fra først af havde opfattet den således og fast-

holdt den ned igennem tiderne. Men den ros skal sagaoptegnerne have, at de trolig og redelig har gengivet, hvad de havde modtaget uden at forvanske billedet. Hvorvidt de har forskönnet de enkelte træk eller forstörret konsekvensen i karakteren kan naturligvis ikke opspores, men det kan efter alt at dömme næppe, i det mindste ikke i nogen udstrakt grad, have været tilfældet.

Som et eksempel på, hvorledes hver enkelt personlighed fremtræder skarpt afsluttet, kunde man henvise til den lille þáttr om Audun fra Vestfjordene, hvis hovedpersoner er den unge faderløse bondesön Audun, kongerne Harald hårdråde og dennes modstander kong Sven Estridsen; en biperson er den danske foged Åge. Man ved ikke, hvad man i denne mesterlige þáttr mest skal beundre, alt er lige vidunderlig skildret. Enhver af de optrædende personer er så plastisk, at de står for os i al deres særejendommelighed; deres rent menneskelige, uforfalskede natur fremtræder i al sin store simpelhed. Sympatien er ligelig fordelt mellem alle 3 hovedpersoner, og i Åge gives en type på lav og smudsig gærrighed, der vil findes til alle tider i alle lande i ethvert samfund. Dog anvender optegneren ikke et eneste ord for direkte at karakterisere sine personer; det er de simpelt fortalte optrin, gengivelsen af de faldne ord og samtaler, der er talende, beskrivende nok. Kosteligst er dog vistnok Audun selv i al sin barnlige enfoldighed og naturlighed, sin lidt bondeagtige kejtethed, men vi trækker aldrig på smilebåndet af ham. Han er ikke et öjeblik i tvivl om, hvad han vil, hans vilje er urokkelig; livet kunde fratages ham, men sin engang tagne bestemmelse lod han ingen magt fravriste sig. Og hvor indtagende er ikke hans ærlighed og retskaffenhed, hvor rørende er ikke hans kærlighed til moderen. Ligeså interessant og træffende er fremstillingen af de to konger, der i så mangt og meget var hinandens modsætninger; hvor udmærket klart fremtræder ikke Haralds humoristisk-joviale væsen og Svens retsindige mildhed. — Enhver saga kunde gennemgås på samme måde, og så godt som allevegne vil man finde samme karakterskildring, samme plastik, samme egenskaber i et og alt.

Man hører ofte den bebrejdelse fremført mod de gamle sagaer, at de er ensformige. Denne bebrejdelse er ugrundet, når man tager hensyn til det egenlige stof og den uendelige mangfoldighed af hændelser, tilstande og lign., der mere eller mindre nöjagtig omtales. Endnu mindre berettiget er den, når man tager den talløse mængde af optrædende personer af alle aldere og

stænder, hver med sin udprægede ejendommelighed, i betragtning. Den, der her taler om ensformighed, formår simpelt hen ikke at læse en islandsk saga.

Derimod må det indrömmes, at det forholder sig anderledes med stilen, fremstillingens klædebon; her kan man tale om ensformighed, og det af gode grunde.

Sagaernes indhold er mangeartet, jfr. *Rich. Heinzels* fremstilling, dog ikke så afvekslende og rigt som personerne, der optræder. Der er atter og atter skildringer af begivenheder, stridigheder, kærlighedsforbindelser, udenlandsrejser, kampe til lands og vands; navnlig disse beskrives med forkærlighed. Uagtet der her er ligheder til stede, er kampskildringerne dog ikke gentagelser af hinanden, men de enkelte optrin er ikke altid lige egnede til at afvinde os en uforminsket interesse; der er andre ting, som fortjæner större opmærksomhed; men for oldtidens læsere var det vistnok kampens enkeltheder, der netop var så interessante. Kun undtagelsesvis fortælles omtrent det samme et par gange i én saga. I reglen indeholder de skildrede enkeltheder ingen overdrivelser eller noget, som ikke kan være sket, noget, der overskrider det muliges grænser. Drömmesyn, trolddomskunster, genfærd og varsler (varslende genstande, som våben, der synger för vigtige begivenheder) hører ikke hid; det er noget, der for samtiden og traditionens bærere stod som uomtvistelige kendsgærninger [1]; de besad troens realitet. Anderledes forholder det sig med kampe med drager og andre fabeldyr, der dog kun undtagelsesvis forekommer; her er sagn og æventyr blevne indblandede i den virkelig historiske tradition ved den folkelige fantasis overførelse; *Heinzel* har [2]) fremdraget enkelte overdrivelser og umuligheder, som Gisle Súrssons sidste hug, der kløvede fjenden til bæltestedet [3]); fremdeles den tre-årige Egils vers (Egilss.) m. m., også samtaler mellem personer, der ikke kan forudsættes at forstå hinanden; men dette er dog noget andet, det er sagastilen, som her træder frem. Derimod har det mere at sige, når der fortælles om enkeltheder, som ingen kunde vide noget om, f. ex. Skarpheðins sidste öjeblikke i branden på Bergtorshvol; her har man fra først af, i tilknytning til Káres fortælling, af Skarpheðins

---

1) Jfr. *Döring* s. 10 ff.

2) I sin anf. afhandl. s. 159 f.

3) Om dette og lignende beskrivelser kan henvises til *Stgr. Matthiassons* afhdl. Benrögn i Skírnir 1916 (XC. årg.).

stilling og det sted, hvor hans lig fandtes, draget sandsynlige slutninger, der så gik ind i traditionen. Den kritiske læser standser ved alle sådanne steder med spörsmålet: »hvor kunde man nu vide det fra?«, og man vil da kunne opdage, at der i de fleste tilfælde må foreligge en skönsom, på et reelt grundlag opbygget slutning, som man kan finde mere eller mindre sandsynlig; den historiske troværdighed påvirkes ikke heraf i nogen nævneværdig grad. Virkelige overdrivelser og usandsynligheder findes overhovedet kun i de yngste sagaer og bearbejdelser, f. ex. i Svarfdœlas. (Klaufe, behandlingen af Yngvild fagerkind). Lærerige i denne henseende er de enkelte bearbejdelser af Olafernes sagaer; jo ældre disse er, des friere er de for legendariske historier, mirakuløse tildragelser og sagnagtige fortællinger; af sådanne er derimod de yngre bearbejdelser ligefrem opfyldte. Ellers bærer fremstillingen i reglen et jævnt objektivitetens præg, og det er rigtigt, når det hos *Döring* (s. 17) hedder: »Ligesom sagaskriveren aldrig tvivler det mindste om sandheden af de beretninger, der er komne til hans kundskab, således ønsker han, at også læseren måtte antage den ham givne fortælling for at være sand«.

Beskrivelser — af lande, lokaliteter, bygninger, klæder, våben, vind og vejr osv. — findes i det hele kun, når disse ting og forhold griber ind i sagaen eller står i forbindelse med de fortalte begivenheder og er af betydning for disse, men sjælden for sagaens egen skyld eller for blot at beskrive; dette kan en enkelt gang findes, navnlig i de yngre og yngste sagaer (tempelbeskrivelsen i Kjalnesingas.). Næsten enestående er Finmarkens beskrivelse i Egilss., men heller ikke den står isoleret, men hænger nöje sammen med den betydningsfulde rolle, som Finmarken spiller i den følgende fortælling. På sådant et område var det ikke til at undgå, at enkelte anakronismer kunde indløbe, således at forfatterne overførte på ældre tider, hvad der var skik i deres dage. Dette finder dog vistnok overhovedet kun sjælden sted. For det første var de islandske kulturforhold, som ovf. bemærket, meget lidet udsatte for at ændres på grund af landets afsides beliggenhed; følgelig var optegnerne ikke ret meget udsatte for fejltagelser. Dernæst er det klart, at de i mange tilfælde, hvor der var sket en forandring, meget vel kendte denne og kunde göre forskel på gammelt og nyt. Det hedder flere gange, og det så godt som i alle sagaer, »det var dengang skik, sædvane«, eller

om redskaber, våben, »som de brugtes dengang« og lign. At betragte sådanne bemærkninger som etslags forsøg på falskneri, vilde ganske sikkert være uberettiget; navnene og beskrivelserne fandtes i traditionen; hvor disse ikke fuldt passede med deres tids indretninger, mente man på den måde at måtte göre læserne opmærksomme på forholdene. Forsigtighed i bedömmelsen af ethvert sted må naturligvis anbefales. I en saga findes, som ovf. bemærket, ikke gærne uvedkommende ting indblandede og vistnok aldrig i de ældre sagaer i disses oprindelige form. I yngre håndskrifter og senere bearbejdelser kan der enkelte gange findes uvedkommende ting indblandede, der da er interpolationer, som f. ex. stykket om Gretter i 1. kap. af Fóstbrœðrasaga — dette findes i A M. 132, derimod ikke i Flatøbogen, — stykket i slutningen af Hönsetoress., der er lånt fra Are frode osv.

Forfatterne eller optegnerne træder, som ovf. bemærket, aldrig frem i 1. person; men man kan i enkelte vendinger mærke dem. For ikke at blive beskyldt for at have udeladt, hvad de vidste og hvad læserne kunde ønske at vide, tilföjes undertiden oplysende sætninger af en negativ art som »men han (hun) er ikke navngiven«, »det er ikke fortalt, hvad osv.«, »man ved ikke« osv.[1]). Der findes enkelte subjektivistiske sætninger, der indeholder en, i øvrigt almindelig, dom, eller gengivelse af en mening. Der findes stundom betragtninger som: »heraf kan det ses, hvorledes eller hvilken« osv.[2]), men også her må man tage sig i agt for, hvad der kan være senere tilföjelser; således er ordene: »hvad der aldrig burde være sket« *(er œva skyldi* Gislas. s. 33) en senere redaktörs udbrud; de findes kun i den ene »saga«. Fra optegnerne stammer udtalelser om skæbnen og dens magt, der ikke sjælden findes. I en sætning som »sådanne og andre endnu mandigere formaninger« udtales ved de sidste ord ikke alene en beskrivelse, men også en dom; lignende korte antydninger af egne meninger er hyppige, ligesom i eddadigtene. Mindre tydelig eller måske slet ikke fremtræder de i forskellige sammenligninger, der anvendes nu og da, men hvoraf en god del i det mindste er gammel og stereotyp (»rød som blod« og lign.). Derimod fremtræder optegnerens positive kundskaber, når han udtrykkelig fremhæver forskellen mellem fortiden og hans samtid

---

1) Jfr. *Döring* s. 9, *Heinzel* 135. N. 6.
2) *Heinzel* s. 164 ff.

(se ovf.) med hensyn til de eller de skikke, stednavne, der har forandret sig osv.

Hvad nu særlig stilen i den egenligste forstand angår, er der, som bekendt, noget man jo plejer at kalde sagastil. Man behøver kun at have læst en enkelt saga både for at se, at der er en sådan, og erkende, hvori den består. Læser man så flere sagaer efter hinanden, vil man mærke, at stilen er meget konstant og ligner sig selv for det meste helt igennem. Man lægger mærke til, at de samme ord og vendinger atter og atter forekommer; man kunde sige, den samme stilsituation vender gentagne gange tilbage. »N. N. hed en mand« er en velkendt stereotyp indledningsformel, hvergang en ny person skal fremføres for læseren; men formlen har sin store betydning. Hvis det hed f. ex. »N. N. bonde på N. N. (stedet)«, kunde det lede til den misforståelse, at manden var omtalt på et tidligere stadium, og bevirke, at tilhøreren i den anledning kunde afbryde med et spörsmål om, hvorvidt det var tilfældet. For at undgå enhver sådan tvivl og for at undgå afbrydelse siger man derfor: »N. N. hed osv.«; det udtrykker ganske bestemt, at vi har med en ny mand at göre. Det samme udtrykkes undertiden endnu bestemtere ved: »nu må vi nævne en mand (de mænd) til sagaen« og lign. Når forfatteren en stund har forladt et æmne og gjort en udflugt til siden og så vender tilbage til et tidligere afsnit, for at fortsætte, hvor han slap, hedder det f. ex. »Nu er at fortælle om« osv., »der er nu at tage til (fat igen)«, »nu vender vi tilbage til det, som vi för forlod« eller lign. [1]). En hyppig overgangsformel er: »Således er det sagt, fortalt«. — Når en mand forsvinder fra skuepladsen, for ikke mere at vise sig, hedder det gærne: »og nu er han (hun) ude af sagaen«. Mange andre stereotype ord og vendinger anvendes som: »og således gjorde han« [ɔ: som det er fortalt, antydet eller planlagt i det foregående], »dermed skiltes de« [2]). Ordsprog og sentenser indledes i reglen med: »således som der siges« [ɔ: som ordsproget lyder]. Alt dette bevirker, at fremstillingen i sproglig henseende bliver temlig ensartet.

Fremstillingen er i det hele episk-dramatisk, således som det för (Döring) er blevet fremhævet. Episk — for så vidt som det hele skrider jævnt fremad i historisk-kronologisk, så

---

1) *Heinzel* s. 234 ff.
2) *Döring* s. 37—38.

vidt muligt pragmatisk sammenhæng. Dramatisk — for så vidt som den haster fremad tildels i dialogisk form mod en i mange tilfælde tragisk afslutning. Den rent historiske fortælling og den dialogiske form afveksler rigelig med hinanden. »Ved denne velgörende afveksling får indholdet en overordenlig friskhed og livlighed og, ifølge dialogens ejendommelige væsen, ikke sjælden en usædvanlig höjhed og noget storslået ved sig« [1]). Dette er træffende sagt. Kun må det tilföjes, at fremstillingen i det hele er jævn og ligefrem, ganske som dagligdagstalen var, og som den tildels endnu er. Nogen særlig forfatterstil for de enkelte sagaers vedkommende er der sjælden; dette kommer af, at stilen for allerstörste delen ikke er uddannet af forfattere, men af den folkelige traditions bærere; det er folkets sprog, der gengives, og dette var så at sige ens alle steder; der mærkes i enkelte sagaer en vis forkærlighed for sentenser og ordsprog (Grettiss., Njála, de østlandske sagaer [2])), men dette ændrer ikke karakteren i det hele; den gejstlig-retoriske svulst i enkelte bearbejdelser af kongesagaer og den af Fóstbrœðras. i AM. 132-Flatøbogen ser vi her ganske bort fra. — Sætningerne er i reglen meget korte og föjes til hinanden sideordnede ved hjælp af det almindelige bindeord eller partiklen *en* (»men«, også hyppig brugt, hvor andre sprog kræver »og«). Sætningsforbindelsen afbrydes meget ofte, idet en sådan partikel udelades, og en ny sætning indføres med et *Þá* (da) eller *Nú*, som dog ikke behøver at stå allerførst (»Da (Nu) begav man sig ...«, eller »Man begav sig da (nu)«). Underordning bruges ganske vist ofte, men på en overordenlig simpel måde; det er særlig tilfældet, når temporale eller kausale forhold skal udtrykkes (»Dengang da ..., Efterat ... da«, »Fordi ... da« osv.), eller hypotetiske (»Dersom ... da«), eller koncessive (»skönt ... da« osv.). Eftersætningen begynder i reglen med *þá* (da, så), der dog ofte udelades i ét, men findes i et andet håndskrift; undertiden — således flere gange hos Snorre — indledes eftersætningen med *ok* (og); dette kommer af, at sansen for den mest logiske sætningsforbindelse ikke altid fastholdtes i den folkelige udtryksmåde, eller også er der hos forfatteren i sætningens løb indtrådt en vis tankenuance med hensyn til ordenes sammenhæng; enkelte ligefremme anakolutier indtræder også, ofte ikke uden en vis retorisk virk-

---

1) *Döring* s. 29.
2) Sst. s. 32 f.

ning; i reglen er de dog af en så let art, at de næppe mærkes, eller de falder meget naturlig for den folkelige opfattelse. Hertil kunde föjes den hyppige og ejendommelige brug af en tidsbestemmelse (»En dag«, »en morgen« og lign.), hvortil der föjes en sætning, der begynder med *þá* (da), som om den foranstående bestemmelse (det ene tidsord) var en selvstændig forsætning. Kun sjælden bliver sætningerne indenfor et punktum forholdsvis mange og forholdet mellem dem noget indviklet, idet da f. ex. flere forsætninger og af forskellig art forbindes; følgende sted findes f. ex. hos Snorre: »Men fordi (I, kausal) så mange af jarlens hær var komne op på Ormen, som der kunde være på skibet, men (fordi) hans skibe (II, parallel-kausal) lagde rundt omkring Ormen, men (III, af samme art) kun en ringe mængde til forsvar mod en så stor hær, skönt nu (IV, koncessiv) disse mænd både var stærke og tapre, — så (V, eftersætningen) faldt de nu« osv. (Hkr. 1, 452 $_{7-13}$). Sådanne sætninger hører imidlertid til sjældenhederne og hidrører snarere fra den lærde, omhyggelig motiverende forfatter, end fra den folkelige fortælling. Relativsætninger (»En mand, som« osv.) er ganske almindelige, begrundende tilföjede sætninger, der indledes med »fordi« *(þvíat)*, ligeledes. De benyttes ofte til at anføre en kendsgærning, som ifølge sagastilen egenlig burde have været tidligere fortalt, men som forfatteren ikke för har fået plads eller lejlighed til; for at det, han nu egenlig vil meddele, ikke skal være altfor overraskende eller uforståeligt, begrunder han det eller forklarer det med det samme[1]. Også andre slags forklaringer (»der var nemlig, det var nemlig« osv.) findes, når det synes nødvendigt[2]. Virkelige sammenligninger findes, i modsætning til, hvad der er tilfældet i poesien (I, 102), temmelig hyppig; de indledes da med *sem, svá sem* (ligesom), hvortil så et andet navneord eller også en hel sætning med udsagnsordet i konjunktiv föjes (»rød som blod«, »så hurtig som en fugl flöj, *flygi*« osv.)[3]. Med sammenligningerne er enkelte udtryk og talemåder nærbeslægtede, når de anvendes i uegenlig eller overført betydning; de ligner noget skjaldenes kenninger, hvor to sammenligningsled er smæltede sammen til ét, som når det i Eyrb. hedder: »nu er den gamle örn [det er Arnkell gode, der menes] flöjet til

---

1) *Heinzel* 197 f., 207 f., 279 f.

2) Sst. 224 f.

3) Jfr. *Heinzel* 166 ff., *Döring* 38 f.

sit bytte på Örlygstad«, eller i Njála: »en stor okse [öldungr, det er Gunnar, der menes] er nu fældet til jorden« [ɔ: dræbt][1]) osv. Sådanne udtryksmåder benyttes med en primær forståelse af deres betydning, det er ikke mundheld, der anvendes så tit, at de er slidte og derfor går ind ad det ene øre og ud gennem det andet. I det hele har sproget en primitiv kraft og betydningsfuldhed, der endnu mærkes som usvækket; således også med hensyn til de ordsprog, der findes; de anvendes med en finfølelse og forståelse, som man i nutiden kun kan være misundelig over, hvor ordene er ligesom slidte mønter, hvis præg er fuldstændig udslettet, og hvis værdi derfor er ukendt for mængden.

Til stilen kan endvidere henføres, at sindstilstande ikke gærne beskrives, undtagen da ganske kort og med et eller to tillægsord. Derimod er det yndet, at lade dem fremtræde eller antyde dem i noget ydre, enten ved beskrivelse af en persons udseende og klædedragt (Egill hos kong Adelsten i Egilss.; jfr. om Vallaljótr ovfr.), eller ved en håndgribelig virkning eller udslag af den indre affekt (Egill svulmede således op — da hans sön blev begravet —, »at klæderne rævnede«) eller ved at anføre den handlende persons gebærder og handlinger[2]); også i uvilkårlige stemningsudbrud, som når den elskende pige, idet hun ser sin elskede komme ridende i det fjærne, ytrer så ejendommelig könt, at »nu var der solskin og søndenvind«; på den måde fremkommer der en »halvkvædet vise«, der ikke er til at misforstå, og som gör langt bedre og större virkning end alenlange beskrivelser.

Det er blevet fremhævet, at alle sagaer er mere eller mindre dialogiske, d. v. s. så snart der er to eller flere tilstede på engang, fortælles der ikke alene indirekte, hvad enhver sagde, men, efter god folkelig skik, slår denne gengivelsesmåde idelig over i den direkte gengivelse, d. v. s. der anføres samtaler, dialoger i ordets egenligste betydning. Og her viser forfatternes kunst sig næsten på det klareste, idet enhver af de talende udtaler sig individuelt og konsekvent, således som situationen kræver og som hans karakter ellers fremtræder. Men replikkerne er korte, og der siges aldrig mere, end hvad der er höjst nødvendigt. Der er forskel tilstede på sagaerne; i enkelte, som Heiðarv. er dialogen overordenligt stærkt fremtrædende, medens den anvendes mere

---

1) Jfr. *Heinzel* s. 171—2.
2) Sst. 203, 216 ff., 208 ff.

sparsomt i andre. Nogen Svada sidder der dog ikke på de gamle Islænderes og Nordmænds tunge[1]. Disse replikker er ofte nok blevne særlig fremhævede, man har sammenlignet dem med slag af sværd og hug af økser. Snart er det bitter alvor, snart skæmt og vid og munter tale, snart bægge dele på engang som f. ex. i den berömte samtale mellem brødrene Sigurd og Eystein (mandjævningen). Djærvhed i udtrykket mangler der ikke, hvorimod skældsord og lave ukvemsord er yderst sjældne og mulig undertiden indsatte af senere afskrivere[2]. I skildringen af vanskelige forhold, f. ex. Unns beskrivelse af hendes kranke ægteskabslykke (Njála), mærkes en overordenlig blufærdighed og kvindelig finfølelse, når hun skal til at åbenbare faderen, hvordan sagerne stod; hun gör det både på vers og prosa, men på en sådan måde, at ingen kan forarges over udtrykkene — bortset fra et enkelt håndskrifts sene og smagløse udmaling —. Med hensyn til formen skal det bemærkes, at dialogen ofte slet ikke betegnes ved nogen overgang eller indledningsord (f. ex. »hun bød ham at dræbe en eller anden« — »hellere end at alle undslipper«). Men ofte indskydes et »sagde han (hun)« i den direkte tale eller tilføjes bagefter (f. ex. »han sagde, at han vilde blive hjemme, »og vi bægge to«, sagde han«). Endelig kan det ganske simpelt hedde: »han sagde«, »han svarede«.

Upersonlige udtryk er i det gamle sprog overordenlig hyppige og giver stilen en ejendommelig farve, som ikke undlader at göre sin virkning.

Hvad nu endelig ordenes stilling og sammenstilling indenfor sætningen angår, kan den i det hele og store siges at være meget ligefrem og i overensstemmelse med det naturlige talesprog. Den almindelige rækkefølge af ordene er subjekt — prædikat — objekt (»han havde en sön« osv.), hvor da dette sidste ikke mangler. Begynder sætningen med et »Nu« eller »Da«, må verbet stilles straks efter dette ord og derpå subjektet. Men verbet stilles — og det er det, der for nutidslæsere udenfor Island er det mest afstikkende — også meget hyppig i spidsen af sætningen

---

1) En himmelvid forskel er det at læse Saksos endeløse taler, der tilmed er opfyldte af gentagelser og udtværelser af den samme tanke; man kan mærke, at han er gået i skole hos de klassiske retorer og at det ligefrem er ham en fornöjelse at bruge så mange ord som muligt i det fremmede tungemål, som han — desværre — kunde altfor godt.

2) *Döring* s. 33—4.

(»Fór de da« osv.), hvorpå subjektet umiddelbart kommer. Hører et adjektiv til substantivet, kan det lige så godt stå bagefter som foran, undtagen når det er tilnavn; så står det altid bagefter [1]. Den allersimpleste orden af ordene er imidlertid hyppig forladt både i den episke fortælling og i dialogerne. Det er her den retoriske sætningsbetoning, der spiller en vigtig rolle og ofte frembringer smukke resultater. Fortælleren eller forfatteren viser nemlig en udpræget sans for, hvorledes de ord skal stilles, der af naturlige grunde skal stråle stærkest i følelsens og stemningens glans. Når det f. ex. hedder: *lítil var gleði manna at boðinu* (»der var kun ringe glæde blandt folk i bryllupet«), er *lítil* her på en træffende måde stillet i spidsen, så at ordets egenlige betydning ligesom bliver dobbelt forstærket ved dets retoriske betoningsvægt; man føler dette bedst, når man omstiller ordene og giver dem den allersimpleste orden (ɔ: *gleði manna var lítil at boðinu);* det hedder *dunði på blóðit um hann allan* (blodet — de levrede blodpartikler — faldt ligesom raslende ned af ham); hvilken k r a f t er der her ikke lagt ind i verbet, netop ved at stille det forrest! På lignende måde sættes jævnlig adverbielle præpositioner mellem verbet og objektet for eftertrykkets skyld, f. ex. *þeir lögðu til fund* (f. *þeir lögðu fund til,* de berammede et møde »forat«), mødets h e n s i g t bliver herved stærkere betonet; også virkelige præpositioner bliver undertiden stillede således og altså fjærnede fra det styrede substantiv, ja, præpositionen kan gentages foran dette (f. ex. *hann hefir* **í** *gengit* **í** *málit).* Klarest fremtræder denne stræben efter retorisk ordstilling i sætninger som: *kveð ek yðr þeira orða allra, er* **yðr** *skylda* **lög** *til um at bera;* de fremhævede ord er og bör være de stærkest betonede, når hele sætningen ikke skal være ganske ligefrem farveløs; man mærke også den flydende form og smukke afrunding, som sætningen har opnået; et andet eksempel er: *þviat* **Haraldr** *ætla ek at* **skjótt** *man* **hér** *koma,* osv.

Som følge heraf er man berettiget til at tale om en stilk u n s t og det i allerbedste forstand, hvad enten den er bevidst eller ubevidst; den er måske bægge dele, dog snarest og mest det sidste. Ordenes stilling fødes så at sige samtidig med følelsen, der frembringer dem, og står i en umiddelbar sammenhæng og i den smukkeste harmoni dermed. Det er næppe tvivlsomt, at denne stil

---

[1]) *Inn heilagi Óláfr konungr* er noget andet end *Óláfr konungr inn helgi.*

skyldes mest traditionen og den folkelige fortælling selv[1]). Sagaoptegnerne har modtaget den med en medfødt forståelse og sikkert ikke på noget punkt gjort det modtagne ringere ved deres behandling deraf.

Vi har måttet lade os nöje med disse antydninger, eftersom det nærmere om stil og fremstilling som sådan vil kræve speciale afhandlinger af stilistisk, delvis kulturhistorisk indhold. Hensigten med den almindelige beskrivelse af sagaens indhold og form har hovedsagelig været den at søge at få öje på optegnernes (eller forfatternes) vigtigste egenskaber og forhold til deres kilde, den gamle tradition. De gamle sagaskrivere kan da omtrent karakteriseres således: de er, tildels hver på sin måde, oldtidsforskere og historieskrivere, hvis formål det er at fremstille en eller flere hovedpersoners livshistorie, således som den opbevaredes i traditionen; dennes enkeltheder knyttes, forsåvidt dette ikke allerede var sket i overleveringen, sammen til et velordnet, fastbygget hele, såvidt muligt på en pragmatisk måde, så at årsag og virkning fornuftmæssig søges fastholdt og fremstillet. Men stoffet var ikke allevegne lige godt lagt til rette, lige let at ordne, ligesom det også på visse steder var mere brudstykkeagtigt end andre steder. Disse forfattere får undertiden lejlighed til at vise os deres kulturhistoriske interesser og kundskaber, ligesom de ved enkelte subjektive bemærkninger og indirekte betragtninger giver os et, om end kun altfor ringe indblik i deres egen ånd og opfattelse. På den anden side forstår de at give det faktiske indhold i et dertil svarende passende sprogligt klædebon. Hvor meget der end skyldes traditionen på den ene og de egenlige forfattere på den anden side, et er sikkert, at vi her har med kunstneriske frembringelser at göre, både med hensyn til samvittighedsfuld indsamling, fornuftig ordning af det givne stof, og med hensyn til sproglig fremstilling.

I modsætning til traditionens bærere og de egenlige forfattere må bearbejderne fra den sidste halvdel af det 13. årh. og derefter bestemt stilles. Ved interpolationer og tilföjelser af forskellig art bringer de forstyrrelse og forvirring ind i en god sammenhæng, forfalsker og forfusker ofte det oprindelige værk eller også ødelægges det halvvejs ved en forkortelse, der, foruden at gå ud over

[1]) Jfr. *Sars:* Udsigt II, 287: „Stoffet var givet og stilen i det væsenlige ligeledes; hint var lige så rigt som denne var virtuosmæssig uddannet og affattet efter sin genstand“.

indholdet, navnlig forværrer den sproglige fremstilling. Med andre ord, tiltrods for den levende historiske interesse, er sansen for komposition og stil, formfuldendthed og logisk helhed langtfra levende i tilsvarende grad. Et kortfattet, afsnuppet sprog er ingenlunde at betragte som tegn på alderdom; hvor sligt findes, er det snarere ret mistænkeligt. *C. Rosenbergs* opfattelse er ganske rigtig, når han ytrer [1]: »Men hvorledes end digt og virkelighed er blandede, så har disse fortællinger ikke fra først af været törre remser af nøgne kendsgærninger, men fyldige skildringer af menneskers liv i handling og tale«. Noget lignende må *N. M. Petersen*[2]) have ment, når han kalder sagaerne »fuldendte historiske romaner«, skönt hans betegnelse: »romaner« ikke kan betragtes som rigtig eller retvisende. Derimod kan jeg ikke slutte mig til *J. E. Sars'* betragtning [3]), når han tillægger »den digtende fantasi« en stor betydning og vidt råderum, og jeg kan ikke betragte hans grunde for tilstrækkelige. I øvrigt er denne udmærkede historikers skildring interessant og tiltrækkende, og jeg har lyst til at afslutte hele denne undersøgelse med følgende ord af ham [4]): »Det er selvfølgelig herpå, disse sagaers styrke beror; det er, fordi de er fortalte med fuld sympati for og forståelse af de hedenske karakterer og motiver, der danne deres stof, at de er så godt fortalte; de viser sig på denne måde at være udbyttet af en udvikling, der har vedvaret gennem lange tider, men som altid er bleven sig selv tro, og som altid har holdt fast ved det engang givne stof, så at det kunde opnå en typisk form og en klassisk fremstilling«.

---

§ 8.

Sagaens arter og inddeling.

Vi har i det foregående særlig dvælet ved de islandske slægtsagaer og de norske kongesagaer; det er disse, der i hele den islandske sagalitteratur er af den störste vigtighed og interesse. Det meste heraf er uden forfatternavne; af forfattere kendes i det hele kun ganske få, og alle de, som kendes og udtrykkelig nævnes,

1) Nordboernes Aandsliv II, 194.
2) Litteraturhist. s. 220.
3) Udsigt osv. II, 294.
4) Sst. s. 301.

har udelukkende, med undtagelse af Are og Sturla Þórðarson og tildels Gunnlaugr, skrevet om norske konger. De fleste hører til den første halvdel af det her behandlede tidsrum, kun to, Snorre og Sturla, til den sidste; en enkelt, Styrmer, kan betragtes som stående midt imellem. Det er af flere grunde hensigtsmæssigt at opsætte behandlingen af de tre sidstnævnte til efter undersøgelsen af de navnløse sagaværker fra tiden omkring 1200. Disse sagaværker falder atter i forskellige afdelinger (jfr. ovf. § 4). Først og fremmest er der de egenlige isl. slægtsagaer tilligemed flere mindre þættir, der så at sige alle handler om personer og forhold i det 10. og det 11. årh. Disse slutter sig på en måde til den første del af Ares Íslendingabók. Dernæst kommer de sagaer, der vedrører den isl. kirkehistorie og biskopperne (Kristnisaga, Biskupasögur m. m.), der alle slutter sig til og danner en fortsættelse af den sidste del af Ares værk. Derefter følger den lange række af sagaer og samlingsværker om de norske konger, for så vidt som de er ældre end Snorre og Sturla, tilligemed dem, der behandler bilandenes (Orknøernes, Færøernes, Grönlands) historie eller andre nordiske æmner (Jómsvíkingasaga med mere).

Efter behandlingen heraf følger naturlig betragtningen af det 13. århs. forfattere, der danner tildels höjdepunktet og afslutningen af det originale forfatterskab, Snorre og Sturla med Styrmer, tilligemed behandlingen af de anonyme historiske værker fra omtr. midten af samme årh., som Landnámabók, Knytlingasaga og hvad der ellers kan være tale om. Endelig kommer de omarbejdede værker, særlig af kongesagaerne, og de sidste islandske slægtsagaer til omtále, samt de ældste islandske annaler.

I modsætning til alle disse sagaer, hvis historiske værd dog er meget forskelligt, står de rent uhistoriske sagaer, hvis indhold er hæntet fra de gamle, meget brudstykkeagtige minder fra tiden för den historiske tids begyndelse, hvis personer intet krav kan göre på at kaldes historiske og hvis historiske kærne, om der overhovedet er nogen, forgæves søges; deres hele karakter er meget ensformig og personerne kun lidet eller ikke individualiserede. Disse sagaer er de såkaldte *fornaldarsögur,* hvortil enkelte sagaer om ikke-nordiske sagn og sagnhelte slutter sig, hvis æmner tildels er hæntede fra bevarede og tabte eddadigte. Hvorvidt de herhen hørende sagaer alle tilhører dette tidsrum, kan være tvivl-

somt nok, især hvad den form angår, hvori de nu haves. Men da der ikke kan være tvivl om, at de i ethvert fald har eksisteret i mundtlig fortælling og flere af dem ganske sikkert også i skriftlig form, er det hensigtsmæssigt at behandle dem alle under et, og da i forbindelse med tidsrummets øvrige sagalitteratur.

Der haves fremdeles en mængde »sagaer«, der ikke vedkommer norden, først og fremmest sagaer om apostle og helgener, jomfru Maria osv. Ganske vist er disse sagaer nærmest at betragte som gejstlig opbyggelseslitteratur, men fordi deres indhold er eller udgives for at være historisk og de i oldtiden åbenbart regnedes til *sögur,* vil de være at behandle i overensstemmelse hermed. Af en mere almindelig art er de fremmede sagaværker, Gyðingasögur, Rómverjasögur, samt en såkaldt Veraldarsaga. Endelig knyttes hertil de romanagtige fremmede »sagaer« som Trójumannasaga, Bretasögur, Alexanderssaga, Karlamagnússaga.

Derimod hører de fremmede middelalderlige romaner (*Fornsögur Suðrlanda* med *Strengleikar* og lign.) for Islands vedkommende næppe til dette tidsrum. Denne oversættelseslitteratur er særlig og oprindelig knyttet til det norske hof og vil blive tildels behandlet i forbindelse med den norske litteratur.

Denne betydelige, tildels fra tidsrummets bedste tider stammende oversættelseslitteratur har så godt som ingen påviselig indflydelse udøvet på den øvrige samtidige sagalitteratur hverken med hensyn til form eller sprog; den var og blev fuldkommen uberørt af udenfra kommende strömninger.

---

§ 9.

De navngivne forfattere og navnløse sagaværker för Snorre.

A. Forfattere.

1. Sæmundr hinn fróði Sigfússon.

Sæmund kaldes ligesom Are, hvis ældre samtidige han var, næsten altid og udelukkende »den frode«. Han er ifølge islandske annaler født 1056[1]) og tilhørte en gammel fornem landnamsmandsslægt[2]), der gik tilbage til Mörejarlerne (Rögnvald jarl,

[1]) Isl. ann. s. 108. 318. 470, Flat. III, 508.
[2]) Ldn. 47 anm., Hauksbók 13. 63. 97–8; Njála 100. 103; 44 Prøver 58 og fl.

Torfeinars fader I, 444—45); han er på den ene side en datterdattersön af den berömte Síðu-Hallr og altså nærbeslægtet med Are (se nedenfor), på den anden side en ætling af den f. ex. fra Njála bekendte høvding Elliðagrímr og Refr den gamle i Brynjudal, samt endelig en sönnedattersön af Gudmund d. mægtige på Möðruvellir. Der mangler således intet i Sæmunds ætstorhed. Man undrer sig ikke over i ham at finde en for sin begavelse og lærdom berömt personlighed. Om Sæmunds ungdom og opvækst vides kun, at han meget tidlig rejste udenlands for at studere. Det fortælles [1]), at han år 1076, altså lige 20 år gammel, vendte tilbage (med Jon Ögmundsson Flat.) »fra skole« (»fra skole i Paris« ifg. Odd. ann. 1077 [2]), »fra Frankrig« siger Are. Nogle steder hedder det, at han kom hjem ifølge en opfordring af Jon Ögmundsson, den senere biskop († 1121) [3]); herved hentydes til en fortælling, der fremstilles på en temlig legendarisk måde i biskop Jons saga [4]), særlig den, der plejer at tillægges Gunnlaugr munk [5]). Her finder man allerede begyndelsen til den legende- og æventyrdigtning, som Sæmunds liv hele den islandske middelalder igennem var midtpunktet for; han skal have gået i »den sorte skole«, glemt sig selv og sit døbenavn og endelig ved trolddomskunster frelst sig fra sin læremester. Alt dette har sin rod i den almindelige opfattelse af Sæmunds, efter datidens forhold på Island utvivlsomt meget store lærdom og boglige indsigt, særlig i fremmed litteratur, der udtrykkelig fremhæves i Hungrvaka [6]), hvor han kaldes »meget klog *(forvitri)* og bedst lært af alle mænd«; og det er sikkert ved denne sin lærdom, at han kaldes »den störste støtte for guds kristenhed i dette land« [7]). Efter sin hjemkomst bosatte han sig på Odde og blev præsteviet [8]). Han har fra nu af udøvet en stor indflydelse i kirkelig-politisk henseende, men vi kender kun meget lidt hertil i enkelthederne. Vi ved, at han var virksom ved tiende-

---

1) Isl. ann. s. 110, Flat. III, 509.

2) Sst. s. 471; i Lögm. ann. s. 251 anføres dette ved år 1078.

3) Jfr. Ísl. bók kap. 9.

4) Bisk. I, 156. 157, jfr. anm. s. 156, hvor det hedder, at S. var i Rom (!).

5) Sst. I, 227—9; der er dog her kun om en interpolation i den oprindelige saga at tale.

6) Bisk I, 67.

7) Sst. I, 156 (Jónss.).

8) Isl. bók. k. 9.

lovens indførelse 1096 [1]), og han er en af dem, der siges at have haft del i den islandske kristenret, der i øvrigt er opkaldt efter bisperne Torlak og Ketill [2]). 1121 nævnes han [3]) som tilstedeværende på altinget i anledning af den strid, høvdingerne Haflíðe og Torgils da havde med hinanden; men det siges ikke bestemt, hvorledes han deltog i sagen og dens afslutning. Også på andre steder hentydes der til hans tilstedeværelse på altinget, men uden nærmere meddelelse om, hvori hans virksomhed bestod. Sæmund var gift med Gudrun, en datter af Kolbeinn Flosason, og havde flere börn, blandt hvilke særlig sönnen Loptr fortjæner at nævnes; denne blev gift med Tora, der bag efter viste sig at være en uægte datter af kong Magnus barfod; deres sön var den berömte høvding, Snorres fosterfader, Jon, stamfaderen til en overordenlig talrig slægt [4]). Sæmund døde den 22. maj 1133 [5]).

Hvad der ellers i kilderne meddeles om Sæmund, er kun løse og spredte bemærkninger, der indeholder forskellige »udsagn« af ham. Disse udsagn er af to slags. Dels er det m u n d t l i g e meddelelser, som når det hedder, at han engang på tinge, i anledning af pest og megen mandedød, ytrede, at »der ikke var færre døde end dem, der da var mødt på tinge« [6]). Hvorvidt det er en sådan, som der hentydes til i annalerne år 1047 [7]) ved anførselen af Sæmund som hjemmelsmand for den stærke isvinter i Danmark (»da ulve løb mellem Danmark og Norge«), er mere tvivlsomt; på grund af udtrykket »således siger S. d. frode« er jeg mest tilböjelig til at tro, at der her foreligger en henvisning til et s k r i f t. Af lignende art er to henvisninger (»således siger, [sagde] S. præst d. fr.«) [8]) om Naddoðs tog til Island, og (»og det siger S. d. fr.«)

---

1) Isl. bók k. 10.
2) Grágás (Kgb.) I, 36, (Sthb.) 45.
3) Sturl. I, 41.
4) Jfr. Ísl. Ártíðaskrár, særlig tabel I.
5) Isl. ann. s. 20. 59. 113. 252. 474. Flat. III. 513. Ísl. árt. skrár s. 29, jfr. Bisk. I, 75 (Hungrv.), hvor det hedder, at S. døde samme år som biskop Torlak om f o r å r e t. Med hensyn til Sæmunds liv m. m. kan hovedsagelig henvises til den af *A. Magnússon* forfattede Vita i Sæm. Edda I, 1787. Hist. eccl. I, 198 ff. *K. Maurer:* Ausdrücke, Anm. 7, Det islandske tidskr. Sæmundr fróði (vita af *H. Kr. Friðriksson*), *G. A. Gjessing:* Kongesagaens fremvext II, *samme:* Sæmund frodes forfatterskab i Sproglig-hist. Studier 1896, *G. Indrebö*: Fagrskinna (1917) s. 43—49, samt de litteraturhist. værker; Arkiv VIII, 227 ff., jfr. *G. Storm* i Snorr. St. Hist. skr. s. 14 ff.
6) Ldn. 329, Bisk. I, 31 = Hauksb. 148.
7) Eller 1048; Isl. ann. s. 108, 470. Flat. III, 507—8.
8) Fms. I, 235, Ldn. 27.

om Jomsvikingernes store og udmærkede hær[1]). Are frode anfører endvidere Sæmund som hjemmelsmand for, at Olaf Tryggvason døde samme år, som kristendommen vedtoges på Island (Ísl. bók kap. 7); her kunde man, ifølge Ares hele måde at citere på, snarest tænke på mundtlig meddelelse (jfr. Ares udtryk: *at sögu S.).* Endelig henviser munken Oddr til Sæmund angående Hakon jarls regeringsår[2]); i angivelsen af disse skal han stemme med Are. Af en endnu större betydning som henvisende til et skrift har følgende bemærkning hos samme forfatter: »disse ting omtaler S. præst den frode«[3]); straks efter hedder det her: »således har S. skrevet om kong Olaf i sin bog«, hvorpå fremstillingen af kongens forfølgelse af troldmænd følger. Dette udtrykkelige vidnesbyrd af en mand, der skriver kun omtr. 50 år efter Sæmunds død, kan ikke forkastes, ti skönt Oddr ikke var noget kritisk hoved, har man dog ingen grund til at tro, at han har villet opdigte en hjemmel; hvad skulde der vel have bevæget ham dertil? Da der nu ellers er utvetydige vidnesbyrd om, at Sæmund anføres som hjemmelsmand på den sædvanlige måde, hvorved man ellers altid henviser til skrevne værker, bestyrkes Odds udsagn derved eller rettere bevises. Vi kan således ikke undgå at antage, at Sæmund virkelig har skrevet en bog[4]). Mere tvivl kan der være om, hvad det er for en bog, og hvorledes den var; fuld sikkerhed angående dette spörsmål vil vistnok aldrig nås. De, som antager et skrift af Sæmund, antager for det meste, at der kun er tale om ét og ikke flere, og kilderne indeholder intet, der kunde pege i modsat retning, og intet, som ikke kan høre til et og samme skrift[5]); dette har, efter hvad man kan dömme, nærmest været en kortfattet fremstilling af Norges kongerække, hvor enhver konges regeringsår var anførte og de

---

1) Jómsv. 1879 s. 54; dette er ganske vist den yngste bearbejdelse af sagaen, men der er næppe grund til at tvivle om bemærkningens rigtighed.

2) ÓTr. (1853) s. 22—23, AM. 310 (udg.) s. 45.

3) ÓTr. (1853) s. 30, AM. 310 (udg.) s. 55, hvor et citat anføres. Den udtrykkelige angivelse af en bog findes kun i 310.

4) Som bekendt har en autoritet som *G. Storm* benægtet, at S. har skrevet noget som helst, Sn. Sturl. Hist. skr. s. 15.

5) Når der i Arkiv f. nord. filol. VIII søges godtgjort, at man ifg. „oldskrifternes vidnesbyrd er berettiget til at tillægge“ Sæmund forskellige værker, er dette ikke så. Der anføres kun, hvad vi ellers kender; forf. indrömmer også tilsidst, at alt det nævnte kunde indeholdes i ét skrift.

vigtigste tildragelser i hans liv nævnede. Dette bestyrkes ved en anden omstændighed . I digtet Nóregskonungatal fra omtr. 1190 (se ovf. 112 ff.) v. 40 siger dets forfatter, at han »har opregnet 10 konger, som alle nedstammede fra Harald [hårfagre] og nævnet deres regeringsår *(æfi)* således som Sæmund frode sagde«. Hermed kan kun menes et værk af Sæmund, fra hvilket de pågældende angivelser er hæntede.[1]) De nævnte 10 konger er alle Norges regenter fra og med Erik blodøkse til og med Magnus den gode (naturligvis med undtagelse af Sven Alfifasson, der også nævnes). Selvfølgelig er og må det være digterens mening, at hvad han har fra Sæmund også gælder Harald hårfagre, stamfaderen selv, således at »deres [regeringsår]« også indbefatter ham. Heri nødes vi til at se grænserne for Sæmunds kongesaga, og dette er i overensstemmelse med, at intet af det, som henføres til Sæmund som skriftlig hjemmelsmand falder i tid efter 1047 (Magnus' død[2])). Der synes tillige at være grund til at antage, at Sæmund har indflettet historiske bemærkninger om Island (den om Naddoðr) under omtalen af Harald hårfagre. Værkets hovedbetydning har rimeligvis været kronologisk, idet Sæmund er den første, der i skrift har opstillet og grundet de norske kongers række med angivelse af deres regeringstid; bægge dele kender vi heldigvis gennem det nævnte digt. Sæmunds værk har desuden sikkert været et grundlag, hvorpå senere historieskrivere byggede videre, og for så vidt var det af en stor betydning[3]).

At dette Sæmunds historiske arbejde har, hvad jo også væntelígt var af en mand, der havde studere i udlandet, været skrevet på latin, må bestemt hævdes, eftersom forfatteren til den 1. grt. afhandling udtrykkelig og udelukkende nævner Ares værker som skrevne i modersmålet; modsætningen giver sig af sig selv. Havde Sæmunds bog været skreven på islandsk, vilde han næppe have undladt også at nævne den i det mindste ved siden af Ares, så

---

1) Theodricus citerer et skrift: Catalogus regum Norwagiensium; denne titel svarer nöje til et navn som *Nóregs konungatal.* Har det været navnet på skriftet?

2) Det er uden tvivl i forbindelse hermed, at Sæmund har fået lejlighed til at göre sin annalistiske bemærkning om den stærke frost i Danmark.

3) Se herom *G. A. Gjessing:* Kgesag. fremv. II, 12 ff. I den interessante afhdl. i festskr. til Unger 1896 (Sprogl.-hist. studier) har Gj. sogt at vise, at Fagrsk. har benyttet Sæmunds tidsregning; hertil vil vi senere komme tilbage.

meget mere, som Are selv nævner Sæmund som en historisk autoritet, han har rådspurgt; dette bestyrkes tilfulde ved *Snorres* bemærkning, at Are skrev først på norrønt mål; *Gjessings* bemærkninger herimod [1]) kan jeg således ikke indse er begrundede. At Sæmund skulde have skrevet efter Are er ganske urimeligt.

Hermed er vi færdige med Sæmunds forfatterskab i egenlig forstand.

Fra et par gamle håndskrifter er der i Diplomatarium Isl. (I, 240. 503) fremdraget et par notitser, som skal hidrøre fra Sæmund, handlende om sol og måne ved verdens skabelse, om Adams höjde og legemsform samt om antallet af hans knokler og årer. Her er der åbenbart tale om æmner, der er hæntede fra den middelalderlige skolastik, og, hvis det er sandt, at disse bemærkninger går tilbage til Sæmund, er de en i øvrigt ringe del af, hvad han i udlandet har lært og som bl. a. har bidraget til hans verdensry. Om noget originalt forfatterskab vilde det her være tåbeligt at tale; i det höjeste kan der kun være tale om en oversættelse eller uddrag af et fremmed (latinsk) skrift. Det selvsamme gælder om et senere fremdraget „stykke“ af en foregiven, såkaldt „afhandling om ægteskab“ [2]), hvis det overhovedet har noget med Sæmund at göre. Dette kan betvivles, da det kun findes i et hdskr., der indeholder alle mulige blandinger og som er istandbragt af præsten *Gottskálk Jónsson* (1543); han ytrer, at stykket er skrevet efter hvad „Sæmundr [uden nogen nærmere betegnelse] valgte bøger til og skrev på latin“; en så mørk tale egner sig ikke til at indgyde tillid. Men selv om vi kunde gå ud fra, at stykket, der handler om de dage, når ægteskabeligt samleje ikke bör finde sted, i virkeligheden hidrørte fra Sæmunds efterladenskaber, er der atter her ikke tale om originalt forfatterskab, hvilket i dette tilfælde heldigvis kan bevises. Meddeleren af stykket, dr. *Jón Þorkelsson*, har uden grund søgt efter en original i Corpus juris canonici, uden at finde den der. Originalen findes hos *Beda* i hans værker i Baseludgaven VIII. tom., sp. 1132.

Det er disse kundskaber eller lignende, der har bevirket, at Sæmund i de islandske folkesagn bliver en særdeles yndet person [3]), der i lærdom langt overgår og ofte narrer sin gamle mester. — At Sæmund har ejet en efter forholdene betydelig bogsamling, holdt skole på sin gård Odde og således lagt grund til det ry, den nød som et »videnskabeligt hovedsæde« siges ingen steder i vore kilder, men er en antagelse, der er sandsynlig nok; i al fald beteg-

---

1) Sst. II, 47 f.

2) Arkiv VIII, 233.

3) Ísl. þjóðsögur og æventýri I, 485 ff.; jfr. ovf. med hensyn til hvad der allerede findes i biskop Jons saga.

nes gården med det anførte navn under hans sön Eyjólfr, der holdt en berömt skole der[1]).

Sæmunds navn var så berömt i senere tider, at man, da man i det 16. og 17. årh. begyndte at beskæftige sig med den gamle islandske litteratur og fremdrage dens skatte, tillagde ham forfatterskab til eller andel i flere berömte værker som »Sæmunds« Edda, Njála, Sólarljóð, og hvad de alle hedder. Det er overflødigt her at komme nærmere ind på disse fantastiske og ganske vilkårlige meninger og formodninger, der nu er eller i hvert fald burde være skrinlagte for bestandig.

2. Ari prestr Þorgilsson hinn fróði.

Are er født vinteren 1067—68[2]); han hørte til en af de vigtigste landnamsmandsslægter og var nærbeslægtet med Sæmund, idet hans moder Jóreiðr var en datterdatter af Torstein, en sön af Síðu-Hallr[3]). Faderen Torgils, der druknede som ung i Bredefjorden[4]), var en sön af Geller[5]), en sön af Torkel Eyjolfsson og den berömte Gudrun Ósvifrsdatter[6]). Efter sin faders død kom Are vistnok i huset hos sin bedstefader, Geller, og opfostredes af ham indtil 1073, da denne døde. 7 år gammel kom Are til den gamle stormand, Hallr Torarinsson i Haukadal, der i sine unge dage havde været Olaf d. helliges handelsfælle, som havde en så udmærket hukommelse, og som sad inde med en så stor viden om tidligere tider; han var bleven døbt tre år gammel af Tangbrand (999), og det kunde han huske. Hos Hallr var Are i 14 år, mulig til hans død (vinteren 1089—90). Samtidig var der i Haukadal en sön af biskop Ísleifr, Teitr, hvem Are kalder sin »fostre«, og hvem han ofte anfører som sin hjemmelsmand[7]). På mange steder kaldes Are præst, og han regnes i Kristnisaga til de »ansete mænd, der studerede og lod sig vie til præster«[8]). I øvrigt vides, mærkeligt

---

1) Bisk. I, 90. 262. Om Odde Þorgilsson hedder det (Sturl. I, 54), at han blev opfostret hos Sæmund „og blev kyndig“ *(fróðr)*.

2) 1067: Isl. ann. 18. 109. 318. Flat. III, 509, jfr. *Snorres* fortale.

3) Jfr. Ldn. 262, sml. 304 anm. Þorst. Síð. 44 Prøver 58.

4) Laxd. s. 289.

5) Jfr. Ares stamtavle bagved Ísl. bók.

6) Tidsregningen er ikke helt sikker. Vinteren 1067—68 må dog vist nærmest betegnes som Ares fødselsvinter, men om han er født för eller efter nytår, bliver usikkert.

7) Om alt dette se Ísl. b. kap. 9, og *Snorres* fortale.

8) Hauksb. s. 147, Bisk. I, 29 (Kristnis.).

nok, intet om hans liv, undtagen at han var gift og havde sönnen Torgils, der også var præst; dennes sön var Are, kaldt den stærke (død 1188). Man (Arne Magnusson, Werlauff, Maurer osv.), har antaget, at Are har bot på Vestlandet og haft del i et godord (Torsnæsgodord); dette er en formodning, der kan være rigtig, men noget bestemt at holde sig til, har man ikke. I ethvert tilfælde har Are været meget anset af sin samtid, og han stod i venskabsforbindelse med landets ypperste mænd, bisperne Ketill til Hólar (1122—45) og Torlak Rúnólfsson til Skalholt (1118—33), for ikke at tale om sin slægtning, Sæmund frode, mange andre som biskop Gissurr (død 1118), lovsigemanden Markús Skeggjason (død 1107) og fl. Om hans offenlige virksomhed vides intet som helst. Han døde 9. novbr. 1148 [1]). Hans ry forblev uforminsket, og hans navn omstråles endnu af fortjænt glans. En mand som *Snorre* kalder ham »meget kyndig, sanddru og af stærk hukommelse« [2]).

Når vi nu skal gå over til at undersøge Ares litterære virksomhed, hvorom der har været meget delte meninger, må først og fremmest hans egne ord herom tages i betragtning; de findes i fortalen til hans bevarede bog og lyder således: »Islænderbogen [3]) gjorde jeg først for vore biskopper, Torlak og Ketill, og jeg viste den både til dem og til Sæmund præst; men eftersom det behagede dem at have [det hele] således eller at föje noget til, så skrev jeg denne på samme måde (med samme indretning og indhold) men foruden »slægtregister« og »kon-

1) Ártíðaskr. 87. 91 osv.

2) Jfr. Kristnis. l. c.; den 1. grt. afhdl. osv. — Med hensyn til Are og hans virksomhed kan der henvises til følgende tildels epokegörende skrifter: *C. E. Werlauff:* De Ario multiscio (1808), *K. Maurer:* Ueber Are þorgilsson osv., i Germania XV (1870, en grundlæggende afhdl.), jfr. Ueber die ausdrücke, Anm. 8., *B. M. Ólsens* afhdl. om Isl. bogen i Aarbb. 1885; *K. Maurer* (atter) i Germania XXXVI og *B. M. Ólsen* i Aarbb. 1893 samt i Tímarit hins ísl. Bókm. fjel. X, *A. Bley:* Zur entstehung der jüngeren Íslendingabók (Zs. f. deut. Phil. XXXII, 1900), *A. Heusler:* Ares Islendingabók u. Libellus Islandorum (Arkiv XXIII, 1907), samt *W. Golthers* udg. i Sagabibliothek I (1892), *B. Melsteð*: Íslendingasaga III, 198 ff. — foruden de forskellige øvrige udgaver af Ísl. bók og litteraturhistoriske værker *(Keyser, N. M. Petersen, Rosenberg)* samt *Gjessing:* Kongesagaens fremvext, *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist. skr., *G. Vigfússon:* Sturl. proll. § 4. XXVII ff.

3) Oversættelsen: „En Islænderbog“ *(Heusler)* kan formelt ikke afvises, men den er efter min mening urigtig.

g e r s l i v«, og jeg tilföjede det, som senere blev mig mere nöjagtig bekendt, og som nu meddeles fuldstændigere i denne bog end i hin. Men [angående] alt, hvad der er fejlagtig fortalt i disse historiske kundskaber, er det ens pligt hellere at følge, hvad der ved erfaring viser sig at være rigtigst« [1]).

Her har vi i virkeligheden al ønskelig oplysning om Ares historiske virksomhed og princip, i det mindste hvad forholdet mellem de to bøger angår, som han ifølge dette har skrevet. Der gives forskellige forklaringer af disse Ares ord, men man har rigtignok gjort sig sagen altfor indviklet og besværlig ved ikke at tage dem på den simpleste måde, som de foreligger.

Det vilde føre for vidt at gå nærmere ind på alle enkeltheder i de forklaringer, man har givet særlig af de ord, der her synes at volde vanskeligheder (de her fremhævede). Herom kan der henvises til særafhandlinger af *Maurer, B. M. Ólsen* og *Heusler,* jfr. *Golthers* indledning til hans udgave. Der er hovedsagelig to meninger, 1) den, at Ares ord skulde betyde, at der intet var ændret i den 1. udg. [*svá at hava*], men kun gjort nogle tilföjelser; »slægtregistre« og »kongers liv« skal derefter betegne bægge tillæggene. *Arne Magnússon — Jón Sigurðsson.* 2) den, at »det behagede bisperne osv. at have den s å l e d e s d. v. s. som den nu er bleven, altså netop forandret og med udeladelse af »slægtregistre og »kongers liv«, der i den 1. udg. så skulde have udgjort særlige afsnit eller vigtige bestanddele. *Maurer—G. Vigfússon. Of et sama far* tydes så 1) »på samme måde« d. v. s. uændret, 2) »angående den samme genstand«. — *B. M. Ólsen* slutter sig for det meste til den sidste opfattelse. Efter at han nærmere rigtig påviser den egenlige bogs udstrækning — erkendelsen heraf tillægger han i denne sammenhæng efter vor mening for stor betydning —, kommer han til det resultat, at *svá* henviser, ikke til nogen af de to redaktioner, men til det følgende, og han mener, at hele udtrykket er »brachylogisk«, således at ordene fyldigst burde hedde: *en með þvi at þeim likaði svá at hava* [som det straks efter nærmere forklares], *þá skrifaða ek þessa of et sama far* [»bogen uforandret

1) *Íslendinga bóc gerþa ec fyrst byscopom órom Þorláki oc Katli, oc sýndac bæþi þeim oc Sæmundi presti, en meþ þuí at þeim lícaþi suá at hava eþa þar viþr auka. þá scrivaþa ec þessa of et sama far, fyr útan áttar tölo oc conunga ævi, oc iócc þuí, es mér varþ síþan cunnara oc nú es gørr sagt á þessi an á þeiri. en huatki es missagt es í fræþom þessom, þá es scyllt at hava þat helldr, es sannara raynisc.*

med udeladelse af visse afsnit«] *fyr útan áttar tölu ok konunga ævi, ok með því at þeim líkaði þar viðr at auka, þá jókk því* osv. (Aarbb. 1885 s. 360). B. M. Ólsens sidste forklaring (særlig af *svá*) kan umulig betragtes som fyldestgörende (*svá* kan ikke bruges således henvisende til det følgende; et så unaturligt og dunkelt sprog kunde Are ikke skrive, i det mindste er det ganske unødvendigt at forudsætte noget sådant). Ares ord er fuldkommen simple og utvetydige og slet ikke brakylogiske. Han har tidligere skrevet en bog (Íslendingabók) og bedt biskopperne og Sæmund at sige deres mening om den; de har syntes godt om den, s o m d e n v a r *(svá at hafa;* kun således kan disse ord forstås, og enhver anden forklaring indlægger vanskeligheder, som slet ikke er der [1]), undtagen for så vidt som der hist og her kunde föjes noget til. Hvad dette har været, kan vi ikke nærmere angive. Are tager nu sin bog til behandling og følger bispernes råd med hensyn til tilföjelser (*jókk því* osv.). A f s i g s e l v finder han derimod på at udskille, hvad han kalder »slægtregister« og »kongers liv«, der altså har stået i Íslb.; ellers er den nye bog »indrettet på samme måde« (d. v. s. med samme stof og samme ordning, *of et sama far);* dette sidste bekræftes af Snorres beskrivelse af Ares bog, der har været den ældre [2]); om den har haft samme kapitelinddeling og kapiteltal, kan naturligvis ikke bestemt siges. Det n y e i den her givne forklaring er, at det er Are selv, der har fundet på at udskille de den i egenlig forstand islandske historie uvedkommende dele og skrive en ny bog uden disse, hvor alt det gamle om Island bibeholdtes, og der tilföjedes nogle nye bemærkninger. Ares ord giver ikke den fjærneste anledning til at tro, at det er hans rådgivere, der har haft et overlegent kritisk blik og givet ham det råd at udskille de fremmede bestanddele; tværtimod, han siger udtrykkelig, at det behagede dem at

---

1) *Heuslers* forklaring af disse ord er urigtig.

2) Snorre angiver i sin fortale til Hkr. en del af indholdet af Ares bog således: „han skrev i begyndelsen af sin bog mest om Islands bygd [jfr. kap. 1] og lovsætning [jfr. kap. 2], derpå om lovsigemændene [vistnok begyndelsen til den på forskellige afsnit fordelte lovsigemandsrække; jfr. slutn. af kap. 3] og havde den årtælling først indtil kristendommen indførtes og siden lige ned til sine dage; han s a m m e n f a t t e d e d e r m e d mange andre historiske begivenheder [*dæmi*] både kongers liv i Norge og Danmark og ligeledes i England, foruden de store tidender, der var sket her i landet“.

»have det således«; at de derimod mente, at der kunde tilföjes et eller andet hist og her, er kun forståeligt. Det er i grunden kun mærkeligt, at en misforståelse af Ares klare ord har — og det i en sådan grad, som her er sket — kunnet finde sted. At Are selv bagefter har kunnet indse, at det var nok så heldigt at have de islandske forhold samlede og for sig, er kun, hvad vi væntede af en mand med hans skarpe blik for, hvad der var ensartet og sammenhørende. Det gör ham altså stor ære, at han selv har fundet på at omredigere sin bog, en ære, som vi ingen ret har til at fratage ham[1]).

A. Heusler har (i sin afhandling i Arkiv) villet göre en helt ny og ejendommelig opfattelse gældende med hensyn til forholdet mellem de to skrifter. Libellus, ɔ: det bevarede skrift, skulde ikke rettelig kunne kaldes Íslendingabók, men kun være et t i l l æ g eller et supplement til dette skrift, så at ialfald den mindste del af Libellus skulde have stået i det. Han tænker sig også, at dette tillæg senere er blevet indarbejdet i det ældre skrift, og at det er dette, der citeres i litteraturen (jfr. nedenfor). Denne opfattelse kan ikke godkendes som rigtig. For det første fordi Ares egne ord i fortalen til det bevarede skrift ikke naturligt kan forstås som Heusler vil; især er det ordene *þessa of et sama far,* der da volder vanskeligheder; Ares ord betegner naturligst, at han skrev en ny bog med samme indhold, dog således at de to bestemt angivne æmner udelades, og der gjordes tillæg hist og her. For det andet er det ikke let at tænke sig det oprindelige skrift, der jo hed »Islænder«bog, uden ialfald forskellige afsnit af vor Libellus; især f. eks. det om kristendommens indførelse (kap. 7) og de om biskopperne (kap. 9 og 10) for ikke at tale om altingets oprettelse og hvad dermed sammenhænger (kap. 2 og 3). Det er ikke mindst den udførlige fremstilling i disse afsnit, der synes at måtte kuldkaste Heuslers opfattelse. For det tredje har Heusler selv også nævnt »en betænkelighed« ved sin opfattelse (s. 330—31), nemlig, at Are i denne bog, der skal være et »tillæg«, kun nævner hjemmelsmænd, der næsten alle var døde da han skrev Libellus. Dette er virkelig höjst betydningsfuld omstændighed, der alene er næsten

---

[1]) Heuslers bemærkning i noten s. 322 er lidet på sin plads, da Snorre og „andre efterfølgere af der altmeister“ i det hele kun kunde bruge den første bog, kun deri fandtes det stof *(konunga ævi)*, som Snorre havde brug for.

afgörende, og hvad Heusler anfører for at afkræfte den, er ikke meget værdt [1]).

A. Bley, der går ud fra, at Libellus er en ny udgave af det ældre skrift, finder grunden til, at denne blev foretaget, deri, at man ønskede at få en skolebog, en kort lærebog til brug for undervisningen, i Islands historie. Denne besynderlige opfattelse, der ikke støttes af et eneste ord i bogen selv, er med fuld ret bleven afvist af Heusler.

Vi kommer nu til at se lidt nærmere på Ares første bog. Vi fæster da først og fremmest blikket på, hvad Are siger, han har udeladt i den anden, og som altså må have stået i den første. Det er *áttartala* og *conunga œvi.* Hvad menes der nu hermed? Også herom har meningerne været delte. At dermed kan menes de to tillæg, der findes bagved vor Íslb., må nu betragtes som engang for alle bortfaldet [2]). Det første ord »slægtregister« er jo ganske ubestemt, men behøver ikke at betegne og betyder sikkert ikke en enkelt eller en enkelt mands slægtregister; ordet er et kollektivt udtryk og omfatter således en gruppe af en eller flere genealogier [3]); udtrykket tillader altså antagelsen af et ikke helt ringe omfang. — Hvad dernæst *conunga œvi* angår, behøver dette ord ikke at forstås anderledes end Ares *'lögsögumanna œvi'* d. v. s. lovsigemændenes række med vedföjet angivelse af deres funktionstid; således vilde »kongers liv« være at opfatte som rækkefølgen af konger med vedföjet angivelse af deres regeringstid [4]). Men ligesom Are til sine bemærkninger om lovsigemændene undertiden tilföjer forskellige historiske oplysninger, der er knyttede til dem og deres virken (f. ex. i kap. 8, Skapte, kap. 10, Bergtor og Markús), således kunde han give korte oplysninger om de vigtigste begivenheder, der var knyttede til de enkelte konger, eller om deres vigtigste gærninger [5]); men også her har Are uden tvivl lagt

---

1) I Stockholms hds. af Odds Olafssaga henvises til „Islendinga bók" (k. 30). I AM 310 optages fra Are hans skildring af kristendommens indførelse, der stemmer med det bevarede skrift. Er ikke dette et fuldgyldigt bevis for, at Ares sidste bog kaldtes „Islænderbogen"? Hvis stykket i 310 er taget fra den ældre bog, ja, så falder Heuslers opfattelse ganske.

2) Jfr. *B. M. Ólsen*: Aarbb. 1885 s. 347. 361—2.

3) Jfr. samme, sst. s. 367.

4) Jfr. sst. s. 368.

5) Ifg. *Snorre* har Are også her angivet sine hjemmelsmænd, så som Oddr Kolsson, en sönnesön af Síðu-Hallr, og dennes hjemmelsmand igen, den gamle Nordmand, Torgeir afrådskoll.

særlig vægt på de kronologiske forhold. Som man ser, er udtrykket altså atter her af en sådan art, at det tillader temlig vidt spillerum, og der foreligger intet som helst, der kunde tyde på, at grænserne skulde indskrænkes til det mindst mulige. Et må tillige bestemt hævdes [1]), at Snorres ord ikke på nogen måde kan lede til at antage a n d r e skrifter af Are end det e n e, den ældre Ísl.-bók [2]); der nævnes i Snorres fortale k u n én bog (»i begyndelsen af s i n b o g«, jfr. hans nöjagtige angivelse af, at Islands historie og norske kongerækker m. m. stod i en og samme bog); heller ikke kan Snorres udtryk: *ævi Nóregs konunga* efter Oddr-Torgeirs meddelelser på nogen rationel-kritisk måde forstås om andet end det lige foran nævnte *konunga ævi í Nóregi;* herom kan der overhovedet ikke strides [3]).

Vi er nu tilstrækkelig forberedte til at undersøge og behandle de v i d n e s b y r d om Are og hans virksomhed, der ellers findes i den øvrige litteratur. Disse er da følgende. De deler sig i t o r æ k k e r:

For det første er der h e n v i s n i n g e r til hans beregninger eller udsagn om n o r s k e fyrsters r e g e r i n g s t i d og lign.:

1. Sigurd jarls dødsår — »to år efter kong Hakons død«, »ifg. Are præst d. frode Torgilssons udsagn«, ÓH (1853) s. 10, Fms. I, 55, IV, 19, Flat. I, 64, jfr. Hkr. I, 235, hvor Ares navn ikke anføres. — **2.** Hakon jarls eneherredömmes begyndelse d. v. s. Harald gråfelds død, »Således siger Are præst Torgilsson at . . ., men de sidste 6 år, Harald gråfeld levede, siger Are, at Gunnhildssönnerne og han kæmpede med hinanden, og de flygtede vekselvis ud af landet«. Hkr. I, 277, Fms. I, 89, Flat. I, 85. — **3.** »Det findes i Are frodes historie — og det er der flere, der bevidner, — at Olaf Tryggvason var 32 år, da han kom osv.«; herom siges Are og Sæmund at være enige. Oddr Fms. X, 275–6, (Groth) s. 44, udg. 1853 s. 22. — **4.** Kong Olafs alder »ifølge Are d. frodes udsagn« Hkr. II, 522 ÓH (1853) s. 232, Fms. V, 114, Flat. II, 374. — En anden angivelse vedrørende Olaf d. helliges regerings- og levetid findes under titlen: »denne redegörelse . . . skrev først Are præst Torgilsson osv.« Hkr. II, 417, ÓH (1853) s. 188, Fms. V, 23, Flat. II, 314. — **5.** I Þáttr om Haldórr Snorrason findes, i anledning af Svolderslaget, en henvisning til broder Gunn-

1) Mod *B. M. Ólsen:* Aarbb. 1885 s. 370 og 1893 s. 232 ff.

2) Således også Heusler, Arkiv-afhdl. beg.

3) Når Snorre et andet sted, Hkr. II, 417, omtaler Ares „bøger“ i flertal, viser dette blot, at han har kendt bægge Isl.-bøgerne; men som kilde til sin Norges historie kunde han kun bruge den første. På det nævnte sted omtales Are som den, der „i sine bøger“ har benyttet „gamle og pålidelige“ mænds udsagn. Dette passer på bægge skrifter. Jfr. den 1. grt. afhdl., hvor der ubestemt tales om bøger.

laugr, der siger, »at han navnlig har samlet, hvad der findes i Are præst den frodes bøger [jfr. anm. nedenfor] Fms. III, 163, Flat. I, 511, men udtrykkene er her mere ubestemte, dog er de næppe til at misforstå[1]). — **6.** Hertil skal endvidere föjes, at Are nævnes i Flat. I, 194 sammen med to andre som hjemmelsmænd for Bues fald i Jomsvikingeslaget, — samt **7.** at Frísbók til overskrift til Ynglingas. har: »her begynder Kongebogen efter Are præst d. frodes fortælling« — hvortil så til slutning kan henregnes, hvad Snorre siger i sin fortale.

Dernæst er der en anden række henvisninger til ham vedrørende personer, der står i forbindelse med landnamstiden på Island, eller islandsk personalhistorie, slægtskabsforhold og lign.:

1. Torstein rødes død på Katanæs,» således siger Are Torgilsson d. frode«, Laxd. s. 7. — **2.** Snorre godes dødsår, »således sagde Are præst d. frode«, sst. 286 (hans begravelsessted ifl. hdskr. V). — **3.** Torolf mostrarskægs sidste hustru Unnr, der skulde have været datter af Torstein røde, »men Are Torgilsson d. frode regner hende ikke blandt hans börn« Eyrbyggja s. 8. — **4.** »Men Are d. frode siger, at han [Torolf mostrarskæg eller Örnolf fiskreke[2])?] var sön af Torgils reydarsida« Njála I, 584. — **5.** »Således siger Are Torgilsson« Hauksbók s. 35 (»vise mænd« har Ldn., udg. s. 106) om de første skibe, der sejlede til Grönland; bemærkningen angår skibenes antal. — **6.** I Pálssaga, Bisk. I, 145, henvises til Ares ord om den landesorg, der herskede ved biskop Gissurs død. — **7.** Om biskop Gissurr henvises til »Are præst d. frode« i Jónss., Bisk. I, 158. 231. — **8.** »Are præst var 12 år gammel ved biskop Isleifs begravelse, han som har meddelt mest om disse tidender« Kristnis. Hauksb. s. 145, Bisk. I, 27. — **9.** »Således har Are d. gamle sagt« om Stefners nidvers om Sigvalde og hans død. Kristnis. Hauksb. s. 144, Bisk. I, 26, jfr. Hauksb. indledn. LXXI. — **10.** Af en mere almindelig art er til slutning følgende udtalelse foran Gunnlaugssaga, Ísl. s. II, 189: »Sagaen om Ravn og G. ormstunge, således som Are præst d. frode Torgilsson har fortalt, [dette er naturligvis ganske uhistorisk], han som har været den kyndigste mand på Island med hensyn til »landnamssagaer« og »oldtidskundskaber«, i et hdskr. fra o. 1400, — og **11.** Haukr Erlendssons bemærkning, Hauksb. s. 124, Ldn. udg. s. 320 anm. »Nu er der her skrevet om de landnam, der har været på Island, efter hvad frode mænd har skrevet, først Are præst d. frode Torgilsson og Kolskeggr d. vise, men denne bog skrev jeg H. E. osv.« — Til slutning bemærkes, at der i enkelte sagaværker som Sturl., Kristnis. osv., Odds Olafssaga i AM 310 (hvor Stockh. hds. — hvad der er vigtigt — henviser til »Íslendingabók«), samt i Hönsetoress. findes enkelte stykker, der åbenbart er hæntede fra Are, efter som de mere eller mindre ordret stemmer med vor Íslb. Hvor »frode mænd« eller lign. anføres i Landn., menes uden tvivl bl. a. Are, f. ex. s. 321. Med denne sammenstilling kan man jævnføre *B. M. Ólsens* i Aarbøger 1893, s. 240—3.

---

1) Gunnlaugs original haves jo ikke, så at dette sted overhovedet har kun en betydning, der ikke er ubetinget.

2) Misforstået af *Gjessing* I, 4, jfr. *B. M. Ólsen* i Aarbøger 1893 s. 242.

Hvad nu den første række af henvisninger angår, må det straks bemærkes, at den sidste, 7., er ganske betydningsløs, tiltrods for at en mand som *G. Vigfússon* har tillagt den endogså en overvejende betydning. I det hele er overskrifter noget af det mindst pålidelige i de gamle håndskrifter, idet de yderst sjælden gik over fra original til afskrift, ja ofte tilföjedes af en anden end afskriveren selv. Dernæst er det en erfaringsmæssig sandhed, at disse overskrifter hyppig er lavede over et eller andet tilfældigt udtryk i kapitlets begyndelse, så at de i virkeligheden ofte enten bliver lidet passende eller ligefrem umulige. Den nævnte overskrift i Frísbók er fuldkommen rigtig bedömt af *Maurer*[1]; den stammer fra afskriveren af Frís. selv, og det er let at se, hvad der har givet anledning til dens dannelse; det er Snorres egne ord om Are i prologen og intet andet[2]; den er således uden al betydning. Desuden var man i det 14. årh., hvad vi også snart skal se et andet eksempel på, på Island meget dårlig underrettet om ældre forfattere og disses skrifter.

Alle de øvrige henvisninger gælder — med undtagelse af 6 — norske fyrster og kronologiske forhold angående dem; de der givne bestemmelser svarer i form fuldstændig til den, vor Ísl.bók har at opvise og nöjagtig til Ares eget udtryk: »kongers liv« i fortalen. Ikke et af disse steder viser eller behøver at vise udover,hvad vi har fuld grund og berettigelse til at antage, at der har stået i den ældre bog; dette har *Maurer* med styrke og med rette hævdet. Hvad derimod det under 6 anførte angår, er der her ganske vist ikke just tale om kronologiske forhold. Stedet er uklart, der ses ikke, hvormeget af den foregående fortælling skyldes Are. Det er tillige meget vidtløftigt og romantisk udsmykket og kan som sådant umulig hidrøre fra ham; det er rimeligvis en udvidelse af, hvad der foreligger i A. M. 291 (udg. s. 117—18) og 510 (udg. s. 85). Her nævnes Are ikke engang som hjemmelsmand[3]), så at det bliver rimeligst at antage, at man i Flatøbogens fremstilling ligefrem har indsat Ares navn for at give den et mere troværdigt udseende. Har der virkelig i Ares bog stået noget om Bues kamp, har det næppe været andet end en ganske kort bemærkning, der lige så godt kan have stået i den ældre Íslb. som i nogen anden fremstilling af Hakon jarls *ævi*.

---

1) Germania XXXVI, 71.

2) „efter“ i overskr. betyder kun „i overensstemmelse med“.

3) Heller ikke i Fms. I, 178.

Følgen af alt dette er, at der ikke foreligger skellig grund til at antage et særskilt og selvstændigt værk af Are om norsk historie, hvorimod så godt som alt, hvad der under navns nævnelse anføres vedrørende norske forhold, udmærket godt passer til indholdet af Íslbók I, som Are selv har omtalt og antydet dette. Hvor vidtløftig han er kommet ind på norske forhold, kan af de anførte henvisninger naturligvis ikke nærmere bestemmes, men de giver dog et nogenlunde godt begreb derom.

Endelig skal det bemærkes, at *H. Schück* har[1]) forsøgt at knytte et stykke af »den svenske historie« til Ares navn. Det er den korte fremstilling af Sverrigs historie fra Ingjald ildråde til Filip Hallstensson, d. 1118, i slutningen af Hervararsaga; Filip nævnes af Are i slutningen af Islb. II og årstallet kunde passe til dens udstrækning. Men de grunde, Schück har anført for at henføre stykket til Are, er dog ikke overbevisende; Snorre, der endogså omtaler Ares hensyntagen til engelske konger, nævner ikke de svenske; det vilde være meget påfaldende, hvis Are virkelig havde anført en svensk kongerække i lighed med den norske, og Are kan overhovedet ikke let tænkes at have indladt sig derpå, eftersom de svenske kongers regeringstid var så usikker, at den slet ikke egnede sig til at være kronologisk eller synkronistisk støttepunkt.

Hvad dernæst den anden række af henvisninger angår, er der nogle, som vedrører Ares udtalelser om biskop Gissurr (6, 7), hvortil vel også 8. hører; det er rimeligst at tænke sig, at disse småbemærkninger har stået i Íslb. I i en sammenhæng, der svarede til kap. 9. og 10 i Íslb. II; i denne kunde de med velberåd hu være udeladte som bedre passende til tiden lige efter bispens død og den darådende stemning; jo mere man i tid kom bort derfra, desto mindre betydning havde de[2]), og Ares beskrivelse af Gissurr i Íslb. II, som den nu er, var tilstrækkelig til at vise, hvor yndet han havde været. — Bemærkningen, 9, om Stefner, er det naturligst at tænke sig i forbindelse med kong Olaf Tryggvason[3]); ved at dennes historie udelades i Íslb., måtte også den bortfalde; at det er Islb. I, der her har været kilden, viser den stærke benyttelse

[1]) Arkiv f. nord. fil. XII, 217 ff.

[2]) *B. M. Ólsen* mener endogså (Aarbb. 1893 s. 268 ff.), at Pálssagas bemærkning slet ikke stammer fra Are men fra Hungrvaka; dette er dog vist ikke rigtigt.

[3]) Således også *Gjessing*, Kgs. fremv. I, 3.

deraf i Kristnis. Alle de ovenfor antydede uddrag og lån går utvivlsomt tilbage til den ældre Íslb. — Når der under 5 henvises — i Hauksb. — til Are, så står der nu i Íslb. kap. 6 intet om skibenes antal; men det er for det første ikke sagt, at citatet er nöjagtigt (jfr. de andre hdskrr.); og dernæst kan Are have udeladt den bemærkning som ligegyldig.

1—4 indeholder personal-genealogisk-kronologiske bemærkninger om bredfjordske høvdinger og hovedslægter, der nærmest falder ind under begrebet *áttartala;* det er klart, at ingen af dem falder udenfor de grænser, vi har lov til at sætte for det »slægtregister«, vi ved, den ældre Íslb. har indeholdt. At Are også der har tilföjet bemærkninger om isl. stormænd, f. ex. Snorre godes død, er ganske i overensstemmelse med hans hele måde at skrive på. Ingen af disse henvisninger til Are giver os nogen berettigelse til at antage et særligt skrift af ham om isl. landnamsmænd og isl. slægter eller slægtregistre.

Hvad endelig de under 10 og 11 anførte oplysninger angår, har de ikke den betydning, som de ved første öjekast kunde synes at have. Den sidste del af overskriften til Gunnl. s. udtaler jo intet som helst om et skrift, men kun om Ares lærdom og kyndighed, og er nærmest kun en frase, hvis vægt just ikke forøges ved den bevislige urigtighed, den første del af oplysningen indeholder. — Den sidste bemærkning, som på en måde er underskreven af Haukr Erlendsson, der i lange tider har nydt et ufortjænt ry for videnskabelighed og lærdom, har haft en betydning, som den heller ikke fortjæner. *B. M. Ólsen* har f. ex. tillagt den stor betydning og deri villet se et bevis for, at Are havde skrevet en Landnamsbog af lignende art som den, vi har; et så stort værk skulde ikke kunne have stået i den ældre Íslb. [1]). Men det er i virkeligheden umuligt at bygge noget sikkert på Hauks udtryk. Han var en samler og litterært interesseret mand, men han var hverken nogen kritisk ånd — han er en ganske kritikløs samler — eller særlig historisk-kyndig mand; hans kundskaber om tidligere tider og personer var ringe, hvad hans eget på forskellige steder anførte slægtregister klart viser. I og for sig vilde en udtalelse af ham om Are frode være at modtage med forsigtighed og kritisk tvivl. I dette tilfælde godtgör Haukr selv upålideligheden af, hvad han siger, tilligemed sin uvidenhed. Straks efter at have anført

[1]) Tímarit hins ísl. Bókm. fj. X, 223 ff.

Are som forfatter nævner han Kolskeggr d. vise; det er af sammenhængen klart, at han har stillet disse to mænd op ved siden af hinanden som forfattere; for Kolskeggs vedkommende er dette historisk urigtigt, og det nytter ikke, at søge at bortforklare Kolskeggr, men beholde Are. Man må se hele bemærkningen i forhold til, hvad der ellers er at læse i selve Landnamsbogen hos Haukr, og det er meget let at se, hvorledes han er kommen til sin bemærkning[1]. Han har på sine steder i sine originaler fundet og derefter selv skrevet henvisninger til både Are og Kolskeggr som hjemmelsmænd for beretninger om landnam; Kolskeggr var særlig nævnet (s. 92, Hauksb.) som den, efter hvis diktat et stykke var skrevet. Haukr har misforstået det hele, gjort Kolskeggr til forfatter, hvad han aldrig var, og er kommen til at tillægge Are en så udstrakt virksomhed, som han ikke har udfoldet[2]; med andre ord: da Hauks ord om Are udelukkende grunder sig på, hvad hans Landn. originaler har haft, har vi kun at lægge hans egne ord til side og holde os til, hvad selve kilden indeholder, og det har vi ovenfor en oversigt over[3]. Det er således umuligt på Hauks ord at grunde en antagelse af, at Are har skrevet en særlig Landnáma. Og de andre ovf. nævnte henvisninger er alle af en sådan art, at de, som det er påvist, meget godt kan gælde Ares Íslbók I, og den alene.

Det er naturligvis meget vanskeligt, med nogen sikkerhed at afgøre omfanget af slægtregistrene i Ares oprindelige værk[4]; en vidtløftig undersøgelse af alt det herhenhørende materiale, særlig vor Landnámas indhold, vilde være nødvendig. Den formodning ligger imidlertid nær, som ikke her nærmere skal begrundes, at det har været de syd-vestlandske slægter, Are særlig har beskæftiget sig med, og der er intet ivejen for at antage, at disse hans slægtregistre senere er blevne optagne i Landnámasamlingen. Formen har rimeligvis lignet den, vi finder i Íslbók II,

---

1) Når der i Tímarit osv. X, 226 antages, at der i Hauks originaler har stået noget, der svarede til denne Hauks bemærkning, er dette sikkert urigtigt; i de øvrige bearbejdelser af Ldn. findes intet tilsvarende, og det er afgörende.

2) Hauks ord er kun hans egen gisning, ligesom overskriften i Frísbók er skriverens se ovf

3) Jfr. *Maurer*, Germania XXXVI, 76 ff.

4) Jfr. *Maurer*, Germania XV, 319 f.

kap. 2. Dette bestyrkes ved de vistnok fra Are stammende bemærkninger i Laxdœlas.

Der er endnu det spörsmål tilbage, hvorvidt der findes andre steder i de gamle kilder end de anførte, der kan føres tilbage til Are, og hvorvidt sådanne fører ud over, hvad man er berettiget til at forudsætte om hans ældre bog.

B. M. Ólsen har [1]) f. ex. fremhævet, at der var en sådan lighed imellem Laxdœlas bemærkninger om Torsteins død på Katanæs og Landnáma (s. 109), at bægges beretning måtte gå tilbage til samme kilde, og at denne var Ares selvstændige »Landnáma«. Denne slutning er imidlertid forhastet; alt hvad der her kommer i betragtning, kan meget godt have stået som en kort historisk oplysning i slægtregistret. Som »den stærkeste grund til at antage« en særskilt Landnáma af Are anføres imidlertid et stykke, der findes i Sturlunga (I, 243) om Ketilbjörn d. gamle og hans slægt m. m., der genfindes i Ldn. (s. 312). Midt i dette stykke i Sturl. står ordene: »således siger Teitr«; dette er ganske Ares måde at anføre på, og jeg er enig i, at dette er Ares ord, hvad også *Maurer* har antaget. Men her må vi ikke glemme, at denslags bemærkninger altid hos Are s l u t t e r det fra hjemmelsmanden hæntede, når da ikke syntaktiske forhold fører andet med sig. Det, som i Sturl. står foran de nævnte ord, er nu kun Ketilbjörns slægtregister tilligemed en kort meddelelse om hans ankomst til Island, hans giftermål og søgen land — alt sammen ganske i Ares stil, og, vel at mærke, i alle henseender så, at det godt kunde have stået i Íslbók I. Hvad der derimod følger efter ordene i Sturl., er en ganske vist noget detailjeret beskrivelse af Ketilbjörns videre færd, så at det kunde være tvivlsomt, at Are overhovedet har skrevet den; men selv om så var, er det hele dog så kort, at man ikke deraf er nødt til at antage et særskilt skrift. Fordi nu Are på dette punkt, hvis hele stykket stammer fra ham, har været noget vidtløftig i sine meddelelser, er det ikke derfor nødvendigt at antage, at han har været det i samme grad på alle steder. I øvrigt kan der henvises til *Maurers* bemærkninger imod *B. M. Ólsen* i Germania XXXVI, 74 ff. særlig s. 79 ff.; det kan her betones, at Maurer har vist, at teksten på det pågældende sted i Sturlunga er fremkommet ved en selvstændig kompilatorisk

[1]) Tímarit osv. X, 226—7.

bearbejdelse, hvad B. M. Ólsen i Aarbb. 1893 (s. 252 ff.) ikke har modbevist.

Dernæst har *Maurer* søgt at påvise enkelte sætninger, der har tilhørt den ældre Íslbók [1]), og man vil måske i fremtiden kunne finde endnu flere, der rimelig mere eller mindre ligefrem beror på Are og hans Íslbók, og da naturligvis den første, der synes overhovedet at være den, der så at sige udelukkende benyttedes. Jfr. behandlingen af Laxdœla nedenfor.

Til slutning skal det bemærkes, at det er muligt, at enkelte nedenfor omtalte sætninger i Íslb. II, der synes umotiverede i sammenhængen, er gåede over deri fra Íslb. I, hvor de rimeligvis har stået bedre, samt, at der i Hönsetoressaga findes et indskud, der åbenbart er hæntet — med nogle redaktionelle ændringer — fra Íslb., om I eller II kan være tvivlsomt, eftersom dette indskud har en mærkelig sætning, der ikke findes i Íslb. II; enten har den stået i den ældre og Are udeladt den i den sidste bog, fordi han fandt den unødvendig, eller også har afskriveren af den tabte membran oversprunget den. — Bestemt må det antages, jfr. ovf., at tillæggene ikke stammer fra Íslb. I.

Det resultat, som vi altså kommer til, må være, at Ares ældre Íslendingabók har haft en sådan udstrækning og indhold, at den på den ene side kunde afgive etslags grundlag for en sammenhængende norsk kongesaga, og på den anden et lignende delvist grundlag og forbillede for en systematisk og udførlig fremstilling som den, vor Landnáma giver, og som først efterhånden er opnået. Når vi nu desuden husker, hvorledes værker som Kristnis. har lånt större eller mindre partier fra Are, får vi et klart blik for, hvilken uhyre betydning Are har haft for den islandske historiske litteratur.

Vi går nu over til Ares andet skrift om Islands historie, **Islendingabók,** på latin vistnok: libellus Islandorum [2]). Når *Maurer* har ment, at denne bog måtte have heddet sådant noget som *bœklingr* (jfr. *libellus),* 'lille bog', i modsætning til den første og omfangsrigere bog, tror jeg ikke, dette forholder sig således. Det er uomtvisteligt, at Are selv også har kaldt dette skrift for *bók* [3]).

---

[1]) F. ex. i Quellenzeugnisse, Germania XV, 316 osv.; jfr. Golther, udg. s. 29—34.

[2]) Overskr. til 1 kap.: „incipit libellus Islandorum".

[3]) Ensbetydende hermed, men sikkert ikke fra Are selv stammende, er navnet Ísl.-skrá, der findes i Flat. I, 526; jfr. *Maurer:* Die Ausdrücke s. 57.

ikke alene fordi hans slutningsord lyder: *hér lýxk sjá* **bók** (»her slutter denne bog«), men, og ikke mindre, fordi det straks i begyndelsen hedder, at Are »har gjort Islendingabók først« osv., men siden skrevet »d e n n e«; til dette »denne« må snarest hele ordet (Isl.-bók) fra det foregående underforstås; selve begyndelsesordene går ud på det samme. Det synes således afgjort, at Are har kaldt bægge sine bøger ved samme navn, hvilket også, fra hans standpunkt, ret beset, var det naturligste og rigtigste, eftersom denne bogs stof i langt höjere grad, end tilfældet var i den første, eller rettere sagt udelukkende drejede sig om Island og islandske forhold.

Are begynder med en prolog — der ovf. er gengivet (s. 345) — hvorpå der følger et lille stykke om Harald hårfagre og hans forfædre fra og med Halfdan hvítbeinn, hvis fader, Olaf trételgja (den svenske fordrevne Ynglingekonge), dog anføres; stykket slutter med »Harald hårfagre, som først af den slægt blev enevoldskonge i hele Norge«. Så følger en indholdsfortegnelse til de enkelte ti kapitler, som det jo var skik og brug hos fremmede, middelalderlige forfattere; dette er også tilfældet med de to norske latinske historiske skrifter. Stykket om kong Harald falder udenfor værkets egenlige ramme, og man har ment, at det på en temlig mekanisk måde var gået over i denne bog fra den første [1]. Dette er næppe så. Det er vistnok af Are selv med velberåd hu sat her som etslags tillæg til fortalen. Det 1. kap. i selve bogen begynder jo med at anføre, at Island bebyggedes i Harald hårfagres tid, og denne konge omtales nærmere i kapitlet; da han havde en så stor betydning for landets bebyggelse og dets første historie, har Are fundet det passende, ja nødvendigt, at göre rede for, hvem Harald hårfagre var. Da det nu var Ares princip, at udelukke kongers historie og genealogier af sin bog, m å t t e følgen blive, at det nævnte stykke kom til at stå udenfor bogens egenlige ramme. Hvorvidt der derimod er nogen tanke forbunden med, at Haralds slægt kun føres op til Halfdan hvítbeinn, d. v. s. den for Harald og Are selv fælles stamfader, skal lades usagt.

Bogens egenlige indhold er for det første mesterlig o r d n e t og inddelt i kapitler; også indenfor hvert kapitel er ordenen og leddelingen omhyggelig og velbetænkt. Gennem det hele går som en forbindende tråd l o v s i g e m æ n d e n e s rækkefølge med

---

1) *Golther* har i sin udg. endogså sat det i skarpe klammer.

angivelse af deres funktionstid; denne findes ikke samlet på ét sted, men anføres stykkevis, eftersom fortællingen kronologisk skrider fremad; de enkelte afsnit deraf peger altid fremad og afslutter et foregående stykke; der nævnes først (i slutn. af kap. 3) de to første lovsigemænd; så anføres (i kap. 4—5) hvad der skete i deres dage; kap. 5 ender med de næste to og så meddeles (i kap. 6—7), hvad der foregik i deres tid osv.

I kap. 1 fortælles om landets bebyggelse, når den foregik, og hvem der var den første, som bosatte sig der. Så følger en kort beskrivelse af landets daværende tilstand, hvortil slutter sig en oplysning om en tidligere bosættelse af irske kristne[1]. Så endes med en almindelig beskrivelse af udvandringen fra Norge, kong Haralds forhold dertil osv. Kap. 2 opregner 4 hovedlandnamsmænd, der hver repræsenterer sin landsfjærding; deres efterkommere nævnes ganske kort. Hermed antydes landnamstiden; dennes afslutning og den islandske fristats begyndelse betegnes ved Ulfljots lovgivningsvirksomhed; denne fortælles og bestemmelsen af stedet for det for hele landet fælles ting, altinget, omtales. I kap. 3 fortælles nærmere om dettes oprettelse og sted. Her nævnes de to første lovsigemænd (930—69), og den tid angives nöjagtig, da den første tiltrådte embedet (ɔ: 60 år efter kong Eadmunds død, der allerede i 1. kap. er sat til 870; tallet 930 står således sikkert nok). I kap. 4 meddeles, hvorledes tidsregningen, der var bleven forvirret, blev forbedret ved et forslag af Torstein surt (»sommerforøgelsen«). Kap. 5 fortæller om de stridigheder (processen i anledning af den såkaldte »Blundketilsbrenna« 962), der førte til en forbedring af reglerne for værnetinget, samt landets inddeling i fjærdinger og den oprindelige fælles altingsdomstols deling i 4 fjærdingsdomstole på altinget (962 eller 963); dette var en hovedbegivenhed i politisk henseende. Der sluttes med de to lovsigemænd for tidsrummet 970—1001, således at vi nu er forberedte til at høre om dettes vigtige begivenheder; det er da for det første opdagelsen af Grönland og bosættelsen der (985) i kap. 6, samt kristendommens indførelse (1000) og første historie i det udførlige og vigtige kap. 7; her angives atter året nöjagtig, bestemt både ved Eadmunds død og Olaf Tryggvasons (samtidige) fald. I kap. 8 meddeles kort, hvilke fremmede bisper der opholdt

[1]) Hvilket som bekendt oplyses ved Dicuilsbemærkningen.

sig på Island både för og efter år 1000; det er kirkehistoriske begivenheder ikke uden betydning for den unge islandske kirkes liv og vækst i den første tid. Og nu kommer lovsigemændene fra 1002—62; til den vigtigste af disse, Skapte, knyttes meddelelsen om femterrettens oprettelse. För afslutningen af dette tidsrum faldt den begivenhed, der var af den allerstörste betydning, oprettelsen af det islandske bispedömme og valget af den første biskop, Ísleifr (1056); dette meddeles i 9. kap., hvortil knyttes lovsigemændene 1063—83 samt fortællingen om Isleifs funktionstid og død, der nöjagtig bestemmes (80 år efter kong Olafs fald). I dette kap. fik Are lejlighed til at give oplysninger om sig selv. Kap. 10 begynder med at omtale indvielsen af Isleifs sön og eftermand, Gissurr (1082—1118); så kommer alle lovsigemændene 1083—1107; dette er Gissurs enebispetid; hans vigtigste reformer omtales (tiendelovens vedtagelse 1096) og endelig oprettelsen af Islands andet, nordlandske bispedömme, samt bondeoptællingen. Så lovsigemændene 1108—22 (1134 — jfr. nedenfor). I dette tidsrum falder nedskrivningen af lovene 1117, en overordenlig vigtig begivenhed, biskop Gissurs død samt biskopperne Torlaks og Jons indvielse. Det hele sluttes med nöjagtige tidsangivelser for biskop Gissurs død; to år senere sluttede en cyclus lunaris (ɔ: 1120), og da var »der gået 120 år fra Olaf Tryggvasons fald og 250 år efter Eadmunds drab, 516 efter pave Gregors død, men han døde i kong Fokas 2. år, 604 år efter Kristi fødsel«. »Det bliver tilsammen et tusind et hundrede og tyve år. Her slutter denne bog«.

Det er let at se, at Are har anvendt den störste omhu på sin lille bog med hensyn til indhold, indretning og form. Dens æmne er mesterlig gennemtænkt, og den er ligeså mesterlig skreven.

Hvad Are har villet, er at give en oversigt over de vigtigste begivenheder i landets politiske og kirkelige historie fra o. 870 til 1120. At kirkens historie så godt som udelukkende danner indholdet af den sidste del af bogen, kommer ikke af, at Are var gejstlig, der kun havde öje for kirken. Det er netop den kristne kirkes historie med de dertil knyttede begivenheder, der er kærnen i landets historie i den störste del af det 11. årh. Nogen begivenhed af rang i dets politisk-verdslige historie forefaldt der ikke; hertil kunde enkelte processer, enkelte lovforbedringer osv. ikke henregnes. Vi kan ikke påvise en eneste tildragelse af fortrinlig rang, som Are har forbigået. I den grad har han med beundrings-

værdig sikkerhed og aldrig svigtende sans for det almene, for helheden og det vigtigste, vidst at ramme det centrale og indsætte det på rette plads i sin udvikling — alt i den stærkeste modsætning til slægtsagaerne, hvor forfatternes blik netop i en særlig grad er vendt imod og også så meget mere skærpet for de enkelte personer og deres virksomhed, for de enkelte slægter for sig og i modsætning til alle andre; her er personal-detaljer uden ende, men blikket for hele landets historie og folkelivets udvikling til gengæld ganske borte. Denne Ares almene, historiske, overlegne sans er så meget mere beundringsværdig, som han så at sige åbner rækken af de islandske historieskrivere.

Lige så stor er Ares kritisk-videnskabelige sans; det er som om han ved hver sætning, hvert ord havde tænkt sig en modstander eller, kan man sige, recensent, der hver gang kunde spörge: »hvorfra ved du nu det?, eller det? Er alt dette nu også så ganske sikkert[1])?« Men han passer nöje på. På så at sige hvert punkt angiver han samvittighedsfuldt sin kilde, sine hjemmelsmænd, og det er ikke skipperhistorier, han bringer til torvs. Hans hjemmelsmænd er de ypperste i landet, netop de, som ved deres uddannelse og lærdom var de modneste og kundskabsrigeste, og hvis pålidelighed og sanddruhed han kendte og kunde indestå for. Han nævner dem alle; det er først og fremmest hans egen gamle fosterfader Hallr med den fænomenale hukommelse (se ovf.), — hvad kunde han ikke fortælle om tiden ved 1010 og derefter lige ned til Ares egen samtid, og hvad kunde han ikke vide om tiden för 1000 efter ældre pålidelige mænds udsagn? Udtrykkelig anføres Hallr imidlertid kun én gang (tidsangivelse i kap. 9); men dette kommer af, at Are så meget hyppigere nævner Halls egen fostersön, Teitr; det er Halls viden, der tillige er Teits; men denne havde også flere andre hjemmelsmænd (fra Teitr har Are tidsregning i kap. 1, Ulfljotslovens historie i kap. 2, hele kristendomshistorien i kap. 7 m. m.); desuden nævner Are biskop Gissur og Sæmund, fremdeles lægmanden Hallr Órœkjuson (kap. 3), farbroderen Torkel (kap. 1 og 6: tidsregning og Grönlands bebyggelse; Torkels hjemmel var igen en af Erik d. rødes egne ledsagere), den vise Turid, Snorre godes datter, født 1024, død 1112 (kap. 1, tidsregning), lovsigemanden Ulf-

[1]) Jfr. forfatteren af den 1. grt. afhdl., der ligefrem indfører en tænkt modstander som fremfører sine indvendinger, for så at gendrives.

heðinn Gunnarsson (kap. 3 og 5, fjærdingsinddelingen), og endelig digteren og lovsigemanden Markús Skeggjason (død 1107), hvis bedstefader Bjarne selv kunde huske 7 lovsigemænd, hvoraf den første var den anden i rækken (kap. 3, 5, 8, 9); således havde Are den allerpålideligste hjemmel for sin lovsigemandsrække, og det er, som om man kunde føle hans indre glæde over med så uafviselig sikkerhed at kunne angive, hvad der efter hans mening åbenbart er et hovedspörsmål, tidsregningen. Foruden de nævnte personer nævnes også ubestemt, »vise mænd«, og det er sådanne, der menes, når det (kap. 2, 7) hedder: »det er (i sandhed) fortalt« osv. Endelig anfører Are Eadmund d. helliges Passio (af Abbo Floriacensis; kap. 1). Kort sagt: af alt, hvad Are fortæller, er der kun 3 underordnede småstykker, som han anfører uden hjemmel — opregningen af de 4 landnamsmænd (kap. 2), men disse var jo almenkendte i hele landet, — tingstriden mellem Tungu-Oddr og Tord geller (kap. 5), samt endelig fortællingen om sommerforøgelsen (kap. 4); bægge disse dele har Are rimeligvis fået fra sin farbroder Torkel, eller også var de et familjesagn i hans egen slægt [1]). At Are ikke vilde sige andet end hvad han bestemt vidste, viser den omstændighed, at han nogle gange anfører to tal, f. ex. Grönland bebyggedes »14 eller 15 år« för år 1000; her kommer en forsigtighed tilsyne, der kun kan roses [2]). Om Ares ikke-benyttelse af skjaldedigte se ovf. s. 296.

En særlig betydning har Ares forkærlighed for tidsregningen; denne har han, som ovenfor belyst, ligefrem kælet for, idet han har haft en gennemtrængende forståelse af dens betydning for landets historie, og Ares kronologi har været af en grundlæggende art [3]). At hans tidsregning er den eneste rigtige (f. ex. at altinget stiftedes 930, kristendommen indførtes 1000 osv.) må betragtes som hævet over enhver tvivl; de forsøg, der er gjorte på at rokke

---

1) Ósvífr, der tydede Torstein surts dröm, var Ares oldefader; Tord geller hans tipoldefader.

2) De alternativer, der anføres, er måske snarest at opfatte således, at „eller" betyder „eller måske snarest", så at Are i virkeligheden slutter sig til det sidste. Denne brug af „eller" er også ellers kendt.

3) Når der oftere göres forskel på Ares og Sæmunds tidsregning, tror jeg ikke dette er rigtigt. Det vilde være meget mærkeligt, om ikke de to samtidige lærdes meninger herom havde været de samme, da de så let kunde konferere med hinanden og har haft de samme kilder.

derved, er blevne modbeviste[1]). På Are bygger bl. a. Snorre (se herom Gjessings afhdl.) og om ham ytrer denne: »det var ikke så underligt, at Are vidste rigtig besked om gamle tidender både inden- og udenlands, eftersom han havde lært dem af gamle og kyndige mænd, og da han selv var lærelysten og begavet med stærk hukommelse«. Det er dog kun for kongesagaerne, at Ares tidsregning fik sin betydning, derimod næppe eller ikke for slægtsagaerne, tilmed da hans skrifter næppe endnu i den sidste halvdel af det 12. årh. har været så almindelig udbredte; men skade er det, at disses forfattere ikke har kunnet sætte sagaernes personer og begivenheder i et kronologisk forhold til lovsigemændene. Derimod er det rimeligt, at Are i slutningen af det 13. årh. har haft indflydelse f. ex. på annalforfatterne, og at deres årsbestemmelser tildels beror på hans tidsangivelser.

Det vilde nu være höjst påfaldende, hvis man hos en mand som Are kunde finde fejl eller begivenheder indsatte i urigtig tidsfølge. Dog har man ment at kunne påvise sådanne[2]), som at kap. 4 og dets indhold (kalenderforbedringen) ikke stod på rette sted. »Sommerforøgelsen« skulde være bleven vedtagen i lovsigemanden Torkel månes tid (970—84), medens det ifølge Ares fremstilling skulde være sket under Torarin Ragabroder (950—69). Men dette beror ganske sikkert på misforståelse. Ares ord er, at »forbedringen blev lovtagen ifølge Torkel månes og andre vise mænds råd«. Her står intet om, at dette skete i Torkels lovsigemandstid, ja, han kaldes ikke engang »lovsigemand« ved denne lejlighed. Netop tilföjelsen af »og andre vise mænds råd« viser, at Torkel kun nævnes som en af sådanne vise mænd og som en særlig indflydelsesrig mand. Alle og enhver havde lov til at foreslå love eller ændringer i de bestående love; således er det Njáll, der har taget initiativet til femterrettens indførelse, og dog er Ares ord derom ganske rigtige. Vi har ingen ret til at erklære, at kalenderforbedringen tilhører årene 970—84; vi kender historien derom ene og alene fra Are (ti Laxdœla, der kort nævner den, kommer ikke i

---

1) Det er en mærkelig påstand af *Golther* (udg. s. XXI), at „de af Are angivne årstal“ ikke er „fuldt pålidelige“ og som ex. nævnes „året for Islands bebyggelse“. Men her udtaler Are sig netop med prisværdig forsigtighed, som han kun kan roses for. Nogen upålidelighed er der ikke tale om. Han siger ingen steder, at Ingolfr rejste anden gang til Island netop år 870.

2) *Golther*: Isl. b. s. XXVII.

betragtning), og vi har ingen som helst midler til at eftervise en fejltagelse hos ham, eftersom hans ord intet holdepunkt yder for at henføre forbedringen til Torkels lovsigemandstid [1]).

Heller ikke kan det erkendes at være en begrundet indvending mod det positive indhold af Ares bog [2]), at man »savner« adskillige ting som f. ex. en beretning om Islands første opdagelse, om Ulfljotslovens indhold, en nærmere omtale af goderne og deres virksomhed, om Fridriks, Stefners og Tangbrands missionsvirksomhed, samt om femterrettens betydning osv. Det er ikke berettiget at »savne« noget af dette [3]). Hvad indholdet angår, er bogen netop så fuldstændig, som Are efter sit formål vilde have den; der er heller ingen huller i fremstillingen; det eneste hul, som der kunde være tale om, er det, der fremkommer, idet Are ingen begivenheder har at fortælle fra tiden mellem 1000 og biskop Isleifr — undtagen dog femterrettens oprettelse i forbindelse med Skapte samt dennes udmærkede landsstyrelse, og dette var jo vigtigt nok.

---

1) En fuldstændig parallel hertil haves i Ldn. 323, hvor en lov siges at være vedtagen „efter Eyjolf Valgerdssons råd", men Eyjolf var aldrig lovsigemand.

2) Se *Golther:* sst. s. XI.

3) Hvad det 1. punkt angår, må det siges, at hvad der efter Ares ånd var mest passende og tilstrækkeligt at fortælle, var Ingolfs bebyggelse af landet; det var ikke opdagelsen deraf, men netop den, der var hovedsagen. — Ulfljotslovens indhold kunde ganske vist have en vis historisk-antikvarisk interesse, men sådanne oplysninger var det slet ikke Ares mening at give; hovedsagen var atter her, at der dannedes en ældste lov og hvorledes den dannedes; selve indholdet blev i tidens løb ændret og kuldkastet, så at ingen praktisk interesse knyttede sig dertil. — Fra Ares standpunkt var det fremdeles ganske overflødigt at omtale goderne og femterrettens indretning og virksomhed; det var jo noget, alle kendte fra det årlige alting; hvilken grund var der til at komme nærmere ind herpå? Det var overflødigt. Det vigtigste var det skridt, som betegnes ved femterrettens stiftelse, og dette omtales. — Endelig var der ingen större grund til at dvæle ved missionærerne fra den sidste del af det 10. årh. De var ganske vist forløbere for, hvad der skete år 1000; men det var dette, Hjaltes og Gissurs virksomhed, der var afgörende betydning; derfor omtales den udførlig. Fridriks mission var uden synderlige følger, Stefners havde slet ingen. Den første nævnes passende sammen med de andre fremmede bisper. Alt dette var detaljer, Ares værk uvedkommende. Naturligvis kan man, som *Heusler* siger (s. 335), savne endel og ønske, at Are havde taget mere med; men det er en sag for sig hvad vi nu kunde ønske mere; noget andet er, hvad Are selv mente at burde medtage, og det er det, vi skal gå ud fra i vor betragtning af hans skrift.

Men der forefaldt intet af en sådan betydning, at det fortjænte at stå ved siden af de ellers meddelte hovedbegivenheder. Are lader sig nöje med at anføre de fremmede bisper, hvoraf nogle tilhører det nævnte tidsrum, og således antyde deres betydning for den islandske kirke, særlig gejstlighedens uddannelse. Ret beset er der altså ikke engang grund til at tale om et hul for det nævnte partis vedkommende.

Are er bleven kaldt »autor brevis« *(Arne Magnússon)*, og det er jo rigtigt, når man vel at mærke ser hen til hans stærkt, men med velberåd hu og efter en bestemt, konsekvent plan begrænsede stofoptagelse. Derimod passer betegnelsen kun dårlig på hans sproglige fremstilling af det meddelte stof; denne er netop på mange punkter endogså ret fyldig, skönt man naturligvis ikke kan tale om nogen overflod. Kap. 4 f. ex. om kalenderforbedringen med den vidtløftige fortælling om drömmen, eller kap. 7 om kristendommens indførelse, hvor endogså en hel tale anføres både i indirekte og direkte form, kan egenlig ikke siges at være påfaldende korte. Havde det været Are om at göre at bruge så få ord som muligt, havde han kunnet göre sine beskrivelser f. ex. i de her nævnte afsnit langt kortere (han kunde godt have slöjfet drömmen, og ligeså godt Hjaltes kvædling m. m.). Nej, Ares fremstilling må siges at være så fyldig som ønskeligt. Følgen heraf er den, at den helt igennem er ganske klar og gennemsigtig; den er tillige præget af en gammeldags simpelhed og ædel jævnhed: der findes ingen skruede talemåder, ingen gejstlige fraser af nogen som helst art, ingen retorik og ingen udvortes blæren sig med uvedkommende lærdom. Derimod fremtræder der en beskedenhed, som, fordi den er ærlig, bevirker, at man får des större tillid til forfatteren, der stadig anfører sine hjemmelsmænd, som om han vilde sige: »jeg forlanger ikke, at man skal tro mig, men de udmærkede mænd, fra hvem jeg har, hvad jeg meddeler«. — Den sproglige fremstilling er, trods dens nævnte gode egenskaber, enkelte steder noget tung; sætningerne er undertiden temlig lange, og parentetiske sætninger er ikke undgåede; hos den første forfatter på modersmålet er imidlertid dette egenlig ikke påfaldende; det er kun mærkværdigt, at sproget i det hele er så udmærket og klart, som det er.

Endelig skal det ikke forties, at der undertiden findes enkelte sætninger, som kommer noget uventet i den sammenhæng, hvori de står, som f. ex. den ofte fremhævede sætning i 1. kap. om Harald hårfagres regeringstid og alder, der findes indskudt i for-

tællingen om landøreafgiften; den synes ikke at kunne sættes i nogen rimelig forbindelse med det øvrige, med mindre det er kongens lange liv, der skal betones for at vise, at der i hans tid må være rejst overmåde mange fra Norge; men dette er tvivlsomt og tvungent. Ligeledes synes bemærkningen om Ulfljots sön og hans efterkommere (i kap. 2) at være noget overflødig, men genealogiske interesser var nu engang folks svage side; det samme gælder oplysningen (i kap. 3) om Tore kroppinskegges dattersön. Derimod er bemærkningerne om Are selv (i kap. 9) let forklarlige; de skal tjæne til at vise, hvorledes han blev sat i stand til at opnå så udmærkede hjemmelsmænd som Hallr og Teitr.

Når er nu denne Ares bog skreven? Herom har der været tvivl, og det må vistnok siges at være vanskeligt at komme til et ganske sikkert resultat. I det sidste kap., hvor de yngste lovsigemænd nævnes, sluttes rækken med Gudmund Bergtorssons 12 funktionsår (1122—34); heraf har man da, tilsyneladende med god ret, sluttet, at bogen måtte være skreven efter år 1134, men heller ikke længe efter, da den næste lovsigemand, Hrafn, der ikke nævnes, kun fungerede i 4 år (til 1138). Herimod har man imidlertid stillet den omstændighed, at i bispeslægtrækken (tillæg I) hedder det om biskop Torlak: »som nu er biskop i Skalholt«, men han døde 1133; herefter måtte bogen være skreven för dette år. Men herimod har man atter sagt[1]), at disse bispeslægtrækker ligefrem var hæntede (udskrevne) fra den ældre Íslendingabók; hvad der i kap. 2 står om disse 4 bispers forfædre — de 4 dernævnte landnamsmænd, se ovf. —, skulde da være en forkortelse af det pågældende slægtregister. Dette er langtfra umiddelbart indlysende, og der vilde intet være imod, at det omvendte var forholdet, at bispeslægtrækkerne var en udvidelse af, hvad der findes i kap. 2, eller etslags fortsættelse deraf; denne betragtning gör sig umiddelbart gældende. I kap 2 var og måtte det være hovedsagen — og for så vidt også for den ældre Íslendingabók — at anføre landnamsmændene selv og deres efterkommere under ét; den måde, hvorpå dette sker (»derfra stammer N. N.«), stemmer fuldstændig med den, der bruges i den sidste del af Landn., der siges at være skreven efter Ares samtidige, Kolskeggr den frode. Således som disse bemærkninger i kap. 2 foreligger, er de i enhver

---

[1]) *B. M. Ólsen:* Aarbb. 1885, s. 349 ff., tiltrådt af *Maurer* i Germania XXXVI, 65.

henseende på deres plads og fuldstændige; man savner intet. At Are netop har valgt disse 4 — og ikke andre —, kommer dog måske ikke alene deraf, at de virkelig var fremragende, endogså de mest fremragende landnamsmænd hver i sin egn, men også deraf, at bisperne tillige nedstammede fra dem. I disses slægtregistre er derimod stamfaderen (landnamsmanden) ikke den, det drejer sig om; det er det sidste led, bispen, som nu er hovedsagen. Det ligger da nærmest at betragte forholdet således, at landnamsmændenes opregning i kap. 2 er det primære, men bispeslægtrækkerne det sekundære, d. v. s. at disse sidste er et senere tillæg, etslags supplement til det sidste kap., der jo ender med Gissurr og har omtalt biskop Jon, og i tilslutning til, hvad Are havde skrevet i kap. 2 [1]). Er dette tilfældet — og denne opfattelse må bestemt hævdes som den simpleste og naturligste —, ja, så kan bemærkningen om lovsigemanden Gudmund ikke være ganske i sin orden; ti tillægget må være skrevet för 1133 og altså også vor Íslendingabók [2]). Den nævnte bemærkning må være uoprindelig i skriftet; det behøver i grunden ikke at være andet end tallet, der er senere tilföjet, men den er dog vistnok helt og holdent en interpolation, tiltrods for at *B. M. Ólsen* udtaler [3]), at »der ikke foreligger nogen grund til at anse den for et senere indskud i Ares tekst«, hvad *G. Storm* havde antaget [4]), fordi Gudmund ikke nævnes i Kristnisaga, der låner fra Are. B. M. Ólsen har med rette herimod bemærket, at stedet i Kristnisaga er så fordærvet, at man ikke kan bygge noget derpå. Men hvad bægge de nævnte lærde har overset, er, at der i Sturlunga [5]) findes et stykke ordret taget fra Ísl.bók uden lakune — undtagen for så vidt som stykket om Hafliðaskrá udelades — og i fuld overensstemmelse med Ares tekst, undtagen for så vidt som bemærkningen om Gudmund her fuldstændig mangler; på grund af stedets beskaffenhed er der ingen grund til at tro, at Sturl.-forfatteren skulde have udeladt den, hvis den fra først af havde stået hos Are. Hertil kommer desuden en anden omstændighed, som jeg tillægger en afgörende betydning. Lovsigemanden Gudmunds funktionstid fører

1) Derimod er jeg ganske enig med *B. M. Ólsen*, at disse slægtregistre umulig kan betragtes som nogen dedikation.
2) Således også *Heusler* i sin afhdl. beg., samt *Bley* s. 346.
3) Aarbb. 1885 s. 349.
4) Sn. Sturl. Hist. skr. s. 13.
5) Slurl. I, 204—5.

udover den tid, som Are vilde skrive og skrev om. Den vedkom slet ikke æmnet; med 1118—20 er Are færdig, og han, der så omsigtsfuldt ubrødelig havde ladet sin lovsigemandsrække suksessivt følges side om side med de fortalte begivenheder, han skulde nu til slutning have brudt sit princip uden nogen som helst grund. Bergtors lovsigemandstid (1117—22) svarede så nöje til Ares værk i udstrækning, som overhovedet muligt, og med ham har han sikkert også afsluttet rækken. Heraf følger altså, at Are har skrevet sin sidste bog för 1133 eller för den Torlaks død, »som nu er biskop i Skalholt«, men hvor længe för er det ikke muligt at sige[1]).

Foruden tillæg I (de nævnte bispeslægtregistre), er der også et tillæg II, Ares eget slægtregister fra »Tyrkernes konge, Yngve« til »Torgils, min fader, men jeg heder Are«. Dette tillæg, der afgör forfatterskabet, er tilföjet af Are selv for morskabs skyld eller tillige for at fylde bladet. Slægtregistret er tildels det samme som Ynglingeslægten, som vi kender fra Tjodolfs digt. Det frembyder forskelligt af interesse, som vi ikke finder grund til her at dvæle videre ved (jfr. I, 437—38)[2]).

Uagtet der ikke med nogen tilforladelig grad af sikkerhed kan konstateres, at Are har skrevet mere end de to Islænderbøger, gives der i det mindste tilsyneladende et par vidnesbyrd om litterær virksomhed af ham af en anden art. I prologen til de fire grammatiske afhandlinger[3]) siger den anonyme forfatter: »Nu skal der vises eder den første skriftart, således skreven ..... som Torodd runemester og Are præst d. frode har sat imod [som æqvivalent til] det latinske alfabet«. Herved synes en samvirken mellem Torodd og Are at være antydet og forudsat[4]). Forfatteren er ellers meget forvirret og hans udtalelse om Are er heller ikke synderlig tydelig; sagens kærnepunkt har han næppe forstået. Vi kan ikke komme nærmere ind på de spörsmål, der her gör sig

---

1) *Bley* hævder, at den er skreven længe för 1133, nærmest kort efter 1123.

2) Slægtregistret slutter med „Geller, fader til Torkel, hvis sön var Brandr, og til Torgils", Ares fader; at denne tekst („og") er den eneste rigtige, har *Maurer* — og ikke, som det undertiden påstås, *G. Vigfússon* — først klart påvist (i Germania XV), jfr. min udg. af Ísl. bók s. XIV. — Der kan henvises til *Heusler*: Urgeschichte s. 81.

3) Sn. E. II, 4—6; den 3. og 4. grt. afhdl. s. 154.

4) Herom m. m. henvises til *B. M. Ólsen*, Runerne osv. s. 47 ff.; *Maurer* i Germania XV, 299, jfr. XXXVI, 62—3.

gældende. At Are må have beskæftiget sig med det islandske alfabet og da naturligvis det, han benyttede, det latinske, er jo næsten givet. Men vi er ikke berettigede til, udfra prologens ord, at slutte, at Are har skrevet nogen særlig afhandling om den islandske skrift eller alfabetet; nogen forfattervirksomhed bliver her aldrig tale om. I betragtning af, hvor liden indsigt man i det 14. årh. havde i de ældre islandske litteraturforhold (jfr. ovf.) [1]), er det vistnok hverken for dristigt eller uretfærdigt at antage, at forfatteren til prologen, der af *B. M. Ólsen* betegnes som »et af de mest uklare og forvirrede produkter i hele den islandske litteratur« [2]), har fået Are i forbindelse med Torodd, som Haukr fik Kolskeggr gjort til historisk forfatter. Are nævnes jo i den 1. grt. afhdl. som den ældste forfatter på Island; i 2. afhdl. kap. 3, og i 3. afhdl. kap. 2 og 3 findes hentydninger til Are; det er vistnok disse steder, der har givet prologens forfatter den tanke, at nævne Are i sin fortale sammen med Torodd [3]). Hvis dette er tilfældet, bortfalder ethvert holdepunkt for en særlig alfabetisk virksomhed fra Ares side.

Dernæst har man sat Are i forbindelse med den såkaldte præstefortegnelse fra 1143, der findes i det gamle håndskrift 1812 i gml. kgl. samling [4]). Denne fortegnelse består af navnene på 40 islandske præster, 10 fra hver landsfjærding; de er alle samtidige, omkr. 1140—50; Are findes ikke nævnet iblandt dem. Efter selve fortegnelsen findes en bemærkning, hvori det bl. a. hedder, at den blev skreven år 1143 »efter Kristi fødsel, men Ketill biskop døde 2 år senere i Skalholt fredag ved solnedgang, octavas apostolorum Petri og Pauli; det fortalte biskop Magnus, som selv var tilstede ved hans død, til Are frode«. Denne bemærkning er under alle omstændigheder skreven efter Ares død, eftersom både biskop Magnus og abbed Vilmundr, der bægge døde 1148, forudsættes som døde [5]). Der er en meget stor

---

1) Her kan tilföjes, at Nóregs konungatal i Flatøbogen udtrykkelig tillægges Sæmund (!), medens digtet selv må være forfattet o. 1190, og at den unge Óláfsdrápa i Bergsbogen tillægges Hallfrøðr, Rekstefja i Flatøbogen Markus (!) osv.

2) Runerne osv. s. 50.

3) Jfr. herimod *G. Storm:* Arkiv II, 176.

4) Jfr. fotolitografi II og III i Isl. sögur I, Dipl. Island. I. 180—94, hvor den er udgiven med indledning og anmærkninger.

5) Man har endogså villet antage, at den var af Are selv, og at en afskriver havde ændret: „til mig“ til „til Are frode“, men det kan ej være rigtigt.

sandsynlighed for, at fortegnelsen stammer fra Are, og dette synes kraftig at bestyrkes ved, at hans navn ikke findes, ti hvem, uden ham selv, skulde have kunnet forbigå Are, hvis ry var så stort, og som dengang vistnok særlig betegnedes som præst? [1]) Fortegnelsen bliver således et vidnesbyrd om, hvor stærkt interesseret for historien, særlig den islandske kirkes historie, Are, lige til sine sidste dage, vedblev at være. Den danner etslags supplement til slutningen af Ísl.bók og giver et velkomment bidrag, ikke alene til den islandske personalhistorie, men kaster også lys over de islandske kirkelige forhold og deres regelmæssige ordning ved midten af det 12. årh. Det er nemlig betegnende, at de nævnte præster i overskriften kaldes ***kynbornir,*** d. v. s. af en fornem og gammel herkomst [2]).

Endelig har *G. Storm* søgte at påvise [3]), at en fortegnelse over norske fylker (*fylkjatal*) [4]), der oprindelig skal stamme fra en Are Einarsson, »kong Eysteins hirdmand«, omkr. 1120, af Are frode er bleven benyttet i den ældre Ísl. bók. Det forekommer meget tvivlsomt, hvorvidt dette har sin rigtighed. Men fortegnelsen vil nærmere blive at behandle i forbindelse med Islændernes geografiske litteratur.

Et mere tiltalende billede af en forfatter fra litteraturens første tidsrum end Are gives der ikke. Vi ser en mand, der med den störste omhu og en flid som en bis samler »gamle minder og ny«, udfritter de pålideligste mænd, han kender, sigter og kritiserer det samlede stof og så, i en forholdsvis fremrykket alder — efter sit 55. år —, giver sig til at nedskrive, hvad han således har erfaret. Ligesom hans fremgangsmåde var sikker, således blev hans bog i bedste forstand et modent værk, hvor han satte sin störste ære i at meddele, hvad der var sandt; men han har ingen ærgærrighed, der går ud på at opfatte dette på en selvstændig-subjektiv måde og lægge noget ind i det fortalte, som kunde være hans eget; denne klippe, som så mange desværre har strandet på, und-

---

1) Jfr. Dipl. Isl. I, 185.

2) Derimod kan en sådan og så lille fortegnelse umulig afgive nogen som helst støtte for, hvad *B. M. Ólsen* vil (Aarbb. 1893, s. 271), at „Are har skrevet en særskilt Ldn. og kongesaga“. Med det spörsmål har den intet at bestille.

3) (Norsk) Hist. tidsskr. 1877, s. 478—84.

4) Jfr. Hauksbók, tillæg VIII, fortalen CXXXV, Peder Claussön Friis Saml. skr. s. 465.

gik han helt og holdent. Der er ingen subjektiv farve over hans lille bog, men vel vidner den om personlighedens stærke ædruelighed og ubestikkelige vederhæftighed. Hans værk har formet sig til en hel Islands historie, hvor de mest fremragende begivenheder har fået deres pladser i den rigtige kronologiske forbindelse; det er som man så en række fjældtinder dukke op, den ene efter den anden, og rage op over den fælles fjældryg, der forbinder dem. Alt er ordnet med en udmærket smag og det hele gives i et klassisk og kærnefuldt sprog, der næppe kunde være bedre, og så er Are dog begynderen og grundlæggeren. Han, og ikke den noget ældre Sæmund, er og bliver i sandhed den islandske historieskrivnings rette fader.

Når *G. Storm* udtaler [1]), at Are »hverken stræber efter interessant fremstilling eller plastisk karakterskildring — hvad der senere er den historiske sagas opgave og fortrin —« er dette rigtigt; det er en nødvendig følge af Ares hele måde at skrive på og af hans formål. Og dog, er ikke hans skildring af, hvad der foregik på altinget 1000, interessant, ja plastisk levende, og kan ikke skildringen af biskop Gissurr eller Hallr være noget i retning af en karakterskildring, om ikke just nogen plastisk? Det forekommer mig, at der også på dette punkt er et nært slægtskab mellem Are og de islandske sagaforfattere tilstede.

3. Eiríkr Oddsson.

Det forholder sig med denne mand som med så mange andre forfattere og digtere fra det 12. årh., at hans herkomst og liv er så godt som fuldstændig ukendt [2]). Der gives ingen positive oplysninger om ham, og søger man i navneregistre til historiske værker findes intet, der kunde antyde hans slægtskabsforbindelser. Det eneste, vi får at vide om ham, er, at han var »en vis (kyndig; »vis og forstandig« Mork.) mand«, der »i den tid [ɔ: för og ved midten af det 12. årh.] jævnlig opholdt sig i Norge« [3]), hvoraf det tydelig nok fremgår, at Eiríkr var islandsk. Under sit (sine) op-

---

1) Sn. Sturl. Hist. skr. s. 17.

2) Om ham kan henvises til *K. Maurer:* Über die ausdr. § 9, s. 59—61, *G. Storm:* Sn. Sturl. 17—20, *R. Meissner:* Die Strengleikar s. 29, *Koht:* Norsk hist. skrivning i Edda 1914, s. 69—70, *G. Indrebö:* Fagrskinna s. 49—53.

3) Hkr. III, 365, Fms. VII, 226.

hold i Norge samlede han stof til et historisk arbejde om et enkelt tidsrum i Norges historie. Herom haves endel oplysninger.

1. »Nu er at fortælle om kong Haralds sönner, Inge [1136—61] og Sigurd [1136—55], som den vise og forstandige mand E. O. har sagt«. Mork. 210. — **2.** »Hallr, en sön af lægen Torgeir Steinsson, var kong Inges hirdmand og var tilstede ved disse tidender. Han dikterede E. O., da denne skrev denne fortælling. E. skrev den bog, der kaldes *Hryggjarstykki*. I den bog fortælles om Harald gille og to af hans sönner, om Magnus blinde og Sigurd slembe [og tilf. Jöfr.] lige til deres død.... En del skrev han efter meddelelse af disse Haraldssönners lendermand, Hakon mage; Hakon og hans sönner deltog i alle disse stridigheder og planer. E. nævner endnu flere, der fortalte ham om disse tidender, kyndige og erfarne mænd, som selv hørte om eller var öjenvidner til begivenhederne, men en del skrev han efter. hvad han selv så eller hørte«. Hkr. III, 365—66, Fms. VII, 226. — **3.** I det følgende kapitel i Hkr. anføres direkte udtalelser af Hallr, Hkr. III, 366, 367, Fms. VII, 226—8, om Sigurd slembes død. — **4.** I samme kapitel hedder det fremdeles, at »provsten Ketill fortalte E. O.« om Sigurds gravsted. Hkr. III, 368, Fms. VII, 228. — **5.** Fremdeles anføres E. O. som hjemmelsmand, »som først skrev dette«, Hkr. III, 360, Fms. VII, 218, der igen havde sin viden fra Einarr Pálsson i Bergen, om en episode i Sigurd slembes liv. — **6.** og atter Hkr. III, 364, Fms. VIII, 224 som hjemmelsmand for Ivar dyntas drab m. m. [Magnus den blindes drab 1139], og atter her anføres et kvindeligt öjenvidne, Gudrid Birgesdatter, en søster til Norges første erkebisp.

Efter disse oplysninger kan vi nogenlunde danne os en forestilling om Eiríks fremgangsmåde og forfattervirksomhed. Han foretager sig at skrive om et tidsrum i Norges historie [1]), der er en del af hans egen levetid. For at kunne nå sit mål på en tilforladelig måde har han rejst, vistnok flere gange, til Norge og forhørt sig der hos de kyndigste folk, der af egen erfaring og selvsyn var første rangs hjemmelsmænd. For så vidt kan Eiríkr fuldstændig stilles op ved siden af Are, hvad grundighed og samvittighedsfuldhed angår, ligesom også deri, at Eiríkr nöjagtig har anført sine hjemmelsmænd, rimeligvis lige så fuldstændig som Are. Det har været ham magtpåliggende at give en så rigtig fremstilling som muligt, og det er af det hele klart, at han ikke har brudt sig om og heller ikke behøvet at ty til de samtidige skjaldes kvad; han har næppe anført et eneste vers. Hvorvidt Ares værk har været ham et forbillede er, skönt rimeligt nok, umuligt at bevise.

---

1) Når *H. Koht* i sin afhdl. i Edda vil reducere E. O.s bog til „rejseerindringer“, er dette så urigtigt som vel muligt og ganske stridende mod kildernes klare udtryk, som ikke er til at misforstå.

Sit værk har Eiríkr kaldt »Rygstykke«; hvad dette navn egenlig vil sige, er usikkert[1].

Hvilket tidsrum omhandlede nu Eiríks bog? Efter det foranstående skulde man tro, at dette spörsmål var let at svare; meningerne har dog været noget delte. I modsætning til *Munch,* der mente, at værket kun var gået ned til 1139[2], antog *Maurer,* at det havde omfattet tiden lige til kong Inges død 1161. Herimod har atter *G. Storm* udtalt sig[3] og hævdet Munchs opfattelse som den eneste rigtige. Af de ovenfor anførte kildesteder 1—2 er det ubestrideligt, at Eiríks bog handlede om Harald gille (1130—36), samt to af hans sönner, Inge og Sigurd; da Eysteinn (1142—57) er udelukket, har man sluttet, at bogen var fuldendt för hans optræden, og at ordene i Heimskringla »lige (alt) til deres død« (2) gik på de to, der lige var nævnede, Magnus blinde og Sigurd slembe. Hele bogens indhold skulde altså kun have været 9-årstidsrummet 1130—39. Som støtte herfor er det blevet fremført, at Einarr Pálsson (5) døde 1155 og at Inge først tog sig en hird omkr. 1146, og man (Storm) slutter, at bogen er skreven i dette tidsrum (1146—55).

Men herimod kan der rejses vægtige indvendinger. For det første er 9 år i virkeligheden ikke meget at skrive om for en mand, som gör sig så stor en ulejlighed, som Eiríkr har gjort. Dernæst, og det er vigtigere, er den af ordene »lige til deres død« (ɔ: Magnus blinde og Sigurd slembe) givne forklaring langt fra sikker. Først nævnes, som de vigtigste, Harald gille og hans to sönner, netop derfor skulde man vænte, at »deres« gik på sönnerne. Hvad der forekommer mig at være det mest afgörende, er ordet *alt* (»lige«, »helt«), der er et altfor stærkt udtryk til kun at betegne de 3 år efter Haralds død, i hvilke Magnus blindes og Sigurd slembes historie egenlig falder. Fuldt forståeligt og korrekt vilde derimod udtrykket blive, hvis det betegnede tiden til 1155 — Sigurd munds død — og 1161 — Inges død. Henvisningen til Einars levetid og Inges hirdstiften er uden betydning, eftersom det udtrykkelig siges, at Eiríkr »jævnlig«, ɔ: ofte *(löngum),* var udenlands; han kan altså særdeles godt efter Inges død, ligeså godt som i årene 1146—55, have samlet oplysninger i Norge. Ganske

[1] Om en ikke usandsynlig formodning af *Jón Sigurðsson* se *Maurer:* Ausdrücke, anm. 9 slutn.

[2] Norske f. hist. II, 1040—41.

[3] Sn. Sturl. Hist. skr. s. 17—20.

vist vedrører alle de citater, som direkte siges at hidrøre fra Eiríkr, tiden för 1140. Men man har forlængst været opmærksom på [1]), at Eiríks værk delvis måtte være optaget eller stærkt benyttet i den såkaldte Morkinskinna-bearbejdelse af kongesagaerne til 1177; her findes et af de vigtigste kildesteder om ham, og netop dér nævnes de hjemmelsmænd, uden Eiríks navn, som i de andre bearbejdelser nævnes som hans autoriteter (f. ex. Gudrid (6), Ketill (4), for ikke at tale om stykket om Hallr (3) [2]). Netop i det her pågældende afsnit af Morkinskinna kommer der tilsyne et virkeligt forfatter-»jeg« [3]). Der kan ingen tvivl være om, at dette »jeg« er Eiríkr Oddsson. Senere hen [4]) forekommer der atter en sålydende sætning: »Nu sker [mærk præsens her] der mange sådanne ting mellem de brødre [Inge og Sigurd]..., men jeg vil dog kun omtale det, som jeg synes har været de vigtigste tidender«. Således taler netop en samtidig og samvittighedsfuld forfatter af Ares art, der ikke vil tabe sig i detaljer, men holder sig til det vigtigste; i fortællingen følger kardinal Nikolaus' ankomst til Norge og straks derpå kong Sigurds fald. Der kan ingen tvivl være om, at »jeg« også her er Eiríkr og ingen anden. Derved bliver det klart, at hans bog må have gået ned til år 1157—1161 og at Maurers forklaring af ordene: »lige til deres død« er den rigtige [5]). Det eneste argument, der kan fremføres herimod, er den omstændighed, at Eysteins historie ikke siges at have været medtaget. Dette behøver dog ikke at have nogen videre betydning. Ganske vist har Eiríkr ikke kunnet undgå at skrive om Eysteins delagtighed i Sigurds fald, ligesom også om striden mellem Eystein og Inge. Dette må han antages at have gjort, men fordi Eysteins historie toges med for så vidt som den berørte de to hovedpersoners, blev bogen lige fuldt kun om Sigurd og Inge og ikke tillige om Eystein; om dennes vesterhavstog har der sikkert intet stået

---

1) Således *Maurer:* Ausdrücke s. 59—60.

2) Mork. 219, 222, 220.

3) „Ikke har jeg af den grund kun ladet lidt" osv., s. 221, og så følger stykket om Ketill.

4) S. 232. Jfr. s. 234: „skönt jeg nævner kun få"; det er dette „jeg", der fremtræder hos Snorre, Hkr. III. 423, „men jeg ved ikke bevis for det"; her har Fms. „vi"; Frísb. behandler teksten vilkårlig. — I Mork. forekommer et jeg nogle andre steder (42, 118, 156, 167), men dette „jeg" (Mork.s kompilator) er væsenlig forskelligt fra dem, der ellers findes (måske med undtagelse af det, der står s. 234).

5) Til dette har også *Meissner* sluttet sig.

hos Eiríkr. Det var Sigurd og Inge, der helt igennem var hovedpersonerne. Om Eystein var der overhovedet kun lidt at fortælle; det ser vi af Snorre.

Eiríks bog må således antages at have handlet om tiden 1136—61; den må altså være skreven noget efter det sidste år og rimeligvis för 1170. Den har på en måde dannet fortsættelsen af Ares »kongers liv«[1]).

Det hedder i sagaen om kong Inge[2]) i anledning af kong Eysteins død, at »således har kong Sverre ladet skrive«. Man har villet sætte Eiríkr i forbindelse med dette sted, men det må dog siges at være mere end tvivlsomt, at der her skulde være sigtet til hans bog.

At påvise alt, hvad der i det enkelte kan stamme fra Eiríkr Oddsson, er naturligvis vanskeligt. Der er dog næppe nogen tvivl om, at man særlig i Morkinskinna kan søge hans værk, og man fejler næppe synderlig, når man omtrent drager følgende grænser derfor: Mork. s. 192_{9}—193_{15} (med Hallkell húks hjemmel, jfr. Hkr. Sig.—Eyst.—Ól. kap. 26), 195_{15}—197_{6}, 198_{24}—200_{29} (dog med fradrag af versene, der senere er indsatte; jfr. Snorres på vers langt fattigere fremstilling), hvortil rimeligvis endnu kapitlet 200_{30}—201_{27} bör föjes. Derimod kan der ikke være tale om, at Sigurd slembes saga, således som den foreligger i Mork. 201_{29}—210_{27}, samt 210_{29}—216_{17} kan stamme fra Eiríkr (jfr. bemærkningen 206_{9-11} om Haralds dronning og sönner, der er kommen engang för, s. 200_{24} ff.). Istedenfor hele denne »saga« har Eiríkr vistnok haft en ganske kort fremstilling, og derfra stammer rimeligvis 216_{19} (hvor Inges brev tyder paa en velunderrettethed som Eiríks) — 222_{7}, mulig 223_{2-23}, 224_{15-27} og endelig 228_{21} osv., samt bemærkningen s. 206_{3-4}? Slutningen af Eiríks værk indeholdes vistnok i kap. 18 (og 19) i Hakon hærdebreds saga (Hkr. III, 425—26). Mulig har vi i Snorres værk et gennemgående mere tro billede af Eiríks bog end i den interpolerede Morkinskinna.

På grund af den måde, hvorpå Eiríks værk er opbevaret, kan vi ikke bedömme hans stil og fremstillingsævne; hans historiske kritik og fremgangsmåde er ovenfor belyst. Hvis bemærkningerne i Mork. 199_{20-7} stammer fra ham, får vi billedet af en stilfærdig, retdömmende, lidenskabsløs og forsigtig mand. Under

---

1) *Maurer:* Ausdrücke s. 9.

2) Hkr. III, 396 (stedet mgl. i Frísb.), Fms. VII, 251.

alle omstændigheder har Eiríks bog haft en første rangs betydning som historisk kildeskrift; og det er et overmåde føleligt tab, også i litteraturhistorisk henseende, at det ikke er opbevaret i sin egenlige skikkelse.

4. Karl ábóti Jónsson.

Om denne mands herkomst og liv, personlige forhold og studier vides overhovedet ikke meget. Senere end o. 1135 kan han ikke være født, eftersom han år 1169 bliver abbed i Tingørekloster[1]). 1181 fratrådte Karl sin stilling og rejste 4 år senere til Norge[2]), hvor han forblev i nogle år. Han sluttede sig meget nöje til kong Sverre, der lige för Karls ankomst var bleven enehersker i landet efter kong Magnus Erlingssons fald i Fimreiteslaget 1184. Hvis Karl i disse år har opholdt sig hos Sverre selv — hvad der er sandsynligt —, har han mest opholdt sig i Trondhjem, delvis i Bergen, og måske (1188) i Viken. Han har således haft god lejlighed til at lære Norge at kende, især vestkysten og Trondhjem. Efter at være vendt tilbage til Island overtog Karl igen sit abbedembede i Tingørekloster og beklædte det i henved 20 år til år 1207[3]); da har han rimeligvis fratrådt det på grund af alderdom og svagelighed; 6 år senere, 1213, døde han[4]).

---

1) Ísl. ann. 117, Flat. III, 517.

2) Sturl. I, 146.

3) Ved år 1201 omtales han på Tingøre i Sturl. I, 231, jfr. Ísl. ann. 123, 182, Flat. III, 522. Hans hjemfærdsår er, som *Maurer* har bemærket, ikke ganske sikkert. Abbed Káre (fra 1181) døde 1187; derfor har man antaget, at Karl da var vendt tilbage til klostret. I dette år kan han imidlertid ikke være kommen bort fra Norge, da det udtrykkelig hedder i Ísl. ann. 119, 180, 324, at der i det år ingen skibe gik fra Norge til Island. Meget længe efter kan det dog næppe antages at han er vendt hjem.

4) Ísl. ann. 124, 183, 255. — 1212 sst. s. 63, Flat. III, 523. — I det hele kan der henvises til *F. Jónsson:* Historia eccl. Isl. IV, 31—2. *Maurer:* Ausdrücke, anm. 10 (s. 61—3). *P. A. Munch:* Norske f. hist. III, 394 ff. *G. Vigfússon:* Sturl. proll. lxx ff. *Meissner*: Die Strengleikar s. 15—23, *L. Daae:* Var Sverre Kongesön? i Hist. tidsskr. 4 r. III, *G. Cederschiöld:* Konung Sverre 1901, *Fr. Paasche*: Sverre prest, Edda III, 1915 (en meget varmt skreven afhdl. især om Sverres forhold til kirke og religion), *Sammes* udmærkede skrift: Kong Sverre, 1920, *H. Koth*: Norsk historieskriving... serskilt Sverre-soga i Edda II, 1916, (imod denne afhdl.) *F. Jónsson*: Sverrissaga i Arkiv XXXVI; jfr. *Y. Nielsen*: Sverres færd (hans forskellige rejser) i Festskr. til L. Daae, 1904, *Schirmer* i Aarsberetning 1904. Karl nævnes i et dokument om Spákonuarfr o. 1200, Dipl. Isl. I, 306.

Om abbed Karls litterære virksomhed vides kun, at han er den oprindelige forfatter til sagaen om kong Sverre, i det mindste dens første del. Herom får vi direkte oplysninger i prologen til sagaen, hvor det i de ældre håndskrifter hedder:

»Her begyndes og fortælles der om de tidender, der nu har tildraget sig en tidlang (*um hríð*) og i de mænds minde, der har foresagt denne bog, men det er fortællingen om kong Sverre, sön af Sigurd Haraldsson, og det er bogens begyndelse, der er skreven efter den bog, som abbed Karl Jónsson først skrev, men hvorover kong Sverre selv sad (d. v. s. skrevet under Sverres eget opsyn), og bestemte, hvad der skulde skrives; denne fortælling er ikke vidt fremskreden; dér fortælles om nogle af hans kampe[1]..., derfor kaldte man den del af bogen for *Grýla* (»skræmsel«). Den sidste del af bogen er skreven efter de mænds fortællinger, der huskede begivenhederne, som de selv havde set eller hørt; nogle af dem havde været i kampene med kong Sverre. Nogle af disse tidender blev således fæstnede i erindringen, at man skrev dem ned straks efter, at de var sket, og de har ikke forandret sig siden«[2].

Denne fortale, der sikkert ikke stammer fra abbed Karl selv, i det mindste ikke i dens nuværende skikkelse, er noget uklart og ubehjælpsomt affattet. Men ét fremgår sikkert deraf, at »den første del« af sagaen er ført i pennen efter Sverres egne mundtlige udtalelser af Karl, og at denne del i almindelighed kaldtes Grýla på grund af de mange og afskrækkende strabadser og kampe, den så at sige udelukkende fortæller om[3]. Den sidste del skal derimod være skreven efter kyndige mænds og öjenvidners meddelelser, men det siges ikke udtrykkelig af hvem. Den måde, hvorpå Karl omtales som forfatter til den første del, udelukker ikke, at det er prologforfatterens mening, at det ikke er Karl, der tillige har skrevet den sidste del[4]. Ordene kan dog godt forstås således, at den første del af Karl, skreven efter Sverre som hjemmelsmand, senere efterfulgtes af den anden, hvis kilder var andre, men, hvad prologen har glemt at tilföje, hvis forfatter var den samme[5]. Dette sidste vil finde en bekræftelse ved de resultater, som betragtningen og sammenligningen af bægge dele fører til, hvorom

---

1) Det må hævdes, at dette udtryk godt kan betegne kampene til 1184.

2) Fms. VIII, 5. Eirsp. 255. AM 81, s. 1.

3) Når man af Flatøbogens fortale har villet slutte, at den sidste del er bleven kaldt *Perfecta fortitudo*, er dette vistnok ikke tilfældet. Dette navn er ligefrem lavet af skriveren, Magnus præst, og fortjæner ingen opmærksomhed. Iøvrigt må der henvises til den udførlige analyse af sagaens fortale i min afhdl. i Arkiv, s. 113 ff. *Meissner* har en helt forskellig opfattelse af disse navne (s. 18–19), men den kan jeg ikke göre til min.

4) Således også *Maurer* og *G. Vigfússon*, Sturl. proll. lxx—lxxi.

5) *Boers* opfattelse af forholdet (Arkiv XVII, 313) er urigtig.

nærmere i det følgende. Hertil skal blot föjes, at den samme prolog også findes i Flatøbogen [1]), men i en ændret og udvidet form. Her hedder det efter bemærkningen om Karl og Sverre, at »efter den bog skrev Styrmer præst den frode, men denne [ɔ: Flatøbogens] Sverressaga er igen skreven efter hans bog af Magnus præst Torhallssön«. Forudsat, at dette er rigtigt, hvad der næppe er grund til at betvivle, er det klart, at Styrmer har »skrevet« en saga om Sverre — efter Karls bog. Her er der, som *Maurer* rigtig har bemærket, sikkert kun tale om en afskrift, vistnok dog med nogle tilsætninger hist og her, særlig gejstlige udbrud, hvoraf Maurer har anført nogle, og som er i Styrmers bekendte manér. Derimod kan Magnus' ord ikke forstås, som om det var Karl, der havde skrevet den første, men Styrmer tilföjet den sidste del; ja, hvis Magnus var til at lide på, kunde man opfatte hans ord som bevis for, at hele sagaen oprindelig var forfattet af Karl. Magnus' udsagn indeholder for os en meget vigtig oplysning, og vi fejler næppe ved at antage, at den forannævnte prolog med al dens forvirrede og ubehjælpsomme udtryksmåde helt eller for störste delen er Styrmers; prologens slutningsord om »bogens fortællinger om fordums begivenheder« passer godt som Styrmers ord.

Der siges intet om, hvem der har taget initiativet til sagaen, om det er kong Sverre eller Karl selv. Det første ses ofte forudsat som en selvfølge, men det er det langtfra. I min afhdl. s. 131 har jeg udtrykt en tvivl om Sverres initiativ og jeg tror det er velbegrundet, men noget bevis kan ikke gives, hverken for eller imod. Et er sikkert, at det er uden enhver hjemmel, når initiativet tillægges Sverre.

Sverrissaga er en biologisk skildring fra først til sidst, men af en så usædvanlig detaljeret art, at den kan sammenstilles med en bog som Sturlunga både med hensyn til de utallige begivenheder, kampe osv., og den mængde personer, der overalt anføres og nævnes, samt endelig med hensyn til den nöjagtige beskrivelse af de enkelte kampes enkelte episoder, Sverres rejser og i forbindelse dermed af de dertil hørende lokaliteter, af klædedragt ved enkelte lejligheder osv. Der savnes ikke længere indstrøede taler, ja der anføres endogså breve og disses indhold (s. 128, Fms., omtales hemmelige breve).

Alt dette er så nöjagtigt og detaljeret, at fremstillingen bedst forstås under den forudsætning, der jo er en kendsgærning, at den

[1]) Flat. II, 533—34. Jfr. *min* ovenn. afhdl.

for en stor del må stamme fra en mand, der var med i det hele fra først af; endnu bedre forstås det, når vi ved, at kilden ingen anden er — for den første dels vedkommende — end selve den begavede og energiske personlighed, der er sagaens hovedperson, kong Sverre selv. Denne fremtræder i sagaen klart og tydelig i hele hans udprægede ejendommelighed. Uden betragtninger, uden filosofiske udviklinger vises det, hvorledes det lykkedes en mand med så sjældne ævner og en så stålsat tro på sin ret at grunde et dynasti, der skulde hæve Norge til et med andre evropæiske stater jævnbyrdigt rige, og skabe et tidsrum i Norges historie, der i enhver henseende skulde blive epokegörende som få [1]).

Sagaen falder, som alt antydet, i to hovedpartier, der er for så vidt skarpt afgrænsede, som kong Sverre i det første har til modstander den virkelige norske, salvede konge, Magnus Erlingsson, Sigurd jorsalfars dattersön, der i höj grad var yndet af de fleste Nordmænd, medens han i det sidste har at göre med flere forskellige partier, hvoraf Baglerne var det farligste, og mere eller mindre farlige urostiftere og oprørere, hvoraf en endogså var en islandsk bondesön. Den sidste del af sagaen er ganske vist næsten lige så ufredelig af indhold som den første; men Sverres stilling er nu bleven en helt anden, idet han i den første optræder som erobrende, i den sidste del derimod som den bevarende og hævdende.

Den første del indeholder Sverres første 7 års historie (1177—84), kap. 1—100 (244 sider i Fms.), den sidste går fra kap. 107—182 (191 sider sst.) og handler om 15 år, eller mere end det dobbelte af den første [2]). Kap. 101—6 omhandler årene 1185—87 og

---

1) Sverrissaga findes hovedsagelig i 4 håndskrifter, AM 327 4°, 81 fol., 47 fol. Eirspennill, samt i Flatøbogen, foruden i flere brudstykker. Teksten er i Eirsp. med hensyn til den sproglige fremstilling noget forkortet. — Udgaver: i Fornmannasögur VIII, i Eirspennill 1913—16 og i Flatøbogen II samt AM 81 (Kjær) 1910.

2) Jeg kan ikke på nogen måde erkende, at der i beg. af kap. 18 skulde være en „scharfer einschnitt“ (*Meissner* s. 17). At kun de 17 første kapitler skulde være den hele frugt af abbed Karls flerårige ophold hos og samvær med Sverre, det er ikke meget troligt. *Koht* har villet hævde, at den første, fra abbed Karl hidrørende, del gik kun til kap. 39. Dette betragter jeg også som utilstrækkelig begrundet og henviser til min modafhandling, hvor jeg hævder min tidligere opfattelse, at den del, der formentlig er skreven af Karl, i det mindste gik til kap. 100, mulig til 106. I kap. 100 mærkes der åbenbart fornemmelsen af et tidsskel. Men derfor kunde Karl inden sin hjemrejse også have skrevet kap. 101—06, der netop handler om de år, Karl opholdt sig i Norge; mærk de her anførte vers.

slutter sig nöje til den første del, der kan bero på forfatterens (Karls) egen erfaring og selvsyn. Som man ser, er der et stærkt misforhold tilstede med hensyn til udførlighed; dette har ganske sikkert sin grund i den forskellige måde, hvorpå de to dele er bragte i stand. Den første er skreven i Norge efter Sverres egne og andres opgivelser og meddelelser, den anden sikkert på Island efter helt andre hjemmelsmænd. At kongens egne meddelelser[1]), tildels med velberåd hu, har været detaljerede, er givet, og at Karl har følt sig forpligtet til at medtage dem alle, er i og for sig naturligt. Den sidste del derimod, der er forfattet langt senere og efter mere eller mindre tilfældige hjemmelsmænd[2]), der ikke kunde være i besiddelse af et så dybtgående detaljkendskab, måtte af sig selv blive mere kortfattet og ligesom mere summarisk i det hele. Endnu yderligere er indholdet blevet begrænset derved, at forfatteren ikke meddeler alt, hvad han ved og har hørt[3]). Detaljer, der åbenbart forudsætter öjenvidner og det nöjeste kendskab, mangler der dog heller ikke her, men man kan ikke undlade at lægge mærke til en forskel med hensyn til, hvorledes f. ex. rejser her ganske kort omtales i modsætning til den nöjagtige skildring i den første del. Men navnlig er forskellen påfaldende, når man lægger mærke til Sverres taler. Alle hans så ejendommelige taler findes i den første del; de er gengivne efter hans egen meddelelse, og det er naturligt, at vi her i fuldt mål finder hans lune, sarkastiske udtryk og særegne ævne til at fremstille sin sag således, at hans ord kunde bibringe tilhørerne den samme overbevisning, som han selv; det kan på den anden side ikke nægtes, at hans ord undertiden falder noget kløgtigt sofistiske. De taler derimod, som findes i den sidste del, er i reglen ret korte, og flere steder fremglimter dér udtryk og vendinger, der minder om Sverres ejendommeligheder og udtryksmåde. Men ét er ganske utvivlsomt, at disse taler vidner om nöje fortrolighed med kongens hele ånd og tænkemåde, og der kan ikke være mange mellemled mellem ham og forfatteren[4]). Dette er meget

[1]) Selv nævnes Sverre som hjemmelsmand nogle steder: s. 12, 85, 106, 109, 124, og man synes at høre hans egen røst i en sætning som „som I nu skal høre“ s. 38. Jfr. mine bemærkninger i afhdl. mod Koht s. 119.

[2]) „Det er mænds tale“ s. 292. Når man læser om Páll Jónsson, den senere biskop, og hans ophold i Norge 1195, tænker man hvor udmærket hjemmelsmand han kan have været.

[3]) Jfr. s. 359: „der var mange angreb og skud osv., men det kan ikke alt skrives i en enkelt bog“; sml. også s. 406.

[4]) Paasche mener, at talerne er alle ægte og at de (i den sidste del) er blevne nedskrevne straks (s. 199); dette må dog betegnes som ret tvivlsomt.

vigtigt, ti det taler kraftigt for, at denne er den samme som den, der skrev den første del, og som ved sit lange samvær med Sverre havde fået lejlighed til at lære ham tilfulde at kende. For en sådan mand og kun for en sådan måtte det være let i det mindste delvis at indlægge taler, som Sverre kunde have holdt, og i hans ånd, eller gengive dem i uddrag. At Styrmer f. ex. havde kunnet göre dette, kan man ikke tro. Beskrivelsen af Sverre selv i det sidste kapitel synes at forudsætte personligt kendskab.

At abbed Karl med liv og sjæl har sluttet sig til kong Sverre og trot på hans kongelige herkomst og ret til Norges trone, er utvivlsomt. Overalt står forfatteren — skönt direkte udtalelser herom ikke findes — på Sverres side; denne hengivenhed for ham findes nöjagtig på samme måde i den sidste del som i den første. Allevegne mærkes en indirekte stræben efter at stille Sverre og hans handlemåde i det gunstigste og retfærdigste lys (f. ex. s. 387, hvor forfatteren lader Sverre angive sine grunde til den skånselsløse forfølgelse af modstanderne i et enkelt tilfælde). Overfor den norske, mod kongen fjendtlige gejstlighed, stiller forfatteren sig helt igennem på hans side, ja, det er ikke langt fra, at vi mærker hans skjulte glæde over biskop Nikolaus' nederlag og flugt (f. ex. s. 378). I øvrigt er forfatteren meget kortfattet angående striden mellem Sverre og kirken, og man tager næppe fejl i at antage, at dette fornemlig kommer af, at det er en kirkens mand, der er forfatteren. Uagtet han personlig står på Sverres side, behøvede han ikke derfor og vilde han vel heller ikke åbenlyst stille sig altfor stærkt imod den norske gejstlighed, særlig ærkebispen, under hvis supremati han stod. Han går meget let hen over historien om Sverres afsendinge til Rom, deres færd og mystiske død, samt de foregivne pavebreve; her var der da også et punkt, som var såre kildent at behandle.

Hvad der ellers fortælles, er helt igennem de ydre tilstande, d. v. s. kampe, oprør og disses bekæmpelse, tog og rejser til lands og til vands[1]; æmnet og fortællingen er således i virkeligheden meget ensartet, ingensteds gives der en beskrivelse af de indre tilstande, ingensteds en nærmere skildring af de ændringer, der som følge af Sverres overmagt måtte indtræde, ingensteds en frem-

[1]) At ikke alt, hvad der er sket, er medtaget, ligger i sagens natur. Et ejendommeligt bevis herfor er indskriften i Vinje stavkirke, som Sigurd jarlssön ristede på sin flugt (herom melder indskriften) igennem fjældene til Telemarken i 1194(?), se Norges Historie II, 2. s. 170—71.

stilling af de politiske forhold, som de efterhånden udviklede sig. De kirkelige forhold berøres så lidt som muligt (navnlig i kap. 117) og med en så stor forsigtighed som tænkeligt. Ligesom sagaen således helt igennem er sig selv lig i denne henseende, er den det ikke mindre med hensyn til stilen og fremstillingsmåden, — når bortses fra den i det foregående fremhævede forskel i henseende til Sverres taler, er bægge dele ens. Stilen er noget af det simpleste, som tænkes kan, den mest dagligdags fortællende stil uafbrudt i korte, simple, kunstløse sætninger[1]); ligesådan er sætningsforbindelsen. Hertil kommer, at forfatterens subjektivitet meget sjælden direkte træder frem, og da navnlig, for, som ovenfor bemærket, at meddele, at der er sket mere (flere enkeltheder) end der fortælles[2]). Endvidere må det fremhæves, at samme udtryksmåde eller den samme tanke findes i bægge dele (således s. 239: »kongen så sig om og tog sent til orde« = s. 300, osv.). Mulig hidrører det nogle gange forekommende *ekki vetta*, der er en norvagisme[3]), direkte fra Sverre selv.

Alt dette fører til den antagelse, at vi helt igennem har med en og samme oprindelige forfatter at göre, og at denne er abbed Karl.

Herimod strider, som *Koht* efter G. Storms forelæsninger peger på, at der i kap. 151 nævnes en mand som »broder til Guthorm ærkebiskop«. Guthorm blev ærkebisp 1215, og hvis denne bemærkning er oprindelig i sagaen, kan Karl ikke være forfatter til den sidste del. Men Koth medgiver selv, at bemærkningen kunde være en senere tilföjelse. Det tror jeg også den er; det er dog kun ordet »ærkebiskop«, der behøver at være det; dette ord kan være indsat istedenfor f. ex. »præst« (ligesom Skule kunde kaldes »hertug« i den tid han var »jarl« og lign.). Hvis Karl ikke er for-

---

1) *Meissner* har ment at kunne udpege nogle udtryk, der afviger fra slægtsagaernes stil. Dette kan være rigtigt, men har ikke nogen större betydning, forekommer det mig.

2) Jfr. s. 177, hvor det udtales, at kun hvad kongerne personlig har deltaget i, skal fortælles; sml. s. 48, 222, 225. Mindre har det at sige, når der henvises fra den ene del til den anden, f. ex. i kap. 98, s. 237. Derimod tör man tillægge det en större betydning, at der s. 364 henvises til Sverres første rejse over Rødefjæld.

3) *Koht* har fundet dette udtryk 4 gange (nemlig s. 18. 44. 53. 215), netop i den første (Karls) del; men det findes i det mindste engang til i AM 81, udg. 210, betegnende nok i biskop Nikolaus' æggelse.

fatteren, er det meget vanskeligt at forklare ligheden mellem sagaens to dele.

En anden sag er, hvorvidt vi har sagaen i dens oprindelige skikkelse eller ikke. På grund af dens store ensartethed[1]) er der meget liden rimelighed for, at man — og da særlig Styrmer — har underkastet originalen en dybere gående omarbejdelse. Det er nemlig ikke let at indse, hvori denne egenlig skulde eller kunde bestå. Navnlig den første del er så udførlig og nöjagtig, at der næppe var nogen, der havde noget at tilföje og endnu mindre at ændre. Nogen egenlig interpolatorisk virksomhed af betydning kan da heller ikke påvises. *Maurer* har med rette udtalt, at Styrmers virksomhed hovedsagelig må være en afskrivers, men at han dog tillige har gjort sig skyldig i enkelte tilföjelser af underordnet rang, hvoraf han søger at påvise enkelte; det er navnlig gudelige og svulstige fraser af den art, som Styrmer vistnok holdt af at bruge. Man kunde være stærkt fristet til at antage, at også stykket om Gunhilds dröm i første kap., hvis svulstige fremstilling med de mange adjektiver er så afstikkende fra det øvrige, var flydt fra hans pen, og muligvis er også stykket om Sverre i ovnen (samme kapitel) af samme oprindelse. Afgjort må jeg fremdeles betragte kap. 2 (om Sverres dröm) som en senere tilsætning; den er kun en variation og afglans af den sikkert ægte dröm i kapitel 5. En interpolation, skönt næppe stammende fra Styrmer, er sikkert kapitlet om digteren Máni (kap. 85), der kun findes i ét håndskrift. Men dette er også vistnok omtrent alt, hvad der med rimelighed kan antages for at være tilsætninger. Den oprindelige slutning findes i Flatøbogen.

Af vers anføres der overhovedet meget få og da næsten kun lejlighedsvers, delvis efter Sverres egen meddelelse (s. 110?) eller fra forfatterens eget kundskabsforråd, erhværvet under Norgesopholdet (s. 253—4, 256, 257); fra senere hjemmelsmænd stammer nidversene s. 363—4. Egenlige drapevers findes kun s. 276—7 (Breiðskeggs-drapen af Blakkr), jfr. Hallr Snorrasons vers s. 165—6; disse sidste kan forfatteren næppe have fået fra kong Sverre, men vel fra Magnus' mænd, hvis de ikke, hvad man kunde

---

[1]) *Meissner* betoner stærkt ensartetheden „durchaus einheitlich von anfang bis zu ende (s. 15), hvorfor han mener (s. 17), at Karls andel i sagaen er senere overarbejdet. Sagaen skulde ifg. Meissner for allerstörste delen være skreven af en anden end Karl, men dog af en gejstlig, når drøfter han ikke.

have grund til at tro, er senere indsatte. Det er klart, at forfatteren på sine steder også må have benyttet nogle af kong Magnus' mænd som hjemmelsmænd for tiden för 1184; dette fremgår dog næppe deraf, at han f. ex. anfører taler af Magnus (jfr. Åsbjörns tale i kap. 90); det bemærkes udtrykkelig (i kap. 98), at Magnus var veltalende. Dog er Magnus' taler gennemgående lidet karakteristiske og i reglen meget korte; hvad tanken angår, er de temmelig ensartede, ja man synes undertiden at høre Sverres egne sarkasmer bagved Magnus' ord (f. ex. s. 136); forfatteren lader Magnus gentagne gange med et vist naivt praleri ytre, at han er viet »af en legatus fra Rumaborg« (s. 155, 218). Det er således rimeligt nok, at disse taler ikke er ægte. Skönt dette forholder sig så, er der næppe grund til at tro, at det billede, forfatteren giver af Magnus, er forvansket; nogen bevidst partiskhed kan man næppe påvise [1]).

Naturligvis er det Sverre, der overalt er den fremherskende; han bærer, for at benytte et islandsk udtryk, »hoved og skuldre höjt over« alle sagaens øvrige personer. Billedet af denne ejendommelige personlighed kunde ikke gives klarere, og det er ikke mindst de fortræffelige taler, som bidrager hertil. Sverres karakter, hans mildhed og væmmelse ved ufred og blodsudgydelse i det hele [2]), hans færd mod købmændene (s. 40), hans kloge færd og beregnende handlinger, åndsnærværelse og ævne til altid, selv i den mest fortvivlede stilling, at hitte på råd og udveje, hans udholdenhed og mod — alt dette stråler i den mest udsøgte belysning. Hans ironiske lune og gode humør, hans alvor og sædelige fasthed fremtræder allevegne, men særlig i hans berömte taler, f. ex. ligtalerne over Erling og Magnus, talen til købmændene i Bergen osv.; vittig og slagfærdig var han som få. Hvad der derimod ikke eller kun svagt fremtræder i Karls fremstilling er Sverres utvivlsomt store statsmandskunst og ævne til at ordne lov og ret; derimod får vi lejlighedsvis et indblik i Sverres lærdom og åndelige, særlig antikvariske interesser. I og for sig er også sagaens billede af de andre hovedpersoner som Magnus og Erling jarl, ligesom også af forskellige bipersoner, overordenlig levende og vistnok i det væsenlige rigtigt.

---

[1]) Et udtryk for en sådan findes dog måske i kap. 9 (s. 23). Men sagaens beskrivelse af ham i kap. 98 viser tilfulde lysten til at være upartisk.

[2]) Det var kun enkelte gange, hvor han mente, der skulde hårdhed til for at virke afskrækkende, når han var bleven hårdt udæsket. Dette var beregning og ikke natur.

Som sagaværk må da abbed Karls værk sættes höjt, skönt det har sine ufuldkommenheder, der hænger sammen med, at han skriver om samtidige forhold og personer og var så nöje knyttet til hovedpersonen. Der er altfor mange detaljer og det uvigtige er ikke skarpt nok adskilt fra det vigtige. Da Sverre er den alt beherskende personlighed og er behandlet med særlig forkærlighed, kunde man måske til en vis grad kalde Karls fremstilling tendentiøs, men den rolige og saglige stil dæmper og bryder spidsen af tendensen, så at den knap kan mærkes.

At Karl oprindelig har skrevet sin saga i modersmålet, er for mig ganske utvivlsomt. Stilen er så ægte islandsk, så folkelig jævn, som den sikkert ikke kunde være, hvis sagaen var en oversættelse fra latin; man mærker ingen steder en latinsk original [1], ingen latinske konstruktioner findes, hvilket sikkert ikke vilde være undgået, hvis der var tale om en oversættelse. Det er også rimeligt, at Karl ligefrem har opskrevet, hvad kongen meddelte ham, og at dette er sket i modersmålet, er det eneste naturlige [2].

5. Oddr Snorrason, munkr.

Denne forfatter tilhørte en gammel og kraftig hövdingeslægt i den vestlige del af Hunavatssyssel og Strandasyssel. Hans fader, Snorres (eller Há-Snorres) slægt føres op til en landnamsmand [3]; hans moder Aldis, hvis slægt når lige så langt op [4], var en sönnesöns datter af en søster til Gretter d. stærke og efterkommer af Þóroddr drápustúfr (I, 511). Om Odds opvækst og liv vides i øvrigt intet, undtagen hvad der fremgår af bemærkningen ved slutningen af hans Olafssaga, at han var munk på Tingøre og præst af vielse [5]. I slutningen af sagaen i Stockh. hdskr. antydes, at Oddr

---

1) Det skulde da være i 1. kap.s interpolation.

2) Ordformen *Unáss* er utvivlsomt ægte norsk og ikke en latiniseret form f. ex. af *Uni*. Jfr. *Linds* Dopnamn. — *Meissner* har, mærkeligt nok, betragtet det som „ikke udelukket", at Karl havde skrevet (sin andel) på latin (s. 17). Ang. stilen gör *Meissner* iøvrigt nogle bemærkninger (s. 22—23), hvis rigtighed må anerkendes; han ser nogen forskel på den og slægtsagaernes. Det er ikke mærkeligt, da der her er tale om et værk, der ikke bygger på en mundtlig længere tids tradition.

3) Ldn. 159, Hauksb. 52.

4) Ldn. 169, jfr. Grettiss. 192, hvor hun kaldes *Ásdís*.

5) Fms. X, 371, (Groths udg.) 117, jfr. Sth. 71, jfr. betegnelsen „broder" Fms. III, 172, 173, Flat. I, 516, 517, og Grettiss. l. c. m. m.

har været misfornöjet med sit ophold i klostret og vilde bort derfra, men der vides intet nærmere herom[1]. Hans levetid falder i den sidste halvdel af det 12. årh., og han må vistnok være noget ældre end både abbed Karl og Gunnlaugr, hans klosterfælle. Slægtleddene tyder på denne tid.

Af Oddr kender vi nu kun én saga, om kong Olaf Tryggvason. Hvad der har bevæget Oddr til at skrive netop om kong Olaf Tryggvason, siges ingen steder, men det ligger nær at antage, at Oddr har kendt Olaf d. helliges saga (d. ældste), og at læsningen af den har indgivet ham den tanke at skrive hans forgængers historie. Både i prologen og i selve sagaen sammenstilles disse to på grund af deres virksomhed for kristendommens indførelse og trivsel i Norge. Oddr har syntes, at Olaf Tryggvason også fortjænte en saga, selv om han ikke »skinnede ved jærtegn« efter sin død, som den anden Olaf. Sagaen blev oprindelig skreven på latin[2]; urskriftet er tabt, men der haves en oversættelse deraf i 3 bearbejdelser, der nu findes i AM 310, 4° — i det følgende kaldt AM[3] —, i Stockholmer-hdskr. 20, 4 mbr. — i det følgende betegnet Sth.[4] —, samt endelig i den Delagardiske samling i Upsala 4—7, — i det følgende betegnet Ups.[5]. Alle disse håndskrifter er ufuldstændige; i det første mangler begyndelsen, omtr. 3 kapitler, samt 2 blade inde i sagaen; i Sth. mangler to blade i udg. kap. 6; Ups. er kun et lille brudstykke, bestående af sagaens slutning.

Det første spörsmål, der her trænger sig frem, gælder forholdet mellem disse håndskrifter. I reglen er dette hidtil blevet betragtet, som om de udgjorde ligeså mange selvstændige oversættelser, hvorved man dog har været opmærksom på den ind-

---

[1]) Om Oddr og hans skrift jfr. *Maurer*: Ausdrücke osv. Anm. 13; indledn. til udg. 1853 og 1895; *G. Vigfússon*: Sturl. proll. lxxii f.; *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist. skr. 33—7, afhandlinger af *B. M. Ólsen*, Aarbb. 1893, s. 276 ff., *Morgenstern*: Oddr—Fagrskinna—Snorre, *Meissner*: Strengleikar s. 13—14, *G. Indrebö*: Fagrskinna s. 84—93, jfr. *Al. Bugge*: Sandhed og digt om Olav Tryggvason i Aarbøger 1910 (jfr. *sammes* afhdl. sst. 1908 om Havelok og Ol. Tr., der lidet vedrører litteraturhistorien). I disse afhandlinger overdriver forf. ganske sikkert noget eventyrenes og sagnenes indflydelse på sagaen om Ól. Tryggvason.

[2]) Jfr. *Svá segir bróðir Oddr, er flest hefir kompnat á látínu ..... af Óláfi konungi Tryggvasyni* Flat. I, 516.

[3]) Udgiven i Fms. X og særlig af *P. Groth*, Kria. 1895.

[4]) Udg. af *P. A. Munch*, Kria. 1853.

[5]) Udg. sst.

byrdes lighed i udtryk, der i det hele kan siges at være ganske betydelig. Dette har f. ex. *P. Groth*[1]) forklaret på en ejendommelig måde, ved oversætternes lige dannelsestrin, lignende gloseforråd osv.; men dette slår ikke til. Ligheden er, som *B. M. Ólsen* med rette har fremhævet, både i leksikalsk og syntaktisk henseende af en sådan art, at en indbyrdes uafhængighed er ganske udelukket, og der er ingen tvivl om, at forholdet er et andet og i virkeligheden langt simplere. Der er nemlig her, som tilfældet ellers i det hele er, kun tale om en enkelt oversættelse. Heraf forklares alle lighederne. Ulighederne, og dem er der på den anden side ikke få af, beror på den ellers så almindelige og velkendte omarbejder-virksomhed i det 13. årh.'s sidste halvdel. Jeg er enig med Groth i, at AM uden tvivl kommer den latinske original nærmest; bearbejdelsen i Sth. er meget forkortet[2]) og, hvad der er vigtigt, i sproglig henseende renset for latinismer og gennemgående forbedret[3]); Ups. står originalen noget nærmere end Sth.[4]). Det eksempel, som *G. Storm* anfører i sin bog om Snorre, (s. 34), er, som *Morgenstern* rigtig har set, ikke bevisende for 3 selvstændige oversættelser — men oplysende for de 3 bearbejdere. At der også ved siden af forkortelserne kan findes mere eller mindre væsenlige indskud overrasker ikke; således er den af Storm (sst.) fremhævede sætning i Ups. at opfatte. Slutningskapitlet i Ups. er stærkt afvigende fra de andres, hvilket beror på en bearbejders selvstændige ændringslyst.

Groth har villet hævde, at AM indeholdt den oprindelige oversættelse fra den lat. original. Herimod må jeg på det bestemteste udtale mig. Vel må jeg med denne udgiver anse det for sandsynligst, at AM er skrevet af en nordmand, men netop dette taler imod, at vi her skulde have original-oversættelsen. Den har desuden forskellige afskriverfejl som f. ex. *Styrmir* (104_{31}) for *ọþyrmir, Björn*

1) Udg. s. LXII anm.

2) Oplysende er ting som *rói . . ok hvíld* i AM (s. 104); her har de andre bearbejdelser kun det ene (*róa* Sth. s. 55) eller det andet (Ups. s. 64), og af lign. kunde der anf. en hel masse.

3) Når således AM har *snúa* med acc. (lat. *vertere aliquid*) (s. 20), har Sth. ordet rigtig med dativ (s. 11).

4) Hvis man vilde antage 3 selvstændige oversættelser, måtte man f. ex. konsekvent antage, at Jöfraskinna var en selvstændig bearbejdelse af de norske kongesagaer, istedenfor at den kun er en hovedsagelig forkortet afskrift af Hkr. Forholdet er her det samme. Sth. er ikke mere afvigende fra AM, end Jsk. fra Kringla, eller cod. Wolf. af Egilss. fra 132 osv. osv.

broðir hans — som findes i Sth. — er oversprunget, öjet gled fra det ene *br. hans* til det andet; *Alpin* kaldes altid den engelske kæmpe, der bejlede til Gyda; i de andre bearbejdelser kaldes han *Alfvini* (el. *Alf-*); her er *p* opstået ved fejllæsning af angels. v, der sikkert har været skrevet f i den lat. original[1]), men hvad der er særlig afgörende er ordet *böta* (45 $_{22}$), der ved fejllæsning er opstået af (Sth.s) *bera;* i sammenhængen er verbet *bœta* umuligt. Dernæst, og det er ikke mindre afgörende, er AM, ligesom de andre hdskrr., i höj grad interpoleret. Således er kap. 15 om Jomsvikingerne, tiltrods for Groths forsøg på at bevise det modsatte, et lån fra Jómsvíkingasaga[2]), der umulig kan være oprindeligt i Odds værk. Kapitlet indeholder bl. a. en længere samtale mellem Hakon jarl og Harald blåtand, der er på sin plads i en Jómsvíkingasaga, men vedkommer ikke det mindste en Olafssaga; denne sidste kender ellers ikke noget til en optagelse af uvedkommende stof[3]). Kap. 18 er, som det også er blevet fremhævet, af en sådan art, at det forudsætter, at kap. 15 ikke har stået der fra først af. Hertil kommer endvidere, at sproget er afstikkende (rent islandsk). Det bedste bevis for, at AM er en interpoleret afskrift, er dog det fra Ares Íslbók i kap. 40 optagne stykke (der mangler i Sth., hvor der blot findes en kort henvisning; Hjaltes vers findes også her i dets interpolerede form), fremdeles de drotkvædede vers (s. 94 — mangler i Sth. — et brudstykke af et vers af Sigvatr, der her tillægges »Sigvalde jarl« (!), s. 96. 100. 102. 104. 108—13), der umulig kan have stået i Odds original; de var uoversættelige på latin, og, når bortses fra det lille »latinske« vers af Stefner, passede ikke til hele hans skrivemåde. Versene er, ligesom andre interpolerede stykker, indsatte af en Islænder og uden tvivl hæntede fra Fagrskinna, hvis forfatter havde benyttet Oddr[4]). Den anførte forvanskning af »Sigvatr« til »Sigvalde jarl« stammer derimod vistnok fra den norske afskrivers let forståelige ukendskab til de islandske skjalde. Til slutning kan bemærkes, at, når vi sammenligner AM med de stykker af Oddr, der findes optagne i

---

1) *A. Bugge* mener dog, at *Alpin* er det oprindelige, og at dette er piktisk, Aarbb. 1910, s. 14; dette er dog vistnok ikke sikkert.

2) Således også *Mogk* i en anmældelse i Liter. Centralbl.

3) Foruden små sætninger som 31 $_{9-10}$, 36 $_{20-4}$, 50 $_{29}$—51 $_{6}$ og lign. er følgende interpolationer i 310: stykkerne 107 $_{11-16}$, $_{35}$—108 $_{3}$; kapitlet om Islænderne er udvidet efter Laxdølasaga, m. m.

4) Jfr. *Indrebö*: Fagrskinna s. 91 ff.

den större Olafssaga, er teksten her på flere steder mere nöjagtig og oprindelig end i AM.

At Sth. (og Ups.) på sine steder således kan have bevaret den oprindelige tekst, er vistnok givet. Hvor AM er vidtløftigere, navnlig med hensyn til ordmængde og pompøs fremstilling, står den originalen utvivlsomt nærmere end de andre. At Oddr ikke, ligesom hans »broder« Gunnlaugr, idet mindste til en vis grad skulde have benyttet en vis gejstlig veltalenhed og blomstertale, er ubevisligt og lidet rimeligt[1]). Bearbejdelsen af Sth. har været en særdeles fornuftig og nøgtern mand, hvis hovedfortrin er, at have forbedret sproget og gjort det helt igennem så at sige rent og klassisk islandsk, ligesom han også i det hele forkorter. Dog kan der også her findes interpolationer, f. ex. slutningen af kap. 6 og af kap. 53 (anekdoten om Stefner med den drotkvædede vise[2]).

Når oversættelsen er foretaget er det næppe muligt at sige. Det må være sket ret tidlig, rimeligvis för 1220, da den er benyttet af Snorre og andre. Formen *Englismenn* (s. 44; i bægge hdskrr.) er altså så gammel; den findes også i Hkr. (III, 202).

Det følger af alt det sagte, at når vi skal bedömme Oddr og hans skrift, har vi hovedsagelig at gå ud fra det, som foreligger i AM med tilbörligt hensyn til de andre, særlig Sth., der på sine steder er fuldstændigere bevaret.

Her finder vi da for det første Odds egen f o r t a l e, og der er grund til at antage, at den omtrent er en ordret gengivelse af originalen. Forfatteren henvender sig i den til »kristelige brødre og fædre« og udtaler, at han vil skrive »til ære for« »den mest heldbringende konge, Olaf Tryggvason«. Hermed er forfatterens program givet. Han erkender ganske vist, at Olaf Tryggvason »ikke som Olaf d. hellige gjorde sig kendt ved mirakler efter sin død«, men han var ikke desto mindre »en herlig og udmærket

1) Når der tales om Odds „simple og naive fremstilling“ (Aarbb. 1893, s. 283), sker dette uden hjemmel.

2) Hskr. 310 (AM) har *Groth* forsøgt at göre ældre end sædvanlig antaget (ɔ: fra den sidste halvdel af 13. årh.); der er i virkeligheden intet, hverken med hensyn til retskrivning eller skriftform, der fører længere tilbage i tiden. — Hans så at sige eneste „bevis“ for, at det er oversætterens original, er lidet heldigt; det består i, at skriveren har rettet *het* til *nefndisk* (39_{17}). Dette kan naturlig og lige så godt forklares af, at han først tænkte på at ændre sin isl. originals udtryk (til det kortere *het*), men da han opdagede, at det af syntaktiske hensyn ikke gik an, rettede han det skrevne igen efter originalen.

mand og guds ven«, og hans bedrifter er det bedre at høre om »end stemødrehistorier«. Det er den gejstlige mand, munken, som fører denne tale, en mand altså, af hvem vi på forhånd ikke kan vænte at han agter at gå af vejen for legender og deslige fortællinger. Hvad vi således er forberedt på at høre, udebliver heller ikke. Sagaen er nemlig overgrot med legender og fabler af det utroligste indhold, og skönt dens forfatter efter eget sigende ikke kender mirakler af Olaf efter døden, kender han des flere overnaturlige tildragelser i hans levende live för hans mirakuløse forsvinden ved Svolder, for at tale i Odds ånd. Oddr tror naturligvis ikke på Olafs fald og død dér (jfr. Kristnisagaens opfattelse), og heri når på en måde hans historiske opfattelse sit höjdepunkt[1]). Hans uhistoriske munke-opfattelse går endogså så vidt, at han, på en for os ligefrem latterlig måde, lader en »hjort« stige frem af den af Olaf angrebne og forfulgte modstander Tore hjorts legeme og kæmpe med kongens egen berömte hund Víge (!, AM s. 69, Sth. s. 36); længere kunde en datidsmunks lettroenhed og kritikløse opfattelse vel næppe gå. Og det er ret karakteristisk, når Oddr i anledning heraf, på en meget naiv måde, udtaler: »Når sådanne ting fortælles angående slige unaturligheder og undere, kan det synes utroligt; men alle ved, at djævlen altid ligger i strid med gud den almægtige, og de elendige folk, som forkaster gud og som djævlen bedrager med alskens svig og underfundighed osv.... Vi påstår ikke, at dette i virkeligheden er sket, men vi tror, at det således er forekommet folk, ti djævlen er opfyldt af falskhed og ondskab«. Dette kan tjæne til eksempel på Odds betragtningsmåde og stil. Det følger efter dette af sig selv, at han tror på troldmænd og deres kunster (Eyvind kinnrifa, Gunnhild m. m.), troldkyndige Finner og spåmænd, ja, rigtige trolde (jætter, AM kap. 59 — Sth. kap. 47)osv., ligesom han også tror på det ganske uhistoriske træk, at svenske dronninger var forpligtede til at lade sig levende lægge i höj hos deres afdøde gemal. Man får overhovedet det indtryk, at der ikke har været den legende eller røverhistorie, som Oddr ikke har kunnet tro på.

Oddr har ganske vist samlet sit stof ikke uden omhu og søgt at behandle det på en sagamæssig måde. Han har vel fået fat i

---

1) Udtrykkelig siger han, at han tror på Olafs undslippen med livet; hvor velgörende er ikke Hallfreds nøgterne betragtning af sagen, og han stod dog begivenhederne ulige nærmere, men Oddr har ikke villet lære af ham.

det meste af, hvad samtiden havde at berette om Olaf, men meget af dette var uhistorisk og legendeagtigt, og Oddr var ikke den kritiske ånd, der kunde sigte sit stof og bearbejde det kritisk. Sagaen er nemlig fuld af urimeligheder og umuligheder. Heraf har *Munch* i sin udg. af Sth. fremhævet det meste i anmærkningerne, hvortil der i det hele kan henvises. Som eksempel på Odds uhistoriske opfattelse af historiske personer og deres færd kan hans fremstilling af Hakon jarls forhold til Gunnhild kongemoder fremhæves; der forudsættes et så venskabeligt forhold, at Hakon lader sig af hende bruge som sendemand for at hænte den unge Olaf i Sverrig. Af lignende art er den ganske uhistoriske datter af Hakon, Auðr (Uðr), der bliver gift med en svensk konge. Selvstændige men i höj grad uheldige kombinationer findes f. ex. m. h. t. Olafs forskellige rejser til Rusland, hvor Tore klakka opsøger ham (istedenfor i England), samt Olafs tog til England, efter at han er bleven konge i Norge. Alt dette er uhistorisk. Oddr undgår end ikke at fortælle en og samme legende i to variationer (AM kap. 33: 51 = Sth. 28: 42), uden at forstå, at det er den samme. Hans tidsregning lider også af forskellige kombinationsfejl [1]). Her kan vi ikke komme nærmere ind på det historiske indhold eller dets betydning. Men alt, hvad der fortælles, går ud på at vise, hvilke farer Olaf fra fødselen af var omspændt af, hvorledes han ved guds forsyn altid blev reddet — også i Svolderslaget — og hvilke herlige fortrin og hvilken alt besejrende overlegenhed såvel i åndelig som i legemlig henseende han var i besiddelse af [2]). Hvilket skridt bort fra Are og Eiríkr og deres måde at arbejde og skrive på betegner ikke Oddr!

Hvilke kilder Oddr har haft, har vi ikke vanskeligt ved at sige. Der findes oftere sådanne udtalelser som »man fortæller«, »det anser folk for at være sandhed«, »der er dem, der siger«, eller, noget bestemtere, »kyndige mænd har fortalt os«. Enkelte gange hentydes til forskellige beretninger: »nogle siger . . . medens andre fortæller« [3]). I AM kap. 74 = Sth. kap. 62 anføres Skule

1) Hans viden og forståelse er ufuldstændig; således ved han ikke, at den Björn, Tyra var gift med, var identisk med Styrbjörn.

2) At der skulde have stået noget i Odds originale saga, som ikke findes i nogen af vore bearbejdelser, er usandsynligt. Når der i Flat. I, 516 henvises til en udtalelse af Oddr, foreligger der vistnok ikke en henvisning til hans bog, men en mundtlig meddelelse.

3) „Som det fortælles i hans saga“ Sth. 21 (jfr. slutn. af kap. 6) er en interpolation; henvisningen findes ikke i AM.

Torsteinsson (digteren, I, 555—57), Einarr tambeskælver og Kolbjörn staller, ja, i sidste kapitel endogså Astrid, Sigvalde jarls hustru, og Astrid, Olafs søster, som hjemmelsmænd. Med alt dette betegnes en gammel, mundtlig tradition, og det er ganske sikkert denne, der er Odds hovedkilde. Men denne tradition er ved gejstlig indflydelse og legende-digtning bleven meget forvansket[1]), og Oddr har hverken haft ævne eller lyst til at søge den historiske kærne og bortkaste den gejstlige tildigtning. Af virkelige forfattere henviser Oddr til *Are* (AM kap. 25 = Sth. 15) og hans bog (Sth. kap. 30, jfr. AM kap. 39), samt til *Sæmund* (AM kap. 25. 35 = Sth. kap. 15. 27) angående tidsregning og sejdmænds indebrænding (jfr. ovf. s. 340). I AM (s. 70) henvises til en ubekendt præst »Rufus«. *G. Indrebö* har villet hævde, at Oddr har benyttet en saga om Ladejarlerne; dette er vel muligt. S. 109 hedder det: »Således siger (sagde) kong Sverre« (= Sth., ændret i Ups. til »vise mænd«). Dette er mærkeligt; hvorfra kan Oddr, der ikke var udenlands, have haft dette? Det forekommer at være klart, at det må være hans abbed, Karl, der er mellemmanden mellem Sverrir og Oddr. Og man må antage det samme på andre punkter. Der findes hos Oddr et par skildringer, der ligefrem forudsætter öjenvidner, f. ex. beskrivelsen af Selja med dens huler i Sth. kap. 20 (lakune i 310), eller den nöjagtige beskrivelse af Lade (kap. 52). Det er vist Karl, der her er den direkte hjemmelsmand. Angående andre formentlige hjemmelsmænd se nedenfor.

Når Oddr har forfattet sit værk, er det vanskeligt med bestemthed at afgöre. Så meget er sikkert, at det må være skrevet efter år 1170, da flytningen af den hellige Sunnivas relikvier fra Selja til Bergen, der foregik i det nævnte år, omtales i Sth. (s. 26; her er en lakune i AM). Til en nærmere datering hjælper den anførte henvisning til en udtalelse af »kong Sverre« om Olaf

---

[1]) Jfr. *A. Bugges* afhdl. i Aarbb. 1910. Jeg er langt fra enig med ham på alle punkter; blot et enkelt punkt skal jeg her göre opmærksom pa. Bugge erklærer, at „navnene“ på Olavs herrer i Estland er ialfald forvanskede (s. 6), men K. Krohn har erklæret *Reas* og *Rekon(i)* for faktiske estiske navne (Kaleva u. seine sippe, Journal de la Soc. Finno-ougr.). At „hele fortællingen om Aastrids og Olavs flugt gennem Norge er digt og eventyr“ (s. 5), kan jeg ikke medgive. Beviset herfor er ikke leveret; det har langt större indre sandsynlighed, at Olaf og hans moder er kommet direkte til Garderige end efter først at have været i Vesten (Orknøerne).

Tryggvason under Svolderslaget. Hvis den hidrører fra Karl Jonsson, er bogen skrevet efter o. 1188; ret meget senere er den næppe ført i pennen [1]). Nogen videre oplysning får vi ikke ved at undersøge forholdet mellem Oddr og den norske forfatter Theodricus, selv om noget afhængighedsforhold kunde påvises, hvad Storm har ment at kunne göre [2]). Det kan ikke indses, at man er berettiget til at antage nogen nærmere indre forbindelse mellem de to. Theodricus' fortælling om miraklet i Danmark stemmer f. ex. ikke med Odds, for så vidt som denne ikke taler om, at Olaf da lovede at blive kristen; havde han benyttet Theodricus, vilde han ganske sikkert have optaget dette træk. Ligeledes anfører Theodricus navnet på den Syllingske abbed, der døbte Olaf, men Oddr ikke. Ligheden mellem de to forfattere er i det hele ikke stor. Endnu mindre kan der være tale om en benyttelse af Historia Norwegiæ.

Vi kan ikke forlade Oddr uden at optage slutningen af hans værk, således som den fremtræder i håndskrifterne, til nærmere betragtning, da dette har sin store betydning også for den forfatter, vi straks skal komme til.

I Ups. slutter teksten med bemærkningen om Oddr munk som sagaens forfatter, og der har her aldrig stået mere. I AM findes der imidlertid 4 kapitler (I om kong Edvards udtalelser om Olaf Tryggvason; en fabel [3]); II om Harald Godvinssöns sidste kamp og liv efter Hasting-slaget med kong Olaf som mønster, jfr. Hemingsþáttr; III om biskop Jon (= Sigurd) i Sverrig og endelig IV: 6 vers af Hallfreds Olafsdrape). Alle disse kapitler er åbenbart senere tillæg [4]); IV kan under ingen omstændigheder hidrøre fra Oddr; det er tydelig en tilföjelse, bestemt til at fylde en side; den er hæntet fra Fagrskinna [5]). III slutter med den mærkelige angivelse af hjemmelsmænd, der lyder: »Denne fortælling meddelte mig abbed Asgrim Vestliðason, Bjarne præst Bergtorsson, Geller Torgilsson, Herdis Dadesdatter, Torgerd Torsteinsdatter, Ingunn Arnorsdatter. Disse personer lærte mig kong Olaf Tryggvasons saga, som den nu er fortalt. Jeg viste også bogen til

1) Jfr. *G. Storm:* Mon. hist. Norw. s. XI.

2) Sst. s. XII, hvorimod han tidligere (i Aarbb. 1871 s. 425 og i Sn. St. Hist. skr.) havde udtalt det modsatte.

3) Herom kan henvises til mit skrift: Norsk-isl. kultur- og sprogforhold s. 133—34.

4) I *Sth.* findes kun begyndelsen til kap. I.

5) Jfr. *Indrebö:* Fagrskinna s. 93.

Gissurr Hallsson og jeg rettede den efter hans råd, og det har vi siden beholdt«. Nu er det spörsmålet, hvorledes dette er at forstå, og navnlig, hvem det her fremtrædende »jeg« er. Man har gjort gældende, at disse kapitler var Odds senere tillæg og at det var ham, der endelig her direkte anførte sine hjemmelsmænd. *Munch* har derimod ment (Sth. s. VIII), at bemærkningen slet ikke stammede fra Oddr, men fra Gunnlaugr munk. Sagen er nemlig den, at dette kapitel også findes i Flatøbogen (I, 517), men her henføres bemærkningens første del (om hjemmelsmændene) til »de brødre, Oddr og Gunnlaugr«, den sidste del derimod udelukkende til Gunnlaugr. Dette er uden tvivl det eneste rigtige. Bemærkningen er i AM direkte udskreven efter Gunnlaugs værk, hvorimod Flatøbogens afskriver (istandbringer) er i den første del kommen til at udtale sig unöjagtig, enten ved en fejlslutning — han havde jo benyttet bægge »brødres« arbejder, og har mulig trot, at da de var samtidige »brødre« i samme kloster, måtte de have haft de samme hjemmelsmænd — eller ligefrem af uvidenhed. Det er klart, at det må være en og samme person, der to gange først betegnes ved »mig«, som den, der bagefter optræder som »jeg« og »vi«. Men Flat. har lige forud nævnet Oddr som den, der på latin har »komponeret mest« om kong Olaf foruden Gunnlaugr. Denne bemærkning er uden tvivl et citat af Gunnlaugr, der (se ovf. s. 391) har anført Oddr som sin hjemmelsmand; citatets indhold vedrører slet ikke Olaf Tryggvason og findes derfor ikke i Odds saga. Det er dette, der har påvirket Flat.s kort efter følgende bemærkning om Odds og Gunnlaugs hjemmelsmænd som formentlig fælles. — I—II falder fuldstændig udenfor den ramme, Odds værk i øvrigt har, og der kan ingen tvivl være om, at de stammer fra Gunnlaugr; stilen og udtryksmåden er fuldstændig hans; vi vil i øvrigt i det følgende komme nærmere tilbage hertil. III er revet ud af sin rette sammenhæng, men gjenfindes i denne i et afsnit i Flat., der åbenbart stammer fra Gunnlaugs bog [1]). I—III er således en bearbejders senere tillæg til Oddr, hæntet fra Gunnlaugs Óláfssaga og IV er kun et sidefyld.

Odds bog om Olaf er bleven nyttet i flere senere sagaværker, men dette vil vi ikke dvæle nærmere ved her. Uagtet den er legendarisk og ukritisk, indeholder den dog så meget historisk stof, at den blev en kilde, man ikke kunde undgå at nytte. I øvrigt

[1]) Flat. I, 515, kap. 401 slutn.

er det ret vanskeligt at påvise, hvorvidt en fremstilling går direkte tilbage til Oddr eller en anden mulig tabt bog. At Odds bog også har fundet velyndere i Norge, er klart deraf, at to af de forhåndenværende håndskrifter er udførte af Nordmænd.

Andre skrifter end Olafssaga tör ikke med rette tillægges Oddr. Det hedder ganske vist i Ingvarssaga, at den er forfattet af Oddr. Dette er imidlertid senere tiders påfund for at give sagaen desto större anseelse og tiltro; jeg slutter mig i så henseende ganske til *P. E. Müller*[1]); i øvrigt kan der henvises til *Maurers* behandling af denne sag[2]); hans betænkeligheder ved helt at frakende Oddr enhver andel i sagaen synes ubegrundede.

6. Gunnlaugr Leifsson, munkr.

Om denne mands liv vides i det hele kun, at han i en lang tid var munk i Tingøre-kloster og at han døde 1218 eller 1219[3]). Han var vistnok en höjt anset mand og havde meget at sige på grund af sin lærdom. Han kaldes[4]) den störste klærk og den velvilligste mand, hos hvem egnens præster søgte råd (1210 imod biskop Gudmund), og han kaldes »den boglærdeste mand i hele Island«[5]). Medens Gudmund d. gode endnu var præst, altså för 1201, siges han at have sendt Gunnlaugr »varsler« (d. v. s. optegnede varsler og jærtegn) vedrørende Torlak d. hellige (død 1193), for at han skulde »dikte« dem, d. v. s. give dem i en latinsk oversættelse[6]); også på Gudmunds opfordring skrev Gunnlaugr sin saga om biskop Jon. Det tyder således på et meget venskabeligt forhold imellem de to gejstlige[7]). Men efter at Gudmund var bleven biskop, blev Gunnlaugr ligesom så mange andre, sikkert ikke uden grund, en af hans modstandere, og således optræder han 1210[8]). At Gunnlaugr har været en myndig mand og fremfor alt noget overmodig på grund af sin store lærdom, derpå tyder abbed

1) Sagabibliothek III, særlig s. 173—4.
2) Die Ausdrücke, Anm. 13.
3) Ísl. ann. s. 255; — Isl. ann. 125. 184. 326, Flat. III, 525, hvor han urigtig, ligesom i Hauksb. 271 $_{27}$, kaldet *Guð-*, Bisk. I, 510.
4) Sturl. I, 290, Bisk. I, 502.
5) Bisk. II, 31.
6) Sst. I, 369.
7) Jfr. Bisk. I, 425, hvor der tales om en höjtidelig modtagelse af Gudmund i Tingøre-kloster — II, 31, Sturl. I, 231.
8) Bisk. II, 77.

Arngrims fremstilling[1]) af, hvorledes Gunnlaugr, efter at have »digtet novam historiam sancti Ambrosii«, begav sig til bispesædet Holar og begyndte der, uden biskoppens tilladelse, aftenen för festum Ambrosii i koret at oplæse sit »digt«; dette forbød bispen ham og han måtte da stanse, som den mod ham uvenlige Arngrim siger, efter at have fået »tilbörlig kindrødme« for sin dristighed. Ellers kender vi intet til Gunnlaugs praktiske virksomhed. At han har været en dygtig latinist, fremgår af, at han forfattede alle sine historiske værker på latin, og han har haft et betydeligt kendskab til den fremmede middelalderlige litteratur[2]).

Blandt Gunnlaugs værker møder vi da først en saga om den første biskop til Holar, Jón (Jóan) Ögmundarson (1106—21). Denne siges han i prologen at have skrevet »ifølge biskop Gudmunds bud og opfordring«[3]), det måtte være en tiltalende opgave at skrive den første Holar-biskops livshistorie, og at han er forfatteren, fremgår af flere steder[4]) i oversættelsen deraf; denne er trykt i Biskupasögur I, 215 o. s. v. efter et håndskrift i Stockholm, hvor dog slutningen mangler; en del deraf kan udfyldes efter et papirshåndskr. Endvidere haves sagaen helt i en oversættelse eller bearbejdelse i AM 234 (Bisk. I, 151 o. s. v.), der af udgiveren kaldes »den ældste« og betragtes som forfattet af en anden, ukendt, forfatter; dog indrömmes der, at den största del af det virkelige indhold er ens i bægge, og at man derfor kan tale om én originalsaga[5]). Herimod har *B. M. Ólsen*[6]) hævdet, at der kun kan være tale om én saga om Jon og af Gunnlaugr i to bearbejdelser [eller tre, hvoraf den sidste ikke er udgiven; den indeholder enkelte jærtegn mere end de andre og er ellers uden videre betydning]. Dette er nu uden tvivl det eneste rigtige, men når samme forfatter udtaler, at »som oversættelse betragtet er den såkaldte Jons saga hin elzta sikkert den ældste af de tre«, kan jeg ikke være enig heri. Ligheden imellem de to bearbejdelser er så

---

1) Bisk. II, 77.

2) Jfr. *Maurer:* Ausdrücke, Anm. 15, *Brenner:* Kristni s.; *G. Vigfússon:* Proll. lxxiii, *G. Storm:* Sn. Sturl. Hist. skr. s. 35 f., Bisk. I, fortalen, *B. M. Ólsen:* Aarbb. 1893, 278 ff.

3) Bisk. 1, 216, jfr. også Arngrims ord Bisk. II, 31.

4) Udtrykkeligt s. 215—16: „siger Gunnl. munk, . . . som den latinske saga digtet har".

5) Bisk. fort. XLII.

6) Aarbøger 1893 s. 286—7 anm.

overvældende, at det er forbavsende, at G. Vigfusson overhovedet kan tale om to sagaer. Gunnlaugs lat. original er, ligesom Odds Olafssaga, tabt. Den mest direkte oversættelse heraf er imidlertid den Jónssaga, der er trykt som nummer 2. Det er mærkværdigt, at man har kunnet tvivle i så henseende. H e r findes fortalen, der bærer alle indre og ydre mærker af at være ægte, og, hvad der er vigtigst, d e n n e »saga« vidner så at sige i hver linje om at være en temmelig slavisk gengivelse af en latinsk original; der findes latinske ord og vendinger, særlig participial-konstruktioner, en udstrakt brug af adjektiver, som ikke kan kaldes islandsk. Det er ganske rigtigt, hvad G. Vigfusson har bemærket: »latinfarven og latinsk sætningsforbindelse skinner allevegne igennem« [1]. Uagtet den såkaldte »ældste saga« for det meste er ordret stemmende med den anden, mærkes dog latinen her langt mindre, ligesom fremstillingen undertiden er noget forkortet [2]. Forholdet her er det selvsamme som ovf. påvist med hensyn til Odds Olafssaga. En eller anden har fundet original-oversættelsen altfor uislandsk i stil og sprog og omskrevet den ved at fjærne de værste latinismer og noget af dens ordskvalder. Vi har altså her så godt som udelukkende at holde os til sagaen nummer 2 som den egenlige oversættelse og supplere den med den første saga, hvor den har lakuner. Men enhver tale om en »ældste saga« bör herefter forsvinde [3].

Sagaen falder i to hoveddele, den egenlige fremstilling af biskop Jons liv (kap. 1—39), og hans jærtegn, der danner et tillæg dertil (kap. 43 o. s. v.); bægge dele forbindes ved kap. 40—2, der handler om biskoppens begravelse med mere. Også den sidste del er af Gunnlaugr selv. I den egenlige saga er der ikke synderlig meget stof foruden de mærkværdigste begivenheder i biskoppens liv. Noget særligt fyldigt billede af ham får vi ikke. Det vigtigste, der findes om hans egenlige virksomhed, findes i kap. 23—7, hans religiøse nidkærheds rasen (forfølgelse af hedenske minder, ugedagenes navne, danse osv.), som i grunden ikke taler til fordel

---

[1]) Bisk. fort. s. XXXIX.

[2]) Også findes der her et par redaktionelle, velbetænkte omstillinger. — I sagaen II findes der iøvrigt også indskud som f. ex. i fortællingen om Gils Illugason og vistnok andre vilkårlige ændringer.

[3]) Det rigtige forhold er fuldstændig miskendt og stillet på hovedet i Safn til sögu Islands V. bind nr. 6, s. 11.

for biskoppens åndsoverlegenhed; der fortælles endvidere om hans skolehold og undervisning, og her får vi et mere tiltalende billede af ham. Hele fremstillingen er gennemtrukket af den mest gejstlige svulst og legendariske tone, bibelcitater og lign., stilen höjtravende, ordflommen overvældende. Om egenlig sagastil er der her ikke tale. Jærtegnene er af den sædvanlige art, det er helbredelser af mennesker og kvæg osv.

Sagaen er skreven efter biskop Brands død (1201), og vistnok også efter at Gudmund blev biskop; jærtegnene stammer alle fra 1198—1201. Sagaen må være skreven kort derefter[1]. Af interesse kunde det være at vide, hvilke kilder forfatteren har haft. Han angiver disse tildels ved at henvise til mænd, »som var bekendt med sagen« (kap. 6), til »kyndige og mærkelige mænd« (s. 233), samt til »hørte« meddelelser (s. 230). Jærtegnene siges at være »hørte eller sete skrevne« (s. 247—8, jfr. 201), hvorved der vistnok sigtes til en kodifikation ved biskop Brand. Ellers anføres Are frode ved navn (kap. 18), og benyttet er han i kap. 2, 5 og 35, men Gunnlaugr har ikke ladet sig påvirke af Ares ædruelige forskning, historiske fremstilling og knappe stil. Fremdeles anfører han, i lighed med hvad Are gjorde, sin hjemmelsmand ved navn (Oddny Knutsdatter, der igen havde sin viden fra selve hovedpersonen, s. 207. 257); denne måde at henvise på er vigtig i en anden henseende, hvorom senere. Det er heraf klart, at som sagaskriver står Gunnlaugr, trods alt, på det gamle sagaprincips standpunkt, at fortælle, hvad han har hørt og hvad der er virkelig antaget som sandt. At tildigte noget, har han ikke indladt sig på. I lettroenhed og mangel på kritik kan han derimod magelig måle sig med sin klosterfælle Oddr; hans Jonssaga er derved mere bleven et opbyggelsesskrift for datidens troende end en virkelig nøgtern historie. Han viser sig som en meget lærd mand, der kender meget til kirkelig litteratur. Gunnlaugs tidsregning er den samme som i Kristnis. og visse andre skrifter; alt regnes 7 år forud; i den »ældste« saga er dette ændret af bearbejderen.

Når oversættelsen er foretagen, er vanskeligt at bestemme. Af prologens udtryk: »dette kongerige« (o: Norge + Island) kan man næppe sikkert slutte noget, jfr. anmærkn. i udg.; ret meget yngre end fra midten af det 13. årh. er den vistnok næppe. Der

[1]) Jfr. Bisk. fort. XL.

hentydes til en ombygning af kirken på Holar, men det er umuligt at vide, når den er foretagen[1])

Jærtegnene har Gunnlaugr kun samlet og oversat på latin; det samme el. lign. havde han tidligere gjort ved endel af biskop Torlaks jærtegn, som Gudmund præst havde sendt ham (se ovf.); de kaldes egenlig *vitranir* (drömmesyn); vi kan ikke afgöre, hvorledes eller af hvilket omfang, de har været.

Gunnlaugs andet hovedværk var en saga om kong Olaf Tryggvason. Denne haves nu ikke mere i sin oprindelige skikkelse, men kun i småstumper, der særlig findes optagne i den store Olafssaga, hvor det dog kan være tvivlsomt, hvor meget der bör henføres til Gunnlaugr. Hvad man i så henseende har at holde sig til, er de forfatteregenskaber, som Jonssaga viser os. For det første fremtræder da en overvejende interesse for varsler, spådomme og æventyrlige tildragelser. Dernæst en stærk tilböjelighed til at indskyde mere eller mindre vidtløftige religiøse betragtninger og udbrud af beundring for guds store gærninger og verdensstyrelse. Fremdeles holder forfatteren af at lave og indflette længere eller kortere taler, naturligvis mest af opbyggelig art, sådanne som middelalderlige gejstlige kröniker er fulde af. Alt dette i forbindelse med den svulstige retoriske ordbram og forf.s bestræbelse for efter Ares forbillede at opgive sin hjemmel er ejendommeligt for Gunnlaugr. Når vi altså genfinder lignende fremstillingsmåde og forfatterinteresser på et område, hvor vi i øvrigt kan vænte at møde Gunnlaugr, er der al grund til at antage, at det er ham, vi har for os, når intet direkte taler derimod.

Hvad nu Gunnlaugs Olafssaga angår, har vi følgende kildesteder af betydning:

I ÓTr. Flat. kap. 400 (s. 511) hedder det, at »Gunnlaugr munk på Tingøre har sat sammen og fortalt mange og mærkelige ting om kong Olaf Tryggvason i en udmærket latinsk fremstilling«; det fremhæves særlig, hvorledes Olaf slap levende ud af Svolderslaget, og så hedder det: »Gunnlaugr siger, at han kun har skrevet, hvad han har hørt sanddru mænd sige, og navnlig har han samlet, hvad der fandtes i Are frodes bøger«. Efter sagaen skal Gunnlaugr så have skrevet om Olafs hirdbiskop, Jón-Sigurd, hvorpå følger en fortælling om dennes færd i Slesvig (hertil hører kap. 400—2). I kap. 403 (s. 516)

[1]) I kap. 4 findes låneordet „*lykkumaðr*“, men det er usikkert, hvor gammelt det er i sproget. Det kunde også være indsat af en afskriver; i den anden („ældste“) bearbejdelse står *gæfumaðr*.

hedder det dernæst, at »således siger Oddr osv.« [se ovf., s. 392—3, hvor det hele er anført]. I kap. 405 hedder det, lige för en isl. mand, Bresters drömmesyn meddeles, at »således har broder Gunnlaugr også fortalt på latin«.

Vi ser altså heraf, at Gunnlaugr har forfattet en Olafssaga og dertil föjet et tillæg om biskoppen Jon-Sigurd, og vi skimter tillige hans forkærlighed for æventyrlige tildragelser og varsler. Når det hedder, at ingen har skrevet mere eller vidtløftigere om kong Olaf end »brødrene« Oddr og Gunnlaugr[1]), er det fejlagtigt at antage, at der her er given nogen antydning af forholdet mellem de to sagaer, så at Odds skulde være den vidtløftigste *(G. Storm)* eller omvendt *(B. M. Ólsen)*. Der siges kun, at bægge værker var meget udførlige. I ethvert tilfælde har vi ingen grund til at tro at Gunnlaugs værk har været kortfattet; det viser tillægget om Jon-Sigurd, og det viser hans fremstilling i Jonssaga, der er alt andet end kort. Der er nu herefter ingen tvivl om, at det stykke om Jon-Sigurd, der findes som kap. III i tillægget til Oddr i AM, er Gunnlaugs og ikke Odds.

I øvrigt findes Gunnlaugr anført som hjemmelsmand i þáttr om Torvald vidförle[2]), hvor også hans hjemmelsmænd på 1. og 2. hånd anføres. Heraf har allerede udgiveren af Biskupasögur sluttet, at Þorvaldsþáttr var forfattet af Gunnlaugr selv[3]), og dette har *B. M. Ólsen* yderligere søgt at godtgöre[4]). At dette i virkeligheden forholder sig så, må betragtes som en afgjort sag; også fremstilling og forfatterinteresser svarer nöje til Gunnlaugs. Men ligeså utvivlsomt anser jeg det for at være, at denne þáttr også ifølge dens form fra først af ikke har været selvstændig, men en del af Olafssagaen. Heraf fremgår det, at denne har været alt andet end kortfattet.

B. M. Ólsen har ganske rigtig fremhævet den måde, hvorpå den store Olafssaga er samlet og kompileret af forskellige, uensartede dele og fra mange hold. For ikke at tale om kilder som Landnáma, Laxdœla, Hallfreðars, m. m., der afsnitsvis er udskrevne, er navnlig Heimskringla benyttet som hovedgrundlag. Det gör nu et ganske ejendommeligt indtryk, hvad man også

1) Eller ordret: „. . . Oddr, som har komponeret mest på latin om O. Tr. foruden Gunnlaugr“.

2) Fms. I, 266. 272, Bisk. I, 42. 46, samt endelig Fms. II, 224, Flat. I, 436, forskellige sagn om biskop Frederiks virksomhed.

3) Jfr. *Maurer:* Ausdrücke, Anm. 15.

4) Aarbb. 1893, s. 298—9.

rigtig har fremhævet, hvert öjeblik at blive revet ud af Snorres klassiske fremstilling og sprog for hovedkulds at blive ført ind i afsnit af en ganske anden toneart, afsnit, hvis svulstige stil og legendariske indhold på det nöjagtigste svarer til Gunnlaugs. Heraf kan kun sluttes, at en af kilderne for den store sagas kompilator netop var Gunnlaugs værk, men hans navn anføres, ligesom Snorres, kun undtagelsesvis. I det hele og store er det nu næppe vanskeligt at udpege de stykker, der må antages at stamme fra Gunnlaugr[1]. Alle de udpegede kapitler og stykker bærer helt igennem de samme ejendommelige kendetegn som Jónssaga; navnlig er de lange taler og vidtløftige religiøse betragtninger af betydning, for ikke at tale om legender og overtroiske tildragelser. Dog er det muligt, at noget heraf stammer fra selve Olafssagaens kompilator, men der er ialfald grund til at antage, at dette ikke er meget. Vi finder også henvisningen til »sanddru mænd«, »forskellige bøger« (som Imago mundi; »det findes skrevet«) osv., ganske i Gunnlaugs manér. Det må i øvrigt bemærkes, at Flatøbogen på

---

[1]) Forsøgsvis kunde bestemmelsen heraf være følgende: kap. 43 (kronologisk bemærkning), 60 (?), 65, 70 (?), 74, 76 (i slutningen af dette kap. citeres „Imago mundi" og „nogle bøger" på samme måde som henvisningerne sker i Jónss.), 79, 81, 91, 93 (delvis), 94 (ligel.), 98 (ligel., tale), 99, 100, 101 (delvis), 104 (delvis, i det mindste slutn.), 105 (tale), 106 (?, jfr. „det findes skrevet"), 107, 108 (jfr. Flat. kap. 195 slutn.); [af kap. 110—29 om de kristne landnamsmænd kan intet henføres til Gunnlaugr, ti det hele omtrent er udskrevet af et Landn. hdskr., der er identisk med Sturlubók]; herpå følger Torvaldsþáttr kap. 130—8 (i alt væsenligt Gunnlaugs værk; i Fms. er den særlige tilknytning mellem den og sagaen bortfalden, men den findes i Flat. kap. 225; den består i det opdigtede sammentræf mellem kong Olaf og Torvald i Rusland og her findes det for Gunnl. ejendommelige: „nogle mænd siger"), 139, 141 (delvis), 142 (ligel. jfr. B. M. Ólsen s. 302), 150 (?), 165 ff. (delvis, hvor Flat. måske er mere oprindelig; jfr. B. M. Ólsen s. 306), 188 (jfr. samme s. 301), 189—90 (i det mindste delvis, jfr. samme s. 296), 195 (?), 196 (delvis) —8, 200, 201 ff. (Sveinn og Finnr, jfr. samme s. 299), 213 (?), 215 (?, jfr. samme s. 301), 216 (delvis, jfr. samme s. 302), 225 (her citeres Gunnlaugr, jfr. Flat. I, 440, hvor „kyndige mænd" nævnes), 226—9 (delvis i det mindste), 235, 238 (delvis; jfr. B. M. Ólsen s. 302), 239, 240, 256 (slut.), 257, 263 (?), 265 (?), 269, 283 (i slutningen henvisning til hjemmelsmænd; særlig er begynd. betegnende i Flat. I, 502: „Nu skal fortælles om de ting, som jeg har lært af frode mænd, siger den, som har „komponeret" sagaen"; dette er afgörende), 285—6. Endelig hører også hertil tillæggene I—II i AM 310 (Oddr); disses stil og fremstilling er ganske i Gunnlaugs ånd, — foruden som ovenfor påvist III.

sine steder bedre har bevaret den oprindelige ordlyd end de øvrige håndskrifter (jfr. slutningen af opregningen nedenfor); og der findes endogså måske her et par stykker fra Gunnlaugr [1]), der ikke findes andre steder.

På denne måde må Gunnlaugs Olafssaga have været temmelig vidtløftig. Dette er, nærmere betragtet, ikke underligt. Efter at Oddr havde skrevet sin Olafssaga, måtte Gunnlaugr have noget andet og mere at sige end han. Han har da optaget deri forskellige stykker og fortællinger, som strængt taget kunde undværes, men som dog berørte kong Olaf og hans historie. Det, at Island f. ex. blev kristnet på hans foranstaltning, har givet Gunnlaugr, som det synes, en velkommen anledning til at indsætte ikke alene de nærmest för år 1000 foretagne forsøg på at indføre kristendommen (Frederiks og Torvalds, Stefners og Tangbrands missionsvirksomhed i det hele); men også Færøernes og Grönlands kristning har han taget med, og vel også en del af Færøernes og Grönlands historie, særlig Sigmund Brestessöns saga osv. Det synes således at være talt og skrevet i Gunnlaugs ånd — hvis det da ikke er hans egne ord —, når det i sagaen hedder [2]), at man ikke skal undres over alt, hvad der deri findes optaget; det er ligesom rindende vand, der har forskelligt udspring, men samles dog alt tilsidst på ét sted (jfr. ovf. s. 271); alt vedrører dog til syvende og sidst kong Olaf Tryggvason.

Således har da Gunnlaugs værk været betydelig indholds- og omfangsrigere end Odds. En del af stoffet har naturligvis været fælles; det kunde ikke undgås. Og dog er der med hensyn hertil afvigelser, der har deres betydning. Historien om den finlap, som Olaf rådspurgte efter at være landet i Norge, findes hos Oddr, ikke hos Gunnlaugr. Flere steder er dennes beretning udførligere eller udvidet (kap. 76, 104, 213) eller i en forskellig sammenhæng, samt tildels noget anderledes berettet (historien om abbeden kap. 79; den person, som hos Oddr kaldes en »præst« eller »herlig præst«, er hos Gunnlaugr ingen ringere end biskop Sigurd selv, der synes at have været hans særlige yndling; se kap. 257). I øvrigt kan vi ikke her komme nærmere ind på dette. Tiltrods for, at jeg i mangt kan give *B. M. Ólsen* ret, kan jeg ingenlunde bifalde den opfattelse, at Gunnlaugr skulde have taget Odds skrift og blot omredigeret

---

1) Se *B. M. Ólsen*: Aarb. 1893 s. 306 anm.
2) Flat. kap. 307 (I, 378), Fms. kap. 176.

dette og udvidet det på forskellig måde [1]. Dette er ikke alene en tvungen, men også ganske unødvendig antagelse, der ikke støttes ved noget pålideligt holdepunkt. Det stof, der er fælles, forklares naturligst og simpelt deraf, at bægge forfattere var munke i et og samme kloster og desuden for en stor del samtidige [2].

Det fremgår af alt, hvad vi ved om Gunnlaugr, at han har været en meget lærd og belæst mand [3]; vi har set, at han vistnok kender Imago mundi, et fremmed »annal«værk og muligvis Beda. Ved hjælp af disse og mulig flere skrifter har han foretaget selvstændige kombinationer eller anstillet fra hans standpunkt rimelige formodninger som f. ex. den, at Olaf skulde have fulgt kejser Otto i østerleden (kap. 76 slutn.). Fra andre sider vides, at Gunnlaugr har haft andre fremmede middelaldersværker mellem hænder; således oversætter han Merlínússpå efter Geoffroys Historia og han »skriver« en Ambrósíússaga. Nogen selvstændig forsker er han ikke, kun en kompilator uden historisk kritik, og når han angiver sine hjemmelsmænd [4], er dette kun en efterligning af Are men langtfra af samme betydning. Det er også en efterligning af Are, når Gunnlaugr efter eget sigende har givet sin bog til den lærde Gissur Halsson, for at denne — han beholdt den i to år — skulde udtale sin dom derom. Når Gunnlaugr holder så meget af at lade sine personer holde taler, tror jeg, at også dette er en efterligning, nemlig af hans abbeds, Karls, Sverrissaga. Ligesom kong Sverre holdt flere taler, mente Gunnlaugr, at det kunde være passende, at hans helt, kong Olaf, også holdt taler, men disse er kun gejstlige deklamationer, uden nogen originale indfald eller tanker og ganske uhistoriske. Tiltrods for, at Gunnlaugs forfattervirksomhed ikke står på noget særlig höjt trin, vilde det dog være ønskeligt at have hans Olafssaga ligeså fuldstændig som Odds.

---

1) Aarbøger 1893 s. 285–6.

2) For fuldstændigheds skyld skal det her bemærkes, at Olafssagaens kompilator også har kendt Odds værk, benyttet det og udskrevet på sine steder (f. ex. Trollaþáttr kap. 213; Flat. kap. 354 stemmer ordret overens med Sth.).

3) Dog ved han ikke, mærkeligt nok, hvem der var den første ærkebiskop i Norge.

4) Abbed Arngrim død 1161, præsten Bjarne Bergtorsson død 1173 og fl., bl. hvilke der også er kvinder; en af disse kaldes Inguðr [i Flat. urigtig Arngunn] Arnorsdatter; denne er vistnok identisk med den Ingunn, der med så megen ros omtales i Jonssaga (Bisk. I, 241); hun berömmes for sine kundskaber også i latin.

Hvem der til slutning har oversat Olafssagaen fra latin, er ikke let at sige. At tage det for gode varer, når det i Bergsbogens overskrift hedder: »Her begynder sagaen om kong Olaf Tryggvason, som abbed Berg oversatte *(snaraði)*«, er umuligt, når oversættelsen skal gælde hele værket[1]), og det siger jo overskriften med rene ord. *B. M. Ólsen* har da villet forklare den således, at »Bergs oversættelse« kun galdt de stykker deri, som måtte antages at stamme fra Gunnlaugr (»den ene af sagaens to hovedkilder«). Men dette er en umetodisk fortolkning. Der foreligger her simpelt hen en af de 14. årh.s mange urigtige, på ukyndighed eller falsk slutning beroende overskrifter, som vi kender så inderlig godt. Umuligheden af denne angivelse bliver indlysende deraf, at oversættelsen af Gunnlaugs værk må være langt ældre end Bergr Sokkason (abbed 1325—34 og 1345—50), eftersom den har foreligget skriveren af AM 310 samt forf. til Kristnisaga; navnlig dette viser, at oversættelsen ikke er ret meget yngre end originalen selv.

Om Gunnlaugs saga om Ambrosius *(historia sancti Ambrosii)* vides intet andet, end hvad der ovenfor er anført fra Arngrims Guðmundarsaga. Den i Heilagra manna sögur udgivne saga om Ambrosius er ganske sikkert ikke Gunnlaugs.

Hermed er vi færdig med de navngivne forfattere för Snorre (og Styrmer); de er alle hver på sin måde såre vigtige; navnlig er det interessant at se, hvor vidt man ved år 1200 var kommen med hensyn til sagaskrivningens udvikling; værker som Karls, Odds og Gunnlaugs forudsætter en udstrakt sagaskrivning af en anden art end Ares; det er den isl. slægtsaga, der ligger forud for dem og imellem yderspidserne Are og Karl—Oddr—Gunnlaugr. Vi vil derfor nu gå over til de anonyme sagaer fra det 12. årh. og tiden omkring 1200.

---

1) Jfr. *B. M. Ólsen:* Aarbb. 1893, s. 290 anm.

—

B. De navnløse sagaværker.

I. De gamle slægtsagaer.

(Íslendingasögur).

Disse sagaer kunde ordnes på forskellige måder og efter forskellige principer. Man kunde tage særlig hensyn til lighed i indhold og den mer eller mindre stærkt fremtrædende ensartethed af de skildrede personer og begivenheder. Eller man kunde holde sig til det ydre omfang eller den tid, i hvilken sagaernes indhold foregår. Vi vil her foretrække at gå frem i geografisk orden og behandle sagaerne gruppevis efter begivenhedernes skueplads. skönt dette princip kan siges at være noget mekanisk, har det dog sine fordele. Det må nemlig betragtes som sikkert, at sagaerne er blevne til i de egne, hvor de foregår; netop det må da være interessant, at behandle hver gruppe for sig og sammenligne dem indbyrdes.

Vi begynder da med:

I. Borgarfjord-Myre gruppen.

Egils saga Skallagrímssonar. Af denne saga haves 3 hovedhåndskrifter: AM 132 fol. (o. 1350), Wolfenbüttelhskr. (noget yngre), samt en for det meste tabt membran, der haves i en papirsafskrift; desuden haves omkring 10 membranbrudstykker (AM 162 fol.), hvoraf ét er af en særlig betydning på grund af dets alder (ældre end 1250); da dette brudstykke er meget nær beslægtet med teksten i AM 132, har vi deri en borgen for dennes ælde, hvad der støttes af andre grunde. Denne tekst er i det hele fortrinlig og i bedste forstand sagamæssig, hvorimod den i Wolf. gennemgående er sammendragen og forkortet, særlig med hensyn til den sproglige fremstilling. 132s tekst er dog ikke helt den ægte, oprindelige, men på sine steder ændret eller udvidet. Udgave: 1809 med latinsk oversættelse, 1886—8 (Samfund til udg. af gml. nord. litt., ved F. Jónsson), samt i Sagabibliothek 1894[1]).

---

[1]) Ang. sagaen henvises til følgende skrifter: *J. Jónsson*: Um Eirík blóðöx i Tímarit hins ísl. bókm. fjel. 1895, *H. Kr. Friðriksson*: Athugasemd sst. 1897, *B. M. Ólsen*: Kvæði Egils gegn Egilssögu sst., *F. Jónsson*: Egill Skall. og Erik blodøkse, Vidensk. Selsk. Overs. 1903, *B. M. Ólsen*: Landnáma og Egilss. Aarbøger 1904, *samme*: Er Snorri Sturluson höfundur Egilssögu, Skírnir 1905, *W. H. Vogt*: Zur komposition der Egilssaga, kap. I—LXVI, 1909, jfr. *sammes* afhdl. Egils haupteslösung, hvorom henvises

Sagaens hovedperson er den berömte skjald Egill Skallagrímsson (se I, 473—95); dette er udtrykt i navnet og klart af den fremherskende rolle, han spiller deri fra barn af. Imidlertid begynder sagaen ikke med ham, men med bedstefaderen Ulf, kaldt Kveldulf, hvis historie dog fortælles ganske kort; den falder i det 9. årh. så at sige helt og holdent för kong Haralds egenlige eneherredömme i Norge. Herefter følger sönnen Skallagríms historie. Både fader og sön udvandrede til Island; undervejs døde Kveldulf. Udvandringen havde sine særlige grunde, nemlig det fjendtlige forhold, der var opstået og udviklet mellem Kveldulf-slægten og kongen.

Da Harald hårfagre under sin landserobring efterhånden nærmede sig Kveldulfs fylke, nægtede denne i sin snæversynethed at drage imod ham udenfor fylket; sagaen vil, at grunden var en fremsynethed og anelse om kommende ulykker; i virkeligheden var det en mangel på fællesfølelse for staten som sådan, en ligegyldighed for det heles beståen, et slægtmærke, som vi senere genfinder hos Egill selv. Kveldulf måtte naturligvis anerkende kong Haralds overhöjhed, men forholdet blev fra først af spændt. Det så ud til at ville blive bedre, da Kveldulfs anden sön, den dygtige, pragtelskende Torolf, efter at være hjemkommen fra vikingetog, sluttede sig til kongen og blev hans hirdmand, men just dette skulde blive det egenlige ophav til konflikten og en slægts »saga«. Forholdene udvikler sig så, at Torolf fæster bo på Hálogaland, tildels som kongens lensmand; han indvikles snart i en arvestrid med to brødre, efter sagaens opfattelse uægte sönner af den mand, hvis kone og gård han havde arvet. De bagvaskede Torolf, der i denne sag mente at have retten på sin side og som i den yderste fastholden ved sin ret åbenbarede et andet slægtmærke, der også i höj grad genfindes hos Egill, blev overfalden på sin egen gård af kongen og dræbt. Anstifterne blev dræbte af Ketill høng, der med det samme udvandrede til Island; også dette fortælles udførlig. At Torolfs drab vilde føre til uforsonligt fjendskab mellem Kveldulf—Skallagrim og kongen, var en selvfølge; forlig mellem dem forsøgtes forgæves. Ti da Skallagrim i den anledning

---

til I. bd. 483 not., *A. Bley*: Eiglastudien 1909 (jfr. *Vogts* anmældelse heraf i Zs. f. deut. alt. LIII), *Geo. Neilson*: Brunanburh and Burnswork, Scott. hist review 1909, *Whistler*: Brunanburh and Vinheith Sagabook VI, *G. A. Gjessing*: Egilssagas forhold til kongesagaen, Arkiv II, *K. Maurer*: Zwei rechtsfälle 1895.

kom til kong Harald, fornærmede han denne end yderligere. Derefter var der ikke andet at göre end forlade Norge. Efter at Skallagrim havde taget blodhævn for Torolf på kongens slægtninge og andre, sejlede han til Island, hvor han bosatte sig for bestandig. Dette er det væsenligste af, hvad de 27 første kapitler indeholder. Denne forhistorie er af en hovedbetydning for alt det følgende, der kun med den som baggrund kan tilfulde forstås. Den røde tråd er her det bitre fjendskab mellem Kveldulfsslægten og den norske herskerslægt, der skulde fortsætte sig hele det 10. årh. igennem. Ja, det var måske endogså på grund af dette forhold, at Egils sönnesön, Skule, kæmpede på Erik jarls side i Svolderslaget mod den norske konge. Med bemærkningen herom slutter sagaen. Efter at Skallagrims landnam på Island og virksomhed er skildret, hans giftermål og börn nævnede, dvæles der særlig ved hans to sönner, Torolf og Egill. Torolf foretager flere udenlandsrejser og gifter sig. Hans hustru har sin historie; hendes herkomst og arveret efter hendes norske forældre kommer til at spille en afgörende rolle i Egils senere historie. Efter Torolfs fald i England, hvor Egill også var med, ægtede han nemlig sin broders enke. Angående hendes arv opstod der stridigheder mellem Egill og de nærmeste norske arvinger. Herom fortælles der udførlig, samt om Egils forskellige rejser til Norge og England, hvorom nærmere findes i 1. bind. Der fortælles nöjagtig om grunden til og sammenhængen mellem de enkelte rejser. Egill underkastede sig mange farer, men overvandt dem alle med sit mod og snarrådighed, samt ved sin gode ven Arinbjörns hjælp. Mellem de enkelte rejser får sagaforf. lejlighed til at fortælle om Skallagrims død og Egils börn. Med den sidste rejse, der afsluttes i kap. 76, er Egils egenlige saga ude. Hvad der herefter fortælles, handler om Egils börn, hans sönners død og hans gribende sorg herover, samt om tilblivelsen af hans to större digte; fremdeles om forholdet mellem ham og den unge skjald, Einarr skáleglam, og et par skjoldkvad; det er nogle ligesom løsrevne notitser. Så kommer fortællingen om Egils hustrus død og hans sidste dage, da han levede på Mosfell hos sin s t e datter, efter at have overladt sin faders gård, Borg, til sönnen Torstein. I anledning af en strid mellem denne og en ondskabsfuld nabo får Egill lejlighed til endnu at vise sin gamle dådskraft og vise fjenden på det eftertrykkeligste tilbage. Sagaen slutter med at omtale Egils død og begravelse, hvortil der endnu föjes beretningen om den senere optagelse af hans ben, hvorved vi så at

sige endnu engang stedes ansigt til ansigt med den gamle kæmpe og får at vide, hvor tyk og hård hans hjærneskal var. Og så sluttes der, som ovenfor bemærket, med omtalen af Torsteins sön, skjalden og krigeren Skule.

Der er en stor mængde karakteristiske begivenheder, der lejlighedsvis omtales, krigstog og rejser i Danmark, Frisland, England, Norge, Vermland, og en mængde interessante og ejendommelige personer, vi stifter bekendtskab med; der er et helt galleri af mænd og kvinder så at sige i alle aldre, der skildres på det anskueligste. Vi får indblik i mange forskellige kulturforhold af höj betydning. For så vidt er sagaen en af de allerinteressanteste.

Sagaen er et kunstfuldt komponeret hele, hvor så at sige alt, hvad der meddeles, hænger logisk og pragmatisk sammen[1]). Der er årsagssammenhæng fra först til sidst så klar og tydelig, at det åbenbart har været en af forfatterens hovedopgaver at få den frem. Det er lykkedes ham i en fortrinlig grad, ligesom det ikke mindre

[1]) For de første 66 kapitlers vedkommende har *Vogt* påvist den logiske sammenhæng; men når han mener at have påvist en forskel indenfor disse kapitler, således at den ene del er, hvad han kalder „zweisträngig“, den anden „einsträngig“, og deraf drager slutninger af betydende art, kan jeg ikke slutte mig til disse. Det skal tilföjes, at han dog antager kun én forfatter til det hele. Det er den udmærkede sammenhæng, der har bevirket, at *A. Bley* har fået den idé, at sagaen ikke er noget historieværk, men digt. Han antager, at alt hvad sagaen indeholder om den „ældre“ Torolf er opdigtet, denne har aldrig eksisteret, at forholdet mellem Egill og Erik-Gunnhild har været venskabeligt i det hele (dette på grund af misforståede udtryk i Höfuðlausn), men at Erik er bleven lidt stødt på Egill på grund af en misforståelse eller uvenners misundelse. Forf. går imidlertid ud fra forudsætninger, han selv laver, og ud fra moderne æstetiske anskuelser om et digterværk og dets egenskaber og opståen. Intet kan være forkertere; og når så forf. misforstår ord og sætninger både i poesi og prosa, må resultatet blive derefter. Hele bogen er efter min mening en eneste fundamental misforståelse. Vogt har i sin anmældelse tilbagevist forf.s opfattelse ret kraftig, men har dog indrömmet forf. for meget m. h. t. episoden om Ljótr og navnlig Vermlandsrejsen. Forf. tillægger også Snorre — om hvem han udtaler de besynderligste meninger — forfatterskabet til sagaen og mener, at den er forfattet ret sent (efter Heimskringla). Der kan ikke være tale om her at komme nærmere ind på dette skrift, som må betragtes mere som digt end videnskab; der er ikke én påstand, der ikke virkningsfuldt kan afkræftes. Kun spörsmålet om Hildiridssönnernes arveret kunde der diskuteres, men spörsmålet har mindre at sige, da Torolf må forudsættes at have været i god tro m. h. t. forholdet. Og rimeligvis har sagaen fuld ret også på dette punkt.

godt er lykkedes ham at gribe og skildre Egils slægts væsenligste karaktermærker og fastholde dem anskuelig og konsekvent; sagaen er, kort sagt, i enhver henseende fortrinlig. Vi ser, hvorledes det hele udvikler sig på en naturlig måde. Aldrig støder vi på en uvæntet overgang eller en umotiveret handling. Sagaens bygning er således fra først til sidst et så velordnet hele som kun få sagaers. Det er en ublandet nydelse at læse den.

Samme fortrin bærer selve fremstillingen; den er behersket og jævn, rolig ophöjet og omhyggelig til de mindste detaljer. Hertil svarer sproget; det er jævnt og regelmæssigt; ingen jagen efter effekt ved retoriske midler udover hvad den almindelige fortælling uvilkårlig medfører, og dog former sætningerne sig mange gange til mesterstykker ved en ejendommelig ordstilling og kraftig sætningsbetoning. Der findes enkelte gange mindre væsenlige uregelmæssigheder. Som sædvanlig er der hyppig overgang fra indirekte til direkte tale; dialoger er hyppige og ganske udmærket formede. Som et særlig karakteristisk eksempel kan samtalen mellem Egill, da han vilde sulte sig ihjæl, og datteren Torgerd, der erklærede at ville dø med ham, nævnes.

Som ovenfor antydet er det naturligt, at en saga, der omspænder et så stort tidsrum, omtrent halvandet hundred år, indeholder en hel række af personer. Der er for det første slægtens fornemste overhoveder gennem 4 slægtled; dernæst 3 norske konger, alle meget karakteristiske. Harald hårfagre skildres naturligvis ikke synderlig sympatetisk; han er her mistænksom og lader sig let overbevise af bagtalere; at dette er historisk, er vist rimeligt nok. På den anden side er forf. heller ikke blind for de mindre heldige sider f. ex. ved Egill; han undlader ikke at bemærke, at hans drengestreg blev dadlet, og han sympatiserer med dadlen. Af andre skildrede eller optrædende personer kan særlig nævnes den elskovssyge digter, Ölve hnufa, en romantisk tiltalende skikkelse, de som snigmordere benyttede skurke, brødrene Sigtrygg og Halvard, de bagtaleriske småmænd, Hildiridssönnerne, samt deres gamle, kvindekære fader, en rigtig type på en gammel brutal bondekakse. Der er fremdeles mænd som den handlekraftige Björn, der bortfører den kvinde, han elsker, ubekymret om følgerne, og den overmodige og frække Bergönund og hans broder Atle. Ikke mindst fortræffelige og morsomme er de personer, Egill får at göre med på sin Vermlandsrejse, den underfundige Armod, hvem Egill behandler så hårdt og dog så fortjænt, den brave bonde

Torfin, og ikke mindst den sære, kejtede, men hjærtensgode Alf, — og der er mange, mange flere, hver med sin ejendommelige karakter; også bersærker findes, men de er af den sædvanlige slags.

Det er i denne saga så at sige udelukkende mænd, der handler. Kvinderne optræder kun lejlighedsvis. Torolfs og Egils hustru, hvis arvesag spiller en så afgørende rolle, er ellers uden nogen indflydelse på begivenhedernes gang. Et stærkere indtryk får vi af Egils egen datter Torgerd. Desforuden er der kun to unge piger, jarledatteren i Halland og Armods unge datter, men det må siges, at sagaen giver os et nydeligt billede af dem, hver på sin måde.

Forfatterens interesser træder tydelig frem i forskellige bemærkninger angående oldtidens skikke, gamle genstande, forhold og tilstande. Han omtaler dem med udførlighed og forkærlighed. Og det er klart, at han i de aller fleste tilfælde er velunderrettet, hvad enten han beskriver de økonomiske forhold i Norge i det 9. årh., eller våben, retslige forhandlinger, holmgang osv. Hans geografiske kundskaber er, hvad Island, særlig Borgarfjord-Myre-egnen angår, så nöjagtige som vel muligt; det er klart, at han må være født og opdragen der på egnen. Men også hvad andre lande, særlig Norge angår, er han forbavsende vel underrettet. Ganske korrekt beskriver han det nordlige Norge (Finmarken) og de tilgrænsende egne. Såvidt ses kan, er hans beskrivelse af Frisland i overensstemmelse med de naturlige forhold; denne beskrivelse har nødvendig måttet leve i og med traditionen. I forbindelse hermed kan man minde om forf.s fuldstændig rigtige bemærkning om jökelflodernes mælkegrå farve i modsætning til de norske elves farve, der var så påfaldende for Skallagrim og hans følgere.

Forfatterens pålidelighed er i alle disse henseender vistnok uangribelig; i det mindste har man ikke kunnet eftervise hos ham bestemte fejl. Dog er det vistnok mindre overensstemmende med de virkelige forhold, når han omtaler *rúnakefli* (se ovf. s. 243). Derimod er der al sandsynlighed for, at forf.s beskrivelse af den gamle norske rettergang (i Gulating) er rigtig; den kan han dog ikke have konstrueret selv, men må have modtaget den sammen med traditionens øvrige indhold.

Sagens pålidelighed kan i det hele siges at være uangribelig. Der findes enkelte fejl som sammenblandingen af et slag 926 i England med Brunanburgslaget (937); Erik blodøkses fald sættes for tidlig, under Adelstens første — istedenfor anden -

eftermand; men her er der tale om ikke-nordiske begivenheder. Fremdeles er det umuligt, at Egill har digtet et vers 3 år gammel; her — og andre steder — er der kommet nogle senere digtede vers til. I øvrigt kan herom henvises til den kritiske udgave, fortalen og I. bind.

Ligeså sikkert som det er, hvor forf.s hjemstavn er at søge, ligeså vanskeligt er det med bestemthed at sige, til hvilken stand han har hørt. Af sagaens hele art og beskaffenhed er det klart, at han må have været en ualmindelig dygtig og begavet mand med alsidige kundskaber. At han har været en gejstlig er muligt, men der er ikke meget, der viser det. Han meddeler ganske vist, at England var et kristent land, at Egill og hans ledsagere derfor måtte lade sig primsigne der, samt at Grim på Mosfell antog kristendommen, og at Tordis lod Egils ben flytte til den kirke, han lod bygge. Men intet af alt dette har en sådan karakter, at det forudsætter en gejstlig forfatter; det er almindeligt historisk stof. Derimod kunde bemærkningen om Adelsten i kap. 50, at han var »vel kristen, hvorfor han kaldtes den trostærke«, samt den om Torstein Egilsson i kap. 87, at »han var en trostærk mand og religiøs«, have noget at betyde for forfatterens formentlige stand.

Forfatterens k i l d e r er ikke vanskelige at påvise. Der har for det første været meget rige, tildels til Egils vers knyttede bygde- og slægts-traditioner om Egill og hans forfædre [1]). Disse traditioner har han omhyggelig samlet og ordnet; i dem har der været mange tilknytninger til den norske kongehistorie. Forf. har imidlertid ikke ladet sig nöje med den mundtlige tradition og Egils dertil knyttede og traditionen kontrollerende vers og digte [2]), men har også haft skrevne kilder, hvad vi ellers sjælden er istand til at påvise for en gammel slægtsagas vedkommende. Denne s k r e v n e kilde har været en Norges historie, eller i det mindste en saga om kong Harald hårfagre, Erik blodøkse og Hakon den gode, samt digte om disse konger. Denne kilde antyder forf. udtrykkelig [3]); man kan da også helt igennem følge et uddrag af denne kilde [4]).

---

1) Henvisninger til denne kilde forekommer dog sparsomt f. ex. s. 287, 292.

2) Der er i virkeligheden intet modsætningsforhold her tilstede i det hele og store, således som nogle forskere har villet. M. h. t. Höfuðlausn kan jeg henvise til min afhandling.

3) S. 6 (en fremstilling af Haralds landserobring), 279 (Hakon d. godes saga og digte om ham), 117 (digte om Erik blodøkse).

4) Kap. 26, 36, 57 (s. 198), 59 (s. 212), 70 (s. 256), s. 279, 287—8, 289.

Denne kongesaga er ikke identisk med Snorres, men har vistnok været en af hans kilder[1]), og har tildels berot på Ares ældre Ísl. bók. Der findes enkelte afvigelser fra Heimskringla, men de er af mindre væsenlig betydning. Hvad der derimod for Egilssaga og dens forf. er af vigtighed, er den kunst, hvormed de enkelte optagne stykker af kongesagaen er indarbejdede i teksten, således at kun det nødvendigste medtages, samt det skarpe blik for historisk sammenhæng og historisk sandhed, forf. viser i således at sammenvæve Egils og hans forfædres historie med de norske kongers saga; det er først denne sammenvævning, der tilfulde belyser Egils saga og hans karakter og giver den nødvendige baggrund derfor. Her viser sig forf.s störste snille og talent, så meget mere, som ingen saga heri kan måle sig med Egilssaga. Den er for så vidt enestående. I overensstemmelse hermed er sagaens forbavsende nöjagtige tidsregning eller, rettere sagt, de antydede tidsforhold. Det er temmelig let med nogenlunde sikkerhed at bestemme de enkelte årstal. At der hersker endel usikkerhed for det 9. og den første del af det 10. årh.s vedkommende er ikke påfaldende. Sagaen stemmer ret godt med andre kilder, undtagen den kronologisk forvirrede Laxdœla. For blot at nævne ét, men ganske ejendommeligt tilfælde. Arnvid jarl i Vermland nævnes i Njála kap. 5 og forudsættes at være fordreven derfra (her urigtig: det østre Götland) tilligemed sin sön Atle. I Egilss., hvoraf Njála er uafhængig, flygter Arnvid ganske rigtig omtrent 10 år för den begivenhed, Njála omtaler.

Et andet og vigtigt spörsmål møder os her, forholdet til Landnáma. I Egilss. findes der ikke slægtregistre af den art, at de skulde vise nogen forkærlighed for sådanne fra forf.s side. I det hele stemmer Ldn. og Egilss. med hinanden. I Ldn. nævnes en broder til Skallagrim, som sagaen ikke kender; han har ingen rolle spillet for dens begivenheder. I fortalen til udg. 1886—8 er hele sagen behandlet med det resultat, at sagaen i det mindste ikke kan have benyttet Ldn. Det er der også antaget, at heller ikke det omvendte var tilfældet. Efter en fornyet undersøgelse, også af Ldn.s hele tilblivelse, må det dog antages, at det er denne, der har benyttet et hdskr. af Egilss. og et, der tilhørte W-klassen. De afvigelser, der findes, kan dels bero på Ldn.-forfatterens bedre genealogiske viden på et par underordnede punkter, dels på et

---

[1]) Se *G. A. Gjessing:* Arkiv II, 289 ff. samt fort. udg. 1886—8, LXXIV ff.

mindre nöjagtig foretaget uddrag af sagaen, således som forholdet viser sig at være også for Eyrbyggjas vedkommende. På samme måde som her ɔ: Ldn. I, kap. 18—20, synes sagaen også at være benyttet i stykket om Ketil høng (V, 3 f.) [1].

Dette forhold har atter stor betydning for sagaens alder. Den må i alle tilfælde være ældre end den bearbejdelse af Ldn., der ligger til grund for Styrmers bearbejdelse, altså ældre end o. 1230—40. Herved føres vi tilbage til tiden ved 1200 eller ikke ret meget senere. Hermed stemmer det ældste håndskrift-brudstykkes alder. Men den kan godt være noget ældre end 1200 [2]. I den retning peger henvisningen i kap. 86 til en udtalelse af præsten Skapte Torarinsson, der kaldes en »vis mand«, angående Egils opgravede

---

1) Prof. *B. M. Ólsen* har i sin ovf. nævnte afhdl. om forholdet mellem Landnáma og Egilss. villet hævde, at sagaens fremstilling af Skallagríms landnam gik ud på, at göre dette for stort; de sande grænser for landnamet skulde findes i Melabók. Denne forstörrelse af landnamet skulde bero på forfatterens politiske tendenser, og denne skulde være Snorre Sturluson selv, for hvem det skulde have haft interesse, at göre landnamet så stort som muligt. Det er nu ikke let at se, hvad de forholdsvis små stykker landområde, det drejer sig om, kunde have betydet for Snorre, eller overhovedet for nogen som helst. Det hele beror sikkert på et fejlsyn. Det må kortelig omtales her. Efter Egilss. når landnamet fra Hafnarfjöll ɔ: Andakílsá, på den sydøstlige side af Hvítá, op til Grímsá, og på den vestlige side af Hvítá og dennes biflod Norðrá til „Selalón og Borgarhraun i det øvre". Herefter kan der kun være tale om en smal strimmel land vest for Hitá, således at denne praktisk talt kan betragtes som vestgrænsen; der er ikke tale om, at hele landet mellem Hitá og Kaldá er ment; Selalón selv og egnen omkring og op derfra har ikke hørt til landnamet; Borgarhraun er uden tvivl det senere såkaldte Barnaborgarhraun, men ikke Eldborgarhraun. Efter Melabók skulde landnamet have nået fra Norðrá til Hitá; hermed må naturligvis være ment, at den nederste del af Hvítá også må have dannet østgrænsen. Forskellen m. h. t. vestgrænsens angivelse bliver ganske minimal og betydningsløs, medens det på østgrænsen drejer sig om det forholdsvis lille stykke land mellem Andakílsá og Grímsá; hvilken politisk betydning dette land kan tænkes at have haft, er det mig umuligt at indse. Jeg er mest tilböjelig til at tro, at dette stykke land er fra først af blevet regnet til landnamet, fordi Grim den håløgske, der fik det, var så nöje knyttet til Kveldulf og Skallagrim. Ifg. sagaen er han Kveldulfs *skipveri*, og havde været en god, gammel ven af ham. Spörsmålet er af ringe betydning og slet ingen for hvem der er sagaens forfatter. Dette har både Vogt og naturligvis Bley ganske overset.

2) Henvisningen til sagaen i Bjarnarsaga (Boers udg.) s. 3, anm., er naturligvis uden betydning.

hjærneskal, som han selv havde set. Det ser ud, som om der her foreligger en henvisning til en bestemt hjemmelsmand, forf. selv har talt med. Denne Skapte levede efter 1143, hvor længe vides ikke. Mod denne aldersbestemmelse strider ikke, at der findes ord som *buklari* og *fustan* (i hds. M); de skyldes sikkert afskrivere.

Uagtet de påviselige fejl er og bliver sagaen et mesterstykke i alle henseender, en af den islandske historieskrivnings dygtigste og eleganteste frembringelser, et modent produkt af sagatidens modneste tidsrum, tiden ved og efter år 1200. Efter midten af det 13. årh. vilde en saga som denne være utænkelig. Den er blandt de isl. slægtssagaer, hvad Heimskringla er blandt de norske kongesagaer. *B. M. Ólsen* har (i sin afhdl. om Landn. og Egilss.) søgt at bevise, at netop Snorre er forfatteren (hvad også *Bley* har villet godtgöre[1]). B. M. Ólsen har fremført forskellige grunde derfor, deriblandt for det første sagaens »udvidelse af landnamet«; denne grunds uholdbarhed er her påvist. Mere har det at sige, at der findes paralleller mellem sagaen og Heimskringla. Disse har *Gjessing* (og jeg) forklaret som beroende på en fælles kilde, og dette slutter B. M. Ólsen sig også til. Men han mener ikke desto mindre, at forf. er den samme. De afvigelser, der findes mellem sagaen og Hkr., skulde så bero på, at Snorre senere havde rettet den oprindelige fællestekst på grund af et dybere studium. Dette må man nu være overmåde varsom med, ti afvigelserne gælder sådanne ting af ret underordnet art, hvorom Snorre ikke k u n d e komme til nærmere klarhed. At henvise til, at han i Hkr. på enkelte punkter (især i indledningen til den særskilte Olafssaga) har afvigende fremstillinger, hjælper ikke, ti disse fremstillinger beror snarest netop på forskellige kilder, Snorre til forskellige tider har benyttet. Henvisningen til Snorres tidsregning som en kombination af Sæmunds og Ares er af endnu ringere betydning, al den stund det er ganske usikkert, eller, rettere sagt, ubevisligt, at der har været nogen forskel på Ares og Sæmunds tidsregning i det hele. Der kan ikke her være tale om at gennemgå sagen nærmere i dens enkeltheder. Kun skal bemærkes, at B. M. Ólsen henfører sagaen til Snorres Borg-ophold, tiden 1200—06; men netop dette gör det höjst usandsynligt, at Snorre skulde være forfatteren; et sådant arbejde af en mand i tyverne vilde det være urimeligt at forudsætte (en henvisning til Sofokles er ikke synderlig virknings-

[1]) Og hertil har *Niedner* sluttet sig i overs. i Thule.

fuld). Det skal i denne forbindelse bemærkes, at der ikke foreligger den fjærneste grund til at antage; at Snorre har beskæftiget sig med »de norske kongers sagaer« før efter sit Norgesophold 1218—20, og forstudier i dette tidsrum er der intet der viser. Tværtimod. Snorres undersøgelse f. ex. af norske lokaliteter var sikkert minimal. Trods alt kunde det være lokkende at antage, at Snorre er forfatteren, men noget bevis eller blot sandsynlighedsbevis herfor kan ikke siges at være leveret.

Gunnlaugs saga ormstungu. Denne saga findes i et hdskr. i Stockholm 18,4° mbr. (o. 1350) og i AM 557,4° (ufuldstændigt) fra 15. årh. I det sidstnævnte hdskr. er teksten forkortet og i det hele dårligere; det første hdskr. er heller ikke fejlfrit. Bægge stammer de fra et og samme hdskr. fra omkr. 1300 [1]). Når Sth.-hdskr. i overskriften siger, at sagaen er skrevet »efter hvad Are præst den frode har sagt«, er dette uden al betydning, se ovf. s. 351. 353. Kritisk udgave i Íslendinga sögur II, 1847 og ved F. Jónsson 1916 (Samfund osv.) [2]).

Sagaens indhold er ovenfor (283—85) meddelt, og dens fortrinlige og helstøbte komposition belyst; naturligvis er der bortset fra åbenbare interpolationer. Den slutter sig i sammensætning og fremstilling nær til Egilssaga. Hvad indholdet angår, fortælles intet, der er usandsynligt og intet, som ikke står i den bedste overensstemmelse med andre kilder, når undtages den uvæsenlige afvigelse fra Ldn., at Gunnlaugs bedstemoder i denne kaldes Torbjörg, i sagaen derimod Torgerd; navnet forekommer kun én gang og beror snarest på en sædvanlig afskriverfejltagelse eller fejllæsning. Alt fortælles i en rigtig og god tidsorden, og dog har forfatteren ikke i alle måder været på det rene med den rigtige tidsregning. Således lader han, forresten som andre isl. forfattere, Knud d. store og ikke Sven tveskæg være konge 1008; men dette er uden al betydning for den øvrige saga. I overensstemmelse

1) I bægge findes stykket om Auduns festargarms død og citeres Laxdœla, hvilket er uden betydning for sagaen. I bægge findes en sammenligning mellem stærke mænd samt tingforsamlinger. Det er en bearbejders antikvariske interesser og smag fra tiden omkr. 1300.

2) Om sagaen se *B. M. Ólsen:* Om Gunnlaugssaga ormstungu, i Vidensk. Selsk. skr. 7 r. Hist.-fil. afd. II, 1 (1911), min afhdl. i sammes Oversigt 1915: Topogr. beskrivelser i sagaerne og deres betydning, jfr. Skírnir 1915; *v. Eeden:* De overlevering van de Hallfreðarsaga 1919, s. 94 f.

hermed — og det er vigtigere — siges der, at Skapte, der blev lovsigemand 1004, »endnu« var lovsigemand 1006. Forf. forudsætter en længere afstand i tid end der i virkeligheden var, og dette er let forståeligt.

At de fortalte begivenheder i alt væsenligt er rigtige, d. v. s. historiske, er der ingen grund til at betvivle; de lider ikke af nogen indre usandsynlighed i og for sig, selv om man kunde formode, at et og andet, f. ex. fortællingen om Hrafns og Gunnlaugs sidste kamp var noget romantisk udsmykket. Det må nu betragtes som afgjort, at den sidste kamp fandt sted nærved grænsen mellem Sverrig og Norge; der er påvist en lokalitet, som på det nöjeste svarer til sagaens beskrivelse. *B. M. Ólsens* opfattelse heraf må betragtes som modbevist. Hans opfattelse af sagaens tilblivelsesmåde og sene affattelse kan ikke betegnes som begrundet; se herom indledningen til udg. 1916. Drömmene i kap. 11 og 13 er blomstre, opvoksede af traditionens muld.

Sagaens kilder er naturligvis først og fremmest traditionen[1]; og dernæst Gunnlaugs og Hrafns vers; de anførte vers er sikkert alle ægte (jfr. I, 558—60)[2]. Fremdeles har forf. været så heldig, at have en med Gunnlaugr samtidig skjalds digt (arvekvad, Tord Kolbeinssons, I, 562) om Gunnlaugr; heraf anføres et vers. Det er også en borgen for, at medbejlernes sidste kamp i alt væsenligt er rigtig skildret. Sagaen har således haft usædvanlig gode kilder at øse af; dens optegner eller forfatter søger da også at göre det så indlysende som muligt for læseren, at hvad der fortælles er rigtigt, netop der, hvor man kunde nære sine tvivl. Udtrykkelig siges det, at de mænd, som Erik jarl gav Gunnlaugr som ledsagere, af denne fik befaling til ikke at blande sig i kampen, for »bagefter at kunne fortælle derom«. Det er altså disse, fra hvem den mundtlige tradition om kampen stammer.

Personskildringen er fortrinlig og bærer vidne om fin psykologisk opfattelse af første rang. Hele fremstillingen svarer hertil. Der er tilböjelighed for dialoger af lignende art som Egilssagas.

At sagaen er oprunden i Borgarfjorden er hævet over enhver tvivl. Den er stedkjendt overalt (jfr. betegnelsen af Grindavík *suðr* ɔ: på sydlandet, syd for dens skueplads). Det er også her klart, at

---

1) Jfr. „det er de fleste mænds udsagn“ s. 248.

2) I traditionen er et af Kormaks vers (sagaens v. 3) blevet tillagt Gunnlaugr, noget, der ellers yderst sjælden forekommer.

det er bygdetraditioner, der nöjagtig er samlede og gengivne. Den udviser antikvariske interesser tilfælles med Egilssaga[1]) og har, ligesom denne, interesse og ærbødighed for digtekunsten. Det er åbenbart i medfør heraf, at det særlig om Helgas sidste mand, Torkel, udtrykkelig fremhæves, at han var »en god digter«, for at han i læserens öjne ikke skulde behøve at stå altfor langt tilbage for Gunnlaugr og Hrafn i åndelig idræt. Her kan man også minde om den uovertræffelige og morsomme karakteristik, Gunnlaugr og Hrafn giver af hinanden i svenskekongens hal.

At forf. er en gejstlig, i hvert fald religiøs, mand synes at måtte antages. Han udtaler som sin mening, at kristendommens indførelse er den »bedste tidende, der er sket her i landet«. Han undlader ikke at udtrykke »folks«, d. v. s. også sin, afsky for börns udsættelse, og han glemmer ikke at meddele, at Gunnlaugr, för han udåndede, fik »al tjæneste af en præst«, ɔ: dødssakramentet, samt at han begravedes ved kirken i Levanger. Også Helgas begravelse »ved en kirke« fortælles. Navnlig dette er af betydning. Hele fremstillingen vidner om en velgörende, religiøsmild ånd uden nogen overspændthed og uden nogen som helst religiøse udbrud.

Denne forfatter-egenskab, samt hele fremstillingen og stilen passer på den tid, som Egilssaga er bleven til i, d. v. s. den sidste del af det 12. årh. Der er intet som helst, der fører til at antage en meget yngre tilblivelse. Traditionen, som den fremtræder i sagaen, synes lidet forstyrret, og det taler for sagaens höje alder.

Bjarnar saga hitdœlakappa. Af hdskrr. haves to skindblade i AM 162 fol. fra den sidste del af det 14. årh. Dernæst haves en papirsafskrift fra 17. årh., AM 551 d*a*, 4⁰ (jfr. Rasks saml. 28 d), men begyndelsen (kap. 1—4, beg. af 5) mangler her; desuden er der en större lakune midt i sagaen (slutn. af kap. 14); denne afskrift — og alle andre — stammer fra den skindbog, hvortil de to bevarede blade hørte; de grunde, dr. *Boer* i sin udgave anfører for det modsatte, er utilstrækkelige; det er små stilistiske afvigelser, der kun er afskriverændringer og som sådanne uden betydning. Sagaens oprindelige, ægte begyndelse er desværre tabt.

[1]) Gamle skikke som börns udsættelse kap. 3, „lov i den tid“, ɔ: holmgangsloven s. 255, 257, jfr. 258, hvor holmgangens afskaffelse på Island rigtig skildres.

Tabet erstattes dog, i det mindste delvis, derved, at en bearbejdelse af Olaf d. helliges saga (Bæjarbók, AM 73 fol.) har optaget sagaens omtrent 10 første kapitler. Dette stykke er dog ikke en ligefrem afskrift af den oprindelige saga, men en efter Olafssagaen tillæmpet, navnlig forkortet tekst (jfr. redaktörens egen bemærkning s. 4_{8-10} — Boers udg. — om udeladelsen af, hvad der ikke tilhører denne, ɔ: Óláfs, saga. Der er således forskellige vanskeligheder tilstede ved den kritiske undersøgelse og bedömmelse af sagaen. Kritisk udg. af Boer 1893, der i sin indledning har behandlet de fleste sagaen vedrørende spörsmål på en i det hele tilfredsstillende måde [1]).

Sagaens indhold er tidligere, I, 496—99, jfr. 561—62, kortelig meddelt, hvortil der henvises. Enkelte partier er af særlig interesse, f. ex. det, der indeholder fremstillingen af Björns ophold hos modstanderen Tord Kolbeinsson, deres gensidige nidvisedigtning, forligsmødet desangående, behandlingen af Tords udsendinge m. m., Torstein Kuggasons ophold hos Björn under uvejret, samt og ikke mindst Oddnys sorg efter Björns død. De forskellige karakterer er godt og konsekvent skildrede. Björn er den brave, uforfærdede mand, der bliver grovelig forurettet af Tord, og desuagtet lader denne slippe med livet, i steden for, da lejlighed gaves dertil, at dræbe ham. Tord skildres derimod som den underfundige, lidet nöje regnende person, hvis hele optræden er præget af noget utiltalende; at han benytter stimænd er under sådanne omstændigheder ikke påfaldende. Hvorvidt dette billede er historisk rigtigt,

---

1) I Arkiv XXXVII (1920) har *W. H. Vogt* offenliggjort en udførlig afhdl. om sagaen. Han går her særlig ud fra sagaens løse vers og søger, på grundlag af deres forhold til sagaens prosa, at udrede dennes tilblivelse. Han mener at kunne skælne mellem forskellige lag, og særlig mellem hvad der er eller kan være gammel folkelig overlevering og hvad der bærer vidne om og præg af en „frit dannende og frit skabende forfatter" (s. 63). Hvad dette sidste angår, mener jeg, er forf. gået alt for vidt; hvad han mener tyder på en sådan forfatter, kan lige så godt henføres til overleveringen; denne kunde selvfølgelig også indeholde modsætninger, og den „ein- og zweisträngigkeit", som forf. tillægger så stor en betydning, er for mig lidet værdifuld for en sagas tilblivelse. Forf.s opfattelse er på mange punkter nærbeslægtet med, hvad Heusler kalder „læren om en bogprosa". Desuden findes nogle misforståelser, der ikke altid er helt uden betydning (hans opfattelse af *ranglát* s. 33, af nævnelsen af *systr:* jfr. betegnelsen „verrücktheit" s. 50 osv.).

er vel tvivlsomt; men vi har på den anden side ingen midler til at påvise dets skævhed, hvis der foreligger en sådan. Under alle omstændigheder må det anses for sikkert, at Tord overfor Björn har båret sig mindre hæderligt ad, da han skulde røgte Björns ærinde og selv ægtede dennes elskede, »øfaklen« Oddny. Denne skildres meget sympatetisk, og gribende er hendes stille sorg malet. Hendes trofasthed mod Björn var större end hendes ægteskabelige troskab mod Tord, med hvem hun nødig var bleven gift ligesom Helga med Hrafn; disse to kvindekarakterer ligner noget hinanden, dog står Helga höjere i uplettet renhed og sjælelig höjhed. Af andre personer er der særlig grund til at udpege hövdingen Torstein Kuggason, der først er Björns modstander, men som senere bliver hans ven og fører drabssagen efter ham. Skildringen af hans ophold hos Björn er fortrinlig og enestående.

Sagaens komposition er ikke uden ujævnheder; den frembyder en vis anekdotemæssig ophobning af enkeltbegivenheder [1]; et så gennemtænkt og fastbygget hele som Egilss. og Gunnlaugss. har sagaen aldrig været. Fremstillingen er jævn og naturlig; stilen ligeså [2], men temmelig farveløs. Björns beskrivelse kommer først s. 66, uden at man egenlig kan se, hvorfor den står netop der; da er beskrivelsen af Egill i sagaen om ham ganske anderledes kunstnerisk anbragt. Når Ásgrímr, Björns broder, først findes nævnt s. 72, har dette mindre at sige, da sagaen har en så stor lakune.

De fortalte begivenheder synes i det hele at være troværdige eller i det mindste ikke unaturlige. Der findes dog endel ting, der åbenbart er udsmykninger og tildigtning; således den korte meddelelse om den flyvende drage, Björn dræber i udlandet, et sidestykke til Torkel háks bedrift i Njála. Endvidere er fortællingen om Björns bedrifter i Rusland åbenbart udsmykket, skönt der utvivlsomt ligger noget historisk til grund derfor (Boer s. XXI—II). I alt fald er navnet *Kaldamar* (en kæmpe i Rusland) lavet af den isl. tradition eller opstået ved en misforståelse af sagaens vers 30, hvor sværdet *Mæringr,* der siges at have tilhørt den fældede kæmpe, kaldes *Kaldamarsnautr,* men dette er et gammelt poetisk

---

1) Jfr. herom *Vogts* afhdl.

2) Uheldig er vendingen s. 38_{22}: „Jeg har en sön her, som hedder Torfin"; dette er en kones ord til Björn, som er hans faster og hvem han besøger. Björn måtte naturligvis meget godt kende sin fætter. Det er forf., der her glemmer situationen.

sværdnavn i almindelighed [1]). Navnet er tillige opstået ved tanken på det russiske navn Valdamarr; en konge af det navn nævnes også i sagaen, og dette stemmer med historien; det er Valdemar d. store, død 1015, der menes [2]). I de her nævnte tilfælde er der tale om ikke-nordiske begivenheder. Det er urigtigt, når Björns fosterfader på Borg kaldes Skule i steden for Torstein (Egilsson); men Skule har været eller kunde kaldes hans f o s t b r o d e r. Derfor er hvad der s. 5 $_{30}$ ff. fortælles om Skules anbefaling af Björn til hans ven Erik jarl uhistorisk; dette findes imidlertid i stykket af Óláfssaga, og man kan ikke vide, hvorvidt det samme har stået i originalsagaen. Der findes den samme kronologiske fejl som ellers med Knud d. store for Sven tveskæg. Der er endvidere uoverensstemmelser mellem vers og prosa i kap. 12 og 19. Det er umuligt, at drengen Kolle, der skulde være en sön af Björn og Oddny, har deltaget i den sidste kamp og drabet på Björn; men dette hænger sammen med, at traditionen går ud fra en længere tidsafstand mellem Björns hjemkomst og død, end der kan have været tilfældet. Hvorvidt »brevene« s. 14 stammer fra den oprindelige saga eller fra Olafssagaens redaktör, får stå hen. Tord Kolbeinssons Roskilde-slægtning Hroe den riges virkelige tilværelse betvivles af flere, men der er dog intet bestemt holdepunkt for at antage ham for en opdigtet person.

Der er således forskelligt, der lader sig indvende mod sagaens historiske nöjagtighed — også dens tidsregning er noget forvirret. Det er muligt, at traditionen om Björn allerede noget tidligere end om andre er bleven endel forvansket. Dog er sagaens hovedgang og hovedbegivenheder uden tvivl fuldt troværdige. Den står ikke i strid med andre kilder, f. ex. i genealogisk henseende. Hvad der siges om Björn og Gretter er kronologisk rigtigt, men Grettiss., der har benyttet Bjarnars., overdriver fortællingen om kapsvömningen mellem de to kæmper; i Bj.s er fortællingen næppe angribelig.

Forfatteren er godt stedkendt i sagaens egne og de omliggende herreder. Man har villet påvise enkelte unöjagtigheder, men disse

---

1) Herom *(mæringr)* se de Boor i Zs. f. deut. Phil. XLV (1913), men hans opfattelse er ikke rigtig; verbet *rjóða* med en personbetegnelse er ellers ukendt og de af de Boor fremsatte udtryk beviser ikke hvad de skulde. *Vogt* har, mærkeligt nok, godkendt denne opfattelse.

2) Emundarþáttr, Fms. V, 285, nævner „en isl. mand Björn" i Rusland; det er muligt, at dette er Björn hitdølakappes navn.

er dels rent underordnede[1]), dels mulig beroende på den slette overlevering. Der er ingen tvivl om, at sagaen er bleven til i Björns egn[2]). Sagaen vidner om en gejstlig optegner, hvilket fremgår af forskellige bemærkninger[3]). Ellers går hans interesser i antikvarisk retning (udbetaling af sold hos hövdinger 8. juledag 7_{19-20}, bade i Norge 23_{3-4}, hoseremme i gamle dage 23, fastens lovtagen osv.). Men han har også juridiske interesser og kundskaber (36_{25} om stævning for nidvers jfr. Grág. 183; s. 40, 44—7 o. fl. st.). Også geografiske kundskaber har han (Brennøerne beskrives s. 15).

Når sagaen er skreven, kan med tilnærmelsesvis sikkerhed bestemmes. Forf. til Grettiss. anfører sagaen; altså er den betydelig ældre end den og ikke yngre end o. 1250. Men den er uden tvivl ældre, og Boer har ret i at henføre den til den »klassiske periode« (s. XXXVII). Afgörende i så henseende er henvisningen til hjemmelsmanden Rúnólfr Dálksson (42_{15}; *Dags-* er uden tvivl en skrivefejl); denne person var en brodersön af biskop Ketill (død 1145) og nævnes i den bekendte præstefortegnelse fra 1143 som præst på Vestlandet. Nærmere besked om Rúnólfr giver Sturlunga (I, 104), hvor det hedder, at han omkr. 1174 opholdt sig på Helgafell hos sin svigersön, præsten Óláfr; han kaldes »den störste lærdomsmand og en hovedklærk«. Når han døde, vides ikke. Sagaens henvisning til denne mand gör et lignende indtryk som Egilssagas til Skapte præst. Der er ingen tvivl om, at han er en umiddelbar hjemmelsmand[4]). Meget ændret er sagaen næppe, skönt enkelte interpolationer lader sig anføre. Med dette resultat

---

1) Således er ordet *samtýnis* s. 42, som Boer dadler som urigtigt, ganske i overensstemmelse med sprogbrugen; betydningen: „i nabolavet" i almlh. findes oftere.

2) Jfr. 38_{13}, hvor „der" på Snefjældsnæs har sin betydning.

3) S. 22_{10-11}: guds ret ofte forstyrret af vikinger (denne sætning findes i en replik; derved taber *Meissners* indvending, Strengl. s. 72, sin kraft); s. 23_{15-18} bemærkningen om kong Olafs benbind; 42_6: Tor lader et par dræbte mænd føre til kirke; 61_{28}: „og det sömmer sig bedre for kristne mænd".

4) Det vilde være fristende at sætte denne Rúnólfr i forbindelse med den Dálkr, som nævnes flere gange i sagaen (boende på Husafell); han kunde være hans efterkommer på en eller anden måde. Der kunde i så fald være tale om en tradition i hans slægt, og Rúnólfr er jo netop knyttet til de vestlige egne (Snefjældsnæs).

stemmer andre kriterier: fremstilling, de sædvanlige kildeantydninger, indsigt i de gamle love osv.

Hvad kildespörsmålet angår, findes hentydninger til traditionen flere steder (42_{7}, 68_{16}, 72_{2}); denne h a r været meget rig og detaljeret (jfr. sådanne bemærkninger og replikker som 57_{20-1}, 71_{1-4}; i det 12. el. 13. årh. vilde sådanne ikke være lavede), men på den anden side, som för påvist, endel forvansket. En af dens bærere har den nævnte Rúnólfr været. Dernæst er der Björns vers, der alle er ægte[1]), men forf. har ikke haft mod eller kritik nok til at rette traditionen efter dem[2]). Af versene findes to også i Eyrbyggja, men dér tillægges de en anden Björn, ligesom også deres form er noget forskellig. M. h. t. disse vers antager jeg, ligesom også Boer, at vor saga har ret, tiltrods for *H. Gerings* forsøg på at bevise det modsatte[3]). Gerings udtalelse om sagaen (l. c.), at den »allevegne fra har tiltigget sig motiver«, er altfor stræng, og at den med hensyn til udtryk og vendinger skulde have lånt fra Gunnlaugss. og Eyrbyggjas. kan jeg ikke finde begrundet; ialfald er de i anm. 1—2 s. XXIV anførte paralleler så ringe, at de er uden betydning.

Det er ikke lykkedes i sagaen at give en kunstnerisk udformet fremstilling som i Egilss. eller Gunnlaugss. Ikke desto mindre er billedet af dens hovedpersoner og vistnok også af de skildrede tider godt. Sagaen vidner ikke om nogen skarp kritik, men en samvittighedsfuld meddelelse af det givne stof. Skönt ikke fejlfri læses den med behag og interesse. Til dens ydre fortrin hører, at den har opbevaret de eneste lævninger af et gammelt niddigt, der haves; dens skildring af et »hesteting« er bedre end nogen andens. Den giver også et vistnok tro billede af de stridigheder, som, ofte af en temmelig smålig art, kunde finde sted mellem de isl. bønder. »En fri komposition« er sagaen aldeles ikke, men det er et stort tab, at den ikke haves i sin oprindelige skikkelse.

H a r ð a r s a g a G r í m k e l s s o n a r. Denne sagas hovedskueplads ligger længere mod syd end de forannævnte sagaers.

---

1) Se herom I, 498—99, og Boers indledning, samt min afhdl. i Aarbøger 1912, s. 27—30. Også *Vogt* synes at gå ud fra, at de er ægte.

2) Hvad det 1. vers f. ex egenlig har med det i prosaen fortalte at göre, er ikke klart.

3) Eyrbyggja saga 1897, s. XXIII—IV.

I Ldn. (s. 62) hedder det i anledning af, at en mand ved navn Auðr omtales som dræbt af Hörðr Grímkelsson, »dér begynder sagaen om Hörd og Geir« (hans fostbroder). Det er heraf klart, at der i begyndelsen af det 13. årh. allerede har eksisteret en skreven saga om Hörðr [1]). Der haves da også en saga om ham (udg. i Íslendinga sögur II, 1847); men denne kan under ingen omstændigheder være ældre end 1300 i den form, den her findes i. Man måtte så antage, at der havde været en ældre saga, der var tabt og hvortil Ldn. henviste. Vi er nu i det heldige tilfælde her klart at kunne göre os rede for det rigtige forhold. Der haves blandt Vatshyrnabrudstykkerne i AM 564 a, 4° begyndelsen (1 blad) af en Harðarsaga (aftrykt i Ísl. s. II); det er 4 trykte sider, hvis indhold svarer til de 8 første kapitler i den bevarede (yngre) saga. Sammenligner man bægge, vil det straks vise sig, at i Vatsh.-brudst. er fremstillingen langt kortere, dertil gammeldags og ægte sagamæssig i stil og fremstilling; hvorimod den anden saga er vidtløftigheden selv, fuld af (lavede) samtaler og tildigtede meget unge vers, der helt savnes i hin; med alt dette er indholdet dog egenlig det selvsamme; der er intet n y t kommet til; gangen i begivenhederne er den samme. Den yngre saga er kun en vidtløftig, ordrig omskrivning af den anden og det således, at hvad denne meddeler i 1½ linje (»Grimkell gode hed en mand; han var en sön af Björn gullbere; han var en rig mand«, — en begyndelse, just så sagamæssig, man kan ønske sig), det er i den anden udvidet til et helt kapitel (20 linjer; »I Harald hårfagres dage blev Island mest befolket, ti man tålte ikke hans trældom og overmagt, navnlig ikke de, som var af en stor æt osv.« — en begyndelse, der er ganske usagamæssig). Af en yderligere sammenligning fremgår det med uimodsigelig klarhed, at brudstykket netop er en ægte del af den gode, gamle historiske saga, som forudsættes af Ldn., men at den anden kun er en ligefrem udvidelse af den, men ikke forfattet på grundlag af levende traditioner ved år 1300, således som Svarfdæla bevislig er bleven til. Desværre når det lille brudstykke kun kort; det ender med Signys datters fødsel og hendes egen død.

Når det i Ldn. hedder, at Hörðs og Geirs saga begynder med Auðs drab, er dette for så vidt rigtigt, som det var Hörðs første bedrift på Island og altså også begyndelsen til hans egenlige saga, men formelt begyndte sagaen naturligvis ikke dermed. I den

---

1) Jeg må antage det som rimeligt, at citatet gælder en optegnet sagahelhed.

yngre saga fortælles først om Hörðs udenlandsrejse og om forskellige, vistnok helt uhistoriske bedrifter, der intet har med hans skæbne på Island at göre. At han er rejst udenlands er der dog næppe grund til at betvivle. Den gamle saga er her bleven i den grad udvidet med fabler, bersærkedrab, kampe med höjboer og andre lignende fornaldarsagamotiver, at det kan være vanskeligt nu at udskille en historisk kærne af alt dette. I sagaen findes en mængde viser, der overhovedet tilhører de alleryngste[1]) og som ikke er ældre end fra 14. årh., og ældre er denne udvidede saga sikkert ikke. Den sidste del af sagaen handler iøvrigt om, hvorledes fostbrødrene på grund af drab og ran måtte, sammen med mange andre der sluttede sig til dem, flygte ud i en holm i Hvalfjorden. Tilsidst blev de ved svig lokkede derfra og blev dræbte af bønderne i omegnen. Af en særlig interesse er jarledatteren Hörds hustru Helgas tapre færd. Overhovedet er der noget höjtragisk over Hörd, der igrunden er en ædel personlighed. Sagaen er sikkert optegnet i dens hovedegn, til hvilken den har et udstrakt kendskab, men stednavnenes oprindelse forklares oftest galt. I sagaen citeres en ellers ukendt *Alfgeirsþáttr* (s. 97). Drömmemotivet anvendes, åbenbart efter historiske forbilleder. Der kan ellers findes de störste urimeligheder som den om »hærlænken«, der påkommer Hörd og »han hugger af sig« (!).

At dömme efter det gamle brudstykke er der intet, der tyder på, at den saga, hvortil det hørte, er yngre end det ældste sagatidsrum, ɔ: yngre end o. 1200. Dette bestyrkes ved, at der i den yngre saga, kap. 11, føres en slægt ned til biskop Magnus Einarsson, der døde 1148; det vilde være uforståeligt, at forf. til den yngre saga skulde af sig selv have tilföjet en sådan bemærkning, den har sikkert stået i den gamle saga, og her var den naturlig og vel forståelig. Fra Ldn. er den ialfald ikke tagen.

Det er stor skade, at den gamle saga for det meste er tabt. Men det er höjst interessant at kunne påvise det forhold, som her utvetydig kommer tilsyne.

2. Bredefjord- og Isefjordgruppen.

Eyrbyggjasaga. Af denne saga haves flere håndskrifter, hvoraf de vigtigste er: Vatshyrna i flere papirsafskrifter, (særlig AM 448, 4°), Wolfenbüttelhdskr., (afskrift i AM 450, 4°), foruden

---

[1]) Jfr. *Janus Jónsson* i Tímarit XIII, 1892.

forskellige brudstykker. Intet af disse er ældre end o. 1350, undtagen et brudstykke i AM 162 fol., der er skreven med en hånd fra o. 1280; dette brudstykke er således af ikke ringe betydning. Der er i det hele ikke ret stor forskel på hdskrr. Mærkes kan, at kap. 48 i Wolf.-klassen står efter kap. 55. Udgaver: G. Vigfússons 1864, en kommenteret af H. Gering (Sagabibl.) 1897.

Sagaen begynder, ligesom Egilssaga, med landnamstiden og omtaler de vigtigste landnamsmænd på sydsiden af Bredefjorden (Snefjældsnæs), og da naturligvis dem, der bliver stamfædre til sagaens hovedpersoner, særlig Björn öströne og Torolf mostrarskæg (kap. 1—6); hertil knyttes straks fortællingen om Björns død og afkom, samt Torolfs sidste ægteskab og sönnen Torstein torskebider, hvis korte historie meddeles; en strid om tingstedshelligheden indskydes; hovedpersonen Arnkel godes slægt omtales (kap. 7—11). Den nævnte Torstein har en sön Þorgrímr, og en anden, Börkr; Torgríms og Tordis Súrsdatters sön er Snorre gode, der i virkeligheden bliver sagaens hovedperson. Flere personer omtales endnu, særlig Øremændene og brødrene Víga-Styrr og Vermundr mjove. Den egenlige saga begynder så med Snorres udenlandsrejse og forhold til farbroderen Börkr (k. 12—16). Den første familjestrid, som Snorre indvikledes i, omtales. Geirríð på Mávahlíð, Arnkel godes søster, beskyldtes for trolddomskunster; hendes sön, Torarin svarte (I, 501—2), indvikles i sagen, der fører til manddrab og domfældelse. Vi er nu ved år 980 (k. 16—22; k. 17 handler om en tingstrid mellem Torgrim Kjallakssön og Illuge svarte; en løs episode for sig). Herefter kommer en ny episode eller et afsnit om en fejde mellem Snorre og bonden Vigfús i Drápuhlíð, der bliver dræbt (k. 23, 26—7); heri indskydes et kap. [24] om Erik d. røde og Grönlands opdagelse, samt et andet [25] om Vermund mjoves rejse til Norge sammen med Torarin svarte. Vermundr kommer i besiddelse af to bersærker, som han efter sin hjemkomst overdrager sin broder Styrr. Dette fortsættes så i k. 28, hvor Snorre giver Styrr råd angående bersærkernes drab og ægter hans datter Asdis. I anledning af sagen mod Vigfús opstår der strid og fjendskab mellem Arnkel og Snorre, der stadig bliver bitrere; den ædle Arnkel har hele tiden sympatien på sin side, medens hans underfundige fader, den gamle krakiler Torolf bægifot, der også tager del i striden, danner en fuldkommen modsætning til ham. Det ender med, at Snorre tager Arnkel af dage 993 (kap. 30—8). Foran dette afsnit findes et kap. (29) om Snorres pragt-

elskende og letsindige søster Turid, hendes giftermål og forhold til den unge, smukke Bredevigskæmpe, Björn. Fortællingen herom fortsættes derpå i kap. 39—40, samt 47; Snorre tvinger Björn, der har rejst udenlands og er kommen tilbage og som optager på ny sit forhold til Turid, til atter at rejse bort; han vender aldrig tilbage. En af dem, der havde været med til at dræbe Arnkel, var Torleif kimbe. Han bejler til Helga på Øre *(Eyrr)*, men afvises hånlig, hvilket atter fører til fejde, mandefald og sår (kap. 41—6) samt fredløshed for Torleif og hans broder, der drager til Grönland 997—8 (kap. 48). Her er det, at Eyrbyggerne, Øreboerne, egenlig først kommer til at spille en rolle i sagaen. År 1000 indførtes kristendommen på Island; også her spillede Snorre en rolle (kap. 49). Herpå følger et mærkeligt afsnit om den syderøske Torgunna og de såkaldte Frodåundere, en historie om varsler og genfærd, der ender på den ganske ejendommelige måde, at alle genfærdene ligefrem lovformelig stævnes til at forlade gården; vi får her et stykke retshistorie fra det virkelige liv, skönt det er dødninge det går ud over (kap. 50—5). I slutningen af det nævnte afsnit fortælles Snorres flytning til Tunga i Sælingsdal, da han byttede gård med Gudrun Osvifsdatter (jfr. Laxdœla). Snorre fører sagen efter den dræbte Styrr (død 1007) og hævner ham. Endnu engang får han med en stor sag at göre, en kamp mod røveren Óspakr på Strandir (Bitrasagen) 1010—12 (kap. 57—62). Efter et kap. (63) om Torolf bœgifots gengangeri, og den ulykkevoldende tyr, Glæsir, samt et andet (64), der optager tråden fra kap. 47 og indeholder en legendeagtig beretning om Björn som konge i et mystisk land langt mod vest (»Hvidemændsland«?), slutter sagaen (kap. 65) med at fortælle om Snorres sidste levetid og død, samt med at opregne hans efterkommere.

Som man heraf vil se, er sagaens komposition i det hele særdeles god. Den er ganske vist ikke et så sluttet og fastbygget hele som Egilss., hvormed den nærmest kan sammenlignes. I en sådan saga kunde man vel heller ikke forlange dette. Hvor en mand som Snorre gode, der i den grad tog del i det offenlige liv, er hovedpersonen, dér kunde ikke hele indholdet således danne en pragmatisk helhed som Egilss. Derfor falder sagaen i flere afsnit, der er mere eller mindre nöje knyttede til hinanden. Det, der forbinder det hele, er imidlertid Snorre gode. Sagaens sædvanlige navn er noget misvisende, idet den ikke fortrinsvis er »Øreboernes« saga *(Eyrbyggja saga)*; med större ret kunde den kaldes »Tors-

næsingers, Øreboers og Alftfjordingers saga«, som den kaldes i slutningen, eftersom den i virkeligheden bliver en hel egns saga. Men alt drejer sig dog om Snorre fra og med kap. 12 af. Hvad der står foran dette, er kun en kort fremstilling af h a n s forfædres historie (o. 870—963). Det er kun k. 63—4 (se ovf.), hvormed Snorre slet intet har at göre. Af denne grund er det allerede sandsynligst, at disse kapitler, der gör brud på sagaforfatterens öjensynlige tendens, er af yngre oprindelse, er senere indskud. Også indholdet er mistænkeligt. Særlig vægt må der imidlertid lægges på den stilistiske omstændighed, at Torolf bœgifot her ofte nævnes udelukkende »Bœgifot«, hvilket aldrig tidligere sker. Også k. 64 er meget mistænkeligt på grund af sit indhold, der vistnok er en sen legende i lighed med Hemingsþáttr og lign. Her omtales, hvad der ganske vist ikke er afgörende, »Sturlungerne« som sådanne; men der findes her også, hvad der har mere at sige, den f e j l, at den Guðleifr, der skal have truffet Björn i det ukendte land, siges at have været fra »Borgarfjorden«; forf. til kap. mener altså, at han har været fra Straumfjorden på Myrar; dette er en fejl, ti han var (ifg. Landn.) fra Straumfjord på selve Snefjældsnæs[1]), en fejl, der vanskelig kan tiltros sagaens egenlige forfatter, der ellers er så vel underrettet netop om personlige og geografiske forhold.

I øvrigt har *G. Vigfússon* allerede antaget forskellige indskud (nemlig k. 13—14, 17, 25, 28—9, 40, 50—5 og så netop 63—4). Hvad kap. 13—14, 25, 28—9, 40 angår, kan jeg ikke give G. Vigf. ret; de kan ikke godt løsrives fra sagaen og Snorre som dens virkelige hovedperson. Hvad k. 17 angår — det om processen mellem Torgrim og Illuge —, har G. Vigf. måske ret; ganske vist hedder det, at Snorre støttede Illuge, men kapitlet adskiller en ellers nöje sammenhængende fortælling (kap. 16 og 18—22). Af selvsamme art er k. 24 — det om Erik røde — der vistnok er et indskud; det har intet med sagaen som sådan at göre, og er vel tilföjet, blot fordi det hedder, at Snorre — på Styrs anmodning — u n d l o d at have noget med Eriks sag at göre (!). Det er som selve denne bemærkning var lavet for at få en skingrund til at indsætte kapitlet i kronologisk orden; det er nemlig et u d d r a g af Erik d. rødes saga[2]). Hvad endelig kap. 50—5 angår — de

1) Jfr. Kålund, Isl. beskr. I, 408—9 anm., hvor forholdet bedömmes noget anderledes.

2) Vistnok den oprindelige saga og ikke af en Landnámatekst, som *B. M. Ólsen* mente (s. 116—17), jfr. *Gering* i udg. XIX.

om Torgunna og Frodåunderne —, er jeg mest tilböjelig til at antage, at de er indskud. Disse undere har ganske vist spillet en rolle i overleveringen, og Snorres virksomhed er her netop af en afgörende betydning, og derfor er afsnittet her vel optaget[1]). Der findes andre tegn på en senere bearbejdelse. Der findes, navnlig i begyndelsen, åbenbare småindskud; således tempelbeskrivelsen i kap. 4; den har intet der at göre og afbryder sammenhængen på en grel måde; den antikvariske notits om »domkresen« i kap. 10 er fra samme hånd; den ganske uklassiske bemærkning om de 3 bedste krigere i kap. 12; ligeledes er det sidste kap. endel overarbejdet[2]).

Det er således klart, at Eyrb., ligeså lidt som andre sagaer, er bevaret i sin oprindelige form, men dette har betydning både for dommen over dens komposition og alder.

Det hele er, som sagt, et velordnet, og et, så godt som omstændighederne tillod det, vel sammenhængende hele, hvor der navnlig og öjensynlig er lagt an på begivenhedernes rigtige tidsfølge, kort sagt, tidsregningen. Der kan her påvises, i modsætning til de fleste andre sagaer, en aldeles bevidst stræben i den retning af en ganske anderledes grundig art end ellers. Allerede i kap. 3 bemærkes udtrykkelig, at Hrolf (Torolf) erklæredes fredløs i Norge 10 år efter Ingolfs udvandring. Dette har sin dobbelte forklaring og grund. Det er for det første klart, at forf. har kendt og tildels benyttet Ares ældre Ísl.-bók, hvortil der henvises (s. 8). Ares nöjagtige tidsbestemmelser har i höj grad påvirket forf. Dernæst havde han en så fortrinlig kilde, som kun få sagaskrivere ellers havde, nemlig et skjaldedigt om hovedmanden. En af de få indenlandske stormænd, skjalde besang, var Snorre gode; i Tormod Trefilssons digt om denne (I, 473) opregnedes hans bedrifter i ordnet række; heraf anfører sagaen 5 vers; digtet har åbenbart været en udmærket kronologisk ledetråd.

Hermed har vi nævnet en vigtig historisk kilde i egenlig forstand. Desuden har forf. haft de såkaldte Máhlíðingavísur, Torarins vers om Mávahlidsagen. [Illugadrápa er benyttet i det

---

1) Næppe for at fortælle Þuríðs videre skæbne eller hendes mands død; der fortælles ikke om Steinþórr på Eyrr's død; dertil havde der dog været större grund, da han spiller en så stor og vigtig rolle i sagaen. Kap. 56 passer udmærket som fortsættelse af kap. 49.

2) Sådanne småtillæg kan bedst ses, når de findes kun i ét hdskr. eller en enkelt hdskr.-gruppe, f. ex. bemærkningen i kap. 37 (s. 68_{23-7}).

mistænkelige k. 17]. Så er der bersærkernes vers, der danner et slags kærne i afsnittet om dem, hvortil kommer Styrs vers, om deres drab. Endvidere Björn breiðvíkingakappes vers, der har dannet en hovedbestanddel af hvad der fortaltes om ham[1]; om to af disse jfr. ovf. Så er der den gamle kones vers og kvædlingen om fjældskredet.

Ellers er traditionen hovedkilden (med undt. af uddraget af Eiríkss. i k. 24), støttet og kontrolleret ved hjælp af versene. Ldn. er åbenbart ikke benyttet i sagaen, hvad der fremgår af betydningsfulde afvigelser[2]. Når *B. M. Ólsen* — i sin ovennævnte afhandling — mener (ligesom også *H. Gering*), at sagaen har benyttet en Landnámatekst, men behandlet den vilkårlig, kan jeg ikke slutte mig hertil. De tilstedeværende afvigelser — der skal bero på traditionen (hvad der er meget rigtigt) — beviser netop, at det er denne, der også ligger til grund for det øvrige, der falder sammen med Landn.tekster. Grunden til overensstemmelsen er den fælleskilde, bægge har øst af, nemlig folketraditionen; afvigelserne beror på uoverensstemmelser indenfor denne. Når *B. M. Ólsen* vil, at Steinþórr på Øre var Torbrandssönnernes farbroder og ikke en af dem, kan man ikke give ham ret heri, visse slægtled og giftermålsforbindelser, som sagaen har dem, vilde da være ret umulige, muligheden måtte da først bevises[3]. Det er langt fra, at Laxdœla viser — hvad B. M. Ólsen hævder — at Steinþórr ikke var sön af den samme Torlak, som sagaen vil. For forholdet mellem de enkelte Landn.-tekster er Eyrbyggja uden betydning. Dog

---

1) Ægtheden af disse vers kan, trods *Gerings* indsigelse, efter min mening ikke betvivles. Der haves i virkeligheden intet som helst, der ligner skygge af bevis for deres uægthed. Jfr. min afhdl. i Aarbb. 1912, s. 41 ff.

2) Ketill veðr er i sag. herse på Raumarike (s. 3), ifg. Ldn. på Ringerike. Jorun manvitsbrekka findes ikke nævnt i Ldn., der hvor man vænter det. Björn öströnes opfostring i Jæmteland nævnes ikke i Ldn. (se s. 94). Fortællingen om Torolfs ankomst til landet er noget anderledes end i Ldn. 96—7. Den forbindelse, der i sag. er imellem Björns og Torolfs udvandring, antydes ikke i Ldn. Vilgeirr Óttarsson (s. 8) er i Ldn. (96) Bjarnarson. Torolfs sidste giftermål nævnes ikke i Ldn. osv., osv. Torolf bœgifot kommer (s. 9) til Island efter sin moder, men medens hun er i live, ifølge Ldn. først efter hendes død; om ham og Ulfarr er Ldn.s beretning forskellig fra sagaens osv.

3) I sin afhdl. om Laxdæla og Landn. i Aarbb. 1908 har han taget denne opfattelse tilbage (s. 206).

er der på den anden side sådanne ligheder, at hvis der er tale om nogen ligefrem forbindelse mellem sagaen og Ldn., Sturlub.-Hauksb., kan de kun forklares som beroende på, at denne ved siden af andre kilder også har benyttet sagaen og gjort et, tildels unöjagtigt, udtog af den. Et direkte bevis herfor er Ldn.s fremstilling af Mávahlidsagen. *K. Maurer* har påvist og godtgjort [1]), at den sidstes kun er et unöjagtigt udtog af sagaen. Også *G. Vigfússon* har i sin fortale til udg. 1864 (s. XIV—XV) samt *Gering* i sin (s. XIX) antaget, at dette er forholdet.

I 1. kap. synes en Harald hårfagres saga (eller Are?) at være benyttet. I kap. 12 og 13 findes en parallel i Gíslasaga Súrssonar (Torgrim og hævnen efter ham); men bægge beretninger er ganske uafhængige af hinanden[2]). Desuagtet, og det bör bemærkes, er der så godt som ingen reelle afvigelser; Gislasaga er naturligvis langt vidtløftigere. I kap. 47 omtales Gunnarr Hámundarson og hans drab; hvad der her meddeles, er ikke hæntet fra Njála [3]), men fra den almindelige tradition; Eyrb. angiver antallet af Gunnars angribere (findes ikke i Nj.); hvad der her tillægges Geirr, tillægger Nj. Gissurr, hvilket dog er uvæsenligt.

Det er stor skade, at man ikke har den rigtige Styrssaga (i Heiðarvígasaga); på Jón Ólafssons uddrag kan intet bygges. Men det ser ud, som om Heiðarv. s. har stået på et yngre standpunkt og været mindre rigtig end Eyrb. I hvert tilfælde har Eyrb. ikke benyttet Styrssagaen; i fortællingen om bersærkerne har der været store overensstemmelser, og dog har bægge sagaer, uafhængig af hinanden, øst af traditionen, men denne har ikke foreligget forf. til Styrss. så ren som for Eyrb.-forf. Noget lignende gælder om de andre enkeltheder, der lader sig sammenligne.

Vi kan vistnok med fuld ret sige, at Eyrb. bygger på en ualmindelig tro tradition, kontrolleret og kritisk sigtet ved hjælp af Are og de bevarede digte. Henvisningerne til traditionen sker på sædvanlig måde (8_{27}, 77_{13}, 83_{12-13}, 89_{2}, 115_{20}; allevegne er der

---

1) Zwei rechtsfälle aus der Eyrbyggja 1896.

2) Således også *Gering* s. XIX; når denne forf. derimod antager Kristnis. som kilde for hvad der i Eyrb. meddeles om Snorres forhold til kristendommen, kan jeg ikke slutte mig hertil; det drejer sig kun om en kort sætning i Kristn., medens Eyrb. er mere vidtløftig; snarere kunde man tro, at forholdet var omvendt.

3) Således også *Gering*.

her tale om »nogle«, »de fleste« mænds udsagn [1]). Her kan der virkelig tales om en f o r f a t t e r. Forf.s grundige kendskab til den gamle tradition og oldtiden fremgår også deraf, at han ofte stiller fortiden og dens skikke op imod sin samtid ($12_{8-9 \,.\, 19-20}$, 42_{14}, 69_{12}, 82_{7}, 78_{17-18}, $98_{2 \,.\, 4-5}$, jfr. 99_{4-5}); særlig betydning har det, at han omtaler æ l d r e l o v e i modsætning til senere, i hans egen tid gældende bestemmelser (35_{17}, 62_{8-9}) [2]).

Forf. har snarest været en g e j s t l i g mand; hans interesser for kirke og trosforhold synes umiskendelige [3]). Den sammenligning, der findes 62_{8-9}, mellem hedenske og kristne love der i hvert fald ikke er den folkelige traditions, kap. 49 om kristendommens indførelse, kirkers opførelse m. m., er ret talende vidnesbyrd [4]). Forf. interesserer sig i höj grad for oldtidens kultus og kulturforhold, samt og ikke mindst de gamle love. Man skulde tro, at han særlig havde lagt sig efter retskyndigheden, hvilket selvfølgelig ikke udelukker, at han har været gejstlig. Der er allerede fremdraget et par steder, der vidner herom, men der er mange flere steder, hvor love og retsforhold omtales [5]). Forf. viser helt igennem et nöjagtigt detaljkundskab til de s t e d l i g e forhold, ikke alene på selve Snefjældsnæs, men også i nærliggende egne [6]); så meget mere påfaldende er det ovenfor omtalte forhold med Straumfjord —Borgarfjord. Forf. har ganske sikkert haft hjemme på næssets nordlige side, ja måske på selve Helgafell.

Det følger af det allerede sagte, at indholdets p å l i d e l i g h e d er meget stor. Sagaen indeholder i den nuværende form ikke lidt af gammel overtro og trolddom; dette, der i og for sig er interessant nok, forringer ikke sagaens troværdighed, noget man forlængst har rigtig erkendt. Hvad der ellers fortælles af historiske begivenheder og tilstande, bærer så at sige overalt naturlighedens ægtefødte præg. Netop der, hvor vi kan kontrol-

---

1) Jfr. *Gering* s. XVIII, der fremhæver sagaens troværdighed undt. hvad beretningen om Björn hos Jomsvikingerne angår.

2) Jfr. *Maurer:* Zwei rechtsfälle.

3) *Meissner* har rettet sine indvendinger herimod (s. 69), hvis vægt jeg ikke underkender.

4) Når der i Torgunnaafsnittet hentydes til Skalholt som bispesæde, er dette en senere udsmykning. Men det er rigtigt, at der kort efter 1000 har været kirke dér.

5) 11_{20} f., 55–6, 110_{13}, 79_{8} osv., jfr. 35, der er særlig vigtigt, samt 69, slutn. af kap. 38, hvor en positiv lovændring omtales.

6) Jfr. *Kålund,* Isl. beskr. I, 450 anm., Safn til sögu Isl. II.

lere sagaen, kan den næppe gribes i nogen fejl, ikke engang når den skildrer gamle lov- og retstilstande. *K. Maurer* har, som bemærket, behandlet et par retstilfælde i den ovenanførte afhandling; her påvises der, at Eyrb. delvis repræsenterer ældre ret end den Grágás forudsætter. Helt at kræve juridisk nöjagtighed i udtryk og skildringer kan man ikke. Heller ikke har det videre at sige, at enkelte underordnede unöjagtigheder eller ujævnheder findes, som f. ex. at den Spágils, der s. 21 siges at have bot »syd for heden under Hraun«, er identisk med den Spágils, der s. 57 siges at have »bot på Spágilstaðir i Torsådal«. Enten er manden i mellemtiden flyttet, eller også har der været to traditioner, som forf. ikke har brudt sig om at forlige, hvis da ikke det ene sted — og da vel det første — beror på en senere omarbejdelse [1]. S. 103 16 regnes Gunnlaugr ormstunge blandt Snorres modstandere våren 1008; men ifølge Gunnl.s er dette umuligt. Gunnlaugr er vistnok her kommen med af vanvare ved en fejlslutning — forudsat, at tidsregningen er rigtig.

Af alt dette følger, at sagaen nødvendigvis må være nedskreven meget tidlig. Af forholdet til Ldn. føres vi allerede tilbage til begyndelsen af det 13. årh. Når *G. Vigfússon* i fort. s. XII—III har antaget, at sagaen stammede fra o. 1230—60, gælder denne bestemmelse kun sagaens nuværende form og ikke den oprindelige. Endnu mere umulig er *Gerings* tidsbestemmelse 1264—73, når han mener, at sagaen da først skulde være forfattet [2]. Gering anfører en juridisk formel [3], der skal være norsk, den genfindes i den ældre Gulatingslov og i landsloven samt i Járnsíða; herfra skulde den så være gået over i vor saga, medens det ikke skulde være sandsynligt, at den oldnorske formel, der ikke findes i Grågåsen, endnu var bevaret i begyndelsen af det 11. årh. på Island. For mig stiller sagen sig ganske anderledes. Det er efter

---

1) *Gering* antager, at der er tale om to forskellige mænd, hvad der forekommer mig mindre rimeligt.

2) Udg. s. XVII. Gerings ord er, at „der verfasser auch noch zwischen 1264 und 1273 geschrieben haben k a n n“, og han holder det for sandsynligt, at sagaen „erst in diesen jahren ihre uns vorliegende gestalt bekam“. Men dette er to helt forskellige ting.

3) *Hvárki váru gefin né goldin né sölum seld* s. 108. Som Gering bemærker, findes dog de to første verber ved siden af hinanden i Grágás. Derved taber det hele yderligere i beviskraft, og hvorledes kan man egenlig tænke sig, at disse ord her skulde være hæntede fra et skrift som Járnsíða?

min mening netop et smukt bevis på traditionens godhed i en saga som Eyrb., at den for så gammel en tids vedkommende stemmer med de gamle norske love, særlig Gulatingsloven; vi finder da her et sidestykke til forskellige gamle bestemmelser fra den fælles norsk-islandske ret, som *Finsen* har påvist i Njála. I øvrigt kan ordene fra gammel tid have været almindelige i daglig tale. I sagaens slutning omtales et udsagn af Guðný Böðvarsdóttir, død 1221, men hun var da gammel, gift allerede för 1165; denne henvisning har intet at sige for nedskrivningen af sagaen, idet udtrykket ikke forudsætter Guðnýs død [1]. Lige så lidt har man ret til at tillægge det nogen betydning, at det sidste kap. henviser til Laxdœla og Heiðarvígas. eller nævner »Sturlunger« og »Vatsfjordinger«, da hele kapitlet åbenbart er mere eller mindre bearbejdet og interpoleret.

På grund af traditionens renhed og fremstillingens klassiske form hører sagaen afgjort til sagaskrivningens bedste tid, til den senere halvdel af det 12. årh. Yngre end 1200 er den ganske sikkert ikke [2].

Fremstillingen er jævn og behagelig uden al svulst og uden effektjageri [3]. Dialogen falder ganske naturlig og af sig selv, og der er i det hele meget lidet i så henseende at indvende. Snorres tale k. 47 (s. 90) er dog uhistorisk; det er forf.s egen historiske viden, der udtales af Snorre. Denslags er imidlertid yderst sjældent. Forf.s sandhedskærlighed og kritiske sans er fremtrædende og er belyst i det foregående. Som særlig udmærkede scener kan fremhæves skildringen af kampen på Mávahlið, forhandlingen mellem Styrr og Vermundr angående bersærkernes afhændelse, samt den glimrende skildring af Torbrandssönnerne (s. 87—8) efter slaget på Vigrafjord. Karaktererne er skildrede med sædvanlig dygtighed og individuel anskuelighed, fremfor alle Snorres storslåede karakter. Hans dygtighed og dybe klogskab behersker sagaen fra først til sidst. Ikke desto mindre skildres hans modstander, den ædle Arnkell gode, med fuld forståelse og sympati, ikke mindre end den indesluttede, brave digter, Torarin svarte. Af kvindeskikkelser for-

---

1) Således også Gering s. XVII, anm.

2) Unge udtryk som *stolts* 10_{12}, *prófaðrar* 17_{22} er naturligvis uden al betydning. Det er afskriverændringer af den sædvanlige slags.

3) Heldigvis er det bevisligt, at sætningen 68_{23-7} er interpoleret; heller ikke den umulige sætning 46_{20} er ægte. Denslags burde ikke optages i nogen tekst.

tjæner særlig dennes moder og hans karakterfaste hustru Auðr at fremhæves; endvidere den skönne forførerske Katla, om hvem Geírrid ytrer, at »ofte er der trold i tryllende ham«; men hun får sin straf for sine udyder. Så er der den temlig enestående kvindetype, Snorres smukke, letsindige søster, Turid på Frodå, et veltruffet billede på en ung pragtlysten, erotisk-ubekymret kvinde. Og der er mange andre, overordenlig levende skikkelser, som f. ex. Torolf bœgifótr, sagaens »skurk«, som han med en vis grad af ret kunde kaldes. Eyrb. står i så henseende på höjde med de bedste sagaer.

Laxdœla saga. Af denne saga haves to hovedhåndskrifter, AM 132 fol. og Vatshyrna i en afskrift af Ásgeir Jónsson, Ísl., Bókm. fjel. 225,4°. Dernæst er der forskellige mindre brudstykker i AM 162 fol., hvoraf to er vigtige; heraf er det ene skrevet i den sidste fjærdedel af det 13. årh., det andet snarere för end efter 1250 (her blandes ikke *æ* og *œ* sammen). Udgave ved *Kr. Kålund* 1889—91; også i Sagabibliotek 1896[1]).

Sagaens indhold drejer sig om en hovedslægt og fornemlig enkelte til denne slægt hørende hovedpersoner, Laxdölerne i Dalesyssel. Der begyndes med en redegörelse for slægtens ældste historie, med hövdingen Ketill fladnæb og hans börn, samt deres udvandring til Island. Ketill selv drager vester på, hvor hans datter, Unnr (Auðr) gifter sig med Olaf d. hvide; deres sön var Torstein d. røde, der fældes af Skotterne. Unnr fører sine börnebörn dels til Færøerne, dels til Island; her nedsætter de sig omkring Bredefjorden, hvor Björn d. øströne, Ketils sön, også havde bosat sig (jfr. Eyrbyggjas.) Af Unns ældre efterkommere bliver Höskuld den mest fremragende (kap. 1—7; o. 892—913). Herefter indføres forskellige, for sagaen vigtige personer (k. 7—11). I dette afsnit (k. 9) omtales også Höskulds rejse til Norge, hvor han købte trælkvinden Melkorka, der bagefter viste sig at være en irsk kongedatter; med hende får han sönnen Olaf, der fik tilnavnet på(fugl), hvis fødsel berettes i k. 13. Hermed begynder den egenlige historie, og der fortælles om Olafs ungdom og opvækst i forbindelse med et par episoder om Víga-Hrappr, hans død og gengangeri, og om en strid mellem brødrene Höskuld og Hrut; Olaf optræder i den

[1]) Ang. sagaen kan henvises til *Bååth:* Studier, *B. M. Ólsen:* Landnáma og Laxdælasaga i Aarbøger 1908, og *Meissner:* Strengleikar s. 72 f.

første af disse (til og med k. 19). Nu følger et afsnit om Olaf, særlig hans prægtige udenlandsrejse, hans tilbagekomst og giftermål med Egill Skallagrimssons storladne datter, Torgerd. Her fortælles tillige om Höskulds død og gravøllet efter ham; dermed er hans saga afsluttet (til kap. 27). Nu er det Olafs saga, der begynder; der fortælles om hans börn, først og fremmest Kjartan, der fra nu af er sagaens særlige yndling. Nu er det også på tide at nævne de personer, han skulde komme i en nærmere, ja skæbnesvanger berøring med, nemlig den gamle Osvífr og hans datter Gudrun, der fra nu af også bliver en af sagaens hovedpersoner. Olaf foretager atter en udenlandsrejse, der skulde blive skæbnesvanger for to af hans börn, navnlig derved, at sværdet Fótbítr, hvormed Kjartan dræbes, kommer i familjens besiddelse (til k. 32). Sagaen udvikler sig nu jævnt og efterhånden. Gudruns forskellige giftermål og endelig forholdet mellem hende og Kjartan skildres. De elsker hinanden, men der kommer ikke nogen egenlig trolovelse i stand imellem dem. Kjartan rejser til Norge, hvor han slutter sig nöje til kong Olaf Tryggvason og sammen med andre landsmænd lader sig døbe. En af hans ledsagere er hans fætter og fosterbroder Bolle (til kap. 41; heri indskydes et afsnit om Hrúts død, samt om en sejdkyndig familjes uvæsen og undergang; ligeledes indføres her Ásgeirr œðikollr, Kjartans senere svigerfader). Imidlertid rejser Bolle hjem, frier til Gudrun, der ikke er bunden; ved falske forestillinger og hendes faders bestemte optræden kommer giftermålet i stand. Hermed er den store tragedie for alvor indledet; efter Kjartans snart påfølgende hjemkomst kommer der fart i dens udvikling. Der fortælles omhyggelig, hvorledes det oprindelige venskab mellem de to familjer efterhånden går over til kulde og bittert fjendskab på grund af gentagne gensidige fornærmelser — hvoraf nogle af temlig frastødende art, det berömte hovedlins (motrens) forsvinden på Gudruns foranstaltning, Kjartans lidet tiltalende behandling af folkene på Laugar, da han i 3 dage belejrede gården, så at ingen slap ud *(dreitti þau inni þrjár nætr)* osv. Endelig falder Kjartan for sin fosterbroders sværd (1003), netop det sværd, som denne havde modtaget af Kjartans søster som gave (til kap. 49). Efter at sagsanlæget er foregået og sagen afsluttet og efter Olaf pås død (kap. 50—1) kunde sagaen have været ude, hvis ikke Kjartans hævngærrige moder, der altfor meget slægtede sin fader på m. h. t. den stærke slægtfølelse og hensynsløse hævnlyst, endnu havde været i live. Bolle havde hun

elsket lige som sine egne börn; så meget dybere blev hun såret ved at det netop skulde blive ham, der berøvede hende den sön, hun elskede höjest. Ved sin höjst karakteristiske måde at ægge sine »sløve« sönner (ridtet til Sælingsdal) helmede hun ikke för de tog blodhævn for Kjartan. De overfaldt Bolle i hans sæter og dræbte ham (kap. 52—5; 1007). Året efter fødes Bolle, Bolles sön med Gudrun. Fra nu af er han sagaens erklærede helt, og om ham grupperer sig alle følgende begivenheder, blandt hvilke faderhævnen er vigtigst. Denne skal være foregået, da han var 12 år gammel, altså 1019. Hævnplanen fører umiddelbart til Gudruns fjærde og sidste giftermål med den rige hövding Torkel Eyjolfsson. I dette afsnit optræder Snorre gode som Gudruns faderlige ven og rådgiver, hendes og begivenhedernes legemliggjorte forsyn, med hvem hun bytter gård. Til slutning kommer så, efter at hævnen er taget, til dels ved hövdingen Torgils Höllusons hjælp, der selv behandles mindre smukt af Gudrun og Snorre, den endelige fred og forlig mellem Bollesönnerne og Olafssönnerne (til kap. 71). Hermed er sagaen egenlig ude. Ikke destomindre fortælles der endnu om Bolles og hans broders udenlandsrejse, Torkels rejser og drukning (1026), samt Gudruns død (k. 72—8). Hendes og Torkels söns, Gelles, skæbne (pilgrimsrejse og død 1073) meddeles i slutningen af k. 78.

Når vi tager sagaen i betragtning, således som den foreligger og for sig selv, undgår det ikke opmærksomheden, at den er særdeles dygtig, ja med visse forbehold endogså mesterlig sammensat. Den kan sidestilles med Egilss. og Gunnlaugss. og som hele endog stilles over Eyrbyggjas. De enkelte begivenheder forberedes og motiveres fortræffelig; der er sågodt som slet ingen skarpt afgrænsede afsnit. Personerne optræder efterhånden som der bliver brug for dem, og de griber ind på rette vis i begivenhedernes udvikling; der består fra først til sidst et uafbrudt hele, en kæde, hvor de enkelte led hænger nöje sammen. Ingen del af sagaen kan siges ved sin udførlighed at trykke den anden. Ganske vist er sagaens sidste del udførligst, men således er alle slægtsagaer overhovedet, der består af flere slægtleds historie, uden at man derfor kan tale om noget misforhold. Sagaens fortrinlige komposition har *A. U. Bååth* udførlig påvist [1]), skönt han på enkelte punkter vistnok er gået noget for vidt m. h. t. antagelsen

---

1) Studier öfver kompositionen i några isl. ättsagor. Lund 1885.

af bevidste kunstgreb fra forfatterens side; således når han f. ex. i forskellige udtryk søger at finde en uvenlig stemning fra Bolles side mod Kjartan eller omslag i hans venskab, der fører til det ulægelige brud, der betegnes ved Bolles og Gudruns giftermål. Ganske vist har Bååth ret i, at Bolles hyppige sammenkomster med Laugarfolkene, da han som Kjartans ledsager fulgte ham, har nedlagt spiren til hans kærlighed til Gudrun; den herved opståede følelse er efterhånden tiltaget i styrke. Da Bolle så fik lejlighed til at rejse hjem för Kjartan, og da han på den anden side vidste, at Gudrun i virkeligheden ikke var bunden til Kjartan ved noget som helst løfte, da han tillige kan tænkes at have slægtet sin fader på m. h. t. hensynsløshed og egenkærlighed (således optræder denne) — er alt dette psykologisk tilstrækkeligt til, at han vover skridtet, og nogen anden forklaring behøves der ikke. Men sagaen udvikler ikke direkte, hvilke tanker Bolle har været besjælet af, för han rejste udenlands; han har ikke røbet dem, og det gör sagaen heller ikke. Dette har man næppe lov til at kalde en fejl. Det er en magt, som ofte synes tænkt som det heles usynlige, bagved stående leder — skæbnen; den lunefulde skæbnegudinde, der lader de enkelte begivenheder i öjeblikket tage sig ud som tilfældigheder, medens de bagefter ses eller anes som velberegnede, er den magt, der råder for Laxdœlas personer og begivenheder, og som delvis åbenbarer sig i varsler og drömme for tilsidst ligesom at legemliggöres i selve Snorre gode. Dette strider ikke imod den omtalte dygtige komposition. Hvad var det andet end et tilfælde, at Turid Olafsdatter fik öje på sværdet Fótbítr for at Geirmundr i sin første vrede ikke skulde have et våben lige ved hånden for dermed at dræbe hans og hendes lille datter? Hvem kunde ane, at dette sværd skulde bringe så megen ulykke? Turid undgik Skylla, men faldt med det samme i Karybdis. Ligeså tilfældigt synes det at være, når hun bagefter giver Bolle sværdet. Først ved Kjartans drab går det virkelig op for os, hvilken rolle det er bestemt til at spille.

Alligevel er der en del at udsætte på sagaens komposition. Der indføres enkelte gange personer uden videre, som om de var nævnte för [1]). Andre ujævnheder består f. ex. i at Torleiks gård, Kambsnes, omtales s. 58, men s. 89 tales om opførelsen af en gård

---

[1]) Således Gróa s. 23; Alfdis, Olaf fejlans datter 13_{1-2}; Ingjald Olafsson nævnes s. 25, men er ikke nævnet s. 15, hvor hans søskende opregnes.

af samme navn[1]. Kap. 25 begynder: »Nu er at fortælle om Höskulds sönner« — hvorpå disse nærmere karakteriseres; efter dette skulde man tro, at de ikke eller knap var för omtalte, men i k. 20 er de dog allerede og det ret udførlig omtalte. Gestr Oddleifsson kaldes (s. 109) uden videre Gudruns frænde; hvorledes slægtskabet har været, er ikke fortalt. Til disse ujævnheder hører også, at der i de første kapp. nævnes nogle personer og slægter, der ingen rolle spiller senere i sagaen; denslags findes af og til også i andre sagaer og behøver ikke i alle tilfælde at være tilföjelser. Endel beror dog på interpolation, hvorom mere i det følgende. Af en vis betydning er det, når det (s. 23) hedder, at Þorsteinn Surtsson »var Vigdis' broder og bode dengang på Torsnes, som det f ö r e r s k r e v e t«; denne henvisning er urigtig. Ganske vist er Þorsteinn nævnet för, men hverken som broder til Vigdis eller som boende på Torsnes. Her kunde der foreligge en afskrivers fejlagtige tillæg (beroende på fejlhuskning)[2].

Anderledes stærke anker lader sig rejse mod sagaens t i d s r e g n i n g, hvilket punkt også berører kompositionen, i det mindste hvad Laxdœla angår. Tidsregningen er da kort sagt, som forlængst erkendt, y d e r s t s l e t, så at sagaen i så henseende vistnok overgår alle andre. At forene dens tidsangivelser med andre sagaers og almindelig tidsregning, er umuligt. Den nærmere undersøgelse heraf vil føre til påvisningen af de störste urimeligheder. Herom kan der i det hele henvises til *Kålunds* kritiske udgave, indledningen. Som ex. kan her anføres, at Hruts hirdmandsstilling hos Harald gråfeld i kap. 19 sættes altfor sent (i virkeligheden under Hakon d. gode). Forholdet mellem Höskuld og kong Hakon (k. 9) kan heller ikke være rigtigt, selv om sætningen (s. 19_{15-17}): »han var stadig den ene vinter hos kong Hakon, den anden på sin gård« skulde være en interpolation, hvad den uden tvivl er. Heller ikke kan Harald gråfeld have været konge i Norge, da Olaf gjorde sin første udenlandsrejse. Hvad der fortælles herom og om Gunnhild kongemoder i forbindelse dermed, må »anses for udsmykning«. Det er ligeledes urigtigt, når Kjartans udenlandske ophold udstrækkes til Olafs hele regeringstid, i steden for at det vistnok varede 2 år (999—1001). Værst af alt er dog tidsregningen

---

1) S. 61 nævnes *Lambastaðir*, uden at man ved, hvad det er for en gård.

2) Mulig er Stockh.-brudstykkets læsemåde: „som för er omtalt (*getit* f. *ritat*)" den oprindelige: „som" går da på Torstein, og da bliver det hele rigtigt.

og den historiske fremstilling i den del af sagaen, der handler om Bolle Bollason. Efter sagaen skulde f. ex. Torkel Eyjolfsson være rejst udenlands så sent som i 1032—3, medens han i virkeligheden var druknet 1026, Snorre gode dør 1039 for 1031, for ikke at tale om den umulighed, at Bolle overhovedet kan have haft noget som helst med faderhævnen at göre; han er født 1007—8. Tolv år gammel skulde han have foretaget hævnen, altså 1019—20; først herefter skulde så Gudrun være bleven gift med Torkel — hvilket af andre grunde ikke kan være sket senere end 1012 [1]) — og dog skal deres sön Geller, der ifølge sagaen ikke kan være født för 1021, være rejst udenlands med sin fader. At der her er en håbløs forvirring til stede, er klart; sagaen sætter sig ud over al rimelig tidsregning, og dog har den kendt og benyttet Ares Ísl. bók. Forfatteren angiver rigtig Snorres død i forhold til kong Olaf d. helliges fald, og han kender Snorres alder. Ikke desto mindre lader han Bolle komme hjem för Snorres død, men 4 år efter Torkels drukning; de 4 års mellemrum mellem Torkel og Snorre er nu rigtige nok, og der skinner den rigtige tradition igennem, men ifølge sagaen er jo Torkel druknet længe efter år 1030. Forf. har åbenbart ingen sans for tidsregning og måske ikke haft ævne til at benytte de udmærkede holdepunkter, han netop her havde; havde forf. haft begreb om tidsregning, havde der ikke været tale om at tildele Bolle den rolle, han her hele tiden spiller.

Hvad der her er påvist, vidner ikke til fordel for Laxdœlas historiske troværdighed, eftersom det må antages, at hele dens fremstilling af Bolles hævn beror på mere eller mindre fri digtning osv. Går vi nærmere ind på undersøgelsen af dens troværdighed, vil vi finde meget at udsætte på sagaen, dels afgjorte urigtigheder, dels misligheder og urimeligheder. Allerede begyndelsen er betegnende. Ketill flatnefs slægt og forhold omtales, men på en enestående, fra alle andre kilder afvigende måde. Efter disse bliver Ketill af Harald hårfagre mod sin vilje og nødtvungen sendt til Vesterhavsøerne for at styre disse (Eyrb., Fms., Ldn.), medens Laxd. lader Ketill flygte bort fra Norge på grund af Haralds voldsherredömme. Han og hans sön Björn [der efter de andre kilder er fraværende] holder taler (kap. 2), der åbenbart er mindre gode fabrikater; når det endelig (i k. 3) hedder, at Ketill giftede sin

---

1) Tilknytningen mellem deres bryllup og Gunnar þiðrandabanes tilstedeværelse (jfr. Gunnarsþáttr) kan næppe være rigtig.

datter med Helge magre för afrejsen fra Norge, står dette i strid med den simple kendsgærning, at Helge aldrig har sat sin fod i Norge. Så godt som hele indledningen (k. 1—3) er således uforenelig med andre pålidelige kilder og kan ikke bero på gammel tradition; den er fri digtning, hvis historiske kærne er ganske ringe [1]). Dette er meget påfaldende, navnlig når vi ser hen til en saga som Eyrbyggja. Man føler sig fristet til overfor denne indledning at göre en betragtning gældende, der går ud på, at det hele er et yngre fabrikat i steden for en ældre, ægte begyndelse, der måtte være gået tabt. I en anden saga kan vi konstatere noget lignende, nemlig ved Gíslasaga (se herom nedenfor), så uden analogi vilde denne antagelse ikke være. Forskellen vilde kun være, at medens Laxdœlas ægte begyndelse helt er tabt, haves Gíslasagas ægte begyndelse i et, dens uægte i et andet hdskr. Men sagaens øvrige mangler gör denne formodning noget svagere.

Hvad forholdet til L d n. angår, viser det sig som utvivlsomt, at dette skrift ikke er benyttet i sagaen. Der findes så mange uoverensstemmelser, at der ikke kan være tale om benyttelse [2]). På den anden side findes enkelte gange ordrette overensstemmelser med Ldn. [3]). Disse kan kun forklares som beroende på en f æ l l e s kilde for sagaen og Ldn., og der er næppe tvivl om, at denne tildels er Are frodes ældre Ísl. bók eller mulig Brandr prior og hans

1) Her findes også den genealogiske fejl, at Olaf hvide skal være en sönnesön af kong Frode i Danmark (en sammenblanding af to slægter på grund af navnelighed). Mærkeligt nok har *B M. Ólsen* i sin afhdl. villet hævde, at sagaens fremstilling er den historiske (s. 202 f.); de grunde, der anføres herfor (at Ketill ikke nævnes i Hkr. eller Orkn.), er intetsigende.

2) Ifølge Ldn. er Kollr gift, förend han kommer til Island. Unns sidste gæstebud (sål. Ldn.) er i sag. Olaf fejlans bryllup, men han var sikkert gift för han kom til Island. Höskuld er ifg. Ldn. (s. 113) gift med en Hallfríðr (i modsætning hertil Melabók s. 130). At sagaen m. h. t. dette er rigtig, støttes ved, at i Njála, k. 10, siges Svanr på Svanshóll at være Hallgerðs morbroder, og denne Svanr er en sön af Bjórn, Ldn. 158 9. *B. M. Ólsen* vil, at der her foreligger en forveksling af 2 Bjórn'er, og at det skal være (Skjalda-)Bjórn fra den nordligere Bjarnarfjord, der menes som fader til Jórunn; dette finder jeg ubevist og desuden ikke naturligt. Guðríðr, en datter af Torstein surt (s. 23), kaldes i Ldn. Tordis. Hruts börn er ifg. sag. 58 — 16 sönner og 10 døtre, i Ldn. 20 — 15 sönner osv. Endelig er Ganger-Rolf her en sön af Øxna-Tore, ligesom i Þorsteins þáttr hvíta, ikke af Ragnvald jarl, som ellers.

3) Lovsigemanden Sigvats genealogi s. 3—4 ≠ Ldn. 266. Helge magre s. 6—7 ≠ Ldn. 207; s. 140_{7-9} ≠ 172_{4-7} osv.

Breiðfirðinga*kyn*. Are anføres af forf. selv (s. 7) om Torstein røde. I de første kapitler findes slægtregistre anførte, som strængt taget ikke vedkommer Laxd. som sådan; disse registre har den karakteristiske slutningsformel: »derfra stammer N. N. slægt« (el. lign.)[1]. Dette er såmeget mere påfaldende, som forf. ellers ikke viser sig som nogen særlig ynder af genealogier. Sagen er, at de må være udskrevne af et ældre skrift, og da, som sagt, snarest af Ares bog, i hvert fald tildels. Heraf forklares også overensstemmelser mellem Are og Laxd. angående den såkaldte »indebrænding af Blundketill«.

B. M. Ólsen har i sin afhdl. gennemgående søgt at hævde, at Laxdœla har benyttet Landnáma; alle afvigelserne forklares så som beroende på den mundtlige tradition. Beviserne for benyttelsen af Ldn. er meget svage og ret indviklede. Den naturligste forklaring må hævdes at være den, at de to skrifter har benyttet fælles kilder, hver på sin måde, og blandt disse var Ares slægtregistre, og det må bero på disse eller andre lignende optegnelser, når forf. fuldstændig sammenblander og forener de to slægter: Ønund tréfóts og Auðun skökuls (kap. 40); jfr. afhdl. s. 216 ff.; der er intet, der tvingende forudsætter, at de beror på en Landnámatekst[2].

Desuden anføres »Njardvikingernes saga« (s. 252) i anledning af Gunnar Þidrandabane, og der henvises til Arnors drape om Geller (I, 611), samt til »mange sagaer« (s. 288), som Geller skal have spillet en rolle i; denne henvisning siger dog ikke ret meget. Den Njardvikinge-saga, der her menes, skal efter den almindelige antagelse være Þáttr af G. Þiðrandabana, men dette kan næppe være tilfældet. Fortællingen i Laxd. er længere, og der er i det mindste en enkelt betydelig afvigelse; snarere kunde beretningen i Gunnarsþ. se ud som udtog af sagaen. I slutningen af kap. 67 henvises der endelig til en saga om Þorgils Hölluson, der må være benyttet af forf. En sådan saga kendes ikke nu.

---

[1]) 7_{2} *Eyfirðingakyn*, 8_{15} *kyn allra Orkneyinga jarla*, 8_{20} *Gǫtuskeggjar*, 11_{3} *Gilsbekkingakyn*, 11_{22} *Reyknesingar*, 12_{2} *Hǫfðamenn í Eyjafirði*, jfr. *Vatsfirðingakyn* 105_{8-9}, *Skógverjakyn* 287_{1}.

[2]) Det må hævdes overfor B. M. Ólsen, at opregningen af Torstein røds døtre i kap. 4—6 intet stødende eller mærkeligt indeholder. Sætningen om Vífill (udg. s. 11, anm. til l. 15) findes kun i nogle håndskrifter af den ene klasse (papirshåndskrifter) og beror i denne på en benyttelse af den oprindelige Ldn.-tekst.

Foruden disse mere eller mindre bestemte skriftlige kilder er der endelig den gamle tradition[1]), hvorfra hovedmassen af stoffet må være hæntet, forudsat at intet af forf. selv er tildigtet. Afsnittet om Kjartan og Islændingerne i Nidaros findes flere andre steder, således f. ex. i Oddr munks Olafssaga; men Laxd.s beretning kan ikke være taget derfra, trods nogle verbale overensstemmelser, særlig med AM 310, men det er snarere denne, der har benyttet Laxd.[2]). Denne beretning beror snarest på den mundtlige overlevering. Beskrivelsen af forholdet mellem Hrútr og Gunnhild (k. 19) er uafhængig af den i Njála (k. 4—6), skönt den er omtrent ens i bægge.

Denne tradition er nu noget bleven belyst i det foregående. Vi har set fejl i forskellige retninger, og dog kan næppe noget siges eller antages at være uhistorisk i hovedtrækkene af Höskulds—Olafs—Kjartans[3]) saga, bortset fra, at de to første sættes urigtig i forbindelse med norske konger. Mærkelig rigtig og passende er derimod den angivelse (s. 267), at kong Olaf var i Sarpsborg, da Torkel og Bolle besøgte ham (1027). I modsætning til de nævnte dele af sagaen, der må bero på den gamle tradition, står den sidste del deraf, hvis hovedperson er Bolle Bollason, fra og med kap. 59. Hvad der her fortælles om, at Helge Harðbeinsson dræbtes, at Torkel blev gift med Gudrun, samt hvad der fortælles i 55—8 er væsenlig historisk, men alt hvad der fortælles om Bolle må udskydes som tildigtning. Det vilde her være fristende, at antage en yngre overarbejdelse eller indskud. Netop i dette stykke findes forskellige slemme tidsstridigheder og andre mistænkelige ting og omstændigheder. Temmelig let vilde det være at udskyde følgende stykker som formentlig yngre indskud: slutn. af k. 58 (mgl. i hdskr. C), s. 218_{21}—19_{5} *(Fylgði—heraðit)*, 222_{9}—23_{9} *(Fám—handa*[4]); i de her nævnte stykker findes den mistænkelige »løggård«, og hele scenen med Bolles blodige klæder, der ganske sikkert er en senere — og temmelig ubehændig — digtning (mulig efter Hildigunnepisoden i Njála). På dette grundlag er der så enkelte sætninger i det følgende udvidede eller noget ændrede. Kap. 63 med de urimelige personskildringer hører måske også til

---

1) Hertil henvises 7_{22}, 58_{15} ff., 93_{7}, 138_{7}, 152_{2}, 170_{20}, jfr. 270_{13} og der antydes forskellige afvigende beretninger.

2) Jfr. *Kålund* s. XXXI, anm.

3) Om Kjartans forhold til Ingibjörg Tryggvesdatter se ovf.

4) *Um daginn eptir* osv. 223_{9} danner en fortrinlig fortsættelse af k. 59.

disse formodede indskud. Hvad der derimod fortælles om Bolle i de sidste kapitler, kan i hovedtrækkene være sandt med undtagelse af den urigtige bemærkning, at han skulde have været den første Nordmand, der tog tjæneste hos kejseren i Miklagård. Der har Bolle vistnok aldrig været.

Hvis det skulde forholde sig således, som det her er antydet, stammer disse udvidelser vistnok fra den sidste halvdel af det 13. årh. De er da at sidestille med en mængde andre uhistoriske indskud f. ex. i de norske kongers sagaer, som vi kender så godt. Noget påfaldende i, at Laxdœla skulde være undergået samme skæbne, er der ikke. Men vi savner midler til i samme grad at bevise det for Laxd. som for hines vedkommende. Er dette ikke tilfældet, indtager Laxdœla en særstilling indenfor de isl. slægtsagaer ved sin tildels uhistoriske karakter, en særstilling, man har ondt ved at fatte, da sagaen oprindelig må stamme fra sagaskrivningens gode tidsrum og ellers ikke kan sættes i rang med de uhistoriske yngre sagaer.

At der her er tale om en forfatter og at denne er en gejstlig mand, fremgår af spredte bemærkninger og antydninger [1]. Disse er ofte af en sådan art, at de ikke alene angår historiske kendsgærninger, men man mærker særlige forfatter-interesser [2]. Han er overtroisk (jfr. 245—6, 247, 282), men fremfor alt tror han på en skjult, styrende skæbne. Han har fremdeles interesse for gamle sædvaner og forhold, navnlig love og retsbestemmelser, særlig angående ægteskab og arveret [3]. Hvad der i så henseende bemærkes, synes at være rigtigt og tildels indeholde ældre ret end den, der nu kendes fra Grágás. Forf. har endvidere kendskab til gamle digte (Húsdrápa, Arnors arvekvad). Hans geografiske kundskaber er meget nöjagtige. Hans beskrivelse f. ex. af sæterhytten og hvad dertil hører, hvor Bolle blev dræbt, er vidunderlig

1) Jfr. *Kålund* s. XLVI. Herimod *Meissner* s. 73. *B. M. Ólsen* antager en religiøs forfatter (s. 189, anm. 2).

2) Jfr. s. 112_{9-11}, 170—1 (Kjartans faste), 245 (Gudrun bygger kirke), $_{5-7}$ (spådommen om Helgafells kloster), 272_{12} f., 283 (Gudrun den første kvinde, der lærte Davids psalter) — for ikke at tale om afsnittet om Kjartan og kong Olaf. Forf. anvender ogsa altid de kristelige ugedagsnavne (183_{19}, 228_{5}, jfr. 280_{14}).

3) 18_{4-5}, jfr. 54_{15-16}; 34 (forhold i et fiskevær), 44 (trællens frigivelse), 46 (skilsmissegrunde). 51—2 (gåen under jordstrimmel som bevismiddel og arveforhold). 90 (arv. jfr. *Maurer:* Die unechte geburt osv.), 181_{14} (handel), 205_{11-12}, 188_{12}, 277_{22}.

nöjagtig. Hans kendskab strækker sig videre end til Dalesyslet, sagaens egenlige skueplads. Han er lige så godt kendt i Borgarfjorden. Der er ingen tvivl om, at forf. har været en mand fra sagaens hovedegn.

Hvad affattelses t i d e n angår, er den nævnte hentydning til Helgafell af afgörende betydning. Sagaen er ikke ældre end 1184. På den anden side er den utvivlsomt ældre end o. 1240 [1]). Under alle omstændigheder må den sættes til tiden ved 1200 eller i hvert fald ikke længe derefter [2]). Deraf, at Torvald Snorrason, død 1228, nævnes som den sidste i et slægtregister (105_{7-8}), kan intet sluttes, ti dette er afgjort en yngre tilföjelse, det viser ordene: »derfra stammer Vatsfirdingernes slægt«; disse ord har oprindelig stået efter bemærkningen om Torbjörg, gift med Asgeir i Vatsfjord (»fra dem stammer osv.«); det mellemliggende er altså indskud. S. 286—7 nævnes enkelte mænd, der levede ind i det 13. årh. [3]). Er alt dette ægte og oprindeligt, kunde man antage, at sagaen er skreven o. 1230—40, men denslags bemærkninger er netop noget af det upålideligste i en saga. Mærkeligt og mere betydningsfuldt kunde det synes at være, når slægten s. 105 kun føres ned til Tord Gilsson og ikke engang til hans sön, Sturla i Hvamm. Skulde Laxd. være forfattet o. 1220—30, tilhører den de få sagaer, der er skrevne efter biskop Brands død (1201) [4]); jfr. Sturlunga-oplysningen (263—65).

Forf. er som historiker lidet kritisk; til gengæld står han så meget höjere som fremstiller og fortæller, navnlig da som karaktertegner. Heri ligger hans og sagaens störste fortrin. Uagtet fremstillingen ikke er helt fejlfri, er den i det hele og store udadlelig. Den logiske sammenhæng er allevegne ganske tydelig og motiveringerne fuldstændige; særlig mærkes de forberedende drömme

---

1) Jfr. *Kålund* XLV—VI.

2) Herimod strider ikke yngre, af afskrivere indsatte udtryk som *plokka*, *musteri*.

3) F ex. Ketill „som var abbed på Helgafell“, abbed 1217—20.

4) Der findes i sagaen nogle verbale overensstemmelser med andre kilder: således 16_{17-18} med Sturl. I. 60_{19-20} (Sturlusaga; arvesagen s. 51 har noget lignende tilsvarende i Sturl. I, 108-09, men her er ligheden dog ikke afgörende; Egilssaga 245_{19} = Laxd. 96_{1-5}, Laxd. 201_{12-14} Hkr. II, 316_{22-4}. Det er vanskeligt at bedömme disse paralleler; endel deraf behøver ikke at stå i direkte indbyrdes forbindelse. Dr. *Kålund* har meddelt mig de fleste af disse. For Laxd.s alder har de næppe nogen betydning.

og varsler som f. ex. Gudruns. Den dialogiske form er stærkt udpræget, uden derfor at være benyttet i en unaturlig grad, det skulde da være i den første, også i andre henseender noget afstikkende del. Således er Unns »tale til sine mænd« (11_3) temlig uventet. Som eksempel på en udmærket stilistisk fremstilling kan anføres s. 38 øverst, hvor Vigdis siger til sin mand Tord godde: »Ikke skal J. tage penge (mulkt) af dig for é n n a t s hjælp (mod Torolf), ti han skal være her — hele vinteren«. Den sidste begrundende sætning virker ganske fortrinlig, og vi kan se for os den forbløffede mand, den gærrige og lidet mandige Tord. Det er i det hele så, at vi ikke kan undgå at lægge mærke til en vis retorik, en vis retorisk parallelisme og stigning i udtrykkene, der kunde tyde på en forf., der havde studeret sig ind i den latinske grammatiks schemata lexeos. Men dette er for de isl. slægtsagaers vedkommende enestående. Glimrende er fremstillingen i kap. 53 (Torgerds ridt med hendes sönner til Tunga) osv. Enkelte gange mærkes det, at det er forf., der taler, og ikke den, i hvis mund ordene lægges (f. ex. s. 277, Haldors spådom, jfr. 279 ligeledes).

Karakterskildringen i Laxd. er det, som er dens störste pryd og ved hvilken den altid vil indtage en fremragende plads blandt de isl. slægtsagaer. Der er for det første kvindekarakterer som den storsindede Unnr, den höjmodige Vigdis, der er sin mand modsat, den lidet smukke, men trofaste og hævngærrige Auðr, den fine og tilbageholdne Hrefna, der sørger sig tildøde. Men fremfor alle er det dog Gudrun, der rager op over alle andre. Denne, en af sagaernes storladneste kvinder, er fra først af den kloge, rolige, beregnende kvinde, hvis ævne til at b e h e r s k e sig er vidunderlig, tiltrods for at hendes følelser er så stærke som, ja stærkere end nogen andens. Hendes rolige tale til Tord Ingunnsson, i hvilken hun indtrængende opfordrer ham til at skilles fra sin hustru antyder kun hendes varme følelse for ham; — »den tilbageholdnes sag må vænte til om aftnen«; i denne sætning udtrykkes alt, hendes handlekraft, energiske beslutsomhed og hendes indre utålmodighed. Men hun er tillige stolt. Da Kjartan nægter at tage hende med til Norge, afslår hun, tiltrods for sin brændende kærlighed til ham, tilsyneladende koldt, at blive hans fæstemø. Kun modstræbende og på grund af tvetydige rygter om Kjartans færd i Norge gifter hun sig med Bolle — hvad hun sikkert mange gange, uden dog at åbenbare det for nogen, har fortrudt. Man har sammenlignet Gudrun med hendes navne i eddadigtene. Men det er ikke

træffende. Det er Brynhild, hun må sammenstilles med. Det er Brynhilds ophöjede, kolde stolthed, der genfindes hos Gudrun; ligesom Brynhild (I, 92) begik Gudrun én handling, som psykologisk set er let forklarlig, men ikke desto mindre er uædel (motrtyveriet). Hendes had — hvis dette ord kan bruges — til »ham, som hun elskede höjest«, fik sit udslag i handling, særlig efter at Kjartan havde behandlet hende og hendes familje på en så lav, forsmædelig måde; da var hun krænket på det dybeste, da måtte hævnen komme. Ligesom Brynhild lod Gudrun nu ham dræbe, som hun elskede mest. Men der er en forskel på Brynhild og Gudrun. Efter at have begået sin fejl og følgerne deraf er trufne ind, må Brynhild dø, men Gudrun Osvifrsdatter lever fremdeles og bliver gammel. Dette beror naturligvis på den, om man så må sige, sagn-sociale forskel på de to kvinder, og den kres, de tilhører; den ene hørte jo til den heroiske, ideale sagnverdens fatamorganaland, den anden til Ishavsøens bondebefolkede, historiske jordbund. At Gudrun ender som en slags gudhengiven eneboerske er noget, som ikke vækker forbavselse.

Mændene i sagaen er i det hele også godt og konsekvent skildrede. Det synes ikke ganske berettiget, når det siges, at forf. mere forsikrer os om deres karakter end fører den frem for os. Mænd som Höskuldr, Hrútr, Þorleikr, Þórðr godde (»den lille gode«) er hver på sin måde lyslevende personer netop ved deres optræden og handlinger. Bolle er måske mindst vellykket og Olaf pås karakter noget almindelig. Þorkell Eyjólfsson, der i pragt vil kappes med Olaf d. hellige selv, og Þorgils Hölluson er udprægede karakterer. Kjartan er tegnet med al ønskelig klarhed. Han beskrives (s. 95) temlig udførlig, men ikke alt, hvad der her står, er oprindeligt. Når der her læses, at han var »meget nedladende«, kan dette måske til en vis grad forstås; men Kjartans tale tyder i øvrigt på en grænseløs, ja lidet sympatetisk selvtillid og hovmod. Hans svar til kong Olaf er betegnende: »det hed sig, at da jeg var på Island, stod andre af mine idrætter i forhold til denne (svømningen), men nu (da han var bukket under for kongen) er den af liden betydning«. Og således taler Kjartan oftere. Denne egenskab er forf. også klar over, ti han lader Olaf sige: »du er en dygtig mand, men du ved det også«. Alligevel kan Kjartan godt have været selskabelig glad og omgængelig. Kjartan kan ikke sammenlignes med en Sigurd. Han begår en lavhed af en næsten uforståelig art, og det vel at mærke uden at være dreven netop til

den handlemåde — »da han tvang Gudrun og hendes familje til at forrette deres nødtörft inde i gården i 3 dage« — ja, således er det af sagaskriveren opfattet og udtrykt, for at give denne behandling et endnu mere sårende navn. Selv om forf. har villet fremstille Kjartan som etslags idealmenneske, bliver vort syn dog noget anderledes og mere kritisk. Kjartan fremstilles også helt igennem som en gudfrygtig troende ved sin faste og strænge overholdelse af troens bud, i det mindste i det ydre. Dette billede er vel historisk; vi har i hvert fald intet holdepunkt for at benægte dets rigtighed. Men det er klart, at det har henrevet den gejstlige forf. i den grad, at han ikke har haft öje for Kjartans svage sider.

Der er enkelte bipersoner som Án rismave og Beiner d. stærke, der er morsomt tegnede; scenen, hvor den første fortæller sin dröm, hører til de fornöjeligere.

Til slutning skal bemærkes, at uagtet forf. kender enkelte digte, anføres så godt som ingen vers i sagaen. Laxdølernes familje var overhovedet ingen digterslægt. Der findes en utvivlsomt ægte strofe af Þorgils Hölluson, der mulig har stået i den tabte saga om ham. Fremdeles anføres den også fra Kormákssaga bekendte lausavísa af Holmgöngu-Berse om sig selv og den lille Haldorr, samt et par mindre vers af noget tvivlsom art om Snorre godes rænker (s. 247).

Anm. Den såkaldte Bollaþáttr (kap. 79—88) vil senere blive behandlet.

G u l l þ ó r i s s a g a. Denne lille saga haves på membran i AM 561, 4° (o. 1400) og er udgiven af *K. Maurer* 1858 og *Kr. Kålund* 1898. I hdskr. er et stykke imidten og sagaens slutning udskrabet. Det er lykkedes *G. Vigfússon* at læse den sidste side, sagaens oprindelige slutning, medens den næstsidste er helt ulæselig; det læste meddeltes i Ný félagsrit 1861. Senere læste *Kr. Kålund* siden og konstaterede Vigfússons læsning som rigtig i alt væsenligt [1]). Desværre er det ikke lykkedes at læse de andre udskrabede sider (fra og med slutningen af k. 10 og i slutn.); de herved opståede lakuner vil desværre aldrig blive udfyldte [2]). For

1) Se Arkiv f. nord. filol. I, 179—91.

2) Se Kålunds udg. s. 24 og 45. De bekendte udfyldningsforsøg — to slags — er så godt som værdiløse; se herom Arkiv I, 182; jfr. Þ. Jónsson Arkiv III, 286. De går tildels tilbage til et tidligere forsøg på at læse enkelte ord og sætninger, der så har afgivet grundlag til udfyldningen. Den ene — den korteste og bedste — er ældre end fra o. 1830.

bedömmelsen af sagaen er dette uheldigt. Sagaen kaldes dels Gullþórissaga, dels Þorskfirðingasaga (Ldn.)[1].

Indholdet er i korthed følgende. Først nævnes en mængde personer, eller rettere sagt, de første landnam omkring det nordøstlige hjörne af Bredefjorden fra den vestlige side af Torskefjorden lige ned til Saurbær (Dalesyssel) anføres, hvorved den bestemte rækkefølge fra vest mod sydøst følges. Blandt landnamsmændene her er en Oddr skraute, en sön af kong Lödve i Götland og »Viera« den tunge. Deres sön[2]) er sagaens hovedperson Þórir, senere kaldt *Gull-Þórir*. Dennes opvækst omtales ganske kort og anekdotemæssig, hvorpå hans og hans 8 fællers udenlandsrejse skildres. De kommer til Trondhjem, men begiver sig kort efter derfra til Hálogaland. Her vil Þórir opbryde en gravhöj, men dennes beboer åbenbarer sig for ham i drömme som hans slægtning, giver ham en styrkedrik og en anvisning på Valshulen ved Dumbshaf, hvor han kan erobre meget guld. Dernæst beskrives Þórirs fart derhen, hans kamp med hulebeboerne, der er flyvende drager, og erobring af deres meget guld. Þórir drager nu til Götland, dræber undervejs nogle skovrøvere (Hauknefr og Háma), og senere en overmodig bersærk, og rejser så hjem, hvor han bosætter sig (k. 2—6). I anledning af guldet indvikles han i strid med den overmodige Hof-Hallr, der fører til kamp (k. 7—8). Þórir gifter sig med en bondedatter, som han havde set og forelsket sig i; men en anden havde bejlet til hende, og denne bliver nu en af Þórirs fjender; deraf atter kampe og drab (k. 9—10). Her falder midterlakunen. Her har der været fortalt om, hvorledes en ny strid mellem Þórir og Steinolfr den lave er blusset op. Herefter følger så en række kampe med de forskellige modstandere, samt dertil knyttede begivenheder, som indbyrdes hænger sammen (k. 12—19). Efterhånden som sagaen skrider fremad, bliver Þórir mere og mere vild — fordi han i sin tid havde drukket mere af trylledrikken, end han skulde og godt var; men også fordi han mistede en håbefuld sön. Han skjuler sit guld (ligesom Egill) og bliver endelig — ifølge folketroen — selv til en drage, der rugede derpå; guldet bliver således igen, hvad det ved sagaens begyndelse

[1]) Om sagaen henvises til *Kålunds* indledning og *B. M. Ólsens* Landnáma og Gullþórissaga i Aarbøger 1910.

[2]) Sagaen lader ham blive født på Island; ifg. Ldn. kommer han hertil med sin fader.

var, en skjult skat, men den har fået lov til at hvile i fred til den dag i dag.

Stoffets ordning er i det hele god, og der er en god sammenhæng. Egenlige for sig stående afsnit er der ikke, undt. de små anekdoter om Þórirs opvækst i kap. 2; de er dog ikke uden betydning, navnlig ikke den sidste, der omtaler, atÞórir blev gjort til formand i en leg på grund af sin raskhed. Det forbereder hans kommende storhed og dygtighed og lader os på den anden side bedre forstå det kammeratskab, der viser sig i, at 8 af disse unge mennesker bestemmer sig til at ledsage Þórir udenlands. I 1. kap. gives en oversigt over flere familjer; når enkelte af de her nævnte personer ikke senere forekommer, har det måske tildels sin grund i, at de har spillet en rolle i den tabte del af sagaen[1]). Bestemt må det antages, at den i k. 15 nævnte Gróa også har været nævnet i den første lakune. I det hele kan sagaens komposition roses som heldig[2]). Dog er der, således som sagaen nu foreligger, enkelte påfaldende omstændigheder, der bliver dobbelt mærkelige, fordi den ellers er godt sammensat. Når det s. 17 (k. 6) hedder, at Steinolfr d. lave, da han så Þórir komme tilbage, blev stærkt grebet *(brá mjök við)*, savner vi grunden til denne sindsstemning; vi kan kun a n e, at der fra først af har været et køligt forhold mellem ham og Þórir. Ikke mindre mærkeligt er det, når det straks efter hedder, at Steinolfr ønsker at købe »det gode sværd« af Þórir; her studser vi også; der er intet sværd nævnet i det foregående. Nu nævnes der i k. 13 (s. 26) og 15 (s. 33) et sværd Hornhjalte, som Þórir kæmper med, og vi aner, at det er dette, der må være »det gode sværd«; dette bliver til vished ved en bemærkning i Halfdan Eysteinssons saga (k. 26), at Valr i Valshulen besad et sværd af dette navn. I denne saga fås tillige den oplysning, at »Oddr skraute« engang angreb Valr og hans sönner, at Valr flygtede med sine to guldkister og styrtede sig med dem i fossen, hvorunder Valshulen var[3]). Det var så disse guldkister, Þórir hæntede. Sammenhængen har nu öjensynlig været den, at Steinolfr har eller skal have stillet Þórir den opfordring at hænte det guld, hans fader måtte give slip på, for at blive en farlig medbejler eller

---

1) Jfr. *K. Maurer* s. 28 anm.

2) *Kålunds* dom s. XV er ikke helt rigtig, selv om der kan anføres endel for den.

3) Se *Kålunds* udg. s. 53.

modstander kvit; det var da naturligt, at Steinolfr blev ubehagelig overrasket ved at se Þórir igen i besiddelse af guldet og det kostbare sværd. Den i lakunen bevislig omtalte hvalstrid har så ført striden ind i det næste afsnit.

Sagaen er ganske vist gennemsyret af en vis overtro, tro på hamskifte-ævne og andre trolddoms-kunster, noget, der jo også findes i andre sagaer, uden at den historiske troværdighed lider derved. Ikke desto mindre er fremstillingen i k. 3—6 af en höjst mistænkelig art, og hertil slutter sig tilsidst beretningen om Tore selv som en drage. Vi får i en dynge en afdød bersærk, en höjbo, der giver en mand kostbarheder og en styrkedrik (en tilstedeværende hører (!) endogså samtalen og ser spøgelset), nedfarten i en hule under en fos (et fra Grettiss. kendt motiv), hvor der er flyvedrager, der spyr gift og flammer (!). Der findes fremdeles et af de typiske stimandsæventyr, og endelig, for at intet skal mangle, en af de sædvanlige bersærke-kampe — alt i en lidet klassisk fremstilling. Det er, mærkeligt nok, netop i slutningen af dette afsnit (k. 6), at vi får de omtalte uforståelige og umotiverede ytringer om Steinolfr og sværdet. Heraf er der, forekommer det mig, kun én slutning at drage, nemlig, at de nævnte kapitler i senere tider er omarbejdede[1]), omkalfatrede og det på en lidet behændig måde. Den historiske sammenhæng med Þórirs rejse til det nordlige Norge og erhværvelsen af guldet er bleven sat i forbindelse med landløberæventyr og derved fordunklet og forvansket. En oprindelig kort fremstilling er bleven erstattet af den nuværende uforholdsmæssig lange historie i en yngre tids smag (man mindes uvilkårlig et produkt som Skáldasaga i Hauksbók[2]). Dette støttes stærkt ved, at der i dette stykke findes ord af yngre oprindelse, der ellers ikke findes i klassisk stil og heller ikke ellers i Gullþórissaga selv; det er ord som ***herneskja***[3]).

Det er naturligvis muligt, at andre træk i sagaen skyldes samme omarbejder-virksomhed. Hertil regner jeg 1. kapitel, der ved sin megen opregning af personer — hvoraf sikkert nogle aldrig senere er bleven nævnet — adskiller sig fra andre sagaers begyndelse. S. 18 nævnes pludselig »det store træ«, der etsteds var drevet

[1]) Jfr. *Kålunds* udg. s. XV. Dr. *Kålund* antager, at sagaen gennemgående er en nydigtning fra o. 1300, og altså at sidestille med Svarfdæla.

[2]) *Kålund* antager (s. XVIII), at sagaen ligefrem er afhængig af denne.

[3]) Hertil regner jeg også ordet ***gauzkr hlaupari*** (om en hest) s. 20, som står i forbindelse med den æventyrperson, der nævnes i omarbejdelsen.

i land. Det er muligt, at også dette har været omtalt tidligere; ved omarbejdelsen er bemærkningen derom af let forståelige grunde bortfalden. Også stykket 27 $_{17}$—28 $_{11}$ er en senere tilföjelse; det består af et folkesagn, der ganske umotiveret afbryder den gode sammenhæng og har intet med denne at göre. Således er sagaen vist blevet stærkt bearbejdet i senere tid.

Men bortset fra det omtalte afsnit og hvad dermed kan stå i forbindelse, gör sagaen indtryk af at være historisk; i selve de på Island foregåede begivenheder er der intet unaturligt eller noget, der tyder på opdigtning [1]. Fremstillingen er meget ligefrem; den er ikke i mindste måde opstyltet eller efterklassisk.

Indholdet foregår — og for så vidt er sagaen enestående — i den isl. stats ældste tid, i tidsrummet 900—30; dette er sagaen sig vel bevidst (slutn. af k. 15). Dens kilder er vistnok udelukkende gamle traditioner. Ldn. er ikke benyttet [2], tiltrods for at *B. M. Ólsen* har søgt at godtgöre det modsatte. Der er ligheder og overensstemmelser tilstede, som sædvanlig [3]. Men der er tillige uoverensstemmelser, der viser, at forholdet er det, at det er den mundtlige tradition, der er den fælles kilde. Når det dog ialfald for et enkelt steds vedkommende (i beg. af kap. 10) ser stærkt ud som Ldn. var udskrevet, kan dette indrömmes, men da er det den senere bearbejder, der har skylden herfor. B. M. Ólsen antager også en ældre saga, der skulde have benyttet den af ham såkaldte ældre Landnámatekst, hvad jeg ikke kan slutte mig til. Til traditionen og — hvad der er af en særlig vigtighed — til de dertil knyttede mindesmærker (gravdysserne s. 36 [4]) henvises. Sagaen er åbenbart forfattet indenfor dens skueplads [5]. Optegneren er udmærket stedkendt og har åbenbart haft en særlig interesse for steder og stedsbetegnelser. Han lader ingen lejlighed gå fra sig, hvor han kan forklare et navns oprindelse eller sætte det i forbindelse med fortidens personer og begivenheder. Betegnende er f. ex. en vending som »og da fik det ... sit navn«. Alt, hvad han

---

[1]) Jfr. *Maurer,* udg. s. 22.

[2]) *Kålund* har også antydet, at Ldn. er benyttet, se s. XV f.

[3]) Jfr. *Maurer,* udg. s. 17—18.

[4]) Jfr. teksten i Arkiv I, 185: „det anser folk for at være sandt". Et steds synes forf. at være mindre godt underrettet, idet han synes at have slået to Bödmod'er sammen (B. fra Skut og B fra Bulkarum, jfr. Ldn, 74, 132).

[5]) Sagaens topografi er i det hele rigtig (*Kålund* s. XX—XXI).

i så henseende bemærker, er dog ikke rigtigt[1]). Andre forfatter-interesser mærkes der ikke. Hvorvidt optegneren var gejstlig, er det umuligt at sige noget om; han røber intet i så henseende; der kan altså være tale om en lægmand.

At sagaen må være betydelig ældre end o. 1250, er henvisningen til den i Ldn. et bevis på. Så meget lettere kan den også være bleven interpoleret. Hvad dens historiske indhold angår og dettes fremstilling, er der intet, der tyder på, at det er eller behøver at være yngre end o. 1200. Den oprindelige saga er næppe yngre.

Sagens betydning har *Maurer* træffende fremhævet (s. 29 ff.); han viser, at den indeholder en del af betydning for skildringen af oldtidens levevis, sæder, ret og tro. Det kan ikke påvises, at det meste heraf ikke skulde eller kunde være historisk rigtigt, hvilket atter taler for en gammel affattelsestid. — Der findes ingen vers i sagaen.

Gísla saga Súrssonar. Under titlen: »To sagaer om Gisle Súrsson« *(Tvær sögur af G. S.)* er denne saga udgiven af K. Gíslason 1849 efter to håndskrifter, AM 556 a, 4° (fra 15. årh.) og 149 fol. (=482, 4°), en papirsafskrift af en tabt mbr., der har tilhørt det kgl. bibliotek. I udgaven kaldes den første »den mindre«, den anden »den större«, uagtet »forskellen ikke er stor«, men i den sidste er en lakune (s. 87). Desuden haves 4 blade på mbr. fra o. 1400 i AM 445 c, 4°, der ikke er benyttet ved udgaven; teksten er her dog ret god. Et forsøg på at give den oprindelige tekst efter de forskellige bearbejdelser er gjort i udgaven i Sagabibliotek nr. 10 (1903).

Efter den nævnte titel at dömme skulde man tro, at der i virkeligheden fandtes to forskellige sagaer, og det vilde jo være interessant nok. Således er det nu imidlertid ikke. Ser man nærmere på forholdet, viser det sig hurtig, at vi her, som altid, kun har med én eneste saga at göre, når man ser bort fra de sædvanlige afskriverændringer, der er uden betydning for dette spörsmål, samt fra sagaens begyndelse. Hvad denne angår, har vi i virkeligheden med to bearbejdelser at göre; med andre ord, der er to begyndelser, hver af sin forfatter. Fra og med k. 4 (s. 8; s.

---

[1]) Jfr. *Kålund* s. XXI.

90 18) er det derimod en og samme saga. Vi må se noget nærmere på dette, idet vi betegner den mindre saga med M, den anden med S.

I M begynder da sagaen med en tidsangivelse: »Hakon Adelstensfostres senere dage[1]) og fortæller dernæst om Torkel skerauke, herse i Surnadal, der er gift med en Isgerd og har 3 sönner, Are, Gisle og Þorbjörn súrr. Are bliver dræbt af en bersærk og hævnes af Gisle; men Gisle har lånt et s v æ r d, Grásíða, af en træl; disse to dræber hinanden (k. 1); den 3. broder tager nu hele arven og gifter sig med Tora fra Friðarey (ɔ: Freiðarey); de får 3 börn, datteren Tordis og sönnerne Torkel og Gisle — sagaens 3 hovedpersoner. I anledning af datteren opstår der fjendtligheder, der fører til indebrændingsforsøg, manddrab og endelig til familjens udvandring til Island; kun Are bliver tilbage i Norge. Torbjörn køber sig land i Dyrefjorden (k. 2—4 beg.).

I S begynder sagaen med Harald hårfagres tid og hans herredömme i Norge. Folk, der flygter for ham, Ketill flatnefs börn og andre landnamsmænd, der er sagaen som sådan ganske uvedkommende, omtales; endogså Rögnvald jarls sönner (Síðamændene) nævnes. Dette indhold er vistnok taget fra Ldn. eller mulig fra Ísl. bók, hvorom enkelte udtryk minder[2]). Der nævnes nu hersen Torkel g u l d h j æ l m i Surnadal; hans hustru nævnes ikke, men 3 sönner (= M). Derpå fortælles omtrent det samme om disse, men noget mere vidtløftigt og kunstmæssigt med de obligate samtaler osv., men dog således, at den klassiske tone her ikke er vedligeholdt (stilen minder om fornaldarsagaerne, k. 1—3, s. 77—82). Torbjörn »drager øst over Kølen« — altså til Sverrig — og gifter sig der med Isgerd (navnet på hans moder i M) fra Fressey eller Freysey[3]); deres börn nævnes (= M). Torbjörns tilnavn omtales her, men uden forbindelse med den begivenhed, der skaffede ham det (i M forklares det naturligt s. 8; k. 4). I det følgende fortælles om nogle, også i M forekommende personer; dog har M nogle flere og et par karakteristiske småvers, der ikke findes i S; dette

---

1) Dette gælder sikkert Gisles ankomst til Island, der af *G. Vigfússon* sættes til 954—5 (Safn til sögu Ísl. I, 362—7), men ikke hans bedstefaders levetid, hvormed den egl. saga begynder.

2) „Island fandtes og opdagedes“ i Harald hårfagres tid; slægtregistrene har en lignende form, som de formentlig har haft hos Are.

3) ɔ: Frøsø i Jæmtland.

er vigtigt, ti versene er uden tvivl ægte. Derpå fortælles i S vidt og bredt om Hakon d. gode — et lån fra en kongesaga (parallel i Heimskr.)[1], m. m. Mellem k. 7 og 8 er der en lakune; her synes der at have været fortalt om et vikingetog af Gisle, hvortil der ikke har været noget tilsvarende i M. Hele fortællingen hører uden tvivl til sådanne yngre til- og opdigtninger, der findes f. ex. i Svarfdœlasaga og i fornaldarsagaer. I kap. 9 kommer så indebrændingsforsøget med tildels andre navne end Ms og Torbjörns flugt til Island (= 4. kap. i M). Den mærkeligste afvigelse i S er, at der her findes anført (s. 89) et vers af Gisle, altså hans første, og det ser ud til at være ægte.

M's fremstilling er i det hele sagamæssig, kort og i enhver henseende passende; det er egenlig ikke muligt at finde noget at udsætte på den[2]; den er i bedste forstand forberedende på ægte sagavis. I modsætning hertil er S meget vidtløftig, indeholder ganske uvedkommende ting, begynder ved et urimeligere tidspunkt, har udtværede dialoger og efterklassiske tog til lands og til vands. Det er urimeligt, at Torbjörn hænter sin hustru fra Frøsø hinsides Kølen osv. Forholdet er nu let at bestemme; M har den ægte, gamle begyndelse, medens S er langt yngre og næppe ældre end fra o. 1300. S kan tænkes opstået på følgende måde. I et hdskr. af sagaen har begyndelsen været tabt; dettes ejermand eller en afskriver har ikke kunnet få et andet hdskr., og har så selv lavet sig en ny begyndelse efter gamle, men n u (o. 1300) afblegede traditioner og reminiscenser, og vistnok selv tildigtet forskellige begivenheder i den mening at göre det hele mere sagamæssigt. De to småvers eller den begivenhed, de danner kærnen til, har han ikke kendt; derimod synes han at have fået fat i et vers, den oprindelige saga ikke kendte, hvad der jo er let forklarligt.

Det øvrige i M og S er, som bemærket, én og samme saga; det ene hdskr. har intet ubetinget fortrin for det andet; de må bægge bruges til sammenligning og rettes efter hinanden; dog er stednavne gennemgående rigtigere i den sidste (S). Men ét må

---

1) Se herom *Sophie Krijn:* Gíslasaga Súrssonar i Arkiv XXXV s. 162 ff.

2) Der findes her et par paralleler (s. 5 f. ex.), men det er stående fraser fra den gamle mundtlige fortælling. S. 8 findes den fejl, at det hedder „sydpå til Flyðrunes“ f. „nordpå“ (jfr. s. 7): dette er vistnok kun en skrivefejl.

fastholdes, at bortset fra begyndelsen er der ikke tale om to sagaer om Gísle Súrsson[1]).

Efter den nævnte indledning fortsættes sagaen først med indførelse af personer og giftermålsforbindelser, særlig mærkes her det skæbnesvangre og ildevarslende forsøg på indgåelse af fostbroderskab, som i sidste öjeblik ikke førte til noget. Endnu aner man kun, at der er noget ondt i vænte. Efter at en udenlandsrejse er fortalt, kommer så fortællingen om, hvad der egenlig forårsager alle de kommende ulykker, nemlig den letsindige men i og for sig uskyldige samtale mellem Auðr, Gisles hustru, og Ásgerðr, Þorkels kone; Þorkell var så lav at lytte til den. Den første følge heraf var, at brødrene skiltes fra hinanden. Nu kommer der fart i begivenhedernes gang. Det gamle Grásíðas stykker bliver hæntede frem og ved trolddomskunster omdannede til et spyd, hvormed Vésteinn, Gisles svoger, dræbes af hans anden svoger, Þorgrímr; spydet lod denne blive siddende i såret. Vésteinn höjlægges og Þorgrímr »binder selv hans helsko« (til kap. 14). Ingen kunde stævnes, skönt der her var tale om »löndrab« (ikke »mord«). Herefter dræber Gisle Þorgrímr, og denne höjlægges; Gisle »lægger en stor sten i skibet (parallel til helskoene). Også her var der tale om samme slags drab. Bagefter ved lege om vinteren kvæder Gisle et vers, hvori han i forblommede ord angiver sig som banemanden; Þorgríms enke, Gisles søster, lærer visen og tyder den rigtig og bliver derved årsag til, at hendes broder dömmes til fredløshed, efter at der i forvejen er gjort flere forsøg på at tage ham af dage (til k. 21). Her er, som man ser, fuldt af tragiske hændelser. Herefter følger så den interessante fortælling om Gisles fredløsheds år, de farer og efterstræbelser, han var genstand for, hans forskellige ophold, hvorledes hans trofaste hustru stadig hjalp ham med råd og dåd — indtil det endelig lykkedes hans

---

1) S. 90 (i S) nævnes allerede Torgrim nef; dette er senere tillæg. hvad s. 101 klart viser. S. 96 findes en bemærkning om en primsigning og Gisles ophold i Danmark, der mangler i M; men her, s. 18, findes en mere ægte bemærkning. S. 98 øverst findes en sætning, der mangler i M, den er uægte; til gengæld er der sst. l. 6 f. n. noget oversprunget S. 101_{5-6} findes en sætning, der mangler i M, men den er ægte osv. osv. Yngre udtryk i M er uden betydning som *buffeit* (s. 27, S har det ægte *kinnhest*); omvendt har S *púss* (s. 103), hvor M har *fégyrðill* (s. 20). På simpel fejllæsning beror f. ex. *sauðahús* s. 20 f. *Sandaóss* (s. 103). Der må tages ligemeget hensyn til bægge håndskrifter. M kan være og er på sine steder ændret af afskrivere.

modstandere at få bugt med ham og fælde ham omtrent 978 (til kap. 36). Slutningen beretter om hans banemand, Eyjolfr grås ankomst til Börkr, Þorgríms broder, og dennes enke, der nu var gift med Börkr (jfr. Eyrb. k. 13), og om, hvorledes hun til hævn forsøgte at såre eller dræbe Eyjolfr. Der sluttes med en fortælling om Auðrs udenlandsrejse, og om, hvorledes Are, der nævnedes i sagaens begyndelse, hævner Þorkell, der var bleven dræbt af Vésteins sönner (jfr. I, 507—08).

Sagaens komposition er, når vi holder os til M, i det hele fortrinlig, der medtages intet overflødigt, og dens indhold udvikles logisk og følgerigtig fra først til sidst; den er ikke episodeagtig som Eyrbyggja, men kan værdig stilles ved siden af Egilss. og Gunnlaugss.[1]). Troen på skæbnens hemmelighedsfulde magt og lönlige spil danner en rød tråd gennem det hele, jfr. den rolle, som sværdet, siden spydet (Grásíða) spiller (sammenlign hermed Fótbítr i Laxdœla); Gisle selv udtaler denne tro: »enhver er nødt til at tale skæbnens ord« (ɔ: hvad skæbnen uvilkårlig indgiver én, s. 17, 100). Og dog er menneskene langt fra nogle dukker. Tværtimod, de er her mennesker, der selvstændig handler, lider og kæmper, mennesker med kød og blod, så menneskelige i al deres gören og laden som måske i ingen anden saga. Når sagaen begynder med Gisles bedstefader, sker det for at kunne forklare Grásíðas oprindelse.

Kun undtagelsesvis findes personer indførte, uden at være nævnede i forvejen, som Sakasteinn og Þóroddr (s. 10), men det er dog at mærke, at de kaldes »Börks søstersönner«, og søsteren er nævnet i forvejen.

Kompositionen er kunstfuld, ja det forefalder stundom, som om den var lagt an på at være systematisk; særlig med hensyn til gentagelsen af motiver og parallelscener; jfr. hvad der ovf. er bemærket om Þorgríms og Gisles færd ved höjlægningen[2]). Dog fremkommer der intet unaturligt eller af en sådan art, at man

---

1) Ikke engang Gisles udenlandsrejse sammen med Vésteinn falder udenfor sagaens økonomi, idet det er den, der gav anledning til at Gisle smedede den kunstige mønt, der skulde være et bevismiddel mellem dem indbyrdes og som senere spiller en rolle.

2) Jfr. hele situationen: Véstein höjlægges, så holdes der lege og Þorkell beder Gisle om, at deres venskab må være godt; Þorgrímr höjlægges, atter er der lege og nu er det Gisle, der beder om Þorkels støtte venskab.

føler sig fristet til at antage en senere udsmykning. En ganske ejendommelig rolle spiller Þorkell, Gisles broder, i hele sagaen til sin død. Han er ikke ond, men åbenbart lidet begavet, egoistisk og som oftest uheldig. Han respekterer mere forholdet til sin svoger end til broderen, og danner en modsætning til Gisle, der er åben og ærlig; denne skyr ikke fredløshed for at kunne opfylde sin hævnpligt, medens Þorkell »ikke vilde yde Gisle nogen sådan hjælp, som han kunde drages til ansvar for«. Denne modsætning er bevidst og klar nok. Dog hjælper han Gisle et par gange, så helt uden broderkærlighed var han ikke. Þorkels rolle og karakter er imidlertid såre betydningsfuld for sagaens gang. En anden ejendommelighed for kompositionen er de mange og ejendommelige som oftest vemodig smukke drömme, Gisle har, og som varsler om det kommende, ja han kan efter dem udregne, hvor mange år han har tilbage at leve i. Han har to »drömmekvinder«, den ene god og den anden ond. Han drömmer engang, at han er i et hus, hvor 7 bål brændte; da kom hans gode drömkone, der forklarer ham, at de 7 bål betegner 7 år, resten af hans levetid; hun giver ham gode råd, der i meget minder om Hávamál. Jo mere det stundede mod Gisles sidste dage, desto mere faretruende blev drömmene; de handler om blod og drab. Disse drömme tjæner også til at göre fremstillingen endnu mere tiltrækkende og afvekslende, foruden at de kaster et skarpt og smukt lys over Gisle og hans karakter, viser hans uforstyrrede ro og tålmodighed under alle farer; de er således uundværlige for sagaen.

Den sproglige fremstilling er jævn og god og rent klassisk, når bortses fra senere udtryk, der stammer fra afskrivere (jfr. ovf.), samt enkelte tillægssætninger i M, der er afskriverreflektioner (f. ex. »hvad der aldrig skulde være sket« s. 33; mangler i S). I M findes oftere begrundende *þviat*-sætninger end ellers, men de er måske ikke alle oprindelige. I det hele hører sagaen til de allerbedste.

Sagaens kilder har hovedsagelig været traditionen [1]) og Gisles vers. Der henvises et par steder til, hvad man i sagaens litterære tilblivelsestid endnu kunde se [2]); dette er altså et bevis for fortællingens rigtighed. *Magnus Olsen* har i en afhandling i Aarbøger 1918: De norske stedsnavne i Gisle Surssöns saga påvist, at til-

———————

1) Hvortil der ofte hentydes, s. 39, 41 = 126, 50, 54, 71, 72.

2) S. 33 = 118, 44 = 129.

trods for en enkelt unöjagtighed[1]) kan sagaens opfattelse af de lokale forhold i Surendalen og nærliggende egne kun bestyrke tilliden til sagaens tradition.

Versene indeholder kun lidet historisk stof; deres indhold kunde ikke misforstås; dog er åbenbart et ord mistydet i S (s. 155: *læmingi)*, men denne mistydning stammer ikke fra sagaoptegneren selv; der gives en anden tydning (s. 67), der dog sikkert heller ikke er rigtig. Skrevne kilder lader sig ikke her påvise.

Som ovf. bemærket, er der intet urimeligt eller usandsynligt i det fortalte, men det mindste af indholdet kan, som sædvanlig, kontrolleres ved andre kilder[2]). Ldn. er ikke benyttet. Her (s. 123) nævnes Ingjaldr, der »hjalp Gísle Súrsson«; dette stemmer med sagaen, men når denne siger, at Ingjaldr var Gisles fætter, samt at Ingjaldr »kom ud (ɔ: til Island) med Gisle«, strider dette mod Ldn. (s. 123, 128), ifølge hvilken Ingjaldr synes at være en indfødt Islænder. Her foreligger der mulig en sammenblanding af to forskellige personer. M. h. t. andre genealogier er der ikke fuld overensstemmelse tilstede mellem sagaen og Ldn.[3]). Þuríðr Hrafnsdatter er i sagaen (s. 8) gift med Bjartmarr, men i Ldn. (s. 143) med Vésteinn, der i sagaen er gift med en Gunnhildr; Vésteins sönner nævnes dog ens i bægge; der er et par mindre betydende afvigelser endnu. Ellers er der god overensstemmelse mellem bægge værker i det hele. Med Eyrbyggja stemmer sagaen så godt som ganske, og det er interessant at se, hvor i grunden overensstemmende Tordis, Gisles søsters ord gengives i hver for sig (Gisl. s. 72 $\neq$ Eyrb. s. 15), uden at de er afhængige af hinanden. Hvad der dog er af hovedbetydning for sagaens troværdighed er de topografiske undersøgelser, der er foretagne af *S. Vigfússon;* de har tilfulde bekræftet sagaens fremstilling, og det på en sådan måde, at det har en videre betydning (jfr. ovf. s. 240).

Denne sagaens vederhæftighed forminskes ikke ved, at den viser sig at være godt inde i oldtidens skikke og indretninger i

---

[1]) Nemlig den, at gården Stokkar henføres af let forståelige grunde til Surendalen istf. til en nærliggende fjord, Valsøfjorden. I forbindelse hermed må det bemærkes, at tilnavnet *súrr* vist forklares rigtig i sagaen.

[2]) S. 38 findes en noget anderledes beretning end s. 123, og her er der mulig tale om to forskellige traditioner. Jfr. *Kålund* I, 568—9 og *Sig. Vigfússon* i Arbók fornleif. 1883 s. 63 ff.

[3]) Når Ldn.s *Þórhildr* (s. 142) i sagaen kaldes *Hildr*, er her næppe nogen modsætning tilstede.

modsætning til, hvad optegneren fra sin egen samtid kendte[1]), for ikke at tale om beskrivelsen af fostbroderskabets indgåen m. m. Sagaen er i det hele af en betydelig antikvarisk interesse og kaster lys over forskellige forhold, der ikke kendes andre steder fra.

Optegneren er vistnok en gejstlig mand; hans interesser i så henseende viser sig særlig i sådanne bemærkninger, som at Gisle blev primsignet i Danmark, og at Auðr siges at være rejst udenlands, bleven omvendt til kristendommen og er så rejst til Rom [2]). Der fremtræder, foruden de allerede nævnte interesser, også en udpræget sans for skjaldskab og drömme.

Tidsregningen er i det hele meget god.

Sagaen er skreven i de egne, hvor den foregår. Det fremgår af alt, særlig de stedlige kundskaber. Fremstillingen og sagaens hele karakter forbyder at sætte dens tilblivelsestid senere end o. 1200.

Fóstbrœðrasaga. Denne saga haves i flere former og håndskrifter. Den findes for det første i Hauksbók, men her mangler begyndelsen, omtrent en tredjedel. Dernæst findes omtrent dens første halvdel i AM 132 med 566, 4° (en papirsafskrift af 132, medens dette var fuldstændigere end nu). Fremdeles findes sagaen stykkevis optagen i Olaf d. helliges saga i Flatøbogen (II, 91—108, 148—68, 199—226, foruden slutningen, der dog her er ligesom i de andre Olafssagaer). Endelig findes den i forskellige papirsafskrifter, hvoraf et par er afskrifter af tabte membraner [3]). For-

---

1) Jfr. s. 18 (vintergilde), 23—4 (begravelsesskikke), 31, 57. Jfr. beskrivelsen af nidet s. 6, der stemmer med Bjarnars.

2) Herimod har *Meissner* udtalt sig (s. 74—75). — Om optegneren har været retskyndig, kan næppe afgöres. S. 16 (100) findes ganske rigtig sammenstillet *mundr* og *heimanfylgja*, jfr. forskellen på „löndrab“ og „mord“ s. 22 (106).

3) Se herom Grönl. hist. Mind. II, 254 ff. og Hauksbók, fort. s. LXXIV f. Om håndskriftforholdet har *Gärtner* foretaget en undersøgelse (Paul-Braunes Beitr. XXXII), i hvilken han, efter en granskning af sagaens vers, mener at være kommet til et andet resultat end jeg (i Hauksb.; jeg har her påvist, at der kun er tale om 2 håndskriftklasser, nemlig Hauksb. på den ene, alle de andre håndskrifter på den anden side). Imod Gärtner har *C. F. Hofker* i De Fostbræðrasaga (Groningen 1908) hævdet rigtigheden af min opfattelse og under påvisningen af, at skjaldeversene i sagaen ikke er tilstrækkeligt bevismateriale, bevist sagen ved en udførlig gennemgang af prosaen. Han hævder, at Hauksb.teksten er relativt den bedste; derfor kan de andre hovedhåndskrifter på sine steder frembyde

holdet mellem hovedhåndskrifterne er påvist og begrundet i Hauksbók, fortalen. Det er dette (bortset fra slutningen i Olafss.), at Hauksb. har bevaret teksten i dens oprindeligste skikkelse, når bortses fra enkelte ændringer af sproglig og stilistisk art, overspringelser og desl., samt fra en tidsbestemmelses ændring ved Haukr selv[1]. I modsætning til Hauksbogens tekst fjærner de andre håndskrr. sig mere eller mindre fra den oprindelige, dels i ordelag, dels ved mindre eller större indskud, tildels af den ejendommeligste art. Der er optagne i de yngre hdskrr. forskellige legendeagtige stykker fra en yngre, fordærvet overlevering; fremstilling og stil er forvansket ved tilföjelse af replikker, der intet nyt indeholder, samt ved mere eller mindre smagløse ræsonnementer, usagamæssige udsmykninger, tildels af den værste art; ja der gives her oplysninger om anatomiske enkeltheder, foruden teologiske udbrud og meget mere, der gör sagaen i disse hdskrr. ganske enestående. I Flat. findes en vísa fra det 14. årh., knyttet til en oplysning om antallet af knoklerne i det menneskelige legeme. Disse hdskrr. afgiver en fortrinlig oplysning om sagaværkers behandling i det 14. årh. og viser bedre end noget andet, hvor lidet hdskrr. i det hele er at stole på, når den oprindelige tekst skal granskes og bedömmes. Ganske ejendommeligt er det at lægge mærke til, hvorledes den, der har omkalfatret teksten i Flatøbogen, efterhånden er bleven træt, jo mere han nærmer sig slutningen [2]; her har Flat. en endogså mere ægte tekst end Hauksb. I det følgende vil vi holde os til Hauksbogens tekst, så vidt den når; begyndelsen i dette hdskr. har vel m. h. t. det faktiske været omtrent som i 132-Flat.

I 132 indledes sagaen med et kapitel, der begynder med en bemærkning om kong Olaf d. hellige og hans forhold til udmærkede mænd. Derefter findes en bemærkning om Vermundr mjove, der

---

rigtigere læsemåder. — *R. C. Boer* har i sin afhdl. om Grettissaga i Zs. f. d. Phil. XXX søgt at vise (s. 47—53), at Grettiss. har benyttet en ældre og bedre bearbejdelse af sagaen, men dette forekommer mig tvivlsomt (jfr. hans udg. i Sagabibliothek s. XVII f. og XXXI f.). — Endelig har *Meissner* (Strengleikar s. 58—63) gennemgået de mærkelige interpolationer i sagaen, der er ganske enestående i deres art; men teksten i Hauksb. er fri for disse.

1) Om en skåle på Reykjahólar hedder det i 132-Flat., at den endnu stod i biskop Magnus d. andens tid (ɔ: 1216—36), medens Hauksb. har Arne d. andens (ɔ: 1304—20). Dette eksempel er meget betegnende.

2) Herimod har *Gärtner* udtalt sig.

senere forekommer i sagaen, og hans hustru, hvortil 132 så har tilföjet anekdoten om denne og Gretter d. stærke i Isefjorden, der åbenbart er taget af en Grettissaga (se dens k. 52)[1]. Den oprindelige begyndelse af sagaen haves således ikke i 1. kap. Derimod er kap. 2 vistnok den ægte begyndelse; her indføres først sagaens ene hovedhelts, Torgeirs, fader, Hávarr, dennes herkomst og forhold, og dernæst den anden hovedperson Tormod kolbruneskjald med faderen Berse. Når der så straks efter indføres Ares sönner på Reykjahólar, er dette i sin orden, eftersom de senere spiller en vigtig rolle i sagaen. Uventet kommer derimod derefter en omstændelig opregning af deres forfædre helt op til kong Hjörleifr på den ene, til Ingjaldr »Frodes« sön og Sigurd fafnisbane på den anden side. Dette stykke er uden tvivl et indskud[2]. Tormod og Torgeir indgår fostbroderskab; dermed og med fostbrødrenes voldsomme og overmodige færd tager den egenlige saga fat. Hávarr, Torgeirs fader, må forlade sin egn og nedsætte sig i sin oprindelige hjemegn i Borgarfjorden, hvor han senere bliver dræbt. Torgeir — kun 15 år gammel — hævner ham. Derpå fortælles om fostbrødrenes færd, indtil de skiltes (til k. 7). Grunden til, at de skiltes, skal ifølge sagaen være Torgeirs overmodige, med fostbrodereden uforenelige spörsmål til Tormod (»hvem han trode der var stærkest«), men et vers af drapen om Torgeir lader formode noget andet[3]. Hermed ender første hovedafsnit. Fostbrødrenes sidste bedrift fører til Torgeirs fredløshed[4]; hans rejser i udlandet skildres i tilslutning til Tormods arvekvad om ham. På den anden side kommer så en parallel fremstilling af, hvad Tormod imens foretog sig, særlig hans elskovsæventyr; se herom I, 569 (til kap. 11). Torgeirs færd og sidste kamp og fald beskrives udførlig (k. 12—17), og hermed slutter 2. afsnit. Det 3. afsnit handler om Tormods ophold i Grönland og hans frygtelige hævn over Torgeir. Fra Grönland vender han tilbage til Norge, slutter sig til kong Olaf og falder med ham i Stiklestadslaget.

Dette indhold fortælles jævnt og prunkløst i den bedste bearbejdelse af sagaen (Hauksb.), såvidt den når, og at den oprindelige

---

1) Jfr. herom *Boers* afhdl.

2) Mærkelig er fejlen „Frodes“ sön, der genfindes i Laxd. kap. 1.

3) Dette vers har *Gärtner* misforstået.

4) Mærkeligt nok tales der s. 24 om *sekt* (fredløshed), men s. 28 om *sátt* (forlig); det første stemmer med Grettiss., det sidste er vistnok en afskrivers (redaktörs) forvanskning.

tekst helt igennem har været ensartet, må anses for givet. Sagaen er i det hele godt sammensat, og indholdet står i den bedste orden; intet er overflødigt eller uforberedt [1]. Kun et par personer og hvad der fortælles om dem (Eyjolfr i Olafsdal og Torgeir hoflausa k. 15, slutn. af k. 18 og k. 19) har ingen betydning for sagaen som sådan; stykket om dem er vistnok et af de ældste indskud; det kan skæres bort, uden at den organiske helhed lider noget derved. Mulig er også stykket om Helge Snorrason og hans strid med Torstein Egilsson (slutn. af k. 12) et yngre tillæg. I kronologisk henseende er det tvivlsomt [2].

Sagaens kilder er først og fremmest traditionen, hvortil der indirekte hentydes ved en sætning som »ikke har vi hørt« (s. 36). Desuden har Tormods vers været en vigtig kilde, både hans løse vers og ikke mindst hans arvedrape om Torgeir. Denne er stærkt benyttet og delvis anført i sagaen; optegneren har haft hele digtet. Det har været ham en god vejleder. Versene er dog næppe udnyttede som de burde, og misforståelser synes ikke helt undgåede. Således antyder Tormod, at der har været bagvaskere, der har sat ondt imellem fostbrødrene; herom ved prosaen intet. Når det (s. 70) i verset hedder, at Torgeir var »hos Rögnvald«, er dette blevet forstået om Rögnvald Brusason, og dette kan godt være rigtigt [3].

Til et par afsnit i sagaen findes, som det synes, uafhængige paralleler. Ldn. stemmer med sagaen i de få genealogier, der kan være tale om, men Ldn. er ganske sikkert ikke benyttet. Sagaens fortælling om et forhold mellem Tormod og Kolbrun bekræftes af Ldn. I k. 7 fortælles om kampen mellem fostbrødrene og Torkel Máksson (Márs-), Grettes slægtning. I Grettiss. (s. 61—2) findes det samme fortalt omtrent på samme måde. Det er vanskeligt at afgöre, hvorvidt der er nogen litterær forbindelse mellem de to beretninger (og da et lån på Grettiss.s side) [4]. Påfaldende er det, at Grettiss. henviser til et vers af Torgeirsdrape, medens Fóstbr. ikke engang antyder et sådant; dette taler ikke for en indbyrdes sammenhæng. Grettiss. kender noget, der fulgte bagefter striden

---

[1]) Et steds i sagaens slutning (s. 107) findes en sætning (Tormod angiver grunden til at han har dræbt så mange mænd), der ikke finder sin forklaring i, hvad der er fortalt; det kan ikke gå tilbage til s. 104; her har den gamle tradition vistnok glemt noget.

[2]) Safn til sögu Isl. I, 467.

[3]) Se herom Aarbb. 1912, s. 48—49.

[4]) Jfr. *Boers* afhdl.

med Torkel, deriblandt drabet på Böggultorfe, der ikke findes omtalt i Hauksb. (men vel i Flat.). I alle tilfælde forudsætter Grettiss. samme tradition som Fbr. I slutningen af Ljósvetningas. findes en fortælling om Torgeirs drab. Her kaldes Torarin ofse *Þórðarson*, i Fbr. er han *Þorvaldsson* (dette er en ringe afvigelse). Större forskel er der, når Fbr. lader drabet ske på Melrakkaslétta, Ljosvetn.s. derimod i Hrutafjorden, og navnlig når denne saga lader Torarin gæmme Torgeirs hoved i salt hele vinteren, for den følgende sommer at føre det med sig til altinget. Fbr.s fremstilling er nok så naturlig.

Afsnittet om Tormods ophold i Grönland, der i flere henseender er så mærkeligt, kan ikke kontrolleres. Det gör i en fortrinlig grad indtryk af at være pålideligt, når undtages at der, hvad der næppe er påfaldende, er nogle urimeligheder tilstede m. h. t. stednavne og rejseruter, der dog ikke har synderlig betydning for selve begivenhedernes gang. Her havde optegneren støtte i Tormods vers. Angående Tormods rejse fra Grönland til Norge har der tidlig været usikkerhed tilstede (se I, 570). I kap. 57—8 i Olaf d. helliges saga 1849 haves noget om Tormod i Danmark uden nogen tidsangivelse; hertil findes intet tilsvarende i sagaen i Hauksb., men i Flat., her uden tvivl optaget fra Olafssagaen. Sagaens slutning har, som bekendt, paralleler i kong Olafs saga. Herom kan der henvises til Hauksb. (LXXIX—LXXX) [1]; der påvises her, at der ingen direkte forbindelse er mellem denne og Fbr., idet der findes sådanne afvigelser, at benyttelse på en af siderne er udelukket. Sagaen har flere vers af Tormod og tildels i en anden og mindre rigtig form end i Olafss. Om enkeltheder under kampen har der rimeligvis fra først af været forskellige fortællinger, og i tidens løb kom der legendariske udsmykninger til, der kombineredes med de oprindelige beretninger (jfr. Flat.). I Hauksb. er fortællingen ret jævn og uden overdrivelser og dog ikke uden en vis farve; den legendariske Olafss. og Flat.s fremstilling nærmer sig til vor sagas. Særlig interessant er sagaens beretning om, at Tormods sidste vers ikke helt blev fuldført af ham, men af Harald hårdråde. Dog er mulig også dette en udsmykning.

---

1) Og til *S. Nordal*: Om Olaf d. helliges saga, s. 142—54; her søges påvist, at det fælles grundlag for Styrmes Olafss. og leg. s. tildels beror på den oprindelige Fbr., og at Hkr.s fremstilling igen beror på Styrmers bog.

Alt i alt må det vistnok siges, at Fbr. i sin ægte form har haft en forholdsvis god tradition at bygge på, og at den i alt væsenligt må betragtes som historisk. Optegneren har dog ikke kendt den hele, særdeles righoldige tradition om Tormod; han kender således intet til hans ophold i Danmark. Rent æventyrlige sagn om ham, som det i Völsaþáttr, har han vistnok heller ikke kendt.

Tidsregningen i sagaen er i det hele god, for så vidt som den træder tydelig frem. Når sagaen vil, at Gudmund d. rige har haft noget med Torgeirs hævn at göre, er dette næppe muligt.

Særlige forfatterinteresser er ikke fremtrædende; sagaen kender godt gamle skikke og forskel på fortid og samtid (s. 8, 25, 81). Den vidner om sans for skjaldskab og digtes betydning. Da det næppe er tvivlsomt, at den i særlig grad beror på en isfjordsk bygdetradition, i det mindste hvad den første del angår, ligger det nærmest at antage, at sagaen er ført i pennen i Isefjordsegnen. Lokaliteter beskrives meget nöje og rigtig, som omegnen ved Gervidalr, Ögr osv.[1]). Også i Dalesyssel er den velkendt (s. 25); men her er dog tale om en almindelig rejserute. Fremdeles vises der kendskab til Borgarfjordens sydligste egne. [Det er ikke umuligt, at en af sagaens bearbejdere har været fra Borgarfjorden; fra en sådan kunde indskudet om Torstein Egilsson og Helge stamme].

Hvad sagaens alder angår, må vi se bort fra alle de senere tilsætninger, hvad enten de findes i det ene eller det andet hdskr. Der er ingen tvivl om, at sagaen i sin oprindelige form, altså nærmest som den foreligger i Hauksbók, både i komposition og stil har været fuldt ud klassisk; derfor taler bl. a. den forholdsvis gode tradition, den alt i alt repræsenterer, ikke mindst angående de grönlandske forhold og begivenheder. Navnlig disse taler for, at sætte sagaen så langt tilbage som muligt, til tiden ved 1200. Dette modsiges — tilsyneladende — af den omstændighed, at der s. 44 tales om skålen på Reykjaholar som endnu stående i biskop Magnus d. andens tid, d. v. s. i årene 1216—36 (således i 132-Flat., medens Hauksb. har Arne f. Magnús). Var sætningen i 132-Flat. oprindelig, måtte sagaen være skreven efter 1236. Men sådanne bemærkninger hører til de upålideligste, og utvivlsomt er den her

[1]) Når Tormods faders gård i 132 kaldes Dyrðilmyr (s. 5), møder der vanskeligheder (Kålund I, 596); men navnet findes ikke i Flatøbogen; her foreligger der sikkert et indskud.

blot en afskrivertilföjelse. I grunden behøver det dog kun at være *hinn síðarri*[1]), der er tilföjet; den første Magnus var biskop 1134—48, en tidsbestemmelse, som vilde være særdeles passende.

Sagaen er interessant, ikke mindst på grund af det nævnte grönlandske afsnit[2]); men også det første afsnit giver et velkomment billede af de to fostbrødre og deres virken. Deres karakterer er hinanden modsatte; denne modsætning er af stor virkning og indeholder dyb psykologisk sandhed. Torgeir er den hårdføre, altid uforfærdede, altid til strid og drab tilböjelige helt. I selskab med ham bliver Tormod, der i grunden er fredeligsindet, trodsig og hård, ubrødelig hengiven mod ham, som han har sluttet sig til, og den samme ubrødelige hengivenhed viser han mod kong Olaf. Siden, da Tormod er skilt fra Torgeir, kommer hans blødere natur op i ham, og han hengiver sig til elskov og fredelig syssel; her viser han en letsindighed og ustadighed, der kunde have haft slemme følger for ham. Men han er altid den uforfærdede, et lyst og klart hoved; hans rationalistiske forhold til religionen er ejendommeligt og overmåde tiltalende. I det hele må det siges, at sagaen indtager en smuk plads blandt slægtsagaerne.

3. Den nordlandske gruppe.

B a n d a m a n n a s a g a. Denne lille saga findes i to hovedhåndskrifter, AM 132 fol. og 2845, 4° i det kgl. bibliotek i København. Desuden haves et lille membranbrudstykke i Jón Sigurðssons samling i det isl. landsbibliotek[3]), men dette er uden betydning, da dets tekst er så at sige ganske identisk med den i 132. På dette hdskr. og det kongelige er der derimod en ikke ringe forskel; i det sidstnævnte er teksten kortere end i 132; forskellen er dog rent stilistisk, idet teksten i 132 har mange sætninger og ord, der tjæner til at göre fremstillingen mere afrundet og navnlig mere morsom, men morsomhederne er efterklassiske i stil og tone; derimod er indholdet i og for sig det selvsamme i bægge håndskrifter. Det forekommer mig aldeles afgjort[4]), at det er 132's tekst, der er

---

1) . . . *alt til þess er Magnús byskup var at staðnum i Skálaholti hinn síðarri.*

2) Jfr. Grönl. hist. Mind. II, 270, *P. E. Müller*, Sagabibl. I, 151.

3) Se Arkiv V. 150 ff. Dette brudstykke viser, som *Cederschiöld* har fremhævet, at den udvidede tekst er ældre end afskriften i 132.

4) Af denne mening var også *G. Vigfússon* (Ný félagsrit XVIII, 156—7) og *Cederschiöld*.

udvidet af hin og ikke, hvad *Heusler* i sin udgave (s. XL) hævder, at den er oprindeligere. En hovedforskel er den, at 132 indeholder 5 vers af den gamle Ófeigr, der alle savnes i det andet hdskr. Hvorvidt de er uægte, er vanskeligt at sige. Fordi de kun findes i den mindre oprindelige tekst, er dog deres uægthed ikke bevist; der er intet i dem, som utvetydig viser, at de er uægte (jfr. I, 515). I alle tilfælde er der kun tale om én oprindelig saga (*saga Ófeigs bandakarls* i 132 eller *Bandamannasaga).* Som altid ellers er det ikke hermed sagt, at det kgl. hds. altid er at foretrække, ti også det er uden tvivl bearbejdet og på sine steder ændret. Hertil skal föjes, at medens sagaen i 132 i begyndelsen røber, at den er skreven i en egn øst for Midfjorden, er cod. reg. skreven i det vestlige Island, nærmest Dalesyssel. Det er denne skriver, der har indsat det urigtige slægtregister, ifølge hvilket Torarin Langdølagode skulde være en sön af Óspakr (fejl for Óláfr?), Höskuld og Torgerds sön. Udgaver: ved *H. Kr. Friðriksson* 1850 (132), *G. Cederschiöld* 1873 (cod. reg.), *A. Heusler:* Zwei Isländergeschichten, 1. udg. 1897.

Indholdet af sagaen er i al korthed følgende. Ófeigr Skíðason på Reykir i Midfjorden har en sön Oddr. Der hersker et køligt forhold mellem fader og sön, det gamle modsætningsforhold mellem gammel og ung; Oddr forlader hjemmet for på en selvstændig måde at tjæne penge; han viser et udviklet købmandstalent og bliver efterhånden en bemidlet mand, der ejer to handelsskibe[1]. Efter sine venners råd bosætter han sig til slutning og køber gården Melr i Midfjorden, og erhværver sig godord eller en del i et sådant. Hvad der nu bevirker, at der kommer en saga i stand, er, at Oddr begår den uforsigtighed at tage Óspakr Glúmsson, en frænde af Gretter, til sin værkstyrer. Han opfører sig først godt. Da Oddr nu skulde rejse udenlands, betroede han Óspakr også sit godord, men da han kom tilbage, måtte han tvinge denne til at aflevere det; følgen var, at forholdet mellem dem nu blev spændt. Óspakr forlader ham og flytter til en smuk enke Svala, som han havde stiftet bekendtskab med. Óspakr bliver kort efter overbevist om at have stjålet nogle får fra Oddr; desuden dræber han ved en fejltagelse en brav, mod ham venligsindet mand. Nu anlægger Oddr sag mod Óspakr, men begår en formfejl, så at de

[1]) I en selvstændig þáttr om Oddr (jfr. Hemingsþ.) får vi yderligere oplysninger om hans købmandsfærd.

hövdinger, der var misundelige på ham, ødelagde sagen. Da optræder Odds gamle fader og er fra nu af hovedpersonen; han bevirker, ved bestikkelse af dommerne, at sagen optages på ny til doms og Óspakr dömmes fredløs. Da hövdingerne erfarede dette, blev de meget forbitrede; de sammensvor sig nu, i alt 8, mod Oddr, og alt tegnede til, at det vilde gå ham ilde. Atter optræder da faderen; ved sin listighed og overtalelsesævne, tildels også ved bestikkelser, får han sagen mellem dem og Oddr afgjort privat ved selvdömme af to af dem. Han har naturligvis bearbejdet disse to i forvejen, og Oddr idömmes en latterlig lille bøde. Også et ærefuldt giftermål for Oddr bliver resultatet af sagen. Alt dette er sagaens hovedindhold, der fortælles på en höjst underholdende måde, idet de enkelte »sammensvornes« karakter efterhånden belyses, tildels på en humoristisk måde og på en for dem lidet smigrende vis. Indbyrdes er de nemlig ikke så enige; heller ikke respekterer de hinanden så meget, når det kommer til stykket. De skælder hinanden ud og mundhugges på det kraftigste og noget småligt; men på en overmåde morsom og træffende måde fremtræder hvers karakter med sin psykologiske ejendommelighed. Det er med stor kunst at denne skildring gives, ikke mindst hvad den gamle Ófeigr angår. Han er enestående fortræffelig. Særlig interessant er også beskrivelsen af Egill Skúlason på Borg; han minder endel om sin oldefader, hvis navn han bærer, men er ellers temmelig forskellig fra ham. Vi mærker under alt dette, at vi er i en anden tidsalder end de fleste slægtsagaer ellers handler om. — Det sidste kap. af sagaen fortæller om Hermund på Gilsbakkes — en af de sammensvornes — død, hvortil der i det foregående er hentydet, samt om den fredløse Óspaks skurkestreger; den sidste er den, at han myrder Svales anden mand. Det smukke, af en ægte følelse bårne vers (det findes i bægge hdskrr.), som Óspakr digtede straks efter, kaster et forsonende skær over ham. Så dør Óspakr af et sår, og sagaen slutter med at omtale Odds sön, Ófeigr, fra hvem mange stammede, deriblandt »Snorre Kálfsson og de Midfirdinger«.

Sagaen er ved sit lidet blodige indhold og hele sit lunefulde anstrøg et særsyn blandt sagaerne. Det er klart, at man fra først af har opfattet de fortalte tingbegivenheder humoristisk. Den måde, Ófeigr pudsede alle de 8 hövdinger på, er virkelig morsom; det er folkets sans for pudserlig list og underfundige anslag, der har bevirket opbevarelsen af sagaens tildragelser. Netop sådanne

var vel egnede, også fordi de var ret enestående, til ved deres oplivende kraft at blive en fast del af sagatraditionen. Det er naturligvis denne, der er hovedkilden for sagaen. At denne er nogenlunde rigtig [1]), har vi så meget lettere ved at tro, da sagaens begivenheder først falder ved midten af det 11. årh. (nogen tid efter, at Harald hårdråde var bleven konge; AM s. 34, reg. s. 14), tilmed da sagaen ganske sikkert er forfattet i slutningen af det 12. årh. Et ubedrageligt bevis herfor er for det første sagaens gode komposition; dens indhold er fortræffelig ordnet og logisk sammenhængende fra først til sidst; der har fra først af ikke været et overflødigt ord deri, den er som skreven i et åndedræt [2]). Hertil svarer stilen i sagaens mest ægte form. Der findes heller ingen overdrivelser af yngre art. Endelig og ikke mindst er nævnelsen af Snorre Kálfsson (se ovf.) et bevis herfor. Denne, en stor hövding, døde 1175 [3]); han nævnes flere gange i Sturlunga; var sagaen skreven længe efter hans død, var der næppe grund til at nævne ham [4]). Sagaen nævnes i den meget yngre Grettiss.

Af ret enestående betydning er sagaen, fordi den giver et så godt indblik i den tid, der ellers var ret fredelig, og hele dens ånd. Denne er ret forskellig fra det 10. århs.

At sagaen er skrevet i Midfjorden eller i en nærliggende egn, må betragtes som sikkert. Særlige forfatterinteresser fremtræder ikke. Skönt sagaen handler om retsforhandlinger på altinget og indeholder ikke uvigtige oplysninger, er den dog ikke nogen processaga som f. ex. Njála [5]); den tager af processen kun det nødvendigste med; og hvad den i så henseende meddeler, skönnes at være rigtigt [6]). At bestikkelsessagen ikke, hvad den egenlig burde, kom for femteretten, berode vistnok på, at man også i sådanne sager efter omstændighederne kunde afgöre sagen privat ved voldgift [7]).

---

1) Slægtregistrene er, så vidt vi kan skönne, rigtige; se iøvrigt *Cederschiölds* redegörelse s. IV—VI.

2) Når *Heusler* s. LII—III bemærker, at den første del af sagaen er noget kort, så er også dette i overensstemmelse med andre sagaer. Noget misforhold kan jeg ikke indse der er.

3) At det er denne, der menes, og ikke en yngre (sönnesön) lidet fremragende mand af samme navn må anses for givet (trods *Cederschiölds* bemærkning s. VI).

4) Jfr. *G. Vigfússon* i Ný fél.rit s. 158.

5) Jfr. *Heusler* s. XLVI.

6) I Das strafrecht har *Heusler* intet haft at indvende imod sagaen.

7) Jfr. *Cederschiöld* sst. s. VII.

Når det hedder, at Svala kunde gifte sig selv, eftersom hun var enke, er dette vistnok rigtigt. Også det er historisk rigtigt, når det (s. 7 AM = 3 reg.) hedder, at man i den pågældende tid havde lov til at optage eller købe ny godord. Interessant og enestående, men sikkert ganske rigtig, er bemærkningen om, hvorledes man på altinget bekendtgjorde en domfældelse og beskrev den fredløses person (*sekðamörk;* s. 19 AM = s. 9 reg.). Når der tages hensyn til den helt igennem fortræffelige karakterskildring og det billede, vi får af tidens kulturtilstande[1]), kan vi med fuld ret sige, at denne lille saga hører til de interessanteste, og at vi har med en pålidelig tradition at göre.

Hallfreðarsaga. I sin mest oprindelige form findes denne saga i AM 132 fol.; desuden findes den stykkevis optagen i Olaf Tryggvasons saga (Fornm.s—Flateyjarbók); herefter er den så udskreven og samlet til et hele i AM 557, 4°. Som *G. Vigfússon* i sin udgave (Fornsögur 1860; s. X) har vist, foreligger der, som sædvanlig, kun én saga. Der er kun den forskel, at sagaen i Olafssagaen er udvidet med enkelte ord og sætninger, er altså rent stilistisk udførligere end i 132, omtrent som forholdet er mellem Bandamannasagas to hovedhdskrr. Et enkelt stykke er flyttet fra sin plads i Olafssag. (s. 86_{8}—87_{30} i Forns.); her udelades også enkelte af Hallfreds vers[2]).

Sagaens indhold, Hallfreds lævned i snævreste betydning, er givet i I, 544—48, hvortil der henvises. Begyndelsen af sagaen, kap. 1—2, fortæller os om Hallfreds slægt og grunden til, at hans fader udvandrede til Island (omkr. 960), samt om hans giftermål. Han nedsatte sig først i Vatsdalen, men måtte på grund af spændt forhold til dalens hovedfamilje forlade egnen, hvorpå han bosatte

---

[1]) Således er livet på altinget og billedet deraf overordenlig levende.

[2]) Om sagaen kan henvises til *v. Eeden:* De overlevering van de Hallfredarsaga 1919, jfr. samme: De groote Olafss. Tryggv. en de Hallfr.s. i Neophilologus VI og Een episode uit de Hallfr.s. i Tíjds. v. Nederl. Taal-en letterkunde XXXIX Afl. 3 en 4. Jfr. *B. M. Ólsen:* Gunnlaugssaga s. 38 f. — v. Eeden har grundig undersøgt hele håndskriftspörsmålet på en i det hele taget vistnok fyldestgörende måde. Som sædvanlig foreligger ikke den oprindelige tekst helt i noget af håndskrifterne, men iøvrigt opretholdes det af G. Vigfússon antagne forhold mellem dem. Når v. Eeden mener, at rækkefølgen af Ingolf-episoden og Hallfreð-Kolfinnaepisoden er rigtigere i Olaf Tr.s. end i Hallfr. (132), forekommer mig dette at være ret tvivlsomt.

sig i Borgarfjorden. Begyndelsen af sagaen er noget æventyrlig (indebrænding ved vikinger), men dog ikke usandsynlig. Sagaens værd beror på, at vi i den får et udmærket levende og karakteristisk billede af Hallfred, en ærlig, tapper og trofast personlighed med udmærkede digterævner og slagfærdig tunge. Dette billede forringes ikke ved, at Hallfred står på overgangen mellem hedenskab og kristendom, står så at sige med det ene ben i det gamle, det andet i det ny, og har ondt ved at forene modsætningerne. Det er i höj grad morsomt at se, hvorledes brydningen foregår hos en begavet enkeltmand, hvis tro på Odin, Tor og Freyja osv. ikke var så stærk, at den ikke kunde gå over til eller, måske, rettere sagt, forenes med troen på Hvidekrist. Det er let at se, at Hallfreds hjærte egenlig er hos de gamle guder; navnlig elsker han sin gamle skjaldegud, ligesom i sin tid Egill Skallagrimsson. De andre hovedpersoner, især Kolfinna og hendes mand Griss, er træffende og individuelt skildrede; Kolfinna er ikke så ideel som Helga i Gunnl.s.; menneskelig er hun i al sin færd.

Sagaens komposition og stil er helt igennem udadlelig klassisk, sproget rent[1]) og æmnet godt ordnet og logisk vel sammenhængende. Men det er klart, at det kun er visse hovedbegivenheder i Hallfreds liv, som anføres.

Det er tydeligt, at det er traditionen og Hallfreds mange vers, der har afgivet grundlaget for sagaen og dens indhold. Sagaen har enkelte beröringspunkter navnlig med Vatsdœlasaga og Gunnlaugss., se ovf. s. 227 og 225. Hvad forholdet til den sidste angår, har *B. M. Ólsen*[2]) villet hævde et indre slægtskab mellem den sidste og Hallfr. Fra Gunnl.s. mener han, at det lille stykke om Hallfred og Gunnlaug (Forns. s. 113) er lån fra Gunnl.s., men tillige at det er et yngre indskud. Hvis dette sidste er tilfældet, mister sagen sin interesse. Men det forekommer ikke så sikkert, at det er et indskud, og *B. M. Ólsens* grunde for, at det er et lån fra Gunnl.s. kan ikke godtages, især på grund af den uoverensstemmelse, der er tilstede. Dette gælder også andre beröringspunkter (jfr. ovf.). Det samme gælder også forholdet til Vatsdœlas.[3]), der er sådanne uligheder tilstede, at et

---

1) *Ok skammat* 85_{25} er sikkert afskriverændring. Sætningen s. 83_{7-8} om Gunhildssönnerne er en interpolation, jfr. det rigtige s. 84_{22-3} og Fms.

2) Gunnlaugssaga s. 38 f.

3) Se herom *v. Eeden* i hans afhdl.

indbyrdes forhold forekommer mig udelukket. Når *v. Eeden* antager, at Ingolfepisoden beror på Vatsd.s för dennes skriftlige optegnelse, kan man ligeságodt tale om den mundtlige tradition i Vatsdalen overhovedet. At sagaens tradition er Vatsdalens, fremgår af, at der både i sagaen og i Vatsdœlas. findes den genealogiske fejl, at Hildr, Kolfinnas moder, göres til en datter (f. sönnedatter) af Eyvindr sörkve[1]). I Heimskringla findes fortællingen om Hallfreds omvendelse[2]) og forhold til kong Olaf; den er der kortere og kender ikke det første møde mellem de to, men i øvrigt er den omtrent identisk med sagaens. Tilnavnets oprindelse er sat i en lidt forskellig forbindelse; hvad der i så henseende er rigtigst, er umuligt at afgöre. Nogen direkte forbindelse mellem sagaen og Ldn. er der ikke. I Vatsdœlas. (s. 75) anføres Hallfreðárs., eller der henvises til den; nogen litterær forbindelse mellem de to sagaer er der dog ikke; desuden er det jo muligt, at henvisningen beror på en bemærkning af en redaktör eller afskriver. I alle tilfælde er det sikkert, at sagaen er ældre end o. 1250, og jeg tager ikke i betænkning at regne den til det 12. årh.s sagaer eller sætte den til tiden ved 1200[3]).

Sagaen må være forfattet i Vatsdalen, Hallfreds oprindelige hjem, i Kolfinnas og Gríss' hjembygd. Det er sikkert her, at traditionen om disse personer har været mest levende og mest interesseret folk; det er også her, at sagaens skueplads helt igennem er, for så vidt som den foregår på Island. I overensstemmelse hermed er forf.s lokalkendskab (f. ex. om Laxådalen s. 104). Optegneren er snarest gejstlig. Han bruger ganske vist ingen gejstlige fraser, men beskrivelsen f. ex. af Hallfreds død synes talende nok. I øvrigt viser sagaen helt igennem, at han har været gennemtrængt af kristelig humanitet, en velgörende sindets mildhed og rolig besindighed. Ikke et ord siger han for at dadle Hallfreds første trods mod kong Olaf eller hans utilslørede vedhængen ved de gamle guder. Han forarges ikke over Hallfreds og Kolfinnas samvær i sæterhytten, og hans upartiskhed m. h. t. Gríss er beundringsværdig. Forliget mellem de to modstandere er sjælden smukt skildret. Det er klart, at optegneren ikke har tilladt sig at göre

---

1) Se Ldn. 184.

2) Hkr. I, 405—7. *v. Eeden* antager (s. 76), at Snorre har kendt Hallfr.s.; hvis så er, er dermed givet, at denne er ældre end o. 1220.

3) Jfr. *G. Vigfússon* udg. s. XI.

vold på traditionen; for ham har den objektive fremstilling gået fremfor alt, og han gör et ublandet tiltalende indtryk.

Særlige forf.interesser, udover hvad der er antydet, samt sans for skjaldskab, kommer ikke til syne. Sagaen er som andre godt inde i oldtidens skikke, for så vidt der er lejlighed til at vise det; således omtales den gamle mærkværdige (norske) skik (s. 98) at sidde på en höj i nærheden af gården, som omtales i eddadigte (jfr. I, 11). Der hentydes til, at Freyr særlig dyrkedes i Sverrig (s. 91), og den lov kendes, at den skulde dræbes, der havde slået en mand ihjæl i kongens herberg (s. 95).

Vatsdœlasaga. Sagaen findes egenlig kun i ét hdskr., nemlig den såkaldte Vatshyrna, der dog nu kun haves i papirsafskrifter, hvoraf den bedste er AM 559, 4°. Desuden haves et blad af en membran fra 15. årh., 445 b, 4°. Dette forhold vanskeliggör i höj grad en fuldtud pålidelig undersøgelse af sagaen og bedömmelsen af den. Et er sikkert, at sproget er i visse henseender meget ungt, især i sagaens begyndelse; der findes f. ex. udtryk som *kumpánar* (14_{5}), *reyfarar* (i alliteration med *ránsmenn 14* $_{14}$), *á allan máta* (!, 15_{30}, jfr. *mátuligr* 5_{18}). Alt sligt er nu ganske betydningsløst; det siger sig selv, at det umulig kan stamme fra den oprindelige forfatter. Sagaen er udgiven af *G. Vigfússon* i Fornsögur 1860 [1]) og af *Vogt* i Sagabibliothek XVI.

Vatsdœlas. er den af de isl. slægtsagaer, der omspænder de fleste slægtled i lige nedstigende linje. Den begynder med Ketill raumr, der »bode på den gård (!), der hedder Romsdal i det nordlige Norge«. Hans sön er Torstein, hovedpersonen i de første 7 kapp. Denne opfører sig ikke rigtig efter faderens hoved; han er ham for uvirksom og blødagtig. Torstein tåler til slutning ikke hans bebrejdelser og dræber stimanden Jökull, der har huseret i skoven »mellem Romsdalen og Jæmtland (!)«, eller som det også hedder mellem Romsdalen og »Uppland« [2]). Den døende Jökull er ædel, giver sin banemand liv — han havde kunnet dræbe ham — og råder ham til at begive sig til hans fader, jarlen Ingimund i Götland, og ægte dennes datter; dette sker, hvorpå Torstein kommer

---

1) Om sagaen kan henvises til *A. U. Bååth:* Studier og *R. Meissner:* Strengleikar s. 76—80, samt indledningen til *Vogts* udgave.

2) Dette er sikkert fejl for „Opdal". Det er Opdalsskoven, der må være ment.

til at bo på sin fædrenegård. Af hans börn er Ingimundr det vigtigste; han bliver nu hovedpersonen (kap. 7—23). Der fortælles om hans ungdoms krigstog sammen med et par venner. Han er en næsten enestående Nordmand i sagaerne, for så vidt som han slutter sig til kong Harald og vinder dennes yndest. En völve spår ham, at han skal bosætte sig i et nylig fundet land (Island); han drager mod sin vilje derhen og nedsætter sig i den skönne Vatsdal; her bliver hans slægt, »Vatsdölerne«, den fornemste og rådende. Der fortælles i øvrigt ikke herefter meget om Ingimundr; det hedder om ham, som om Egill, at han ikke deltog i tingstridigheder, ti han var lidet stridbar og venlig mod alle. Og dog skulde han få en underlig skæbne, idet den slette, troldkyndige Hrolleifr og hans moder, den endnu slettere Ljot, kom til at gribe forstyrrende ind i Vatsdals-idyllen. Ingimundr viste sig også venlig mod disse to og gav dem en gård at bo på, efter at de var fordrevne fra deres første hjem. Ingimunds sönner var nu voksne, og med dem kom Hrolleifr i strid angående fangsten i elven. Dette førte til, at engang, da Ingimundr, forat mægle mellem dem, red ned til floden, Hrolleifr gennemborede ham med et spyd.

Det 3. hovedafsnit handler om Ingimunds-sönnerne, blandt hvilke Torstein og Jökull er de mest fremragende (kap. 24—38). Efter at have hævnet faderen og dræbt Hrolleifr og Ljot, tiltræder de arven. Mærkeligt nok får den kloge Torstein ikke godordet, men faderens hovedgård som sin arvelod. Hidtil er sagaen et velordnet logisk hele, hvis begivenheder hænger nöje sammen. Resten af dette afsnit består af enkelthandlinger, der ikke står i en organisk sammenhæng indbyrdes, nemlig udryddelsen af ugærningsmænd og troldmænd, deriblandt en Torolf sleggja, der forsvarer sig på sin gård ved hjælp af mange arrige katte. Fremdeles fortælles der om brødrenes, særlig Jökuls, strid med Finnboge den stærke; her findes interessante enkeltheder som jarðarmen, tvekamp, nidstang m. m. Afsnittet ender med at forberede de to sidste afsnit, hvoraf det næstsidste (kap. 39—41) handler om Torsteins sönner, Guðbrandr og den skönne Ingolf, »hvem alle Vatsdalsmøerne ønskede sig til mand«, og om hvis kærlighed til Hallfreds søster, Valgerd, der fortælles så smukt (kap. 38); bægge brødrene døde under tragiske omstændigheder. I kap. 38 var allerede blevet fortalt om Ingimunds dattersöns fødsel; barnet blev sat ud, men fandtes og beholdt livet; det blev senere den berömte Torkel krafla, der nu bliver sagaens hovedperson (kap. 42—7). Torkel aner-

kendes endelig af sin fader Torgrim, der blev gode ved Torkels hjælp. Torkel bliver gode efter sin fader, indvikles i et par stridigheder; hans forhold til kristendommen og dens forkyndelse ved biskop Fridrik omtales; Torkel lader sig døbe. Sagaen slutter med at omtale en strid (k. 47), som kun lidt vedkommer sagaen som sådan; Torkel optræder her kun som en mægler og fredstifter, hvorpå hans død omtales; »han beredte sig meget kristelig til døden, som det sömmede sig ham, ti han var en meget kristelig mand og røgtede sin tro godt«.

Som *Bååth* i sine Studier træffende har påvist, er der måske næppe nogen saga, der bestemtere og mere konsekvent udvikler, hvorledes det er skæbnen og en nedarvet lykke, der hersker og råder i sagaens hovedslægt. Allevegne fremhæves dette dels ved direkte udtalelser, dels ved de enkelte personers spådomme eller ytringer om hovedpersonerne. Denne dobbelt-tvundne tråd — skæbnen og lykken — slynger sig om alle Torsteins og Ingimunds samt Torkels handlinger og hele færd [1]). Noget egenligt skår i lykken for Ingimunds vedkommende behøver man ikke med Bååth at antage, fordi han i sin höje alderdom kommer af dage på en så ulykkelig måde. Noget vendepunkt for slægten indtræder ikke derved. Skönt sagaen falder i de ovenfor omtalte afsnit, kan man dog sige, at hele sagaen er et ret velordnet hele [2]), uagtet begivenhederne ikke således gror op af hinanden som i flere andre; den kan i så henseende sidestilles med Eyrbyggja. Vi har med indbyrdes uafhængige episoder at göre i Ingimundssönnernes liv, men alle tjæner de til at vise slægtens storhed, dygtighed og lykke, dens virksomhed for deres bygdelags bedste. Kun det sidste kapitel er noget mistænkeligt; det er for det meste vistnok et senere tillæg [3]). For sagaen i dens helhed er fremdeles karakteristisk, at dens hovedbestanddel (til Ingimunds død o. 935, de 23 første kapitler) falder för den isl. fristats egenlige oprettelse, medens den anden hoveddel (kap. 24—38) foregår ved midten af det 10. årh. Den mindste del af sagaen foregår i årh.s slutning. Torkel krafla er født o. 960 og dør 1013. For så vidt er Vatsdœla i indhold ældre end de fleste andre. Heraf kunde man måske tro, at dens

1) Når *Vogt* skriver, at dette ikke har været så i den oprindelige form for sagaen, tror jeg han tager fejl.

2) Når *G. Vigfússon* har ment, at k. 28—47 er et yngre tillæg, er dette urigtigt, se *Bååth:* Studier s. 39.

3) Jfr. § 7 i *Vogts* indledn., hvor flere ujævnheder påvises.

fremstilling mulig var mindre pålidelig, da dens indhold må have levet i flere slægtled end ellers. Vi lægger mærke til, at fremstillingen til Ingimunds død optager omtrent halvdelen af det hele; der er således her et stærkt misforhold tilstede. Dette beror uden tvivl på, at denne første del har undergået en stærk bearbejdelse, der består af udvidelser, lange retorisk pyntede taler og æventyrlige begivenheder, der åbenbart har ringe eller intet historisk grundlag [1]. *Meissner* har antaget en stærk omarbejdelse af den oprindelige tekst eller erstatning for denne og han minder om forholdet med Gíslasaga. Men når han begrænser denne til de første 14 kapitler, mener jeg, at den går noget videre. Når Landn. citerer sagaen og giver uddrag af den, skulde det være dens oprindelige tekst, og det er höjst rimeligt [2]. Til trods for den nævnte bearbejdelse er der dog uden tvivl ældgamle minder af forskellig art deri og for så vidt ligger en gammel tradition dog til grund. Et gammelt arvegods i traditionen er således den interessante allittererende sætning (s. 39): *esat vinum lítt Ingimundar* (jfr. Auds rimede tilsvar i Laxdœla). Dertil hører også den mærkelige beretning om Finnernes trolddomskunster med det mærkelige navn: *semsveinar* (s. 22) [3], völvens optræden osv.

Desuden findes der henvisninger til »mange sagaer«, hvor Hafsfjordslaget skulde være omtalt (s. 16); hvis dette har noget på sig, kan derved menes ældre sagaværker om norske konger, men teksten i Vatsdœla er netop her ikke at stole på m. h. t. den slags bemærkninger; således er bemærkningen om Harald hårfagres tilnavne (»som snart kaldtes Dofrefostre eller lufa«) en yngre afskrivers lærdom; tilnavnet »Dofrefostre« eksisterede nemlig ikke för ved 1300 på Island [4]. Dernæst henvises til »Orknøjarlernes liv« *(ævi,* 17 $_{32}$); dette er en velbekendt kilde, ældre end Snorre; denne saga *(Jarla-saga)* er også ganske rigtig benyttet i sagaen, men netop i den stærkt bearbejdede del af den, så at henvisningen bliver betydningsløs. Endelig henvises der til en »saga om Hallfred« (s. 75); se herom ovf. s. 470.

---

1) Dette har *Meissner* set og stærkt fremhævet (s. 76).

2) I den retning har også *Vogt* udtalt sig.

3) Se herom *M. Olsen:* Maal og Minne, 1920, s. 46 ff. Han tillægger netop dette, og med rette, en betydning for traditionen og dermed dennes ægthed og sagaens historiske værd og litterære bedömmelse.

4) Jfr. fortalen til udg. s. XX og Arkiv f. nord. filol. XV. I den oprindelige tekst har der kun stået *Haraldr lúfa.*

Hvad k. 8 og begyndelsen af k. 9 angår, synes de, for så vidt de angår Hafsfjordslaget, at kunne være hæntede fra en kongesaga; der findes verbale overensstemmelser mellem sagaen her og f. ex. Upphaf ríkis Har. hárf.; en fælles kilde ligger her til grund. Men forf. — eller den senere bearbejder — har tilföjet alt, hvad der fortælles om Sæmundr, Ingimunds fælle; for en senere bearbejder taler en uklassisk allitteration og de uklassiske retoriske udtryk[1]), og vanskelig kan man tro, at den oprindelige forf. har ladet Harald hårfagre allerede f ö r slaget ved Hafrsfjord (s. 17_5) have h ø r t, at Sæmundr sejlede hjem; det var nemlig ligefrem en umulighed[2]). Mærkeligt er det, at *Kjötvi hinn auðgi* i sagaen kaldes *Ásbjörn kjötvi*.

Hvad dernæst forholdet mellem sagaen og Ldn. angår, er der — bortset fra et i øvrigt vigtigt uddrag i Melabók, der findes i udg. s. 95_{33}—97_{19} — ofte verbale overensstemmelser, men også vigtige uoverensstemmelser, der gör det sikkert, at det ikke er sagaen, der har benyttet Ldn.; det omvendte er derimod ret sandsynligt[3]). Gennemgår man de enkelte paralleler, er det nemlig klart, at Ldn.s fremstilling er et uddrag, og da af den oprindelige saga. Således tales der i sagaen (s. 33) om en Ljótr som en ledsager af Hrolleifr. I Ldn. kaldes han derimod en »mostersön« af Hrolleifr. At dette eller noget lignende har stået i den oprindelige tekst af sagaen, fremgår af, at det eksisterende brudstykke af en anden membran (se ovf.), der dog ellers temmelig ordret stemmer med Vatshyrna, kalder ham »Hrolleifs frænde« (s. 162). Men utvivlsomt bliver forholdet ved, at der i Ldn. pludselig (s. 179) nævnes en *Geirmundr*, der ikke för er nævnet dér, men som i sagaen er velkendt.

Hvad der i sagaen findes om Ingimunds-sönnerne og Finnboge den ramme, findes også, men tildels helt anderledes, fremstillet i Finnbogasaga (jfr. *Gerings* udg. s. XXXVI—VII), men dette har for os ingen betydning, da den sidst nævnte saga er meget ung og for det meste helt opdigtet.

---

1) *Grimmlig grjótflaug; sem mörgum er kunnigt ok fullfrægt er orðit*, osv.

2) Jfr. *Gjessing*, Kongesag. fremvext I, 46.

3) Overensstemmende med Ldn. er Ketils slægt (Ldn. 173); det følgende i Ldn. er åbenbart uddrag af sagaen. Völven kaldes her Heiðr, men har i sagaen intet navn. Når det om Sæmundr i Ldn. hedder, at han var syderøsk, medens han i sagaen kaldes „sognsk af herkomst", behøver der ikke at være nogen modsigelse her tilstede, da sagaen jo kender hans krigstog i vesten.

I k. 46 fortælles om biskop Fridrik og de to bersærker, samt om Torkel kraflas dåb; det samme genfindes i Kristnis. og i Óláfs saga (Fornm.s. I, her vistnok taget af Gunnlaugs Olafssaga), men om nogen gensidig benyttelse er der ikke tale [1]. Hovedbegivenheden er den samme og den fortælles nogenlunde ens, men enkelthederne er ikke lidt afvigende.

Om forholdet til Hallfreðarsaga se ovf. s. 470 [2].

Alt i alt må hovedbegivenhederne vistnok siges at være rigtig opfattede og overleverede; de indeholder intet urimeligt, med undtagelse af den ovf. nævnede fortælling om manden med kattene, der rimeligvis kun er et gammelt folkesagn. Hvad der derimod ikke er historisk rigtigt, er fremstillingen af Torkel kraflas liv, særlig den første del deraf. Men her foreligger nærmest en kronologisk fejltagelse. Ellers er sagaen temmelig let at forene med almindelig tidsregning. Efter *G. Vigfússons* sandsynlige antagelse dør Ingimundr den gamle o. 935, hans sön Torstein o. 975. Ifølge sagaen skal nu Torkel have været 12 år gammel o. 988, da Ingolf d. fagre døde, og han skal være død 12 år efter sin fader. Torkel skulde som følge heraf være født omtrent samtidig med Torsteins død, men dette er ganske umuligt, eftersom Torkel ifølge samme saga allerede er godordsmand, da biskop Fridrik (k. 46) kommer til Island. Torkel er altså langt ældre end sagaen vil. Hans fader er en dattersön af Ingimundr, men han behøver dog ikke at være født för o. 960, o. 972 vilde han være 12 år. Her er der altså fejl m. h. t. tidsregningen, men som dog ikke kan siges at indvirke på rigtigheden af begivenhedernes gang.

Tiltrods for, at kompositionen i det hele må siges at være god, findes der mindre fejl og unöjagtigheder, der dog vistnok tildels stammer fra interpolationer og bearbejder-virksomhed. Flere af disse fejl er sådanne, at de umulig kan tænkes at hidrøre fra den oprindelige forf. [3]. Sproget i sagaen bærer yngre præg; der findes

---

1) Jfr. *Brenner:* Ueber die Kristnis. s. 36—7.

2) Når *Vogt* antager, at Fsk. og Laxd. er nyttede af forf., kan dette, i al fald hvad Fsk. angår, ikke være rigtigt.

3) Grímr *Ingjaldsson* er urigtigt f. *Þórisson;* Þóris hjemstavn *Hefni* er ikke på Hálogaland, men på Nordmöre. På en fejllæsning beror det sikkert, når Hvate og Ásmundr (s. 24) kaldes Ingemunds trælle (Ldn. „venner“), medens det er de straks efter følgende personer, der er trælle; dette fremgår af det følgende i sagaen selv (s. 28), hvor Ásmundr og Hvate (her Hrúte!) siges at have bot på særlige gårde (jfr. l. 16, hvor Hvate an-

atter og atter yngre ord, der kun kan stamme fra sene bearbejdere eller afskrivere (foruden de ovennævnte, *einvöldugr, skelmir,* skældsord som *bikkjan* osv.)[1]). Også derved er sproget yngre, at det viser en vis uklassisk retorisk farve; der findes tilböjelighed for forlydsrim (*hætta ok hörð einvígi, frami ok fagrligir penningar* osv.) og en stærk brug af adjektiver, retorik i samtaler, beregnede modsætninger og ræsonnementer (se f. ex. 6_{26}, 10—11, 5_{19}, 9_{31-2}, 10_{25} f., 13_{16-17}, 6_{2} ff. osv.), ja en rent lærd latinsk brug af part. præs. (*aflandi svá fjár* 4_{23}, jfr. *mestrar náttúru* 76) — alt dette er som i sagaprodukter fra 14. årh. Senere opfattelse og tænkemåde gör sig også gældende i et så aldeles usagamæssigt udtryk som »gode folks börns sæd« (s. 35_{11}); i brudst. står »mægtige mænds börn«, og det er straks noget andet. Også den umulige sproglige sammenstilling *mar er mannsfylgja* (68_{3}), hvor der foreligger en sammenblanding af *marr* og *mara* (!), peger til samme sene tider. Betegnende er det, hver gang Ingimundr giver et sted dets navn, holder han en lille tale (s. 25—6); i den oprindelige tekst har der blot stået en kort historisk fremstilling. Samtaler er hyppige og ofte rent urimelige.

Af alt dette er klart, at forholdet virkelig er som ovf. antaget. Det vilde være forkert at bedömme den oprindelige saga efter den dårlige forfatning, den nu er i. Sagaens tilblivelse ligger sikkert langt tilbage i tiden, og længere tilbage end ved midten af det 13. årh., eftersom den er benyttet i Ldn.s ældste tekst. Utvivlsomt må den henføres til den gamle saga-skrivnings tid (o. 1200). I sin nuværende form er sagaen ikke ældre end fra o. 1300.

At udfinde den oprindelige forf.s interesser og egen fremstilling er under sådanne forhold vanskeligt, ja tildels vistnok umuligt. Der findes atter og atter henvisninger til og antydninger af, hvad der var skik og ret i gamle dage, ganske som i andre troværdige

---

tydes som en fri mand). S. 30_{11} nævnes en Tororm, der ikke för er nævnet; det er åbenbart den, der senere nævnes (s. 35); jfr. *Bååth* s. 33. S. 44_{7} nævnes en mand, „som för er nævnet“. Dette er ikke tilfældet. S. 55 indføres Faxabrand uden videre, ligeledes Torkel silfre s. 67. Nereiðr, Torkel kraflas moder, nævnes uden redegörelse, men af et senere sted erfarer vi hendes slægtforbindelse. Engang nævner Jökull Torstein „gode“, hvad han vistnok aldrig var, eller da i hvert fald først sent.

1) I det hele lægger man mærke til den mængde af denslags udtryk, flere end i nogen anden saga, og de findes ikke blot i begyndelsen, atter et bevis på, at bearbejdelsen strækker sig udover de første 14 kap.

sagaer[1]). En god del heraf kan vel med rette antages at stamme fra forf. selv, der da sikkert har været i besiddelse af gode kundskaber og god historisk sans. Derimod røber oplysningen s. 9_{15} (en jarl, der er »på jagt ifølge mægtige mænds skik«) tydelig sin efterklassiske oprindelse under påvirkning fra de yngre riddersagaer. Andre oplysninger drejer sig om tilstande i Norge för Haralds eneherredömme, begravelsesskikke, landnamsskikke, sejd, våbenbæring i templet, jordmensristen, trolddom, hvoraf der findes mere end i de fleste andre sagaer, hestnid m. m. — hvilket alt sammen synes at bære tilforladelighedens præg. Næppe er det forf.s fejl, når det (s. 27_{5}) hedder, at »da blev lov og landsret fastsat«, ɔ: för o. 930, eller når det om Ingimundr hedder, at han skaffer sig »godord og forstanderskab« (28_{9-10}). eller når en troldkyndig person siges at have »talt irsk« (!, s. 78, hvis teksten er rigtig her) — alt dette er en yngre bearbejders uvidenhedsbemærkninger, der godt lader sig forklare fra det 14. årh.s standpunkt. Sagaen må siges at stamme fra en gejstlig(-religiøs) forf.; skönt ikke alt, hvad den i så henseende indeholder, er ægte, er sagen dog næppe tvivlsom[2]).

At forf. er fra Vatsdalen eller nærliggende egne, er på grund af sagaens kendskab til de lokale forhold utvivlsomt.

Skildringen af sagaens personer er i det hele god. De enkelte medlemmer af hovedslægten træder klart frem, hver med sin individuelle karakter, og de optræder følgerigtigt. Særlig tiltalende er den gamle Ingimundr, en rolig og besindig mand, der tålmodig finder sig i sin uafvendelige skæbne. Hans sön, Torstein, ligner ham i meget, i retsind og besindighed. Derimod er Jökull en modsætning hertil; han er vild og ubændig og altid utålmodig, men dog så, at han ikke er en af dem, der uden videre begår en ugærning, hvad enten der er grund dertil eller ej. Han har noget af sin frænde, den ædle røver Jökuls natur i sig. Slægtstoltheden har i ham sin årvågne og hidsige forsvarer. Udmærket skildret er Ingolf den fagre, der aldrig fornægtede sin erotiske natur, som befalede, at han skulde begraves ved alfarvej, — »ti så vilde Vatsdalspigerne bedre huske ham«. Der er fremdeles den veltrufne

---

1) S. 3_{4}, 4_{21}, 13_{23}, 18_{29}, 19_{10}, 21_{12}, 29_{30-1}, 39_{1}, 43_{19}, 53_{13}, 50_{9-10} (bersærkergang), 56, 67 (godords lov) osv.

2) Jfr. s 8. 38_{29}, 59—60, 76—7. Dette må jeg, ovf. *Meissner*, fastholde.

skurk Hrolleifr, der intet ondt lader ugjort, en lav kvindeforfører, som bliver sin velgörers banemand osv. Men han får endelig sin straf. Kvinderne spiller i denne saga så godt som ingen rolle. Man mærker desværre intet til »Vatsdalspigerne«, undt. ganske indirekte og i forbigående. Om alt dette kan også henvises til *Vogts* indledning.

Heiðarvígasaga. Der har hvilet en vanskæbne over denne saga. Blandt de isl. hdskrr., der noget efter 1680 bragtes til Stockholm, var der en membran med denne saga, Gunnlaugssaga og et lille æventyr; begyndelsen af hdskr. og dermed af vor saga manglede dog allerede dengang. Senere fik Arne Magnússon til låns de 12 første blade og disse brændte i København 1728, tilligemed den allerede tagne afskrift. Bagefter optegnede afskriveren, Jón Ólafsson, alt hvad han kunde huske af disse blades indhold, d. v. s. sagaen (afsnittet) om Víga-Styrr, samt overgangen til den sidste del, der udgör den egenlige saga om »Hedekampen«. Sagaen er sidst og bedst udgiven af *dr. Kålund* 1904 tilligemed Jón Ólafssons udtog og bemærkninger m. m. (jfr. udg. i Isl. sögur II 1847). Dette udtog giver vistnok en nogenlunde tro fremstilling af det væsenlige indhold, men som identisk med dette kan det naturligvis ikke, navnlig ikke i litteraturhistorisk henseende, betragtes. Resten af sagaen findes i Stockh. kgl. bibliotek 18, 4° perg.[1]. Vi må ved bedömmelsen af sagaen holde os til denne del (udg. s. 63 ff.).

Jón Ólafssons optegnelser begynder med et af Víga-Styrr begået drab, hvorpå den fra Eyrbyggjas. kendte historie om bersærkerne følger (jfr. ovf. 429); sagaen har urigtig ladet Vermund allerede dengang bo i Vatsfjorden og angivet en anden grund til hans udenlandsrejse end Eyrb.; der er desuden mindre afvigelser i enkelthederne. Derpå følger en fortælling om Styrs overmod og hvad der sluttelig forårsagede hans drab på gården Jörve, om drabsmanden Gisles flugt til Norge og hans skæbne; Snorre gode forfulgte drabssagen og havde i den anledning en lang strid med Gisles slægt og venner i Borgarfjorden. Han overfalder og dræber hövdingen Torstein Gíslason, hvorpå der kommer forlig i stand, og man skulde tro, at sagaen dermed var ude. Men forliget til-

---

[1]) Tidligere ikke læste eller vanskelige steder er i den nye udg. læste så fuldstændig som dette overhovedet er muligt.

fredsstillede ikke de gamle blodhævnskrav. Et par sönner af en Hárekr, der ellers er ukendte [1]), erfarede i Norge Torsteins drab; til hævn vilde de så slå en mand ihjæl, der havde deltaget i toget med Snorre. Denne mand reddedes imidlertid ved den unge Hallr, en sön af bonden Guðmundr Sölmundarson og dattersön af Olaf på. Hárekssönnerne vendte sig nu mod Hallr og de fik lejlighed til at dræbe ham (o. 1011). Hans broder, Barðe, der fra nu af er den mandlige hovedperson, ægges af sin uforsonlige moder (Egils datterdatter) til at hævne broderen. I 3 år kræver han nu, ifølge sin fosterfader, den vise Torarin langdølagodes råd, bod på altinget uden dog at opnå andet end hånsord af den overmodige modpart. Imidlertid er blodhævnen forberedt og mest af den nævnte Torarin. Her begynder det bevarede membranbrudstykke. Resten handler om de omhyggelige forberedelser til hævntoget og dette selv, der foregår i året 1014, og stod på heden Tvídœgra (deraf navnet) med stort mandefald på bægge sider, navnlig dog på Borgfjordingernes side. Barðe får sikret sig Snorre godes bistand til den følgende drabssag, hvad der giver anledning til indflettelse af den kendte formular, *Hafrsgrið;* herefter kommer så det endelige forlig i stand. Barðe skal rejse udenlands; han gifter sig med en af Snorres døtre, og de rejser til Norge, hvor de efter en kort tid skilles. Barðe rejser til Miklagård og vender aldrig tilbage. Hans hustru giftede sig i Norge med Sigurd, Tore hunds sön, og blev stammoder til de berömte Bjarkømænd — og dermed slutter sagaen.

Som man ser, foregår sagaen kun for en ringe del på selve Nordlandet, egenlig kun for så vidt som det gælder forberedelserne til hævntoget. Ikke desto mindre må den regnes med til de nordlandske sagaer og den gruppe, der her behandles.

Sagaens fremstilling har i et og alt været overmåde detaljeret. Med en usædvanlig grundighed og nöjagtighed fortælles forberedelserne til toget; her er Torarin godes råd fremtrædende (s. 63 ff.); de udvikles i en lang enetale, der er ejendommelig. Torarin fortæller Barðe om de forskellige folk, han skal hværve, og deres gårde på en sådan måde, som han i virkeligheden umulig kan have gjort, da Barðe måtte kende de personer og gårde lige så godt som han selv. Det er klart, at der her ikke er tale om en mundtlig tradition, men om en forfatter der taler gennem Torarin, og det

---

[1]) I den første tidligst tabte del har der vist stået noget om disse personer.

så meget mere, som der i selve monologen gås over til præteritum (f. præsens), som om talen pludselig blev en direkte historisk fortælling. Dette er lidet behændigt; man ved næsten ikke, hvor forf. ender, og hvor Torarin begynder igen. Dennes råd er meget udførligt og angår så at sige hvert skridt, Barðe skal göre. Hvis en tale nogensinde føles som lavet i tilslutning til traditionen, er det her i denne saga. Fortællingen selv er i det hele ligeså detaljeret, og virker undertiden derved noget trættende. Karakteristisk og virkningsfuld er fortællingen om Torbjörn på Vægge, hans anelser og drömme om sin nærforestående død med tilhørende vers (s. 82_{15} f.).

Såvidt man kan skönne, har sagaens hele indhold udgjort et uafbrudt og velordnet hele, således at begivenhederne har dannet en kæde. Skæbnens magt fremhæves ikke særlig. Derimod fremhæves en person, der — i den sidste del — er særdeles virksom for begivenhedernes gang; det er Barðes moder, Turid[1]). Hun er hævngærrig og hård og glemmer ikke at minde sine sönner om Halls drab og det på den eftertrykkeligste måde. Engang da Barðe satte sig på Halls plads i stuen, gav hun ham en kindhest og jog ham bort. Kort för toget, da hun skulde uddele maden, gav hun hver af brødrene (de var 3) sin tredjedel af en oksebov; da en af dem bemærker, at det er store stykker, hun uddeler, ytrer hun, at det skal han ikke undre sig over — »i större stykker blev eders broder delt, og det har I ikke undret eder over«. Det er karaktertræk, der er lige så ægte som uforglemmelige. Da Barðe endelig begiver sig afsted, vil også hun med for at være sikker på hævnens udførelse; dette forhindres dog ved en morsom list.

Spörsmålet om, hvorledes sagaen er affattet, kunde synes vanskeligt, eftersom dens to dele foregår på vidt forskellige steder. At den dog ikke er forfattet på Snefjældsnæs eller de nærmeste egne derved (Styrs hjemstavn) må anses for at være sikkert. Var det tilfældet, måtte man antage, at dens forfatter havde haft de selvsamme (eller dog i hvert fald ikke meget afvigende) traditioner som Eyrb.s forfatter. Men så forstår man ikke, hvorledes Vermundr — og det er det vigtigste — indføres på et så tidligt tidspunkt som boende i Vatsfjorden; her har Eyrb. det rette; og ligesom hans rejse i denne saga er vel og rigtig motiveret, er det åbenbart, at forf. til Heiðarv. ikke har kendt det rigtige motiv og selv søgt at

[1]) Hendes mand dør af sorg en måned efter at have hørt sin sön, Halls, død.

lave et sådant. Det er af denne grund sandsynligst, at sagaen ikke er forfattet i samme egn som Eyrb. Forf. viser sig at være overordenlig lokalkendt i Borgarfjorden og endnu mere i og omkring Barðes hjem (Åsbjarnarnes i Vestrhóp, ganske nær ved Tingøre), i Vatsdalen, Videdalen og så videre. Derfor er forf. nærmest at søge i Barðes egn. Hertil kommer, at sagaen anfører mange vers af en bonde fra nordlandet, der deltog i kampen. På den anden side er — hvad der dog ikke er mærkeligt — vejen sydover til Borgarfjorden nöje kendt af forf.; det var jo en alfarvej; men han kender også fortrinlig egnen ved Hvítás øvre løb, ligesom han også anfører vers af en derboende bonde, samt af Tindr Hallkelsson. Det er nu i og for sig rimeligere, at en mand fra Hunavatssyssel (Nordlandet) bedre kendte disse veje og egne end, at en mand fra Borgarfjorden var så nöje kendt med vejene mod nord og de nordlandske egne, eftersom rejserne fra nord mod syd sikkert var langt hyppigere end omvendt (man huske blot på altingsrejserne). Hertil kommer, hvad der må synes afgörende, at forf.s sympati helt igennem ubetinget er på Nordlændingernes side, uden at man kan sige, at han bliver partisk mod Sydlændingerne. Han er derfor tilvisse en Nordlænding. At han ikke er fra selve Vestrhopsegnen synes at fremgå af den ejendommelige måde, stednavnene deromkring (»der, hvor det hedder Tingøre« f. ex. s. 64 og lign.) forklares på, hvis det alt stammer fra den oprindelige forfatter; og navnlig udtryk som »vestpå i Videdal«, »ud i Vatsdalen« [1]) er af betydning. Heraf måtte følge, at sagaen er forfattet i Hunavatssyslets østligere egne. At sagaen er skrevet på Nordlandet, forklarer på det bedste ukendskabet til Vermunds første bolig, samt det udtryk om Snorre gode, at han år 1014 var »meget til års« *(mjök hniginn);* i virkeligheden var han kun 51 år. I øvrigt er sagaens tidsregning meget god; den stemmer udmærket godt med andre sagaer. Når Turid kaldes gammel, er dette vistnok i sin orden; hun må have været o. 60 år gammel. At Sveinn Háreksson i Tjotta nævnes som bonde her ved år 1016 behøver ikke at være nogen tidsfejl; rigtignok levede hans fader endnu. Særlig slående er dog den omstændighed, at sagaen lader Barðe træffe kong Olaf d. hellige i Nidaros år 1016, hvor han efter sagaen om ham netop

---

1) S. 72; urigtig står her ved en afskriverfejl „Videdal"; jfr. *Kålund* II, 26—7. Hvad der fortælles om „Saxalœkr" er rigtigt; kun er *S* fejl f. *F;* se *Kålund* II, 22—3, jfr. 419.

dengang opholdt sig. Ved selve Hedeslaget anføres der efter ugedagene, hvad der foregik *(miðvikudag* s. 81 er en afskriverfejl for *þriðja dag).* Så nöjagtig er fremstillingen.

Kilderne er åbenbart som sædvanlig traditionen (jfr. s. 66, 92), men denne har også her fundet en vægtig støtte i forskellige vers som Tinds og navnlig i dem af Erik viðsjá (I, 517), der utvivlsomt er ægte; ligeledes et vers af Turid (I, 507; et andet tabt antydes); endelig har der i Víga-Styrs saga været mange vers, der så godt som alle er tabte (I, 499—500). I Eriks vers beskrives toget, angives antallet af de kæmpende[1]) osv. Skrevne kilder kan ikke påvises. Nogen forbindelse mellem sagaen og Ldn. kan ikke antages. Men ved hjælp af denne lader det sig påvise, at sagaens forf. vistnok af to personer har gjort én. Han nævner en borgfjordsk bonde *Þorbjörn Brúnason á Veggjum,* medens Ldn. (s. 69) nævner »*Þorbjörn* en fader til *Ljótr á Veggjum,* der faldt i Hedekampen«, og (s. 70) »Brune, en fader til *Þorbjörn at Steinum,* der faldt i Hedekampen«[2]). Det er let at se, hvorledes denne sammenblanding er foregået, og vi har her snarest et bevis for, at sagaen ikke er skreven i Borgarfjorden. — Af en særlig vigtighed er de i sagaen optagne Hafrsgrið, en formular, der genfindes i de gamle lovbøger; men den er ikke hæntet fra nogen af disse; den indeholder et par afvigelser, der antyder et mere klassisk og alderdomligt præg end hines. Sagaens tradition synes ved sin detaljerede nöjagtighed og sit alt i alt klassiske udseende at være ret pålidelig, men vi savner midler til at prøve den i det enkelte. Den indeholder intet som helst, der strider imod, hvad der er naturligt, og begivenhederne indeholder næppe noget historisk anstødeligt. I samklang hermed står forf.s kendskab til ældre tider.

Sagaen er i det hele ligefrem fortalt, men fremstillingen er ikke altid helt fejlfri. Navnlig blander forf. sin viden ind i personers (Torarins) taler[3]), jfr. ovf. Der er overordenlig meget af sam-

---

1) Når Styrs og Snorres „kamp“ omtales i det sidste vers (s. 104), hvorover *G. Vigfússon* har undret sig, er det jo en naturlig sammenstilling mellem den tidligere kamp og Hedeslaget, som digteren gör.

2) En yderligere forvirring i sagaen består i, at der etsteds (s. 92) tales om en *Þorljótr á Veggjum.*

3) S. 73 (måltidsindretning), s. 77 *(steina sørvi),* 85 (tidligere skovvækst), 88 (tidligere bro på Hvítá), jfr. den interessante oplysning (hos Jón Ólafsson) om slagtning af tyre efter manddrab, for at søgsmål ikke skulde blive virksomt, s. 14.

taler rådslagninger og planer, særlig af Torarin, et slags islandsk Nestor. Karakterskildringen er jævn og god, og der er ikke lagt an på at skildre en enkelt figur eller stille en enkelt person særlig i forgrunden. Vi har træffende karakterer i Torarin gode, der er dybsindig og fremsynt på sin vis; han lader nogle kostbare heste pludselig forsvinde, for i lange tider efter at kunne bruge dem som efterspörgselsæmne osv. Om Turid er för talt. Så er der selve Barðe, en dygtig og handlekraftig mand, men ikke nogen særdeles stor begavelse. Ret enestående og pudsig er scenen mellem ham og hans kone i Norge. Hun begynder med på dril at kaste ham en pude i hovedet for at vække ham, og han kaster så igen; men legen fik en tragisk ende. De blev forbitrede på hinanden og Barðe skiltes fra hende. Heri er der ikke så lidt komik, og det er i øvrigt klart, at forf. har haft sans for humoristiske situationer og spottelyst og en vis gemytlighed i tale, og forstår godt at gengive sarkasmer [1]), noget, der ellers er temlig sjældent.

At forf. har været en gejstlig mand, synes klart, særlig af den beskrivelse, der gives af Snorres sön, Guðlaugr, der blev munk [2]).

Forf.s stil er meget ligefrem, men den er undertiden noget ensformig; således findes der f. ex. ikke mindre end 5 *nú*-sætninger lige oven på hinanden (s. 69); verbet *hjala* findes ofte. Dog er der ikke få særlig vellykkede partier (f. ex. s. 85).

At sagaen er gammel — derom har alle været enige (den nævnes i Ldn. Melabók s. 44 som »Viga-Bardes saga«), ja man har endog trot, at den hørte til de allerældste sagaværker overhovedet. Dette er nu vistnok overdrevent. Men sikkert bör den henføres til det 12. årh.s sidste halv- eller fjærdedel, ikke mindst på grund af sine til tider meget alderdomlige sprogformer [3]).

At sagaens bevarede del ikke er ganske ubearbejdet i senere tider, viser den interpolerede sætning s. 78 (den ganske umulige bemærkning om Tvídœgras navn midt inde i en tale); men på grund af overleveringens art er det vanskeligt nærmere at påvise mulige indskud eller tekstændringer, og den gör ikke indtryk af at have lidt særlig stærkt under bearbejderes hænder.

---

1) Se f. ex. 76, 91, 78, jfr. Turids bitre ord til sine dötre (s. 74): „fordöjet har i brødre andre ting dygtigere, end disse stene“, som hun havde lagt frem til dem.

2) Dette i Jón Ól.s udtog, men det synes rigtigt nok.

3) Som *miklogi* 88, *stórugi* 101, jfr. *dali* 77.

4. Øfjordsgruppen.

Víga-Glúmssaga. Hovedhåndskriftet er AM 132 fol.; desuden findes et par mindre brudstykker i AM 445 c, 564a 4° (Vatshyrna). Forskellen på 132 og 445 (k. 7—8) er ikke stor; ordlyden i det sidste er endel udvidet, men der findes også her enkelte bedre læsemåder. Vatshyrna-teksten er også kun en afskrift af den oprindelige tekst, men denne er her interpoleret med afsnittet om Ögmundr dyttr, fordi Glúmr spiller en rolle deri (jfr. ovf. 235—36). Der er altså, som sædvanlig, kun tale om én saga [1]).

Sagaen er nærmest en biografi af hövdingen og skjalden Víga-Glúmr (jfr. I, 518), men har dog en kort indledning om hans forfædre, Ingjald, Helge magres sön, og dennes sönner, Eyjolfr og Steinolfr. Eyjolfr rejste udenlands, hvor han får lejlighed til at vise sit mod og dygtighed (björne- og bersærkedrab); han ægter hersedatteren Astrid, søskendebarn til Astrid, Olaf Tryggvasons moder. Eyjolfr døde tidlig, men efterlod sig 4 börn, hvoraf Glúmr var den yngste sön. Ved giftermål magedes det så, at Astrid måtte dele sin gård med enken efter sin anden sön og hendes fader (Torkel) og broder, Sigmund. De lod Astrid føle deres overmod. Glúmr var ung og i opvæksten lidet håbefuld. 15 år gammel rejste han dog til Norge, hvor han træffer sin bedstefader. Ligesom faderen udøver han bedrifter (bersærkedrab) og bliver anerkendt af bedstefaderen, der giver ham lykkebringende kostbarheder (kap. 1—6). Nu rejser Glúmr hjem. Imidlertid er Astrid bleven ilde behandlet og tvungen til at afstå en prægtig ager. Glúmr hævner dette og dræber Sigmundr. Det ender med forlig, hvorved Glúmr kommer i besiddelse af hele sin faders gård igen. Den bortdragende Torkel ofrer imidlertid til Freyr og beder denne, at Glúmr engang må forlade gården ikke mindre nødtvungen end han selv (k. 7—9). Herpå følger Glúms giftermål, og der nævnes flere personer, navnlig Espeholsmændene. En giftermålshistorie, som Glúmr har at göre med, og i forbindelse dermed de to unge fætteres, Arngrims og Steinolfs, fødsel og opvækst og indbyrdes hengivenhed meddeles (k. 11—12). Herefter indskydes de foran omtalte episoder om Ingolfr og Ladekalv (se s. 231—36; k. 13—15)

1) Ang. forholdet mellem sagaen og Reykdœlasaga se ovf. s. 223—24, samt den der anførte afhdl. af *Lotspeich* (1903). Jfr. også nedenfor under Reykdœlasaga.

og Glúmr og Skúta (k. 16). Nu nævnes Glúms börn, særlig Vigfúss, og i forbindelse dermed dennes slette fosterfader, tyven Hallvarðr, og der fortælles om dennes drab og Vigfúss' hævn; dette førte til Vigfúss' fredløshed og, da han ikke rejste udenlands, skovgang (k. 17—19). Afsnittet sættes her af kronologiske grunde. Nu vender sagaen tilbage til de to fættere, hvem en omflakkende kvinde spår ilde; Arngrimr dræber Steinolfr, fordi han har ham mistænkt for at stå i elskovsforhold til sin hustru. Dette drab førte til fejder og fjendskab og det blodige slag på Hrisateigr (983 ifl. de isl. annaler). Ved en listig fremgangsmåde af Glúmr kom der forlig i stand; hans list gik ud på, at ikke han, men en anden blev udpeget som drabsmand og dömt fredløs. Men det gik Glúmr som i sin tid Gisle Súrsson. Han kunde ikke dy sig, men antydede sagens rette sammenhæng i et vers (k. 20—3). Nu blev sagen tagen op på ny, og Glúmr skulde aflægge ed på ikke at være drabsmanden. Han aflagde så sin bekendte tvetydige ed ved 3 forskellige templer, der i öjeblikket gjorde den tilsigtede virkning. Bagefter blev hans eder gennemskuede, og nu måtte han indrömme sandheden. Den kloge Einarr, Gudmund den mægtiges broder, blev vunden for sagen, og med hans hjælp blev Glúmr fordreven fra sin gård, der så tilfaldt Einarr selv ved køb. Herved betegnes en vending i Glúms liv; han havde da også bortgivet de lykkegenstande han i sin tid havde fået. Glúmr blev døbt i sin höje alderdom år 1000 og døde 3 år senere (k. 24—6, 28). För han døde, fik han endnu engang lyst til at vise heltekraft og sin gamle stridbarhed i anledning af, at nogle af hans slægtninge havde begået et drab. Striden endte med et forlig, som Glúmr var misfornöjet med — »det er blevet slemt at leve her på jorden. Det er alderen, der er så slem mod skjalden osv.« er hans mismodige klage i et vers.

Sagaens indhold er ganske fortrinlig ordnet og alt hænger meget nöje sammen; det ene forbereder det andet på bedste vis. Overalt er en lykke- og skæbnesammenhæng umiskendelig. Det er skæbnens underlige spil, der fører Eyjolfr til den fornemme herse og giftermålet med hans datter, og det er den gamle herses lykke, tildels knyttet til håndgribelige kostbarheder, der går i arv til dattersönnen; jfr. hvad der fortælles om Knud lavard i Knytlinga. Den gode ordning brydes brutalt ved de nævnte kapitler, 13—16; intet viser bedre end dette, at de ikke er oprindelige i sagaen. Et andet afsnit, nemlig det næstsidste kapitel står også udenfor

sammenhængen i den øvrige saga; men det hører dog uden tvivl med til den og er tildels antydet ved slægtregistret i k. 5. Glúms egenlige saga er forbi med k. 26; resten er et slags efterslæt, ligesom Egill Skallagrímssons deltagelse i tingstriden mod Steinarr i Egilssaga. Til dette afsnit vil vi senere komme. Der er et par småting endnu at bemærke m. h. t. kompositionen, nemlig, at Ingjalds forfædre ikke nævnes; de vedkom heller ikke sagaen, ti det er først med *hans* sön, at sagaen begynder. De optrædende personer anføres eller præsenteres efterhånden (i k. 5 og navnlig 10, efter at det her er fortalt, at Glúmr »nu fik megen magt i herredet«). En uregelmæssighed kunde det synes at være, når Glúms udenlandsrejse og tilbagekomst først fortælles og så bagefter berettes, hvad der hjemme var sket imidlertid (k. 7). Men her var det om to samtidige begivenheder at göre, og det havde været uheldigt og mindre praktisk, at indskyde det sidste i fortællingen om Glúms rejse. Som det nu er, er det fuldtud naturligt og forståeligt.

At sagaens nuværende form — bortset fra k. 13—16 — omtrent er den oprindelige, er der næppe grund til at betvivle. Stilen er prunkløs og klassisk, fremstillingen jævn og god. Enkelte afskriverændringer er der her som ellers; således beror den unge brug af part. perf. k. I, 67—8 på en sådan.

At sagaen er skreven i Øfjorden, er sikkert; de sædvanlige kriterier, som lokalkundskab, forhold til traditionen osv., er i fuldt mål tilstede. Dens kilder er, foruden bygdetraditionen (57_{12}, 70_{61}, 87_{28-31}), Glúms løse vers, o. 10 i tallet. Uagtet de ikke er fyldte med kendsgerninger, indeholder de dog sådanne ting som drömme og hentydninger til kendsgærninger, at de egnede sig godt til at blive kærnen i en fortælling og en støtte for hukommelsen; således er det åbenbart omtalen af de 40 år i det sidste vers i k. 26, der ligger til grund for bemærkningen om de 2 × 20 år af Glúms liv i sagaens slutning. Desuden findes der 2 vers af Brúse og Einarr på Tværå (I, 519), digtede i anledning af kampen ved tingstedet. Ldn. er ikke benyttet[1]), og det kan ikke ses, at sagaen er benyttet i den. Ellers er der i det hele og store overensstemmelse mellem

[1]) Hallfríðr 14_{14} kaldes i Ldn. (s. 233) Arndis; Ingunn Þórisdóttir 14_{29} nævnes ikke der. Sst. regnes Torgrim blandt Þórirs og Þórdis' börn, men ifl. 31_{39} er han ikke hendes sön, og dette stemmer med Ldn. s. 219. Her foreligger en bearbejders fejl. Órnolfr 31_{23} er Ldn.s Ormr (s. 224), Arnórr rauðkinnr er Ldn.s A. rauðæingr (s. 222).

disse to værker m. h. t. slægtregistre. Afvigelserne er mindre betydningsfulde.

I forbindelse hermed fortjæner det at omtales, at der i sagaen nævnes en *Hríseyjar-Narfe* (k. 5 og 27) som gift med *Ulfeiðr*, en datter af Ingjaldr, altså en faster til Glumr; deres 4 sönner nævnes; en af disse forårsagede Glúms sidste kamp. Narfe kendes fra Ldn. (s. 203) som en sön af Þrándr Narfason. Nu nævnes (s. 209) en anden Narfe (»som gav navn til Narfasker«), og denne siges at være gift med »Ulfeiðr, en datter af Ingjaldr fra Gnupufell«. Dette har foranlediget *E. Ó. Brím* til at søge at godtgöre[1]), at sagaens fremstilling er urigtig, og at der foreligger en sammenblanding af de to Narfe'r. Hvis dette var rigtigt, måtte man sikkert her antage en stærkt forvansket tradition i sagaen, eftersom hele dens fortælling om pågældende sag da måtte bortfalde. Det virksomste bevis skulde være det, at Hríseyjar-Narfe, der er sönnesönssön af en landnamsmand, ikke godt kunde være gift med en datter af Ingjaldr, en sön af Helge magre. Men denne slutning holder næppe stik. Stamfaderen, Tormod, siges i Hauksbók (og Melabók) at være fordreven fra Norge »af Björn på Haugr«; dette tyder på, at han allerede var gammel, da han kom til Island[2]) og da har haft en voksen sön (Narfe), der altså var samtidig med Helge magre; dennes sönnesön (Hríseyjar-Narfe) bliver altså samtidig med Helge magres sönnedatter; i hvert fald er slægtleddene lige mange. Således er der absolut intet umuligt eller usandsynligt i sagaens fremstilling. Nu vender vi tilbage til Ldn. (209); her fortsættes der i Sturlubók (efter det ovenanførte citat) med: »deres sönner var Asbrandr, en fader til Hellu-Narfe, og Eyjolfr, fader til Torkel (-vald) i Hage, og Helga, fader til Grímr på Kalfskinn«. I Hauksbók er dette noget anderledes, idet Narfe her siges at have været gift med Ulfeid, en datter af Ingjaldr, Helge magres sön. Efter »Gr. på Kalfskinn« tilföjer Melabók: »Torvald fra Hage myrdede sin fætter, Grímr«; det er åbenbart den samme tildragelse, hvortil der hentydes i sagaen. Men hertil er der meget at bemærke. For det første tales der i Ldn. om Ingjaldr »fra Gnupufell«; men Glúmas Ingjaldr bode vistnok aldrig på den gård, og Ingjaldr i Gnupufell (ti det er en historisk person) var ikke en sön af Helge magre, men dennes sönnesön (Ldn. Melabók s. 117). Her er der altså tale om to forskellige Ingjald'er. De har bægge haft en datter af samme navn, og der er ingen grund til at drage i tvivl, at Ingjaldr Helgasons datter har været gift med Hríseyjar-Narfe. Herimod strider heller ikke Ldn.s ældste tekst. Melabóks rent udtogsmæssige fremstilling af de begivenheder, der fortælles i Glúmss. k. 27, ved vi ikke, hvorfra stammer.

At sagaen tilhører de alderdomligste både i stil og fremstilling, er noget, man forlængst har anerkendt, og sagaen kan i ingen henseende sættes til senere tid end o. 1200, skönt håndgribelige beviser ikke lader sig fremdrage.

---

[1]) Tímarit hins ísl. Bókm. fjel. III, 100—12.
[2]) Jfr. *Brím* selv sst. s. 101, anm. 5.

Der findes i sagaen enkelte juridiske momenter, der synes at være rigtige, og som giver os flere interessante oplysninger[1]). Også oplysningen om Freysdyrkelsen er af vigtighed.

Sagaens tidsregning er ikke dårlig, skönt heller ikke uden vanskeligheder[2]), hvilket dog næppe forringer den historiske troværdighed.

Særlige forfatterinteresser mærkes der næppe, det skulde da være for juridiske udtryk og lign. Glúmss. er overhovedet en af de sagaer, hvor optegneren ligesom står ganske skjult bagved uden at røbe sig. Men der er enkeltheder, der tyder på en forfattervirksomhed.

Personernes karakteristik er i det hele fortrinlig. Først og fremmest er det Glúmr selv, den mægtige hövding, hvis lyst det er ved list og velberegnede påfund at føre modstanderne bag lyset, ikke just af frygt for at tage følgerne af sine gærninger, for det gör han, og han tjæner så at sige altid noget ved det; han er en helt igennem sympatetisk personlighed, og fremtræder oftere som en i grunden brav karakter. Det er denne mand, der så træffende skildres s. 23; efter at være bleven forhånet — »brast han i latter, men han blev bleg i ansigtet, og der sprang tårer fra hans öjne, så store som haglkorn«; noget sådant skete navnlig, når han tænkte på drab. Af andre karakterer kan hans sönner fremhæves, den kraftige, men fredelige og tænksomme Már, den voldsomme og stridbare Vigfús, der i meget slægtede sin fader på. Fremdeles kan vi fremhæve det mærkelige norske brødrepar, den brave købmand Hreiðarr, og den ligeså brave, men dog helt forskellige viking, Ívarr, denne særdeles fornöjelige person, der hader alle Islændere, men som dog tilsidst får andre meninger om dem. Endelig har vi bagvaskeren Torvard, der ved sin faren frem og tilbage sætter splid mellem folk og minder om egernet i Yggdrasil; han straffes helt fornöjelig ved Glúms list. Denne beholder hans unge sön hos sig, der så får skylden for et af Glúms drab; det var synd for drengen, men faderen fortjænte det. Egenlige kvindekarakterer fremtræder ikke. Dog findes der her interessant kvindefærd f. ex. den gamle Hallberas, der fik Glúmr til at forlade Tværå. Glúms prøvede moder har vor medfølelse; vi skimter hendes storsind og tavse sorg over den uret, hun må lide.

---

[1]) Brugen af ordet *fjörbaugsgarðr* (k. 24) er mærkelig og vistnok rigtig.

[2]) Holdepunkter er Glúms død — 3 år efter kristendommens indførelse — Hrisateigskampen 983 ifl. Isl. ann.

Valla-Ljótssaga. Denne lille saga — en af de korteste — findes kun i papirshdskrr., hvoraf AM 158 fol. er et af de bedste. Udg. i Ísl. fornsögur II, 1881.

Ved sit indhold kan sagaen siges at danne en fortsættelse af Svarfdœlasaga. En sön af dennes hovedperson, Karl d. røde, hed Sigmundr; han var gift med en datter af Ingjaldr i Gnúpufell (se ovf. 488); de havde 3 sönner, Hrolfr, Halle, Böðvarr. Den første var en voldsom mand; det var Halle også, men tillige retskyndig, hvorimod den tredje var fredsommelig og blev købmand. Halle dræber en mand, der vil ægte hans moder, der nu var bleven enke, men der kom et forlig istand (k. 1—2). Halle sluttede sig til Gudmund d. mægtige, men blev snart utilfreds med opholdet i Øfjordsdalen og flyttede til Svarfaðardal mod Gudmunds råd. Hövdingen i dalen var Valla-Ljotr [1]). Der var gammel strid mellem slægterne. Valla-Ljotr var en fredelig mand, men betragtede sig som den egenlige hövding i dalen. Halle brød sig ikke om at indhænte tilladelse til nedsættelsen og var uklog nok til ligefrem at yppe strid med Ljotr, hvilket førte til, at denne dræbte Halle (o. 1007). Der kom et forlig i stand, men drabet forårsagede dog nye blodsudgydelser. Det værste var, at den uskyldige Böðvarr også dræbtes. I anledning af denne ufred kom Valla-Ljotr og Gudmund til at stå imod hinanden, og de er da også sagaens virkelige hovedpersoner. Efter at Gudmund forgæves havde forsøgt at overfalde sin modstander, kom der endelig et afsluttende forlig i stand på altinget (k. 3—7).

Det hele foregår i løbet af nogle få år (1007—10), med undtagelse af indholdet af de 2 første kapitler, der foregår o. 20—25 år för. Sagaen er ikke uden interesse som en fremstilling af bygdestridigheder og blodhævnsbegivenheder; men der forekommer ikke synderlig udprægede karakterer, undtagen den lidet samvittighedsfulde lovtrækker Halle og så navnlig Valla-Ljotr selv, en ædel person, men hvem man ikke ustraffet håner. Det er ham, der beskrives så karakteristisk i kap. 2; se ovf. s. 319.

Personskildringen er fortræffelig; de 3 hovedpersoner Halle, Gudmund og Ljotr skildres individuelt og på en fortræffelig måde.

---

[1]) I formel henseende er sagaen egenlig ikke om Valla-Ljotr, ti så burde den have begyndt med ham og hans slægt. Han indføres på en enestående måde i en replik af Gudmund d. mægtige. Men han er ikke destomindre en hovedperson i sagaen.

Også Halles moder, enken, fremtræder lysende klart, selv om hun spiller en så ringe rolle selv.

Sagaen beror udelukkende på en gammel tradition, men denne er åbenbart særdeles god [1]). Det hele fortælles naturlig og i god orden. Også i kronologisk henseende er sagaen ret god. En fejl er det dog, når Hermund Illugason i kap. 5 o. 1010 betragtes som en selvstændig hövding; det blev han først senere. Sagaen slutter sig helt og holdent til de klassiske sagaer fra det 12. årh. eller o. 1200. Sagaen er åbenbart skreven af en mand fra egnen (Øfjorden eller Svarfaðardalen). Han er fuldstændig stedkendt, og det er klart, at det er bygdetraditioner, der meddeles. At han var en gejstlig mand synes omtalen af, at Eyjolfr Valgerðarson som død blev primsignet [2]) (hans dødsmåde kendes kun fra denne saga), samt bemærkningen om St. Mikkel og den ham hellige dag at vise. Ellers mærkes der ikke særlige forfatterinteresser.

Uagtet sagaen i det hele kan roses for troværdighed [3]) og upartiskhed, er den dog ikke ubetinget at rose i stilistisk henseende eller for sin fremstilling. Således nævnes oftere forhold og personer, der ikke er læseren bekendte og som han først efterhånden — dog ikke altid — får nærmere oplysninger om [4]).

Det er klart, at dette forudsætter, at læserne kender disse personer, men det er en fejl m. h. t. kompositionen.

Til de to sidste sagaer slutter sig meget nöje:

L j ó s v e t n i n g a s a g a, sagaen om Ljosvetningerne og Reykdølerne, der bode øst for Øfjorden. Denne sagas håndskriftstilstand er meget bedrøvelig. Der haves — hvad der er af stor

---

1) Ved Ldn. kan sagaen ikke kontrolleres.

2) Jfr. *Meissner* s. 75.

3) S. 169 siges der, at der på Grund i Svarfaðardal var en kirke. At der senere tid var en kirke, er sikkert nok; se *Kålund* II, 96, anm., men om den er så gammel, vides ikke. Det er vel muligt.

4) Hrolfs tilnavn (*gípr*) kommer ikke straks, hvor han først nævnes. Torfe, der bejlede til enken, kaldes først „ikke ætstor"; senere får vi at vide, at han er frigiven. S. 163 omtales stridigheder, læseren ikke kender fra denne saga. Torgrimssönnerne nævnes først (s. 164) som „ætstore mænd"; så får vi s. 174 at vide, at de er Valla-Ljots s ø s t e r sönner, og endelig s. 179, hvad denne søster hed. S. 178 nævnes uden videre en Narfe. Først senere får vi at vide, at det er den også fra Ldn. kendte Hellu-Narfe. S. 181 og 183 nævnes uden redegörelse endnu andre personer.

betydning — for det første 10 blade af et skindhdskr., AM 561, 4°, resterne af to læg. Det første af disse består af 3 bladpar; der har været 4, det inderste er tabt. Det andet læg består af to bladpar; de er, hvad indhold angår, sammenhængende, og har altså udgjort læggets inderste. I udg. 1881 i Ísl. fornsögur I er de første 3 blade aftrykte som hovedtekst (ɔ: kap. 1—4 $_{21}$); derimod er resten for största delen trykt som tillæg, med undtagelse af den sidste side. Det øvrige af sagaen er udgivet efter et papirshdskr., AM 514, 4°, hvorved også et membranbrudstykke, AM 162 fol. (3 blade), er benyttet; disse blade er resten af den membran, hvorfra alle papirshdskrr. stammer. Som antydet er det første membranbrudstykke særdeles mærkeligt. Det er nemlig, da der i 1. læg kun mangler 2 blade, let at konstatere[1]), at der her kun kan have stået slutningen af udgavens kap. 4 og beg. af kap. 13; derimod ikke kap 5—12; disse udgör 3 forskellige i og for sig afsluttede afsnit, *þættir*, dog således, at det 2. og 3. er sat i forbindelse med hinanden. Til den oprindelige saga har de aldrig hørt[2]). Da det nu netop er disse 3 afsnit, der gör sagaen i dens nuværende (udgavernes) form så usagamæssig som muligt, er det kun en retfærdighedssag helt at se bort fra dem ved sagaens bedömmelse[3]). Dernæst er det muligt, at 561 har sluttet med kap. 21 og altså ikke har indeholdt Eyjolfs saga, men bevises kan dette dog ikke. Sagaen mangler slutningen i alle hdskrr. I hdskr. B, hovedpapirshdskriftet, er hele den sidste del (Eyjolfssaga) gengivet i et ganske kort uddrag (trykt i udgaven som tillæg); men dette går tilbage til grundlaget i de andre afskrifter. Sagaens overskrift i 561 er: *Ljósvetningasaga,* ellers kaldes den også *Saga af Þorgeiri goða, Guðmundi ríka ok Þorkeli hák,* men denne titel stammer næppe fra oldtiden.

Sagaen begynder med at fremføre Ljosvetningen Torgeir gode og andre personer i de nærliggende egne, særlig Reykjadalen. Blandt disse er der 3 sönner af en Vidar, der betegnes som voldsomme og overmodige, dertil kvindekære personer. De efterstræber

---

1) Se udg.s fortale s. 22; *B. M. Ólsen* i Tímarit hins ísl. bókm.fj. I.

2) Jfr. *Bååth*: Studier s. 14—5.

3) Om sagaen kan henvises til *Bååths* Studier og særlig til dr. *Adolfine Brichsens* afhdl.: Untersuchungen zur Liósvetninga saga (1919), der i det hele udmærker sig ved en velgörende objektivitet og sund betragtning. Kun det argument, der hæntes fra låneord, er ganske forfejlet; de er uden al betydning. Jfr. Arbók fornleifafjelags 1919.

en bondes datter, men hövdingen Ófeigr fra Skörð hjælper bonden. Derpå behandlede de samme brødre nogle Nordmænd ilde og dræbte skibstyreren; to af dem dömtes fredløse. De rejste udenlands og kom til Hakon jarl; denne sender Gudmund den mægtige bud om at hjælpe dem til, at fredløsheden hæves. De vendte tilbage, men nu blev den ene af dem dræbt; endelig kom der forlig i stand. Torgeirs sönner tog sig kraftig af sagen og havde ære af den. Gudmund spiller her kun en underordnet rolle; han indføres i k. 3 uden videre som en bekendt person, hvad der i øvrigt er tilfældet med flere [1]).

Det kan ikke nægtes, at denne begyndelse afviger ret stærkt fra de sædvanlige sagabegyndelser, ikke mindst hvis man går ud fra en saga om Gudmund. Dr. *Erichsen* har ret, når hun udtaler, at kap. 1 ser ud som et uddrag; den oprindelige begyndelse skulde således være gået tabt. Der er meget der taler for det.

De sammenhørende kapp. 13—21 [2]) udgör et afsnit om fjendtligheder mellem Gudmund d. mægtige på den ene og hövdingen Þórir Helgason i Hörgárdalen og Ljosvetningen Torkel hákr Torgeirsson på den anden side. Afsnittet begynder usagamæssigt med uden videre at omtale Gudmunds hustru, fordi hun straks efter kommer til at spille en rolle, hvorpå andre personer indføres [3]). Gudmunds værkstyrer skal giftes; men under brylluppet får Gudmunds hustru at vide, at Þórir og Torkel har udspredt et ondartet rygte om Gudmund, hvilket fører til, at de forlader brylluppet, hvor Þórir også var tilstede. Det udspredte rygte må have været et slags nid [4]), som Gudmund anså det for nødvendigt at hævne. Det følgende fortæller nu udførlig om, hvorledes han hævner sig på sine modstandere. Mod Þórirs tingmænd får han samlet alle mulige sager, og får ham selv dömt som hæler, halvvejs som tyv, til 3 års fredløshed. Torkel derimod bliver overfalden på sin gård af Gudmund og dræbt. Under striden med Þórir omtales forholdet mellem brødrene Gudmund og Einarr på Tværå, der nu var en ven af Þórir; Gudmund fik ham imidlertid ved en særdeles fornöjelig fortalt list til at være neutral, men han hjalp dog Þórir til en for ham forholdsvis gunstig afgörelse af sagen. Þórir havde villet ud-

---

1) F. ex. Hallvarðr Arnórsson, hvis ikke Hallvarðr her er en fejl for Þorfinnr (nævnet i k. 1), Þórðr s. 119, Snorre Hlíðarmannagoðe s. 126.

2) I udg. er k. 21 urigtig skilt fra k. 20.

3) Þórirs bedstefader siges her at være en sön af Helge magre, for sönnesön.

4) Unaturlig utugt. Hertil hentydes der uden omsvøb i Ölkofraþáttr.

æske Gudmund til tvekamp, men denne var ingen kriger. Dette afværgedes derved, at Vigfus, en sön af Víga-Glúmr, da agtede at udfordre faderens gamle modstander Einarr på Tværå. Einarr anede heldigvis uråd i tide, og der kom ingen tvekamp i stand. Det hele er en morsom episode. Ganske kort indskydes også (i k. 16) en lille anekdote om grunden til at Gudmund og Einarr fra barndommen af var mindre gode venner. Dette er næppe et senere indskud, da det har en motiverende betydning for sagaen.

Kap. 21 handler om Gudmunds død og hans forudgående forsøg på at få sin skæbne at vide, nemlig hvorvidt Torkel vilde blive hævnet. Han rådspörger et par kloge folk i så henseende og får det beroligende svar, at han ikke vil blive dræbt, hvorimod en af hans nære frænder vil komme i stor fare; herved sigtes der til, hvad der senere fortælles i Eyjolfs saga. I øvrigt er ordningen noget anderledes i 561 end i de øvrige håndskrifter.

Dr. *Erichsen* har meget grundigt sammenlignet og kritisk undersøgt forholdet. Der er her i dette afsnit tale om to forskellige redaktioner i modsætning til sagaens tidligere afsnit og fortsættelsen, hvor 561 og den anden håndskriftklasse stemmer så at sige med hinanden. Forholdet er ret enestående. I det hele bör 561 foretrækkes. Dr. Erichsen forklarer forskellen i fremstillingen som beroende på, at der i et hds. har der været en lakune, der så er udfyldt efter en mundtlig eller en skriftlig bikilde (nebenquelle; s. 59), samt at teksten i 561 beror på en blanding, dog går bægge tekster tilbage til den mundtlige tradition, så at det er vanskeligt at sige hvilken der er den oprindeligste. Dette er vistnok rigtigt. Der lader sig fremføre grunde både til fordel for den ene og den anden tekst[1]).

Disse kapitler (13—21) danner én logisk og i det hele dygtig komponeret fremstilling, et uafbrudt hele. Men der rejser sig det spörsmål, hvorvidt dette og det første afsnit (kap. 1—4) fra først af har hørt sammen. Dette synes at måtte svares bekræftende på grund af overleveringen i 561. Her må også det have sin betydning, at Gudmund netop i det første afsnit stilles op som modstander til Torgeir godes sönner, skönt det ganske vist er Höskuld og ikke Torkel, der her er den vigtigste handlende person. Derfor kan denne strid dog have været indledningen til fjendskabet mellem

---

1) „Låneordet“ *hop* er her uden al betydning, da dette ord intet har at göre med ‚håb‘, men står i forbindelse med roden i verbet *hopa* („tilflugt“).

Gudmund og Torkel, og vist er det, at Gudmund kommer her til kort. Det kan have bevirket nidets tilblivelse. Desværre er det netop her, lakunen i 561 falder. Påfaldende bliver det under alle omstændigheder, hvor usagamæssig sagaen begynder, og man skulde fristes til at tro, at 561 var skreven efter et hdskr., hvor bgyndelsen var gået tabt (jfr. ovf. om Gíslas.) [1]).

Den sidste del af »Ljosvetningasaga« handler om Gudmunds sönner Eyjolfr og Kodran og deres mellemværende med Ljosavatsmændene, Torgeirs efterkommere. Indholdet foregår ved og efter midten af det 11. årh.; denne del kan altså for så vidt stilles ved siden af Bandamannasaga.

De nævnte brødre vokser op, bliver uenige om arven, men kommer overens. Flere personer nævnes, deriblandt de såkaldte Veisasönner [2]), der var i slægt med Ljosvetningerne. Den egenlige fortælling begynder med beretningen om en bondedatter, Friðgerðr, der bliver sendt til Eyjolfr for at undgå en ung mands efterstræbelser; på vejen kom hun til Veisa, hvor hun blev og forførtes. Da faderen nu vil søge en oprejsning, bliver den ham nægtet, og han henvender sig da til Eyjolfr. Han antager sig sagen, og det bliver besluttet, at Friðgerðr skal underkaste sig en gudsdom i Laufás. Dette siges at være sket i biskop Isleifs tid, altså efter 1056, hvad der dog næppe kan være rigtigt. Gudsdommen var imidlertid uklar, og det endte med, at Eyjolfr truede med at ville føre sagen, som galdt det hans egen faderarv. Eyjolfr drager afsted for at tage blodig hævn, men modparten havde samlet en stor skare, og det kom til en hæftig kamp, der beskrives meget nöjagtig. Den vigtigste begivenhed er den, at den ædle Kodran bliver dræbt af Hallr Ótrygsson, en dattersön af Torkel hákr. Bagefter kom der et forlig istand på Hegranæsting; de, der dömtes skyldige, skulde rejse udenlands og alle have lov til at vende tilbage, undtagen Hallr. Men Eyjolfr var utilfreds med dette udfald (kap. 22—7). Nu fortælles der særlig om Hallr og de farer, han i Norge allevegne var udsat for, indtil han endelig bliver dræbt vinteren 1064—5 i

---

1) Dr. *Erichsen* fremhæver også vanskeligheden ved at forbinde k. 1—4 og 13—21; hun finder også forskel i stil. Forholdet er vel det, at sagaens begyndelse er tabt og (mulig?) søgt erstattet ved de 4 kapp., uden at dette kan siges at være lykkedes.

2) Faderen, Torkel, nævnes s. 201, sönnerne, Veisasönnerne efter gården, s. 202.

Gøtland under ufreden mellem kong Harald og Hakon Ivarsson [1]. Imidlertid havde Eyjolfr dræbt en af Ljosvetningerne, og der var kommet forlig i stand (k. 28—30). Kap. 31 fortæller om de andre landflygtige og deres hjemkomst. Heri indskydes fortællingen om Ketill, der senere blev biskop (1122—45), og hvorledes han fik sit öje stukket ud (jfr. Sturlunga I, 42, her fortalt af ham selv, men omtrent på samme måde); dette er mulig en senere tilföjelse. Kapitlet slutter med omtalen af en kraftprøve mellem en Hárekr, der også synes at have været en af de landflygtige, og Skeggbrodde, der havde spillet en stor rolle på Hegranæstinget. Endelig kommer så det sidste kap., hvoraf slutningen mangler. Det handler om Torarin ofse og Torgeir Håvarssons drab (o. 1024) og hævnen efter ham (jfr. Fóstbrœðras.). Eyjolfr forekommer heri som den, til hvem kong Olaf d. hellige sender vennegaver, for at han skal sörge for, at Torarin bliver dræbt. Herom er der så blevet fortalt videre. Hvorledes sagaen har sluttet, er umuligt at sige.

Som det af det anførte fremgår, danner k. 22—30 et hele for sig, der må siges at være velordnet og logisk. Kap. 31 er ret løselig knyttet dertil og det sidste kapitel er af en anden art. Kronologisk falder det helt udenfor alt det foranstående og strider således mod sagaformens første og simpleste regler. Det er, forekommer det, tydeligt, at det må være et yngre tillæg og af en lignende art som kap. 5—12. Dog er kap. 31, hvis det tilhører den oprindelige saga, næppe dens egenlige slutningskapitel; dette er tabt. Spörsmålet om, hvorvidt kap. 13—21 og 22—30 har hørt sammen fra først af, må vistnok svares bejaende. Dr. *Erichsen* har med tilsyneladende ret gode grunde også antaget, at dette har været tilfældet.

For nu at komme til de oftnævnte kapitler (5—12) handler det første om Sörle Broddhelgasons giftermål med Gudmund d. mægtiges datter og er ikke uden en vis interesse, men dets stil og smålige almueagtige opfattelse af gamle forhold viser hen til en meget sen affattelsestid. Her synes også motivet til, at Gudmund ikke vil give Sörle sin datter, at være glemt; det findes derimod i Vápnfirdingas. s. 18. Kap. slutter med et løst tilhængt slægt-

---

[1] En parallelfremstilling haves i Harald hårdrådes saga. Drabsmandens navn er bægge steder det samme, men dennes fadernavn forskelligt. Manden siges at have været ét år gammel, da Kodran blev dræbt, men så må Kodrans fald og de foregående begivenheder være sket ikke senere end o. 1040—5, altså ikke så lidt för Isleif blev biskop.

register. Kap. 6—7 kaldes i udgaven Reykdœlaþáttr; disse to kapitler handler på en interessant måde om forholdet mellem Gudmund og hans tingmænd, og om hvor overmodig og besværlig han var for disse. Ved hövdingen Ófeigr i Skörðs mellemkomst fik dette overmod et knæk, og Gudmund var derefter ingen ven af Ófeigr. Kap. 8—12 kaldes Vöðubrandsþáttr. Dette afsnit hænger, som *Bååth* har vist, sammen med det foranstående stykke, idet der deri hentydes dertil. Der handles her om en bondesön af en dårlig karakter, som kun dur til at spotte andre. Han volder ufred mellem Gudmund og Torkel Geitisson i Krossavik, der førte til en proces på herredstinget. Gudmund overlistes, og sagen går til altinget, hvor der bliver indgået et forlig. Gudmund fremstilles her som en forudseende mand, og han udtaler spådomme, hvilket dog vistnok strider mod den sædvanlige og mere rigtige opfattelse af Gudmunds åndsævner.

Den egenlige saga er fortalt meget godt, med en forbavsende nöjagtighed og så at sige helt igennem sagamæssig. Dog er der endel at bemærke. Den måde, hvorpå Einarr, k. 13, nævnes, tyder på, at han för er nævnt, og dog beskrives han her fuldstændig passende. Kronologiske fejltagelser findes, men de er af en underordnet art, undt. for så vidt som Kodrans drab henføres til biskop Isleifs tid. Derimod kan det godt være rigtigt, at det er sket i kong Knuds tid (jfr. k. 31); her skinner mulig det rigtige frem. Mærkelig unaturlig lyder den gamle Torvards hustrus trusel (s. 216) om, at hun ikke mere skal føde ham en sön, eftersom de bægge er i en sådan alder, at man skulde tro, at en sådan trusel kun lød latterlig. Ellers synes sagaen at vide god besked med henfarne tider og forhold. Således antydes rigtig, at holmgang o. 1015 ikke mere var tilladt (»gamle holmgangslove« s. 176), uagtet den nu ulovlig tilbødes (jfr. s. 245). Hvad der ellers fortælles, strider ingenlunde mod historisk troværdighed, og der er intet usandsynligt i, hvad der berettes. Særlig godt underrettet om retslige forhandlinger og gamle ceremonier (se s. 118, 123, 125—6 osv.) synes sagaen at være; dette fremtræder såvel i den første som i den senere hoveddel.

Ldn. er ikke benyttet, og der er vistnok ingen forbindelse imellem den og sagaen. Dennes personalkendskab synes i det hele at være rigtigt nok. Enkelte fejl vil man dog vistnok være nødt til at antage, men de hidrører snarest fra afskrivere, som når Hrolfr i Gnupufell kaldes Ingjaldsson f. Helgason (s. 189). Når det sst.

hedder, at Torgeir gode og Hlenne d. gamle var fættere, er dette sikkert urigtigt; det var Torgeirs hustru Gudrid og Hlenne, der var börn af to brødre ifølge Ldn. (s. 224). Her kan der foreligge en skrivefejl.

Lokalskildringerne er i det hele rigtige og vidner om nöje kendskab til de egne, hvor sagaen foregår [1]). At sagaen er optegnet i Øfjorden, kan næppe betvivles, eftersom det er Gudmund og hans slægt, der overalt er hovedpersonerne, så at sagaen lige så godt kunde have heddet f. ex. Möðrvellingasaga (jfr. *Bååth).* Derimod kunde det være mere tvivlsomt, hvorvidt det indskudte stykke, kap. 6—12, er forfattet i Øfjorden, eftersom Gudmund her fremstilles på en mindre sympatetisk måde; han trækker her i reglen det korteste strå. Man kunde tro, at dette stykke stammede fra Ófeigs og Reykdölernes hjemstavn [2]). K. 5 stammer derimod fra Øfjorden.

At den egenlige sagas optegner er en gejstlig mand, synes at fremgå af forskellige udtryk [3]). At sagaen tilhører den klassiske tid, må betragtes som ganske utvivlsomt. Dens fortællemåde er klassisk, dens stil overhovedet udadlelig, skönt den ikke er særlig karakteristisk [4]). Sagaen er således næppe yngre end fra o. 1200. Herimod kan ikke stride, at kong Harald siger (s. 239), at han ikke vil »lade sine undersåtter *(þegna!)* dræbe«, da dette findes i den særlig overarbejdede del af sagaen og tilmed i en replik. Meget ungt er derimod kap. 5 (om Sörle) på grund af stilen, hvorimod k. 6—12 godt kan være ligeså gamle som sagaen.

Sagaens personskildring er i det hele god. Det er Gudmund, der er hovedpersonen; han er i grunden en fredelig mand; han kan

---

1) Når det s. 156 hedder „Oddaeyrr i Hörgárdal", er dette en fejl, hvis der menes det nuværende Oddeyri ved Akureyri. Tilföjelsen „i Hörgárdal" beror vist på en afskriverfejl. Ingen mand fra egnen kunde tage fejl heraf. Også udtrykket *norðr þar* (ɔ: i Hörgárdalen?) s. 155 er noget påfaldende, men ikke urigtigt.

2) Når der her tales om en *Norðlendingadómr* (s. 148), foreligger der en pudsig misforståelse, der kun kan antages at stamme fra en tankeløs afskriver.

3) Som når Gudmund tager gud til vidne (s. 165 = 262); aftensangen m. m. (s. 177—8) er mindre at lide på og ligeså gudsdommen m. m. (s. 207—9); forslaget om faste (s. 236) er derimod betydningsfuldere.

4) Udtryk som *fretkarl* (s. 184) og *herjans soninn* (s. 185) er ganske sikkert uoprindelige. Det første mangler i 561 (s. 270); for det sidste står der her kun *armi*, hvilket passer fortrinlig.

finde sig i at måtte give tabt i retssager; når der derimod udspredes ærekrænkende rygter om ham, er han så fuldt som nogen opsat på at hævne sig; den sag forfølger han med al den kraft, en sådan hövding havde at råde over, og han helmer ikke för sejren er vunden. Hans sön Eyjolfr er mere voldsom i det hele; hans blod er hedere end faderens, men han er alt i alt en dygtig og sympatetisk mand. Hans broder Kodran fremstilles som en brav, fredelskende mand: »dér faldt han, som var den bedste mand i Øfjorden« hedder det om ham. En interessant hövdingeskikkelse er Skeggbrodde, der ved sin fasthed og rent legemlige overlegenhed bliver særlig respekteret, så at han får afgörende indflydelse på sagernes udfald. Noget lignende kan siges om Ófeigr. Et par kvindeskikkelser (se ovf., jfr. den letsindige bondedatter, Friðgerðr) og et par stimandskarakterer er her også at fremhæve. Udådsmanden Hallr er, trods alt, ikke så usympatetisk, som man skulde tro; hans kolde ro og uforfærdethed tiltaler, og man føler det som en tragisk uretfærdighed, at han bliver dræbt, hvor han skulde være fredhellig. Der er flere interessante enkeltheder og vigtige, kulturhistoriske oplysninger, sagaen lejlighedsvis byder.

Reykdœlasaga eller Vémundar saga ok Víga-Skútu. Denne saga findes i AM 561 a b, 4° (mbr.), men den er her kun et brudstykke, der begynder i kap. 13, og ellers med lakuner; hele sagaen haves dernæst i papirsafskrifter, hvoraf AM 158 fol. er en af de vigtigste; de stammer alle fra den nævnte membran, medens den endnu var hel. Afskrifterne er ikke gode, navnlig hvad sproget angår; det er her på flere punkter moderniseret. Sagaen er udgiven i Ísl. fornsögur II (1881). Skönt sagaen fra først af har udgjort ét hele, falder den i to hovedafsnit, hvoraf hvert er opkaldt efter en af hovedpersonerne, Vémundr kögurr og Víga-Skúta. I selve sagaen findes navnet »Reykdœlasaga« (s. 102), i hvert fald om sagaens første del.

Der begyndes med landnamsmanden Eyvindr og hans broder Ketill; den første er fader til Áskell gode og bedstefader til Vémundr kögurr. Efter at flere personer er nævnede, går sagaen straks over til at fortælle om en bonde, Eysteinn, og hans slette handlinger, som Áskell, der allerede er voksen, bidrager sit til at bøde på, men han får kun utak til lön. Da Eysteinn ved svig fik en mand gjort til tyv og dömt, og da dette bagefter opdagedes, indebrændte han sig selv »efter hvad nogle siger« (k. 1—3). Dette

er sagaens første afsnit. Derpå kommer et afsnit om en tyvagtig person Hánefr, der finder støtte hos Vémundr — der også i 1. afsnit har spillet en rolle —, da Hánefr opfostrer et af hans börn. Hánefs tyveri opdages, og han dömmes, men bliver dræbt på vejen til det skib, på hvilket han med Vémunds hjælp skulde forlade landet (k. 4—6). Denne sag havde skæbnesvangre følger, og det er egenlig den, der sætter alt det følgende i bevægelse. Dette afsnit har således en ganske anden betydning for det hele, end det første, der står isoleret. Den mand, fra hvem Hánefr havde stjålet, var en slægtning af den øfjordske stormand, Steingrímr på Kroppr, en broder til den fra Glúmssaga ufordelagtig bekendte ufredstifter Torvard. Det var Steingrímr, der havde hjulpet sin slægtning mod Hánefr. Fra nu af blev derfor Steingrímr og Vémundr fjender, hvad der dog navnlig var den sidstes skyld. Der fortælles nu om flere forsøg af Vémundr på at komme Steingrímr eller nogen af hans nærmeste tillivs; her er der jævntløbende episoder, der alle kun er led i ufreden, men indbyrdes usammenhængende. Der forefalder forskellige kampe, men Áskell og hövdingen Eyjolfr Valgerðarson (Gudmund d. mægtiges fader) afgör stadig de enkelte stridigheder ved voldgift, som dog Vémundr aldrig er tilfreds med, og det er stadig ham, der bryder forligene og ripper op i sagen påny. Endelig var målet fuldt, da Vémundr lod tilföje Steingrímr den krænkelse, at han på et offenligt møde blev slået med et fårehoved; et sådant slag var nemlig fuldt så forsmædeligt som et åbent tilföjet sår. Nu var dennes tålmodighed til ende. Det kommer da til den sidste afgörende kamp, under hvilken Steingrímr drukner i en elv, og, hvad der er endnu sørgeligere, ja virkelig tragisk, den ædle Áskell såres dødelig af en af Steingríms mænd, ulykkesfuglen Þórir, »en sön af Ketill flatnefr«[1]) fra den sydøstlige del af landet. Hermed er sagaens første del ude, Vémunds saga er færdig. »Men om Vémundr er det at sige, at han døde af sygdom, men han ansås for at være en stor helt, så længe han levede« — det er alt, hvad der herefter fortælles om ham.

Áskell gode havde to sönner, Torstein, der lignede ham i karakter, og som for sit vedkommende gik ind på forlig efter faderens drab med den smukkeste og ædleste motivering, nogen saga har at opvise, — og Skúta, senere kaldt Víga-Skúta, der var udenlands, da faderen blev dræbt, og udenfor forliget. Med hans

---

1) Denne Ketill er helt forskellig fra den bekendte norske hövding.

hjemkomst begynder hans saga. Dybt såret over, hvad der var sket, vilde han ikke indlade sig på noget forlig, men tænkte kun på hævn. Hans karakter betegnes ved hans tilnavn, og dog er han fjærnt fra at være en rå person. Efter at nogle personer er indførte, findes her først et afsnit om digteren Glúmr Geirason og hans familje; der fortælles om, hvorledes de indvikles i stridigheder med den slette Þorbergr höggvinkinne, hvilket har til følge, at Glúmr må forlade egnen (o. 950—60; jfr. I, 524). Broderen Torkel blev dog boende på egnen. Skúta optræder her kun som tilskuer. Torkel har en tvekamp til forsvar for en bondedatter og fælder hendes rå bejler (kap. 17—19). Dette afsnit står, ligesom det første i Vémundarsaga, ganske for sig selv. I slutningen af det sidste kapitel fortælles der, uden forbindelse med det foregående, hvorledes Skúta foretog det første hævndrab. Fra nu af er h a n hovedpersonen. Han får lejlighed til at dræbe sin faders banemand — »dér fangede Fluen [hans økse] Fladnæbssönnen« var hans sarkastiske bemærkning ved den lejlighed; han fik Þórir dræbt, tiltrods for at både Eyjolfr Valgerðarson og Torgeir på Ljosavatn beskyttede ham og var lige ved at få hans fredløshed hævet. Torgeir blev nu Skútas uforsonlige fjende, der stadig, sammen med Þorbergr, lagde råd op imod ham og hjalp hans fjender og gentagne gange satte stimænd ud på ham, men Skúta undgik lykkelig deres efterstræbelser (kap. 20—2). Her indskydes en episode om fjendskab mellem Skúta og Víga-Glúmr, og den førstes giftermål med Glúms datter. Þorgeirr, en sön af den dræbte Þórir, forhåner Skúta og dræbes af denne; Skútas hustru forlader ham, og nu følger det morsomme kapitel om Skúta og Glúmr, der også findes i Glúmssaga (k. 23—6) [1]. Skúta forliges med Torgeir gode, der

[1]) Jfr. ovf. s. 223, og den der anførte afhdl. af *Lotspeich*. Hvad dette kapitel iøvrigt angår, mener jeg nu, at det er et yngre indskud i sagaen, hvad der dog ikke ændrer forholdet til Víga-Glúmssaga. I kap. 25 er det blevet fortalt, at Skúta og hans hustru Torlaug, Glúmsdatter, blev skilte og at hun blev gift med en anden. Og så begynder kap. 26 med at omtale en mand, der var Torlaugs frænde og som siges at komme til Skúta for at bede ham om hjælp. Det er lidet rimeligt, at Torlaugs frænde kunde vænte hjælp hos Skúta, e f t e r at han var skilt fra hende og der var fjendskab mellem ham og hendes familje. Dernæst er dette kapitel usædvanlig venligt mod Glum; det lader Skúta omtale ham meget fordelagtig, hvad man egenlig studser over. Ganske vist henviser slutningen af kap. 75 til indholdet af 26, men det kan bero på en redaktørs virksomhed. Endelig er det meget påfaldende, at Skútas „Flue“ i det foregående kaldes økse, medens den her kaldes „økse eller sværd“.

lover aldrig mere at ville lægge råd op imod ham. I anledning heraf fortælles om Skútas kunstig indrettede jordhus (en hule i jorden under hans bolig), som han i farens stund kunde ty til. Ingen kendte dette undt. hans fosterdatter. Endelig lykkedes det ved forræderi og Þóroddr den spakes dybsindige råd at overrumple Skúta. Hans drab udførtes af Þóris to sönner; den ene dræbtes af Skúta under overfaldet, den anden landsforvistes bagefter; dermed er sagaen tilende.

Sagaen består, som det vil ses, ikke af ét logisk sammenhnægende hele, men af flere afsnit, der tildels er indbyrdes selvstændige. Således f. ex. hele afsnittet om Glúmr Geirason. Man skulde tro, at det var Glúms forhold, der havde ført til fjendskabet mellem Þorbergr og Skúta, men sagaen giver os intet vink i så henseende. Der er ligesom to sideløbende tråde, Skútas forhold til Þorgeirr-Þorbergr og hans strid med faderens drabsmands familje; men disse to tråde berører undertiden hinanden. Ved Skútas drab medvirker ingen af hans to nævnte modstandere, men vel Þorbergs sön, Ölver.

Hele sagaen bærer et ensartet præg, og der er ikke den fjærneste grund til at antage to oprindelig selvstændige eller adskilte sagaer. Der er heller ikke nogen grund til at udskille noget af de enkelte afsnit (undt. kap. 26); der gives ingen holdepunkter i så henseende. Fortællemåden er helt igennem den samme[1]). Det er som om det havde været hensigten, til et kronologisk velordnet hele at samle alle traditioner, der angik Áskell, Vémundr, Skúta m. m., ligegyldigt om de alle kunde trækkes på én snor og forbindes til et organisk hele. Ingen saga er delt i afsnit som Reykdœla. Dette belyses også ved den usædvanlig ofte forekommende overgangsformel: »så er det sagt«, »Nu er at fortælle«, »Det er nu at sige«, osv. Den forekommer næsten ved hvert andet kapitel og ofte inde i disse, og betegner ikke her en genoptagelse af tråden. Som følge af dette er der heller ikke tale om nogen egenlig skæbnetråd,

1) Kap. 7 begynder med den mærkelige lille bemærkning om det svære uår og Áskels ægte humane råd i så henseende; dette står ganske isoleret, men det belyser Áskels karakter. Ligeså isoleret er Torkels kamp i kap. 19. Påfaldende kunde det synes, at der i kap. 23 indføres personer, der allerede forekom i 1. kap. Optegneren har vistnok her rent mekanisk beholdt den form, fortællingen (episoden) allerede havde fået i den mundtlige overlevering; men han burde have ændret den. Mulig foreligger der dog en redaktørs ændring.

der slynger sig gennem det hele. Sagaen er i den forstand heller ikke et sådant kunstværk, som de fleste andre. Her kunde man vel med rette tale om en forfatter. Som samvittighedsfuld samler af traditionerne og som den, der flere gange fremhæver forskellen på disse, står han höjt, men nogen kritisk bearbejder er han egenlig ikke, idet han ikke søger at bevise den ene beretnings rigtighed og den andens urigtighed.

Forf. hovedkilde er, som det fremgår af det hele, overleveringen, og det er klart, at han har gjort sig en særlig umage for at samle traditionerne så fuldstændig som muligt, ikke alene dem fra de østligere egne, hvor sagaens begivenheder særlig foregår, men også i Øfjorden selv. Forf.s nöje lokalkendskab[1]) viser klart, hvor hans hjem er at søge. Han har snarest haft hjemme i selve Myvatsegnen.

Forf. er ganske upartisk, skönt hans yndlingspersoner er Áskell og Skúta, på en måde også Vémundr. Hans velunderrettethed er utvivlsom; et kraftigt bevis herfor er hans beskrivelse af stedet i Skógahverfi, hvor Hróarr tungugoðe blev dræbt (s. 103), altså i en helt anden del af landet, hvor forf. rimeligvis aldrig selv har været. Hvad vi ellers kan kontrollere af sagaens indhold, er uangribeligt; det samme er tilfældet med sagaens personalkendskab; slægtregistrene stemmer med Ldn., for så vidt som bægge har de samme. Mellem fremstillingen i kap. 1 og Ldn. (s. 228—9) er der verbale overensstemmelser; det er utvivlsomt Ldn., der har benyttet sagaen. Når Ldn. kalder Torstein höfðe for herse, hvilket ikke findes i sagaen, beror dette på en anden kilde tillige; havde sagaen benyttet Ldn., vilde den ganske sikkert også have optaget denne betegnelse for Torstein. Dernæst er en bemærkning om Náttfare, Garðars træl, på sin plads i sagaen, derimod ikke i Ldn. i denne sammenhæng; det er her tidligere (s. 28) i den rette forbindelse blevet meddelt, hvor han bode.

Der er en person, hvorom der kunde være tvivl. Det er Þórir, Skútas banemand, med tilnavnet fladnæb. I kap. 16 siges han at have været en sön af Ketill fladnæb, og i kap. 20 identificeres han med Hróarr tungugodes drabsmand. Historien om dette drab er velbekendt fra Ldn. (s. 246—8; jfr. I, 470 om Tjörve). I kap. 25 optræder han med sin faders tilnavn — hvad der i og for sig kan

[1]) Et enkelt stednavn (Holt i Laxárdal) lader sig ikke identificere; jfr. *Kålund* II, 160 anm.

være rigtigt nok —, og en sön af ham — dræbt af Skúta — nævnes. I kap. 30 nævnes to sönner af ham, Þórðr illuge og Björn. I Ldn. nævnes Þórðr illuge (s. 264) som en sön af Tordis, der nedstammede fra en landnamsmand af samme navn. Hvis denne Þórðr er en sön af Þórir, har han altså ikke været en sön af dennes hustru Ástríðr (jfr. Ldn. 247), men en uægte sön eller sön af andet ægteskab. Hvorledes dette hænger sammen, er det ikke muligt med sikkerhed at afgöre. At sagaens Þórðr illuge er identisk med Ldn.s Þórðr synes at bestyrkes ved, at vi i Njála k. 124 træffer en Þ ó r i r, en sön af Þórðr illuge (ɔ: Skútas drabsmand), som boende på gården Mörtunga i Vestre Skaftafellssyssel.

Da sagaen falder i bestemte afsnit, og da forf. ikke altid søger at vurdere de forskellige traditioner, var det næsten uundgåeligt, at kompositionen ikke er helt fejlfri. Læseren er ikke altid tilstrækkelig forberedt m. h. t. personers nævnelse [1]). Undertiden får vi efterhånden oplysninger, der burde være givne samlede [2]). Et par ujævnheder er för nævnede. Når det endelig i slutningen af k. 18 antydes, at Glúmr Geirason senere vil blive nævnt, er dette urigtigt — han omtales ikke oftere —, men dette er vistnok et indskud.

Tiltrods for disse ujævnheder kan der ikke være tale om at göre sagaen yngre end o. 1200; hele dens væsen og indretning, forhold til traditionen osv. forbyder at sætte den senere.

Sagaens tidsregning synes i det hele at være ret god og det er forholdsvis let at bestemme dens begivenheder; det er årene o. 960—90, vi i den har at göre med, når bortses fra begyndelsen (landnamstiden). Áskell dræbes o. 970 og Skúta o. 20 senere; mulig bör disse begivenheder dog føres noget ned i tiden. I kap. 7 omtales et svært uår; det er vistnok det også andre steder fra kendte uår i 976; hvis dette er rigtigt, må Áskell være død efter dette år. I og for sig er der intet herimod; *G. Vigfússons* tidsregning — den ovenanførte — er ikke helt sikker.

Personskildringerne er meget gode. De optrædende personer er livfuldt tegnede, først og fremmest hövdingen Áskell med hans

---

1) Således nævnes pludselig Vémunds datter 17_6, „den store ø“ 18_{154}, Ófeigr i Skörð 98_3 som forhen kendte, men de er ikke för nævnede. Derimod er det ikke påfaldende, at en træl, Surtr, nævnes uden videre.

2) Således nævnes Eyvinds datter Þorbjörg 3_1 som gift med Þormóðr fra Laxárdal; s. 5_{48} nævnes så Þorsteinn bolstöng som en søstersön af Áskell; vi må altså slutte, at han er en sön af Þorbjörg og Þormóðr; i kap. 23 nævnes han dog ikke, men en broder af ham Eyjolfr — osv.

gennemhumane sindelag, samt hans to noget forskellige sönner, den ædle Torstein og den kraftig-hævngærrige Skúta. Til disse slutter sig Steingrímr på Kroppr, en kraftig og hæderlig mand. Som modsætning til disse står de to evige fredforstyrrere Þorbergr höggvinkinne og Vémundr, der stadig finder på nye rænker, nye kneb og som aldrig bryder sig om sluttede forlig og brave mænds mægling. Naturlig og dygtig er en tyvekarakter som Hánefr skildret osv. Og velkomne er de historiske oplysninger, vi får fra så afsides liggende egne som Myvatsbygden.

Forf. er sikkert en gejstlig mand. Det viser den milde ånd, der gennemtrænger navnlig skildringen af Áskell, samt dennes ord kap. 7: »Áskell sagde, at han kunde se, hvad der var langt bedre — i anledning af uåret — at göre, nemlig at hædre skaberen ved at hjælpe oldinge og give penge til at opføde börnene«; andre havde rådet til at dræbe oldinge og udsætte börn. Sådanne udtryk karakteriserer ikke alene den talende, men også selve forfatteren [1]. I øvrigt træder forf. ikke frem med sine egne meninger.

5. De østfjordske sagaer. [2]

Þorsteins saga hvíta. Denne lille saga, eller, som den i reglen kaldes, þáttr, findes udelukkende i papirshåndskrifter, f. ex. AM 156, 158 fol., 496 4°; de beror alle på samme grundhåndskrift.

Den begynder med Torstein d. hvides slægt, denne flygter efter sin faders død til Island efter landnamstidens afslutning, så at han måtte købe sig land at bo på i Vápnafjorden. Han giftes med Hroðgeirr d. hvides datter og erhværver sig senere den berömte gård, Hof. En af hans sönner, Torgils, overtog gården, da faderen blev gammel. Nu nævnes flere personer »til sagaen«, deriblandt en bonde Torfin med familje; en af hans sönner er Torstein fagre; denne, der var længe på købmandsrejser, trolover sig med en bondedatter, og rejser så for sidste gang til Norge; her bliver han syg, og spottes af sin handelsfælle Einarr, der er en slet karakter (jfr. I, 633). Einarr rejser hjem og fortæller, at Torstein næppe vil blive rask, og underkøber så nogle mænd til at mælde

---

1) *Meissner* vil dog ikke lade dette gælde (s. 69—70), men her må jeg fastholde min opfattelse.

2) De er alle udgivne samlet af dr. *J. Jakobsen* under titlen Austfirðingasögur 1902—03; denne udg. citeres helt igennem.

hans død; derpå frier han til Torsteins fæstemø og ægter hende efter nogen modstand (jfr. forholdet i Bjarnars.). Torstein blev imidlertid rask, kom hjem og dræbte Einarr; herefter kom det til kamp mellem Torgils på Hof, der vilde hævne Einarr, og Torsteins to brødre, der var på rejse til skibet, disse faldt tilligemed Torgils og flere andre, men Torstein rejste bort og kom 5 år senere tilbage; imidlertid var han bleven dömt fredløs. Torgils efterlod sig sönnen Helge (Broddhelge). Da nu Torstein fagre kom hjem, red han straks til Hof og tilbød nu den gamle Torstein d. hvide selvdömme, og de forligtes. Torstein blev hans forvalter og ægtede sin gamle fæstemø. Da Torstein havde været på Hof i 8 år og Broddhelge nu var bleven 16 år [1]), rådede Torstein d. hvide ham til at rejse bort for at undgå Broddhelges vågnende hævnlyst. Han bosætter sig i Norge. Broddhelge beskrives og hans tilnavn (Brodd-) forklares. Alt tyder på, at han vil blive en stridbar mand. Torsteins død fulgte et år efter, at Torstein fagre rejste bort. Til slutning nævnes Geiter i Krossavik, der først var en ven, senere en fuldkommen fjende af Broddhelge »således som det fortælles i Vápnfirðingasaga«.

I Ldn. (s. 238—41) findes en kort meddelelse om det vigtigste af denne sagas indhold og så at sige i fuld overensstemmelse dermed; når det her hedder, at Torstein d. hvide oprindelig købte land af Eyvindr vápne og ikke af hans broder Steinbjörn som i sagaen må dette være det rigtige, og ikke sagaens fremstilling [2]). Når derimod Ldn.s Ásvör i sagaen kaldes Ólöf, beror dette på vore afskrifters slethed; i nogle hdskrr. kaldes hun Áslaug, og dette er jo meget nær ved Ldn.s navn. Det samme gælder et andet kvindenavn (Áslaug $\neq$ Ldn.s Ásvör, Ólöfs moder) [3]). Sagaen synes at være historisk; det hele fortælles på en höjst troværdig, jævn og sagamæssig måde. Optegneren er åbenbart lokalkendt (»dér er der nu fårehuse« s. 4), og der er ingen tvivl om, at fejlen »vestfor« f. »østfor« (s. 4) beror på de slette hdskrr. [4]). Hvor gammel sagaen

[1]) 18 s. 17 må være en fejl (fejlskrift), da dette ikke stemmer med sagaens øvrige angivelser.

[2]) Da det land, der købes, ligger på sydsiden af Vápnafjorden.

[3]) Torstein fagres ene broder hedder i sagaen Einarr, i Vápnf.s og Ldn. Heðinn. Dette er vistnok atter hdskr.sfejl. Ásvaldr (Øxnaþórisson) siges at have været Gönguhrólfsson, ligesom i Laxdœla, se ovf. s. 439.

[4]) Torsteins rejse s. 10 skal indeholde endel unöjagtigheder, men den beskrives ganske kort, og unöjagtighederne beror mulig på forvansket tekst. Jfr. *Kålund* II, 189—90.

er, kan ikke bestemt siges, men alt taler for, at den tilhører den gamle, klassiske tid (ti et ord som *kumpán* er uden al betydning). Når der i slutningen henvises til sagaen om Vapnfirdingerne, er dette snarest en af de sædvanlige tilföjelser af senere afskrivere; det er klart, at hele det sidste kap. er overarbejdet[1]); stykket om Broddhelge er tydelig nok hæntet fra begyndelsen af Vápnfirðingas., hvor det netop hører hjemme[2]). Sagaen har sluttet med Torstein d. fagres udenlandsrejse og den korte bemærkning om Torstein d. hvides sidste dage og død (s. 19 $_{3-5}$).

Hovedpersonerne er de to Torstein'er, og de skildres sanddru og smukt; navnlig er Torstein d. fagres karakter overmåde tiltalende.

Vápnfirðingasaga. Denne saga findes så at sige udelukkende i papirshåndskrifter, særlig AM 513, 4°; kun ét membranblad haves, der tildels er lidet læseligt, i AM 162 fol. Udgiven i Austfirðingasögur.

Hvad indholdet angår, danner den en fortsættelse af Þorsteins saga hins hvíta. Den begynder med at omtale Broddhelge og beskrive ham, efter først at have gjort rede for hans slægtforhold, — dette i overensstemmelse med andre kilder. Dernæst meddeles en episode fra Broddhelges ungdom, hvorledes han opsøgte og dræbte en tyv; denne meddelelse tjæner til at forberede hans kommende storhed og står for så vidt i organisk sammenhæng med det følgende, også derved at den døende tyv udtaler en spådom om de kommende ætfejder. Nu nævnes flere personer, særlig folkene på Krossavik Lýtingr og hans börn, Geiter og Halla, der blev Broddhelges hustru. Deres börn nævnes. Herefter følger en fortælling om Torleif d. kristne, der kom hjem fra en købmandsrejse og med ham en Nordmand, der tog ophold hos Geiter. Under afholdelsen af lege bliver Nordmanden dræbt, og sagaen lader ane, at det sker på Broddhelges og Geites foranstaltning; de aftalte at dele hans gods, eftersom der ingen arving var. Imidlertid begav Torleif d. kristne sig til Geiter, hvor Nordmandens ejendele bevaredes og borttog dem alle og bragte dem til hans arvinger i Norge. Herover blev Broddhelge forbitret og væntede med længsel på Torleifs tilbagekomst. Imidlertid var der forefaldet noget mellem

---

1) Det er fra bearbejderen, at fejlen „Geitisson" om Ketill þrymr stammer
2) Jfr. *Jakobsen:* Indledn. s. X—XI.

de to svogre; Geiter beskyldte Broddhelge for at have bemægtiget sig en ring, der havde tilhørt Nordmanden. Broddhelge derimod beskyldte Geiter for at være i besiddelse af et pengeskrin, der havde tilhørt samme mand. Sagen er egenlig ikke til nogen ære for de to, og den lagde grunden til den kølighed, der snart gik over til bittert fjendskab mellem dem. Også andre grunde kom til. Overfor Torleif kom Broddhelge til kort (jfr. historien om Ketill d. digre i Kristnis.). Til alt uheld blev hans hustru Halla syg af en uhelbredelig sygdom, og hun ønskede en mindelig skilsmisse. Broddhelge gav straks efter og fæstede sig öjeblikkelig en anden hustru, hvorpå den syge Halla forlod ham og gården, uden dog med det samme at få sit gods med sig. En proces på altinget i anledning heraf tabtes. Herefter fortælles der så videre om fejder og kampe mellem de to, hvor Geiter i reglen kom til kort, indtil det endelig lykkedes ham at fælde Broddhelge, men her er en lakune i sagaen, der dog tildels kan udfyldes ved *G. Vigfússons* læsning af membranbladet [1]). Det fremgår heraf, at Bjarne, Broddhelges sön, dræber Geiter flere år efter, ophidset dertil af sin stemoder på en lignende måde som Hildigunn ophidser Flose i Njála. Og nu fortsættes slægtfejderne mellem Bjarne og Geiters sön Torkel. De ender med det store slag i Böðvarsdalen (989), hvor Torkel blev hårdt såret, men senere helbredet på Bjarnes foranstaltning. Sagaen slutter på en ejendommelig smuk måde. Høhøsten gik dårlig hos Torkel, og det så ud til, at han skulde komme til at slagte de fleste af sine får. Da indbød Bjarne Torkel til sig med alt sit, og de forligtes nu tildels på opfordring af Torkels brave hustru Jorunn, en datter af Einarr på Tværå [2]) Til slutning nævnes nogle af Torkels efterkommere som biskop Torlak d. hellige (død 1193) og hans søster Ragnheiðr, en moder til biskop Páll (død 1211).

Sagaen udgör fra først til sidst et velordnet hele, hvor den ene begivenhed afføder den anden. Skæbnen står bagved og kommer tilsyne i tyvens spådom. Her føles det gennem flere slægtled, hvorledes det m. h. t. Broddhelges optræden vises, at det er dennes begærlighed i forbindelse med overmod, der er og bliver det drivhjul, der sætter det hele i gang. Det er denne uædle egenskab, der

---

1) Ný fjelagsrit XXI og den nye udgave.
2) Jfr. herom også Ljósvetn.s k. 12. Om forholdet til Ljósvetningasaga kan henvises til dr. *Jakobsens* bemærkninger s. XXVI—VII.

bevirker anslaget mod Nordmandens liv, der er ophavet til al ulykken. Dette er et særsyn i sagaerne; det minder om guldets betydning i Sigurdssagnet; nogen forbindelse dermed er der dog selvfølgelig ikke. Det er ikke meningen at stille Broddhelge i dårligt lys. Sagaens sympati er ligelig fordelt mellem de to hovedfamiljer. Geiter er heller ikke nogen særlig fremragende mand; han taber i åben kamp, men overgår Broddhelge i kløgt. Bjarne—Torkel skildres på samme upartiske måde. Navnlig Bjarnes karakter er mærkelig; han er ulig sin fader, en af disse indesluttede personer — han kaldes »fåmælt« —, der i virkeligheden er retsindige, men som kan lade sig ægge til en kraftig dåd, skönt de indlader sig nødig på drab. Torkels karakter træder mindre tydelig frem, undt. for så vidt som han er hævngærrig og betegnes som en retskyndig mand og en kraftig kæmpe.

Der er intet at udsætte på sagaens komposition og personskildring. Den står på höjde med de bedste sagaer m. h. t. forberedelse af begivenhederne og deres motivering [1]). Stilen er fuldkommen jævn og klar.

Sagaens fremstilling beror udelukkende på traditionen (jfr. s. 32, forskellige beretninger om Nordmandens drab), og det er klart, at det er hjemstavnstraditioner, der meddeles [2]). Sagaens stedkundskab er uimodsigelig nöjagtigt, og de fejl, der findes, hidrører fra den dårlige håndskriftlige overlevering [3]). Den i sagaen fremtrædende tradition er i alle henseender troværdig. Den stemmer godt med andre kilder, og dens tidsregning er ret god [4]). I Kristnis. kap. 11 (jfr. Fornms. II, 239, Flat. I, 444, hvor der henvises til vor saga) findes forholdet mellem Digrketill og Torleif d. kristne fremstillet, men denne fremstilling synes ligefrem at være et uddrag af sagaens beretning. Med de øvrige østfjordske sagaer stemmer den godt, undt. m. h. t. et par navne, der findes i Þorsteins saga; men hdskrifterne er så unge, at dette bliver uden betydning. Med Ldn. stemmer den ganske [5]), men indeholder nogle flere navne end den. Et vist slægtskab synes at være tilstede mellem bægge kilder, men det er næppe umiddelbart på nogen af siderne.

---

1) Kun enkelte gange nævnes uden videre personer, men de er lidet vigtige.

2) Jfr. s. 25: „som vi kalder Smjörvatshede“.

3) En fejl er det, når Tunga i Sunnudal siges (s. 41) at ligge på samme side som Hof; det rigtige fås blot ved at ændre *þeim* til *hinum*.

4) Der findes dog vistnok her nogle fejl; se dr. *Jakobsen* s. XXVII—VIII.

5) Kun navnet *Ásbjörn* er i Ldn. *Arn-*.

Sagaens alder kan nogenlunde bestemmes, ikke just derved, at den nævnes i slutningen af Þorsteins saga, men fordi den er benyttet i Kristnisaga; altså er den snarest noget ældre end o. 1200; dens klassiske form og stil forbyder også at göre den yngre. Når bisperne Torlak og Páll omtales i dens slutning, strider det i og for sig ikke imod dette resultat, men denslags genealogier er ikke til at stole på; de kan så let være senere tilföjede, hvad mange eksempler viser.

Nogle udprægede forf.interesser lader der sig ikke klart påvise; tidligere skikke og ret omtales et par gange (s. 31, 38) samt gældende love (s. 31, 41). De bemærkninger, der i så henseende findes, synes at være rigtige og tildels stemmende med Grágás. At optegneren er gejstlig, fremgår for det første af den sympati, som Torleif d. kristne åbenbart nyder, dernæst af den måde, hvorpå begravelsen af de faldne omtales (s. 44: »mindst tilfreds med, at de ikke nåde at begrave deres venner og kære frænder«) [1]).

Endelig skal det bemærkes m. h. t. bægge disse sagaer, at de synes at vidne om et vist fællesskab i stil, — ikke just dog om en fællesforfatter — idet de har en forkærlighed for anbringelsen af ordsprog; af sådanne findes en hel del i dem bægge.

Droplaugarsona saga. Sagaen findes i AM 132 fol.; desuden haves et mbrblad fra 15. årh. i AM 162 fol.; dette er, for så vidt som det er muligt at læse det, udgivet af *Kr. Kålund* i Arkiv f. nord. fil. III. Forholdet mellem disse to hdskrr. er her vistnok rigtig bestemt. Der er kun tale om én saga; 162 synes enkelte steder at have det oprindelige; dens stil tyder på et ældre standpunkt end 132s. På den anden side er teksten her öjensynlig noget udvidet. Udgave i Austfirðingasögur.

Først göres der kort rede for hovedpersonerne, Dropløgssönnernes forfædre to slægtled igennem, først landnamsmanden Ketill þrymr og hans broder Atle grød. Der dvæles særlig ved, hvorledes Ketill i udlandet løskøbte en fangen jarledatter, Arneiðr, hvilken han ægtede. Deres sön var Þiðrande, der døde ung, men efterlod sig to sönner, Ketill og Torvald, der delte arven. Torvald blev gift med bondedatteren Dropløg og havde med hende to sönner, sagaens hovedpersoner, Helge og Grímr, der beskrives. En

---

1) *Meissners* bemærkning herom (s. 72) synes mig ikke rammende.

mængde andre personer indføres på sædvanlig vis; særlig Spakberse, hvis datter blev Þiðrandes hustru, og en anden Berse, samt den 3. hovedperson, hövdingen Helge Ásbjörnsson (k. 1—3). Helge var først gift med en Dropløg, der druknede, senere med Tordis todda, en datter af Broddhelge. Den første egenlige begivenhed, der fortælles, er at en arbejder, Torgrim tordyfel, udspredte det rygte, at Dropløg, Torvalds hustru, ikke havde været sin mand tro; dette var et slags nid *(illmæli)*; hendes unge sönner, henholdsvis 13 og 12 år gamle, dræbte Torgrim, og dette har hele sagaens øvrige indhold til følge. Først fører det til det dødelige had mellem Dropløgsönnerne og Helge Ásbjörnsson, hvis frigivne den dræbte var. Ganske vist kom der forlig istand og bod blev given, men Helge Dropl.s var ikke tilfreds dermed. Han lærte nu lovkyndighed hos Torkel Geitisson, og finder lejlighed til at yppe strid med Helge Ásbjörnsson, så at denne endog mister endel af sit godord (k. 3—6). Endelig forefaldt en begivenhed, der skulde blive skæbnesvanger. Dropløg havde giftet sig igen, men hendes mand blev dræbt af Helge og Grímr, vistnok ikke uden hendes medvirkning, hvorpå hun forlod landet. Drabsagen overtoges af Helge Ásbj., og Helge Dropl. dömtes til 3 års fredløshed, men han rejste ikke udenlands og lod som der intet var sket. Det kom da endelig til en afgörende kamp, hvor Helge Dropl. faldt og Grímr blev hårdt såret. Alt dette skildres meget nöjagtig (k. 7—10). Efter at Grímr var bleven helbredet, tænkte han kun på én ting, hævn; han sørgede dybt over sin broders død. Det varede da ikke længe, inden han fik lejlighed til at tage Helge Ásbj. af dage på en måde, der minder om, hvorledes Gisle Súrsson dræbte Torgrim (k. 11—13). Grímr dömtes nu fredløs og rejste til Norge. Her kæmpede han, for at frelse en bondes datter, med vikingen Gauss og fældede ham; selv fik han sådanne sår, at han døde deraf (1006, k. 14—15). Hans hustru, der var rejst udenlands med ham, drog tilbage til Island; hendes og Grims sönnesönnesön, Torvald, var det, »der fortalte denne saga« (se ovf. s. 214).

Dette indhold er godt og logisk ordnet. Indledningen er kortfattet, personalhistorisk vejledende, men der er intet deri, som på nogen måde kan vække en formodning om, at den skulde være en forkortelse af en længere saga, der engang skulde have eksisteret, og endnu mindre gör fortsættelsen det. Der har ganske sikkert aldrig eksisteret nogen anden saga om Dropløgsönnerne end den,

vi har [1]). Som saga er den fuldstændig afrundet. Forbavsende er den mængde personer, der nævnes og benyttes i en ikke större saga, men alle grupperer de sig om de to egenlige modstandere, Helgerne, og alle tjæner de, hver på sin måde, til at sætte begivenhederne i gang [2]). Disse afføder ikke altid hinanden på den mest direkte måde, men de alle nærer og forøger forbitrelsen mellem Helgerne, lige til den sidste blodige kamp imellem dem. Sagaen minder endel om Reykdœlasaga.

Sagaens kilder er to slags, traditionen (antydet s. 163) og så endel vers, et af Helge Ásbjörnsson og 5 af Grímr, der alle bestemt er ægte (I, 519—20); de egnede sig godt til at danne et slags kærne for historien. Hvorvidt denne overlevering er korrekt og begivenhederne rigtig fortalte, er vanskeligt at kontrollere. Men hovedpersonerne er alle andensteds fra velkendte, og der er intet, der strider imod tidsregningens sandsynlighed; hvad der meddeles, besidder en indre troværdighed i og for sig, der næppe kan angribes. Hvad der i sagaens slutning fortælles om heksen Gefjon i Norge er ikke alene ganske underordnet, men stammer fra en gammel folketro, der intet har med sagaens pålidelighed i historisk henseende at göre.

Hvad forholdet til Ldn. angår, er hovedslægtregistrene overensstemmende. I Ldn. fortælles også om Ketils besøg hos Véþormr i Jæmtland, hvor han ægtede Arneiðr. Der er et par mindre betydende afvigelser, som at hendes moder, sagaens Sigrid, her kaldes Ólöf, samt at det i Ldn. er Véþorms sön Holmfast og hans søstersön Grímr, der har hærtaget hende og moderen, medens det i sagaen er Véþorms 3 brødre, der har gjort det. Véþorm selv siges at have været en sön af Vémundr d. gamle, i sagaen derimod en sön af Rögnvald, sön af Ketill raumr. Hvad der her er rigtigst, er usikkert. Men det er vel at mærke meget gamle slægtregistre og ikke-islandsk-norske begivenheder, der her er tale om [3]). Der er

---

[1]) Den „længere saga", der er udgiven af dr. *Kålund*, 1883, er, som udgiveren i sin fortale grundig har påvist, intet oldtidsskrift, men et produkt fra det 16. årh., der intet har med oldtidslitteraturen at göre.

[2]) Der er i sagaen intet overflødigt; kap. 9 begynder med en bemærkning om Flose Þórðarson, der kunde synes æmnet uvedkommende; men den tjæner til at forklare, hvorfor Torkel Geitisson er fraværende (s. 169).

[3]) Heller ikke har det noget at sige, når en Grímr (s. 143) siges at have bot hele sin tid på Búrfell, medens han ifl. Ldn. først bode 4 år et andet sted (s. 315).

ingen direkte forbindelse mellem sagaen og Ldn. og dog stemmer de i alt væsenligt. Blandt sagaens personer er Hallsteinn d. breddölske; hans 3 sönner nævnes (s. 145): Tord, Torkel, Eindride; s. 149 nævnes de Torodd, Torkel og Einarr; s. 156 ligesom det første sted; her har man en håndgribelig afskriverfejl på et af stederne[1]. Derimod er der en i sagaen oprindelig urigtig sammenblanding af to forskellige Berser og deres familjer[2]. Ligeledes er det urigtigt, når Hrafnkell Þórisson kaldes Helge Ásbjörnssons brodersön for fætter (s. 145, 171), men her foreligger der vistnok atter en afskriverfejl, ti på sidste sted kaldes han i tillægget i den længere Dropl.s.saga blot »frænde«, og dette tillæg er taget fra et godt, gammelt hdskr. af vor saga.

Som vænteligt var, findes ingen umotiveret optræden af personer. Derimod findes pludselig tilnavne, der ikke tidligere er anvendte[3]. En enkelt gang har fortælleren glemt at forklare eller göre sin fremstilling fuld klar. Det er Helges ulovlige udnævnelse af Án trud (gögler) til dommer (s. 150), men vi må slutte, at Án har savnet de nødvendige betingelser derfor, uagtet disse var få og ubetydelige (jfr. Grágás III, 597), og Án kaldes dog bonde[4].

At det er bygdetraditioner, der foreligger i sagaen, er klart deraf, at optegneren afgjort er fra sagaens egen egn, som han til punkt og prikke kender og nöjagtig beskriver (f. ex. s. 160). Han ved, at den og den skåle endnu i hans tid står (s. 156), og han ved, hvilke forandringer der er sket (s. 143) osv. Det er således sikkert, at forskellige fejl ikke stammer fra ham, men fra afskrivere[5]. Særlige forf.-interesser er ikke fremtrædende; det skulde da netop være interesse for lokaliteter. Vi får lejlighedsvis oplysninger om gamle skikke, som den at bringe barselkoner mad — hvad der i det

[1] S. 173 og 174 kaldes en og samme kvinde snart Sigrid, snart Friðgerðr — atter afskriverfejl.

[2] Side 145 nævnes Berse Össurson og hans sön Holmsteinn; s. 150 siger denne, at Helge Ásbj. har været gift med hans søster; hermed menes Dropløg, hvis tragiske endeligt meddeles s. 146, men her kaldes hun Spakberses datter; s. 144 er denne nævnet som fader til Hávarr, hvis sön er Berse.

[3] S. 161 (Þórðr skarfr), s. 162 (Þorkell svartaskáld, Helge magre).

[4] Uagtet der her ikke er tale om en altingsdomstol, må forholdet have været det samme for bygdetingsdomstolene.

[5] S. 146 *ofan* f. *upp*. sst. *Geirdalsá* f. *Geit-*, s. 149 *Forsdals* f. *Fljóts-*, s. 159 *út* f. *upp*, (s. 164) f. *útan*, s. 166 *vestan* f. *austan*.

mindste nogle steder har været skik på Island lige til vore dage [1]. At optegneren er en gejstlig mand, synes at måtte sluttes af den bemærkning, at der blev hæntet en præst til den døende Grímr (s. 175), jfr. opfattelsen af dåbsforholdet mellem Helge og Össurr (s. 163).

At sagaen er forfattet endnu i det 12. årh., er ingen tvivl underkastet; det er den bekendte slutningsbemærkning, som taler om en hjemmelsmand fra årh.s begyndelse, der her hæver enhver usikkerhed. Hermed stemmer sagaens i det hele gode fremstilling og hele klassiske form og indretning.

M. h. t. sine personskildringer er sagaen heldig. Alle hovedpersonerne, navnlig Dropløg og hendes sönner, samt Helge Åsbjörnson er godt og klart skildrede, hver med sine udprægede egenskaber. Om Dropløg har været sin mand utro, lader sagaen stå hen, men synes dog at hælde til den mening, at hun ikke var det. Derimod er der næppe tvivl om, at det egenlig er hende selv, der volder sin anden mands død. Helge Dropl.s er den overmodige lovkyndige, der spiller höjt spil; tilsidst må han sande, at hovmod står for fald; egenlig sympatetisk er han ikke; det skulde da snarest være i sit forhold til den smukke Tove hlidarsol; scenen mellem dem (s. 157) er smukt skildret. Derimod er broderen Grímr en særdeles sympatetisk skikkelse. I modsætning til Helge gifter han sig og bor som dygtig bonde på sin gård. Men han elsker sin broder med rørende trofasthed, og han har ingen ro i sin sjæl för han er hævnet. Hans skæbne og død er langt mere gribende og har et ganske andet tragisk skær end broderens; han var utvivlsomt et langt bedre menneske end Helge. Denne modsætning mellem brødrene er også tildels fremhævet i beskrivelsen af dem (s. 145). Helge Åsbjörnsson minder noget om Gudmund den mægtige. Han er i grunden en fredsommelig mand, men efter mange gange at være bleven tirret, gör han endelig med kraft ende på ufreden og skaffer bygden ro. Han er nok så tiltalende som hans navne.

Sagaen omspænder i virkeligheden — når bortses fra dens allerførste del, indledningen — kun nogle få år, nemlig o. 970—1006; tidsregningen er ret god og uden anstød. Sagaen slutter med den bemærkning, at Helge Dropløgsson døde året efter at Tangbrand kom til Island, ɔ: 998, og dette er utvivlsom rigtigt. S. 173

---

[1]) Jfr. bemærkningen om templet s. 148, om gangbar øre s. 154: interessant er den gamle forbandelsesformel s. 160: *fari þér í svá gramendr allir.*

hentydes der til Gunnarr østmand ɔ: Þiðrandabane, der kendes fra Þáttr'en om ham og Laxdœla. Hvis hentydningen er kronologisk rigtig, må det i de sidstnævnte værker være uhistorisk, når Gunnars ophold hos Gudrun sættes i forbindelse med hendes giftermål med Torkel Eyjolfsson.

Hrafnkels saga freysgoða. Denne saga findes så at sige kun i papirsafskrifter, særlig AM 156, 158 fol; kun et skindblad, AM 162 a fol., haves, der har tilhørt originalmembranen. Teksten kan siges at være god i det hele, men der er naturligvis nogle afskriverfejl som sædvanlig. Udgave i Austfirðingasögur.

Sagaen begynder med den sædvanlige redegörelse for hovedpersonens fader, der er en af landnamsmændene[1]). Han hedder Hallfreðr og har sönnen Hrafnkell. Denne nedsætter sig i en hidtil ubebot dal, som tager navn efter ham. Så nævnes flere af sagaens vigtigste personer, særlig en Bjarne og hans sönner Sámr og Eyvindr (der bliver købmand), samt Bjarnes broder Torbjörn, der har mange börn, deriblandt sönnen Einarr. Denne redegörelse afbrydes på en ejendommelig måde, idet der ind i mellem omtalen af brødrene anbringes en beskrivelse af hesten Freyfakse, der tilhørte Hrafnkell og som var viet til guden Frey. Hrafnkell havde aflagt det løfte, at enhver, som red den hest, skulde bøde med døden. Med et rigtigt blik for, hvad der er hovedsagen, er dette ordnet således. Det er netop hesten, som volder alle ulykkerne, og uden hvilken Hrafnkell aldrig havde fået en saga. Den derpå nævnede Einarr Þorbjarnarson bliver taget som tyende af Hrafnkell, og han opfører sig til sin husbonds fulde tilfredshed. Men engang traf det sig så, at han manglede en del af fårene. Han vil derfor foretage en grundig eftersøgning mellem bjærgene; da han nu skal til at skaffe sig en hest, løb de alle for ham; kun Freyfakse stod stille, som var den fastnaglet til jorden. Og vi aner, hvad der vil ske. Naturligvis tager Einarr hesten og bruger den hele dagen; han mener, at Hrafnkell aldrig får noget at vide derom. Da han så slap hesten løs, er det, som om den fik en pludselig indskydelse, farer afsted hjem til gården og vrinsker alt hvad den kan. Hrafnkell opdager således, hvad der var sket; det bedrøver ham, men sin ed tro er

[1]) Når begyndelsen lyder: „Det var i Harald hårfagres dage“ med hele Haralds slægtregister til Olaf trételgja, er denne begyndelse sikkert sekundær.

han nødt til at slå Einarr ihjæl. Det er klart, at det hele er skæbnens tilskikkelse, det er en höjere magt, vi kan sige, et höjere tyranni, der mager det således. Hrafnkell tilbyder Einars fader en anselig sönnebod, men han vil ikke modtage den. Han vil kun andres voldgift, men den vil Hrafnkell ikke underkaste sig. Torbjörn tyr nu til sin brodersön, den retskyndige Sámr; sagen kom for altinget, og med et par vestlandske hövdingers hjælp vinder Sámr sagen og Hrafnkell dömmes fredløs. Sámr udfører straks eksekutionsdommen. Hrafnkell jages efter at være bleven mishandlet bort fra sin gård, blottet for alt, og kommer i etslags fornedrelsestilstand. Han bosætter sig i naboherredet, og det lykkes ham ved sin dygtighed at blive en anset hövding igen. Hans sindelag er nu i det hele blevet ændret og mildnet ved modgangen, og han skaffer sig mange venner. Han lader, som han helt har glemt den gamle sag. Men han tænkte kun så meget dybere på den i sit stille sind og væntede kun på lejlighed til at skaffe sig oprejsning. Han får da først lejlighed til at overfalde Sáms uskyldige broder og dræbe denne, hvorpå han angriber Sámr og tvinger ham på hårde vilkår til at forlade sin gård (Hrafnkels egen gamle gård). Sámr søger nu forgæves hjælp hos de samme Vestlændere, men de vil ikke hjælpe ham, da han i sin tid ikke har fulgt deres råd, men ladet Hrafnkell beholde livet. Sámr får aldrig nogen oprejsning. Hrafnkell lever på sin gård til sin dødsdag, æret og agtet af alle. Hans sönnesön var Helge Åsbjörnsson, en af hovedpersonerne i Dropl.s.saga.

Med h. t. sin komposition er sagaen et mesterstykke, en ren perle blandt slægtsagaerne. Den udgör et pragmatisk hele fra først til sidst, ligesom på en måde Gunnlaugssaga; det hele foregår i løbet af nogle få år ved midten af det 10. årh. Der er én tråd, der går gennem sagaen. Det er skæbnen eller guderne (Freyr), der med hesten som middel volder alle begivenhederne. Fremstillingen er lykkedes fortrinlig, og hvad der skulde fremhæves, det fremhæves til rette tid og på rette sted. I stilistisk henseende er sagaen også meget god, skönt stilen næppe er på höjde med kompositionen. Den er karakteristisk ved de mange og lange samtaler, tildels af ræsonnerende art (jfr. Heiðarvígasaga) og tyder på, at vi her har med en virkelig forfatter at göre. Hrafnkell siger bl. a. (s. 103): »vi vil nu fortryde dette, at vi har sagt for meget (en hentydning til eden); sjældnere vilde vi komme til at angre, hvis vi havde udtrykt os mindre stærkt«. Sligt er ikke Hrafnkels, men en forfatters ord. Lige sådan er tjænestekvindens tale (s. 128—29) noget unatur-

lig i hendes mund, og det er atter en forfatter, der her fører ordet gennem et slags talerør. Der findes mange ordsprog også i denne saga. Skönt den historiske fremstilling er simpel, forekommer dog ejendommelige eller billedlige ord og udtryk, man ellers sjælden støder på, som når det (s. 132) efter drabet på Eyvindr hedder: »arbejdet var trolig (pålidelig) udført« (ɔ: de var alle døde). At stilen tilhører den klassiske tid, må betragtes som sikkert, og at kompositionen forbyder at sætte sagaen til en senere tid end o. 1200, er en afgjort sag; den kan godt være ældre.

Personskildringen står på höjde med kompositionen. Hrafnkell træder frem som en altbeherskende forgrundsfigur. Han er den ivrige Freysdyrker — hvilket fører ham til at aflægge den skæbnesvangre ed. Han er først overmodig, og dog viser han overfor Torbjörn, Einars fader, höjsindethed i sine tilbud og følelse af begået uretfærdighed; det gör en ondt for Torbjörn, at han ikke vil modtage disse tilbud. På altinget er Hrafnkell sorgløs og overrumples, ligesom han også straks efter overrumples hjemme på sin gård. Ved modgangen ændres hans karakter, han bliver fredeligsindet og, fremfor alt, r a t i o n a l i s t i s k. »Jeg tror det er tant at tro på guder« ytrer han, og han blotede aldrig mere. At han hævnede sig på Sámr, er ganske i sin orden. Sámr beskrives som lovkyndig og meget voldsom af karakter, og hans optræden svarer fuldstændig hertil. En tredje karakter er hans farbroder Torbjörn; denne er smålig og ondskabsfuld, dertil lidet begavet og kortsynet og, når alt synes at gå ham imod, en ren uselryg (han græder på altinget s. 109). Hans sön Einarr er derimod sympatetisk, tro og ligefrem; vi tilgiver ham gærne benyttelsen af Freyfakse og beklager hans skæbne. Et særdeles anskueligt billede får vi også af de to Vestlændere, Þjóstarssönnerne, der støttede Sámr.

Sagaen og Ldn. er ganske uafhængige af hinanden. Hrafnkels fader hedder i Ldn. Hrafn, ikke Hallfreðr; hvad sagaen beretter om fjældskredet i forbindelse med denne, fortæller Ldn. om Hrafnkell selv [1]). Det er blevet udtalt bl. a. i fortalen til den 1. udgave af sagaen og af *G. Vigfússon*, at det snarest er sagaen, der her har ret, og til støtte herfor har man udpeget stednavne med Hallfreds- og ikke med Hrafns-navnet. Desuden er sagaen åbenbart nöje lokalkendt i de pågældende egne; den ligefrem svælger i beskriv-

[1]) Når sagaen taler om en ged og en buk, der begravedes under skredet, nævner Ldn. en so og en tyr. Stednavnene taler for det første.

elser af bygden, bjærge, rejseruter osv.[1]), ikke alene indenfor herredet, men også af ruten mellem det og altingspladsen ad to veje. Forf. er vidtberejst, og hans skildringer er tilforladelige og overensstemmende med de virkelige forhold. Ldn. indeholder derimod et stednavn, Steinrøðarstaðir, der er og har været ganske ukendt (fejl for Hallfrøðar-?). I det unge æventyr, Brandkrossaþáttr, findes rigtignok det samme navn, men det er fordi Ldn. her er benyttet.

Af påviselige unöjagtigheder findes kun meget få. Sagaen lader Þormóðr Þjóstarsson på Alftanæs være gift med Þórdis Þórolfsdatter (Egils stedatter) fra Borg (s. 110); dette kendes ikke andenstedsfra; i Egilss. er hun kun gift med Grímr på Mosfell. Er det rigtigt, må Þormóðr have været Þórdis' første mand, hvilket efter tiden godt kan have været tilfældet. At det ikke omtales i Egilss., må da bero på, at dette giftermål var uden al betydning for sagaen som sådan. Rimelig foreligger der dog en fejl i Hrafnkelss., eftersom Ldn. heller intet ved om giftermålet; her er nemlig Þormóðr gift med Þuríðr Þorleifsdatter (s. 48).

Sagaen viser interesser for lovkyndighed og processer, og indeholder adskilligt af vigtighed i så henseende[2]), for ikke at tale om de geografiske kundskaber.

At sagaen er ført i pennen af en gejstlig, er vistnok utvivlsomt. Han har historisk interesse for den gamle gudedyrkelse, men det er klart, at han føler en vis indre tilfredsstillelse ved at beskrive, hvorledes de gamle guder bliver behandlede (s. 125; hvor gudebillederne plyndres og templet brændes); ligeledes når han fortæller om omslaget hos Hrafnkell[3]). Og dog er der ikke tale om nogen stødende udgydelse af subjektiv art, som man vistnok ikke vilde have undgået at læse hos en fremmed latinsk forfatter.

Helt fri for afskriver- og bearbejderændringer er sagaen ikke; således er forklaringen af ordet *vápnatak* en senere tilföjelse. Den udførlige beskrivelse af Fljótsdalsherað (s. 97), og endel andre sætninger er noget mistænkelig. Men i det hele og store må sagaen vistnok siges at være bevaret i sin oprindelige form.

---

1) Sagnet ved (s. 103) at Einars gravhöj (*Einarsverða*) bruges som midaftensmærke for sæteren.

2) S. 116—17 (domstolen), sst. udtrykket *miskviðalaust*, s. 118 (vápnatak; forklaringen af ordet er öjensynlig en interpolation). s. 121 (konfiskationsdommen, stemmer med Grágás).

3) *Meissner* bestrider (s. 71—72), at dette kan vise forfatterens gejstlige stand.

Njarðvíkingasaga, hvortil der henvises i Laxdœla, er en tabt saga. Det kan ikke være Gunnars þáttr Þiðrandabana, der dermed menes, heller ikke Vápnfirðingasaga.

6. **Njálssaga** (Njála, Brennunjálssaga). Af denne saga findes flere membraner og membranbrudstykker. De vigtigste er AM 468, 4°, der danner det egenlige grundlag for udgaverne, fra o. 1300; 132 fol., 133 fol. (o. 1300), 2868, 4° i den gamle kgl. saml., 2870, 4° sst. Alle brudstykkerne er fra tiden o. 1300 og den følgende tid. Kun ét, Cδ, er fra tiden för 1300, og næppe yngre end fra o. 1280. Uagtet der er så mange hdskrr. og brudstykker, er der dog kun tale om én eneste bearbejdelse; nogen forskel m. h. t. tilstedeværelsen eller manglen af hele afsnit er der ikke. Men der er mange stilistiske afvigelser og enkelte realitetsforskelligheder tilstede. Hdskrr. i det kongelige bibliothek (G og I, dets ældste del) synes ofte at frembyde ældre og rigtigere tekst end de andre. Vigtigst er det imidlertid, at der som sagt foreligger kun én bearbejdelse i det hele, et resultat, som på den anden side i litteraturhistorisk henseende er bedrøveligt nok. I andre tilfælde har netop hdskrr. kunnet vise os interpolationer og har ført på spor efter den gamle tekst, men her må vi søge andre kriterier.

Som sagaen nu foreligger, er den den længste slægtsaga og i flere henseender af en ejendommelig og afvigende art. Vi skal i korthed søge at give en oversigt over dens mangfoldige og brogede indhold [1].

Sagaen begynder med at fortælle om hövdingen Mörðr gige på Rangárvellir og hans datter Unnr, samt i forbindelse hermed de fra Laxdœla bekendte brødre, Hrútr og Höskuldr. Den første frir til Unnr, men da han skal til at holde bryllup, tvinger et dødsfald i Norge ham til at rejse. Hrútr stifter i Norge et for ham skæbnesvangert, intimt bekendtskab med Gunnhild kongemoder, der fremstilles meget erotisk. Hrútr udfører bedrifter på vikingetog, vender så hjem, egenlig mod Gunnhilds vilje, og ægter Unnr; samlivet er uheldigt, og hun forlader ham; sagen bilægges på altinget (k. 1—8; tiden o. 963—7?). Der følger nu et afsnit (k. 9—17) om den anden

[1] Foruden udg. 1875 findes Nj. udgiven i Sagabibliothek XIII (1908); Litteratur: *Bååth*: Studier (1885) og særlig *Lehmann—Carolsfeld*: Die Njálssage (1883) og *min* modafhdl. Om Njála i Aarbøger 1904, samt (herimod) *K. Lehmann*: Jurisprudensen i Njála i Tidskr. f. retsvidenskab 1905.

broders, Höskulds, datter Hallgerðr (allerede nævnet i 1. kap.), hendes to giftermål og de dertil knyttede tildragelser; særlig bemærkes, at hun direkte eller indirekte volder sine mænds død. I k. 18 meddeles Mörðs død, og nu først, i k. 19—20 indføres hovedpersonerne Gunnarr og Njáll, som straks efter kommer til at spille en rolle i Unns sag mod Hrútr, der ikke har udredet det hende tilkommende gods. Gunnarr søger råd hos Njáll; idet han følger dennes råd (den listige plan med »Kaupaheðinn«), tvinger han Hrútr til at udrede pengene (k. 21—4). Hövdingen Valgarðr d. grå indføres nu; han ægter Unnr og har med hende sönnen Mörðr, der er bestemt til at spille en så stor rolle i det følgende. Herefter beskrives Njálssönnerne og flere andre personer indføres (Ásgrímr, hvis datter Helge Njálsson ægter; k. 25—7). Gunnarr rejser udenlands, vinder guld og ære, kommer hjem igjen, træffer Hallgerðr på altinget, bliver indtaget i hende og ægter hende (k. 28—33). Nye personer indføres, særlig Sigfússönnerne, Gunnars slægtninge, blandt hvilke Þráinn er den fornemste (k. 34), hvorpå et afsnit (k. 35—45) følger om venskabet mellem Njáll og Gunnarr, samt om fjendskabet mellem deres hustruer og de gensidige drab, de besörgede på hinandens huskarle. Så atter nye personer, Gissurr hvide og Geirr gode, Gissurs slægtning Otkell og hans familje (k. 46—7), og nu kommer der fart i fortællingen. Hallgerðr lader under en dyrtid stjæle hos Otkell; dette er ophavet til Gunnars ulykke og bevirker, efter flere forudgående sammenstød og kampe, til slutning hans død, der udførlig fortælles. Under alt dette indføres nye personer, der efterhånden kommer til at gribe ind i begivenhedernes gang (Rúnolfr gode, Skapte, Starkaðr og hans familje; der er tale om hestekampe m. m., ligesom også Mörðs giftermål med Gissurs datter berettes; k. 47—77). Hævnen efter Gunnarr og slutningsforliget beskrives (k. 78—80); hermed er sagaen om Gunnarr egenlig ude. Dog knyttes der endnu hertil et kap. (81) om hans broder, Kolskeggs skæbne. Nu genoptages fortællingen om Þráinn; hans udenlandsrejse og æventyr i Norge i anledning af skurken Hrapps færd og banditstreger i Norge, der udførlig berettes. Også Njálssönnerne, Grimr og Helge, er rejst udenlands; de opholder sig først hos Sigurd jarl på Orknøerne, og her træffer de sammen med en af sagaens vigtigste hovedpersoner, Kåre Sölmundarson. De rejser til Norge, indvikles her i sagen mellem Þráinn og Hakon jarl i anledning af Hrappr og bliver ilde

medhandlede af jarlen[1]). Efter at være komne hjem, afkræver de Þráinn en erstatning for, hvad de for hans skyld har måttet döje; da han nægter dette, og de ovenikøbet hånes af Hallgerðr og Hrappr, opstod der bittert had mellem dem og Þráinn, og det endte med, at denne blev dræbt af Skarphedin i det navnkundige overfald på isen på Markarfljot; hermed indledes den egenlige tragedie. Der kom først forlig i stand, og Njáll tog Þráins sön Höskuldr til opfostring (k. 82—94). Endnu »kommer« der nye mænd »til sagaen« og det er ingen ringere end hövdingen Flose Þórðarson og Hallr af Síða; i fortsættelse deraf fortælles om den voksne Höskulds frieri til Floses stolte broderdatter, Hildigunn, men hun nægter at ægte Höskuldr, medmindre han får et godord. Dette var lettere sagt end gjort. Ved Njáls berömte forslag om oprettelsen af femterretten (1004), hvortil der var knyttet oprettelsen af flere nye godord, gik sagen i orden. Höskuldr skaffer sig et af de nye godedömmer og ægter nu Hildigunn (k. 95—7). Herefter følger en episodisk beretning om Lýtingr på Sámsstaðir og drabet på Njáls uægte sön, Höskuldr, samt hævnen herfor (k. 98—9); dette fortsættes med k. 106, hvor Ámunde d. blinde, Höskulds sön, dræber Lýtingr, der dog siges at have betalt al den bod, han skulde. K. 100—105 er et særligt afsnit for sig, der handler om kristendommens indførelse, og særlig om Tangbrands mission på Island; han skal have døbt Njáll. — Valgarðr d. grå siges nu at være »kommen hjem« og være vred over de forandringer, der er sket, medens han har været borte; han opfordrer Mörðr til at sætte splid mellem Höskuldr og Njálssönnerne. Det lykkes Mörðr at göre dette, og Njálssönnerne begår nu sagaens mest tragiske drab, idet de tager Höskuldr af dage (k. 107—12). Nye personer (Gudmund d. mægtige, Snorre gode; k. 113—14). Der anlægges sag efter Höskuldr, forligsforslaget falder uheldig ud, særlig fordi Hildigunn har stemt Flose mod ethvert forlig. Sammensværgelsen mod Njálssönnerne indgås under höjtidelige løfter (der indføres i den anledning endnu nogle nye personer som Ingjaldr fra Keldur, Þorkell hákr; varsler omtales); toget mod Bergtorshvol og mordbranden fremstilles udførlig (k. 115—32). De nærmeste følger heraf meddeles, varsler på Floses gård, hans rejse til østlandet for

[1]) Hvad der her fortælles om Hakon jarl og Þráinn i anledning af Hrappr minder om, hvad der fortælles i þáttr om Oddr Ófeigsson, og synes lavet efter det.

at bede om bistand; sagsanlæg, samt den langvarige og meget interessante rettergang på altinget 1011, kampen dér og det endelige forlig (k. 133—45). Der var dog én mand, der ikke samtykkede i forliget, nemlig Kåre; han foretager nu sin berömte hævn (tildels sammen med den ypperlig gennemførte, komiske figur Björn i Mörk; k. 146—52). Nu begynder sagaens egenlige slutning. Flose rejser udenlands for at holde forliget; Kåre rejser også og får lejlighed til yderligere at hævne indebrændingen; i anledning af at nogle af mordbrænderne deltog i det berömte Clontarfslag (1014), indskydes en fortælling om dette og kong Brian (med Darradsangen; k. 153—8). Det sidste kap. (159) fortæller så om Kåres rejse til Rom, hans hjemrejse og endelige forlig med Flose, samt hans giftermål med Hildigunn. Flose rejser endnu engang til Norge for at hænte kirketømmer, men forliste undervejs — »og dermed slutter vi Brennunjálssaga«.

Når man ser på dette brogede indhold — hvoraf det ovenstående uddrag kun giver et svagt billede —, kan det ikke nægtes, at det i det hele og store er fortræffelig ordnet. Det ene afsnit er mere eller mindre afhængigt af det andet og viser samtidig hen til det følgende som forberedende dette. Dette sker dels på den sædvanlige måde, dels ved korte og indirekte bemærkninger, anelser, varsler og spådomme (særlig Hrúts og Njáls). De enkelte optrædende personer indføres efterhånden som de skal spille en rolle i sagaen, og dette göres udførlig, idet der i reglen til navnet föjes lange slægtregistre. For så vidt er sagaen ret enestående ved sin indretning. Det er för bemærket (s. 291), hvor usagamæssigt det er, at hovedpersonen, Njáll, først indføres i kap. 20 i steden for straks i det første kap.; i de foranstående kapitler handles der end ikke om hans forfædre. Men dette har sin store betydning sammen med andre mærkværdige omstændigheder, vi straks skal komme til. Hvad sagaens nuværende form og sammenhæng angår, kan vi henvise til *Bååths* udførlige redegörelse i hans Studier.

Vi må tage denne mærkelige sagas f o r m lidt nærmere i öjesyn. Som den nu i hdskrr. foreligger, er det klart, at den ikke kan være ældre end fra den sidste halvdel (3. fjærdedel) af det 13. årh. For så vidt har de to forfattere, der har gjort Njála til genstand for grundige undersøgelser, *K. Lehmann* og *H. v. Carolsfeld*[1]),

---

1) I det følgende betegnet ved L—C. I sin modafhdl. har *Lehmann* oplyst, at s. 1—139 er af ham, medens resten, ɔ: de 4 „anhang“ er af *v. Carolsfeld*. Betegnelsen (L—C) beholdes dog i teksten.

tilnærmelsesvis ret; dog er de tilböjelige til at göre den endnu yngre (hvad der på grund af hdskrr.s forhold er umuligt). Disse samme forfattere er også tilböjelige til at tro, at sagaens form ikke er den oprindelige, hvad versene, kristendomsafsnittet og afsnittet om Brian angår (og hertil har *Bååth* sluttet sig). Dette er rigtigt nok; de her antydede indskud er nu i og for sig betydningsfulde nok; men der kommer andre, tildels meget mærkelige omstændigheder til, der viser, at vi ikke kan blive stående ved det resultat.

Vi skal begynde med versene. L—C's bemærkninger om disse er i det hele og store rigtige (s. 145—60). Der er åbenbart forskel tilstede mellem sagaen om Gunnarr og den sidste del, om Njal. Bortset fra versene i kristendomsafsnittet, Darradsangen samt et par kvædlinger, Brianversene og varselversene, er vistnok alle sagaens øvrige vers uægte, d. v. s. forfattede i en sen, tildels meget sen tid. Nogle, navnlig de, der findes i sagaens sidste del, de af Kåre og Móðólfr, er de ældste og tilhører, hvis de da er uægte, måske det 11. årh., medens de øvrige først tilhører tiden ved 1300 og det 14. årh. De fleste af disse findes da også kun i enkelte hdskrr., ja tildels kun i ét. Ejendommeligt er det, hvorledes de optræder i F (AM 468); de findes her, hvad der er næsten enestående, i marginen eller efter sagaen tilföjede med henvisningstegn, og de er skrevne med en anden hånd end hovedhdskr. Disse vers findes i kap. 44, Sigmunds nidvers (de mangler i A, G, I), Skarphedins vers sst., i k. 45, 79, 92, 99, Gunnars i k. 54, 62, 63, 72, 77; ligeledes Unns vers i k. 7. Man lægge mærke til, at sågodtsom alle disse findes i sagaen om Gunnarr. Både de sproglige former og metriske uregelmæssigheder lader ingen tvivl om deres art tilbage; men disse vers stammer næppe alle fra én og samme forfatter, og de er ikke alle indsatte til samme tid. Ægte nok er derimod versene i kap. 77 om Gunnars død; det ene af Þorkell elfaraskáld, hvis udtale *tvá* og versets tone viser, at han ikke er ældre end fra o. 1250—1300, og af Þormóðr Óláfsson (hans vers kun i ét hdskr.), der vides at have levet o. 1330(!). Men i sagaen er disse vers, ialfald det sidste, uægte, d. v. s. ikke indsatte af dens forfatter; det er umuligt. Alle versene er således tildigtninger og indskud [1]).

De samme forfattere har, ligesom også *G. Vigfússon*, udpeget kristendomsafsnittet, k. 100—105, som indskud. Og dette er rigtigt.

---

1) Om hele dette spörsmål kan henvises til min afhdl. s. 93—97.

For det første er det på et kronologisk urigtigt sted, nemlig efter fortællingen om femterrettens oprettelse (1004). Dernæst indeholder det en episode, der så at sige helt og holdent falder uden for sagaens ramme og er den uvedkommende; det strider således mod sagaskrivningens simpleste regler, og dobbelt påfaldende er det netop i Njála, hvis to hovedafsnit i det hele er så godt sammenarbejdede. Der er ingen tvivl om, at det af en bearbejder er indsat i steden for en ældre, kort bemærkning om, at Njáll lod sig døbe af Tangbrand, en bemærkning af lignende art som den, der virkelig findes k. 102_{19-20}. Afsnittet er et fortrinligt eksempel på en bearbejders virksomhed fra tiden ved 1300 eller den sidste halvdel af 13. årh. Han har kendt og haft en hel fremstilling af kristendomsforkyndelsen, og så indsætter han den uden videre i sagaen; han søger at sætte sin interpolation i en organisk forbindelse med det øvrige, men det lykkes ham ikke helt; tidsregningen er ikke rigtig; og udtrykket *þetta haust* (k. 100_{17}) står ganske isoleret for sig. At dette afsnit ikke engang findes i sin oprindelige form er sikkert; også det er bearbejdet; således er der her indskudt slægtregistre og dette er vigtigt[1]), ti det viser klart og tydeligt den samme indskudslyst, som findes i sagaens øvrige dele, den allevegne at indsætte lange stamtavler, endogså for de mindre personers og bipersoners vedkommende, ja endogså tildels i modsætning til, hvad der gælder enkelte af selve hovedpersonerne. De korte bemærkninger om mænd som Njáll stammer fra den oprindelige saga, de lange registre op til förislandske, tildels sagnhistoriske personer en senere bearbejder. I begyndelsen af k. 105 findes Torgeir godes og hans hustrus slægtregistre; Torgeirs findes atter senere i anledning af, at hans sön Torkell hákr indføres. Bægge steder er den omtrent enslydende og stammer åbenbart fra samme kilde, samme mand, eftersom Torgeir der, i modsætning til alle andre kilder, kaldes »Tjörvason«. Disse slægtregistre svarer også fuldstændig til de lange genealogier i de uhistoriske sagaer, der udskriver Ldn. eller andre kilder. Hvorvidt selve kristendomsafsnittet er indkom-

---

1) I k. 102_{74-5} kaldes Tangbrands skib *visundr* (bemærkningen mangler dog i I), men dette er falsk; skibet hed *Járnmeiss*, som det også rigtig kaldes i slutningen af k. 103. Navnet beror på en afskrivers misopfattelse af verset i k. 102, hvor skibet omskrives ved *mástalls visundr* (!). Hjaltes nidvers og rejse fortælles spredt og konfust (102_{73} og 104 beg.).

met i sagaen för disse slægtregistre er dog tvivlsomt, men muligt er det.

Af en lignende art og oprindelse er det 3. ovf. anførte og anerkendte indskud. Der har i den oprindelige saga stået en kort bemærkning om, at 15 af mordbrænderne fandt døden i slaget ved Clontarf eller Brianslaget. Så er der atter i steden for indsat en udførlig beretning om slaget, som bearbejderene kendte fra en anden saga (eller en selvstændig Þáttr). Hvorvidt det stemmede med den oprindelige sagas harmoniske komposition, var noget han, ligesålidt som andre bearbejdere af ældre værker, brød sig om. Grænserne for Brianafsnittet i sagaen er rimeligvis rigtig antydede af L—C (ɔ: kap. 154_{11-46}, 155_{49}—156, 157_{6-91}, samt $_{94-229}$ omtrent). Dette indskud eller indarbejdelse af en fremmed tekst er interessant; den er foretagen således og således vævet ind i den oprindelige tekst, at de antydede stykker ikke ligefrem kan bortskæres, således at resten bliver et godt og fejlfrit hele. Der bliver »sår« tilbage. Så godt er sammenföjningen gjort.

Men nu er dette jo fortrinlige holdepunkter. Vi er nødt til at spörge: »er der da ikke *mere* af lignende art i denne ellers så underlige saga?«. Svaret må lyde, at den oprindelige *Njálssaga*, således som den må antages at have været, *helt igennem har undergået en bearbejdelse*. Før vi formulerer nærmere vor opfattelse af hele sagaværket, skal af betydning for bedömmelsen her kort fremhæves nogle hovedpunkter.

Der er da for det første *begyndelsen* af sagaen. Som Njála nu begynder, har aldrig nogen originalsaga begyndt. Efter en ganske kort indførelse af Mörðr gige (7—8 linjer), der i en Njálssaga ingen rolle spillede og i en Gunnarssaga en forholdsvis underordnet rolle, hedder det: »Nu drejer sagaen sig til Bredefjordsdalene«; en sådan vending — der jo ellers ikke vilde være det mindste påfaldende — er på dette sted, hvor sagaen endnu knap er begyndt, dobbelt stødende. Noget lignende kendes ikke i andre sagaer, og at dette er en bearbejders (kejtede) arbejdsmåde er på forhånd det sandsynligste.

I afsnittet om Hrútr (k. 2—6) er det særlig Hrúts udenlandsrejse og skildringen af Gunnhilds sanselighed, der bærer et stærkt efterklassisk præg og ser ud som en senere tids udmaling. Også navnet Sote på Hrúts modstander er mistænkeligt. At der dog er noget ægte, noget historisk i dette afsnit, er sandsynligt. Som ovf.

(s. 411) bemærket, passer det kronologisk meget godt, når Atle, en sön af Arnvid jarl i Gøtland nævnes i k. 5 (jfr. Egilss. s. 279).

Så er der afsnittet om Hallgerðs ungdomshistorie og tvende giftermål (k. 9—17), der fortælles meget vidtløftigt. Så godt som intet af alt dette hører til en Njáls saga, knapt nok til en saga om Gunnarr.

Fortællingen om Gunnars udenlandsrejse og vikingetog ser meget mistænkelig ud. Der er almindelige vikingehistorier uden nogen særtegnende karakter; der findes heri uægte vers af værste art (en lausavísa i hrynjandi!), hvad der dog har mindre at sige; der findes her fremmedord som *jústa* (i alle hdskrr.). Det hele er skrevet i en senere tids manér.

Med k. 80 er sagaen om Gunnarr ude. Det følgende bliver så i egenlig forstand Njáls og hans sönners saga. K. 81 handler rigtignok som også bemærket, om Kolskeggr, men det er sikkert et yngre tillæg, navnlig på grund af Kolskeggs dröm, der tydes som, at han skulde blive »guds ridder« (!). Kap. 87 og tildels 88 handler om skurken Hrappr; denne fortælling er forlængst og med rette funden meget mistænkelig. Bl. a. findes der her en fejlagtig opfattelse af afstanden mellem Lade (Hakon jarls berömte sæde i Trondhjem) og Gudbrandsdalen — lignende fejl findes ellers aldrig i de gode gamle sagaer —, foruden andre urimeligheder som »nøddeskoven« (87_{74} ff.); det hele er åbenbart en frugt af romantiske sagaers læsning. En så vidtløftig fortælling er desuden ikke her på sin plads. — Efter k. 97 har vi afsnittet om Lýtingr. Denne mand var gift med en søster til den dræbte Þráinn og var misfornøjet med, at han ikke havde fået noget af de givne bøder; derfor dræber han Höskuldr Njálsson. Dette kap. står for det første i strid med et tidligere sted, hvor det hedder at alle havde fået deres del af boden, »som ifl. loven havde ret dertil« (93_{16-17}); bægge dele kan ikke stamme fra en og samme forfatter. Dernæst — og det har ikke mindre at sige — står dette afsnit ganske for sig selv uden at bidrage det mindste til begivenhedernes udvikling, hvilket er i strid med, hvad der er sagaens beskaffenhed i øvrigt. Hvis et uvedkommende indskud nogen steds kan siges at være håndgribeligt, må det være her. Til dette afsnit slutter sig k. 106, om Ámunde blinde, der dræber Lýtingr. Dette kap. er helt afstikkende og af en ondartet legendarisk art, et rent makværk. Ámunde får et öjeblik med guds hjælp (!) sit syn tilbage for at kunne begå et drab og bliver straks efter blind igen. Hele stykket, kap. 98—9 med 106, er et

indskud og Njála uvedkommende[1]). Sagaen har måske oprindelig haft en kort bemærkning om Höskulds drab. Sammen med k. 100—5 minder hele dette afsnit (k. 98—106) om interpolationer i eddadigte og sammenstykninger af uensartede vers som særlig i Hávamál, hvor strofer hobes sammen, for at danne etslags bro fra det ene digt til det andet. K. 107 danner en fortrinlig fortsættelse af k. 97, og fra nu af er hele resten et udmærket sammenhængende hele, bortset fra Brianafsnittet.

Det er af alt dette tilstrækkeligt klart, at vi i den foreliggende saga umulig kan have en oprindelig Njálssaga. Mange forskellige enkeltheder belyser værkets karakter; nogle af disse bör her fremhæves.

Hallgerðr beskrives omtrent på samme måde hele tre steder (i k. 1, 9 og 33). Dette tyder ikke på en enkelt forfatter. Det 4. sted, hvor hendes hår beskrives (k. 13), er af en anden art. *Bååths* forklaring (s. 95 anm.) slår ikke til. — Njáls halvbroder, Holtaþórir, og hans 3 sönner omtales i k. 20 på en passende måde; ikke desto mindre indføres han atter på en lignende måde i slutningen af k. 96, hvis hovedindhold i øvrigt handler om Hallr og hans slægt, som om han ikke för var nævnet (»Þórir hed en mand«!), og dette findes i alle hdskrr. Dette kan kun stamme fra en bearbejder, og det er af betydning, eftersom det kaster lys over det foranstående kapitel og overhovedet de genealogiske præsentationer. Blandt Halls dér nævnte sönner nævnes ikke Kolr, der dog nævnes senere (kap. 146—7). — I slutningen af samme kapitel (20) antydes Njáls börn, men sönnerne nævnes først og beskrives i k. 25, uden at man kan se, hvorfor dette sker just her og ikke göres med det samme i k. 20. — I slutningen af k. 53 beder Otkell Rúnolfr i Dal om at lade sin sön nyde godt af deres venskab: heri skulde man have ret til at se en antydning af, at Rúnolfr engang senere træder hjælpende til; men noget sådant sker aldrig; det er som om Rúnolfs virksomme hjælp var gået tabt ved en overarbejdelse. — Kap. 59_{10} beskrives Högne, Gunnars sön, og atter, men kort, k. 75_{19}; her beskrives også Grane, men han nævnes dog på først nævnte sted; endnu engang beskrives Högne k. 78_{29} f. næsten på samme måde som för. Hertil kommer, at Högne k. 80 slutn. siges — i alle hdskrr. — at være »ude af sagaen«; ikke desto mindre nævnes han ikke mindre end 3 gange endnu, og på 2 af disse steder optræder han virkende. Dette er tydeligt nok. — Valgarðr grå, der næppe spiller anden rolle i sagaen end at komme og forsvinde og glimre ved sin fraværelse, snarest for at der kan blive

---

[1]) Afsnittet har været en af de mange omløbende småfortællinger; fordi de deri forekommende personer kendtes fra Njála, fandt det til slutning der en litterær havn. Naturligvis stammer sætningen i k. 109_{31-2} fra en bearbejder; dens magerhed og intetsigende, delvise usande indhold er talende nok; det samme gælder sætningen sst. l. $_{48-9}$. Rimeligvis er også Hrodnys hentydning i k. 124_{94} et fabrikat; det er en opfindelse, der kun er en efterligning af Hildigunns færd overfor Flose.

så meget bedre plads for Mörðr, der optræder altfor tidlig som voksen, siges k. 65_{21} at være rejst bort, men i k. 75_{63} er han — ifl. alle hdskrr. — tilstede, uden at det er fortalt, hvorledes han imidlertid er kommen hjem. — Hvad der k. 91_{1-3} fortælles om Hrappr findes allerede k. 88_{202-4} næsten med de selvsamme ord. — Der kan næppe være delte meninger om, at Kåres og Helges henholdsvis med løve og hjort prydede skjolde er en ung udsmykning (k. 92_{58-62}). — Omtalen af Ketill i Mörk som gift med en datter af Njáll og som broder til Þráinn k. 93 beg. må göre det indtryk på læseren, at han ikke för er omtalt, og dog er dette tilfældet. Nævnte omtale stammer sikkert fra en bearbejder. I et af 6 hdskrr. søges dette indtryk svækket ved tilföjelsen: »som för er sagt« (jfr. ovf. om Glúmss. s. 235); et andet hdskr. ændrer noget det hele. — I samme kap. l. $_{8-10}$ er sætningen *var—griðum* et indskud; den findes kun i 3 hdskrr., men mangler i fire; det er her, at den af Ł—C så stærkt angrebne brug af ordet *grið* (f. *tryggðir*) findes. — Hele stykket om lovretten i k. 97_{98-110} er lige så sikkert et indskud; det mangler i hdskr. G, der gennemgående er et af de bedste. Det samme gælder k. 113_{14-20}. — Rúnolfr (i Dal) siges k. 115_{32-3} at have bot i Dal, men dette er to gange særlig fremhævet tidligere; det er som om han nu første gang indførtes i sagaen (»Dér bode R., en sön af Ulfr« osv.). — Ingjaldr på Keldur omtales udførlig tilligemed søsteren Hrodny; deres forfædre opregnes (k. 116), og dog er de bægge nævnede på en passende måde i k. 25_{39-40}. — Mörðr siges 117_{46-7} at være gift med Gissurr den hvides datter, men fra sagaen om Gunnarr var jo dette velkendt (k. 65). — I k. 119_{95} ff. og 134_{93} f. findes den samme genealogi uden grund to gange. — I k. 110 findes Skarpheðins bekendte fornærmelser mod hövdingerne på tinget. Endel heraf kan bero på gammel tradition, men noget deraf må være meget sent lavet. Således især svaret til Gudmund d. mægtige; denne r o s e r Skarpheðinn og siger blot om ham, at »han ikke ser ud til at have lykken med sig«; Skarpheðinn bebrejder ham nu, at han lider under den bagvaskelse (jfr. ovf. s. 493), som ifg. Ljósv.s endnu ikke har fundet sted. — Fortællingen om Þráins kindtand k. 130_{14-20}, som i øvrigt synes at have tiltalt folks dramatiske sans, er en latterlig overdrivelse; Skarpheðinn skal have gæmt tanden i sin pung og slået en mand halvt fordærvet dermed. Hele denne historie er et ungt indskud. Det ser man bl. a. deraf, at på det sted, hvor Þráins drab fortælles, er der ikke tale om nogen kindtand; kun i ét hdskr. findes en sætning derom, der öjensynlig er et yngre tillæg. Efter hele beskrivelsen af Skarpheðins færd ved den lejlighed er det da også ganske simpelt en umulighed, at han har givet sig tid til at samle en kindtand op, for slet ikke at tale om det usandsynlige eller umulige i, at kindtænder uden videre styrter ud. — Tre gange fortælles der, at Flose var gift med Steinvör, en datter af Síðu-Hallr (k. 95_{9-10}, 134_{7-8}, 153_{46}). Til alt dette og mere kommer der nu endel ujævnheder, som at der enkelte steder indføres personer uden videre, som forudsættes kendte, og der hentydes til ikke för omtalte begivenheder.

Af alt dette, der blot kan være ugunstigt for sagaens nuværende form, kan kun sluttes, at sagaværket ikke frembyder nogen oprindelig form. Vi har set slægtregistre af usædvanlig udførlig-

hed[1]), en sand mani for anbringelse af disse i tide og utide; vi har set, de gentages; vi har set ujævnheder af den misligste art, hvor noget ikke omtalt forudsættes enten i det foranstående eller følgende; vi har set unaturlig adskillelse af, hvad der hører sammen; vi har set aldeles utvivlsomme indskud på de forskelligste steder og af forskellig art, ja vi har gennemgående fået indtrykket af en gennemført bearbejdelse, der tildels har forvansket den oprindelige tekst, idet nye tilknytninger og udvidelser sikkert har fortrængt noget af det oprindelige og ægte. Fra en senere tid stammer de unge fremmedord (*jústa, próbat* og lign.), hvortil vi også finder magen i andre, bevislig gamle sagaværker. Vi behøver ikke her at beskæftige os med de forskellige afvigelser og plus-sætninger, enkelte hdskrr. indeholder hvert for sig, men det er skade, at teksten i udgaven fra 1875 ikke mere holder sig til et enkelt hdskr. end den gör[2]). Endelig må man göre opmærksom på de ujævnheder og forskelligheder, der særlig findes mellem det afsnit, der særlig handler om Gunnarr, og den egenlige Njálssaga.

Spörsmålet er nu, hvorledes alt dette skal bedömmes. Det må betragtes som aldeles utvivlsomt, at der foreligger en gennemført bearbejdelse af en oprindelig saga om Njal og hans sönner. Det er den, der har afgivet grundstammen i værket. Enten må man forestille sig, at der også har foreligget en afsluttet saga, hvor Gunnarr var hovedpersonen, omtrent af lignende art og indhold som sagaens kap. 1—80[3]). Denne saga kan ikke have været ældre end fra o. 1250, ihvertfald ikke i den form, den nu findes i. Så har en bearbejder sammenarbejdet bægge sagaer til et hele omtrent som sagaværket nu er. Dette hele kan så igen være gjort til genstand for tilföjelser (jeg tænker her særlig på Lýtingafsnittet og lign.). Det er denne opfattelse, jeg tidligere har ment at kunne göre gældende. Nu finder jeg dog en noget anden opfattelse nok så rimelig, nemlig denne. Den oprindelige Njálssaga blev af en bearbejder omkring eller noget efter midten af det 13. årh. udvidet med de endnu levende, af ham selv indsamlede mundtlige traditioner om Gunnarr

---

1) Det er altså klart, at den omstændighed, at bemærkningen om „Oddaverjerne og Sturlungerne“ som nedstammede fra Ulfr aurgoðe, der tilmed kun findes i 2 hdskrr., samt den om Kolbeinn d. unge i k. 25 er uden al betydning for sagaens alder og tilblivelse.

2) Herpå er der søgt rådet bod i Sagabibliothekets udgave (hvor dog ingen varianter findes).

3) Slutningen af kap. 80 kunde se ud som en sagas slutning.

og hans forhold dels til Laksdölerne, dels til Njáll og hans sönner. Det er denne bearbejder, der således kunde kaldes forfatter til den nuværende saga. Dette udelukker naturligvis ikke, at det således forfattede sagahele er blevet bearbejdet og udvidet; man kommer da særlig til at tænke på Hallgerds historie, der peger mod Laksådalen (Dalene). Forskellen på disse to opfattelser er ikke særlig væsenlig, men efter de nöjeste overvejelser tror jeg, at den sidste må have fortrinnet; ved den forklares endel noget bedre. Den oprindelige Njálssaga måtte nærmest antages at have bestået af kap. 20, 25—27, 82—97 samt 107—59 med fradrag af, hvad deri findes af indskud (særlig Brian-afsnit osv.). Grunden til sammenarbejdelsen var den, at personerne tildels var de samme og egnen for det meste fælles, så at der kunde fremkomme et slags egn- eller bygdesaga. En sådan fremgangsmåde er ikke enestående i litteraturen. Snorres Heimskringla er i grunden, i hvert fald tildels, af samme art; ligeledes Sturlunga saga.

Da denne sammensmæltning og overarbejdelse er foretagen med en vis grundighed [1]) er det vanskeligt med sikkerhed at få öje på den oprindelige Njálssagas ejendommeligheder og særinteresser, da man jo ikke kan vide, hvor den holder op og bearbejderen begynder. Sandsynligst er det, at den indbyrdes sammenhæng mellem begivenhederne har været tilstede allerede i originalsagaen. Om alle de antydninger ved forudsigelser, varsler m. m., der her formelig er »satte i system« *(Bååth)*, stammer fra den, turde dog være noget tvivlsomt.

Sagaens nuværende form, bearbejdelsen, må være ældre end o. 1280, men som sagt ikke ældre end fra m i d t e n af det 13. årh., hvilket jo udmærket passer til den isl. litteraturs udviklingshistorie; derved forstås også forskellige tidshentydninger, som når Kolbeinn d. unge (død 1245) nævnes. Den oprindelige saga om Njal kan som følge heraf ikke være yngre end fra den første fjærdedel af det 13. årh., men det er adskilligt, der taler for — og intet imod —, at den, som de andre gamle, gode slægtsagaer, hidrører fra tiden o. 1200 [2]). Også de juridiske partier i sagaen støtter denne antagelse. De betydeligste af dem viser os hele den gamle procesmåde i et så

---

[1]) Jfr. *Bååths* udtryk, at forf. har „nedskrevet sin første linje med blikket så at sige fæstet på den sidste".

[2]) Sagaen er ældre end Þorsteins saga Síðu-Hallssonar, se denne s. 216 i Austfirðingasögur.

levende lys, at den kun kunde skildres af en med den gamle forfatning fortrolig og samtidig. Da de desuden indeholder adskilligt, der ikke findes i eller ikke stemmer med Grágáshdskrr. og som dog indeholder gammel islandsk ret, må de stamme fra traditionen.

Hvor sagaen eller sagaerne er forfattede, har været et af de omtvistede spörsmål. I al fald har *G. Vigfússon* udtalt den tanke (Sturl. proll. XLIII), at sagaen var forfattet på Østlandet, fordi der i den skulde findes enkelte fejl m. h. t. de geografiske forhold på Rangárvellir, medens sagaen er godt lokalkendt på Østlandet. I og for sig selv er denne antagelse meget unaturlig. På forhånd måtte man være tilböjelig til at antage, at sagaen netop var skreven i Njáls og Gunnars hjemstavn. Med så levende farver er den forfattet, så lidet fordunklet synes dens lokalfarve at være. Det er som man allevegne mærkede bygdens hjemlige ånd og duft. Man kan næppe komme til noget naturligere eller sikrere resultat, end at sagaen må være ført i pennen i de egne, hvor dens hovedbegivenheder foregår. De formentlige geografiske fejl er i virkeligheden ringe. Man har bemærket, at det er underligt, at Tværå *(Þverá)*, en flod, der strömmer fra Markarfljót syd for Gunnars gård mod vest for at udmunde i Tjorså, aldrig nævnes. Dette kunde synes mærkeligt, men det er slet ikke sikkert, at denne flod har haft nogen særlig betydning dengang, således at der skulde være nogen grund til at omtale den. I det hele har egnen deromkring ikke så lidt forandret sig i tidens løb. Andre formentlige fejl er vistnok kun tilsyneladende. Således er det langt fra sikkert, at det såkaldte *Holtsvað* er at søge ved Tjorså og ikke meget mere ved selve Rangå eller Fiskå, hvor beliggenheden vilde passe[1]). K. 131 ₁₀ nævnes Tjorså, hvor man skulde vænte Rangå; dette beror vistnok blot og bart på en dittografisk afskriverfejl, foranlediget ved, at der lige foran stod, at Kåre »red til Tjorsådal«. »Rangå« i k. 72 ₂ i fortællingen om Gunnarr på tilbagevejen fra hans eng nede i Landeyjar er noget påfaldende (retningen for vestlig), men dette findes i en legendarisk-mistænkelig sammenhæng *(benrögn)* og beror vistnok på yngre omarbejdelse eller indskud. I øvrigt forholder det sig fuldstændig naturlig med alle andre steder, hvor Rangå nævnes; kun i k. 98 kan brugen deraf ikke forsvares, men det hører jo ikke til den oprindelige saga (Lýtingsþáttr'en). Ellers er alle beskrivelser og antydninger rigtige og meget nöjagtige. Sagaen er også

1) Jfr. Árbók 1896, s. 30—33.

lokalkendt på Østlandet. Floses rejse om vinteren helt op til Vápnafjorden beskrives ganske nöjagtig; ligeledes Floses ridt fra Svínafell til Þríhyrningshálsar för branden, og den tid, rejsen foregår i, er ikke imod, hvad der kan lade sig göre. Selve beskrivelsen af Bergtorshvol passer ikke fuldstændig til terrænets nuværende forhold; forf. har, mærkeligt nok, ikke selv været på stedet.

Der er således næppe gyldig grund til at søge sagaens optegner andre steder end i Rangárvallasysla.

Hvad nu det vigtige spörsmål angående sagaens pålidelighed angår, kan man, når ses hen til, hvorledes den nuværende saga er bleven til, ikke forbavses over, at der er et og andet at indvende. Som sædvanlig er hovedmassen af indholdet af en sådan art, at vi ikke er i stand til at prøve det ved hjælp af andre kilder. Vi vil ganske kort se på de enkelte afsnit.

Afsnittet om Unnr og Hrútr har i det hele og store intet unaturligt ved sig, når bortses fra troen på Gunnhilds påvirkning. En udsmykning er vel hele forholdet mellem Hrútr og Gunnhild; i Laxdœla fortælles der også om hans udenlandsrejse, men her er tidsregningen forvirret. Når Hrúts rejse begrundes ved, at hans farbroder var kommen til Island og mældte ham, at hans afdøde broder havde »indsat ham til arving på Gulating, og arven måtte han selv kræve, da hans uvenner ellers vilde bemægtige sig arven«, har L—C herimod gjort indvendinger. En sådan arveindsættelse skal være ganske grundløs (»haltlos«); ti var den afdøde broder Hrúts helbroder, og efterlod han sig ingen arvinger, var Hrútr eo ipso hans retmæssige arving. Dette står også i Gulatingsloven (103) og må vistnok forudsættes som gældende lov i det 10. årh. i Gulatingslagen. I steden for at tage sagen så simpelt som den foreligger, taler L—C udførlig om *ættleiðing*[1]), som intet har med denne sag at göre. Sagen er i al sin simpelhed denne. Hrúts broder dør uden börn — ti dette må under alle omstændigheder forudsættes; sagaen tier derom som noget, der falder af sig selv —, men han har en helbroder på Island og vil, at denne skal tage hele arven; for at være sikker på, at dette kan ske, er det, at han på Gulatinget bekendtgör, at en sådan broder og arving til hans efterladenskaber eksisterede, og hvor han var; han kunde meget godt forudsætte — efter datidens usikre forhold —, at kom

---

[1]) Gulaþingslög § 58. Jfr. min afhdl. s. 111.

Hrútr af sig selv for at kræve godset, vilde måske andre uretmæssig forholde ham det[1]); når bekendtgörelsen derimod var sket ved vidners påkaldelse, var det umuligt. Om selve udtrykket *at leiða til arfs* er ganske nöjagtigt eller ej, gör mindre til sagen[2]). Men hvad skulde fremgangsmåden egenlig kaldes? At udtrykket skulde være hæntet fra Jónsbók (efter 1273!) er udelukket.

Forholdet mellem halvbrødrene Hrútr og Höskuldr forudsættes i Njála som godt, medens det ifølge Laxdœla oprindelig var mindre venskabeligt. Heri er der ikke nogen modsigelse. — Hvad der i k. 5 fortælles om Atle jarl, stemmer, som bemærket, fortrinlig med Egilssaga, og hvad der meddeles om Unns måde at foretage skilsmissen på, er sikkert rigtigt, jfr. *V. Finsen:* Den isl. fristats instit. s. 102.

Hvad afsnittet om Hallgerðr og hendes to første giftermål, der ikke tilhører den egenlige Njáls saga, angår, kan det ikke kontrolleres ved andre kilder. Hovedbegivenhederne må vistnok betragtes som sande, uagtet der er meget stiliseret deri. I Ldn. kaldes hun dels *snúinbrók,* dels (s. 151) *langbrók* (i Hauksbók), og der hentydes her til hendes dejlige hår. Hendes anden mand Glúmr kendes ikke fra Ldn., men derfor er der ingen grund til at antage, at han ikke har eksisteret. Hallgerðs måde at trolove sig på for anden gang står i strid med lovbøgernes forskrifter, er altså ikke hæntet fra disse; her har vi sikkert med en ældre retslig fremgangsmåde at göre, der er fra tiden för kristendommens indførelse.

Den egenlige Gunnarssaga er i det hele og store så, at den må bedömmes efter indre sandsynlighed og kriterier. Den gör da i det hele og store taget et ret troværdigt indtryk og indeholder næppe meget, der strider imod tids- og kulturforhold med undtagelse af Gunnars vikingefærd i udlandet. Et afsnit af sagaen har man (L—C) haft meget at indvende imod; det er Gunnars færd i sagen mod Hrútr, særlig hans stævningsrejse til Hrúts hjem. Det hele skal ligefrem være digt. Dette turde dog være ganske tvivlsomt og nærmest et fejlsyn. Det må erindres, at sagen mod Hrútr egenlig var brutalt afgjort ved, at den gamle Mörðr ikke modtog Hrúts opfordring til tvekamp, hvorpå besiddelsen af Unns gods skulde bero. Da nu tvekamp ikke var noget retsmiddel, var Hrútr

[1]) At sådant kunde ske, viser bl. a. Egilss.

[2]) Det er muligt, at sagaens forf. her har brugt et juridisk set mindre korrekt udtryk, men sådant skete oftere i daglig tale.

ikke i nogen virkelig retslig besiddelse af Unns gods, hvad han også selv indrömmer. Vanskeligheden lå nu i at få en mand, der var dygtig og tapper nok til at tage sagen op på ny mod en så mægtig slægt som Laxdølernes. En sag kunde anlægges ved lysning eller stævning. L—C udvikler forholdet herimellem; de indrömmer, at det oprindelige forhold vel var det, at der skulde foretages en stævning i ens hjem, og det er jo dette, sagaen netop går ud fra. En sådan stævning var imidlertid, som man nok ved, ofte en ikke ufarlig sag, idet det let kunde komme til kamp og blodsudgydelse mellem parterne, uden at nogen stævning kom i stand. Ud fra dette synspunkt er Njáls råd om fremgangsmåden i virkeligheden udmærket. Rådet går ud på, i Hrúts eget hjem på en fredelig måde at få ham i vidners nærværelse for det første til at indrömme, at Unns krav var retmæssigt, og dernæst lokke ham selv til at sige, hvorledes sagaen på ny skulde anlægges. Bagefter nyttede det ham så ikke det mindste at göre indvendinger. Dette er i virkeligheden ligeså snildt som simpelt; anvendelsen af list er i fuld overensstemmelse med hine tiders opfattelse. Her er intet at kritisere [1]). Hvorvidt den forklædte Gunnars (Kaupaheðins) hele færd er fuldstændig historisk, er en anden sag; er den senere bleven noget udmalet, er det også ganske ligegyldigt. At det hele ikke er tomt påfund, er en given sag; en så fortrinlig skildring opfandt man i virkeligheden ikke på Island, hverken i det 12. eller 13. årh. Her er ikke tale om nogen kaprice, og Gunnarr falder netop ikke med dören ind i huset hos Hrútr [2]).

En skilsmisse- og trolovelseshistorie findes i k. 34. Þráinn skiller sig pludselig fra sin kone og frir med det samme til en anden (Hallgerðs og Glúms datter) og ægter hende. En så hurtig fremgangsmåde skal ikke stemme med retsbøgerne. Det kommer m. h. t. dette spörsmål rigtignok an på skilsmissegrunden. Þráins hustru havde fremkastet en kvædling (I, 632), der bestemt måtte opfattes som nid, og vi ved, hvorledes sådanne vers betragtedes. At et så sjælden forekommende tilfælde, at en kone digtede nid om sin mand, ikke forudsættes eller omtales i lovbøgerne, er ret

1) Når L—C udtaler, at hverken Gunnarr eller den vise Njáll kender stævneformularen (s. 48), er dette en misforståelse. *Bååth* har herpå givet det rette svar (s. 102 anm.).

2) Det er selvindlysende, at istedenfor at give en (historisk) fremstilling af begivenhedernes gang har forf. valgt at give denne i spådomsform, kunde man sige, og „spådommen" lagt i den vise Njals mund.

naturligt. Men Þráinn var sikkert i sin ret, når han deri så en lovlig skilsmissegrund. En anden sag er, hvorledes andre betragtede sagen fra et almenmenneskeligt standpunkt. Det göres dernæst gældende, at brylluppet umulig kunde holdes så hurtig, som det her sker. I Grågåsen findes imidlertid ingen minimumstidsafstand angiven, ja, det forudsættes endogså, at der mellem bortfæstelsen og brylluppet overhovedet kunde være en så kort tid, som det skulde være; det måtte blot ikke vare m e r e end et år [1]). At Höskuldr spörges, om h a n vil bortgifte sin datterdatter er naturligt nok, næsten en høflighedssag, men ikke nødvendigt; det er da også Hallgerðr selv, der — i overensstemmelse med lovbøgerne — bortfæster sin datter.

Hallgerds tyveri i Kirkjubœr og opbrændingen af buret (forrådshuset) bekræftes ved, at man ved at grave på det formentlige sted, hvor buret stod, har fundet dettes grundvold [2]).

I Ldn. (s. 290) findes en kort meddelelse om Gunnars kamp ved Knafahólar; der er fuld overensstemmelse tilstede mellem den og sagaen, undt. for så vidt som Ldn. taler om to Nordmænd, der faldt, Njála kun om én (men kender i øvrigt to). Sst. findes en kort skildring af kampen mellem Otkell og Gunnarr samt af hans død (i Hauksb. og Melabók). Foruden et par rent ubetydelige afvigelser findes her den uoverensstemmelse, at Ldn. taler om 30 sammensvorne mod Gunnarr, medens Njála dels har 40 — i 3 hdskrr. — dels 30 — i 2 — (og 20 i ét), samt, at medens Njála siger, at Gunnarr var alene hjemme, siger Ldn., at han havde en huskarl hos sig; hvis dette sidste er historisk, har huskarlen næppe spillet nogen rolle, hvorfor sagaen har glemt ham.

Hvad Gunnars egen person angår, kan henvises til *Sig. Guðmundssons* afhandling i Skírnir (92. årg. 1918), hvori han gör ham til genstand for en nærmest psykologisk undersøgelse. Der er heri meget af interesse og mange skarpsindige bemærkninger. Der er dog endel, som ikke kan godtages.

Med hensyn til de forskellige tingstridigheder og processer må der henvises til afhandlingen i Aarbøger (se ovf.) [3]).

---

1) Konungsbók II, 31—2.

2) Se herom Árbók fornleifafjel. 1888—92, s. 53—4.

3) Jfr. *Lehmanns* replik i „Tidsskr. f. retsvid.“ 193 f. Jfr. også *Heusler* i Das strafrecht s. 13—14 (bemærkninger om Njálas processer, som jeg kun for en ringe del kan underskrive). Sammes opfattelse i Thule IV s. 9 f. betragter jeg som helt forfejlet.

Efter Gunnarssagaens slutning møder vi først Þráins færd i Norge og forhold til Hrappr. At denne virkelig er en historisk person, er vistnok givet[1]), men hvad der fortælles om ham og Hakon jarl er uhistorisk og af en sen oprindelse; her er det, at ukendskabet til Norges geografi viser sig, noget, som ellers aldrig findes hos de klassiske forfattere på den måde. At Þráinn og Hakon jarl tilsidst ikke har været gode venner, er sikkert historisk; derfor borger det lille, ægte vers af den førstnævnte (»Lad os lade Gammen [skibet] fare afsted; Þráinn giver ikke efter«). Hakon jarl lod da, i overensstemmelse med sin fra andre kilder kendte karakter, sin vrede gå ud over Njálssönnerne, som sagaen fortæller, vistnok i hovedtrækkene rigtig. I kap. 91 fortælles om, hvorledes Njálssönnerne kræver erstatning af Þráinn og forhånes af denne. Her nytter det ikke at indvende, at dette krav måtte være Njáls sönner ganske uværdigt; vi må ikke dömme den sag ud fra vore begreber. Hvad oldtidens ånd og opfattelse angår, kan vi trygt påstå, at der er intet unaturligt eller usömmeligt deri; hvert öjeblik kunde Njálssönnerne vænte, at man hånlig vilde bebrejde dem den medfart, de havde lidt i Norge; lignende kender vi så godt fra andre steder. Dette vilde de forebygge ved at kræve erstatning eller hævn. Þráinn bliver så dræbt osv. Som sagt, der er intet heri, der ikke kan være gået til, som sagaen mælder. — Den lille Höskuld kommer til Njáll til opfostring, men ad omveje, gennem Ketill i Mörk, Þráins broder og Njáls svigersön. Drengen overdrages til Ketill af moderen og af Ketill til Njáll. Dette angribes af L—C, der atter her påkalder lovbøgernes forskrifter, der ikke skulde være i overensstemmelse med sagaen; men det er netop det urigtige i dette og andre lignende tilfælde, at kræve den mest pedantiske overensstemmelse mellem det daglige liv og dets udfoldelse og den strænge ret, om hvilken vi dog aldrig sikkert ved, hvorvidt den, d. v. s. lovbøgerne, stemmer ganske med, hvad der var ret o. 1000 eller för. Det hele er simpelt nok og er ganske sikkert, som i utallige tilfælde både i fortid og nutid, foregået ved rent private underhandlinger. Men omvejen var nødvendig. Aldrig vilde moderen straks efter Þráins drab have overladt sin sön til Njáll. Efter års mellemrum og efter at det bitreste minde var begyndt at mildnes, kunde sagen bringes i orden, navnlig ved en mellemmand

---

[1]) Uagtet gården Hrappstaðir, opkaldt efter ham, forlængst er øde, lever dog navnet endnu den dag i dag.

som Ketill. Men at der dog har været betænkeligheder tilstede, vistnok fra moderens side, lader udtrykket »det blev enden på forhandlingerne osv.« os skimte. Og det er alt, hvad vi væntede.

Angående femterrettens stiftelse kan vi henvise til *V. Finsen* (Fristatens institutioner s. 98 ff.). Her skal kun bemærkes, at stykket i k. 97 $_{98-110}$, der »helt igennem lider af usandsynligheder« (Finsen), aldeles åbenbart er et indskud i den gamle tekst. For det første har det intet med femterretten at göre; det handler om lovretten og dens form. Dernæst, og det er afgörende, mangler netop dette stykke i hdskr. G. Det tilhører således ikke den oprindelige fremstilling (således også Finsen s. 106, 111).

Fra og med k. 107 skrider fortællingen jævnt fremad. Indholdet — bortset fra processerne — kan ikke kontrolleres ved hjælp af andre kilder. Kun i Ldn. findes den korte bemærkning (s. 280): »Njáll, som blev indebrændt«, »med 8 mand« föjer Hauksbók til, i alt altså 9; i sagaens hovedtekst (132 $_{56}$) står 11, medens nogle hdskrr. (F, H, I^2) har 9[1]). — Når det om Skarpheðins skældsord hedder, at de røber yngre smag, er dette ikke rigtigt; det er tilstrækkeligt at henvise til en sådan skændescene som den imellem Sinfjötle og Gudmund i et digt, der stammer omtrent fra Skarpheðins tid.

Det værste, man har haft at indvende imod sagaens personer og personlige forhold, er dens indførelse af juristen Eyjolf Bölverksson. Denne Eyjolf opfattes — og det med megen styrke — ligefrem som en *opdigtet* person; da modpartiet havde en dygtig jurist på sin side, måtte Flose og hans parti også have én. Der göres gældende, at Geller Bölverksson, død 1074, ikke kan have haft en yngre broder, der allerede var voksen 1012 (dræbt samme år). Ved første öjekast kunde der her synes at være en urimelighed tilstede. Men her er intet *umuligt*; Are frode siger, at Eyjolf grå blev døbt i »sin alderdom« år 1000; han har da næppe været yngre end o. 70 år og altså født 930, men han har snarest været noget ældre. O. 960 kan hans sön Bölverk være født, og han kan meget godt have fået sönnen Eyjolf o. 985 og den anden sön Geller o. 1000 (død o. 1074). Herefter vilde man være nødt til at antage, at Eyjolf i året 1012 havde været forholdsvis ung, o. 27 år; denne alder er i alle tilfælde höj nok til, at Eyjolf kunde have været den udmærkede retskyndige, han siges at have været. Og hvad kan man nu

1) Så må 3 i det foregående være en fejl for 2.

slutte af sagaen om hans alder? Det hedder (hos L—C) (s. 215), at han må »have været til års« (»bereits in den höheren jahren«). Dette beror på en ren misforståelse, ti i kap. 138 ₉ kaldes Eyjolf »høvdingeæmne«, d. v. s. håbefuld, ung mand; udtrykket forbyder at göre ham ældre end 20—25 år gammel; i overensstemmelse hermed er hans vægring i samme kap. l. 94. Eyjolf har været en af de unge opvoksende mænd, som havde lært lovkyndighed (ligesom Gunnløg hos Torstein på Borg), men ellers ikke var i besiddelse af magt eller myndighed. For Flose var det blot om at göre, at skaffe sig en dygtig jurist. Hvad skulde der nu være i vejen for, at Bölverk havde fået en sön o. 985—90, der døde 1011 og en anden sön o. 1000, der var død o. 1074? Vi har heldigvis en slående parallel i brødreparret Gunnløg og Hermund; Gunnløg faldt 1008, men Hermund, — der vel at mærke var den ældste af de to — levede til efter 1050. At Eyjolf ellers ikke nævnes i andre kilder, er ikke påfaldende; han havde jo ingen historie; det eneste, han har været bekendt for, er hans deltagelse i sagen på altinget 1011. Det var hans første og sidste offenlige optræden. Der er således ikke den mindste grund til at betvivle sagaens velunderrettethed m. h. t. Eyjolf, så meget mindre som det overhovedet ikke kan erkendes, at de egenlige slægtsagaer indfører fingerede personer.

Hvad slægtregistrene angår, er det for længe siden af *G. Vigfússon* udtalt, at de ikke er hæntede fra nogen af de kendte Ldn.-tekster; og dette er rigtigt. De er blevne grundig undersøgte af L—C; de fejl eller afvigelser fra andre kilder, der er fundne, er for det meste af forsvindende betydning. Den vigtigste afvigelse fra Ldn. er den, der vedrører Njáls egen slægt. Ifølge sagaen er Njáll en sön af Þorgeirr gollnir Ófeigsson (G, I; Þórólfsson F, B, E) og Ásgerðr Áskelsdatter, men ifg. Ldn. er Ásgerðr Njáls bedstemoder; sst. er Þorgrímr mikli hans farbroder, ifg. sagaen en sön af hans halvbroder. På hvilken side retten er, ser vi os ikke istand til at afgöre. Det samme er tilfældet med de øvrige afvigelser. Der kan intet væsenligt angreb rettes mod sagaen på grund af slægtregistrene, så meget mindre som hovedmassen af dem ikke stammer fra den oprindelige saga.

Sagaens tidsregning er, også i dens nuværende form, i det hele ret god. Nogle særlige vanskeligheder er der ikke tilstede, undt. for de første kapitlers vedkommende, hvad jo har sin naturlige forklaring. *G. Vigfússon* har udregnet de omtrentlige årstal. Kap. 2 foregår i årene 963 ff., medens k. 1 og 9 ff. foregår i en noget

tidligere tid. En fejl er det, når Mörðr i sagaen om Gunnarr optræder altfor ung (se ovf.). Denne fejl stammer vistnok fra forf. selv.

Vi kommer således i det hele til det resultat, at Njála i dens nuværende form er sammenarbejdet af oprindelig ikke sammenhørende stykker. Dens historiske betydning er utvivlsom, skönt endel tilsætninger i tidens løb er komne til. Vi har dels beviser for dens troværdighed, dels har det fortalte et sådant sandsynligheds-præg, at vi ingen grund har til at tvivle derom i det hele og store. De juridiske partier viser sig at være rigtige eller mulig rigtige, undt. for enkelte underordnede punkters vedkommende.

Vi har i det foregående omtalt sagaens personer; ingen saga er så rig på skarpt markerede, ejendommelige, fortrinlige skikkelser som Njála; der er et helt galleri både af mænd og kvinder, der står lyslevende for os. Sagaens psykologiske opfattelse af dem er mesterlig, og således, at den må hidrøre fra en gammel tradition[1]; ingen i 12. eller 13. årh. vilde have kunnet skabe sådanne personligheder. Sagaen er i det hele mærkelig upartisk; skildringen af Flose er ligefrem sympatetisk.

På höjde hermed står sagaens stil, uagtet den naturligvis er noget ujævn i de forskellige partier. Ingen saga overgår Njála ved den let-retoriske fremstillingsmåde, hvor ordbetoningen indenfor sætningen er uovertræffelig og dog så naturlig. Replikkerne og samtalerne er berömte og med rette. En ejendommelighed ved fremstillingen — der minder noget om Heiðarvígas., som dog står så langt under Njála — er, at sagaen ofte lader et udførligt råd om, hvorledes den og den skulde bære sig ad, eller en forudsigelse komme i steden for en ligefrem fortælling om begivenhedernes gang; således f. ex. Njáls råd eller plan om Gunnars rejse til Vestlandet (stævningsrejsen). Dette gör fremstillingen nok så levende, ligesom der også lejlighedsvis spredes klarere lys over personerne selv.

Det er intet under, at sagaen, tiltrods for den nuværende forms mangler, altid har udøvet en, man kunde næsten sige fortryllende magt over læserens sind. Atter og atter kommer man tilbage til denne höjstinteressante saga; stadig er nydelsen den samme, stadig er spændingen lige stor. Selv den mest prosaiske kritiker, der

---

[1]) Antydningen af Skarpheðins religiøsitet s. 132_{45-50} er dog ganske umulig og fuldstændig i strid med hans karakter ellers.

måske enkelte gange mener at måtte ryste på hovedet, vil ikke underkende den almindelige mening om sagaens ualmindelige fortrin i stil og karakterskildring. Hvor læst og yndet sagaen har været omkr. 1300 og derefter, ses bedst af den store mængde håndskrifter, der endnu haves delvis i meget små brudstykker, flere end af nogen anden slægtsaga. Og den er i nutiden ikke mindre skattet. Nærværende forfatter har kendt et barn, der havde læst sagaen 10 gange, da det var 10 år gammelt.

7. þættir fra det ældre tidsrum.

Foruden de ovenstående sagaer og enkelte i disse optagne þættir haves der nogle mindre fortællinger for störste delen om islandske mænd fra landets første århundreder, som fordi de som oftest findes optagne i større sagaværker i reglen kaldes afsnit *(þættir)*; derved tildeles der dem en vis selvstændighed indenfor disse, og med rette. De handler i reglen alle om én episode eller én udenlandsrejse; i ganske enkelte tilfælde bliver det til et helt lille livsbillede, en lille saga. Fælles for dem alle er den udprægede anskuelighed, den simple klarhed, hvormed de fortælles; personerne er altid stærkt markerede, individuelle, plastiske; et udmærket eksempel er þáttr om Auðun. Hovedmændene er i reglen satte i forbindelse med og derigennem i forhold til udenlandske fyrster, hvorved deres personlige egenskaber så at sige bliver endnu klarere på grund af den sammenstilling, der da frembyder sig af sig selv. I det hele er disse »afsnit« rene perler i den gamle sagalitteratur.

En oversigt over disse þættir og deres indhold skal her gives i tilslutning til den ovf. benyttede gruppeinddeling af sagaerne, idet hovedpersonens hjemstavn lægges, så vidt den kendes, til grund [1]).

1. Einars þáttr Skúlasonar findes i Morkinskinna s. 226—8, og handler særlig om digteren Einarr (s. 62—72) som skjald hos kong Eystein d. yngre o. 1153. Det er særlig digterens uforlignelige færdighed i at improvisere, der er hovedsagen. Þáttr'en giver et levende billede af Einarr som den muntre, tildels noget verdsligsindede mand.

Gils þáttr Illugasonar findes i Magnus barfods saga i Fornmannasögur VII, k. 15—19(20), til dels også i biskop Jons

1) Disse þættir er samlet udgivne i *Sig. Kristjánssons* udgave: Fjörutíu Íslendingaþættir 1904.

saga, særlig den interpolerede saga (Biskupasögur I, 156—7, *221—7*); herom kan der henvises til s. 55—8. Afsnittet er mesterlig fortalt og meget interessant, fremstillingen livlig og stilen ren; særlig er præsten Jons tale at fremhæve som udmærket eksempel på en kraftig og troende mands veltalenhed.

2. Haldórs þáttr Snorrasonar handler om Snorre godes kraftigste sön og findes i Morkinsk. s. 46—51. Den slutter sig på en måde til Eyrbyggja. Haldor havde været med kong Harald hårdråde på hans tog i Syden og var afholdt af ham. Men da de bægge to var stridbare, kom det til rivninger imellem dem, og ingen vilde give efter. Særlig og meget morsomt fortælles der om, hvorledes Haldor nægtede at modtage som lön den elendige mønt, kongen havde ladet slå. Endelig tvang han kongen til midt om natten at betale sig med en ring af dronningens arm, hvorpå han for bestandig forlod Norge. — En anden lille fortælling haves i Flatøbogen I, 506—11, hvor der tales om Haldors forhold til Einarr tambeskælver, men den er ikke nær så morsom, og vistnok af en yngre oprindelse. I denne þáttr spiller Bergljót, Einar tambeskælves hustru, en smuk rolle.

Stúfs saga (þáttr) Kattarsonar findes i Morkinsk. s. 104—5, særlig udg. af *B. M. Ólsen* 1912. Angående indholdet henvises til I, 618—19.

Brands þáttr örva i Morkinsk. 69—70 handler om Brand den gavmilde, en sön af Vermund i Vatsfjorden (jfr. Eyrb. og Heiðarv.s.). Digteren Þjóðolfr fortalte kong Harald hårdråde meget om Brands ubegrænsede gavmildhed. Kongen lod da Þjóðolfr stille Brand på prøve, den ene efter den anden, men han bestod dem alle og blev hædret af kongen.

Auðuns þáttr vestfirzka, også i Morkinsk. 61—5. Audun har ved sit arbejde tjænt nogle penge, så at han kan lægge til side 3 års underhold til sin fattige moder. Han rejser til Norge, og derfra til Grönland, hvor han køber en prægtig isbjörn for alt hvad han ejede, og med denne rejser han tilbage til Norge og derpå til Danmark for at forære Sven Estridssön björnen, uden at bryde sig om de hindringer, kong Harald kunde lægge ham ivejen på grund af ufreden. Kong Harald lader Audun rejse i fred, og der fortælles nu videre om, hvorledes han traf kong Sven og blev belønnet af ham, bl. a. med at han gav ham penge til en Romarejse og til slutning med et fuldtladet skib. Kongens foged Áki havde

rigtignok søgt sig vinding ved at tvinge Audun til at sælge sig halvdelen af dyret, da han savnede lævnedsmidler til det og sig, men det bekom Áki ilde. Endelig fortælles om Auduns tilbagerejse og sammentræf med kong Harald, hvem det morer at høre, hvorledes det var gået Audun. Alle personerne er glimrende skildrede, hver med sine ejendommeligheder, og denne þáttr er en af de nydeligste, der haves.

3. Hrómundar þáttr halta står i Flatøbogen I, 409—14. Hrómunds herkomst og strid med Ingimundssönnerne (jfr. Vatsdœla) omtales. Denne strid førte til, at Hrómundr dömtes fredløs østfor Hrutafjordselven, hvorfor han nedsatte sig på dennes vestlige bred. Her kom han senere i strid med nogle norske købmænd (vikinger) og angrebes af disse og lod sit liv (jfr. I, 515—16). Indholdet genfindes i en noget kortere form i Ldn. s. 161—7, hvis fortælling ser ud til at være et udtog af þáttr'en med tillæg af Hásteins vers. Þáttr'en er således fra begyndelsen af det 13 årh.

Hrafns þáttr hrútfirðings findes i Magnus d. godes saga i Fornm. s. VI, 102—19. Det er en hel lille biografi. Hrafn, en søstersön af Sigvatr skjald (I, 613), hævner sin uskyldig dræbte fader ved at dræbe drabsmandens sön, dömmes fredløs og rejser til Norge. Her kommer han i huset hos en Ketill rípr (I, 466), men denne bliver vred på ham og vil sælge ham som træl, hvorpå Hrafn slår ham ihjæl. Nu må han flakke omkring, da kongen er forbitret på ham på grund af drabet. Endelig bliver han taget til nåde af denne, ved Sigvats hjælp og efter at have deltaget i et tog mod Danmark og kæmpet tappert. Han bliver kongens mand og ægter Ketils datter. Þáttr'en er redigeret eller forfattet af en gejstlig mand, men den stammer oprindelig vistnok fra tiden ved 1200.

Odds þáttr Ófeigssonar står i Morkinsk. 105—9. Denne Oddr er Bandamannasagas hovedperson (ovf. s. 464—68); þáttr'en er etslags tillæg til denne saga. Den fortæller om en af Oddr foretagen handelsrejse til Norge o. 1055. Her måtte han overvintre i Finmarken. Hans mænd havde handlet med Finnerne, hvad der var forbudt, da al handel med dem var et regale. På vejen derfra mødte de Nordmanden Einarr fluga, der var kongens ombudsmand deroppe; denne mistænkte nu Oddr for at have handlet med Finnerne, og han slap med nød og næppe fra den overhængende fare. Også fra kongen, hvem han noget efter mødte

og som grundig undersøgte ladningen, slap han heldig; så rejste Oddr hjem. — Desuden spiller Oddr en rolle i Hemings þáttr Áslákssonar.

4. Hreiðars þáttr heimska står også i Morkinsk. s. 35—44. »Þórðr hed en mand, han var en sön af Þorgrímr Hreiðarsson, hvem [ɔ: Þorgrímr?] Glúmr dræbte« — således begynder þáttr'en. Den her nævnte Glúmr er uden tvivl Víga-Glúmr; þáttr'en må altså nærmest høre til Øfjordsgruppen, hvilket fremgår deraf, at Þórðr havde sit skib ved handelsstedet Gásar, samt deraf, at dens hovedperson siges at have nedsat sig i Svarfaðardalen. Þórðr, der foretog handelsrejser, havde en broder Hreiðarr, der var hæslig af udseende og ansås for at være ikke rigtig klog; men stor og stærk var han. Engang bad han sin broder om at tage sig med til Norge, hvad denne efter nogen nølen gik ind på. Der fortælles nu på en meget fornöjelig måde om Hreiðars oplevelser i Norge; han fik kong Magnus' beskyttelse og skal have digtet om ham (I, 626), men lagde sig ud med Harald hårdråde, hvem han på en sindrig måde forhånede. Ved Magnus' hjælp undgik han Haralds efterstræbelse, modtog gaver af Magnus, rejste så hjem og blev en dygtig mand. Denne þáttr er vistnok for det meste historisk; den er særdeles godt fortalt.

Ögmundar þáttr dytts findes brudstykkevis i et hdskr. af Glúmss. (se ovf. s. 485), samt i en noget afvigende form i Flatøbogen I, 332 ff. Ögmundr, der er en slægtning af Víga-Glúmr, rejser udenlands, men er så uheldig at påsejle et af Hakon jarls skibe og pådrage sig jarlens vrede. Skibstyreren hævnede sig på Ögmundr ved at slå ham i hovedet med en økse, så at han faldt i afmagt og lå længe syg; heraf fik han også sit tilnavn (»Dumpe-Ögmundr«). Da han nu kom hjem, dadlede Glúmr ham, fordi han ikke havde hævnet sig på skibstyreren. To år efter drager så Ögmundr atter til Norge og får lejlighed til at dræbe sin fjende, men slipper for selv at blive pågreben ved at forklæde sig som en person, der hed Gunnar helmingr. Så kom han tilbage til Island; dette skal være sket 995. Hertil knyttes i Flatøbogen den æventyrlige, men morsomme fortælling om, hvorledes det gik den virkelige Gunnarr, hans flugt til Sverrig og færd der (fortællingen om det hule Freysbillede, der førtes omkring i bygden, og dets præstinde [1])).

[1]) Jfr. den kendte historie om Nerthus i Tacitus' Germania.

5. Þáttr af Gullásu-Þórði findes fremdeles i Morkinsk. s. 170—4; om dens væsenlige indhold s. ovf. s. 53—4. Den foregår helt i Norge i kong Eystein og Sigurd jorsalfars tid, og þáttr'en er sikkert historisk. Om Þórðs herkomst vides intet, undt. for så vidt som han siges at have stammet fra Østfjordene. Heraf at slutte, at þáttr'en er forfattet på Østlandet, kan man vistnok ikke, men der er dog grund til at henføre den til østlandsgruppen.

Þáttr af Agli Síðuhallssyni findes i enkelte hdskr. af Olaf d. helliges saga samt i papirsafskrifter, hvorefter den er udgiven i Sex söguþættir. Et kort uddrag findes dog også i Heimskr. og den legendariske Olafssaga. Egill rejser udenlands med Gøtlænderen Tofe, en sön af jarlen Valgautr. De slutter sig til kong Olaf d. hellige, men Egill pådrager sig kongens vrede ved at løslade nogle fanger; så falder han i en hæftig sygdom, som kongen helbreder ham for; herpå udsones de på den betingelse, at han og Tofe skal bringe den hedenske Valgautr til kongen. Dette lykkes; Valgautr døbes, Tofe faldt ved Stiklestad, Egill rejste hjem. Hans dattersön var biskop Jon. Bortset fra enkelte udsmykninger er þáttr'en utvivlsomt historisk. Egils udenlandsrejse omtales også i biskop Jons saga, begyndelsen[1]).

Gunnars þáttr Þiðrandabana findes kun i papirsafskrifter. Gunnarr var en Nordmand, der kom til Island, hvor han kom til at dræbe den unge Þiðrande Geitisson. Han undgik den öjeblikkelige hævn og sendtes til Vestlandet til Gudrun Ósvífsdatter på Helgafell (jfr. Laxdœla[2])). Hun hjalp ham med råd og dåd, så at han kom hjem igen og blev en anset og dygtig mand. Skönt hovedpersonen ikke her er en Islænder, hører þáttr'en dog til de her behandlede isl. þættir, da den helt og holdent foregår på Island, og da vigtige islandske slægter spiller en rolle i den. Man har tidligere antaget, at denne þáttr var identisk med den såkaldte Njarðvikingasaga der anføres i Laxdœla; men en lille saga, hovedsagelig om en Nordmand, kunde umulig kaldes således; i det höjeste kunde den være en del af den. Det er vanskeligt eller umuligt at sige, hvor þáttr'en er forfattet.

6. Til Sydlandet er der et par þættir knyttede, uden at man dog kan påstå, at de just er skrevne der.

---

1) Om þáttr'en se også *S. Nordal:* Om Olaf d. hell. saga s. 124—25. Þáttr'en beror vistnok på Styrmes Olafssaga.

2) Her fortælles omtrent det samme om Gunnarr hos Gudrun, jfr. ovf. med den her givne anm.

Steins þáttr Skaptasonar, en þáttr om lovsigemanden Skaptes pragtlystne og stolte sön, hvis tragiske endeligt fortælles i Tómásskinna (jfr. I, 566—67). Þáttr'en findes i Heimskr. og Flatøbogen II, 262 ff., jfr. den legend. Óláfss. k. 63. Det hele foregår i Norge, og de berömte Arnesönner spiller her en stor rolle. Steinn var nemlig årsagen til den strid, der opstod mellem nogle af disse og kong Olaf. Det er et overmåde anskueligt billede, þáttr'en giver af Steinn.

Þáttr af Þorsteini tjaldstœðing findes i Flatøbogen III, 432 ff., tildels også i Ldn. (s. 292 ff., Hauksbók) og synes her blot at være et forkortet uddrag; selve þáttr'en haves næppe i dens oprindelige form. Den handler om Telemarkshersen Ásgrímr, der modsatte sig Harald hårfagres skattepålæg, men dræbtes på dennes foranstaltning. Sönnen Þorsteinn hævnede sin fader og flygtede til Island, hvor han bosatte sig. Engang modtog han en syg skibsbesætning, til hvilken han lod opstille et telt i sit tun (deraf tilnavnet, »teltrejser«). Þáttr'en er for det meste historisk og fra o. 1200.

Ölkofraþáttr findes i AM 132 (udgiven af *H. Gering*) og handler om en fattig bonde i Blåskoven ved Þingvellir, hvis beskæftigelse det var, at brygge og sælge øl til tingmændene på altinget om sommeren. Ved kulsvierarbejde blev han årsagen til at en stor skov, der tilhørte 6 goder, brændte. Deraf opstod en proces, og det fortælles nu morsomt om, hvorledes Ölkofre ved Þorsteinn Síðu-Hallssons og Broddes hjælp slap godt fra sagen, så at de 6 ejere af skoven blev narrede. Þáttr'en ligner noget Bandamannas., også derved, at der findes en skændescene mellem goderne og Brodde, der forhåner dem. Den stammer fra den første halvdel af 13. årh.

Til sagaerne og þættir'ne slutter sig en lille saga (eller þáttr) fra en egn, hvorfra der ellers ikke haves nogen saga, nemlig Skagafjorden. Sagaen er

Sneglu-Hallaþáttr. Den findes i Morkinsk. s. 93—101 og i en noget længere form i Flatøbogen III, 415 ff. (= Sex söguþættir); der er her forskellige afvigelser, særlig m. h. t. navne. Dog er þáttr'en den samme i bægge skrifter. Dens hovedindhold findes I, 620—21. Halle stammede fra Fljót, Skagefjordens nordøstligste bygd. Hans saga foregår så at sige helt og holdent i udlandet, hovedsagelig i Norge. Til slutning hedder det, at Halle

rejste til Island og bosatte sig der, men døde kort efter. Þáttr'en må være forfattet enten i Fljót eller mulig snarest i Svarfaðardalen, eftersom dens anden hovedperson, skjalden Þjóðolfr, stammede derfra; disse to egne er så at sige naboegne. Hvis þáttr'en er skreven i Svarfaðardalen, hører den til 4. gruppe, og selv om den var skreven i Fljót, måtte den alligevel slutte sig til den. Þáttr'en er overordenlig morsom, og personerne er kostelig skildrede, ligesom tildragelserne ikke er uinteressante; der gives os et indblik i det private liv mere end det ellers sker. Den er ikke uden djærve scener, hvori kong Harald hårdråde spiller en rolle.

Endelig er der et par mindre þættir, der ikke lader sig henføre til nogen af de nævnte grupper, da deres hovedpersoners herkomst og hjemstavn er ukendt.

Ívars þáttr Ingimundarsonar i Morkinsk. 167—8, i kong Eystein d. ældres saga. Om indholdet se s. 58—59.

Mána þáttr skálds, et lille kapitel i Sverrissaga (Fornm. s. VIII, 206—8); se ovf. s. 75—6.

Þáttr om den sagakyndige Islænder (i Morkinsk. 72—3), der underholdt kong Harald og hans hird, se ovf. s. 200—01.

Der er flere þættir endnu. Men de er yngre og vil blive behandlede senere.

II. Sagaer om enkelte personer i det 12. årh.

Disse sagaer slutter sig til de foranstående, men tilhører en langt senere tid, hvad deres indhold angår. De beror heller ikke på en mundtlig overlevering, undt. for en ringe dels vedkommende, men er skrevne af og efter öjenvidner. Deres form er den selvsamme som ellers. Hertil må regnes 4 sagaer, der så at sige kun findes i samlingsværket Sturlunga. De har en stor historisk og personalhistorisk betydning og er i reglen meget detaljerede.

1. Hafliða saga ok Þorgils. Denne saga findes i papirshdskrr. af Sturlunga saga og fra lidt inde i kap. 25 også i den ene af Sturlungas hovedmembraner, AM 122 A. Sagaen består af 32 kapitler [1]). Den er ikke egenlig en hel lævnedsbeskrivelse, men behandler stridigheder fra nogle få år (o. 1117—21) mellem to isl.

---

1) I dr. Kålunds udg. af Sturlunga (I, 7—46) findes ingen kapiteltælling, den i G. Vigfússons udg. er her og i det følgende bibeholdt. Om sagaen henvises til *B. M. Ólsen*: Safn til sögu Ísl. III, 207—13; *Meissner:* Strengleikar, s. 55; *Kålunds* afhdl. i Aarb. 1901, s. 284 f.

hövdinger, Haflide Másson og Þorgils Oddason. Der redegöres for deres herkomst, og der indføres flere personer, særlig præsten Ingimundr Einarsson og Hrólfr fra Skalmarnes, bægge digtere (se ovf. s. 167). Anledningen til de nævnte stridigheder var særlig det fjendskab, der opstod mellem en slet mand, Már, en brodersön af Haflide, og bonden Hneitir på Strandir, hvem Már lod dræbe, samt det uvenskab, der ligeledes opstod mellem Már og en fattig ung mand, Óláfr Hildisson, der sårede Már. Haflide betalte bøder for Hneitis drab, Óláfr dömtes landflygtig, men kunde ikke komme bort fra landet. Senere dræbtes han af en ung mand, Grímr, fordi han havde gjort nar ad ham; Grímr havde sluttet sig til Haflide, og nu blev det til en strid mellem denne og Þorgils; Þorgils sendte en stimand til Haflide, og en af dennes hjemmemænd blev dræbt; Þorgils anlægger sag mod Grímr. Haflide og Þorgils mødtes dernæst på altinget, og under tumlen der fik Þorgils lejlighed til at såre Haflide, hvorpå han dömmes fredløs; han bliver imidlertid siddende rolig hjemme. Konfiskationsdommen kunde Haflide ikke udføre, og da Þorgils det følgende år vilde ride til altinget, var det Haflides agt, at værge tingstedet, så at han ikke skulde kunne betræde den viede plads; det trak op til en vældig kamp. Man søgte nu at tilvejebringe forlig mellem de to fjender, og særlig ved den senere biskop Ketils formaninger gik Haflide ind på forlig, hvor han selv stillede betingelserne. Hermed er sagaen ude. Haflide og Þorgils blev herefter venner og levede i god forståelse.

Æmnet minder, som man ser, levende om de gamle fejdesagaer. Foruden det egenlige sagastof findes deri flere værdifulde enkeltheder og episoder. Således f. ex. hvad der fortælles om digterpræsten Ingimundr og brylluppet på Reykjahólar med de mange spottevers[1]). Flere personer skildres på en klar, karakteristisk og morsom måde. Særlig får vi et dygtig udført billede af de to modstandere, Þorgils og Haflide; den første er åbenbart forf.s yndling og den, der indtager den mest fremragende plads. Forf. er måske ikke egenlig partisk mod Haflide, men han anfører smædevers om ham[2]). Nydelige er de billeder, vi får af de to præster, der søger at mægle, især af Ketill med hans fortrinlig gengivne *dœmisaga*. En interessant person er den lidet religiøse og lidet

1) Ang. afsnittet herom kan henvises til *Heusler:* Die anfänge, s. 20 ff., hvor dog endel er tvivlsomt.

2) *B. M. Ólsens* udtalelse (s. 207) er ikke helt rigtig.

samvittighedsfulde Böðvarr Ásbjarnarson (kap. 16). Det er udmærkede tidsbilleder fra det isl. liv i begyndelsen af det 12. årh.

Forf. er bestemt en gejstlig mand[1]) og kan af den grund umulig være Sturla Þórðarson. Hans hjem må søges i Saurbæregnen, i nærheden af Þorgils' hjemsted. Her er hans lokalkendskab og hans forkærlighed for Þorgils talende nok. Sagaens affattelsestid er noget vanskelig sikkert at bestemme[2]). Der hentydes (s. 22) til en ytring af kong Sverre (død 1202), ja til biskop Magnus Gissursson (død 1236; s. 32). Herefter skulde da sagaen være skreven efter o. 1240; imidlertid kan den sætning, hvor navnet findes, være en af disse mange interpolationer, der så godt kendes[3]); navnlig her i Sturlungasamlingen må de betragtes som höjst usikre på grund af den gennemgående bearbejdervirksomhed, dens enkelte dele har været udsatte for. Mod en så sen affattelse strider den nöjagtige og usædvanlig detaljerede fremstilling, der synes at måtte antyde førstehåndskundskaber. At der dog er gået en rum tid efter 1121, indtil sagaen skreves, er utvivlsomt. Der hentydes til Hafliðes død 1130, til Klœingr som biskop, hvad han blev 1151 (s. 31); Snorre Húnbogason kaldes lovsigemand; det blev han 1156. Af störst betydning er dog forf.s udtryk (s. 44): »såvidt jeg husker«; denne sætning mangler ganske vist i den ene bearbejdelse (mbr. I), men der er ingen sandsynlighed for, at den skulde være senere tilföjet; derimod kan man godt forstå, at en afskriver stødes over dette »jeg« og udelader det. Sætningen beviser således, hvad man netop efter sagaens karakter væntede, at den må være forfattet af en mand, der havde oplevet begivenhederne o. 1120, eller i det mindste havde beretningen fra et öjenvidne og en samtidig. For det sidste taler hentydningen til kong Sverre, hvis den er ægte og oprindelig[4]). I alle tilfælde er sagaen ikke og kan næppe være yngre end o. 1200.

At sagaen har undergået en bearbejdelse, synes at fremgå af, at der s. 44 hentydes til én vísa *(þá var sjá vísa kveðin)*, medens der dog følger to vers. Det ene er måske senere tilföjet og mangler i papirs hdskrr. af I. Det er rimeligvis Sturla selv, der ligesom

---

1) Jfr. *B. M. Ólsen*: Safn III, 210. *Meissner* mener ikke, at dette er så sikkert.

2) *B. M. Ólsen* har (s. 207) urigtig opfattet *G. Vigfússons* udtalelse (Prolegom. s. c).

3) Sætningen lyder: „Den skåle var ikke faldefærdig, da M. G. døde".

4) Herom har *Kålund* udtalt tvivl (Aarb. 1901, s. 284).

ellers har indskudt forskellige sætninger; fra ham kunde bemærkningen om skålen og biskop Magnus udmærket stamme; måske også noget af det genealogiske stof i sagaens begyndelse.

Det 14. kap. af Kristnisaga indeholder en kort beretning om striden mellem Þorgils og Hafliðe, men med nogle mindre betydende afvigelser[1].

2. Sturlusaga. Denne saga om Sturlungernes stamfader, Sturla Þórðarson i Hvammr (død 1183), findes kun i Sturlunga (udg. I, 53—119). Engang har den dog eksisteret som en saga for sig, da den nævnes blandt andre selvstændige sagaer i den bekendte optegnelse i Óláfssaga Stockh. 2, 4° (se f. ex. udg. s. XLVII, et facsimile i Aarbøger 1901 s. 300)[2].

Sagaen er indsat i Sturlungasamlingen lige efter det afsnit, der består af slægtregistrene efter Hafliðes og Þorgils saga; når man lader den begynde med det genealogiske afsnit om Þorgils Oddason, er det fordi denne og især dennes sön Einar er en hovedperson i sagaen, ti egenlig væntede man, at sagaen begyndte med Sturla; hans genealogi følger bagefter. Sagen er simpelt hen den, at sagaens oprindelige begyndelse er gået tabt, og isteden for er et afsnit af slægtregistre indsat, der danner en fortsættelse af de foranstående og er af samme art som de. Dette ses deraf, at der nævnes en mængde personer, der intet har med Sturlusaga at göre; således er stykket om Snorre Húnbogason og hans slægt (udg. s. 54_{15-26}) sagaen ganske uvedkommende[3]. Den egenlige saga begynder først s. 56_{6} (ɔ: med kap. 4), men der har selvfølgelig været en anden (tabt) begyndelse. Sagaen selv danner ikke ét logisk sammenhængende hele, men falder i flere af hinanden uafhængige episoder, deraf den usædvanlig store mængde personer, der lidt efter lidt kommer til at spille en rolle i sagaen. Indholdet udgöres af lutter bygdestridigheder, i dette tilfælde fra Saurbœregnen og tilgrænsende bygder. Hovedmodstanderne er her Sturla og Einarr, en sön af den ovf. omtalte hövding Þorgils Oddason. De kommer

---

1) Jfr. *B. M. Ólsen* s. 211.

2) Om sagaen se *B. M. Ólsen* i Safn III, 213—24; *Kålund* i Aarbøger 1901, s. 286—88; *Meissner*: Strengleikar 53; *W. Vogt* i Zs. f. deut. alt. LIV, 376—95.

3) Jfr. *Vogt* s. 383 f. Men Vogt har ikke bedömt forholdet rigtigt; det har intet at betyde for sagaen som et hele.

hurtig til at stå som modstandere, og de påtager sig forskellige sager mod hinanden og hinandens·mænd. Endel heraf er meget småligt og ravnekrogsagtigt, og det meste af en lidet almindelig interesse. Den vigtigste begivenhed er det såkaldte Hedeslag (1171) mellem de to hövdinger (hvorefter sagaen også er bleven kaldt Heiðarvígssaga. Sturl. I, 143); Sturla vandt en afgörende sejr (k. 4—22). Herefter følger et afsnit (k. 23—28) om forskellige stridigheder, hvor Þorleifr beiskaldi, til dels sammen med Einar, optræder som Sturlas modstander. Der er formodning for at dette afsnit kronologisk tilhører et tidligere tidsrum, för Hedeslaget; derved forklares den modsigelse, som *Vogt* har påpeget (s. 387 under pkt. 2), i tilslutning til det her meddelte. Hvis noget af de afsnit, Sturlas. består af, er senere tilföjet, måtte det snarest være dette. I den anledning fortælles den morsomme historie om den omstrejfende betler (k. 24), der er den samme som Skíðe i Skíðaríma; han kommer vekselvis til Sturla og Þorleifr, og de spörger til hinandens befindende; der hentydes her til en epidemisk sygdom (jfr. *sóttarvetr* i Isl. ann.), hvilket viser, at dette må være sket året 1181. Den sidste del af sagaen handler om de såkaldte Deildartungumál, oprindelig en arvesag, hvor Sturla først kun indirekte var part i sagen. Under fredsforhandlingerne overfaldt hans modstanders, præsten Páls, hustru Sturla (hun vilde stikke det ene öje ud, forat »göre ham så lig Odin, som muligt, hvem han jo ved sin falskhed efterlignede«); det endte med, at landets störste hövding, Jón Loptsson i Odde, skulde være voldgiftsmand i sagen. Denne forbindelse mellem Jón og Sturla var det, der førte til, at Sturlas lille sön, Snorre, blev taget til opfostring af Jón. Dette er indholdet af kap. 30—5, hvortil k. 29 kan betragtes som etslags indledning, en kvindebortførelsessag, hvori Sveinn Sturlas sön var indviklet, og som Jón også afgör [1]). I kap. 36 fortælles om Sturlas sidste dage og død. Mulig er dette overarbejdet.

Sagaen er en bygdesaga og må være skreven i Sturlas hjemstavn efter familjetraditioner og öjenvidners, f. ex. Sturlas egen hustru, Guðnýs beretninger, så nöjagtig og detaljeret som den er. Forf. er særdeles vel underrettet. Vanskeligere er det, som oftere, at bestemme tilblivelsestiden, eftersom der her gives få sikre holde-

---

1) Når *Vogt* mener, at dette kap. er et indskud, tror jeg ikke dette er tilfældet.

punkter, ti, som *B. M. Ólsen* siger [1]), de slægtled, der fører ned til midten af det 13. årh., kan være senere tilföjelser og er det vistnok. Af större betydning er det, når det om Guðný hedder, at hun efter Sturlas død bode i Hvammr; men denne gård forlod hun kort efter 1200 [2]). Senere end i begyndelsen af det 13. årh. er sagaen næppe forfattet; deri er jeg enig med den nævnte forfatter [3]). Men når denne søger at göre det sandsynligt, at det er Sturlas sön, Snorre selv, der har skrevet den, kan jeg ikke slutte mig hertil. Sagaens stil minder for det første mindst af alt om Snorres stil; så kunde Sturla langt snarere, hvad det angår, være forfatteren, men om ham kan der af andre grunde ikke være tale; han kan derimod godt have bearbejdet den og udvidet den, navnlig med forskellige personalhistoriske oplysninger, hvoraf det ligefrem vrimler. Hovedgrunden til at tænke på Snorre som forf. skulde være den, at der i sagaens slutning indtræder en anden tone, idet Sturlas mindre gode egenskaber her skulde træde mere frem og stærkere fremhæves end för, samt at Jón Loptsson her kommer til at spille en så vigtig rolle [4]). Men herimod må indvendes, at det ikke er forf., men forholdene og de nu optrædende personer, der tvinger Sturla til mere at vise sig fra sine mindre gode sider og røbe sin egenkærlighed, stridbarhed og sit had til modstandere. Det er den historiske virkelighed, der taler ud af alt dette, og ikke nogen særlige forfatterinteresser. Men hvad der er ligeså vigtigt er, at Sturla på tidligere stadier har vist de selvsamme egenskaber. S. 94—95 (i k. 23) udslynger han den nederdrægtige beskyldning mod Þorleifr beiskalde, at han skulde have indebrændt biskop Magnus, og tilföjer yderligere den krænkelse, at »han selv grædende blev båret ud af ilden«. En hjærteløshed som dette er sandelig lidet smigrende for Sturla. Hvad der fortælles i k. 9 om Sturlas forhold til Ingvild og hendes sag er ikke absolut smigrende for ham; jfr.

---

1) Safn osv. III, 214—15.
2) Sst. 213—14.
3) Der findes mærkelige overensstemmelser med Laxd.; se herom *Kålund* s. 287, men det er Laxd., der er den långende.
4) *Vogt* slutter sig til *B. M. Ólsen* m. h. t. den forandrede tone og opfattelse af Sturla, og hævder, at forf. i en særlig grad forherliger præsten Páll. Dette er rigtigt; der gives et overmåde sympatisk billede af denne, men det berettiger ikke de slutninger, Vogt drager. Det er den sikkert almindelige opfattelse af præsten, der her gör sig gældende.

også Þorvards ord i k. 20. I kapitlet om betleren siger Sturla om Þorleifr, da han hørte, at denne havde det godt: »ja det er vel fordi alle pinsler er opsparede til ham i den anden verden«. Så er Þorleifs udtalelse om Sturla af en ganske anden og mildere art. Det kan derfor ikke med rette siges, at Sturla er en anden person i den sidste end i den første del af sagaen. En sagaforf., selv om han havde været noget beslægtet med Sturla, vilde ganske sikkert ikke derfor have udeladt Jón Torvaldssons mindre smigrende vers om Sturla (s. 112); så ömfindtlig var man ikke i de dage; en historisk kendsgærning berettes uden sminke. Heller ikke kan jeg indse, at der er grund til at antage, at kap. 30—5 er et senere tillæg, fordi f. ex. betleren omtales kronologisk for tidlig i forhold til det følgende. Dette sker for sammenhængens skyld. Deildartungesagen og Sturlas deltagelse deri var desuden så vigtig, at Sturlas biograf sikkert ikke vilde have forbigået den [1]). *Meissner* har fremhævet, at sagaen ikke bærer vidne om en gejstlig forfatter.

Sagaen giver et godt og sikkert veltruffet billede af en hövding fra et overgangsårhundred som det 12., med dens noget smålige rivninger, samt indblik i forskellige kultur- og livsforhold. Således er det forbavsende at se, hvor mange løse forbindelser der er mellem mænd og kvinder.

Stilen er noget ensformig og simpel. Fremstillingen af de enkelte afsnit er ofte meget livlig og malende og oplives af forskellige, tildels meget morsomme træk.

3. Hrafns saga Sveinbjarnarsonar. Af denne saga havdes en membran, tilhørende universitetsbiblioteket i København, der brændte 1728; der haves af denne endel papirsafskrifter, hvoraf den bedste er AM 155 fol.; herefter er den udgiven i Biskupasögur I,639—76 og Sturlunga II, 275—311. Af en anden membran fra 15. årh. haves 4 blade, AM 557, 4°; en papirsafskrift af denne skindbog som hel findes i 552 n. Desuden findes sagaen fra og med slutningen af det 11. kapitel optagen i Sturlunga, i hdskrr. indsat mellem k. 36 og 37 i Islendinga saga (Sturl. udg. I, 297—317). Her er teksten delvis forkortet, hvorimod den oprindelige tekst er at finde i det først nævnte hdskr [2]).

---

[1]) *Kålund* har udtalt sig i tilslutning til ovenstående.

[2]) Ang. sagaen se *B. M. Ólsen*: Safn III, 244—53; *Meissner*: Strengleikar s. 53—55; *Kålund*: Aarbøger 1901, s. 295.

Her indledes sagaen med en lille prolog af stor betydning for dens tilblivelsestid. Dernæst kommer, på god, gammel sagavis, hovedpersonens slægtregister, samt en meddelelse om, hvorledes Hrafns familje var bleven en berömt lægefamilje, dette, fordi Hrafn senere selv optræder som læge. Hertil knyttes en beskrivelse af ham selv; hans første udenlandsrejser meddeles, hans giftermål, hans anseelse og dygtighed omtales. Så begynder sagaens hovedæmne, nemlig de sager, som Hrafn blev indviklet i, først og fremmest den angående Markus på Rauðasandr, som var bleven dræbt af nogle slette mennesker (k. 5—7). Dernæst fortælles om hövdingen Snorre i Vatsfjord, faderen til den Torvald, som først var Hrafns gode ven, men som snart blev hans bitre fjende tildels uden skællig grund. Fra nu af berettes der næsten uafbrudt om forholdet mellem de to, bl. a. om Torvalds to mislykkede forsøg på at overfalde Hrafn, og endelig det tredje, da det lykkedes Torvald at overrumple ham og tage ham af dage [1]). Derefter fulgte der et forlig med meget strænge vilkår for Torvald. Ind i dette afsnit skydes bl. a. Hrafns udenlandsrejse med Gudmund Arason, da denne skulde bispevies.

Sagaen hører til de dygtigst komponerede [2]) og smukkeste af de yngre isl. personsagaer. Det er et overordenlig smukt og sympatisk billede af hovedpersonen, som den giver. Om det er fuldt ud rigtigt, får stå hen; forf. står helt igennem på Hrafns side, så at billedet kan måske være blevet forskönnet, skönt næppe i nogen væsenlig grad forvansket. Hans modstander er meget usympatisk, han anvender falske vidnesbyrd (k. 15) under processen på altinget og bryder den trufne overenskomst. Men der er heller ingen grund til at tro, at han er partisk og væsenlig urigtig skildret. Såmeget er dog vist, at Torvald, efter at det for ham meget ufordelagtige forlig var sluttet, samvittighedsfuldt opfyldte de forpligtelser, der blev pålagt ham, og forf. glemmer ikke at meddele, at de under det sidste overfald røvede kostbarheder og genstande blev tilbagesendte eller erstattede.

Sagaens fremstilling er strængt logisk-pragmatisk og inde-

---

1) På grund heraf er sagaen også bleven kaldt *saga þeira Þorvalds ok Hrafns* (Sturl.[2] I, 227, jfr. Sturl.[3] I, 120), men denne titel er ikke ganske rigtig, ti Hrafn er det, sagaen i virkeligheden handler om.

2) En mindre synd mod kompositionen er det, når Krákr Þórarinsson allerede nævnes i k. 7, medens hans familje først indføres k. 10; men dette er en ren ubetydelighed.

holder ingen uvedkommende ting eller digressioner. Derimod indeholder den på gammel vis endel vers, tildels af en drape om Hrafn, der ikke er uden betydning (se ovf. om Guðmundr Svertingsson). Stilen er simpel og sagaen er fornöjelig at læse, og kan måle sig med de ældre slægtsagaer.

Hver side af sagaen viser, at forf. er samtidig med Hrafn og begivenhederne; disse skildres så klart og detaljeret, at vi ikke kan undgå at antage, at forf. selv er et öjenvidne eller har sine beretninger fra et sådant. Særlig bör fremhæves den indtagende skildring af Hrafns færd og begivenhederne under den sidste kamp hjemme på hans gård. Det er som hørte man en, der havde været tilstede, fortælle det hele. Således for blot at nævne et eksempel: Aftnen för overfaldet siges Hrafn at have ladet fremsige for sig drapen om Andreas (ovf. s. 122), og det tilföjes, at han drøftede de enkelte begivenheder, hvert vers handlede om (jfr. Bisk. I, 670—2). Ligeledes er de enkelte personers straffe opregnede med en aldeles usædvanlig og forbavsende nöjagtighed osv. Det vilde således være klart, at sagaen må være forfattet ikke så længe efter Hrafns død 1213, selv om vi ikke havde prologens klare ord at holde os til: »men da lögnen flygter, når den møder sandheden, vil vi skrive om nogle begivenheder, der er forefaldne i v o r e d a g e... således som vi kender sandheden« [1]). Ikke desto mindre er det vanskeligt at bestemme det nöjagtige tilblivelsesår. Sagaen slutter med at bemærke, at Torvald »bode siden i Vatsfjorden, medens han levede«, men han døde 1228. Der er nu vistnok intet til hinder for, at sagaen kunde være forfattet efter det nævnte år, altså o. 1230—40. I Sturl.-teksten mangler den sidste tidsbestemmelse; *B. M. Ólsen* har imidlertid påvist, at dette ingen betydning har [2]), da Sturlungasamleren godt kan have udeladt de pågældende ord, da Torvald senere skulde omtales. Hvad der har större betydning, er dog den omstændighed, at sagaens bemærkning er så kort, uden at det med et eneste ord antydes, hvorledes Torvald kom af dage. Han blev nemlig selv af Hrafns sönner indebrændt. Det vilde næsten være ufatteligt, at en samtidig forf. skulde have undladt at fortælle dette, hvad han, Hrafns gode ven, måtte finde var en retfærdig gengældelse, han som netop i fortalen fremhæver guds langmodighed og enhvers fri vilje. Derfor er den slutning nærliggende, at den nævnte

---

1) Jfr. Bisk. I, 642.

2) Safn osv. III, 244—5.

bemærkning er en afskrivertilföjelse fra senere tider. På grund af den detaljerede skildring og den nöjagtige erindring, sagaen vidner om, må det antages, at den er skreven ikke ret meget senere end o. 1220.

Forf. er gejstlig; det fremgår umiskendelig af mange steder; der anføres (k. 4) således en latinsk sætning, der oversættes, ganske vist ikke helt rigtig [1]). Alene dette er bevis nok. Forf. tror på anelser, varsler og drömme, og meddeler en mængde sådanne (k. 7, 14, 17—18). — At gætte på et bestemt navn kan næppe nytte. Dog skal det bemærkes, at der omtales en præst, der har stået Hrafn særdeles nær, og som netop var tilstede under det sidste overfald. For ham skriftede Hrafn og modtog sakramentet. Denne, der hed Valde, og som uden tvivl er identisk med den mand af dette navn, der var gift med Hrafns datterdatter (k. 20), kunde mulig være forf., eller dennes hjemmelsmand.

Forf.s kilder er for en stor del egen positiv viden; dernæst Gudmund Svertingssons digt om Hrafn, samt andre vers særlig om hans rejser, som forf. ikke har deltaget i. Herom anføres også præsten Tómás Þórarinssons udsagn [2]), og forf. har uden tvivl også benyttet andre hjemmelsmænd. Forf.s egne betragtninger fremtræder nogle gange men uden at virke forstyrrende (f. ex. Bisk. s. 642: »og det tror vi, at Kristus gav ham dette; ti Hrafn havde osv.«). Forf. er endelig en fortrinlig kronolog, og han bestemmer de enkelte begivenheder nöjagtig og rigtig [3]); endogså de nöjagtige årsdage anføres.

Når der ved slutningen af sagaen i det ene hdskr. endnu findes et kapitel, der opregner Hrafns börn og efterkommere, er dette utvivlsomt senere tilföjet; slægtregistrene føres endogså ned til slutningen af det 13. årh. (!); i det andet hdskr., for ikke at tale om Sturlunga, mangler kapitlet.

4. G u ð m u n d a r s a g a d ý r a. Denne saga findes nu kun i Sturlunga-samlingen, således at kap. 1—24 her findes indsat imellem k. 14 og 15 (18 og 19 i udg. i Bisk.) i Guðmundar saga góða, k. 25—6 imellem k. 16 og 17 (27 og 28 i Bisk.), hvilket sker af kronologiske grunde. Engang har den eksisteret som selvstændig

---

1) *Meissner* mener, at oversættelsen ikke hidrører fra forf. selv. Dette er muligt, men næppe nødvendigt at antage. Stedet er 1. Kor. 12,9.

2) Bisk. I, 484, Sturl. II, 291.

3) Bisk. I, 648, 650—1, 668, 674.

saga; i fortegnelsen i Óláfssaga (se ovf. s. 549) nævnes den og kaldes der, efter dens vigtigste begivenhed: *Önundar-brennu saga*[1]).

Sagaen er, ligesom Sturlusaga, fuld af enkelte episodiske begivenheder og omtaler en mængde personer, der efterhånden træder op, ofte i en temlig løs forbindelse med dens hovedperson, hövdingen Gudmund dyre, en af Øfjordens stormænd, der bode på Bakke i Öxnadalen. At Gudmund er tænkt som sagaens hovedperson er utvivlsomt. Han er en ejendommelig karakter, tavs og indesluttet, og en, der ruger over hævntanker og slår kraftig løs, når öjeblikket er der; jfr. *Vogts* afhandling. En anden hövding var Önundr Torkelsson. Mellem disse to opstod der tidlig et spændt forhold, hvortil grunden var en arvesag, der omtales i sagaens begyndelse [2]). Forholdet blev ikke bedre, fordi Önunds sön, Torfinn, ægtede Gudmunds datter. Det hele førte til, at Gudmund i året 1197 indlod sig på den skrækkelige gærning at indebrænde Önundr på hans gård, hvor også sönnen og svigersönnen omkom. Vi forstår ikke helt Gudmunds forbitrelse, så meget mindre som han ellers skildres alt anderledes end som en blodtørstig mand, men modparten havde omtalt ham hånende sarkastisk. Indebrændingen fører naturligvis til mange ufredsbegivenheder, ran, manddrab, (forlig og) forligsbrud. Mange underordnede personer og begivenheder spiller ind med. Af disse er der særlig grund til at fremhæve fortællingen om overfaldet i Laufás og den smukke beretning om, med hvilken tapperhed og sindsro de overfaldne tålte døden (k. 18). Det er en lille oase i sagaen, der ellers er så grufuld og blodig, og i det hele meget uhyggelig. Den ender med at meddele, at Gudmund gik i kloster på Tingøre, hvor han døde 1212.

Som sagaen nu foreligger, er den ikke godt fortalt. Fremstillingen er tung og meget ujævn [3]). Den synes at være noget mangelfuld i den første del, så at man mulig er berettiget til at antage, at sagaen er forkortet i Sturl. Et bestemt vidnesbyrd om en bearbejder foreligger i det mindste i k. 20. Det begynder således: »Böðvarr lítilskeita hed en mand og Torvald hans broder«.

---

1) Om sagaen kan henvises til *B. M. Ólsen*: Safn III, 232—43, *Meissner*: Strengleikar s. 55—56, *W. Vogt*: Zs. f. deut. alt. LIV, 395—409; *Kålund*: Aarbøger 1901, s. 294.

2) Sagaen begynder ikke, som man væntede, med Gudmund dyre; han indføres først i k. 3. K. 7—8 er måske et indskud; de mangler i det ene hds.

3) Jfr. *Vogts* afhdl.

Denne Böðvarr er imidlertid allerede nævnet i k. 12, hvor han indføres på vanlig vis (s. 184). Således har den oprindelige forf. umulig skrevet, m. a. o. k. 20 er et indskud; dets indhold berører slet ikke den egenlige historie, mindst af alt det afsnit, hvor det står.

Sagaen må være betydelig ældre end dens optagelse i Sturl. På grund af dens overordenlig detaljerede skildringer må det antages, at den ikke er skreven længe efter Gudmunds død [1]). Den er snarest at sætte til tiden o. 1220—30. Herimod strider ikke den interpolerede genealogi i k. 1, der endogså føres ned til det 14. årh. (!). Når *B. M. Ólsen* søger at godtgöre [2]), at sagaen er skreven efter at de gamle isl. love ikke mere galdt på Island, altså efter 1271—3, er denne bestemmelse sikkert forfejlet. Forf. interesserer sig for love [3]), og han kommer til at ytre: »man drog bort, da det var ledet på dagen, ti det var bestemt *(var mælt)*, at feransbeviser *(gögn)* skulde være fremkomne för sol var i syd (ɔ: för middag)«. Denne bestemmelse er nu ganske rigtig [4]). Det er udtrykket *var mælt,* der skal betyde, at de gamle love ikke mere var gyldige. Men ordene betyder kun: »det var blevet vedtaget: ɔ: i længst forsvundne dage, og dette kunde siges lige så godt i det 12. årh. som i det 13. efter 1273. Sagaen behøver ikke derfor at sættes til en senere tid end ovenfor antaget.

Forf. var uden tvivl gejstlig [5]) og af et mildt, fredeligt sindelag. Han dadler Gudmund for hans frillelævned (s. 173). Han omtaler et varsel og i forbindelse dermed Gudmund Arasons kraftige vievand (s. 189). Han udtaler et par steder sin dom over begivenhederne, der tyder på det samme (s. 171, jfr. s. 198, hvor han omtaler, hvor lidt der skulde til, at en mand begik et drab). Ligeså sikkert er det, at forf. er en Øfjording; han kender bygden ud og ind og er åbenbart velkendt med de mundtlige fortællinger om sagabegivenhederne. Han har en åben sans for sarkasmer og bidende udtryk.

[1]) Når *B. M. Ólsen* i Safn osv. III, 238 ff. vil, at Brandr Arnþrúðarson skal være en hjemmelsmand, er dette meget muligt eller sandsynligt, men det fører ikke til nogen videre bestemt oplysning om forfatteren eller affattelsestiden.

[2]) Sst. s. 232—6. *Kålund* slutter sig hertil.

[3]) Han omtaler landets „guds lov“ ɔ: kristenretten, s. 173, s. 160 tales der om en féránsdom, der skal holdes.

[4]) Når *B. M. Ólsen* vil, at *gögn* her ikke er rigtig brugt (ɔ: om vidnepligtige personer), er dette spörsmål her uden betydning.

[5]) Herimod udtaler *Meissner* sig.

Alt i alt må det siges, at sagaen giver et pålideligt og fyldigt billede af den selvrådighedens og lovløshedens ånd og det efter kirkens begreber usædelige lævned, der herskede o. 1200 på Island. Dens skildring er meget detaljeret, så at overskueligheden undertiden tabes, men dette er en fejl, der er let forståelig hos en mand, der skriver om samtidige personer og begivenheder.

III. Sagaer vedrørende den isl. kirke og de isl. biskopper, Biskupasögur.

De her i betragtning kommende sagaer slutter sig nöje til alle de foregående; også de er rent biografiske og indrettede som alle de andre, men de kan på en måde siges at være endnu mere udelukkende personlige end hine. De er også alle anonyme, med undtagelse af sagaen om biskop Jón, angående hvilken vi henviser til Gunnlaugr munkr (ovf. s. 394 ff.).

At en sagaskrivningens tid, som det 12. årh. og det 13. årh.s første del, ikke lod den isl. kirkelige historie uænset, følger af sig selv, så meget mere, som denne i Ares bog allerede fortrinsvis for det første århundredes vedkommende var behandlet, og herved var vejen også i den retning anvist. De isl. bisper var så at sige de eneste fyrster, der eksisterede i landet, som ved deres virken kunde danne en saga. Det var derfor ganske naturligt, at de gejstlige sagaskrivere også behandlede disse kirkelige hövdinger.

Indtil året 1106 eksisterede der kun et bispedömme, i Skalholt, på Island. De to første skalholtske bispers, Isleifs og Gissurs, liv og virken (tiden 1056—1118), var allerede fremstillet af Are, og det så fyldig, at man næppe havde noget yderligere at tilföje. Vi finder da heller ingen specialsagaer om disse to, men Kristnisaga behandler dem så at sige udelukkende efter Are med kun ubetydelige tilföjelser. I Biskupasögur findes optaget en lille þáttr om Ísleifr, der forekommer i Olaf d. helliges saga i Flatøbogen (II, 140—2, AM 75 e fol. = AM 554 h*α* 4°)[1]. Her omtales Ísleifs ophold i Norge; Brandr den gavmilde (jfr. ovf. s. 541) forærer ham en kappe, han selv havde modtaget af kong Olaf. Så fortælles om Isleifs giftermål med Dalla, hans valg til biskop; biskop Jóns vidnesbyrd om ham, der også findes i Jónssaga, meddeles. Det hele ender abrupt og er temlig ubetydeligt, men fortællingen er næppe en del af et större hele.

---

1) Også udg. af *Kahle* i Sagabibliothek XI.

Dernæst haves et sammenhængende sagaværk om de fem første bisper i Skalholt (tiden 1056—1176), som af forf. selv er kaldt:

1. Hungrvaka. Dette værk findes nu kun i papirsafskrifter af en tabt membran, f. ex. i AM 205, fol., 379, 380, 4°, udgave i Biskupasögur I og ved *Kahle* i Sagabibliothek XI[1]. Det indledes med en mærkelig fortale (jfr. ovf. s. 261), hvori forf. gör rede for navnet; det skulde »vække hunger« d. v. s. lyst til at vide mere om de behandlede bisper. Forf. ytrer, at han skriver omtrent alt, hvad han ved, både for at det ikke skal glemmes og for at lokke unge videbegærlige mænd til at læse islandske skrifter. Hertil kommer, at det må være den første »pligt at vide, hvorledes kristendommen har vokset sig stærk i landet, hvilke bispesæder, der er oprettede, og hvilke mærkelige mænd bisperne har været«. Så går da forf. over til at skildre de enkelte bispers liv, efter dog først at have gjort nogle bemærkninger om Isleifs og Gissurs forfædre og gården Skálholt, til hvilken han føler sig nöje knyttet.

Bispernes liv skildres efter en bestemt form. Der gives først nogle korte oplysninger om deres herkomst og opvækst tilligemed en kort beskrivelse af dem; dernæst fortælles om deres valg til bisp, udenlandsrejse og vielse; så om deres vigtigste gærninger og virksomhed — biskop Isleifs (1056—80) arbejde for kirken og hans undervisning, Gissurs (1082—1118) forhold til bispesædet, tiendeloven, oprettelsen af det nordlandske bispesæde, folketællingen, Þorlákr Rúnólfssons (1118—33) deltagelse i kristenrettens tilblivelse, Magnus Einarssons (1133—48) forhold til bispesædet, køb af jordegods, samt afholdelsen af et storartet bryllup, og endelig Klœingr Þorsteinssons (1152—76) kirkebygning og overvældende rundhåndethed, deltagelse i offenlige sager, hans juridiske kundskaber, kirkeindvielse og litterære flid. Bispernes død meddeles med nöjagtige angivelser af deres dødsdag og -år, samt en kort udsigt over de vigtigste tildragelser i ud- og indland i enhver biskops levetid. Lejlighedsvis omtales enkelte andre personer og begivenheder, der falder udenfor det angivne skema, såsom de fremmede bispers opregning (under biskop Isleifr jfr. Ísl. bók), uåret og de ved biskop Gissurs død

[1]) Der kan henvises til *Kahle* i Arkiv XX (om håndskrifterne) og udg. i Sagabibl., Kahle kommer til det resultat, at 205 ikke stammer fra samme hds. som de to andre. Spörsmålet er dog uden særlig betydning.

indtrufne mærkelige tildragelser, som af forf. — vel også af samtiden — sattes i forbindelse med den almenyndede prælats død. Mellem Magnus og Kloeingr indskydes et lille stykke om den begavede, til biskop udsete Hallr Teitsson, der rejste udenlands, men døde i Utrecht; heraf forklares de mange år mellem de to nævnte bisper.

Det er i det hele et ganske godt og livligt billede, forf. giver os af de skildrede personer; vi får virkelig fat i deres ejendommeligheder; navnlig gælder det en mand som Gissurr og ikke mindst Kloeingr, hvem forf. skildrer ret af hjærtens lyst. Hans beskrivelse er ligefrem og uden nogen gejstlig veltalenhed; der er hverken ordflom eller ordbråm; den gör overalt et tiltalende indtryk af jævnhed, samvittighedsfuldhed og vederhæftighed. Hertil svarer forf.s beskedne udtalelser i fortalen. Her ytrer han bl. a., at han vil skrive, hvad han har hørt af andre, for at det ikke skal glemmes; af disse hjemmelsmænd fremhæves særlig den litterært dannede hövding og lovsigemand Gissurr Hallsson, der »havde stået ved 5 bispers båre«, og som døde i en höj alder 1206. Vi finder intet spor til skrevne kilder; kun mundtlige beretninger må forudsættes. Forf. har ikke, hvad der kunde synes mærkeligt, benyttet Are frode for de to første bispers og de fremmede biskoppers vedkommende, og dog fortæller han omtrent det samme om dem som Are.

At forf. er en gejstlig mand, er hævet over enhver tvivl. Hans interesser for kirkens historie er i så henseende vidnesbyrd nok. Hans kendskab til latin og biskop Lambertus' »cantilena« (k. 12) er kun yderligere beviser derfor. Selv giver han os i fortalen den oplysning, at han har været nöje knyttet til selve staden Skálholt (»af hvilken jeg har opnået al lykke i denne verden« er hans egne ord); han må vel have været en præst, der i en række af år bode på gården. Hans navn vil man dog søge forgæves [1]. — Forf. tror på jærtegn; sådanne omtaler han allerede i forbindelse med Isleifr, og han tror på, at yndede hövdingers død påvirker naturen (ad modum Kristi død på korset). Ikke desto mindre er han meget forsigtig i sine udtalelser. Endelig bemærkes, at han i k. 17 anfører et vers af Rúnolfr om den nybyggede kirke (ovf. s. 172). Nogle betydeligere fejl er vi ikke i stand til at eftervise hos ham.

---

[1]) *H. Þorsteinsson* har (i Skírnir 1912) søgt at vise, at Hungrvaka, og tillige Pálssaga og Þorlákss., er forfattede af præsten Ketill Hermundarson, men hvad der fremføres for at begrunde dette, er kun løse formodninger uden videnskabelig værdi.

Enkelte talfejl er vistnok kun afskriverfejl[1]. I biskop Magnus' slægtregister (Bisk. s. 75) er et led (Svertingsson) oversprunget (også afskriverfejl?). Forf.s fejl er det sikkert, når det (s. 62 9) siges, at Ísleifr kom til Island den »samme sommer«, som han blev viet; han opholdt sig nemlig en vinter i Norge, således som Are og Gunnlaugr fortæller[2].

Forf. lægger særlig vægt på tidsregningen, men gennemfører det princip at regne alt 7 år for tidlig; dette beror på beregning, men har i øvrigt ingen indflydelse på den historiske fremstilling. Hans sprog er i det hele rent og klassisk, men han ynder forlydsrim og islandske ordsprog.

Forf.s levetid er bestemt ved hans angivelse af at være samtidig med Gissurr Hallsson, altså har han levet omkr. 1200. Dog er det vanskeligt at bestemme bogens tilblivelsestid nöjagtig. *G. Vigfússon* har (i fortalen til Bisk. XXXIII) antaget, at den er forfattet o. 1206—11, efter Gissurs død, men för biskop Páls død. Dette er rimeligvis rigtigt, skönt der i og for sig ikke er nogen afgjort grund til at antage, at Gissurr må forudsættes som død[3]. Der er grund til at sætte bogens tilblivelse så langt tilbage som muligt, eftersom det om biskop Torlak (s. 84) hedder, at han »nu er sandhellig«, men det var 1198, han på altinget erklæredes for hellig.

Ved slutningen af Hungrvaka findes en bemærkning, hvorved det tilkendegives, at man nu vil gå over til biskop Torlak d. helliges historie, »der er forfattet gode mænd til underholdning som de förskrevne«. Denne bemærkning stammer ganske sikkert ikke fra Hungrvakas forf. (stilen er helt forskellig), men fra den afskriver, der skrev den og Torlaks saga i én bog; i hdskrr. følger de i reglen på hinanden; denne tilknytning har sine naturlige, navnlig kronologiske grunde.

2. Pálssaga, sagaen om Torlaks søstersön og efterfølger, biskop Páll Jónsson (1195—1211), findes kun i et par papirsafskrifter, særlig AM 205 fol., udg. i Biskupasögur I, 127—48. Páll

1) IIII for XIIII Bisk. s. 62. Ligeledes er det afskriverfejl, når der sst. står *lögmaðr* f. *lögsögumaðr*. Fejlen: „Frankernes" konge (f. Svearnes) s. 70 er rimeligvis også en sådan.

2) Forklaringen heraf er given i Bisk. s. 62 anm.

3) Forf. siger: „hvad jeg har hørt den kyndige mand, G. H., og andre mænd fortælle derom".

var en dattersönssön af kong Magnus barfod, og var således af den fornemste herkomst. Forf. giver først forskellige personalia, beskriver bispens ydre, giftermål, udenlandsrejse og studier m. m., hans valg og vielse til biskop; han blev viet af Absalon; der dvæles særlig ved den hæder, der allevegne vistes ham. Derpå skildres hans virksomhed og omhu for Skálholt kirke og gård udførlig og interessant, samt hans iver for kanoniseringen af Torlak på altinget 1198, hvortil forfærdigelsen af Torlaksskrinet var knyttet. Herefter opregnes forskellige vigtige begivenheder, hvortil bispens navn var knyttet; derpå berettes hans börns og hans hustrus sörgelige død, hans færd som bisp, virksomhed m. h. t. biskop Gudmunds sager og forbindelse med udenlandske fyrster og venner. Endelig fortælles om hans død med nöjagtig angivelse af datum og år, der, som i Hungrvaka, angives 7 år for tidlig. Det hele afsluttes så med nogle betragtninger, samt med opregningen af vigtige begivenheder i ind- og udland i Páls bispetid.

Indretningen af denne saga er i et og alt fuldstændig den samme som i Hungrvakas sagaer, så at allerede det er tilstrækkeligt til med *G. Vigfússon,* der kalder dem »sambårne søstre«, at antage en fælles forfatter [1]). Dette bestyrkes ved så at sige alle andre egenskaber. Stilen er fuldstændig ens, og vi får det selvsamme forfatterbillede som af Hungrvaka. Der er den samme interesse for Skálholt og Gissurr Hallsson, og også her ses det (s. 137), at forf. har haft hjemme der. Der anføres her vers om bispen og hans börn (se ovf. s. 169); der findes den samme brug af isl. ordsprog. Ikke mindre ejendommelig er sammenligningen af Páls funktionstid med et skib (skibets stavne); den er noget hårtrukken, men den minder livagtig om forf.s sammenligning i Hungrvaka af dette værk med en råt forarbejdet hornske osv. Der er således ikke den ringeste betænkelighed ved at tillægge Pálssaga den samme forf., som har skrevet Hungrvaka, ja der henvises (s. 137) på en måde til dette værk, når det i Pálss. siges, at Hekla havde sit 3. udbrud, men i Hungrv. er de to første netop omtalte (s. 72, 85). Pálss. er sikkert noget yngre end Hungrv. og forfattet vistnok forholdsvis kort efter bispens død 1211, eftersom forf. (s. 146) taler om »os hans kære efterlevende venner«.

Forf. omtaler ingen bestemte kilder og det af den gode grund, at han selv er samtidig, der af egen erfaring kendte biskop Páls

[1]) Bisk. I, XXXI.

liv ud og ind. Hans hele skildring af denne er anskuelig og livlig og det af ham tegnede billede i det hele smukt.

Sagaen er godt overleveret og vistnok uden nævneværdige interpolationer. Der findes dog et interpoleret stykke mellem k. 18 og 19. Der henvises her til Are frodes ord om Gissurr biskops død og sorgen derover, der sammenlignes med sorgen over Páll og som tegn på den anføres, at »hele jorden skjalv og bævede *(pipraði!)* af frygt, himlen og skyerne græd, så at meget af jordens grøde fordærvedes, men himmellegemerne viste klare dødstegn på sig... havet brændte foran landet«. Dette svulstige munkesnak dömmer sig selv. Det er så afstikkende fra alt det øvrige, at det ikke kan stamme fra sagaens ellers så beherskede forf., der tilmed lige foran har sagt omtrent det samme, men på en ganske anden og på sin jævne, uanstødelige måde. I sproglig henseende er det fremhævede verbum betegnende nok. Henvisningen til Are frode er derfor uden betydning; af Hungrvaka ses jo, at forf. netop ikke har kendt hans skrifter [1]).

3. Þorláks saga byskups hins helga. Denne saga om biskop Torlak d. hellige (1178—93) findes i flere hdskrr.; på membran i Stockh. kgl. bibl. 5 mbr. fol., samt i forskellige papirsafskrifter sammen med Hungrvaka, hvoraf særlig AM 381, 4° kan fremhæves. Sagaen haves i to bearbejdelser, der her vil blive behandlede sammen.

Sagaen er en biografi af den sædvanlige art. Bispens fødsel og forældre, hans opvækst, lærelyst og undervisning i Odde skildres. Han blev valgt til prior og senere til abbed i Kirkjubœr; hans ledelse af klostrets anliggender roses i höje toner som mønsterværdig. Hans vordende hellighed og ævne til at göre undere fremtræder allerede nu. Endelig blev han af biskop Klœingr udset til dennes eftermand, og nu skildres hans udenlandsrejse, hjemkomst og overtagelse af embedet. Der dvæles ved hans religiøse liv og daglige gærning; derimod findes så godt som intet om hans ydre kirkestyrelse, hvorom straks mere. Hans død omtales meget omhyggelig og der meddeles uddrag af Gissurr Hallssons ligtale. Med k. 19 slutter sagaen; hvad der derefter følger (k. 20—8) er et senere tillæg, der indeholder jærtegn; til slutning omtales optagelsen af

1) Derfor er vistnok *B. M. Ólsens* forklaring, se ovf. s. 352 anm. 2, at forkaste.

Torlaks ben og hjemlige kanonisering; han siges overalt i verden at være anerkendt som helgen; skrinet, som biskop Páll lod forfærdige, »det som endnu i dag er«, nævnes. Det er klart, særlig af det sidste udtryk, at dette tillæg må være skrevet ikke så kort en tid efter 1198—9; og dette bestyrkes ved den fejl, der findes i k. 21, hvor ét alting göres til to og én rejse af præsten Orm til to, samt at de 9 jærtegn henføres til 1199 f. 1198[1]). Dette tillæg kan således ikke være skrevet af en samtidig, hvad selve sagaen bevislig er. Forf. ytrer selv (k. 3), at »han har hørt salig Torlak selv yde ham (Eyjolfr på Odde) den ros« osv., og han hentyder til hyppige samtaler med bispen. Forf. er altså en voksen mand i hans bispetid. *G. Vigfússon* antog (Bisk. s. 331 anm.), at sagaen kunde være skreven i året 1198, men i fortalen (s. XXXIII) antager han som rigtigere, at den må være forfattet noget senere, nemlig omtr. til samme tid som Hungrvaka (1206—11). Dette sidste er uden tvivl det rigtige. Sagaen må være forfattet efter kong Sverres død (1202)[2]). Mulig tyder også forf.s udtalelse om biskop Erik (»han som senere var erkebiskop i Trondhjem«) på, at han har skrevet efter 1205 (Erik erkebisp 1188—1205). På den anden side er den ført i pennen för biskop Páls død, ti det må være af hensyn til h a m, at forf. så godt som fuldstændig forbigår Torlaks biskoppelige stridigheder med de verdslige hövdinger, fremfor alt med Páls egen fader Jón Loptsson i Odde; Páll var jo også Torlaks sösterön. Ham måtte det altså være dobbelt ubehageligt at læse meget om de nævnte pinlige stridigheder, der endogså tildels galdt Jóns samliv med Páls moder. Kun under denne forudsætning bliver udeladelsen forståelig. En forf., der levede efter biskop Páls død, havde ingen hensyn at tage, ja han måtte endogså føle det som sin pligt at fremhæve bispens nidkære virksomhed i kirkens tjæneste og til dens fremme, der, uagtet bispen kom til kort, dog ikke var uden betydning. Dette skete, som vi skal se, også.

Når *G. Vigfússon* i fortalen til Bisk. udtaler, at Torlaks saga er af samme forf. som Hungrvaka og Pálss., må dette benægtes, og dermed også den formentlige lighed i fremstilling og stil, som

---

1) Ligeledes henvises der i k. 23 til et sted senere „i dette skrift", men dette findes ikke; deraf har udgiveren med rette sluttet, at de anførte jærtegn kun er et hastværksudtog af et længere skrift.

2) Det hedder i k. 11: „og det sagde kong Sverre ofte, som både var mærkelig i tale og vis af forstand".

Vigfússon mente at have fundet. Intet er uligere end netop denne sagas og de andre nævnte sagaers stil. Torlakss. er meget vidtløftig og fremstillingen langt fra så behersket; den er overfyldt af bibelcitater og latinske sætninger, der ikke har noget tilsvarende i Hungrv. og Pálss. Hvorledes Vigfússon har kunnet sammenligne disse pyntecitater med de fyndige isl. ordsprog i hine, er ufatteligt. Medens deres stil er rent folkelig og passende knap, røber Torlakss. på hver side den snakkesalige ordprunkende gejstlige. Vel er der tilknytningspunkter mellem Torlakss. og Hungrv. Den samme tidsregning anvendes, men det er ikke nok til at bevise forfatteridentiteten, eftersom den også findes i andre helt forskellige skrifter [1]. Ligeledes er det klart, at sagaens forf. må have opholdt sig i længere tid i Skálholt, og altså været der sammen med Hungrv.s forf. De må have kendt hinandens værker; i hvert fald genfindes i Torlakss. Hungrvakas beskrivelse af Klœingr omtrent ordret [2]; der er ingen tvivl om, at Hungrv. her er originalen, og at den altså er ældre end Torlakss. [3]).

Torlaks jærtegnsbøger hører ikke herhen; de vil blive behandlede i en anden sammenhæng.

Hvad nu den anden saga om Torlak angår, er forholdet ganske simpelt. Dens redaktör ytrer i en prolog (der dog ikke helt og holdent er af ham, lige så lidt som det svulstige indledningskapitel, k. 17), at han særlig vil skrive, »fordi han (Torlak) i den gamle saga næppe har fået den ihukommelse, han fortjæner, om de strabaser og mén, han måtte tåle af sine modstandere, der vilde skade kirken i hans bispetid. Herom er dér mindre talt, end vi kunde ønske«. Blot en overfladisk sammenligning mellem de to sagaer viser straks, at redaktören helt og holdent har taget den gamle saga, og indsat i den, netop hvad der dér manglede, Torlaks stridigheder med hövdingerne. Vi har da først en afskrift af den ældre sagas k. 1—14 med ganske ubetydelige ændringer eller tilföjelser, hvoraf en findes i k. 9 (den yngre saga k. 10 slutn.), en i k. 11 (k. 12, s. 275), men disse tillæg står i nöje forbindelse med hovedindskuddet. I kap. 12 (13) findes et lille stykke, der rimeligvis

---

1) „Tingøretidsregningen". Er det tilfældigt, at der i sidste kap. henvises til en dröm, som en bonde fortalte abbed Karl?

2) Þorl.s. k. 9 ≠ Hungrv. k. 19.

3) Derimod må den ene bearbejdelse af oversættelsen af Jónssaga have benyttet Þorlákss.; jfr. k. 15 (s. 169) med Þorl.s k. 8 slutn.

kun ved en afskriverudeladelse mangler i den ældre saga, eftersom det findes i det gamle brudstykke, der er aftrykt s. 391 ff. I kap. 12 (14) atter et lille plusstykke om Torlaks skriftebud. I kap. 15 beg. indskydes så, hvad der kaldes *Oddaverjaþáttr* med en kort indledning (k. 17 se ovf.); det udgöres af kap. 18—26 (s. 280—93). Navnet kommer af, at det især er stridighederne med Jón i Odde, der meddeles; men disse angik patronatsretten over alle kirker, samt retten til at regulere enhvers privatliv m. h. t. giftermål og konkubinat efter kirkens bud og den kanoniske ret. Fortællingen om alt dette er meget nöjagtig og beror öjensynlig på indgående kendskab til æmnet. At forf. står på bispens side, siger sig selv, men den ros skal han have, at hans beretning er holdt rolig og uden lidenskab; hans stil er jævn, så at det hele gör et ret fordelagtigt indtryk. Efter at indskuddet er sluttet, følges så atter den gamle saga nöjagtig; der kommer først et stykke af kap. 16, dernæst et stykke af k. 15 og 17 og så slutningen af k. 17, kap. 18—19 (med ringe ændringer) osv. Slutningen af k. 31 (samtidige begivenheder i ind- og udland) er mulig ægte; også i k. 32 findes et sådant. På k. 33 (= 19) følger en mængde jærtegn.

Forf. til Oddaverjaþáttr har ifølge *G. Vigfússon* (Bisk. fort. XLV) næppe skrevet för 1230, og dette er vistnok rigtigt. I hvert fald har han skrevet efter Sæmundr Jónssons død 1222 (se slutn. af k. 25). I slutn. af kap. 20 siges Snælaug i Bœr at have overdraget Snorre Sturlason gårdens forvaltning; det vides ikke, når dette skete, men Snorre må da have været en anset hövding. Da fortællingen om biskop Torlaks stridigheder er så overmåde nöjagtig og grundig, kan der næppe være skreven mange menneskealdre efter bispens død. Jeg tror at måtte sætte denne saga til o. 1225.

Endelig bemærkes, at der på latin havdes en kort fremstilling af Torlakssaga, der skulde bruges til kirkelige lectiones; heraf findes brudstykker i Biskupas. I, 394 ff., men den latinske tekst beror på den oprindelige saga.

4. Prestssaga Guðmundar Arasonar. Denne findes for det første i Sturlungasagaen her indsat efter den såkaldte prolog (denne umiddelbart efter Sturlusaga), samt sammen med sin fortsættelse (biskopssagaen) i den så kaldte codex Resenianus, AM 399, 4°, der dog har lakuner; disse kan delvis udfyldes efter afskriften i AM 394, 4°; det hele er udgivet i Biskupasögur I.

Præstesagaen udgör her de første 50 kapitler, i Sturl. 34 kap.[1]). Sagaen begynder med udførlige slægtregistre, der vistnok hidrører for en stor del fra den, som skrev det genealogiske afsnit i Sturl.samlingen.

Dens indhold er iøvrigt Gudmund Arasons, den senere Hólarbiskops, lævned fra fødselen af (1161) til 1202, da han i Norge viedes til biskop. Der fortælles meget nöjagtig år for år, hvor han opholdt sig, hvad der vederfaredes ham, og hvad han foretog sig. Der fortælles desuden i begyndelsen temlig udførlig om hans fader Are, der faldt i slaget ved Rydjökel 1167, samt, hvad der er mere uvedkommende, om dennes brødre, særlig Ingimund. Der fortælles overhovedet hist og her endel, der slet ikke vedkommer sagaen som sådan og det er höjst sandsynligt, at dette skyldes senere udvidelser; det samme gælder vist også de i sagaen anførte udenlandske begivenheder, der forefaldt i hvert af Gudmunds leveår. Disse er tilföjede som kronologiske holdepunkter. Det er synkronistiske annalistiske optegnelser, der for en stor del genfindes i de isl. annaler, men som dog ikke er udskrevne af nogen nu eksisterende annalsamling. Da der findes fejl heri (som påvist i Kålunds udgave), er det sandsynligt at de beror på senere tilföjelse.

Der fortælles vidt og bredt om Gudmunds rejser omkring i landet og hans færd, samt hans undergærninger, særlig hans indvielse af kilder, søer, klipper og lign. Et par processer omtales. I og for sig kan dette indhold ikke siges at frembyde meget af almindelig interesse; i virkeligheden er det noget af det tyndeste, når der ses hen til egenlige handlinger og betydende kendsgærninger. Imidlertid får vi dog ikke få vidnesbyrd om Gudmunds personlige egenskaber; vi ser, hvor hurtig der dannede sig hos den lettroende almue en tro på jærtegn, skönt der på den anden side var mange, der spottede den og Gudmund, og vi ser, hvorledes den unge, noget eksalterede mand selv trode på sine under-ævner. Vi bliver vidner til et omslag hos folket og får et indblik i den religiøse gæringstid, der er ved at begynde omkring år 1200. For så vidt er sagaen ikke uden interesse.

Da alt fortælles i en strængt kronologisk orden, var det uund-

[1]) Om sagaen se *B. M. Ólsen*: Safn III, 224—32, *Kålund*: Aarbøger 1901, s. 292–94. — I den nye udg. findes sagaen I, 120—154$_{6}$, 219$_{16}$—223$_{2}$, 225$_{25}$—31$_{8}$, 251$_{12}$—70$_{3}$.

gåligt, at der undertiden lige efter hinanden følger meddelelser af vidt forskellig art, ja, der forekommer således ofte den löjerligste blanding, som f. ex. i k. 23[1]), hvor der, kort efter en i øvrigt ret kön fortælling om Gudmund og en ihjælfrossen dreng, findes en kort beretning om to hunde, der sloges så voldsomt, at de ikke var til at jage fra hinanden, inden Gudmund læste velsignelsen over dem og befalede dem i den treenige guds navn at holde op; da først luskede de af (!). Sådanne skrækkelige banaliteter findes der flere steder. Enkelte episoder er ret interessante, f. ex. den om den bogelskende Ingimund og hans skæbne; det er et smukt indtryk, vi får af denne mand, der elskede sin bogkiste fremfor alt. Enkelte kapitler er godt fortalte som det om Gudmunds første udenlandsrejse og benbrud (k. 8; her fortælles også bl. a. en morsom historie om skibsfolkene, der ikke kendte det höjeste navn på gud).

Forf. er overordenlig nöje kendt med Gudmunds hele liv, lige til de ubetydeligste detaljer; han må have været en af hans allernærmeste venner eller tjænere; han har endogså kendt og haft adgang til Gudmunds breve, hvoraf nogle til og fra ham findes (k. 46—7). Forf.s hensigt er at stille Gudmund op som en ideal kirkens mand; men hans karaktersvagheder skimtes, såat en nutidslæser ikke bliver tilböjelig til nogen begejstring. *G. Vigfússon* har gættet på, at forf. var Gudmunds degn, Lambkárr Þorgilsson, der blev hans discipel 1200, og som (k. 33) udtrykkelig siges at have været öjenvidne til mange i sagaen meddelte ting (jfr. Bisk. I, 565). I ethvert tilfælde er det höjst rimeligt, at meget af sagaen stammer fra ham, men hvorvidt det tör fastslås, at han er forf., er og bliver tvivlsomt. Foruden på forf.s egen viden beror sagaens indhold på andre öjenvidners og venners udsagn[2]).

Sagaen er først forfattet efter 1207, ja 1212, eftersom der i k. 17 siges, at Ingimunds lig fandtes 18 år, efter at han forliste (1189), og der i k. 12 henvises til Helge, der senere var biskop i Grönland (ɔ: 1212—30). Desværre er der intet holdepunkt m. h. t. grænsen nedad i tiden. *G. Vigfússon* antog, at sagaen var forfattet o. 1212—20. Herimod har *B. M. Ólsen* udtalt sig[3]); han mener, at »Lambkárr« først har skrevet den efter Gudmunds død, ja efter

---

[1]) Kapiteltallet er det i Bisk.

[2]) Hertil henvises (Bisk. I, s. 412) i k. 3 om stenene, der brugtes i kampen på altinget 1164 („sandkyndige mænd"); i Sturl. I, 128, nævnes en Þorkell hage angående Rydjökelslaget, men denne henvisning er udeladt i Bisk.

[3]) Safn III, 225.

1242, da han levede hos Sturla Þórðarson på Staðarhóll; han vilde her skrive Gudmunds hele saga, men skal være død (1249) fra det, hvorpå bispesagaen senere forfattedes, dog ved hjælp af Lambkárs optegnelser. Denne antagelse er imidlertid langt fra støttet ved sikre holdepunkter, og den står og falder med degnen som den hypotetiske forfatter. For den, der ikke tör bygge på disse formodninger, ligger den antagelse nær, at sagaen må være skreven så nær ved 1202 som muligt, dette på grund af sagaens nöjagtige indhold og dettes forhold til samtidige i den sidste halvdel af det 12. årh.; altså måtte man snarest slutte sig til G. Vigfússons mening. På den anden side udelukker dette ikke, at Lambkárr kan være forf.

Anm. Hvad de to hovedhdskrr., Resen. og Sturlungahdskr., hvori sagaen findes, angår, skal her bemærkes, at den i ingen af dem er bevaret i den fuldt ud oprindelige form. Dog er denne ægtest i Resen. Alligevel findes her nogle stykker, der umulig kan stamme fra forf. selv, nemlig k. 31, 39 (÷ slutningen), 43 slutn., 44 første halvdel, samt endelig det meste af kap. 49 om rejsen til Norge. De 4 første indskud genfindes i den egenlige Sturlunga, det sidste er lånt fra Hrafnssaga[1]). I Sturlunga er teksten, så vidt den når, så at sige ordret stemmende med Resen. med undtagelse af, at den enkelte steder er noget forkortet, samt at alle jærtegn systematisk er udeladte undtagen i den senere del af sagaen. Kun ganske enkelte plus-bemærkninger findes i Sturl.; således et lille stykke i k. 15 (s. 220—21). At der her foreligger en redaktörs bearbejdelse ses på det klareste bl. a. deraf, at begyndelsen til kap. 20 er en blot og bar gentagelse af slutningen af kap. 19. Sagaens slutning er i Sturl. langt kortere end i Resen., der her har optaget et stykke fra Hrafnss. Desuden er der enkelte reelle afvigelser. Således lader Sturl. Gudmund og Hrafn allerede i Syderøerne erfare kong Sverres død; om denne fejl stammer fra den egenlige forf. er usikkert; rimeligere forekommer det mig at være, at det er Sturl.-samlerens fejl, der har forkortet sagaens slutning og derved er kommen til at begå fejlen. Den oprindelige tekst er det vistnok forholdsvis let at udfinde ved en nöjagtig sammenligning af bægge hdskrr.

5. Þorvalds þáttr víðförla, der findes i den store Olaf Tryggvasons saga[2]), og som handler om de to første missionærer på Island, Torvald vidförle og Sakserbispen Fredrik, stammer rimeligvis fra Gunnlaugr munks Óláfssaga; se herom ovenf. s. 399.

6. Kristnisaga Dette forholdsvis korte sagaværk findes kun i Hauksbók og Jón Erlendssons afskrift deraf. Her står den

[1]) Jfr. herom *B. M. Ólsen*: Safn III, 226 ff.
[2]) Også udg. af *Kahle* i Sagabibliothek XI (jfr. fortalen s. XV ff.), jfr. Arkiv XXI (om hds.).

som en umiddelbar fortsættelse af Landnámabók. Udgiven i Hauksbók og Biskupasögur I samt i Sagabibliothek XI *(Kahle)* [1]. I Bisk. deles den i 14 kap., hvad vi i det følgende vil holde os til.

Sagaen giver en kort oversigt over kristendommens og den kristne kirkes historie på Island fra o. 980 til o. 1120, først Torvald vidförles og biskop Fredriks mission i årene 981—5 (k. 1—4), så Tangbrand og hans virksomhed 997—9 (tre år!; k. 5, 7—8 og et lille stykke i k. 9); heri indskydes et kap. (6) om Islænderen Stefners forkyndelsesforsøg 996—7. Så følger fortællingen om Hjalte og hans bespottelse af de hedenske guder, hans og Gissurs udenlandsrejse (k. 9), hvortil knyttes fortællingen om Islænderne i Nidaros (Kjartan osv.); deres forhold til kong Olaf førte til, at Gissurr og Hjalte påtog sig at ville kristne Island (k. 10); de rejser hjem og udfører deres ærinde og kristner landet; altinget 1000 (k. 11). I k. 12 omtales dernæst Torvald vidförles og Stefners skæbne og endeligt, samt, i den sidste halvdel Isleifs historie; Gissurs historie følger i k. 13. Endelig indeholder k. 14 forskellige beretninger, der intet vedkommer æmnet, hvorom mere i det følgende.

I det hele må indholdet (k. 1—13) siges at være forstandig ordnet og godt indrettet. Navnlig gör der sig en stræng kronologisk tendens gældende. Sagaen er fortalt historisk og jævnt uden nogen gejstlig veltalenhed eller tilböjelighed til at indflette jærtegn og lignende begivenheder; om en undtagelse herfra se nedenfor. Dens ædruelige fortællemåde tyder på sagaskrivningens gode tid.

Desværre er heller ikke denne saga bevaret i dens oprindelige skikkelse; dette findes nærmere begrundet i Hauksbók, indledn. s. LXV ff. Sagaen begynder usagamæssig således: »Nu begyndes der med det osv.«; dette beror på, at sagaen i hdskr. er bestemt til at danne en direkte fortsættelse af Landnáma. Herom er alle enige. Spörsmålet er blot, hvorvidt begyndelsen har undergået en större ændring. Dette må imidlertid, trods modsatte påstande, besvares nægtende. Der er ingen gyldig grund til at antage, at sagaen har begyndt med andet end den første mission, det første forsøg på at få landet kristnet, og det var Torvald-Fredriks. De få første, halv-kristne landnamsmænd havde i denne sammenhæng i virkeligheden intet at göre. Det er således vistnok kun begyndelsen, der er en lille smule ændret i afskriften i Hauksbók.

---

[1] Om Krs. henvises til *K. Maurer* i Germania XXXVI, 86 ff., *O. Brenner*: Ueber die Kristnisaga 1878, *B. M. Ólsen* i Aarbøger f. nord. oldkh. 1893, s. 309 ff., *Meissner*: Strengleikar s. 12.

I sagaen er der utvivlsomt enkelte påviselige indskud[1]). Hertil hører slutningen af kap. 1, en kort beretning om Torvalds omvendelsesforsøg på Nordlandet e f t e r at han var landet, og f ö r end han kom til sin fader (her findes et så uklassisk ord som *undirstóð),* hvilket sikkert er uhistorisk. Også den foranstående opregning af de fornemste hövdinger hører næppe til den oprindelige saga. Dernæst er k. 3 höjst mistænkeligt og vistnok helt og holdent en interpolation. For det første indeholder det en legendarisk fortalt begivenhed, der er meget afstikkende i stil og tone; dernæst genfindes det så at sige ordret i Þorvaldsþáttr, uagtet der ellers ikke findes så nöjagtige overensstemmelser (se nedenfor). Det er også i dette kap., at biskop Bótólfr (1238—46) nævnes. Denne omstændighed er altså uden betydning for sagaen. Fremdeles er kap. 5, der hovedsagelig fortæller om Tangbrands ungdomsfærd og om, hvorledes han kom i forbindelse med kong Olaf, et indskud; æmnet vedkom ikke det mindste en kristnisaga; dets stil er forskellig. Det er også her, at de latinske former som Albertus og fremmedordet *pataldr* (bataille) findes. Der har rimeligvis i det oprindelige værk stået en kort bemærkning om Tangbrands og kongens møde. Derimod tör det ikke betragtes som senere indskud, hvad der i det følgende fortælles om Torvalds og Stefners skæbne; det måtte være interessant for enhver at vide noget om denne. At det fortælles der, hvor det sker, kommer af kronologiske grunde.

De fleste interpolationer tyder tildels på en mand, der særlig var interesseret for personalhistorie, og denne mand er rimeligvis Sturla Þórðarson. Det sidste kap. (14) omtaler først naturbegivenheder ved biskop Gissurs død; dette genfindes i Hungrvaka (k. 8) og er lånt derfra[2]); Hungrv. er ellers ikke benyttet i Kristnis. Dernæst nævnes her de vigtigste hövdinger ved samme tid, der fuldstændig svarer til opregningen i kap. 1. Fremdeles findes her en bemærkning om en pest, samt en kort meddelelse om Torgils' og Hafliðes strid 3 år efter Gissurs død, tilligemed Hafliðes slægtsforhold. Til slutning står der en bemærkning om Rögnvald jarls og Olaf Tryggvasons død, der dog vistnok slet ikke hører til foranstående kapitel. Det er ganske umuligt, at sagaens oprindelige forf. har tilföjet alt dette; hvad vedkom det hans værk? Det m å stamme fra en helt anden side. Herom er der i indledningen til Hauksbók

---

[1]) Jfr. *Kahles* indledning s. VI ff.

[2]) Jeg frafalder min opfattelse i Hauksbók LXX, anm. 4, jfr. *B. M. Ólsen* i Aarbøger 1893, s. 268 f.

udtalt følgende [1]). Det er Sturla, der har bearbejdet Kristnis., for at denne skulde danne fortsættelsen (den kronologiske forstår sig) af hans Landnáma. Til denne og Kristnis. skulde så atter slutte sig de sagaer, der, såvidt muligt, dannede en kronologisk fortsættelse deraf; men disse findes netop i Sturlunga-samlingen, hvor den første er sagaen om Hafliðe og Torgils (se i øvrigt nærmere herom under Sturla). Kristnis. »kap. 14« danner nu en overgang, en bro fra den ene saga til den anden. Kun under denne forudsætning lader det sig tilfulde forklare.

Sagaens tilblivelsestid lader sig nu nogenlunde bestemme. Den må i hvert fald være forfattet en rum tid, för Sturla benyttede den, altså för midten af det 13. årh. omtrent. Der er ingen grund til at fravige G. Vigfússons bestemmelse, når han sætter den til o. 1200. I modsætning hertil sætter *B. M. Ólsen* den ifølge hele sin opfattelse af dens kildespörsmål, og idet han lægger vægt på, at Bótólfr nævnes (se ovf.), til midten af det 13. årh. Dette afkræftes — foruden ved meget andet — straks derved, at Are frode ikke kaldes ved sit almindelige tilnavn, men ved det mindre almindelige: »den gamle«; dette kunde bruges uden anstød i slutningen af det 12. årh. og tiden omkring 1200. Derefter findes aldrig dette tilnavn brugt om ham. Fremstilling og stil og hele kompositionsforhold taler på det stærkeste for tiden omkring 1200. At forf. har været en gejstlig, synes at være det rimeligste [2]).

Spörsmålet om sagaens kilder er i forskellige henseender noget vanskeligt. Det er blevet behandlet af *K. Maurer*, men særlig af *O. Brenner* og endelig af *B. M. Ólsen.*

I modsætning til Brenner, der antog, at Kristnis. også for de partiers vedkommende, der ikke udtrykkelig enten anfører Are som kilde eller öjensynlig er hæntede fra ham, direkte eller indirekte går tilbage til ham (altså til den ældre Ísl. bók), mener B. M. Ólsen, at det er en Óláfssaga, og da den af Gunnlaugr munk, der gennemgående er benyttet, og dette søges begrundet i det enkelte. Idet B. M. Ólsen sammenligner indholdet med de til denne Óláfss. formentlig hørende stykker (se ovf. s. 400) søger han at forklare og bortforklare de mange og store afvigelser i Kristnis.; disse skal for störste delen bero på forf.s vilkårlige forandringer (»tendentiøse afvigelser«); kun »enkelte afvigelser er begrundede i be-

---

1) Hauksb. s. LXX—I.

2) *Kahle* er af modsat mening (s. XI), jfr. *Meissner* s. 12.

nyttelsen af andre kilder«. Det, at der ikke findes mirakuløse fortællinger beror på forf.s »aversion for legender«; han har »heller ikke fundet behag i Gunnlaugs taler«, derfor udelader han disse eller giver dem i uddrag. Kristnis. er kronologisk; det er Gunnlaugs værk slet ikke. Forf. har foretaget omstillinger og ændringer af kronologiske grunde; af sådanne hensyn er f. ex. Tangbrands ophold på Island udstrakt til 3 (for 2) år. De afsnit, der ikke skulde stamme fra Gunnlaugr, skal være fortegnelsen over hövdingerne i k. 1 og 14, Torvalds slægtregister, der stemmer med Njálas, hvorimod Gunnlaugs stemmer med Ldn., foruden et par småting til. I fremstillingen af Hjaltes og Gissurs mission findes enkelte udtryk og sætninger, der stemmer med Are, men også disse skal stamme fra Olafssagaen.

B. M. Ólsen har her givet en klar og fra hans standpunkt gennemført fremstilling af forholdet, som ved første blik måske kan synes tiltalende nok. Når den granskes nærmere, vil man dog hurtig kunne se, at der skal så stærke og indviklede bortforklaringer til, at de ikke kan undlade at vække mistillid til det hele (jfr. ovf.) [1]. Her kan der ikke være tale om at drøfte alle enkeltheder, men sagaen skal i det følgende tages afsnitsvis og dens forhold til andre kilder i almindelighed betragtes. Der er da først den s i d s t e del af sagaen, k. 12 (med fradrag af begyndelsen om

---

[1]) Som et karakteristisk eksempel kan følgende anføres. I Kristnis. fortælles der om en stor sten på gården Giljá, hvori der boede en „skytsånd“ (*ármaðr*), som Koðran trode på. „Koðran erklærede, at han ikke vilde lade sig døbe, för han vidste, hvem der var stærkest, skytsånden eller bispen. Denne begav sig da til stenen og „sang“ derover, indtil stenen brast itu; da mente Koðran at forstå, at skytsånden var besejret“. Denne fortælling er så kort og i og for sig så simpel, at den er ligeså tiltalende som primitiv af udseende. I steden for denne fortælling findes der i Gunnlaugs Þorvaldsþáttr k. 2 en lang legendeagtig fremstilling, der indledes med en vidtløftig samtale mellem Koðran og Torvald. Bispen begiver sig 3 dage i træk til stenen, synger over den og overgyder den med kogende vievand; hver nat kommer ånden til Koðran og klager ynkelig(!) over den ilde medfart, han og hans småbörn må tåle. Koðran forstår nu, at ånden ikke er så mægtig, som han har trot, og udskælder ham og lader sig derefter døbe. Nogen sprængning af stenen nævnes her ikke, hvilket er af en særlig betydning for sammenhængen. Jeg kan ikke se, hvorledes der kan være nogen som helst tale om, at den første version skulde være et simplificeret uddrag af den sidste. Denne kunde derimod nok være en udvidelse af hin. Snarest er her dog tale om to forskellige traditioner. Jfr. Aarb. 1893, s. 310.

Torvald og Stefner) og 13. Indholdet heraf er for aller störste delen ligefrem hæntet og udskrevet af Ares Ísl. bók, med enkelte ubetydelige redaktionsændringer og omstillinger, hvorved sproget tillige noget moderniseredes; enkelte sætninger er også tilföjede [1]). Her anføres der da også »Are d. gamle« som hjemmelsmand, »der har fortalt mest om de her skrevne tidender«. Der er ikke den fjærneste grund til at göre nogen omvej for at komme til Are; det hele bærer et så livagtigt vidnesbyrd om, direkte at være hæntet fra ham, som muligt. Var det en oversættelse af Gunnlaugs latinske tekst, vilde det hele sikkert have fået et helt andet udseende, og Gunnlaugr vilde vist ikke have ladet sig nöje med Ares simple fremstilling [2]).

Hvad det første afsnit angår, det om Torvald vidförle (k. 1—4 med fradrag af de anførte interpolationer i k. 1 og af k. 3), har vi her, vi kan sige heldigvis, Gunnlaugs Þorvaldsþáttr til sammenligning. Her har vi da det særsyn, at medens k. 3 (se ovf.) omtrent ordret stemmer med þáttr'en, findes ingen sådan overensstemmelse med resten. Torvalds slægtregister er afvigende, stykket om sten-ånden (se ovf.) vidt forskelligt; i det hele er fortællingen om, hvorledes Koðran lod sig døbe, en anden, selv om man bortser fra þáttr'ens gejstlige svulst. I Kristnis. — for at gå videre — er gildet i Haukadalr et almindeligt høstgilde, i þáttr'en intet mindre end Torvalds eget bryllup med den derboende bondes datter (hvad skulde have bevæget forf. af sagaen til at forlade þáttr'ens fremstilling, hvis han havde benyttet denne?; Vatsdœlasagas fremstilling i k. 46 har intet direkte at göre med sagaen, men traditionen er omtrent den samme bægge steder). I slutningen af Þorv.þáttr, der svarer til sagaens k. 12 beg., er der overhovedet kun en almindelig lighed, men der er sådanne afvigelser, der udelukker en gensidig benyttelse; således ved þáttr'en intet om, at Torvald og Stefner mødes; om den sidstnævnte har þáttr'en ikke et ord. Der findes ganske vist også enkelte ligheder i udtryk og enkelte sætninger, men dette kommer af, at þáttr'ens oversætter eller en redaktör har benyttet den samme kilde som vor forf. Anderledes kan forholdet ikke utvungent opfattes. Fra hvem den fælles kilde stammer eller hvorledes den har været, er umuligt at sige.

[1]) F. ex. den sætning i k. 13 om de få våben på altinget, der genfindes i k. 14; jfr. Aarbb. 1893, s. 273—4.

[2]) Jfr. Hauksbók s. LXXI—II.

Tangbrand-Stefner-episoden optager, som anført, k. 5—8 omtrent; heraf er det meste af k. 5 et senere indskud og lånt fra Gunnlaugs værk (k. 79, 81 i den store Óláfss.). Mellem denne episode og den beretning, der findes i Njála eller Odds Óláfssaga, er der ingen umiddelbar forbindelse, men da Njála har de samme vers som Kristnis., må der være en fælles grundberetning, der godt kan være den mundtlige tradition. Ares beretning i k. 7 er ganske kort, ligesom et udtog, og det er rimeligt, at han har vidst mere, end han har medtaget i sin bog. I begyndelsen af k. 6 anføres en Óláfss. som kilde for Óláfs rejse til Rusland fra Vesten istedenfor direkte til Norge. Denne fortælling genfindes i Odds Óláfss., men man må give *B. M. Ólsen* ret i, at det også lige så godt kan være hæntet fra Gunnlaugs værk (jfr. k. 76 i Fornms.). I hvert tilfælde er det klart, at forf. til Kristnis. har kendt og benyttet en saga om Olaf Tryggvason. Spörsmålet bliver, hvorvidt sagaens fremstilling angående Tangbrand og Stefner tyder på en benyttelse af sådanne kapitler i den store Óláfssaga, der tör tillægges Gunnlaugr. Her findes der da noget tilsvarende i k. 99 og 188 (Tangbrand som præst på Mostr), 139 (Stefner). En sammenligning med disse vil klart vise, at Kristnis. er et uddrag af deres tekst; der er verbale overensstemmelser, og kun den første del er forkortet, medens den sidste del er omtrent ens, dog med et par redaktionelle ændringer i lighed med dem, som findes i lånene fra Are frode. Om den kronologiske afvigelse imellem de to sagaer, hvor Kristnis. har det rette, kan henvises til *B. M. Ólsen* (i Aarbøger). Hvad nu Tangbrand og hans mission på Island angår, er det på forhånd rimeligt, at også beretningen herom er hæntet fra samme kilde. Vi kommer da til den store Óláfssagas k. 188 og 216. Af hvad der her meddeles om Tangbrand (hans ødselhed og færd osv.) kan Kristnis. godt være et uddrag; kun er der her indsat et lille stykke om Gissurs, Halls og Hjaltes dåb, der er hæntet fra Are.

Kap. 8 handler først om Torvald veiles og Vetrliðes drab med de 3 bekendte vers, om Tangbrands bortrejse og påfølgende landing i Hitá, kampen med Skeggbjörn og endelig Steinunns to vers. Hertil findes noget tilsvarende i Ólafss. k. 216, men med sådanne afvigelser, at der ikke kan være tale om nogen direkte forbindelse; her kommer to helt forskellige kilder tilsyne. B. M. Ólsen har her, som ellers, antaget selvstændige ændringer af forf., der selv skulde have indskudt episoden med Skeggbjörn, der mangler i Óláfss. Heller ikke med Njála har vor saga nogen direkte berøring. Dog

ligger der en fælles kilde til grund, der mulig har været et skrift, som dog ikke nærmere kan betegnes. Slutningen af k. 8 om Tangbrand og bersærken hos Gestr Oddleifsson genfindes i Óláfss., og denne er her atter kilde.

Hvad så kap. 9, det om Hjaltes bespottelse og landsforvisning osv. angår, er denne fortælling også identisk med k. 217 i Óláfss. Imidlertid bærer dette kap. ikke præg af at være Gunnlaugs værk, og det kunde her lige så godt være et lån fra Kristnis. som fra dette. Dog er der her en meget vigtig afvigelse, nemlig den, at Hjaltes spottevers i Kristnis. kun består af to linjer, som hos Are, medens Óláfss. har 4, der også findes i Njála. Der kan næppe være tvivl om, at Ares korte fremstilling er benyttet i Kristnis. Tör der her antages en fælles kilde, der i sagaen er rettet ved hjælp af Are?

Kap. 10 og dets indhold hører til de de mest omdisputerede (Islænderne i Nidaros). Til trods for at der er skrevet så meget herom (beretningen haves også i Heimskr., Odds Óláfss. og Laxdœla), er spörsmålet dog ikke løst; det vil heller ikke blive forsøgt løst her; det vilde føre for vidt, desuden har det ikke så stor interesse, som det kunde synes. Kun skal her i al korthed angives, hvorledes forholdet til de andre kilder er. Kapitlets begyndelse kunde tyde på, at det var hæntet fra en Óláfssaga og indholdet, i det mindste det stykke, der handler om Kjartan og kong Olaf — der strængt taget ikke vedkommer Kristnis. — bestyrker dette. Hertil svarer i Óláfss. k. 159—60, 217 og begyndelsen af 218. Der findes herimellem ligheder, men dog ikke så store, at man kunde konstatere en benyttelse på en af siderne. I AM 310 (Oddr) k. 33 (36) findes en samlet fremstilling, der i alt væsenligt byder det samme som Kristnis.; selve opregningen af Islænderne stemmer dog ikke dermed, men med Óláfss. k. 159 og 217. Det samme er tilfældet med Laxdœla; der er uoverensstemmelser, der bestemt taler mod benyttelse. Det eneste rimelige, man kan slutte, er, at alle disse beretninger er indbyrdes uafhængige, men at de går tilbage til den mundtlige tradition. Heimskringlas fremstilling kan heller ikke ligge til grund for Kristnis. Det omvendte kunde, i alt fald tildels, være tilfældet [1]), men atter her er der dog vistnok tale om en fælles kilde.

Det sidste kap. (12), det om Gissurs og Hjaltes forkyndelse

[1]) Jfr. *Brenner* s. 106.

og virksomhed på Island, kan sammenlignes med Are, hvor vi har en forholdsvis udførlig beretning[1]. Der er ingen tvivl om, at indholdet går tilbage til Are. Hele hans fremstilling er ligfrem optagen, tildels ordret, men med forskellige udvidelser eller indskud (kirkebygningen på Vestmanøerne, hesteanskaffelsen, korsene på altinget, det vulkanske udbrud; offergaverne; slutningsbemærkningen om den almindelige dåb). Disse bemærkninger og i øvrigt hele kapitlets indhold, tildels med lange taler ovenikøbet og udvidet med fraser, genfindes i Óláfss. k. 228—9, der rimeligvis stammer fra Gunnlaugr. Der er vistnok grund til at antage, at hans værk her er benyttet ved siden af den direkte brug af Ares.

Disse resultater angående det vanskelige spörsmål om sagaens kilder stemmer dels med Brenners, dels med B. M. Ólsens meninger. Kilderne er da: traditionen for enkelte stykkers vedkommende, tabte skrevne kilder, Ares Íslendingabók og Gunnlaugs Óláfssaga.

Under alle omstændigheder er det klart, at Kristnis. er et rent kompilationsarbejde uden egenligt forfattersærpræg. Arbejdet er ikke udført uden dygtighed og konsekvens, til trods for et par ujævnheder, samt ikke uden et klart blik for den nødvendige kronologiske sammenhæng. Når Kristnis. i et enkelt punkt afviger fra andre kilder, nemlig i at tillægge Tangbrand 3 års ophold på Island, beror dette på beregning; da Stefner sendtes til Island i 995 og vendte tilbage 996, og da forf. åbenbart mente — vistnok på grund af sine kilders art —, at Tangbrand kun havde været en vinter hos kong Olaf, för han blev sendt til Island, måtte hans ophold udstrækkes til 3 år, ti forf. vidste godt, at han først vendte tilbage til Norge 999[2].

Kristnis. er et af de første oversigts- eller samlingsværker i den isl. litteratur og vist det første angående isl. begivenheder, når bortses fra Are (og Sæmundr), men dens forf. havde sine forbilleder ikke alene i Are, men også i sådanne værker angående den norske historie som Ágrip. Det er således heller ikke i denne henseende noget i vejen for, at sagaen kan være ældre end Snorres værk.

[1] Begyndelsen af dette kap. samt den korte bemærkning om Leifs virksomhed i Grönland tyder på benyttelse af en Ólafssaga.

[2] Jfr. *B. M. Ólsen* l. c. 321—2.

C. Landnámabók.

Dette værk, der hører til de allervigtigste i den gamle isl. litteratur, slutter sig meget nöje til alle de foranstående værker. Nogen saga i egenlig forstand er det ikke, men det indeholder dog, foruden landnamsmændene og slægtregistrene, en mængde mindre anekdoter og sagamæssige små fortællinger, ved hvilke det slutter sig nærmest til sagalitteraturen, for hvilken det har en uvurderlig betydning og i sammenhæng med hvilken det må behandles. Navnet Landnámabók, bogen om landnam, eller kortere Landnáma, findes i Hauksbók og Melabók. Udg. i Íslendingasögur I, 1843 og særskilt efter hvert håndskrift 1900, Melabók særskilt 1922[1].

Værket findes i forskellige håndskrifter, af hvilke hvert repræsenterer en mere eller mindre selvstændig bearbejdelse. Der er da for det første AM 107, fol., som i reglen anses for renest at indeholde den bearbejdelse, der sættes i forbindelse med Sturla Þórðarson og som derfor er bleven kaldt *Sturlubók*. Dernæst findes det i spidsen af *Hauksbók,* AM 371, 4° og 105, fol., og endelig i den såkaldte *Melabók* AM 106, 112 og 445 b, 4°. Desuden haves forskellige papirsafskrifter, der indeholder sammenarbejdelse af de to hovedhåndskrifter, som er uden værdi.

Hauksbók giver os en såre velkommen oplysning. Her siger nemlig Haukr Erlendsson selv (s. 124): »Denne bog skrev jeg, H. E., efter en bog, som herr Sturla lagmand, den kyndigste mand, havde skrevet, og efter den bog som den anden, som Styrmer d. frode havde skrevet, og jeg tog det af hver af dem, som den ene havde forudfor den anden, men hovedmassen [af indholdet] var enslydende i bægge bøger«. Vi har altså følgende fire bearbejdelser: Styrmers og Sturlas bøger, samt en sammenstøbning af disse to, Hauks bog, og endelig Mela bogen.

Hvis Sturlas bog foreligger i det anførte hdskr., kan man let konstruere Styrmers som tabt ansete bog, eftersom den ifølge Hauks ord i det hele og store må være = Hauksbók ÷ AM 107. Et

---

1) Jfr. *O. Schumann*: Islands siedelungsgebiete, 1900, og *B. M. Ólsens* forskellige afhandlinger om Landnáma og dens forhold til flere sagaer i Aarbøger 1904. 1905. 1908. 1910. 1920, samt om Are frode i Tímarit hins ísl. Bókm.fjel. X, særlig 223 ff. *W. Vogt*: Die frásagnir der Landnámabók i Zs. f. deut. alt. LVIII.

er sikkert, at vi med Styrmers navn føres tilbage til det 13. årh.s første halvdel, eller tiden för o. 1240 (Styrmer døde 1245).

Indretningen af Landnáma er for Sturla-Hauks bøgers vedkommende følgende. Den indledes med en kort prolog og en tidsbestemmelse for Islands opdagelse, tilligemed den såkaldte kursforskrift (om sejlasen til Island og Grönland). Herpå behandles de første opdagere af Island [1]), og der dvæles længst ved den sidste, Ingolfr Arnarson. Med udgangspunkt i hans bosættelse i Reykjarvík kommer nu alle landnamene på Vestlandet *(Vestfirðingafjórðungr),* indledet ved dem i Mosfellssveit og Kjalarnæs osv. — en del af Ingolfs eget landnam —, til Hrútafjorden. Der sluttes med en opregning af de vigtigste landnamsmænd og bøndernes antal. Så følger landnamene på Nordlandet *(Norðlendingafjórðungr),* der slutter på samme måde, og på Østlandet *(Austfirðingafjórðungr);* her udelades bøndernes antal. Endelig kommer så landnamene på Sydlandet *(Sunnlendingafjórðungr),* og her findes til slutning nogle mænd, som fik dele af Ingolfs landnam; også her udelades bøndernes antal. Det hele afsluttes med en bemærkning om, hvor lang tid der medgik til den fulde bebyggelse, nemlig 60 år (870—930); de vigtigste hövdinger ved dens afslutning samt de kristne landnamsmænd nævnes, hvortil en kort angivelse af, hvorlænge landet var hedensk, knyttes; denne sidste er det, der danner overgangen til Kristnisaga (i Hauksbók).

Denne inddeling af stoffet er klar og især betinget af landets naturlige inddeling i de 4 fjærdinger. Men det kan indvendes imod den, at Ingolfr står i spidsen for det hele med endel af sit landnem, der i fremstillingen spaltes i to stykker, hvoraf det første danner udgangspunktet. Det er dog på den anden side let forståeligt, at Ingolfr ved sin førsterangsstilling er kommen til at stå først. Dermed bliver det også naturligt, at de øvrige landnamsmænd i den nordvestlige del af hans landområde straks følger efter. For enhver, der vilde gå systematisk til værks i den angivne retning, så at sige med solen, lå dette meget nær. I virkeligheden vilde man vistnok heller aldrig være falden på at tænke sig, at nogen anden ordning var mere oprindelig, hvis ikke Melabók fulgte et andet princip. Denne begynder med hele Sydlandsfjærdingen udelt fra Jökulsá til og med Ingolfs landnam udelt (udg. 1843 V, 1—12). *B. M. Ólsen*

[1]) Jfr. nedenfor s. 582.

har nu villet hævde og godtgöre [1]), at det er Melabók, der har den oprindelige ordning. Imod dette har *K. Maurer* hævdet [2]), dels at Melabóks ordning lige så godt kunde tyde på en omarbejdelse af dens ophavsmand, samt at det i og for sig er sandsynligere, at man i senere tid har samlet, hvad der oprindelig var adskilt end gjort det modsatte; tilmed er jo Melabók meget ung, omtrent jævnaldrende med Hauksbók. Maurer støtter sig til den betragtning, at Ldn., der vistnok har sit udspring i Ares ældre Ísl. bók, ligesom denne har begyndt med Islands opdagelse og altså også nødvendig med Ingolfr; men herved var delingen af Sydlandsfjærdingen given. I sin sidste afhdl. (1920) har *B. M. Ólsen* kort samlet, hvad der taler for hans opfattelse. Meget deraf er imidlertid lidet betydningsfuldt i og for sig. Men der er et sted, som man, også jeg, tidligere har lagt for liden vægt på, vistnok under påvirkning af stedets behandling i udg. 1843. Det er henvisningen i kap. 329 (284) til et tidligere sted, og den findes ikke blot i Melabók, men også i Sturlubók. I den første passer den fuldt ud, ifølge dens ordning, men i Stb. passer den i k k e, da stedet ifølge d e n s ordning først kommer senere. Vil man nu ikke antage en skrivefejl i 107 — hvad der vilde være ret vilkårligt og vil man ikke flytte om på ordene, hvad Jón Sigurðsson gjorde i udgaven —, så synes dette sted i Stb. at være afgörende. Det forudsætter samme inddeling som Melabók, d. v. s. denne må være den oprindelige; Stb.s ordning er således sekundær, bevirket ved, at Ingolf blev anbragt i spidsen. Herom kan der henvises til indledningen i udgaven af AM 106. Det må derfor vistnok betragtes som afgjort, at Melabóks indretning er den oprindelige. Det er nu på den anden side utvivlsomt, at 106, ɔ: Melabók, i alt væsenligt, på grund af sit nære slægtskab med Hauksbog, må gengive Styrmers tekst, men deraf følger atter, at ændringen af den oprindelige ordning ikke kan skyldes Styrmer, men en anden, hvis ændrede form ligger til grund for Sturlas bog, hvis det da ikke er denne selv, der har fundet på den. Det meste af indledningen og den vidtløftige fremstilling af Ingolfs historie er altså sekundær. Et forkortet og ofte forkvaklet udtog af Melabogen foreligger i brudstykket i 445, der også har selvstændige ændringer. Dette

---

[1]) I afhandlingen om Ari; om Melabók særlig s. 235 ff., jfr. hans øvrige afhandlinger.

[2]) Ueber Are froði und seine schriften i Germania XXXVI, særlig s. 74 ff. og 83 ff.

sidste gælder også både Sturlubók og Hauksbók, at de frembyder flere selvstændige tillæg og ændringer. Heller ikke har 106 den oprindelige tekst uforandret. Selv henviser det til og anfører varianter af »Landnáma« — nærbeslægtet —, og »et andet« håndskrift, der har ståét Stb. nær. Den oprindelige Landnáma-tekst har således stadig været i udvikling, så at det så at sige er ugörligt at udfinde den oprindeligste tekst. Men det er af den störste betydning, at Styrmers tekst nu kan siges at være funden.

Hos B. M. Ólsen hænger hele spörsmålet sammen med hans antagelse af, at Ldn. stammer fra Are frode selv. I modsætning hertil mente Maurer, at Are ingen selvstændig Ldn. havde skrevet, men at der i tidens løb fra Are til Styrmer har levet flere mænd, ved hvis virksomhed vor nuværende Ldn. efterhånden er opstået. Hertil må jeg bestemt slutte mig.

Nogle bemærkninger om de enkelte bearbejdelser skal her göres.

Sturlubók er ikke helt bevaret i den form, den må have haft fra Sturlas hånd. Hdskr. har forskellige sætninger, der ikke findes i Hauksbók og vistnok må være senere tilföjede. Enkelte af disse er dog af en sådan art, at Haukr meget godt kan have oversprunget dem eller forbigået dem, da han fandt, at de var af ingen væsenlig betydning, og en absolut nöjagtig gengiver var han ganske sikkert ikke. De vigtigste sætninger består i tilföjelser af slægtled eller -rækker, om hvis oprindelse intet nærmere kan siges. Disse tilföjelser angår særlig og så godt som udelukkende slægter ved Bredefjordens nordøstlige kyst og den nærmeste egn på Nordlandet, Hrútafjorden. Sturlas bog er altså bleven bearbejdet af en mand fra hans egen hjemstavn. Det er tillige af andre omstændigheder klart, at der har fundet en omarbejdelse sted, bl. a. deraf, at et par steder er teksten i 107 (se kap. 75 og 217) ligefrem bleven forkortet. Kap. 142 om Ljótr på Ingjaldssandr findes ikke i Hauksbók; det er da også tydelig et yngre tillæg[1]). Tiltrods for disse ændringer er det dog vistnok sikkert, at det er denne bearbejdelse, som Haukr tillægger Sturla Þórðarson. Når Sturla har foretaget sin bearbejdelse, er vanskeligt at afgöre, snarest er den dog bragt i stand i årene 1240—60.

[1]) Det findes ganske vist omtrent ganske enslydende i Melabók, men her står „NB" udenfor og dette er vistnok en betegnelse for, at skriveren af 106 (Þórður Jónsson) har taget det fra et andet hds.

Hvad nu Hauksbók angår, ved vi, som ovf. set, hvorledes den er bleven til. Ved en sammenligning med Sturlubók viser det sig, at en hel del stykker (kapitler) er anderledes redigerede og vidtløftigere end i denne, samt at der er en del ligefremme tillæg. Når der kun er tale om en vidtløftigere form, kan vi gå ud fra, at de pågældende stykker stammer fra Styrmer. Heri bestyrkes vi, når vi lægger mærke til, at disse kapitler handler om de kristne nybyggere og indeholder legendeagtige fortællinger om disse eller historiske anekdoter og antikvariske bemærkninger. Enkelte genealogiske tilföjelser stammer vistnok også fra Styrmer. Disse angår særlig slægter i det sydvestlige Island. Derimod er de genealogiske tillæg, der går langt udover Styrmers levetid, vistnok Hauks egne tilföjelser. Fra ham stammer naturligvis alle de slægtregistre, der angår ham eller hans hustru.

Sjælden findes der i Hauksbók kapitler, der helt savnes i Sturlubók. Sådanne er k. 57, der er af en meget mistænkelig art [1]) — k. 346, der også mangler i 106 (M) og endelig k. 352. Til slutning bemærkes, at hos Haukr findes d e t samlet i k. 354, hvad der i Sturlubók findes fordelt på de 4 fjærdinger (opregningen af de fornemste landnamsmænd i hver af dem).

Når de to første opdagere i hdskrr. som bekendt har en omvendt orden (Garðarr—Naddoðr i Hb., N. G. i Stb.), er dette uden al betydning; ordningen i Sturlubók beror simpelthen på en bevidst afskriverændring; dens original har også her været identisk med Styrmer—Haukr. Dette fremgår af, at Sturlubók selv i kap. 284 udtrykkelig nævner Garðarr som den f ø r s t e opdager af landet. Melab. er = Hb.

Hvad endelig Melabók angår, er teksten, som bemærket, for det meste identisk med Hauks, men er udvidet på forskellig måde hovedsagelig af det medlem af Melarfamiljen, der bragte den istand, vistnok Snorre lagmand Markússon (d. 1313). Der er for det første gjort tilföjelser på mange steder til slægtleddene, idet de føres ned til forskellige medlemmer af slægten (især Markús og hans hustru og Snorres hustru Helga). Men også mangfoldige historisk-antikvariske tillæg er gjorte og disse er hæntede især fra sagaer, der foregår på nordlandet og østlandet eller egne, hvortil Melarslægtens

---

1) Jfr. Sn. Edda III, 508—9. Stykket findes ordret i 106 og kunde her være hæntet fra Hb., uagtet det ikke angives.

medlemmer var knyttede. Jfr. herom indledningen til udgaven af AM 106.

For fuldstændighedens skyld bemærkes, at vi finder adskillige kapitler af Ldn. optagne i Óláfssaga Tryggvasonar; disse stammer fra Sturlubók eller et identisk søsterhdskr.

Da Sturlas bog ikke er eller har været en afskrift af Styrmers, og da hovedmassen af indholdet har været identisk i bægge, må denne gå tilbage til en fælles original, og denne kan ikke være yngre end fra det 13. årh.s første fjærdedel. Til dette tidspunkt fører da også mange slægtregistre og nævnelsen af mange personer fra slutningen af det 12. århh. og tiden omkr. 1200 [1]). Vi kan altså betragte det som givet, af Landnáma allerede noget efter 1200 har eksisteret i sin ældste skikkelse, og der er meget, der taler for, at den netop er forfattet ved den nævnte tid, det vil sige: dens istandbringer, som vi vel har lov til at kalde forfatter, har da samlet stoffet fra forskellige hold og sider og sammenarbejdet det til et hele.

Vi står her ved kildespörsmålet. Forf.s kilder angives på forskellig måde, dels ved ubestemte henvisninger til »nogle (andre) mænd, der siger« — altså til en mundtlig tradition, dels til »frode mænd«, der godt kan betegne skriftlige kilder som Ares ældre Ísl. bók. Are anføres udtrykkelig i Hauksbók k. 78 (= Melab.; i Stb. står der blot »frode mænd« — en afskriverændring). Alt hvad der i hans bog rummedes under begrebet *áttartala,* er uden tvivl direkte blevet optaget i samlingen; hvor meget dette har været, kan desto værre ikke mere bestemmes. Han har rimeligvis opregnet isl. hovedfamiljer og kort angivet stamfaderen og efterkommerne efter formlen: »N. N.... hans sön N. N.; derfra stammer....« (jfr. bemærkningen om Gunnarr Ulfljótsson i Islb. k. 2). Fra Are stammer mulig også, hvad der i k. 122 (Hb. k. 94 = Melab.) henføres til Torkel Gellisson som hjemmelsmand. Den oplysning gives, at det er »Brandr prior den frode«, der »mest har optegnet Bredefjordsmændenes genealogier *(kynslóð,* Hb. k. 81 = Melab.), hvormed de vigtigste slægter øst og nord for Bredefjorden må menes. Dernæst anføres Kolskeggr d. frode som hjemmelsmand for alle Austfirðir (Østlandet; Hb. k. 248 = Stb. k. 287 = Melab.).

[1]) F. ex. Oddr munk, biskop Torlak død 1193, abbed Hallr død 1190, Torkel abbed død 1203, Gissurr Hallsson død 1206.

Sæmund frode nævnes i indledningen i Stb. k. 3; mulig stammer noget af indholdet af de første kapitler (henvisningen til Beda synes i så henseende at være betegnende) fra ham, hvad enten det går tilbage til et skrift eller til mundtlige meddelelser af ham.

En hovedkilde, i det mindste for visse partiers vedkommende, har dernæst de isl. slægtsagaer været, deriblandt nogle tabte. Til sagaer henvises der flere steder (Harðars., Þorskfirðingas. = Gullþóriss., Hávarðars., Svarfdœlas., desuden sagaen om Einarr jarl, ɔ: Orkneyinga saga, og Harald hårfagres saga; tabte sagaer om Vébjörn, Böðmóðr og Grímolfr, Þórðr gellir), og af behandlingen af de enkelte sagaer fremgår det, at det er flere, der er benyttede i Landnáma, i enkelte tilfælde dog sekundært. M. h. t. dette spörsmål kan der henvises til fortalen til særudgaven [1]). Også dette fører til den ovenfor antagne tilblivelsestid.

Stoffet er meget anskuelig ordnet, idet forf., går landet rundt, således at alle landnamsmænd og -kvinder opregnes i topografisk rækkefølge, og der angives nöjagtig, hvad land der er tilfaldet hver enkelt, hvad enten de har taget et ubebot stykke land i besiddelse eller købt det af dem, der i forvejen var komne til landet, eller endelig fået det som gave; i enkelte tilfælde blev de oprindelige »landtagere« ved tvekamp tvungne til at afstå deres land. Der angives så at sige for hver enkelt fjords, dals, sidefjords, vigs og afdals vedkommende, hvem der tog den i besiddelse, med en beundringsværdig nöjagtighed. Navnlig er denne grundig for hele det sydvestlige og det østlige land. Derimod mærkes der enkelte steder et par unöjagtigheder for de nordlandske forholds vedkommende; også i Arnæssyssel er fremstillingen, mærkeligt nok, ikke så fuldkommen systematisk eller nöjagtig, som man kunde have væntet.

Da der nu ikke kan være tale om at søge forf.s hjemstavn på Østlandet, må han have været fra Bredefjorden, og hertil passer alt på det bedste; den enestående nöjagtighed for denne landsdels vedkommende er talende, også håndskriftforholdet peger i den retning.

Hvad selve formen angår, anføres først en landnamsmand

---

1) Og til *B. M. Ólsens* forskellige afhdl. Men han går ofte altfor vidt i at antage lån fra bestemte sagaer, istedetfor at antage en fælles mundtlig overlevering.

og hans forfædre mere eller mindre nöjagtig (undertiden mangler disse helt); der siges i reglen, hvorfra han kom, grunden til udvandringen, også undertiden, hvilken tro han havde, men fremfor alt, hvilket land han tog i besiddelse og måden, hvorpå dette skete, samt hvilke stednavne der gaves. Hans hustru nævnes ofte og hans efterkommere mere eller mindre udførlig. Østlandets genealogier adskiller sig fra de øvrige derved, at hvert kapitel i reglen summarisk angiver, hvad efterkommerne patronymisk eller toponymisk kaldtes. Også dette findes hist og her i de øvrige partier. Jfr. Ares form. Der indflettes lejlighedsvis og hyppig, navnlig i de første dele, mindst i Kolskeggs afsnit, mindre fortællinger om vigtige personer eller begivenheder, kampe og deslige, eller småanekdoter af det forskelligste indhold, der alle kaster lys over forskellige kulturforhold i hine fjærne tider [1]. Disse fortællinger og anekdoter bryder desuden på en såre velkommen måde den ensformighed, opregningen af de enkelte landnamsmænd og deres slægt vilde frembyde, og gör, at læsningen ikke bliver kedelig. Enkelte af dem viser den religiøse opfattelse, som når det om en Glúmr hedder (Hb., Stb. k. 16), at han altid foran korset bad således: »held for gubber, held for de unge«. Undertiden handler de om elskov; således fortællingen om den ulykkelige Hallgerðr og hendes kølighed overfor ægtefællen; da hun ikke vilde tage afsted med ham fra hendes faders gård, huggede han hovedet af hende, blev selv bagefter forfulgt og dræbt. Eller den om den elskovssyge Tjörve, der ikke fik lov til at ægte den, han havde kær; for at drille hendes brødre, der bortgiftede hende til en anden, tegnede han hendes og hendes mands billede på væggen af et vist hus; hver gang han kom der forbi, spyttede han i hans ansigt, men kyssede hendes; da det så blev skrabet af, ridsede han hendes billede på sit knivskaft. Også om trolddomskyndige personer får vi interessante oplysninger. Igennem disse anekdoter gives der os ofte indirekte karaktertegninger af værdi. Det er alt sammen familjeanekdoter af den art, vi ovenfor (s. 194) har antydet. Også nogle vers findes hist og her anførte.

Hele værket gör fra først til sidst indtryk af ubetinget pålidelighed [2]; hele dets tilblivelse og kildeforhold bekræfter og belyser

---

[1]) Jfr. herom *Vogts* afhdl.

[2]) Der er på flere steder uoverensstemmelser mellem håndskrifterne, hvilket peger på forskellige overleveringer; af sådanne findes her endel i Melab.

dette. Vi har i sagaerne værdifulde bidrag til beviserne for værkets tilforladelighed. Vi har ovenfor flere gange set afvigelser, men vi kan i de færreste tilfælde bestemt sige, på hvis side fejlen er; disse fejl eller afvigelser findes hyppig i den förislandske del af slægtregistret, og da er skaden endnu mindre, eller i ikke-nordiske genealogier. Hvor der ikke er særlige grunde til at lægge vægt på sagaen, er man i de fleste tilfælde mest tilböjelig til at holde sig til Landnáma, eftersom dens forf. og hjemmelsmænd var genealoger i egenligste forstand, hvorimod det ikke er sagt, at sagaforf. har haft lyst, ævne eller lejlighed til altid at forvisse sig om rigtigheden af alle enkeltheder. Enhver familje har omhyggelig opbevaret erindringen om sin indvandrede stamfader. Bebyggelsesforholdene var meget konstante, så at det oprindelige landområde, enhver hovedfamilje besad, sikkert for det meste har holdt sig hele tiden igennem med de bestemte grænser. Ejendomsretten og arveretten var her de grundpiller, som alt hvilede på. Der er al grund til at antage, at landnamsgårdenes territoriale forhold endnu i det 12. årh. var omtrent som de var i det 10. Det var således forholdsvis let for forf. at være nöjagtig underrettet om disse forhold. Da nu landnamsmændene var henved 400, er det klart, hvilket kæmpeværk Landnáma i grunden er, og hvilken betydning den har.

Værket er, foruden i sin art at være enestående i verdenslitteraturen, af den störste betydning for Islands oldhistorie og personalhistorie til langt ned i tiderne. Den danner et velkomment supplement til de isl. sagaer, særlig slægtsagaerne, og giver os midler til at prøve disses historiske værd. Landnáma er et værk med et så ejendommeligt indhold og af en sådan pålidelighed, at den altid vil være den isl. oldlitteraturs pryd og stolthed. Til slutning skal der peges på, hvor stor en betydning værket har for norsk-islandske personnavne og for stednavnenes tilblivelsesmåde.

For hensigtsmæssighedens skyld skal hovedtrækkene i Landnámas tilblivelse her samles. Hver hovedfamilje sad inde med en positiv viden om sin stamfader og hans landnam, hans efterkommere og delvise forhold til andre familjer. Slægtregistre omtales allerede ved år 1100; da havde man allerede anlagt större eller mindre samlinger af sådanne. Are frode gav i sin Ísl. bók I en oversigt over vigtige slægtforhold af en sådan art, som desværre ikke nærmere kan angives. Andre har optegnet eller dikteret de enkelte landsdeles hovedslægter. Således har der ved år 1200 foreligget en mængde spredte samlinger, hvortil kommer en endnu

levende tradition om de gamle forhold og personer. En mand, der kendte slægtsagaerne, i det mindste nogle af dem, og som kendte tilstedeværelsen af de ældre optegnelser, der selv var besjælet af interesse for historie, særlig personalhistorie i snævrere forstand, — en sådan mand fandt nu kort efter år 1200 på den tanke, at samle alt det spredte allevegne fra til et hele, dog uden at stræbe efter en fuldkommen ensartethed i fremstilling. Dette samlede skrift er i alt væsenligt det, vi finder i Styrmers og Sturlas afskrifter. Styrmer har forøget det med genealogier og legendeagtige indskud. Sturla med små anekdoter og enkelte genealogier. Endelig har Haukr Erlendsson sammensmæltet bægge disse bearbejdelser til én o. 1320, og selv gjort nogle tilföjelser. Melabogen er Styrmers bog med mange forskellige historiske og genealogiske tillæg.

---

§ 10.

Norske historiske skrifter för Snorre.

För vi går over til at behandle den islandske historieskrivning angående de norske konger, vil det være hensigtsmæssigt, først at undersøge de eksisterende norske historiske skrifter för Snorre; vi har da hovedsagelig med to skrifter at göre, foruden et mindre, alle på latin. Disse skrifter står som norske litterære frembringelser ganske isolerede og vidner ikke om nogen almindelig historisk forfattervirksomhed eller historiske interesser overhovedet. *H. Koht* har i sin afhandling i Edda 1914 søgt at hævde, at der havde været sådanne, ja, at disse værker var den egenlige begyndelse til kongesagalitteraturen. Herom kan der henvises til min modafhandling i Arkiv f. nord. filol. XXXVI (1919).

1. Der er, for det første, det værk, der tillægges forfatteren **Theodricus monachus** og som bærer titlen: Historia de antiquitate regum Norwagiensium. Dette arbejde blev først offenliggjort af B. C. Kirchmann i Amsterdam 1684 og i Scriptores rer. Dan. V. B. C. Kirchmanns bedstefader havde i Lübek o. 1620—25 fundet et gammelt membranhåndskrift, indeholdende det nævnte skrift samt en anonym beretning om Danskernes rejse til det hellige land. Til al ulykke er ikke alene originalhåndskriftet, men også den ældre Kirchmanns afskrift gået tabt.

Derimod haves den ældste udgave, der sikkert er trykt efter nævnte afskrift; i AM 98 fol. findes en afskrift. Fremdeles findes en afskrift af S. Stephanius i den Delagardieske samling i Upsala 30—32, der også går tilbage til samme membran [1]). Sidst og bedst er det hele udgivet af G. Storm i Mon. hist. Norw. 1880.

Skriftet [2]), der består af 34 kapitler, foruden en tilegnelse til ærkebispen i Nidaros, Eystein (1161—88), samt en indholds-fortegnelse (kapitelvis), indeholder en kortfattet Norges historie fra og med Harald hårfagre til og med Sigurd Jorsalfar; Harald gille antydes. Denne grænse nedad i tiden begrundes af forf. selv, idet han ytrer, at han vil »slutte sit skrift«, »fordi jeg anser det for uværdigt, til efterkommerne at overlevere de forbrydelser, manddrab, meneder, ugærninger, helligdomskrænkelser, gudsbespottelser, plyndringer af gejstlige såvel som hele almuen, kvinderov samt andre afskyeligheder, som det tager lang tid at opregne«. Det er forf.s beskrivelse af tiden o. 1130—70.

Forf. fortæller i det hele ganske kort om hver konge; om Harald hårfagre kun landserobringen, om Hakon d. gode kun om Stordslaget; noget mere meddeles om Hakon jarl og Gunnhild; vidtløftigst er forf. om Olaverne, idet hovedbegivenhederne i deres liv skildres, osv. Der gives ofte korte, men energiske beskrivelser af fyrsterne selv. Ind i dette hovedæmne er der skudt forskellige »digressioner« efter fremmede forfatteres skik *(more antiquorum chronographorum)*. De optager dels hele kapitler [3]), dels större eller mindre dele af enkelte kapitler [4]). Alle disse digressioner er

---

1) Se *Kålund*: Aarb. 1896, s. 94—6. Jfr. også *Gertz*: Scriptores minores II, 447—48.

2) Om Theodricus se *K. Maurer*: Die Ausdr., anm. 52, 28, *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist. skr., Om hdskr. af Tjodrek munk i Vidensk. Selsk. Forhandl. 1875, De ældste forbindelser mellem den norske og isl. hist. litt. sst., Mon. hist. Norw.; *G. A. Gjessing*: Kongesagaens fremvext I—II, jfr. de under Hist. Norwegiæ anførte afhandlinger af *S. Bugge* og *G. Storm; L. Daae*: Om historieskriveren Theodricus monachus i Norsk hist. tidsskr. 1895; jfr. den anførte afhandling af *K. Kålund*, *S. Nordal*: Om Olaf den helliges saga (1914), s. 7 ff., *H. Koth*: Norsk historieskriving i Edda, 1914, især s. 77 ff., *Meissner*: Strengleikar s. 30—38.

3) K. 17: De natura Charybdis et de Longobardis et Hunnis; k. 20: De diversitate supputationis annorum ab initio mundi; k. 23: De pacto, quod factum est inter Carolum magnum et fratrem suum; k. 26: Invectio auctoris in ambitiosos et qvaliter Cosdroë vitam finiverit.

4) K. 5 fin. om kejser Otto, k. 8 om Julian og Jovinian, k. 13 om Konstantin d. stores dåbssted, k. 18 om menneskeslægtens tilbagegang og legemets natur, k. 30 om prodigia.

indsatte på »dertil egnede steder« »for at underholde *(delectandum)* læserens sjæl«; de optager ingen ringe plads i det ellers så kortfattede skrift. I kap. 3 behandles Islands opdagelse og bebyggelse, i k. 12 dets kristning.

Nogen egenlig ledende tanke i fremstillingen er der ikke, og det er ikke let at se, hvorfor visse enkeltheder er forbigåede; således findes ikke et ord om solformörkelsen i forbindelse med Olaf d. helliges fald, hvad der dog måtte ligge nær for forf. at medtage. Kun tidsregningen har forf. viet en særlig omhu, og han har ladet det være sig magtpåliggende at anføre hver herskers regeringsår, ja, han anvender (i kap. 20) et helt kapitel på tidsregningen fra verdens skabelse.

Som vænteligt var, kan man ingen indskud påvise i skriftet. *G. Storm* har udtalt[1]), at der »er tegn til, at kapitelinddelingen eller i al fald kapiteloverskrifterne er senere end forfattelsen«; der anføres i så henseende små ortografiske afvigelser, hvorpå der dog lægges mindre vægt, da de k a n stamme fra afskrivere. Mere betydning tillægges der den omstændighed, at tilnavne (som *hardrader* [jfr. *Haller* i teksten k. 12] og *berfort* [for *-fotr*]) kun findes i overskrifterne og ikke tillige i teksten (medens denne f. ex. har »nudipes«), samt den, at Harald gille i teksten siges at være fra »Scotia«, medens han i overskriften kaldes »Hyberniensis«. Denne antagelse synes dog ikke nødvendig. Selve kapitelfortegnelsen foran skriftet (mellem dette og tilegnelsen) stammer uden tvivl fra forf. selv[2]), og overskrifterne er så godt som fuldstændig stemmende med den; de få afvigelser (som *ejus* f. *ejusdem* osv.) er höjst ubetydelige. De isl. tilnavne findes i kapitelfortegnelsen; de findes latiniserede i teksten; dette kan have sine grunde. Forf. måtte overhovedet stå noget vaklende overfor gengivelsen af de nordiske navne; undertiden bruger han da også den böjede nordiske ordform (Islendinga, acc. pl.), eller han böjer ordene på latinsk vis (Hakonis, Haraldi, Ingulfum); at han også kunde lade dem stå uböjede (de .. grafeldr, abl.), følger af sig selv. Ligeledes er det kun to udtryk for et og det samme, når Harald det ene sted kaldes »Hyberniensis«, det andet »de Scotia«; de behøver ikke at stamme fra to forfattere.

---

1) Mon. h. N. s. VI.

2) Den svarer f. ex. fuldstændig til den, der findes foran Ares Islændingebog.

Större tvivl kunde der måske rejses angående forfatterens stilling og titel. I tilegnelsen til Eystein ærkebiskop kalder forf. sig »Theodricus, humilis peccator« og Eystein for »Dominus et pater suus«, hvorved et nært forhold mellem de to antydes. Heraf kan der dog kun sluttes, at forf. har været gejstlig. Selve overskriften lyder: »Incipit prologus Theodrici monachi in historiam suam de osv.«. Her kaldes forf. monachus ɔ: munk (ikke canonicus regularis). *L. Daae* har i sin afhandling om forfatteren betvivlet denne overskrifts ægthed; dette er dog meget misligt; der er intet mistænkeligt ved den. Til den nævnte overskrift — og overskrifter var i latinske skrifter gennemførte — svarer den til slutning anbragte afslutningsbemærkning, hvor forf. atter kaldes »monachus«. Det må fastholdes, at denne betegnelse må stamme fra forf. selv. Her står vi ved spörsmålet om forfatterens liv og person.

Desværre er dette spörsmål et af de vanskeligste. Vi får nemlig ingen oplysninger herom udover hvad der allerede er antydet. Ikke engang forf.s norske navn er sikkert. Han er i nyere tid bleven kaldt »Tjodrik« (Þjóðrekr), hvilket dog for så vidt er betænkeligt, som dette navn var så yderst sjældent i Norge. Rigtigere er det uden tvivl at antage, hvad L. Daae vil hævde i den anførte afhandling, at Theodricus er en latinisering af *Þórir*. Forf.s levetid er bestemt ved hans forhold til ærkebispen (d. 1188). Daae har søgt i ham at se den bekendte biskop Þórir på Hamar, der særlig er kendt som en tilhænger af Sverre; for denne foretog han en rejse til Rom, men døde på tilbagevejen (vinteren 1196—97). Daae påviser, at denne mand findes nævnt som studerende i St. Victor i Paris under navnet Theodoricus. Dette har dog ingen afgörende beviskraft, da den slags latiniseringer sikkert har været almindelige. At Þórir efter 1190 optræder som tilhænger af kong Sverre kunde forliges med, at han havde været knyttet til Eystein. Ikke desto mindre må Daaes antagelse, på grund af overskriften og dens betegnelse af forf.s stilling, betragtes som ubevist. Den har ikke vundet nogen tilslutning. Derimod er det næppe rigtigt, når det hævdes, at forf. ikke kan have været munk i Nidarholms kloster[1]) på grund af beskrivelsen af dette (i k. 31); udtryk derom som: »parvissima quædam insula, quæ adjacet metropoli Nidros-

[1]) Rimeligvis har han været en Trönder; den tröndérske vokalharmoni skinner igennem i hans gengivelse af navne, selv om den ikke helt er gennemført. Der findes ǫ foran u, vistnok fra hans isl. hjemmelsmænd.

iensi« er mærkeligt ligegyldigt fra hvem det stammer. Det vil næppe nogensinde lykkes at bestemme forf., og vi vil kalde ham ved hans latiniserede navn.

Når forf. har skrevet sit værk, er vi heldigvis i stand til nogenlunde at fastsætte. Han omtaler Eystein meylas (denne »infelix tyrannus«) fald 1177; mellem dette år og ærkebisp Eysteins død i januar 1188 er det altså skrevet. Da nu Eystein var landflygtig 1180—3, er vi henvist til at vælge imellem 1178—79 og 1184—87. G. Storm har udtalt sig for det første, da forf. (k. 29) omtaler Mariakirken i Nidaros som stående, men Eystein lod den flytte til Elgesæter, hvis kloster var anlagt 1182. Forf.s ord herom synes dog ikke at være afgörende. Han siger kun, at kong Harald »havde ladet bygge kirken i samme by, hvor den endnu ses« [1]. Således kunde han vistnok også have udtalt sig om kirken, også efter at den var flyttet til det lige udenfor byen liggende kloster. I øvrigt er der intet, der afgjort taler mere for det ene end det andet [2].

Som bemærket har forf. særlig interesse for tidsregningen; denne, der nöje angives, stemmer nærmest med Ágrips og Are frodes. Også specielle gejstlige interesser er overalt fremtrædende. Der mærkes i skriftet en mild ånd, som når han kalder Eystein meyla for »infelix tyrannus«. Hans sympatier er ikke stærkt fremtrædende; han synes, som *Storm* har bemærket, ikke at have været ugunstig stemt mod Harald gilles slægt. *H. Kohts* bemærkninger herimod er ikke overbevisende. Forf. er en meget lærd mand og han holder af at vise sin lærdom, f. ex. i de nævnte digressioner. Han anfører citater i mængde og henviser til forskellige forfattere, foruden til bibelen, k. 20, dels klassiske (Lukan, Boetius, Plato, Horats, Plinius, Ovid, Vergil osv.), dels kirkefædre (Hieronymus, Eusebius, Rufinus osv.), dels middelalderlige forfattere (Hugo de St. Victore, Paulus Diaconus, Jornandes, Isidor, Beda osv.). Dog har han ikke kendt alle de pågældende skrifter på første hånd (jfr. G. Storm, fort. til M. h. N. s. IX), men kun fra citater i yngre

1) *Koht* påviser, at denne omstændighed intet har at betyde; iøvrigt slutter han sig til *Storm*. Dette gör også *Nordal*.

2) Men skulde ikke forf.s udtryk i k. 5 (juges discordiæ inter duces et pontifices) hentyde til Eysteins udlændighed? I denne forbindelse kan måske påpeges, at der netop i Eysteins sidste år opholdt sig i Trondhjem bl. a. en mand som den bogelskende og lærde Ingimund Torgeirsson, der nöje var knyttet til Eystein selv. Skulde han ikke være en af Theodrics hjemmelsmænd?

skrifter; alligevel må han have været en meget belæst mand. Hans eget jeg og subjektive opfattelse kommer ofte tilsyne, ikke blot i digressionerne, men også i forskellige indstrøede udtryk og udråb. I anledning af kong Knuds fordring på Norges trone udråber forf.: »ulykkelig og umættelig er de dødeliges begærlighed; höjlig elendig er menneskets sjæl« osv., jfr. hans betragtninger i k. 18 efter kong Olafs død på Stiklestad. Heri står forf. som modsætning til de isl. sagaforfattere. Han er ikke særlig velstemt mod Trönderne (fordi de stod på Sverres side?).

Stilen er i det hele meget god; svulstig kan den ikke kaldes; det latinske sprog er let læseligt, simpelt og ret behageligt. Naturligvis bærer det sin tids præg; grammatisk umulige former som *parvissimus* hører til undtagelserne.

Forfatterens kilder. För Theodricus' tid eksisterede der ikke i Norge nogen hjemlig historisk litteratur. Det siger han selv (i k. 13: ubi nullus antiquitatum unquam scriptor fuerit), og han antyder heller aldrig sine landsmænd som hjemmelsmænd. Til gengæld fremhæver han så meget stærkere og hyppigere Islænderne som hjemmelsmænd, ikke alene for tidsregningens (som i k. 1)[1]), men også i almindelighed for hele det historiske indholds vedkommende. Dette fremgår ganske utvetydig af prologens ord (se ovf. 265); her siger forf., at han har skrevet således som han nöjagtig har kunnet erfare af Islænderne, hvis historiske tradition og digte han nævner, og han lægger derfor hele ansvaret for det fortaltes rigtighed over på dem (sinceritas... ad illos omnimodo referenda est,... quia nos non visa sed audita conscripsimus; jfr. også de stærke udtalelser i slutningen). En norsk overlevering som grundlag er ved forf.s egne utvetydige ord udelukket; det er Islændernes sange og overleveringer, der alene følges, og når der er tale om forskellige sådanne, er det Islændernes forskellige beretninger, der antydes. Den isl. tradition er da også til at tage og føle på, f. ex. i et kapitel som det 3. (Islands opdagelse); vi genfinder det her fortalte i begyndelsen af Landnáma [2]). Flere stykker stemmer godt, tildels ordret, med isl. skrifter som

---

[1]) Harald hårfagres regeringsår hidrører fra Islænderne: „quos constat sine ulla dubitatione præ omnibus aquilonaribus in hujusmodi semper et peritiores et curiosiores extitisse", jfr. k. 13, om Olaf d. helliges dåbsalder, hvor forf. dog vil göre en anden mening gældende.

[2]) Den første opdager er Garðarr, hvad han også bevislig har været i Ldn.s grundtekst.

f. ex. Ágrip. Herom senere. I øvrigt skal vi ikke her komme ind på enkeltheder. Men der er et spörsmål, der fortjæner en særlig overvejelse, hvorvidt Theodricus har benyttet skrevne isl. kilder. Forf.s tidsregning, der ikke stemmer med det i Nóregs konunga tal, hvor Sæmunds beregning anføres, kunde synes at tale imod, at han direkte har benyttet Sæmunds lat. skrift. Men heller ikke med Ares tidsregning stemmer forf.s (jfr. G. Storm og Gjessing). Forskellen er i øvrigt ikke stor. Sin tidsregning[1]) kan han også have fået ad andre veje. Hans eget udtryk: *audita non visa* kunde anføres som bevis for, at han ikke havde benyttet skrevne kilder. Udtrykket er dog vistnok ikke helt afgörende[2]). I virkeligheden henviser forf. også til en skreven kilde (k. 20 slutn.) for antallet af Sven og Hakons år (ɔ: år 1030—5) og kalder den: »Catalogus regum Norwagiensium«. Det er ligegyldigt, at denne kilde først her nævnes; har forf. haft en sådan »fortegnelse«, er det givet, at han også har benyttet den helt igennem og ikke på ét sted alene. Det er vilkårligt, når det antages, at den har begyndt med Olaf d. hellige. Skönt forf.s tidsregning ikke ganske stemmer med Ares, antages det, også af G. Storm, at den ligger til grund for Theodricus'. Angående Olaf d. helliges jærtegn, hans ligs flytning til Nidaros m. m., er det sikkert også en skreven kilde, der hentydes til (sst.: quia hæc omnia a nonnullis memoriæ tradita sunt). Herom er alle enige. Således er det klart, at nogle skriftlige kilder har forf. kendt og benyttet. Mod dette kan det ikke nytte at henvise til hans ord i k. 1, hvor han siger, at han ingen *scriptorum auctoritas* har at holde sig til, ti herved menes ikke-nordiske forfattere, ligesom i k. 20 (hvor også *libri* og *antiquorum libri* = *antiquorum scripta* i k. 32, og *antiqui scriptores* k. 17 = *scriptores* ɔ: udenlandske forfattere). Det er også et spörsmål, om ikke forf. ved sit oftere gentagne »audita« kan indbefatte skriftlige kilder, da dette ord stilles af ham som modsætning — ikke til *scripta* eller *libri*, men — til *visa;* ordet skulde da kunne betegne »erfaret«, ɔ: også tillæste kundskaber[3]). Ved en sådan antagelse vilde alle over-

---

[1]) Der er i øvrigt vanskeligheder tilstede for forståelsen af hans tidsregning; endel beror måske på hans egne kombinationer.

[2]) Det må erindres, at på dette punkt var man i det hele i oldtiden ikke nöjeregnende eller nöjagtig.

[3]) Jfr. de træffende bemærkninger af *Gjessing*, Kgs. frv. II 52. Herimod udtaler *Meissner* sig bestemt. En skrivemåde som *Aulfus*, *Augmund-* forklares lettere ved at antage et skrevet forlæg end en mundtlig meddelelse.

ensstemmelser mellem Theodricus og andre skrifter bedst forklares. Iøvrigt vil kildespörsmålet blive belyst i det følgende.

At Theodricus' skrift i historisk henseende er af stor betydning, er indlysende, både fordi det er så gammelt og, ikke mindst, fordi det er bevaret i sin oprindelige skikkelse. Ganske vist indeholder det ikke meget, vi ikke kender andre steder fra. Dog får vi her enkelte oplysninger (som den om »Thorgils [fejl for Thorodd] de Aulfusi«, at han var den først omvendte hedning i Island), hvoraf ellers ingen kendes.

2. Historia Norwegiæ. Dette skrift af en ukendt forfatter findes kun i et eneste håndskrift, der i sin tid (1849) opdagedes i Skotland og fremdroges af *P. A. Munch,* som udgav det med anmærkninger under titlen: Breve Chronicon Norwegiæ (i Symbolæ ad historiam antiquiorem rerum Norwegicarum 1850). Håndskriftet tilhørte George Ramsay, Earl of Dalhousie (d. 1880). En nyere fortrinlig udgave er G. Storms i Monum. hist. Norw. Håndskriftet er en membran fra midten af det 15. årh. og anses for at være defekt; det ender nemlig med omtalen af Olaf d. helliges ankomst til Norge. Det er sikkert skrevet efter en original fra 13. årh. Om kongerækker i svenske afskrifter, der hidrører fra hdskr., henvises til Mon. hist. Norw. s. XVIII f. Hvorledes det hænger sammen med dette, er ganske uklart.

Skriftet[1]) indledes med en fortale, hvori forf. ytrer, at han er opfordret til at skrive, men at han nødig vil påtage sig arbejdet, fordi han føler dets vanskelighed; noget lignende er ikke för skrevet på latin. Han meddeler, at han vil (I), situm latissimæ regionis circumquaque describere, (II), ejusque rectorum genealogiam retexere, (III), et adventum christianitatis simul et paganismi fugam ac utriusque statum exponere. Fremdeles fremgår det af fortalen, at skriftet er rettet til en *Agnellus,* der er forf.s »jure didascalico prælatus«. Til alt uheld mangler der en egenlig indholdsfortegnelse.

Indholdet er i korthed følgende. Først forklares Norges navn

---

[1] Foruden til udgaverne henvises til *G. Storm* i Aarbøger 1871, *S. Bugge* og *G. Storm* sst. 1873 (to polemiske afhandlinger), *G. Storm*: Vidensk. selsk. afhdl. Kria. 1875 (De ældste forbindelser osv.), samt *K. Maurer*: Die entstehungszeit d. älteren Frostuþingslög 1875, *G. A. Gjessing*: Kges. fremvext I—II, Sproglig-hist. studier 1896, foruden *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist.-skrivning, *Meissner*: Strengleikar s. 38 ff., *H. Koht*: Den fyrste norske nasjonalhistoria i Edda 1919 samt hans oversættelse 1921.

(oprindelse fra *Nor*), hvorpå en geografisk beskrivelse af landet følger; hertil knyttes en temlig nöjagtig beskrivelse af Finnerne (Lapperne). Derpå kommer et afsnit »de tributariis insulis« (ɔ: Orknøerne, Syderøerne, Færøerne, Island). Hermed er den geografiske del færdig (I i fortalens oversigt), hvorefter der følger den historiske del, »de ortu regum«; der begyndes med Ingve, Njord og Frey osv., hvorefter fremstillingen går ned til Olaf d. hellige (II i oversigten). Det er klart, at hvad der antydes under III helt mangler; ti hertil kan næppe regnes, hvad der under Olaf Tryggvason fortælles om kristendommens indførelse; i hvert fald er »utriusque status« ingen steds skildret, således som ordene og rækkefølgen antyder. Det må antages, at III helt og holdent mangler. Da forf. i fortalen fremdeles udtaler, at han »har tilföjet, hvad han har fundet mærkværdigt af tildragelser fra hans egen samtid«, og da der af sådanne tildragelser kun findes én — og den angår Island —, er det vistnok så, at den sidste del af II også er gået tabt. Om det tabtes art og udførlighed kan det ikke nytte at anstille formodninger [1]).

Det æmne, forf. påtog sig at skrive om (I—III), var jo interessant nok, og der skulde i virkeligheden ikke noget overmål af begavelse til at løse opgaven. Når *S. Bugge* har kaldt skriftet et »flygtigt makværk« [2]) og i temlig stærke udtryk dadlet forf. for hans »ubehjælpelige« stil [2]), der »står på et lige så lavt trin som hans kritik og grundighed« [2]), er dette vistnok meget træffende; forf. har næppe været sin opgave voksen, selv om man kunde være tilböjelig til at bruge n o g e t mindre stærke udtryk om ham end de anførte. — Forf.s beskrivelse af Oplandene (»de montanis Norwegiæ«) er noget forvirret; hans brug af *patria* (= *lög*) og *provincia* (= *fylki*) er vaklende og inkonsekvent; han ved ikke, at den *Albia*, han først (udg. s. 81) nævner, er den samme elv, der straks efter omtales som »fluvius in montanis, aureis rubens arenis«; han regner Island til de skatskyldige lande [3]), hvilket beror på misforståelse (da skriftet er forfattet för 1262, se nedenfor); han kalder det sted, hvor Hakon d. gode døde, en *portus*, hvad det næppe

---

1) Jfr. *G. Storm*: Mon. hist. Norw. XXIX—XXX.

2) Aarbøger 1873, s. 25. 41. 42.

3) I selve afsnittet om Island betegnes det, som rigtig bemærket af *Koht*, ikke således, men straks efter følger, hvad *Koht* har overset: hactenus tributarias insulas carptim descripsimus, hvoraf det er klart, at forf. regner også Island til de skatskyldige lande.

kunde kaldes. Endelig er forf.s fuldstændige forvirring angående Olaf d. helliges giftermål med en søster til Olaf d. svenske, ved navn Margareta (!), höjst mærkelig; her foreligger, vistnok ved en påvirkning af Adam af Bremen, en sammenblanding af to personer, idet »Margareta« åbenbart er Olaf d. svenskes (og Knud d. stores) søster (ɔ: Æstrid, der også hed Margrete). Disse prøver på forf.s viden og kritik — og vi vil i det følgende se flere — taler ikke til fordel for ham, uagtet han siger, at han »i alt har fulgt de ældres udtalelser« *(seniorum assertiones)*. Alligevel er hans fremstilling ikke uden interesse; hans beskrivelse af land og folk, særlig Finnerne, er virkelig ikke dårlig; hans oplysninger er værdifulde, da de må antages at bero på de faktiske forhold, men vi må tage os i agt overfor mulige misforståelser. Forf. er nemlig tillige meget lettroende; han anfører de bekendte fabler om »kvinderne, der undfanger ved at drikke vand«, om Riseland, om skrællingerne (når de såres levende, bliver såret hos dem hvidt uden at der flyder blod, medens derimod blodet næppe holder op med at strömme ud af det døde legeme); han meddeler sagnet om den forstenende myr [1]) på Möre og lign., samt fortæller om havuhyrer [2]). En ejendommelig fabel meddeles om nogle fremmede »Sakser« *(Saxones)*, der skal have fundet guld i klovene på nogle okser, de lod svømme over Glommen; dette er vel et ældgammelt norsk sagn, hvis det hele ikke beror på en eller anden misforståelse af forf.

Hvem forfatteren har været, vides ikke; det fremgår dog af alt, at det har været en gejstlig mand. Spörsmålet om hans levetid og skriftets affattelsestid er meget vigtigt, men tillige meget omtvistet. *K. Maurer* antog, at skriftet var forfattet efter at Island var bragt under den norske konge, altså efter 1264, da Island regnes til de skatskyldige øer [3]). Dette modbevises dog af andre grunde. *S. Bugge* har antaget, at forf. har skrevet »snarest ved år 1230«, i hvert fald ikke för 1211, da der i skriftet hentydes til et ildsudbrud i havet ved Island, der er sket i forf.s tid *(nostra ætate)*; et sådant udbrud findes virkelig omtalt i annalerne under det sidst nævnte år, og til dette skulde eller kunde der være sigtet. Der er meget der taler for at den tildragelse, der sigtes til, virkelig er udbruddet

---

[1]) Rigtignok taler forf. ikke om en myr, men en villa(!).

[2]) Hvad her fortælles har berøringer med Kongespejlet.

[3]) *Meissner* slutter sig bestemt hertil.

1211; i de isl. annaler er dette udbrud det første, der omtales — flere omtales senere —, og der er al grund til at antage, at var et sådant sket tidligere, måtte det også være blevet optegnet på Island, efter som rygtet derom havde nået udlandet. Til denne tidsbestemmelse (skriftet behøver ikke at være yngre end o. 1215) svarer indholdet særdeles godt, særlig f. ex. omtalen af den forstenende myr og forklaringen af jordskælv og udbrud, der slående minder om Kongespejlets beskrivelser og den tidsånd, der ligger til grund for disse, men nogen direkte forbindelse mellem de to skrifter er der ikke. Også kildeforholdet, hvorom nedenfor, svarer til den antagne tid. Herimod har *G. Storm* gjort gældende, at skriftet måtte være endnu ældre og omtrent samtidigt med Theodricus', ti også det skulde være benyttet i Ágrip.

Koht har i sin afhdl. også villet hævde, at skriftet var meget ældre, o. fra 1170, men hans grunde herfor er ganske ufyldestgörende. Hans bemærkninger imod den sene affattelse (efter 1262) er rigtige. Når forf. regner Island til skatskyldige lande, beror det simpelthen på den nöje faktiske forbindelse mellem Island og Norge; han stiller derfor i sin uvidenhed om sagens sande natur Island på linje med de andre skatgivende øer. Dette taler også for, at forf. ikke er en nordmand. Men når Koht affejer jordskælvsmotivet som han gör (s. 104), har det ingen rimelighed. Ligheden er altfor slående. At Hist. Norw. på et par punkter giver en rigtigere fremstilling (Gunnhild datter af Gorm) er uden betydning for skriftets alders bestemmelse. Den fremstilling er lige så mærkelig omkr. 1180 som omkr. 1220[1]).

Det sproglige og ortografiske stof, hvoraf prof. *Hægstad* har (bagved Kohts afhdl.) givet en rigtig fremstilling, viser intet med hensyn til skriftets alder. Alt, hvad der er fremdraget, passer uden undtagelse lige så fuldt på det 13. årh. (i alt fald dettes første halvdel) som på tiden ved 1170—80. Det vigtigste argument for den tidligere affattelse er påvisningen af den formentlige person, skriftet er tilegnet.

Forf. har nemlig tilegnet sit skrift »en udmærket gejstlig«, der kaldes Agnellus. Det er G. Storms fortjæneste at have fundet en mand af dette navn. Det er af alt klart, at forf. skriver for en

---

1) Hvad der bemærkes om Hardeknud er åbenbart urigtigt. *Hǫrða-* må være det rigtige. Hvis *harða-* var rigtigt, vilde et *hǫrða* aldrig være opstået.

udlænding; en beskrivelse af Norge i et skrift til en Nordmand vilde nærmest være meningsløs; hans oversættelse af nordiske navne peger i samme retning (M. h. N. XX—XXI). Storm påviser nu en Englænder, Thomas Agnellus, ved år 1180—90, der kaldes »archidiaconus Wellensis«, der o. 1183 skrev en »bog om Henrik d. yngres død og begravelse«. Man ved ikke, når denne Agnellus døde, men fra tidens standpunkt er der intet i vejen for, at han kan have levet 20—30 år efter affattelsen af »bogen om Henrik« [1]). Hvis denne Agnellus virkelig er død o. 1191, ligger det nær at sige, at så er det ikke ham, der er ment, men en anden yngre med det navn. Forf., hvem Munch og Bugge uden grund antog havde været en Orknøing, har sikkert levet og skrevet i Norge; at han ikke er en Islænder, er klart. Storm har antaget, det var en Nordmand, fordi han taler om »reges nostri« (s. 92_{10}) og »Olavus noster« (s. 122_{10}), og norsk forstår han jo. Under sådanne forhold kunde det synes dristigt, at ville göre en afvigende mening gældende. Imidlertid kan det ikke anses for sikkert, at forf. var en Nordmand, og der lader sig fremføre endel, der tyder på det modsatte. Det anførte »noster« har vel ikke så meget at betyde. På det sidste sted kan det blot betyde »den O., vi her taler om«; det første kan bero på, — det andet for så vidt også —, at forf. på grund af et langt ophold i Norge har betragtet sig som en Nordmand i forhold til kongerne [2]). Han bruger undertiden på en noget fremmed-virkende måde *Norwegia* og *Norwegenses,* hvor man snarest kunde have væntet andre udtryk (»vort land«, »vi«) f. ex. 75_3, 93_5 (dette sted er særlig betegnende), 97_7, 115_{11}; ikke uden betydning forekommer mig den fuldstændig unorske og uislandske betegnelse af Olaf d. hellige som »O. Norwegensis« at være (s. 123_{11}), selv om der straks efter nævnes Olaf d. svenske. Vigtigere er dog det, at forf.s kendskab til landet (særlig Oplandene se ovf.) er mangelfuldt, hvad der vilde være ret påfaldende hos en indfødt og i sammenligning med Islændernes nöje kendskab til Norge og dets fylker. Lidet forståeligt er det også, at

---

1) *Kohts* udtalelser (s. 110—11) er ikke fyldestgörende. Han har antaget, at den pågældende Thomas (Agnellus) er død 1191, men beviset herfor er ikke givet.

2) Til gengæld bruges også udtrykket reges Norwegiæ 88_{4-5}, 92_4. Det hedder også: „det sted, vi kalder Holmgård“ (120_2), hvilket må forklares på samme måde. På en lignende måde i en udvidet betydning bruges *noster* f. ex. i De profectione Danorum; se Aarbøger 1896, s. 85 anm.

en Nordmand skulde have brugt et udtryk som »Solundicum mare« (87 10) om havet mellem Norge og Irland; af Nordmændene er *Sólundarhaf* kun blevet brugt om havet nærmest omkring og udenfor Sulend-øerne, og således findes det brugt det eneste sted, det forekommer i den isl. litteratur. Brugen af ordet er imidlertid let forklarlig, under den forudsætning, at forf. var en udlænding. Der er endel der taler for, at han har været knyttet til Vestlandet. Hermed stemmer forf.s ukyndighed angående Glommen (se ovf.). Af störst betydning er dog forf.s misforståelse af et norsk ord: *risi* som tilnavn til Sigurd *(hrísi)*; dette oversætter han ved *gigas*. Han har åbenbart haft den norske skrivemåde (uden *h*) for sig og udtalt det første *i* kort; men er det tænkeligt, at en Nordmand omkr. 1200 har været så uvidende, at han ikke kendte navnets udtale?; kan det have været fuldstændig udslettet af bevidstheden i Norge, medens man på Island vidste særdeles god besked? Dette må siges at være ganske urimeligt. Men under forudsætning af, at forf. er en ikke-Nordmand, der har benyttet en skreven kilde, bliver sagen fuldt forståelig. Heller ikke synes forf. at kende noget videre til Shetlandsøerne; han omtaler kun Orknøerne som den nordlige øgruppe i modsætning til de sydligere (ɔ: Hebriderne; dog kender han Hialtlandenses). Han anvender en form som *longosped,* der hverken er den franske eller den i isl. skrifter brugte. Alt dette forekommer mig at pege i den retning, at forf. har været en i Norge bosat og nationaliseret fremmed og da vistnok snarest en Englænder (eller Tysker, på grund af hans forklaring af papæ som navn på gejstlige »in teutonica lingua«?). Vi savner ikke vidnesbyrd om fremmede klerke i Norge i den første halvdel af det 13. årh.; således finder vi dér en »broder Robert«, der år 1226 oversatte Tristramssaga; også Elissaga er oversat af »abbed Robert«, der mulig er samme mand; denne Robert er sikkert en ikke-Nordmand, der dog har været det norske sprog mægtig.

Den her hævdede antagelse af forf.s nationalitet[1]) forklarer i virkeligheden alle skriftets ejendommeligheder og mangler. Da forf. ikke er norsk, hører skriftet kun uegenlig til den norske litteratur.

[1]) *Meissner* har sluttet sig til den her fremsatte opfattelse. — *Koht* antager, med Storm, at forf. var norsk, og han drister sig endogså til at udpege en bestemt munk i Munkelivsklostret i Bergen som forf. Dette er naturligvis kun en gisning uden holdepunkt.

Vi skal nu se noget nærmere på forf.s kilder. Han antyder disse selv ved betegnelsen »amminicula« (s. 72) og »seniorum assertiones«, hvorved både mundtlige og skriftlige kilder sikkert er betegnede.

Den geografiske del støtter sig vistnok især på mundtlige meddelelser; endel kan også bero på forf.s egen selverhværvede viden. — Begyndelsesbemærkningen om *Nór* kunde tyde på en sammenhæng med Odds Óláfssaga, der har noget tilsvarende; også Norges grænser angives ens i bægge skrifter, men ligheden er ikke så stor, at der behøver at være nogen direkte forbindelse. Adam af Bremens IV. bog er benyttet [1]) (se herom Bugge og Storm). Beretningen om havuhyrerne beror snarest på mundtlig fortalte skipperhistorier; ligeså hidrører alt, hvad forf. ved om Finnerne, fra samtidige meddelere. Beskrivelsen af »skat-øerne« støtter sig i meget til Adam, men også til mundtlige meddelelser. Hvad der fortælles om Gangerrolf (s. 90—92) og hans efterkommere beror dels på norsk tradition, dels på skrifter (Liber de legibus Angliæ; jfr. Storm). Beretningen om Ingolf og Hjörleif går dels tilbage til en skreven isl. kilde, dels til mundtlige meddelelser. Stykket om jordskælvene (s. 95—96) er hæntet fra middelalderlige skrifter, som Solinus og mulig Beda (Storm).

Det andet hovedafsnit, kongerækken, indledes med en kort oversigt over Ynglingekongerne. Til grund for denne ligger en gammel kongeliste, der også ligger til grund for Snorres fremstilling, jfr. Ares slægtregister; Tjodolfs digt er sikkert ikke benyttet (Bugge s. 12 ff.). Der findes enkelte afvigelser fra digtet og Snorre, hvorimod listen stemmer med Ares [2]). For de følgende, historiske kongers vedkommende er skrevne kilder benyttede, først og fremmest et arbejde, der enten er identisk med vort Ágrip eller dettes original, som Ágrip da nöje må have fulgt. Parallelismen begynder allerede i fortællingen om Halfdan svarte. Ved siden af er der dog også benyttet andre ukendte kilder, mulig den mundtlige overlever-

---

1) Når *G. Storm* på grund af, at Olafs biskop hedder Joannes hos Adam, i Hist. Norw. samt hos Oddr, antager, at det er Hist. N., der er mellemleddet mellem Adam og Oddr, må hertil bemærkes, at Oddr lige så godt kan have fået navnet anden steds fra, f. ex. fra overleveringen, Gunnlaug kalder biskoppen Jón Sigurðr, hvilket netop tyder på en gammel brug af det dobbelte navn.

2) Navnet *Ottar* om den danske jarl beror sikkert på en misopfattelse af originalens *uottr*.

ing, f. ex. hvor Gunnhild siges at have været en datter af Gorm d. gamle i modsætning til hvad alle de andre norske og isl. kilder meddeler om hendes — norske — herkomst; noget lignende gælder den sidste, alternative beretning om Tryggve Olafssons drab (s. 110—11). En særlig vigtig afvigelse fra andre kilder findes (s. 111) angående Astrid, Olafs moder; hun siges her, ligesom i Ágrip, at være flygtet til Orknøerne med 3 skibe, men Olaf er da ifølge Ágr. 3 år gammel, medens han i Hist. Norw. endnu skal have været i moders liv. Dette sidste stemmer med den almindelige beretning (hos Snorre) om Astrids flugt fra sit hjem. I fortællingen om Olafs dåb og samtalen med spåmanden får vi det bedste bevis for afhængigheden af Ágrips tekst. Det hedder her hos spåmanden (også fremhævet af Bugge): »perendie cum naves excesseris, ad litus armenta conspexeris idque dolo actum agnoveris« osv. Det er ikke godt at vide, hvorledes forf. har tænkt sig sammenhængen; rimeligvis har han ikke selv forstået den. Bugge mener, at det er ordet *flokkum*[1]), der af forf. er blevet opfattet som øksneflokke *(armenta)*, hvorimod Storm gör gældende, at det ikke er ret sandsynligt, at ordet kunde misforstås således; han vil rette *armenta* til *armatos;* dette går imidlertid næppe an. Bugge er åbenbart på det rette spor, men der skal et ord til for at opklare det hele. Det er ordet *máꝛta* i Ágrip, der er blevet fejllæst eller misopfattet; det er blevet læst som *náꝛta* ɔ: *nauta* og forbundet med *flokkum* (*oc* måtte da lades uænset); sætningen har forf. så gengivet således som han nu måtte gætte sig til meningen (derfor verbet *conspexeris,* men ikke et, der betød »at møde«)[2]). Et andet eksempel af en belærende art er følgende. Svolderslaget siges i Ágrip at have stået *fyrir Síolandi* (sp. 39) ɔ: ved Sællands kyst; dette genfindes hos forf., der siger: juxta Sælandiam; dette står som bekendt i den stærkeste strid med alle andre isl. beretninger og samtidige skjaldes kvad. G. Storm har lagt stor vægt på dette og mener, at Hist. Norw. her går direkte tilbage til Adam, der siger, at slaget stod »apud Halsinburg, in quo loco Seland a Sconia videri possit«; fra Hist. N. skulde oplysningen så være gået over i Ágrip. Dette kunde ved første blik synes antageligt nok. Men hertil er der dog

---

1) I sætningen: *Þu munt uiþ scip þin svicom máꝛta oc floccom,* Ágr. spalte 35—36.

2) Også dette hænger mulig sammen med, at forf. er en udlænding. Ganske tilsvarende fejl (beroende på fejllæsning og deraf følgende ændringer) findes f. ex. i den af *Storm* trykte liste (s. 225).

at bemærke, at man ikke skulde tro, at en forf., der direkte nyttede Adam, skulde have gengivet hans bestemte angivelse af, hvor slaget stod (ɔ: ved Helsingborg), med det ganske ubestemte »ved Sælland«; efter Adam står slaget nærmest ved Skånes kyst eller ved Helsingborgsiden, så at Hist. Norw.s gengivelse vilde blive urigtig. Sammenhængen er vist en hel anden. Hvordan det så hænger sammen med Adams angivelse, står Ágrips vistnok ikke i nogen forbindelse dermed. Dets læsemåde beror ene og alene på en af disse mange fejllæsninger, de gamle håndskrifter vrimler af. En originals *fyrir* (det er ligegyldigt, hvorledes dette ord har været skrevet) *Suolð* (ɔ: *Svölð*) er blevet læst som *fyrir Siolð* ɔ: *siolandi; lð* (= *land-*,) skrives i hdskrr. aldeles som *l* + *ð*; det er så dette, der direkte er gået over i Hist. Norw.[1]). Foruden de anførte kilder må det altså antages, at det er Ágrip eller et med dette omtrent identisk håndskrift, forf. har benyttet. Forskellige mundtlige traditioner har han, som ovf. bemærket, også haft, hvilket tillige fremgår af udtryk som »plurimi astruunt« (s. 97), »multi aliter astruunt« (s. 110). Disse kilder har forf. søgt at sammenarbejde, men er derved kommen til at begå fejl; hele skriftet røber hans mangel på selvstændig historisk viden og kritisk ævne.

Forf.s stil er ulidelig slet, forskruet og affektert. I steden for at sige *equus*, hedder det *sonipes;* det oprørte hav hedder *pendulæ pelagi undæ*, de som »endnu var ilive«: *quos tum vitalis calor vegetabat* osv. Sætningerne er ofte meget indviklede og vanskelige; man læse f. ex. fremstillingen af Gangerrolfs krigslist (s. 90) eller sætninger som s. 96_{15} osv. I øvrigt er både stil og indretning påvirket af Adam.

I betydning står Hist. Norw. langt tilbage for Theodricus' skrift, men den hævder dog sin plads som et ikke uvigtigt kildeskrift, man må tage hensyn til. Og det må beklages, at skriftet ikke mere haves i sin oprindelige udstrækning.

[1]) Der er flere andre enkeltheder, som her kunde komme i betragtning, men hvorom der kan henvises til S. Bugges afhdl. Kun skal her bemærkes, hvad man altid har overset, at Ágrips *í elzta lagi* og *yngsta lagi* om Haralds ældste og yngste sön netop betyder, at de var henholdsvis „den ældste“ og „den yngste“, ikke „en af de ældste“ osv. Hist. Norw. har haft samme eller lignende tekst, men benyttet den noget skødesløst. Jeg slutter mig også til Bugge m. h. t. ordene *hertogi* og *prófeti.*

3. Historia de profectione Danorum in Hierosolymam kaldes et lille skrift, der fandtes i samme håndskrift som Theodricus, og er efter en afskrift deraf — AM 98 fol. — udgivet i Scriptores V og nu af *M. Cl. Gertz* i Scriptores minores hist. Dan. II. Jfr. *Kr. Kålunds* afhandling i Aarbøger 1896 [1]). Det indledes med et brev til en »dominus K (eller C)« og en fortale, hvorpå følger den sædvanlige fortegnelse over de 27 kapitler, skriftet består af. Dets hovedindhold er en beretning om en rejse til det hellige land, foretagen efter at rygtet om Jerusalems erobring 1187 ved pavens afsendinge var nåt til Norden; en af hovedmændene, som opfordrede til et nyt korstog, var den navnkundige Æsbern snare. De danske hövdinger, der havde bestemt sig til toget, samledes og drog først til Tønsberg med Nordmanden Ulf af Laufnes, der er velkendt fra Sverrissaga og som spiller en hovedrolle i skriftet. Derpå besøger de Bergen, hvor kong Sverre også var ankommen; der skildres tiltalende et møde mellem ham og Sven, en dansk hövding og tidligere modstander, til hvem Sverre holder en smuk tale [2]). På vejen derfra skilles Ulf fra de øvrige, der overfaldes af en voldsom storm; de bliver skilt ad, men samles ved den frisiske by Stavoren, hvorfra de fortsætter rejsen til lands til Venedig og derfra til det hellige land (1192), hvor de besøger forskellige hellige steder; de vender så hjem over Konstantinopel og over land uden at have fået lejlighed til at kæmpe eller udføre bedrifter.

Med en vis forkærlighed beskriver forf. de steder, korsfarerne kommer til; således beskrives Götaelvens munding med øen Hising, Tønsberg, hvor forf. selv siger at han længe har opholdt sig, Bergen, og Venedig i et helt kapitel. Egenlige digressioner kan disse beskrivelser ikke kaldes lige så lidt som omtalen af Marias billede i Konstantinopel (k. 26). Der er imidlertid et stort misforhold mellem rejsebeskrivelsens enkelte dele. Indledningen er meget grundig og hele pavebrevet tilligemed Æsberns (selvlavede?) tingtale indføres; så følger en vidtløftig skildring af forberedelserne og opholdet på de forskellige steder i Norge (k. 1—17); k. 18—22 handler om sejlasen til Frisland. Der er altså kun 5 kapitler, der

---

1) Skriftet er oversat på dansk af *J. Olrik* i Kröniker fra Valdemarstiden (1900—01).

2) Sverre optræder ganske således som han er kendt fra sagaen om ham.

anvendes til alt det øvrige. Kompositionen er for så vidt ikke heldig; til gengæld er netop de udførlige skildringer i den første del så meget interessantere og værdifuldere; ikke mindst fornöjeligt er det bidrag, vi får til billedet af kong Sverre, mod hvem forf. egenlig ikke er gunstig stemt; han kalder ham endog »Hismael«.

Som sagt, forf. er noget vidtløftig i sin fremstilling, men hans stil er ikke ilde, dog langt fra så simpel som Theodricus'. Han anvender mange uprosaiske omskrivninger; »man kommer ud i rum sø« hedder »fauces aperiuntur pelagi«, og der findes en sætning som denne: »more solito terga spumantis abyssi carina carpente fricabant«; stilen minder lidt om Saxos [1]).

At forf. er en Nordmand, er det *Kr. Kålunds* fortjæneste at have bevist. Alene de sproglige former af de anførte navne og i et par ordsprog, der anføres uoversatte, er klare beviser derfor. Vanskeligere er det at bestemme, når skriftet er blevet til. Forf. angiver, at hvad han skriver om, er sket »for ikke så få år siden« (»ante aliquot annos«). För end ved år 1200 kan han næppe have skrevet. Rimeligt er det endog, at han først har forfattet sit skrift efter Sverres død; derpå tyder enkelte udtryk hos ham. Under alle omstændigheder er forf. samtidig med begivenhederne. Den mand, han tilegner sit skrift, er en gejstlig (»sanctitas vestra« k. 27), men denne har ialfald ikke været en Nordmand [2]), da vilde forf. ikke så udførlig have omtalt de norske steder eller livet i Bergen så levende. Da det er gjort rimeligt, at forf., der kalder sig frater canonicus, har tilhørt Præmonstratenserklostret i Tønsberg, der var stiftet fra Prémontré i Frankrig, er skriftet mulig sendt til en fransk gejstlig.

Nogen synderlig lærdom viser forf. ikke. Foruden et citat af Vergil anfører han udelukkende citater af bibelen; for så vidt er han en modsætning til den af citater bugnende Theodricus. Heller ikke *Gertz* mener, at forf. er identisk med denne (s. 455 f.).

---

1) F. ex. ved en vending som: „utrum magis mirari debeam incertum habeo".
2) *Gertz* synes at gå ud fra, at han var dansk (s. 455).

§ 11.

Islandske konge- og jarlesagaer för Snorre m. m.

Vi har i det foregående set, at der for det første er skrevet sammenhængende fremstillinger af de norske kongers sagaer, dels selvstændig *(Sæmundr)*, dels i forbindelse med Islands historie *(Are)*, dels endelig af et enkelt tidsrum *(Eirikr)*; dernæst har vi set enkelte kongers sagaer allerede førte i pennen som Olaf Tryggvasons *(Oddr, Gunnlaugr)*, Sverres *(Karl)*. Fremdeles kendes sagaer om andre af de norske konger, fordi der henvises til dem i andre historiske værker, uden at de dog nu eksisterer i deres oprindelige form. Vi kender da en saga om Harald hårfagre[1]), der citeres angående hans landserobring og Vesterfærd. Også en saga *(þáttr)* om Halfdan svarte synes at måtte forudsættes. Dernæst henvises til en saga om Hakon d. gode[2]), — for ikke at tale om de mange henvisninger til Olaf Tryggvasons saga —, om Erik jarl Hakonsson[3]), om Magnus d. gode[4]), Harald hårdråde[5]), samt om Olaf d. hellige[6]); også en saga om Inge Bårdsson nævnes[7]). Desuden findes en henvisning til en saga om en norsk stormand, nöje knyttet til Halfdan svarte, Sigurd hjort[8]) Selv om ikke alle de her antydede henvisninger gælder de oprindelige sagaværker, men senere eksisterende samlingsværker og lign., er det ikke desto mindre sikkert, at enkeltsagaer om de fleste norske fyrster har eksisteret ved år 1200; sammenligningen mellem de enkelte samlingsværker og andre sagaer gör dette utvivlsomt. Dette vil yderligere blive belyst i det følgende. För vi går over til de egenlige samlingsværker, vil vi tage en enkelt saga i betragtning, nemlig

2. Olaf d. helliges saga, Ældste saga og den såkaldte legendariske saga. Det er *G. Storm*, der har bevist til-

1) Ldn. 41; Fms. I, 4. 192; jfr. Vatsd. s. 16; Fms. I, 7, jfr. Hkr. I, 149; [Bárðars. 3 betegnes vistnok kun Upphaf ríkis Har. hárf. og Halfd. þáttr.].
2) Egilss. 279.
3) Fsk. 105. Grettiss. 40.
4) Fms. XI, 208. Sǫg. Danakga s. 57.
5) Sst. 211, Sǫg. Dankg. s. 59, Ljósvetn. 273, Hemingsþ. Icel. sag. I, 365.
6) Fms. XI, 184 5; Sǫg. Dankg. s. 34; Fms. III, 40. 41. 45. 47. 50; Flat. II, 288.
7) Fms. IX, 247.
8) Hkr. I, 90.

værelsen af en saga om Olaf d. hellige, der skal stamme fra det 12. årh. *P. A. Munch* havde i øvrigt udtalt, at en saga, netop den legendariske (jfr. herom nedenfor), stammede fra det nævnte århundred. Ved hjælp af nogle membranstykker af fortrinlig ælde, nemlig fra lidt för midten af det 13. årh., er det lykkedes at påvise et værk, der med föje kan kaldes den ældste saga om kong Olaf. Disse brudstykker findes i det norske rigsarkiv og er sammen med et par blade af et yngre isl. håndskrift, AM 325, IV *a*, 4° fra o. 1350, udgivne i faksimiler under titlen: Otte brudstykker af den ældste saga om Olav den hellige, Kristiania 1893. Dette sagaværk er det, der delvis genfindes i den såkaldte legendariske saga om Olaf [1]), og er nærbeslægtet med den, der er knyttet til Styrme d. frodes navn; dennes forhold til leg. saga vil imidlertid ikke her blive behandlet [2]).

De nævnte brudstykker svarer, som G. Storm har vist, til dele af den leg. saga ɔ: kap. 62 slutn. (om skjaldene). 48 sidste halvdel, 49, 50 beg. (man mærke ordningens forskellighed), 58, 59 første halvdel, 61 slutn., 62 beg., 63 slutn., 64 beg., 65 midterste del, 66 sidste halvdel, 67 beg. og midterste del, 68 slutn., 69 beg., 71 et lille stykke (s. 55_{9-11}) + 75 beg. og slutn. + 76 beg. Hertil kommer så brudstykkerne fra det 14. årh., der har dele af kapp. 100—1, 104—5, 119, 118, 109, 122 (i denne rækkefølge). Vi ser altså, at indholdets rækkefølge, for så vidt den kan kontrolleres, har for de første blades vedkommende været den samme som i den leg. saga, undtagen for så vidt som historien om skjaldene har stået tidligere i Ældste saga (Æ. s.) end i leg. Ved en sammenligning med leg. s. har Storm påvist, at Æ. s. ikke kan have haft forskellige stykker, der nu findes i leg., først og fremmest ikke k. 72—4, der handler om Olafs halvæventyrlige rejse til lands, der tildels er en gentagelse af hans tidligere Gudbrandsdalsrejse; k. 75 danner en direkte fortsættelse af k. 71 (med fradrag af dettes slutning om de to Torleif'er); i Fsk. haves intet, svarende til de nævnte kapitler. Hertil slutter sig k. 33—9 om Gudbrandsdalens kristning; disses indhold antydes heller ikke i Fsk. At de er indskud er allerede deraf klart, at de mangler den nødvendige indledning, der findes hos Snorre og som kap. 33 forudsætter (»kom-

---

1) Sidst og bedst udgiven af A. O. Johnsen 1922.

2) Ang. Olafssagaen kan henvises til *Maurer*: Die ausdrüeke, anm. 17—19, og fremfor alt til *S. Nordal*: Om Olaf den helliges saga (1914), *A. O. Johnsen* i Edda 1916.

men til Loar«). K. 40 danner også en umiddelbar fortsættelse af 32. Desuden er der enkelte mindre stykker, der ikke har stået i Æ. s. (et par linjer i k. 20, øverst s. 16 i udg., slutn. af k. 46 om Olaf d. svenskes giftermål og börn, k. 53—5 om Egill og Tófe, et stykke i k. 89, drömmesynet i Værdalen). Endelig antager Storm, at Æ. s. har sluttet med leg. k. 101 (jfr. Fsk.). Alt dette er for det meste rigtigt. Om enkeltheder kan der være tvivl.

Men hører da, må man spörge, alt det øvrige i leg. så godt sammen, at det i alt væsenligt tör antages at repræsentere Æ. s.? De anførte, åbenbare indskud vidner jo om en ikke ubetydelig bearbejdervirksomhed; det ligger da nær at prøve leg. s. endnu skarpere, så meget mere, som den lider af usædvanlig store kompositionsfejl, hvad man ved første blik opdager. At forklare disse deraf, at sagaen tilhører de ældste frembringelser og at den derfor skulde være mindre godt affattet, vilde være overilet, eftersom man ingen hjemmel har til at antage en mindre fuldkommen form for de ældre eller ældste sagaer; er ikke f. ex. Ares bog et fuldendt mesterværk i formel henseende? Erik Oddssons værk synes at have været fortrinlig ordnet og dygtig komponeret. Ganske vist har Odds Olafssaga haft forskellige mangler, men i det hele og store har vi kun grund til at forudsætte en rationel komposition, hvorimod det, når vi atter og atter støder på fejl i så henseende, kan bevises, at de beror på senere omkalfatringer, bearbejdelser og indskud.

Der er nu meget i den leg. s., der viser, at den, bortset fra de nævnte indskud, umulig kan stamme fra én forfatter, noget *K. Maurer* også på flere punkter har påvist. Tillægget, ɔ: k. 102 ff., om miraklerne vedkommer os ikke videre her; deres ordning har Maurer træffende belyst; her er k. 108 identisk med 115 (!). k. 107 er vistnok identisk med 119, skönt uligheden her var stor nok til, at en ukritisk samler kunde antage indholdet for at være væsensforskelligt. I de to blade fra 14. årh. er ordningen en anden. — Hvad så selve sagaen angår, er der meget at bemærke.

For det første er stykket om Sigrid storråde som rådende for Götland i k. 1 efter al sandsynlighed et indskud, og hertil slutter sig k. 2—4, hvor k. 2 begynder med den i sammenhængen ganske umulige tidsbestemmelse: »men da rådede osv.«; derimod danner k. 5 en sagamæssig, og vistnok den oprindelige[1]) fortsættelse af den første del af k. 1. K. 15—16, der handler om

[1]) Betegnende nok hedder det her, at »nogle siger, at Sigrid rådede for Götland«. *S. Nordal* har en afvigende mening om enkeltheder, men erklærer det for vanskeligt at afgöre, om der er tale om et större indskud eller kun nogen bearbejdervirksomhed.

Olafs færd i Sverrig i en umulig kronologisk historisk sammenhæng, er et indskud af én, der kendte en fortælling om Olafs ophold i Sverrig, men indsatte den på et galt sted, hvorfor han bagefter blev nødt til at lade Olaf fra Vesten drage til Sverrig og herfra igen til England[1]). K. 19 (÷ slutn.) er ligeledes vistnok et indskud; det handler om Olaf og en hellig eneboer; denne historie kendes fra Olaf Tryggvasons saga, men her er den bleven overført på Olaf d. hellige, ligesom fortællingen om Olaf Tryggvason og Einar tambeskælve på Ormen i k. 27 her henføres til Olaf d. hellige (jfr. Tjodrek k. 15); at der her foreligger et indskud, ses tydelig af, at den sætning, der allerede fandtes i slutn. af k. 18, genfindes (ved en nu nødvendig gentagelse) i slutningen af kap. 19. Kap. 30 indeholder en beskrivelse af Olaf d. hellige, der for det meste består af lutter tillægsord, der parvis rimer med hinanden. Begyndelsen, der er klassisk, genfindes i Ágrip k. 22, men resten er et ungt fabrikat, der uden tvivl hidrører fra Styrme; det er et værdigt sidestykke til beskrivelsen af Sverre og Sigurd i Flatøbogens Sverrissaga, og Styrme var en af denne sagas »bearbejdere«[2]). K. 46, den enestående og ganske uhistoriske fremstilling af Astrids færd overfor kong Olaf, hvorledes hun tilbyder sig selv til hustru, er helt og holdent, og ikke blot dets slutning, et yngre tillæg. I originalen har der uden tvivl stået en kort historisk bemærkning om giftermålet med Astrid (og Magnus d. godes fødsel), der er fjærnet og erstattet (af en Nordmand?) med sagaens (jfr. fremstillingen i Fsk. i k. 96—7). Ligeledes er k. 47 (÷ slutningen) en interpolation. Det er den første meddelelse om Knud d. stores krav på Norge og sendelse af »hans kæreste mand Sigurd« for at opkræve skat i forbindelse med den opfundne fortælling om de 3 ting i forskellige landsdele, kong Olaf lader holde i anledning af Knuds krav. Kapitlets slutning genfindes i Fsk. k. 98. Den egenlige og eneste ægte fremstilling af Knuds forhold til Olaf begynder åbenbart i k. 64. Begyndelsen af k. 47 viser bedst, hvor hovedkulds det hele kommer. Den Sigurd, der her nævnes, er vistnok den ellers fra Heimskringla og andre bearbejdelser kendte (danske) biskop Sigurd[3]). K. 53—5 er, som Storm mente, et indskud (Egill og Tofe). Det er muligt, at der her har stået i Æ. s. en (kort) beretning om Egill og Tofe, da de nævnes blandt dem, der fulgte kong Olaf til Rusland. Istedenfor denne er da hele denne vidtløftige fortælling indsat. Jfr. *Nordals* bemærkning (s. 66). Indskudet her bör udstrækkes til også at omfatte k. 56, en legende om en vis Sigurd og en troldkvinde af den ubetydeligste art, og som, vel at mærke, intet har med sagaen i dens helhed at göre. Også ordet ***brakún*** er mistænkeligt, samt den omstændighed, at Alfifa indføres som dronning i Danmark (således må det sikkert opfattes). I k. 71 findes to fremstillinger (dubletter) af et og det samme, tildels med samme ord; i slutningen af dette kapitel findes desuden den lille interpolation om de to Torleif'er. De to følgende kapitler har, som Storm har vist, ikke stået i Æ. s. I k. 80 hedder det, at efterat Hakon jarl var død, var landet »uden hövding« (ɔ: styrer), og dog er der i k. 77 blevet fortalt om, at kong Knud havde sat Svend og Alfifa

[1]) Hvad *Nordal* herom bemærker (s. 61) er lidet overbevisende.

[2]) *Nordal* er, ang. dette kapitel, af modsat mening. At den stil, der her findes anvendt, ikke er Æ.sagas, forekommer dog ret uomtvisteligt.

[3]) Dette må fastholdes overfor *Nordals* bemærkninger s. 65.

til at styre landet; hertil knyttes så meddelelsen om de ny hårde love, de indførte. Ganske vist betegner dette ikke nogen egenlig modsigelse, men en sådan antecipation er dog ikke sagamæssig. K. 79 (jærtegnet i Rusland) ser ud til at være et indskud. Derpå tyder det *enn*, der står i kapitlets begyndelse; man væntede noget andet i det foregående end hvad der læses i leg. s. (jfr. Snorre)[1]. I de følgende kapitler, 80—6 (Olafs tog til Norge), findes mange urimeligheder og åbenbare sagnkombinationer, der umulig kan stamme fra den oprindelige forfatter[2]. Nederst s. 61 er der allerede talt om Olafs ankomst til Helsingland, hvorfra han kommer til kong Anund; så, i k. 82 (s. 63), er der atter tale om hans ankomst til Helsingland; bemærkningen herom på sidste sted er i sin orden; men hvad der knyttes til den (Kalf Arnasons umulige møde med Olaf) er et yngre tillæg; en dublet dertil findes da også senere, k. 90 slutn. I øvrigt er det vanskeligt, her at udskille alt, hvad der senere kan være tilföjet, men rimeligvis hører hertil også endel af k. 80 (slutningen, hvor fremstillingen tydelig er forkortet, så at det hele bliver uforståeligt; i Flat. er fremstillingen fuldstændig), k. 83—4 (forvirret fremstilling om Torgeir *a Solom* — Tormod — legenden om vandets forvandling til vin), sikkert også k. 85 om Rut af Viggja og hans drab; han forudsættes endnu som levende i k. 89, ligesom samme historie genfindes i k. 90 (Gizur og *slagár;* dette fandtes hos Styrme ifølge Flat.). Både i k. 92 og 93 omtales Björn stallers død. I k. 91 slutn. findes 3 vers under Tormods navn, hvoraf 2 ellers tillægges andre skjalde; også her foreligger der et indskud, da disse vers her ingen sammenhæng har med det foregående. Rimeligvis er der også forskellige vers og meddelelser om Tormod her optagne fra yngre bearbejdelser af Fóstbr. Maurer har slående påvist forskellige kombinationer og kejtede bearbejdelser af den ældre tekst (særlig i k. 91). Endelig meddeles jærtegnet med den blinde mand to gange i samme kap. (100; s. 74)[3].

Af alt det således fremførte er det ganske klart, at leg. s. er stærkt bearbejdet i forskellige retninger. I hovedsagen grunder den sig på Æ. s., men dennes tekst er stærkt interpoleret; på den anden side er den også bleven forkortet på sine steder, kapitler og stykker endel omstillede. Endelig har den norske (?) afskriver på flere måder fordærvet sin original, dels ved udeladelser og overspringelser, dels ved forkortelser, dels ved kritikløs optagelse af

[1]) Det må overfor *Nordal* indrömmes, at dette *enn* ikke behøver at tyde på tidligere omtale af jærtegn, men det kommer i leg. s. meget uvæntet i belysning af det lige foranstående.

[2]) Jfr. hermed *Nordal* s. 67—68.

[3]) Hvor nöje en forbindelse, der trods alt består imellem Æ. s. og leg. s., viser den sidstes misforståelse eller fejllæsning af *aflit Svia* (s. 9_7), som i leg. gengives ved *oflidi Svia*, hvorved meningen bliver lige den modsatte af hvad der skulde stå; jfr. *Maurer* herom. — *Nordal* har søgt at gjöre det sandsynligt, at leg. s. også har optaget stykker fra Ágrip. Dette er muligt, uden at det er nødvendigt deraf at drage den slutning, at Ágrip ikke har benyttet Æ. s. (s. 37).

yngre legender og dubletter, som han ikke har ævnet på en blot tålelig, fornuftmæssig måde at sammenarbejde med det øvrige [1]). Der er således vistnok her tale om flere bearbejdere, den ene efter den anden, og resultatet er blevet derefter, en yderlig slet sagaredaktion, en af de dårligste og holdningsløseste, der overhovedet eksisterer. Personkarakteristik, tidsregning og overhovedet ethvert godt sagaprincip er forladt eller udvisket. I sin bog har *S. Nordal* udførlig behandlet hele spörsmålet om forholdet imellem Æ. s., leg. s. og Styrmer. Dennes bearbejdelse af Ólafssagaen genfindes ikke uforandret i leg. s., hvad man allerede kan se deraf, at de »articuli« af Styrmers saga, som findes optagne i Flat. III, ikke alle genfindes i leg. s.; således mangler her 1., 4., 5. første halvdel, 8., 10., samt et par stykker til; desuden findes nogle afvigelser i de fælles stykker. *Nordal* er kommet til det meget sandsynlige resultat, at Styrmers saga om Olaf og leg. s. ikke går direkte tilbage til Æ. s., men beror på et mellemled, der har indeholdt en bearbejdelse af Æ. s.

Det er kun et höjst ufuldkomment billede, vi får af Æ. s., hvis ordning sikkert har været ret god og sagamæssig, og hvis oprindelige form vi snarest skulde lære at kende ved de andre bearbejdelser af Olaf d. helliges saga, som går tilbage til den; men også dette er meget vanskeligt, eftersom disse bearbejdelser dels forkorter teksten i höj grad (Ágr., Fsk.), dels udvider den endnu stærkere (Hkr.); den oprindelige forfatters mål og med og historiske blik må vi vistnok opgive at søge efter. Men en almindelig helgensaga var den ikke. Følgende betragtninger kan göres gældende. Den Æ. s. berode på den gamle tradition [2]) og skjaldevers (og de dertil knyttede sagn) med udelukkelse af legender (men ikke jærtegn) og senere opfundne sagn, men ikke af anekdotemæssige små fortællinger (f. ex. den om skjaldene). Forf., der uden tvivl var en Islænder og gejstlig [3]), fremtræder med en bemærkning som »som j e g omtalte för« (jfr. »som j e g nu vil opregne« s. 11; jfr. leg. s. 28), aldeles i Ares og Erik Oddssons stil. Som disse har han også på sin måde været kritisk; s. 8 ytrer han, at han kunde fortælle mangt og meget om kong Olaf, medens han

1) Det her fremsatte falder for det meste sammen med *Nordals* formulering s. 55 ff.

2) Se f. ex. s. 18, 19, 67, 70 i leg. osv.

3) *G. Storm* s. 23.

herskede over landet, men på grund af mangel på »antagelige — pålidelige — vidnesbyrd« vil han ikke optegne sådanne uhjemlede sagn. »Forfatterens hele måde at ræsonnere på i forbindelse med hans fremtrædende interesse for kong Olavs verdslige virksomhed viser, at han har været en mand med politisk forståelse og med udviklet selvstændig dömmekraft«, siger A. O. Johnsen. Sagaen er forfattet omkr. 1160—80, men de bevarede brudstykker gengiver ikke originalen ganske uforandret; den oversigt, der findes s. 10 og som ikke findes i leg. s., turde været et tydeligt bevis herfor.

3. Ágrip, eller med det fuldstændige ret nye navn: Á. af Nóregs konunga sögum, som skriftet er blevet kaldt (i udgaverne) vistnok efter Arne Magnússons latinske benævnelse: Compendium historiæ Norwegiæ (se Katal.). Dette skrift findes kun i ét håndskrift, AM 325 II, 4° og var knyttet til en familje i det sydvestlige Island. Det mangler både begyndelse og slutning, samt 1 blad til (i k. 48) og har desuden en större lakune i k. 51 (tiden o. 1130—50). Håndskriftet, der er skrevet med to hænder omkr. 1225 (jfr. Dahlerups udg. s. XXX—IV), er udgivet bogstavret af *V. Dahlerup,* 1880; desuden i Fornm. sögur XI. Det er uden al tvivl skrevet af Islændere (jfr. Frumpartar s. XXXVIII).

Skriftet[1]) har vistnok begyndt med Halfdan svarte og sluttet med år 1177 — ligesom Fagrskinna og Heimskringla. Fremstillingen af de enkelte kongers liv er meget kortfattet, og navnet i så henseende ret passende; dobbelt passende bliver det, hvis det med rette kan eftervises, at skriftet for det meste er udtog af længere fremstillinger. De enkelte sagaer følger mekanisk, uden forbindende overgange, på hinanden, Halfdan svarte og Harald hårfagres (k. 1—4), Hakon d. godes (k. 5—6), [Erik blodøkses er fordelt på k. 5 og 7], Harald gråfelds (k. 8—9), Hakon jarls (k. 10—11), Olaf Tryggvasons (k. 13—17), Eriks og Sven jarls (k. 18), Olaf d. helliges (k. 20—5), Sven Alfífassöns (k. 26), Magnus d.

---

1) *Maurer*: Ueber die Ausdr., Anm. 28; *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist. skr.; *V. Dahlerup*: fortalen til udg.; *P. A. Munch*: Samlinger til det norske Folks Spr. og Hist. II; *G. Storm*: Kria Vidensk. Selsk. Forhandl. 1875; *G. Vigfússon*: Sturl. proll. lxxxvii; *Meissner*: Strengleikar s. 44—46; *S. Nordal*: Om Olaf d. helliges saga 18 ff. og 29 ff.; *G. Indrebö*: Fagrskinna s. 34 ff.; Aagrip i Edda 1922; *H. Koht*: Edda 1914, s. 82 ff.; *S. Krijn*: Een gemeenschappelike bron van Fagrskinna en Ágrip (Neophilologus IV).

godes (k. 28—34), Harald hårdrådes (k. 35—6), Magnus og Olaf kyrres (k. 37—8), Magnus barfods (k. 39—44), hans sönners (k. 45—50), Magnus og Harald gilles (defekt; k. 51), og endelig et stykke af sagaen om Harald gilles sönner og om Geirsteinn (k. 52). K. 12 indeholder betragtninger over Hakon jarls herredömme, hvortil den mærkelige fortælling om kong Herse knyttes. K. 19 handler om kristendommens fremgang i Norge og k. 27 om Olaf d. helliges alder og om Harald hårdråde. Overgangen til de enkelte sagaer sker meget simpelt ved vendinger som: »N. N. tog riget efter N. N.«, »efter N. N.s død tog Nordmændene N. N. til konge« eller »kom N. N. til magten« og lign. Ingen sådan begyndelse findes i k. 20, der indledes med Olafs slægtregister.

Kildespörsmålet er her af stor betydning. Forf. antyder nogle gange sine (forskellige) kilder[1]; snart hedder det: »ifølge hvad mange siger«, snart »somme... andre (de fleste) siger« eller »som nogle kalder...«. Det er ganske vist ikke helt sikkert, hvorvidt det altid er forf.s egne ord, der her fremtræder, men det er dog på forhånd rimeligst og må, hvis intet særligt taler derimod, antages. I k. 2 er det navne (tilnavne), det gælder, i k. 10 Gunhilds dødsmåde (»som mange siger«)[2], i k. 13, 14, 17 forskellige enkeltheder i Olaf Tryggv.s saga, i k. 20 meddelelsen om, at kong Olaf d. hellige gav Hakon jarl Syderøerne osv. Desuden anføres vers forskellige steder[3], og forf. har kendt Eyvinds Háleygjatal (k. 12). Ejendommeligt for flere af disse vers er, at de kun findes i Ágrip (navnlig de små vers)[4].

Går man nu til de egenlige sagaer, lønner det sig at begynde med Olaf d. helliges saga eller k. 20—25 beg. Her er der en ældre saga til sammenligning, for så vidt som leg. s. kan siges at bero på Æ. s. Man kommer da meget let til den opfattelse, at Ágr.s Óláfss. så at sige ord til andet er et uddrag af denne saga (Æ. s. eller en afskrift deraf). Slægtregistret, hvormed sagaen begynder (jfr. ovf.), er netop hæntet derfra[5], parallelerne, næsten ordrette, fin-

1) Således k. 2, 10, 13, 14, 17, 20, 27, 43.

2) Forf. har altså kendt andre fremstillinger herom.

3) Et halvvers af digtet Oddmjór, to linjer om Harald gråfeld, lausavísa af Sigvatr, en vísa af hans Bersöglisvisur, et vers af Steinn Herdísarson, de to linjer af Steigarþórir og af Sigurd Jorsalfar.

4) *Indrebö* vil vise, at et af hovedgrundlagene for Ágrip er den norske tradition. Jeg må her nöjes med at henvise til hans udvikling.

5) Tilnavnene er dog her udeladte, fordi de allerede stod i Ágr. k. 2 og 19.

des i leg. s. k. 18 slutn., 20, 21—2 osv. osv. Der er kort sagt næsten intet som helst i Ágr., der ikke tillige findes i leg. s., og uddragene er tildels så ejendommelige, at bedömmelsen af sagens sande sammenhæng ikke synes at kunne være tvivlsom. Det eneste, der ikke er eller synes at være hæntet fra leg. s., er k. 20 slutn. (om at kong Olaf gav Hakon jarl Syderøerne), men netop her er det (se ovf.), at der henvises til en afvigende fortælling; her er det således en anden kilde, der vel ikke kan være anden end en mundtlig (norsk?) tradition, der følges. I k. 23 hedder det om Olaf, at han »drog østerpå til møde med kong Knud«, dengang da han stødte på Erling. Dette strider mod leg. s., der lader Olaf være på flugt mod nord; enten foreligger der her en selvstændig ændring af forf. eller også har Æ. s. haft en anden fremstilling end leg. s. I forbindelse hermed bemærkes, at navnet *Valdalr* (Ágr.) genfindes i leg. i det interpolerede kapitel, 72. Slutningen af k. 23 (om, at Olaf tog Magnus med til Garderige) er måske et selvstændigt tillæg af forf. for at forberede læseren på Magnus' afhæntning derfra. Når det i k. 24 hedder, at Hakon omkom »om våren«, beror dette kun på et unöjagtigt uddrag; i leg. s. hedder det, at han rejste »om sommeren« og druknede »om høsten«. Slutn. af k. 27 (om Harald i Stiklestadslaget) er vistnok et selvstændigt tillæg, og her henvises atter til forskellige beretninger. Som man ser, er disse afvigelser ret ubetydelige og uden vægt med hensyn til forholdet til Æ. s. Forf.s fremgangsmåde er klar. Han sammendrager og forkorter den historiske tekst; har således ikke et ord om Olafs krigstog i Vesten, men nævner kun »vidtløftige rejser« under ét, med et udtryk, der genfindes i leg. s.; hvor derimod der findes en speciel antikvarisk oplysning, afskriver han den helt og ordret (Sven og Alfífas love i k. 24). Dette viser to ting, dels forf.s særinteresser — hvorom i øvrigt mere senere —, dels hvor lidet han har brudt sig om en kunstnerisk form eller en ligelig og harmonisk fremstilling, hvad vi vil se flere eksempler på.

På grundlag af den påviste benyttelse af Æ. s. er der al grund til at tale og spörge om Ágrips øvrige kilder (jfr. *K. Maurer*).

Slutningen af Halfdan svartes saga synes snarest at bero på en ældre saga, der tillige benyttedes af Snorre og andre[1]). Hvorvidt den gamle saga om Harald hårfagre

---

1) Særlig i Halfdanar þáttr; her i k. 4 findes en fremstilling af julen og Odin, der genfindes i Ágrip; þáttr'en er mere udførlig, og også her kan Ágr. ligeså godt være forkortet som þáttr'en udvidet.

(se ovf.) er benyttet, er meget tvivlsomt, da Ágr. her er så yderlig magert og indholdsløst (landserobringen omtales og Hafsfjordslaget lige nævnes i forbindelse med verset af Oddmjór, der tilmed er misforstået, sönnerne nævnes, 20 i tal, tildels afvigende fra andre kilder). I modsætning hertil er det da påfaldende, at sagnet om Snefrid og Harald optages i dets udførlige helhed — atter et tegn på forf.s interesser. Sagaen i Ágr. beror således vistnok ikke på en ældre saga i sammenhæng[1]). — Erik blodøkses saga (k. 5 og 7) er ganske kort og beror vistnok kun på traditionen[2]). Derimod beror Hakon d. godes saga, der er langt udførligere end den om Harald hårfagre, på en ældre saga om ham (jfr. ovf. s. 605). Her findes alle de andenstedsfra kendte hovedbegivenheder i kongens liv; Stordslaget berettes udførlig (Islænderen Toralf Skólmsson nævnes). Men atter her findes en særlig og enestående oplysning (i k. 5) om Gamles flugt og fald på Gamlaleir i Trondhjem; dette er uden tvivl tilföjet af forf. selv efter en særlig norsk men urigtig overlevering. Hvad Harald gråfelds og og Hakon jarls saga angår, fortælles der om den første kun om hans (og hans brødres) grusomhed, hans broders drab og Haralds fald i Danmark, om Hakon jarl kun om hans forhold til Gunnhild, delagtighed i Haralds og Guldharalds død, samt om hans kvindekærhed, der voldte hans død; om denne fortælles temlig udførlig uden at fortællingen dog sættes i nogen forbindelse med Olaf Tryggvason. Der findes ikke et ord om Jomsvikingeslaget, hvilket er i höj grad forbavsende. Man skulde her være fristet til ikke at antage nogen litteraære kilder; imidlertid kunde dog et vist slægtskab med Fsk. og Hkr. tyde på, at sådanne er nyttede; i så fald har forf. forkortet usædvanlig stærkt. Norsk overlevering synes også her at fremtræde i et par angivelser, der afviger fra alle andre kilder (at Hakon jarl lod Karkr give sig banesåret beror vistnok på en besmykning af det historiske!) — Hvad dernæst Olaf Tryggvasons saga angår, haves først og fremmest Oddr munks saga til sammenligning; der viser sig da på flere punkter et umiskendeligt slægtskab; på den anden side findes der imidlertid så store afvigelser, at en direkte benyttelse af

[1]) Der er her heller ikke noget særligt slægtskab med Theodricus.

[2]) Enestående er her oplysningen om, at Erik faldt i *Spanialand;* skulde dette navn være fremkommet ved en fejllæsning af *Stan-* i *Stanmor?* — De paralleler, der her findes med Ágr., viser ikke direkte lån, men fælles overlevering.

Oddr ikke kan antages, hvad da også tidsforholdene så godt som udelukker. Når derimod Oddr i sin saga anfører Sæmund som hjemmelsmand for adskilligt, og da der netop i Ágrip her i Olafssagaen en latinsk original skinner igennem [1]), ligger det nærmest at antage, at det er Sæmunds fremstilling, der her er lagt til grund. Herved forklares på det bedste de forholdsvis få, undertiden ordrette, overensstemmelser, der findes mellem Ágr. og Theodricus, der sikkert ikke er benyttet af forf. til Ágr. Forf. kan også her have tilföjet noget. En sådan tilföjelse er vistnok den ellers ikke forekommende og ganske sikkert uhistoriske beretning om Astrids flugt til Orknøerne; her synes der at foreligge en norsk overlevering, der mulig er opstået ved en sammenblanding med Gunnhilds flugt til Orknøerne efter Erik blodøkses død. — Til grund for Jarlernes saga ligger der næppe nogen særsaga. Når det om dem, i modsætning til, hvad alle andre kilder beretter, hedder, at de gjorde alt hvad de kunde for at ødelægge kristendommen i landet [2]), ser dette nærmest ud til at være forf.s eget påfund for at frembringe et så stærkt modsætningsforhold til Olaf'erne som muligt. — Magnus d. godes saga er temlig udførlig, og atter her findes der flere paralleler hos Theodricus; også en latinsk original skinner igennem i Ágr. Sæmunds skrift må være det fælles grundlag [3]). En sammenligning, man her er i stand til at göre mellem Ágr., Fsk. og Flatøbogens tekst, giver midler i hænde til nærmere at bestemme forholdet således, at der er benyttet en fælles isl. original, der atter bygger på Sæmund. Ágr. tilföjer også her vers (af Sigvatr) samt enkelte, særlig vistnok norske meddelelser vedrørende Lyrskovslaget. I k. 33 findes en fremstilling af forholdet mellem Magnus og Harald og deres forlig, der öjensynlig er tendentiøs og udsmykket af forf. selv. — Harald hårdrådes saga er forbavsende kort, og man kunde med Maurer være fristet til ikke at antage en litterær kilde; dog er dette måske ikke så; forholdet til Morkinskinna, der f. ex. har beretningen om lyngormen på samme sted i fremstillingen som Ágr., tyder på det modsatte [4]), altså en fælles skriftlig kilde, der også er benyttet af Theodricus, med hvem Ágr. navnlig i stykket om

1) F. ex. *lýðir* = gentiles; *i hans viðrtalan* (k. 16); retoriske antiteser findes nogle steder.

2) Ganske modsat hvad Theodricus siger.

3) Også *Indrebö* antager lån fra Sæmund (s. 50).

4) Her er jeg uenig med *Nordal*, s. 39—40.

Englandstoget har nogle berøringspunkter. Men Ágr.s forf. må da som oftere have forkortet sin original. — For de følgende kongers sagaer til år 1130 er det klart, at udførlige fremstillinger overalt er nyttede og excerperede, og disse må være ældre end o. 1170—80, ti Erik Oddsson begyndte med Harald gille. I Magnus barfods saga træffes et utvetydigt bevis for forf.s tendentiøse fremstilling, idet han lader Magnus sejre i slaget ved Foxerne og Inge frelse sig ved flugten (det modsatte af, hvad der skete); da alle andre fremstillinger, også Theodricus, gör en ganske anden og for Magnus mindre smigrende opfattelse gældende, er der ingen tvivl om, hvorledes det hænger sammen med Ágr.s beretning; det er en partisk besmykning af forholdet. — For tiden efter 1130 er Erik Oddssons bog vistnok benyttet helt igennem. Nordal mener ikke dette er tilfældet (s. 40).

Ágrips forf. har altså benyttet flere ældre kongesagaer, der delvis går tilbage til Sæmunds skrift. Af sig selv har han tilföjet forskellige mundtlige overleveringer, der viser sig at være udpræget norske, tildels endogså trondhjemske, men som delvis er uhistoriske; han har også optaget endel småvers, vistnok fra samme kilde, og andre vers, han dog tildels har misforstået[1]). Med hensyn til tidsregningen har forf. været meget omhyggelig, særlig m. h. t. angivelsen af antallet af fyrsternes regeringsår, og her synes Ágr. hovedsagelig at stemme med Are; dog kan også Sæmund have påvirket ham; i øvrigt var forskellen mellem de to ringe eller ingen.

S. Nordal har villet hævde et helt andet kildeforhold for Ágr.s vedkommende. Han mener da, med *G. Storm*, at forf. har benyttet Theodricus[2]). Vel er der mange paralleler mellem dennes skrift og Ágr., og det kunde i flere tilfælde se ud som der var tale om direkte oversættelse. Dette göres dog ret usandsynligt, da der ellers er stærke uoverensstemmelser tilstede mellem bægge skrifter, og det forekommer lidet sandsynligt, tildels lidet forklarligt, hvorfor netop disse sætninger skulde være tagne fra Theodricus. Det hele bliver forklarligt, hvis man antager en fælles kilde, og da kan der næppe være tale om andet end Sæmunds skrift, direkte eller indirekte. Theodricus henviser til Catalogus regum Norwegiæ (se ovf.); dette er en oversættelse af *Nóregs konunga tal;* således kunde Sæmunds skrift have heddet

[1]) Verset af Oddmjór, hvor ordet *skeiðarbrandr* er opfattet som mandsnavn.
[2]) Det mener også *Indrebö*.

(jfr. digtet af samme navn, der netop beror på Sæmunds skrift, såvidt det nåde). Hertil passer det fortrinlig, at netop til og med afsnittet om Magnus gode bærer stilen præg af en latinsk kilde, medens der derefter næppe findes noget, hvorom dette kan siges. Herimod kan ikke göres gældende, at der også findes paralleler efter afsnittet om Magnus gode, ti disse beror på fælleskilder som det i det foregående er gjort sandsynligt. Endelig gör tidsforholdene det lidet rimeligt, at disse to skrifter skulde være direkte afhængige af hinanden; de er jo så at sige fuldstændig samtidige, jfr. hvad der nedenfor bliver udtalt om Ágr.s tilblivelsestid. Endelig må det huskes, at Theodricus helt igennem beråber sig på islandske hjemmelsmænd. Ágr.s forf. kan lettelig tænkes at have benyttet de selvsamme hjemmelsmænd. Nordal antager for sit vedkommende flere kilder for Ágr., nemlig et tabt isl. oversigtsværk, et, ligeledes tabt, skrift om norske konger på latin, Theodricus, samt traditionen. Det forekommer som om dette godt passer til det her ovf. hævdede, når bortses fra Theodricus. De to antagne tabte skrifter kan fortræffelig forklare lighederne mellem Theodricus og Ágr. I forbindelse hermed kan det bemærkes, at *Nordal* ikke antager, at Ágr. er en forkortende fremstilling, et udtog i det hele, men et originalt skrift [1]). Det er nu som man tager det. Hvis det ikke er et udtog af skriftlig affattede værker, er det et udtog af den omfattende mundtlige overlevering; det er klart, at forf. ved meget mere end hvad han meddeler. Navnet bliver derfor rigtigt nok. Men, som ovf. antaget, er det dog, forekommer det os, sandsynligst at antage skriftlige kilder for den störste del af værket.

Endelig skal bemærkes, at *Nordal* synes at have ret i at antage (s. 46), at vort eneste håndskrift ikke i et og alt giver skriftets oprindelige ordlyd, men at det på enkelte steder er forkortet. Dette gör sagen og bedömmelsen tildels yderligere indviklet.

Forf.s fremstilling er, som bemærket, kortfattet men i höj grad ujævn, ukunstnerisk og ubehjælpsom. Nogle episoder fortælles uforholdsmæssig udførlig, medens andet, der var mindst lige så vigtigt, enten kun ganske kort berøres eller endogså helt udelades (Jomsvikingeslaget); der findes modsigelser og til denne ujævnhed svarer stilen, der synes at være afhængig af de benyttede originaler, m. a. o. forf. selv har ingen stil haft [2]). En vis

---

1) Jfr. *Koht*: Edda s. 83.

2) Præs. hist. bruges meget hyppig; fremmedord findes som *prófeti;* jfr. ovf. Om stilen gör *Indrebö* (Edda-afhdl.) gode bemærkninger (s. 20 f.).

selvstændighed, ganske vist i k k e i kritisk henseende, besad forf.; denne viser sig i optagelsen af forskellige (norske, trondhjemske) traditioner, han i k k e forefandt i sine originaler og som han tilfældig har hørt. Til gengæld viser netop her hans kritikløshed sig på det klareste (f. ex. i bemærkningen om Gamle og Gamlaleir). Hvad der imidlertid er værre end dette, — og hvad der heldigvis så sjældent ellers lader sig påvise —, er forf.s partiskhed og lyst til at böje den historiske sandhed til gunst for de n o r s k e konger (jfr. hvad der ovf. er bemærket om forholdet mellem Magnus d. gode og Harald, om kampen mellem Magnus barfod og Inge osv.) og besmykke begivenhederne. Dette synes for forf.s vedkommende at antyde et vist nærmere forhold til eller en vis afhængighed af et medlem af den norske kongeslægt, og det ligger nær at formode, at forf. har skrevet sin bog for og på opfordring af et sådant. Som følge heraf måtte skriftet vel være blevet til i Norge[1]); enkelte sproglige vendinger (som brugen af ordet *ekki vetta,* der også findes i Karls Sverrissaga, *riddaraskapr, corteisi)* kunde tyde på og støtte dette; ligeledes taler de optagne norske sagn for det samme[2]). Den norske fyrste, der da skulde være tale om, måtte vel være S v e r r e. Skriftet må, som *G. Storm* har vist, være affattet omkring 1190. Elgesæter kirke og kloster forudsættes i k. 36 som eksisterende o. 1170 og kong Haralds lig overført dertil (o. 1176); vistnok må man også antage, at Eysteinn erkebiskop forudsættes som død (1188). Yngre end o. 1200 er Ágr. i hvert fald ikke. Nu får vi en bestemt efterretning om, »at kong Sverre har ladet skrive« noget om Simun skalps forhold til kong Eysteins død. Her synes et skrift af historisk art at være antydet, men der vides ellers intet derom, og til alt uheld er den del af Ágr. (også Mork. afbryder her), der handlede om Eysteins død, gået tabt. Ikke desto mindre vilde det være tiltalende i det således antydede skrift at se Ágrip; derved vilde den omstændighed, at det, hvad der sikkert kan antages, er gået ned til år 1177, d. v. s. ned til Sverres fremtræden i Norge, få sin fulde

1) Deraf følger ingenlunde, at forf. var en Nordmand. *Indrebös* grunde mod antagelsen af, at han var Islænder, er ikke fyldestgörende.

2) Herved vilde også udtrykket *hérlenzkr,* som man har tillagt så megen betydning, forklares. Men man har altid overset, at ordet slet ikke behøver at betyde „norsk“, medens dets modsætning *útlenzkr* skulde betegne „islandsk“. Men der kan ikke lægges megen vægt på disse og lignende udtryk.

forklaring. Skriftet kunde da tænkes at skulle udgöre etslags indledning til Sverrissaga selv. På grund af forholdene bliver dette dog kun en formodning [1]).

Hvorledes dette end forholder sig, må det betragtes som utvivlsomt, at forfatteren er en Islænder. For det første har han haft en mængde islandske kilder med isl. overlevering til sin rådighed; dernæst har han et særligt kendskab til islandske digtere [2]) og personer, som næppe kunde interessere en Nordmand; den benyttelse af vers, der flere steder fremtræder, er i sit væsen ægte islandsk. Når forf. ikke beskæftiger sig med Islands historie, er dette ret forklarligt. I en så kortfattet fremstilling om de norske konger var der ikke plads til at komme nærmere ind derpå. Selve håndskriftet er afgjort islandsk; dets retskrivning indeholder intet, som ikke også findes i mangfoldige andre isl. håndskrifter. Men uden sammenhæng med Norge er skriftet heller ikke. At forf. er en gejstlig, er utvivlsomt [3]); og dog træder hans gejstlige interesser ikke på nogen måde stødende frem; legender og deslige findes ikke, dette dog måske på grund af skriftets hele kortfattethed. Forf.s antikvariske interesser er umiskendelige; at han har trot på trolddomskunster, er kun naturligt. Også genealogiske interesser synes forf. at have næret; kongesönner opregnes nöjagtig; særlig synes han at have haft forkærlighed for fyrsternes personer; deres udseende og karakter beskrives fyldig og i reglen straks i sagaens begyndelse; endel varme beskrivelser, som f. ex. den af Olaf kyrre, findes. Det er for så vidt ligegyldigt, hvorvidt disse beskrivelser er af ham selv eller ej. Han ræsonnerer undertiden selv.

Alt i alt er Ágrip, tiltrods for dets knappe indhold og forskellige mangler, et værdifuldt historisk arbejde og kildeskrift, navn-

---

1) Det er vanskeligt at sige, hvorledes forf. stiller sig til Sverres (eller Harald gilles slægt). Han omtaler Harald gille personlig rosende. Og han synes ikke at have været nogen beundrer af Erling skakke (k. 52); dette er ret betydningsfuldt. Endvidere roser han kong Sigurd mund i flere henseender, uagtet han også nævner hans mindre tiltalende egenskaber; denne objektive beskrivelse behøver ikke at stride imod, at skriftet er blevet til på foranledning af Sverre. — *H. Koht* antager også, at Ágr. står i nær forbindelse med Sverre, men hans grunde er desværre så yderlig svage. *Indrebö* er tilböjelig til at antage det modsatte, især på grund af den mindre rosende omtale af Sverres fader.

2) Til sådanne må også Sigvatr ganske bestemt regnes.

3) Heri er *Meissner* enig, der (s. 46) anfører de steder, der taler herfor.

lig til sammenligning og kontrol med de andre bearbejdelser. Det oplyser desuden om, at de fleste enkeltsagaer om de norske konger allerede var forfattede för 1180, noget som også Sverrissaga og Erik Oddssons bog i øvrigt forudsætter. Hvorvidt Ágr. er blevet nyttet af senere sagaforfattere, vil i det følgende blive belyst.

4. Morkinskinna. Denne sagabearbejdelse findes kun i ét håndskrift, 1009 fol. i den gamle kgl. samling i København; på grund af skindbladenes tilstand gav Torfæus bogen dette navn. Håndskriftet stammer fra slutningen af det 13. årh. Det er ikke fuldstændig bevaret; mellem 1. og 2. blad mangler 6 blade (se udg. s. 7), mellem bl. 7 og 8 ét (udg. s. 46) og et tilsvarende mellem 9 og 10 (s. 59); dernæst ét mellem 25 og 26 (s. 163) og mellem 31 og 32 (s. 198); endelig mangler slutningen; der afbrydes i fortællingen om Eystein Haraldssons drab 1157; disse lakuner falder på sagaerne om Magnus d. gode og Harald, Sigurd Jorsalfar, Harald gille, slutningen. Mork. er udgiven ved *C. Unger* 1867.

Bogen[1]) begynder med Magnus d. godes saga og har uden tvivl gået ned til 1177 (ligesom Heimskr. og Fagrsk.), hvilket vises ved den hentydning til senere begivenheder (Magnus Erlingssons saga), der findes s. 223. Det, der så at sige mest særtegner Mork. som den er nu, er de mange selvstændige þættir og episoder, der findes indskudte i de egenlige kongesagaer og afbryder disses gang; der findes af sådanne henved 30, alt iberegnet, hvoraf dog nogle er meget korte (blot et enkelt kapitel) som den om Torkel dyrðill (s. 23), gammel mand (s. 24), Ormr (sst.) osv., andre er vidtløftigere og afbryder hovedsagaen endnu voldsommere som den om Þorsteinn Hallsson (s. 29—31), Hreiðarr (s. 35—44), Haldórr Snorrason (s. 46—51), Auðun (s. 61—65), Sneglu-Halle (s. 93—101), Stúfr (s. 103—4), Oddr (s. 104—9), Ásu-Þórðr (s. 170—74), Einarr Skúlason (s. 226—28). Hertil kan også hele Þingasaga regnes (striden mellem kong Sigurd og Sigurd Hranason; s. 174—85). Flere af disse þættir er forhen særlig behandlede.

En sammenligning mellem de andre sagaværker viser, at Mork. ikke er en ligefrem, tro afskrift af en enkelt original. De sagabearbejdelser, der, som Mork., begynder med Magnus d. gode,

---

[1]) Jfr. *K. Maurer*: Ueber die Ausdr., Anm. 34, *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr., *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. lxxxviii, *Meissner*: Strengl. 46 ff., *Nordal*: Om Olaf d. hell. saga, s. 39 f., *Indrebö*: Fagrskinna 11 ff.

forudsætter tilstedeværelsen af den særskilte Olafssaga (Æ. s., leg.s.) og er bestemte til at fortsætte den. I sagaen om Magnus d. gode og Harald hårdråde er der så at sige fuldstændig overensstemmelse tilstede mellem Mork. og Flatøbogens tekst; enkelte sætninger, der findes i Flat., er åbenbart udfaldne i Mork.; til gengæld er også sætninger i Flat. oversprungne, ligesom der her også findes fejllæsninger[1]) og modernisering af stilen. Selve Mork. eller originalen har gjort forskellige tilföjelser (som f. ex. Haralds gammensvers). Særlig bemærkes, hvad der er af vigtighed, at der i sagaen findes et par direkte lån fra Ágrip (se Flat. 261. 270; lakune i Mork.), der er kombinerede med originalteksten. Der findes i sagaen overhovedet tilböjelighed til at lave taler, der næppe tilhører den oprindelige saga. På mange steder ellers findes hertil svarende udsmykninger og romantiserende tillæg (Nordbrikt-sagnene m. m.) samt stilistiske udvidelser. Til grund ligger den oprindelige saga om Magnus og Harald, der var sammensat efter overleveringen og pålidelige mænds udsagn[2]) samt de mange skjaldedigte, der her eksisterede. Ved hjælp af alt dette er det lykkedes at frembringe et godt og udførligt hele. Det oprindelige omfang er det dog ikke let med fuld sikkerhed at bestemme. At originalsagaen ikke har indeholdt alle Mork.s þættir må betragtes som sikkert, heller ikke er det rimeligt, at den har haft alle de sagn og æventyr om Harald, der nu findes i Mork. Bevisligt er det, at f. ex. Þorsteins þáttr (s. 29—31) er et yngre indskud, efter som Þorsteinn senere (se Flat. 330) optræder på en helt forskellig måde; her forudsættes intet af det fjendskab mellem ham og kong Magnus som þáttr gör. Dette kaster et lys over þættir i det hele, eftersom det også ses, at de ikke alle er samtidig indkomne i Mork.-samlingen; således mangler nogle i Flat. (Hreiðarsþ., om Halldór, Auðun, Brandr örve, den isl. sagafortæller, Sneglu-Halle — i Flat. tilföjet som en selvstændig þáttr), og det er umuligt at se, hvorfor Flat. skulde have udeladt disse, fremfor de andre, der findes dér. Hallaþ. viser på den anden side, at þættir har eksisteret fra gammel tid som selvstændige små sagaer, og at de senere er optagne i Mork.-sagaerne og da noget

---

1) F. ex. *snoronni* Mork. 6_9 ≠ Flat. *suorum*.

2) Således hidrører fra den henvisningen til Oddr Gellisson (Flat. 279), þorgils osv. (Mork. s. 21), jfr. henvisningen til Harald selv (Mork. s. 11; Flat. 289, 294).

ændrede eller afpassede. Hertil slutter sig f. ex. den vistnok særlig norske munkehistorie s. 71—72[1].

Sagaen om Magnus d. gode begynder med en ejendommelig og ganske uhistorisk indledning[2]) om Karl d. vesæle og hans broder og den andel, de skal have haft i at Magnus kom hjem. Hvorvidt dette er den ægte indledning, turde være tvivlsomt, ja ret usandsynligt, men uægtheden er det dog næppe muligt at bevise. Sagaen om Magnus og Harald tilhører det 12. årh. og er forfattet som en fortsættelse af Olaf d. helliges saga og med denne som forbillede. — I sagaen om Harald er Hakon Ivarssons saga vistnok ikke eller i modsat fald meget frit benyttet.

I de følgende kongers sagaer fra 1066—1130 er ligeledes ældre enkeltsagaer lagte til grund[3]), afskrevne og interpolerede dels med vers (f. ex. Gils Illugasons i Magnus barfods saga o. fl.), dels med vidtløftige taler (Magnus barfod holder stadig taler, hvad der vistnok slet ikke lå for ham osv.), dels endelig med lignende, mindre fortællinger og episoder (om Giffarðr, Ívarr skald, Ásu-Þórðr og frem for alle Þingasaga). At f. ex. Þingasaga virkelig er et indskud, ses klart deraf, at i begyndelsen af den omtales Olaf som levende, medens hans død dog alt i det foregående er bleven fortalt; en oprindelig forfatter havde ikke kunnet skrive således. Her findes også en interpolation fra Ágrip (s. 147—48)[4]), og her kan klart og utvetydigt påvises en bearbejders uheldige kombinationer. Det er, hvor striden mellem kong Magnus og Inge Stenkelsson berettes. I Ágr. fortælles det hele kort, men partisk til fordel for Magnus (se ovf.), uden at det her meddeles, h v o r slaget stod. I Mork. fortælles om **to** kampe, b æ g g e på Foxerne; i den første af disse lader sagaen Magnus vinde sejr ganske med Ágrips ord (hertil knyttes så fortællingen om den feje, broutende Giffarðr). I de øvrige kilder (Hkr. og Fms.) er der kun tale om e n e n e s t e

---

1) Det er nu vistnok klart, at hele stykker, som s. 23_5—44_{12}, 61_5—65_{19}, 66_{19}—75_{10}, 93_{11}—109_{28} er senere interpolationer i den oprindelige tekst. Ved sammenligning med Fagrskinna har *Indrebö* gjort det sandsynligt, at de fleste lån fra Ágrip ikke har hørt til originalværket (s. 22 f.).

2) Uhistorisk er også fortællingen om hertug Otto og Alfifa, Flat. 271—2, 275 ff.

3) Dette må jeg fastholde.

4) Om lån fra Ágr. se Indrebö s. 22 f. Der kan dog være tvivl, hvorvidt alt det som her anføres er lån. På grund af visse afvigelser i den sproglige fremstilling vilde jeg hellere søge ligheden ved at antage benyttelse af en fælles kilde.

kamp på Foxerne, og i dette slag lider Magnus et forsmædeligt nederlag (i Fms. er Giffarðr-episoden knyttet til dette), hvad der sikkert er det oprindelige og ægte, og det er denne beretning, Mork.-bearbejderen har forefundet i den egenlige original. Da han dernæst i Ágr. (eller en afskrift deraf) læste en ganske anden fremstilling, var det jo ret naturligt, at han trode, der havde været to kampe med forskelligt udfald; det sidste slag antydes med forsigtige ord, og der søges dækket over det åbenbare nederlag (s. 150 nederst). Ved kombination af to kilder er der altså indført i historien et slag, der aldrig har eksisteret[1]. I begyndelsen af Magnussönnernes saga (s. 156) findes atter et direkte lån fra Ágrip, hvilket her er så meget klarere, som den henvisning, der i Ágr. findes til tidligere sagaer (ɔ: sagaer för o. 1035), er gået over i Mork., uagtet de pågældende sagaer aldrig har stået i Mork. Også i den egenlige saga om Sigurd Jorsalfar findes en mængde halvlegendeagtige sagn og lign. indsatte (norske omløbshistorier vedrørende kongens sindstilstand, forhold til fastedage, til kvinder m. m.). — S. 192—93 findes en lille episode, hvori Harald gille spiller en rolle; derfor meddeles her ganske kort, hvorledes Harald var kommen til landet. Den egenlige fremstilling heraf er imidlertid den, der findes s. 195. Den oprindelige tekst synes her — for indskudets skyld — spaltet og ændret.

Efter 1130 og til slutningen af værket (i dets nuværende udstrækning) er uden tvivl Erik Oddssons arbejde det hovedsagelige grundlag (jfr. s. 210), dog ikke uden kombination med andre kilder; således er Ágr. atter her benyttet og udskrevet (s. 198, 226 hvor Inge beskrives a t t e r, 228 ff. Geirsteinn og Gyða). Ligeledes er dette klart deraf, at samme ting fortælles to gange, f. ex. Inges fødsel (s. 200 og 206), Sigurd slembes skírsla (s. 203, 206); på første sted synes den endogså at måtte henføres til Jerusalem (!; på det sidste sted foretages den i Danmark). Sagen er den, at Ivars digt om Sigurd her er stærkt benyttet, men på en meget kejtet måde, idet nogle af versene står i en gal orden. I virkeligheden burde de to vers (s. 203: *Vann . . ., Sotti . . .)* have stået først, og så de to, der står s. 204, hvorpå versene s. 202—3 (øverst) bör læses; dette fremgår tydelig af sætningen s. 204: »og det siges i digtet, at **da** (ɔ: derpå, da først) kom han til øerne«[2]. Fremdeles

[1]) Jfr. *P. A. Munch*: N. f. H. II, 536.

[2]) Det sidste vers s. 203, der også findes i Hkr. og Fsk., er herved kommet ind i en urigtig sammenhæng.

omtales Óttarr birtingr (s. *222*), som om han ikke för havde været nævnet, medens han dog har været omtalt i Sigurd Jorsalfars saga. Her viser det sig således, hvor mangelfuld sammenstøbningen af de forskellige kilder i virkeligheden er, og denne stammer snarest fra selve Morkinskinna-bearbejdelsens ophavsmand. Han har været meget ivrig efter at benytte skjaldevers, men vi har set et eksempel på hans ubehændighed i benyttelsen; heller ikke hans forståelse deraf er tilstrækkelig; således opfatter han adj. *mulsk* (ɔ: *mylsk*, af ønavnet *Myl* ɔ: *Mull)* som egennavn (s. 143 nederst).

I det hele mærker man den samme bearbejdervirksomhed fra først til sidst, og dog er det rimeligt, at det er flere bearbejdere, man har at göre med[1]). Også den oprindelige jævne stil er forandret; først og fremmest ved de udvidede og indflettede taler; næsten latterligt er det, når brødrene Eystein og Sigurd stadig tiltaler hinanden med »herre«; i den ældre tekst stod der »broder« eller intet; men hint skulde være finere; det er i øvrigt noget, man ofte ellers finder, navnlig i afskrifter fra o. 1300, at »finere« udtryk indsættes for de ældre og jævnere. Mork. har endel yngre udtryk som *burdeigja, turníment, jungfrú.*

Mork. er således et alt andet end kunstnerisk harmonisk sammenstøbningsværk; de oprindelige, til grund liggende sagaer var de ægte jævne og vistnok i det hele velordnede enkeltsagaer uden episoder, desuden Erik Oddssons værk og det oftere nyttede Ágrip.

Uagtet Mork.-håndskriftet ikke er ældre end fra o. 1280, er originalskriftet i sig selv adskilligt ældre. Dens temlig ensartede, gammeldags retskrivning og enkelte gamle former (som det enklitiske *c* = *ek)* kan ikke være yngre end o. 1250, snarere er den noget ældre. Vi føres da tilbage til den anden fjærdedel af det 13. årh. Inge Bårdsson nævnes konge (s. 174), Skule kaldes jarl (s. 122); endvidere nævnes Jon Sørkvisson, konge 1216—22 (s. 169). Heraf har *G. Storm* sluttet, at Mork. var fra omkr. 1220 og det er utvivlsomt omtrentlig rigtigt. At det er en Islænder, der har ordnet det hele, er givet; hele fremgangsmåden, forkærligheden for skjaldevers, osv., er et uimodsigeligt bevis herfor[2]), et udslag af islandsk stolthed findes endogså s. 49. En mængde af þættir stammer fra Vestlandet, så at det er rimeligt, at samlingen er foretagen dér. *Meissner* udtaler, at intet tyder på en gejstlig som bearbejderen.

---

[1]) Om Mork.s ældste form se Indrebö s. 19.

[2]) Jfr. udtrykket „ud hertil, her“ s. 109.

5. Fagrskinna. Navnet stammer fra Torfæus og beror på det håndskrifts smukke indbinding, som han benyttede. Værket fandtes i to skindhåndskrifter, hvoraf det ene i det mindste brændte 1728. Der haves dog af et af håndskrifterne et lille brudstykke i det norske Rigsarkiv. Af bægge håndskrifter haves afskrifter af Ásgeir Jónsson, af det ene, A, i AM 52 fol., 301, 303, 4°, af det andet, B, i 51 fol., 302, 4° (jfr. 391 fol.); og til dette hører skindbrudstykket. Bægge originalerne var skrevne af Nordmænd, B vistnok ved midten af det 13. årh., A i begyndelsen af det 14. Afskrifterne er udførte med en ualmindelig omhu. Bægge hdskrr. er ufuldstændige, B dog mest. I A er der to större lakuner (den ene mellem k. 263 og 264, der ikke kan udfyldes). B er m. h. t. teksten gennemgående det bedste og oprindeligste. A er hist og her interpoleret og nogle steder noget omredigeret; således er k. 2 en interpolation, k. 4 er udvidet; k. 15—19 mangler i B og er sikkert yngre tillæg; jfr. *G. Storm:* Om indskuddene i Fsk. i Kria Vidensk. Selsk. Forhandl. 1875. Til gengæld er B interpoleret med slægtregistre, men udelader undertiden vers, fordi skriveren som Nordmand ikke interesserede sig for dem; enkelte gange sker dette også i A. Udgave ved *Munch* og *Unger,* Christiania 1847, og ved *F. Jónsson* 1902—03[1]).

Den egenlige titel på skriftet er *Nóregs konunga tal* (i B); af samme betydning, men mindre ægte, er *Ættartal Nor. kga* (A). Der er næppe nogen tvivl om. at det er dette skrift, der menes med det *Konungatal frá Hálfdani svarta,* der nævnes i Flat. III, 229 (Icel. sag. II, 354) og som Hakon d. gamle lod sig forelæse under den sidste sygdom (Fms. X, 147).

Fagrskinna[2]) — vi vil i det følgende benytte dette navn — handler om de norske konger fra og med Halfdan svarte og ned til år 1177, har altså samme udstrækning, som Heimskr. har og Ágrip har haft.

---

1) Den gamle udgaves kapitelinddeling benyttes her (den findes også i den sidste udg.).

2) Se *K. Maurer*: Ueber die Ausdr., Anm. 29, *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr., Indskuddene i Fsk. 1875 (se ovf.), *G. A. Gjessing*: Kgesagaens fremvext, Festskriftet til C. Unger; *G. Vigfússon*: Proll. lxxxvii f.; *Jón Þorkelsson*: Safn til sögu Ísl. I (grundlæggende). *G. Morgenstern*: Oddr—Fsk.—Snorre (forfejlet), *Meissner*: Strengleikar s. 48 ff., *Nordal*: Om Olaf d. hell. saga s. 158 ff., *S. Krijns* ovf. under Ágrip anf. afhdl.; men fremfor alt: *G. Indrebö*: Fagrskinna 1917.

De enkelte sagaer findes her hver for sig uden nogen indre kunstnerisk sammenarbejdelse, undtagen for så vidt som Harald hårdrådes og Magnus d. godes saga er, som ellers, nöje knyttede til hinanden. En udsigt over de enkelte sagaer og deres kilder skal her i al korthed gives, idet den almindelige bemærkning forudskikkes, at Fsk. udmærker sig ved en stærk og vistnok selvstændig benyttelse af skjaldekvad.

Halfdan svartes saga (k. 1—4) er ganske kortfattet, således som den er ægtest i B; den består hovedsagelig af fortællingen om kongens to giftermål, dröm og død. Vi møder her straks et kortfattet udtog af en ældre saga, der også ligger til grund for Snorres fremstilling; Halfdans kampe og lovgivning har Fsk. intet om. (A tilföjer i k. 2 et specielt norsk sagn). Det kan her straks tillige mærkes, at Fsk. ikke har et ord om madrovet og kendetegner således med det samme sin stilling til den slags fabler. — Harald hårfagres saga (k. 5—23) er mærkelig fattig på alt — undtagen skjaldevers. Bortset fra de indskudte kapp. 15—19 (i A), der atter indeholder et særligt norsk sagn, er det øvrige kun en ganske kort fremstilling i de almindeligste udtryk om Harald hårfagres egenskaber og forhold til sine mænd. Hans mange kampe lige antydes, og om hans hovedslag, det i Hafrsfjorden, gælder det samme. Denne fattige fremstilling oplyses imidlertid og ligesom udfyldes ved en mængde vers af Þorbjörn hornklofes kendte digte; meget kejtet anføres (både i A og B) 2½ vers af hans Glymdrápa (i k. 13); de siges her at angå Hafsfjordslaget, hvad de netop ikke gör; der foreligger altså her en urigtig benyttelse eller forståelse af vers; hos Snorre er de rigtig nyttede. I belysning heraf bliver det meget påfaldende, når der anvendes et par kapitler til at omtale Atle jarl og Hakon jarl (med de to vers af Háleygjatal); da Snorre har en lignende fremstilling, er der her en skriftlig kilde benyttet, der næppe kan være nogen anden end en saga om Hakon jarl og hans forfædre. Endelig anføres (i k. 20) Haralds börn i fuld overensstemmelse med og vel efter Ágrip. Efter at der så atter uforholdsmæssig udførlig er handlet om forholdet mellem kongerne Harald og Adelsten (Hakon k. 21—2) — hvilket sikkert atter beror på benyttelse af en skriftlig kilde, Hakon d. godes saga, hvorom nedenfor —, berøres Haralds død (i k. 23) ganske kort, idet også Erik blodøkses magt omtales. Her kan også mærkes, at der ikke findes et ord om Sváse-Snefrid-sagnet. — Kap. 21—22 hører åbenbart sammen med og danner en indledning til sagaen om Hakon d. gode (k. 25—34); omtrent det hele går tilbage til en ældre saga, med en selvstændig benyttelse af skjaldedigte, mulig også af enkelte norske(?) sagn, eftersom der her, og kun her, findes en beretning om Gunnhild (med et vers af hende; k. 26; jfr. I, 444). Der findes endel tilfælles med Ágr. og meget med Hk . Den simpleste forklaring er, at en fælles kilde er benyttet i alle 3 skrifter; deraf både ligheder og afvigelser. Inde i Hakons saga omtales Erik blodøkse og hans skæbne sympatisk, og i den anledning anføres begyndelsen af Eiríksmál. Også her er fremstillingen noget ujævn. Slagene på Rastarkalv og Stord berettes udførlig, medens andre begivenheder, som blotet på Mærin, omtales kort og snarest til ære for Hakon (i Ágr. er tonen en ganske anden). — Harald

gråfelds saga (k. 35—36, jfr. 42—43) er mindre godt ordnet og anderledes end i Hkr., atter med en selvstændig benyttelse af vers. Harald og hans brødre skildres lidet sympatisk. Hvorvidt der her er benyttet en skriftlig kilde, turde være tvivlsomt; en sådan ligger dog vistnok til grund for, hvad der fortælles om Eyvindr (jfr. Hkr., en saga om ham? eller den ovenfor berørte saga om Hladejarlene?); om Sigurds indebrænding anføres nemlig de samme 2 vers som i Hkr. Herved kommer vi til sagaen om Hakon jarl (k. 37—67). Til grund ligger Hladejarlesagaen. Alt, hvad der her findes, har dog ikke fra først af udgjort et hele; stykket om Jomsvikingeslaget, k. 50—64, er nemlig åbenbart et ikke videre behændigt indskud; kap. 65 er den oprindelige direkte fortsættelse af k. 49; ingen selvstændig forfatter vilde, efter i Jomsvikinge-afsnittet udførlig at have omtalt Erik jarl som voksen kriger, bagefter give sig til at fortælle om hans fødsel. Afsnittet om Jomsvikingerne beror på en anden kilde, men er af bearbejderen — Fsk.s forfatter — indsat på et galt sted. Dette forhold kaster klart lys over forf.s måde at arbejde på, samt hans kompositionsævne og der er flere ubehændigheder. K. 66—67 — Hakons endeligt —, nær beslægtet med Ágr., er tydelig kun et uddrag af en længere fremstilling. Til grund for Jomsvikinge-afsnittet ligger en ældre Jomsvíkingasaga, der også er benyttet i Hkr. og optagen i sagaen i AM 291. Forholdet er det, at Fsk. gengiver originalen troest, Hkr. forkorter den, medens 291 udvider den med alslags overflødigheder (samtaler m. m.). At Hkr. ikke benytter Fsk., ses bl. a. af, at fremstillingen i Fsk. k. 55 (om mindebægerne) bærer et langt alderdomligere præg end den tilsvarende i Hkr., og at den skulde være bleven ændret af Snorre, er næppe tænkeligt. Jómsvíkingadrápa af biskop Bjarne er mulig benyttet af forf.; i det mindste minder tidsbestemmelsen og udtrykket *jólanótt at Jaðri* (Jóms. dr. 17_3) derom. Ejendommeligt for Fsk. er endelig, at Harald blåtand siges at være død på sottesengen. — Olaf Tryggvasons saga (k. 68—81) er simpelt hen et, tildels meget kort uddrag af Odds Olafssaga, men forøget med nogle vers og i tone grundforskellig derfra[1]. Kun begyndelsen af kap. 72 (Nidaros-købstadens anlæggelse) mangler hos Oddr; desuden findes der et par mindre afvigelser[2], det er let at forklare: forf. har bedre forstået versene og derefter rettet Oddr og hans stofordning er ofte bedre. — Jarlesagaen (k. 82[3])—85) er sammensat efter digte, hvilket ligefrem siges. Noget kan dog også bero på skriftlige kilder (Hladejarlesagaen). — Olaf d. helliges saga (k. 86—109) er hovedsagelig et uddrag af leg. s., d. v. s. Ældste saga, men forøget som ellers med selvstændig nyttede vers. Den lægger ikke vægt på det religiøse, men på det politiske (jfr. *Indrebö*). Ordningen er i det hele langt bedre og fornuftigere end i leg. s.; nogle afvigelser i indhold findes også (f. ex. i k. 96, 103, 105 fin.), foruden at alt, hvad der er overnaturligt, er forbigået. Desuden er der enkelte stykker tilföjede, der ikke findes i leg. s.; hvorvidt de også

[1]) Jfr. Indrebö s. 162—163.

[2]) „7 nætter“ i k. 73 for Odds „11“ kan bero på en fejlskrivning, og når Oddr taler om Olafs 120 skibe, men Fsk. om 60, beror det sidste tal på en rettelse efter Hallfreds vers (der omtaler 71 skibe ɔ: Astrids 11 + 60); ved sammenligningen må B i det hele lægges til grund.

[3]) 82 er nærmest et overgangskapitel.

har manglet i Ældste saga, kunde være tvivlsomt; således f. ex. k. 91—92, Olafs tog til Trondhjem, der også findes hos Snorre, hvilket forudsætter en fælles kilde[1]). Kampe skildres efter vers. — Om kong Sven Alfífasson og Knud fortælles (k. 110—24) anderledes end i Hkr.; dog er det klart, at også her må en fælles kilde forudsættes. K. 119 genfindes i leg. s. Mulig hidrører det hele fra Styrmes bog[2]). — Alle de følgende sagaer fra og med Magnus d. godes til Magnus Erlingssons (med undtagelse af k. 210—15) er åbenbart identiske med Morkinskinnas kongesagaer, så vidt dette kan bestemmes, og derefter også med Snorres fremstilling. Jo længere man kommer ned i tiden, bliver ligheden större. Denne beror på en fælles kilde[3]). Også Ágr. er benyttet. De afvigelser, der findes, beror atter dels på en selvstændig omordning (jfr. k. 134 med de andre fremstillinger, i Fsk. er det flyttet), dels på en selvstændig benyttelse af vers (f. ex. s. 233, skibenes antal), der dog nu bruges langt mindre end i de tidligere sagaer; endel er forkortet, og dog giver Fsk. den oprindelige tekst vistnok mere tro end för. I afsnittet om kong Haralds færd i Østen er nogle af hans kampe öjensynlig med vilje forbigåede, for ikke at tale om sagnet om ormen i fængslet og lyngormen. Erik Oddssons bog er selvstændig benyttet; deraf nogle afvigelser fra Mork.; hver forf. benytter originalen på sin måde. I kap. 256[a] findes der en anden fremstilling end i k. 256[b]; dette beror på, at den første halvdel af 256[a] (*Eptir—í hvárritveggja orrostunni*) er et indskud i den oprindelige tekst. Mellem k. 258 og 259 har forf. ganske glemt at medtage fortællingen om Sigurd slembes endeligt, hvis fejlen da ikke skyldes en afskriver. — De nævnte kapp. 210—14 (og 215, Arnmœðlingatal) er et selvstændigt tillæg (indskud) og en kompilation tildels efter Jarlasögur og andre kilder; k. 214 er delvis identisk med Mork., hvorved atter det fælles grundlag er benyttet. Arnmœðlingatal er et slægtregister, nöje knyttet til kong Hakon og hertug Skule, men hører ikke til den oprindelige Fsk.

Det er af alt det anførte klart, at Fsk. er et kompilationsarbejde, der for största delen beror på ældre skriftlig affattede kilder, hvoraf Fsk. giver dels et uddrag, dels — som det synes — en på sine steder nogenlunde tro afskrift (jfr. Maurer s. 172). Desuden har forf. benyttet en mængde skjaldekvad, som han dels gengiver, dels giver i ganske korte uddrag; dette giver ham et særpræg; han har kritisk sammenlignet digtene, for så vidt som de handlede om de samme begivenheder (jfr. I, 358—59), hvad

---

1) Jfr. *Nordal* s. 158 ff.

2) *Nordal* s. 162 f.

3) Når *Indrebö* så stærkt hævder, at det er Mork., i dens ældste form, der er benyttet og excerperet, er det ikke let at se, hvorfor ikke de oprindelige særsagaer lige så godt kan tænkes at være kilden. Jeg må stadig hævde, at dette har været tilfældet. At sammenligningen af de enkelte sagaer skulde vise, at det er Mork., der direkte er benyttet, kan ikke indrömmes. Så stor er ligheden ikke.

der dog ikke hindrer, at han enkelte gange har kunnet misforstå de gamle vers. Denne udstrakte brug af digte mærkes mest i den første del af skriftet; i det hele synes denne del at være udarbejdet med störst omhu, hvorimod den sidste del lider flere steder af en vis flygtighed og forskellige derpå beroende misforståelser [1]). Som anført forkorter og sammendrager forf. sin original, ofte temlig stærkt; navnlig går det ud over fremstillingen af kongernes vikingetog og færd, för de bliver konger. Til gengæld er han udførlig i beskrivelsen af vigtige og afgörende kampe; en mærkelig undtagelse herfra gör dog Stiklestadslaget, der behandles forbavsende kort. Derved fremkommer der en vis ujævnhed i fremstillingen, der ikke forminskes ved et indskud som det om Jomsvikingerne — hvad der dog er let forståeligt. Det er åbenbart forf. om at göre at få en interessant fremstilling af de vigtigste begivenheder, som i særlig forstand kunde siges at være af betydning for Norges rige; det er rigets politiske historie, han vil give [2]), derfor udelader han alle de mindre kampe eller blot antyder dem, som f. ex. Harald hårfagres kampe för Hafsfjordslaget, som han skildrer — ikke med egne ord, men — med skjaldens prægtige vers. I enhver saga er det kongen, der er hovedpersonen, og her er der ingen indskud og episoder, der fører hovedopmærksomheden bort fra ham (som i Mork.); det er i det hele ganske gode og træffende billeder, man får af de enkelte fyrster; deres betydning for land og folk omtales eller antydes mere eller mindre ligefrem. Nogen egenlig ledende tanke, nogen bærende grundidé kan man dog næppe tale om; noget selvstændigt syn på udviklingen mærkes ikke i Fsk.; dens forf. har intet af Snorres psykologiske opfattelse eller pragmatiske historiske kunst. Forf. har kun villet fortælle de vigtigste begivenheder klart og underholdende, og dette er nogenlunde lykkedes ham, tiltrods for at

---

1) Til yderligere belysning heraf hidsættes følgende. I k. 218 har forf. læst sin original flygtig, idet han med den „købstad“, *er einn er vegsamligastr*, mener Niðarós, medens Mork. utvetydig viser, at det er Bergen, der menes, der næst efter Nidaros var den störste. K. 261 slutn. (s. 357) står der, at han, ɔ: Eysteinn Haraldsson, dér efterlod den drage, som „han havde ladet bygge“. Mork. viser, at der her er tale om det drageskib, som Eysteinn Magnusson, *Eysteinn inn fyrri*, i sin tid lod bygge; forf. har overset *inn fyrri* og så naturligvis indsat „han“ for „Eysteinn“. Jfr. *Indrebö*.

2) Der kan henvises til *Indrebö* s. 248 ff. om forf.s interesser.

han helt undlader at fortælle overnaturlige ting og æventyrlige beretninger, som det kunde more folk at høre. Helt igennem viser han sig som en nøgtern natur og jævnt forstandig mand. Når man på den ene side må indrömme forf.s svaghed overfor og afhænggighed af de nyttede kilder, samt hans simple, kunstløse komposition, må man på den anden side anerkende hans selvstændige benyttelse af vers som historisk kilde, samt hans rationalistiske forhold til legender, myter, æventyr og folkesagn [1]).

Hvad forholdet til Heimskringla angår, indeholder det foranstående flere antydninger. Jeg må indtage et standpunkt, der er *G. Storms* og *K. Maurers* modsat, nemlig at der ingen direkte forbindelse er mellem Fsk. og Hkr. [2]). Den stof-overensstemmelse, der er, beror udelukkende på brugen af fælles kilder. Hermed hænger spörsmålet om Fsk.s affattelsestid på det nöjeste sammen. *Munch-Unger* har i deres fortale til udgaven, s. XIII, bestemt denne til 1225—63, på grund af, at der i Arnmœðlingatal (der ikke har hørt til det oprindelige skrift) står: »dronning Margrete, som kong Hakon er gift med«, men Hakon ægtede Margrete 1225. *G. Storm* bestemmer den til o. 1220, da B må være skrevet o. 1250 og da slægtregistrenes sidste led [3]) fører tilbage til tiden för 1230. *Jón Þorkelsson* mente [4]), at Fsk. var skrevet efter 1263, hvilket utvivlsomt er uholdbart. *Indrebø* sætter den på meget svage grunde til 1225—30. Sikrere er det at antage, at Fsk. er skrevet o. 1230—40, og nærmere ved det sidste år. Der kan dog ikke lægges nogen vægt på, at Skule kaldes »hertug« (for »jarl«), da enhver afskriver vilde have ændret »jarl« til »hertug« efter o. 1240. I alle tilfælde er

---

1) *Indrebö* fremhæver to ting, der skulde særtegne Fsk.s forf., hans nationale standpunkt og hans fremstilling af herskernes indre verdslige politik. Kirken interesserer han sig ikke for.

2) Dette synes også at have været *Munchs* mening, N. f. H. I, 2, s. IX—X. Jfr. fortalen til udgaven. *Indrebö* vil hævde, at Snorre har benyttet Fsk. i de senere skrevne dele af Hkr., et resultat, som i sig selv vilde være ret mærkeligt; de grunde, som fremføres herfor, er ganske utilfredsstillende. *Nordals* to henvisninger (s. 161) er afgörende; det første sted beror på fælleslån fra Jarlesagaen; det sidste — hvor der er flere afvigelser — rimeligvis også.

3) Páll Loptsson, d. 1211; Sæmund d. 1222; Ormr d. för 1221; Páll fliða, levende 1223; Pétr ærkebiskop 1225—26; Jon jarl 1214—31, medens disses sönner ikke nævnes. Men alt dette hører jo ikke Fsk. til.

4) Han antog, hvad der er meget tvivlsomt, at der i B-mbr. har stået (i den ovenfor anførte sætning), „var gift med".

Fsk. ikke forfattet för o. 1230, og ikke heller senere end o. 1240 (jfr. *K. Maurer*). Men så er det også umuligt, at Snorre kan have benyttet den.

At forf. er en Islænder, er efter *Jón Þorkelssons* afgörende afhandling uomtvistet og uomtvisteligt. Alene den selvstændige benyttelse af skjaldedigte vilde i så henseende være bevis nok. Også den interesse, forf. gentagne gange lægger for dagen for Islændere — uden at han dog indfører nogen þættir — er betegnende. I modsætning til Jón Þorkelsson må der for Fagrskinnas vedkommende antages et bestemt forhold til Norge og den norske kongeslægt, særlig kong Hakon d. gamle [1]. Det er for længe siden blevet udtalt, at Fsk. er i sit hele anlæg ligesom skreven in usum Delphini. Fsk. er formodenlig forfattet af en Islænder på opfordring af Hakon d. gamle. Så forstår man, hvorfor der lægges så megen vægt på kongernes indenlandske hovedkampe til hævdelse af deres magt og til værn for land og folk. Med norske læsere for öje forstår man måske også bedst, hvorfor Stiklestadslaget behandles så stemoderligt; her var det nemlig oprørske bønder, der fældede deres retmæssige konge, tildels bestukne af fremmede fyrster. Selv var Hakon stærkt litterært interesseret, og lod fornorske flere fremmede udenlandske skrifter og digte; for ham måtte det være tiltrækkende at have en passende fremstilling af sine forfædres liv (för Sverre; sin farfaders saga havde han naturligvis særskilt), og at det særlig morede ham at høre om dem, derom vidner bedst den omstændighed, at han lige för sin død lod sig forelæse et skrift, hvis titel passer så fortrinlig til det, vi kalder Fagrskinna (se ovf.).

At gætte på en bestemt forfatter, vilde som sædvanlig være ørkesløst. Selv om jeg er meget lidet tilbøjelig til at gætte på forfatternavne, vil jeg dog i dette enkelte tilfælde ikke undlade at pege på, hvor fristende det er at tænke på Olaf hviteskald som forfatter til Fsk. Han synes at have alle de egenskaber, som den forudsætter. Historiske interesser kan sættes i forbindelse med hans nære forhold til Snorre; hans kendskab til og benyttelse af skjaldekvad fremgår med al ønskelig klarhed af hans grammatiske afhandling. Og endelig opholdt han sig netop hos kong Hakon d. gamle 1239—40 — et tidspunkt, der i en særlig grad synes fortrinlig at passe.

---

[1]) Således også Indrebö, men det meste af, hvad han skriver i § 7 (s. 275 ff.) og især § 8 (278 ff.) er kun subjektive gisninger.

Men mere end hypotese bliver dette ikke. Særlige forfatterinteresser — udover hvad der er anført angående skjaldedigtene — kan vanskelig påvises, da man ikke kan vide, hvad der stammer fra ham selv og hvad fra hans kilder.

Ligeså vanskeligt er det at bedömme forf.s stil. Fremstillingen er i det hele ret god og sagamæssig; undertiden kommer der ligesom et lidt fremmedagtigt præg over den ved benyttelsen af ord, vi ellers kender tidligst fra hofstilen (som *riddari, opinberr;* brugen af adjektiver som f. ex. s. 40: *bliðligt yfirbragð* peger i samme retning); tilløb til retorik mærkes undertiden, f. ex. s. 140 (hvoraf dog noget beror på kilden; jfr. brugen af *tók* med 3 forskellige præpositioner efter sig s. 33—34). Under forudsætning af, at skriftet står i forbindelse med kong Hakon, bliver denne egenskab fuldt belyst og forståelig. Som en særlig fortrinlig fremstilling kan skildringen af Hakon jarls sygdom i Danmark fremhæves.

Forf.s kundskaber i det hele kan ikke bedömmes, da vi er ude af stand til at afgöre, hvad der i det enkelte virkelig stammer fra ham. Men når han (s. 47—49) taler om breve fra kong Hakon d. gode til Gunnhildsönnerne, viser han, at han ikke har megen indsigt i brevskrivningens historie i Norden, specielt Norge. Han har her uden videre overført på det 10. årh., hvad der først kom i brug i det 12., og hvad der var almindeligt i det 13. — At forf. har haft norsk-(islandsk)e sympatier, er naturligt. Sagaskriverne plejer imidlertid ikke at lægge deres national-sympatier for dagen; de er i det hele upartiske. Et par steder (s. 46, 122) findes vistnok udslag af forf.s noget antidanske stemning [1]), skönt meget udpræget er denne ingenlunde. *Indrebø* har ment at kunne anføre grunde for, at Fsk. er forfattet i Trondhjem, i nærheden af Nidaros. Dette er ikke urimeligt, men grundene er ret svage.

Til slutning bemærkes, at forf. ikke har eller synes at have nogen særlig forkærlighed for tidsbestemmelser [2]), skönt sådanne anføres tit efter de nyttede kilder. Den således fremtrædende tidsregning skal ifølge *G. A. Gjessing* [3]) være Sæmund frodes. Dette er rimeligvis rigtigt, men til forf. er den vistnok kommen ad omveje og indirekte. Når Gjessing antager et særligt forhold mellem Fsk. og digtet Nóregskonungatal fra o. 1190, er dette næppe

---

1) *ok þóttisk sá danskra manna bezt hafa, er firstr var* osv. Jfr. *Indrebö.*
2) For Harald gråfelds vedkommende anføres f. ex. ingen årstal.
3) Sproglig-hist. studier 1896.

rigtigt; i det nævnte digt er der en ganske anden omhu viet tidsregningen (eller fyrsternes regeringstids længde) end i Fsk. De af Gjessing fremhævede verbale overensstemmelser mellem Fsk. og digtet, tör man næppe tillægge nogen dybere betydning. I øvrigt henvises til Gjessings interessante fremstilling og drøftelse af et ligeså vigtigt som vanskeligt spörsmål.

6. Gennem de ovenstående undersøgelser er det blevet klart, at der för o. 1220 har foreligget enkeltsagaer om alle norske konger, også om Magnus d. gode og de følgende konger ned til Sigurd Jorsalfar eller til år 1130, hvilket netop også forudsættes, som tit bemærket, ved, at Erik Oddsson begyndte sit værk med Sigurds eftermænd. Endnu et sagaværk er der, hvis tilværelse med fuld sikkerhed synes at kunne hævdes, nemlig en sammenhængende saga om Hladejarlerne *(Jarlasaga?)*, der i hvert fald har begyndt med Hakon d. gamle Grjotgardsson og rimeligvis för og vistnok sluttet med Erik jarl (eller hans sönner); den saga, der i Fagrskinna B og Grettiss. (se citaterne ovf. s. 605) anføres om Erik jarl, har vistnok været en del af dette sagaværk. Af denne saga er Hakon Ivarssons saga et slags fortsættelse. Sagaen har bl. a. handlet om Sigurd jarl og hans forhold til Hakon d. gode og derpå til Harald gråfeld. Herved falder der et lys over de kapitler i Hakon d. godes saga i Heimskringla, hvis kilder man hidtil ikke har kunnet påvise og som særlig handler om Sigurds offerfest og fyrstelige optræden (k. 14 m. m.), det er fra dette værk, de er hæntede. I den sidste del er det Hakon jarl, der har været hovedpersonen. Mulig er den historiske del blevet indledet med en sagnhistorisk del, bygget over Eyvinds Háleygjatal (jfr. Skjöldungasaga); fra denne del kunde den mærkelige beretning om jarlen Herse i Ágrip (k. 12, se ovf. 612) på det bedste være hæntet. Ved en sammenligning mellem de enkelte tekster vilde man vistnok med en tilnærmelsesvis sikkerhed kunne udpege de stykker, der måtte gå tilbage til denne jarlesaga. Under forudsætning af, at en sådan saga virkelig har eksisteret, vil mangt og meget i de sammenhængende kongesagaer bedre eller tilfulde forstås. Når *Indrebø* antager, at denne saga også er benyttet af Oddr, er dette muligt; den må da være ældre end o. 1190. Men når han udpeger Bjarne biskop Kolbeinsson som dens forfatter, er dette blot en ren gisning; ikke et eneste holdepunkt herfor findes.

Mellemrummet mellem Erik Oddssons værk og Sverrissaga var det let at fylde; Hakon hærdebreds og Magnus Erlingssons saga er uden tvivl blevet forfattet med den bestemte hensigt at fuldstændiggöre hele rækken; den kunde let forfattes efter öjenvidners beretninger omkring år 1200; det er den, der er den fælles kilde både for Fsk. (hvor dog Hakons saga på grund af lakunen i hdskr. A mangler) og Hkr.

7. Böglungasögur. Dette navn findes i et håndskrift af Hakon d. gamles saga [1]) og er også et ret passende navn på en saga eller sagaer, der behandler stridighederne mellem Bagler og Birkebener efter Sverres død. Særlig er det netop Baglerne, hvorom det sagaværk, der kaldes således, handler. Det er i grunden en enkelt lille saga, der her er tale om, men i to bearbejdelser. Den første, der findes i Eirspennill (AM 47, 4°, udg. s. 439—70) og Skálholtsbók (AM 81 fol. udg. s. 255—91) — der dog afbryder lidt för slutningen —, ender med freden mellem Bagler og Birkebener 1208; de to sidste kapitler (19: om Styrkárr, der slet ikke vedkommer sagaen, 20: om Odin og smeden, der også findes i den anden bearbejdelse i den rigtige rækkefølge) er senere tillæg. Den anden bearbejdelse findes så at sige kun i P. Claussön Friis' oversættelse; desuden haves 3 skindblade deraf i AM 325, VIII 4 b. Denne bearbejdelse er noget udførligere og går til kong Inges død 1217. Det hele er udgivet i Fornmannasögur IX tilligemed en i det hele vellykket islandsk oversættelse af P. Claussöns danske tekst ved Sveinbjörn Egilsson foruden i særudgaverne af 47 og 81.

Sagaværket [2]) udgör et sammenhængende hele, men handler om kongerne Hakon Sverresson, Guthorm og Inge Bårds sönner og danner en direkte fortsættelse af Sverrissaga, til hvilken det også i håndskrifterne er knyttet.

Forholdet mellem de to bearbejdelser, der kunde kaldes A og B, er temlig klart, nemlig det, at den korteste A er den oprindelige saga, den længste B en omarbejdelse og udvidelse af den. Forskellen består for det første i, at A.s tekst i B er noget udvidet ved tillæg. Den første dvæler så at sige helt igennem ved Baglerne og fortæller meget nöjagtig om al deres gören og laden, derimod omtales Birkebenerne kun for så vidt, som de har med

[1]) Fms. IX, 231.
[2]) Jfr. *K. Maurer:* Ueber die Ausdr., Anm. 30.

Baglerne at göre. Der er én, der har fundet, at forholdet mellem Bagler og Birkebener i A var ulige fremstillet, og det er dette forhold, han har villet bøde på. Således findes der tilföjet stykker om bisp Nikolaus' færd (f. ex. Fms. s. 80 ff.), erkebispen Tore og hans mæglingsvirksomhed (s. 156 ff.). Ved denne sammenligning må man i reglen holde sig til Skálholtsbók, der åbenbart har en bedre tekst i det hele end Eirspennill, der er lagt til grund for udgaven i Fms. Naturligvis er det meget muligt, at enkelte plus-sætninger hos P. Claussön er ægte, men udfaldne i A-håndskrifterne. I A fortælles alt ganske jævnt og uden afbrydelser, uden indskud af nogen som helst art. I B derimod göres der f. ex. (s. 92—94) rede for Hakon galins æt m. m., uagtet han ofte er bleven omtalt i det foregående; dette er altså tillæg. Ligeledes findes der her rygter f. ex. om fru Kristin opførte som kendsgærninger (s. 92), hvad de først senere og efterhånden er blevne — i folkemunde.

Sagaens indhold er de stridende partiers mange tog, rejser og sammenstød i begyndelsen af det 13. årh. Der var så at sige aldrig en times fred, uafladelig rasede kampe, belejringer, manddrab. Forf. følger stadig Baglerne. Der fortælles meget nöjagtig om alt, hvad de foretog sig; deres hövdinger og afdelinger opregnes yderst nöje (81 s. 267 fortælles endog, hvilke skibe enhver lod bygge); det fortælles atter og atter, hvad de foretog sig de enkelte ugedage; også meddeles omhyggelige oplysninger om vejrets beskaffenhed, hvortil den detaljerede skildring af de egenlige begivenheder svarer; opsnappede breve har forf. kendskab til. Men uden al kunst og uden noget egenligt historisk princip fortælles det hele kun som en række af kendsgærninger, der følger på hinanden. Forf. må selv have fulgt Baglerne i disse år, eller han må have sin viden fra én, der har gjort det og været særdeles vel underrettet. Sagaen minder noget om den første del af Sverrissaga. Forf. er utvivlsomt en Islænder; det røber han ved sin omtale af biskop Gudmund (kap. 1) og af den islandske mand, der faldt i et af slagene (kap. 11). Partisk mod Birkebenerne kan forf. egenlig ikke kaldes, uagtet det overalt er Baglerne, der træder i forgrunden. I hvert fald bliver den gamle Baglerbisp, Nicolaus, ingenlunde forskönnet. Beskrivelsen af Birkebenerne (kap. 10) er ikke ondskabsfuld eller skadefro, men kun historisk; derimod kommer en vis partifølelse tilsyne kap. 17 (i ordene: »og stå nu ingenlunde lavere end de« ɔ: Birkebenerne).

Til A er der, som för bemærket, föjet to kapitler, hvoraf det

sidste er optaget i B [1]). Denne bearbejdelse fortsætter ned til Inges død; indholdet af denne fortsættelse er dog egenlig kun nogle spredte historiske bemærkninger uden sagamæssig sammenhæng; de handler om Inges forhold til »kong« Philippus, til Orknøjarlerne og til syderøske hövdinger, om Erling »Sverresson«, Hakon jarls forhold til Inge, Tröndernes oprør m. m.; der sluttes med en usædvanlig sympatisk skildring og beskrivelse af Inge; forf. har vist været en ham meget nærstående Islænder.

Det er klart, når sagaen er skreven. Efter at den i A's form kort efter 1208 var bleven affattet, er den senere bleven bearbejdet — noget til gunst for Birkebenerne — og fortsat til 1217; dette er næppe sket senere end omkr. 1220—30. Ældre end Sturlas Hákonarsaga er den sikkert. Den parallel, der i denne findes i de første kapitler, beror på, at Sturla har benyttet Böglungasögur, ikke omvendt.

Sagaen er af stor historisk betydning, skönt den litteraturhistorisk set er noget mangelfuld. I hvert fald er det interessant at se, hvorledes de to bearbejdelser betragter sagen fra to modsatte standpunkter, uden at man dog kan påvise, at sandheden er bleven forrykket eller undertrykt.

Til alle de behandlede kongesagaer knytter der sig andre mindre sagaer og þættir, vedrørende Norges historie og norske mænd, stammende fra omkr. 1200. De vigtigste er sagaen om Hakon Ivarsson og Þingasaga.

8. Hákonar saga Ívarssonar. Af denne saga haves nogle blade (6 i alt) i AM 570, 4° fra 15. årh.s sidste halvdel; de er ikke sammenhængende. De er udgivne i *G. Storms* bog om Snorre.

Efter at der er blevet fortalt om Hakons ungdom og vikingetog berettes om, hvorledes han, i anledning af Einar tambeskælves drab, kom i en for ham skæbnesvanger berøring med Harald hårdråde. Hakon blev gift med Magnus d. godes datter Ragnhild, men da Harald ikke holdt sit løfte om at göre ham til jarl, forlod han landet og begav sig til Danmark, hvor han blev kong Svens lande-

[1]) Det siges at være „fortalt af smeden — der skode Odins hest — til Filip jarl i Tønsberg, men én, der hørte derpå, har fortalt os det"; disse ord står kun i A.

værnsmand. Siden udsonede han sig med kong Harald og kom tilbage til Norge. I Nizåslaget kæmpede han tappert og bidrog væsenlig til sejren, men gav kong Sven liv og lejlighed til at undfly. Bagefter fik Harald dette at vide, blev forbitret på Hakon og vilde overfalde ham, men han fik underretning itide og flygtede til Sverrig. Hermed slutter sagabrudstykket. Fortsættelsen, Hakons flugt og ophold i Sverrig og hans kampe med Harald, fortælles af Snorre efter den oprindelige saga.

Som indset af *P. E. Müller* og *G. Storm*[1]) er denne saga en af Snorres kilder; han følger den og gör uddrag af den. Den er altså ældre end o. 1220. Derimod ligger den næppe til grund for fremstillingen i Morkinskinna, medens det er muligt, at Fagrskinna-forfatteren har haft den; han antyder hovedbegivenhederne. Sagaen findes ikke, hvad man jo heller ikke kunde vænte af et så ungt håndskrift, i sin oprindelige skikkelse. Dog består bearbejdelsen sikkert ikke i tilføjelse af kendsgærninger, men i stilistiske og beskrivende udvidelser, f. ex. i skildringen af Hakon jarls egenskaber; den efterklassiske stil og de almindelige fraser er temlig let kendelige. Et yngre tillæg er en bemærkning om skjaldene (udg. s. 255) jfr. et ord som *skálkr*. At der findes endel skrivefejl, f. ex. i navnene, er heller ikke påfaldende; således er *Agðanesi* (s. 238) afskriverfejl for *Ringunesi*, og det straks følgende *syster* beror på, at man har læst forkortelsestegnet for *ok* som *s.;* på samme måde er *Austragðir* (s. 238, 244) yngre afskriverfejl for *Austrátt* (jfr. Snorre); intet af dette bör lægges forfatteren til last.

Den oprindelige saga, hvis kilde var tradition og skjaldevers, har sikkert været godt bygget og klart skreven; den har givet et smukt og tilforladeligt billede af den energiske og sympatiske jarl, der i levende live spillede en så stor rolle og som blev stamfaderen til mange mærkelige mænd; hans datter blev bedstemoder til kong Erik lam i Danmark; en anden blev gift med Páll jarl på Orknøerne, fra hvem mange jarler stammede og andre stormænd som f. ex. digteren Bjarne biskop Kolbeinsson (se s. 40—44). Ikke mindre klart er det bidrag, den giver til kong Haralds karakteristik. Som ovenfor bemærket, kan denne saga betragtes som etslags fortsættelse af sagaen om Hladejarlerne. Hakons fader var en dattersön af Hakon jarl Sigurdsson.

---

[1]) Snorres Hist.skr. s. 182—83.

9. Þingasaga eller Þingaþáttr kaldes en fremstilling af stridigheder på forskellige »ting« — deraf navnet — mellem brødrene Sigurd Jorsalfar og Eysteinn i årene 1112—14 (eller 1113—15) i anledning af hövdingen Sigurd Hranason; denne havde pådraget sig Sigurds vrede og blev af ham beskyldt for underslæb. Sigurd blev reddet ved Eysteins mange »lovkroge« (lovkneb) og sagens systematiske trækken i langdrag, samt endelig ved, at Sigurd til slutning, for at købe sig fred, bragte sin kongelige navne sit hoved; derpå sluttedes forliget. Denne lille saga er i juridisk henseende ret værdifuld; ikke mindre betydningsfuld er den ved det lys, den kaster over de to brødres karakter, der skildres konsekvent og vist rigtigt, og over norske tidsforhold. Den findes optagen i forskellige håndskrifter af sagaen om de 3 brødre, Magnussönnerne, men har fra først af været selvstændig. *G. Storm,* der har udgivet sagaen efter alle håndskrifter i »Sigurd Ranessöns Proces« (Kria 1877), har her påvist, at den findes i to bearbejdelser, en længere (i Hulda, [Hrokkinskinna], Morkinskinna) og en kortere (i Eirspennill, Jöfraskinna [1]), Gullinskinna, Frísbók [1]). I Mork. er der desuden — fra den kortere bearbejdelse — optaget et stykke om et ting, der kun er en variant til et af de andre; teksten behandles her i øvrigt vilkårlig og skødesløst. Den kortere fremstilling er kun et uddrag af den længere; denne er en historisk og så at sige aktmæssig fremstilling af processens gang, hvis betydning, fortrin og pålidelighed Storm på det klareste har godtgjort. Sagaen er ikke yngre end o. 1200 (G. Storm), hvad dens nöjagtighed er et talende bevis for. Den er i det hele meget interessant og morsom, ikke mindst ved det indledende afsnit om Ivar á Fljóðum, der af kong Sigurd bortsendes til Irland for at kræve faderbod, og kongens forhold til hans hustru; det er her, Einar Skulason optræder som spejder for den erotisk optagne konge, og her findes hans vers med spotten over den »smalfingrede« Ivar (se ovf. s. 62 anm.).

10. Af andre þættir vedrørende Norge er der i det hele få fra tiden för Snorre, så vidt dette lader sig bestemme. Der findes nogle, af uhistorisk art og æventyragtige, i senere håndskrifter; skönt nogle af dem kan være fra tiden omkr. 1200 — i deres ældste skikkelse —, vil de dog blive senere at behandle. De, der her kommer i betragtning, er følgende:

---

[1]) I Heimskr. har den dog i virkeligheden ikke stået.

Rauðs eller Rauðólfs þáttr. Et uddrag af denne findes hos Snorre i Olaf d. helliges saga k. 164; en udførligere fremstilling haves i forskellige yngre håndskrifter som Flatøbogen, Bergsbogen o. fl.; denne er meget æventyrlig og uden tvivl udvidet og udsmykket, delvis med fri fantasi-opfindelser (som Rauðolfs sal). Herom senere. Dog er den i sin ældste form, som *P. E. Müller* har bemærket, ældre end Snorre, særlig fordi der i den i spådomsform hentydes til alle Norges konger fra Olaf d. hellige og til kongerne ved midten af det 12. årh. I øvrigt er þáttr'en af en ringe betydning. Jfr. *Nordal:* Olaf d. hell. s. s. 86 f.

I Mork (s. 25—27) findes en lille fortælling om en Oplænding, Þrándr, hvem Harald hårdråde blev vred på, og som han lod overfalde; angrebet mislykkedes; Þrándr forlod Norge efter Magnus d. godes råd (altså o. 1046—47) og rejste til Grönland. Det er en temlig ubetydelig þáttr.

Eindriða þáttr Einarssonar findes kun i Olaf d. helliges saga i Flatøbogen; den handler om, hvorledes Eindriðe engang traf sammen med Sigrid Erlingsdatter fra Sole på et sted, hvor hun opfostredes. Hun var misfornöjet med sit ophold og bad Eindride om at føre sig hjem til Sole. Det gjorde han, men Erling mistænkte Eindrides og hendes færd og forlangte af ham en renselsesprøve; bagefter siges han at have ægtet Sigrid. Denne þáttr synes at være temlig gammel og bero på noget virkelig historisk, hvad også det Eindride tillagte vers (I, 460) vidner om. Dog kan det ikke nægtes, at der er endel romantisk-uhistorisk blandet ind, og i andre historiske kilder kaldes Sigrid, Eindrides hustru, en datter af hövdingen Ketill kálfr. Her foreligger der altså en sammenblanding af personer. Heller ikke bærer det, som i slutningen fortælles om Einar, Eindrides fader, det historiskes præg. Fremstillingen er udmærket, og þáttr'en er fornöjelig at læse.

Finns þáttr Sveinssonar findes i den længere Olaf Tryggvasons saga (Fms. II) og stammer mulig fra Gunnlaugs Olafssaga (se ovf. s. 400). Den handler om den underlige bondesön fra Hakon jarls og Olaf Tryggvasons tid, der af sig selv erkendte, hvor råddent det gamle hedenskab og hvor kraftløse de gamle guder var (»skelöjede og skarndækkede« kaldte han dem, ɔ: hans faders gudebilleder). Han forlod hjemmet og begav sig til Danmark, hvor han blev oplært i kristendommen. Efter at være vendt tilbage til Norge, opbrændte han sin faders guder og døde kort efter. Uagtet der vistnok ligger noget historisk til grund, er

det hele dog stærkt udsmykket, men aldeles fortrinlig fortalt, og giver et overmåde anskueligt billede af hovedpersonens bravhed, enfoldighed og egensind.

---

§ 12.

Sagaer vedrörende de norsk-islandske bilande för Snorre.

De sagaer, der her kommer i betragtning, er sagaer om G r ö n l a n d, F æ r ø e r n e, O r k n ø e r n e.

1. E i r í k s s a g a r a u ð a. Navnet findes i sagaens ene hovedhåndskrift og i Fms. II, 214. Sagaen findes i to hdskrr., AM 557, 4° og Hauksbók (AM 544, 4°). De er søsterhåndskrifter, men teksten er gennemgående bedst i Hauksbók. Udgaver i Hauksbók og særskilt ved *G. Storm* 1891[1]).

Sagaen beretter først om Torvald fra Jæderen og dennes sön Erik d. røde, samt den sidstes stridigheder på Island, der endte med, at Erik dömtes fredløs. Han drog bort og opdagede Grönland, der så bebyggedes på hans foranledning. Der fortælles også om andre landnamsmænd dér, om Leifr Eriksson, der kristnede landet, samt om Þorfinnr karlsefni og navnlig om hans opdagelsesrejse til et af Leifr fundet land mod vest, ɔ: Vinland (i Nordamerika), hvorom der berettes udførlig. Þorfinnr rejste tilbage til Island, hvor han blev en anset mand og fra hvem der stammede mærkelige mænd. Dermed slutter sagaen.

Som man ser, er sagaens navn ikke ganske nöjagtigt, da Erik kun spiller en rolle, ganske vist en vigtig rolle, i dens allerførste del. Bortset fra selve opdagelsen af Grönland fortælles der i øvrigt mærkelig lidt om Erik, vistnok fordi der ingen ting var at fortælle; efter nedsættelsen forløb hans liv jævnt og uden begivenheder. Med Leifs tilfældige opdagelse af Vinland og kristendommens indførelse i Grönland er også hans saga ude. Inde i afsnittet om ham fortælles om et uår og i den anledning om en (norsk) völve, der

[1]) Jfr. *G. Storm*: Vinlandsrejserne i Aarb. 1887, Hauksbók indledningen; *Meissner*: Strengleikar s. 80—84; *B. M. Ólsen*: Landn. og Eiríks s. rauða Aarb. 1920; *Meldorfs* afhdl. i Grönlandske selskabs årsskr. 1909; mange afhdl. om Vinland, der her ikke kan opregnes. En af de vigtigste er *Steensby*: Nordboernes opdagelse af America, også på engelsk.

beskrives nöjagtig; denne enestående beskrivelse er af stor interesse og har kulturhistorisk betydning af rang. Også på andre måder gives der lejlighedsvis indblik i livet på Grönland, som det måtte komme til at forme sig (alslags overtro m. m.). Hovedinteressen knytter sig dog, som naturligt er, til skildringen af Vinland-Amerikas opdagelse, en begivenhed, der ikke førte til den verdenshistoriske betydning, som den burde og kunde have haft. I det hele og store er sagaen historisk; dens forfatter synes mærkelig godt underrettet. Gennem Are frode og Landnáma får man indblik i, hvor gode kilder traditionen om Grönland havde at øse af. Afsnittet om Vinlands opdagelse er oftere blevet gjort til genstand for behandling. I alt væsenligt er det sikkert historisk, men at der i den mundtlige overlevering kan være indkommet fejl i beskrivelsen af afstande og lokaliteter i de nyfundne egne er muligt, ja endogså rimeligt, da kendskabet til dem ikke fornyedes. Når det ikke helt er lykkedes at identificere dem sikkert, beror det dels herpå, men det kan også bero på mangelfulde lokale undersøgelser[1]. Af de hidtil gjorte forsøg på at identificere dem er *H. P. Steensbys* det sandsynligste. Hvad der i k. 8 fortælles om det skotske par står vistnok i en urigtig sammenhæng.

Sagaen er ikke bevaret i sin oprindelige skikkelse. Det første kapitel er af en mærkelig art; det er nemlig lige skrevet ud af et Landnáma hdsk. (jfr. k. 95, 97, 100, Hb. 82, 84) og indeholder endel, der slet ikke vedkommer sagaen. Dette kapitel er sikkert et yngre tillæg. Den oprindelige saga er begyndt med en direkte omtale af Torvald og Erik d. røde. Kap. 2, der begynder dermed, er imidlertid identisk med Ldn. 89—90 (Hb. 77—78). På hvad side er så lånet? Hvad der fortælles i sagaen er på sin plads som en nødvendig indledning til det hele. Derimod var der i og for sig ingen grund til for en Ldn.-forfatter at tage alt det med, som her meddeles. *G. Storm* har dog ment, at sagaen også her beroede på Ldn.[2]), men hvis så er — hvad jeg er tilböjelig til at tro —, er dette kapitel blevet indsat i steden for den oprindelige begyndelse — noget der også ellers ikke er eksempelløst, jfr. den ene bearbejdelse af Gíslasaga —. Hvad der bestyrker dette er, at der i kap. 5 siges, at Erik var gift med Tjodhild og deres börn nævnes, men

---

1) *Fr. Nansens* antagelse af, at skildringen for största delen beror på overførelser og lån fra irske legender (særlig Brandanuslegenden), savner ethvert grundlag.

2) Dette antager også *B. M. Ólsen* for sikkert.

i k. 2 er hans giftermål allerede omtalt; det sidste sted forudsætter, at Tjodhild ikke för er nævnet. K. 1—2 er således snarest en yngre begyndelse til sagaen, ligesom k. 7 beg. og sagaens slutning er omarbejdet af Haukr [1]. For resten er sagaen jævnt fremadskridende og vistnok uden væsenlige ændringer eller indskud.

Forfatteren er vistnok en gejstlig mand [2]; han karakteriserer sig ved tro på spøgelser og spådomme. Han har uden tvivl levet og skrevet på Vestlandet i Bredefjordsegnen. Til den levende tradition, der ligger til grund og hvortil der et par steder hentydes, er der bl. a. knyttet et par ægte vers (k. 9; se I, 522) og en kvædling (k. 12).

Sagaens klassiske fremstilling, dens livagtige og fortrinlige tradition fører bestemt tilbage til tiden omkring 1200; herimod strider naturligvis ikke de antagne lån fra Ldn. Ikke uden betydning er det, når det i sagaens slutning hedder, at Yngvild »var moder til biskop Brand den første«; denne er Brandr Sæmundarson, d. 1201; ved talordet antydes Brandr (d. anden) Jónsson, d. 1264. I den oprindelige saga har der blot stået »til biskop Brandr«, hvorpå en afskriver, der vidste, at der havde været to Brand'er, mente at måtte tilföje en afgörende betegnelse. At antage, at sagaen først skulde være skreven o. 1270 eller derefter, må anses næsten for en umulighed.

2. Einars þáttr Sokkasonar eller Grœnlendinga þáttr findes kun i Flatøbogen (III, 445—54); det er beretningen om, hvorledes Grönlænderne på forslag af en af deres fornemste hövdinger, lagmanden Sokke på Brattahlid, fik oprettet en særlig bispestol kort efter 1120. I den anledning sendtes Sokkes sön Einar til Norge, hvor han ved sin kloge færd udvirkede alt det for-

[1] *B. M. Ólsen* antager med en vis ret en ældre Erikssaga, som dog sikkert kun lidet har afveget fra den bevarede i det hele. W. van Eeden har (Tijds. v. Nederl. taal- en letterk. XLI s. 49 ff.) søgt at bevise, at der har været en ældre *Eiríkss.*, der begyndte i Norge og endte med Eriks landnam i Grönland. Desuden har der været en *Leifssaga* og en *Guðríðarsaga*. Alle disse sagaer er så sammenarbejdede til den saga, der nu kaldes Eiríkssaga. Dette indviklede forhold kan jeg ikke indse er en nødvendig eller naturlig antagelse; sagaen kan godt kaldes „Eiríkssaga", selv om Erik kun virker i dens første del. Trygt kan det siges, at en „Guðríðarsaga" aldrig har eksisteret som sådan. Ingen saga handler om en kvinde eller er opkaldt efter en sådan.

[2] *Meissner* mener, at denne antagelse ikke er nødvendig.

nødne. Den sidste del fortæller om stridigheder mellem nogle norske købmænd og Grönlænderne, særlig deres første biskop, Nordmanden Arnald i anledning af behandlingen af arven efter omkomne norske købmænd. Einar havde lovet bispen al sin støtte; nu blev også han indviklet i striden, hvad der førte til hans drab. Þáttr'en er interessant og for det meste fuldt ud historisk; den giver os et særdeles velkomment indblik i de grönlandske forhold i det 12. årh., som vi ellers vilde savne. Den er uden al tvivl skreven på Island — deraf en fejltagelse med hensyn til en formentlig kirke på gården Langanes [1]) —; dette antydes endogså ved, at en Islænder Hermundr og hans broder, der havde været med Nordmændene og deltaget i begivenhederne, siges at være vendt tilbage til Island; det er altså disse, der er hjemmelsmændene; mellem dem og nedskriveren (forfatteren) er der sikkert ikke mange led. Denne Hermundr, der kaldes Kodrans sön, hører utvivlsomt til den store Gilsbakkeslægt (jfr. at Hermund Illugason var gift med en sönnedatter af Kodran på Giljá). Rimeligvis stammer så forf. fra Borgarfjorden.

3. Færeyingasaga. Denne saga, hvis navn findes i Flat. I, 369 (= Fms. II, 172) og Fms. II, 92 og som sikkert er identisk med den, hvoraf »þáttr om Sigmund Brestesson« er en del, findes ikke nu i en selvstændig overlevering, men stykkevis optaget i sagaerne om Olaf Tryggvason og Olaf d. hellige, fuldstændigst i Flatøbogen, hvor den findes I, 122—50, 193—94, 202, 362, 364—69, 549—57, II, 241—50, 394—404; i Olafs saga Trygg. i Fms. findes tilsvarende stykker dog delvis forkortede; i Olaf d. helliges saga i Hkr. og Fms. det første af de anførte stykker. Det hele blev samlet og udgivet af *Rafn* 1832.

At der har eksisteret en særskilt saga om Færingerne eller et tidsrum i Færøernes historie, er utvivlsomt. Alene af det i Hkr. optagne stykke vilde man være berettiget til at slutte dette, tilmed da Snorre ligesom henviser til den af ham benyttede originalsaga (*ok eru frá þvi stórar frásagnir* Hkr. II, 346). Men enhver tvivl må forsvinde ved det i det hele vel sammenhængende sagaværk, som Flatøbogen giver og udskriver; jfr. et udtryk som »3 mænd nævnes til sagaen« (Flat. I, 550).

---

1) Det er vistnok den nærliggende kirke *undir Höfða* i Østfjorden, der menes; se Meddelelser om Grönl. XX, 306—7.

Sagaen [1]) begynder med en ganske kort omtale af Færøernes første bebyggelse (Grímr kambann) og oprindelsen til dens hovedslægt, Götuskeggerne, der i to grene, som gennem flere slægtled står fjendtlig mod hinanden, danner sagaens personale. Det tidsrum, sagaen omspænder, svarer på det nærmeste til det, de isl. slægtsagaer for störste delen handler om, nemlig den sidste del af det 10. og den første del af det 11. årh. Der er et hul i fremstillingen for den første halvdel af det 10. årh.s vedkommende; ikke desto mindre er sagaens navn rigtigt nok [2]). Én hovedperson er der, der ligesom holder det hele sammen, nemlig Trond *(Þrándr)* i Gata; han fremstilles som en troldkyndig, dertil falsk og underfundig mand, der begynder med at bedrage sin egen broder for det bedste af faderarven. Sagaens indhold sættes i gang ved at Trond hjælper en landsmand, Hafgrim i Suðrey, der var kommen i strid med Tronds fættere Brester og Beiner, hvilke bægge to mistede livet i en kamp. De efterlod sig to unge sönner, Tore og Sigmund. Disse fik Trond sendt over til Norge (han vilde først sælge dem som trælle); her opfødtes de i en afsides egn hos en bortflygtet bonde, hvis datter Sigmund siden ægtede. Da Sigmund havde vokset sig stor og stærk, besøgte han Hakon jarl på Hlade og foretog flere vikingetog; fortællingen herom i Flat. er åbenbart meget udsmykket efter senere tids smag (en af hans modstandere bærer det mistænkelige navn Harald *járnhauss)*. Endelig bosætter Sigmund sig på Skúfey og hævner sin fader ved at dræbe Hafgrims sön og kommer så i strid med Trond. Sigmund bliver kristen og kristner øerne til trods for Tronds modstand. Alt stiler nu hen imod det tragiske opgör mellem de to; det blev Sigmund der måtte bukke under for overmagten; på flugten blev han engang dræbt af en bonde på Suðrey. Efter hans død kommer der forlig i stand mellem parterne, og Leifr, en sön af Özurr, ægter Sigmunds datter Tora. Nu m a n g l e r der vistnok n o g e t i sagaen, i det det næste afsnit er det, der står først i Olaf d. helliges saga. Det er nu forholdet mellem ham og Færingerne, der nærmere skildres; Olaf forlangte underkastelse og skat. Atter her viser Trond sin sædvanlige karakter, idet han ved list og underfundighed søger at for-

---

1) Se *W. Golther* i Germ. abhandlungen 1893; Sturl. Proll. xcv; *G. Storm:* Sn. St. Hist. s. 64—65; *K. Maurer:* Ueber die Ausdr., Anm. 36.

2) Jfr. *Golther* s. 14. Det er mindre rigtigt at kalde sagaen „sagaen om fremragende Færinger i deres forhold til norske konger“. Det er også den indre historie, der skal berettes.

hindre kongens stræben. Kongens afsending bliver dræbt, hvilket atter fører til indbyrdes strid mellem Leifr og Trond, hvorom der så udførlig fortælles. Til slutning fortælles Tronds død og hovedpersonernes skæbne. — Sagaen ligner i mangt og meget de isl. slægtsagaer med deres ættefejder og manddrab. Den giver særdeles gode oplysninger om det behandlede tidsrums tilstande og er uden tvivl i alt væsenligt historisk.

Sagaen har fra først af uden tvivl været godt sat sammen og i höjde med andre dygtige sagaværker fra tiden ved 1200. I sin nuværende skikkelse er den temlig mangelfuld. For det første er der huller i fremstillingen. Dernæst er det stykke, der findes i Hkr., som Golther med rette har bemærket, direkte gået over i de senere bearbejdelser eller håndskrifter [1]); vi har således næppe her i alt den ægte ordlyd. Dog gör dette mindre til sagen, da Snorre efter sin arbejdsmåde næppe har haft nogen grund til at ændre noget videre i den oprindelige fremstilling. Fremdeles er der i den første del uden tvivl foretaget en bearbejdelse vistnok både m. h. t. indhold (vikingetogenes udsmykkede karakter) og stil, der på mange steder er efterklassisk og svulstig i sammenligning f. ex. med afsnittet hos Snorre. Der er vidtløftige taler, fremfor alt Olaf Tryggvasons umulige tale, hvor han sammenligner sit og Sigmunds liv (Flat. I, 364). At stilen også er ændret i den sidste del, viser bl. a. et udtryk som *óklúsaðr* (= ubunden, ugift) (II, 402); i øvrigt er den åbenbart mindre bearbejdet end den første. Endelig findes der gentagelser, der ikke stammer fra originalen, f. ex.Flat. I, 126 og 128 (slutn. af k. 97 og beg. af k. 100); det første sted er indskud; det mangler i Fms. Skúfey beskrives to gange (Flat. I, 144 og 552); det er afskrivergentagelse, — foruden andre ujævnheder (Trond beskrives to gange osv.).

At sagaen er forfattet på Island, er uomtvisteligt og ubestridt [2]). Dens kilde er udelukkende en gammel overlevering, der ligesom den om Grönland har holdt sig fortræffelig [3]). Hvorvidt en mand som Are frode (i henhold til Flat. I, 194) tör sættes i nogen forbind-

---

1) Dette bevises ved, at Snorres resumerende udtalelse om fremtidige begivenheder genfindes i Flat.; men i den oprindelige saga kan den ikke have stået.

2) Jfr. et udtryk som *þar er höfn sú er þeir kalla þórshöfn.*

3) Ligesom der er topografiske fejl i Eirikss., er der også sådanne i Fær. s. Øerne Skúfey og Dimun er sammenblandede (se Antiq. tidsskrift 1846—48, s. 261—62). I øvrigt er forf.s geografiske kundskaber særdeles gode.

else med sagaens indhold, er yderst tvivlsomt; da Snorre ikke har et ord om Sigmunds deltagelse i Jomsvikingeslaget, kan meddelelsen herom, hvortil der sigtes i Flat., næppe stamme fra Are. Det er heller ikke rimeligt, af andre grunde, at Sigmund har haft noget med den kamp at göre. Der er ingen vers i sagaen, undtagen Tronds lille credo i fornyrðislag (Flat. II, 400; jfr. I. bind 466).

At sagaen er ældre end Snorre, er givet; den er vistnok skreven i begyndelsen af det 13. årh. Med rette har man villet se et kronologisk holdepunkt deri, at der i sagaens slutning nævnes en Einarr og (hans sön?) Skegge, »der for kort tid siden havde været sysselmænd på Færøerne«. I den her nævnte Einarr har man set den E. »sysselmand«, der 1210 bragte Sverres foregivne sön Erlingr til Norge [1]. Så sent som i 1220—30 *(Golther)* kan sagaen dog næppe være skreven, da Snorre har benyttet den.

Forf.s skildring af personer er som sædvanlig fortrinlig. Først er der her en prægtig kvindeskikkelse, Sigmunds hustru Þuríðr, der fik det smukke tilnavn *meginekkja,* der er tro som guld, men stolt og uforsonlig. Af de mandlige karakterer kan særlig fremhæves den ædle Sigmund — hvis karakter bearbejderen dog vistnok har forringet —, hvis kraft aldrig svigter, som er åbenheden og ærligheden selv og en fuldstændig modsætning til Trond i Gata, der er opfyldt af ondskab, list og frækhed. Ikke desto mindre er der, trods alle hans forbrydelser, noget storladent over ham; ikke mindst sympatisk er han, når han kæmper for sine øers selvstændighed mod de norske kongers krav. Hans karakter er gennemført med stor psykologisk konsekvens og sandhed. Hans frænder, de 2 brødre og deres slægtning, lige store skurke alle sammen, er også mesterlig skildrede. Kort sagt, m. h. t. sin personskildring kan sagaen måle sig med de bedste.

4. Jarlasögur, Orkneyingasaga (sögur). Det første af disse navne er vistnok det rigtige (Snorre o. fl.) [2]. Dette

---

[1]) Fms. IX, 196.

[2]) Hkr. II, 214, jfr. 198; jfr. Flat. II, 347, Fms. VI, 45; V, 201; Flat. III, 270; *Orkneyinga sögur* findes i Ól. helg. (1853) i en overskrift s. 90; *saga Orkneyinga jarla* i Fms. I, 196, jfr. *sem segir í æfi þeira* Vatsd. 17; *Orkneyinga jalla þáttr* Flat. II, 55. Derimod findes *Jarlasaga* (sing.) Fsk. 201, hvor B har *sögur*. Navnet er åbenbart dannet i lighed med *Konunga sögur*. Jfr. iøvrigt *Nordals* afhdl. s. 36 f.

værk findes i forskellige membranbrudstykker som AM 325 I, III, 4°; efter det sidste håndskrift, medens det var fuldstændigere, har præsten Magnús Ólafsson til Laufás optaget mange citater i sit lexikon. Hertil slutter sig et brudstykke, skrevet af Ásgeir Jónsson efter en nu tabt membran, AM 332, 4°. Det hele findes så i Flatøbogen II (Olaf d. helliges saga). Endelig haves en dansk oversættelse fra den sidste halvdel af det 16. årh. i Sth. 39 fol. pap., efter 332. Nogle af de nævnte brudstykker går tilbage til o. 1300 og viser ved deres retskrivning endnu længere tilbage (særlig 325 I). Til grund ligger én og samme original. Det hele er sidst og bedst udgivet af *S. Nordal* Orkneyingasaga 1913—16 (jfr. *G. Vigfússon* Icelandic sagas I, London 1887)[1].

Sagaværkets indhold er en fremstilling af Orknøjarlernes historie fra det 9. årh. af, da øerne erobredes af Harald hårfagre, og til o. 1170. Den egenlige slutning findes dog ved Ragnvald jarls død 1158; hvad der står herefter, er kun spredte bemærkninger. Det hele indledes med den mytiske fortælling om Nórr, Górr og Góe og i forbindelse dermed Norges bebyggelse (k. 1—3). Derpå kommer en fortælling om jarlerne til og med Magnus d. hellige (k. 4—52), hvilken sidstes saga fortsættes med k. 57, der består af en jærtegnsliste. Derimod er k. 53—56 og 58 osv. den egenlige Jarlesagas fortsættelse. Af dette afsnit er de dele, der handler om Torfinn Sigurdsson (d. 1064), Magnus d. hellige (d. 1116) og ikke mindst Rögnvald jarl kale de interessanteste. For det meste er sagaens indhold uafladelige indbyrdes stridigheder dels mellem jarlerne selv, dels mellem dem og andre hövdinger (f. ex. Sveinn Ásleifarson der indtager en førsterangs stilling i sagaens sidste del), og endelig handles der om forholdet til de norske konger. På grund af sin åbenbare velunderrettethed i det hele har sagaen en stor historisk betydning.

G. Vigfússon har udtalt, at de enkelte dele ikke alle er lige gamle, samt at k. 4—32 er den ældste del og den del, hvilken navnet Jarlasögur særlig tilkom. Dette er imidlertid — bortset fra

---

[1]) Udgavernes indledn.; *K. Maurer*: Ueber die Ausdr., Anm. 36; Sturl. Proll. xcii—v; *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr., *Meissner*: Strengleikar s. 84—86, *S. Nordal*: Om Orkneyingasaga, Aarb. 1913, *G. Indrebö*: Fagrskinna 103 ff., *H. Gering*: Zs. f. deut. Phil. XLIII, XLVI (jfr. min afhdl. Hist. tidskr. 8 r. IV. bd.), *J. Stefánsson*: The authorship of Orkn.s i Orkney & Shetland Miscellany I (1907).

et par mindre stykkers uvisse ægthed — höjst tvivlsomt. Sagaens fremstilling synes i det hele allevegne at være sig selv lig, undtagen for så vidt som den bliver udførligere og mere detaljeret, jo længere man kommer nedad i tiden, noget, der ikke i mindste måde er påfaldende. Forsåvidt kan der tales om en ujævnhed der har sin rod i overleveringens forskelligartethed *(Nordal)*. Alle de enkelte dele danner en udmærket sammenhæng, hvor overgangene er jævne og naturlige — bortset fra k. 57 (se ovf.) og sådanne ujævnheder, der er opståede ved, at sagaen stykkevis er optagen i Flatøbogens tekst (jfr. forholdet med Færeyingas.). For en oprindelig enhed taler også henvisningen s. 130 til »at alle disse mænd vil senere spille en rolle i sagaen«. Men selv om det ikke alt skulde stamme fra en og samme forfatter (man kunde tænke sig en særskilt Magnus' saga, Ragnvalds saga), er det sikkert, at det hele er dygtig sammenarbejdet og udført efter en ensartet plan. Det er utvetydig klart, at forf. — jeg vil benytte denne betegnelse — helt igennem har benyttet en samling af norske kongesagaer svarende til dem, vi kender i Ágr.—Fsk.—Mork., og gjort uddrag af dem, hvor han fandt det hensigtsmæssigt; jfr. den tydelige henvisning s. 57 *(Ævi Nóregs konunga)*. Vi kan tillige se, at den har været nærbeslægtet med Ágrip, ti i opregningen af de mænd, som her siges at have fulgt Magnus barfod på hans første Vesterhavstog, stemmer sagaen særlig med Ágr.; i andre kilder henføres de til Magnus' sidste tog[1]). Uddragene af dette samlingsværk mærkes tydelig f. ex. k. 4 (Har. hårf.), 8 (Erik blodøkse), 20—21 (Magn. góð., hvortil der ligefrem henvises), 34 (Har. hårdr.), 37 (Magn. berf.), 62 (Har. gill.); s. 260 sigtes der klart til Magnus Erlingssons saga. Denne naturlige tilknytning til Norges historie svarer ganske til den, der findes i den første del af Egilssaga. Fremdeles findes de samme forf.-interesser på flere steder (s. 17 og 95 ff. — en spåmands udtalelser; taler holdes gærne helt igennem). Mod enheden taler ikke Snorres brug af sagaen; han benytter den kun, hvor han mente at behøve det og på de mest afgörende punkter, i Harald hårfagres saga (hvorledes Orknøerne først kom under Norge), i Olaf d. helliges saga (hvorledes dette herredömme hævdedes for bestandig). Efter den tid spillede øerne så godt som ingen rolle for det norske rige og dets storhed. På en analog måde benytter Snorre også Færey. saga.

---

[1]) Jfr. *Nordals* bemærkninger i Aarb. s. 18—19.

Her har vi altså for så vidt en skriftlig kilde at pege på [1]). Det øvrige af sagaen, øernes egen indre historie, beror udelukkende på traditionen og — for det 11. årh.s vedkommende — tillige på skjaldenes, særlig Arnors, draper om Torfinn jarl og Rögnvald Brúsason; senere kommer de (se ovf. 104) antydede digte om Hakon og Magnus. Denne tradition har været udmærket og meget detaljeret, især for tiden efter 1000 (for den foregående tid, det 10. årh., har den derimod været fattig, hvad der jo er ganske naturligt); jo længere man kommer ned, desto rigere bliver den. Hvad særlig Rögnvald jarl kales saga angår, har forf. kunnet benytte samtidige mænds egne meddelelser [2]), foruden at jarlens mange vers her var udmærkede støttepunkter. Traditionen antydes og skimtes mere eller mindre bestemt, ligesom også forskellige beretninger omtales [3]). Der haves ikke ligefremme midler til at prøve traditionens pålidelighed, men dens indre sandsynlighed og fremstillingens præg og art (den hyppige datering af begivenheder) borger for det meddeltes pålidelighed i det hele. I beskrivelsen af Rögnvald jarls jorsalfærd er der indløbet fejl m. h. t. rækkefølgen i begivenhedernes gang, hvilket vel tildels kommer af forf.s ukendskab til Frankrigs geografi (se herom *Gerings* afhdl. og min modafhdl.). Stoffet er indsamlet på selve øerne og kommet direkte derfra, men på Island er sagaen uomtvistelig skreven [4]). Forbindelserne mellem øerne og Island havde fra det 11. årh. af været særdeles levende, og vi kunde opregne en mængde Islændere, der opholdt sig på Orknøerne og som tildels stod i et nöje forhold til orknøske slægter. Således ved vi f. ex., at Arnor jarleskald hyppig var der og var endogså gift med en slægtning af jarlerne selv (jfr. hans tilnavn); at Hallr, der digtede Háttalykill med Rögnvald, længe opholdt sig der; et par andre isl. skjalde er knyttede til samme jarl; en Hallvarðr omtales der (s. 30), Eiríkr (s. 200); som boende der nævnes Bótólfr begla osv. — foruden at orknøske købmænd sikkert ofte har søgt til Island og opholdt sig der. De orknøske begivenheder kunde så-

1) Gentagelsen af Rögnvalds beskrivelse (s. 55, jfr. 41) beror på benyttelsen af en sådan.

2) Jfr. s. 250—51, hvor et öjenvidne anføres.

3) Jfr. s. 111; *fráságn Sveins . . . sögn sumra* s. 189. Særlig er der en mand, Holdboðe, der synes at have spillet en rolle som meddeler (s. 117; jfr. 172, 173), og ikke mindst Sveinn Ásleifarson selv, som *Nordal* har fremhævet.

4) *J. Stefánsson* modsatte opfattelse er ubegrundet og uholdbar.

ledes særdeles let finde vej til Island, for dér, ligesom de norske, osv., at blive samlede til et hele, til en jarlesaga; naturligvis var det hövdingerne her, jarlerne, alt samlede sig om. Forf. er en gejstlig mand, hvad der særlig fremgår af sagaen om Magnus jarl [1]). Hvor han har levet på Island, er umuligt at sige; et udtryk som »sydpå i Byskupstungur« (s. 262) er måske tvivlsomt, da det ikke behøver at være oprindeligt; er det det, må forf. snarest have levet på Nordlandet.

Uagtet forf. er gejstlig, henfalder han ligesålidt som andre til gejstlige deklamationer; hans stil og fremstilling er fuldkommen klassisk og princippet det sædvanlige: jævnt og sandfærdig at fortælle, hvad der er sket og kun dette. Nogen anden ledende grundtanke findes ikke. Skildringerne er meget livlige; navnlig er afsnittet om Rögnvald jarl kale noget af det mest underholdende og kvikke, der er skrevet. Personskildringen er i det hele levende og anskuelig og höjst troværdig; hver karakter er individuel; først og fremmest gælder dette jarlerne; de er dels kraftige og stolte, herskesyge mænd som Torfin, dels humane og rettænkende som Rögnvald og Brúse. Desuden er der udmærkede hövdingeskikkelser som den kraftige Sveinn Ásleifarson; der er kvindekarakterer som den dæmonisk-onde Frakkök. Også mange kulturhistoriske oplysninger af værdi findes i sagaen.

Sagaen er som helhed nedskreven för Snorre skrev sin Heimskringla, altså i hvert fald ikke senere end o. 1220 [2]). Meget ældre end o. 1200 kan den på den anden side ikke være dels på grund af forholdet til det sagaværk om norske konger, der er benyttet, dels på grund af andre omstændigheder som den, at Rögnvald jarl omtales som helgen, hvad han først blev 1192 (s. 316). Omkr. 1200—10 er den rimeligvis forfattet.

Som för bemærket, findes sagaen vistnok for det meste i sin oprindelige skikkelse. Dog er den ikke helt blevet skånet for de sædvanlige afskriver- og bearbejder-ændringer. For ikke at tale om de til k. 32 mekanisk tilföjede vers af Arnor, er k. 45 en frasemæssig, gejstlig og ordrig skildring af Magnus jarl, der er höjst afstikkende og afbryder den rigtige sammenhæng; den findes da

---

1) Dette bestrider *Meissner*, og mener, at det kun er Magnus jarls saga, der er forfattet af en gejstlig; dette er naturligvis muligt.

2) Når der s. 107 henvises til Snorres værk, beror bemærkningen herom på en senere bearbejdelse; henvisningen står i en næsten umulig sammenhæng og afbryder denne på det mest meningsløse.

også et andet sted i den særskilte Magnússaga (I). Indskudt er også et par mindre stykker s. 112; de mangler i den særskilte Magn. s. (II) og er afvigende i stil; det samme gælder den sidste halvdel af k. 51 (s. 119). Ligeledes er stykket om bisp Viljálmr s. 131 et indskud; det er kun en gentagelse af hvad der står s. 121. Endelig er jærtegnskapitlet (k. 57) et på et meget uheldigt sted indsat indskud; hermed hænger slutningen af k. 56 sammen. Også senere lån fra Snorre findes (jfr. *Nordals* afhdl.); et afsnit er måske snarest fra ham istedenfor det oprindelige.

Særlig omtale kræver sagaen om M a g n u s d. h e l l i g e. *G. Vigfússon* mente, at den var af en anden oprindelse end det øvrige. Overgangen til den sker imidlertid på den sædvanlige måde og man mærker ikke nogen egenlig ny begyndelse; heller ikke er stilen afvigende, og indholdet er ikke mere gejstlig-klerikalt end ellers — når bortses fra de enkelte små indskud. Nu er der to særskilte sagaer om Magnus, der også er udgivne i Icelandic sagas. En sammenligning mellem disse viser imidlertid straks den rigtige sammenhæng. Magn. II, for at begynde med denne, er nemlig simpelt hen kun en afskrift af den samme saga som den, der findes i selve Jarlasögur. Det 1. kapitel er kun et uddrag af disse fra sagaen om Torfin af, og er i øvrigt så at sige ordret stemmende med Jarlasögur, dog således, at hvad der her fortælles om Hakon jarl udelades som Magnussaga uvedkommende. Uddraget i 1. kap. forudsætter hele sagaværket, og særsagaen om Magnus er kun en særskilt udgave. Fordi Magnus blev en helgen, har man følt trang til at have h a n s saga for sig selv. Men som sagaen nu foreligger i selve Jarlas., er den atter blevet interpoleret med enkeltheder fra den særskilte saga, der var bleven endel udvidet og forøget med jærtegn, og det er fra den, at k. 57 er hæntet; det findes ved slutningen af Magn. II.

Hvad Magn. I, der findes i et papirhåndskrift (efter den tabte Bæjarbók med Olaf d. helliges saga), angår, er også her forholdet klart. Den er en sammenstøbning af den gamle saga og et oprindelig på latin skrevet *vita* af en »mester Rodbert«; dette er vistnok helt og holdent optaget. Dette vita er en prædikenagtig fremstilling, hvis indhold mere er en gejstlig ordflom og skvalder — tildels af den værste slags — end virkelig historie. Dog nævnes eller i al fald antydes hovedbegivenhederne i jarlens liv. I sammenarbejdelsen gör det nu et overmåde pudsigt indtryk, fra den gamle sagas klassiske stil og fremstilling pludselig at komme ind i de fra

vita optagne svulstige frasekapitler, der stadig veksler med sagaens. Sammenstøbningen er ikke altid ganske heldig; (k. 4, fra Rodbert, nævner på ny Magnus' forældre, uagtet de var nævnede i k. 3). Den gamle saga er helt optagen, dog noget forkortet og med udeladelse af versene; den indledes, ligesom Magn. II, med et kort uddrag af det forudgående i Jarlas. Nogen forøgelse af det positive stof findes ikke, med undtagelse af en meget mistænkelig beretning om et besøg hos kong Henrik i England. Foruden de fra vita hæntede afsnit træder også selve bearbejderens egne betragtninger ualmindelig stærkt frem. K. 31—5 er en jærtegnsliste og deslige. Sagaen giver den oplysning, at Rodbert, der i øvrigt er fuldstændig ukendt, har skrevet vita 20 år efter Magnus' martyrdød (Icel. s. 269). Om dette er rigtigt, kan ikke afgöres, men man skulde tro, der skulde stå »120«. Oversættelsen af den lat. original og istandbringelsen af Magn. I kan i al fald ikke være ældre end det 13 årh. og næppe för fra dets sidste halvdel. Også den oprindelige saga er ikke uden påvirkning fra Magn. I.

Til slutning et par ord om Jarlesagaens første del, k. 1—3, stykket om Norges bebyggelse osv. Disse kapitler er et uddrag af den lille þáttr: *Hversu Nóregr byggðiz* (i Flat.) [1]. Dettes indhold vedkommer ikke det mindste Orknøerne undtagen for så vidt som Eysteinn glumra, jarlernes stamfader, knyttes til de dér omtalte mytisk-sagnhistoriske personer, men Nórs og Górs søgen efter søsteren, samt Norges bebyggelse har intet med den øvrige Jarlesaga som sådan at göre. Denne indledning kan næppe stamme fra den oprindelige forfatter, så meget mindre, som det lærde produkt, der har været dens kilde, næppe selv er så gammelt som fra o. 1200. Ganske vist er eponymen Nórr eller Nóri gammel, ti han findes hos Oddr (og i Hist. Norw.), men her nævnes han uden alt det øvrige påhæng. Jarlesagaen har oprindelig begyndt på en sagamæssig måde, omtrent som k. 4 gör det med Rögnvalds slægtregister til Halfdan d. gamle. De 3 første kapitler er tilsatte for at efterligne den mytiske indledning til Heimskr. og Knytlingasaga. *Nordal* er dog tilböjelig til at antage, at disse 3 kap. stammer fra den oprindelige forf.

I Flatøbogen findes endnu nogle kapitler efter sagaens egenlige slutning, således som denne foreligger i den danske oversættelse (jfr. udg. s. 321). Det er k. 447 slutn., 448—51; de består af et sen-

---

[1] Men er måske mere oprindelig i sin form i Jarlas.

ere tillæg til sagaen, indeholdende forskellige usammenhængende kendsgærninger fra tiden omkr. 1200, der slutter med at omtale Harald jarls død (1206) samt nævne hans sönner, hvoraf den ene siges at være død 1214. Dette tillæg — der indeholder en henvisning til »Katnesingerne« som meddelere s. 324 — er vistnok gammelt og historisk korrekt, men er næppe af sagaens oprindelig forfatter (således også *G. Vigfússon)*.

Når der i Flat. — efter digtet Nóregs konunga tal — endnu følger et kapitel (453): Om biskop Adams indebrænding (i år 1222 s. 329), er også dette et yngre tillæg til alt det øvrige.

---

§ 13.

Sagaer vedrørende Danmark og Sverrig för Snorre.

De til denne gruppe hørende sagaer er ikke mange og tildels ubetydelige; hovedværket angående Danmark tilhører tiden efter Snorre.

1. Jómsvíkingasaga. Denne saga, som i meget vedrører Norge, findes i flere forskellige bearbejdelser. De håndskrifter, der her haves og som falder sammen med bearbejdelserne, er Stockh. mbr. 7, 4°, — udgiven af *G. Cederschiöld* 1875 —, AM 291, 4° — udg. af *C. af Petersens* 1882[1]) — og AM 510, 4° — udg. af samme 1879 —, hvortil endnu kommer Flatøbogens tekst (jfr. Fms.) og endelig Arngr. Jónssons latinske oversættelse efter et tabt håndskrift, udg. af *G. A. Gjessing* 1877. Det ældste af de anførte håndskrifter er 291 fra o. 1275—1300)[2]), hvis retskrivning er temmelig gammel.

Sagaen[3]) handler, som navnet viser, om Jomsvikingerne, deres oprindelse, love og færd, men særlig om den begiven-

---

1) Også udgivet i Fornm. XI.

2) At sætte hds. til tiden 1225—50 kan der ikke være tale om.

3) Jfr. *Maurer*: Ueber die Ausdr. Anm. 21; *G. Vigfússon*: Proll. xci—ii; *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr.; *samme*: Om redaktionerne af Jómsvíkingasaga i Arkiv f. nord. filol. I, samt indledningerne til udgaverne; dr. *Sophia A. Krijn*: De Jómsvíkingasaga 1914; *Hollanders* afhandling i Arkiv XXXIII og *Krijns* sst. XXXIV (Hollanders Genmæle sst. XXXV); *Indrebö*: Fagrskinna 53—80; *H. Hempel*: Die formen der Jómsvíkingasaga, Arkiv XXXIX, 1 ff.

hed, der gjorde dem mest berömte i Norge og på Island, slaget i Hjörungavåg (986, el. 987), da Hakon jarl og Erik for bestandig befriede Norge fra alvorlige angreb fra dansk side — bortset fra Knud d. stores forbigående magt i landet, som han vandt så at sige uden sværdslag.

I 291 og Sth. (og i Arngrims overs.) findes et indledende afsnit af en temmelig selstændig art, så at man her kan sige, at sagaen falder i to dele. Den første del begynder med at omtale Gorm den barnløse og anfører den fabelagtige fortælling om den saksiske greve, der med sin søster avlede et barn, der blev sat ud, Knud den fundne; denne blev taget til sön af Gorm, og hans sön var Gorm d. gamle. Derpå følger fortællingen om denne og Tyra og deres sönner, samt om Haralds forhold til Hakon jarl og Guld-Harald; så kommer fortællingen om kejser Ottos bekendte tog til Danmark, Hakon jarls forsvar af Danevirke og forhold til kong Harald samt dennes krigstog til Norge; der sluttes med en omtale af hans påtænkte tog til Island for at afstraffe Islænderne for deres niddigt.

I 510 mangler dette afsnit; her begynder sagaen med de øvrige håndskrifters 2. afsnit, der handler om Toke og hans 3 sönner, hvoraf en var Palner, Palnatokes fader; der fortælles så om denne og hans forhold til kong Harald og dennes frillesön Sven (tveskæg), samt om, hvorledes Palnatoke grundlægger Jomsborg, stifter Jomsvikingernes samfund og giver dette love. Videre fortælles så om de vigtigste af Jomsvikingerne, deriblandt Sigvalde jarl og så videre lige ned til Jomsvikingeslaget i Hjörungavåg. Vi skal ikke komme nærmere ind på at gengive indholdet.

Med hensyn til spörsmålet om, hvorledes det oprindelige forhold mellem disse to afsnit er, må jeg slutte mig til dem — f. ex. C. af Petersens —, der i det første afsnit ser et yngre tillæg. Det er i og for sig ganske overflødigt og unødvendigt for det sidste, da sagaen jo ikke lader det være kong Harald blåtand, der afstedkom toget til hævn for Hakons færd mod ham. Heller ikke kan Sven tveskæg siges direkte at have bevirket toget. Sammenhængens tråd er derfor i virkeligheden bristet. *G. Storm* har antaget en oprindelig sammenhæng mellem de to dele, således at den første skulde indlede og begrunde den anden [1]). Naturligvis har den, der

---

[1]) *Indrebö* hævder det samme. *Krijn* antager, at den 1. del er udeladt i 510, men at den alligevel ikke hidrører fra den oprindelige forfatter af sagaen. Også *Hempel* antager, at afsnittet er udeladt i 510.

stillede dem sammen, tænkt sig den første del som indledning. Men den løse sammenhæng, der i virkeligheden er tilstede, viser netop, at vi har med en bearbejder at göre. En oprindelig forfatter med klar bevidsthed om, at toget skulde være en følge af det tidligere forhold mellem Norge og Danmark, mellem Hakon jarl og Harald blåtand (hvad det jo ganske sikkert var), vilde have ladet sin fremstilling gå ud på at vise dette ganske anderledes klart og ligefrem, end tilfældet kan siges at være. Hertil kommer, at begyndelsen af 2. del er tydelig en selvstændig sagas sagamæssige begyndelse. Heller ikke er der nogen steds i denne del taget hensyn til den første, og kun for den sidste dels vedkommende passer sagaens navn. Den første del er med andre ord senere tilföjet, ligesom f. ex. de 3 første kapitler i Jarlasögur, efter en kongesagas forbillede. Stoffet dertil er dels hæntet fra gamle folkeminder af uhistorisk art, dels fra et sagaværk, der omtrent har været identisk med det tilsvarende stykke i Olaf Tryggv. s. i Fms. I, k. 61 ff. Her findes en kombination af en latinsk kilde og det æmne, der behandles i sagaens første afsnit [1]. Til grund ligger vistnok Skjöldungasaga eller en bearbejdelse deraf [2]. Endel er mulig hæntet fra Gunnlaugr munks Olafssaga; modsætningen mellem Hakon jarl og Olaf Tryggvason ved Danevirke kunde tyde på dette; det skulde altså være hans fremstilling, der herfra er indkommen i AM 310; jfr. at der til sagaen her utvivlsomt er knyttet kapitler af Gunnlaugs Olafss. (se ovf. s. 399).

Af vigtighed er forholdet mellem de enkelte bearbejdelser. Ved en sammenligning bliver det hurtig klart, at de alle, Sth., 291, 510 og Flat., samt Arngr. Jónssons original, i alt væsenligt repræsenterer en og samme saga, dog således, at Sth. indtager en i visse henseender særlig stilling til de andre, foruden at 510, som anført, helt mangler den første del.

Teksten i 291 og Flat. er i alt væsenligt ens, dog har Flat. adskilligt mere ægte i enkeltheder at opvise. Denne tekst, navnlig som den er i 291, er præget af en vis efterklassisk, kedelig tone; der findes flere steder uhøviske ord [3] (oftere end i Flat.) samt uislandske eller lavfolkelige udtryk (som *tempra, herja uppá,*

---

[1]) Hvad derimod Fms. k. 84 ff. angår, er dette ligefrem en afskrift af Jómsv. s.

[2]) *Krijn* tænker på en „Dansk kongesaga“.

[3]) Som *gás, stjölr, refr* om Sigvalde s. 91.

drabba); sætninger og samtaler er udvidede på en lidet sagamæssig måde. Teksten i 291 er den mindst tiltalende af alle, medens Flat.s er ligesom en grad ældre og bedre, men den forkorter også teksten og låner undertiden fra Sth.s tekst. Arngríms latinske tekst er lidet pålidelig, da han ganske sikkert har forkortet en del og da han, fordi han bragte den i stand for danske læsere, vistnok undertiden har undertrykt noget, der måtte være ubehageligt at læse (f. ex. Fundne-Knuds herkomst). Men der er utvetydige vidnesbyrd om, at hans original har stået på et ældre standpunkt end hine to. Således må det betragtes som givet, at hans fremstilling af Gorms drömme er den ældste [1]. Mulig har dog Arngrímur enkelte steder brugt andre kilder og kombineret dem med sin original; herfra stammer nogle afvigelser, hvorom der kan henvises til *Gjessings* redegörelse i hans fortale s. XI ff.

Overfor disse bearbejdelser (håndskrifter) indtager nu Sth. en ejendommelig stilling, idet den gennemgående er kortere, dog kun i stilen, men ikke med hensyn til det positive indhold, undtagen hvad den sidste del af det første afsnit angår. Uagtet det er klart, at denne bearbejdelse forkorter teksten noget på sine steder, er der dog ingen tvivl om, at det er den, der alt i alt har bevaret den ægte tekst r e n e s t, den tekst, hvoraf Flat.-291 er udvidet med samtaler, betragtninger og forskelligt ordskvalder. Sjælden findes noget mere af reelt indhold i 291, og når det sker, er det uheldig anbragt, som når Erik jarl møder »rødevikingen« Torkel midlang (s. 104—5), der her fremstilles som etslags fredløs, medens han andet steds (s. 109) kaldes jarlens »lendermand«. Flat.s afskriver har set, at dette var meningsløst, han har derfor udeladt stykket om »rødevikingen«, men det har sikkert stået i det fælles grundlag; i Sth. mangler det ganske. Fremstillingen af Knud danaasts død er afvigende i Sth. Her siges han at være omkommen i England på et tog sammen med broderen (dette også hos Arngrímur, der dog nævner Irland) [2]. I 291-Flat. findes en lang historie om, at det er Harald selv, der dræber sin broder osv. Samme fremstilling som i Sth. findes omtrent ordret i Fms. I, Ó. Tr. k. 64 (her står rigtig *Aðalbrigt* som navn på den engelske

---

[1]) Hvad han her siges at have set og hørt i drömme (æblerne om vinteren, hvalpenes gøen i moderlivet) göres i de andre til virkelige syn, som hans svigerfader skal have haft, hvilket bliver langt mindre naturligt.

[2]) Dette har Arngrímur måske selv indsat, fordi Saxo henlægger begivenheden til Dublin.

konge for Sth.s *Aðalsteinn),* og det er uden tvivl denne form, der er oprindeligst. Den anden version er et yngre fabrikat. En hovedafvigelse består i, at der til den udførlige fremstilling i 291, k. 4—5—7 (Hakon—Guld-Harald—Harald gråfeld), i Sth. svarer en ganske kort beretning med en henvisning til *konungabók*. Noget lignende gælder fortællingen om kejser Ottos tog til Danmark; hvad der vidtløftig meddeles herom i 291 findes i Sth. kun lige antydet. Man kunde også være fristet til her at antage, at Sth. havde bevaret den mest ægte tekst, der som sædvanlig var udvidet i de andre, skönt en forkortelse naturligvis ikke er udelukket. Det første er dog vistnok tilfældet. I øvrigt må det siges, at teksten i Sth. er identisk med den i 291-Flat., med enkelte afvigelser, som at Vigfus's vers mangler i 291, men det står i Flat. [1]).

Hvad endelig teksten i 510 angår, er også den i det hele identisk med de andre bearbejdelsers; men den er her overarbejdet og udvidet — foruden på den sædvanlige måde i rent stilistisk henseende og med samtaler — også på andre måder, idet der er optaget forskellige stykker der meget nöje stemmer med Fagrskinna [2]), samt mange vers af Tinds drape om Hakon jarl, Bjarne biskops Jómsvíkingadrápa, og flere andre kilder er benyttede (som Landn. om Gyrðr, Oddr). Angående dette kan henvises til C. af Petersens' fortale (s. VIII, XII—XIV). Desuden findes et par selvstændige tilföjelser, hvis kilde er ukendt (skatmesteren Guðrvíss; jfr. fortalen s. xviii ff.). Disse kombinationer er ikke altid heldige; således lader redaktören Erlingr styre et skib (s. 69), uagtet denne ofres (s. 79) som 7 år gammel [3]).

Til trods for alle disse bearbejdelser er der, som antydet, kun én fælles oprindelig saga; om denne kan vi ved en sammenligning danne os en tilnærmelsesvis forestilling. Den berode på en allerede

---

[1]) Også Sth. er mishandlet ved indskud, således når Bo først siges at være sprungen over bord med sine guldkister efter at have fået såret af Torkel, og bagefter siges at have fået samme sår af Sigmund og atter være sprungen over bord (!). I Flat. er fremstillingen fornuftigere.

[2]) *G. Storm* mener, at disse lån ikke stammer fra Fsk. selv, men fra den ældste sagabearbejdelse, der også skulde være benyttet i Fsk. *Krijn* og *Indrebö* slutter sig til Storm på dette punkt. Dette er muligt rigtigt, skönt bevisførelsen næppe er fyldestgörende. Utvivlsomt rigtigt bliver det, hvis det kunde betragtes som bevisligt, at Fsk. aldrig har været kendt på Island, og dette er vist tilfældet.

[3]) Om den ganske betydningsløse „recension“ i den Adlerstam-Hammarsköld'ske udgave henvises til Petersens' udg. af 510, s. IX, XXIX.

meget broget og forvansket tradition, hvor dog hovedpunkterne m. h. t. toget og slaget fastholdtes. Den oprindelige saga kan ikke være ældre end fra den første fjærdedel af det 13. årh. Den anføres i Knytlingasaga (s. 32) og er altså ældre end o. 1260. Meget ældre end Snorre er den i hvert fald ikke. Men man har åbenbart haft en endnu ældre og kortere form for sagaen (eller beretningen om Jomsvikingeslaget), der både dannede grundlaget for Jómsv. s. og fremstillingen i Fagrsk. og Heimskr. Dette fælles grundlag må gå tilbage til o. 1200. Det er heraf klart, at Jómsv. s. har gennemgået flere udviklingstrin end vistnok nogen anden saga, og stadig er man kommet længere og længere bort fra det oprindelige grundlag.

Æmnet har lange tider igennem haft en særlig tiltrækningskraft; kampen er gjort til genstand for fremstilling både i sang og tale, både i og udenfor Island. I slaget deltog flere Islændere og det er disse, sagaens hovedindhold fra først af hidrører fra: skjalden Tindr, Vigfús Viga-Glúmsson, ofl., hver fra sin kant af landet. At deres fortællinger straks lød noget forskellig, er kun rimeligt; et så vældigt slag kunde ikke overses af én; det var kun enkelttildragelser, der i kamptummelen lod sig af de enkelte deltagere iagttage; endogså den samme begivenhed kunde opfattes forskelligt af to elle flere. Heraf måtte der opstå enkeltfremstillinger i en broget mangfoldighed, hvor modsigelser og afvigelser ikke var udelukkede. Noget lignende mærkes også i beretningerne f. ex. om Stiklestadslaget. Efter som tiden led, blev disse beretninger stadig flere og efterhånden mere uhistoriske; et næsten mystisk skær kom til at indhylle den berömte begivenhed. Deraf fremstillingens karakter i de forskellige bearbejdelser.

For kort at sammenfatte udviklingen var den altså denne: det ældste skriftlige grundlag, udarbejdet o. 1200 efter traditionen i en enkelt egn, findes renest i Fagrsk. og Heimskr.; dette blev o. 1230—50 udvidet og bearbejdet til den saga, som ligger til grund for de eksisterende bearbejdelser. Endnu senere er det første afsnit kommet til (der ikke findes i 510), hovedsagelig i den form, det har i Sth.; i Flat.-291 blev dette atter udvidet. Endelig er det sidste afsnit yderligere blevet udvidet, som sket er i 510.

Nogen bestemt antagelse af, hvor og af hvem sagaen oprindelig er skreven, lader sig ikke opstille. I fremstillingen mærkes en tilböjelighed til at hæve Hakon jarl og Nordmændene på de danskes bekostning. I historisk henseende er sagaen lidet værdifuld,

da man har Fagrsk.-Heimskr.s ældre og bedre fremstilling at holde sig til.

2. Skjöldungasaga. Til et sagaværk med dette navn henviser Snorre[1]) angående det vældige oldtidsslag på Væneren mellem Åle »den oplandske« og kong Adils. Denne således nævnte saga har Snorre sikkert også andre steder benyttet og uddraget (også i sin Edda), uagtet det ikke med fuld sikkerhed lader sig göre at udpege de enkelte stykker. *G. Storm* har herom gjort[2]) den vistnok rigtige bemærkning, at fra Skjöld. er hæntet de afsnit i Yngl. s., der handler om forholdet mellem de svenske konger (Ynglingerne) og de danske (i det mindste delvis, altså f. ex. sagnene om Starkad, Hugleik og Hake, Ingjald og Ivar vidfadme). Stykket om Ivar vidfadme (Fas. I, 363—88) og Bråvallaslaget går uden tvivl tilbage til denne saga, men er ingen direkte eller nöjagtig afskrift deraf. Dette findes nu udgivet sammen med Knytlingas. i den nye udgave af denne, og kaldes Sögubrot af fornkonungum. At kong Rolfs saga beror på Skjöld. og ligeledes Ragnar lodbroks saga, er i og for sig sandsynligt[3]).

Alt dette bekræftes ved, at det væsenligste indhold af Skjöld. kendes fra *Arngrímur Jónssons* Supplementum hist. Norw., der indeholder (på latin) uddrag af den eller beretninger om de mytiske eller forhistoriske konger i Danmark ɔ: fra og med Skjold, slægtens stamfader og eponym, til Gorm d. gamle. Vi ser heraf, at sagaen har været et sidestykke til Ynglingasaga. Ligesom denne udgör indledningen til de historiske norske kongers saga, ligger det nær nok at antage, at Skjöld. også har dannet indledningen til et lignende værk om de danske konger; der kunde da kun være tale om Knytlingasaga (jfr. *G. Vigfússon* Sturl. Proll. lxxxviii ff.). Denne sagas nuværende begyndelse er også sådan, at den bestemt forudsætter en indledning (i det mindste en Gorm d. gamles saga). Knytlingasaga er imidlertid yngre end Snorre og kan således ikke fra først af have hørt sammen med Skjöld., der må have bestået som en saga for sig og være skreven omkr. 1200.

Det er et stort tab, at denne saga ikke mere findes i dens op-

---

1) „Om denne kamp fortælles vidtløftig i Skj. s.“ Hkr. I, 56. Jfr. S*kjöldungabók* i Sth. mbr. 2, 4⁰ (Óláfss. helg. 1853 s. XLVII).

2) Sn. Sturl. Hist. skr. s. 66.

3) At derimod den af Snorre nævnte saga om Sigurd hjort skulde have stået i Skjöld. (Storm), forekommer tvivlsomt.

rindelige skikkelse. Nogen trøst er det, at vi har Arngríms uddrag; det er udgivet af *A. Olrik* i Aarbøger f. nord. Oldkh. og Hist. 1894. Her påvises, at der må have været en ældre saga — benyttet bl. a. af Snorre — samt en yngre, der har været en bearbejdelse af den gamle, og det er denne, der har udgjort indledningen til Knytl. s. og hvoraf stykker haves i Sögubrot; det antages, at den gamle saga har sluttet med et afsnit om Ragnarssönnerne, altså ved overgangen til den historiske tid. Denne saga har — i modsætning til Saxos fremstilling — særlig karakteriseret sig ved en udførlig beretning om ættefejder (jfr. de isl. slægtsagaer) dels mellem Skjoldungerne indbyrdes, dels mellem dem og de svenske konger [1]).

Arngríms fremstilling må benyttes med varsomhed, da han åbenbart har benyttet flere kilder på engang. I øvrigt kan vi ikke her komme ind på enkeltheder; i det hele og store kan der henvises til A. Olriks afhandling.

Til det foranstående kan endnu föjes, at Snorre (i Heimskr. III, 39) nævner en »saga om K n u d d. g a m l e« *(Knútssaga* i cod. Fris.). Efter dette må altså en saga om kong Knud d. store forudsættes för Snorres tid. Tilværelsen af en sådan er da også ganske rimelig, så mange Islændere som der opholdt sig hos ham. Denne saga må desværre betragtes som tabt, da den saga, der indeholdes i Knytlingasaga, sikkert ikke er identisk med den. Den er rimeligvis benyttet i Hkr. og Fsk.; fra den stammer formodenlig beretningen om Knud og Ulv jarl m. m.

3. Hvad S v e r r i g s historie angår, har man ikke haft nogen sammenhængende fremstilling. Der har eksisteret en kongerække (se Arngr. Jónsson i fortalen til hans Supplementum). Der findes stykker om og vedrørende Sverrig i forskellige kongesagaer; men disse afsnit, der omtrent alle angår forholdet mellem Norge og Sverrig, er sikkert ikke uddrag af en længere saga om de svenske konger, men har fra først af udgjort dele af de norske kongers sagaer (f. ex. hele Friðgerðarsaga i Olaf d. helliges s. osv.). Snorres beskrivelse af Sverrig hidrører uden tvivl fra ham selv. — Hvad der i slutningen af kong Heiðreks saga findes om svenske konger er dels uddrag af kongesagaerne — der nævnes —, d. v. s. Heimskr., dels af Skjöldungasaga, i forbindelse med en benyttelse af den svenske kongeliste. Denne slutter med Filippús Hallsteinsson, d.

---

1) Jfr. *A. Olrik*: Arkiv f. nord. Filol. XIV, 62—65.

1118; derfor har *H. Schück* (i Arkiv f. nord. fil. XII) søgt at knytte hele stykket i Heiðr. s. til Are frode, hvad der dog sikkert ikke er rigtigt (se ovf. s. 352). I dette stykke dvæles der særlig ved Inge Stenkelsson; hvad der fortælles om ham, beror vistnok på den mundtlige tradition, der hidrører fra en af de Islændere, der i hans tid opholdt sig i Sverrig, f. ex. Markús Skeggjason (jfr. Schück).

---

§ 14.

Styrmer Kárason hinn fróði.

Om denne mands liv vides meget lidet. Hans faders navn kendes kun fra den gamle lovsigemandsrække [1]) og en måldage [2]). Af det forholdsvis sjældne navn har man villet slutte, at Styrmer har hørt til Gilsbakkamændenes slægt [3]). Det første, vi hører om ham, er, at han beklædte lovsigemandsembedet første gang 1210—14 — og anden gang 1232—35. Derefter var han prior i Viðøkloster til sin død 20. febr. 1245 [4]). I en række af år var Styrmer knyttet til Snorre Sturluson og har i en længere tid opholdt sig hos ham i Reykjaholt; således siges han ved år 1228 [5]) at være sendt af Snorre for på hans vegne at slutte fred *(grið)* med Sturla Sigvatsson; ved den lejlighed var det ham, lovkyndig som han måtte være, der fremsagde det höjtidelige gridformular. To år senere lod Snorre Styrmer »ride (til altinget) med lovsigemandsembedet« [6]) (fungere som lovsigemand). Endelig hedder det [7]), at Styrmer har optegnet

---

1) Ldn. 348; Ups. Edda Dipl. Isl. I, 501.

2) Dipl. Isl. I, 496.

3) *J. Sigurðsson*: Safn II, 27. — Når *H. Þorsteinsson* i sin nedenfor anførte afhdl. har antaget, at Styrmer var en sön af ábbed Kárí Runólfsson på Þingeyrar og at han er blevet opdraget her og her har fået sine historiske interesser og grundlagt sin viden, er denne antagelse, så lokkende den end kunde synes, kun en formodning og intet andet, og den bliver ikke rimeligere ved, at andre formodninger grundes på den.

4) Isl. Árt. skr. s. 23 (*Styrmer prestr canoki* kaldes han her) 84, jfr. 88, Dipl. Isl. I, 513.

5) Sturl. I, 397.

6) Sst. 421.

7) Sst. 540.

»Snorre folgsnarjarls [1]) (ɔ: den hemmelige jarls) dødsdag«. Det er vistnok alt, hvad vi får at vide om ham. Han kaldes både præst, kannik og prior, og næsten altid »den frode«; han er overhovedet den sidste med det tilnavn. Det viser, at han har været höjt anset for sin historiske lærdom, og det er da naturligvis også hans betydning for den historiske litteratur, vi her har at undersøge. Hvorvidt samværet med Snorre har haft nogen betydning for hans udvikling, er usikkert; alt taler for, at så ikke har været. Styrmer var sikkert ældre end Snorre og har måske allerede været færdig med sine skrifter, för han kom i nærmere forbindelse med ham.

Styrmer [2]) har uden tvivl været en flittig mand; hans navn er, som vi allerede i det foregående oftere har set, knyttet til forskellige skrifter. Hans virksomhed angår dels islandske sagaværker, dels de norske kongers sagaer.

I. Det hedder da for det første i Haukr Erlendssons bekendte meddelelse [3]), at han (Haukr) har skrevet sin bog om landnam efter to bøger, hvoraf »Styrmer d. frode havde skrevet« den ene (jfr. ovf. 578). Da det tillige oplyses, at indholdet af Styrmers Landnámabók for störste delen stemte med Sturlas bog, og da denne umulig kan have været en afskrift af Styrmers, må de bægge have berot på en ældre original (jfr. ovf.). Der er således ikke tale om, at Styrmer er den egenlige forfatter til Landnáma. Ved en sammenligning mellem teksterne finder man hvori Styrmers virksomhed har bestået. Han har da til grundteksten tilföjet og i den indsat bemærkninger om historiske tildragelser i oldtiden (landnamstiden), en hel del antikvarisk-topografiske og personalhistoriske oplysninger; endelig har han udvidet teksten med tillæg af legendeagtige omløbstraditioner. Alle disse tillæg angår nærmest det sydvestlige land, netop Styrmers hjemstavn. Om alt dette kan der i øvrigt henvises til fortalen

---

1) Hentydning til, at Skule jarl skal have gjort Snorre til sin jarl eller lovet ham jarletitlen; se ndf.

2) *K. Maurer*: Ueber die Ausdr. Anm. 10, 19—20; *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. lxxxi—ii; *Jón Sigurðsson*: Dipl. Isl. I, Safn til sögu Isl. II, 27; *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist. skr. k. 8, s. 37 ff.; Otte brudstykker 1893; *H. Þorsteinsson* i Skírnir 1912, og fremfor alt *S. Nordal*: Om Olaf d. helliges saga 1914, særlig s. 69—133.

3) Hauksbók s. 124.

til særudgaven af Landnáma. Man har betragtet det som afgjort, at Styrmers bearbejdelse var gået tabt som helhed; men den foretagne nye undersøgelse af den såkaldte »yngre Melabók« (AM 106 og 112) synes at godtgöre, at vi netop i dette håndskrift har Styrmers bearbejdelse, men udvidet med forskellige tillæg af den, der tilföjede Melarfamiljens slægtregistre, jfr. ovf. Når vi nu ser på de tillæg der vistnok hidrører fra Styrmer, forstår vi så godt, hvorfor han har fået sit tilnavn. Han har åbenbart kendt og samlet en mængde historiske (eller halvhistoriske) overleveringer, der endnu levede i folkemunde, og dem har han stukket ind i den oprindelige Landnáma, hvor han fandt det passende. Hvorvidt de svarede til værkets oprindelige og ægte historiske karakter, var ham åbenbart ligegyldigt; denne side af sagen havde han meget ringe sans for; for ham galdt det — som for så mange senere — at samle og bogføre. Vi lærer allerede her i Styrmer at kende en mand med levende interesse for historie, særlig personalhistorie, en flittig og hæderlig samler, der ikke gör forskel på historie og legende, d. v. s. en ukritisk og lettroende og vistnok noget pedantisk lærd. Dette billede vil i det følgende yderligere blive bekræftet.

Til de nævnte Landn.-udvidelser slutter sig en bemærkning som den, der findes i H a r ð a r s a g a (Ísl. s. II, 117—18), at Hörðr i tre henseender skulde have udmærket sig fremfor andre; den siges at hidrøre fra Styrmer.

II. Dernæst sættes Styrmer i forbindelse med S v e r r i s-s a g a. Vi har i det foregående (se Karl Jónsson) behandlet denne og hævdet, at den må være én mands arbejde fra først til sidst, med fradrag af enkelte mindre indskud. I Flatøbogens fortale hedder det, at »Styrmer præst d. frode skrev [sin bog] efter d e n bog« ɔ: abbed Karls original. Udtrykket er temlig tydeligt og betyder ikke andet, end at Styrmer — ligesom ved Landnáma — har taget en afskrift af Karls sagaværk, der i og for sig var så detaljeret, at der ikke var meget at tilföje. Styrmer har heller ikke kunnet bearbejde sagaen i nogen nævneværdig grad (langt lettere var det jo med et værk som Ldn.). Der lader sig dog vistnok påpege enkelte mindre stykker, der vistnok hidrører fra ham; således det lange slægtregister helt op til Adam i den nævnte fortale, den legendariske dröm i k. 2, et stykke i k. 56 (Fms. s. 141) om, hvorledes Sverre under slaget skal have løftet hænderne til himlen og messet en sekvencia, sammenligningen mellem Sverre og hans

fader i sagaens slutning osv. (jfr. ovf. s. 377, 382 og *Maurer*), foruden enkelte fraseologiske enkeltheder [1]).

III. Endelig er det Olaf den helliges saga, som Styrmers navn og det i en særlig grad er knyttet til. Dette sker først og fremmest i og ved det tillæg til Olafssagaen, som findes i Flatøbogen mellem Hakon d. gamles saga og sagaen om Magnus d. gode-Harald; det indledes således: »Disse småartikler, som her er samlede, står i selve den livssaga om kong Olaf d. hellige Haraldsson, som Styrmer præst d. frode har sat sammen [2]). Herefter følger 11 kapitler, der genfindes i den legendariske Olafssaga, med undtagelse af k. 1, 4 (af erotisk art), 5 første halvdel, 8 (om Sigvatr), 9 tildels, 10 (Olaf som færgemand ved Nidelven). Teksten er desuden noget anderledes hist og her end i leg. s. Det er allerede heraf klart, at leg. s. (jfr. ovfr. 609—10) ikke helt er identisk med Styrmers bog. Derimod er det tydeligt, at det er Ældste saga, eller en bearbejdelse af denne, som Styrmer har lagt til grund for sin bearbejdelse og afskrevet. Han har som sædvanlig åbenbart udvidet grundteksten og tilföjet forskellige legender og omløbstraditioner.

Til Styrmers saga findes der bestemte hentydninger [3]), og der lader sig med nogenlunde sikkerhed udpege stykker, der har tilhørt Styrmers skrift. *Nordal* har i sin bog med stor grundighed og skarpsind søgt at påvise, hvilke stykker i Olafssagaens forskellige håndskrifter hidrører fra Styrme (se især s. 89 ff); i det hele og store har Nordal truffet det rigtige, selvom der i enkelte tilfælde kan være tvivl. Han har også utvivlsomt ret i at antage, at de ikke alle (bortset fra de 11 artikler i Flat.) nu findes i den oprindelige form — på grund af skriveres og bearbejderes lyst til ændringer både af den ene og den anden art. Hans resultat er (jfr. ovf. om Ældre saga), at Styrmers bog ikke direkte beror på Ældste saga men på en omarbejdelse af denne, hvorfra også den legendariske Olafssaga stammer. Alle disse stykker bærer et ret ensartet

---

1) Når *H. Þorsteinsson* antager, at Styrmer og Karl bægge i forening har skrevet den sidste del af sagaen (og Styrmer måske mest deraf), er dette grebet ud af luften, ligesom Styrmers ophold på Tingöre overhovedet kun er en løs formodning.

2) Flat. III, 237—48.

3) Således når det i Flat. II, 67 (Fms. V, 170) hedder, at Olaf d. hellige fangede 11 konger på engang „som Styrmer regner i sin bog"; jfr. Emundarþáttr (Fms. V, 268), hvor der ved fejlskrift står IX f. XI.

præg og vidner om Styrmers forfatterpersonlighed og interesser (gejstlig svulst, legender, taler og vidtløftighed). Han ses heller ikke her at have haft sans for et sagaværks oprindelige faste form og gode sammensætning, men bryder atter og atter de gode gamle sagaprincipper.

Når Styrmer har skrevet sin saga eller foretaget sin bearbejdelse, er næppe muligt med fuld vished at sige. Mellem o. 1210 og 1240 må den være skreven, og snarest för 1220 eller för Snorre skrev sin udførlige saga om Olaf; det er ikke rimeligt, at Styrmer vilde have foretaget en sådan bearbejdelse efter at Snorre havde skrevet; dernæst har Snorre vistnok benyttet hans bearbejdelse; som kronologisk mellemled mellem Ældste saga og Snorre bliver den fuldt forståelig [1].

I det hele og store er Styrmers historiske virksomhed af en lidet tiltalende art. Egenlig historisk f o r f a t t e r er han åbenbart ikke. Han så at sige indleder det bearbejdelsestidsrum, der navnlig efter midten af det 13. årh. fremtræder så stærkt og hvis frugter vi så mange gange har haft og vil få lejlighed til at iagttage — ofte til liden glæde for os. Hans sagabearbejdelser vidner kun om de antikvarisk-kompilatoriske interesser, for hvilke mængden, men ikke kvaliteten har störst betydning. Flere historiske træk og småfortællinger er ganske vist herved blevne bevarede for efterverdenen, og som vi på en måde er taknemlige for, men hvor meget af dem vilde vi dog ikke gærne have undværet for at have de oprindelige værker i deres ægte form. — Styrmers s t i l er kedelig; den er ordrig og svulstig og minder om den med ham åndsbeslægtede Gunnlaugr; en stærk brug af adjektiver og en ophobning af bogstavrimende ord gör den hverken mere levende eller tiltalende; og hertil kommer så en kedelig religiøs tone.

Det er yderlighederne, der i årene 1220—30 mødes i Reykjaholt, hvor Snorre og Styrmer sidder side om side: ånden og åndløsheden, kritikkens fineste skarphed og den absolute mangel på alt, hvad der hedder kritik, det skarpsindige helhedssyn og indskrænkning af stoffet på den ene, den talentløse ophobning af stof uden grænser og uden nogen bærende samlingstanke på den anden side. Noget mere uligt end de to mænd kan næppe nævnes. Det er underligt at tænke sig, at den enes navn står den andens så nær.

---

1) *H. Þorsteinsson* har uden al kildehjemmel søgt at hævde Styrmers forfatterskab til andre sagaværker. Det er ganske ørkesløst at komme ind på en drøftelse heraf.

§ 15.

Snorre Sturluson.

Denne mand tilhørte gode, gamle islandske slægter [1]). En af hans forfædre var Snorre gode; dog er det ikke sikkert, at det er hans navn, Snorre har fået, da hans faders oldefader også hed Snorre (Jörundarson). Snorres fader var den bekendte kraftige og stridbare hövding, Sturla Þórðarson — hvis saga ovfr. er omtalt; hans moder var Guðný Böðvarsdóttir, »Sturlungemoderen«, af Markus Skeggjasons slægt. Snorre, der er født 1179 [2]), kom 3 år

---

1) Jfr. Tab. II i Isl. s. I, 1843.

2) Se herom *Nordal* Sn. St. s. 1. — Om Snorre haves flere afhandlinger og biografier, f. eks. *F. Jónsson*: Vita i Tom. I af Hkr. jfr. *Schiönings* fortale sst.; *F. Magnussen* i Skand. litt. Selsk. Skr. 19; *Munch*: N. f. H. III; *Maurer*: Über die Ausdr. Anm. 22—23, jfr. 24—26, 32; Safn til sögu Isl. II, 28—29; jfr. Sturla Þórðarsons biografi sst. I; *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. § 14—15; *Boesen*: Sn. Sturlason i Kulturhist. personligheder II; *S. Nordal*: Snorri Sturluson 1920 (jfr. afhdl. i Skírnir 1916); *Fr. Paasche*: Snorre Sturlason og Sturlungerne 1922. Hovedkilderne er: Sturlunga I, Hákonars. gamla, Isl. annaler, jfr. Dipl. Isl. I og Biskupas. Her skal under ét anføres de vigtigste af de mange afhandlinger, der vedrører Snorres værker, især Heimskringla, selv om de ikke alle tager direkte sigte på Snorre som forfatter: *A. Heusler*: Die gelehrte urgeschichte im altisl. schrifttum 1908; *R. Meyer*: Snorri als mythograph, Arkiv XXVIII; *B. Salin*: Aserne i Hkr., Festskr. til Montelius 1903; *B. Nerman*: Sverikes hedna litteratur 1913 samt hans forskellige afhandlinger om gravhöjene ved Upsala og Ottarshögen (1913. 1917), om Rögnvald heíðumhár i Maal og Minne 1914; *H. Gjessing*: Sn. St.s arkeologiske kundskap, Oldtiden III; *S. A. Sörensen*: Det gamle Skiringssal 1900, Kongshaugen og Olaf Geírstaðaalfs haug 1902; *A. Kjær*: Hvad var Skíringssalr?, NHist. tidsskr. 4 r. I; *S. Bugge*: Mytiske sagn om Halvdan svarte og Harald hårfagre, Arkiv XVI; *H. Koht*: Småting fra Halvdan svartes og Harald hårfagres sagaer, NHist. tidsskr. 4 r. II; *Y. Nielsen*: Slaget i Hafrsfjorden 1906, Snæfridssagnet, Afhdl. viede S. Bugges minde, 1908, Studier over Har. hårfagres historie, NHist. tidsskr. 4 r. IV; *A. Bugge*: Harald hårfagres løfte, Edda VII; *R. K. Brynildsen*: Hakon d. gode som missionskonge, NHist. tidsskr. 5 r. IV, Om tidsregningen i Olav d. helliges historie, 1916; *A. Bugge*: Sandhed og digt om Olav Tryggvason, Aarbb. 1910; *Y. Nielsen*: Nesjar, NHist. tidsskr. 4 r. V; *A. Kjær*: Nesjar og Nesit, 1907; flere afhdl. ang. Olaf d. helliges saga af *O. A. Johnsen*, NHist. tidsskr. 5 r. III (Friðgerðarsaga), Edda VI, Hist. tidsskr. 5 r. IV, Videnskabernes Selsk. skr. 1916; *B. Nerman* i Fornvännen 1917; *Åkerblom*: Sv. Hist. tidsskr. XIX; *Schirmer* i Fornminnesforen. Årsberetn. 1903; *S. Lindquist* i Fornvännen 1920; *Fr. Paasche*: Hkrs. Olavssaga, Komposition, Stil, Karaktertegning, Edda VI; *N. Beckman*: Torgny lagman, Edda IX, jfr. *B. Nerman* i Arkiv XXXII og *J. Jonsson*

gammel til Odde til opfostring hos landets mægtigste og anseteste mand, Sæmund frodes sönnesön, Jon Loptsson (d. 1197; jfr. ovf. s. 550). Om hans barndom og opvækst findes intet som helst i kilderne. Man har for længe siden udtalt, at hans ophold i Odde må have haft en afgörende betydning for ham og hans åndsudvikling. Intet er heller rimeligere, ti Odde var i det 12. årh. et af litteraturens og studiernes hovedsæder på Island. Her kan Snorre have stiftet bekendtskab med Sæmunds skrift om de norske konger, hvad enten han forstod latin eller ej; ligeledes kan han her have lært Ares bøger at kende. At Snorre har fået nogen gejstlig uddannelse er mere end tvivlsomt; da han overhovedet aldrig viser noget som helst direkte kendskab til latin, må det antages, at han slet ikke har kunnet det sprog; at han bruger den latinske udtryksmåde i dateringer, beviser intet som helst; de er direkte hæntede fra hans originaler, og de kan være uforandret gået over i de afskrifter af disse, han lod foretage, men derfor kan han godt have forstået deres betydning [1]). Derimod er det tilladt at antage, at Snorre i Odde har tilegnet sig datidens geografiske kundskaber, sat sig ind i Islands ældre historie, samt i forbindelse dermed fået indsigt i de islandske love.

Da Snorres fosterfader døde, var han 18 år gammel [2]); han stod på overgangen til en selvstændig stilling og virksomhed. Man måtte begynde at tænke på hans fremtid, og det så meget mere som han var uden formue; fædrenearven havde moderen forødt. Da var det, at hans ældre broder Þórðr og hans fosterbroder Sæmund, Jons sön, trådte til og på hans vegne fride til Herdis, datter af den hovedrige præst Berse på Borg. Giftermålet kom i stand 1199; det var åbenbart et ret og slet fornuftgiftermål, vistnok uden tilböjelighed på nogen af siderne. De nygifte opholdt sig den første tid (1199—1200) i Odde; efter Berses død 1201

---

sst. XXXIV; *S. Nordal:* Om Olaf d. helliges saga, 1914 (et hovedværk); *H. Koht*: Hadlandssagnene, Edda XI (1919) — foruden de ældre skrifter og afhdl.: *P. E. Müller*: Sagabibliothek III, Om kilderne til Snorres Hkr., Vidensk. Selsk. afhdl. 1824; *G. A. Gjessing*: Kongesagaens fremvæxt I—II; og frem for alt *G. Storm*: Snorre Sturlassöns Historieskrivning 1873, jfr. Arkiv I. Se iøvrigt *Möbius'* fortegnelser over litteraturhistoriske arbejder, indledninger til udgaver og oversættelser.

1) Heller ingen betydning har et ord som *processio* (*-onem*); *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr. 77—78.

2) Sturl. I, 241.

flyttede de til Borg, hvor Snorre bode, indtil han vistnok i året 1206 erhværvede gården Reykjaholt (i den nordre Reykjardal). Herdis har vistnok ikke fulgt ham til den nye bopæl, men er bleven boende på sin fædrenegård, og rimeligvis er deres ægteskabelige samliv dermed faktisk afsluttet; de havde to börn, der bægge er født för 1206. På Borg døde Herdis 1233. Vi savner alle oplysninger om forholdet mellem ægtefolkene, og man har ikke den fjærneste grund til at rette nogen bebrejdelse mod Snorre; har der været kølighed eller ligegyldighed til stede mellem dem, kan det lige så vel have været hendes som hans skyld. Også må man se forholdet i belysning af tidens tilstande og opfattelse af forbindelsen mellem mand og kvinde. Men et er sikkert, at forbindelsen med Herdis lagde den første grund til Snorres magt og anseelse, der dog navnlig først for alvor mærkes efter erhværvelsen af Reykjaholt. Det varede ikke længe, för han fik lejlighed til at optræde i kraft af sin stilling, så meget mere som han fik en del af et godord af sin farbroder. Allerede mens han var i Odde, havde han deltaget i forberedelserne til en sag mod en sydlandsk hövding, men dette havde han gjort på Sæmunds vegne (Sturl. I, 242). Da han bode på Borg, kom han i strid med nogle orknøske købmænd, som han behandlede meget hårdt (St. I, 273—74), ja han siges at have sendt 3 stimænd ud på dem, og det, uagtet de havde fået tilflugtsted på Odde. Vi ser heri et vist uklogt, ungdommeligt overmod og lyst til at vise sin vælde; Snorre høstede heller ingen ære af sagen. At han til en vis grad i det mindste har været i sin formelle ret, kan næppe betvivles, men vi savner sikre efterretninger om sagens sande sammenhæng. Rimeligvis har dog Snorre allerede heraf draget en nyttig lære m. h. t. sin fremtidige optræden, således som denne skildres os. Efter at Snorre — efter flytningen til Reykjaholt — havde fået som gave en del af et godord på Nordlandet (Eyvellingagoðorð; St. I, 275), var hans magt grundet for bestandig. För havde han fået det halve Lundarmannagodord. »Han blev da en stor hövding, ti han manglede ikke penge; han var også en meget driftig mand *(fjárgæzlumaðr)*; han var meget »mangesindet (ɔ: ustadig i forhold til kvinder) og fik börn med flere kvinder end Herdis« hedder det i sagaen (St. I, 274, hvor hans börn opregnes); bortset fra det sidste giver denne beskrivelse os en træffende betegnelse af Snorre som den praktiskdygtige landmand og bestyrer, der sikkert har taget virksom del i driften af sine gårde.

I de følgende år til 1214 hører vi i det hele kun lidt om Snorre. Sammen med andre hövdinger deltog han i toget til Holar 1209 mod biskop Gudmund; Snorre havde ham hos sig den følgende vinter og behandlede ham godt og ærbødigt [1]) (jfr. ovf. 86); på dette tog hedder det udtrykkelig om Snorre, at han gav en gejstlig livet (St. I, 285 ff). På grund af dette tog blev han ligesom de andre hövdinger af erkebispen opfordret til at rejse til Norge, men han brød sig, og med rette, intet om denne »udstævning«. Heller ikke de fleste af de andre efterkom befalingen. — I nogle stridigheder (St. I, 320—21), der opstod mellem Midfjordsmændene og Vididalsmændene, undlod Snorre at tage parti (»han vilde ikke forøge striden«), men søgte — han var jo godordsmand dér — at stifte fred, det kom til kamp men det lykkedes ham at udvirke et forlig mellem de stridende parter, og han dömte dem imellem. Dette viser Snorres fredelige sind. Desuagtet kunde han selvfølgelig meget godt optræde med kraft og bestemthed, når det galdt at værne om hans eller hans mænds formentlige ære og selvstændighed; således f. ex. engang da en ubetydelig hændelse på altinget (o. 1212; St. I, 325—27) nær havde bevirket en åben kamp mellem ham og Sæmund i Odde. Her kom Snorre imidlertid til kort, uden at der falder nogen skygge på hans karakter; det var ikke første gang, at man kæmpede, eller at det truede med kamp på altinget. Derimod er Snorres optræden i en anden sag, hvor han søgte at oprette nederlaget (St. I, 327), mindre hædrende for ham. Det var en afdød kones arv, det drejede sig om. Snorre skaffede en ukendt arving til veje; det kom til et forlig, og han, hedder det, havde ære af sagen. I hvert fald er det vist, at det ikke var for at berige sig selv, at Snorre tog sig af sagen.

Ved dette tidspunkt er det, at sagaen siger om Snorre, »at han blev en god skjald«, d. v. s. at han nu for alvor begyndte at digte; som sådan var han også nu kendt i Norge, eftersom Hakon jarl galinn (d. 1214) indbød ham til at besøge sig (se ovf.). Det hedder fremdeles, at Snorre »var meget kunstfærdig m. h. t. sine hænders brug og forstod sig godt på at foresige, hvad der skulde gøres«.

Vi ser altså Snorre nu som manden med de fremragende ævner, som den dygtige skjald, hvis ry farer over havet, som den udmærkede økonom og praktiske mand. Det undrer os ikke, at han ansås for moden til at opnå den höjeste værdighed i landet, lovsigemands-

---

[1]) Det må erindres, at Sturla, Snorres fader, først var gift med biskop Gudmunds faster, Ingibjörg.

embedet. Han beklædte dette første gang i 4 år (1215—18; Safn II, 28), men hans virksomhed kendes ikke; disse år var meget fredelige.

Så er det, at Snorre får sit ønske opfyldt, at rejse til Norge. 1218—20 er han udenlands (St. I 331, 339—41 [1]); han opnår Skule jarls og kong Hakons gunst og nød stor anseelse, og dog skulde denne rejse blive skæbnesvanger for ham. Forholdet mellem Nordmænd og Islændere var i de år ikke godt. Páll Sæmundsson fra Odde var druknet i Norge 1216; faderen beskyldte Nordmændene for at have forårsaget hans død; til hævn havde han frataget nogle Bergenske købmænd endel gods, hvad der førte til gensidige manddrab. I Norge var stemningen meget ophidset og det i den grad, at Skule allerede forberedte et formeligt krigstog til Island, tiltrods for manges betænkeligheder. Snorre var en af de ivrigste til at fraråde det; for helt at forpurre toget, fattede han den beslutning at love at virke for, at landet uden blodsudgydelse underkastede sig den norske konge. Hermed lod man sig nöje, man opgav toget, og kongen gjorde Snorre, der för var bleven udnævnt til skutilsvend, til sin »lendermand«; heri lå, at han skulde komme til at styre det »land«, der underkastede sig kongen. Snorre havde foreløbig opnået, hvad han vilde, og reddet sit fædreland. Det løfte, han havde givet den norske konge, tænkte han vist nok fra første færd af ikke på at holde; han har sikkert aldrig et öjeblik i virkeligheden tænkt på at ville forråde sit fædreland, og han gjorde aldrig det mindste forsøg derpå. Fra et islandsk standpunkt og fra datidens moral var dette en patriotisk og nærmest rosværdig handling, en pia fraus, der var på sin plads. At kong Hakon derimod bagefter betragtede Snorres færd med andre og alt andet end milde öjne, er fuldt forståeligt. Han måtte føle sig stærkt krænket og skuffet, og han var ikke den, der glemte krænkelser eller sine mål. Forholdet mellem Hakon og Snorre har vistnok aldrig været synderlig varmt, kun formelt venskabeligt. Kongen var jo også ganske ung, kun 14 år. Anderledes var forholdet til Skule, i hvis hus Snorre opholdt sig bægge vintre; det ses at have været ligefrem hjærteligt; Snorre forfattede mange digte om Skule, og denne får sin rigelige broderpart af lovordene i Háttatal. Snorre skulde sende sin sön til kongen som gidsel; dette, der nærmest kun var en formsag, skete i 1221 [2]).

---

[1]) Jfr. Fms. IX, 292—6, Dipl. Isl. I, 603 ff.

[2]) Om Snorres rejse og Norges-ophold kan henvises til min afhdl. i No. Hist. tidsskr. 5. r. V. Under den besøgte han Askel lagmand i Vester-Götland og hans hustru Kristin, Hakon galins enke.

Da Snorre kom hjem, blev han ikke godt modtagen; rygtet var gået forud og havde fortalt om, hvad han skulde have lovet kongen; hvad der også bidrog til at stille ham i et dårligt lys hos hans landsmænd var de mange og prægtige gaver, han havde modtaget. Navnlig var det den unge hövding Björn Torvaldsson, Gissurs halvbroder, der var forbitret på Snorre; det var hans svigerfader, de norske købmænd havde dræbt. Man hånede Snorre og digtede nidvers om ham. Dog kom det ikke til noget ligefremt overfald på ham. Han følte sig i höj grad fornærmet og var tilsinds at hjælpe Loptr Pálsson i hans stridigheder med Björn, hvad Snorre dog lod fare, da hans broder Sigvatr frarådede ham det (St. I, 343—44, 347—48). Da så Björn var bleven dræbt (1221), ytrede Snorre sin tilfredshed dermed. Ganske ejendommeligt er det, hvad Sigvatr ytrede om det første møde med Snorre: »det var som om Snorre havde en økse over skulderen — da tog jeg en hén af min pung og strøg æggen dermed, så at øksen blev sløv og det i den grad, at den smilte til mig, för vi skiltes«. Hvad Snorre her lovede, holdt han. Vi ser også heraf, at han ikke var den hævngærrige, der med halsstarrighed holdt fast ved hævntanken, men en mand, som var tilgængelig for fornuftens formaninger; alt viser, at han i grunden var en fredeligsindet mand.

Noget efter opstod der en strid mellem Snorre og Torvald i Vatsfjord (St. I, 360—61, 368—69), som det ikke er nødvendigt her at dvæle videre ved. Den endte med fred og forlig og giftermål mellem Torvald og Snorres unge datter Tordis (1224). Kun skal bemærkes, at et overfald, der foretoges på Torvald, sikkert ikke var planlagt af Snorre, uagtet nogle af de hos ham boende mænd deltog deri, ligesom han heller intet havde at gøre med stridens begyndelse. Men sagen bærer vidne om, at Snorre, efter at have taget den i sin hånd, ikke godt kunde tåle, at andre hövdinger skulde vokse ham over hovedet.

Den uvilje, der var bleven vakt mod Snorre, må hurtig have lagt sig igen. Ti han blev 1222 atter valgt til lovsigemand, og han blev genvalgt til 1231 [1]).

En af de for Snorre vigtigste begivenheder i disse år var hans indgåelse af et slags ægteskabeligt samliv med den nævnte Björn Torvaldssons hovedrige enke, H a l l v e i g; de gjorde »halv-

---

[1]) Som mærkelighed kan anføres, at der haves et dokument, som Snorre har oplæst i lovretten 1226; Dipl. Isl. I, 496.

fællig« med hinanden 1224, hvilket atter forøgede både Snorres formue og magt. Forholdet mellem ham og Hallveig synes at have været meget oprigtigt og hjærteligt og berot på gensidig tilböjelighed; han siges at have sørget dybt over hendes død, der indtraf i juli 1241. Samme år (1224) giftede Snorre sin datter Ingibjörg med Gissur Torvaldsson, hvilket skulde blive til ulykke for bægge parter. Til Snorres og Hallveigs navn er stykke III i Reykjaholts måldage knyttet, ligesom det sidste til ham og den nævnte datter.

I øvrigt havde Snorre i dette tidsrum en lang strid med sin broder Sigvatr og dennes sön, den senere så bekendte og voldsomme Sturla, i anledning af slægtens godedömme *(Snorrungagoðorð)*, som Snorre havde retmæssigt krav på at få del i (St. I, 380—419). Snorre, hedder det, gjorde et tog til Dalene og »lagde landet under sig«, d. v. s. bemægtigede sig gode-herredömmet (i de egne). Tidligere havde han t r u e t med at ville overfalde Sturla, men det blev ved truslen. Under alt dette var det, at Torvald i Vatsfjords sönner gjorde det ulyksalige tog til Sauðafell, hvor Sturla bode, for at tage ham af dage (1228). Man plyndrede og ødelagde, dræbte mænd og kvinder, og opførte sig overhovedet på den skændigste måde. Bagefter var der dem, som beskyldte Snorre for at have været ophavsmanden til dette afskyelige overfald. Men der haves for det første intet som helst bevis herfor, og dernæst, selv om han skulde have opfordret til toget, kan han ikke under nogen omstændigheder göres ansvarlig for den måde, hvorpå det udførtes, eller de enkelte nidingsgærninger, der udøvedes. Efter forliget med Torvaldssönnerne og Sturla blev forholdet mellem ham og Snorre bedre, og de forligtes endelig 1230. Den følgende vinter opholdt Sturla sig endogså hos sin farbroder og siges da at have været ivrig i at lade »afskrive de bøger, som Snorre havde sat sammen«.

Sommeren 1231 havde Snorre på altinget en strid med Ormr fra Svinafell angående en sag, hvor han mente det galdt hans hövdingeære, og han beredte sig til at værge den med våbenmagt, men der kom et forlig i stand (St. I, 423—24).

Snorre havde villet forlige Sturla og Torvaldssönnerne (St. I, 426—43), men Sturla overfaldt dem og dræbte dem (1232). I drabssagen blev der indgået forlig mellem Snorre og Sigvatr. Samtidig havde Snorre haft en strid med den nordlandske hövding Kolbeinn Arnórsson, — der för havde været gift med hans anden

datter —, angående de nordlandske godord. Men også de forligtes, og Snorres sön Órœkja ægtede Kolbeins søster.

1231 er Snorres sidste lovsigemandsår [1]). De følgende år, Snorres sidste 10 år, er i en langt höjere grad end för, uroens og trængselens år for ham. Der var ufred fra indenlandske hövdingers side, som den strid han 1234 havde med Kolbeinn, uden at det var Snorre, der havde gjort Kolbeinn nogen uret; han havde blot venskabelig modtaget en mand, der var flygtet bort fra Kolbeinn; så blev Snorres gårde plyndrede. Kunde Snorre rolig finde sig i sligt? Han samlede en hær, men til kamp kom det dog ikke (St. I, 460—67).

Sturla Sigvatsson var rejst til Norge 1233 og kom tilbage to år efter. Kong Hakon havde i denne ærgærrige mand fundet et altfor villigt redskab til at fremme sine planer angående Island. Han har da set, at af Snorre kunde han intet vænte. Órœkja, der altid voldte sin fader uro og bryderier og som oftest optrådte som fredsforstyrrer, havde, ved at undertrykke Sturlas tingmænd, pådraget sig dennes fjendskab, og dette var et påskud for ham til at vende sig mod Snorre selv. Da Snorre erfarede Sturlas planer, vilde han dog ikke samle folk for at overfalde Sturla, men kun til det nødvendige selvforsvar, idet han erklærede, at »han ikke vilde göre et tog mod sin broder«; der tilföjes rigtignok som grund, at der var så mange helligdage for hånden (St. I, 480); dette var imidlertid kun et påskud, ti bagefter sendte Snorre mænd med forligstilbud. Den, der derimod ikke ænsede helligdagene, eller tog hensyn til slægtskab eller klogskab, var Sturla; både han og Sigvatr samlede en hær og begav sig til Reykjaholt, hvor de bemægtigede sig gården og alt hvad der var (1236; St. I, 482). Snorre var flygtet bort til sin gård, Bessestad, og herfra tog han til det østlige sydland og så atter tilbage til Bessestad efter jul 1237 (St. I, 482, 487). Órœkja blev fanget og mishandlet på det skammeligste, hvorpå han rejste udenlands (jfr. ovf. s. 102). Om foråret fik Snorre samlet en hær for at jage Sturla bort fra sin gård, men Torleifr i Bœr frarådede toget, og det gik så overstyr. Bagefter kom det til det bekendte slag ved Bœr, men dér var Snorre ikke tilstede, og han havde ingen del deri. Kort efter tog Snorre den

[1]) I Sturl. I, 448, siges der rigtignok, at han i året 1233 var lovsigemand. Jfr. Safn II, 30.

beslutning, som det ikke er let at forklare, at rejse til Norge (1237), og her blev han nu atter 2 år (til sommeren 1239; St. I, 500) [1]). Den første vinter opholdt han sig hos hertug Skules sön, Pétr, i Trondhjem, men synes ikke at have truffet kongen; så meget nærmere sluttede han sig atter til Skule, hvad bl. a. det vers viser, han digtede om Gautr på Melr, og hvori han dadler denne som en ufredstifter. At kong Hakon ikke nu var venligere stemt mod Snorre end för, siger sig selv. Snorre rejste, som bekendt, hjem til Island trods kongens udtrykkelige forbud, men med hertugens billigelse. Ja, denne siges at have gjort Snorre til sin j a r l — Styrmer kalder Snorre for *folgsnarjarl* ɔ: hemmelig jarl —. Dette var dog sikkert kun et ondskabsfuldt rygte; Sturla Þórðarson siger udtrykkelig, at ingen af de Islændere, som da var i Norge og havde kunnet give besked derom, har kunnet bekræfte den sag for ham. At den ukritiske og lettroende Styrmer kunde tro på et sådant rygte, er ikke overraskende, men han burde vistnok have været den sidste til at plette Snorres minde.

Imidlertid var det forbi med Sigvats og Sturlas magt på Island. Da de vendte sig mod Gissur Torvaldsson, fik de en modstander, der ikke, som Snorre, undgik at overfalde sine modstandere. I det store slag ved Örlygstad fældede Gissur dem bægge og tog selv del i drabet på Sturla på en såre lidet tiltalende måde. I anledning af dette slag digtede Snorre i Norge det smukke, vemodige vers, han sendte til Tord kakale, Sigvats sön (se ovf. s. 86). Da Snorre kom hjem, var sagen i anledning af slaget ved Bœr endnu ikke bilagt (St. I, 543); det blev overdraget Snorre alene at bestemme forliget og betingelserne (1240).

Herefter fortælles der ikke meget om Snorre; han afstod til Sturla Þórðarson en del af godordet (St. I, 544) og holdt Hallveigs søsters bryllup (sst.). Det antydes, at det var på Snorres opfordring, at Órœkja nu drog til Vestlandet, hvor han opførte sig meget egenmægtig og overmodigt, ikke mindst overfor sin fætter Sturla, men de forligtes på en smuk måde (St. I, 544—45).

Sommeren 1240 modtog Gissur og andre hövdinger breve fra kong Hakon, hvis indhold gik ud på at få gjort Snorre, i hvem kongen nu så en ligefrem modstander, uskadelig, enten ved at få ham sendt til Norge eller ved at tage ham af dage. Gissur har uden tvivl straks fattet sin bestemte plan, nemlig den at rydde

---

[1]) Jfr. Fms. IX, 436. 453.

Snorre af vejen, såsnart han fik et antageligt påskud dertil. Den underfundige og magtsyge mand holdt sig foreløbig i ro. På det sidste alting, Snorre deltog i (1241), lod han endnu, som var han hans gode ven; Snorre havde ingen grund til at mistænke ham. Da Hallveig døde, forlangte hendes sönner deres arvelod af Snorre (St. I, 550), men de blev misfornöjede med delingen. De henvendte sig naturlig nok til deres farbroder Gissur, og nu var påskudet der, nu var den gunstige lejlighed kommen. Gissur samlede sine mænd; bl. a. kom Kolbeinn, der var bleven indviet i hemmeligheden, nordfra. Natten til den 23. september kom de til Reykjaholt, og her foregik den udåd, der altid vil blive en skamplet på Gissurs minde. Snorre blev dræbt på en særlig tragisk måde (St. I, 552—53) ved et samarbejde mellem den konge, hvem Snorre havde lovprist i et uforgængeligt digt og hvis forfædres liv han havde skildret i sit udødelige mesterværk, og en kortsynet, indenlandsk ærgærrighed, der åbenbart ikke kunde tåle, at nogen hövding skulde stå ham og hans stræben i vejen. Ja, bagefter gik hans frækhed så vidt, at han »lagde alle sager under kong Hakons dom« (St. I, 563), som om denne endnu havde den mindste ret til at blande sig i specielt islandske sager. Men med Snorres død er det virkelig forbi med landets selvstændighed. Kongen bemægtigede sig, uden skygge af ret, endel af Snorres jordegods. At den blodige udåd af samtiden føltes som et tungt slag, er utvivlsomt. De følgende fejder, som ikke her kan skildres, de kampe, som Gissur måtte bestå, de overfald, han var genstand for m. m., hidrørte fra drabet på Snorre. Klart udtales hævnfølelsen og hævnlysten — foruden i hvad der fortælles om Sigurd vegglágr 1243 (St. II, 35) — i St. II, 163, i Olaf hvitaskalds ord 1252, samt og ikke mindre i Kolbeinn gröns udbrud under branden på Flugumyrr (1253): »Er der nu ingen, der husker Snorre Sturluson«. Snorre mindedes længe; han mindes endnu den dag i dag, og han vil mindes, sålænge der er en tøddel af oldislandsk litteratur tilbage.

Når der skal dömmes om Snorres karakter og færd, er der mangt og meget at tage hensyn til, først og fremmest de samtidige samfundsforhold og de andre hövdingers gören og laden. Snorre bliver jævnlig strængt bedömt; biskop *Finnur Jónsson* sluttede i sin tid sin levnedstegning af ham med ordene: male parta male dilabuntur, og det er vistnok denne levnedstegning, der har haft indflydelse på eftertidens dom.

For at begynde med Snorres formentlige begærlighed efter

penge og gods, kan han ikke ganske frikendes for denne, i øvrigt temmelig almen-menneskelige svaghed. Men derved må det dog ikke glemmes, at så godt som hele sin rigdom erhværvede han på en fuldkommen ærlig måde — hvad man vistnok ikke kan sige om alle hans samtidige — ved giftermålet med Herdis, ved kontrakten med den lidet duelige præst i Reykjaholt, der fuldkommen frivillig afstod sin gård til Snorre, mod at denne skulde underholde ham og hans familje på livstid, hvad Snorre også ærlig gjorde, og endelig ved formuefælliget med Hallveig. Da Snorre tillige var en dygtig forvalter, er det ikke underligt, at han blev så rig, ja en af sin tids rigeste mænd, som ikke kunde føle det som noget stort tab på engang at miste 100 høveder. Han ejede mange gårde rundt omkring. Vi hører intet om, at han søgte at skaffe sig rigdom ved mindre ærlige midler [1]) — Snorre var æ r g æ r r i g; det skal ikke nægtes. Hans ideal var, som det fremgår af flere steder, en helst enerådende fyrste, en hövding af samme art som de gamle herredsgoder eller de norske stormænd. Hans sympatiske skildring af en mand som Erling jarl på Sole viser dette. En sådan mand vilde Snorre selv være, og han havde mange betingelser til at være det. Men heraf fulgte, at når han blev tirret og krænket eller nogen gik hans ære for nær, vilde han ikke finde sig deri, men skaffe sig respekt og, i givne tilfælde, hævne sig og straffe modparten. Dette er ikke i mindste måde påfaldende. Til dette hövdingeideal svarer, at Snorre gentagne gange rider, ledsaget af 6, 8, 9 hundrede mand, til altinget, hvor han går af med sejren. Også på anden måde ser vi Snorres forkærlighed for oldtidens pragt og ejendommelighed. Han holder julegilde »i følge [»gammel« er åbenbart meningen] norrøn skik« (St. I, 386); hans bod på altinget hedder Valhal (sst. 424) — han var selv etslags Odin —; han omgiver sine gårde med volde (sst. 409, 555) — kort sagt, han udfolder allevegne en hövdings pragt, vi kan tilföje, i god gammel stil.

Man har bebrejdet Snorre underfundighed. Denne beskyldning kan dog ikke i nogen nævneværdig grad bevises ved kilderne. Hans løfte til kong Hakon kan næppe regnes hertil. H v i s Snorre derimod skulde have været årsagen til overfaldet på Sauðafell eller sendt Órœkja til Vestlandet for dér at stifte ufred, vilde det

---

1) *Nordal* har (s. 49) fremdraget et eksempel på, at Snorre formentlig ikke havde holdt sit ord, men hvad der her fortælles er ikke så graverende, da der er tale om en kvinde, som sagaen selv betegner som „halvtosset" (*hálffífla*). At ingen vilde have hende til hustru, er da ikke så underligt.

være tegn på den mindre heldige side af Sturlungekarakteren, men eksakte beviser brister i bægge tilfælde. Skönt Snorre nok var hævnlysten som alle andre og ikke undlod at glæde sig, når det gik modstanderne ilde, må det stærkt betones, at Snorre overhovedet er en fredelighedens, fordragelighedens og besindighedens mand. Aldrig finder vi Snorre som deltager i en eneste kamp, aldrig er han med i et eneste overfald — toget til Hólar 1209 er ikke et sådant. Dette finder sin træffende belysning, når vi ser hen til de fleste af de andre samtidige hövdinger, for hvem kampe og overfald så at sige hørte til dagens orden. Når Snorre har samlet mandskab for at hævne en krænkelse eller til selvforsvar, opgiver han toget eller lader sig det fraråde, han lader sig formilde og er altid rede til at gå ind på forlig, ligesom han på den anden side altid søger at forlige andre[1]). Han er mild mod folk; han behandlede gentagne gange biskop Gudmund som en ven og viste ham velgærninger, når andre hövdinger ringeagtede og fortrædigede prælaten; jfr. også hans behandling af Brandr på Staðr (St. I, 398). Når Snorre selv ytrer (St. I, 456), at »han ikke plejer at tage del i bygdestridigheder«, er dette fuldkommen rigtigt. Når man ser på Snorres færd, minder den i noget om hans forfader Egill Skallagrimsson. Han brød sig ikke om folks kævlerier, men ingen hævnede mere eftertrykkelig personlige krænkelser. Altid skåner Snorre sine slægtninge så meget som muligt (jfr. Egils slægtfølelse), hvad de sandelig ikke altid gjorde overfor ham. I så henseende står Snorre højt over de fleste af sine samtidige. Sturlungerne ligesom spalter sig m. h. t. karakteren i to grene; den ene er stridbar, uretfærdig, listig, og viger ikke tilbage for noget som helst (Sigvatr, Sturla osv.); den anden er fredelig, spagfærdig, besindig og dog kraftig (som Þórðr, Böðvarr, Sturla Þórðarson osv.), og til denne hører Snorre afgjort. Hvad der end yderligere gör hans skikkelse så tiltalende, er hans nationale følelse, hans patriotisme, der aldrig fornægter sig. Uadskillelig fra denne og måske tillige baggrunden for den er hans indtrængende kendskab til oldtidens, særlig den islandske fortidskultur og åndelige liv og de gamle storladne hövdingeskikkelser. Gennem sine historiske studier har han stiftet bekendtskab med

1) *Nordal* ser i meget af dette karakterbrist hos Snorre, mangel på beslutsomhed og personligt mod og tegn på vankelmod. Jeg ser noget anderledes på sagen.

sådanne mænd som Einar på Tværå; måtte ikke hans svar i anledning af kong Olaf d. helliges forsøg på at få fodfæste på Island göre et mægtigt indtryk på en mand som Snorre? Hvad var det andet end et forsøg på at træde i hans fodspor, når Snorre ved sit løfte forhindrede Hakon d. gamle i hans forsøg i samme retning? Han har ligesom følt en fælles forbindende og forpligtende tråd mellem sig og fortiden. Snorre er overhovedet en af det 13. årh.s störste personligheder og mest tiltalende skikkelser blandt de mænd, som er kendte i historien.

Det her givne, på kilderne grundede billede af Snorre (jfr. *Munch:* N. f. H. III, 1004—5) styrkes i alt ved hans forfattervirksomhed, både hans digte (se foran) og navnlig ved hans prosaværker.

E d d a. Dette ved flere håndskrifter og kilder hjemlede navn betyder p o e t i k [1]) og viser således, hvad der er værkets hensigt og indhold. Denne hensigt fremtræder ofte og på mange måder [2]). Af håndskrifter er her flere, nemlig codex regius, 2367 4°, gml. kgl. saml., Wormianus, AM 242 fol., Upsalaedda, Delag. 11, AM 748, 1eβ, 757, 4°. Af disse er reg., worm. med 1eβ de bedste, så vidt de når, og af dem er regius atter fuldstændigst. Til dem slutter sig en papirsafskrift i Utrecht, der er en afskrift af en tabt membran fra o. 1280, af betydelig værdi for tekstkritikken [3]). Worm. har store lakuner og mangler hele stykker, medens 1eβ kun er et brudstykke. Upsalahdskr. har omtrent hele stoffet, men ordnet på en ejendommelig måde, idet afskriveren først kun har villet tage enkelte dele og afsnit med og udelade det øvrige; det meste af dette er han alligevel bagefter kommen til efterhånden at tilföje, idet han har ændret sin plan og måske fået bedre tid. Han forkorter desuden ofte teksten og mishandler den, så at den hyppig bliver uforståelig; dog kan dette håndskrift, der er det dårligste af alle, benyttes til at kontrollere de andre. I 748—757 findes kun værkets a n d e t hovedafsnit, dog ikke i dets helhed og desuden vilkårlig behandlet. Snorres

---

1) Denne af *K. Gislason* begrundede opfattelse (Aarb. 1884) ser jeg ikke nogen grund til at forlade, hverken til gunst for *Eir. Magnússons* eller *Symons*' tydning, i følge hvilken navnet skulde stå i forbindelse med O d d e.

2) Særlig i slutningen af det 1. kap. af Skáldskaparmál.

3) Udg. af van Eeden 1913 med en udførlig indledning. — Den fyldigste og bedste udg. af det hele er den store Arnamagnæanske 1848—87. Jfr. håndudgaven 1900.

egen tekst findes utvivlsomt bedst og oprindeligst bevaret i reg.—worm.—Utr., og det både m. h. t. ordning og ordlyd; dog findes der her enkelte indskud og fejl. Om alt dette kan henvises til min afhandling i Aarbøger f. nord. Oldk. og Hist. 1898 [1]. Til de her hævdede resultater har *Nordal* i hovedsagen sluttet sig.

Skriftet falder i 3 afdelinger, hvoraf den sidste er digtet Háttatal; se herom ovf. s. 78—86. Det hele indledes med en fortale af Snorre selv, hvori han giver en kort fremstilling af verdens tilblivelse og jordens inddeling for så at komme til at omtale Trojanerne eller Tyrkerne og »den gamle« Asgård-hövding, Odins indvandring til Norden. Det hele er en euhemeristisk, på middelalderlig vis fremsat historisk opfattelse og stemmer i det hele med Snorres fremstilling i Heimskringla, hvor den dog er mere detaljeret. Det er som om Snorre med denne sin fortale vilde antyde, at han tager afstand fra den rent mytologiske opfattelse, der særlig og rent fremtræder i Gylfaginning. Fortalen er i Worm. stærkt interpoleret med middelalderligt, æmnet uvedkommende lærdomskram.

A. Heusler har (i sin Urgeschichte-afhdl.) grundig undersøgt prologen. Han er enig i opfattelsen af W.s indskud, men hvad det øvrige angår, mener han at kunne hævde, at i den form som prologen fremtræder i Reg.-T-Ups. heller ikke hidrører fra Snorre, men beror på omarbejdelse af den ægte fra Snorre selv stammende fortale. Tiltrods for det skarpsindige i undersøgelsen forekommer resultatet dog at være tvivlsomt. At Snorres fremstilling i Yngl.s. skulde være primær i forhold til prologen i Edda, er også ret tvivlsomt. Jfr. Nordals skrift s. 21 f.

Gylfaginning kaldes værkets første del [2]. Rammen om denne er den, at kong Gylfe i Sverrig opsøger Asgård i en rejsendes skikkelse (jfr. en tegning i cod. Ups.) og har en samtale om hele den mytiske historie med 3 personer: Hár, Jafnhár, Þriði. Gylfes rolle består i at stille spörsmål og göre enkelte som oftest

1) Af den temmelig righoldige litteratur skal særlig fremhæves: *Müllenhoff*: Deut. alt. V; *Mogk*: Untersuchungen über die Gylfaginning I—II i Paul-Braune's Beitrage VI—VII; *S. Bugge*, Aarb. f. nord. Oldkh. 1875 (Bj. Kolb. og Sn. E.); *E. Wilken*: Untersuchungen zur Sn. E. 1878; *A. Heusler*: Die gelehrte urgeschichte osv. 1908; *Nordals* skrift s. 18 ff.

2) Jfr. *Nordals* skrift s. 107 ff.

humoristisk-ironiske små bemærkninger [1]) i anledning af det meddelte, medens en af de 3 stadig svarer. Denne indretning har sit forbillede i middelalderens almindelige lærebøger.

Det egenlige æmne, gudehistorien, verdens og naturens tilblivelse, indretning, beståen og undergang, tilligemed en fremstilling af de enkelte gudeväsner, skildres i en fra først til sidst fuldkommen logisk rækkefølge. Efterat k. 2 (k. 1. i reg.-worm., er et yngre tillæg [2]) har skildret Gylfes rejse og ankomst til Asgård, begynder denne, der kalder sig Ganglere (»den gangtrætte«), i k. 3 med spörsmålet om, hvem der er ypperst af guderne; svaret lyder »Alfader«, der nærmere beskrives. Herfra går man over til den egenlige kosmogoni med en udførlig fremstilling af Borssönnernes virksomhed og menneskenes oprindelse (k. 4—9) samt Asgårds tilblivelse; Odin, Frigg og Tor nævnes allerede her som de mægtigste guder, og det er klart, at forf. identificerer Odin med den nævnte Alfader, men på en noget uklar, tvetydig måde. Herpå skildres (k. 10—13) Nat og Dag, Sol og Måne m. m. personificerede, samt forbindelsesmidlet mellem himmel og jord, broen Bifröst. Efter at universet således er skildret, vender forf. sig til det liv, der rører sig deri, og dettes udvikling i urtiden, hvortil beskrivelsen af verdenstræet med tilbehør (nornerne osv.) behændig knyttes, foruden omtalen af gudernes boliger m. m. (k. 14—17). Hertil föjes to kapitler om vinden, og Vinter og Sommer, der næppe kunde have stået på en bedre plads. Et nyt afsnit dannes af k. 20—36, der indeholder en systematisk beskrivelse af de enkelte guder og gudinder, og hertil knyttes fortællingen om Freyr og Gerðr (k. 37). Det næste afsnit handler om Valhal og livet derinde, Einherjerne m. m., om Sleipner og andre gudeklenodier (k. 38—43), hvorpå enkelte Torsmyter udførlig anføres; de går navnlig ud på at oplyse Tors kampe mod jætter og jættevæsner til forsvar for menneskeheden (k. 44—48). K. 20—48 er tilsammen et hovedafsnit, hvori fortid og nutid og de herhen hørende tilstande er skildret. Det 3. og sidste hovedafsnit indledes med fortællingen om Balders død, hvorved det sidste tidsrum i den mytiske verdenshistorie begynder; nu går det hastig fremad med skildringen — gennem Lokes straf til Ragnarökskampen, til gudernes og verdens

---

1) Det er Snorres egne randgloser til indholdet.

2) Det bedste bevis herfor er begyndelsen af kap. 2 i Worm.: „Gylfe hed en mand, han var konge osv.“; således kunde en mand ikke skrive, hvis 1. kap. var oprindeligt.

undergang (k. 49—51), samt til det genfødte liv efter denne (k. 52—3). Endelig er der et lille slutningskapitel, der skildrer Gylfes pludselige væren-alene med sig selv, idet hallen med de 3 mænd pludselig forsvinder, samt hans rejse hjem.

Det er klart, at det er et digt som Völuspá — i dens nuværende form —, der har tjænt forf. som et vejledende forbillede [1]). Her var rammen given og de vigtigste punkter i den mytiske histories udvikling fastslåede. Men fremstillingen måtte og kunde göres langt indholdsrigere og fyldigere ved hjælp af andre kilder; således måtte en beskrivelse af de enkelte guder, hvortil der ikke var plads i Völuspá, indsættes på et passende sted, hvilket også skete. Spörsmålsformen er helt igennem vel bevaret; i reglen er det Hár, der svarer; forholdsvis få gange fordeles svarene også på de to andre, så at det både er Jafnhár og Þriði, der taler indenfor det samme kapitel. *Nordal* har påvist en vis klimaks i valget af hvem der svarer.

I det hele er fremstillingen kortfattet; kun enkelte gange får vi en udførlig, så at sige sagamæssig fremstilling, som når Tors rejser og bedrifter fortælles, og her er det at Snorres glimrende fortælletalent bedst viser sig.

De benyttede k i l d e r angives i grunden tilstrækkelig af forf. selv. Det er da først og fremmest gamle d i g t e, hvoraf der anføres en mængde vers. Blandt disse er det atter Völuspá, der fortrinsvis er benyttet og citeret (omtr. 28 vers) [2]), dernæst Grímnismál (omtr. 20 vers), Vafþrúðnismál (omtr. 8 vers); desuden er Hávamál 1 benyttet (ved Gylfes indtrædelse i hallen), samt et vers af Skírnismál, Fáfnismál, Völuspá hin skamma, Heimdallargaldr (kun 2 linjer; digtet er ellers ukendt), samt endelig Þorbjörns Haraldskvæði, og et vers, der er en sammenstøbning af 3 vers af Lokasenna [3]). Et par vers af Skaðe-Njörðr, Vane-Gná og Þökks vers er rimeligvis ikke hæntede fra sammenhængende digte, men

---

1) *R. M. Meyer* har i sin lille afhdl. Snorri als mythograph modsagt dette og hævder, at forbilledet er at søge, vel at mærke rent formelt, i den 3. afhdl. i de af Bode i 1834 udgivne Scriptores rerum myth., en antagelse, der er i höjeste grad usandsynlig. Der findes ellers intet kendskab til den på Island.

2) Henimod slutningen anføres en sammenhængende række vers, hvoraf Ups. — forkortende — udelader de 6.

3) Snorres eksemplar af eddadigte har enten manglet dette digt, så at han anfører det efter hukommelsen, eller hans optegnelse har været forvansket.

har fulgt med den mundtlige tradition. Det er klart, at Snorre også her indfører sagaskrivningens princip med dens erkendelse af de gamle digtes kildevæld og udnyttelse deraf. Anførselen af de nyttede vers er også her vilkårlig, og Snorres fremstilling beror langt oftere på vers end han citerer dem. Angående dette kan der henvises til *Mogks* grundige fremstilling i hans Untersuchungen II, skönt man ikke på ethvert punkt kan være enig med ham.

Foruden disse digte, hvoraf Snorre har søgt at uddrage et logisk helhedsbillede af den gamle mytologi, har han på sine steder f. ex. i fortællingen om Tors kamp med midgårdsormen flittig benyttet de gamle s k j a l d e k v a d, der handlede om æmnet. Endelig er også en gammel t r a d i t i o n og folketro grundlaget for enkelte træk[1]) og længere mytefremstillinger f. ex. Tors færd til Udgårdsloke, hvorom ingen digte kendes (jfr. k. 5—6 og 16). Men denne kilde har kun kunnet spille en ringe rolle for forf. Den gamle myte-tradition måtte ved 1200 være ganske anderledes afbleget og mangelfuld end den historiske. Det ser vi af, at hvor de gamle kvad lod Snorre i stikken, der er hans fremstilling netop mangelfuld eller unöjagtig, og han har mange steder intet vidst udover hvad digtene kunde yde. Således ved han intet om »de 3 tursemøers« betydning (k. 14; jfr. Vspá 9); han misforstår åbenbart ordet *lúðr* (Vafþr.; k. 7); han opfatter Gjallarhorn som et drikkehorn (k. 15); han har rimeligvis heller ikke kendt den rigtige sammenhæng m. h. t. Sleipners tilblivelse eller hvilken skæbnesvanger begivenhed der lå bagved (Vanekampen osv.; jfr. Vspá); ligeledes beror det på en forlængst påvist misforståelse, hvad der i k. 52 meddeles om de forskellige opholdssteder e f t e r Ragnarök, samt når det i k. 15 hedder, at askens 3. rod var i himlen. Hertil kommer, at det er umiskendeligt, at kristelige forestillinger har gjort sig gældende og på enkelte steder forstyrret fremstillingen noget. Således er der ingen tvivl om, at den Alfader, der omtales i k. 3, et af de uheldigste kapitler i Gylf., er et genskin af Jehova og Odin på engang, og lignende kommer et par andre steder til syne. I begyndelsen mærkes der nogle steder en vis vaklen og usikkerhed. I fortalen fremtræder Snorre, som sagt, som den euhemeristiske historiker, og her indblandes adskillig middelalderlig lærdom. Forestillingen om de 12 dommere (jfr. de 12 *díar)* hidrører måske fra en oprinde-

[1]) Nogle sådanne har også folkeovertroen givet ham — (honningfaldet — neglene).

lig svensk institution (jfr. de 12 hövdinger hos den svenske konge i Hkr.), men den har intet at göre med den gamle gudeverden; hvordan man så end regner antallet af guderne, får man ikke tallet 12. Dog er det næppe Snorre selv, der har skabt denne forestilling, da »de 12 guder« også antydes i Vspá hin skamma. Alfaders 12 navne hænger også sammen hermed (antallet er konstrueret), samt den skælnen mellem Asgård og den gamle Asgård (jfr. Hkr.), der hist og her dukker op og virker tvetydighed og endel forvirring. I øvrigt er komposition og fremstilling i det hele glat og god.

Tiltrods for disse mangler er Gylfaginning et uvurderligt kildeskrift i flere retninger og indeholder et fra Snorres standpunkt og i forhold til hans samtids mytologiske viden en virkelig dygtig, med videnskabelig sans og kritik udarbejdet fordomsfri oversigt over den gamle gudelære. Var det vanskeligt at udrede de enkelte tråde på et rent historisk område, hvor traditionerne var mange gange rigere, måtte det være dobbelt vanskeligt, når der, som her, var tale om forsvundne tiders trosforestillinger, en mytisk labyrint, hvor utallige gange og sidegange stadig kunde forvirre og forvirrer endnu den dag i dag. Så meget mere anerkendelsesværdig er Snorres litterære ydelse; den bliver til en virkelig bedrift.

I sin Hkr. har Snorre givet en forskellig fremstilling af visse enkeltheder; noget, som man havde væntet at finde i Gylf. (som myten om Hœner—Mimer), findes kun i Hkr. Dette har Snorre vistnok ikke fundet en passende plads til i sin systematiske fremstilling. Afvigelserne mellem bægge værker beror, som det ofte har været fremhævet, sikkert på, at Snorre det ene sted skriver en hedensk gudelære, det andet derimod vil han skrive historie, måske også på forskel i Snorres udviklingstrin. At der ikke er tale om to forfattere, fremgår — foruden af håndskrifternes i sig selv utvetydige vidnesbyrd — også bl. a. deraf, at i bægge værker kommer den selvsamme forfatterånd (særlig kan fortalen jævnføres med Hkr.), den selvsamme kritiske brug af oldkvad og vidtstrakte kendskab til disse, samme eller lignende udtryksmåde (f. ex. i beskrivelsen af de 3 verdensdele osv. [1]) atter og atter til syne.

Hvad endelig den sproglige fremstilling angår, er den i det hele fortrinlig og afpasset efter indholdet; snart er den imponerende

[1]) Kap. 1 i Gylf., der mangler i Ups., er et indskud, og passer ikke m. h. t. indholdet i et mytologisk skrift. Dette må jeg stadig hævde, også overfor *S. Nordals* sidste stærke udtalelse om, at det er ægte.

höjtidelig og alvorsfuld (Balders død, Ragnarök), snart skæmtende og ligesom let konverserende, som når Ganglere indfletter sine spydigheder og gör sådanne spörsmål, som det var vanskeligt eller for en af guderne pinligt at svare på. Det er som om det morer Snorre at bringe Aserne i forlegenhed; de redder sig da ofte med en behændig gåen-udenom sagen eller med en ligefrem godtkøbsbemærkning. Fremragende stilistiske afsnit er f. ex. stykket om Tor og Udgårdsloke, hvor alvor og skæmt, ironi og lune stadig spiller ind og gör det til en af de kosteligste perler i den gamle litteratur; ligeledes er stykket om Fenrisulven og de forskellige lænker udmærket fortalt osv.

Den anden hoveddel, Skáldskaparmál[1]), indledes med et afsnit, der sædvanlig, men ganske urigtig [2]), opfattes som et selvstændigt stykke for sig under navnet Bragarœður. Også her finder vi en ramme, idet forf. lader Æger indfinde sig hos de forsamlede Aser; det er digterguden Brage, der for Æger foredrager digtekunstens sprog« i den sædvanlige samtaleform; Æger er den spörgende. Dialogen er dog ikke helt overholdt, idet forf. eller afskrivere ikke har brudt sig om at beholde den stadige gentagelse af spörsmål og svar, der skulde have indledet hvert kapitel. Hvad der taler for, at det er Snorre selv, der efterhånden har opgivet rammen eller dialogformen, er fremstillingen i kap. 33, begyndelsen.

Den omtalte indledning består af den mytiske fortælling om Iduns rov ved Tjasse og Skaðes optagelse i gudefamiljen, dernæst beretningen om digtekunstens eller digterdrikkens oprindelse, samt om, hvorledes Odin og Aserne kom i besiddelse af den. Denne prosafortælling må bero på gammel skjaldetradition, støttet til omskrivninger, dels og da i den første del hovedsagelig på Tjodolfs Haustlöng. Denne del, der ikke står i nogen indre sammenhæng med den om skjaldedrikken, må være optaget, fordi den fører til skjaldeomskrivninger for guld, der spillede en så stor rolle, og til omskrivninger overhovedet, der her ligefrem kaldes *skáldskapr* eller med et ligesom mere höjtidelig-mystisk navn *rúnar* (jfr. I, 330). Bemærkningen herom er det, der bevæger Æger til at spörge, hvorfra den kunst (at digte) stammer. Svaret gives i følgende stykke, der ender med at omtale en kenning på skjaldskab som »Odins fangst, drik, gave«. Dette fører atter over til det næste

1) Navnet findes i Ups. SnE. II, 250, 302, i 748 SnE. II, 427, jfr. I, 224, 230.
2) Jfr. *Munch* N. f. H. III, 1042.

spörsmål — her må vi følge håndskrifterne, men ikke den AM'ske udgave — om skjaldesprogets »arter«, hvorpå svaret er, at de er *mál ok hættir* ɔ: poetisk sprog og poetisk form. Ved *mál* hentydes til hele det følgende afsnit (værkets 2.), ved *hættir* til det 3: Háttatal. Fremdeles göres der straks rede for, hvori *mál* består, nemlig *at nefna hvern hlut sem heitir, fornöfn, kenningar*. I Ups. hedder det kortere: at *mál* består i *kent* og *ókent*, hvilket er simplere, men vistnok det samme [1]). Der oplyses så i almindelighed, hvad kenningar, som jo var det vigtigste, er for noget. Hertil föjes så (også i Ups.) en kort bemærkning af forf. til de unge skjalde om ikke at være bange for de gamle omskrivninger, »som hovedskjaldene har ladet sig behage«. Forf. er åbenbart lidt bange for, at de skal blive dömte ud fra et snæversynet kristeligt synspunkt, fordi de indeholdt minder om hedenskabet. Snorre vil kun have det hele opfattet som poetiske virkemidler, som noget, poesien ikke kan eller bör undvære, kort sagt, som en uskyldig men nødvendig digtningsegenskab. Snorres opfattelse gör både hans skarpsyn og frisindede overlegenhed ære. Men i formel henseende bryder denne bemærkning den oprindelig tænkte ramme (samtaleformen) [2]).

Med tanken på, hvad man i egenlig forstand kunde kalde skjaldesprog, d. v. s. ord og betegnelser, der mer eller mindre afveg fra den almindelige tale, falder dette af sig selv naturligt i 2 afdelinger, netop dem, som Snorre anfører: 1, De egenlige omskrivninger, *kenningar*, 2, benævnelser — der for det meste ikke tillige brugtes i daglig tale — *heiti;* disse kunde atter være af noget forskellig art, både sammensatte og usammensatte; de første synes Snorre at have kaldt *viðkenningar* eller *fornöfn* [3]). Denne inddeling blev naturlig grundlaget for Snorres systematiske fremstilling. Denne består altså af 2 tilsvarende afsnit, hvor de enkelte ord og betegnelser oplyses ved skjaldecitater, undtagen i den sidste del af det andet afsnit. Inden for hvert afsnit behandles enhver person eller genstand i en i det hele velbetænkt orden og de to afsnit er så vidt muligt harmonisk-ensartede. Det første afsnit (kap. 1—53) begynder med omskrivninger for Odin og for hans vigtigste gave,

---

1) I Ups. er Odinsomskrivningerne i k. 34 kun et forvirret uddrag af versene i R—W, Skskm. k. 1.

2) Hvad der herefter følger i R—W er et dårligt indskud af samme art som det i fortalen i W.

3) Udtrykkene er ikke ganske klare, men den her givne opfattelse, der i det hele skyldes *Nordals* udvikling (s. 102 ff.), er dog vist den sandsynligste.

skjaldedrikken, hvorefter der følger omskrivninger for de øvrige guder, til hvem Loke knyttes, og for gudinderne. Herfra går forf. over til naturen, himmel, jord, hav, sol, vind, ild, vinter, sommer, og så er vi komne til mennesket, til mand og kvinde, hvis kenninger først omtales i almindelighed. I disse omskrivninger spillede »guld« en overordenlig rolle; de hang altså nöje sammen med dem for mand og kvinde. Derfor behandles de nu i en lang række af kapitler (32—46), hvortil der så ganske logisk föjes sådanne omskrivninger for mand og kvinde som »guldets bryder« og så videre. Derpå går forf. over til menneskelivet eller dets vigtigste gærning, mandens ædleste id, kampen, og dens redskaber, våbnene, samt knytter dertil kenninger for skibet, der for Nordboen spillede en så stor rolle og fremhæver hans anden hovedid, søfarten. Endelig følger så en gruppe af særlige mænd, hövdingerne, og den indledes med kenninger for hövdingernes hövding, Kristus. I det andet afsnit råder der et lignende system, med afvigelser, der tildels ligger i sagens natur. Særlig bemærkes, at i den sidste del er det hovedsagelig mand og kvinde og menneskets legeme, der behandles. I det hele kan man sige, at systemet er godt og dygtigt gennemført. At man på sine steder kan kritisere det, skal derfor ikke nægtes, ligesom der ikke altid er skarpe grænser mellem de to arter [1]). Til den sidste regner Snorre enkeltbenævnelser, der falder sammen med det almindelige talesprogs.

Hvert kapitel eller mindre afsnit indledes i reglen med en almindelig fremstilling og opregning af navne og kenninger, hvorpå skjaldebeviserne for hver enkelt følger, så vidt sådanne forefandtes — alt i den bedste orden. Den almindelige oversigt forbigås dog ikke sjælden. Skjaldebeviserne mangler undertiden, særlig i de kapitler, der handler om de enkelte guder, hvor der dog, f. ex. i k. 5, 8, henvises i al almindelighed til digte. Sine skjaldebeviser har Snorre samlet hovedsagelig fra de ældre skjaldes digte; det er henved 70 skjalde, der citeres, og ofte flere kvad end ét af den samme skjald. Desuden er andre digte nyttede som Alvíssmál, Fáfnismál og lign., foruden Bjarkamál og et par gamle navneremser. Det hele er gjort med smag og finfølelse.

Ind i denne sin fremstilling skyder Snorre undertiden længere

[1]) I det 1. afsnit findes kenninger, der snarest burde være henførte til det sidste; på den anden side findes her, især i dettes sidste del, en sammenblanding af enkeltbenævnelser og kenninger; mulig beror en del heraf på omarbejdelse eller indskud.

prosaisk fortalte myter og sagn, hvortil han vistnok ikke havde kunnet finde plads i Gylfag.[1]), og som oplyser grunden til visse kenninger. Således de to myter om Tor og jætterne Hrungne og Geirröd, der ganske naturlig knyttes til omtalen af de mandlige guder og Loke. Jfr. k. 33[2]) (guld), 35 (Sifs hår), 39—42 (Niflungesagnet m. v.), [*Müllenhoff* antog, at en stor del af disse kapitler var senere tilföjet, da det kun findes i reg. og ikke i Ups.; det er muligt, at den sidste del senere er tilföjet, men da kun fra og med AM s. 366 øverst[3])], 43 (Grotte), 44 (Rolf krake og Adils), 50 (Hjadningesagnet), 64 (Halfdan d. gamle og hans sönner). — Disse indskudte myter og sagn beror, som Gylfaginning, på gamle digte og, tildels i hvert fald, på overleveringen; de er fortalte på samme vis som de i Gylfag. med den samme efter indholdet afpassede stil. Til dem knyttes i de fleste tilfælde enten hele skjaldekvad eller större dele af sådanne, på hvilke de åbenbart beror. Men spörsmålet er, hvorvidt det er Snorre selv, der har indsat disse sidste. Det modsatte er vistnok tilfældet. I »Bragarœður« anføres ingen digte, og dog var der også dér god lejlighed dertil. I enkelte tilfælde er det håndgribeligt, at der foreligger efter-Snorriske indskud. Således er det klart, at Grottesangen er senere tilföjet. 1eβ viser her det oprindelige forhold; Snorre har på vanlig vis inde i sin fremstilling henvist til sangen og anført dens første vers; dette er i reg. udeladt, og hele sangen uden overskrift eller overgang bagefter tilskreven; i Ups. er det hele forkortet. — Indholdet af k. 33 er hovedsagelig hæntet fra en prosaisk indledning til Lokasenna omtrent af samme art som den, vi har i cod. regius (eddadigt.). K. 35 er mulig hæntet fra et nu tabt skjaldedigt; k. 39—42 går vistnok for det meste tilbage til en skreven saga om Sigurd Fáfnisbane. Da nu slutningen af kap. 42 (se ovf.) vistnok er et yngre tillæg, er det rimeligt, at også det stykke af Ragnarsdrápa, der anføres, er senere tilföjet, tilmed da det netop ikke indeholder et bevis for, hvad det i det foregående egenlig kom an på. I k. 44 er vistnok Skjöldungasaga benyttet.

---

1) Og hvoraf nogle slet ikke passede der, som *Nordal* bemærker s. 98.

2) At dette mangler i Ups. er uden betydning; det er her simpelt hen oversprunget.

3) Jfr. Symons: Zs. f. d. phil. XII, 103—4. *Nordal* antager ingen indskud her, s. 99, men der er ting, der temmelig stærkt modsiger dette, som når Sigurd pludselig kaldes Sigurd s v e n d s. 366, men er aldrig nævnet således för.

I k. 17 og *22* anføres större stykker af Tjodolfs Haustlöng, i k. 18 Eilífs Torsdrape. Af k. 17 er det imidlertid kun den sidste del, der kan bero på Haustlöng, resten beror på traditionen, og digtet er endda ikke synderlig stærkt udnyttet; at henvise til det i almindelighed kunde Snorre godt göre; men til at optage det, var der næppe nogen tvingende grund. Endnu stærkere grunde taler imod, at han skulde have anført det andet hovedstykke af digtet i k. *22* (Iduns rov osv.). Sagen er nemlig den, at Snorre havde benyttet det helt og holdent i sin indledning, og dér burde han have anført digtet; da han ikke gjorde det dér, var der endnu mindre grund til at anføre det i k. *22*. I k. 18 har Snorre gjort stærk brug af Eilífs digt, der så helt indføres; men han har også haft en anden kilde (eddadigte og [eller] traditionen). Alle disse digtes benyttelse må bedömmes på en ensartet måde, og da de mangler i Ups. — hvad der dog ingenlunde er afgörende —, er det höjst sandsynligt, at de ikke er indsatte af Snorre selv. Det samme gælder Ragnarsdrápastykket i k. 50. Jfr. hermed at f. ex. i Heimskr.-håndskrifter Hákonarmál er indsat efter Hakon d. godes saga, tiltrods for at Snorre kun har anført det første vers. Mulig beror også enkelte småvers på indskud.

Allevegne fremtræder her Snorres gode videnskabelige sans og sigtende kritik; fremstillingen vidner om hans fremragende stilistiske ævne. Hvor fin-diskret hans stil kan være, viser bedst afsnittet om Tors færd til Udgårdsloke. Hans humor fremtræder på en indtagende måde i skildringen af Hrungne og Tor med den udmærkede episode med den lille 3-nætter gamle Magne, der næsten beskæmmer sin stærke fader, selve kraftguden — og således videre.

Efter Skáldsk.m. følger de såkaldte nafnaþulur (se ovf. 174—84[1]). De er ikke antydede i indholdsangivelsen i Ups. De består af mere end heiti, nemlig også af e g e n n a v n e, og falder således udenfor den egenlige ramme. Da de ganske savnes i Ups. og Worm., er de uden tvivl senere tillæg, tilmed da der for resten ikke er noget som helst, der kunde tale for, at de stammede fra Snorre selv; det kan ikke ses, at han har brugt dem[2]). På den

[1]) Det kan bemærkes her, at *S. Bugge* i sin afhdl. i Arkiv XVI, 31 (hvad der tidligere er overset) har frafaldet sin formodning om, at biskop Bjarne har forfattet remserne.

[2]) En del af stoffet måtte blive fælles; men hvor Snorre kun anfører navne (uden vers), dér er rækkefølgen en anden end i remsen, ligesom remserne ofte har flere navne; hvorfor tog Snorre ikke dem alle?

anden side er de som tillæg lette at forstå; de dannede et ikke uvelkomment tillæg til Skáldsk. og indeholdt endel, der dér ikke fandtes.

Hvad endelig det 3. hovedafsnit Háttatal angår, henvises til behandlingen foran. Hvad der her er af interesse at undersøge, er den kommentars oprindelse, der ledsager digtet. Denne, der udelukkende er af metrisk-formel (-sproglig) art, bliver mod slutningen mindre udførlig end i begyndelsen, hvad i og for sig kan være forståeligt nok. Den er uundværlig for den rigtige opfattelse af de enkelte versemål, idet den forklarer, hvad der er ejendommeligt for ethvert af dem (hvor den ikke helt mangler — mod slutningen); af en særlig betydning bliver f. ex. den sproglige forklaring til versene i *refhvarfahættir.* Men er kommentaren af Snorre selv? Hvad der for det første kunde tale for det, er at kommentaren findes i alle håndskrifter, også i Ups. Dernæst svarer dens form og indretning ganske til Skáldsk. Således er begyndelsen til den: *hvat eru hættir skáldskapar?* ligesom en direkte fortsættelse af indledningen til Skskm. (hvor der er tale om *mál og hættir,* og hvor det er det første, der dér behandles nærmere). Herimod kunde der göres den indvending, at en sådan fremstilling var overhovedet den almindelige. Ikke desto mindre må jeg nu antage, at det er Snorre selv, der er forfatteren [1]). Der er ingen tvivl om, at han, idet han forfattede sit digt, må have været gennemtrængt af de selvsamme tanker, som udtales i kommentaren; de svarer nöje til versets form og egenskaber. Hvad var naturligere end, at han også med det samme gav disse tanker udtryk i en fortløbende forklaring? En så subjektiv bemærkning som den i k. 93 *(at flest frumsmið stendr til bóta,* jfr. Hungrvakafortalen) er næsten fuldgyldigt bevis for, at det er Snorre, vi har for os. Skulde han ikke være forfatteren, måtte man antage en sådan, der så at sige var Snorres alter ego. Det ses da også, at forfatteren til fortalen til de 4 grt. afhandlinger har antaget Snorre som forfatteren (Sn. E. II, 8), om dette end ingenlunde er noget bevis. Jeg er ikke med *Möbius* enig i at antage större indskud, f. ex. opregningen af *leyfi;* de er i deres orden, og Möbius' indvendinger beror for störste delen på en misforståelse fra hans side. Når han til slutning kommer til det resultat, at kommentaren

---

1) I min afhdl. i Aarbb. har jeg endnu hyldet Möbius' og fleres mening; se nedf. Også *Nordal* antager, at Snorre er forfatteren.

er forfattet af en af Snorres litterære tjænere eller medarbejdere under hans tilsyn, kan jeg ikke finde det begrundet [1]). I det hele er kommentaren — tiltrods for Möbius' forsøg på at vise det modsatte — rigtig nok og i overensstemmelse med, hvad versene selv lærer os om deres metriske ejendommeligheder.

Tilblivelsen af Edda må sættes för 1222 [2]). Háttatal er forfattet senest 1222—23 og digtet forudsætter, ikke mindst ved kommentaren, alt det foranstående. Da Snorre var udenlands 1218—20, må affattelsen snarest ligge forud for 1218. Hertil svarer, hvad vi ved om Snorres litterære og digteriske virksomhed (jfr. ovf. og *Munch* N. f. H. III, 1041—42). Også forholdet til Snorres andet hovedværk gör denne antagelse sandsynlig. Af en særlig betydning er følgende. I Edda tillægges et vers i Gylfag. k. 2 Tjodolf, således som også tilfældet er i Fagrskinna og Upphaf, men i Heimskringla (I, 125) henføres det rigtig til Torbjörn hornklofe. Dette beror sikkert på, at Snorre i sit første værk har fulgt en kilde, der tillagde Tjodolf verset, uden at han havde nogen grund til at undersøge sagen nærmere; under sine historiske studier og, i forbindelse dermed, studiet af de historiske skjaldekvad er Snorre kommen til den rigtige erkendelse af, at verset hørte til et digt af Torbjörn.

Ser vi tilbage på et værk som Edda, er det fra først til sidst et efter en bestemt plan vel udarbejdet hele, udført med et overlegent kendskab til æmnet, kritisk bearbejdelse af stoffet og et frisindet blik. Skriftet er blevet, hvad det skulde være, en udførlig og fortrinlig lærebog i skjaldepoesien, dens sprog og teknik, der særdeles godt egnede sig til »at studeres og tilegnes af vordende unge skjalde«.

Heimskringla. Nóregs konunga sögur, Konungasögur [3]). I håndskrifterne findes dette værk ikke nu til-

---

1) Jfr. *Hoffory* i Anzeiger IX. Heller ikke Hofforys mening om, at den skulde være forfattet af en anden end Snorre (uden hans tilsyn), kan bifaldes. Hans bemærkning om, at forklaringen til v. 8 skulde være urigtig, er ubegrundet. Det er nemlig klart, at de ulige linjer i det versemål, der her er tale om, skal bestå af 9 stavelser (der må netop ikke læses *spyrk* for *spyr ek* og lign.). Det viser særlig den sidste (7.) linje, samt hele versemålet som en modsætning til det i v. 7.

2) Således også *Nordal.*

3) Navnene (undt. det moderne Heimskr.) findes i håndskrifter: det første (N. K. s.) ofte, det sidste i Jöfraskinna; *Konungabók* har Frisbók. Jfr. *Maurer*: Ueber die Ausdr. Anm. 23.

lagt Snorre [1]), men han antydes flere steder i andre værker som forfatter til kongesagaer [2]). Også henvises der nogle steder til et samlingsværk om de norske konger — *Nóregs kon. sögur* eller *Ævi N. kga* eller lign. —, hvorved sikkert ofte Snorres værk menes [3]).

Hkr. findes i følgende håndskrifter: K r i n g l a AM 35, 36, 63, en papirsafskrift af Ásgeir Jónsson; af den gamle membran er kun ét blad bevaret; den stammede fra omkr. 1260. J ö f r a s k i n n a, en membran fra o. 1325, hvoraf nogle blade haves; ellers har man en papirsafskrift i AM 38, fol. (Ásgeir; mange og tildels store lakuner), samt i AM 37, fol., en del af en fortrinlig norsk afskrift fra 17. årh. Om alle disse håndskrifter kan der henvises til Brudstykker af Kr. og Jsk. i fototyp. gengiv. 1895 samt til fortalen til Hkr. (F. J.) og *G. Storms* bog. C o d e x F r i s i a n u s fra o. 1325, AM 45, fol. — hvor Olaf d. helliges saga findes udeladt. AM 39, fol., er brudstykker af et hdskr., der står Kringla meget nær. Hertil kommer endel mindre brudstykker. Alle disse håndskrifter er islandske undt. Jöfrask. Kringla er ubetinget det bedste af dem alle, dernæst 39; til dem slutter Frís. sig, men er langt fra så pålidelig, idet afskriveren behandler teksten vilkårlig; i sagaerne efter Olaf d. kyrres død optages der mange stykker fra Mork.-teksten, så at vi her ikke kan betragte Frís. som et håndskrift af Snorre. I Jsk. er teksten sammendragen og forkortet, navnlig i Olaf d. helliges saga, efter et eksemplar af den særskilte saga.

Spörsmålet om Snorres forfatterskab til Hkr. — for at begynde hermed — må ved *G. Storms* arbejde om Snorre betragtes som løst og forfatterskabet fastslået for bestandig; de af *K. Maurer* tidligere fremsatte betænkeligheder må anses for hævede. Der er ingen grund til at komme nærmere ind på denne side af sagen. Kun skal bemærkes, at den helt igennem ensartede benyttelse af kilderne, den forfatterånd, der allevegne gör sig gældende på en og samme måde, bekræfter og stadfæster, at vi har med én enkeltmands arbejde at göre. Mod Snorres forfatterskab taler ikke

---

1) Jfr. *G. Storm*: Arkiv I, og L. Hanssöns Sagaoversættelse, der nævner Snorre som forf.

2) Således Icel. sag. I, 248—49; jfr. 284, Flat. II, 429; Fms. II, 310. 314, III, 1. 5, Flat. I, 481. 483. 492—93. 494.

3) Flat. I, 152, Knytl. 29. 54. 55, 60 anm., Fms. XI, 388, Fms. III, 63, jfr. I, 190, Flat. I, 217. Flat. III, 469; Egilss. 198 anm. til l. 13. Þórð. hreð. 5, jfr. *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr. s. 3—5.

den omstændighed, at vi i Kringla, der har bevaret teksten renest og bedst, finder kejser Frederiks død (1250) omtalt som sket for nylig; dette er et af de sædvanlige afskrivertillæg ligesom f. ex. hele Hákonarmál er tilföjet.

Gangen i Snorres historiske forfatterskab må nu siden *S. Nordals* bog om Olaf d. helliges saga (1914) siges at være bragt på det rene. Efter al sandsynlighed er det resultat, han er kommen til, rigtigt. Der findes i mange håndskrifter en lang fremstilling af Olaf d. helliges saga, der plejer at kaldes »den særskilte«. I nogle håndskrifter indledes denne med Snorres prolog til Hkr., hvilket tildels ialfald utvivlsomt er uoprindeligt. Sagaen selv indledes med en kort oversigt over Norges historie fra Harald hårfagre af, ligesom der også efter sagaen findes en Jærtegnssamling i tilknytning til de regerende konger ned til Harald gilles sönner. Iøvrigt er denne saga i alt væsenligt identisk med sagaen som den foreligger i Hkr. Tidligere har de fleste forskere ment, at denne særskilte saga var en afskrift af Hkr.s. *A. D. Jörgensen* havde dog udtalt den mening, at den var ældre. Nordal har hævdet og begrundet denne opfattelse, vistnok på en fyldestgørende måde. Man har været opmærksom på flere uoverensstemmelser mellem den særskilte saga og den i Hkr. Nordal forklarer dette så at vel er de samme kilder bleven nyttede, men Snorre har, idet han gennemgik sin ældre fremstilling, rettet og ændret nogle steder, hvor han mente eller opdagede, at noget var mindre heldigt eller urigtigt. Ved indarbejdelsen i Hkr. måtte der være ændringer at foretage. Det må indrömmes, at afvigelserne bedre forklares på denne måde. Herved forklares også den omstændighed, at Olafssaga er så vidtløftig som den er og uforholdsmæssig omfangsrig, idet den udgör godt og vel en tredjedel af hele Hkr. hvad man bedre forstår, når sagaen oprindelig var tænkt som et for sig stående selvstændigt arbejde. Den selvstændige saga blev ikke blot optaget i det samlede værk om de norske konger, men levede ned igennem tiderne som selvstændigt værk og blev atter og atter afskrevet, og da ofte tillige stærkt bearbejdet (indskud). Dette hænger utvivlsomt sammen med at så mange kirker var indviede til hellig Olaf, der helst skulde eje et eksemplar af hans saga [1]).

Gangen i Snorres virksomhed må man nu tænke sig således: efter at Olafss. var afsluttet var det meget naturligt, at han fik lyst

---

[1]) Jfr. *J. Þorkelsson*: Digtningen s. 27—28.

til at arbejde videre, han »var jo kommen ind på at studere kongesagaen i hele dens udstrækning«[1]), og det lå da nær for ham at tage fat på at udarbejde lignende fremstillinger af de tidligere og efterfølgende kongers sagaer — ned til 1177, ɔ: ned til Sverrissagas begyndelse; jfr. de andre samlede fremstillinger. Vanskeligst måtte det være at give en fremstilling af de ældste tidsrum, men Snorre fattede ikke desto mindre ingen ringere plan end at gå så langt tilbage som muligt, til den ældste sagntid. Det er dette arbejde, som har sysselsat ham i årene 1222—30. Hvad der oprindelig bevægede Snorre til at skrive en saga om Olav d. hellige, har Nordal søgt at forklare (s. 28).

Snorre indleder sit sagaværk med en fortale, hvori han gör rede for sine kilder og benyttelse af disse; se herom ovf. s. 212—13. Snorre viser her, hvilke kilder der overhovedet ligger til grund for kongesagaerne i al almindelighed — de enkelte eksisterende ældre sagaer nævner han ikke særlig. Den fælles kilde var den mundtlige overlevering, og denne antyder og omtaler han tydelig nok. Ved siden deraf nævnes en anden såre vigtig kilde, nemlig skjaldenes digte, og disses betydning fremhæves meget stærkt og med rette. Af skrevne værker lader Snorre sig nöje med at anføre Are, vistnok særlig som kronologen. Inde i selve værket henvises der enkelte gange til særlige sagaer som Skjöldungasaga, Knútssaga; disse henvisninger stammer dog ikke fra Snorre, men fra de af ham nyttede original-sagaer. Derimod er det Snorres egne ord, vi hører og læser, når Hallfreðr omtales så smukt som pålidelig kilde (Hkr. I, 407). Fortalen er Snorres eget værk og et logisk mesterværk[2]).

1) *Nordal* s. 203.

2) Den bemærkning, som her (s. 5) findes om de forskellige aldere, er hæntet fra Skjöldungas, den genfindes i Arngríms Supplementum. Ang. fortalen som også hørende til Olaf d. helliges saga — hvor den findes i nogle hdss. — kan henvises til *Nordals* bog; han hævder, at den ikke oprindelig har stået i denne; en modsat opfattelse gör *O. A. Johnsen* gældende (Edda 1916); ifg. denne skulde prologen være primær i Olafss., men — af Snorre selv — senere omarbejdet til prolog for Hkr. De af prof. O. A. Johnsen fremførte grunde er ikke uden betydning. Men man kunde spörge, om ikke prologen er sammensat af 2 forskellige afsnit Der er dog meget, der taler for, at Olafssagaen, netop som det først skrevne, havde haft en prolog. Den oprindelige fortale til Olafssagaen skulde da være stykket om Ari og slutningen (OH 1853 s. 3_{9-17}); denne fortale kunde også godt bruges som fortale til Hkr. sammen med det andet afsnit, der udelukkende tilhører denne. En sammenstøbning lå meget nær-

Hkr. består i øvrigt af en fremstilling af de norske kongers historie fra den ældste tid af og ned til 1177. De norske kongers oprindelse taber sig i en mytisk urtid. Allerede længe för Snorre havde man istandbragt slægtregistre for den norske kongeslægt helt op til Odin; et sådant havde Are frode haft — for ikke at tale om Tjodolfs Ynglingatal. De virkelig historiske n o r s k e konger begynder med Halfdan hvítbeinn, men Snorre har fundet det passende at begynde »ab ovo«. Snorre har villet skrive om de norske k o n g e r. Derfor falder hans værk i afsnit, der er opkaldte efter kongerne, medens derimod de herskere over Norge, der ikke bar kongetitlen, eller de, som kun kunde kaldes uretmæssige herskere (som Sven Alfifasson), ikke behandles i særlige sagaer; deres historie fremstilles i og med de egenlige kongesagaer, Hakon jarls i sagaerne om Harald gråfeld og Olaf Tryggvason, Sven Alfifassons i Olaf d. helliges saga osv. Heller ikke Erik blodøkses ganske korte regering behandles særskilt. — I k. 246 af Olaf d. helliges saga (Hkr. II, 523) hedder det, at der nu »er fortalt e n d e l af kong Olafs saga«; hermed menes sagaen om ham som j o r d i s k konge. Den antydede øvrige del af sagaen siges straks efter at være jærtegnene, d. v. s. de undergærninger, Olaf som e v i g konge og hersker over Norge stadig udførte, alt ifølge den opfattelse, der fra Magnus Erlingssons indvielse til konge gjorde sig gældende (perpetuus rex Norwegiæ) [1]). Disse jærtegn, der allerede begyndte ved Olafs død, og hvoraf nogle allerede meddeles i k. 230 (jfr. 203), sml. k. 236, 240, 245, findes, i overensstemmelse med Snorres hele strænge synkronistiske fremstilling, anførte og fordelte på de følgende sagaer, og udgör ligesom en forbindende tråd, et symbol på og udtryk for Olafs kongelige perpetuitas. Ja, tråden er allerede antydet i Halfdan d. svartes dröm (Halfd. sv. k. 7).

Allerede her ses en konsekvent stræben efter en kunstnerisk komposition. Denne bliver endnu tydeligere, når man — for at holde sig til det ydre — lægger mærke til, hvorledes de enkelte sagaer knyttes til hinanden. I de tidligere samlingsværker om de norske konger havde de enkelte sagaer stået så omtrent ganske for sig selv, uden at nogen indre sammenhæng var forsøgt tilvejebragt. På dette punkt er Hkr. stærkt afvigende fra dem. Her er de enkelte sagaer således knyttede til, vævede ind i hin-

---

1) *Munch* N. f. H. II, 931—32; *K. Maurer*: Norwegens schenkung an den heil. Olaf.

anden, at de ikke hver for sig danner et helt og fuldt forståeligt hele. Stærkest mærkes dette i de første dele. Halfdan svarte omtales allerede i Ynglingasaga; Harald hårfagre i Halfdan d. svartes saga; hans og hans efterkommeres mængde og magt er desuden antydet og forberedt i drömmene. Hakon d. godes fødsel og opdragelse i England omtales i Harald hårfagres saga. Ikke mindre er Olaf Tryggvasons saga forberedt og indledet i Harald gråfelds saga, for ikke at tale om den måde, hvorpå jarlernes sagaer er indflettede i dem bægge — og således fremdeles [1]). Allerede dette viser forf.s kunstneränd, tilmed da det er klart, at dette ikke er blot en ydre anordning, men at det som oftest beror på en dybere forståelse af den indre sammenhæng i den historiske udvikling.

Et andet, men hermed nöje sammenhængende princip for Snorre, er begivenhedernes rigtige tidsfølge. Men her var mange vanskeligheder at overvinde. Hos sine forgængere fandt Snorre på mange punkter kun forvirring og sammenblanding. De havde enten ingen eller da en höjst ufuldkommen tidsregning; navnlig m. h. t. synkronismen. Det hjalp naturligvis under sådanne omstændigheder, at Snorre havde Ares årsangivelser for de norske fyrster. Hans tælling anføres nogle gange [2]), men den kunde sikkert have været anført eller udtrykkelig nævnt som sådan mange flere steder. For mange begivenheders vedkommende forelå der ikke nogen kronologiske holdepunkter; så måtte man gå frem efter bedste skön og grundig overvejelse — naturligvis uden altid derfor at træffe det rette. Således var det f. ex. tilfældet med tiden for Hakon Ivarssons griben ind i Harald hårdrådes saga. Ved og efter midten af det 10. årh. er der stor usikkerhed tilstede, noget, der ikke er påfaldende. Undertiden kunde kildernes egne angivelser med deres tælling efter »vintre« og forskellige tvetydige udtryk være vanskelige at finde rede i. Således er Snorre bleven bragt til at antage, at Olaf Tryggvason kom til Norge efteråret 995 i steden for om våren (hvad der rigtig står i Ágrip), fordi der tales om is på Gulelven i forbindelse med Hakon jarls flugt. Herefter må Snorre så ordne begivenhederne indenfor Olafs liv på den efter omstændighederne fornuftigste måde. Skönt han vistnok ikke

---

1) Kun Magnus Erlingssons saga er ikke således indvævet i den forangående saga, undt. for så vidt som hans fader der omtales og spiller en vigtig rolle. Men han var og blev hovedpersonen.

2) Ó. Tr. k. 14 fin.; ÓH k. 179 fin., hvor Ares regning stilles op imod almindelig (folkelig) tælling, k. 246.

her overalt har truffet det rigtige, kan fejlene ikke være synderlig store; da her kun er tale om 5 års tidsrum, kan de heller ikke være af stor betydning. Enkelte ting måtte helt udskydes, fordi der ikke blev plads dertil; således kan Snorre ikke fra sin kilde optage bemærkningen om, at Olaf og Tyre fik en sön, der døde et år gammel, da deres ægteskab ifølge hans tidsregning ikke havde varet længe nok dertil. Enkelte ældre fejl i tidsregningen havde Snorre ingen midler til at rette, f. ex. angivelsen af, at Sven tveskæg døde 1008 (f. 1014). Snorres fornuftmæssige og indtrængende stræben efter at ordne alt kronologisk mærkes ingensteds klarere og smukkere end i Olafernes sagaer. Som det senere vil blive bemærket, var de gamle skjaldedigte en hovedkilde for Snorre. Han havde alle betingelser for at forstå dem rigtig og udnytte dem forstandig og smagfuldt. Men kronologiske støttepunkter kunde de kun for så vidt yde, som de oplyste, i hvilken rækkefølge begivenhederne var foregåede. Men aldrig stod der i dem, hvor lang tid der var gået mellem de enkelte begivenheder. Når traditionen da ikke trådte oplysende og udfyldende til, havde man intet at holde sig til, og her kunde endogså en mand som Snorre føres og er virkelig bleven ført på vildspor. Når han således, åbenbart efter Glymdrápa skildrer Haralds kampe i Götland (Har. hárf. k. 15—17) og ansætter hans Götlandstog — og i forbindelse dermed Värmelandsrejsen — til tiden för Hafsfjordslaget[1]), beror dette ene og alene på, at Glymdrápa, der intet ord indeholdt om det nævnte hovedslag, ikke havde nogen antydning af, om toget til Götland var foretaget för eller efter slaget i Hafsfjord. Her var altså plads til misforståelse; Snorre tog fejl og formodede, at det var sket för. Åbenbart beror også k. 71 i Olaf d. helliges saga på en misopfattelse af Sigvats vers; det hedder, at Sigvatr rejste med Björn og Hjalte, men det var først senere, at han foretog sin rejse til Skara. Når Snorre fremdeles fortæller (Ó. Tr. k. 24), at Harald blåtand sendte bud til Hakon jarl om at komme til Danmark »tidlig om våren«, beror dette på en misforståelse af skjaldens ord *við frost,* der betyder »ved vintertide«; toget foregik nemlig, som vi nu ved, i oktober—december 974[2]). Men her var Snorre undskyldt.

Hermed er vi ved spörsmålet om Snorres hele måde at arbejde på, samt hans forhold til de nyttede kilder.

---

[1]) En urigtighed, som *Munch* N. f. H. I, 1, 482—83 har bemærket, uden at se grunden dertil.

[2]) Mere af lignende art findes anført i *Nordals* bog.

Egenlig anfører Snorre aldrig i selve teksten sine prosakilder (med undtagelse af Eiríkr Oddssons bog og Jarlasögur; jfr. foran), men han har i fortalen antydet dem. I og for sig er det en selvfølge, at en mand som Snorre, der påtog sig at skrive en udførlig Norges historie, måtte skaffe sig alle eller dog så mange som muligt af de tidligere eksisterende kilder eller sagaværker, og af sådanne forelå der, som vi ved, omkr. 1220 ikke få. Snorre har uden tvivl haft sin bogsamling i så henseende omtrent i den bedste orden. Når vi sammenligner hans værk med de andre sagaværker, navnlig samlingsskrifter som Ágrip, Fagrskinna, Morkinskinna, er det uomtvisteligt, at der er et nært slægtskab mellem dem. Stykkevis er de eller kan de være omtrent enslydende. Spörsmålet bliver så, hvorledes forholder det sig med dette slægtskab? *G. Storm* har ment, at Snorre havde nyttet netop de nævnte værker, foruden de levende traditioner. Hvad de første angår, kan jeg ikke antage, at Snorre har nyttet dem. Fremstillingen er på mange punkter så forskellig, at det forekommer mig umuligt; selve Fagrsk., Ágr. og Mork. beror, som foran vist, alle på ældre enkeltsagaer, og det samme er utvivlsomt tilfældet med Heimskringla. Det er ikke let at se, hvorfor Snorre ikke skulde have nyttet de tidligere udførlige sagaer, ligesom han bevislig nytter og udskriver værker som Orkneyinga- og Færeyinga saga, og i dets sted have brugt de mere eller mindre kortfattede udtog af de enkelte sagaer, som han desuden sikkert med lethed kunde anskaffe sig[1]). Noget af det vanskeligste for Snorre var istandbringelsen af Ynglingasaga. Hans kilder herfor var næppe meget andet end de gamle slægtregistre *(langfeðgatöl)* f. ex. hos Are, jfr. Hist. Norw., der indeholder Ynglingerækken og en kort bemærkning om enhvers endeligt; han havde Skjöldungasaga, der delvis havde beröringer med Yngl.sagaens indhold, og han har brugt den. Men hans vigtigste kilde var dog uden tvivl Þjóðólfs Ynglingatal, som han har haft i dets fulde udstrækning. Det er rent vilkårligt hvad han anfører deraf. Fra de nu tabte vers har han hæntet endel af hvad der findes i hans fremstilling. Og så kommer endelig den mundtlige overlevering, men på dette oldsvenske område kan den næppe have været særlig righoldig eller systematisk bevaret. Om der för hans tid har foreligget en Ynglingasaga er vist meget tvivlsomt. Når således stoffet skulde hæntes fra så mange sider og kombineres til et hele, er det

---

1) Jfr. *Rosenberg* i Nordboernes Aandsliv II.

klart, at Snorre her måtte få brug for al sin skarpsindighed og al sin arkæologiske viden. Gentagne gange indfletter han bemærkninger om oldtidsskikke og navneforklaringer. Hvor pålidelig hans fremstilling i virkeligheden er, viser de nyeste arkæologiske *(B. Nermans)* undersøgelser. Det første afsnit om Odin og asernes indvandring er i nær slægt med hans fremstilling i Eddaprologen; her kunde han også nytte eddadigte og andre kvad. Yngl.saga er måske Snorres mest originale saga og den, der bedst viser hans ævner til at skrive historie; i de andre sagaer findes dog også ikke få kapitler, der hidrører fra ham selv; ialfald kendes nu ingen kilder, han kunde have brugt, og ofte er disse kapitler netop af antikvarisk indhold (f. eks. de om blotene i Trondhjem). De ældre sagaer om Halfdan svarte, Harald hårfagre og Hakon d. gode har Snorre selvstændig benyttet [1]. Hvorvidt der har været en ældre saga om Harald gråfeld, vides ikke bestemt. Alt tyder på, at det ikke har været tilfældet; deraf forklares de så afvigende fremstillinger i de forskellige skrifter. Hos Snorre synes sagaen om ham hovedsagelig at være skreven efter vers, tildels efter Odds Olafssaga og for en — ringe — del efter traditionen (gråfeld-kapitlet); endelig har der måske eksisteret en selvstændig þáttr om Eyvind skaldespiller, som Snorre har nyttet. En sådan þáttr vilde fra et isl. standpunkt være let forståelig, på grund af det venskabelige forhold, Eyvind stod i til Islænderne (se I, 454), — han var også i slægt med visse familjer på Island —, og på grund af den rolle, han spillede i Hakon d. godes dage. Under denne forudsætning forstås først rigtig, at Snorre lader ham få en så stor plads i Harald gråfelds saga. Hvad der fortælles om ham oplyser fortrinlig forholdet mellem Harald og modpartiet, samt de elendige uårstilstande, der da herskede i Norge. Mulig har der også været en þáttr om kong Sigurd slefa, som Snorre og andre har benyttet. En sådan findes også i Flatøbogen, men i den form, som den her har, kan den ikke have foreligget Snorre. I tilknytning til denne saga giver Snorre en fremstilling af Hakon jarls liv og bedrifter (dog ikke som selvstændig saga); her har sagaen om Ladejarlerne været en af hans bedste kilder foruden den ældste Jomsvikingesaga. — Olaf Tryggvasons saga er hovedsagelig skreven efter Oddr, men med tilbörlig hensyntagen til andre kilder, sagaen om Ladejarlerne, Jómsvík. saga, Íslendingabók, Kristnis.,

[1]) Jfr. ovf. under behandlingen af Ágrip.

samt skjaldedigte og endelig traditionen, f. ex. i k. 63, 74—80; egne betragtninger og tilföjelser findes også. Snorre har fornuftmæssig bragt Odds historiske stof i en bedre orden og omredigeret det; han samler, hvad der hos Oddr er adskilt, omstiller og retter ved hjælp af skjaldevers og kronologiske beregninger. Snorres selvstændighed og kritik viser sig her allevegne i sin fulde glans. — Olaf d. helliges saga (den oprindelige) er optaget med fradrag af indledning og hvad der ellers kun tilhørte sagaen som selvstændigt værk. Grundtrækkene og hovedbegivenhederne i Olafs liv var allerede givne i Ældste saga, der åbenbart helt igennem danner grundlaget for Snorres fremstilling. Men ingen steds har Snorre brugt flere kilder ved siden af end her, og ingen steds fremtræder hans ævne til historisk sammenarbejdelse og harmonisk fremstilling klarere end her. Foruden skjaldedigte, særlig Sigvats vers, som han i en udstrakt grad har brugt, har han for det første vistnok benyttet Styrmes bearbejdelse af Ældste saga eller de kilder, denne har øst af, og fået de derfra hæntede stykker vel indarbejdede i sin fremstilling. Dernæst optager Snorre længere stykker af Jarlasögur og Færeyingasaga, foruden enkelte andre mindre fortællinger f. ex. om Torodd Snorrason, Steinn Skaptason osv. Men aldrig optages der noget uvedkommende og alt indskrænkes til det nødvendige, uden at det dog bliver mindre forståeligt. Disse fra vidt forskellige sider optagne stykker skal tjæne til at vise, hvorledes Olaf stadig og ufortrødent arbejdede for sit dobbelte, bevidste formål: udbredelsen af guds rige, kristendommen, med fuldkommen udryddelse af hedenskabet og dets skikke på den ene side, udbredelsen og grundfæstelsen af sit eget jordiske rige i selve landet og udvidelsen deraf både mod øst (Jæmtland) og vest (de af Nordmænd befolkede Øer i Vesten) på den anden; hans stræben lykkedes i bægge tilfælde, undtagen hvad Island angik; dér strandede hans politiske planer ganske. Denne samling og sikring af Norges rige forløb uden at skabe nogen egenlig misstemning imod kongen, om han end gjorde enkelte hövdinger til sine fjender, fordi han ikke vilde tåle, at deres magt og myndighed blev for stor (Erling på Sole). Ganske anderledes følger for ham havde derimod hans virksomhed i guds riges tjæneste; ved denne skaffede han sig mange mægtige mænds fjendskab og had, særlig i det nordenfjeldske Norge. Til alt dette kom, at Olaf vilde sikre den indenlandske fred, ro og orden ved gode love, så at alle og enhver kunde få deres ret. Den strænge overholdelse heraf og af kristendommens for-

dringer har sikkert skabt uvilje imod ham mange steder. Da så Knud d. store fik tid til at beskæftige sig med Norge og dets forhold til Danmark og fandt ud, at han kunde göre fordring i det mindste på en stor del af landet, var alt så godt forberedt, at det var ham en let sag at lokke de norske hövdinger til frafald, både ved hjælp af løfter, han ikke altid holdt, ved kloge formaninger og ikke mindst ved ligefremme bestikkelser. Hermed var Olafs skæbne afgjort. Indenlandsk utroskab, udenlandsk samvittighedsløs agitation var det, der bragte Olaf til fald, det, der berøvede ham land og liv. Men hvis hin berömte sætning: *mors reparatio vitæ est* nogensinde har vist sin sandhed, har den gjort det ved martyrdøden ved Stiklestad. Det er denne betydningsfulde begivenhed, som alt det forudgående egenlig stadig stiler hen imod og bestandig forbereder. Det er med dette for öje, Snorre benytter sine mange og rige kilder til sin udførlige skildring af kong Olaf. Denne er lykkedes aldeles fortrinlig både ved optagelsen af de enkelte afsnit, den sikre fastslåen af deres betydning for helheden, og ved de enkelte personers optræden, hvor det dog stadig er kongen selv, der er det midtpunkt, alt drejer sig om og som aldrig tabes af syne. I sagaen er der en påfaldende mængde afsnit og kapitler, hvis umiddelbare kilde ikke nu kan påvises, således f. ex. k. 32—35, 36—38, 59, 60—67, hele stykket om Torgny [1]), 73—85, 137—38 osv. Endel heraf kan have stået i de ældre, udførligere samlingsværker eller sagaer, Snorre nyttede. I andre tilfælde synes enkelte selvstændige þættir at foreligge (f. ex. hele afsnittet om Hrœrekr, mulig en saga om Sigvatr skjald, som *G. Vigfússon* i sin tid antog, osv.). Endelig kan en del bero på levende norske og islandske traditioner, der først er optegnede og litterært udnyttede af Snorre. Nogle mener, at endel beror på Snorres egen digtning; dette må man dog vist være ret forsigtig med at antage.

For Sven Alfifassons regering har Snorre nyttet tidligere fremstillinger i forbindelse med Olafssaga samt digte (Tryggvaflokkr). For de følgende sagaers vedkommende er det klart, at Snorre overhovedet har nyttet og helt igennem kunnet følge de tidligere eksisterende kongesagaer og værker, idet han dog

---

[1]) De indvendinger, der er fremsatte angående dennes historiske tilværelse, er lidet betydningsfulde; at der kan have været 3 mænd (fader—sön—sönnesön) af det samme navn, har man virkelig ingen midler til at modbevise; hvad véd vi egenlig om de tiders svenske skikke? Jfr. J. Jónssons ovf. nævnte afhdl.

tillige har anvendt den samme kritik, den samme fornuftmæssige ordningsmetode, og endelig haft de samme midler til at rette sine forgængere, tildels ved udstrakt brug af skjaldedigte. Skönt forarbejderne her var ganske anderledes udførlige og pålidelige end för, var der dog stadig grund til at anvende kritik mod dem, og en sammenligning viser, at Snorre var stadig den årvågne; om det så kun er enkelte småændringer, omstillinger og lign., er de i så henseende betegnende. Også i denne del findes kapitler, der ikke står andre steder (som k. 7—11 i Magnus d. godes s., hvor atter en saga om Sigvatr synes at spores; Magnus barfods s. k. 17—20, Sig.—Eyst.—Olafs s. k. 28—29), samt kilder selvstændig nyttede som Hakon Ivarssons saga (i Har. harðr.). Enkelte afsnit, f. ex. det om Vendernes overfald på Konungahella, synes at bero på islandsk tradition, der måske særlig bör knyttes til Oddaslægten (jfr. *G. Storm:* Sn. St. Hist. skr. 71—72). For årene 1130—61 har Eiríkr Oddssons bog — som ellers — også for Snorre været hovedkilden — hvad der jo ligefrem udtales (s. 360. 364. 365. 368; jfr. *ek* 363, der er Eiríkr, ikke Snorre). Her var der overhovedet kun lidet at tilföje eller rette. Hvad sagaen om Inge og Sigurd angår, trænger den til en særlig bemærkning. Det er ved en nærmere betragtning ganske klart, at k. 14—20 er et (senere) indskud i den oprindelige, til grund liggende tekst, der dog ikke helt stammer fra Snorre, da Morkinsk. også har deres indhold. Indskuddet er altså ældre end o. 1210—1220. At kap. 13, hvor det i almindelighed fortælles, at Eysteinn kom til Norge og af sine brødre fik en tredjedel af landet, er oprindeligt, er givet; i en saga om Sigurd og Inge måtte denne begivenhed omtales. Begyndelsen af k. 14 om Magnus — den 4. broder — er hæntet fra Einars vers, der kun findes her; den er optagen af Snorre selv. Når det så bagefter om Ottar birting hedder, at »han var lendermand og en stor hövding, tröndersk af slægt«, kommer denne bemærkning — hvis indhold dog ikke direkte er meddelt för — i al fald for sent, og er så meget mere påfaldende her, som Ottar ofte er bleven omtalt i det foregående både som hövding og som sådan særlig knyttet netop til Trondhjem (se navnlig s. 360). Denne noget kejtede oplysning kan kun bero på, at der her dukker en ny kilde op, der ikke er nyttet med den tilbörlige årvågenhed. Til k. 14 er 15 (om Ottar) knyttet. Hos Eiríkr har Ottars død kun været antydet, som det sker i k. 21; der var ingen grund til at dvæle særlig ved hans død, mere end de andre hövdingers. K. 17 vedkommer ikke kongerne, men er indsat her,

ligesom k. 16, af kronologiske grunde. K. 18 handler om Hakon hærdebreds fødsel, som det ifølge Snorres princip var passende og konsekvent at indsætte her, men som Eiríkr ikke havde nogen grund til at omtale. Endelig er der k. 19—20, der særlig handler om Eysteins krigstog, udelukkende efter Einar Skulasons vers — altså efter ganske andre sagaprincipper og kilder end Eiríks skrift i det hele. K. 21 fortsætter direkte k. 13; da nu Fagrsk. intet kender til k. 14—20, men har ud i ét et uddrag af k. 13 og 21, må det betragtes som sikkert, at de nævnte kapitler er indskud[1]). — Hakon hærdebreds saga er vanskelig at kontrollere, da de andre kilder her er meget få og mangelfulde; men uden tvivl har Snorre for dens, ligesom også for Magnus Erlingssons sagas vedkommende — hvor vi har Fagrsk. til sammenligning — nyttet en ældre saga, men en sådan, hvor der kun var lidet at ændre.

Det er således, på enkelte undtagelser nær, allevegne litterære kilder[2]), Snorre har haft til sin rådighed; hertil kan også skjaldenes digte regnes. Benyttelsen af dem begynder allerede i Ynglingasaga (Ynglingatal m.m.) og de udgör her den vigtigste kilde. For den historiske tids vedkommende havde Snorre »alle kongers kvad« fra og med Harald hårfagres. For ham spillede de digte, der hidrørte fra det (9.), 10. og 11. århr., samt det 12. årh.s første del, den störste rolle. Denne har han selv træffende angivet i sin fortale. De var, kort sagt, både en kilde og en prøvesten — med hensyn til traditionen —, »når de opfattedes rigtig«. At Snorre havde flere forudsætninger til at opfatte dem rigtig end de fleste af hans samtidige, er sikkert og vist. Han har da også i det hele forstået dem, som de skulde, med undtagelse af enkelte tilfælde, hvor det var ham så at sige umuligt, hvorom ovenfor. Ved versenes hjælp har han rettet overleveringen og andre kilder vistnok på flere steder, end vi er i stand til at kontrollere det[3]). At han på enkelte steder har undladt at göre dette eller ikke lagt mærke til en uoverensstemmelse mellem prosa og vers, viser den omstændighed, at han lader kong Magnus d. gode opholde sig på Hördaland (Hkr.

---

1) Heraf er det igen end yderligere klart, hvor rigtigt det er, når det hedder, at Erik skrev om de to brødre, Sigurd og Inge, alt til deres død, eller — hvis man hellere vil —, herved er den vigtigste grund til at lade ordene: „alt til deres død" kun gå på Magnus og Sigurd slembe (jfr. ovf. s. 372—74) bortryddet.

2) Fremmede — latinske og lign. — kilder har Snorre slet ikke nyttet.

3) Herom kan henvises til *Nordals* bog s. 171 ff.

III, 29), hvor Sigvats vers viser, at Magnus må have været nord for Sogn. Men dette er omtrent enestående. Hvor grundig Snorre har brugt sine vers, viser i det mindste ét interessant eksempel. I Olaf d. helliges saga (k. 3) hedder det om Olafs öjne, at de var så skarpe, »at det var frygtindgydende at se ham i öjnene, når han var vred«. Denne bemærkning, der ikke findes — og næppe fandtes — i Snorres kilder, er hæntet fra det vers af Sigvatr, der anføres i k. 226 (vers 151). I hvor höj en grad Snorre har udnyttet versene, kan måles ved en sammenligning med Fagrsk. Der skal blot mindes om Sigvats vers, som han vistnok fuldstændig har kendt og tildels for en stor del først anvendt, og således videre.

Misforståelser af de prosaiske kilder, beroende på fejllæsning og lign., forekommer vistnok sjælden eller aldrig. Derimod har det hændtes Snorre at misforstå sin kildes angivelse og derfor foretage en »rettelse«, der viser sig at være urigtig, som når han opfatter slaget »foran Vestland på Re« (Magn. góð. k. 29) som en kamp med Sven, istedenfor med vendiske vikinger.

Når Snorre havde to forskellige kilder, har han kunnet göre et af to, enten at forkaste den ene kildes fremstilling til gunst for den anden — således som han hver gang fandt rimeligst — eller søge at forene bægge, udjævne striden imellem dem, optage bægge beretninger. Det første har han sikkert hyppigst gjort; det sidste har han valgt nogle gange, hvorved den historiske sandhed, som det i denslags tilfælde i reglen plejer at ske, forrykkes eller forvanskes [1]). Når det i visse ældre fremstillinger af Olafssaga udtrykkelig hed, at Olaf Tryggvason havde deltaget i kejser Ottos krigstog til Danmark (974) — hvorom andre kilder tav —, har Snorre ikke helt turdet forkaste denne beretning, tilmed da den efter hans beregninger vistnok ikke var så aldeles kronologisk umulig; til Snorres undskyldning tjæner imidlertid, — og her viser hans kritiske sunde sans sig —, at han intet har optaget af de foreliggende kilders udførlige fremstilling af Olafs deltagelse i krigstoget (Danevirke-angrebet); grunden hertil er utvivlsomt den, at de samtidige skjaldes kvad intet indeholdt om Olaf i forbindelse med kejserens tog. Han har altså kun den nøgne beretning, at Olaf var med. En större og mindre forsvarlig forvanskning af de historiske forhold er Snorres fremstilling af Magnus d. godes forhold til Harald hårdråde efter dennes ankomst til Norden. Her fandt Snorre

---

[1]) Herom kan henvises til *Nordals* bog s. 183 ff.

to fremstillinger, hvoraf den ene (som f. ex. den i Ágrip) gik ud på, at bægge fyrster straks ved det første møde, eller i al fald uden at Harald først havde været i Norge, var blevne forligte, medens den anden (i Fagrsk.—Morkinsk.) udtrykkelig påstod, at Harald først var sejlet hjem til Norge, hvor han mod Magnus' vilje havde fået den unge Tore på Steig til at hylde sig på tinge og udråbe sig til konge over Norge. For dette sidste anførtes der en så god og uimodsigelig kilde som muligt[1]); den kunde Snorre ikke lade uænset. Uagtet nu denne hylding ved Tore var ganske overflødig, ja næsten utænkelig, hvis det hele var gået venskabelig til fra først af, og burde være forkastet, forudsat at den anden beretning antoges som rigtig, forbinder Snorre bægge med hinanden; herved må han have foretaget temmelig vilkårlige ændringer i teksten; således nævner han ikke det sted, hvor forligsmødet holdtes, da det ikke passede godt til hans fremstilling. Så vidt det kan skönnes, er denne kombination en af de få virkelige pletter på Snorres i øvrigt så mønsterværdige komposition. At det ikke er skjaldene, der er skyld i denne fremstilling, er forhen (I, 362—65) eftervist.

At det var Snorres ufravigelige princip kun at skrive, hvad der var godt afhjemlet, er utvivlsomt. Derfor borger først og fremmest hans egne ord i fortalen; dernæst den omstændighed, at han aldrig søger at besmykke en norsk konges færd eller nederlag, således som det kan være tilfældet i andre bearbejdelser. Således lægger han Magnus barfods utvivlsomme Foxerne-nederlag ubarmhjærtig blot, hvor f. ex. Ágrip lader ham sejre. Hans upartiskhed og vilje til at fortælle den usminkede sandhed viser sig også f. ex. deri, at han lader Olaf d. hellige fælde en uretfærdig dom (k. 140), hvilket også bliver et led i hövdingernes rejsning imod ham. Han lægger heller ikke skjul på Olaf Tryggvasons hæslige grusomheder. Hermed hænger Snorres ufravigelige lyst til at være retfærdig mod alle på det nöjeste sammen. Dette træder tydeligst frem i hans sammenfattende domme over de enkelte personer, som f. ex. Hakon jarl (Ó. Tr. k. 50). Ganske vist havde allerede Oddr i sin bog ladet ham vederfares retfærdighed ved særlig at fremhæve jarlens legemlige skönhed, klogskab og tapperhed — medens Ágrip om ham kun har ondskabsfulde ord: »således afsluttede skjörlevneren sit liv i et smudsigt hus (ɔ: svinestien)«. — Men Snorre giver en ganske anderledes fyldig og virkelig sympatisk skildring af

[1]) En familjeoverlevering, knyttet til eksisterende genstande.

Hakon — også med anførelse af Torleifs vers —, der sikkert ikke er langt borte fra den historiske sandhed. I disse udtalelser om forskellige personer har Snorre föjet meget til af sit eget.

Når nu bortses fra de forskellige omstillinger, kritiske ændringer, kombinationer, rettelser og forbedringer, Snorre har foretaget i sine forgængeres tekster, samt fra hans egne udtalelser, kan det i det hele taget siges, at han overfor de enkelte afsnit, hvori der var lidet eller intet at ændre, har forholdt sig temmelig passiv. Han har taget de enkelte fortællinger, han fandt i sine kilder, for så vidt de ikke på grund af legendeagtigt indhold var mistænkelige, og indført dem eller ladet dem indføre i sit værk ofte ganske ordret, hyppig dog, hvor det af sagamæssige grunde kunde lade sig göre, noget forkortede eller sammendragne; i stilistisk henseende har han sikkert ofte forbedret dem. Når han skulde benytte længere sagaværker, gjorde han et passende udtog af dem, uden at han dog i nogen væsenlig grad ændrede deres udtryksmåde. Dette kan man let overbevise sig om. Således er f. ex. stykket om finnen Sváse (Hkr. I, 132—35) ordret stemmende med Ágrip, det om Sven Alfifassons love (Hkr. II, 513) med leg. s. og Ágr. I Olaf d. helliges saga kan det især iagttages, hvorledes Snorre har gjort sine uddrag. I k. 96—103 findes der uddrag af Jarlesagaerne; først gives en ganske kort udsigt over øernes historie; men omtrent fra og med k. 97 bliver fremstillingen så at sige en nöjagtig afskrift af sagaen. Her var intet at tilföje, og da Snorre nu var kommen til at fortælle om de mænd, Olaf fik at göre med, mente han, at fremstillingen ikke burde eller behøvede at forkortes. I dette og lignende tilfælde består altså Snorres selvstændighed i, hvormeget han optager af sin kilde, og hvorledes han indordner det optagne under sit historiske helhedssyn. Men netop her er det, vi allevegne, som bemærket, får lejlighed til at beundre Snorres kritiske blik og historiske takt.

Denne måde at benytte sine kilder på, d. v. s. at afskrive dem mere eller mindre nöjagtig, er ikke ejendommelig for Snorre alene; således bar man sig overhovedet ad i oldtiden — også udenfor Island; at betegne dette som plagiat vilde være fuldstændig meningsløst. Vi kan nu både ved hjælp heraf og ved enkelte direkte fingerpeg danne os en klar forestilling om, hvorledes Snorre overhovedet har arbejdet.

Prologens og altså Snorres første ord er: »I denne bog **lod jeg** (eller: har jeg ladet) skrive« osv.; Ó. Tr. s. k. 80 (s. 402)

slutter med ordene: »det vil jeg nu straks herpå **lade** skrive — at fortælle om isl. mænd[1])«, (jfr.: »som jeg vænter endnu skal senere blive sagt i Olafssagaen, Hkr. II, 309). Disse udtryk forudsætter tydelig, at Snorre har benyttet s k r i v e r e, hvem han har foreskrevet, hvad der skulde afskrives, og — vi tör tillægge — hvem han uden tvivl har dikteret, hvad der skulde stå, når de ikke ligefrem skulde afskrive et bestemt afsnit efter en foreliggende kilde. Men stadig har Snorre »siddet over« dem, som det hedder om kong Sverre og Karl; stadig har han passet nöje på; det er overalt hans ordnende hånd, hans skabende ånd og hans kritik, der helt igennem føles. Værket er fra først til sidst én mands personligheds-udtryk.

Til trods for Snorres påpasselighed og udmærkede kompositionsævne var det næsten en uundgåelig følge af den fremgangsmåde, der brugtes, af kildernes forskellige art, samt af, hvor lang en tid, der må være medgået til udarbejdelsen af et så vidtløftigt værk, at der opstod ujævnheder, enkelte inkonsekvenser, ja modsigelser mellem de enkelte sagaer. Disse er dog i det hele taget af en meget underordnet art. Således er f. ex. Rudejarlernes slægtregister i Ol. hell. s. (k. 20) ikke ganske stemmende med det i Har. hårf. s. (k. 24; Hkr. I, 132). Afvigelserne beror på benyttelsen af forskellige kilder, og Snorre har undladt at slå op på det første sted, da han skrev eller lod skrive det sidste. I Har. hård. s. (k. 20) hedder det, at Magnus d. gode tog til Norge efter Helgenæs-slaget, medens det i Magnus' egen saga (k. 35) hedder, at han om vinteren opholdt sig i Danmark. Forklaringen bliver den samme[2]). En ujævnhed er det, når f. ex. Sváse i afsnittet om ham (Har. hárf. k. 24) uden videre nævnes, som om han var nævnet för. At dette virkelig har været tilfældet i Snorres kilde, ser vi af Ágrip. Ved en uagtsomhed er således en bemærkning udfalden, der dannede en indledning til Sváse-Snæfrid sagnet. Snorre lader Hakon jarl

---

[1]) Denne sætning, der egenmægtig er udeladt i Frís., lyder som en løs notits, der i og for sig ikke var bestemt til at optages i selve værket. Jfr. Keyser s. 456.

[2]) Om det er Snorres eller afskriveres skyld, at en sætning, Hkr. II, 237 øverst, er udfalden, er usikkert. Det hedder, at kong Olaf »beredte sig til at rejse op« på Romerike; dette forudsætter, at han kommer n e d e fra Viken; men beretningen om, at han var kommen til Viken mangler. Ligeledes er der uden tvivl udfalden en bemærkning om, at Tóste jarl faldt i Stanford-slaget.

Grjótgardsson (Har. hárf. k. 12) dø altfor tidlig (omkr. 870), men han må have levet til henimod 900 eller endnu længere, eftersom hans sön Sigurd først dør 962 (jfr. *P. A. Munch* og *G. Storms* bemærkninger herom). Fremstillingen i k. 37 synes da også at stride imod k. 12[1].

Snorres komposition er alt i alt nærbeslægtet med slægtsagaernes. Han samler og behandler stoffet overhovedet på samme måde som disse. Han indfletter ofte t a l e r, som han uden tvivl dels selv har formet, dels stiliseret; de er i reglen fortrinlige. Først og fremmest må da f. ex. nævnes kong Olafs og Torgnys taler på Upsalatinget som nogle af de mest glimrende. Ved siden af dem står brødrene Hrœreks og Hrings taler; hver af dem repræsenterede sit princip. Det er lykkedes Snorre fortrinlig at udtrykke disse. Men det er klart, at talerne ofte kun er talerør for ham selv og hans egne meninger, ligesom også Einar Tværåings tale (Ól. helg. k. 125) sikkert er Snorres egne ord — tildels møntede på forholdet mellem Hakon d. gamle og Island — og dog er de i fuld overensstemmelse med den talendes egen karakter[2]. Man kan fremdeles pege på taler som kong Olafs i k. 211 og ikke mindre på biskop Sigurds i k. 218, der er særlig ejendommelig. Også mange samtaler er fortrinlige (f. ex. i Saga Selsbana, Ól. helg.).

Snorre lægger særlig vægt på p e r s o n s k i l d r i n g e n — ligesom tilfældet, mere ubevidst, er i slægtsagaerne. Ikke alene viser dette sig deri, at hovedpersonen overhovedet altid er den, hvorom alt drejer sig og som belyses fra så at sige alle sider, idet bipersonernes optræden skal tjæne til at stille den i det klareste lys. Gennem dette, ved sine taler, ved sine handlinger står enhver person — dette gælder også bipersonerne — fuldstændig klar og utvetydig for os. En særlig forkærlighed har Snorre åbenbart haft for de gamle norske stormænd, mænd som Erling Skjalgsson, Hárekr i Tjotta, Arnesönnerne, hvortil den svenske gubbe Torgny slutter sig osv. osv. Han forsömmer ikke skildringen af dem, den

---

1) Når man har anket over, at Snorre (Hák. góð. k. 11) henviser til et tidligere sted angående Halfdan svartes love, der ikke skulde indeholde, hvad der sigtes til, er det dog sikkert, som *Storm* hævder, k. 7 (Hkr. I, 94—95), der menes. I øvrigt må det ikke glemmes, at Kringlas tekst netop her er tabt. Det er ikke udelukket, at den her har lydt anderledes end de andre håndskrifter.

2) Jfr. *G. Storm:* Sn. St. Hist. s. 99—100: »Overalt er hvert ord skrevet ud af personernes karakter«.

er hans hjærtenslyst; han har følt sig åndsbeslægtet med dem. — Vi har i det foregående omtalt hans upartiske behandling af disse mænd. Höjest når Snorre, når han skal skildre personlige modsætninger som Olaf d. hellige — Olaf den svenske, Magnus—Harald, Sigurd—Eystein, Arnesönnerne osv. osv. Vi får herigennem et klart blik for Snorres dybe og fine psykologiske sans, der både fremtræder i den måde, hvorpå han skildrer og fastholder familjekarakteren slægtled efter slægtled, og den måde, hvorpå han, i givne tilfælde, viser denne karakters udvikling (jfr. *G. Storms* bog s. 100 ff.). Den finhed, han lægger for dagen f. ex. i afsnittet om Asbjörn Selsbane, er uforlignelig. Ikke mindre fint blik har Snorre for de forskellige kvindekarakterer; i så henseende kan der mindes om kvinder som Asta, Ingibjörg, dronning Astrid — og den hovmodige Alfhild (i forholdet til Astrid) osv. Hermed hænger nöje sammen følelsen af forholdet mellem skyld og straf, som Snorre har haft en indtrængende forståelse af. — I alt dette er vi berettigede til at se Snorres egne åndsævner; det er netop ved stoffets tilrettelægning, personers og bipersoners optræden, og navnlig deres taler, at de opfattes og karakteriseres af forf. selv.

Sine personskildringer indskyder Snorre på passende steder, når et afsnit afsluttes og forf. ligesom får råderum til at hvile lidt under den fremadskridende fortællings gang (Ó. Tr. k. 85), eller ved og i anledning af personernes død (Hakon jarl) eller når skildringen kan tjæne til belysning eller bedre forståelse af deres færd straks i det følgende (Erling Skjalgsson, Ol. helg. k. 22—23).

Alt dette hører også med til kompositionen i det hele, der i det foregående i øvrigt er belyst. Til det fremdragne kan endnu föjes, at Snorre holder af at give korte, ræsonnerende betragtninger og vejledende sammenstillinger af de forskellige virkende grunde og sammenstødende motiver (f. ex. Ól. helg. k. 181 fin., hvor grundene til opstanden kort og fyndig med ægte historisk blik samles; sst. k. 46 om lendermændene osv.; jfr. Ó. Tr. k. 111). Heri afviger Snorre fra sine forgængere og viser sin selvstændighed.

Snorre interesserer sig — ligesom hans private liv viser — særlig for svundne tiders forhold, indretninger og sædvaner, og viser sig således atter i nær slægt med slægtsagaernes forfattere. Skildringen af disse forhold indsættes på passende steder; særlig mærkes den i Yngl. s. jfr. ovf. Ligeledes beskriver han med forkærlighed mærkeligheder, han har set i Norge og som passende kunde indflettes i fortællingen; f. ex. Harald hårfagres

ligsten (sagaens k. 42); denne omtales ganske vist også i Fagrsk., men Snorre har åbenbart selv været i Haugesund, set stenen og målt den, og hans mål er rigtigt nok. — Fremdeles indfletter Snorre g e o g r a f i s k e beskrivelser. Med en sådan begynder jo Yngl. s.; Sverrig beskrives i Ól. helg. k. 77 [1]). Nogle af disse beror på Snorres eget selvsyn og er absolut træffende [2]), som beskrivelsen af Sarpsborg (sst. k. 61), og Karmøen (sst. k. 118). Snorre har i Norge kun færdedes på de almindeligste ruter (f. ex. den almindelige kystvej fra Nidaros af), men afstikkere til historiske steder på øer eller inde i landet har han ikke haft lejlighed til at göre. Således har han hverken været ved Stiklestad eller på Frædøen eller Stordøen eller på Re osv. Heraf et par unöjagtigheder i hans terrænskildringer (se ovf. s. 238—39) [3]), der alt i alt dog er ganske træffende, således er beskrivelsen af skuepladsen for Foxerneslaget, som Snorre sikkert ikke selv har besøgt, mærkelig svarende til de nuværende forhold osv.

Ved hele sin metodiske fremgangsmåde, ved sit dybe blik for og gennemtrængende forståelse af personligheden, af hvad der var det vigtigste i udviklingen og forholdet mellem bægge disse dele, fremdeles ved sit kritiske skarpsind og sans for en afrundet logisk sammenhængende, pragmatisk fremstilling er det lykkedes Snorre at skabe et værk, der ikke alene langt overgår alle andre samlingsværker om de norske konger, men et værk, som står på höjde med de bedste slægtsagaer — hvor stoffet var ulige lettere at tumle —, og overhovedet kan måle sig med verdenslitteraturens bedste historiske værker. Siden Thukydides' dage var der ikke skabt et værk som Snorres; siden Snorres dage er det først det 19. århundrede, der har frembragt historikere, der kan jævnføres med ham, og på grund af videnskabens nuværende standpunkt kan siges at overgå ham. I virkeligheden er Snorres historieskrivning rent moderne.

Snorres s t i l i s t i s k e fremstilling [4]) må man her være meget

---

[1]) Her er dog fejl begået. — Snorre kender ikke det rigtige forhold mellem Lyrskovsheden og Skodborgå, hvad der er så meget mere tilgiveligt, som Arnorr jarleskald sammenblander bægge.

[2]) Når han siger, at der »går et næs n o r d fra til fossen Sarp«, er dette netop rigtigt.

[3]) Jfr. *G. Storm:* Sn. St. Hist. skr. s. 86 (om Oplandene).

[4]) Nogen samlet fremstilling findes desværre ikke. Jfr. *Nordals* bog s. 210 ff.

forsigtig med at bedömme[1]), da man aldrig — undtagen i enkelte tilfælde — rigtig kan vide, hvad der er hans eget, i det mindste h e l t hans eget. Vi ser da også, at stilen ofte er temmelig forskellig i de forskellige sagaer og afsnit; grunden hertil forklares ved Snorres fremgangsmåde. Dog kan der vistnok udpeges afsnit, som Snorre synes at have sat sit selvstændige præg på, og hvor vi finder den samme stil som i Edda, således f. ex. den glimrende saga Selsbana; jfr. hvad der ovenfor er bemærket om taler og samtaler. Gennemgående genfinder vi i Hkr. det bedste i slægtsagaernes, f. ex. Egilssagas, stil. Fremstillingen er overalt let, flydende og gennemsigtig; sætningsforbindelsen så godt som altid utvungen; talen bevæger sig i det hele jævnt, roligt og behageligt. Hvor der undtagelsesvis findes tilløb til retoriske kunster (f. ex. i Har. hárf. k. 24 fin.) er det ikke Snorres egen, men kildens udtryksmåde, som Snorre ikke har fundet grund til at ændre. Virkningsfulde sætninger findes rundt omkring. Det vilde føre for vidt at komme nærmere ind herpå. Dog kan afsnittet om Torgny lagmand fremhæves og bl. a. her særlig en sætning som den fireords sætning Hkr. II, 142_{18}: *Þá stóð upp Þorgnýr,* der naturligvis må læses i forbindelse med det foranstående og følgende. I al sin simpelhed er den uforlignelig. Som den står der, virker den som en elektrisk gnist og driver spændingen til det höjeste; desuden ejer den, betragtet for sig selv, en betagende kraft, netop derved, at det er ordene *þá* og *Þorgnýr,* der får hele sætningsbetoningen (man læse ordene i rækkefølgen: *þá stóð Þ. upp* eller *Þ. stóð þá upp* — hvad der vilde være den simpleste ordstilling —, og man vil føle ordenes mathed). S y n e t af Torgny, da han rejste sig, må have gjort et overvældende indtryk; det er noget af dette indtryk, den lille sætning formår at bibringe l æ s e r e n. Dette er blot ét eksempel af mange.

Der er enkelte partier af Hkr., vi i det foregående lige har nævnet; det er Olaf d. helliges j æ r t e g n[2]). De findes, som be-

---

[1]) *G. Vigfússon* har endogså som særligt eksempel på Snorres stil fremhævet kapitler — der aldrig har stået i Hkr.

[2]) Jfr. *G. Storm:* Sn. St. Hist. skr. 170—72; *Nordal:* Om Ol. d. hell. saga s. 133 ff., 190 ff. — I den oprindelige Olafss. måtte jærtegnene stå i en samlet gruppe; dog er de der henførte til forskellige tider og konger. Nogen forskel er der tilstede i anordning og tekst.

mærket, fordelte på alle sagaer efter Olafs egen undtagen Magnus Erlingssons. Alle disse jærtegn, der kun står i tidsforhold til de enkelte sagaer, de findes i, er udskrevne af en ældre jærtegnsbog, og vistnok ordret. At Snorre i nogen væsenlig grad skulde have udøvet nogen kritisk virksomhed eller forbedret dem i stilistisk henseende kan næppe med rette antages. Efter at han havde bestemt, at og hvor de skulde optages, har han overladt sine skrivere at indføre dem. Tonen er undertiden i den grad legendarisk, æmnet i den grad latterligt (f. ex. i det sidste jærtegn i Sig.-Eyst.-Ol.s saga), at man næppe kan forstå, at det er Snorre, der har kunnet bekvemme sig til at optage sligt, — han, som ellers er fornuften selv. Endel af disse jærtegn genfindes i Geisli, de fleste i den norske homiljebog, men i en noget forskellig orden; ligeledes i *Metcalfes* udg. af Passio et miracula beati Olavi (1881) og i Acta Scti Olavi.

Endelig er der det spörsmål, når Hkr. er forfattet og udarbejdet.

At den skulde være skreven för Snorres første udenlandsrejse, er så at sige utænkeligt, og modbevises ved de (få) stedsbeskrivelser, der forudsætter Snorres selvsyn og andre tegn på hans rejser og de derved erhværvede kundskaber (om forskellige forhold i Sverrig; mulig hører hans Emundar saga hertil). Men umuligt var det ikke, at han havde fattet tanken og gjort nogle forberedelser ved at samle ældre skrifter og studere disse. Langt sandsynligere er det imidlertid, at det først er selve Norgesrejsen og opholdet hos Hakon og Skule, der har vakt tanken eller modnet den; en opfordring fra Hakons side var i og for sig ikke unaturlig [1]). Hvordan det nu end forholder sig hermed, — ét må vistnok betragtes som sikkert, nemlig, at Hkr. er skreven i tidsrummet 1220—30. Dette tidsrum var uden tvivl det roligste og lykkeligste i Snorres senere liv; uagtet han havde endel stridigheder navnlig med sin frænde Sturla, var det dog intet i sammenligning med, hvad der senere væltede ind over ham i de sidste ti år, han levede. Hertil kommer, at Sturlunga må antages at give os umiskendelige oplysninger om grænsen for Hkr.s tilblivelse nedad i tiden. Det hedder der — se ovf. s. 672 —, at Sturla Sigvatsson i vinteren 1230—31 lod »afskrive de sagabøger,

---

1) Var det måske det fjendtlige forhold til Snorre, der senere bevægede Hakon til at få en anden til at skrive Fagrskinna?

som Snorre havde sat sammen«[1]). Hermed kan kun Heimskringla menes.

At Snorres værk om de norske konger har en overordenlig stor historisk betydning, vil ingen falde på at nægte eller betvivle. Men på grund af hans kritiske virksomhed, hans subjektive kombinationer, der trods den skönsomhed, der viser sig deri, dog må siges ofte at være vilkårlige, må den historiske gransker i nutiden aldrig forsömme, hvor det er muligt, at sammenligne Snorres fremstilling med de andre, der haves, og som enten var hans kilder eller af disse afledede og altså med dem — hvor de er tabte — sidestillede skrifter.

Man har i senere tider forsøgt at tillægge Snorre andre sagaværker, først og fremmest Egilssaga. Så interessante som denslags tanker er og så tiltalende som dette for enkelte værkers vedkommende kunde være, kan der dog aldrig frembringes andet eller mere end en m u l i g h e d. Når det forholder sig så, bör de pågældende sagaværker heller betragtes som hvad de i deres anonymitet er. Der vindes intet ved at ville tillægge dem bestemte personer, når der ikke er et afgörende sandsynlighedsbevis tilstede. Her vil vi derfor ikke dvæle videre ved dette spörsmål.

---

§ 16.
Sturla þórðarson.

De fleste bidrag til denne mands levnedsskildring findes i Sturlunga; den giver os en i det hele fyldig beskrivelse af hans liv og hovedtrækkene i hans karakter[2]).

---

1) *Sturla . . . . lagði mikinn hug á, at láta rita sögubækr eptir bókum þeim, er Snorri setti saman* (St. I, 421). Denne udtalelse er tydelig nok; impf. *setti* betyder uden tvivl her — som så ofte — »havde sat« (plusqupf.). Når der her tales om »bøger« i flertal, er dette vel forståeligt; enten tages der sigte på de forskellige sagaer, eller de skindbogs-hæfter, de var skrevne på.

2) Foruden til Sturlunga kan henvises til Landn., Dipl. Isl., Hákonarsaga, Arna biskups saga og Isl. annaler. Biografier haves af *Schönning* og biskop *Finnur Jónsson* i Heimskr. V. bind, *Finnur Magnússon* i Skand. litt. selskabs skr. XIX, *Sveinn Skúlason* i Safn til sögu Isl. I, jfr. II, 31. 39—42; *K. Maurer:* Ausdrücke, Anm. 31, jfr. 40, *G. Vigfússon:* Sturl. Proll. § 19, 30. Ker: Sturla the Historian 1906. Jfr. *Jón þorkelsson:* Ævisaga Gizurar þorvaldssonar.

Sturla var en sön af Snorres broder Þórðr Sturluson og dennes frille, Tora, af ukendt herkomst. Med hende havde Þórðr 5 andre börn, hvoraf Óláfr hvítaskáld vistnok var det ældste[1]. Sturla er født 29. juli 1214. Om hans opvækst vides kun, at han blev opdragen hos sin bedstemoder, Guðný, der vilde lade ham arve alt, hvad hun ejede, hvad Snorre dog ikke vilde tillade (Sturl. I, 372). Þórðr og Snorre forligtes angående sagen, og der opstod intet uvenskab mellem de to slægtlinjer. Tværtimod sluttede Sturla sig tidlig til Snorre; det er klart, at han har betragtet denne som slægtens overhoved og ypperste; hans minde omfattede Sturla altid med hengivenhed og han opkaldte en sön efter ham. Allerede 1226—27 er Sturla hos Snorre i det berömte julegilde og i 1233 er han særlig knyttet til ham (Sturl. I, 386. 448). Sturla har været tidlig udviklet; året efter lod man ham og broderen Olaf foretage en ekspedition, og Olaf foreslog endogså Sturla til voldgiftsmand, sammen med faderen, hvad modparten gik ind på (Sturl. I, 463—64). I den følgende tid findes Sturla på faderens vegne indviklet i stridigheder særlig med Orœkja; de sluttede forlig, og det bestemtes (1235), at Sturla skulde »opholde sig hos Snorre«, og den følgende vinter har han uden tvivl været hos ham (St. I, 465. 471. 477). Men tiderne var ugunstige for Snorre, og 1237 rejste han til Norge. 1236 blev Orœkja ilde medhandlet af Sturla Sigvatsson, uden at Sturla, der da var i Reykjaholt, kunde forhindre det; han blev endogså tvungen til at opgive Orœkjas sag (St. I, 484—87). Året efter, 1237, døde Sturlas fader, hvorefter han overtog gården Eyrr (St. I, 489—492). Forholdene førte det nu med sig, at Sturla ret naturlig sluttede sig til sin frænde Sturla Sigvatsson imod den fælles modstander Gissur Torvaldsson. Man træffer da også Sturla både som deltager i toget til Apavatn, da det var hensigten at fange Gissur, og i det store slag ved Örlygstad (1238); om Sturlas personlige deltagelse i kampen forlyder der imidlertid intet (St. I, 503—34). Året efter anlagde Gissur sag på altinget mod alle deltagere i slaget, og de måtte udrede höje bøder. Derefter og til Snorres død levede Sturla forholdsvis rolig; kun med Órœkja havde han en strid, under hvilken denne fratog ham gården Staðarhóll, den gård, som i fremtiden blev Sturlas egenlige hjem; men de forligtes på en smuk måde. I denne tid fik Sturla godt og vel halvdelen af familjegodordet. Efter Snorres død måtte han føle sig som den, der skulde hævne Snorre;

[1]) Sturl. I, 48.

han og Órœkja sluttede sig nöje sammen; derimod var han misfornöjet med sin broder Bödvars holdning, fordi denne havde ladet sig bruge som etslags spejder for Gissur. Sturla og Órœkja foretog et tog mod Gissur til Skálaholt (1241—42), hvor det kom til kamp; i det hele var toget dog mislykket; det endte med et forlig, men kun af navn, og ufreden var lige stor efter som för. Gissur og den nordlandske hövding Kolbeinn unge sluttede sig sammen mod Sturla og Orœkja. Det kom da til det bekendte møde ved Hvidåbro, hvor Sturla og Orœkja svigagtig toges tilfange. Sturla forpligtede sig til at rejse udenlands og blev af Kolbeinn ført som fange til Nordlandet. Sturla blev dog af denne fritagen for udenlandsrejsen mod at sværge ikke i fremtiden at stå imod Kolbeinn (St. I, 555—76). Ved dette tidspunkt (1242) begynder Tord kakales optræden i Island. Denne, en sön af den af Gissur fældede Sigvatr, følte det som sin pligt at hævne Örlygstadslaget på Gissur; også Kolbeinn, der havde konfiskeret hans fædrenearv, måtte han blive modstander af. Han henvendte sig nu til Sturla med anmodning om at støtte sig, men Sturla følte sig bunden af sin ed og kunde intet love, medmindre Kolbeinn forbrød sig mod ham (St. II, 10. 15. 27. 31—32). Sturla har dog sikkert følt lyst til at støtte Tord, og da Kolbeinn uden grund endogså gav sine udsendinge pålæg om at dræbe Sturla, anså denne sig løst fra sine forpligtelser, og nu først sluttede han sig til Tords sag. Indtil 1250 er han nu nöje knyttet til Tord; det var store og vigtige begivenheder, der i disse år foregik, men vi kan ikke her gå nærmere ind på dem (St. II, 33. 40—106.). Uagtet det måske ikke stod ganske klart for Sturla, hvad det drejede sig om, eller hvad begivenhederne vilde føre til, er det dog sikkert, at Sturla med mod, standhaftighed og ærlighed stod både overfor ven og fjende.

I året 1250 rejste Tord kakale bort til Norge for aldrig mere at vende tilbage. Den følgende tid var fredelig for Sturla. Det hedder (St. II, 106), at han blev valgt til lovsigemand 1250, og ved år 1251 nævnes han som sådan i Isl. ann.[1]). Han var det dog vistnok kun det ene år, ti året efter kom Gissur til Island, og det gamle fjendtlige forhold fornyedes. Allerede 1252 blev der af Tords venner, deriblandt Sturla, planlagt et overfald på Gissur, men det blev ikke til noget (St. II, 134. 135.). Samtidig hermed fremtræder en ny mand af Sturlungeætten, den tapre og overmod-

---

[1]) Side 26. 66. 191. 329; Safn II, 31.

ige Torgils skarde, en sön af Bödvar. I begyndelsen var forholdet mellem ham og Sturla fjendtligt; der fortælles vidtløftig om forholdet mellem dem (St. II, 149 ff., 155—85), indtil de endelig forligtes, ikke mindst på grund af Sturlas fredelige sind og forsonlighed. Også forholdet til Gissur forbedredes efterhånden. Og tiltrods for alt det forudgangne, tiltrods for at Sturla var bleven bansat af kong Hakons tro tjæner, den norske biskop Henrik, kom der et formeligt forlig i stand mellem Gissur og Sturla, der beseglедes med et ægteskab mellem Sturlas datter Ingibjörg og Gissurs sön Hallr (St. II, 188—89). Ægteskabet varede desværre kun nogle dage, ti Hallr omkom i hin sörgelige brand på Flugumyr (1253), hvorfra Gissur selv kun med nød og næppe slap med livet. Fra nu af er der ikke mere tale om fjendtligheder mellem de to, og Sturla stod i den følgende tid på Torgils skardes side (St. II, 227—30, 246—69); Gissur var da også udenlands 1254—58. I det sidstnævnte år kom han hjem som kongens betroede mand og forsynet med jarletitlen. De mellemliggende års begivenheder skal ikke her nærmere berettes (St. II, 279—92); kun skal bemærkes, at Sturla deltog i Øfjordstoget (1255) mod Hrafn og Eyjolfr, der havde foranstaltet Flugumyrbranden; i det påfølgende slag faldt Eyjolfr, og Sturla var således med til at hævne sin svigersøn. Det var om dette slag, han digtede drapen til Torgils. Senere forligtes han og Hrafn; desuagtet opstod der snart et spændt forhold mellem dem. I øvrigt er der ikke synderlig meget, der fortælles om Sturla efter 1258 (i hvilket år Torgils blev dræbt) og indtil Hrafn, vistnok ikke uden Gissurs stiltiende billigelse, tvang ham til for første gang at rejse til Norge. Sturla var iøvrigt af Gissur bleven gjort til »lendermand« (St. II, 305 jfr. 310), hvorved hans stilling til kong Hakon var bleven en anden. Den modstand, han altid og konsekvent havde gjort mod kongen og hans mere eller mindre åbenlyse indblanding i islandske sager og forhold, var nu brudt. Sturla har indset, at der ikke var noget mere at göre, men med sorg har han sikkert set tingenes uundgåelige vending. 1262 aflagde han — sammen med andre — eden til kong Hakon; han fandt sig i skæbnen. Ikke desto mindre erfarede han sikkert med ublandet glæde, at kong Hakon var rejst til Skotland för han selv måtte tiltræde sin Norgesrejse 1263. I Norge traf han da sammen med kong Magnus, der til at begynde med var ham uvenlig stemt, men han lod sig snart formilde (St. II, 320—27; foran s. 96—97). Sturla vandt kongens og dronningens höjeste yndest og blev af ham benyttet som rådgiver,

foruden at det var på hans opfordring, at Sturla forfattede sagaen om hans fader. Sturla, der både blev hirdmand og skutilsvend, opholdt sig, vistnok uafbrudt, i Norge til 1271, hvorhen også hans hustru nu kom og blev særlig hædret af dronningen. Island havde imidlertid underkastet sig den norske konge; følgen var, at en fuldstændig omvæltning i landets øverste styrelse og lovgivning var uundgåelig. I 1271 rejste Sturla hjem med en lovbog, der vistnok var udarbejdet under medvirkning af ham, og som skulde vedtages af Islænderne og afløse de gamle fristatslove (St. II, 328; Arn. bisk. k. 9, 20; Safn II, 39—42). Lovbogen blev tildels vedtagen året efter, og samtidig blev lagmandsembedet stiftet. Den første, der beklædte dette, var Sturla selv, først for hele landet til 1276, så, da embedet var blevet delt, over den nordvestlige halvdel deraf 1277—82. Men nu var Sturla bleven gammel; og det hedder, at han som lagmand ikke var energisk nok, »ikke gjorde gavn nok«. Dette tyder på en misfornöjelse med ham. Derfor foretog han i 1277 sin anden rejse til Norge, hvor han var vinteren over og nød kongens fulde gunst som tilforn og blev »herre«. Herefter førte Sturla et roligt liv, de to sidste år som privatmand. Han døde på Fagerø d. 30. juli 1284. »Hans lig blev ført til Stadarhol, hvor han begravedes ved apostlen Peters kirke, hvem han havde elsket mest af alle de hellige mænd« (St. II, 328).

I Sturla møder vi en ualmindelig sympatisk mand. For det første er han en h a r m o n i s k karakter, der altid er sig selv lig, en betænksom og sindig mand, der undgår alle lidenskabernes overdrivelser. Dernæst var han en pålidelig og trofast personlighed, der aldrig svigtede sin overbevisning, aldrig brød fred eller forlig, som altid samvittighedsfuldt overholdt sine edelige løfter, sålænge andres færd mod ham var uden svig. Han var den, der trofast værnede om Snorres minde, som stadig var tro mod sit fædreland og stred så længe som muligt mod kong Hakons bestræbelser; da han så, tvungen af den hårde, historiske nødvendighed, kom i berøring med en konge, var det hans lykke, at det ikke blev kong Hakon selv, og at det skete på det tidspunkt, hvor landets underkastelse var bleven en kendsgærning. Det taler höjt om Sturlas personlige vindende egenskaber, at kong Magnus fik ham så kær. Pålidelig var da Sturla også som få.

Som Sturla var besindig, var han også fredsommelig. Tiltrods for at han ikke kunde undgå at deltage i kampene og ufreden på

Island, er det sikkert, at han først af alle og atter og atter optrådte som mægleren, som fredstifteren, og hans forsøg var ofte heldige. Under alt dette er hans færd præget af den störste uegennytte og aldrig svigtende klogskab. Den sidste egenskab fremhæves ofte. Allerede Tord kakale skal (1242) have ytret, at han havde hørt, at Sturla var »den störste og viseste i de egne af hans frænder« (St. II, 10). I det bekendte indskud i Sturl. I, 120 sluttes omtalen af ham således: »Og vi stoler på ham både m. h. t. forstand og oprigtighed *(vit ok einurð)* til at fortælle, ti han var den viseste og mest mådeholdne mand, vi har kendt«. Et smukkere eftermæle af en samtidig kunde Sturla ikke få. Han var utvivlsomt en stor menneskekender. Nu er det ofte så, at kloge, skarpsindige ånder allerede af samtiden betragtes som udrustede med ævner til at kunne se ind i fremtiden. Således også med Sturla. Denne hans formentlige ævne fremtræder både som d r ö m m e ævne (f. ex. St. I, 515) og som en direkte s p å d o m s ævne (f. ex. St. II, 248 og mange andre steder), ofte på en meget karakteristisk måde, og han har vistnok selv trot på denne sin ævne. Han er end ikke langt fra at optræde som en troldkyndig mand; han siges (St. II, 328) at have besiddet »vokstavler« *(vaxspjöld)*, ved hjælp af hvilke — ved etslags udregninger? — han kunde forudsige ting, »efter at have leget med dem i nogen tid«. Med alt dette var han gudfrygtig (jfr. bemærkningen om hans begravelse ovf., jfr. St. II, 251) og tillige efter vor udtryksmåde noget overtroisk. Det er ganske vist så, at de fleste af hans samtidige har været gudfrygtige mænd, endogså dem, der ikke veg tilbage for de værste ufredsgærninger; det er mærkeligt, hvor ofte og alvorligt de fører gud og helgener i munden, disse det 13. årh.s urostiftere, men til disse kan Sturla ikke regnes. I modsætning til de fleste andre var hans private liv pletfrit. Han levede i et lykkeligt samliv med sin hustru Helga, med hvem han havde 4 börn; om nogen uægte börn tales der ikke.

Hvad Sturla som digter angår, kan der henvises til, hvad der foran i så henseende er bemærket. Hans historiske skrifter vedrører dels I s l a n d, dels N o r g e.

I. S a g a v æ r k e r v e d r ø r e n d e I s l a n d. Der er her forskellige, men tillige meget vanskelige forhold at behandle og udrede, dels fordi de positive oplysninger om Sturlas værker ikke er nöjagtige nok, dels fordi disse ikke mere haves i deres oprindelige skikkelse.

I det foregående er Landnámabók behandlet[1]). Det blev påvist ved hjælp af Haukr Erlendssons utvetydige meddelelse, hvilken andel Sturla har haft i udformningen af dette skrift. Man kan ikke give ham andet eller mere end en bearbejders andel deri. Hans bearbejdelse foreligger omtrent i dens oprindelige skikkelse i AM 107, fol. Men »vi savner midler til at afgöre, hvad Sturla har tilföjet til den oprindelige tekst... Bortset fra hans egen familjes slægtregistertillæg har han vistnok kun tilföjet nogle små historisk-antikvariske stykker eller stumper af slægtregistre; dette passer også bedst til den virksomhed af Sturla, som vi iagttager f. ex. overfor et værk som Kristnisaga« [2]).

Angående det sidstnævnte skrift er det også (ovf. s. 571 jfr. Indledn. til Hauksbók) blevet antaget, at Sturla har bearbejdet det og optaget det som fortsættelse af sin Landnáma; hertil er Kristnis. i hdskr., blot ved en forandring i begyndelsesordene, temmelig mekanisk, knyttet. Det er som ovf. udtalt ligeså rimeligt, at Haukr har afskrevet den efter Sturlas som efter Styrmes Landnáma-håndskrift. Det er ligeledes påvist, at det sidste kapitel i Kristnis. [3]) intet som helst i virkeligheden har at göre med sagaen om den isl. kirke som sådan, men fører udover den og peger hen på noget andet, på en lignende måde som der findes et overgangskapitel mellem Ldn. og Kristnis. I øvrigt består Sturlas bearbejdelse af sagaen vistnok kun i enkelte mindre historisk-anekdotemæssige tilföjelser, men vi er ikke i stand til nærmere at påvise disse (jfr. ovf. 571). Noget egenligt forfatterskab er der her ikke tale om.

Det »andet«, der lige blev antydet som fortsættelse af Kristnis., er, som foran (l.c.) bemærket, sikkert intet andet end sagaen om Torgils og Haflide (ovf. 546—49), der atter står i spidsen af den samling sagaværker, som plejer at benævnes Sturlungasaga, og hvoraf Sturlas egen Islendingasaga udgör en så vigtig og omfangsrig bestanddel. Heraf turde man have lov til at drage den slutning (jfr. Indledn. til Hauksbók), at Landnáma — Kristnisaga — Þorgilssaga ok Haflića osv. ɔ: Sturlunga-samlingen (med fradrag af, hvad der efter Sturlas død er indsat i denne), der udgör en sammenhængende oversigt

---

1) Jfr. indledningen til Hauksbók og navnlig til særudgaven af Ldn. (1900) og Melabók (1921).

2) Landnáma, særudg. indledn. s. XXIX.

3) De små uoverensstemmelser mellem dette kap. og Torgilss. beror på to forskellige forfattere.

over Islands historie eller i hvert fald vigtige dele deraf, er af Sturla selv bestemt til at danne et hele, i lighed med de sammenhængende værker ang. Norge, som f. ex. Heimskringla. En Islands saga kunde efter omstændighederne næppe istandbringes på anden måde. En sammenarbejdelse af de enkelte slægtsagaer var næppe mulig, men Ldn. omfattede og erstattede dem så at sige alle sammen. Derfor blev den taget og stillet i spidsen. Den handler særlig om det 10. årh., medens Kristnis. behandler det 11. årh. og så fremdeles.

Der er, såvidt skönnes kan, ingen særlig grund, der taler imod, at det skulde være Sturla selv, der har foretaget denne ordning og sammenstilling af andre og egne værker. Hvorvidt Sturla ellers har syslet med de isl. slægtsagaer, er vistnok umuligt at bevise. Men at han har været sysselsat med deres personer og begivenheder, synes at fremgå af et par steder i Grettissaga. Her anføres (s. 161 og 208, *Boers* udg. s. 250, 315) et par udsagn af ham, indeholdende tidsbestemmelser og historiske ræsonnementer, men der kan ikke herfra sluttes til nogen redaktionsvirksomhed i almindelighed.

Sturlungasaga[1]). Dette, et af litteraturens vældigste værker, foreligger, som det samlingsværk det er, i to hovedhåndskrifter, AM 122 A og B, fol. Heraf er 122 B meget defekt og består nu kun af 30 blade, som tilmed er meget mishandlede og sværtede, men kun 24 vedkommer Sturlunga. Tabte er o. 108 blade. 122 A er heldigvis langt fuldstændigere; det består af 110 blade; her mangler der 26 blade foruden slutningen. De stammer bægge fra 14. årh.; 122 B er betydelig yngre end hint. De er bægge fra 14. årh.; 122 B er betydelig yngre end hint. De er bægge ensartede i indhold, undtagen for så vidt som Þorgilssaga skarða (udg. II, 136—85) ikke har ståèt i 122 A foruden enkelte andre kapitler, der har tilhørt den nævnte saga, samt endel mindre stykker. Den oprindelige teksts ordlyd er på den anden side ofte bedre bevaret i 122 B. Bægge håndskrifter er uden tvivl førte i pennen på Vestlandet[2]).

Angående Sturlunga som sådan må der særlig henvises til *G. Vigfússons* indledning, hans Prolegomena, samt og navnlig til dr. *B. M. Ólsens* særdeles grundige og fortjænstfulde afhandling: Um Sturlungu i Safn til sögu Íslands III. b. Af udgaver haves der

---

1) Dette navn findes først ved midten af det 17. årh.; *Kålunds* afhdl. s. 264.

2) Ang. håndskriftforholdet henvises til *Kr. Kålund* i Aarbøger 1901 og indledningen til hans udg.

tre; den første fra 1817—20, udg. af det isl. litterære selskab; til grund for den ligger desværre kun papirshåndskrifter, så at teksten i enkeltheder er meget upålidelig, hvorimod tekstordningen selv er den oprindelige i samlingen som sådan. G. Vigfússon har lagt den ene membran og et dermed sammenhængende papirshåndskrift til grund for sin udgave; denne er dog i det hele ikke ret meget bedre end den gamle, eftersom det i den vrimler af unöjagtigheder i teksten, foruden at de enkelte afvigende læsemåder anføres kun ufuldstændig og vilkårlig, tildels urigtig. Det værste er dog den aldeles uforsvarlige omordning af tekstens enkelte stykker og afsnit, idet udgiveren, foruden at have omstillet enkelte kapitler, i flere tilfælde samler de til en enkelt saga hørende afsnit til et hele og således netop forvansker Sturlunga-samlingens egenlige skikkelse. På dette har nu dr. *K. Kålunds* udmærkede udgave rådet bod, idet den tilfredsstiller alle videnskabelige krav (1906—11).

Sturlunga udgör, som den findes i håndskrifterne, utvivlsomt en sammenstilling af forskellige sagaer, hvad der jo allerede fremgår af behandlingen af nogle af dem i det foregående. Det hele indledes med en lille 1) þ á t t r a f G e i r m u n d i h e l j a r s k i n n, der var en af de fornemste landnamsmænd i det vestlige Island; til þáttren er slægtregistre knyttede. Derpå følger 2) sagaen om T o r g i l s og H a f l i d e; så kommer 3) s l æ g t r e g i s t r e (i Vigf.s udgave stillede foran Íslendingasaga som kap. 1), 4) S t u r l u s a g a, 5) den oftere omtalte, mærkelige bearbejder-b e m æ r k n i n g, »prologen«, hvori Sturla omtales, 6) G u ð m u n d a r s a g a k. 1—14 [1]) (Bisk. 1—18), hvorpå indskydes 7) G u ð m u n d a r s a g a d ý r a k. 1—24; herpå følger (6) Guðmundar s a g a k. 15—16 (Bisk. 19—21, 26—27), hvorpå atter (7) G u ð m u n d a r s. d ý r a k. 25—26; endelig følger herpå atter (6) G u ð m u n d a r s. k. 17—19 (Bisk. 28 fin.—36), og nu følger 8) Í s l e n d i n g a s a g a k. 2—17, og slutningen af (6) G u ð m u n d a r s., k. 20—34 (Bisk. 36—49). Derpå kommer atter (8) Í s l e n d i n g a s a g a til k. 163 (I. binds slutning), dog således, at den sidste del af 9) H r a f n s s a g a er indsat efter kap. 35. Derpå (i II. bind) kommer 10) T o r d k a k a l e s s a g a, der i G. V.s udg. udgör k. 164—214. Det nu følgende kapitel (215, der atter deles i 15 afsnit) kaldes 11) S a g a S v í n f e l l i n g a eller O r m s s o n a. K. 216—20 måtte så nærmest betegnes som tilhørende (8) Í s l.

[1]) Kapitelinddelingen er *G. Vigfússons.*

saga[1]). I 122 B følger nu 12) Torgils skardes saga, k. 221—51 foruden flere kapitler i det følgende; så kommer atter (8) Ísl. saga[1]), k. 252—327 (med fradrag af de til Torgilssaga hørende kapitler). Endelig kommer k. 328—32, der beror på forskellige kilder.

Denne oversigt er mere end tilstrækkelig til at vise en så at sige systematisk sammenarbejdelse af forskellige, selvstændige sagaværker, hvoraf nogle andenstedsfra kendes som sådanne (Sturlusaga, Gudmunds prestssaga, Gudm. dyres saga, Hrafnss. Þorgilss.). Sammenstøbningen beror på kronologiske principper, og det har åbenbart været sammenstillerens hensigt, at få en samlet oversigt over samtidige begivenheder, ligegyldigt om der forelå noget indre bånd imellem dem eller ej. Det er således en rent mekanisk sammenstøbning, der her foreligger, uden andet mål end at tilvejebringe en dynge af historiske begivenheder på et bræt. Et virkeligt historisk blik for pragmatisk historieskrivning mangler her ganske, d. v. s. en virkelig historiker kan ikke være ophavsmanden til en sådan sammenstøbning.

Her må vi tage den titomtalte bearbejderbemærkning (ovf. nr. 5) op til særlig betragtning[2]). Betegnende nok står den netop dér, hvor de sammenarbejdede sagaer begynder. Forf. ytrer, at der nu er »mange sagaer«, »der ikke alle kan skrives på engang«, og viser således, at han har et godt öje for sagaernes samtidighed, interesse for dem og deres personer. Man tager sikkert ikke fejl, når man i ham ser den person, der har foretaget sammenstøbningen af de enkelte sagaer til den, eller omtrent den samme, Sturlunga, som nu foreligger os. Forf. omtaler Sturla som død, men som en mand, hvem han personlig har kendt. Han nævner Sturlas værk: *Íslendinga saga* (således sing. 122 B; *sögur* plur. har 122 A), og siger, at Sturla har »foresagt Ísl. sögur« (således her bægge hdskrr.) — »han havde dertil [ɔ: øste af] kyndige mænds kundskaber, som levede i den første del af hans liv[3]), men endel skrev han efter breve, som de mænd skrev, der var samtidige med dem, om hvem der fortælles. Meget kunde han [desuden] selv se og høre af de

---

1) Foreløbig med alt forbehold.

2) Dens betydning for den isl. sagaskrivnings historie er foran (263—64) belyst og hævdet. Her nævnes *B. M. Ólsens* og min afhdl. om æmnet.

3) *öndverðum* og ikke *ofanverðum* er det eneste rigtige.

store tidender, der skete i hans levedage«. Forudsat, at samleren er den samme som forfatteren til den her omhandlede bemærkning, kan man straks med nogenlunde sikkerhed antage, at Sturlunga-samlingen stammer fra den sidste del af det 13. årh., eller at den i hvert fald ikke er ret meget senere foretagen, noget der også bestyrkes ved det ældre håndskrifts alder.

I det foregående (s. 546—58) er nogle af de sagaer, der findes i samlingen, behandlede og det er godtgjort, at de ikke kan være skrevne af Sturla. De andre bestanddele skal nu undersøges for at søge at fastslå, hvorvidt de hidrører fra ham som forfatter eller ej.

Geirmundarþáttr fortæller om kong Hjörr og hans hustru, samt deres to sönner, Geirmund og Håmund, der bægge fik det samme tilnavn (jfr. I, 414). Der dvæles dog særlig ved Geirmund, der bosatte sig i det vestlige Island, og ved hans dygtighed og rigdom; der sluttes med et lille legende-agtigt sagn om Geirmund, der indeholder en spådom om gården Skarð som en gård med en kirke. Hovedindholdet genfindes dels i Ldn., dels i Hálfssaga (der er identisk med den i selve þáttr'en anførte »sidste del af Hrok d. svartes saga«); der er et indre slægtskab tilstede, men de afvigelser, der findes, tyder ikke på gensidig benyttelse[1]. Heraf følger, at þáttr'en ikke kan være af Sturla. Den er da også åbenbart knyttet til en bestemt gård, Skarð, hvilket de tilföjede slægtregistre yderligere oplyser. Disse, der for det meste er hæntede fra en Landn.-tekst, i slægt med Styrmes eller Melabók[2]) har det tilfælles, at de fører ned til en til Skarð særlig knyttet familje; især er det præsten Skarð-Snorre Narfason (d. 1260) og hans slægtninge, det hele drejer sig om. Bl. a. nævnes her Skarð-Snorres broder, der var fader til Helga, »som Sturla lagmand Tordsson var gift med«. De sidste slægtled, der nævnes, er fra omkr. 1300. Þáttr'en er som følge heraf yngre end Sturla og er altså senere stillet i spidsen for Sturl.-samlingen. Da dens indhold intet eller meget lidet har med det øvrige at göre, vilde Sturla vistnok heller ikke have anbragt den dér. Den nævnte Snorre spiller en ganske forsvindende rolle i selve sagaen, der ikke berettigede en så udførlig redegörelse, men vi får vistnok derigennem et fingerpeg om, at netop en af

1) Jfr. *Andrews* Hálfss. 34 ff.
2) Betegnende er, at Hrólfr kaldes »Kjallaksson«.

Skarðslægten har haft med samlingen af Sturl. at göre, og rimeligvis er denne identisk med den foran omhandlede »prologs« forfatter.

Dernæst er der slægtregistrene, der i Vigfússons udgave er stillede foran den egenlige Ísl. saga, nr. 3 i den foran efter hdskr. opstillede rækkefølge (ny udg. s. 46—53). De begynder med Sæmund frodes efterkommere, hvorpå følger Sturlungernes slægt, så de to Kolbein'ers, så Svinafellsslægten (biskop Brandr Jonsson, d. 1264), og her dukker atter Skarð-Snorre op, i virkeligheden umotiveret og uformidlet; så kommer Selárdalsslægten, der atter føres ned til Skarð-Snorres hustru, Vatsfjordsslægten og den øfjordske hövding Torstein rangláts efterkommere. Næsten alle disse slægter er jo sådanne, der spiller en hovedrolle i Islendinga saga, og det er åbenbart af hensyn hertil, at de er optagne. De gör også ganske godt rede for familjeforholdene. Det sidste stykke vedkommer dog sagaen meget lidt, hvorimod der er tilknytning til Gudmundr dyres saga; i formel henseende er det også afvigende fra de andre; det er mulig et tillæg. Hovedsagelig tager disse slægtregistre sigte på det 13. årh.s personer og står således i nöje forbindelse, vel at mærke, ikke alene med Ísl. saga, men også med hele samlingen som sådan. I den form, de nu har, kan de ikke stamme fra Sturla selv, men de beror heller ikke på en ældre form, hidrørende fra Sturla, således som G. Vigfússon og B. M. Ólsen (s. 385) mente[1]. Disse slægtregistre gör i det hele mere indtryk af at stamme fra en bearbejder end en oprindelig historisk forfatter; således, med en bunke genealogier af den art, begyndte aldrig nogen islandsk saga. Forudsat at det er rigtigt, at Sturla har stillet sin Landnáma i spidsen af sin samlede Islands saga, var disse slægtregistre her da også tildels overflødige. — Om oprindelsen til disse slægtregistre kan næppe noget med sikkerhed siges. De stemmer ikke med dens form for slægtregistre. Derimod stemmer de i så henseende med dem, der i AM 162 findes foran Melabók (se Ldn., udg. 1843, Viðbætir IV), men denne form er sikkert sekundær og af en yngre oprindelse; blandt de sidstnævnte findes netop et stykke, der

---

1) De således betegnede henvisninger gælder her og i det følgende den foran anførte afhdl. i Safn III. — Dr. *Kålund* har selvsamme opfattelse (s. 289) som den, der her er gjort gældende.

så at sige ordret stemmer med Sturl. I, 50 (Sigmundr osv.), men det gensidige forhold er usikkert. —

Som bemærket slutter Sturlusaga med at omtale Sturla d. ældres død; slutningsbemærkningen: »som det senere vil blive fortalt« — en henvisning til Isl. saga —, stammer snarest fra Sturl.-samleren, hvis virksomhed nu tager fat for alvor, eftersom der nu indsættes — foruden »prologen« (s. 119—20) — de »samtidige sagaer« om Gudmund Arason som præst, Gudmund dyre og Hrafn, om hvilke der i det foregående er handlet. Der er ingen som helst tvivl om, at de er optagne af Sturl.-samleren eller hovedbearbejderen, og fra ham stammer forskellige orienterende bemærkninger [1]) (som 143 $_{24-25}$, 154 $_{7}$, jfr. s. 225 $_{24}$: »nu forlader jeg denne saga«). Vi lærer her så tydelig som muligt, hvorledes han arbejder, hvorledes han forkorter de ældre nyttede sagaer, udelader og sammendrager, samt filtrer dem ind i hinanden. Der tilföjes slægtregistre som i 1. kap. af Gudm. dyres saga, der, betegnende nok, føres ned til »Narfesönnerne« (ɔ: Tord d. 1308, Torlak d. 1303, Snorre d. 1331), hvorved vi atter kommer til Skarðslægten. Sagaernes sammenstøbning er i det hele lidet kunstfærdig og nærmest kun mekanisk-kronologisk. Efter at være færdig med Gudmunds præstesaga til omtr. 1200, indskyder bearbejderen begyndelsen (kap. 2—17) af Isl. saga, der handler om tiden fra Sturlas død til 1201. Da Isl. saga var ført ned til år 1212—13, indskydes Hrafnssaga for årene 1202—13 (jfr. B. M. Ólsen s. 250—52). I det oprindelige værk af Sturla må der have været tilknytningspunkter for denne sammenstøbning; i øvrigt kender vi denne virksomhed fra flere andre sagaværker fra den sidste del af det 13., for ikke at tale om det 14. årh. I øvrigt vil hele spörsmålet yderligere og fyldigere blive belyst i det følgende, hvoraf det med sikkerhed vil fremgå, at det ikke er Sturla selv, der har foretaget denne sammenarbejdelse. Vi går da over til den egenlige

Íslendinga saga, som G. Vigfússon har kaldt den, d. v. s. det VII. afsnit i hans udgave; det består af kap. 2 (kap. 1 er de herhen flyttede slægtregistre) — 332 (Hrafnss. er udskilt). Af forskellige grunde skal vi først behandle k. 2—163 for sig, ɔ: tiden ɔ. 1183

---

[1]) I kap. 15 af Gudm. præstesaga findes et selvstændigt indskud, der handler om biskop Torlaks forhold til forskellige personer; hvorfra den er hæntet, vides ikke; mulig fra en Torlakssaga, hvis den ikke ved hjælp af mundtlige sagn er lavet af bearbejderen selv.

—1242 (Snorres død). Det er denne del og kun denne, som B. M. Ólsen har ment at kunne opstille som Sturlas egenlige værk.

Af ydre beviser for tilværelsen af et sådant værk [1]) overhovedet kan anføres, at den biskop Gudmunds saga, der kaldes Midsagaen, henviser til »Sturla Tordsöns *Íslendingasaga*« (således i sing.) [2]); henvisningen gælder begivenhederne i årene 1222 og 1226, og det er åbenbart k. 49, 63, 67 osv., hvortil der sigtes [3]). Dernæst har vi den betydningsfulde oplysning i bemærkningen s. 119—20, hvor selve Sturl.-samleren tillægger Sturla en *Íslendinga saga* eller *sögur* (jfr. ovf. 721), og han siges at »have foresagt Islendinga sögur«. Disse udtryk er ikke uden vanskeligheder. Foreløbig kan det dog bemærkes, at enkelttal — *saga* — synes at være mest passende; flertal kunde godt forstås i lighed med et navn som *Nóregs konunga sögur* om ét sammenhængende værk.

Spörsmålet bliver nu, hvorledes og af hvad omfang dette således betegnede værk af Sturla var. Der er blevet givet forskellige svar herpå til forskellige tider af én og den samme [4]), hvoraf det fremgår, at sagen ikke er så ligefrem; deri er Sturl-samleren skyld. Dr. B. M. Ólsen, der sidst og grundigst har behandlet hele spörsmålet, antager, som sagt, at kun k. 2—163 er Sturlas egenlige værk. Det er da også unægtelig et afsnit, der danner et så godt og logisk sammenhængende hele, som vel muligt. Det er en saga om de mest fremragende af Sturlungerne, efterhånden som de træder frem. Det er Snorre, hans broder Sigvatr og deres sönner, der er hovedpersonerne og hvis handlinger, der fortælles. Da disse særlig vedrører det nord-vestlige land, bliver sagaen på grund af begivenhedernes indgribende og almindelige betydning tillige disse landsdeles historie. Der kan ikke her være tale om at gengive indholdet, der, tiltrods for dets mangfoldighed og brogethed, i det hele udgör et godt og sagamæssigt hele. Episodisk er det dog i visse henseender. Det er, tiltrods for navnet Islendinga saga, i virkeligheden en »Sturlungernes saga«, og dette betegnes straks i begyndelsen, idet det er beretningen om Sturla i Hvammr, hans død, hans sönner og hustru, sagaen indledes med. Det hele fortælles i en stræng tids-

---

1) Jfr. B. M. Ólsen s. 386 ff.
2) Bisk. I, 589. 591.
3) Jfr. B. M. Ólsen s. 387; angående abbed Arngrims (betydningsløse) henvisninger se samme s. 387—88.
4) Se herom *B. M. Ólsens* afhdl., første afsnit.

orden med anførelse af kronologiske holdepunkter og med overordenlig udførlighed og nöjagtighed [1]); störst er denne dog i skildringen af begivenheder, kampe og desl., hvor Sturla selv var med; dette er, trods al udførlighed også i de andre dele, umiskendeligt. Fremstillingen er gennemført historisk, fremfor alt upartisk og uden at den ringeste personlige bitterhed nogen sinde kommer til syne. Ikke engang fortællingen om Snorres skændige drab aflokker forfatteren noget forbitrelsens udbrud; i det hele er den i al sin gribende simpelhed og historiske ligefremhed noget af det mest ophöjede, nogen saga har at fremvise. Det samme gælder f. ex. slaget på Örlygstad, hvor Sturla selv var med; beskrivelsen af Gissurs uædle færd her er ikke beregnet på at stille Gissur i et ugunstigt lys; hvad der ved den lejlighed skete, berettes som sådant; det er ikke fortællerens, men den handlende Gissurs egen skyld, når vi føler afsky for ham. På den anden side søger forf. ikke at besmykke sine venner og nærmeste, f. ex. selve Snorre. Der fortælles endel om ham, som ikke er absolut fordelagtigt (jfr. ovf.); det antydes (s. 343) bl. a. at han efter »nogles tale ikke frarådede Lopt at rejse sig mod Björn«. Kun en enkelt gang mærkes forf.s stræben efter at komme tilbunds i en sag for at rense Snorres minde, nemlig, hvorvidt Skule havde gjort ham til en »folgsnarjarl«; det galdt om at slå Styrmers lettroende snak ned.

Fremstillingen er uhyre detaljeret, ofte langt mere end nødvendigt, i det mindste fra vort synspunkt. Talangivelser og personers nævnelse er nöjagtige og så at sige uendelige. Man mærker, at forf. er samtidig med begivenhederne og ikke er fuldt i stand til at udskille det mindre vigtige. Personbeskrivelser er derimod sjældne og undertiden temmelig umotiverede (f. ex. den s. 434—35, hvis den da hidrører fra forf.); ellers skildres personerne som sædvanlig gennem deres handlinger.

Enkelte gange træder forf. selv frem i jeg-form (St. I, 400. 411. 540 anm. 573), navnlig hvor der var anledning til en kritisk bemærkning. Særlige forfatterinteresser træder for så vidt frem, som forf. undertiden gör antikvariske bemærkninger, navnlig om våben. Derimod stammer næppe alle hentydninger til ældre sædvaner og ret (f. ex. I, 326. 554, ifølge den lov, der da [ɔ: för 1271] var her i landet) fra forf., men fra en bearbejder.

---

[1]) Dog antydes der et par gange, at der er sket noget mere, end forf. finder det nødvendigt at fortælle (I, 514. 517).

Stilen er helt igennem klar, jævn og rolig, uden alt glimmer og prunk. Navnlig i dialoger er den ofte fortrinlig og betagende, ofte ikke uden anstrøg af humor eller spøgefuldhed (f. ex. I, 441. 498—99). Hele fremstillingen vidner, kort sagt, om en over personer og begivenheder hævet, moden mand, der uden lidenskab og med historisk sandhedskærlighed fortæller sin samtids historie i en jævn og sund stil, men uden at han altid har været i stand til at skælne det vigtige fra det mindre betydelige.

At det er Sturla, der er forfatteren, kan efter de ydre vidnesbyrd lige så vel som efter indre kriterier, ikke være nogen tvivl underkastet. Alt, hvad vi i så henseende kan fremdrage, passer på ham, som vi kender ham fra hans Hákonarsaga; stilen, nöjagtigheden, forfatterinteresser, alt er talende nok.

Hvad Sturlas kilder angår, er disse lette at påvise. Efter omtr. 1235 skildrer han, hvad han selv oplevede og med forståelse mindedes, og hvad han tildels var virksom deltager i og öjenvidne til. Desuden havde han den rigeste lejlighed til at udfritte andre öjenvidner og således få den fulde sandhed at vide, ja han kunde så at sige stille dem mod hinanden og således kritisk behandle deres udsagn. Dette sidste gælder også den tid, der ligger forud for det nævnte tidspunkt. Også her kunde han få førstehåndsskildringer [1]) fra flere end én side. Dette ses han også samvittighedsfuldt at have gjort. Han antyder ofte — forskellige — udsagn og udtaler, hvad han selv anser for rigtigst (s. 400. 453. 497), eller han tilstår, når hans efterforskninger har været forgæves, sin uvidenhed (s. 573).

Den hernævnte kilde er jo bestemt udtalt i bemærkningen s. 119 f.; men her omtales tillige breve som forf.s kilde; som B. M. Ólsen har bemærket, har Sturla ikke selv indført breve i sin fremstilling.

I alle tilfælde er det utvivlsomt, at Sturlas sagaværk i höjeste grad er virkelig historie, d. v. s. fuldtud pålideligt, som et sagaværk overhovedet kan være. Men hvilken afstand er der ikke mellem dette — et af de sidste originale værker — Sturlas Islendinga saga og det første, Ares Íslendinga bók, mellem Sturlas vidtløftighed og delvise smålighed og Ares kærnefulde fyndighed.

Vanskeligere er det at afgöre, når Sturla skrev sit værk; spörsmålet burde måske opsættes til efter behandlingen af det hele. Imid-

---

[1]) Jfr. *B. M. Ólsen* s. 415 ff., hvor det göres gældende, at Sturlas fader, Tord, har været en af hans fornemste hjemmelsmænd.

lertid kan allerede nu følgende betragtninger med föje göres gældende. Da Snorre døde, var Sturla kun 27 år gammel, og 28, da det her behandlede afsnit ender. Der er ingen rimelighed for, at han da, kort efter, i så ung en alder, eller omtr. ved 30-års alderen overhovedet skulde have skrevet sit værk eller i det hele være begyndt at skrive [1]. Værkets egenskaber, fremfor alt dets upartiskhed og modenhed, taler på det bestemteste herimod. En tidsafstand mellem begivenhederne og affattelsen er så at sige håndgribelig. För sit, lad os sige, 40. år har Sturla næppe skrevet sin saga eller i hvert fald ikke för o. 1250. Da det på den anden side er klart, at han 1263—64 var almindelig kendt som historisk forfatter, og da det ry, der da gik af ham, umulig kan være grundet på hans bearbejdelse af Landnáma eller Kristnisaga alene, må det antages som det sandsynligste, at sagaen er forfattet i tidsrummet 1250—60 (62), hvortil hans egne livsomstændigheder i øvrigt godt passer. Hvorvidt tiden nærmere kan bestemmes, vil den følgende undersøgelse af Sturlungasamlingen og Sturlas forhold til den vise. I ethvert tilfælde kan man ikke med B. M. Ólsen (s. 433) henføre udarbejdelsen til Sturlas sidste livstidsrum, tiden 1272—84, navnlig da man ikke kan tillægge sådanne antydninger og udtryk som den I, 500 (Magnus, »som senere blev konge«), 331 (omtalen af præsten Grim Holmsteinsson, d. 1298) eller hentydninger til senere love (jfr. ovf.) nogen betydning, især ikke når de findes i et værk som den nuværende »Sturlunga«. Sligt er bearbejder-tilföjelser af den sædvanligste art.

Her gör et andet vigtigt spörsmål sig gældende, nemlig, hvorvidt dette afsnit, k. 2—163, er interpoleret eller i sin væsenlig ægte form. De nævnte små indskuds-bemærkninger, samt indsættelsen af Hrafnssaga viser i hvert fald en bearbejders virksomhed. Og man behøver ikke at søge længe for at kunne påvise andre indskud.

For det første træffer man da på k. 12—16 eller det stykke, som B. M. Ólsen har kaldt *Haukdœla-þáttr;* her göres der rede for Ketilbjörn d. gamle og hans efterkommere ned til Torvald, Gissurs fader. Det er her, at det bekendte direkte lån fra Are frode findes. B. M. Ólsen har vist, at disse kapitler er senere indskud, hvorved Sturlas ægte tekst, der findes i cod. Resenianus af Guðmundar saga, er forsvunden. Det er særdeles vigtigt og interessant, her at påvise også denne fremgangsmåde, som forresten så godt

---

1) Jfr. *B. M. Ólsen* s. 432 ff.

kendes f. ex. fra Njála, den nemlig, istedenfor en kort og forholdsmæssig omtale af personer eller begivenheder at indsætte en lang, selvstændig beretning. En anden sag er det, hvorvidt denne såkaldte Haukdœlaþáttr udgör begyndelsen af en Gissurarsaga; det vil af det følgende fremgå, at det formentlig ikke er tilfældet. De nævnte kapitler er vistnok kun bearbejderens egen kompilation efter skrevne kilder (Ldn., Are) og slægttraditioner (de to Tora'er; k. 16).

Af vigtighed er forholdet mellem Sturlas værk og sagaen om Gudmund som biskop, hans bispesaga. Gudmund omtales ofte (således i k. 24—26, 28—32, 41—42, 81, 123—24), og ikke blot, når han direkte griber ind i Sturlungernes liv og de dertil knyttede begivenheder. Den særskilte Gudmunds saga — som vi i øvrigt senere kommer tilbage til — viser sig at være omtrent ordret stemmende med Sturlas værk. B. M. Ólsen har grundig behandlet dette spörsmål, og han er kommen til det resultat, at alle bearbejdelserne af Gudmunds saga i virkeligheden direkte stammer fra Sturlunga, det vil sige, fra Sturlas skrift i dets oprindelige skikkelse, medens Sturl.-samlingen på dette område atter er synlig påvirket af en bearbejdelse af Guðm. saga. Heri må jeg erklære mig for at være enig med B. M. Ólsen. Ikke desto mindre er og bliver det påfaldende, at Sturla har optaget så meget om biskop Gudmund, tilmed meget, som ikke vedrører hovedsagaen, men kun biskoppens mere private historie. Det skulde så forklares som beroende på en særlig forkærlighed hos Sturla for den ulykkelige biskop (jfr. Snorres forhold til ham). En sådan forklaring er dog lidet rimelig. Der er endel, der tyder på, at man i virkeligheden har haft en ældre saga om Gudmund som biskop, og at det er denne, Sturla har benyttet; fra denne saga er der så bagefter, af en første interpolator — ikke hovedbearbejderen — optaget de kapitler, der ikke har noget direkte at göre med sammenhængen i Sturlas saga. Den oprindelige saga om Gudmund måtte så — hvad der langt fra er enestående — være gået helt tabt, og en ny ved hjælp af Sturlas værk dannet; det er den, vi nu har. Denne antagelse bestyrkes ved forskellige stilistiske afvigelser (som f. ex. ved en stærk brug af præs. hist. i Guðm. s. foruden enkelte gejstlige udgydelser). Men denne stærke omtale af biskop Gudmund er det, der har bevirket, at hele hans præstesaga er bleven optagen i Sturl.-samlingen.

Til alt dette kan föjes, at k. 126 er en bearbejders indskud for at lette overgangen; k. 146 afbryder sammenhængen og falder

tilmed udenfor den kronologiske rækkefølge, for ikke at tale om det i 122 A interpolerede stykke, der findes i udg. s. 535 $_{24}$—537; jfr. i øvrigt B. M. Ólsen s. 320 ff.

Det er heraf klart, at vi ikke har Sturlas saga i et og alt i dens ægte form. Tiltrods for de gjorte ændringer og tilföjelser må dog kap. 2—163 i det hele og store betragtes som Sturlas eget værk.

Herefter møder man først Þórðar saga kakala eller kap. 164—208 (214) (udg. II, 1—101) eller så omtrent; tiden: 1242 —50[1]).

Kap. 162 slutter med forliget mellem Sturla og Kolbeinn; k. 163 omtaler Tord kakales ankomst til Island, hans rejse gennem landet og ankomst til Sturla selv. Det slutter så pludselig som overhovedet muligt; der er ingen virkelig slutning på k. 2—163. Kap. 164, sagaen om Tord, begynder ikke med en direkte fortsættelse heraf, men med en gentagelse af de sidste begivenheder fra 1242; her mærkes en åbenbar sammenföjning, med andre ord: der begynder et nyt afsnit, der ikke kan være tænkt som en ligefrem fortsættelse af en og samme oprindelige forfatter. Kun for så vidt adskiller det sig fra andre selvstændige sagaer, som det ikke begynder på disses vis med en genealogisk indledning og desl. En sådan er ved sammenstøbningen fjærnet. B. M. Ólsen antager dette afsnit for en særlig og selvstændig saga, der ikke er forfattet af Sturla (s. 437 ff.). Heri har han sikkert ret; de modsigelser, der er tilstede imellem Sturlas Ísl. saga og Þórðar saga beviser det tilfulde; men også stilen i Þórðars. er afvigende fra Sturlas. Med 1250 er Tords saga ude; derefter rejste han udenlands og kom aldrig igen. Der var intet mere at fortælle om ham.

Herefter eller allerede efter k. 208 begynder det parti i Sturl., der hører til de vanskeligste, og hvor flere forskellige kilder er sammenarbejdede tildels på en höjst uheldig måde. Kap. 209—11 synes ikke at høre til det foregående, men være af en anden oprindelse; de handler dels om begivenheder på Island under Tords ophold i Norge, om kardinal Vilhelm i Norge og så ganske vist om Tords hjemkomst og færd på Island. Da kap. 213, om Tord og hans sidste bortrejse, ifølge B. M. Ólsen, vistnok er af Tords saga, og da det delvis strider imod k. 210, er sammenstøbningen her af to forskellige kilder uomtvistelig. Man lægge i denne for-

---

[1]) Jfr. *Kålunds* afhdl. s. 296—97.

bindelse mærke til, at der mellem k. 210—11 og Hákonarsaga gamla er verbale overensstemmelser.

Fortsættelsen af k. 211 er i hdskr. k. 215 (1—15) eller S v í n f e l l i n g a s a g a; efter stykke 7 følger 9, idet 8 mangler i 122 A og står et andet sted i de andre hdskrr. Denne — lille — saga er nu atter en saga for sig, der handler om stridigheder mellem Sæmund Ormsson på Svínafell og Ögmund Helgason i Kirkjubœr; den begynder omkr. 1240 og ender ved 1252 og er altså en kronologisk parallelsaga til den om Tord, men står ellers ikke i nogen direkte forbindelse hverken med den eller med Sturlas værk. I Sturlunga-samlingen indtager den den samme plads som f. ex. Gudmunds præstesaga, Hrafnss. osv. Grunden til, at den er optagen, er simpelt hen den, at Tord nævnes i den; den giver således et lille tillæg til hans saga. I denne forbindelse må også kap. 212 og 214 nævnes; de handler om den nævnte Sæmunds sönner, særlig Philippus fra Hváll, der tilsyneladende ganske ubegrundet og uventet her træder frem; til Svínfellingasaga hører disse kapitler ganske sikkert ikke; men hvorfra stammer de?

Kommer vi så til kap. 216—20, danner deres indhold en direkte fortsættelse af slutningen af Þórðarsaga (k. 213) eller tidsrummet til 1250. Man kunde nu tro, at de også hørte til Þórðars., men dette er næppe tilfældet, da det må hævdes, at den var endt med 1250. Hvad der derefter skete på Island, har intet med Tord at göre; det kunde altså heller ikke stå i hans saga. Med k. 218 vender fremstillingen sig til Gissur, der nu kommer til at spille en hovedrolle. Han kom tilbage til Island året efter, at Tord forlod det. Kap. 219 og 220 danner en logisk sammenhæng. Men nu kommer der atter en afbrydelse, atter en hel særskilt saga, men vel at mærke kun i det ene håndskrift, T o r g i l s s k a r d e s s a g a eller udg.s k. 221—51 (foruden flere i det følgende). Herom nedenfor. Kap. 252 danner så en direkte fortsættelse (i det ene hdskr. uden afbrydelse) af k. 220.

Ser man nu tilbage på hele dette temmelig forvirrede stykke kap. 209—220 og udskiller 215 (Svínfellinga saga), får man en nogenlunde uafbrudt fortællingsrække for 1246—52, hvis fejl og mangler uden tvivl hidrører fra bearbejderen. Der er her huller tilstede, fremkomne ved sammenstøbningen af de forskellige kilder, og dog synes det klart, at der her foreligger resterne af en sammenhængende fremstilling, med undtagelse af k. 213 eller snarest dettes første del. Om oprindelsen til denne må der her en anden

opfattelse göres gældende end B. M. Ólsens. Det er resterne af den oprindelige fortsættelse af Sturlas eget værk, der her foreligger. Efter kap. 163 forlod samleren dette og optog Tords saga, hvorved naturligvis Sturlas oprindelige tekst, der også, men langt kortere handlede om Tord eller tiden o. 1242—48, delvis eller helt måtte forsvinde. Som kendetegn for Sturlas skrivemåde har vi her regentopregningen i k. 209, jfr. begyndelsen til Hákonarsaga, og tidsregningen; fremdeles i k. 211 den omtalte verbale overensstemmelse med samme saga; og ellers er der stor lighed tilstede her i fremstillingen. Kap. 212 og 214 er åbenbart revne ud af deres sammenhæng, men de har vistnok også hørt til Sturlas værk. Fortsættelsen kommer så i og med k. 216, hvor alt tyder på Sturlas fremstilling og stil. Alt hvad der herefter følger, naturligvis med fradrag af Torgilssaga (det sammenhængende stykke og de senere indskudte enkelte kapitler og kapitelgrupper), er antageligvis for det meste Sturlas værk til og med kap. 327, hvori det fortælles, at to tredjedele af landet underkastede sig den norske konge, hvorved den indenlandske ufred endelig sluttede (1262); det er først her, at der mærkes en virkelig, naturlig afslutning, hvorimod, som bemærket, intet tyder på en sådan ved kap. 163; her hentydes derimod bestemt til en fortsættelse, der netop ikke tyder på en bearbejder. Det vilde da også have været i höj grad mærkeligt, om Sturla så tidlig havde sluttet sin fremstilling. I den antagne fortsættelse findes den selvsamme fortællemåde, den selvsamme sikre ro og upartiske overlegenhed som i k. 2—163. For Sturlas forfatterskab taler endvidere, at der dvæles så meget ved og fortælles så udførlig f. ex. om Sturlas datter Ingibjörg; det er den faderlige følelse, der fremtræder i omtalen af hende under branden på Flugumyr (II, 205) og hendes andet giftermål. Jeg er således ganske uenig med B. M. Ólsen med hensyn til Sturlas værks udstrækning. Følgelig kan heller ikke hans antagelse af en særskilt saga om Gissur jarl, der skulde være optaget her i teksten[1]), tiltrædes. En sådan saga har man næppe grund til at forudsætte. Når der her skulde mærkes en varmere eller venligere fremstilling af Gissurs færd end vænteligt kunde være, kan dette næppe siges at være tilfældet. Sagaens fremstilling er på intet punkt med hensyn til Gissur for venskabelig til, at den kunde stamme fra Sturla; man må for det første huske på dennes fredelige sind i det hele;

---

[1]) Dr. *Kålund* slutter sig til *B. M. Ólsens* opfattelse (s. 290).

dernæst på, at der var kommet et forlig i stand mellem ham og Gissur, et ægteskab mellem deres börn. Efter 1253 er Sturlas fremstilling af Gissur ganske naturlig og fuldt forståelig, og det var først langt senere, omkr. 1262, at forholdet til Gissur atter blev køligt, i årene 1254—58 var Gissur i Norge; da var der intet, der kunde forbitre Sturlas sind eller rive ham ud af de venligere følelser, han havde fået for Gissur.

Det er om denne, at det sidste afsnit hovedsagelig drejer sig; men også Sturla, der personlig deltog i endel af hvad der fortælles, og Torgils optræder deri. Det er umiskendeligt, at fremstillingen nu ganske naturlig ligesom udvides og bliver mere omfattende. Var den første del til Snorres død først og fremmest en Sturlungernes historie, bliver den sidste snarest eller snarere en Islendinga saga eller Islands historie til o. 1262, og for så vidt bliver dette navn netop berettiget.

Sturlas historiske arbejde bestod altså i en skildring af Sturlungernes og landets historie fra omkr. 1180 (1200) til omtr. 1262; men det afsnit, der handlede om tiden 1242—48 er for det meste ganske gået tabt ved Sturlunga-samlerens vilkårlige færd og optagelse af en særlig saga og andre fremmede bestanddele. Affattelsen kan nu vistnok nærmere bestemmes til årene omkring 1260; det hele var afsluttet för Sturlas rejse til Norge 1263.

Resten af Sturl.-samlingen, der i hdskrr. er meget forskellig og forvirret ordnet, handler om begivenheder i 1264, 1262 og følg. år, og særlig om Sturla selv, hans udenlandsrejser, sidste år og død[1]). Der findes her en parallel-fremstilling angående Islands underkastelse under kong Hakon i sagaen om denne. Det er vel almindelig antaget, at Hákonars. er originalen for Sturl.-fremstillingen. Men det kan ligesågodt være omvendt Sturl., der er originalen. I så fald er det givet eller sandsynligst, at kapp. derom (326 og stykket *317* $_{30}$. *320* $_{12}$) hidrører fra Sturla. I øvrigt er det vanskeligt eller umuligt at komme tilbunds i det problem, som den sidste kapitelgruppe frembyder.

Det er nu herefter klart, at den nuværende Sturlunga er en samlers eller bearbejders værk, hvor vidt forskellige sagaer er forbundne med hinanden, og hvorunder de mere eller mindre har lidt ved forkortning og udeladelser. Mest er det gået ud over visse

---

[1]) Der må henvises til den nye udgave, hvor det hele er overskuelig fremstillet.

partier af det oprindelige og egenlige grundlag, Sturlas Íslendingasaga. Samlingen er bragt i stand omkr. 1290, eller kort efter Sturlas død, og vistnok af et medlem af Skarðslægten, dette på grund af den almindelige interesse, der flere steder vises særlig for denne slægt. At søge at bestemme navnet på denne samler, må anses for frugtesløst. I sammenhæng hermed må det bemærkes, at den oprindelige samling neppe foreligger uforandret i noget af de bevarede håndskrifter.

Hvad enten man ser hen til Sturlas egen saga eller til Sturlunga-samlingen som sådan, er det et uvurderligt gode at være i besiddelse af en i det hele så godt sammenhængende fremstilling af den første halvdel af det 13. årh. og indtil landet underkastede sig den norske konge. Den giver os nöglen til at forstå de vigtigste personer og fremfor alt belærer den os om, hvorledes det kunde gå til, at Island efter 350 års selvstændighed hjemfaldt til den norske konge. Det åbner os en tydelig indsigt i tidsforhold og sæder, kultur og tilstande, som vi ellers vidste så godt som intet om. På en værdig måde har Sturla fortsat de ældre sagaer om det 10.—12. årh., og han har ved sin »Islændersaga« rejst sig selv et uforgængeligt minde.

II. Sagaværker vedrørende Norge. Da Sturla havde opnået kong Magnus' gunst, hedder det i Sturlunga (II, 327), at denne overdrog ham det vanskelige hværv *(vandi)*, »at sætte sammen hans faders, kong Hakons, saga, efter hans egen plan og de viseste mænds oplysninger *(forsögn)*«. Det forstår sig, at dette vilde kong Magnus ikke have gjort, hvis Sturla ikke i forvejen var bleven navnkundig som historisk forfatter. Når det kaldes et »vanskeligt hværv«, er dette rigtigt, eftersom Sturla hverken havde kendt kong Hakon personlig og heller ikke haft grund til at nære nogen videre sympati for ham. Men hans litterære uddannelse og ævner, hans upartiske sind hjalp ham over alle skær. Sturla påtog sig hværvet og fuldendte det store sagaværk i en forholdsvis kort tid, i løbet af kun 2 år (1264—65), som han selv etsteds angiver [1]).

Hákonar saga Hákonarsonar gamla danner en ligefrem fortsættelse af den gamle række af norske kongesagaer ned til Sverrissaga, Hákonarsaga, og Böglungasögur. Den findes

---

[1]) Fms. X, 49; Icel. s. II, 270; Flat. III, 184; Frísb. 543.

i flere, tildels fortrinlige håndskrifter som: Flatøbogen, Frísbók (teksten her mindre god), Eirspennill (forkortet og defekt) osv. Udgaver i Fornmannasögur IX—X, Icelandic sagas II, Eirspennill 1913—16, Flatøbogen III og Frísbók, samt AM 81.

Sagaen begynder med en almindelig tidsbestemmelse (»I pave Innocents dage« osv.), fortæller dernæst om Hakon Sverrissons færd og forhold til Inga fra Varteig og deres sön Hakons fødsel. Herefter følger så dennes udførlige helhed, fortalt år for år og yderst nöjagtig med hensyn til alle ydre tildragelser i kong Hakons liv, hvorledes han efterhånden fik magten, senere må strides med hertug Skule derom, hvorledes han befæster sin kongemagt ved kroning uden nedværdigende indrömmelser til kirken, hvorledes han udvider sin magt over »skatlandene«, hvilken pragt han på andre evropæiske kongers vis udfoldede. Alt dette viser os, med hvilken klogskab, udholdenhed og politisk fremsynethed Hakon herskede og formåede at göre Norge til et rige, jævnbyrdigt med de øvrige stater i Evropa og skaffe sig de samtidige fyrsters venskab og agtelse.

Fremstillingen af alt dette — såvelsom af kongens krigstog — er overordenlig detaljeret, ja undertiden ikke fri for at være trættende smålig. Til gengæld er der partier, livlig og fortræffelig fortalte og meget interessante; således afsnittet om kongens opvækst og forhold til de gamle gråhærdede Birkebejner (morsomme anekdoter om drengens tidlige modenhed), om hans valg til konge, forholdet til Skule; dernæst fortællingen om den prægtige kroning, hans datters brudefærd til Spanien — foruden mange andre. Til slutning giver Sturla en samlet oversigt over kong Hakons egenskaber, beskriver hans udseende og opregner hans store og gode foretagender i Norge (bygninger m. m.). I det hele giver sagaen et alsidigt og uden tvivl i alt væsenligt rigtigt billede af en af Norges största konger, og vanskelig kunde denne have fået en mere sandhedskærlig skildrer end Sturla — trods alt hvad der var sket. Det er underligt at tænke sig, at det netop er denne konge, der blev så prægtig besungen af Snorre og biograferet af Sturla.

Sturla anfører i sin saga en mængde vers først og fremmest af sine egne 4 hovedkvad om Hakon, dernæst vers af Snorre, Olaf hvitaskald, Gissur og flere, uden at man kan betragte disse vers som kilde; de er kun formel sagaprydelse (jfr. foran s. 25—26. 299). — Hvilke kilder Sturla har haft, vilde det være en

let sag at tænke sig, selv om vi ikke — i Sturlunga — fik direkte oplysninger derom. Det er da i første række mundtlige fortællinger af de — ældre — Nordmænd, der havde kendt Hakon så at sige fra barnsben af. Af de Birkebejner, der var voksne omkr. 1210—20 og kongens lidt ældre jævnaldrende, var der sikkert o. 1265 endnu mange i live; der var ingen mangel på gode hjemmelsmænd. Dette fremgår tydelig nok af alle de mange detaljer angående antal af skibe, mandskab, kampe osv. Dernæst har Sturla haft uindskrænket adgang til det kongelige arkiv og andre dokumenter og derfra dels hæntet oplysninger, dels beviser for de mundtlige meddelelser. Af skrevne værker har han benyttet Böglunga sögur (se ovf. 636).

Der findes i sagaen flere paralleler til Sturlunga jfr. ovf. De fleste steder er enten ganske ens eller enkelte gange noget vidtløftigere eller kortere end i Sturl. Ofte er der verbale overensstemmelser. I øvrigt vidner sagaen om de samme egenskaber hos Sturla som Ísl. saga.

Magnús saga lagabœtis. I Sturlunga-saga (l. c.) hedder det, at Sturla »under sin anden (sidste) udenlandsrejse« (1278) »satte sammen kong Magnus' saga efter breve og hans eget råd« (ɔ: meddelelser). Der var altså her et lignende forhold som mellem kong Sverre og abbed Karl. Der er dog vistnok noget unöjagtigt i dette udtryk. Rigtigt er det uden tvivl, at Sturla har fået både meddelelser af selve kongen og nyttet breve efter stor målestok, men sagaen er sikkert ført i pennen på Island i Sturlas sidste leveår og afsluttet først efter kongens død (1280). Sagaen er desværre for det meste helt gået tabt. Der findes kun 2 blade deraf i AM 325 X, 4°, udg. i Fms. X. Det første blad er af dens begyndelse, det sidste handler om begivenheder i 1274. Det lader ikke til, at Sturla her, som i Hákonars., har anført sine egne digte om Magnus. Ellers har sagaen den sædvanlige form.

Der er ingen tvivl om, at der rundt omkring i den senere sagalitteratur findes stykker og bemærkninger, der stammer fra Sturla, foruden forskellige personalhistoriske optegnelser og lign. Af sådanne kan der bestemt udpeges den lovsigemandsliste, der findes i Tord Jonssons tillæg i hans afskrift af Melabók (AM 106 fol.; udg. s. 146—48). Her hedder det ved år 1272, at med Sturla som lagmand for anden gang holder listen op »efter min [ɔ: Tord Jonssons] Landnáma«. Denne liste har altså formentlig

stået bagved Sturlas Landn.-Kristnis., og listen er uden tvivl af ham selv. Det er Ares liste med tilföjelse af de senere lovsigemænd. Atter heri har man vistnok et fingerpeg om Sturlas historiske tanke. Ligesom Ares liste er den kronologiske tråd i hans skrift, således antydede Sturla ved sin liste, der omspænder tiden 930—1282, sammenhængen i sin historiske virksomhed; en fremstilling af landets historie til hans egen tid.

---

§ 17.

Sagaværker efter Snorre og Sturla til 1300.

A. Sagaer om islandske personer.

De her i betragtning kommende sagaer falder i to dele: I den verdslige, II den gejstlige historie. En undersøgelse heraf vil vise, at der her er tale om en dobbelt virksomhed, en original sagaskrivning, en ligefrem fortsættelse af den gamle, og en bearbejdervirksomhed. Af originale værker er der i det hele kun få. Så meget mere omfangsrig og dybt indgående er den anden virksomhed, der består dels i at udvide, dels i at sammenarbejde ældre og yngre værker, således som der i det foregående er givet adskillige prøver på. Så godt som alle de ældre sagaer har været genstand for denne behandling af en mere eller mindre grundig art. I enkelte tilfælde (som f. ex. Njála og Sturlunga-saml.) er der tildels tale om et virkeligt åndeligt arbejde, der viser den levende historiske interesse og usvækkede virkelyst. Skönt der altså kun er tale om en epigonvirksomhed, og skönt de ældre værker tit og mange gange er blevne mishandlede — til stort besvær for litteraturforskeren —, er denne virksomhed dog ikke uden fortjænester; endel af værdi er derved blevet bevaret, men den kritiske sans er i en betænkelig grad svækket og ligesom affældig. Det er lysten til at samle, til at anlægge store samlinger, helst i ét hele, der allerede nu er tidens kendetegn. Men til alle tider har en sådan samlelyst og mangel på kritisk sans været tvillinger. På Island gik bægge dele endnu videre, til en yderlighed, i det 14. årh. og de følgende tider, ja helt ned til vore dage. Allerede nu møder man helt eller halvt opdigt-

ede sagaþættir eller sådanne, hvor den historiske kærne er ved at visne.

Uagtet sagaformen stadig bevares, er der dog en umiskendelig forskel tilstede både i stil og fremstilling. Denne bliver ligesom bredere, mindre fornem, mere almueagtig. Den tidligere ophöjethed og klassiske simpelhed forsvinder efterhånden. På en tilsvarende måde ændres stilen. Ord, der ikke brugtes för, kommer nu i brug; retoriske assonanser og lign. får, vistnok tildels på grund af skoleundervisningen, indpas og giver fremstillingen undertiden et anstrøg af svulst og veltalenhed, der ikke klæder.

Alt dette er i øvrigt en naturlig og uundgåelig følge af de ændrede tids- og kulturtilstande. I så henseende må heller ikke glemmes det bekendtskab, Islænderne i det 13. årh. gjorde med den fremmede fransk-engelske litteratur, der kom i mode ved kong Hakon d. gamles hof og ved hans bestræbelser. Indflydelse herfra både i sprog og tildels indhold er umiskendelig.

I. Sagaer om ældre tider (10.—11. årh.). Her kommer nogle få sagaer i betragtning, der kan henføres til de forskellige grupper (se foran).

Til første gruppe hører følgende:

1. Hænsa-Þórissaga. Denne saga fandtes i det 17. årh. vistnok kun i én membran fra 15. årh., hvoraf et par blade endnu eksisterer i AM 162 fol. Hel haves den kun i papirshåndskrifter; af disse er Ásgeir Jónssons i 501, 4° og 157 F, fol. de bedste. Sagaen er udgiven i Ísl. sögur II, 1847 og *A. Heusler* i Zwei Isl. geschichten 1897 [1]).

Under henvisning til *K. Maurers* fortræffelige afhandling [2]) er sagaen i det foregående (s. 228—29) til en vis grad behandlet med fremhævelse af de vigtigste momenter til belysning af den og dens troværdighed. I så henseende har Ares Isl. bók den största betydning.

Sagaens hovedperson er den lavættede slyngel Hönsetore. Efter at der er gjort rede for nogle af hovedpersonerne — men på en höjst ulige måde i forhold til deres vigtighed — fortælles om denne Tore, hvorledes han erhværver sig en social stilling og

---

1) Jfr. *B. M. Ólsen:* Landn. og Hænsaþ.s., Aarbb. 1905.
2) *K. Maurer:* Ueber die Hænsaþórissaga 1871.

yderligere befæster denne ved at skaffe sig goden Arngrims unge sön til opfostring, hvad der bagefter bliver til ulykke for fader og sön. Under et uår og hungersnød vilde hövdingen, den ædle Blundketill, for at hjælpe de andre bønder, købe hø hos Tore, der havde nok deraf; men han vilde intet sælge. Blundketill tog da høet med magt og efterlod dets værdi i penge. Tore søgte nu goden Arngrims hjælp; de heraf opståede stridigheder endte med Blundketils indebrænding, efter at Arngrims sön under tragiske omstændigheder havde måttet bøde med livet. Efter Blundketill blev der rejst en drabssag, og Hönsetore dömtes fredløs, men under altinget var han bleven overfalden og dræbt af Blundketils sön. Han fik således sin velfortjænte straf. Også Arngrim blev dömt til landflygtighed. Endelig kom det til udsoning mellem de to stridende familjer.

Dette er således ikke egenlig en slægtsaga, men en almindelig enkelt bygdestrids saga, der for så vidt er forskellig fra andre, som dens hovedperson er en ny type, den lave og lavsindede opkomling, der til alles tilfredshed får sin straf. Det er således ikke hans skæbne, der vækker vemod eller medlidenhed. Alligevel er der i sagaen episoder, der er af höj tragisk virkning. De enkelte karakterer er psykologisk interessante og ret godt skildrede. Derimod er sagaens historiske værd meget ringe eller tvivlsom. Som för omtalt er det ikke Blundketill, men dennes sön Torkel, der blev indebrændt (Are). Hvorledes denne forvanskning er foregået, er vanskeligt at sige. Mulig har Blundketill i virkeligheden i den gamle bygdetradition indtaget en så fremherskende plads, at han ligesom har fortrængt sönnen; fejlen er ikke forfatterens, men det 13. årh.s tradition, der altså var bleven stærkt svækket. Dette er også klart af andre omstændigheder; der findes flere ujævnheder, halvglemte oldtidsminder; forf. kan derfor ikke rigtig begrunde eller forbinde de enkelte begivenheder; en del står som noget uforstået og uforståeligt. Der dvæles uforholdsmæssig ved visse mindre betydningsfulde personer og begivenheder; personer indføres uden videre og uden den sædvanlige forberedelse. Jfr. i øvrigt, hvad der foran (l. c.) er fremhævet. Dette skyldes sikkert ikke senere omarbejdelse, sagaen er sig selv lig fra først til sidst. Dette gælder også den sproglige fremstilling, der på flere punkter er efterklassisk. Af alt dette er kun det at slutte, at sagaen i dens helhed ikke kan være ældre end fra den sidste halv- eller fjærdedel af det 13. årh.

Trods det dårlige materiale, der stod til forf. rådighed, har han søgt at få det bedst mulige ud deraf, og han har ikke været ganske ukyndig i oldtidsforhold eller uden interesse for sådanne. Således anfører han en gammel formular for landnam (s. 154), en heitstrenging (s. 166, rigtignok temmelig ubehændig), og han meddeler, at altinget engang holdtes under Ármannsfell (s. 171), rigtignok en höjst mistænkelig efterretning, som Maurer imidlertid har søgt at redde. Hans stedsantydninger er rigtige og bærer vidne om, at han har haft hjemme i eller nær ved begivenhedernes skueplads. Forf. har næppe brugt Ldn., og dog stemmer slægtregistrene for det meste med den. Et par afvigelser har mindre betydning. Når *B. M. Ólsen* vil, at sagaen er nyttet i Landnáma (Sturlub., Hauksb.) og altså ældre end denne, kan hans beviser herfor ikke godkendes. Er der en sammenhæng tilstede, kan lånet ligeså godt være på sagaens side som omvendt. Og dette er utvivlsomt tilfældet[1].

Sammenligner man Hönsetoressaga med sådanne perler som Egilss. og Gunnlaugss., der jo stammer fra de samme egne, ses det bedst, hvilken afstand der er imellem dem; man kan her ligesom måle den omtrent 100 års forskel, der er både med hensyn til stil, fremstilling og troværdighed.

Til den 3. gruppe hører:

2. Kormákssaga; den findes hovedsagelig kun i det store håndskrift AM 132, fol. fra o. 1350; desuden findes et blad fra o. 1400 i AM 162 F, fol. Sidste udgave ved *Möbius* 1886.

Sagaens indhold[2] er kortelig anført ovf. I, 526—28. Det er skjalden Kormaks bevægede liv, der er sagaens så at sige eneste indhold; i begyndelsen göres der ganske kort rede for hans fader, vikværingen Ögmund Kormakssons færd, udvandring til og bosættelse på Island. Selve begyndelsen: »Kong Harald hårfagre

[1]) Når *B. M. Ólsen* i sin afhdl. mod det s. 231 fremsatte angående datterens trolovelse hævder, at det ikke er således at forstå, og at det pågældende sted i sagaen ikke er uden betydning for sagaens alder, er dette muligvis rigtigt. Argumentet tör ikke bestemt fastholdes.

[2]) Jfr. *G. Vigfússon:* Sturl. Proll. liv—lv; angående versene *B. M. Ólsen* og *S. Bugge* i Aarb. f. nord. Oldkh. 1888 og 1889. *E. Sommarin:* Anteckningar vid läsning af Kormaks saga; Från filol. fören. i Lund 1897; *Hollander* og *Olrik:* Hagbards billede Danske Stud. 1912 (Hollanders ændringsforslag er uantageligt) jfr. sst. 1914.

herskede over Norge, da denne sagas indhold foregik«, er i og for sig betegnende nok; den viser straks en senere tids måde at skrive på, hvad beskrivelsen af vikingekampene og omtalen af den fremsynte fostermoder (i 1. kap.) m. m. yderligere understreger; hele det første kapitel røber den efterklassiske tid.

Det er allerede bemærket (I, 526—27), at sagaen er dannet omkring versene som en ramme om disse. Det forholder sig i virkeligheden således, og for så vidt er sagaen enestående. Den indeholder Kormaks vers i et antal af o. 67, men nogle af disse er tvevers; desuden er et par oprindelig usammenhængende halvvers blevne stillede sammen til ét; og et sted lader sagaen Kormak gentage et tidligere anført vers (!). Denne overlevering af versene i forf.s tid viser, at traditionen var alt andet end god, og forf. har åbenbart ikke besiddet den fornødne ævne til at behandle dem kritisk. Han har taget dem, som de opbevaredes, vistnok i Kormaks familje i Midfjorden; han tilhørte den måske selv. Sammen med dem har han samlet alle de gamle overleveringer om Kormak og søgt at sammenarbejde det hele til en saga. Men fremstillingen viser, hvor dunkle og usammenhængende de gamle minder om skjalden var blevne, hvor isprængte de var med uhistoriske træk og lign. Alligevel er det lykkedes at give en nogenlunde logisk sammenhængende oversigt over Kormaks liv, dog ikke uden store ujævnheder og mangler. Der er meget uhistorisk løbet ind med, f. ex. Tordis på Spákonufells optræden i k. 9 (hun er pludselig fra sin gård Spákonufell kommen til det langt borte liggende Saurbær), Kormaks krigsfærd i k. 19 og hans møde med Steingerd sst. og endmere i k. 24—25 (i Norge), Bjarmelandstoget i k. 25, tyreblodets anvendelse i k. 22, længe efter at tyren er slagtet, osv. Til ujævnhederne hører, at Torolf på Spákonufell først nævnes i k. 22, medens hans nævnte hustru allerede för er optrådt. Endelig er Kormaks sidste kamp med en blotrise (!) i Skotland æventyr. Hertil kommer, at det er tydeligt, at forf. ikke altid har forstået Kormaks vers og undertiden ikke rigtig har vidst at behandle dem.

Forf. ligefrem svælger i beretninger om trolddom og overnaturlige ting (Torveig omskaber sig til en hval, der vækker storm og havsnød — et fornaldarsagamotiv; Tordis spåkvinde, hvis optræden er en underlig blanding af tagen parti for og imod Kormak, foretager flere mærkelige ting, som ofringen af gæssene i erotisk öjemed; trolddomssværdet Sköfnung beskrives nöje; en *lyfjasteinn* ligeledes osv.). En del heraf er dog gammel overlevering og af be-

tydelig værdi for den gamle folketro. Den interesse, forf. lægger her for dagen, er den samme som han viser i sin beskrivelse af den gamle holmgang (k. 10) og enekamp; men netop her kommer han til at vise sin ukyndighed i de gamle forhold, idet han gör forskel på de to navnes betydning; jfr. den træffende kritik i *E. Sommarins* ovf. nævnte afhandling; og flere fejl findes der m. h. t. oldtidsforhold. Også tidsregningen i sagaen er mindre god.

Som bekendt spiller Holmgöngu-Berse en stor rolle i sagaen som Kormaks modstander og gift med Steingerd. Der fortælles i grunden mere om ham end sagaen strængt taget krævede. Kap. 15—16 vedkommer den i virkeligheden slet ikke, og de falder kronologisk udenfor sagaen om Kormak, for så vidt som de handler om Berses höje alderdom [1]). Som det tidligere er blevet udtalt, synes disse kapitler at forudsætte en tabt saga om Berse, der her skulde være benyttet af forf., uden at denne dog var i stand til at begrænse benyttelsen til det rimelige og passende. Dette spörsmål er vanskeligt at afgöre. Berse med alle sine tvekampe var en kæmpe, der kunde afgive stof nok til en saga [2]). På den anden side kan forf. også have fået det hele fra den mundtlige overlevering.

Mellem sagaen og Ldn. eller andre kilder er der ingen forbindelse. Dog er der et godt historisk forhold mellem den og både Ldn. og Egilss. (angående Steinarr Sjónason). Skönt sagaen er af den ovenfor beskrevne art, må det dog antages, at Kormaks liv i hovedtrækkene er rigtig fremstillet.

Alt tyder på, at sagaen er forfattet i Midfjorden eller de nærmeste egne, i al fald vest for Svínadalen (k. 20). På vestlandet, altså f. ex. i Dalene, er den ikke forfattet, da den røber en mærkværdig ukyndighed til stedforhold i de egne. Den gård, som (k. 7) nævnes Válastaðir, har vistnok aldrig eksisteret; og om den hedder det meget kejtet, at »den står kort fra Hrutafjorden« [3]). Derimod er forf. åbenbart velkendt i Strandasyssel. Sagaens tilblivelsestid må efter hele dens art og væsen sættes til den sidste halvdel af det 13. årh. Jfr. Möbius bemærkninger herom og i det hele til hans udgave s. 65 ff.

---

1) Her findes også det lille vers om ham og Haldor, der kendes fra Laxdœla. Her står det uden al sammenhæng med prosaen.

2) Jfr. *Möbius* s. 71.

3) Jfr. *Kålund:* Isl. beskriv. I, 500—1.

3. Grettissaga. Denne saga findes kun i yngre håndskrifter fra det 15. årh.; heraf er AM 551 a, 4° det vigtigste. Efter det er sagaen udgiven i 1853 og i Sagabibliothek 1900.

Sagaen[1]) handler hovedsagelig om den fredløse helt Grettir Ásmundarson (se I, 512—14), men indledes med en fremstilling af hans forfædre (k. 1—13), og til den er der föjet en særlig þáttr, Spesarþáttr. Der fortælles først om Önund træfod, hans vikingetog og forhold til Harald hårfagre, mod hvem han skal have kæmpet i Hafrsfjorden, hans udvandring til Island, samt hans efterkommere; Gretter var hans sönnesönssön. I øvrigt behøver vi ikke at gå nærmere ind på Grettes liv her. Efterat han var bleven dømt til livsvarig fredløshed, måtte han flakke om fra sted til sted; under disse sine vandringer havde han mange æventyr og mangen en hård dyst at bestå, ikke mindst med overnaturlige væsner og trolde, hvoraf sagaen er overfyldt. Desuden findes der alle slags sagamotiver her så at sige samlede, bersærkedrab, hestekampe, lege, trolddom, kraftprøver, hvalstrid m. m., hvoraf en stor del også tilhører fornaldarsagaer og folkeæventyr. Gretter er i tidens løb bleven gjort til et slags sagn- og æventyrhelt og så at sige folkets officielle utyskedræber.

Sagaen er i det hele fortræffelig fortalt, i en flydende stil og behageligt foredrag, der godt passede til folkelig udtryksmåde, navnlig i det 14. årh.[2]). Dens indhold afspejler sikkert også dets åndelige interesser. Men det er ikke den klassiske sagagrund, man her færdes på. Uagtet sagaen skal være historisk, og det er den til en vis grad, befinder den sig dog i en betænkelig nærhed af de opdigtede sagaer. Bl. a. karakteriserer den sig tillige ved en vis efterklassisk romantisk følelse eller tilløb til følsomhed. Et af de smukkeste udslag af denne er den rørende fortælling om Grettes og Illuges sidste dage i Drangø. Som det ofte er fremhævet, er Grettes stil ejendommelig knap og kærnefuld, og han ynder at anvende ordsprog.

Sagaens oprindelse og tilblivelse er det temmelig let at bestemme. Der er flere kilder, den er øst af. Først og fremmest er det Ldn., der giver os ligesom nöglen til at forstå Grettiss. For-

---

[1]) Jfr. *G. Vigfússon:* Sturl. Proll. xlviii—l; *Boer* i Zeitschr. f. deut. Phil. XXX og XXXI.

[2]) Der findes flere (yngre) fremmedord hist og her, som *kumpán, kjallari, buklari, piltr, prófa, partr.*

holdet er det, at overhovedet alle de slægtregistre, der kan komme i betragtning, er lånte fra Ldn. og behændig indsatte på passende steder; den første del bygger overhovedet på Ldn.; hvad der her i øvrigt fortælles om kampe i Vesterleden og vikingetog er fri fantasidigtning tildels efter historiske mønstre. Det vilde føre for vidt at påvise dette i enkeltheder, men en undersøgelse f. ex. af k. 1 er tilstrækkelig; det går tilbage til k. 112 (86) i Ldn. (II, 19 i udg. 1843). I Grettiss. hedder det om Geirmund heljarskinn, at han da var »vestfor havet«; man studser og spörger: »hvad vedkommer det sagaen og sammenhængen?«. Forklaringen ligger simpelt hen i, at i Ldn. — og h e r ganske passende, fordi der er tale om Geirmund — bemærkes, at Geirmund var »i vesterviking« under Hafsfjordslaget. At det er Ldn., der ligger til grund for Grettiss. og ikke omvendt, fremgår på det klareste netop deraf, at den sidste her og andre steder medtager, hvad der passede i et skrift som Ldn., men ikke i sagaen (f. ex. slægtregistret s. 9, eller slutningen af kap. 10) [1]). Der anføres dernæst flere sagaer, som Laxdœla, Bjarnars., Bandamannas., og der er ingen tvivl om, at de er alle benyttede, men ofte frit og skødesløst. Hvad der f. ex. i Bjarnars. fortælles om Björn og Gretter, er naturligt, i Grettiss. er det af mangel på lokale kundskaber overdrevet og umuligt. Fremdeles er Heimskr. og en saga om Erik jarl, samt Njála benyttede. Forf. har således haft en hel litteratur til sin rådighed, og det kan ikke nægtes, at han har brugt den i det hele behændigt og ved hjælp af den og så sin fantasi forstået at danne en læselig fremstilling. Dette gælder særlig sagaens første del. Indflydelse fra andre sagaer, bevidst eller ubevidst, spores flere steder; således er scenen hos Erik jarl (s. 59) en tydelig efterligning af scenen hos Erik blodøkse i York; man finder påvirkning fra Vatsdœlas. og Reykdœlas. (s. 147); forf. kender Tormods Torgeirsdrape, og han indfletter Hafrsgrið. Til dette udstrakte litteraturkendskab svarer forf.s eget udtryk om »de fleste sagaer« (s. 2). Alt dette har naturligvis stor betydning for sagaens tilblivelsestid.

En anden hovedkilde er naturlig t r a d i t i o n e n, særlig gælder dette Grettissaga i egenlig forstand [2]); den ligger uden tvivl

---

[1]) Enkelte afvigelser beror kun på en flygtig læsning og uddrag. Det er uforståeligt, hvorledes *R. Boer* kan komme til det resultat, at det er Sturlas Ldn., der låner fra Grettiss, men at denne har benyttet Styrmers.

[2]) Jfr. Grettiss. s. 112.

til grund for det meste af, hvad der fortælles om Gretter selv; denne tradition er dog ikke mere den gamle uforvanskede, men den er overgrot med forskellige folkesagn og æventyr, der, som bemærket, er grupperede om Gretter[1]; det er dog muligt, at også forf. selv har anbragt nogle af dem i sin saga uden hjemmel i overleveringen.

Af alle disse bestanddele er det virkelig lykkedes forf. at danne en sammenhængende og meget underholdende saga; han har haft et godt blik for historisk fremstilling, »historisk« taget rent formelt. Gretter skildres livfuldt og konsekvent, og det samme gælder i øvrigt de andre personer. Forf. var en dygtig kronolog, og tidsfarven er i det hele godt bevaret. Dog gör han sig skyldig i fejl, som når han lader Arnor jarleskjald, der endnu kun var et barn, deltage i et overfald; ligeledes når han lader Viga-Barde og Gretter støde sammen og lader Torodd Snorrason angribe Gretter, samt omtaler en præst o. 1014 i Forsæludal, en kirke på Bjarg o. s. v. Sagaens fabler faldt vistnok i god jord hos det ukritiske og lettroende publikum i det 14. og 15. årh. Sagaen er fuld af vers, men de fleste af dem er uægte og først digtede i en meget sen tid. Naturligvis har forf. optaget Ldn.s ægte vers, samt endel andre gamle vers. Sagaen er sikkert ikke skreven för ved 1300. Både indhold og stil, samt forhold til de brugte kilder taler tydelig nok, og til dette tidspunkt svarer den direkte henvisning til Sturla Tordsson som hjemmelsmand (jfr. bemærkningen om »Sturlungernes dage« s. 192).

Det sidste stykke af sagaen handler om hævnen for Gretter og plejer at kaldes Spesar-þáttr efter den kvindelige hovedperson; om denne og Torstein dromund fortælles et erotisk æventyr, der minder om forholdet mellem Tristan og Isolde og som uden tvivl middelbart stammer fra en middelaldersroman. Det er muligt, at dette er et senere tillæg fra 14. årh., men der er dog næppe noget i vejen for at antage, at det hele stammer fra forf. selv. I al fald har han skrevet om Torsteins hævn i Miklagård. Henvisningen til Sturla s. 208 hidrører sikkert fra ham.

---

[1]) Det ligger udenfor dette æmne at søge at udrede disse folkesagn, eller hvorvidt de er udenlandske af oprindelse. Kun skal bemærkes, at den forbindelse, man har villet antage mellem et af dem og Grendelsagnet i Bjovulf, forekommer yderst tvivlsom. Jfr. *R. W. Chambers:* Beowulf (1920), kap. II 2; han antager en fælles kilde, men ingen ligefrem sammenhæng.

Sagaen er hidtil behandlet som et hele. *R. Boer* har i den nævnte afhandling forsøgt at påvise forskellige indskud i den nuværende tekst; således episoden om den fredløse Grímr m. m. I og for sig var der ikke noget umuligt eller urimeligt i, at der kunde foreligge enkelte indskud, men mod Boers udviklinger taler, at sagaen i og for sig er sig selv lig fra først til sidst, og at man i virkeligheden intet bestemt har at holde sig til; der er fremført kun mer eller mindre rimelige ræsonnementer og betragtninger; den ene episode er næppe mere et indskud end den anden. Men det vilde føre for vidt her at drøfte disse enkeltheder, tilmed da spörsmålet i betragtning af sagaens sene tilblivelse i det hele er af en underordnet betydning [1]).

Et andet spörsmål er, hvorvidt der har eksisteret en ældre, fra den klassiske tid stammende saga om Gretter, hvad Boer er tilböjelig til at antage. Naturligvis er det vel tænkeligt, at en sådan har eksisteret, men vor saga giver ingen særlig grund til at antage det, og der kendes ellers intet, der kunde tale derfor.

Forf. må antages at have været en gejstlig mand fra Midfjorden.

Til 4. gruppe hører:

4. Hávarðar saga ísfirðings (Ísfirðinga saga). Denne lille saga findes desværre kun i papirsafskrifter f. ex. AM 160, fol., 157, fol. (der gives en kortere bearbejdelse, men den er værdiløs), der alle beror på et og samme skindhåndskrift. Teksten en dårlig og i versene fuldstændig forvirret. Udg. 1923 [2]).

Sagaens hovedperson er Håvard fra Isafjorden den halte, også kendt som skjald, se I, 509, hvor en kort oversigt over indholdet findes. Der er her ingen forhistorie; sagaen begynder ikke engang med hovedpersonens ungdom og ungdomsfærd; Håvard er allerede en gammel mand. I så henseende afviger sagaen stærkt fra de klassiske sagaer. Selve begyndelsen (»*þat er upphaf* osv.) er som saga-begyndelse uklassisk. I øvrigt fortælles der i det hele jævnt og logisk om begivenhederne og deres gang i en i det hele nogen-

---

1) Boer antager f. ex., at fortællingen om Grettis kamp med Bardardalstrolden er et indskud, idet han påviser, hvor nærbeslægtet den er med de tidligere spøgelseshistorier, men netop dette slægtskab kan betragtes som bevis for forf.s identitet.

2) Jfr. *G. Vigfússon,* Sturl. proll. liii.

lunde god stil, der dog ikke er fremmed for yngre ord og usagamæssige udtryk, som dog tildels kan hidrøre fra senere afskrivere. Håvards sön, den unge raske Olaf »med björnevarmen«, der uretfærdig bliver dræbt af den overmodige hövding Torbjörn, er meget tiltalende skildret. Den gamle faders dybe sorg og endelige mandensig-op til hævn er ikke uden spænding og psykologisk interesse. Endelig er hans hustru, den mandige Bjargey, en af disse herlige karakterer, der nærmest er i slægt med en Bergtora.

I sagaen forekommer en del vers, ét af Óláfr, de øvrige af Hávarðr selv; af disse må dog et udgå; det er en sammenblanding af Hromund haltes og Torbjörn tynas vers i Ldn. Det er åbenbart det fælles tilnavn (halte), der har bevirket forvekslingen. Sagaens tradition — dens hovedkilde — er grundig forvansket — skönt hovedtrækkene uden tvivl er historiske. Der er i sagaen for det første meget, der er usandsynligt (en almueagtig spøgelsehistorie), unaturligt og søgt. Håvard skal således have ligget 3 år i sængen af sorg, hvilket naturligvis er en overdrivelse. Det samme motiv gentages atter og atter; det er stadig (tre gange) 60 beder, der mangler; Bjargey besøger sine 3 brødre, og de er alle lige mistænkelige; de bor på gårde, der, opkaldte efter dem, ikke kan påvises. Her har en tildigtning fundet sted. Sammenlignes sagaen med Ldn., findes store og vigtige afvigelser. En Ljótr fra Mánaberg — dette stednavn er også usikkert — kendes ikke fra Ldn. Senere omtales en Ljótr på Rauðasandr, der åbenbart er identisk med den, der nævnes i Ldn. k. 142 (Stb., her et indskud, se ovf. s. 581), og bægge kilders beretning er åbenbart den samme. I Ldn. er fremstillingen simpel og bærer præg af troværdighed; i sagaen er der urigtigheder og i det hele fuld forvirring, idet bl. a. Ljótr enn spaki blandes sammen med Holmgöngu-Ljótr. Torbjörn er ifg. Ldn. gift med en søster til Ljótr den spake, i sagaen med en søster til Gestr den spake — atter forvirring på grund af tilnavne. Steinþórr på Eyrr [1]), der spiller en stor rolle som Håvards beskytter, kan intet have haft med ham at göre. Der er således stærk forvanskning tilstede både m. h. t. personer og begivenheder.

[1]) D. v. s. den fra Eyrbyggja kendte person; sagaens forf. lader iøvrigt dennes gård Eyrr være den s. s. Eyrr i Arnarfjorden (ɔ: Hrafnseyrr), så det er muligt, at man slet ikke bör tænke på Eyrbyggjas Steinþórr. Ang. Atle og Steinþórr kan henvises til Arbók hins ísl. fornleifafjelags 1900 s. 14—15, hvor en næppe sandsynlig gisning fremsættes. Jfr. samme 1911 s. 68—69.

Ikke mindre mangelfuldt er forf.s kendskab til de vestlige egne, hvor sagaen foregår. Stedforhold og afstande har forf. overhovedet ikke haft begreb om (jfr. *Kålunds* bemærkninger til de pågældende steder i hans Isl. beskriv.).

Heraf fremgår det utvetydig, d e l s at sagaen indeholder en meget forvansket — og altså sikkert sent optegnet — tradition, d e l s at forf. umulig kan have været en Isfjording. Men dette forklarer atter de mange og store fejl, sagaen har. Forf. er i det hele ret ukyndig i ældre tiders forhold og tidsregning. K. 3 slutn. gör han den bemærkning, at det dengang — i Håvards alderdom, i den s i d s t e del af det 10. årh. — kun var landnamsmænd, der var bønder på egnen, og s. 2 taler han om Isfjordingernes »lagmand«, der aldrig har eksisteret (jfr. kap. 3).

Håvard måtte efter hævnens fuldbyrdelse flytte bort fra sin hjemstavn; han nedsatte sig da i Svarfadardalen ved Øfjord, og der døde han (kap. 24). Dette er sikkert historisk, og det giver nöglen til den rigtige forståelse af sagaen. Den er forfattet her, i Svarfadardalen, af en mand, der aldrig har besøgt Isafjordsegnene, og her er de gamle traditioner om Håvard bleven samlede. På grund af den lange afstand i sted og navnlig i tid har de været meget afblegede og forvanskede, og forf., der åbenbart var en gejstlig, besad hverken kritik eller oldtidskundskaber nok; han er også over al måde partisk mod Håvards modstander. Sagaen er ikke ældre end fra tiden ved 1300. Imod dette strider ikke, at Ldn. henviser til *Hávarðar-* eller *Ísfirðinga-saga.* Det er umuligt, at det er denne saga, der menes; det må være en ældre klassisk, senere tabt saga af et lignende indhold. Fra d e n n e saga er rimeligvis det nævnte kapitel i Sturlubók (142) af Ldn. n e t o p hæntet.

5. S v a r f d œ l a s a g a findes også så at sige kun i papirsafskrifter, f. ex. Det isl. litt. Selskabs 226, 4°, AM 161, fol. Til grund for dem ligger en membran fra 15. årh., hvoraf der nu haves ét blad i AM 445c II, 4°, aftrykt i Isl. fornsögur III, bagved udgaven dér. Afskrifterne er alle lige dårlige og har lakuner.

Sagaen[1]) danner for så vidt en modsætning til den foranstående saga, som den er en hel bygdesaga gennem flere slægtled og svarer således til Laxdœla, Eyrbyggja, Vatsdœla. Formelt begynder den på s a m m e måde som Hávarðars. og med at omtale

---

[1]) Jfr. min afhandling i Aarbb. f. nord. Oldkh. 1884.

Harald hårfagre som tidsbestemmelse. Herved røbes straks den sildige tilblivelsestid. I øvrigt fortælles der først om et norsk slægtled. Torstein ligger i ildhuset og er faderen forhadt, men han bliver en vældig helt, der udfører vikingebedrifter af den æventyrligste art sammen med sin ældre, af faderen yndede broder, der falder i en af kampene. Torstein kommer til jarlen Herrød i Sverrig (et gængse fornaldarsaga-navn på götiske og svenske fyrster) og får der lejlighed til en bersærkerkamp. Så er der en stor lakune i sagaen. Efter den er der tale om hövdingen Torstein svörfud og hans sön Karl d. røde i Svarfadardalen. Der er næppe tvivl om, at de to Torstein'er er identiske. I samme dal var der imidlertid en anden hövding Ljótólfr, og der opstod nu langvarige fjendtligheder mellem bægge ætter gennem et par slægtled, der udførlig fortælles. Der findes her flere ikke uinteressante episoder, navnlig den om bersærken og gengangeren Klaufe, om sagaens onde ånd, Yngvild fagerkind, og hendes brødre, samt og særlig den om forholdet mellem hende og Karl d. unge. Karl sælger hende, der synes ukuelig, gentagne gange i udlandet, indtil hun endelig böjer sig, og det hele ender med en smuk forsoning mellem de stridende slægter. Der er undertiden en egen poetisk farve og kraft i skildringen, og flere af personerne er psykologisk ret interessante. Der er åbenbart heri flere ældgamle historiske træk. Det er en gammel bygdetradition eller rettere sagt gamle traditionsstumper, det hele er bygget over. De antydes da også. Disse er nu blevne samlede, men udfyldte ved hjælp af fri digtning. At dette er sket meget sent, viser hele fremstillingens efterklassiske art og væsen, samt begivenhedernes almindelige karakter, hvilket navnlig er stærkt fremtrædende i den første del. De enkelte begivenheder er undertiden dunkle lævn, som forf. ikke har været i stand til at stille i det rette lys og den rette forbindelse (jfr. Hænsaþóriss.). Personnavne er ligeledes blevne forvanskede, hvad der ses af en sammenligning med Ldn., hvis troværdighed næppe kan betvivles. M. h. t. sagaens store mangler både i den ene og den anden retning kan der i øvrigt henvises til den nævnte afhandling. Her er der også forsøgt at give en kort oversigt over det formentlige historiske i den (s. 132—33). Et vist åndeligt slægtskab mellem den og Hávarðars. er umiskendeligt; der findes her den samme forestilling om en »lagmand« i det 10. årh., en lignende uvidenhed — skönt forf. har antikvariske interesser, navnlig for oprindelsen af stednavne — m. h. t. ældre tiders tilstande og skikke (mandebod, skibsbyggeri osv.); tidsregningen

er dårlig, og der er forskellige ubehjælpsomheder f. ex. i indførelsen af personer. På den anden side viser forf. et nöje lokalkendskab, der klart viser, at han har haft hjemme i den egn, hvor sagaen foregår. Sagaen er umulig ældre end fra slutningen af det 13. årh., men heller ikke ret meget yngre.

Sagaen indeholder nogle vers, hvoraf dog de fleste er uægte (se I, 519). Det i Ldn. anførte ægte vers findes også her.

I forbindelse med Valla-Ljótssaga giver Svarfd. et indblik i de bygdestridigheder, der rasede i den pågældende afsides liggende egn ligesom andre steder i det 10. årh. I så henseende er den ikke uvigtig.

Endelig skal anføres, at ligesom en Hávarðarsaga findes en »Svarfdœla saga« citeret i Ldn., der dog ikke står i nogen forbindelse med vor saga. Det er umulig denne, der menes, og forholdet må være det samme her som hist, at den ældre, klassiske er gået tabt og en ny senere lavet.

Til den 6. gruppe (Njálssaga) hører:

6. Flóamannasaga. Den findes i AM 516, 4° (Vatshyrna); i 445, b, 4° findes 2 blade, hvor sagaen haves i en noget længere form, og et par blade i AM 514, 4° (jfr. udgavens fortale s. xxiv). Forholdet mellem håndskrifterne er, at den længere form kun er en stilistisk udvidelse af den kortere, dog således at enkelte mindre selvstændige tillæg er optagne (som det om fundet af et åreblad med et vers på s. 177 i udg.). Sagaen er udg. i Fornsögur 1860.

Sagaens navn hentyder til, at den handler om personer i Floe, den sydøstligste egn i Arnæssyssel. I Ldn. k. 371 (326) meddeles udførlig om landnamsmændene her, der ikke var nogen ringere end Hásteinn, en sön af Atle jarl på Gaular, og hans 2 sönner; en efterkommer af Hásteinn var sagaens hovedperson Torgils, kaldt örrabeinsstjúpr. Sagaen begynder med at fortælle om landnamet i Floe og meddeler i forbindelse dermed den kendte strid mellem Atlesönnerne og Ingolf-Hjörleif. Efter at Hallsteins (således her) sön Atle er bleven dræbt, bliver han hævnet af sönnen Tord, der nu bliver slægtens overhoved; han rejste udenlands og kom aldrig tilbage. Hans enke, moderen til den nævnte Torgils, giftede sig så med Torgrim örrabein af Mosfellsslægten. Nu er det Torgils, der bliver hovedpersonen. Der fortælles vidt-

løftig om hans opvækst, udenlandsrejse med mange heltegærninger osv. indtil han år 1000 lod sig døbe. Kort efter fik han opfordring af Erik d. røde hvem han i Norge skal have truffet sammen med til at komme til Grönland, og han rejste med alt sit derover. Rejsen var forbunden med mange og uhyre anstrængelser og farer, som sagaen tilskriver den forkastede og fornægtede gud, Tor. Herom fortælles der udførlig. Undervejs blev Torgils' hustru myrdet; endelig kom de til Erik røde, men blev ikke fuldt så venlig modtagne, som de havde væntet. Efter et ophold i Grönland og efter også her at have udført bedrifter vendte Torgils tilbage til Island, giftede sig påny og blev stamfader til flere bekendte mænd som biskop Torlak d. hellige.

Sagaen er ret godt og underholdende fortalt, men den er fuld af opdigtede begivenheder, overdrivelser og gentagelser af motiver. Om Torgils ophobes der de forskelligste bedrifter, kraftprøver og æventyrlige ting; det er som om det havde været hensigten i én saga at samle alle mulige motiver. Torgils kæmper med bersærker og spøgelser; han sendes til Syderøerne for at hænte skat (jfr. Friðþjófssaga), han bliver gift med en jarledatter, som han bagefter afstår til en ven osv. Bersærkerne bærer navne som Svartr *járnhauss* og Randviðr (dette bæres endogså af to). Der fortælles om overnaturlige sværd, om underjordiske boliger osv. Fremstillingen særtegnes godt derved, at Tor i egen person gentagne gange kommer til Torgils og er i höj grad elendig, samt at der optræder to skibe, der snakker med hinanden om deres fremtid. Torgils er en stor »drömmer«; evig og altid drömmer han. Interessantest er Grönlandsrejsen, hvor der virkelig findes dramatiske enkeltheder, hustruen Toreys død, faderens forhold til den lille sön og hans vekslende sindstilstand, men her mærkes der tillige en efterklassisk følsomhed.

Sagaen må sættes omtrent ved siden af Grettiss., om hvem den i meget minder. De historiske hovedtræk lader sig let samle, men de er meget få. Sagaens tidsregning er heller ikke ganske i sin orden; Grönlandsrejsen må være foretagen för og ikke efter år 1000 *(G. Vigf.)*. At sagaen er meget sent skreven, kan herefter ikke være tvivlsomt; ældre end fra tiden omkr. 1300 er den ikke. Dette fremgår også af forholdet til Ldn., der, ligesom i Grettiss., er udskreven. De enkelte, underordnede afvigelser beror dels på en flygtig læsning, dels på vilkårlige ændringer; forf. indskyder

også i Ldn.-uddragene egen lærdom (Aslaugs slægtregister i kap. 1); Ldn. anføres selv i kap. 3. Mulig er også andre litterære kilder benyttede.

Forf. anfører forskelligt af antikvarisk interesse, hvis han da er rigtig underrettet, f. ex. karkampen (tvekamp i et kar), men særlig er det det æventyrlige og folkesagnagtige, han ynder. Han er åbenbart en gejstlig [1]), der har haft hjemme i den egn, sagaen foregår i.

Sproget bærer også præg af den sene affattelsestid, skönt noget af det uklassiske deri kan hidrøre fra afskrivere, hvad man her tildels kan bevise. Der findes undertiden en retorisk brug af bogstavrimende adjektiver.

7. Til de hernævnte sagaer slutter sig enkelte þættir. Om disse gælder noget lignende. Den oprindelige tradition er stærkt forvansket, uhistoriske og æventyrlige ting indblandes undertiden i den grad, at det hele får præg af æventyr og ikke historie; det bliver til fornaldarsagaer; der er da heller ingen tvivl om, at disse þættir i höj grad er påvirkede af de sagaer, der kaldes så. En historisk kærne er dog sikkert ofte tilstede. Sprog og fremstilling bærer umiskendeligt præg af det 13.—14. århundredes tænke- og skrivemåde. At angive deres nöjagtige tilblivelsestid er ikke muligt, men de må høre til tiden ved 1300; nogle stammer mulig fra tiden efter dette år. De kan deles gruppevis som för efter sagaerne, men det er dog muligt, at de ikke hidrører fra de egne, hvor hovedpersonerne havde hjemme. Som de ældre þættir foregår de for en stor del i udlandet.

Til 2. gruppe hører Geirmundarþáttr, hvorom der ovf. s. 722 tilstrækkelig er handlet. — Þorvarðar þáttr krákunefs handler om en mand fra Vestfjordene, der vilde give Harald hårdråde et sejl, men denne var i en vred stemning og vilde ikke modtage det, hvorefter det foræredes til Eysteinn orre, der bagefter skænkede det til kongen. Þáttr'en hører snarest til de ældre, da den findes i Morkinskinna (s. 73—75).

---

1) En enkelt scene minder om Kristus og Satan. Torgils syntes i drömme, at Tor førte ham ud på en klippe ved havet, der slog mod den. — »I sådanne bølger skal du altid færdes, medmindre du omvender dig til mig«. »Nej, sagde Torgils, bort med dig (jfr. ὕπαγε τε), du lede djævel; han vil hjælpe mig, som forløste os alle med sit blod«. Dette er enestående i en slægtsaga.

Til 3. og 4. gruppe kan følgende regnes. Þorsteins þáttr skelks findes i Flatøbogen I, 416—18 og handler om en efterkommer af Ásgeir œðikollr i Vididalen. Torstein rejste til Norge og opholdt sig hos Olaf Tryggvason, hvor han engang havde et natligt æventyr med en djævel under forrettelsen af sin nødtørft. Djævelen fortæller Torstein, hvilke pinsler forskellige oldtidshelte udstod i helvede, og efterlignede deres smærtens skrig. Torstein befriedes ud af situationen ved en klokkeringning. Det hele er et gejstligt æventyr; Torstein kendes ikke fra andre steder. — Þáttr Svaða og Arnórs kerlingarnefs, der også findes i Flat. I, 435—39 (Fms. II, 222 ff.), tilhører egenlig den sagaløse egn Skagafjorden. Den begynder med at omtale et svært uår — rimeligvis det i 976 —, under hvilket den grumme Svaðe på Svaðastaðir vil dræbe en mængde fattige og begrave dem i en stor grav, han har ladet dem selv opkaste. Torvard d. kristne frelser dem, og Svaðe omkommer til straf. Arnor hjælper de fattige og lader sig døbe. Det er ikke urimeligt, at denne prækenagtige þáttr stammer fra Gunnlaugs Óláfssaga (jfr. ovf. s. 400); den minder om Finns þáttr, og er sikkert ret uhistorisk. — Bollaþáttr er den i det hele uhistoriske fortælling om Bolle d. unge, der i håndskrifter findes föjet til Laxdœlasaga. Den handler særlig om Bolles strid med en nordlandsk bonde i Svarfadardalen. Forf. er ganske ukyndig m. h. t. oldtids forhold og personer (hvorom der kan henvises til dr. Kålunds udgave af Laxd. s. XLIII, XLVIII, LXII). Det er rimeligt, at þáttr'en er forfattet i Svarfadardalen (jfr. udtrykket »nord på i Skagafjorden« s. 290); den er også meget nærbeslægtet med Hávarðars.-Svarfd. s. Både de berömte Hjaltesönner og Valla-Ljótr optræder i þáttr'en; den sidste beskrives som i sagaen, der her vistnok er benyttet. Det uhistoriske fremgår allerede deraf, at så godt som alle de hövdinger, der nævnes, må være døde för de beskrevne begivenheder gik for sig. — Þorleifs þáttr jarlsskálds slutter sig meget nöje til Svarfdælasaga; den findes i Flat. I, 207—15 (jfr. Ísl. fornsögur III). Angående Torleif henvises til I, 538—41, hvor hovedindholdet findes angivet. Der er meget uhistorisk og udsmykket i þáttr'en, skönt der uden tvivl er endel af god historisk tradition deri med nogle ægte vers. Den er uden tvivl forfattet i Svarfadardalen omtrent samtidig med sagaen. — Þorvalds þáttr tasalda findes fremdeles i Flat. I, 379—83. Torvald var en søstersön af Vígaglúmr og spiller en rolle i dennes saga. Sommeren 999 skal

Torvald være rejst til Norge, hvor han sluttede sig til kong Olaf og blev døbt. Torvald blev bagvasket af en hirdmand, og kongen sendte ham mod en blotmand, Bård på Oplandene, hvilket var en farefuld rejse. Torvald og Bård kom op at brydes, og denne falder; Torvald havde nemlig i en dröm af kongen fået en dug med guds navne på (!). Så lader Bård sig døbe. Herved er dette gudelige æventyr tilstrækkelig karakteriseret. — Þórarins þ. Nefjólfssonar. Torarin er velkendt fra Olaf d. helliges saga og er en historisk person. I Tómásskinna (Fms. V, 314—20) findes en þáttr om Torarin, der atter kun er et gejstligt æventyr, er vel bogført af Styrmer. Han indføres som boende på Tjörnes; han rejser udenlands og træffer Olaf d. hellige, men bliver beskyldt for at være underkøbt af Knud d. store til at dræbe kongen. Han blev kastet i fængsel med et par andre. En af disse fortæller et forunderligt æventyr om sig selv, hvorpå kongen indser sin fejltagelse, og bagvaskerne får deres straf. Torarin siges at være falden med kongen. Det hele er opdigtet[1].

Til den 5. gruppe hører ikke så få, tildels længere þættir.

Brandkrossaþáttr findes i AM 164 k. fol., udg. i Austfirðingasögur. Dette forunderlige produkt er et æventyr om en okse Brandkrosse. Þáttr'en begynder med at omtale Hrafnkell Hrafnsson (jfr. Hrafnkelssaga), idet den udskriver Ldn., og Helge Ásbjörnsson (jfr. Droplaugars. s.); det fortælles, hvorledes denne gennem en proces skaffer sig en gård at bo på; den tidligere ejer forlader sin gård under påkaldelse af og bön til Freyr (ganske som i Glúmssaga) om, at den nye ejer også engang nødtvungen må forlade den. Hertil föjes så en mærkelig historie om Dropløgsönnernes herkomst »efter nogle mænds udsagn; skönt mange synes den tvivlsom, er den dog morsom at høre«. Det følgende æventyr går ud på, at Dropløg skulde være en sönnedatter af Mardöll, en datter af (en ældre) Dropløg, der var en datter af et jættevæsen i Norge. Denne jætte havde på en mærkelig måde skaffet sig oksen Brandkrosse fra bonden Grim; denne, der rejste til Norge for at søge efter oksen, traf jætten og ægtede hans datter. Dette æventyr er nærbeslægtet med Dofresagnet og sikkert påvirket deraf, men synes i øvrigt at være en sammenblanding af afblegede sagn, der i Vápnafjorden er blevne sat i forbindelse med historiske

---

[1]) Jfr. *Nordal:* Om Olaf d. hell. saga s. 83.

personer. Det hele er vistnok bestemt til at danne en indledning til Dropl. s.; jfr. begyndelsesordene: »Der begynder vi Helgernes historie«.

Þorsteins þáttr stangarhöggs findes væsenlig i de samme håndskrifter som Þorsteins s. hvíta; desuden haves et mbr.-brudstykket AM 162 c, fol.; udg. i Austfirðingasögur. Þáttr'en danner etslags fortsættelse af Vápnfirðingas., idet Bjarne Brodd-helgason her spiller en rolle. Hovedpersonen er bondesönnen Torstein, der engang havde en hestekamp med Bjarnes hjemme-mand, Tord, af hvem han fik et hug af hestestangen (deraf tilnavnet). Til hævn dræbte Torstein Tord og blev dömt. Efter at Torstein endnu har dræbt to af Bjarne udsendte folk, kommer det til kamp mellem de to selv. Det ender dog godt og smukt med en forsoning. Þáttr'en ender med et slægtregister, der føres ned til Sturlasönnerne. Den er vistnok fuldt historisk, skönt fremstilling og stil (overflod af dialoger) bærer et yngre præg. Forf. er en gejstlig, åbenbart fra selve egnen. Han har givet et smukt billede af Bjarne, og han beretter om hans død på en pilgrimsrejse til Italien.

Þorsteins þáttr austfirðings findes kun i papirsafskrifter som AM 144, fol., 158, fol., udgivet i Sex söguþættir 1855. Torstein skal have levet i Magnus d. godes tid og foretaget en pilgrimsrejse til Rom og på den fået lejlighed til at hjælpe den unge konge, der kaldte sig Styrbjörn, i en livsfare. På tilbagevejen kom han til Magnus' hird og fik da at vide, hvem han havde hjulpet og blev rigelig lönnet. Det hele er vistnok ganske uhistorisk med et uægte vers af Magnus; stilen er også mindre god.

Þorsteins saga Síðuhallssonar. I AM 142, fol. findes et brudstykke af denne saga, skrevet efter en tabt membran i det kgl. bibliotek af Ásgeir Jonsson. Udg. i Austfirðingasögur. — Begyndelsen af sagaen, der i alle tilfælde har været temmelig kort, mangler helt. Det tiloversblevne begynder med Torsteins udenlandsrejse og deltagelse i Bríanslaget (1014). Tre år efter kom han hjem igen, men fik nu en strid med den mand, Torhadd, der midlertidig havde overtaget Torsteins godord; dette vilde han nu ikke gærne aflevere, men Torstein aftvang ham det, og han måtte forlade sin bolig. Her er der en lakune. Fjendskabet mellem dem varede ved og Torstein fik i en dröm af sin moder opfordring til at hævne sig, og han foretog nu et hævntog mod Torhadd. Her bryder brudstykket af; resten mangler, undtagen selve slutningen,

der består i en fortegnelse over Síðuhalls efterkommere, denne er måske et yngre tillæg. Sagaen stammer vistnok fra Torsteins hjemstavn, fra en egn, hvorfra der ellers ingen sagaer haves [1]). Den er ikke gammel; den citerer Njála (angående Flose og Sigurd jarl) samt Brianssaga, vistnok kun afsnittet i Njála om Clontarfslaget; dog er et par udtryk her vistnok ældre end i Njála. Tidsregningen er urigtig, idet slaget siges at være holdt i Magnus d. godes tid. Endelig er fremstillingen i det hele mindre klassisk. Ingen steds er drömmemotivet så misbrugt som her. Torhadd fortæller på engang 12 drömme, der alle angår ham og hans nærforestående død. Tydningen er ofte ret unaturlig. Sagaen må stamme fra den sidste halvdel af 13. årh. — Et supplement til den haves i den såkaldte *Draumr Þorsteins* (se nedenfor).

Þiðranda þáttr ok Þórhalls findes i Flat. I, 419—21 (Fms. II, 192—97); den er en smuk lille gejstlig fortælling om den unge Tidrandes, Siduhalls söns, tragiske endeligt, han, »hvem diserne dræbte«. Trods alle advarsler gik han engang ud om natten og så da 9 sorte og 9 hvide kvinder komme imod hinanden. De sorte angreb ham, de hvide vilde hjælpe ham, men han fik de sår, han dagen efter døde af. Det er hedenskabets og kristendommens kamp, der her symboliseres; Tidrande var et offer, der bragtes det første.

Endelig må hertil föjes Þorsteins þáttr oxafóts i Flat. I, 249—63 (Fms. III, 105—34). Der er ingen tvivl om, at hovedpersonen Torstein oksefod, (»der rev benet af en okse«), er historisk; ifølge historiske kilder var han en stavnbo på Ormen lange i Svolderslaget. Men hvad denne þáttr fortæller om ham, er så godt som alt digt. Han skal have været en sön af en døvstum søster til Torkell Geitisson i Krossavik og en Nordmand, Ivar ljome, af Gimseslægten. Barnet blev sat ud, men fandtes og opdroges og fik endelig sin sande herkomst at vide. Efter flere æventyrlige oplevelser rejser Torstein til Norge, tvinger Ivar til at vedkende sig ham som sin sön. I Norge dræber han mange trolde og er etslags sidestykke til Gretter. Selv kalder þáttr'en sig æventyr, og dette er rigtigt. Dens indhold er vel knyttet til historiske personer, og der anføres atter og atter flere sådanne. Men alt dette er direkte hæntet fra et Ldn.-håndskrift (snarest en tekst som Mela-

---

1) Herimod kunde synes at stride udtrykket — »det fjæld [Gerpir] er i Østfjordene«, men dette er rimeligvis kun en afskriver-forklaring.

bogens). I begyndelsen fortælles der om Ulfljot og Ulfljotsloven, som ikke har det mindste med vor þáttr at göre; det er en kritikløs udskriven af Ldn. Forf. var uden tvivl en gejstlig fra Vápnafjordsegnen, der skrev sin þáttr omkr. 1300.

Til 6. gruppe kan henføres:

Orms þáttr Stórólfssonar, der findes i Flat. I, 521—33 (Fms. III, 204—28). Til oldtidens stærkeste mænd regnedes islændingen Ormr, en sön af bonden Storolf af den berömte Hrafnistaslægt. Intet under, at der om ham i folkemunde dannedes en tradition om kraftprøver og store gærninger. Hvad enten de nu var historiske eller ej — overdrevne var de i hvert fald —, er Ormr dog en historisk person, der også nævnes i andre pålidelige kilder. Vor þáttr er ikke andet en den samling kraftprøver, udførte i og udenfor Island, som Ormr alle består med den störste hæder. Med fortællingen om dem er der så sammenvævet en ligefrem fornaldarsaga om helten Asbjörn prude fra Jylland (der også havde slægtninge i Norge), som blev Orms gode ven og fælle. I forening udfører de forskellige krigstog og bedrifter. Så skilles de; Ormr rejser hjem. Asbjörn får lyst til at prøve kræfter med jætten Bruse på Sandø (Norge), men det går ham ilde; han lider en forfærdelig død. Efter at have erfaret dette rejser Ormr bort for at hævne ham, og han dræber både jætten og dennes moder, en vældig hunkat, tildels ved hjælp af Bruses søster med det mytiske navn Menglöð. — Þáttr'en beror dels på traditionen om Orms egenlige kraftprøver — dels på rent litterære kilder, uden at det dog kan siges, at der har eksisteret en særlig skreven saga om Asbjörn. Indledningen er for det første ligefrem hæntet fra Egilssaga k. 23 (et håndskrift af WK-klassen), hvorimod Ldn. ikke er benyttet. I slutningen af k. 6 henvises til et skrift, der kaldes »*Islendingaskrá*«. Man har villet sætte dette i forbindelse med Ares skrift, hvad der vistnok er ganske umuligt, i hvert fald höjst urimeligt. Hvis det ikke er et opdigtet skrift, må der være ment en eller anden genealogisk optegnelse. I øvrigt behøver man ikke længe at lede efter hovedkilden eller forbilledet eller rettest bægge dele på engang. Det er Örvar-Oddssaga, der, som *Boer* har påvist i sin afhandling om Grettiss. (s. 66 ff.), er ligefrem »plyndret«. Det er let at se grunden hertil; Örvar-Odd var en forhistorisk slægtning af Ormr selv. Ormr-Asbjörn svarer ganske til Oddr-Ásmundr. Völven i Oddss. genfindes i þáttr'en og hun udtaler sin spådom i et vers,

der både m. h. t. indhold og form går tilbage til Örvar-Oddss. Ligeledes er Asbjörns dødssang (i k. 7) stærkt påvirket af Odds og Hjalmars. Men også andre påvirkninger er umiskendelige, således fra Ragnar lodbrogs saga (blodörnsristningen; Asbjörns dødssang har verbale lån fra Krákumál)[1]), Grettissaga (jfr. Boer) og Heimskringla (navne som Eyvindr snákr og Bergþórr bestill er lånte derfra). Det er således klart, hvilket kunstprodukt der her foreligger. Þáttr'en må antages at stamme fra omkr. 1300 og være skreven på Rangárvalla-egnen. — Til slutning bemærkes, at det færøske Brúsajökils-kvæði beror direkte på þáttr'en, derimod har digtet Ormar Tórólvsson intet med den at göre.

Til ingen af sagagrupperne kan þáttr af Þorsteini forvitna henføres; den findes i Flat. III, 431—32 (Sex söguþættir 69—71). Denne Torstein kom til Harald hårdråde og kom tilfældig til at se i kongens pung, hvor han så to knivskafter af en mærkelig art. Til straf for hans nysgærrighed pålagde kongen ham at opsöge magen til skafterne (det træ, de var lavede af). Det lykkedes Torstein ved Olaf d. helliges hjælp. Det hele er et æventyr uden betydning.

Til alt det foranstående kan det være hensigtsmæssigt at föje de såkaldte drömme eller visioner *(draumavitranir)*, der af *G. Vigfússon* er udgivne i Nord. oldskr. XXVII efter papirsafskrifter af tabte membraner. Det er næppe muligt med bestemthed at angive deres tilblivelsestid, men de er vistnok førte i pennen o. 1300; deres indhold strejfer sagaens, og de er knyttede til historiske personer. Den længste og interessanteste er Stjörnu-Odda draumr. Denne Odde var en stjærnekyndig mand fra Nordlandet i det 12. årh. Han drömte, at en mand fortalte ham en historie fra Götland, hvis indhold er rent fornaldarsagamæssigt med et par digte, der ikke er så dårlige, men de er stærkt forvanskede; jfr. ovf. s. 186—87. — Bergbúa-þáttr handler om en Tord fra Djupafjorden (hvis beliggenhed angives delvis urigtig), der engang tog til kirke, men tog fejl af vejen; han overnattede i en ellers ukendt hule, og der hørte han om natten 12 vers blive kvædede (jfr. ovf. 187); de indeholder en spådom og minder om Völuspá og Merlinusspá. Mærkeligt nok slutter det første vers med de to linjer, der i Grettiss. siges at være omkvædet i Hallmunds flok. — Kumlbúaþáttr. Torstein på Reykjanes fandt en höj og deri et

[1]) Man jævnføre f. ex. det sidste vers med Krák. v. 26; jfr. ovf. s. 149.

sværd, som han tog og beholdt. Höjboen viste sig for ham i sövne og krævede sværdet, men Torstein afslog hans krav i et par vers, der meddeles. Denne ubetydelige þáttr er vistnok skreven på Helgafell; Torstein siges at have været beslægtet med en abbed der, der kun kan være Torfinn Torgeirsson 1187—1216. — Endelig den ovennævnte Draumr Þorsteins Síðuhallssonar[1]). Torstein drömmer, at 3 kvinder kommer til ham og forudsiger hans død. Han blev kort efter myrdet af sin irske træl, der var bleven mishandlet af ham; så blev trællen pint til døde. Denne dröm stammer vistnok fra Østlandet.

Sagaer om senere tider.

Her kommer så at sige kun de i Sturlunga-samlingen optagne sagaer i betragtning, hvortil sagaen om Áron Hjörleifsson föjes. Det er originale sagaer fra den sidste halv- eller fjærdedel af det 13. årh. M. h. t. den plads, de indtager i samlingen, henvises til, hvad der foran er oplyst.

1. Þórðar saga kakala findes i bægge håndskrifter af Sturl. og optager i G. Vigfússons udgave kap. 164—208 (Kålunds udg. II, 1—101) foruden enkelte stykker i det følgende særlig k. 213 (Kål. I, 117—18 c-stykket), i det mindste dettes første del[2]).

Sagaen begynder ved år 1242, men giver en kort gentagelse af tidligere begivenheder; der fortælles om Tords hjemkomst i det nævnte år og så — udførlig — om hans færd og bedrifter til udenlandsrejsen 1246, dernæst om hjemrejsen og årene til 1250. Dermed er hans egenlige saga ude. Resten af sit liv levede han i Norge som en kongelig embedsmand uden nævneværdige handlinger. Om hans opvækst fortælles intet; rimeligvis har dog sagaen haft en mere ægte form af den sædvanlige art, som samleren har forkortet. Hvorvidt det kapitel i Sturl. (317), der handler om hans død, virkelig er hæntet fra denne saga, synes meget tvivlsomt. Sagaen er ikke forfattet af Sturla (jfr. ovf.). Den er godt bygget og fortalt, med visse ejendommeligheder i stilistisk-retorisk henseende (jfr. jævnlig forekommende udtryk som *drýgja dáð, verpa á,* osv.). Forf. har været nöje kendt med Tord og hans liv og giver vistnok et godt og veltruffet billede af den unge, stridbare helt, der, trods al sin færd,

---

1) Også udg. i Austfirðingasögur.

2) Om sagaen se *B. M. Ólsens* afhdl. 437—69, *Kålund* Aarbb. 1901, 296—97.

stadig har guds navn i munden. At gætte på et forfatternavn, er ørkesløst. — I alt væsenligt stemmer sagaen med Sturlas fremstilling. Som B. M. Ólsen har bemærket (s. 466), er sagaen vistnok skreven ikke så kort en tid efter Tords død (1256), men noget bestemt holdepunkt gives der ikke [1]. Forf. var en gejstlig mand. Hans kilde var dels hans egen viden, dels pålidelige hjemmelsmænds udsagn. Han nyttede også digte, nemlig drapen om Tord og Brand af Ingjald og Brandsdrape af Hallr; en sådan benyttelse var her ikke meningsløs. Han har næret stor sympati for Tord og går undertiden for vidt i sine udtryk, navnlig når han fortæller folks antagelser om Tords store fremtid, antagelser, der ikke gik i opfyldelse. Forf. er samtidig hermed meget upartisk; således nærer han åbenbart også stor sympati med Tords modstandere, ikke blot Brandr men også Kolbeinn, om hvem han er lige så godt underrettet som om Tord. Man får indtryk af, at forf. har selv deltaget i begivenhederne. Han anfører et helt brev fra Brandr til Gissur. Forf. meddeler overtroiske ting (trolden s. 38, hærlænken s. 47). Ejendommeligt er det, at han et par gange henvender sig til (fingerede?) tilhørere.

2. S v í n f e l l i n g a s a g a eller k. 215 i Sturl. (II, 107—31) er åbenbart kun et brudstykke og dertil bearbejdet. Det handler om hövdingen på Svínafell, Ormr Jónssons sönners lange og bitre strid med Ögmund i Kirkjubœr (jfr. ovf.) i årene 1248 ff., der endte med Sæmund Ormssons og hans broders tragiske drab. Tord kakale nævnes et par gange; det er d e r f o r brudstykket er indsat som tillæg til sagaen om ham. Brudstykket giver et godt bidrag til landets almindelige historie, angående en del af landet, som man ellers vilde vide meget lidt om. Det er vanskeligt at danne sig en klar forestilling om denne sagas oprindelige form og udstrækning. Det første stykke er kun samlerens orienterende bemærkninger; i det andet tör man se den egenlige begyndelse til sagaen; det øvrige er et velordnet hele, men der mangler sikkert ikke så lidt af slutningen. Forf. fortæller jævnt og anskueligt og indskyder passende interessante personbeskrivelser. Han var åbenbart öjenvidne. I øvrigt er han gejstlig og har stor beundring for abbed Brandr (den senere biskop) og dennes søster, Ögmunds

[1]) S. 66 nævnes Brand, der »siden blev bisp til Hólar«. Han døde 1264, s. 70 Vermund, som »siden var abbed på Tingøre« ɔ: 1254—79.

hustru. Sagaen er forfattet en rum tid efter hovedbegivenhederne, og vistnok ikke för end o. 1270—80; det er her, at Snorre kaldes den »frode«. Både Arne Torlaksson og Arne Helgason omtales som bisper, men det har ingen betydning. For resten henvises til *B. M. Ólsen* s. 469—72 og *Kålund* Aarbb. s. 297.

3. Þorgils saga skarða. En særskilt saga om Torgils (dræbt 1258) er så at sige helt og holdent optagen i det ene håndskrift, 122 B, af Sturlunga, dels gruppevis, dels kapitelvis; i det andet hdskr. mangler den ganske [1]). Sagaen består af kap. 221—51, 261, 264, 269, 272 for största delen, 277—315 (for störste delen ialfald), 318, 321—3, hvormed den sikkert (B. M. Ólsen anderledes) ender. Dette lange og udførlige sagaværk er meget detaljeret og nöjagtigt i skildringen af Torgils' liv, mest dog af hans virksomhed på Island i årene efter 1252 (Torgils er født 1226). Skildringen af denne voldsomme og kraftige men også i det hele rettænkende Sturlung, der engang udtalte, at han var så bange for ingen »saga« at skulle få (s. 162), er gennemført med stor dygtighed og anskuelighed og uden tvivl med historisk korrekthed og er helt igennem fængslende. Den stemmer også godt med andre kilder. Forf., der er særdeles godt underrettet, har udpræget islandske sympatier og er ikke venlig stemt mod kong Hakon. Han er utrættelig i at fremhæve, at man ikke vilde anerkende eller tåle, at kongen havde noget at sige m. h. t. Island og dets forhold. Navnlig skinner harmen over den mod Snorre begåede forbrydelse stadig igennem; forf. er da også bitter mod Gissur. For så vidt er forf. bevidst islandsk-national, noget, der ellers sjælden mærkes. I øvrigt er hans fremstilling særdeles klar og ligefrem, uden indblanding af uvedkommende ting. Han er meget nøgtern og fortæller ikke gærne undere eller varsler; derimod tror han på Sturlas drömme og har åbenbart store sympatier for ham og broderen Olaf. Hvem forf. er, er vanskeligt her som ellers at bestemme. Man tör ikke (med B. M. Ólsen) udpege nogen bestemt mand (Tord fra Hitarnes), endnu mindre tænke på Sturla selv; der er nemlig endel (omtalen af ham selv f. ex.), der taler imod, at han skulde være forfatteren. I alle tilfælde var det en mand, der besad udmærkede førstehåndskundskaber om tiden 1252—58. Den nævnte

---

[1]) Et lille brudstykke af særsagaen haves på membran, udg. i *Kålunds* udg. II, 329—31.

Tord kan godt være en hjemmelsmand. Forf. kender også Sturlas digt om Torgils og henviser dertil. Sagaen er skreven kort efter 1258 og vistnok för landet underkastede sig kong Hakon. Når Gudmund Bödvarssons død (1275) fortælles (k. 323 slutn.), er dette en af de sædvanlige senere tilföjelser. Ligeså simpel som fortællingen er, ligeså klar og simpel er stilen. Sagaen er i det hele fortrinlig og en af de bedste fra dette tidsrum. Den er vistnok omtrent i sin oprindelige skikkelse. Noget er den dog ændret af Sturl.-samleren. Beviset herfor er, at de i Kristiania rigsarkiv (nr. 56) opbevarede to blade af sagaen frembyder en oprindeligere ordlyd, og et afsnit er her langt udførligere. Her har vi uden tvivl den oprindelige særskilte saga. Enkelte indskud kan også udpeges (f. ex. k. 230 fin. og vistnok k. 231). Se i øvrigt B. M. Ólsens afhdl. s. 472—501 og *Kålund,* Aarbb. 297—98.

4. Áróns saga Hjörleifssonar. Denne saga findes i AM 551 dβ, 4° (mbr. brudstykke) og i en afskrift i 212 fol. Desuden haves k. 3—10 i codex Resen. af biskop Gudmunds saga. Udg. i Biskupasögur I og Sturlunga II (G. Vigfússons udg.).

Det er en kön lille saga om den meget sympatiske Árón, en slægtning af Seldölerne[1]). Der fortælles kort om hans opvækst, og hvorledes han kom til Eyjolfr Kársson, hvis hustru var beslægtet med Aron. Eyjolfr var en af biskop Gudmunds trofasteste mænd og var med ham i Grimsø 1222, hvor han lod sit liv. Også Aron var taget med Eyjolfr derhen efter at have deltaget i toget til Holar, hvor Tume Sigvatsson blev dræbt. Til hævn foretog Sturla, Tumes broder, det bekendte tog til Grimsø, hvor Aron hårdt såret, undslap; bagefter dömtes han fredløs. Derpå levede han et par år hist og her, efterstræbt af Sturla, indtil det lykkedes ham at undkomme til Norge, hvor han sluttede sig først til Skule, derpå til kong Hakon selv. Han foretog også en pilgrimsrejse. Alt dette fortælles udførlig. Aron døde 1255, men om hans liv i Norge fortælles der kun lidet og uden sammenhæng. Han giftede sig her og fik af kongen en gård og nød hans höje yndest. Smukt fortælles der om hans forhold til Tord kakale.

Forf.s kilder er udelukkende traditionen, hvortil der flere steder hentydes. Der anføres nogle vers, men kun de færreste tilhører

---

[1]) Jfr. *G. Vigfússon:* Sturl. Proll. cxvi—vii; *B. M. Ólsen:* Sturl.-afhdl. s. 254—72.

den oprindelige saga; den urigtige måde, hvorpå de anføres, viser bedst dette. Senere tilföjede er præsten Tormod Olafssons vers (fra 14. årh.); derimod ikke Brands vers om Eyjolfr og Olafs vers i kap. 15 (senere tilföjet er det i k. 14). Sagaen er først sent skreven; både dens form (begyndelsen) og stil tyder herpå; skönt den sidste er temmelig simpel, er den dog noget ubehjælpsom (stærk brug af præsens, af adjektiver); også personskildringerne er ikke som i de ældre sagaer. Yngre end o. 1280 er den dog ikke, da den er benyttet i biskop Gudmunds saga. Så at sige hver side bærer vidne om dens gejstlige ophav. Sagaens pålidelighed og forhold til Sturlas Isl. saga har B. M. Ólsen træffende behandlet. Han påviser forskellige uoverensstemmelser, hvor Sturlas beretning må antages at være den rigtigste, samt forskellige overdrivelser.

II. Af sagaer, vedrørende den isl. kirke, haves der kun én, nemlig om Guðmund som biskop (bispesagaen). Sagaen om ham som præst er foran behandlet (566—69); det er dennes fortsættelse, der her skal tages i betragtning. Den er udgiven i Biskupasögur I efter cod. Resenianus, AM 399, 4° fra o. 1300 og en yngre afskrift deraf i 394, 4°. I 657 c haves en kortere bearbejdelse, der af G. Vigfússon er bleven kaldt *Miðsagan.* Det var kun, hvad man væntede, at en så folkelig helgen, som biskop Gudmund blev, skulde få sin saga fortsat og fuldstændiggjort; egenlig havde man væntet, at præstesagaens egen forfatter havde gjort det[1]).

Sagaen fortæller om biskop Gudmunds möjefulde og vanskelige liv til hans død 1237; det er et höjst ejendommeligt billede, man får af denne trodsige biskop, der mere var biskop af navn end gavn og som førte et omflakkende liv, stadig med et følge af stoddere og kun støttet af nogle få hövdinger, stadig görende jærtegn og efter sin død — ufortjænt — dyrket som helgen.

Midsagaen indledes med en fortale (Bisk. I 559—60), der vistnok stammer fra 14. årh. I slutningen af denne udtales, at sagaen er sammensat af »brave og pålidelige mænd, som bedst var kendt med de her skrevne begivenheder«. Litterære efterretninger fra 14. årh. må man i det hele tage sig i agt for; denne oplysning tager vist nok heller ikke sigte på nogen bestemt person, men er en almindelig, dog i alt væsenligt, rigtig slutning. Midsagaen ytrer

[1]) Om sagaen se *B. M. Ólsens* afhdl. s. 272—92.

fremdeles, at »de, som agtede at göre sagaen lang«, er døde, og at »da Laufáskirke brændte (o. 1258), brændte også alle brevene«. Disse bemærkninger er dunkle; den sidste synes at antyde vanskeligheden ved at skrive om bispen efter brevenes tilintetgörelse; disse må altså have angået ham. Men den passer ikke til den foreliggende saga, og forf. har næppe haft den rigtige forståelse af sagaens egenlige tilblivelse, uagtet han har kendt og henvist til Sturlas Ísl. saga; med denne står den nemlig i den nöjeste forbindelse, som B. M. Ólsen rigtig har påvist.

I codex Resen. foreligger der for det første en ofte höjst ubehændig og mekanisk sammenstøbning af følgende sagaer: Sturlas Ísl. saga i dens oprindelige skikkelse, der er lagt til grund, så at der i dette hdskr. af Guðm.s. ofte findes bedre læsemåder end i Sturl.-teksten, — Árons saga, d. v. s. lange uddrag af denne, — samt kronologisk-synkronistiske småstykker i annalform, og endelig enkelte stykker fra Sturlungasamlingen som den nu er. Midsagaens form er åbenbart mere oprindelig; her mangler uddragene af Áronssaga; de er således egenmægtig indsatte i cod. Res.; ligeledes mangler der her forskellige stykker fra Sturl.-saml. I modsætning til B. M. Ólsen må det vist antages, at der ikke foreligger nogen forkortelse i Midsagaen; når der i denne findes et lille stykke, der ikke findes i Res., beror det på en overspringelse i denne[1]). I Midsagaen findes enkelte selvstændige tillæg som ærkebispens brev[2]) m. m. — Om jærtegnene skal handles i en anden sammenhæng.

Det er klart, at bægge bearbejdelser beror på en og samme grundsaga, og denne var intet andet end en afskrift af alle de kapitler i Sturlas Isl. saga, der handlede om Gudmund; den var altså et rent mekanisk kompilationsarbejde, der kun yderligere er fortsat i cod. Res. Angående en ældre Guðmundarsaga, der mulig har eksisteret, se foran s. 729.

Endelig bemærkes, at annal-notitserne i cod. Res. uden tvivl er hæntede fra et eller andet annal-håndskrift, der repræsenterer en ældre samling end nogen af dem, der nu haves.

---

1) Om kap. 32 henvises til B. M. Ólsen; dog skal bemærkes, at når de to sidste sætninger opfattes som senere tilføjede — de mangler jo i Midsagaen — er der i virkeligheden intet urigtigt i det øvrige.

2) Om dette henvises til B. M. Ólsens bemærkninger.

B. Sagaværker angående Norge, Sverrig og Danmark m. m.

I. Hvad Norge angår, er der ikke tale om nogen særlige originale större sagaer; hvad der haves, er kun bearbejdelser af ældre værker samt enkelte mindre þættir, disse af tildels underordnet betydning og uhistorisk art. Først og fremmest er der da de bearbejdelser, der findes i den bekendte samling, der kaldes med det lidet betegnende navn Fornmannasögur, I.—VII. bind. VIII. bind, Sverrissaga, IX. og X. bind, Hákon Sverrisson osv. til Magnús lagabøter, er tidligere behandlede.

Snorres (særskilte) Olafssaga blev af let forståelige grunde meget udbredt og tit afskrevet. Mange kirker blev viede ham og de skulde have et eksemplar af hans saga. Den findes i mange håndskrifter (og brudstykker). Den i Fornm. IV—V udgivne saga er identisk med den, men i de forskellige yngre håndskrifter — Flatøbogen, Bergsbogen, Tómasskinna og flere — er den gamle tekst mere eller mindre stærkt bearbejdet; der er mange indskud hist og her [1]), hvoraf endel hidrører fra Styrmer, og hvoraf de fleste findes samlede i tillæggene i V. bind. Disse indskud er af höjst forskellig art og historisk værd. De vil dels findes nærmere omtalte nedenfor *(þættir)*, dels i næste tidsrum i forbindelse med Flatøbogen osv. I den såkaldte Bæjarbók (AM 73 b, fol., 71, fol. osv.) er der tillige indsat et stykke af Bjarnarsaga (se s. 417).

Ligesom man nu havde en særskilt saga om Olaf d. hellige og med denne som forbillede fik man lyst til at istandbringe en særskilt saga om Olaf Tryggvason af en lignende art; det er denne, der findes i Fms. I—III. Denne saga er, som den her foreliggger, en — ikke mindst i kronologisk henseende — særdeles dygtig sammenarbejdelse af mange sagaværker. Til grund er Snorres saga om Olaf lagt — hvortil der oftere henvises —, og det er klart, at det er Jöfraskinna eller et dermed nærbeslægtet håndskrift, der er benyttet. Hovedhåndskrifterne er AM 61, 53 og 54, fol., jfr. 62 og Flatøbogen [2]).

---

1) Nemlig: 16, 17, 18 delvis, 19, 21, 23—24, 28—30, 35—36, 41, 44 delvis, 49, 52 delvis, 60, 63 slutn., 87 delvis, 122 (Einars vers). Der kan iøvrigt henvises til *S. Nordals* bog.

2) Jfr. *G. Morgenstern* i Arkiv f. nord. Fil. VIII; om sagaen se i øvrigt *K. Maurer:* Ausdr. Anm. 33; *B. M. Ólsén* i Aarbb. f. nord. Oldkh. 1893, s. 289 ff.

Også her findes der en indledning, der er et uddrag af Heimskr. fra Harald hårfagres saga af. I øvrigt har det været samlerens hensigt at samle overhovedet alt, hvad der om Olaf fandtes i den islandske overlevering eller litteratur, selv om det kun lidet berörte ham. Det var ham ligegyldigt, af hvad art det var; historie, legender, æventyr — alt er ham lige kært; og ligeså ligegyldigt var det ham, af hvilken udstrækning de optagne stykker var, og endelig var det ham ganske ligegyldigt, hvad stil de benyttede originaler havde. Det falder ham ikke et öjeblik ind at göre noget forsøg på at få en ensartethed i nogen som helst henseende tilvejebragt. I det ene kapitel kan man således finde Snorres historiske og klassiske stil, i det næste en eller anden gejstlig ophavsmands retorisk-svulmende ordflom, endogså med latinske ordformer (af mandsnavne) osv. Nogen historisk kunstsans har han ikke haft; hvad han derimod har sin styrke i, er den kronologiske sammenstilling og her, men også kun her, viser han en selvstændighed; i så henseende er hans arbejde al ære værdt.

Som bemærket, er det Snorres Olafssaga, der danner grundlaget og rammen, men redaktören har undertiden omstillet enkelte stykker i tilslutning til sin hele fremgangsmåde. Men hermed har han forbundet en lang liste af kilder. Først og fremmest har han da nyttet både Odds og Gunnlaugs sagaer om Olaf. Det er temmelig let at udskille de afsnit og stykker, der er hæntede derfra, navnlig dem fra Oddr. Noget vanskeligere er det, bestemt at udpege alt, hvad der er taget fra Gunnlaugr (jfr. ovf. s. 400 anm.), men dennes svulstige stil er meget vejledende [1]. — Dernæst har han af isl. slægtsagaer på sine steder udskrevet Laxdœlasaga, Hallfreðarsaga (denne næsten helt og holdent), rimeligvis også Kristnisaga, samt Landnáma; fremdeles Erik d. rødes saga, Færeyingas., Skjöldungas. og Jómsvíkingas. Endelig har han nyttet Snorres Olaf d. helliges saga straks i begyndelsen sammen med Harald hårfagres saga osv. Desuden indskydes der forskellige, som det synes, oprindelig selvstændige þættir — hvoraf dog nogle mulig stammer fra Gunnlaugr —, således den om Albanus og Sunnifa, Ögmund dyttr og Gunnar helmingr, Torvald tasalde, Tidrande, Svaðe-Arnor (se om disse foran), Indride ilbred, Olaf og nökkvemanden (k. 212),

[1]) Kap. 60, der formentlig stammer fra ham, er sammensat efter Einhards annaler og Adam af Bremen; selv anfører han bøger af forskellig art og fremmed oprindelse.

Rögnvald af Ærvik og Rauðr (k. 145—146, 148, 150, 155). Men han lader sig ikke nöjes med de prosaiske kilder; også de poetiske nytter han i stor målestok for at fuldstændiggöre sin fremstilling, således Hallarsteins Rekstefja, Torkels Búadrápa og Bjarnes Jómsvikingadrápa — alt yngre digte, som Snorre ikke kunde bruge, da de ikke var samtidige kilder. Ved hjælp af disse digte er det navnlig lykkedes at göre kampskildringerne (Jomsvikingeslaget og Svolderslaget) endnu udførligere og mere glimrende. Ligeledes har forf. til slutning medtaget en hel del uhistoriske sagn om, at Olaf var sluppet med livet ved Svolder og var gentagne gange set forskellige steder i Syden.

Selve istandbringeren har næppe tilföjet meget af sig selv; han har tilföjet nogle overgangssætninger, måske udvidet talerne og indsat enkelte, mest gejstlige bemærkninger; at han var gejstlig er utvivlsomt. Uagtet han næppe 50 år efter Snorres død har foretaget sit samlearbejde, ser man dog, hvilken uhyre afstand der er imellem dem.

Man har villet sætte abbed Bergr Sokkason (d. 1350) i forbindelse med denne Olafssaga. Anledningen dertil er den, at det i den såkaldte Bergsbók (fra o. 1400) i overskriften til sagaen hedder: »Her begynder sagaen om kong Ó. Tr., *er Bergr ábóti snaraði*«. Men denne hjemmel er for det første yderst svag, da man i det hele i den tid kun vidste lidt om ældre litterære forhold. Dernæst tilintetgör netop selve ordet *snaraði*, der kun kan betyde »oversatte«, enhver tanke om Bergr som sagaens s a m l e r; endnu mindre er sagaen »oversat; med andre ord: overskriftens ophavsmand har vistnok ikke haft begreb om, hvad han skrev. Jfr. *Maurer:* Ausdr. s. 192.

Sagaen om M a g n u s d. g o d e og H a r a l d h å r d r å d e. Her er det særlig håndskrifterne Hulda og Hrokkinskinna, AM 66, fol. (hvor dog begyndelsen mangler), Det kgl. bibl. 1010, fol., der er de vigtigste; også Morkinsk. og Flat. kunde nævnes. I de først nævnte håndskrifter er sagaen eller sagaerne en sammenstøbning af Mork.-teksten og Heimskr., dog således, at den første her er lagt til grund; mod slutningen bliver dog Hkr.s tekst i det hele mest benyttet. Samleren indsætter selv enkelte gange skjaldevers, og det er klart, at han har haft forkærlighed for vers, som han endogså undertiden forklarer. Sammenstøbningen er i det hele ikke dårlig, når man blot ser bort fra den oprindelige historiske sammenhæng, som derved næppe er bleven bedre eller rimeligere. Enkelte mindre

stykker er indsatte fra Olaf d. helliges saga (k. 16 i Magn., k. 1 i Har.). Morkinskinnas indskud er medtagne. I øvrigt har sagaen som sådan ingen synderlig værd, undt. for så vidt som den sammen med Flat. udfylder Morkinskinnas lakuner.

Med Olaf d. kyrres saga forholder det sig på samme måde, ligeledes med Magnus barfods saga, hvorved Fms. VII begynder. Kun er det her Heimskr., der er lagt til grund for sammenstøbningen. Benyttelsen af Mork. er her noget mere vilkårlig end ellers, og der indskydes selvstændig vers af Gils Illugason samt dennes þáttr, og endelig et længere stykke af Orkneyingasaga k. 43 i kap. 14, 23—24. — Ligeledes er sagaen om Sigurd—Eystein—Olaf en sammenarbejdelse af Hkr. og Mork. uden selvstændighed. — Harald gilles saga er så at sige ganske identisk med Hkr. med kun få indskud fra Mork. — Inges og Sigurds, samt Hakon hærdebreds sagaer er også identiske med Hkr.; Magnus Erlingssons saga begynder formelt her først med k. 9 i Hkr.s fremstilling og er identisk med denne.

Der er i øvrigt intet særligt at bemærke om disse sagabearbejdelser, undtagen at sproget på enkelte punkter er noget ændret efter yngre sprogbrug. Noget selvstændig forfatterskab er der ikke tale om.

Mindre sagaer og þættir.

1. Skáldasaga er en lille saga, der kun findes i Hauksbók og hedder her *Saga skálda Haralds konungs hárfagra*[1]). Den handler om 3 af Harald hårfagres skjalde, der engang ved deres færd overfor en fornem enke pådrog sig kongens vrede (jfr. I, 423. 430. 431); til straf pålagde denne dem en farefuld rejse til den svenske konge, hvilken rejse så beskrives med alle dens æventyrlige tildragelser; det hele ender dog godt med giftermål og gammen. Hovedpersonerne er historiske nok, men indholdet er vist nok ganske uhistorisk.. Der er her fuldt op af fornaldarsagamotiver, en fremsynt fostermoder, stimænd og røvere tildels med højst mærkelige navne, forgiftede sværd, troldkyndige personer osv. Hertil kommer, at sproget er ungt og vidner om de romantiske sagaers indflydelse; endogså fremmede æventyr-påvirkninger spores. Det hele er dog ret godt fortalt. I øvrigt kan henvises til Hauksb. udg.

---

[1]) Jfr. *Nerman:* Svärges hedna litt. s. 143 f.

s. LXXXVI—VII. — I denne saga henvises der til en — nu tabt — saga om Ulfr Sebbason og Kvígr jarl, der vistnok var af en lignende art.

2. Hálfdanar þáttr svarta og Uphaf ríkis Haralds hárfagra kan behandles under ét; de findes i Flatøbogen I, 561—76. Jfr. *G. A. Gjessing:* Kongesagaens fremv. I, 41 ff. *G. Storm:* Snorre Sturl. Hist. skr. Halfd. þ. er sent sat sammen efter den gamle saga om Halfdan, der også ligger til grund for Snorres og andre fremstillinger. Men hermed er forbundet æventyret om Harald som Dofrefostre [1]) på höjst efterklassisk vis. Gjessing har nöje undersøgt þáttr'en og er kommen til det resultat, at den stammer fra den »historiske tekst«, hvilket svarer til, hvad jeg kalder den oprindelige saga om Halfdan, samt fra en »æventyrlig saga« om ham. Denne sidste kildes tilværelse må dog stærkt betvivles; Dofresagnet er vistnok først efter mundtlige sagn optegnet her af þáttr'ens istandbringer (omkr. 1300) [2]). — Uphaf fortsætter den forrige þáttr og fortæller om Harald hårfagre indtil Hafsfjordslaget samt om hans giftermål og sönner. Dette Uphaf er en sammenstøbning af den oprindelige saga om Harald — ikke Snorres, da Uphaf ikke kender Haralds Gøtlandstog — og Fagrsk., dog således, at enkelte mindre stykker er hæntede fra andre, nu ubestemmelige kilder (et stykke s. 572). Denne sammenarbejdelse er som sædvanlig ukritisk; den fører bl. a. til den urimelighed, at Harald aflægger sit løfte to gange [3]). Bægge þátt'er er i det hele af ringe betydning. I Flat. er de tilföjede til Olafssagaen, forat læseren kan få begreb om, hvad der er gået forud for hvad der fortælles i dennes begyndelse.

3. Óláfs þáttr Geirstaðaálfs kaldes k. 5—8 i Olaf d. helliges saga i Flat. (II, 6—9) og i en vistnok mere ægte form i k. 16—17 i Fms. Den beror atter tildels på Styrmer (den leg. saga k. 2—4) [4]). Den handler om Olaf Geirstad-alven, hans magt og død, der varsles i en dröm; efter døden bliver der ofret

1) Jfr. herom *S. Bugge* i Arkiv för nord. Fil. XVI og *min* afhdl. sst. XV.

2) Teksten i Flat. er ikke altid rigtig; således beror *Halfdani skatt* (562_5) kun på en læsefejl (f. *Hallvarð skálk), hattum* (k. 452 slutn.) ligeledes (f. *botum),* og beror ikke på nogen selvstændig kilde.

3) Også her findes tekstfejl; *hann* (567_7) er i virkeligheden Harald, ikke Guthorm; *fa miog mart lid* (569_1) er fejllæsning for *fara miok markleið* osv. Jfr. *Gjessing* Kgs. frv. I, 56.

4) Jfr. *S. Nordal:* Om Olaf d. hell. saga s. 113 f.

til ham. Resten fortæller om ham og Hrane, som hjælper Sven jarl og forløser Asta. Det hele beror tildels på en ubetydelig folketradition fra Geirstadegnen.

4. Hauks þáttr hábrókar findes i Flat. (I, 577—81). Haukr var en historisk person, nöje knyttet til kong Harald hårfagre og af ham benyttet til sendefærd. Således optræder han også her. Haukr sendes til Holmgård for at købe kostbarheder til kongen, men der får han strid med Sveakongen Eriks kæmper; dernæst foretager Haukr en Bjarmelandsrejse, hvor han atter træffer sammen med kæmperne. Det hele er et ungt æventyr, sammensat af forskellige sagaminder og fornaldarsagatræk (kappekøbet minder om Eyvind úrarhorn i Ól. helg.; Harald siges at have haft en jættekvinde til fostermoder ved Gandvik). Også tidsregningen er umulig.

5. Sigurðar þáttr slefu findes også i Flat. (I, 19—21)[1]. Om denne Gunhilds-sön fortælles i den historiske saga om Harald gråfeld, at han blev dræbt af hersen Klypp, hvis hustru han havde skændet. Dette er også þáttr'ens indhold, kun udførligere fortalt og efter en noget afvigende overlevering. Klypps hustru skal senere være rejst til Island og her være bleven gift med en broder til Siðuhallr. Her ligger der vistnok noget historisk til grund, men i øvrigt er det meste en sen digtning (Torkell klypp sendes bort til England for at kræve skat; jfr. fortællingen om Sigurd Jorsalfar og Ivar).

6. Hemings þáttr Áslákssonar. Af denne þáttr findes omtrent to tredjedele i Hauksbók; det øvrige kan for största delen udfyldes efter Flat. III, 400—10, hvor begyndelsen findes, samt papirsafskrifter (AM 65, fol., 326 a, 4°). Efter alt dette og et udfyldende tillæg fra Hrokkinskinna har *G. Vigfússon* udgivet þáttr'en i Icel. sag. I. I Sex söguþættir er teksten Flatøbogens, så vidt den når; den ganske korte slutning dér er kun et uddrag af Hemingsrímur[2]).

---

1) Jfr. *Boer:* Die sage von S. slefa, Arkiv XVIII og XXVI; *J. Jónsson:* Um þátt S. slefu sst. XXVI. XXVII. Boer mener, at þátt'ren er påvirket af sagnene om Erik Klipping og af Fridtjofss. J. Jónsson har vægtige indvendinger mod Boers antagelse og peger særlig på fortællingen om Sigurdjorsalfar som forbillede.

2) Om þáttr'en m. m. se *O. Klockhoff* i Upsalastudier (1892) og i Arkiv XII, 185 f, samt Indledn. til Hauksbók LXXXVIII—XC.

Heming er den norske Tell (jfr. Klockhoff) og der er ingen tvivl om, at det er det fremmede Tellsagn, der her findes omplantet på nordisk grund. Þáttr'en handler fra først til sidst om den håløgske bondesön Hemings forhold til Harald hårdråde, der aner, at Heming skulde blive hans banemand, og efterstræber ham på alle måder. Heming må udføre flere vovestykker (skydning, skiløb, svømning), för han flygter bort fra landet og over til England, hvor han — under et andet navn — slutter sig meget nöje til kong Harald Godvinssön. Endelig fortælles der vidtløftig om Harald hårdrådes Englandstog; på dette blev Harald jo skudt i Stanfordslaget, og þáttr'en vil, at pilen var Hemings. Om Harald Godvinssön fortælles, at han i slaget ved Hastings skal være undsluppet med livet og ved Hemings hjælp have levet nogle år som eneboer.

Hele denne þáttr er en sammenstøbning fra forskellige hold; der er det gamle æventyr om bueskytten og idrætsmanden; der er her religiøse folkedigtningstræk (St. Stefans dug); der er vidtudstrakte lån fra den historiske saga om Harald hårdråde og endelig forfatterens egne tildigtninger. Der er fuldt af tidsstridigheder, opdigtede personer og tildragelser (forholdet til Ellisif). Der er overhovedet intet historisk, undtagen hvad der er hæntet fra den historiske saga. Forf., der var en gejstlig ukyndig person med meget ringe ævner, har grundig forvansket billedet af Harald hårdråde, der her optræder som en gudfrygtig mand med en samvittighedsfølelse, som han aldrig besad, og som næsten bliver latterlig. Fremstilling og stil er lige uklassisk. Dette makværk er ikke ældre end fra den sidste del af 13. årh. Angående þáttr'ens forhold til Saxo, den norske og færøske folkevise m. m. henvises til Klockhoffs afhandlinger.

7. Indriða þáttr ilbreiðs er overhovedet nærbeslægtet med Hemingsþ.[1]), idet der også her findes vovestykkemotivet. Þáttr'en står i Flat. I, 456—64. Hovedpersonen skal have tilhørt Gimseslægten og været hedning i Olaf Tryggvasons tid. Der fortælles om, hvorledes Indride omvendtes til kristendommen, efter at være bleven overvunden ved Olafs idrætsprøver. Þáttr'en er uhistorisk og munkedigt og minder om den om Torvald tasalde.

---

[1]) Jfr. *Klockhoff* i Arkiv l. c., der mener, at þáttr'en beror på Hem. þ.

8. Vedrørende Grönland haves Grœnlendingaþáttr i Flat. I, 430—32, 538—49 (jfr. Eiríks s. rauða ved *G. Storm* 1891). Denne þáttr handler om den grönlandske landnamsmand Herjolfs sön Bjarne og dennes opdagelse af Vinland, samt rejserne derhen. Den første del af den er kun en afskrift af, hvad der forefandtes i Olaf Tryggvasons saga (Fms.), som atter er et uddrag af Erik rødes saga; hertil er der knyttet et uddrag af Ldn. om de grönlandske landnamsmænd. Det øvrige handler om de forskellige Vinlandsrejser, Leifs, Torvalds og Karlsefnes, samt om Leifs søster Freydis' uhistoriske ophold i Vinland. Det meste af, hvad der her er sat sammen, beror efter *G. Storms* vistnok rigtige mening på en nordlandsk (skagfjordsk) tradition, men denne var bleven meget afbleget, forvansket og udsmykket. Det er derfor en upålidelig þáttr, vi her har for os, der umulig kan opstilles som kilde ved siden af Erikssaga[1]; dog er den næppe yngre end o. 1300.

9. Helga þáttr ok Úlfs findes i Flat. III, 457—60 som en selvstændig þáttr for sig. Den vedrører Orknøernes historie. Dens to hovedpersoner — i Sigurd jarls tid — er bitre fjender. Ulfr dræbes af Helge, og denne bortfører hans datter (Hjadningesagnet?); med hende får han en sön, der bliver biskop over »hele Irland« (!). Det er muligt, at der ligger noget historisk til grund, men det meste, og især slutningen, er uhistorisk. Det hele er en gejstligs frembringelse o. 1300.

II. Sagaer angående Danmark og Sverrig.

Knytlingasaga. Dette værk findes nu kun ufuldstændig på membran. Der eksisterede i Arne Magnussons tid i universitetsbiblioteket et godt skindhåndskrift deraf, hvoraf han selv tog en afskrift, men til alt uheld brændte membranen og det meste af afskriften er gået tabt; resten af den sidste findes i AM 18, fol.[2]). Dernæst haves sagaen fra og med kap. 28 i det unge håndskrift AM 180, fol.; desuden findes enkelte mindre brudstykker af værdi og

---

1) Jfr. *G. Storm:* Vinlandsreiserne i Aarbøger 1887 s. 305—13, samt andre senere skrifter om Vinlands opdagelse og *min* afhdl. i Aarb. 1915.

2) Sagaen skulde udgives ved midten af 18. årh.; teksten var trykt, men udgaven blev aldrig færdig og oplaget blev for det meste tilintetgjort; teksten var trykt efter Arne Magnússons afskrift.

papirsafskrifter. Udg. i Fornm. s. XI og af *C. af Petersens* og *E. Olson*, Sögur Danakonunga 1919 ff.

Navnet betyder »sagaen om Knuds efterkommere«, og man har antaget, at det er Knud d. store, der menes. Dette er dog næppe rigtigt; det må være en ældre Knud, der menes, og da Knud »den fundne«, der blev stamfaderen til de historiske konger i Danmark i modsætning til de forhistoriske, Skjoldungerne.

Sagaen [1]), som den i reglen opfattes, begynder, som ingen anden saga, med sætningen: »Harald Gormsson blev taget til konge i Danmark efter sin fader«. Herved forudsættes utvetydig, at der er gået noget forud. Som för udviklet har dette uden tvivl været Skjöldungasaga (se ovf. 659), men denne var allerede skreven omkr. 1200; den må altså af den, der istandbragte Knytlingasaga — her beholdes dette navn for værket fra og med Harald blåtand —, af grunde, som vil fremgå af det følgende, være bleven lånt og stillet i spidsen for den samlede fremstilling af de danske kongers historie, ligesom Ynglingasaga står i spidsen af Heimskringla. Dette tilknytningspunkt til Hkr. er ikke enestående.

Sagaen består, som sagt, af de danske kongers historie fra og med Harald blåtand til noget ind i Knud d. VI.s historie eller, nærmere bestemt, til afslutningen af Vendertogene o. 1190. Hver konges saga står for sig i samlingen uden nöjere eller indre sammenhæng med de andre; om nogen kunstnerisk sammenarbejdelse som i Hkr. er der her ikke tale. De enkelte sagaer eller afsnit er desuden ikke udarbejdede efter en ensartet plan; navnlig er sagaen om Knud den hellige (kap. 26, 28—68, 72, 77) stærkt afvigende fra de andre både ved sin udførlighed og stil. Den første og sidste del ligner derimod gennemgående hinanden og hidrører uden tvivl fra en og samme hånd. Det lönner sig at betragte disse dele først.

Den første del, kap. 1—25, 27, er overhovedet meget kortfattet, særlig er Sven tveskægs saga meget tarvelig og kort. Denne del består hovedsagelig kun af de hovedtræk i kongernes liv, som man kender fra den norsk-islandske overlevering, foruden slægtregistre. Om Harald blåtand fortælles udtogsmæssigt om hans forhold til

---

[1]) Jfr. *P. E. Müller:* Vidensk. Selsk. Skr., hist.-philos. Afdel., IV Række; *K. Maurer:* Ausdrücke, Anm. 37; *G. Vigfússon:* Sturl. Proll. § 17; *F. Jónsson:* Vidensk. Selsk. Skr., VI. R. hist.-philos. Afd. VI; *L. Weibull:* Krit. undersökningar i Nordens historia 1911 (dertil *min* afhdl. om Jomsvikingerne i Hist. tidsskr. 8. række III 1911); *C. Weibull:* Saxo 1915; jfr. mine bemærkninger mod *H. Olrik* i Hist. tidsskr. 7. række III.

Venden, kejser Otto, Styrbjörn, Norge og sönnen Sven; om denne kun, at han satte sig op imod sin fader og foretog krigstog, uden at disse nærmere beskrives; hans erobring af England og død meddeles kort. Mere berettes der om Knud d. store, hans tog til England, kampe dér osv., hvorved særlig skjaldekvad er benyttede som kilde, og her göres først tilløb til en virkelig personskildring. Tiden 1035—76 (til Sven Estridsens død), samt Harald héns historie behandles ganske kort; også her anføres der nogle vers. Om Olaf hunger som konge fortælles ligeledes kort, hvorefter der kommer en forholdsvis udførlig saga med mange vers af Markus' Eiríksdrápa om Erik egode, og dernæst et længere afsnit om Knud lavard, der i stil er noget afvigende. Tiden 1131 til 1157 gennemgås i hovedtrækkene; dog er afsnittet om Sven, Knud og Valdemar temmelig udførligt. Udførligst er dog fremstillingen af den følgende tid, kong Valdemar d. stores og Knuds historie; men her drejer det sig så at sige udelukkende om de mange krigstog til Venden, der skildres med en forbavsende fuldstændighed. Denne udførlighed, der i og for sig er forståelig nok, minder om Orkneyingasaga.

De enkelte personers karakter kommer for största delen i det hele godt til sin ret, og man får smukke billeder f. ex. af Erik egode, men fremfor alt af Valdemar og Absalon, for hvilken sidste forf. nærer den störste beundring; det lykkes navnlig her at fange læserens sind og adhu. De givne billeder er i alt væsenligt vistnok historisk rigtige og i god overensstemmelse f. ex. med Saxo.

Spörsmålet om forf.s k i l d e r er temmelig let at besvare i det hele.

Der var i tidens løb gentagne berøringer mellem Norge og Danmark, og disse omtales i sagaen. Flere steder henvises der til et værk om »norske konger« eller til enkelte kongers sagaer, hvorved der dog sikkert menes de enkelte afsnit af det samlede værk. Sammenlignes nu Knytlinga med de islandske sagabearbejdelser, vil man finde, at der kun kan være tale om ét: Snorres Heimskringla, og at a l t, hvad der vedrører Danmark—Norge i Knytlingas 1. og 3. del, er simpelthen u d s k r e v e t a f S n o r r e s v æ r k, ofte dog i en noget forkortet form; desuden er også andre enkeltheder hæntede derfra. Herom kan der overhovedet ikke tvivles. Enkelte afvigelser er uden betydning. Det er ganske betydelige stykker, der således stammer fra Snorre, så at han kan kaldes en hovedkilde.

En anden hovedkilde er, som antydet, s k j a l d e d i g t e. Af

sådanne havde man i det hele ikke få. Over 20 islandske skjalde vides at have digtet om forskellige danske fyrster; disse digte har forf. dog sikkert ikke kendt alle sammen. Men for Knud d. stores og Erik egodes historie er det især versene, der ligger til grund, digte af Ottar svarte, Hallvard Háreksblese, Tord Kolbeinssons digt om Erik jarl, Markús Skeggjason. De forskellige digte om Knud d. store har forf. særlig benyttet for at fremstille kampene i England, men han har vistnok savnet kritik til at nytte dem rigtig, navnlig m. h. t. tidsfølgen.

Knud lavards saga, omtr. kap. 84—93, synes at være et uddrag af en på traditionen beroende helgensaga, og det er traditionen, der ligger til grund for hele resten, bortset fra hvad der er hæntet fra Hkr. Forf. nævner ganske vist k. 95 »kyndige danske bøger«[1]), men disse kan ikke nærmere bestemmes, og fra sådanne har forf. vistnok kun lidt i det hele[2]).

Hvad pålideligheden af indholdet angår, er der næppe tvivl om, at den islandske overlevering, der findes hos Snorre eller i ældre kilder, i det hele og store er rigtig. Ligeledes er det historisk pålideligt, hvad skjaldene fortalte; de var jo alle samtidige med de besungne fyrster; det er ikke deres skyld, hvis forf. har nyttet dem på en kejtet måde, og der er som sagt, noget, der taler derfor, særlig i Knud d. stores saga. Den angelsaksiske krönike kan for det meste bekræfte versene. På et enkelt punkt har forf. i Erik egodes historie taget mærkelig fejl eller haft en mærkelig forvirret overlevering; det er når han lader dronning

---

1) Jfr. *C. Weibull:* Saxo s. 179—80.

2) Hermed stemmer *Beckmans* udtalelser i Quellen osv. Xenia Lidén. 22. *C. Weibull* har i sin bog Saxo anført fra et bestemt tidsrum stykker af sagaen og Saxo for at vise den indbyrdes lighed, og han udtaler, i meget stærke ord, at der her må være tale om litterær forbindelse, at sagaen enten må bero på Saxo eller bægge på en fælles kilde (s. 218); Weibull antager, at det sidste må være tilfældet (s. 232). Det er selvfølgelig ikke helt udelukket, at en sådan kilde har eksisteret, men, som sædvanlig, lægges der større vægt på de ligheder, der findes, end på ulighederne, og dem er der nok af; lighederne kan, det må bestemt hævdes, også forklares som beroende på en fælles mundtlig overlevering; desuden gör Weibull mere ud af de »ligheder« og »paralleller«, han finder, end godt er; ti lighederne er ofte tilvisse meget ubetydelige. Her kan denne opfattelse ikke nærmere drøftes, men jeg har ikke, trods hans behandling af sagen, fundet grund til at ændre min tidligere udtalte opfattelse. Weibulls udtalelser vidner også om en miskendelse af den mundtlige overleverings væsen.

Bothilde være tysk og af Erik blive tagen til frille og senere forskudt, og dog kender sagaen hendes danske herkomst på fædrene side (stemmende med Saxo). Man skulde fristes til at tro, at her forelå en sammenblanding med en af den kvindekære konges mange friller. Skildringen af Eriks sidste rejse er også ufuldkommen. — Hvad afsnittet om Knud lavard angår, er det sagaens mest forvanskede afsnit, ja det meste deraf kunde kaldes digtning, skönt flere hovedtræk er rigtige nok. Det er mulig en lille selvstændig helgensaga om Knud, der her er benyttet, forfattet af uvidende gejstlige, og hvis pålidelighed forf. ikke havde midler til at undersøge. — Det følgende er i alt væsenligt historisk rigtigt, hvad man bedst kan se ved en sammenligning med den her så velunderrettede Saxo. Det er ligefrem beundringsværdigt, hvor godt sagaen stemmer med ham, ja, der er ofte næsten verbal overensstemmelse. Hvis de er uafhængige af hinanden, haves altså her en udmærket målestok for en islandsk overlevering, næsten 100 år gammel. Naturligvis findes der enkelte fejl, som dog for det meste er temmelig ligegyldige; til gengæld er sagaen på enkelte punkter fuldstændigere end Saxo. Saxo nævner Islændere, der har været i Danmark i den sidste halvdel af det 12. årh. Det er åbenbart fra disse overleveringen må stamme. Hvad kunde ikke Arnoldus Tylensis, som »solerti historiarum narratione callebat«, fortælle? Her er Knytl. en god kilde ved siden af Saxo.

Forf. har gjort sig megen umage for at bestemme fyrsternes herskerår, og dette er overhovedet lykkedes ham. Enkelte gange giver han dog én konge for mange år på en andens bekostning. Særlig kan fremhæves, at han, i overensstemmelse med engelske (men ikke med danske) kilder, lader Sven Estridsen dø 1076.

Forf.s sagaværk har tilvisse flere, tildels svære fejl, og er på flere punkter ufuldkomment, navnlig m. h. t. forholdet mellem Danmark og dets sydlige naboer, og det oplyser os meget lidet om de indre tilstande (lige så lidt som sagaerne overhovedet ellers). Forf. er ikke uden kritik, men han savnede åbenbart ofte midler til at udøve en sådan. Han bruger næsten ikke Jómsvíkingasaga som kilde, og dog kender han den, vistnok fordi han ikke fandt den pålidelig nok. Han nævner ikke biskop Poppos jærnbyrd og er i det hele meget nøgtern og ligefrem. At sagaen holder op o. 1190 kommer af, at da var krigstogene mod Venderne forbi, og dermed en sagas indhold.

Sagaens nuværende form er for det meste den oprindelige. Bortset fra indløbne afskriverfejl, er der enkelte indskud deri. Således Tords vers i k. 8; det samme vers findes atter senere, og her er det på sin plads; ligeledes er Arnors vers s. 58, samt et lille stykke om Fotvikslaget i begyndelsen af k. 95 og mulig et par sætninger til, indskud.

Knud d. helliges saga, som hidtil er ladet ude af betragtning, er meget udførlig og har alle mærker af en selvstændig saga, der er optagen af Knytlingas forf. Det vides da også fra andre kilder som Morkinskinna, at man havde en »Knudssaga«, hvorved en særlig saga må være ment og ikke Knytl. Denne saga stammer snarest fra den første del af det 13. årh. og er forfattet af en gejstlig mand. Det er en helgensaga, som i hovedtrækkene er historisk og som vistnok giver et ret træffende billede af den på engang hårde og krigerske og religiøse konge, men den er stærkt ispræengt med uhistoriske træk, legender og digtning, f. ex. alt hvad der fortælles om Torgunnasönnerne i forhold til Olaf hunger m. m. Et större afsnit af sagaen udgör k. 33—40, der handler om Blodegil, en røverisk hövding på Bornholm. Dette afsnit findes også i Flat. III, 435—41, men det er her åbenbart afskrevet efter sagaen om Knud. Dets historiske troværdighed kan ikke bestemmes. Fortællingen om Knuds sidste levetid, hans tog til Vendsyssel, flugt og martyrdød skildres i sagaen med levende farver, men ikke historisk rigtig i alle punkter. Det stærke modsætningsforhold til munken Ælnods fremstilling, som prof. *H. Olrik* har søgt at påvise og begrunde, er dog sikkert ikke tilstede, hvis Ælnods fortælling tolkes rigtig. Herom og om andre af sagaens egenskaber henvises i øvrigt til min særafhandling om Knytl.

Sagaen danner i udførlighed og ved sin stilling i Knytl. et sidestykke til Olaf d. helliges saga i Hkr., uden at den ellers tåler nogen sammenligning med denne; der er ingen tvivl om, at når Knytl.s forf. har optaget den i dens helhed, er det sket med Hkr. som forbillede.

Sagaens omfang (se ovf.) er uomtvisteligt. Den er vistnok også uden indskud, undtagen for så vidt som k. 32, indeholdende en geografisk, særdeles mærkelig beskrivelse af Danmark, åbenbart er et senere indskud af selv Knytl.s forf.

Således er altså Knytlingasaga kommen i stand, dels ved selvstændig benyttelse af litteraære kilder og overleveringen, dels

ved optagelse af ældre sagaer, hvortil også Skjöldungasaga må regnes. Den passer godt ind i det billede af litteraturen efter Snorres død, som vi atter og atter har haft lejlighed til at antyde.

Sagaen er skreven ikke så kort efter Snorre og næppe för end omkr. 1260—1270. I kap. 127 nævnes Ludvig, »der erobrede Damiað« (1249), fremdeles Sveakongen Erik (1234—50) og Valdemar (1250—79) samt dennes søster Rikiz, der var gift med Hakon d. unge, »Norges konge« (d. 1257). Alt dette er næppe senere tillæg. Også Olaf hvitaskald (d. 1259) omtales og det snarest som død. At gætte på et forfatternavn kan her lige så lidt som ellers nytte. Man har i denne forbindelse netop villet nævne Olaf selv, men den måde, hvorpå han omtales, gör snarest det modsatte indtryk. Derimod kan Olaf, »som havde så mange udmærkede fortællinger« fra Valdemar sejr, godt havde været forfatterens hjemmelsmand for et eller flere afsnit.

Hertil sig sluttende þættir er følgende:

1. Hróa þáttr heimska i Flat. II, 73—80 handler om en dansk bondesön, der holdt meget af købmandsrejser, men stadig var uheldig og forliste sine skibe; men han var tillige en dygtig smed, og som sådan tjænte han meget. Så drog han til Sven tveskæg, der gav ham gode råd og blev hans handelsfælle, og nu gik alt godt. Hovedindholdet er dog til slutning et æventyr, Hroe havde i Sverrig, og som endte med, at han ægtede en datter af »Torgny lagmand«, ved hvis bistand han blev renset for nogle slynglers beskyldninger (f. ex. for at have stjålet den enes ene öje; Hroes öjne var forskellig farvede). Dette er vistnok et østerlandsk æventyr. Det hele er vistnok opdigtet.

2. Styrbjarnar þáttr Svíakappa findes også i Flat. II, 70—73. Styrbjörn er en historisk person og en brodersön af kong Erik sejrsæl i Sverrig. Da han ikke fik del i riget efter sin faders død, gav Erik, for at blive af med ham, ham 60 skibe, hvormed han begav sig på vikingetog; han vandt Jomsborg og blev borgens hövding. I Knytl. k. 2 hedder det ved en overdrivelse, at han tog Harald blåtand til fange og fik hans datter Tyre til ægte, hvilket sidste er historisk; derpå skal Harald selv være draget med Styrbjörn til Sverrig, hvilket er uhistorisk; det var hans broder Toke, ifølge en skånsk runesten (Hällestadst. I), der deltog i toget. Ifg. þáttr'en indgik Styrbjörn forlig med Danskerne

og ægtede Tyra, hvorpå der på en meget uhistorisk måde og med indblanding af mytiske elementer (påkaldelse af Tor og Odin) fortælles om Fyrisslaget, hvor Styrbjörn og hans mænd skal være omkomne ved et fjældskred (!). Det er klart, at den historiske, til grund liggende overlevering er bleven stærkt forvansket, og þáttr'en er ikke ældre end fra o. 1300. Der findes i den et par sikkert ægte vers af Torvald Hjaltason (I, 543); fra ham stammer vel også den isl. fortælling om slaget.

3. Eymundar þáttr Hringssonar findes ligeledes i Flat. II, 118—34 (Fms. V, 267—98). Den vedrører Ruslands historie og er ikke uden betydning. Hovedpersonen, Eymund, skal have været en sön af den oplandske konge, Hringr, som fordi han ikke vilde have ufred med Olaf d. hellige, begav sig til Garderige, efter at have erfaret Valdemars [ɔ: Valdemar den store d. 1015] død. Dennes sönner, hvis navne ikke er ganske rigtige på grund af sammenblanding med andre personer, delte riget, men blev hurtig uenige. Eymund blev landeværnsmand hos kong Jarizleif og udførte som sådan i 3 år store bedrifter; men Jarizleif behandlede ham ilde og brød sine løfter, hvorfor Eymund forlod ham og sluttede sig til broderen Vartilaf, hvorpå der kom forlig i stand mellem brødrene. Men Eymund levede ikke længe derefter og døde som en höjt anset mand. Þáttr'en er ikke dårlig fortalt, men de lange og mange taler, Eymund stadig holder, virker trættende og er efterklassiske i deres form, men de skal tjæne til at vise Eymunds overlegenhed; det er forf.s hensigt overhovedet at stille Eymund og hans Nordmænd i det gunstigste lys — på den historiske sandheds bekostning.

At ikke alt i denne þáttr er historisk, kunde man næsten sige sig selv, f. ex. udmalingen af Eymunds list; den rolle, dronning Ingigerd spiller, er umulig; de tre års bedrifter er kun gentagelser osv. På den anden side er der dog ikke så lidt af historie eller historiske træk i þáttr'en, hvad man kan se ved en sammenligning med Nestors krönike, hvis fremstilling dog ikke i alt er rigtig[1]). Her fortælles ved år 1015, at Jaroslav lod hænte Varæger til hjælp mod sin fader, efter hvis død det kom til kamp mellem Jaroslav

---

1) Jfr. *C. Smiths* bemærkninger i anm. 79—81 i hans oversættelse af Nestor. Annaler 1847, s. 49 ff., hvor det uden al grund antages, at der mangler noget i þáttr'en.

og hans broder, den onde Svjatopolk (þáttr'ens Burizleifr), der havde ladet to af sine brødre dræbe. De mødtes ved Dnjepr (þáttr'ens *móða ein*) og lå dér 3 måneder, uden at det kom til kamp (4 dage i þáttr'en; *seta sjá* kalder Eymund det, og her er þáttr'en rimeligere); disse og flere, tildels rigtige minder findes. Þáttr'ens Burizleif er Nestors Boleslav, en polsk konge, der 1018 vilde hjælpe Svjatopolk; i den nordiske overlevering er denne fortrængt af Boleslav, hvis navn var langt mere kendt som sådant. Þáttr'en omtaler nogle Islændere hos Eymund, deriblandt en Björn, der formodenlig er ingen anden end Björn Hitdølakappe (jfr. I, 496). Det må være disse, der har bragt efterretninger om Eymund til Island, men den fra dem hidrørende overlevering er bleven forvansket og først meget sent nedskreven.

C. Annaler. Fortegnelser af litterær og historisk art.

Allerede Are frode var kendt med årstal for udenlandske begivenheder, og han anfører endel sådanne efter den kristelige tidsregning. Han har vistnok besiddet et fremmed historisk værk eller et annalværk (Beda?); sådanne eksisterede i hans tid, ja endogså begyndte at blive skrevne i Danmark. I den følgende tid, det 12. årh., mærkes der intet til udenlandske annaler, hvilket jo er mærkeligt, da der ellers kendes så mange fremmede skrifter på Island i dette årh. Dog må annalistiske optegnelser have fundet sted. Snorre anfører aldrig tal efter den kristelige tidsregning, og yderst sjælden findes sådanne i andre skrifter fra den første halvdel af det 13. årh. Ved midten af dette årh. har man dog ganske sikkert besiddet fremmede annalværker, og det forstår sig af sig selv, at de måtte virke æggende på de islandske historikere; de måtte derigennem blive opfordrede til at søge at årfæste også de isl. og norske begivenheder. Dette var ingen let sag, men der var dog flere udmærkede holdepunkter, f. ex. Ares angivelser. Ved hjælp af disse, ved beregninger og sammenligninger er det lykkedes at bestemme de vigtigste begivenheder i landets historie fra først af med en tilnærmelsesvis sikkerhed. Blandt de islandske annalhåndskrifter er der særlig ét, der i denne forbindelse har krav på opmærksomhed. Det er de såkaldte Annales regii, der findes i Det kgl. bibl., gml. saml. 2087, 4°, der hovedsagelig er skrevet kort efter 1300. Denne annal indledes med en kort verdenshistorie og tidsregning, tildels efter Ekkehard af Aura's universal-

historie, hvorefter følger det egenlige annalværk på latin, altså en afskrift af et fremmed annalværk. Her findes nu forskellige islandske bemærkninger indsatte i teksten. Den første, der vedkommer Norge, er Harald hårfagres fødsel 848; derefter bliver de ved hele tiden, stadig flere og vidtløftigere, ja fortrænger næsten i slutningen af det 10. årh. ganske den latinske tekst, hvorimod denne nu oftere findes översat. Ann. regii er ikke nogen original, men en afskrift; efter år 1279 har skriveren ladet et stykke for hvert år stå tom; han har altså villet tilföje noget, efterhånden som hans kundskaber udvidedes, og snarest er alt efter det nævnte år hans eget tillæg. Hvis så er, har hans original stanset omtr. år 1279. Herved kommer man uden tvivl omtrent til den tid, da annaler for første gang forfattedes på Island, og det er sandsynligt, at det var forf.s original, der ligger umiddelbart til grund for Ann. regii. At den ikke kan sættes senere, fremgår også af den omstændighed, at skriveren af codex Resenianus af biskop Gudmunds saga har nyttet og afskrevet et annalhåndskrift (jfr. ovf. 764). Jfr. fortalen til *G. Storms* udgave, afsnit XII.

Det ældste isl. annalværk beror på flere kilder end det latinske; det har fået bidrag fra Historia scholastica, en engelsk kongerække og danske annaler, ifg. G. Storms s. LXXVII—LXXX. De norsk-isl. begivenheder er hovedsagelig hæntede fra Heimskringla, Hungrvaka, Bispesagaerne og Sturlas arbejder.

N. Beckman har [1]) villet hævde og begrunde, at allerede i 12. årh. var der blevet skrevet en annal, »urannal«, som han kalder den, forfattet i Skálholt; han mener, at den kan spores i værk som Hungrvaka bl. a. Han søger endogså at samle hvad der kan have stået i den. Der må utvivlsomt gives ham ret i, at annalistiske — især synkronistiske — optegnelser har fundet sted i det 12. årh., men at de har været i en almindelig annalform må meget betvivles; et formeligt annalværk er ikke nødvendigt til at forstå og forklare de år-notitser, der findes i vedkommende skrifter.

I øvrigt tilhører de forskellige bearbejdelser og håndskrifter det følgende tidsrum, hvorfor behandlingen af dem og deres indbyrdes forhold opsættes. For sagaskrivningen i dette tidsrum har annalerne så godt som ingen betydning; tværtimod har sagaerne den störste betydning for dem. Netop som den originale historie-

---

1) Se hans Annalstudier i Pippings Studier III, 4 (1911), Quellen osv. i Xenia Lideniana 1912, jfr. Alfræði II, inledn. CXXIII f.

skrivning så at sige er afsluttet, da om- og bearbejdelser af de ældre værker er i fuld gang, bliver disse nu også nyttede til istandbringelse af tidstabeller.

Fortegnelser og lister af forskellig art, særlig personalhistoriske, findes der endel af. Også sådanne, både genealogiske og den bekendte præstefortegnelse, kan sættes i forbindelse med Are frode. De fleste, der haves, er dog først fra det 13. årh.; en kort opregning af de vigtigste skal gives her.

1. Historiske: Ábótatöl og Byskupatöl både for Islands og Norges samt de norske bilandes vedkommende findes trykte i Ísl. fornbrjefasafn (Dipl. Isl.) III, 20—31, 35—51; jfr. Kålunds katalog over AM. Hertil slutter sig Lögsögumannatal i Upsala-Edda, og Ártíðaskrár (Obituarier), af hvilke der haves ikke få, tildels fra en meget gammel tid; de er udgivne af Jón Þorkelsson 1893—96.

2. Genealogiske: Ares slægtregister (Ísl. bók), Hauks (Hauksbók), Sturlungernes (AM 748, 1eβ) osv.; foruden de mange såkaldte Langfeðgatöl, hvor slægterne (også de allerede anførte) føres op til Adam, Noah eller Jupiter igennem Odin (Snorra Edda, fortalen; Sverrissaga, fortalen [Styrmer], Flatøbogen I, 26—27; Dipl. Isl. I, 504—6, III, 5—8, 10—13, Script. rer. Dan. I; jfr. *Axel Olrik:* Sakses oldhistorie I, 94 ff.). Disse Langfeðgatöl går direkte tilbage til angelsaksiske kongerækker (slægtregistre), hvoraf der findes flere f. ex. i den angelsaksiske krönike og hos Beda.

3. Skáldatal, den vigtige skjaldefortegnelse, der er udgiven i Snorra-Edda III. Den findes i to håndskrifter, nemlig Kringla (afskrifter deraf, Arnes i AM 761, 4°) og codex Upsaliensis af Snorres Edda — i Snorres to hovedværker. Denne i litteraturhistorisk henseende så overordenlig vigtige liste ender i Kringla med Hakon d. gamles og Hakon d. unges skjalde, d. v. s. med Olaf og Sturla; i cod. Ups. fortsættes den ned til Erik Magnussons skjalde, d. v. s. ned til o. 1300. Den falder i flere grupper: først stilles svenske fyrsters skjalde fra og med Starkad d. gamle, dernæst de norske kongers og så de norske jarlers; derpå danske kongers med et par jarler, og endelig, men kun i cod. Ups., to engelske kongers samt enkelte norske hövdingers skjalde. Der kan næppe være tvivl om, at denne liste

står i nær forbindelse med Snorre, og mulig stammer den fra ham; i så fald er der omkring 1260 (mulig af Kringlas skriver) gjort nogle tilföjelser; i cod. Ups. er den yderligere udvidet og ført så langt ned som muligt, d. v. s. fuldstændiggjort.

---

§ 18.

Fornaldarsögur og nogle dermed beslægtede sagaværker.

De sagaer, der kaldes således, egl. »oldtidssagaer« (hvor oldtid er = forhistorisk tid fra nutidens standpunkt), er en samling sagaer dels om personer, der var eller formodes at have været virkelig historiske, hovedsagelig norske, for en del danske, personer og hvortil der ad genealogisk vej kunde knyttes historiske slægter, dels ganske uhistoriske d. v. s. opdigtede — nordiske — personer, men som på en måde sidestilles med de første og som på grund af deres hele væsen og virken må sættes i klasse med dem. Hertil slutter sig så atter enkelte sagaer, der helt eller delvis handler om ikke-nordiske æmner og personer, nemlig tyske sagnpersoner m. m., som sagaen om Didrik af Bern, forudsat at denne er islandsk, hvorom nærmere på sit sted.

Alle disse sagaer er blevne samlede og udgivne i Fornaldarsögur Norðrlanda I—III, 1829—30. De fleste af dem er i nyere tid bleven særskilt udgivne, hvorom der under de enkelte sagaer vil blive oplyst.

Der er flere gange i det foregående nævnet sådanne sagaer og þættir, der har kunnet betegnes som mere eller mindre fornaldarsaga-agtige, ja som rene æventyr; atter og atter er der udpeget fornaldarsaga-motiver; ja, enkelte af de nævnte skrifter havde med lige så stor ret i grunden kunnet behandles her som der. Der er således allerede stiftet bekendtskab med flere af disse sagaers æmner, fremstilling og stil.

Når der nu skal göres nærmere rede for disse sagaer, må det undersøges, hvad den gamle litteratur selv oplyser om deres historiske forekomst [1]).

1) Det kan ikke være hensigten her at komme ind på en undersøgelse og udredning af de enkelte sagns eller sagnmotivers historie og udvikling; det tilkommer sagnforskeren (folkloristen), og jeg finder grund til for mit ved-

Det ældste litterære vidnesbyrd om disse sagaer er den kendte og flere steder i det foregående omtalte beskrivelse af brylluppet på Reykjahólar (1119); Hrolf fra Skalmarnes skal her have fortalt en saga om Hromund Greipsson, og der nævnes de hovedafsnit, den bestod af. Det hedder her tillige, og det er meget vigtigt, at denne saga havde fortælleren selv »sat sammen«. Dernæst siges præsten Ingimund at have fortalt sagaen om »O r m B a r r ø s k j a l d«, der nu ikke eksisterer, men den har vistnok også været af samme art som en fornaldarsaga. Bægge disse fortællere siges at have fremsagt mange vers og en flok i tilgift (se ovf. s. 139—140). Det anvendte udtryk: »at sætte sammen« betyder, at Hrolf var den egenlige forfatter af sagaen som et hele, at den altså ikke tidligere eksisterede som sådan, men kun som forskellige enkelte omløbsfortællinger. Der er intet, der hindrer os i at antage, at Hrolf, idet han samlede og knyttede dem til hinanden, af sit eget kan have tilföjet et eller andet. At han skulde have opdigtet det hele, er der derimod ingen som helst grund til at tro, da Hromund sikkert var en til visse slægter knyttet (sagn)person. Uagtet det nu sst. om Orms saga hedder, at mange kyndige folk (vel at mærke på grund af Ingimunds vers) »har anset den for at være sand«, er den og andre lignende sagaer dog af andre sagkyndige og oplyste mænd vistnok bleven betragtede som uhistoriske, som »lögnesagaer« *(lygisögur)* [1]), således som vi hører, at kong Sverre betegnede Hrómundarsaga, hvis u n d e r h o l d e n d e betydning han dog var den første til at anerkende (sst.).

Det er meget vigtige og interessante oplysninger, der her er givne. Det er først og fremmest klart, at disse og lignende fortællinger udgjorde tidlig et underholdningsæmne ikke blot på Island, men også i Norge. Dette er naturligt, ti större eller mindre dele deraf er gamle folkelige æventyr og ældre sagnminder. Herom findes et andet vidnesbyrd. I anledning af en »Vatnarshöj« sydfor Hákonarhella siges (Ldn. 326) en norsk købmand at have fortalt

---

kommende at fremhæve, at s a g n h i s t o r i e i k k e e r l i t t e r a t u r h i s t o r i e, men at denne vel kan modtage oplysende bidrag fra hin. Der kan bl. a. henvises til *B. Nerman:* Svärges hedna litteratur 1913 s. 32 ff., men jeg er ikke enig med ham i alt; især er jeg meget betænkelig ved hans (og Schücks) antagelse af, at Væringerne har nogen andel i disse sagaers udvikling og dannelse.

[1]) Dette navn er ikke en artsbetegnelse og bör ikke bruges om de her pågældende sagaer.

»sagaen om Vatnar«, en sön af sagnkongen Víkar; tiden, når dette skete, angives ganske vist ikke, men det må dog have været för 1100, eftersom det straks efter fortælles, at da kong Harald hårdråde lå ved Glumsten, så han to höje der på kysten; efter hjemkomsten til Norge kunde Kárr den svarte, Tjodolf fra Hvinis (d. yngres) frænde [1], fortælle kongen, at i de gravhöje lå kong Vatnars sönner, Snjallr og Hjaldr [2]; om disse har der altså været mundtlige, uden tvivl fornaldarsaga-agtige overleveringer. Det er disse og lignende folkeminder og sagn, som Saxo har fået fra isl. overlevering [3]. Og det er denslags fortællinger, som man i den nyere tid har kaldt »vikingesagaer«, men dette udtryk er uhjemlet og urigtigt som artsbetegnelse, da de pågældende sagn sikkert kun er sådanne, som var almindelig genstand for fortælling i Norge og senere på Island [4]. Disse norske sagn, som her er antydede, er sikkert komne til Island, længe för nogen fornaldarsaga blev nedskreven, enten allerede med landnamsmændene eller i den følgende tid gennem Islændere, der havde opholdt sig i Norge, eller gennem norske købmænd. Det er fuldstændig forfejlet, når enkelte af de senere udgivere af disse sagaer kan mene, at en sådan saga er nedskreven i Norge, fordi der deri findes norske sagn.

I fortalen til sin saga om Olaf Tryggvason ytrer Odd munk, med en vis ringeagt, følgende: »bedre er det at have fornöjelsen af at høre sligt (om kong Olaf) end stemødresagaer, som hyrdedrenge *(hjarðsveinar)* fortæller, men om hvilke ingen ved, hvorvidt de er sande, og som altid lader kongen være den ringeste« [5]. Her gives der atter en såre velkommen oplysning om en anden art »sagaer«, nemlig de rene æventyr, ti det er klart, at det er sådanne der menes, og det er tillige klart, både til hvilken folkelig klasse eller kres de regnedes, og den dermed sammenhængende (ringe) anseelse, de nød hos de mere dannede. Man kan gå ud fra, at sådanne fortællinger og æventyr, som de her antydede, endnu

[1]) Det er morsomt her at se, at indsigt i sagn og myter er nedarvet i samme slægt; den nævnte Tjodolf var et barnebarn af den gamle digter Tjodolf d. hvinverske.

[2]) Jfr. Hjallus og Scatus hos Saxo.

[3]) Jfr. *A. Olriks* udvikling i Saxos Oldhistorie.

[4]) At tildele disse sagn en så stor betydning som at være forløber for og begyndelsen til den egenlige sagafortælling på Island, er en ganske uhjemlet og umulig antagelse. For den er de uden al betydning.

[5]) Jfr. Hrólfss. k. 15, Fms. VIII, 18.

ikke var fundne værdige til at optegnes. Man var da også travlt sysselsat med den historiske saga af enhver art.

I det 13. århundrede findes så meddelelsen om Sturla Tordsson som en dygtig sagafortæller; han siges (se foran s. 97) for det norske kongepar at have fortalt »sagaen om jættekvinden Huld« godt og morsomt. Desværre er denne saga tabt, men man tager vistnok ikke fejl ved at antage, at den har været i slægt med de jættekvindesagaer, der findes blandt fornaldarsagaerne. Når det ved den lejlighed hedder, at dronningen lod Sturla hænte og bad ham »tage sagaen med sig«, synes dette udtryk med nogenlunde bestemthed at antyde, at sagaen ver n e d s k r e v e n eller i hvert fald at dronningen trode det [1]. Dette skete i året 1263, og da var den originale historiske sagaskrivning for det meste forlængst færdig. Sådanne sagaer har endnu dengang — og uden tvivl i lange tider efter — været et almindeligt underholdningsæmne, og det er åbenbart dem, hvortil der med et gejstligt suk i Postolas. 849 sigtes; her hedder det (i præsten Grims brev; Grim d. 1298): »at det var bedre at forklare baptistens spådomme — hellere end at ænse tåbelige menneskers ønske, som finder alt det langt [ɔ: kedeligt], hvad der fortælles om Kristi kæmper, og morer sig mere over fabelsagaer *(skröksögur)*«.

At disse sagaer er nedskrevne allerede i det 13. årh., fremgår også af andre omstændigheder.

Der er i det foregående fremført utvetydige vidnesbyrd om, at de historiske sagaer og dermed nærbeslægtede — skönt mindre historiske — þættir fra o. 1300 er påvirkede af disse sagaer ikke alene med hensyn til indhold og motiver, men også m. h. t. stil. Herved synes de bestemt at forudsætte fornaldarsagaernes tilværelse ikke blot i mundtlig, men også i s k r i f t l i g form.

Håndskrifterne, hvori Fas.[2]) findes, er ganske vist for det meste ret unge, nemlig fra tiden ved og efter 1400, men forholdet kunde jo her sluttes at være det samme som ved den ældre række af historiske sagaer, hvis håndskrifter i reglen er et til to hundred år yngre end affattelsestiden. Hertil kommer et temmelig afgörende

[1]) *Meissner* bestrider (Strengl. s. 8) denne opfattelse; når det hedder: »bad ham komme til sig og h a v e m e d s i g troldkvindesagaen«, vilde dette være et højst mærkeligt (og unaturligt) udtryk om en saga, der (kun) fandtes eller forudsattes at være i hans hukommelse. Udtrykket om Ulfljót er virkelig ikke en parallel dertil.

[2]) Således forkortes i det følgende *Fornaldarsögur*.

bevis, idet det er så heldigt, at der i et par enkelte tilfælde gives håndskrifter eller brudstykker af sådanne fra tiden ved og kort efter 1300. Således er f. ex. Stockholmshdskr. 7, 4°, mbr. med Örvar-Oddss. m. m. i hvert fald ikke yngre end o. 1325—50. I AM 567, XIV β haves et skindblad af Hrolf Gautrekssons saga, der ikke er yngre end o. 1300.

Der er således næppe nogen tvivl om, at Fas. eller en stor del af dem er nedskreven i den sidste halvdel af det 13. årh.; enkelte er vistnok først skrevne i det 14. årh. Dette bestyrkes derved, at de ældste rímur, der hovedsagelig beror på Fas. og lignende sagaer, er forfattede i slutningen af det 14. årh. eller omtrent ved den tid. Uagtet nogle af Fas. formentlig tilhører det 14. årh., må de dog alle behandles her samlet, så meget mere som en nöje deling efter tilblivelsestiden er umulig, ti at holde sig strængt til deres nuværende form, går lige så lidt an som ved de historiske sagaer. Det er nemlig gået dem ganske som disse, at de i tidens løb er bleven mere eller mindre stærkt om- og bearbejdede, hvilket her netop var meget lettere end ellers; her var intet historisk at holde sig til, hverken i tid eller sted; æventyrlige bedrifter, kampe og tog kunde indsættes og udskydes efter behag — og dette kan for fleres vedkommende ligefrem påvises. Også den sproglige fremstilling er tit og ofte bleven ændret efter tidens sprogbrug og smag. Efter alt dette må de som sagt ikke bedömmes. Hvorledes det i øvrigt forholder sig med hver enkelt saga, vil i det følgende nærmere blive undersøgt, men nogle almindelige bemærkninger om dem i det hele vil det her være hensigtsmæssigt at göre.

De personer, der optræder i Fas., er i reglen fyrstelige, hövdinger, konger, og deres börn, men det er klart, at det er de gamle fylkeskonger, der afspejler sig i dem. Kongesönnerne vokser op og nyder som oftest en god opdragelse; de går på vikingetog og udfører forskellige storbedrifter. Kongedøtre spiller på forskellig vis ofte en stor rolle, mest som ombejlede, der volder kampe og farefulde tog, men som dog tilsidst får den, de skal og vil have. De er undertiden udmærkede og kloge kvinder — således optræder også ofte dronningerne overfor deres mænd; de giver besindige og kloge råd, er forudseende og har varslende drömme. Undertiden er kongedøtrene meget mandhaftige, trodsige, rene valkyrjenaturer, men uden disses finhed. De bortføres af uvætter eller omskabes til jættekvinder og må da eftersøges. Herser og hersefødte mænd optræder flere gange og da tildels ved kongernes side, med hvem

de er jævnbyrdige, og hvem de endog kan overgå i tapperhed og ædelsind (som Fridtjof). Men i øvrigt er forskellen på dem og kongerne ikke stor. I enkelte tilfælde optræder, ligesom så hyppig i de senere islandske folkesagn og æventyr, »en karl og kærling i deres hytte« ved siden af kongsgården; disses börn viser sig altid at være særdeles kløgtige, rådsnare og raske; de knytter venskabsforbindelser med kongebörnene og udfører de æventyrligste bedrifter. Af særlige slægter fortjæner navnlig Hrafnistamændene at nævnes, hvoriblandt enkelte »kulbidere« fandtes.

De forskellige hovedpersoner beskrives, ofte temmelig udførlig, både m. h. t. deres ydre og indre egenskaber, men det er undertiden som om disse, ofte ordrige beskrivelser ligesom skal bøde på den ringe lejlighed, de, trods alle kampe osv., får til at lægge dem for dagen; det er ikke som i de gamle slægtsagaer, hvor de forskellige optrin maler mandens inderste væsen bedre end nogen beskrivelse i ord kunde göre det. I reglen er disse beskrivelser lidet særtegnende; der dannes hurtig typer, og personerne omtales i de samme eller lignende ord og vendinger. Enkelte gange findes tilløb til virkelig personlig karaktertegning som f. ex. ved brødrene Hrólfr Gautreksson og Ketill, hvor modsætningen mellem den enes besindighed og noget langsomme tankegang og den andens fremfusenhed og ilterhed er dygtig skildret. Ligeledes er bueskytten Áns, erotikeren Fridtjofs og fleres karakter godt tegnet for ikke at tale om personerne i Gjafarefssaga (se nedenfor). Overhovedet er personernes optræden sig selv lig. Ejendommeligt er det, at tiltrods for at disse sagaers helte er udstyrede med det ukueligste mod og en aldrig svigtende lyst til at udøve bedrifter, er kort sagt ideale, typiske helte, går det dem dog ofte ilde; de fanges af deres fjender, bliver mishandlede og fængslede, men rigtignok altid for så at slippe ud af vanskelighederne, enten ved deres egen snildhed eller ved andres hjælp og ved overnaturlige midler; bagefter skinner da deres berömmelses glans med dobbelt styrke, tiltrods for det komiske skær, der efter vore begreber undertiden unægtelig kommer til at falde på dem, som f. ex. når helten Ganger-Rolf får bægge sine ben afskårne og noget efter igen påsatte, så at de bliver, som der ingen ting var sket. Det lader ikke til, at man i det 13. og 14. årh. har fundet anledning til at trække på smilebåndet. Man ser da også af forskellige udtalelser, hvor lettroende man overhovedet da har været. Dette kan tildels bero på kendskab til de fremmede romantiske sagaer og deres skildringer.

Med de her omtalte personer er personlisten imidlertid langt fra udtömt. Der optræder tillige en mængde ikke-menneskelige væsner, først og fremmest jætter og jættekvinder. De første er altid nogle slemme uhyrer, store af vækst og over al måde hæslige, med flere hoveder osv.; de er undertiden menneskeædere, der kogler til sig hele skibe med deres mandskab. Jættekvinderne svarer tildels hertil; de er i reglen hæslige; de beskrives også typisk og de ligner i ydre alle hinanden. Men flere af disse — ganske bortset fra de menneskelige kvinder, der er forvandlede til jættekvinder — er dog besjælede af menneskelige følelser (hvilket da kan sættes i forbindelse med, at de på mødrene side f. ex. nedstammer fra røvede menneskedøtre); de hjælper heltene, når disse er i knibe, og fatter endogså kærlighed til dem og får börn med dem; ikke desto mindre er de ædle nok til at give afkald på dem og lade dem rejse videre. De er taknemmelige og lönner altid de tjænester, der vises dem. De tager ikke i betænkning at hjælpe med til at slå deres stammefæller og slægtninge ihjæl og tage alle deres kostbarheder, ti af guld og klenodier, gode sværd og lign. har jætterne nok.

Det er særlig i anledning af jættekvindeelskoven, at der i disse sagaer forekommer den art hentydninger til könslig omgang, som ellers ikke findes i de historiske sagaer, men som findes i rimerne; det er den senere fordærvede smag, der tildels er fremkommet ved læsning i de fremmede riddersagaer; og det er vistnok fra senere bearbejdere, at det meste heraf stammer (Bósasaga med sin usminkede omtale af könslig omgang er dog en undtagelse, men det er sikkert ikke alt oprindeligt).

Hvad de til jættekvinder omskabte kongedøtre angår, har de altid bevaret deres oprindelige sind og sjælsævner og bevidstheden om, hvem de selv er; de hjælper ofte deres befrier under forsøget på at befri dem undertiden mere end godt er; heltens bedrift bliver ofte derved betænkelig forringet.

Alle bor de i klippehuler i afsides ubygder, er klædt i skindkapper, der ikke forskönner dem.

En stor rolle spiller bersærkerne, disse halvjætteagtige og jættebeslægtede skadedyr. Med dem har disse sagaers forfattere ingen som helst medlidenhed. De er så godt som altid de værste vikinger og banditter, tildels udstyrede med overnaturlige ævner og trolddom. De har mærkelige navne, og tilnavne som *járnhauss*, 'jærnhoved', hvorved deres hoved göres ligesom til en usårlig jærn-

klump; med dette afbøder de alle sværdshug — skjolde behøver de altså ikke —, indtil den rette helt med det rette sværd kommer og gör det af med dem på den forsmædeligste måde. De er bravtende, uforskammede, og optræder hyppig som selvgode bejlere til fornemme mænds døtre, men det går dem altid ilde til inderlig fryd for fortæller og tilhører.

Endelig forekommer der i Fas. en stor mængde troldkyndige væsner, galdremænd og sejdkvinder, tildels af den mest æventyrlige og overdrevne art, men ikke alt, hvad de således indeholder, stammer fra de oprindelige forfattere. Navnlig er det Bjarmer og Finner, der altid er troldkyndige og som sådanne bringer heltene i de störste farer. De kan i en håndevending omskabe sig til et hvilket som helst dyr; de farer i luft og hav og smutter som ål ned igennem jorden osv. Til disse væsner kan dværge også regnes; de optræder som ellers som dygtige smede og venlige væsner og som troldkyndige. Virkelige dyr, dog af overnaturlig störrelse og egenskaber (som *blótnaut* og lign.), spiller en rolle foruden æventyrlige uhyrer, som drager, finngálkn og fl., for ikke at tale om gengangere og grumme höjboer.

Ligesom personerne er typiske og stereotype, således er også deres navne lidet ejendommelige og uden særtegnende mangfoldighed. Det er de samme, der atter og atter dukker op. Bortset fra de enkelte virkelige personer (som Hrafnistamændene) har vi dels med eponymiske navne at göre *(Gauti* med *Gautrekr, Nórr, Norðri* i Northumberland osv.), dels med navne, der åbenbart går tilbage til historiske personer, eller med andre ord, det er historiske personers navne, der lånes. Således hedder kongedøtrene i reglen *Ingibjörg* og *Ingigerðr;* det er de fra Olafssagaerne bekendte navne på Olaf Tryggvasons søster og Olaf d. svenskes datter, der jo bægge spillede en stor rolle; den sidste blev gift med den russiske konge, og det er da også særlig i Garderige, man i Fas. træffer navnet. Dette er i en anden henseende vigtigt, hvorom nedenfor. Atter og atter træffes navnene *Hringr, Herrauðr (-røðr),* dette særlig på (gøtske) jarler, *Ása, Æsa, Halfdan, Haraldr, Agnarr, Alfr, Eirikr, Hlöðver, Hrólfr, Grimr* osv. (jfr. navneregistret til Fas.); og disse navne synes ofte at være stedbundne; således hedder kongen i Valland altid *Vilhjálmr,* i England *Ella,* jfr. *Hárekr* i Bjarmeland. Atter her mærkes der bekendte historiske forbilleder. Også andre navne, der forekommer sjældnere eller enkeltvis, beror

åbenbart på historiske, dels også fra bekendte sagnkilder kendte personer som *Angantýr, Atli* (konge), *Dagr* (søkonge), *Haki, Ingjaldr, Ulfr, Björn* (som rådgiver), *Signý* og flere. Enkelte rent symbolske navne (jfr. de eponymiske) findes som *Mjöll, Drífa, Eisa. Eimyrja, Logi, Glóð* (således og ikke *Glöð* skal der læses i Þorst. Vík.), tildels knyttede genealogisk til hinanden. Jættekvinder bærer navne som *Skinnefja, Skellinefja, Arinnefja;* trælle og bersærker hedder *Kolr* osv. Hertil kommer så de forskellige lidet talrige ikke-nordiske navne, der findes i enkelte sagaer. Som man ser, er det ikke specielt islandske navne, der forekommer; navne som *Þorkell, Þorsteinn,* der i Ldn. findes henholdsvis henved 70 og 100 gange, forekommer i Fas. kun 3 og 4 gange. Man har ment, at de hjemlige, mest kendte og brugte navne ikke rigtig passede til disse gamle oldtidshelte; hvorimod de gamle sagn-navne og navne fra de nordiske kongeslægter fandtes passende. Det er tillige en stræben efter at give det hele et så gammelt udseende som muligt, ganske som man søgte at give de indstrøede vers et sådant (se foran s. 140—41). At disse navne beror på forfatterne selv, at de i hvert fald ikke er en arv fra en gammel overlevering, vil yderligere fremgå af det følgende.

Det l a n d o m r å d e, hvor disse sagaer foregår, er overhovedet og i al almindelighed de nordiske lande, blandt disse atter fortrinsvis Norge. Bortset fra sagaer som Rolf krakes og Ragnar lodbrogs saga samt Völsungasaga er de øvrige sagaers hovedpersoner særlig knyttede til Norge og dernæst til Gøtland, hvilket sidste ikke spiller nogen ringe rolle[1]), ganske sikkert på grund af de historiske forhold, der så betydningsfuldt skildres i Olafssagaerne, særlig dog i Olaf d. helliges saga. Dernæst kommer Sverrig (Upsala-egnen) og fremfor alt de baltiske lande, Garderige (Rusland) osv., samt Bjarmeland, der er et slags fabelland med æventyrlig glans, hvis indbyggere er troldkyndige ligesom deres naboer Finnerne (Lapper og Finlændere). Bjarmeland var jo blevet opdaget kort för Island blev bebygget; det er muligt, at nogle af landnamsmændene har ført med sig sagn om det nye land nordost for Norge, der så efterhånden har fået sin nævnte karakter. Ikke desto mindre er det dog atter her senere historiske forbilleder, der

---

[1]) Jfr. *B. Nermans* ovf. anf. bog; han antager at der er meget gøtisk (svensk) sagnstof i flere af sagaerne.

uden tvivl har haft den störste betydning, og blandt dem atter Olaf d. helliges saga, der jo netop fortæller om et farefuldt Bjarmelandstog, hvortil der var knyttet forskellige uhyggelige minder og sagn om trolddom, om rige skatte osv. Navnlig er det Odd »d. vidførle«, Örvar-Oddr, der er sat i forbindelse med Bjarmeland; mindet om Ottar, der opdagede sejlleden derhen, afspejler sig i sagnet om Odd (»Er du hin Odd, der drog til Bjarmeland?« er det stadige spörsmål). men *Boer* har næppe ret i, at Oddr er den samme som den nævnte Ottar. Forfatterne er ikke altid på det rene med de geografiske forhold; de har den forestilling, at man fra Gandvik (Det hvide hav) i Bjarmeland kan sejle lige til Østersøen og dens forgreninger uden at behøve at sejle uden om Norge. Det er Bjarmernes umiddelbare naboskab til Garderige, der har skabt denne forestilling. I øvrigt er de geografiske begreber angående de skandinaviske lande for det meste ganske i orden; i enkelte tilfælde foreligger der fejl, som når »Vifilsø« omtales som liggende udenfor »Ullarakr«, eller når Gøtaelven og egnene i det nordlige Norge i en enkelt saga tænkes temmelig nærved hinanden; et par gange laves der norske stednavne tildels efter kendte navne som *Uppdalir* (jfr. *Updalr* i Trondhjem og navne på *-dalir)*. — Ved Gøtaelven holdes møder og tvekampe efter kendte historiske forbilleder. Sverrigs øvrige egne — foruden de för omtalte — spiller kun en ringe rolle. Man skulde tro, at de vestlige øer og lande på grund af vikingetogene og Islændernes færd dér indtog en meget fremtrædende plads i disse sagaer. Men det er ikke tilfældet. Det er rent undtagelsesvis, at et tog til Orknøerne og England eller Irland omtales; beskrivelsen deraf er uden al værd, og der mærkes her urigtige forestillinger, tildels urigtige navne, ligesom også Irland betragtes som etslags vestligt Bjarmeland, hvor der er troldpak og storartede templer med kostbare uroksehorn (III, 248). Dette hænger sammen med, at sagaerne stammer fra sene tider, da Islændernes egen skibsfart var gået i stå; til vikingetidens Irland og Vesten overhovedet mærkes der aldeles intet; det er atter kongesagaernes skildringer, der har udøvet deres indflydelse, ligesom det f. ex. ses i Hemingsþáttr. Kun spredt eller en enkelt gang nævnes andre lande i Evropa (Spania, Grecia, Húnaland, Sváfa, Valland). Ligeledes Serkland og Indien, hvorfra man på den nemmeste måde og i den störste fart kan komme til f. ex. Sverrig — atter en påvirkning fra de romantiske sagaer.

Nogen egenlig tidsfarve har forfatterne ikke været i stand til at

sætte på deres skildringer; kun er der en stræben efter at komme bort fra deres egen samtid at mærke; og da er det, som antydet, litterære forbilleder i de historiske sagaer, der har påvirket dem, og ad denne vej har de fået ældre tiders begivenheder og tilstande frem i deres sagaer, men ikke de ældste tiders tilstande, som det dog åbenbart, uagtet de undgår nærmere tidsbestemmelser, er deres mening at beskrive; de føler, at de personer og begivenheder, de behandler, ligger forud for Harald hårfagre. Dette ses bl. a. af, at de undertiden gör sagapersonerne til de islandske landnamsmænds forfædre.

Det er af de historiske sagaer klart, hvor lidet man i det 12. og 13. årh. på Island vidste om Nordens historie för 800 eller för Harald hårfagre. Overleveringen når i virkeligheden ikke længere tilbage end omtrent til hans fremtræden, og de ældre digte var forlængst helt gåede til grunde. I de i fornaldarsagaerne fremstillede begivenheder kan man i det hele ikke se eller mærke virkelige historiske tildragelser eller overhovedet noget gammelt og, kunde man med en vis ret tilföje, godt. Den stereotype karakter i alle skildringer er for det første betegnende nok; der er, som bemærket, intet særpræg, intet old- eller urtidsagtigt ved personer eller begivenheder. Den store mængde af handlinger og enkelttræk, der åbenbart er lånte fra de historiske sagaer, viser bedst, hvor fattig overleveringen var, hvis man overhovedet har nogen ret til at tale om en sådan. Dernæst er en mængde motiver hæntet fra folkelige æventyr og andre folkesagn. Og endelig er der endel, der går tilbage til de senere romantiske sagaer, — dette er mulig hidrørende fra senere bearbejdere. Af alle disse bestanddele er disse sagaer lavede, tit og mange gange findes der den mest brogede og löjerlige sammenblanding af alle motiver på et bræt. Af virkelig gamle historiske minder bliver der kun en meget ringe brøkdel tilbage, ofte eller måske oftest kun navnene[1]). Af de i de historiske sagaer så ofte

---

[1]) Som eksempler på historiske sagaers og senere tiders påvirkning kan anføres — foruden hvad der allerede er bemærket —: De belejrede viser kostbarheder på deres borgmure (!), jfr. Sig. Jórs. s. — Ingibjörg på Ullarakr jfr. Óláfss. helg. — Jærnbeslagne skibe jfr. Eriks Jærnbarde. — Oddr i »jordhuset« i Irland jfr. fortællingen om Hjörleif. — Bavner på fjældene jfr. Hák. s. góð. — enkelte træk går tilbage til Egilss. og Vatsd., osv. osv. Der findes en strid om en hest, gave af stodheste, den bestemmelse, at en kongedatter skal sidde i 3 år og vænte på sin bejler. Af

forekommende kritiske bemærkninger og antydninger af ældre tiders tilstande findes der her så godt som ingen. Et enkelt ejendommeligt udslag af en bedre-viden findes, idet en forfatter stolt ytrer: »ti da var man endnu ikke begyndt på at opføre haller i Norge« (I, 316); men dette er kun et enestående eksempel og netop derved undgår det ikke et ironisk skær. Særlig islandske forhold skinner meget lidet igennem (jfr. hvad der foran blev bemærket om navnene.)

Hvad nu sagaernes egenlige indhold angår, er dette, tiltrods for dets typiske ensformighed, dog så rigt på afvekslinger og forbindelser af enkeltheder, at det kun kan skildres i de almindeligste træk.

Det består da for det første i vikingetog, der spiller en hovedrolle. De foretages enten af lyst til at vinde guld og ære eller for at eftersøge forsvundne personer i fjærne lande eller også for at bringe hjælp; endelig foretages bejlerfærd oftest til søs. I reglen er disse tog forbundne med mere eller mindre alvorlige farer, dels fra elementernes side (storm og stride bølger, undertiden opstået ved trolddom), dels fra de professionelle vikingers side. Der leveres kampe af den mest gruopvækkende art. Gærne mødes to vikinger ved øer, eller den ene part lægger til ved et næs, så går man op på land og opdager en flåde på den anden side af næsset; man skynder sig tilbage, bringer guld óg kostbarheder i sikkerhed i land, men fylder skibene med sten og træer; så ror man i natligt mulm og mørke mod fjenden og angriber ham; der opstår så en hæftig kamp med meget mandefald, megen vaden i blod og desl.; der udveksles de drabeligste hug. Kampen ender med den angrebnes fald — ti den angribende er i reglen sagaens helt —, eller han bliver hårdt såret og helbredet, hvorpå han og modparten indgår fostbroderskab, når de bægge er værdige dertil; fostbrødrelaget spiller overhovedet en meget stor rolle i disse sagaer, hvor

---

senere tidstridigheder — endel er allerede anført — kan nævnes, at der etsteds omtales »røg fra en ovn«; — en slæbes »gennem alle gader« i byen; der tales i det hele om befæstede byer, borge og tårne — og der »sættes torv« for de fremmede — kongerne har høge på skuldrene og jager som i de romantiske sagaer. Der tales om »hærsporer«, »låsbuer«, »helpansrede« heste; der rides »i turniment«, ja der tales om en »dromund« i Irlandshav (!) og en enkelt gang fanges isbjörne i Østersøen. Der spilles meget på harpe og andre strængelege, ligesom også fremmede drikke nyttes. En romantisk beskrivelse af våben læses III, 239, osv. osv.

det sikkert atter er historiske forbilleder, der har virket (f. ex. de berömte fostbrødre Tormod og Torgeir); her kan der vistnok findes enkelte træk af det gamle fostbroderskabs beskaffenhed, der ikke findes andre steder. Fostbrødrene følges så trofast ad til nye kampe og støtter hinanden af al kraft. Skibene er altid prægtig udstyrede og næsten altid er der et drageskib i flåden; ofte står ved det første møde en lige så prægtig udstyret mand ved masten. Skibene er undertiden begavede med menneskelig forstand; de adlyder deres ejer og bærer dem trygt gennem skær og brænding. Enkelte af sagaerne består så at sige kun af skildringer af søtog; dette motiv misbruges og udtværes. Rejser og tog til lands forekommer ofte; de er af den æventyrligste art. Man rejser igennem lange og tykke skove, hvor der altid er røvere og stimænd; disse har »en skåle« og guld i hobetal og er selv vilde og grumme, men bliver altid slåede ihjæl. Lige så hyppige er bersærkekampe. Jættedrab efter det samme mønster findes adskillige gange. I reglen er det udmærkede våben, sværd med overnaturlige egenskaber, der spiller en stor rolle; der er giftige sværd, dværgearbejder; der er sværd, der for så vidt er enestående, som de er de eneste, en bersærk eller jætte frygter; det gælder da ikke at lade vedkommende få nys om, at man besidder det rigtige våben. Disse sværd »stanses aldrig i hug«; de kløver fjenden ned til kindtænderne eller lige ned til bæltestedet. Der er overhovedet ingen grænser for, hvad et sådant sværd i en kæmpes hånd kan udrette. I enkelte sagaer findes også vidunderlige pile som våben. Svarende til skibene er heltenes heste; de er prægtige og udholdende; men her mærkes udenlandske forbilleder og lån som hesten Dulcifal (ɔ: Bukefalos) i Ganger-Rolfs saga, der, pudsigt, men betegnende nok, siges at have været af de »dromedariorum« slægt. En stor mængde af togene gælder en kvinde, enten når hun skal vindes af bejleren eller frelses fra jættevold, hvilket undertiden falder sammen med det første. Der er derfor i disse sagaer fuldt op af bryllupper og elskov. Og der er ét, der karakteriserer dem alle i modsætning til slægtsagaerne, nemlig at de elskende altid får hinanden, når blot de har gennemgået den hele række af trængsler, kampe, trolddom og farer. Dette skyldes atter uden tvivl indflydelse fra de fremmede romantiske sagaer og de gamle folkelige æventyr. Det bærer tillige vidne om folkets smag og åndelige tilstand i det 13. og 14. årh.

I vekslingen af motiver udvikles ingen synderlig fantasi eller frodig opfindsomhed. Det er de samme begivenheder, der gentager

sig, de samme ting og da uden særpræg; en enkelt forfatter er så nöjagtig at angive, at en tå eller to hugges af. Af glæden over dette fund gentages det. Også heri ligger en modsætning til slægtsagaerne.

Kristendom og hedenskab spiller overhovedet en ringe rolle i i disse sagaer; naturligvis fordi forfatterne henlægger deres indhold til så gammel en tid. Det er kun enkelte som Nornagestsþ. og Örvar-Oddss., hvor en brydning mellem bægge findes. Derimod tager man fejl, hvis man tror, at disse sagaer indeholder gamle, uforfalskede minder om hedenskabet. Tværtimod. Hvad der heraf forekommer, beror dels kun på efterligninger og genklange af, hvad der findes i de historiske sagaer, dels på urigtige, af uvidenhed opståede forestillinger om hedenskabets væsen og optræden. I kun ganske enkelte tilfælde findes virkelige og da meget afblegede og forvanskede minder om gamle myter. Det samme gælder også de gamle folkesagn; af sådanne er overhovedet meget få ægte eller særlig værdifulde. Til disse få må først og fremmest henregnes den glimrende, ægte folkelig-naive skildring af den mærkelige familje i skoven, som kong Gaute engang traf på. En ejendommelig gærrighed og barnlig smålighed samt de forunderligste forestillinger præger denne familje. Faderen trækker hatten ned for öjnene under Gautes måltid — han kan ikke tåle at se maden forsvinde — og remmene ud af de sko, han forærer ham, og styrter sig endelig af sorg over, hvad han har måttet bortgive, ud over »Ætteklippen« *(Ætternisstapi)* og går glad til Odin; hans ene sön gör det samme, fordi sorte snegle er krøbne over hans guldbarrer, hvorved de er bleven så slidte, at livet for ham bliver uudholdeligt; den anden gör det samme, fordi en spurv har pillet et korn af et aks i hans mark, den tredje endelig, fordi han indbilder sig at have svangret sin søster blot ved at röre hendes kind. Her er en af folkepoesiens ægte guldbarrer, som tidens sorte snegle ikke har kunnet få bugt med [1]).

Til det gamle, men ikke derfor rent nordiske stof kan også høre motivet med den onde stemoder — der i reglen er en jættekvinde—, der vil lokke stesönnen til utugtig elskov og overhovedet er sine stebörn grum; hun forhekser dem (»lægger på dem« en

---

[1]) Af andre gamle minder kan anføres skildringen af hallen i Völs.s (I, 119), *hlunnroð* (I, 260), hasselstængerne (I, 329), den hyppige omtale af herseværdigheden, vikingelove, Gjallandi brú (III, 398); jfr. Hálfss. kap. 4 slutn. og endel andre.

trolddom, *ålög)*, og de må leve så og så længe under trolddommens magt, indtil denne løses og de er frelste. Uden at det forklares, er disse börn selv i stand til at »lægge trolddom på« deres stemødre, der virker lige så kraftig; straffen rammer dem i samme öjeblik, som börnene frelses. Denne trolddom antager undertiden en barok form, så at vi dermed er udover det barnlige folkeæventyrmotiv.

Af andre motiver, der enkelte gange forekommer, og som tildels er hæntede fra æventyrene, kan endnu nævnes: en faders råd til sin sön, drömme (meget hyppige), anvendelsen af sövntorn, drikkenblod for at få flere kræfter, stormbælge (der bevirker storm og frost), horn (som Rolands), løfteaflæggelser, væddemål mellem hirdmænd, fremsynte fostermødre, selvfortælling om liv og lævned osv. Motiver, som genfindes i den danske folkevise, er svalen, der lader et silketørklæde falde ned i et bestemt öjemed, guldringen under boven på et dyr. Ganske unordisk og meget sen, men også temmelig enestående, er omtalen af en gilding som kvindevogter (Bósas.).

Det følger af sig selv, at der på et område som dette ingen grænser er for, hvad man kunde tillade sig i retning af det usandsynlige. Man sætter sig ganske udover tid og sted, udover alt hvad der er menneskeligt for hvert öjeblik at havne i det usandsynlige, umulige, barokke, fantastiske. Ingen spörger om eller har lov til at spörge om, hvorledes dette eller hint kan være gået til, hvorledes en mand kan finde en guldring på havsens bund mange år efter, at den er kastet i vandet, hvorledes Sigmund lever 10 år i en höj uden at göre noget forsøg på at komme bort; en kvinde med et alen-bredt ansigt, et gribbeæg med guldbogstaver og lign. — alt tages med troens ærlige öjne; langt borte erfarer man, hvad der foregår i fjærne egne, og kan indfinde sig i rette öjeblik til hjælp, osv. osv. Man ser, at den kritiske sans, som var så vågen i det 12. årh., nu har fået sig en sövntorn. Man ser tillige, at fantasien er temmelig töjlesløs, men til gengæld lidet rig eller opfindsom, som den hos Islænderne altid har vist sig at være det. Ensformigheden m. h. t. indholdet er overalt fremtrædende, og den er det ikke mindre m. h. t. stilen.

F r e m s t i l l i n g, sammensætning og s t i l er i det hele ret simpel og naturligvis efterligning af den historiske sagas. Dog har stilen gennemgående noget andet og yngre præg end i hin. Ikke alene er den ligesom mere kunstløs — en stil-k u n s t er der her overhovedet ikke tale om —, men de samme vendinger, de samme

sætninger, de samme beskrivelser forekommer atter og atter, ikke mindst i skildringen af kampe og hug og lign. Sagaerne bliver derfor noget trættende at læse i længden, men de oplives noget ved de ofte friske vers. Der findes mange gange en vel rigelig anvendelse af bogstavrimende ord og udtryk; præsens hist. bruges meget gærne; yngre ord og talemåder findes ikke sjælden, men endel heraf stammer ganske vist fra afskrivere og bearbejdere; de må altså ikke lægges til grund for bedömmelsen af sagaen eller dens alder. Ordsprog findes forholdsvis sjælden i det hele, og det er da særlige sagaer, der anfører dem fortrinsvis; de er i enkelte tilfælde hæntede fra de historiske sagaer [1]). Almueagtig stil med lavere skældsord og ufine, tildels uhøviske udtryk, åbenbart for at göre fremstillingen mere drastisk og vistnok også morsom, findes enkelte gange [2]), men sikkert stammer heller ikke alt dette fra de oprindelige forfattere. Det er den samme smag, man finder i rimerne hist og her. Der er således den forskel på indhold og fremstilling med stil, at medens hint søges gjort så gammeldags som muligt, hvorved man særlig har gjort studier i Olafssagaerne, der netop var så udbredte på Island i den sidste halvdel af det 13. årh. og derefter, har man umulig eller kun med stor vanskelighed kunnet løsrive sig fra det medfødte talesprog eller den farve, der nu havde lagt sig over den skriftlige fremstilling, og som så godt kendes fra tidligere behandlede sagaværker; der var opstået en sprog- og stilform, der godt kan betegnes som efterklassisk.

Selve sammensætningen er, som sagt, simpel og i det hele sagamæssig. Forfatterne vidste meget godt, hvorledes en saga burde indrettes, hvorledes de enkelte begivenheder skulde forholde sig til hinanden, med andre ord, de havde et udpræget blik for årsagssammenhængen; begivenhederne udvikler sig i reglen med en logisk naturlighed og indre nødvendighed. Kun sjælden falder sagaerne i lidet sammenhængende afsnit (som f. ex. Rolf krakes saga). De er i reglen kun ét slægtleds historie med en eller to hovedpersoner; dog findes der undertiden også en forfædrehistorie af större eller ringere udstrækning. Et par gange findes sagaer, der fortsætter hinanden (Þorst.—Friðþj.; Ketill—Grímr—Örvar-Oddr) uden dog

---

1) Således er der ingen tvivl om, at det er Ól. helg. k. 176 II, 405—6, der er forbillede for Friðþj. s. 20, jfr. 49—50. Fra Egilss. s. 119 er ordsproget i Ket. hæng. (II, 115) hæntet. Man læse bægge steder i sammenhæng.

2) Bortset fra den berygtede Bósasaga, hvor dog meget hidrører fra bearbejdere.

at udgöre én saga. Selvfølgelig findes ujævnheder og urimeligheder eller dårlig begrundede enkeltheder. Dette var uundgåeligt hos ikke större kunstnere, end forfatterne viser sig at have været. At der indstrøs vers og digte, er jo en efterligning af de historiske sagaer.

Hvad forfatterne og disses hjem angår, er bægge dele meget vanskelige at bestemme. Forfatterne har mindre lejlighed til at røbe sig her end ellers. At de enkelte kristelig-farvede sagaer hidrører fra gejstlige, er klart. I det hele og store kunde man antage, at både læg og lærd har været beskæftiget med disse sagaers dannelse, således som det ses, at tilfældet var med de 1119 fortalte sagaer; her var det en bonde og en præst, der var forfatterne. Der er ingen grund til at tiltro den islandske gejstlighed i det 13. årh. nogen følelse af, at det ikke passede sig for den at forfatte denslags sagaer; så folkelig var den og blev den ved med at være.

Hvad sagaernes tilblivelsessted angår, gives der noget bestemtere antydninger. Ganske vist indeholder de selv lidet eller intet til bestemmelsen heraf; man er henvist til at drage slutninger af andre omstændigheder. Enkelte af disse sagaer (f. ex. de om Hrafnistamændene, Half osv.) er særlig knyttede til visse (norsk-)islandske slægter på en sådan måde, at det bliver rimeligst, at de er forfattede i disses hjemstavn. Alle sådanne fingerpeg leder tanken hen på det vestlige og sydvestlige Island, netop de dele af landet, hvor de fleste og bedste sagaer i øvrigt er skrevne. Hermed stemmer på de bedste den omstændighed, at så godt som alle skindbøger, hvori de findes, og hvorom man ved besked, stammer, så vidt skönnes kan, fra de nævnte landsdele. Men Nordlandets sagaegne har vel også en andel i dem.

Alt i alt kan disse sagaer ikke i nogen henseende måle sig med den ældre sagalitteratur; de er kun efterligninger deraf, og en god del af deres stof går tilbage dertil eller har sin rod deri. Så snart man erkender, at de ikke har opbevaret noget synderlig gammelt af betydning, men for det meste kun æventyrmotiver og enkelte træk af folketroen, således som disse levede i det 13. årh., forringes deres kulturhistoriske betydning, og dog er det denne, der giver dem deres egenlige værdi. Dr. *Rosenbergs* dom over dem træffer så nogenlunde det rigtige (Nordb. Aandsliv II, 285—86). Det behøver ikke nærmere at formuleres, i hvor höj en grad man må være forsigtig med at betragte disse sagaer som kilder, også på det rent kulturhistoriske område, og, der kan tilföjes, det folkloristiske med.

Det vil være hensigtsmæssigt at dele disse sagaer i klasser;

først er der de sagaer, der kan antages at have bevaret historiske træk og som er knyttede til Norge, dernæst de, der foregår i Norge, men er opdigtede; så kommer de, der angår Danmark, og endelig de, der behandler ikke-nordiske æmner[1]).

A. Sagaer vedrørende historiske personer i Norge.

Her træffes først et par sagaer, vedrørende Rogaland og Hörðaland.

1. Hálfssaga eller Sagan af Hálfi ok Hálfsrekkum. Denne saga findes i Det kgl. bibl., gml. kgl. saml. 2845, 4° (mbr.); udgiven i Fas. II og *Bugges* Norröne sagaer af sagnhistorisk indhold samt af *A. le Roy Andrews* i Sagabibliothek 14. — Sagaen begynder med kong Alrek på Alreksstad, en eponymkonge, der ved Odins hjælp ægter en Geirhild; deres sön er Víkarr, der ved moderens ubesindige løfte bliver Odins ejendom. Víkarr har strid med kong Jösurr, der havde fældet hans fader, men de forliges. Jösurs sön var Hjörr, og hans sön Hjörleif den kvindekære, der bl. a. drog til Bjarmeland. Der fortælles ikke uinteressant om en strid mellem ham og en dansk konge Hreiðarr, samt hans forhold til hustruerne Æsa og Hild. Med den sidste har han sönnerne Hjörolf og Half (hvilket sidste navn er at opfatte som *Há-alf* ɔ: Alf d. höje)[2]). Resten af sagaen handler om Half og hans kæmper. Der har uden tvivl eksisteret sagn om denne oldtidskonge, hvis historiske tilværelse må betragtes som utvivlsom, men sagaens forf. har ikke vidst meget af positive bedrifter eller handlinger at berette. Bortset fra de almindelige vikingelove (k. 10), der sikkert vilkårlig er knyttede til Half, fortælles kun, hvorledes Half og de fleste af hans kæmper omkom ved svig af hans stefader, Asmund. To af kæmperne beholdt livet, hvoraf Hrokr d. svarte hævnede sin konge. Halfs sön var kong Hjörr på Hördaland, fader til de islandske landnamsmænd Hamund og Geirmund (jfr. foran s. 722); med om-

[1]) Om disse sagaer kan i det hele henvises til *P. E. Müllers* Sagabibliothek II, hvor der findes en mærkelig sund bedömmelse af dem. Jfr. Sturl., Proll. § 34 og *A. Olrik:* Sakse I—II, samt indledningerne til de nyere særudgaver.

[2]) Andre forklarer navnet som ens med *Höð-alfr.*

talen af dem slutter sagaen. — Der findes i denne saga utvivlsomme historiske minder [1]), skönt lidet fyldige og blandede med forskellige folkesagn og æventyrmotiver (fjældet, der pludselig stiger op af havet — havmanden osv.). Der er gamle ægte mytiske træk (Odins optræden) og der findes et eksempel på den urgamle straf over utro hustruer (drukning i et morads). Af yngre oprindelse er derimod dyrejagten og omtalen af nøddeskoven (k. 16). I sagaen nævnes den Sölve Högnason, der også omtales af Snorre i Yngl. k. 31, men der er ikke tale om indbyrdes slægtskab mellem Yngl. og sagaen. De forannævnte sagnpersoner Vatnarr, Snjallr og Hjaldr antydes også. Sagaoverleveringens höje alder antydes derved, at der i slutningen af kap. 2 henvises til en beretning af landnamsmanden Finnr på Akranes [2]). I slutn. af kap. 8 anføres Reyknesingernes slægt og i k. 17 slutn. Geirmunds og Hamunds efterkommere. Alt dette henviser sagaen til Vestlandet og rimeligvis til egnene ved Akranes. Det sidste kapitel svarer i indhold til Landnáma k. 112 (86), men der er ingen direkte forbindelse mellem de to kilder [3]); jfr. ovf. l. c. og Landn. 1900 s. XLVIII—XLIX. Sagaen er ældre end Geirmundarþ., der citerer »Hrok den svartes saga«, der uden tvivl er identisk med vor Hálfssaga. *Andrews* mener at kunne påvise, at sagaen i dens nuværende form beror på en ældre form af den fra tiden o. 1230—50, (dette eftersom Landn. — efter hans ret tvivlsomme antagelse — har lånt fra sagaens ældre form), og at de længere digte ikke har stået i denne, men er tilföjede i den yngre bearbejdelse. Dette er ret sandsynligt, men Andrews' kronologiske bestemmelser for sagaens udvikling og digtenes tilblivelse er meget svage [4]). Sagaens sammensætning og fortællemåde er i det hele god, skönt den falder især i den første del noget fra hinanden i afsnit. Den hører til de få sagaer, der omfatter flere slægtled. Sproget og stilen er ret god.

Endelig bemærkes, at det færøske digt Álvur kongur beror på sagaen [5]).

---

1) Jfr. *P. A. Munch,* N. F. H. I, 1, 294—310.

2) Se herom Andrews, indledn. s. 11.

3) Andrews antager dog, at Landn. har nyttet sagaen i dens ældre form.

4) Det bemærkes, at vers 2 er i grunden det samme som det i Ragnarss. (Fas. I, 298—99); det er altså temlig gammelt og gör indtryk af at være nok så oprindeligt i Halfssaga.

5) Sagen er udførlig behandlet af Andrews.

2. Hrómundar saga Greipssonar. Som ovenfor bemærket blev en saga om Hromund forfattet af bonden Hrólfr og fremsagt ved brylluppet på Reykjaholar (1119). Det ses, at den har bestået af 3 hovedafsnit eller begivenheder, en kamp med vikingen Hröngviðr, en anden med Olaf lidsmannakonge, samt Tráins höjbrud og kampen med höjboen[1]). *Andrews* har villet betvivle, at sagaen, som den kendes fra rimerne, går tilbage til Hrolfs saga eller er identisk med denne, idet han tvivler om Sturlungabemærkningens ægthed. Det kan naturligvis ikke bevises, at sagaen er identisk med Hrolfs; jeg for mit vedkommende finder dog ingen grund til at underkende bemærkningens ægthed og rigtighed og tror, at sagaen i alt væsenligt er Hrolfs. Andrews har også søgt at udrede kilderne for de enkelte motiver, men der er meget hypotetisk heri og usikkert. Selve sagaen skulde efter ham ikke være ældre end fra den sidste halvdel af det 13. årh. Hromund er uden tvivl en historisk person. I Ldn. (k. 6) siges Björnolf og Hroald at have været sönner af Hromund Greipsson, hvis hjem snarest må have været Telemarken; Björnolf var Ingolfs bedstefader. Herefter skulde Hromund have levet i den første halvdel af det 8. årh., altså i så gammel en tid, at der let kunde danne sig sagn om ham og æventyrlige begivenheder knyttes til ham. Men alt, hvad der knyttedes til ham i det 12. og 13. årh., er digt og ikke gammel overlevering. Tværtimod får man her syn for sagn om, hvorledes vidtforskellige motiver og sagnelementer sattes sammen og knyttedes til en enkelt person[2]). Hromund er i sagaen en dattersön af Hrokr d. svarte (jfr. Hálfssaga). — Den oprindelige saga er gået tabt, men bevaret i rimerne om ham (Griplur, udg. i Rimnasafn I); efter dem er den nuværende saga (udg. i Fas. II) i AM 601 b, 4° m. fl. ligefrem lavet[3]). Hvad der giver sagaen en særlig betydning er afsnittet om kampen med bersærken Hröngvid, hvis broder er Helge d. frökne. Denne Helge har en frille, Kára; det er forlængst set, at heri ligger en antydning af sagnet om Helge Haddingjaskate og valkyrjen Kára (med digtet Káruljóð[4]), men i en meget afbleget og misopfattet form; det ophöjede valkyrjeforhold er blevet til et al-

1) Jfr. *A. le Roy Andrews:* The Hrómundarsaga Gripssonar i Mod. Philol. VIII nr. 4, IX nr. 3, og X nr. 4 (1911—13). *Kölbing:* Beiträge osv. 1876.

2) Se herom *Andrews'* afhdl.

3) Således også *Andrews,* der antager, at sagaen er lavet efter rimerne, som de engang forefandtes i AM 603, 4°.

4) Omtalt i codex reg. af den ældre Edda.

mindeligt frilleforhold og frillen opfattes som etslags heks. Også det herhen hørende sagn om Blind den bölvise genfindes her. Men hele dette sagn har oprindelig intet med Hrómund at göre. Nærbeslægtet med valkyrjemotivet er Hrómunds og kongedatteren Svanhvides elskov, der er könt skildret. Alt i alt har denne saga hørt til de interessanteste »oldsagaer«.

Anm. Til de nævnte sagaer har måske sluttet sig en saga, der nævnes i Ldn. k. 160 (129) *saga Bǫðmóðs gerpis ok Grímólfs* (eller *B., Gerpis ok Grímólfs* Grettiss. s. 20), skönt den tilhører en noget senere tid; men sagaen er forlængst tabt.

3. Gjafarefssaga ok Gautreks konungs[1]) er særlig knyttet til Rogalandsøerne og Gøtland. Den findes i to bearbejdelser, en længere og en kortere i AM 152, fol. (mbr.), 590 b-c, 4° (pap.) og 194 c, fol., der bægge vistnok er skrevne efter en gammel membran. Udg. i Fas. III og særskilt af Ranisch i Palæstra XI (1900) med en udførlig og dygtig indledning[2]). — Sagaen er, som den foreligger i den ene række af hdskrr., løst sammenstykket af forskellige afsnit, hvoraf det første handler om kong Gaute i Vester-Gøtland, der engang på jagten for vild i skoven og traf den mærkelige familje, som ovf. (s. 796) er omtalt. Med datteren Snotra får han sönnen Gautrekr, der bliver en vældig konge efter sin fader. Herpå følger et afsnit om Fridtjofs efterkommere, hvis navne alle ender på *-þjófr,* og deres strid med Víkar, en sön af Harald den egdske (fra Agðir); hertil knyttes så atter de to Starkad'er, samt sagnet om den yngre Starkad og Odin-Hrosshársgrane og Tor. Det ender med at Starkad mod sin vilje bliver Víkars banemand. Herefter fortælles igen om Gautrek og den gærrige Nere jarl på Oplandene (jfr. Ol. helg. Hkr. II, 44?) samt om Gave-Ræv Rennesson, den barnligt tillidsfulde og elskværdige bondesön, der giver Nere gaver, som denne i sin gærrighed lader kong Gautrek og andre betale; forholdet mellem Ræv og Nere er meget morsomt skildret[3]). Ved Neres råd og hjælp ender det med, at Ræv får Gautreks datter til ægte og bliver jarl, men dør tidlig. — Denne saga er den, der indeholder de

[1]) *Gjafarefssaga* kaldes sagaen i dens slutning.

[2]) Jfr. *Hollander:* The relative age of the Gautrekssaga osv. i Arkiv XXIX.

[3]) Gave-Ræv nævnes også hos Saxo; jfr. herom *A. Olrik* II, 137—38; for mig er der ingen tvivl om, at den isl. saga er langt mere ægte end fremstillingen hos Saxo, der vistnok egenmægtig har ændret det af ham modtagne og ufuldstændige sagn.

fleste gamle sagnminder. Både sagnet om kong Gaute og Nere jarl og om Gave-Ræv er ældgammelt og upåtvivlelig kommet til Island med landnamsmændene.

Det første og tredje afsnit hører oprindelig sammen. Derimod falder det andet helt udenfor det øvrige, og det mangler ganske i den kortere saga (AM 194 c, fol.). Det er blevet indsat simpelthen fordi Nere jarl dér findes gjort til en sön af Víkar, hvilket dog formentlig kun er en yngre tilknytning. Afsnittet er oprindelig en lille saga for sig [1]. Dets hovedperson, Víkarr, synes ikke at have noget tilfælles med Hálfssagas Víkarr. Men afsnittet er i sagnhistorisk henseende höjst interessant og mærkeligt og minder en del om Starkadsagnet hos Saxo. Hvad der i begyndelsen af Hervarars. siges om Starkad, synes nærmest at gå tilbage til denne saga om Víkarr. Her sættes Starkad i forbindelse med de svenske konger, brødrene Erik og Alrek, Agnes sönner (Ynglingas. k. 20), hvad der uden tvivl er forfatterens eget påfund.

Gjafarefssaga er i det hele gammel og indeholder udmærkede personskildringer og er overhovedet i höj grad sagnpoetisk. At den er ældre end o. 1300 er givet, først og fremmest fordi den efter alt at dömme har stået i skindhdskr. fra o. 1300 (jfr. under Hrólfss. Gautr.) og dernæst fordi den forudsættes ved Hauksbogens Hervararsaga. Dens forfatter er ikke ganske kyndig i Norges geografi; han tror (k. 9), at man fra Rennesø rejser »øst over Jæderen« til Oplandene. Englands konge hedder naturligvis Ella; han besøges af Ræv og er samtidig med Rolf krake. Sagaens stil er i det hele god. Således indtager den en første rangs plads blandt fornaldarsagaerne. — Når der i slutningen af sagaen henvises til Hrolf Gautrekssons saga som en del af »denne« saga, er dette sikkert ikke oprindeligt, og det er ikke sikkert, at sagaen, som Ranisch vil, er forfattet for at skulle danne en indledning til den sidstnævnte saga [2]. Ranisch antager, at sagaen er knyttet til Helge magres slægt, hvad der dog er meget usikkert.

4—7. Sagaer om Hrafnistamændene.

Ifølge Egilssaga var Kveldulf en sön af Hallbera, der var datter af Ulf den oarge og søster til Hallbjörn halvtrold i Hrafnista,

---

[1]) Det er her, at den russiske fyrste Sisarr forekommer, der kæmper med Víkar. Jfr. *A. Olrik* i Festskr. til V. Thomsen s. 127—28; *Heinzel:* Hervarars. s. 87.

[2]) *Hollander* bestrider også den opfattelse.

faderen til Ketill hœingr; fremdeles nævnes dér en Helga og en Hrafnhildr som Ketils døtre; Hrafnhilds sön var den yngre Ketill hœingr, der udvandrede til Island. Endelig nævnes også dér Grímr loddenkind, der siges at have givet Torolf Kveldulfsson sværdet Dragvandil: dette siges Ketill (d. ældre) at have ejet og benyttet til holmgang. Omtrent det samme genfindes i Ldn. Man har altså her oplysninger om den historiske Hrafnistaslægt i det 8. og 9. årh., hvor de samme navne genfindes som i de pågældende fornaldarsagaer. Hertil kommer den i Ldn. givne oplysning, at landnamsmanden Án rauðfeldr var en sön af Grim loddenkind og Helga, en datter af Án bogsveigir. Alt fører således tilbage til de sidste tider för Islands bebyggelse og Harald hårfagre. Intet under, at gamle minder om den berömte slægt længe kunde leve hos deres efterkommere. Jfr. *Munch:* N. F. H. I, 1, 329—31.

(4). Ketils saga hœings findes i AM 343 a, 471, 4° (mbr.); udg. i Fas. II. Sagaen begynder med et slægtregister, der er identisk med Egilssagas. Ketill er »kulbider (askefis) og ligger i ildhuset, men tager sig sammen og aflægger, særlig efter at være bleven ægget af faderen, en kraftprøve, der minder om Storolf og Orm, der jo var hans slægtninge, og som mulig er lånt fra beretningerne om dem. Hvad der ellers fortælles om Ketill er, at han hævner sig på en, der spotter ham, dræber en flyvende drage og får i anledning deraf sit tilnavn, drager på fiskeri til nordlige egne under to uår og kommer i berøring med jætter. Med jættedatteren Hrafnhild får han sönnen Grimr; med sin ægtehustru Sigrid Bårdsdatter har han datteren Hrafnhild; for datterens skyld kæmper han med to bejlere. Han kæmper også med jætter og Finnekongen Gusir (Saxos Cuso) og fratager ham sværdet Dragvandil og de berömte pile. I øvrigt er de fleste motiver lånte andensteds fra; endel beror på Egilss., Ormsþ. og Örvar-Oddss. (særlig navne); uårene er en afspejling af Eyvind skaldespillers tid (Hkr.) [1]. Hvorvidt sagaen haves i dens oprindelige form, er vanskeligt at sige. Endel deri kunde se ud som senere indskud. Da den forudsætter Ormsþ., er den ikke ældre end fra omtr. 1300. Ret meget yngre er den heller ikke. Formodenlig er sagaen forfattet i Borgarfjordsegnen.

---

[1]) Hvad der fortælles om stimanden Sóte og Ketill (k. 5) minder stærkt om Tor og Skrymer i Gylfaginning, og hvad der berettes om Ketill på höjen (sst.) om Starkad i frostvejret hos Saxo.

(5). Gríms saga loðinkinna findes i de samme håndskrifter som Ketilss. og danner egenlig en ligefrem fortsættelse deraf og er udgiven sst. — Grímr frir til Lopthœna, en hersedatter fra Viken, men 7 nætter för brylluppet forsvinder hun. Der fortælles så, hvorledes hun eftersøgtes og genfandtes i jættevold; en ond stemoder er med i spillet. Også i denne saga forekommer uår, og hovedpersonen rejser til Norges nordvestligste egne. Grim har her en strid om en hval (et isl. motiv). Grímr får med Lopthœna datteren Brynhild, for hvis skyld også han kæmper med en bejler — ligesom faderen i sin tid. I kap. 3 omtales de fra Egilss. kendte personer, Torkel jarl og hans sön Ketill d. yngre, »der indebrændte Hildiridssönnerne« (hæntet fra Ldn.), samt flere andre historiske personer; i slutningen nævnes Örvar-Oddr som Gríms sön, uagtet Oddr allerede i k. 3 er nævnet og det på en ejendommelig måde; det hedder om Asmund, at han var »fostbroder til Oddr d. vidförle, der var med Sigurd Ring på Bråvold«, men denne sætning er vistnok kun et yngre indskud efter Sögubrot k. 8. Sagaen er rimeligvis noget yngre end Ketilss. og vistnok fra beg. af 14. årh.

(6). Örvar-Oddssaga. Den findes i Sth. 7, 4°, mbr. fra første fjærdedel af 14. årh., AM 344 a, 343, 4°); efter disse (og flere) er den kritisk udg. af *R. Boer,* Leyden 1888, (og i Sagabibliothek 1892), samt i Fas. II. Sagaen er i yngre håndskrifter stærkt bearbejdet og udvidet med æventyr og udmalinger (jættehistorier og lign.), hvor man meget lærerigt kan iagttage, hvorledes det ene lag ligesom föjes til efter det andet. Herom kan henvises til Boers udgave, der i det hele rigtig har bedömt det hele forhold. Sth. hds. er det, der utvivlsomt har bevaret den oprindelige form bedst, uagtet teksten dog også her har modtaget nogle ændringer [1]).

Örvar-Odd er en sön af Grim loddenkind og Lopthœna (jfr. ovf.); han fødes på Berurjóðr på Jæderen (nu Berliud) hos bonden Ingjaldr, der tager ham til opfostring, og Odd bliver hans söns, Asmunds, fostbroder. Engang kom en völve til Ingjald og spåde folk, men fostbrødrene vilde ikke have noget med hende at göre og mishandlede hende, og hun spår dem ilde; hesten Fakse skal

1) Interpolationer f. ex. er 7_{20-22}, 27_{10} ff. (fra Hkr.; jfr. *Boer:* fortalen s. XXIV), 39—41, 43_{5} ff., 47_{6} ff. osv., foruden episoden s. 121—31[3]. — Om forholdet mellem Ö. O. s. og Máguss. se *Boers* og *Cederschiölds* artikler i Arkiv IX. Jfr. også *Boers* afh. sst. VIII.

volde Odds død; for at forebygge dette slår fostbrødrene hesten i hjæl og graver den ned i en dyb grav; ikke desto mindre går spådommen, rigtignok på en noget hårtrukken måde, i opfyldelse, og Oddr dør på Berurjóðr, som han i sin höje alderdom, båren af den smukke menneskelige følelse for barndomshjemmet, vilde gense. Indenfor denne skæbne-ramme ordnes nu Odds bedrifter [1]), der er både mange og store og udføres på forskellige steder (jfr. Odds tilnavn: »den vidförle«). Først og fremmest er det dog den første, Bjarmelandsrejsen, der giver ham hans egenlige berömmelse; det øvrige indhold består af en række søtog og kampe med vikinger og bersærker, af hvilke særlig mærkes kampen med Hjalmarr den modige, hvis fostbroder han bliver, og sammen med hvem han kæmper med Angantyr og dennes 11 brødre; denne episode mangler i Sth., men den har, som Boer har påvist, stået i den oprindelige saga. Dernæst finder Odd en særlig modstander i den overmenneskelige Ögmund Eytjovsbane, der er ligesom en menneskeliggørelse af den forfølgende og fremaddrivende skæbnedæmon. Stadig dukker han pludselig op for så at forsvinde og atter at eftersøges. Odd kommer til Irland, vinder en kongedatter og får en skjorte, der gör ham usårlig; han rejser til Syden, ja, helt til Jordan og døbes. Endelig kommer han til kong Herröd i Hunaland og gör krigstog til Bjálkaland (et russisk land) for at vinde kongens datter Silkisif; efter hans død bliver han konge. — Her er så at sige alle æventyrmotiver samlede, og det er ikke frit for, at det bliver lidt for meget. Hvad Odd selv angår, er han uden tvivl en gammel sagnperson, måske endog en historisk person, skönt jeg på ingen måde med *Boer* kan antage, at han er identisk med kong Alfreds hjemmelsmand, Bjarmelandsfareren Othere (Óttarr), men der kan være overført på Odd, hvad der fortaltes om Ottar. Der er heller ingen tvivl om, at Odds genealogiske tilknytning til Hrafnistamændene er vilkårlig. Snarere er han oprunden på selve Jæderen, og »Jathricus« kaldes han hos Saxo (jfr. *Oddr af Jaðri*), skönt dette dog ikke behøver at have nogen videre betydning. Det er også muligt, at *Oddr af Jaðri* og *Örvar-Oddr* [2]) er to forskellige sagnpersoner. Sagaen er ret underholdende skreven og stammer fra det 13. årh.s sidste halvdel; her er Sth. hdskr. bestemmende.

---

1) Jfr. *Boers* indledn. i Sagabibl. § 1.

2) Således hedder det altid, uagtet sagaen taler om 3 pile; oprindelig har der vist kun været tale om én.

Man skulde tro, at Grímss. var forfattet for at få sagarækken fuldstændig, men forf. til Ketilss. har dog næppe kendt Örv.-Oddss., da sagaen lader Grim få pilene af Guse[1]) (Ketilss. anderledes). Der er flere vers i sagaen (se foran s. 144, 147, 149—50, 155—56), deriblandt Odds Ævidrápa (rettere: *kviða),* der er ældre end sagaen (jfr. ovf. 150—51); den findes ved sagaens slutning, men forf. har i teksten optaget nogle vers derfra. — Som person er Odd ikke den rå, skånselsløse viking, som så mange andre; det er ikke for intet, at forf. lader ham tilsidst blive kristen; han vil fra først af ikke tro på Odin, ikke blote, intet have med sejdkvinder at skaffe; han vil skåne de svagere som f. ex. værgeløse kvinder. Men mod trolde, uvætter, bersærker og denslags væsner er han uforsonlig til sine dages ende. Sagaens sammensætning er i det hele god og fast, når man ser bort fra de senere bearbejdelsers indskud. Historiske forbilleder og lån findes flere steder (særlig beror Bjarmelandsrejsen på Hkr. m. m.), og det er let at se, at der ikke er tale om nogen sammenhængende oldoverlevering. Når Boer derfor mener, at den islandske forf. har »kun kunnet samle de mundtlige traditioner« om Odd på Hálogaland, hvor sådanne skal være blevne uddannede, kan dette kun bero på et fejlsyn på fornaldarsagaerne overhovedet. Med Norge har Örv.-Oddss. litterært intet som helst at göre. Hele dens indhold er de almindelige, tildels efter litterære mønstre dannede sagn og æventyr, som den skriftlige forf. har samlet og flokket om Odd. Har der været gamle overleveringer om ham, har de været meget indholdsfattige, ja, vistnok blot bestående af sagnet om hans fødsel og død og Bjarmelandsrejsen, og de kunde lige så godt leve på Island som i Norge.

At eftergå de enkelte motiver er ikke hensigten her. Kun skal bemærkes, at der ikke findes nogen grund til her at antage indblanding af fremmede sagntræk f. ex. fra Odyssevssagnet. Det er også höjst usandsynligt, at Jólfr, der giver Odd stenpilene, er Odin — som Boer og Detter mener —; dette navn er = *Jó-olfr* og kan intet have med Odinsnavnet *Jölf-uðr* at göre. Angående *Bjálkaland* og eponymen *Alfr bjálki* henvises til Boer i Arkiv VIII. Af særlig vigtighed er sagaens forhold til Hervarar-saga, hvor Odd- og Hjalmar-episoden også findes[2]). I Hauksbogens bearbejdelse af Herv. k. 3 henvises der ligefrem til Örv.-Oddss., og hvad

[1]) I AM 344 a er dette ændret efter Ketilss.

[2]) Jfr. *Boer,* indledn. til udg. i Sagabibl., *Heinzel:* Ueber die Herv.

der dér findes, er ligefrem et udtog af vor saga; derom er der ingen tvivl. Hvad derimod den anden bearbejdelse af Herv. angår, er den en selvstændig optegnelse og står ikke i nogen ligefrem forbindelse med Hauksb.[1]). Den er også uden ligefrem forbindelse med Örv.-Oddss.; bægges beretninger går åbenbart tilbage til samme grundfremstilling, hvortil også versene var knyttede. Hovedforskellen er, at i Örv.-Oddss. er Samsøkampen ikke en følge af Angantys bejlen til kongedatteren Ingibjörg, men dette er sikkert uoprindeligt; for så vidt er dens fremstilling mindre rigtig. Havde vi Sth. hdskr. fuldstændigere, vilde sagen måske få et andet udseende. — Efter alt at dömme er Örv.-Oddss. en af de tidligst nedskrevne fornaldarsagaer, og den har været meget yndet på Island.

(7). Ánssaga. Findes i AM 343, 340, 4°; udg. i Fas. II. Hovedpersonen, Án bogsveigir (Saxos Ano sagittarius) nævnes, som bemærket, i Ldn. som fader til Helga; en anden datter af ham var Mjöll, Ketill raums hustru (sst. k. 179/145); derimod har den An skyti, der nævnes blandt kæmperne på Ormen, intet med vor An at göre. I øvrigt er sagaen om An ganske uhistorisk. Den hensætter os til fylkeskongernes tid; desuagtet lader den An af en sådan blive gjort fredløs over hele Norge(!). Hovedindholdet er Ans strid med den naumdalske konge Ingjald Olafsson, hos hvem han en tid opholdt sig og til hvem hans broder Þórir þegn særlig var knyttet; Ingjald er en slet mand (jfr. *Ingjaldr* illráði), der bekæmper sine to halvbrødre og dræber Þórir. An var vokset op som etslags skumpelskud, stor og sværlemmet; der blev et lignende forhold mellem ham og broderen som mellem Egill og Torolf i Egilss., mellem Hreiðarr heimske og hans broder. An bliver atter og atter efterstræbt af Ingjald, men undgår alle farer ved sin kløgt og udholdenhed, og lader endelig en sön af sig, Tore háleggr, dræbe kong Ingjald[2]). Denne sön havde han fået med bondedatteren Drifa (jfr. foran s. 145); om ham og hende som også om An og hirdmanden Ketill fortælles der meget morsomt. An blev gift med en rig enke Jórunn, og det ender med, at han drager hjem til Hrafnista for der at tage sit fædreneodel i besiddelse. Sagaen er

[1]) Jfr. indledn. til denne s. XCIII.

[2]) Det antydes, at Tore skal ægte Ingjalds søster Ása, og det siger rimerne om ham udtrykkelig.

fortræffelig skreven og meget underholdende; der er ikke nogen synderlig ophobning af motiver. En gammel talemåde: »her er der svært meget med »ånegang« (ɔ: færden af svære, fordægtige personer)« sættes i sagaen i forbindelse med An. Rimerne om An forudsætter omtrent sagaen i samme form som den, vi nu har (jfr. *Kölbing:* Beiträge osv.); det er mod slutningen, at der findes et par afvigelser. Sagaen er ikke yngre end fra o. 1300.

8—9. Sagaer fra Sogn. Det er de to sagaer om hersen Torstein Vikingsson og Fridtjof den frökne, der her er tale om. De danner fortsættelse af hinanden, men de er dog höjst ulige og af forskellige forfattere. Jfr. *P. A. Munch:* Norske Folks Hist. I, 1, 315—22.

(8). Þorsteins saga Víkingssonar findes i AM 152, fol., 579, 4°, og fl., alle fra 15. årh. Udg. i Fas. II. Sagaen handler først temmelig udførlig om Víking og hans bedrifter, samt kamp og siden fostbroderskab med en norsk konge Njörfe, hvorefter der udførlig fortælles om Torstein, hans og hans brødres fejder og kampe med Njörfes sönner, forhold til kong Bele i Sogn osv. Skuepladsen er både Norge og Sverrig. Indholdet er i grunden ikke andet end en ustanselig ophobning af alle mulige motiver, krigstog og kampe til lands og til vands, strid om en kongedatter, bersærkedrab, trolddomskunster osv. Den vigtigste fejde ender med en fredslutning mellem bægge parter, Torstein og Jökull, Njörfes sön. Torstein ægter Beles søster Ingibjörg, og alt ender godt. Der er i sagaen fuldt op af historiske lån, men intet som helst historisk. Indialand og dets konge Hárekr járnhauss spiller en rolle og viser, at sagaen i dens nuværende form ikke hører til de ældste; på grund af dens sprog kan den på den anden side ikke sættes længe efter 1300. De geografiske forestillinger er meget fejlagtige, og at forf. (eller er det en bearbejder?) ikke bryder sig om historiske genealogier fremgår af, at han lader Vésete, Bues fader, være gift med Eisa, Loges datter; her er man på de symbolske navnes område.

(9). Af en helt anden art er Friðþjófssaga, der findes i AM 510, 568, 4°, Sth. 20, 4° mbr., 17, 4° pap. Udg. i Fas. II og af *L. Larsson* 1893[1]). Jfr. *H. Falk:* Arkiv f. nord. fil. VI, *Kölbing:*

[1]) Og i Sagabibliothek IX (1901).

Beiträge osv. I hdskrr. er teksten noget, men ikke synderlig afvigende; af de i Larssons kritiske udgave trykte tekster er II og III næsten ganske ens, II dog bedst; I er lavet på grundlag af III. — Sagaen er forholdsvis kort og handler kun om ét slægtled, hovedpersonerne Fridtjof, hersesönnen fra Sogn, og kong Beles datter, den skönne Ingebjörg, samt hendes to brødre, der er lidet mandige og lidet kloge. Det er en kærlighedshistorie, der slutter sig nær til sådanne historiske sagaer som Gunnlaugssaga, men adskiller sig derfra ved, at de elskende til slutning får hinanden. Der findes her flere andensteds fra kendte motiver, skattekrævningen, trolddomsuvejret, sejdkvindestormen, vikingetog og lign. Derimod er Fridtjofs færd i Baldershagen og hans ophold hos kong Ring, idet han udgiver sig for at være en anden end han er, så temmelig ejendommeligt for denne saga. I det hele er den fri for overdrivelser og overnaturligheder (undt. sejdkvindernes optræden) og andre udsmykninger. Her er overhovedet alt rent menneskeligt. Personerne skildres smukt og konsekvent, og her er der virkelig særtegnede karakterer; den gamle, støtte, uforfærdede vikingekonge, kong Ring, og hans modsætninger, de to blødagtige brødre; og så Fridtjof, der atter danner modsætning til alle de andre, til kong Ring ved sin strålende ungdomsfriskhed, til de to brødre ved sit aldrig svigtende mod og kraft; han er, kort sagt, den ideelle helt, og dog rent menneskelig i al sin færd. Endelig er der Ingibjörg; hun elsker Fridtjof så rent og inderligt, men finder sig med en kvindelig hengivenhed i skæbnens hårde bestemmelser; hun er pligttro mod sin ægtemand, tiltrods for sin kærlighed til Fridtjof og tiltrods for at hun fra første stund har genkendt ham, da han forklædt er hendes ægtemands gæst. Men hun belönnes også tilsidst for sin dyd og kærlighed. Hun er på sin vis en ideal og dog så menneskelig kvinde. Da Fridtjof mælder hende hendes brødres overfald på ham og beder hende ikke at vredes, hvis det skulde gå dem ilde for ham, svarer hun: »nu er det kommet dertil, at d i g vil jeg mindst af alle miste«. Med dette stilfærdige svar, der går en lille omvej, er hun sikkert tegnet. På ethvert punkt har de to læserens sympati; det har i øvrigt kong Ring også. Fridtjof bryder sig ikke ret meget om guderne; han besøger Ingibjörg i deres helligdom, og han volder templets brand. Alligevel er det kun i en ringe grad at betragte som en straf fra guderne, hvad der vederfares Fridtjof; hvad *Falk* i sin afhandling antager herom, er i hvert fald overdrevent. Det er blevet antaget, at Fridtjof og Ingibjörg skulde ved könslig omgang have

besmittet helligdommen, men dette beror på misforståelse; sagaen indeholder ikke et ord derom, og det har åbenbart ligget dens forf. fjærnt. Når der ellers antydes et sådant forhold mellem mand og kvinde, har det altid sine bestemte følger, men her antydes intet sådant. Brøden for Fridtjofs vedkommende, nemlig overhovedet at vise sig i helligdommen, hvor Ingibjörg skulde være beskyttet, er i og for sig stor nok. — Der er sikkert endel gamle minder i denne saga. Hvorvidt hovedpersonerne er ganske uhistoriske, hvad *Falk* f. ex. mener, får stå hen. Så afgjort er det vel næppe. Men derfor behøver indholdet i og for sig ikke at være historisk. Det er da også sikkert nok, at meget er umuligt og tidsstridigt som f. ex. skattekrævningen hos Orknøjarlen — senere historiske forbilleder er her fulgte —, ligesom også den romantiske farve, der hviler over det hele. Skildringerne, f. ex. af sejlasen i stormen med Fridtjofs vers, er udmærkede. Versene er betydelig ældre end o. 1300, ligesom sagaen på grund af dens hele art må være en af de ældste fornaldarsagaer overhovedet. Den er i hvert fald ældre end Þorst. Vík. s. og Örvar-Oddss., der, som Boer har vist, er påvirket af den. Endelig bemærkes, at rimerne forudsætter sagaen omtrent i dens nuværende form.

Til de her gennemgående sagaer slutter sig på grund af deres historiske indhold et par mindre stykker, nemlig

10—11. Hversu Nóregr byggðisk eller Fundinn Nóregr og Af Uplendinga konungum, der særlig er af genealogisk-sagnagtig art.

(10). Hversu Nóregr byggðisk findes i Flat. I, 21—24, hvor forskellige slægtregistre er knyttede dertil; af disse vedkommer höjst den første: *Ættartala frá Höð* (s. 24—26) os her. Dette stykke om, »hvorledes Norge befolkedes«, går ud på at nævne de forskellige eponymer for Norges enkelte bygder og de fra dem stammende slægter; der begyndes med Fornjótr og hans sönner Hlér, Logi, Kári (Sø, Ild, Vind). Her er der naturligvis tale om lærde kombinationer. Fra Kári nedstammede Nórr, Górr og deres søster Góe; denne forsvinder og eftersøges af brødrene, der kommer til Norge, hvis navn udledes af Nórr, og de bemægtiger sig landet; fra dem nedstammer så de norske bygders eponymer. De enkelte slægter føres ned til historiske personer gennem forholdsvis få led. Hyndluljóð og

Heimskr. synes nyttede. Det sidste kapitel er af en lignende art, men dvæler særlig ved Halfdan d. gamle og hans efterkommere efter Snorres Edda, Skáldsk.m. k. 64, dog med en enkelt mindre afvigelse. Her knyttes alle de berömteste slægter sammen som i et eneste brændpunkt. Men det hører dog vistnok ikke fra begyndelsen af sammen med hovedstykket. Dette er identisk med det afsnit, der under titlen *Fundinn Nóregr* findes i Flat. I, 219—20 som en indledning til Orkneyingasaga (se foran s. 652) [1]). Kun er her fremstillingen dels forkortet, dels også noget udvidet, fordi dette stykke her skulde nyttes som indledning til Orkn.s. Originalen har vistnok tilhørt tiden efter midten af det 13. årh. men kunde vel også være ældre. Jfr. *P. A. Munch:* Norske Folks Hist. I, 1, 63—70.

(11). Af Uplendinga konungum findes i Hauksbók s. 456—57; jfr. indledn. LXXXVIII. Stykket begynder med at omtale Olaf trételgja og fortsætter med at fortælle om hans efterkommere i det sydøstlige Norge ned til Rögnvald heiðumhæri, »om hvem Tjodolf den hvinverske digtede Ynglingatal«. Navnet passer ikke rigtig til indholdet. Dette genfindes for det meste hos Snorre (Yngl.saga), men med små afvigelser, hvorved det bliver sandsynligst, at det ikke er et uddrag af Snorres fremstilling, men af dennes original, der også ligger til grund for Hist. Norw., med hvilken stykket på et par punkter stemmer. Dog er det næppe ældre end Snorres værk.

B. Sagaer uden historisk grundlag.

De herhen hørende sagaer må anses for at være rent opdigtede, deres personer er kun almindelige typer med temmelig almindelige navne; det er med andre ord rene romaner, eller hvad man vil kalde dem. Hovedpersonerne er dog eller skal være nordiske, men fremmede navne og fremmede elementer er undertiden indblandede. I dem alle spiller alle mulige krigstog og kampe osv. en overhåndtagende rolle; her er overdrivelserne så at sige satte i system; her er al virkelighedsgrund fjærnet; her optræder jætter og jættekvinder, her findes stemoderæventyret osv. Fremstillingen bliver ofte ret almueagtig, hvilket dog kan stamme fra afskrivere. Hvorvidt disse sagaer i virkeligheden danner et yngre lag i udviklingen,

[1]) Jfr. *S. Nordal:* Orkneyingasaga s. XLVI f. Nordal er tilböjelig til at mene, at Fundinn Nóregr er ældre end Hversu N. b.

er dog ikke sikkert; i al fald må det hævdes, at de litterært næppe gör det.

1. Hrólfs saga Gautrekssonar findes i AM 567 XIV α, 4°, Sth. 7, 4° mbr.; desuden haves et blad af en gammel membran fra o. 1300 i AM 567 XIV β; udg. i Fas. III, samt af *Detter* i Zwei fornaldarsögur 1891 [1]). — Sagaen slutter sig for så vidt til Gjafarefss. (Gautrekss.), som hovedpersonerne Hrólfr og Ketill er sönner af kong Gautrekr og Ingibjörg Toresdatter fra Sogn, men ellers er der intet tilfælles med dem. De to nævnte brødre er hinandens modsætninger (jfr. ovf. 788) og bægge er ret godt skildrede. Sagaen er i øvrigt en bejler-saga, idet ikke mindre end 3 bryllupper fejres i den. De må have deres forhistorie, og her er der da tale om farlige rejser og kampe i Sverrig, Rusland, Irland. Den første og interessanteste er Hrolfs egen frierrejse til Sverrig, hvor han bejlede til den opsvenske, mandhaftige, i mandsdragt klædte kongedatter. Her er endel godt og morsomt fortalt. Af personerne er i øvrigt Tore jærnskjold den interessanteste. Han er en gammel sagnperson, der kendes fra Hyndluljóð. Skildringen af ham, navnlig under hans færd i Irland, er noget af det bedste i Fas. Som *Detter* har påvist (s. XXXVI f.) har sagaen meget tilfælles med Örvar-Oddss., som jo egenligst hører til den her behandlede række af sagaer. *Heinzel* antager (Ostgot. heldens. 74), at der i episoden i Irland foreligger en omdigtning af det tyske sagn om Dietrich og Hildebrand, som det findes i Virginal (jfr. Detter s. XXXIX). Der kan dog ikke være tale om nogen ligefrem forbindelse mellem sagnet og sagaen. Der findes i øvrigt i sagaen forskellige påvirkninger fra de romantiske sagaer (f. ex. s. 4—5) og her synes Polyfem-sagnet at være indflettet; enkelte ting som løvekampen (!) i England er også af yngre oprindelse. Sproget indeholder endel, der næppe er oprindeligt; de samme ord og vendinger gentages. Der haves rimur over k. 24 slutn. til 36 beg., men deraf kan næppe sluttes noget m. h. t. sagaens oprindelige omfang; et par stykker (k. 28, 31) er omstillede i rimur (k. 28 efter 30, 31 efter 33); enkelte steder forkorter rimerne, andre steder er de noget vidtløftigere; men i øvrigt er teksten den samme. I hvert fald hører sagaen det 13. årh. til. — Der findes endelig i sagaens slutning en bemærkning om, at der fandtes forskellige sagn om Hrolf —

---

1) Jfr. *Hollanders* ovf. anf. afhdl. i Arkiv XXIX samt hans afhdl. The Gautland cycle of sagas i Journal of engl. a. germ. Philol. XI (1912).

»hvad den ene hører, hører ikke den anden, og dog kan bægge dele være sande«. Dette kunde sikkert med lige så god ret siges om alle disse sagaer og er næppe oprindeligt.

2. Hálfdanar saga Eysteinssonar findes i AM 343, 586, 4°. Udg. i Fas. III og i Sagabibliothek XV af *F. R. Schröder* (1917). Den begynder med eponymen Þrándr i Trondhjem, en sön af Sæming Odinssön. Han var gift med Dagmær, en søster til Hrómundr Greipssons hustru. Som man ser, er man straks udenfor al tidsregnings rimelighed. Trånds sönner var Eysteinn og Erik vidførle. Eysteinn ægtede Åsa, en datter af Sigurd hjort og datterdatter af Aslaug d. yngre; deres sön er sagaens hovedhelt. Denne genealogiske indledning er rent digt, men derved opnås, at helten nedstammer fra Odin selv og Sigurd fáfnisbane. En anden hovedfamilje er kong Hergeir i Aldeigjaborg, hvis datter Ingigerd opfostres af jarlen Skule i Álaborg. Hovedindholdet[1]) drejer sig nu om forholdet mellem denne kongedatter og Hálfdan, der forud er bestemte for hinanden, men først får hinanden efter mange og lange forviklinger. Tiltrods for alt det overdrevne og æventyrlige, som her findes ophobet, findes der dog en poetisk gnist hist og her, som f. ex. når Ingigerd holder en hanske op for Halfdans öjne og siger, at han aldrig skal få rist eller ro, för han finder den hånd, hvortil den hører; vistnok et unordisk motiv. Den stemning, sligt kunde vække, drukner straks i andre uhyrlige udmalinger af kraftprøver og lign. Sagaens stil er ofte ung og efterklassisk; den er sikkert bleven bearbejdet; fremstillingen er i øvrigt ret god og logisk. Mærkeligt er det, hvor mange finlandske stednavne, der måske ikke alle er lavede, der her forekommer[2]). Der findes mange lån af motiver og navne fra historiske sagaer o. a. Se herom *Schröders* indledning. — I k. 2 nævnes Oddr skraute som broder til den garderigske dronning, »fader til Guldtore, som omtales i Landnámabók på Island«. Foruden den vilkårlige genealogiske tilknytning, der her foreligger, er jo tidstridigheden tillige håndgribelig. Sikkert hidrører bemærkningen fra en bearbejder, da enhver omtale af Oddr savnes i de gamle rimer, der dog går ud fra sagaen, omtrent som den nu er. Sagaen har åbenbart sluttet lidt inde i kap. 25, omtrent hvor hdskr. 171 b. fol. (Björners udg.).

[1]) Se herom *Schrøders* indledning kap. 1.

[2]) *Krákunes, Klyfandanes, Hlynskógar, Kol-, Klif-, Kálfárskógr.*

ender, og hvor rimerne netop også slutter. Resten af k. 25 samt k. 26 er senere tilföjet og har intet med sagaen som sådan at göre; her fortælles folkesagnet om Valr i Valshulen og Oddr skraute med henvisning til Guldtoressaga, jfr. dennes slutning (*Kålunds* udg.) [1]. Men utvivlsomt giver denne påklistrede slutning et vink om sagaens tilblivelsessted (Vestlandet).

3. Sturlaugs saga starfsama findes i AM 171 a, fol., pap., 173, fol., pap., 335, 589 f., 4°. Udg. i Fas. III. Sturlaugr er en sön af den nummedalske herse, Ingolfr; han omtales straks som voksen, og han frier til jarledatteren Ása den fagre, der er opfostret af den troldkyndige enke Véfreya. Ása siger først nej til Sturlaugr, men efter at flere har friet til hende ægter Sturlaugr hende, efter at have tvunget den kongelige frier, Harald, der selv ikke har turdet kæmpe, til at afstå hende, og han fælder hendes jætteagtige bejler i holmgang ved Götaelven (!). I denne saga er der altså ikke tale om farefulde tog og kampe forat få en hustru; for såvidt er sagaen afvigende fra de fleste andre. Kong Harald vilde nu indebrænde jarlen, men Sturlaugr får ham forsonet mod at love at hænte et uroksehorn, hvilket naturligvis er forbundet med allehånde farer, men Véfreya står ham altid bi. Senere bliver Sturlaugr landeværnsmand i Sverrig og konge, og man skulde tro, at sagaen dermed var ude, men nu aflægger Sturlaugr (k. 21) et løfte om at få at vide, hvorfra det berömmelige horn stammer, to af hans mænd aflægger også løfter; det lykkes Sturlaugr uden egenlig fare for ham selv; der fortælles også udførlig om de andres løfter og følgerne deraf. Det hele ser ud til at være senere tilklistret (jfr. Sagabibliothek II, 645—46); det mangler i 171, fol., og i rimerne, der ellers i det hele stemmer med sagaen; nogle navne er her anderledes, og enkelte personer findes ikke. Rimerne er også noget mere kortfattede (sål. i k. 6—7). Sagaen findes ikke i sin ægte form. Den begynder med at omtale Tyrkerne og Odins indvandring efter fortalen i Snorres Edda, der her altså er nyttet som kilde. I øvrigt er det vanskeligt at påpege nogle historiske lån her; der mærkes en indflydelse af sagnet om de fabelagtige Hundingjar (Hauksb. s. 167). Der er de gængse motiver (endogså to Bjarmelandsrejser) og gamle æventyrtræk (uroksehornet). Sammensætningen er noget løs, hvilket måske er bearbejderes skyld, og stilen er mindre god. Enkelte

---

1) Der kan henvises til *Schrøders* indledn. § 48 ff.

træk, som Sturlaugs måde at tage Véfreyja på ved deres første møde, er ganske godt skildrede. Sagaen er ældre end den følgende saga, der henviser til den, og dog er der flere afvigelser som den, at Sturlaugr her dør i sottesæng, men i Hrólfss. (der dog kender sagaen og meddeler hans død efter den som variant-sagn) falder han i Garderige. Yngre end 1300 er den vel ikke.

4. Göngu-Hrólfssaga findes i AM 152, fol., 589 f., 4°, Gml. kgl. saml. 2845, 4°; udg. i Fas. III[1]). Denne saga er en af de længste og æventyrligste. Den indeholder en ophobning af alle mulige motiver. Hovedpersonen, der intet som helst har at göre med den historiske Rolf (Rolf Ganger), er en sön af Sturlaugr og Asa (se foregående saga); han er stor og stærk og så tung, at ingen hest kan bære ham en hel dag. Han forlader sit hjem på grund af misstemning mellem ham og faderen, og han kommer til Danmark. I øvrigt foregår sagaen hovedsagelig i Garderige. Her er der en konge Hreggvid, der skal have været en sön af de fra Halfdanssaga kendte personer Skule jarl og Isgerd. Erik fra Gestrikland angriber ham med sine bersærker, blandt hvilke det troldkyndige utyske Grímr ægir findes, og fælder ham; Erik vil ægte hans datter, Ingigerd, men hun opnår 3 års frist for at få en mand til at kæmpe for hende; hvis han sejrede, skulde hun slippe for giftermålet. Det bliver naturligvis Hrolf, der indlader sig på kampen, foranlediget af Ingigerd selv (svalen med silketörklædet). På vejen til Garderige er Hrolfr så uheldig at træffe en dansk bondesön, Vilhjálmr, en snedig, lögnagtig, men ærgærrig praler, der ved list får Hrolf ganske i sin magt; denne kommer som hans tjæner i en fornedrelsestilstand, men udfører store bedrifter og aflægger de mest glimrende kraftprøver, som Vilhjálmr tilegner sig. I dette forhold ligger der en virkelig poetisk tanke, og det er på en måde den, der bærer det ellers så ganske urimelige indhold, der består af de vildeste æventyr og mærkeligste hændelser, hvorved gengangeren Hreggvid spiller den mærkeligste rolle, for ikke at tale om dennes hest, Dulcifal. Ind i hovedindholdet er der vævet forskellige andre begivenheder, der vedrører den danske jarl, som Hrolf først besøgte, og flere andre personer. Dog er sagaen et logisk hele og ingenlunde dårlig sammensat. Naturligvis

---

[1]) *J. W. Hartmann:* The Göngu-Hrólfssaga 1912, hvor bl. a. kildespørsmålet behandles.

ender alt godt, og Hrolf fører Ingigerd bort på Dulcifal som en anden Valtarius, og ægter hende, men først efter mange genvordigheder og kampe. Fremmed indflydelse mærkes her på mange punkter, ligesom der også optræder personer som Menelaus, konge i Tattariet osv. Men der er al grund til at antage, at sagaen er overarbejdet (de eksisterende rimer er ikke her vejledende, da de er meget unge og går ud fra sagaen omtrent i dens nuværende form; de første kapitler om Hreggvid er her udeladte, idet digteren henviser til særlige rimer over dem)[1]; i hvert fald er det klart, at adskilligt af, hvad der fortælles om Grímr œgir, skyldes senere udmalinger; det samme gælder også hans modstykke, dværgen Möndull. Der findes forskellige historiske genklange og, mærkeligt nok, er Knytlingasaga bleven nyttet. Sagaen hører vistnok til de yngre, men er dog næppe ret meget yngre end 1300.

5. B ó s a s a g a findes i AM 510, 586, 4°, osv. Udg. i Fas. III og ved *O. Jiriczek* 1893[2]. — Denne saga indtager i flere henseender en særstilling, og dog er dens indhold for en stor del af den sædvanlige art med krigstog, bortrøvede kongedøtre, farlige rejser efter kostbarheder, forviklinger og lign. Hovedpersonerne er Hring, konge i Øster-Gøtland, og hans sön Herrauðr, samt Bose, en sön af den gamle Tvare og kællingen Brynhild baga (»den forvoksne, skæve«), hvorfor Bose kaldtes Bögu-Bose. Kongesönnen og Bose bliver gode venner og foretager tog og rejser i fællesskab, der tildels har deres grund i det fjendskab, der består mellem Hringr og Bose, der har dræbt hans frillesön. Da Herraud og Bose skulde aflives, er det, at Busla, Boses fostermoder, træder op og tvinger kongen ved sine kraftige formaningsvers og forbandelser (se ovf. s. 156—57) til at give dem liv. Det er denne episode, der giver sagaen noget værd. Der er i øvrigt tale om Bjarmelandsfærd, Jómáletemplets plyndring m. m. På et af sine tog får Bose hjælp af en bondedatter; deres natlige færd beskrives drastisk; når dette motiv gentages to gange — i endnu mere uhøviske ord —, er det senere udsmykninger, som *Jiriczek* har påvist, til hvis ind-

---

[1]) Her findes heller ikke Danmarksbeskrivelsen i kap. 37, og kun begyndelsen af det sidste kap.

[2]) *Nerman:* Svärges hedna litt. s. 184 ff.; han mener, at til grund for sagaen ligger endogså traditioner fra folkevandringstiden om strid mellem Svear og Göter.

ledning der i det hele kan henvises. Alt ender i fryd og bryllupsgammen. Så godt som alt her er lavet og lånt fra fremmede sagn. Kun nogle få træk, Busla med sin tryllesang, navnene på de voldsomme strængemelodier, er hæntede fra folkesagn og folkeliv. Fremstilling og stil står temmelig lavt, og det hele gör et meget plumpt, almueagtigt indtryk. Sagaen danner en modsætning til en saga som Friðþjófss., hvor på sin vis alt er klassisk og rent. Det er vanskeligt bestemt at sige, når den først er skreven — bearbejdet er den nemlig sikkert —; ældre end fra o. 1300 er den næppe; og ikke yngre end o. 1350[1].

Til de foranbehandlede sagaer slutter sig nu nogle, hvor de velvillige fostermødre blandt jættekvinderne spiller en hovedrolle, og efter hvem fostersönnerne tildels har fået deres tilnavne.

6. Egils saga ok Ásmundar. Den findes i AM 343, 577, 589 e; 4°. Udg. i Fas. III. — Ásmundr, en sön af Óttarr, konge i Hálogaland, kaldt »bersærkebane«, og Egill »med den ene arm«, en sön af kong Ring i Småland, er sagaens hovedpersoner, der efter en kamp bliver hinandens fostbrødre. Bægge heltene optræder straks som voksne, men deres ungdomshistorie findes i en selvfortælling langt inde i sagaen; de fortæller den i en jættekvindes bolig, der også giver sit lævned[2]) til bedste. Kong Hertrygg i Russia har to døtre, Brynhild og Bekkhild (jfr. de tilsvarende navne i Völsungas.), der bægge bortføres af jætter. Fostbrødrene drager ud for at lede efter dem, og så begynder de sædvanlige rejsefarer og æventyrlige hændelser. De er imidlertid så heldige at træffe en jættekvinde, der hjælper dem, og det viser sig nu, at Egill engang tidligere har ydet hende bistand; det er hende, der har gæmt Egils afhuggede arm og bevaret den mod forrådnelse; han får den nu igen, og jættekvinden lader den gro fast til stumpen. Så frelser de kongedøtrene og ægter dem. Det hele er et æventyr, men sagaen er påvirket af fremmede æventyr og sagn. Således optræder en

[1]) Den yngre Bósasaga, hvorom der henvises til Jiriczeks redegörelse i udg., vedkommer os ikke.

[2]) Dette er jo et almindeligt æventyrmotiv; her er det i reglen de slette personer, der tvinges til at fortælle, hvad de har gjort, og så sker det også med Vilhjálmr i Göngu-Hrólfss.

konge Rodian [1]) af Tartariet og dennes sön Aran, der blev Asmunds fostbroder og hos hvem Asmundr måtte sidde nogle dage i gravhöjen, efter at han var død og höjlagt; hvorvidt dette er et nordisk træk, er tvivlsomt. I Egils historie har man fundet genklang af Polyfemossagnet [2]) (jætten, hvis öjne stikkes ud osv.). I øvrigt er sagaen ret underholdende fortalt og i sin gang ret simpel. Asmund göres til slutning til samme mand som Gnóðar-Ásmundr, der vistnok er en ældgammel nordisk sagnperson, men dette er uden al tvivl forf.s eget påfund. I sagaen tales der om en lagmand hos jætterne, hvorved de islandske lagmænd efter 1272 forudsættes. Sagaen behøver dog ikke at være yngre end omkr. 1300. M. h. t. ejendommelige træk, der findes i den, skal til slutning bemærkes, at forf. lader en jættekvinde påkalde Tor, der har legemlig omgang med hende og alle hendes søstre, — dette er tilvisse intet gammelt træk, — samt at det i isl. folkesagn forekommende (fremmede) motiv med dugen, som fører de derpå stående personer bort gennem luften [3]), også findes her.

7. Hálfdanar saga Brönufóstra findes i AM 152, fol., 571, 4° og fl. Udg. i Fas. III. — Kong Ring i Danmark, gift med Signý Ulfheðins (el. -hams) datter, har börnene Ingibjörg, Asmund og Halfdan, hvilken sidste er sagaens hovedperson. Deres fader bliver dræbt af vikinger, og Ingibjörg og Halfdan flygter til Bjarmeland. Efter et ophold dér begiver Halfdan sig — ledsaget af sin søster — på vikingetog; de kommer til jættebygder, hvor Halfdan frelser en røvet kongedatter og hjælpes af jættekvinden Brana, hos hvilken han er en vinter; de får en datter sammen; efter hende skal *brönugras* (en orkidé) være opkaldt. Derpå sejler Halfdan til England og vinder ved hjælp af »Branas urter« kongedatteren Marsibils elskov, men udfører der i øvrigt flere bedrifter. Endelig hævner han sin fader og ægter Marsibil, efter at han ved en glemselsdrik er bleven bragt til at glemme hende en tid lang. Hans søster ægter kong Erik af Miklagård, der var kommen for at bejle til Marsibil. Sagaen hører til dem, der viser sig mest påvirket af fremmede romantiske motiver; den er ikke nær så underholdende

---

1) I rimerne, der i øvrigt er temmelig unge og i indhold omtr. ens med sagaen, Rudent. Jættekvindens datter hedder i rimerne *Skinnvefja* (ikke *-nefja)*. Rimerne ender i 15. kap. noget afbrudt, men har aldrig været længere.

2) Kr. Nyrop: Tidsskr. for Phil. og Pæd. N. R. V.

3) Jfr. Blávussaga.

som flere af de andre, og beskrivelserne er stærkt overdrevne. Der findes motiver, som genfindes i Skáldasaga og Konráðs s. Keis. Den er imidlertid også meget bearbejdet og vistnok oprindelig ikke yngre end o. 1300. Kap. 14 er bl. a. et senere indskud. Rimerne er meget unge og går ud fra sagaen omtrent i dens nuværende form.

8. Illuga saga Gríðarfóstra. Den findes i AM 123, 8°, 203, fol. (pap.). Det er en temmelig ubetydelig saga, der handler om Illuge, en sön af Svide karl og hans hustru Hildr (jfr. Bósas.). Kong Ring, Skjolds sön, i Danmark har sönnen Sigurd; han og Illuge er legekammerater og venner (jfr. samme saga) og bliver fostbrødre. En ond rådgiver sætter ondt for Illuge. De går alle på vikingetog og forslås til Gandvik. Her træffer de på trolde, bl. a. jættekvinden Gríðr og hendes skönne datter. Hos dem er Illuge om vinteren; han sover hos datteren, tiltrods for at Gríðr gentagne gange lader, som hun vil afhugge hans hoved. Det viser sig imidlertid, at de bægge er forgjorte (Gríðr er en kongedatter), der nu bliver frelste, Illuge ægter datteren. Gríðr fortæller sin historie (jfr. Egilss. ok Asm.). Den onde rådgiver får sin straf. Sagaen er snarest noget ældre end den foregående.

9. Hjálmtérs saga ok Ölvis findes i Stockh. 30, 4°, og 63, fol. (pap.); udg. i Fas. III [1]). — Denne saga er i dens nuværende form både med hensyn til fremstilling og stil meget ung, en blanding af ældre og yngre motiver, gamle æventyrminder og fremmede navne, men der er heller ingen tvivl om, at den er en stærk omarbejdelse af en ældre saga, hvad man bl. a. kan se af de gamle rimer over sagaen (jfr. *Kölbings* Beiträge osv.) [2]); af disse kan man også se, at sagaens hovedtræk genfindes i den nu eksisterende saga, og disse har i visse henseender en ejendommelig og ikke upoetisk farve. Der findes en mængde vers i sagaen. Den er en dobbelt stemodersaga med forgörelse af jarlebörnene Hörðr og hans søster. Hovedpersonen er Hjalmtér, en sön af kong Inge i Manheimar, samt

---

[1]) Jfr. *Ch. N. Gould:* The source of an interpolation in the Hjálmtérssaga ok Ölvis i Mod. Philol. VII (1909); forf. vil vise, at § 4—5 beror på lån fra Þorst. s. Vík.

[2]) Intepolerede er sål. kap. 4—8, hvilket selv uden rimernes hjælp er klart. Også 16—17. Enkelte navne er anderledes i rimerne end sagaen; Inge hersker i Danmark osv. Ligeledes er fremstillingen på mange punkter fornuftigere end i sagaen.

hans stalbroder, jarlesönnen Ölver. Hovedinteressen knytter sig til Hörðr, der i en træls skikkels tjæner tro og dygtig, indtil han bliver befriet for forgörelsen, samtidig med at hans søster også bliver det, og alt ender i fryd og herlighed. I øvrigt er det ikke nødvendigt at komme nærmere ind på det væv af begivenheder, sagaen nu er opfyldt af. Den oprindelige saga var sikkert ikke yngre end o. 1300.

C. Sagaer vedrørende Danmark.

Det forstår sig af sig selv, at er fornaldarsagaerne angående Norge uden egenligt historisk indhold, må de være dette i endnu höjere grad, når det er danske personer, det drejer sig om. Af sådanne er det egenlig kun Rolf krage og Ragnar lodbrog, der er tale om, og det vil ses, hvor indholdsfattige sagaerne om disse er. Hvad der haves udover disse er grumme lidt, når man ikke hertil regner Skjöldungasaga. Noget dansk særpræg har disse sagaer ikke.

1. Hrólfs saga kraka. Den findes desværre kun i papirshdskrr. som AM 9, 10, fol., 285, 4°, Udg. i Fas. I. og af *F. Jónsson* 1904[1]). — Som sagaen her foreligger, består den af løst sammenhængende afsnit, der — i hdskrr. og udg. — har deres særlige overskrifter, og som nu findes i beklagelig unge og forvanskede bearbejdelser. Ikke desto mindre får man — navnlig når Böðvarsþáttr udskilles — et fremadskridende kronologisk hele, en ganske vist meget fattig beretning om den berömte sagnkonge, sagaen har sit navn efter, og hans forfædre fra og med brødrene Halfdan og Frode, de samme som Grottesangen særlig nævner, og hvor Halfdan antydes som dræbt af Frode; hævneren, Rolf, antydes dér også. Sagaen begynder noget hovedkulds med en kort beskrivelse af brødreparret, så at den endogså glemmer at anføre, hvor de havde hjemme. Dette oplyses først i det følgende. Halfdan har börnene Signý, gift med jarlen Sevill (Sævill), og Hróarr og Helge; disse efterstræbes af Frode, men undgår faren ved deres fosterfader Regins hjælp; det lykkes dem endelig at indebrænde Frode, hvorpå Helge bliver konge i Danmark, medens Hróarr opholder sig hos kong Norðre i England, hvis datter Ögn han ægter.

---

1) Her er forskellige spørsmål — sagaens afsnit og sammensætning — nærmere drøftede. Der kan også henvises til *A. Olrik:* Danmarks heltedigtning I (1903).

Dette sker, for at Helge alene kan herske over Danmark. Her begynder det andet afsnit, der særlig handler om Helge. Hvad der fortælles om ham er dog kun et par hovedtræk. For det første hans forhold til dronning Olöf i Saksland, hvor forsmædelig hun først behandler ham som bejler, dernæst bliver frilletagen; så føder hun Yrsa og hævner sig på Helge ved at lade ham ægte hende; deres sön er Rolf krake. Ind i denne fremstilling indskydes, således som sammenhængen nu er, en ret uvedkommende episode (i k. 7—9) om Hróarr, der kommer hjem og fordrer som arvegods en ring af sin broder (et motiv, der også ellers findes); han får den, men nu kommer Sevils sön Hrókr til Helge for at afkræve ham en tredjedel af riget eller ringen; da han får at vide, at ringen er i Hróars besiddelse, begiver han sig til ham, får engang ringen at se og kaster den i søen. Siden fælder han Hróar og vil ægte enken, men denne indkalder Helge, der hævner sin broder. Hróars sön Agnarr fisker senere ringen op [1]). — Så fortælles atter om Helge, Yrsa, Olöf og kong Adils, Yrsas anden mand, samt om Helges anden datter, Skulds fødsel (moderen en alvekvinde), hvorved der peges på sagaens sidste afsnit. Endelig fortælles om et besøg hos Adils; på vejen derfra bliver Helge overfaldet — på Adils' foranstaltning — og dræbt.

Det her fremstillede æmne har også været behandlet i Skjöldungasaga, således som det først og fremmest fremgår af Snorres Yngl. s. k. 28—29. Men her er sammenhængen en anden og langt naturligere. Yrsa ægter først Adils, men Helge ægter hende efter først at have besejret Adils. Olöfs brøde m. h. t. giftermålet forsvinder her. »Kong Helge faldt på hærtog« hedder det kort hos Snorre. I Arngrims udtog (Supplementum) af Skjöld. træffes Halfdan og Ingjald som brødre [2]) (den sidste har sönnerne Agnarr, Hrörek og Frode); Halfdans börn (med Sigrid, således også sagaen) er de samme som sagaens, og det går her på samme måde. Det er kun navnet Ingjald, der står for Hróarr; tillige siger Arngrim, at Ingjald ægtede enken. I øvrigt stemmer Suppl. og sagaen temmelig nöje angående Olöf og Helge; også Arngrim siger, at Hróar ægtede »filiam Angli« (ɔ: Anglerkongens datter). Det er heraf klart, at det ikke er Skjöldungasagas tekst, der genfindes i

---

1) Af andre kilder ses, at ringen ingen anden er end den berömte Svíagriss.

2) Således også i rimerne om Böðvar-Bjarke, der i det hele forudsætter en langt ældre og oprindeligere sagaform end vor.

sagaen, men en dermed nærbeslægtet, og som vistnok med störst rimelighed kan antages at stamme fra den gamle Skjöld. gennem mundtlig fortælling efter den. Herved er dens fremstilling bleven noget forvansket og vistnok udvidet med Agnar-episoden. Det hele er betydelig yngre end Skjöld. Forholdet til Saxos fremstilling er det overflødigt her at dvæle ved.

Dernæst følger 3 afsnit, eller rettere 2, om nogle af Rolfs ypperste kæmper og deres oprindelse, samt den måde, hvorpå de kom til at slutte sig til ham. Det er afsnittet om Svipdag (k. 14—16), om Böðvar-Bjarke og Hjalte, hvilke sidste afsnit vistnok med urette opfattes som to (k. 17—24). Sagaen om Rolf vedkommer disse afsnit så godt som slet ikke. Svipdag er en svensk bondesön, der sammen med sine brødre slutter sig først til kong Adils og senere til Rolf, efter at have udført bedrifter, navnlig den, at dræbe nogle af Adils' bersærker. I slutningen af afsnittet om Svipdag fortælles om Rolfs store magt i almindelighed og Lejres grundlæggelse, samt om Skulds giftermål med Hjörvard. Ved en temmelig uværdig list gör Rolf ham til sin skatskyldige underkonge, hvilket avler fjendskab og fører til Rolfs undergang. Dette kapitel må regnes til den egenlige saga om Rolf. Hvad Bjarke-afsnittet angår, fortælles ganske æventyrlig om hans oprindelse. Her findes en stemoderhistorie samt et elskovsforhold mellem kongesönnen Björn Hringsson i »Opdalene i Norge«, der forvandles til en björn, og bondedatteren Bera — man mærke disse björne-navne —; med hende får han trillingerne Elg-Frode, Tore og Bjarke [1]); Björn bliver dræbt, men Bjarke hævner ham. Der er i denne fortælling — som i sagaen fremtræder sikkert i en stærkt omarbejdet form [2]) — meget, der minder om Saxos fremstilling af Sprakaleggsættens oprindelse. Der findes her gode træk af gammel folketro, der genfindes i danske folkeviser. Af de gamle rimer om Bjarke ser man imidlertid, i hvor höj grad den oprindelige saga må være bleven forvansket (brødrenes fødsel er dér ganske anderledes naturlig og langt mere folkelig fremstillet osv.). Bjarke kommer endelig til Danmark til Lejre; her er det hans første gærning at opdage Höttr, efter hvem hirdmændene skyder til måls med de afgnavede knokler;

---

[1]) Han kaldes i sagaen *Böðvarr,* men dette beror på en gammel misopfattelse af hans tilnavn: *böðvar* (af *böð);* hans egenlige navn er *Bjarke* (Saxos *Biarco),* hvilket rigtigst er blevet tydet som »den lille björn«.

[2]) Hvad der også navnlig fremgår af rimerne, der dels har andre navne, en anden sagsammenhæng osv. Jfr. indledn. til Hrólfss., udg.

Bjarke får ham gjort til Hjalte den huprude. Beskrivelsen af den barnlig-frygtsomme Höttr er fortrinlig, men næppe helt den oprindelige. Bjarke bliver så Rolfs hirdmand. I kap. 23 fortælles om drabet af et frygteligt dyr. Afsnittet slutter med at omtale Bjarkes giftermål med Drifa, Rolvs datter.

Herefter optages Rolfs saga på ny, og der fortælles nu om de to hovedbegivenheder, forholdet til Adils med Upsalatoget og Rolfs sidste kamp og fald *(Skuldarbardagi)*. Toget til Upsala skildres med stærke overdrivelser og meget efterklassisk, tillige med stærk påvirkning af yngre romantiske sagaer (der tales om höje borgtårne i Upsala, høviske riddere, hule söjler og m. m. af den slags). Dog er der her et ægte gammelt og værdifuldt sagnminde, Rolfs (gentagne) møde med bonden Hrane ɔ: Odin, som tilsidst vredes på ham og straffer ham. Hele dette afsnit har gennemgående et yngre præg end det øvrige og er overhovedet en stærk omarbejdelse af, hvad der i Skjöld. har stået om toget; jfr. også fremstillingen i Snorres Edda. De samme småvers-replikker findes her. Men ellers er fremstillingen i sagaen på flere punkter mindre naturlig og uoprindelig (således når den lader Vögg træffe Rolf i Upsala). Det samme gælder også afsnittet om kampen med Skuld; også det er bearbejdet; dog er det langt bedre end det foranstående og afviger en del derfra; først her findes navnet (»tilnavnet«) Bjarke. Også her ligger Skjöld. til grund, og det hele er nærbeslægtet med Saxos fremstilling; de samme digte synes at være nyttede i bægge.

Således som sagaen nu foreligger, er den altså en meget sen sammenstykning af forskellige afsnit. De oprindelige sagn fremtræder her i en yngre og fremfor alt i en meget overdreven form. Man kunde fristes til at antage, at den var skreven efter hukommelsen efter en ældre saga. Havde man den oprindelige Skjöld., vilde vor saga så omtrent være værdiløs — bortset fra Bjarke-afsnittet. Stilen svarer til dens nuværende form. Denne er næppe ældre end fra tiden o. 1400, men der er intet i vejen for, at den først er nedskreven i det 13. årh. — i en mere ægte og bedre skikkelse. Til slutning bemærkes, at når der i sidste kapitel anføres en »mester Galterus« som hjemmelsmand (»så sagde mester G.«), er der her for det første ikke tale om at anføre en kilde for sagaen som sådan, men kun for den ene sætning: »det gik som man kunde vænte, at menneskelige kræfter ikke kunde modstå slig djævelsmagt« (som Skulds), og så følger en direkte henvendelse til

Rolf; noget lignende finder ellers aldrig sted. Det er da også let at se, at det hele er en afskrivers åndrighed, og det er lige så let at se, hvorfra den stammer; »mester Galterus« er nemlig ingen anden end Alexandersagas forfatter, hvis subjektive bemærkninger i den islandske oversættelse altid betegnes ved disse ord (»siger« osv.); og Hrolfssagaens sætning er en genklang af, hvad der flere steder er at læse i Alexandersaga [1]).

2—3. Ragnars saga loðbrókar og Þáttr af Ragnarssonum hører så nöje sammen, at de kan behandles under ét. Den første findes i Det kgl. bibl. 1824 b, 4°, den sidste i Hauksbók (udg. s. 458—67). Ragnarss. er udg. i Fas. I. og af *M. Olsen* 1906—08. I hdskr. findes den sammen med og som fortsættelse af Völsungasaga. Men oprindelig er der uden tvivl tale om to forskellige sagaværker, der senere af en bearbejder — som i så mange andre tilfælde —, er knyttede til hinanden. Dette vil i det følgende nærmere blive belyst.

Ragnar lodbrog, en sön af Sigurd ring, er sikkert en historisk person fra det 9. årh.s første halvdel, om hvem der tidlig har dannet sig og samlet sig en række sagn, hvorved han er bleven en af de berömteste sagnkonger. Hans ry er nået til Island, men beretningerne om ham har rigtignok, efter alt at dömme, været mærkværdig afblegede og indholdsfattige. Herom vidner hans saga. Den indeholder kun 3 hovedbegivenheder: lyngormdrabet i Gøtland og giftermålet med Tora; hans sammentræf og giftermål med en datter af Sigurd og Brynhild, Kraka-Aslaug (denne sagnets sildefødning), hvorved sagaen knyttes til Völs.saga, og endelig Ragnars sidste tog til England og død i ormegården hos kong Ella. Det er i grunden det hele. En stor del af sagaen handler derimod om Ragnarssönnerne, deres tog og bedrifter (k. 7—14); det er rygtet om disse, der skal have bevæget Ragnar til det sidste tog; for så vidt hører de til sagaen som begrundende bestanddel deraf, men denne begrundelse er sikkert ikke den historiske. Slutningen af sagaen optages af beretningen om sönnernes kendte hævn efter faderen. Forf. til digtet Krákumál — og altså den ældre isl. overlevering — har mulig vidst mere om Ragnar; i det mindste angiver

---

1) Hele dette forhold er fuldstændig miskendt af prof. *F. Detter* i fortalen til Zwei fornaldars., hvor han tror, at denne »Galterus« mulig er en forgænger for Saxo, og at Hrolfssaga kan hidrøre fra ham.

han 51 kampe og opregner nogle af dem; men det kan jo være hans egen digtning.

Sagaen begynder med fortællingen om Heimes flugt med barnet Kraka og hans død. Herved kastes der lys over et par kapitler i Völsungas., nemlig 24—25, der, som det senere nærmere skal omtales, står i et meget løst og uharmonisk forhold til sagaen. De hører sammen med Ragnarss., og har uden tvivl fra først af tilhørt denne. Forf. til Völs.s. eller snarere en bearbejder har forbundet bægge sagaer, snarest for Ragnars sagas skyld, for at få hans aners glimrende historie med som indledning.

Det er med Ragnarss. som med alle de andre, at den ikke findes i sin oprindelige form. Det ses deraf, at Ragnarssonaþ. henviser til en saga om Ragnar, der forudsætter at være noget anderledes end vor. Forholdet synes omtrent at være det samme som ved Hervarars. i Hauksb.; vor saga synes at være skreven på ny efter erindringer fra den gamle. Herved forklares måske sagaens fattigdom på positive handlinger. Meget ung er sagaen dog ikke, og den tilhører utvivlsomt en tid, der er nærmere ved 1300 end f. ex. 1400. Der er ret gode partier deri, f. ex. hvad der fortælles om Kraka og om Aslaug, der under navnet Randalin som en valkyrje fører en hær til Sverrig for at hævne sine stesönner. Hun er en særtegnet personlighed, i langt höjere grad end Ragnarr selv. Sagaens vers er betydelig gamle og, som følge deraf, forvanskede. Endelig bemærkes, at sagaen oprindelig har sluttet med kap. 18 med fradrag af dettes slutning. Denne og resten er et senere tillæg af et höjst ubetydeligt indhold; det er her, at verset fra Hálfss. (se ovf. 801) findes. — Hos Arngrim findes en kort fremstilling, der utvivlsomt er et udtog af Ragnarss. den ældre, men ikke hæntet fra Skjöld. Hvad der i kap. 42 i Snorres Skáldsk. mál fortælles om Heime og Áslaug beror vistnok på samme saga; denne har altså næppe været yngre end fra o. 1250.

Hvad þáttr'en om Ragnarssönnerne dernæst angår[1]), er den et kompilationsarbejde fra o. 1300. Dens overskrift lyder: »Her fortælles om Ragnars sönner og hvor mange konger der nedstammer fra dem«. Hensigten er således at vise, at både den danske og den norske kongeslægt stammer fra Ragnar lodbrog. Begyndelsen lyder: »Efter kong Rings død tog hans sön Ragnar herre-

---

1) Jvf. Hauksbók, indledningen XCI—III og A. *Olrik* i Aarbøger 1894 s. 147 f.

dömmet over Sverrig og Danmark«. Herved forudsættes en saga om kong Ring, omtrent som Ragnarss. gör det; også Herröd i Götland omtales, men kaldes her selvfølgelig Ragnars jarl. Til midt ind i kap. 3 er der kun tale om et uddrag af Ragnarss. (den ældre), men forf. indskyder et halvvers af Sigvats Knútsdrápa om Ellas død. De øvrige vers hidrører fra Ragnarss. d. æ. og genfindes i vor. I øvrigt fortælles intet om Ragnarssönnernes tog. Foruden Ragnarss. er også en fremmed kilde nyttet; derfra stammer navnene »Yngvar og Husto«, som forf. naturligvis ikke ved er identiske med Ivar og Ubbe. Fra Skjöld. er slutningen af k. 3 og k. 4, hvor slægten føres ned til Gorm og Harald, hæntet; de genfindes i Olafss. Tryggv. k. 63—64; k. 5 fører slægten ned til Harald hårfagre snarest efter Heimskringla, eller mulig en fælles kilde.

4. Hertil slutter sig det såkaldte Sögubrot af fornkonungum, udg. i Fas. I og i Sögur Danakonunga 1919 f. efter AM 1e β, med samme hånd som nogle blade af et Knytlingahåndskrift fra omtr. 1300. Arne Magnússon og Gudbr. Vigfússon har udtalt, at brudstykket egenlig var en del af selve Skjöldungasaga. Det har derfor dobbelt krav på vor opmærksomhed; jfr. ovf. s. 659. — Brudstykket begynder midt inde i Ivar vidfadmes saga i en samtale mellem ham og datteren Auðr, hvori han nægter sit samtykke til et giftermål mellem hende og Helge (ɔ: den hvasse). Senere bejler Helge til hende på sin broder Hrœreks vegne, og med ham bliver hun gift. Men Ivar, der skildres som en underfundig skurk, overfalder sin svigersön og dræber både ham og Helge; Auðr flygter til Garderige med sin unge sön Harald (hildetand), og ægter her kong Radbard. Nu vil Ivar foretage et tog mod denne; han drömmer og beder sin gamle fosterfader Hörd at tyde drömmen, og så kommer den mærkelige samtale mellem dem, der indeholder en sammenligning af hans fader, Helge, Hrœrek og fl. med Aserne; da Ivar endelig spörger, hvem han selv er blandt Aserne, bliver han vred over svaret, og vil dræbe Hörd, men styrter over bord og lader sit liv, ti Hörd er Odin selv. Nu bliver Harald tagen til konge, og en konge i Jylland, Hildebrand, nævnes, men her er der en större lakune. Den sidste del handler særlig og udførlig om det store Bråvallaslag og forberedelserne dertil[1], fuld af gode, gamle sagn-

[1]) Det er dette afsnit, som i Fms. V 345 betegnes som sagaen om Harald hildetand.

minder. I det sidste kapitel gives en oversigt over Sigurd Rings magt, hans sön Ragnar og dennes moder Alfhild nævnes, og der antydes en fremtidig strid mellem Ragnar og Ella, men her afbryder brudstykket fuldstændig. Arngrim har haft fortsættelsen, Sigurds giftermål med Alfsol, kampen med hendes brødre, samt hendes død og Sigurds selvdrab. — Der er ingen tvivl om, at dette brudstykke beror på Skjöld., men det er lige så utvivlsomt, at det ikke giver dennes oprindelige tekst. Stil og fremstilling bærer et altfor tydeligt vidne om senere tider og om tilværelsen af riddersagaer. Det er en senere bearbejdelse af den ældre saga fra noget efter midten af det 13. århundrede. Da sagaen i denne form formentlig har dannet indledningen til Knytlingasaga, ligger det nær, hvad jo også *A. Olrik* har gjort, at antage, at det er forf. til Knytl., der har foretaget omarbejdelsen. Dette er dog sikkert ikke tilfældet. Forf. af Knytl. bærer sig ad lige på modsat måde; enten tager han sin original, som den er, eller han gör udtog deraf; jfr. *P. E. Müller* i Sagabibl. Til grund for mandtallet i bægge hære (k. 8) ligger et gammelt norsk digt, der også nyttedes af Saxo, men den islandske forf. har ikke kendt det i dets hele omfang[1]). I øvrigt er det den isl. overlevering, der ligger til grund for indholdet.

Som etslags tillæg til alt det foregående kan Sörlaþáttr, der findes i Flat. I, 275—83 (Fas. I), regnes. Den er enestående, for så vidt som den indeholder mytiske sagnminder og derfor ikke ganske uden betydning. Den går ud fra, at Freyja er Odins frille; hun erhværver Brísingamen hos 4 dværgesmede ved at sove en

1) Jfr. *G. Storm:* Krit. bidrag og *A. Olrik* i Arkiv X, 223 ff.; ovf. s. 49—50. Kap. 8 med dets *kappatal,* opregning af kæmperne, er dog et yngre indskud; dette vises deraf, for det første, at kap. 9 åbenbart danner en ligefrem og naturlig fortsættelse af k. 7 som om intet stod imellem; dernæst er der uoverensstemmelser imellem k. 8 og k. 9 (beskrivelsen af de enkelte kampe). Her findes Rögnvaldr Ráðbarðr i k. 9, i k. 8 R. hái eða Ráðbarðr hnefi; Agnarr i k. 9 findes ikke i k 8, Húnn og Ella heller ikke; heller ikke findes Brái Sækálfsfaðir i k. 8; Gnepja i k. 9 kaldes i k. 8 Gnepi hinn gamli, Haki kaldes her H. höggvinkinni; Þorkell þrái betegnes på forskellig vis. Endelig kan bemærkes, at i k. 9 bruges formlen »som hed N. N.«; også dette viser, at vedkommende forudsættes ikke för at være nævnede. Alt viser, at k. 8 er indskud. I øvrigt skal forholdet til Saxo her ikke behandles; jfr. ovf. l. c.

nat hos hver af dem. Loke, hvis herkomst her meddeles, får dette imidlertid at vide og røber hende for Odin. Til straf pålægger denne Freyja at få en stedsevarende kamp i stand mellem to jordiske konger, hun vækker da den berömte Hjadningekamp, der foregår på øen Há (som hos Snorre), men Ivar ljóme, Olaf Tryggvasons mand, bevirker kampens ophør. Hjadningekampen knyttes således her til guderne, ligesom f. ex. Fafnisskatten og de dermed sammenhængende begivenheder. Det er næppe forfatteren, der har fundet på dette. Det er vistnok et gammelt sagn, men man ser, hvor sagnet om Freyja må være blevet forvansket og gjort almueagtigt. Således som Brisingasmykkets oprindelse og erhværvelse her fortælles, kan det ikke være den ægte gamle myte. Ind i det hele er nu et stykke om Sörle den stærke, en sön af kong Erling på Oplandene, stukket. Han er på vikingetog og fælder en kong Halfdan i Danmark, bliver bagefter bekæmpet af dennes sön Hedin og falder kort efter; her anføres et vers af digtet Sörlastikki (ovf. s. 159), der røber efterligning af Sturlas Hrafnsmál. Så følger sagnet om Hedin, Högne og Hildr. Sörle er identisk med hovedpersonen i Sörla saga (i Fas. III), men denne er et produkt fra 15. årh. og vedkommer os ikke her. Efter rimerne om Sörle at dömme (jfr. *Kölbing:* Beiträge osv.), er, hvad der her findes, kun et udtog af en ældre saga. Kun uegenlig kan altså det hele kaldes Sörlaþáttr; rigtigere er et navn som »sagaen om Hedin og Högne«, som þáttr'en kaldes i nogle papirshåndskrifter. I øvrigt er den et udpræget litterært produkt med lån og minder fra mange hold; begyndelsen er efter Yngl. s. beg. og Gylfag. k. 33, Þorsteins þáttr uxafóts osv. Den kan således ikke være gammel og næppe ældre end fra den første del af det 14. årh.

D. Sagaer vedrørende ikke-nordiske sagn.

De her pågældende sagaer er ganske vist for en stor del nordiske og nærbeslægtede med de andre fornaldarsagaer, men særtegner sig ved en optagelse eller i det mindste en kendelig påvirkning af fremmede, særlig tyske sagn og er for så vidt af en særlig interesse. Til disse slutter sig naturligst Völsungasaga, der dog er af en noget forskellig art og oprindelse.

1. Hervarar saga ok Heiðreks konungs. Dette mærkelige sagaværk findes i to hovedhåndskrifter, nemlig Hauksbók (H), hvor slutningen dog mangler, idet teksten bryder af lige

efter begyndelsen af gådekampen mellem Heidrek og Gestumblinde (noget kan udfyldes efter papirsafskrifter, H har sluttet med kong Heidreks død), og Det kgl. bibl.s gml. kgl. saml. 2845, 4°, (R), hvor også slutningen mangler, men denne kan udfyldes efter papirsafskrifter, af sådanne er det Salanske 80, 8° i Upsala det bedste. Udg. i Fas. I og i Norröne sagaer af sagnhist. Indhold ved *S. Bugge* jfr. Hauksbók-udg [1]).

Sagaen begynder i R med at nævne kong Sigrlame og hans datter Eyfura, samt sværdet Tyrfing, der straks udførlig beskrives, fordi det spiller en skæbnesvanger rolle sagaen igennem. Eyfura bliver gift med Arngrim fra Bolm, der får sværdet; de får 12 sönner, de berömte Arngrims-sönner. Hjörvard aflægger løfte om at ægte Ingibjörg, kong Ingjalds datter i Sverrig, hvoraf holmgangen på Samsø bliver følgen; om den fortælles her udførlig. Tyrfing lægges i höjen med Angantyr; dennes datter, den mandhaftige Hervör, kommer imidlertid og afkræver sin døde fader sværdet og får det. Senere ægter hun Höfund, en sön af Gudmund på Glasisvold, og får med ham sönnerne Angantyr og Heidrek. Her er en lakune i R. Ifl. H er de to brødre meget forskellige; Heidrek opfostres hos en Gissur (et Odinsnavn) og bliver slet og samvittighedsløs, men moderen elsker ham; han dræber sin broder (her omtr. begynder R igen) og må flygte bort, men får Tyrfing af sin moder og gode råd af sin fader, som han dog bryder alle. Han kommer til Reidgotaland, hvor den gamle kong Harald hersker. Heidrek befrier ham for en forsmædelig beskatning og ægter hans datter, Helga; for ikke at skulle blote sin sön, Angantyr, i anledning af et uår, må han kæmpe med sin svigerfader og fælder ham; Helga hænger sig i disesalen. En anden sön Hlöðr har han med Sifka Humlesdatter. Herefter kommer der ro over ham, hans karakter udvikles mere og mere i retning af klogskab og fredelighed; han bliver mægtig og berömt. Endelig har han med Gestumblinde

---

1) *R. Heinzel:* Ueber die Hervarars. 1887; Hauksb. indledn. XCIII—VII; *H. Schück:* Smärre bidrag osv. Arkiv XII, (jfr. program 1918); *J. Jónsson:* Um Svíakonungatal Arkiv XVIII; *G. Schütte:* Angantykvadets geografi sst. XXI; *R. Boer:* Om Hervararsaga Aarbøger 1911; *Benary:* Zur Hervararasaga Archiv f. stud. der neuer. spr. u. litt. 133 bd.; *A. le Roy Andrews:* The Hervararsaga i Modern Philology 1914. 1920, hvor der findes en gengivelse af *Sharowolskis* opfattelse af håndskriftforholdet; *B. Nerman:* Svärges hedna litteratur 1913.

(Odin) en gådekamp, hvor han til slutning kommer til kort, men viser sin gamle karakter ved at ville slå Odin ihjæl. Til straf bliver han kort efter dræbt af trælle med selve Tyrfing. Efter ham blev Angantyr konge; han hævner sin fader og bor på Danparstaðir. Nu kommer Hlöðr og kræver en del af riget; i en samtale på vers mellem brødrene slutter R. Resten af sagaen handler om den vældige kamp mellem brødrene; denne kamp er et minde om og en afglans af det store Hunnerslag på de katalauniske marker [1]; Hunnerne følger Hlöðr til kamp, hos hvis konge han er opdraget; det er denne kamp, der giver sagaen dens særlige betydning og interesse. Hlöðr falder for Angantyr, dræbt af Tyrfing, og Hunnerne flygter. Hermed er sagaen ude; man får mod forventning intet mere om Tyrfing at vide; meningen har dog vistnok været, at sværdet, ligesom Fafnisguldet, på en eller anden måde forsvinder eller göres uskadeligt. I steden for en fortælling herom tilföjes til slutning en vidtløftig beretning om Angantyrs efterkommere, Ivar vidfadme og Ragnar lodbrog, efter »kongesagaerne« og Ragnarssaga. Med »kongesagaer« må her menes Skjöldungasaga. Endelig fortælles om de svenske konger ned til Filip, d. 1118, altså en kort udsigt over Sverrigs historie; dette afsnit kan umulig have tilhørt den oprindelige saga. Hvorfra det stammer, er ikke let at bestemme; i hvert fald har det sikkert intet med Are frode at göre hvad *Schück* vil (jfr. ovf. 352).

I indhold svarer bearbejdelsen i H til R, men der er dog både ydre (formelle) og indre afvigelser, hvorom der kan henvises til indledningen i Hauksb. Det første kapitel (etnografi; Gudmund på Glasisvold; Starkad'erne m. m.) er her overflødigt og kejtet redigeret. Der findes hyppig ujævnheder, ulogiske ting og dårlig ordning i H, der således står langt tilbage for R. Jeg har tidligere antaget, at bægge bearbejdelser gik tilbage til en ældre og kortere fremstilling. Nu finder jeg det rimeligst at udtrykke forholdet så, at H er et flikarbejde efter mundtlige, men noget forvanskede sagn, der dog kan bero på den ældre saga; denne må antages at findes i R så nogenlunde i sin oprindelige form; den er her logisk og velordnet i det hele og affattet i et godt, næsten klassisk sprog. At også gåderne er bedre ordnede i R end i H er anden steds påvist [2].

---

[1]) Jfr. *Schüttes* afhdl., hvor de enkelte stednavne behandles dygtigt.

[2]) Det eneste at udsætte på R er navnet *Fróðmarr* s. 332 (jfr. verset); det skal være *Ormarr*.

Vistnok er det også rigtigere, når det i R hedder, at det var Hjörvard og ikke Angantyr, der var holmgangens hovedmand.

I sagnhistorisk henseende er sagaen en af de mærkeligste, både ved hvad den indeholder af nordiske sagnminder og ved, hvad den har om de store begivenheder ude i Evropa, da Hunnerne rasede, ved hvad den fortæller om Hunner og Goter. Sagaens »Reiðgotaland« (hvis ældre form var *Hreið-)* betegner Goternes eget land, og ikke, som ellers, Jylland. Også andre stednavne i sagaen minder om navne i det daværende gotiske rige[1]. Intet steds i fornaldarsagaerne findes så storladen fremstilling og af en så gammeldags simpel art som her i skildringen af de forskellige fejder, navnlig den sidste, brødrestriden. Der er et pust fra eddadigtene i dette, ligesom også versene i sagaen i stemningsfuldhed kommer dem nærmest, og dog er de langt yngre end hine digte (se foran s. 143. 147—48. 157. 159—65), men vistnok ældre end sagaen. — Sagaen udmærker sig også ved virkelige, gode karakterskildringer; der er først og fremmest den kraftig-dæmoniske Hervör, der i al sin vildhed helt igennem er storladen, og ikke mindre sönnen Heidrek, der ender med at være elsket af sit folk. Hans fader, Höfund, er ligeledes en udpræget personlighed, både klog og smidig. Hans karakter er ikke ublandet god, men det er klart, at sönnen har noget også fra ham af sine mindre heldige egenskaber. Således er det Höfund, der forblommet giver Heidrek råd mod sivgerfaderen. De gode egenskaber, som Heidrek udvikler, stammer åbenbart fra faderen. Sagaen er næppe yngre end o. 1250.

2. Á s m u n d a r s a g a k a p p a b a n a findes i Sth. 7, 4°, AM 586, 4°; udg. af *Detter* i Zwei fornaldarsögur og Fas. II[2]. — Sagaen begynder med »kong Budlę i Sverrig«, hvis datter, Hildr, er gift med Helge sön af Hildebrand konge i Hunaland, og senere med Áki, og har med dem sönnerne Hildebrand og Asmund, der ikke er opfostrede sammen. Det er disses indbyrdes kamp og den førstes fald for sin broder, der er hovedbegivenheden; herom og om forberedelserne til kampen handler sagaen. Også her forekommer tryllesværd, ja hele to, hvoraf det ene af skæbnesvanger betydning; de blev smeddede af de to dværge, der bærer de fremmedagtige

[1]) *R. Much* i Zeitschr. f. deut. alt. XXXIII og *Schüttes* afhdl.
[2]) Jfr. *Boer:* Zur dän. heldensage i Paul-Br. Beitr. XXII.

navne Alius og Olius. Hildebrand opfostres i Húnaland og bliver en mægtig kæmpe og konge. Han vilde hævne sin fader, der er dræbt af Ake, den danske kong Alfs mand, og han fælder Alf. Denne har en datter Æsa; til hende bejler Asmund og Eyvind, den første foretrækkes, bliver konge, og han forpligter sig til at hævne sin hustrus fader. Tryllesværdet, der var blevet nedsænket i Mälaren, hæntes op, og så kommer det til den sidste kamp. Efter at Hildebrand er bleven dødelig såret, genkender brødrene hinanden, og Hildebrand fremsiger nogle vers, der er meget gamle, og hvis indhold genfindes hos Saxo; disse vers er for så vidt i strid med sagaen selv, som moderen i dem kaldes *Drótt,* ligesom også hos Saxo (jfr. ovf. 149) .

Allerede de anførte navne viser, at man er i nærheden af norsk-islandske sagnpersoner fra den gode, gamle tid, ligesom sagaen indeholder utvivlsomme reminiscenser fra sagn om dansk-tyske stridigheder (jfr. *A. Olrik:* Sakse II, 246—47), tyske sagn om brødrene Hildebrand og Hadubrand (Saxos Hildiger og Halfdan); men hermed er enkelte rent nordiske motiver (sværdet), samt yngre romantiske træk bleven forbundne. Det er muligt, at kvad ligger til grund for visse dele af sagaen. Den er som alle de andre en rent islandsk frembringelse. Herimod strider ingenlunde de nævnte navne: Alius, Olius, hvortil også kommer *Lazinus* (ɔ: Latinus; jfr. *Máshella* ɔ: Mosella i brudst. i 586). Disse navne er åbenbart senere indsatte af en lærd bearbejder; for Lazinus findes nemlig i mbr.-brudst. *Atli.* Sagaen bærer også ellers præg af yngre bearbejdelse både i enkelte forestillinger og sproglig fremstilling. Det er således fuldstændig forfejlet, når *Detter* på grund af navne skimter en latinsk original. Sådanne eksisterede der overhovedet ikke; jfr. hvad der ovf. er bemærket i anledning af Rolf krakes saga. M. h. t. sagaens sagnhistoriske værd henvises til Detters bemærkninger i fortalen XLIII—IV.

3. Völsungasaga. Den findes i Det kgl. bibl., gml. saml. 1824 b, 4° (jfr. Ragnarss.) og i flere papirsafskrifter; udg. i Fas. I, Norr. sagaer af sagnhist. Indhold, samt ved *M. Olsen* 1906—08 [1]).

[1]) *B. Symons'* grundlæggende undersøgelse i Paul-Braunes Beitr. III; *S. Bugge:* Norr. fornkvæði, indledn., *K. Müllenhoff:* Die alte dichtung von den Nibelungen i Zs. f. deut. alt. XXIII; *S. Bugge:* Bidrag i Arkiv XVII; *R. Boer* i Zs. f. deut. Philol. XXXV (om kap. 26—29); jfr. *A. Heusler:* Die lieder der lücke (1902); *Symons:* Einleitung § 14.

Sagaen indledes med et afsnit om Sigmund og hans forfædre, Sige, en sön af Odin, Rere og Völsung. Det er en af de sædvanlige nordiske tilknytninger til guderne, samt et slægtregister, der også er særlig nordisk; det stemmer med Snorres Edda, fortalen (k. 10 slutn.). Trællen Breðe dræbes af Sige (deraf den islandske etymologi *Breðafönn)* og denne må forlade landet. Han bliver konge i Húnaland, men falder for sine svogre. Sönnen Rere hævner sin fader og får riget, gifter sig, men får ingen börn; ægtefællerne ofrer til Odin og Frigg, som bönhører dem, og Reres hustru bliver frugtsommelig ved et æble, som valkyrjen Hljóð bringer hende. Rere dør, og dronningen skal til at føde sin sön først efter 6 (i rimerne 3) år og dør. Sönnen, Völsung, skæres ud af moderens liv. Völsung ægter Hljóð, og deres sönner er Sigmund, samt 9 andre, og datteren Signý. Hun ægter kong Siggeir i Götland. Der følger nu en beretning om forholdet mellem Signý og Siggeir samt Völsung og Odins sværdgave til Sigmund. Det ender med, at Siggeir sviger Völsung og fælder ham i kamp; det er et sidestykke til Atle-Gjukungesagnet og påvirket deraf (jfr. *Symons)* samt til sagnet om Ivar-Hrörek. Alle Völsungs sönner fanges og opædes af et ulvindeuhyre, med undtagelse af Sigmund. Signy tænker kun på hævn; og nu følger historien om, hvorledes hun får sönnen Sinfjötle med sin broder, og Siggeir bliver indebrændt med alt sit. I dette afsnit findes mange gamle ægte sagntræk; endel er ret unaturligt, f. ex. at Sigmund tilbringer 10 år i et hus nede i jorden. Afsnittet svarer omtrent til rimerne om Völsung, men disse forudsætter en noget anden og sikkert ældre form end sagaens nuværende. I sagaen nævnes Skaðe som en m a n d, medens rimerne ved, at det er Njords hustru, der er tale om. Rimerne ved, hvorfra Siges hustru stammer, ligeledes, at Reres hustru var Ingigerd, kong Inges datter i Sverrig, men dette k a n være digterens påfund. Hvad der fortælles i kap. 3 ff. og om Sigmund, beror uden tvivl delvis ialfald på gamle digte, hvoraf et vers anføres i kap. 8 [1]).

Fra nu af er Völsungas. — så vidt dette kan bestemmes — for största delen simpelt hen en prosaisk gengivelse af heltedigtene i den ældre Edda, så at sige digt for digt, vers for vers; der er kun

[1]) Ved at omtale Helge som Sigmunds broder viser rimerne, at deres indhold ikke har foreligget digteren som et afsluttet hele for sig. — Ang. den første del af sagaen jfr. *Bugges* afhdl. i Arkiv. Jeg er dog ikke på noget punkt enig med forf. angående de fremmede bestanddele, sagnet skulde bestå af.

nogle få digte, der ikke er nyttede[1]; dobbeltdigte som Atlakviða og Atlamál er sammenarbejdede. Grípisspá (eller Grípissagnet) er nyttet, men ikke på det sted i udviklingen, hvor digtet findes i cod. regius (Edda). Enkelte vers anføres, tildels af tabte digte; et digt som Sigrdrífumál, der ikke godt kunde opløses i prosa, indføres delvis (se I, 281), og til dette knyttes fortællingen om Sigurds og valkyrjens trolovelse[2]. Foruden eddadigte er også uden tvivl en saga om Sigurd fafnisbane benyttet, hvorom senere; enkelte sætninger og angivelser hidrører på forf. selv og beror dels på slutning fra den givne tekst, dels på selvstændig gisning[3]. Fra alt dette danner nogle kapitler en undtagelse. Der er for det første k. *22* = *23* (ny udg.), indeholdende en beskrivelse af Sigurd; dette er, som forlængst set, ens med et kap. i Þiðrikss. (k. 185) og uden al tvivl lånt derfra (og ikke omvendt), som *Bugge* og *G. Storm* har påvist. Man behøver kun at læse dette kapitel for at se, hvor helt afvigende det er i stil og tone fra Völs.s., og hvor nær i slægt med Þiðr. det er. Man k u n d e tænke sig muligheden af, at der i sagaen (i en ældre form) havde stået en ganske kort beskrivelse af Sigurd — hvad jeg dog ikke tror —, som var bleven erstattet af denne, der er vidtløftig nok. Efter dette kapitel følger en beretning om Sigurd og Brynhild hos Heime i Hlymdale (kap. *23*—*24* = *24*—*25* ny udg.), hvortil eddadigtene ikke har noget tilsvarende, og som indfører i det ellers så logisk formede hele store urimeligheder i begivenhedernes gang. Her nævnes Brynhilds søster Bekkhild og broder Alsvid, der ingen betydning ellers har for sagaen. Tonen i disse kapitler er anderledes end ellers. Der er således ingen tvivl om, at kilden er her en anden end ellers. Og denne kilde var uden tvivl den gamle saga om Ragnar lodbrog (se foran). Spörsmålet er blot, hvorvidt det er Völs.s. istandbringer selv, der har været så ulogisk at optage disse kapitler eller om de stammer fra en senere bearbejder. Det forekommer rimeligst, at det sidste er tilfældet, tilmed da man også andre steder mærker en bearbejdervirksomhed. *Symons* antager derimod, at sagaen og Ragnarss. er af én forfatter, og at de hernævnte kapitler hidrører fra ham, idet han mener, at Völs.s. fra først af er bestemt til at være en indledning til Ragnarss.

---

[1] Se *Symons:* Einleit. LXII, anm.

[2] Jfr. herom *min* afhdl. Sagnformen osv. i Aarbøger 1921.

[3] Jfr. *Symons* sst. LXXIII—IV (en god og kort oversigt over forf.s fremgangsmåde).

Kap. 26—29 = 28—31 (ny udg.) beror på digte, der falder i den store lakune i cod. reg., og det er især herved, at sagaen har sin store betydning. — Endelig skal bemærkes, at »det gamle Hamðismál« sikkert ikke er nyttet i sagaen, men det yngre i fornyrðislag, det, hvoraf der haves nogle vers, stukne ind i Hamð. i cod. reg.; det er fra dette digt, at Odins deltagelse i Jörmunrekks-kampen (jfr. Saxo) stammer.

Ligesom det er lykkedes sagaens istandbringer — bortset fra de nævnte kapp. 22—24 — at bringe et ret godt og logisk sagahele istand, er det også lykkedes ham forbavsende godt at oversætte sine poetiske kilder til prosa; fremstillingen er forstandig, forståelig og flydende, og det er mærkeligt, hvor lidt den poetiske form skinner igennem; naturligvis gör den det ikke så sjælden, og det er da, som havde man med etslags codex rescriptus at göre, hvilket i grunden ikke forminsker interessen og giver stilen en ejendommelig farvetone. Forf. har selv oftere måttet tilrettelægge sammenhængen, föje noget til efter eget skøn til forklaring, enkelte gange har han gjort sig skyldig i mindre misforståelser. At der undertiden forekommer noget ubehjælpsomme udtryk og noget hårde overgange (hvorom se Symons' afhandl. og Einleitung), skal ikke nægtes; men egenlig stødende forekommer disse tilfælde ikke at være.

Som sagaen nu foreligger, består den altså 1, af gamle overleveringer — tildels eller helt nordiske — om Sige—Rere—Völsung, 2, af en gengivelse af heltedigtene (eddadigte), 3, af sagnet om Heime—Brynhild—Sigurd, hvortil kapitlet med Sigurds beskrivelse kan föjes, og endelig 4, af kapitler, hvis kilde endnu ikke er omtalt, men som utvivlsomt var en s a g a o m S i g u r d f a f n i s b a n e. Om en sådan savnes ikke oplysninger. Det hedder om Sigvatr (I, 594), at han vilde digte et arvekvad om Olaf d. hellige og deri »anvende omkvæd *(stál)* fra sagaen om Sigurd fafnisbane«[1]). Dernæst hedder det i kommentaren til Háttatal v. 35[2]), at Torvald veile digtede et kvad (I, 472) »efter Sigurðarsaga«; meningen må vel være, at digtets indhold var hæntet fra »sagaen«. I disse tilfælde har der naturligvis været tale om en mundtlig overlevering, men når Snorre taler om en »Sigurdssaga«, har han uden tvivl en s k r e v e n saga i tankerne; det er den,

[1]) Fms. V, 210, jfr. 345 og Nornag.þ. k. 5 slutn.
[2]) Sn. E. I, 646.

han bevislig har nyttet og udskrevet i sin fremstilling i Skáldsk.-mál kap. 39—42, hvor dog slutningen senere er tilföjet (se foran s. 687). Her findes en udførlig fremstilling af Fáfnisguldet og den følgende historie med to vers af Fáfnismál, således at indholdet svarer til Völs.s. k. 14 (her er det Reginn, der til Sigurd fortæller sagnet) og følg. Når man nu sammenligner bægge fremstillinger, er det klart, at de i alt væsenligt er ens, men Snorre har forkortet og noget omredigeret sin original efter sit formål. Dog er det klart, at det ikke er vor saga, han har nyttet, ti der er afvigelser af betydning; det er lige så klart, at der er en fælles original til bægge fremstillinger. Men der er endnu en tredje kilde, der haves til sammenligning, nemlig prosastykkerne i codex regius af eddadigtene, hvorom der har været så megen strid og tvivl. Man har endog ment, at de har fulgt med digtene i den mundtlige overlevering lige fra gammel tid af. Dette er dog vist en umulig og grundløs antagelse og det allerede på grund af det lærde tilsnit, de på sine steder har, idet de f. ex. undertiden henviser til forskellige beretninger og andre digte. Endnu klarere bliver forholdet, når disse stykker sammenlignes med Snorres uddrag af Völs.s. Forholdet kan da ikke opfattes anderledes end så, at de også er uddrag af den selvsamme urtekst. De stemmer for det meste, ofte ordret, med sagaen, men der findes enkelte afvigelser, hvor de da stemmer med Snorre, f. ex. at Sigurd kun skal göre én grav, da han skal til at dræbe Fafnir (sagaen flere), at han først prøver sværdets skarphed (uldtotten i strömmen) og derpå dets styrke, omvendt i sagaen, hvilket er mindre oprindeligt. Den fælles original for alle 3 fremstillinger er nu den førnævnte Sigurðarsaga; netop det indbyrdes forhold er det bedste bevis herfor. Denne saga har været en kort og kærnefuld fremstilling af Sigurds liv og har rimeligvis begyndt med Sigmund og Sinfjötle og deres bedrifter eller endogså med Sigi osv.[1]. Her har man også kilden til Völs.s. kap. 5—8, indtil benyttelsen af Helg. Hund. I begynder, 10—18, for så vidt som digtene ikke er nyttede, samt 40 (42).

Udviklingen og sammenhængen ligger nu klar. Den ældre (ældste) Sigurðarsaga er fra omkr. 1200 og slutter sig til sagaer som Skjöldungas. og Ynglingas. Den har anført enkelte eddavers og vistnok støttet sig til eddadigte. Deraf har Snorre gjort et selvstændigt uddrag. Samleren af de digte, der foreligger i codex

[1]) Om hele forholdet kan henvises til *min* afhdl. i Aarbøger 1917.

regius, har gjort et kort uddrag af samme saga for at fylde hullerne mellem de enkelte digte og på sin vis få et sagahele i stand (jfr. hvad der er sagt I, 122), uden at opløse digtene til prosa. Endelig har forf. af Völs. påtaget sig at udarbejde en fuldstændig prosaisk slægtsaga for Völsunger og Gjukunger, og hvorledes han har båret sig ad hermed, er ovenfor skildret. En således beskaffen saga passer, litterært set, ganske til den sagaskrivning, der finder sted i den sidste halvdel af det 13. årh. Der kan da heller ingen tvivl være om, at sagaen hidrører fra det nævnte tidsrum. *Symons* har ansat den til o. 1260. Forudsat, at det ikke er den oprindelige forf., der har optaget lånene fra Þiðrikss., bliver disse uden egenlig betydning for affattelsestiden; de har mere at betyde for Þiðrikss. selv.

4. Til Völsungasaga slutter sig på en måde Nornagestsþáttr, der findes i Flat. I og AM 62, fol., udg. i Flat., Fas. I og Norr. sagaer af sagnhist. Indhold [1]). — Hovedpersonen Nornagestr er en gammel dansk mand, der ifølge nornernes dom skal leve så længe som et lys, han bærer på sig, er ubrændt. Efter endelig at have truffet kong Olaf Tryggvason (for så vidt slutter þáttr'en sig til visse foran behandlede þættir) og ladet sig døbe, lader han lyset brænde ud og udånder. Dette er rammen, og det er tydeligt, at den er påvirket af fremmede, endogså ikke-germanske sagn, nemlig Meleager-sagnet og lignende. Da Nornegæst, der minder om den evige jøde, har levet i 300 år, må han selvfølgelig have oplevet meget [2]), og han fortæller nu kong Olaf en del af dette. Hvad han beretter, er mest om Sigurd fafnisbane og Gjukungerne (med vers af eddadigte), om Gjukungerne og Gandalfssönnerne (en ganske vilkårlig tilknytning), Starkad, Sigurds og Brynhilds død (med Helreið) og endelig om Lodbrogssönnerne. Det hele indledes med et væddemål mellem et par hirdmænd og Nornegæst om, hvorvidt han ejede lige så godt (rent) guld som det, der fandtes i kongens guldring. Hans guld er en sadelgjordring, der har tilhørt Sigurd; han viser dem også et hår af Granes hale til bevis på hestens störrelse.

Det hele er et sildigt sammenpluk fra kendte kilder med enk-

---

[1]) Jfr. *B. Symons:* Einleitung § 15; *min* afhdl. Sigurðarsaga i Aarbøger 1917; *L. Hollander:* Notes on the Nornagestsþáttr Publications osv. III (1916).

[2]) Han er tillige harpespiller og kan spille Gunnarsslage (acc. plur.) og Guðrúnarbrögð hin fornu, — opdigtede navne.

elte ændringer og tilföjelser, der dels beror på, at Nornegæst fortæller i første person og foregiver, at han selv har været med, dels på kompilatorens lyst til at indrette det hele så sagamæssigt som muligt, dels endelig på slutninger efter de bevarede vers (fortællingen om Lyngves død beror således på Reginsmál B 26). Kilden er i øvrigt et hdskr. af eddasangene med de samme prosastykker som i cod. reg.[1]). Når der i slutningen af kap 5 henvises til en Sigurðarsaga, er det enten den gamle saga, eller citatet er, hvad der er rimeligst, på anden hånd. Afsnittet om Gandalfssönnerne er vistnok hæntet fra Skjöld. Endelig beror afsnittet om Ragnarssönnerne på Ragnarss. (k. 12. 13) den ældre[2]). Enkelte historiske reminiscenser er der også. Þáttr'en stammer snarest fra tiden ved 1300.

E. Þiðrikssaga.

Dette store og vigtige sagaværk findes i følgende håndskrifter; Stockh. 4, fol. mbr., AM 177, fol., 178, fol., bægge afskrifter af to tabte skindbøger, som Arne Magnússon henholdsvis kaldte *Eiðagás* og *Bræðratungubók*, denne sidste skreven af Jón Erlendsson. Udgave ved Unger 1853[3]) og — afsluttende — ved *H. Bertelsen* 1905

---

1) De fra dette hds. hæntede stykker opregnes af *Symons,* Einleit. LXX.

2) Navnet *Sónes* på den gamle mand, der bevæger Ragnarssönnerne til at vende om, beror vistnok kun på fejllæsning.

3) Af den store litteratur om denne saga skal her særlig anføres følgende: *Raszmann:* Die deut. Heldens. 1858; Die Niflungasaga und das Nibelungenlied 1877; *B. Döring:* Die quellen der Niflungasaga i Zeitschr. f. deut. Phil. II; *G. Storm:* Sagnkredsene om Karl d. store og Didrik af Bern 1874; Nye studier over Thidreks saga i Aarbb. 1877; *Treutler:* Zur Thidrekssaga i Germ. XX (1875); *Holthausen:* Zur þidrekssaga i Paul-Braunes Beiträge IX; *Neumann:* en afhandl. om Iron og Apollonius-afsnittet Germ. XXVII; *O. Klockhoff:* Studier öfver þidrekss. 1880, jfr. *sammes:* Tellsagan i Arkiv XII; *Boers* afhandlinger i Arkiv f. nord. fil. VII og XVII og Zeitschr. f. deut. Phil. XXV; *O. Jiriczek:* Deut. heldensagen I 1898; *H. Paul:* Die þidrekssaga und das Nibelungenlied i Sitz. ber. der philol.-hist. Cl. der k. b. Akad. d. Wiss. 1900; *H. Bertelsen:* Om Didrik af Berns sagas oprindelige skikkelse 1902; *O. Klockhoff:* Nya studier öfver þidriks saga i Arkiv XXXI; *L. Polack:* Untersuchungen über die sage vom Burgundenuntergang 1922 (jfr. Zs. f. deut. alt. LIV og LV); *Friese:* Thidrekssaga u. Dietrichsepos Palæstra 128 (1914); *Frantzen:* Über den stil der þidr.s. Neophilologus I (1916); *R. C. Boer:* Untersuchungen I—II (1906—1909); *samme:* Die sagen v. Ermanarich u. Dietrich v. Bern 1910; *H. Schäfer:* Waffenstudien zur Thidrekssaga 1912 (Acta germ.); *W. Haupt:* Zur niederdeut. Dietrich-

—11. En meget vigtig oversættelse på svensk fra 15. årh. er udg. af *Hyltén-Cavallius* 1850—54.

Det er først og fremmest nødvendigt her at komme nærmere ind på håndskrifternes forhold. M. h. t. dette bemærkes, at de to tabte membraner utvivlsomt var islandske, medens den bevarede membran både er skreven af norske og islandske afskrivere, mest dog af norske [1]). De isl. håndskrifter er fuldstændige, medens den norske mbr. desværre har tabt mange blade, først og fremmest begyndelsen, de første 34 kapitler [2]), samt prologen, hvis den også har stået i hds. *Unger* mente, at der var tabt et læg, medens andre mener, der er gået to tabt, og dette er uden tvivl det rigtige; således også *Bertelsen*. Dernæst mangler der blade hist og her, samt selve slutningen [3]). Alle disse lakuner er i udgg. udfyldte efter papirshåndskrifterne (og den svenske oversættelse). Membranen, M, frembyder ganske ejendommelige forhold. Den er for det første skreven af 5 hænder; herom kan henvises til udg. Dernæst, og det er det meget mærkelige, har hånd 3 ind i et læg med 2. hånd stukket 10 blade, ɔ: k. 262—94, hvorved k. 275 (I, 281 og 351) blev skilt ad; de oprindelige kapitler 275 (s. 281) og 276—77 (s. 351—52) er stregede over men genfindes i det indskudte stykke med 3. hånd; endelig har samme hånd fundet sig foranlediget til igen at afskrive en paralleltekst til k. 34—83 (Vilkinasaga) og anbringe den i k. 343 (ɔ: II, 61 $_6$—105 $_{11}$) [4]), hvad der bevislig er en meget unaturlig plads for dette afsnit, disse to tekster er noget indbyrdes afvigende, dog mere i fremstillingen end indhold. Den sidste er noget mere i slægt med tyske sagn [5]). Der er intet, der taler imod, at prologen også har stået i mbr., meget der taler derfor. Vi vil senere komme tilbage til håndskriftforholdet. Papirshåndskrifterne slutter sig i alt væsenligt til mbr., men har dog så store afvigelser i stilistisk

sage 1914 (Palæstra); *R. C. Boer:* Over den poetischen vorm van de bronnen der þiðrekssaga i Neophilologus I; *A. Heusler:* Die quelle der Brünhildsaga in Thidreks saga u. Nibelungenlied (Braune-festskrift) 1920.

1) Disse er ifg. *Hægstad* en indtröndsk, en udtrönsk og en sydvestnorsk mand.

2) Tællingen er den i *Bertelsens* udg.

3) Se herom *Bertelsen* s. III—IV, XXVIII—IX.

4) I sin udg. har *Unger* trykt den senere tekst som hovedtekst, men givet den første under denne.

5) Det må anses for givet, at man har skrevet efter skrevne forlæg, ikke efter diktat. I det mindste er dette bevisligt for 5. hånds vedkommende; herom oplyser fejlen *sem* f. *scin* II, 302; *Mogks* bemærkning herom Litt. gesch. s. 860 beror på fejlagtig opfattelse.

henseende, at en större del er trykt helt under teksten (udg. I, 73—370). Den sidste Vilkinasagatekst har i forlægget stået på sidste sted (i M), men er blevet flyttet frem, dog ikke til den rigtige plads, og dermed har afsnittet om Valter og Hildegund fulgt. Et par andre steder er der foretaget ændringer i rækkefølgen, ligesom der også mangler et par kapitler. De to papirshåndskrifter (A, B) [1]) er indbyrdes meget nærbeslægtede, men er dog ikke så lidet indbyrdes afvigende; B er på flere steder rigtigere m. h. t. ordlyden. — Om forholdet mellem håndskrifterne kan i øvrigt henvises til *Bertelsens* redegörelse i indledn. III; hans egen opfattelse findes i hans disputats; den har meget tilfælles med *Boers* opfattelse.

Hvad den svenske oversættelse angår, antog Unger, at den direkte beroede på membranen, og anførte i så henseende ikke uvigtige omstændigheder; dette blev man stående ved, indtil *Klockhoff* i sin afhandling påviste sådanne afvigelser mellem mbr. og den, og på den anden side overensstemmelser med A B (særlig B), at M (mbr.) ikke kunde være originalen. Oversættelsen, der betegnes med S, får derved en större betydning, idet den kun kan være foretaget efter en anden — tabt — membran; men det er sikkert, at denne har stået M overordenlig nær [2]). S har kun den ene redaktion af Vilkinasaga.

Sagaen begynder på god gammel sagavis med at omtale hovedpersonen Didriks bedstefader, kong Samson i Salerne; hans frillesön er Tetmar, fader til Didrik. Dennes ungdomshistorie og forhold til Hildebrand og Heime, der slutter sig til ham, føres frem for læseren. Herpå følger, som antydet, i AB afsnittene om Velent og hans sön Viðga, samt Fasold, Ekka og Sistram, der alle slutter sig til Didrik, medens M straks tager fat på sagaen om Vilkinerne (hvorefter hele værket i tidligere tider undertiden kaldtes Vilkinasaga), deres konge Osantrix samt hans kampe med Melias, hvis datter Oda han har begæret til ægte og som han, efter at have overvundet faderen, ægter. Senere göres der ham gengæld af Attila, der tvinger ham til at give sig datteren Erka. Det er på engang gengæld og gentagelse af samme motiv. Der er ingen tvivl om, at dette afsnit her står på sin oprindelige og

---

1) Således betegnes henholdsvis 178 og 177.

2) Om S. henvises til *Bertelsen* s. XXXIX ff. Til slutn. har S. 4 kapp., aftrykte hos Bertelsen s. 395—98.

rigtige plads. Herefter følger så i M de förnævnte afsnit, hvorpå fortællingen om Detlef danske og hans tilslutning til Didrik gives udførlig. At denne ordning er den mest logiske og ægte, kan ikke være tvivlsomt. Didriks fader dør, og han bliver konge i Bern, hvorpå Vildifer og Herbrand kommer til ham. Alle de, som således efterhånden bliver Didriks kæmper, kaldes undertiden »jævninge«, hvilket næppe er oprindeligt, men beror på påvirkning fra Karlamagnússaga. Herpå følger et afsnit om Attila og Osantrix, der dræbes, så et om Sigurd sven, hans fødsel og ungdom, og dernæst et om Didriks store gæstebud med en beskrivelse af alle heltenes udseende og skjoldmærker. Her er det, at 3. hånd har gjort sit store indskud på de 10 blade, hvorom straks nærmere. Hermed er sagaens første del egenlig ude. Herefter væntede man en beretning om Didrik i al hans kongeglans og herskervælde. En sådan kommer imidlertid kun tildels, idet der fortsættes med et afsnit om hans tog til Bertangaland, hvor der særlig er tale om mange enekampe mellem hans kæmper og kong Isungs sönner. Didrik selv er uvirksom, indtil han kommer til at kæmpe med den hos Isung sig opholdende Sigurd sven. Der opstår den vældigste kamp mellem disse to kæmper, men det går egenlig Sigurd bedre; det er kun ved hjælp af det kneb, at Didrik hemmelig låner Viðgas uimodståelige sværd, Mimung, at han går ud af striden som sejrherre. Men dette kneb forringer hans sejr. Herpå følger 3 afsnit, om Sigurds og Gunnars giftermål, Herburt og Hilde; dette slutter med et ganske kort fortalt giftermål mellem Didrik og Gudilinda; Herburt var sendt bort for på Didriks vegne at bejle til Hilde, men han tager hende selv — efter hendes egen tilskyndelse. Didrik lader sagen uænset. [Herefter følger i M Vilkinas. 2. redaktion]. Valter og Hildegund (der i AB og M² følger umiddelbart på afsnittet om Attila og Osantrix) følger herpå. Alle disse afsnit har — når bortses fra Didriks nævnte giftermål — lidet eller intet at göre med hovedæmnet. Efter endnu et afsnit om Iron jarl og Appollonius, hvor Didrik heller ingen rolle spiller, men som ender med at omtale Viðgas giftermål, følger et afsnit om Sifka, den onde rådgiver, og kong Ermenrik, der jo er Didriks farbroder. For at hævne sin hustrus skam på Ermenrik bevirker Sifka hans börns undergang og får ham dernæst til at kræve skat af Didrik; følgen heraf bliver, at Didrik må forlade sit rige og drage til Attila i Soest; hos ham opholder han sig nu i en lang række af år og udfører lejlighedsvis enkelte bedrifter som f. ex. under kampen mellem

kong Attila og Osantrix, hvem man her møder som levende igen. Fremdeles fortælles om et temmelig resultatløst tog mod Ermenrik, hvor Viðga som dennes mand må kæmpe med Didrik og lader sit liv. Herefter er det kun de enkelte heltes endelige skæbne og død, der berettes, først Sigurd svens — hvor Didrik ingen rolle spiller —, så Fasolds og Detlevs; derpå fortælles udførlig om forholdet mellem Attila og Niflungerne, samt om disses tragiske undergang. Endelig handles der om Didriks tilbagekomst til Bern og generobring af sit rige, der foregår uden kamp, om Hildebrands død, om Didriks vældige dragekampe, Attilas død, Heimes sidste bedrifter og død og til slutning Didriks mystiske forsvinden[1]).

Indholdet er, som man ser, meget righoldigt og broget og flokker sig for det meste om Didrik, som er den forbindende, men ikke just altid den mest virkende person. I det hele og store kan det siges at være velordnet og udgöre et sagamæssigt hele. Æmnet er ikke nordisk, men helt og holdent tysk; endogså dér, hvor man fra gammel tid af havde sagn om Sigurd og Gjukunger, mærkes disse grumme lidt, når man fraregner benyttelsen af de gammelkendte navneformer (*Sigurðr* og ikke den tyske form osv.) og visse enkeltheder (jfr. *Pauls* afhdl.). Navnet *Guðrún* forekommer aldrig. Til gengæld findes der så navne som Aldrian osv. Som det i fortalen hedder, beror fremstillingen på tyske sagn, der på den mærkeligste måde er knyttede sammen, hvad enten dette skyldes de tyske hjemmelsmænd eller forfatteren eller måske snarest bægge parter. For den tyske sagndigtning har sagaen en uvurderlig betydning. Der er trods Pauls forsøg på at påvise det modsatte liden eller ingen grund til at tro, at forf. har foretaget vilkårlige ændringer i, hvad der var blevet ham meddelt, men vel kan enkelte ting være bleven misopfattede, eller hukommelsen kan have svigtet på et eller andet punkt. Uoverensstemmelser med nu kendte tyske digte har derfor kun lidet at sige for bedömmelsen af sagaens forhold til de tyske hjemmelsmænd. En nærmere undersøgelse af de formentlige kilder er det her ikke sted og lejlighed til at komme ind på[2]); blot bemærkes, at jeg m. h. t. dette spörsmål nærmest slutter mig til *G. Storm*, når han mener, at hovedkilden har været sydtyske sagn og sange, der er gåede gennem

---

1) Jfr. *Bertelsens* udmærkede oversigt i udg. s. LXXIV—XCV.

2) Jfr. *Bertelsens* afhdl. med flere tyske afhdl.

nordtyske købmænd [1]. Om disse sine kilder indeholder sagaen vigtige oplysninger. Der henvises for det første til »tyske mænds fortællinger« (s. II, 327 (bis), 393, jfr. 226[2]) og prologen), og der angives nærmere i kap. 413 slutn., at disse mænd stammede fra Bremen og Münster; dette sidste gælder dog måske alene afsnittet om Niflungerne; ikke desto mindre har det en mere almindelig betydning. De antydede fortællinger sættes atter i forbindelse med gamle tyske sange, der også nævnes i det anførte kapitel, og hvortil der ellers gentagne gange henvises (s. II, 128, 271, 322, 384 og prologen). Det vældige materiale er naturligvis blevet samlet hos flere; og der er ingen grund til at antage, at det skulde være sket på engang. Tværtimod. Ja, det er sandsynligst, at stoffet ikke helt og holdent er kommet til den endelige forfatter, hvis der kun er tale om én (hvorom mere nedenfor), direkte fra de tyske købmænd, men gennem hjemlige meddelere, altså på anden hånd. Enkelte fejl og afvigelser fra tyske sagn kunde forklares heraf. I hvert fald må man ved en undersøgelse af sagaen regne med dette som muligt [3]. Hvad tiden for indsamlingen af stoffet angår, er der også her et stort spillerum, eftersom man finder tyske købmænd tidlig i Norge. Således findes der, for blot at nævne dette, ved år 1186 en mængde tyske købmænd i Bergen (Sverriss. k. 103—4); i den første halvdel af det 13. årh. var der fuldt op af dem til stadighed. Det er vistnok dette tidsrums tyskere, man her har at göre med.

Til det foranstående skal endnu föjes, at når der flere steder (I, 30 (31), 40, 105, 347, 348, 360) henvises til »Væringernes« benævnelser for forskellige personer m. m., er der her ikke tale om kildehenvisninger, ti »Væringer« er kun det samme som *vér*, 'vi'

---

1) At forf. har haft de tyske digte i skreven form, er efter min opfattelse lidet tænkeligt. *Frantzens* antagelse, at forf. har haft en skreven samling af tyske digte med forbindende prosastykker imellem, kan jeg ikke slutte mig til. I så henseende synes jeg *H. Friese* har udtalt sig fuldkommen rigtigt, s. 156. Sagaens egne angivelser af kilder er et kraftigt bevis mod denne mening. Der henvises aldrig til »en bog« eller »bogen«, hvad man kunde have væntet, hvis en sådan lå til grund.

2) *Sægum* I, 344_{13} er åbenbart en fejl for *lægum;* jfr. S.

3) I sin afhdl. i Sitz. ber. 1900 har *H. Paul* igen optaget spörsmålet om forholdet mellem sagaen og Nibelungenlied; han kommer til det resultat, at dette sidste digt er bleven nyttet. Denne Pauls opfattelse har i det hele ikke mødt nogen tilslutning. Særlig er *Frieses* kritik ret afgörende.

(Nordboer); jfr. *G. Storm:* Sagnkr. s. 93. Hvorledes betegnelsen i øvrigt bör forklares, er mindre sikkert og omtvistet.

Lige så uomtvisteligt som kildespörsmålet maa siges at være [1]), lige så omtvistet er sagaens nuværende f o r m som det hele, den er. Er den skreven af én mand, eller er der, som i reglen ellers, tale om et bearbejdet eller udvidet værk at göre? Da det ældste håndskrift, der haves, er fra slutningen af det 13. årh. — altså fra et bearbejdervirksomhedens tidsrum —, ligger tanken om en bearbejdelse snublende nær, forudsat, at værket giver selv anledning til en sådan antagelse. Hertil kommer, at dets karakter sikkert fra først af ydede rig lejlighed til omarbejdelse og indskud. Fordi man går til undersøgelsen med en sådan mulighed for öje, er man ikke derfor forudindtagen. Den, der først har taget sagen fra denne side i dens skarphed, er *Boer* i sine afhandlinger. Jfr. *Treutler* (s. 27), der havde antaget forskellig bearbejdelse, idet han formoder tilværelsen af en ældre simplere saga med alt, hvad 1. og 2. hånd havde skrevet, samt med toget til Bertangaland, Sifkas hævn, Attilas kamp med Russerkongen, Didriks tog mod Ermenrik, hjemkomst osv., d. v. s. k. 295—318, 342 (II, 158)—385, 414—444 (i Ungers udg. afsnit XII, XVII—XIX, XXIV—XXX). Hvad han udskiller, er altså: alt hvad der findes om Sigurd og Niflungerne, Herburt—Hilde, Valter—Hildegund, Ironss., samt stykket om Fasold og Detlevs død, hvilket sidste i hvert fald ikke er rigtigt. *Boer* har antaget, at k. 319—22, 385—91, 396—413, d. v. s. den egenlige Niflungasaga, og desuden k. 336 (s. 105_{11})—41 (Valter—Hildeg., Ironss.), k. 342 (s. 158_{1})—44 (Sifka—Ermenrik), 347 (Attila—Osantrix med den sidstes fald for anden gang), foruden mindre stykker hist og her, som k. 414 (s. 330_{21})—17, 427—29 (Attilas død, hængende sammen med Niflungesagnet), fremdeles k. 355—58 (Didriks kamp med Didrik Valdemarsson), 392—95 (Fasolds og Detlevs død, yngre end det øvrige), 420 (s. 357)—26 (hovedsagelig Didriks dragekampe) er indskud. Han går således betydelig videre end Treutler. Hvad der anføres for at antage de nævnte indskud er i det hele taget indre grunde. Dog er der også f. ex. det ydre holdepunkt, at for hele Ironssaga, k. 337—40, har S, som ovf. antydet, kun et lille kapitel på 3 linjer. Nu forkorter S ganske vist sin tekst, d. v. s. den sammendrager den, men, som det her vilde være tilfældet, bærer oversætteren sig ellers a l d r i g

[1]) Her ses bort fra kildernes art (skriftlige eller mundtlige)

ad; der er således stærk sandsynlighed for, at der i dens original ikke har stået andet eller mere, end hvad der nu læses i S [1]). Hertil kommer da også, at alt, hvad der findes i de nævnte kapitler, intet som helst har med Didrikss. at göre; kap. 341 (fortsættelsen af Ironss.) indeholder et hele for sig om Irons kærlighed til Akes hustru Bolfriana efter hans første hustrus død. Som indledning til disse kapitler er de foranstående indsatte. I de sidst nævnte kapitler spiller Didrik en, ganske vist ubetydelig rolle; hvorvidt de også er et indskud vil senere betragtes. Sikkert er det, at der findes uoprindelige bestanddele i sagaværket.

Overfor et værk af én forfatter har man lov til at gå ud fra, at det fra først af har dannet et nogenlunde velordnet hele uden løst tilknyttede episoder. Man har i det foregående set, at hvor der er sådanne episoder tilstede, viser det sig af ydre grunde, at de er senere indskud. På grund af de mange slående eksempler på den islandske måde at behandle og bearbejde originalværkerne på, kan man ikke have nogen som helst betænkelighed ved at underkaste Þiðr.s. en kritisk behandling efter de samme hovedregler, tilmed da det er klart, at ingen saga ifølge sin natur var lettere at udvide end netop den. Den giver da, som alt for længst er hævdet, holdepunkter nok.

Der er da for det første den omstændighed, at kong Osantrix bliver dræbt i k. 252 (= S) og atter i k. 347; ganske vist findes ikke det første i AB, men at drabet her er undgået beror ene og alene på en omredaktion af en, der havde mærket modsigelsen. Et af stederne m å bero på et indskud; således kan ingen forfatter eller første samler have skrevet. Det er, synes det, sikkert, at det er den f ø r s t e beretning, der er indsat. Attila og Osantrix har kæmpet, men uden resultat, så at kongerne drager hver hjem til sit. Viðga er imidlertid bleven slået af hesten af Viðolf og taget tilfange; han frelses ved en gøglerkunst af Vildifer og hovedgøgleren Isung, idet Vildifer indsys i en björnehud og optræder som tæmmet björn, der gör kunster, og som sådan dræber han Osantrix. Hele denne historie er episk usandsynlig og karakteriserer sig som beroende på en spillemandssang, der er optaget i den oprindelige sammenhæng. Der findes enkelte sproglige afvigelser deri, samt i fremstillingen den mærkelighed, at Attila (k. 254) tiltaler både den

1) Selve Ironssaga beror vistnok atter på en vilkårlig sammenstøbning af to sagn; se *Neumanns* ovf. anførte afhandling.

fraværende Didrik og den dræbte Osantrix. Hertil kommer så den meget vigtige omstændighed, at det er langt sandsynligere, at en bearbejder kunde indsætte her sin beretning om Osantrix' død, medens han endnu ikke var gjort kendt med den senere — oprindelige — beretning; at han lod denne stå uforandret, er kun hvad man af en bearbejder-afskriver kunde vænte. Med andre ord: k. 243—55 samt en bemærkning i k. 301 er senere tilföjet. Derimod er der ikke grund til med *Boer* at antage k. 347 (den sidste beretning) for uægte.

Af betydning er, at k. 302, der dog er skrevet med 2. hånd, ikke alene mangler i AB, men også i S. Det indeholder da også kun en i og for sig ganske overflødig gentagelse af, hvad der i forvejen er skrevet og betegner sig således som et åbenbart indskud.

I denne forbindelse er det dog først og fremmest afsnittet k. 262—94, tanken fæster sig ved. Disse kapitler er jo ligefrem, på 10 blade, indsatte i det oprindelige, normale 8-blades læg. K. 261 sidste del omtaler afslutningen af den krig, som Didrik havde med jarlen Rimsten, og det hedder, at han nu forholdt sig rolig i nogen tid. Herpå følger — i det oprindelig skrevne — fortællingen om Didriks gæstebud (281_{15}—282_{10} + 351_{1}—352_{14}). Sammenhængen er her i virkeligheden naturlig og udadlelig. Her omtales også Niflungerne for første gang på en sagamæssig måde, og her nævnes Högne som en sön af en alv og kong I r u n g s hustru Oda, medens denne konge i k. 274 kaldes A l d r i a n — altså en åbenbar modsigelse, eller en håndgribelig og ubehændig sammenblanding af to forskellige kilder. Den eneste naturlige forklaring er, at der her foreligger en s a m m e n s t y k n i n g af to forskellige afskrifter eller bearbejdelser. Det hele forklares naturligst så, at den, der »fortsætter« hånd 1—2, hånd 3, ikke har kunnet nytte den samme original som hånd 1—2 eller ikke villet, fordi han havde fået fat i en anden og vidtløftigere (ɔ: udvidet) fremstilling, og det var d e n n e, han vilde have en afskrift af; der vil senere findes et andet bevis herfor [1]). — Hvad dette indskuds første del, k. 262—73, indeholder, er Sigurd svens udførlige ungdomshistorie, hvortil knyttes k. 291 om hans udseende og rustning, idet der her gås ud fra, at også han er i gæstebudet hos kong Didrik. I det følgende afsnit (toget til Bertangaland) har de to imidlertid a l d r i g f ö r set hinanden, og Sigurd omtales i k. 297 som a l d r i g f ö r nævnet.

---

1) I de isl. håndskrifter findes også denne fremstilling.

Dette er talende nok. — I flere kapitler, 278—90, beskrives de enkelte kæmpers udseende og skjoldmærker, hvad der ligeledes utvivlsomt er et indskud; skjoldmærkerne gives ellers hist og her i teksten og samlet i k. 304, og her findes enkelte afvigelser. Endelig er det klart, at også k. 292 (om Sifka, der her intet som helst har at bestille), 293 (der vender tilbage til Hildebrand med en aldeles intetsigende og indholdsløs lovprisning) er senere tillæg; bægge disse kapitler mangler da også i S; k. 294 er endelig yderst uheldigt, idet der her fortælles om, hvorledes Didrik får sin berömte hest Falka af Heime efter deres tvekamp, der er fortalt i k. 20, og efterat Falka atter og atter i det foregående er nævnet. I S har indholdet stået i slutningen af k. 33, altså på den eneste naturlige plads. K. 291—94 er et yngre tillæg til 278—90.

S. II, 61 $_9$ indskydes, som anført, en anden redaktion af k. 34—83 (Vilkinas.). I og for sig er denne ikke synderlig afvigende fra den første, men det må dog være den noget, mest sproglig forskellige form [1]), der har bevæget hånd 3 til, efter sin (udvidede) original, at medtage dens redaktion. Hvorfor den netop er afskrevet der, hvor den står, er ikke godt at sige. Rimeligvis er dog grunden den, at afskriveren da han var kommen så vidt, fik denne redaktion i hænde og dermed den tanke at tage den med. Hertil knyttes i M og S (jfr. AB) det korte afsnit om Valter og Hildegund, der intet vedkommer Didriks historie og kun strejfer Attilas. Ligeledes er det blevet fremhævet, hvor unaturlig episoden om Herburt—Hilde står til det hele. I det foranstående kap. (323) er enhver tanke om Hilde som Didriks brud forsvunden, og han ægter uden videre Gudilinda, en datter af kong Drusian. Denne Gudilinda spiller ellers ingen som helst rolle; hun forsvinder lige så hurtigt, som hun er kommen, hvorimod en anden af samme navn senere spiller en betydelig rolle som Rodingeirs hustru. Senere betragtes Didrik da også som ugift hos Attila, hvor han ægter Herrat. Hele Herburt—Hildeafsnittet med dette giftermål med Gudilinda er en fremmed, senere optagen bestanddel i sagaen. Hertil er det, at Ironssaga knyttes, der intet som helst har med Didrik at göre og som ved sin stil viser en betydelig afvigelse fra den egenlige, øvrige saga; forholdet til S (se foran) er her afgörende.

[1]) Jfr. *G. Storm:* Aarbb. s. 308—9; *Boer:* Arkiv s. 230. *Klockhoff* mener, at den 2. redaktion af Vilk.s. er en (sproglig) forbedret udgave af den 1.

Det meste af afsnittene k. 274—94, 320—73 (II, 61 ₉), 336 (fra II, 105 ₁₁), 337—40 er som følge af det anførte indskud i den oprindelige saga. Endvidere må k. 341 betragtes som tillæg, dog ikke oprindelig sammenhørende med det foranstående, af den grund, at k. 342 — der sikkert er oprindeligt, da det indeholder noget af stor betydning for Viðga og hans fremtidige stilling til Didrik og Ermenrik — nævner »en greve Áki Örlungatrausti«, som om denne ikke för var nævnet, uagtet han netop spiller en hovedrolle i den lige foranstående episode.

Dernæst har *Boer* forsøgt at påvise, at hele Niflungasaga (jfr. overskriften til k. 387) og dermed Sigurd svens saga, samt forskellige andre kapitler, er uoprindelige. Heri må der gives ham ret, af to grunde, fordi Sigurds ungdomshistorie, der ikke kan adskilles fra afsnittene om Niflungerne osv., er et bevisligt indskud, og dernæst fordi hele denne historie i virkeligheden har så lidt med sagaen om Didrik at göre som muligt. Der er også modsigelser tilstede mellem bægge [1]). Det er Attila, der her spiller hovedrollen; det er da også åbenbart, at man, fordi Attila også spillede en stor rolle i Didrikss., har fundet det passende at optage Niflungasaga i denne. Dog er det muligt, at der i Didrikss. har stået en ganske kort fremstilling af Sigurds og Niflungernes historie, fordi de nævnes i k. 275, men som senere er bleven erstattet af den fuldstændige; man kunde tro, at k. 319, i hvert fald for en del, kan være oprindeligt. Hermed bortfalder altså k. 319 (? ÷ beg.), 387—91, 396—413, 427—29 (Attilas død; det kan ikke adskilles fra Nifl.s.; *Boer*). Når nu disse afsnit fjærnes, viser det sig straks, at resten bliver et godt sammenhængende hele om Didrik og hans kæmper eller om begivenheder, hvor de spiller mere eller mindre vigtige roller. Man lægge f. ex. mærke til, hvor fortrinlig k. 414 passer til k. 386 som en umiddelbar fortsættelse deraf [2]).

I dette således påviste store indskudte stykke af sagaen findes endnu ét afsnit, k. 392—95, om Fasold og Detlevs død, som Boer (se ovf.) også har forkastet som indskud. Der er meget, der taler herfor, ikke mindst den ganske vilde karakter, de dér skildrede

[1]) Jfr. *Boers* afhdl. i Zeitschr. s. 445—46.

[2]) Når *Paul* i sin afhdl. mener at kunne påvise utyske enkeltheder (navne), der er hæntede fra den romanske litteratur, og som skal bero på sagaforfatterens vilkårlige fremfærd, er det mærkeligt, at disse navne kun findes i de af andre grunde som indskud påviste kapitler. De er et bevis mere, for at det er så.

personer, særlig den troldkyndige Ostacia, og begivenheder har. Imidlertid forekommer det dog tvivlsomt, hvorvidt det er indskud, da det åbenbart er hensigten i den sidste del af sagaen at fortælle om kæmpernes skæbne og død. Afsnittet er tilmed så kort, at det næppe kunde føles som stødende, at det stod mellem de så stærkt sammenhørende k. 386 og 414; men der er også den mulighed her, at det er indsat i steden for et ældre endnu kortere afsnit.

Det er klart, at foruden de sagn, som de tyske købmænd havde at fortælle om Didrik, har de haft en mængde andre, hvad man også måtte betragte som givet, først og fremmest de berömte sagn om den anden store sagnkres, Gjukunger—Sigurd osv. Alt dette er på nordisk sagavis blevet søgt knyttet sammen, dog ikke af de(n) ældste nedskriver(e). Men det er temmelig let at skælne mellem de to bestanddele, værket n u hovedsagelig består af. For så vidt kan man tale om to forfattere, men desuden er der også tale om bearbejdere.

Hvad de i S tilföjede 4 kapitler, der indeholder en (afvigende) beretning om Viðgas død, der engang för er omtalt, er de vistnok kun en bearbejders tillæg. Det er således af det foranstående klart, at hovedmembranen beror på to håndskrifter (samlinger), hvoraf det ene var vidtløftigere end det andet; det er dog også muligt, at der har været to forskellige samlinger, hver med sit indhold, den ene med Didrikssagn, den anden med Niflungesagn; der kunde for så vidt også antages en 3. samling. Men disse er så bleven sammensmæltede til et hele, det hele som foreligger i mbr. At forudsætte, at alle de her optegnede afsnit beror på skrevne (norske) kilder, er næppe nødvendigt.

Hvem der har samlet stoffet og skrevet sagaen, har så godt som alle været enige om undt. *P. E. Müller* og *Raszmann*. Spörsmålet gælder, hvorvidt det var en Nordmand eller en Islænder (det sidste mente de to nævnte lærde). Det hænger nöje sammen med spörsmålet om prologen. Denne mangler i S og naturligvis i M, men det er dog usikkert, hvorvidt den ikke kan have stået i M; så vidt det kan skönnes, er der ikke noget til hinder derfor. *Bertelsen* anser det for sandsynligt. Når man nu ser på prologen, kan det ikke nægtes, at den trods nogle ubehjælpsomheder i det hele er træffende sammensat. Den tager rammende sigte på, netop hvad der var det væsenligste. Den angiver sagaens geografiske omfang, omtaler klart dens kilder (sange og frasagn) og antyder de ældre nordiske sange om æmnet og deres afvigelser fra sagaens,

samt indeholder endelig en forklaring på, hvorfor man ikke må være altfor mistroisk overfor de fortællinger, der lyder unaturlige, og en opfordring til ikke at være det. *G. Storm* har udtalt, at de geografiske angivelser rigtig svarer til sagaens gang i dens nuværende form. Denne opfattelse kunde bestyrkes ved, at der først i prologen ved opregningen af sagaens folk nævnes »Sigurd fafnisbane [1]) og Niflungerne«, samt ved at det senere hedder, »det er først at fortælle om S. f., Völsunger og Gjukunger og Velent smed og hans broder Egill; om kong Nidung«. Men hertil er at bemærke, at denne angivelse indeholder en stærk unöjagtighed (»først«), og dernæst, at således, som her anført, lyder stedet kun i A; hvorimod B udelader alle de anførte ord og har teksten — her som i øvrigt mange andre steder — anderledes og sikkert mere ægte. Det er afgjort i k k e oprindeligt i prologen, at der her hentydes til Sigurd og Niflungesagaen. Men det forekommer lige så åbenbart, at ordene på første sted (»S. f. og N.«) ligeledes er senere indsatte, de står nemlig i en urigtig rækkefølge. Det er tillige klart, at den, som har indskudt Niflungesagaen, har følgerigtig også måttet bearbejde fortalen. Fjærnes disse tilföjelser, bliver prologen helt igennem passende som fortale til Didrikssaga. De geografiske navne passer også, ti når »Hispania« (Spania) nævnes, må det bemærkes, at Spanien nævnes s. 23, og der behøver ikke at være sigtet til andet. Prologen er eller kan således være forfattet af sagaens oprindelige forf. Hertil kommer, at det også er det naturligste i og for sig, at prologen er oprindelig, ligesom i andre skrifter. M e n s å h a r d e n n e f o r f a t t e r o g s å v æ r e t e n I s l æ n d e r. Ti det må på det bestemteste hævdes, at prologen kun kan være skreven af en Islænder. Ikke alene den sagamæssige fremstilling i det hele, der minder så levende om den islandske sagaskrivning (jfr. Snorres Hkr.-prolog), men også og navnlig citatet af Hallfreds arvekvad om Olaf Tryggvason med den dertil knyttede forklaring udelukker tanken om en Nordmand som prologens forfatter. Således k u n d e en Nordmand ikke skrive; det vilde forudsætte et sådant kendskab til og leven sig ind i — ikke alene den særlig isl. sagaskrivning, som til nød måske kunde antages, men også til — den gamle isl. skjaldedigtning, som man ingen litteraer-historisk grund har til at forudsætte hos det 13. årh.s Nordmænd. Tværtimod . Hele måden her

[1]) At dette tilnavn kun findes her og ikke i selve sagaen, er af ringe eller ingen betydning.

at skrive på, tænke på og indflette skjaldevers er særlig islandsk og kun dette. Men man tör gå videre og hævde, at selv om prologen ikke ver der, måtte sagaen være en Islænders arbejde, netop fordi den helt igennem hviler på og er præget af den islandske sagaskrivnings principper og egenskaber. Man finder den samme måde at göre rede for personer og deres karakter, den samme pragmatiske måde at knytte det hele sammen [1]). En sådan virksomhed, som Didrikss. forudsætter, var i det hele ukendt i Norge. Ellers havde man ikke f. ex. behøvet at bede Sturla om at »sætte Hakon den gamles saga sammen«. Ikke uden betydning er måske den omstændighed, at end ikke M er istandbragt uden Islænderes medvirkning, men dette må man naturligvis lægge mindre vægt på. Derimod er det vel tænkeligt eller rimeligt, at en del af stoffet er kommet til forf. gennem en eller flere Nordmænd, samt at sagaen kan være bearbejdet af Nordmænd (jfr. forholdet med Olafs legendariske saga). At sagaen først er nedskreven i Norge, må anses for uomtvisteligt (jfr. den første hoveddel af Sverrissaga). Herved bliver M's istandbringelse forståelig. Men meget tidlig er den kommet til Island, hvad der bl. a. kan ses af lånene i Völsungas. og ikke mindre deraf, at dens stil og fremstilling åbenbart har påvirket de isl. sagaer fra slutningen af det 13. årh. [2]). Tiden for sagaens tilblivelse må sættes til den 2. fjærdedel af det 13. årh. eller den første del af Hakons regering. Det er höjst sandsynligt, at sagaen står i forbindelse med interessen for fremmed kultur, riddervæsen og »riddersagaer«, hvortil Hakon d. gamles navn så nöje er knyttet. Fra de nævnte »riddersagaer« adskiller Didrikss. sig imidlertid bestemt derved, at den er en sammenstøbning fra mange hold efter mundtlige meddelelser, medens hine kun er litteræære oversættelser af enkelte tekster og det samme gælder jo også Karlamagnússaga. Bertelsen har på mangfoldige steder antaget en selvstændig (ofte vilkårlig) virksomhed fra forf.s side, for at göre det hele mere logisk og afrundet. Der er vel næppe tvivl om, at dette oftere er sket, men næppe i den udstrækning, som Bertelsen har antaget. Her må det huskes, at de til grund liggende

[1]) Ikke at glemme den så karakteristiske bemærkning s. I, 107 (jfr. s. II, 392): »men det ved jeg ikke osv.«, der så levende minder om sagaernes bemærkninger.

[2]) Jfr. den omstændighed, at i Arna biskups saga forudsættes åbenbart Didriks saga som folkekendt; Bisk. I, 765.

digte er tabte, og man kan således ikke vide, hvad de på ethvert punkt har givet.

Stilen[1]) bærer helt igennem præg af de nævnte sagaers og slutter sig vistnok også temmelig nöje til de mundtlig berettede sagn og sange. Skönt den på mange punkter minder om den isl. sagastil, er den dog vidt forskellig derfra, ved ordstilling, ved brugen af forlydsrim og adjektiver, ved den stærke brug af det ubest. *einn*, ved en vis blomstrende retorik og på sine steder svulst. Derimod er der forbavsende lidt af fremmedord og langt mindre end i de (norske) riddersagaer. I øvrigt er sproget uden betydning for spörsmålet om sagaforfatterens hjemsted. Der er intet særligt norsk eller islandsk hverken i sproglige udtryk eller i hentydning til kulturelementer.

Frantzen har i sin afhdl. (se ovf.) villet hævde, at de oprindelige sanges ord og rytmer og rim afspejlede sig hyppig i sagaens ord. Det vilde ikke være så underligt, om så var tilfældet (jfr. Völsungas.). Dog må man være meget forsigtig m. h. t. dette punkt; det kommer meget an på, hvorledes ordene læses i sætningen, og meget af, hvad Frantzen læser på sin måde, læser andre (f. ex. jeg) på en anden, hvorved rytmen bliver forskellig. Her beror meget på en subjektiv opfattelse.

Til trods for at kompositionen i den oprindelige saga er god og logisk i det hele, kunde det på den anden side ikke undgås, hvor kilderne var af den art, som her, at enkelte ujævnheder indløb. Således indføres undertiden personer, der i forvejen er ukendte[2]), eller tilnavne, der ikke för er anvendte, og lign.[3]) (jfr. G. Storm i Aarbb. s. 318). Sligt findes også enkelte gange i de isl. slægtsagaer. Dette kunde være af betydning for bestemmelsen af de til grund liggende tyske sange.

Hvad fremstillingen ellers angår, kan den i det hele siges at være livlig og ret underholdende; at det var forf.s hensigt, i det mindste hans bihensigt, at skrive en underholdningsbog, er der ingen grund til at nægte. Hvad der i det hele karakteriserer hans fremstilling, er den allevegne fremtrædende svælgen i beskriv-

---

1) Jfr. herom særlig *H. Frieses* afhdl.

2) Hertil hører naturligvis ikke kong Drásolf f. ex. i k. 264; men den måde, han nævnes på, er betegnende for indskudet.

3) Betegnelsen *Ömlungar* findes først s. II, 180, hvorimod Ömlungaland er nævnt s. I, 134.

elser — af personerne, af kampe og drabelige hug. Heri er forf. ganske utrættelig, og det i den grad, at hvor der, som her, er tale om så mange slagskildringer, er han nødt til at gentage, både hvorledes kampen foregår og de anvendte ord. Det er meget nærved, at han bliver stereotyp, og dog er der en afveksling tilstede, der bevirker, at man dog ikke bliver så træt deraf, som vænteligt kunde være. Personskildringerne er ikke dårlige. Logisk skildres Osantrix' udvikling i forhold til Attilas karakter (k. 236—37); smukt beskrives dronning Erka. Ligeledes er de enkelte helte dygtig og følgerigtig tegnede, undertiden ikke uden lune; navnlig gælder dette Heime; han er en blanding af frygt og mod, af ærlighed og list; hans færd i klostret og overfor munkene er kostelig; ikke mindre skildringen af hans flugt (k. 209), hvor han ved at høre en mølles klaprende »slag« synes at høre et fjendtligt »slag, slag, dræb, dræb«. Detlef danske er en prægtig skikkelse; han kappes i Rom med kong Didrik selv, holder prægtige gæstebud hele tiden, men pantsætter efterhånden alt hvad han kan få fat i, rustning, våben, heste osv. Mindst særtegnet er egenlig Didrik selv, ligesom der i grunden fortælles mindst om ham af positive handlinger. Hans karakter — når bortses fra den personificerede tapperhed i almindelighed, han skal være — er og bliver noget udvisket og almindelig glansløs [1]).

At tale om naturlighed i de fremstillede begivenheder, vilde være unaturligt. Herom har endogså prologens forfatter set sig foranlediget til at göre den bemærkning, »at det er enfoldigt at kalde det lögn, hvad man ikke har set og hørt, uden dog selv at vide noget sandere om sagen«, og han mener, at de personer, hvorom der handles, »har været frem for andre mænd«, og at der sker så mange ting i fremmede lande, som andre steder synes utrolige; han nærer også den anskuelse, at jo længere man kommer tilbage i tiden, desto större og stærkere var menneskeheden. Fordi man i forf.s tid ikke kendte f. ex. noget til drager og dragekampe, er der ikke mindste grund til at tvivle om, at de i Didriks tid kunde eksistere i Tyskland eller Italien. Der anvendes allevegne de overdrevneste talangivelser, m. h. t. hærenes störrelse, mandefaldet osv. Kort sagt, alt er her kolossalt, ja, undertiden betænkelig nær ved karrikaturen.

[1]) Jfr. herom *Friese,* III. kap., hvor hans opfattelse af de tyske digteres forståelse af Ditrich sikkert er noget nationalt farvet.

G. Storm har påvist, at der i sagaen findes ikke så få minder om kampe og begivenheder i Nordtyskland i det 10. årh. og derefter (Aarbb. s. 341 ff.); de stammer naturligvis fra selve de tyske sagn. Fra den islandske sagalitteratur findes der, som vænteligt var, ikke mange reminiscenser. Til sådanne må dog vistnok regnes, at k. 304 i höj grad minder om Laxdœla k. 63, II, 33—34 om Glums ed, 303 om fortællingen om Skrymer og Tor og her synes påvirkningen at være sikker (et ord som ***köpuryrði*** findes f. ex. bægge steder), og når der s. II, 309 tales om de friske oksehuder (i Niflungas.), minder det unægtelig om samme list i Eyrbyggja. Hvis der her foreligger — bevidste eller ubevidste — genklange, er de atter et bevis for forfatterens islandske oprindelse. Om enkelte nordiske træk henvises i øvrigt til G. Storm i Aarbb. s. 317 og Frieses bog.

Bortset fra den store sagnhistoriske betydning, sagaen har, betegner den, i litterær henseende, vistnok et vendepunkt i Islændernes historiske smag og har uden tvivl bidraget til at interessere dem for de fremmede »sagaer« om den fornemme verden, de kun så lidt kendte til, de stolte riddere, tapre krigere, ridderkampe og hofliv tilligemed de lidet nordiske elskovshistorier, der fulgte med. At denne påvirkning ikke egenlig var heldig, synes der næppe at kunne være tvivl om. Men den varede længe ved; den genfindes hos rimedigterne i 14. og 15. årh., der fortrinsvis beskæftigede sig med disse sagaer og deres æmner; af Didrikss. er jo Herburtsþ. omdannet til rimer. Og man ser af Skíðaríma, hvor almindelig yndede æmnerne har været. Sammen med de øvrige romantiske sagaer har Didrikss. også bidraget sit til visse ændringer i sproget og den sproglige fremstilling.

---

§ 19.

Oversatte sagaer.

De sagaer, der her kommer til behandling, er dels af verdslig, dels og fornemmelig af religiøs art. Nordboerne, særlig Islænderne, kaldte alle legender og fortællinger om helgener, deres gærninger og lidelser for s a g a e r og stillede dem ved siden af de hjemlige sagaværker og historiske fortællinger. Ikke et öjeblik

tvivlede man om disse sagaers historiske pålidelighed, og de blev i et tidsrum lige så yndede, i hvert fald af visse enkelte personer, der tildels navngives, som hine. Alle disse sagaer har det tilfælles, at de er ligefrem oversatte fra latin, undtagen for så vidt som enkelte af dem udgör sammenstøbninger fra forskellige hold, men det allermeste af stoffet er også da oversat fra nævnte sprog. Hele denne litteratur, der i form og indretning nöje slutter sig til de hjemlige sagaer, hænger på det nöjeste sammen med den lærde — teologiske og grammatiske — litteratur, der senere vil blive udførlig behandlet. De her behandlede sagaer viser, hvor stor den historiske interesse var på Island i det 12. og 13. årh. og hvor altomfattende den litterære virksomhed var, samt hvor stor en mængde fremmede håndskrifter, tildels af et meget betydeligt omfang, Islænderne har været i stand til at skaffe sig. Endel af disse oversættelser er dog utvivlsomt oprindelig norske.

A. Verdslige sagaer.

Af disse findes ikke så mange, men de, der haves, er ret interessante. Det er dels historiske skrifter som Sallusts, dels bekendte middelalderlige historiske romaner, der har fundet vej til Island; hertil slutter sig et afsnit af den jødiske historie, der fører over til de religiøse sagaer. Om nogen egenlig selvstændighed er der her næppe tale undt. måske i et enkelt tilfælde (Veraldarsaga), men det er overordenlig interessant at undersøge gengivelserne af digte som Lukans og Philip Gautiers. Det vilde være ønskeligt, om en klassisk filolog vilde underkaste disse oversættelser, særlig dem af Sallust og Lukan, en kritisk undersøgelse; det var muligt, at de kunde have en vis betydning for bedömmelsen af originalerne. Vi skal i korthed gennemgå de her pågældende sagaer.

1. Veraldarsaga[1]), verdenshistorie, findes udgiven i K. Gíslasons Fire og fyrretyve Prøver (s. 64—103) efter AM 625, 4° (13. årh., jfr. dog bemærkningen i katalogen II, 39—40); den findes også i andre håndskrifter, hvoraf et lille brudstykke fra o. 1200 i AM 655, VII—VIII[2]), udg. af *G. Morgenstern* i Arnamagn. Frag-

---

[1]) Navnet er moderne.

[2]) Dette er rester af to forskellige håndskrr., der frembyder to bearbejdelser, den ene indeholdende en symbolsk forklaring.

mente 1893. Denne fremstilling består af en kortfattet oversigt over de 6 bekendte verdensaldere (ætates mundi) fra og med verdens skabelse. Sproget er særdeles godt og klassisk, og der findes ingen uvedkommende indskud i AM 625. Derimod fandtes en anden bearbejdelse, der findes i Alfræði I, 45 ff.; her findes tilföjede for enkelte partiers vedkommende udlægninger eller symbolske forklaringer af indholdet (jfr. AM 655, VIII). Her findes i øvrigt k. 5 slutn.—14 (Alfræði III, 16—23) med et par mindre afvigelser, samt enkelte stykker i det følgende (44 Prøver s. 92 $_{14}$ ff., 97 $_{7}$ ff.—99 $_{25}$, jfr. Alfr. 12—16 [1]) uddrag). Nogen direkte original har jeg ikke været i stand til at finde, men indholdet, der er velkendt fra flere middelalderlige værker (Isidor og fl.), beror snarest på Bedas De sex ætatibus mundi, men også andre kilder er nyttede som f. ex. Trójumanna- og Bretasögur og fl. Slutningen fra og med s. 101 $_{28}$ er et selvstændigt tillæg, der opregner de tyske kejsere fra og med Karl d. store (og hans forfædre) til Frederik Barbarossa. Heraf, samt af at Gizur Halsson antydes som hjemmelsmand, og ikke mindre af brudstykket i AM 655 VII fremgår det, at denne »verdenshistorie« stammer fra tiden omkring 1200.

2. R ó m v e r j a s a g a (el. s ö g u r [2]), en saga om Romerne, findes i brudstykker i AM 595 a-b, 4°, *225*, *226* fol. Udg. i 44 Pröver s. 108—380; *R. Meissner* har udgivet sagaen efter 595 (1910), d. v. s. de sammenhörende brudstykker, der af K. Gislason betegnedes med A—I. Hvad der her foreligger som ét værk, er en sammenstøbning af forskellige kilder, nemlig Sallusts skrifter om krigen med Jugurtha, Katilinas sammensværgelse og Lukans store digt Pharsalia om borgerkrigen. Oversættelsen i 595 (A—I) udgör den oprindelige oversættelse, der kan kaldes ordret. Derimod er den, der findes i *225* og *226* (og fl.) kun en ofte meget stærkt forkortet bearbejdelse af den første; dette hindrer ikke, at den på enkelte steder kan have en mere ægte tekst [3]). Den sidste del af sagaen, om borgerkrigen mellem Cæsar og Pompejus, er en kort og meget fri gengivelse af Lukans tekst, hvorved digterens lange og mange poetiske udmalinger ganske er forbigåede; de passede ikke i den islandske gengivelse, der stræber efter jævn, glat og

1) Den gamle udg. af Rímb. 362, 416—22, 368—72.
2) Navnet er gammelt.
3) Se herom *Meissners* fortræffelige indledning, s. 148 ff.

ligefrem sagastil. K. 31—32 (i den forkortede bearbejdelse) er selvstændige overgangskapitler fra Jugurthasagaen til Katilina, tildels dog efter Lukan (jfr. slutningen af k. 31, hvor der sigtes til Lukan II, 98 ff.); af lignende art er k. 48. Det hele er affattet i en stil, der godt kan kaldes klassisk. Det er meget interessant at se, hvorledes oversætteren har vidst at finde træffende islandske ord for latinske termini technici, og göre sin oversættelse mundret for den nordiske tunge. Herom og om mere herhenhörende kan henvises til Meissners fyldige redegörelse. Han viser også, hvor upartisk oversætteren fremtræder m. h. t. de stridende parter i modsætning til f. ex. Lukan. Når oversættelsen er foretagen, kan ikke bestemt siges; yngre end fra midten af det 13. årh. er den sikkert ikke.

K. Gíslason har i Pröver udgivet et stykke, der kaldes Upphaf Rómverja, i to bearbejdelser, I og II. Der foreligger her en fremstilling af Roms grundlæggelse og sagnet om Romulus og Remus [1]). Der er ingen tvivl om, at dette stykke er oprindelig bestemt til at være en indledning til Rómverjasaga, og man ser her en lyst til at få et sagahele, der er så udpræget hos Islænderne. Det er II, der er langt kortere end I, der er den oprindelige indledning, medens I er en bearbejdelse deraf; denne beror — hvad udvidelsen angår — helt og holdent, som Meissner har vist, på Martin af Troppaus kronik. Herfra hidrører også alle henvisninger til skrifter (*Teitr enn öfundsjúki* (!) ɔ: Titus Livius, dette forstået som *lividus;* Orosius, Lukan). Martins tekst følges — ikke helt uden misforståelser — sågodtsom ordret. II går ned til sagnet om Tarquinius, Brutus og Lucretia, og beror dels på en skreven kilde, dels formentlig på læsning (efter hukommelsen), hvorved fremstillingens art forklares.

3. T r ó j u m a n n a s a g a og B r e t a s ö g u r [2]). Uagtet der her er tale om oprindelig to forskellige værker, hvert af sin forfatter, er de dog at betragte som et hele eller dog i tidsfølge sammenhængende, hinanden fortsættende sagaer. De findes i Hauksbók, AM 544, 4°, og 573, 4°. Den første, den »om Trojanerne«, handler særlig om Trojas erobring og brand. Efter en be-

1) Se herom *Meissner:* Untersuchungen zur Rómverjasaga, i Nachrichten (Göttingen) 1903 s. 660 ff.

2) Bægge navne er gamle.

gyndelse på 6 kapitler, der er af mytologisk art og som indeholder en forvansket og forvirret gengivelse af nogle græske myter, særlig Jupiters elskovshistorier, hvis direkte kilde ikke kan påvises, følger en fremstilling af hovedæmnet, der i alt væsenligt er hæntet fra det bekendte middelalderlige skrift af Dares Phrygius »De excidio Trojæ«, til hvilket der flere steder henvises. Ved siden af er også andre kilder nyttede; således Pindarus Thebanus (hvorfra enkelte stykker særlig er hæntede i 573, hvormed teksten her er udvidet) [1]) og Ovid; i slutningen henvises til en anden, Romernes, fremstilling af Trojas undergang; hermed menes den fra Vergil kendte fremstilling. Om hele forholdet henvises til *W. Greif:* Die mittelalterlichen bearbeitungen der Trojanersage (1886), samt Hauksb. indledn. s. XCIX—CIII. Sagaen er ingen ordret oversættelse, men en i øvrigt temmelig tro gengivelse. Kun undtagelsesvis er noget helt udeladt eller noget tilföjet, der er hæntet andenstedsfra end fra de nævnte kilder (hvorom nærmere i den nævnte indl. til Hb.). Denne oversættelse er i hvert fald ældre end o. 1260, da der i Alexandersaga (s. 7) henvises til den, og vistnok ikke så lidt ældre. — I slutningen af Trójum.s. henvises til fortsættelsen, B r e t a s ö g u r. Dette skrift er en meget løs gengivelse af det bekendte værk af Geoffroy af Monmouth (Galfridus Monumetensis), forfattet på latin omkr. 1132—35. Der er så godt som ikke et historisk ord i hele værket; det er lutter sagn og digt og blev som sådant en rigt flydende kilde for senere digtere som Shakespeare, der derfra har hæntet stoffet til nogle af sine berömteste stykker. Det er her man finder Artursagnet, Lear-sagnet, Merlins spådomme og så meget andet. Der begyndes med Æneas og hans færd, særlig grundlæggelsen af riget i Italien, hvorefter der så gås videre til Brutus, Britternes eponym, og det af ham stiftede »britiske« rige (Brutus og Britt- anses for at høre sammen), og så videre for tilsidst at slutte med de historiske konger, hvoraf den sidste er Adelsten (925—40). Heller ikke denne saga er en ordret oversættelse, men kun en meget fri, på sine steder stærkt sammendragen gengivelse; oversætterens fremgangsmåde har jeg ment at kunne betegne på følgende måde: »han har i reglen læst et længere stykke i originalen ad gangen og så efter hukommelsen gengivet indholdet så nöjagtig og udførlig som han i hvert tilfælde kunde og fandt fornødent; hvor han vilde have det ordret, har han naturligvis

[1]) Se udgaven i Annaler f. nord. Oldkh. 1848.

atter læst sin original og gengivet den sætning for sætning«. For så vidt er denne gengivelse vistnok ret enestående. Enkelte pudsige misforståelser og flygtighedsfejl har oversætteren gjort sig skyldig i, hvorom der atter kan henvises til Hauksb.-indledningen. I Hauksb. er for Merlins »prophetia« i prosa (orig.s 7. bog) optaget Gunnlaugs rimede oversættelse (se foran s. 173—74). I det hele kan der henvises til Hauksb., indledn. s. CIII—CXIII. Endelig bemærkes, at der til de 5 første kapitler findes så godt som intet tilsvarende i urskriftet, samt at enkelte selvstændige tilföjelser findes hist og her. I 573 er teksten på sine steder noget vilkårlig udvidet og mulig rettet efter et andet hdskr. af orig.; og her findes en selvstændig þáttr, Valvensþ., optaget.

4. Alexanderssaga. Om denne saga, der findes f. ex. i AM 519, 4°, *226*, fol., er man godt underrettet. I det sidstnævnte håndskrift hedder det i slutningen, at den, der oversatte sagaen, var »Brandr Jónsson, biskop«. Dette bekræftes af Gyðingasaga, hvor det (jfr. nedenfor) om Brandr hedder, at han også »*sneri Alexandro magno*«; når det her tilföjes, at Brandr oversatte »efter kong Magnus Hakonssöns bud«, kan det dog være tvivlsomt, hvorvidt Alexandersagaen er her medindbefattet. Om Brandr Jonsson se i øvrigt straks nedenfor. Originalen er Philippus Gualterus' (eller Filip Gautier's) Alexandreis, et latinsk digt i heksametre i 10 bøger, forfattet i tiden mellem 1170 (Thomas Beckets drab antydes) og 1201 (digtet er tilegnet ærkebiskop Guillermus af Rheims, der døde i dette år). Det er dette digt, der helt igennem er fulgt; oversættelsen eller gengivelsen er gennemgående ganske fortrinlig og udført i et forbavsende rent og kraftigt sprog; selvfølgelig er den og måtte være ret fri. Det er en af de få oversatte sagaer, der læses tilende med ublandet fornöjelse [1]). Oversætteren medtager originalforfatterens egne bemærkninger og lyriske udbrud, men for at læseren ikke skal tro, at det er hans, oversætterens, bemærkninger, indskyder han: »siger mester Galterus« eller lign. Af selvstændige tilföjelser findes der enkelte f. ex. s. *22* (henvisningen til Makkabæernes bog), s. 48 (den til Ovidius magnus), s. 131 (bemærkningen om »det store Sverrig«) osv. Hvad indholdet i sig selv angår, har man, som bekendt, ikke her med virkelig historie at göre, men med

1) Arne Magnusson følte det fortræffelige heri og agtede selv at udgive sagaen; se Nord. Tidsskr. for Oldkh. III, 128.

en i höj grad udsmykket fabelsaga, der hviler på Curtius. Det i Ungers udg. (1848) som anhang trykte brev fra Alexander findes ikke i urskriftet og er et indskud i 226.

5. Gyðingasaga. Det skrift, der kan kaldes således — navnet er ungt —, findes i AM 226, fol., foruden nogle brudstykker i AM 229, fol., 238, fol., 655, 4°, og er udgivet af *Guðm. Þorláksson* 1881. Ved slutningen af skriftet gives den ovenfor antydede oplysning, der fuldstændig lyder således: »Denne bog oversatte præsten Hieronymus fra ebraisk[1]) til latin, men fra latin til norrönt mål præsten Brandr Jónsson, som siden blev biskop til Hólar, og ligeledes Alexander magnus, ifølge befaling« af kong Magnus (lagaböter). Brandr var af en gammel hövdingeslægt; han var en sön af Jon Sigmundsson til Svínafell (det sydøstlige Island) og en datterdattersön af biskop Brandr Sæmundarson (d. 1201), hvis navn han bar, hvoraf det med rimelighed kan sluttes, at han er født kort efter sin oldefaders død. Hermed stemmer, at han allerede 1232 ifølge Isl. Ann. vender hjem fra en udenlandsrejse, hvorom der ellers intet vides, men den har han uden tvivl foretaget for at studere; 1247 vies han til abbed i Þykkvabær kloster og havde da i længere tid hørt til Skalholts bispedömmes mest ansete gejstlige, og var desuden nöje knyttet til Skalholt, idet han 1250—54 under en vakance var officialis. Da biskop Henrik til Hólar døde 1260 i Norge, var det derfor kun rimeligt, at en mand som Brandr blev udset til hans eftermand. Han rejste da 1262 til Norge for at modtage vielsen, og her opholdt han sig den følgende vinter, nöje knyttet til og höjt anset af kong Hakon og hans sön Magnus, og det var på den sidstes opfordring, at han oversatte Gyðingasaga, muligvis også Alexanderssaga (se ovf.). Efter at være vendt hjem igen levede han kun et år; han døde d. 26. maj 1264[2]). Det er et smukt eftermæle, Brandr har fået. Han berömmes som en vennesæl og velvillig mand, der altid vilde mægle og stifte fred; han var en særdeles lærd mand og en fortræffelig lærer, der uddannede mange dygtige disciple, deriblandt bisperne Jörund og Arne Torlaksson; den sidstes biograf ytrer således (Bisk. I, 681), at Arne sluttede sig

[1]) At dette beror på misforståelse, har *G. Storm* bemærket, og tillige, at det i denne sammenhæng er uden betydning.

[2]) Ang. hans liv se særlig Sturlunga og Isl. Ann. Jfr. Hist. eccl. IV, Isl. ártíðaskrár.

til Brandr, »fordi han så, at han var særdeles dygtig i forfatterskab og skarpsindig i boglig forståelse, så at han i så henseende overgik de fleste, hvis studier i øvrigt kunde måle sig med hans«. Om dette hans »forfatterskab« vides nu ellers kun lidet. Det er höjst sandsynligt, at en eller flere af helgensagaerne hidrører fra ham. Foruden oversættelsen af Alexanderssaga kendes kun hans Gyðingasaga, der består i en fremstilling af Jødernes historie under Makkabæerne. Når det i den ovenfor anførte bemærkning hedder, at han oversatte sin saga efter Hieronymus' bog, ɔ: Vulgata, er dette rigtigt. Det er Makkabæernes første bog, der her findes oversat; den ender med k. 21. Hvad der derefter følger i udgaven, er fortsættelsen af Jødernes historie og til slutning en såkaldt saga om Pilatus Pontius, der også findes trykt i Postolas., hvis kilde ikke kendes. Den nævnte fortsættelse er udarbejdet efter andre kilder end Gyð.s. *G. Storm* har udtalt (Arkiv III, 254—55), at Brands værk sluttede med k. 21, og at det øvrige var af en anden forfatter (eller oversætter). Dette er rigtigt, både fordi fremstillingen bliver forskellig i sin art, i kildebenyttelse og ligeledes i stil. I sin oversættelse har Brandr dog også nyttet andre kilder (som Hist. scholast.) og vistnok af sig selv tilföjet enkelte bemærkninger. At Brandr ikke har fået mere oversat, kan bero på hans forhold i Norge. Hovedteksten er, som så ofte, noget bearbejdet, hvad der fremgår af en sammenligning med det første som tillæg trykte brudstykke[1]); dette er noget fyldigere og slutter sig nærmere til urskriftet[2]).

B. Religiøse sagaer.

Af sådanne forefindes et stort antal; den fælles betegnelse for dem alle er Heilagra manna sögur, sagaer om hellige mænd og kvinder. Af *C. Ungers* mange udgiver-fortjænester er ikke den den ringeste at have gjort en så at sige næsten fuldstændig samling af dem tilgængelig for almenheden, idet han har udgivet Postolasögur i et bind for sig 1874, Heilagra manna sögur i to bind 1877, hvortil så slutter sig Máríusaga også

---

1) Derimod er det som tillæg 2 trykte brudstykke åbenbart af en anden og selvstændig oversættelse.

2) Til alt det foranstående kan föjes, at der i Flat. (I, 17—18) findes et stykke fra Adam af Bremen II, 3, 4, 22, 25, 26—28, 32—34, 36—38; et par bemærkninger findes tilföjede.

i to bind 1871. Når udgiveren her har skelnet mellem apostlers og helgeners sagaer, kan dette være hensigtsmæssigt, men ikke i overensstemmelse med den gamle betegnelse og opfattelse, som klart kan ses af Postolas. s. 735 (jfr. 774) [1]; de betragtedes alle som »hellige mænds sagaer«, men tilvisse indtog apostlene blandt disse en første rangs plads.

Meget tidlig begyndte man at interessere sig levende for dem, der led, led pinsler eller døden for deres tro på gud og Krist, kort sagt, blodvidnerne, martyrerne. Man gjorde optegnelser angående forhørene over dem *(acta martyrum)*, fortegnelser over deres dødsdage, som da holdtes i ære (martyrologier), ja der samlede sig efterhånden grupper af fortællinger om dem, særlig deres jærtegn i livet og efter døden; der kunde således fremkomme hele mere eller mindre fuldstændige lævnedsskildringer *(vita)*, der så nyttedes til oplæsning på vedkommende helgens dødsdag, deraf navnet legende (læsestykke) [2]. Foruden at være biografiske har de altid et religiøst-opbyggeligt indhold. En af de første, der vides at have forfattet helgenlævneder, er kirkefaderen Hieronymus. Efterhånden blev disse helgenlævneder overordenlig talrige; ikke alene var der én for hver dag i året, men ofte flere for en og samme dag. Der er dog forskel tilstede på de enkelte måneder (i én samling fylder majmåned f. ex. ikke mindre end 8 store folianter). Disse legender spillede en meget stor rolle i kirken, de blev meget hyppig afskrevne, ofte også bearbejdede, og der blev anlagt samlinger. I senere tider er de blevne samlede og udgivne i större og mindre samlingsværker som Acta Sanctorum (Bollandisterne), Surius: De probatis Sanctis (6 bind), Mombritius: Sanctuarium, hvortil kommer Jacobus de Voragine: Legenda aurea (udg. af Grässe 1845).

Meget tidlig, sikkert allerede i det 11., men navnlig i det 12. årh., er der blevet bragt til Island en stor mængde af disse helgenlævneder i original eller i norske oversættelser. Et par gange omtales de latinske originaler (Sturl. I, 348). For at kunne nydes af

---

1) Jfr. også Fms. X, 147, Sturl. I, 348, hvor den latinske tekst omtales. *Helgir menn* indbefatter da også, f. ex. Grágás. I, 22 (k. 6), både apostle og andre.

2) Se f. ex. Post. 236 anm., 404. 435. 513. 735. 743. 754. 791. 834. 842 osv. Men de blev også nyttede til at læses höjt om aftenen, Bisk. I, 849, Sturl. II, 245 osv. Om folk virkelig har moret sig ved at høre dem, er vel tvivlsomt; ialfald klager præsten Grímr (se nedenfor) over, at det morer folk mere at høre om alt andet end troens forkæmpere.

folket måtte de oversættes — ligesom de på latin skrevne originale historieværker —. Disse oversættelser, »hellige tydninger«, er allerede omtalte af forfatteren til den 1. grt. afhandling [1]); Are omtaler St. Edmunds vita (jfr. Sn. E. II, 4). Blandt de ældste islandske håndskrifter (fra o. 1200) indtager brudstykker af håndskrifter af sådanne legender den vigtigste plads og hører som sådanne til litteraturens vigtigste sprogmindesmærker. Gennem hele det 12. og 13. årh. har de gejstlige på Island været ivrig beskæftigede med disse helgensagaer, med at oversætte dem, bearbejde dem og undertiden ved kompilation at lave helt nye, dog vistnok oftest med den gamle saga som grundlag.

Ved at sammenligne de bevarede håndskrifter og brudstykker opdages det let, at der i et stort antal af tilfælde er tale om i det mindste to forskellige oversættelser. Dette er naturligt og hænger sammen med, at en og samme helgen var knyttet til flere kirker i forskellige egne [2]), og det er givet, at det er de til disse kirker knyttede præster, der uafhængig af hinanden følte sig forpligtede til at oversætte kirkehelgenens legende for at oplæse den for menigheden. Man kunde altså have væntet at finde brudstykker af mange oversættelser af hver saga. Når dette dog ikke er tilfældet, kommer det dels deraf, at så mange hdskrr. er gåede til grunde, dels af, at den originale oversættelse sikkert ofte er bleven udlånt til afskrivning, og afskrifterne igen afskrevne.

I begyndelsen var disse sagaer omtrent ordrette oversættelser af de latinske urskrifter; i de ældste håndskrifter står teksten i reglen disse nærmest, undertiden er den kun noget sammendragen. Men o. 1200 og navnlig i det 13. årh. gjorde også her lysten til at bearbejde, fuldstændiggöre og udvide sig som ellers gældende. Man samler mere stof fra forskellige sider sammen. Der indskydes subjektive udtalelser og altid af belærende, opbyggelig art, men ikke just altid morsomme at læse. Af en sådan art har Gunnlaugs Ambrósiussaga været (se foran s. 395). Denne har været en selvstændig kompilation, men uden tvivl en af de ældste. I det 13. årh. udarbejdedes der på grundlag af de kortere originaler længere fremstillinger, som f. ex. sagaen om Pétr, hvor hele afsnittet om

[1]) Jfr. Bisk. I, 164. 241. 373, hvor de antydes og omtales; jfr. s. 173—74, hvor der nævnes en bog om en mishandling af Kristi legeme på korset (et krucifiks).

[2]) Se herom Sv. Nielsson: Presta tal og prófasta, samt listerne i Jón Þorkelssons Digtn. på Island.

Simon magus er optaget. Herved benyttedes i höj grad de 4 evangelier og Apostlenes gærninger (Actus apostolorum af Lukas, som så ofte anføres). En anden art bearbejdelser er de »glosserede«; her gjaldt det at »tyde«, forklare de enkelte fortalte begivenheder; nogen selvstændig tænkning eller egen opfattelse lægges her vistnok ingen steds for dagen. Det hele er et temmelig groft sammenpluk fra forskellige bekendte middelalderlige lærde værker som Petrus Comestors Historia scholastica, Vincentius Bellovacensis Speculum historiale, desuden kirkefædre, Hieronymus, Evsebius, Josephus, Beda og fl., sikkert ikke altid nyttede på første hånd. Disse lærde, kommenterede kompilationer er ikke nogen islandsk opfindelse. De er efter udenlandsk mønster og er sikkert først begyndte i Norge og derfra indførte til Island. Her er fremstillingen altid bred, udtværet snakkesalig og kedelig at læse. Dog har de en vis sproglig-stilistisk betydning. Denne virksomhed, der passer så godt til litteraturens behandling i den sidste halvdel af det 13. årh., fortsættes til langt ind i det 14. Hertil skal föjes, at i en enkelt saga (apostlen Johannes' saga) findes til slutning anført brudstykker af isl. skjaldes digte. Af »forfatter«navne kendes ikke mange. Præsten Grímr Hólmsteinsson (d. 1298, jfr. nedenfor) skrev sin Jóns saga baptista på opfordring af abbed Runólfr Sigmundarson på Þykkvabær i Ver, der også selv beskæftigede sig med denslags litterære arbejder. Vistnok kan også hertil regnes Brandr Jónsson (se ovf.). Alle disse navne er knyttede til Þykkvabærkloster; det synes altså, at det er særlig her, at disse lærde bearbejdelser udførtes. Men det er sandsynligt, at heller ikke Tingørekloster har været udelagtigt i denne virksomhed.

En sammenligning af de forskellige oversættelser er ret interessant; den giver os et godt indblik i den almindelige skoleundervisning i latin. Det viser sig, at de samme fraser atter og atter genfindes hos de forskellige oversættere — glossarerne har været meget ensartede —, ligesom også metoden gennemgående er den samme, nemlig den at følge den latinske tekst så ordret, som det islandske sprog utvungent tillod; at man dog ofte finder de latinske konstruktioner og udtryk igen, er en selvfølge. Der findes som følge heraf en vis lighed mellem to forskellige oversættelser, der undertiden kan være ret skuffende. I enkelte tilfælde bliver ligheden dog for stor til, at den kan forklares på en sådan måde. Forklaringen bliver da den — hvor der da ikke er tale om en og

samme oversættelse, der blot er noget ændret eller bearbejdet —, at den ene oversætter har haft den andens oversættelse ved siden af, nyttet den frit og lånt derfra ord og vendinger, men af en eller anden grund ikke har villet afskrive den. Der er næppe noget tilfælde, hvor man kan nære tvivl om, hvorledes forholdet skal bedömmes.

Noget bestemt midtpunkt for disse sagaers tilblivelse kan der i det hele ikke gives, hvilket er ganske naturligt; de må have været spredte og afskrevne overalt i landet. Ser man på håndskrifterne, som de nu haves, synes, som sædvanligt, syd- og vestlandet at være rigest repræsenteret. I håndskrifterne findes disse sagaer meget hyppig samlede i större og mindre grupper; angående disse samlingshåndskrifter kan der henvises til katalogerne samt redegörelsen i fortalen til udgaven af Post. og Heil. m. s. osv.

Disse sagaer slutter sig meget nær til de hjemlige Bispesagaer, eller rettere sagt, disses tilblivelse er uden tvivl for en stor del bevirket ved de fremmede helgensagaer og ledsages, ligesom disse, af jærtegn. Til dem slutter sig et par mindre sagaer af hjemlig oprindelse, men ganske vist af en meget ringe betydning.

Foruden den sproglige betydning, helgensagaerne i almindelighed har, har de også ikke sjælden en vis betydning, idet de latinske originaler er tabte eller i det mindste ikke tilstede i den form, som oversættelserne forudsætter. I og for sig er denne betydning ikke synderlig stor. En langt större betydning har de haft for den islandske befolkning i tidens løb, idet de ved deres i höj grad indsnævrende åndelige synskres, ved deres jærtegn og mange unaturligheder har bidraget deres til den almindelige åndsforladthed og overtro i det 15. og 16. århundrede indtil reformationen. At de for os er lidet læselige eller ulæselige er en sag for sig. Enkelte lysglimt er der dog. Der findes eksempler på en sproglig veltalenhed, der gör sin virkning; der findes enkelte gange smukke religiøse, barnlige træk, der virker ved deres umiddelbare friskhed og barnlighed, og der findes endelig enkelte personer, der kan kaldes personligheder. I øvrigt er det hele for det meste kedelig-stereotypt, også stilistisk set. En enkelt undtagelse gör eneboeren Pauls saga, hvis udarbejder har været i besiddelse af en humoristisk sans og ævne til at udtrykke den. Fremstillingen virker som en lille frisk oase i al den øvrige törre sandørken.

En kort oversigt over disse sagaer skal nu gives, idet de enkelte vigtigere sagaer samt apostelsagaerne først behandles.

1. Lifssaga Jóans baptista, Post. 842—49, er mangelfuld i slutningen og siges at være »til minde om døberens fødselsdag« og identisk med, hvad der findes om Johannes i evangelierne, og dette er rigtigt; en latinsk original findes kun delvis i ASS. I den isl. oversættelse findes et jærtegn ved Johannes' hoved tilföjet.

Den anden bearbejdelse eller saga, der findes sst. s. 849—931, er forfattet af den ovenfor nævnte præst, Grímr Hólmsteinsson på opfordring af abbed Runolf (1264—1306). Grimr var ved år 1255 præst i Kirkjubær og senere i Odde (Bisk. I, 680. 697), han var nöje knyttet til biskop Arne Torlaksson og var en anset præst. Han døde 26. april 1298 (Isl. Årt. 29. 45). Foran sagaen om Joannes findes et brev fra Grim til Runolf, hvori han ytrer, at han på hans opfordring »har nedlagt al rødme (skamfølelse) og påtaget sig at samle fra forskellige skrifter, Gregors homilier, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus og andre skrifter alt, hvad han har kunnet finde om Johannes den døber«, samt forklare alt dette. I så henseende siger Grim, at han ikke har brudt sig om »tåbelige folks mening, der synes, at alt er for vidtløftigt om Kristi kæmper og som finder större fornöjelse ved opdigtede sagaer«. Denne bemærkning synes at være et oprigtigt hjærtesuk; den oplysning, den indeholder, er ret fornöjelig og gör de »tåbelige folk« al ære; navnlig sådanne frembringelser som Grims egen Jónssaga er mindst af alle skikkede til at underholde. Ti noget mere ulæseligt skrift gives der næppe, opfyldt som det er af de evindelige udlægninger og »gloser« til så at sige hver eneste sætning i det til grund liggende skrift, disse udlægninger er ikke Grims egne, men, som han selv antyder, samlede alle steds fra; foruden de nævnte har han benyttet evangelierne, liber regum, apostlenes gærninger, Petrus Comestor, Vincents, Bernardus, Josephus og fl. Sproget er ret svulstigt og spækket med adjektiver og andre sprogblomster, fremstillingen höjtravende og udtværet.

2. Máríusaga. Denne saga er udgiven af Unger efter to håndskrifter med hele den store masse af jærtegn efter en mængde håndskrr. (1871). Sagaen findes i 1. bind s. 1—65 og 332—401. Foran den sidste findes en selvstændig prolog, der indeholder en afskrivers svulstige lovprisning af jomfru Maria. Men i øvrigt er bægge sagaer ganske identiske, så at sige ordret overensstem-

mende. I enkelte hdskrr. findes teksten udvidet (se f. ex. s. 39). Selve teksten findes her næppe i dens oprindelige form; således findes k. 4—5 (om de 15 tempeltrin) ikke i originalen, der for de første 12 kapitlers vedkommende er det af Tischendorff udgivne Evangelium de nativitate Mariæ. Hermed er der forbundet andre kilder som evangelierne (Lukas, Mathæus) og fl.; jfr. Ungers forord beg. I sin nuværende form er sagaen ikke ældre end fra midten af det 13. årh.; Lateranmødet 1215 nævnes i k. 23 slutn. Det er muligt, at det er denne saga, der i et hdskr. tillægges den gejstlige Kygri-Björn (d. 1237), se Bisk. II, 186.

3. Pétrs saga postola. Af denne findes et par bearbejdelser, hvoraf den ene, Post. 159—216, er den ældste og oprindeligste (hertil brudstykket s. 201—11). Den sidste del af sagaen fra k. 22 af skal være en gengivelse af Marcellus: de mirificis rebus et actibus beatorum Petri et Pauli, men der kan dog vistnok forudsættes én original for det hele, skönt en sådan ikke har kunnet findes. Det brudstykke, der er trykt s. 211—16, hører til bearbejdelsen I, men er ældre og ægtere end denne og nærmer sig i visse henseender til II. Slutningen fra 214_{14} er et selvstændigt tillæg. Sagaen er vistnok knyttet til Skalholt (se s. 215_{15}), hvor kirken var helliget Petrus. Hvad sagaen I angår, er den en bearbejdelse af II, i høj grad opfyldt af betragtninger og belærende udvidelser. Sproget er meget ungt og fuldt af fremmedord, så at denne bearbejdelse måske først hidrører fra det 14. årh. Den ligner en del de sagaer, som sættes i forbindelse med abbed Bergr. Med k. 123 er sagaen om Petrus egenlig ude; hvad der er tilbage, handler saa godt som alene om Paulus, men disses liv og skæbne var nöje knyttet til hinanden. Denne bearbejdelse har stærkt nyttet sagaen om Clemens (Romanus; se nedenfor), samt andre skrifter, der citeres, Comestor, Augustinus, Gregor, Beda, Evsebius osv., omtrent de samme skrifter som Grim præst kendte og nyttede. Om alle citater er første hånds, hvad de formentlig næppe er, har jeg ikke set mig i stand til at kontrollere. Til afsnittet om Petrus, (Nero og) Simon magus findes originalen bl. a. i Leg. aur. Hegesippus skal have skrevet om Petrus; heraf findes et brudst., svarende til I k. 99—100, i Surius; en del beror uden tvivl på en biografi af pave Linus (jfr. ASS). Det er rimeligst, at den isl. saga fra først af er en sammenstøbning af forskellige kilder.

4. Pálssaga, Post. 216—83, begynder noget brat og beror åbenbart på apostlenes gærninger, hvis tekst dog er noget forkortet. Dette gælder særlig den første af de to bearbejdelser, der haves; den sidste er noget vidtløftigere end den første og tildels nærmere ved Ap. gærn.; der findes her udlægninger (der nævnes navne som Josephus, Petrus Manducator) og der dvæles ved jærtegnene. Her findes også en selvstændig indledning, og hertil hører det brudstykke, der er trykt s. 279—83.

Til disse to sidste sagaer slutter sig den såkaldte Tveggja postola saga, Pétrs ok Páls (Post. s. 283—318); denne er en temmelig mekanisk sammenstøbning af de to andre, således at Pétrss. II så at sige ordret er afskreven i de første 15 kapitler; så kommer Pálss. I (her noget mangelfuld) samt et selvstændigt stykke s. 304 og endelig igen Pétrss. II fra s. 311, hvor dog også Pétrss. I er nyttet.

5. Andréássaga, Post. 318—412, er ikke ret meget andet end en jærtegnsliste. Ifølge udgaven er der her 4 bearbejdelser. Af disse kommer I vistnok originalen nærmest, og hertil hører brudst. 1—2 (s. 343—48); »Passio« (s. 349—53) er = I fra kap. 18 med k. 16 og genfindes hos Surius, men her noget fyldigere. Bearb. II (s. 354—89) svarer på en måde til Pétrss. I, idet den oprindelige sagaoversættelse er her forøget med belærende indskud, der beror på evangelierne, og der er tilföjet et jærtegn vedrørende en biskop. Bearb. III har en selvstændig begyndelse og slutning, indeholder stoffet, dog ikke fuldstændigt, i en forskellig orden; der foreligger således her en helt anden original, der genfindes i Leg. aur. Bearb. IV er endelig kun et kort uddrag af I—II, men ordlyden synes her at stå på det ældste trin; k. 4—17 er her ganske udeladt, vistnok for at få den til kirkeoplæsning passende længde.

6. Jóns saga postola, Post. 412—513, er også her trykt i 4 bearbejdelser. Af disse er II (s. 445—54) nærmest ved originalen (der findes f. ex. i Leg. aur.), omtrent identisk hermed er I, der dog er noget udvidet med belærende bemærkninger og indskudte kapitler (efter Matthæus og Johannes' evangelium, samt Evsebius); k. 1—4, 6, 9 beg. og slutningen er således tilföjet. III er vistnok også en udvidelse af II, og IV er bygget over den oprindelige, men teksten er stærkt udvidet med skriftsteder osv. og

uden tvivl den yngste; den nærmer sig til at være en prædiken. Det s. 436—43 trykte brudst. hører til I. Endelig bemærkes, at den sidste bearbejdelse, uagtet den er den længste, kaldes *Litla Jónssaga.* Den har også den ejendommelighed, at dens istandbringer ved slutningen anfører vers af digte om Johannes af Nikulaus, Gamle og Kolbeinn (se ovf. 113—16). Angående et stykke s. 467 f. se nedenfor.

7. Jákobssaga, Post. 513—35, findes i 3 bearbejdelser, der synes at være lige så mange oversættelser af samme original. I er udvidet med k. 1, der er lånt fra Jónssaga (s. 412); derfor er kun slutningen deraf identisk med beg. af k. 2; det 4. kap. er også et tillæg, hæntet fra et Spec. eccl. Med I er brudst. s. 521—23 identisk, ligeledes Passio s. 524—29, der dog mangler k. 1 og 4. II har fra I lånt k. 1, men udelader konsekvent beg. af k. 2. III er kun et lille brudstykke.

8. En sammenarbejdelse af de to sidste sagaer er Tveggja postola saga, Jóns ok Jákobs (s. 536—711) i en overordenlig vidtløftig og ulidelig kedsommelig fremstilling, der angiver sig i prologen at være en oversættelse af en af en Miletus forfattet original. En sådan kan også påvises (jfr. Unger s. XXIV), men den haves kun brudstykkevis. Det hele slutter med Jakobs jærtegn. Sagaen er et lærd produkt med alle mulige betragtninger og dels ganske uvedkommende ekskurser. Sagaen er mulig fra tiden efter 1300. Den latinske orig. har sluttet med kap. 82. Resten er et tillæg, hæntet fra Karl d. stores saga, afsnittet om Agulandus i dettes ældre bearbejdelse (dog ikke ganske i dets nuværende form), samt k. 92—93 fra samme saga s. 553 (ordret). Slutningen fra k. 95 er en samling jærtegn, der et par steder siges at hidrøre fra pave Calixtus. Enkelte andre selvstændige tilföjelser findes også, f. ex. henvisningen til Marias jærtegn (s. 709), samt k. 122, der er hæntet fra hellig Edvards saga (jfr. Flat. III, 465).

9. Tómássaga, Post. 712—34, haves i to oversættelser af samme original (i Leg. aur., dog i en noget forskellig form); II er nærmest ved denne, den er defekt, men findes i to brudstykker. Brudst. s. 727—28 hører til I.

10. Filippus ok Jákobs saga, Post. 735—43, er i virkeligheden to på hinanden følgende selvstændige sagaer. Også

her findes der to oversættelser; II er noget kortere. At de dog er ment som et hele, fremgår af, at der findes en indledning (i I), der gælder dem bægge; den mangler dog i II. I ASS findes sagaen om Filip fra s. 736 af, samt til Jakobssagaen i Leg. aur. og hos Surius.

11. Barthólómeússaga, Post. 743—66, haves i to oversættelser af samme original, der findes i Leg. aur. (med undtagelse af k. 1). I I findes en selvstændig indledning, der dog mangler i det ene håndskr., hvori sagaen haves (B). Hertil hører brudst. s. 754—57; samme oversættelse er også Passio s. 757—62; her er teksten i en noget ældre skikkelse og slutter sig nær til hdskr. B. II er kun et brudstykke, der begynder i k. 6; slutningen fra s. 765_7 findes også i A-hdskr. af I (k. 9), men er her uden tvivl hæntet fra II; det samme var måske tilfældet med indledningen.

12. Matthíassaga, Post. 767—78, haves også i to oversættelser, hvoraf II er den, der står nærmest ved originalen (i ASS), men er noget forkortet. I er mere frit oversat og af en belærende art med en selvstændig begyndelse og slutning; den første er hæntet fra Ap. gærn., der citeres. Sagaen er egenlig kun en samling jærtegn. Den i ASS foreliggende tekst er åbenbart også udvidet af den egenlige original.

13. Símónar saga ok Jude, Post. 779—97, findes i to bearbejdelser, der vistnok er to oversættelser, som dog ikke ganske er uafhængige indbyrdes. II er nærmere ved originalen og har en indledning, der mangler I, og er defekt i slutningen. Brudst. s. 789—91 er = I.

14. Matheússaga, Post. 797—841, findes i to oversættelser, men af disse er 4 håndskrifter aftrykte. I—III er vistnok en og samme oversættelse, uagtet der er nogle afvigelser tilstede; hovedforskellen er, at der i II og III findes et stykke om Paradis (s. 815—16, 827—28) indsat. Brudst. s. 807—13 er også = I. Derimod er brudst. s. 823—25 vistnok af en selvstændig norsk oversættelse. Hvad endelig IV angår, findes her en af de oftere forekommende selvstændige indledninger, her efter Math. 9_{9-17} eller Markus 2_{14} ff., men hdskr. er defekt; det har haft flere jærtegn end de andre, samt Paradis-afsnittet (s. 836—37), men oversættelsen

er egenlig den samme som I—III. Den lat. original findes i ASS, med undtagelse af jærtegnene (slutn. af IV).

15. »Heilagra manna sögur«; angående håndskrifterne henvises til udgiverens redegörelse. I sin 2 binds udgave har Unger medtaget enkelte stykker, der ikke hører herhen; de vil blive behandlede sammen med den øvrige teologiske litteratur. Alle de her udgivne sagaer om ikke-nordiske helgener er oversatte fra latin, og man er i stand til i de aller fleste tilfælde at påvise urskrifterne; i nogle tilfælde foreligger disse dog ikke i den form, som oversættelsen forudsætter. Herom kan der henvises til Ungers oplysninger, der, såvidt jeg har kunnet kontrollere dem, er rigtige nok. De sagaer, der således er udgivne, er: Agatu (Ögutu) saga, Agnesar s., Álexis s., Ambrósíús s., Antóníús s., Águstínús s., Barbáru s., Benedikts s., Blásíús s., Cécilíu s., Díónýsíus s., Dóratéu s., Erasmus s., Grégóríús s., Káteríne s., Laurentíus s., Lúcíe s., Malkús s., Margrétar s., Máríu s. egypzku, Marthe s. ok Magdalene, Martínús s., Mauritíús s., Maurús s., Nícolás s. erkibyskups, Páls s. eremíta, Plácídús s., Quadraginta militum passio (De 40 riddere), Remigíús s., Sebastíánús s., Septem dormientes (De 7 sovere), Silvesters s., Stéphánús s., Theódórús s., Thómás s. erkibyskups (jfr. nedenfor), Vincencíús s., Vítús s., samt endelig samlingsværket Vitæ patrum. Hertil kommer endvidere Clémens saga, udg. i Post., samt Básilíús s. (brudst.), udg. af *G. Morgenstern* i Arnam. fragmente (1893), samt de endnu ikke udgivne sagaer om Anna (men denne tilhører næppe dette tidsrum i hvert fald ikke i den form, den findes i AM 238, fol.), Egidiús, d. hellige Kristofórús, Krýsostómús (Jon guldmund), Lazarús, Rochús og Servasíús.

Alle disse sagaer er i reglen kun bevarede i en enkelt oversættelse, og de er vistnok alle fra det 12. og 13. årh. Kun i enkelte tilfælde findes her mere gennemgribende bearbejdelser. Disse sagaer skal ganske kort gennemgås, for så vidt som de frembyder noget særligt, der er værdt at fremhæve.

Af Agathe s. er der to forskellige bearbejdelser (foruden en 3., der er norsk, kun et lille brudstykke). — Af Agnesar s. haves et lille brudstykke af en selvstændig oversættelse (s. 22). — Af Ambrósíús s. er brudstykket s. 52—54 kun en afskrift af hovedsagaen. — Hvad Ágústínús s. angår, haves, foruden sagaen selv, et brudstykke (s. 149—52), der er identisk med den; men brudstykket giver den mærkelige oplysning, at oversætteren

er abbed Runolf Sigmundarson i Ver. Denne var en lærd mand (jfr. ovf. s. 866) og elev af biskop Brandr Jónsson; der kan i øvrigt om ham henvises til biskop Árne Torlakssons saga. M. h. t. sagaen har han bearbejdet den en del. — Benediktss. står i nöje forbindelse med Gregors dialoger, 2. bog, hvor det meste af den genfindes, og er vistnok en bearbejdelse deraf. Denne saga anføres i Mauruss. (s. 664). — Det s. 269—71 trykte brudstykke af Blásíúss. er af en selvstændig norsk oversættelse. — Hvad Cecilíus. angår, slutter den i et hdskr. med to kapitler, der udgör et selvstændigt tillæg og er af interesse, for så vidt som de indeholder et par jærtegn, der hændtes islandske personer, nemlig Torarin og hans sön Brandr på Húsafell (Borgarfjorden). Den herværende kirke opførtes netop af den nævnte Brandr og viedes til gud, Maria og Cecilia; hans egen måldage findes i Dipl. Isl. I, 217—18; den stammer fra biskop Kloeings tid (1152—76). Sagaen er uden tvivl oversat på gården af en af de første »hjemmepræster« her (*heimilisprestr* i måldagen). — Af »den ægyptiske« Marias saga findes to bearbejdelser, der dog snarest er en og den samme oversættelse; hvis der er to forskellige oversættelser, må den ene have nyttet den anden. Det tilsidst trykte brudstykke er = I. — Sagaen om Marta og Maria er en lærd islandsk kompilation efter forskellige kilder, men uden selvstændig betydning. — Af Martínúss. (for det meste en jærtegnsliste) haves 3 bearbejdelser, der vistnok alle er en og samme oversættelse; idet mindste er III i hovedsagen = II; I er snarest opstået af II med nogle ændringer. — Af Mauritiúss. findes et brudstykke af en selvstændig oversættelse ved siden af hovedoversættelsen. — Det som tillæg I, 714 ff. hertil trykte stykke »om Diocletian« genfindes, men i en selvstændig oversættelse, i Lítla Jónss. (Post. 467—68). — Af Níkuláss. haves to oversættelser, den ene dog kun brudstykkevis, samt et brudstykke af en tredje, der er norsk. Endelig haves Bergr Sokkasons saga, der ikke vedkommer os her. — Plácídúss. findes i to håndskrr., der opviser samme oversættelse, den sidste en del mangelfuld. I et tredje hdskr., der vistnok er norsk, findes brudstykke af en selvstændig oversættelse; endelig haves et udtog af sagaen, også et brudstykke. Jfr. Opuscula philologica s. 254—55 og ovf. s. 117. — Sagaen om de 40 riddere haves i to oversættelser, den ene et brudstykke. — Sebastiánuss. er mangelfuld, ligeledes den om de 7 sovere. — Af Silvesterss.

findes, foruden hovedteksten, et par brudstykker, der er ens med den. — Stéphánús s. synes at være en kompilation; der citeres både Petrus Comestor, Beda, Lukas og fl. Den slutter med jærtegn. K. 2—4 beror på Pílatuss. (se ovf. s. 863). K. 6, 7, 9 (forkort.), 10, 11, 13 genfindes — i samme oversættelse, men i en noget ældre form — i Stockh. Homiliebogen s. 175—76 og 201—7. — Samlingsværket Vitæ patrum, i to dele, handler særlig om ægyptiske eneboere; her har udgiveren aftrykt den latinske tekst, så at en sammenligning er let at göre. Den oprindelige forfatter af den første del skal være en Tyrannius Rufinus; den sidste er forfattet af en anden og mulig oversat på latin fra græsk. Oversættelsen er temmelig ordret og noget ubehjælpsom og næppe ældre end fra det 13. årh.s sidste halvdel. Jfr. i øvrigt fortalen til udgaven XII—XIII. — Til disse sagaer slutter sig den om Clemens (Romanus) I, pave (Post. 126—51), der er stærkt nyttet i sagaen I om Petrus, til hvem Clemens længe var knyttet. Orig. findes i Leg. aur. og skal bero på de Clemens selv tillagte recognitiones.

De hertil sig sluttende hjemlige helgensagaer er en saga om den hellige Hallvarðr, en nær slægtning af Olaf d. hellige; heraf haves kun et ganske lille brudstykke, trykt i Heil. m. s. (s. 396), men den er rimeligvis norsk. — Dernæst en såkaldt Ólafs s. helga, trykt sst. II, 159—82; her er der ikke tale om noget originalt arbejde; »sagaen« er simpelt hen for aller största delen et uddrag og en afskrift af Snorres Olafssaga — hvortil der også hentydes i k. 1 —; følgende kapitler er nyttede: 58, 60, 178—79 (k. 1); 181, 187—90 (k. 3—6); 191, 202—4, 207 (k. 7—8); 209—11 (k. 9—10); 214 (k. 11); 224—30 (k. 12—15); 235—36 (k. 15—16); 238 (k. 17); 240—46 (k. 18—19); jærtegnene fra og med k. 20 er alle hæntede fra Hkr. med undtagelse af de 4 sidste (k. 29—32), der er et selvstændigt tillæg; heraf genfindes to (k. 30—31) i den norske Hom. uden dog at være hæntede derfra; det første findes i Acta Sci Olavi (nr. X); k. 29—30 findes også i den leg. saga og Flat.

Til de foran nævnte sagaer slutter sig endnu følgende to, der stammer fra England.

16. Játvarðar saga hins helga findes i Stockh. 5 fol. mbr. og Flat.; den er udgiven i Annaler f. nord. Oldkh. 1852, i Flat. III, samt i Icel. sagas I. Hovedpersonen er den bekendte

engelske konge, Edvard Confessor (bekenderen), 1042—66. Der udviklede sig tidlig sagn om hans fromhed og jærtegnsævne. Sagaen er da også så at sige kun en jærtegnsliste, men isprængt med uddrag af Heimskringla (jfr. citatet i k. 7: *ævi [sögur] Nóregs konunga)* angående Harald Godvinsson, Tóste osv. Den er noget i slægt med Hemingsþáttr; der henvises f. ex. til engelske mænds udsagn om, at Harald havde levet efter slaget ved Hastings. Endelig fortælles om nogle begivenheder efter dette, men det er alt kun fabler. Af de forhåndenværende vitæ om Edvard er der ingen, der er den direkte original, men en, der tillægges Eadred (ASS, under 5. juni), står nærmest ved den islandske oversættelse. Også andre kilder som William af Malmesbury er mulig nyttede. Sagaen stammer snarest fra tiden o. 1300.

17. Tómás saga erkibyskups. Blodvidnet fra 1170 var meget yndet i Norge og på Island[1]). Herom vidner bl. a. de forskellige sagaer, der er forfattede om ham eller oversatte. *Unger* har i Heil. m. s. II, 315—20 udgivet et brudstykke efter Stockh. 2 fol.-mbr., samt 3 bearbejdelser i Thómás saga (1869); jfr. *E. Magnússons* udgave 1875, 1883; til fortalen her kan i det hele henvises. Den første af disse er utvivlsomt en norsk oversættelse, der ikke vedkommer os her; dernæst er der en udførlig saga, der findes i Tómásskinna, gml. kgl. saml. 1008, fol., og endelig er der brudstykker af en tredje, hvortil kommer enkelte brudstykker. Den anden saga er en ung kompilation fra o. 1300, hvor hovedgrundlaget tillægges en prior Robert af »Cretel« ɔ: Cricklade, men dette er udvidet og ledsages af en lang jærtegnsliste; den første saga er sikkert en del nyttet her. Brudstykkerne tilhører bægge sagaer, således som Unger har sondret mellem dem. Den 3. bearbejdelse synes at have været en kortere saga, der mulig ligger til grund for sagaen i den anden bearbejdelse. Endelig er det i Heil. m. s. trykte brudstykke også et kort udtog af den samme grundtekst som den, der foreligger i den 2. bearbejdelse, men i en ældre form. Af hvad der fortælles om Torgils skarde (se foran) ses, at der 1258 havdes en saga om Tómás, og der er ingen tvivl om, at den er betydelig ældre. Ifølge Anshelmusþáttr (Isl. æventýri I, 51) skal præsterne Bergr Gunnsteinsson (d. 1211) og Jón hestr, der an-

[1]) Se f. ex. Hrafn Sveinbj. saga k. 4 og fortællingen om Torgils skarde i Sturl. II, 295; denne lod sig sagaen forelæse aftenen, för han døde.

tages at være identisk med Jón holt [1]), (d. 1302), præst til Hitardal, have forfattet sagaer om Tomas; det er snarest den førstes saga, der blev læst for Torgils, og formodenlig er det den af Jon, der foreligger i den anden ovenfor omtalte bearbejdelse.

Den såkaldte Seljumannaþáttr eller þ. om Albanús og Sunnefa i Olafs s. Tryggv. i Fms. og Flat. hidrører vistnok fra Gunnlaugr.

3. AFSNIT.

De islandske love.

§ 1.

Lovenes udvikling til omkring 1100.

Den norske udvandring til Island foregik hovedsagelig i slutningen af det 9. årh.; det kan med gode grunde antages, at den for allerstörste delen var afsluttet o. 910—20. Allerede ved denne tid var landet så bebygget, »at det aldrig blev mere«, som Are siger [2]. Landets forskellige egne rundt omkring var bleven befolkede, alle de vigtigste slægter havde bosat sig, de fleste af de vigtigere gårde, som står den dag i dag, havde rejst sig. Her var nu på et afsluttet landområde samlet en livskraftig befolkning, stor nok til at kunne udgöre et statssamfund, ensartet nok til at føle det naturlige i et politisk sammenhold. Det var en befolkning, der var vokset op under de samme samfundsforhold i den oprindelige hjemstavn; den tilhørte én folkestamme, den talte et og samme sprog; og for de fleste havde grunden til udvandringen været den samme, lyst til frihed og uafhængighed. I deres hjem havde de kendt retsinstitutioner, retssædvaner og love, der i de forskellige egne i Norge, hvorfra de var komne, i alt væsenligt vel har været omtrent ens. Hurtig måtte landnamsmændene komme i en nöjere indre berøring med hinanden, ikke blot de nærmeste naboer, men også fjærnereboende. Hvor mange anledninger til strid og trætte kunde der ikke straks opstå

[1]) Nævnes flere gange i biskop Arnes saga; her hedder det bl. a., at han havde været 40 år i Hitardal (Bisk. I, 734).

[2]) Islendingabók k. 3. Hermed menes ikke folkemængden, men landets bebyggelse i udstrækning.

og er der ikke opstået, som kunde være blevne bilagte ved retslig afgörelse, hvis en sådan havde kunnet opnås? Og hvor hurtig måtte ikke erkendelsen heraf komme? Det er let at tænke sig, i hvor höj en grad ejendomsretten kunde være usikker eller truet, ikke blot med hensyn til det tilegnede landområde i det indre, men også f. ex. med hensyn til fangstret i elve, strandret og lign. Af Landnáma får man på forskellig vis et ret levende indtryk af al den usikkerhed, der herskede rundt omkring. Også sagaerne giver vink nok i denne henseende. Af alt dette kunde der opstå fejder og manddrab. Ønsket om en retslig beskyttelse, om på lovlig vis at kunne få mellemværender afgjorte, måtte her mælde sig og det med eftertryk; de klogere, mere tænksomme hövdinger må snart have erkendt, at ordnet lov og ret var nødvendig i landet, ikke alene for de små bygder hver for sig, men for den hele befolkning som sådan. I overensstemmelse hermed og til bekræftelse derpå ses virkelig et par stedlige ting at have været i virksomhed allerede för 930, nemlig Kjalarnæsting for Ingolfs landnam og oprettet af hans sön, Torstein[1]), og et ting på Torsnæs, oprettet af landnamsmanden Torolf mostrarskæg[2]). Om fremgangsmåden, domstole og desl. vides intet, men uden tvivl har disse ting været indrettede efter norske forbilleder og da sikkert Gulatinget, da både Ingolf og Torolf stammede fra Gulatingslagen. På Kjalarnæsting har man allerede dömt til fredløshed[3]), og det hedder endogså, at sager fra fremmede egne blev dér førte frem, hvis man tör fæste lid til Grettissagas fortælling (k. 10, s. 15), der intet urimeligt indeholder. Hvorledes det i dette tidsrum er gået til i andre dele af landet, derom forlyder der intet; mulig har de enkelte hövdinger hver i sin egn søgt at afgöre stridigheder, som det kunde falde sig.

Så skete det, som Are meddeler (k. 2), at »en Nordmand, Ulfljot, først førte lov hertil fra Norge, som kaldtes Ulfljotsloven, men den var for det meste ordnet, således som Gulatingsloven dengang var eller som Torleif den spake Hördakåressöns råd gik ud på, hvor der skulde föjes til eller afviges derfra«. Dette var Teits beretning. Denne Ulfljot siges at have været en sön af Tora Hördakåres datter, en søster til Torleif. Han siges fremdeles at være kommen til Island — når kan ikke bestemmes — og dér at have købt land af Tord skegge østerpå i Lon. Henved 60 år

1) Ldn. (1900) 9. 134. 266.
2) Eyrb. k. 4; Ldn. (1900) 32. 153.
3) Islendingabók k. 3.

gammel rejste han så til Norge for at få en lov i stand, og efter 3 års fravær kom han tilbage (Ldn.). Det følger af sig selv, at Ulfljot ikke egenmægtig har indladt sig på et sådant foretagende. Det må sikkert antages at være sket ifølge samråd med flere eller færre andre islandske hövdinger. At Ulfljot fra en så afsides liggende egn blev valgt, finder sin forklaring dels i den anseelse, han må have nydt, dels og måske mest deri, at han havde så udmærkede slægtskabsforbindelser som med Torleif s p a k e. Det er betydningsfuldt og værd at fremhæve, at her træffes en mand med netop dette tilnavn. Torleif har været en i sin tid almindelig anset mand, særlig bekendt for sin lovkyndighed og kløgt *(speki)*; han træffes også som Hakon d. godes juridiske rådgiver. Det er ikke urimeligt at tænke sig, at det er Torstein Ingolfsson, der har gjort tiltaget til det hele på grund af de erfaringer, han havde gjort m. h. t. folks søgning til hans ting. Tilknytningen mellem ham og Ulfljot er let nok; Tord skegge, af hvem Ulfljot købte land, bosatte sig bagefter i Mosfellssveit, i Ingolfs landnam, hvor han så at sige blev Torsteins nabo. At Torstein har haft med sagen at göre, kan også sluttes deraf, at det i den følgende tid var hans familjes ret (i eftertiden) at indvi hvert alting.

Da Ulfljot nu var vendt tilbage, måtte man nødvendigvis sammenkalde et møde af alle landets vigtigste hövdinger, men hvorledes dette skete og hvor det holdtes, derom vides intet. Man har i al fald enedes om Ulfljots lovforslag og om oprettelse af et fælles ting med bestemte institutioner, der fik navnet a l t i n g, *alþingi*, et navn, der også var kendt udenfor Island, f. ex. på Gulland. I året 930, da 9 uger var forløbne af sommeren, mødtes man for første gang til en altingssamling på den i forvejen dertil valgte plads, sletten i hraunsænkningen nord for søen Ølfusvatn — senere Þingvallavatn —, på det berömte Þingvöllr, Þingvellir, som stedet siden er blevet kaldt. Her var alle betingelser til stede for et sådant öjemed; et bekvemmere sted kunde der, efter landets beskaffenhed, næppe gives.

Altingets institutioner var følgende [1]). Først og fremmest en

---

1) Angående opfattelsen af disse institutioner og deres udvikling følger jeg i det hele *V. Finsens* anskuelser, der synes ikke alene i sig selv de naturligste, men også mest i overensstemmelse med kilderne. I øvrigt henvises til følgende hovedværker og afhandlinger: *Schlegel:* Indledning til Grág. 1829, jfr. Nord. tidsskr. f. oldkh. I; *B. Einarsson:* Bemærkninger om Grág., Jurid. Tidsskr. 22. b.; *V. Finsen:* Den isl. Familieret efter Grág. Annaler

lovrette, der uden tvivl oprindelig bestod af 36 medlemmer, ligesom dens forbillede, den gulatingske (ifølge Egilssaga). Et omtvistet spörsmål er, hvorledes denne lovrette har virket. Om den norske vides det, at den på engang var lovgivende og dömmende. Der er imidlertid meget, der taler for (se *V. Finsens* afhandling Om fristatens institutioner), at man fra først af på Island har fundet det praktisk og hensigtsmæssigst at udskille den dömmende myndighed fra den lovgivende og oprette en egen domstol, der rimeligvis har været kaldt *alþingisdómr,* hvilket navn findes vistnok som et minde om de ældste tilstande. Selvfølgelig bestod denne domstol af 36 medlemmer. Grunden til denne udskillelse, der må antages at være frugten af Ulfljots og Torleifs fælles rådslagninger, har været den, at man forudså, at der vilde blive stillet så store krav til lovretten både som lovgivende og dömmende, at den i løbet af den korte tid (14 dage), den var samlet, umulig vilde kunne magte dem.

Til lovretten var lovsigemanden, *lögsögumaðr,* nöje knyttet. Denne stilling, det eneste embede — hvis det kan kaldes så —, som fristaten besad, blev oprettet samtidig med fristaten selv. Lovsigemandens hværv var, foruden at være etslags formand i lovretten, også og navnlig fra det berömte lovbjærg, *lögberg*, for tingforsamlingen at fremsige de gældende love, alle i løbet af det treårs tidsrum, han valgtes på, og »tingsordningen«, *þingsköp,* hvert år — hvilket sidste også er et udslag af sansen for, hvad der var hensigtsmæssigt og praktisk. Lovsigemændenes hele række kendes nöjagtig [1]) lige fra den første Hrafn Hœingsson (930—49) til den sidste Torleif hreim (1271). Af listen over dem vil man se, at et

---

1849—50; *K. Maurer:* Die entstehung des isl. Staats 1852; *samme:* Graagaas i Ersch u. Grubers Encykl. 77, 1864; *V. Finsen:* Om de isl. Love i Fristatstiden, Aarbøger 1873, Den isl. Fristats Institutioner 1888; *K. Maurer:* Island, 1874, foruden flere særafhandlinger, bl. a. Die Quellenzeugnisse über das erste landrecht, Abhdl. d. bay. Akad. d. Wiss. I Cl. XII, Ueber die isl. gesetze, Krit. Ueberschau I, Zur isl. rechtsgeschichte, Ueberschau d. deut. gesetzgeb. VI, Ueber das alter einiger isl. rechtsbücher 1869, foruden Udsigt over de nordgerm. retskilder 1878; *E. Hertzberg:* Nord. Retsencyklopædi 12. h.; *K. Lehmann:* Zur frage nach ursprung des gesetzsprecheramtes, Zs. der Savignystift. VI; *P. Briem:* Um Grágás i Tímarit VI, Nokkur orð, Andvari XV. *V. Finsens* bemærkninger i udgaven, Grágás I—III (særlig ang. håndskrifterne; ordregistret i III), samt hans utrykte Den islandske retshistorie, AM Accessoria 6.

[1]) Se Safn til sögu Islands II.

stort antal ved genvalg har virket i en lang række af år, de to første 20 år hver, de to næste henholdsvis 15 og 17 år; senere findes sådanne, der har beklædt stillingen i 10, 12, 15, 20, 24 år osv.; den længste tid har den berömte Skapte Torodsson, nemlig 27 år (1004—30), at opvise. Dette har uden tvivl haft en gavnlig indflydelse på lovenes faste og følgerigtige udvikling.

Ved lovsigemandsembedet var der sörget for, at der stadig var og skulde være mænd, der så at sige var forpligtede til at være lovenes mundtlige bærere og forplantere. Man har følt stillingens betydning, ansvar og værdighed. Der skete aldrig nogen ændring deri.

I året 963 (eller som man plejer at sige »o.965«) skete der derimod en vigtig forandring m. h. t. lovretten og dommene i forbindelse med en bestemt inddeling af hele landet i fjærdinger og de allerede bestående tings indordning under disse. Landet deltes i 4 bestemt afgrænsede fjærdinger og hver fjærding i 3 ting, hvert med 3 goder, med undtagelse af Nordlandsfjærdingen, der på grund af de lokale forhold fik 4 ting. På grund heraf ændredes lovrettemændenes antal, idet man lagde Nordfjærdingens godeantal til grund og udnævnte 3 goder til for hver af de andre blot for at virke som lovrettesmænd. Hver af disse 48 udvalgte desuden 2 kyndige mænd, der skulde sidde foran og bagved goden i lovretten (den bestod af 3 bænke) og være rådgivere (»bisiddere«). Denne bisidderinstitution var måske indført allerede 930. Således kom da lovretten til at bestå af 144 mand foruden lovsigemanden og, fra 1056 og 1106, de to biskopper.

Den oprindelige 36 medlemmers domstol deltes, når, vides ikke, i 4, svarende til landets fjærdinger og opkaldte efter disse, på 9 medlemmer hver. Rimeligvis har man først overdraget de 9 fra hver fjærding at dömme i vedkommende fjærdings sager, dels fordi de måtte betragtes som de mest sagkyndige, dels forat de mange sager kunde des lettere pådömmes. Angående det meget omtvistede spörsmål om antallet af medlemmerne slutter jeg mig ganske til V. Finsens udvikling, idet forskellige steder i Grågåsen vistnok kun kan forstås således, at hver gode kun havde at udnævne ét medlem til en enkelt domstol (og ikke til alle 4). Mindsteantallet 6 — for at en dom kunde fældes — er i og for sig bevis nok. Disse domstole virkede selvstændig og uafhængig af hinanden.

Grunden til disse ændringer og landets inddeling beretter Are (k. 3), hvortil der henvises.

Herefter skete der ingen ændringer i altingets institutioner undtagen den, at der år 1004 oprettedes en femte domstol, femterretten, *fimtardómr,* et slags overret, hvortil sager fra fjærdingsdommene kunde appelleres, og som i enkelte sager var første domstol. Den bestod af 48 medlemmer, hvoraf dog kun de 36 skulde dömme; de blev udnævnte af goderne.

I øvrigt henvises angående disse institutioner til V. Finsens Ordregister (Grág. III).

Således var det islandske alting udstyret, og således forblev det lige til landet underkastede sig den norske konge, hvilken underkastelse medførte flere gennemgribende forandringer. Altinget blev efter dets oprettelse midtpunktet for landets hele offenlige liv. Her mødtes hver sommer så at sige landets hele frie befolkning, mænd og kvinder, unge og gamle. Umådelig er dets betydning for hele statslegemet, umådelig for de enkeltes liv og udvikling. Hvilken litteraer betydning, f. ex. for sagaen, altinget har haft, er foran fremhævet. I denne sammenhæng er det særlig lovretten, der har krav på vor opmærksomhed.

Hvad Ulfljotslovene angår, vides så godt som intet om deres omfang eller indhold. Desværre haves ikke den gamle Gulatingslov, der var disses forbillede. Imidlertid er der grund til at antage, at loven har indeholdt hele retssystemet og dog været forholdsvis kortfattet og lidet indviklet. I nogle kilder hedder det[1]), at det var »ophavet til de hedenske love, at man ikke måtte have dragehoveder på skibene, når man nærmede sig landet«, for at ikke landvætterne skulde blive bange, og der tilföjes, at der skulde ligge en ring af en bestemt art på altret i hvert hovedhov, ved hvilken eder skulde aflægges; formularen herfor tilföjes. Det er mærkeligt, at denne begyndelse, forudsat at efterretningen er rigtig, synes at have været af religiøs art; Grågåsen begynder jo med Kristenretten. Det er alt, hvad der erfares om den ældste lov. Hvad enten denne har været mere eller mindre omfangsrig, er det sikkert, at det stats- og samfundsliv, der kom til at udfolde sig så rigt, stillede store krav til lovretten, desto större, jo flere fejder og stridigheder der opstod på Island i løbet af det følgende år-

---

[1]) Hauks Landnáma k. 268; jfr. Þorst. þ. uxaf. Fms. III., 105—6 = Flat. I, 249 (teksten her hæntet fra Ldn.), Ldn. (1843) s. 334—35 (også en afledet kilde uden selvstændig værd), Þórð. hreð. (1860) s. 93—94 (også beroende på Ldn.). Jfr. *V. Finsen:* Fristat. Instit. og *K. Maurer:* Die Quellenzeugnisse. — Fra den ældre Isl. bók hidrører næppe efterretningen.

hundrede, dette gæringens og de ubeherskede lidenskabers tidsrum. *V. Finsen* har utvivlsomt ret, når han, særlig i sin afhandling i Aarbøger, har udtalt og begrundet den mening, at lovretten må have udfoldet en stor og rig virksomhed netop i det nævnte hundredår. Går man ud fra, at de i vore lovhåndskrifter optegnede fristatslove — for en stor del i hvert fald — hidrører fra tiden för 1100, da er det den første del af denne tid, der må siges at have været den mest lovavlende. Det er fejder, ufred og krænkelser, der skaber love, men ikke fred og enighed. Tiden mellem 1030 og 1100 var overvejende fredelig. Det er en selvfølge, at man kun i en meget ringe grad er i stand til at påvise den nöjagtige udvikling i denne lovgivnings gang eller enkelte efterhånden vedtagne love. Nogle af dem kendes dog, og disse vidner dels om den måde, hvorpå lovene efterhånden fuldstændiggjordes, dels om, hvad der om lignende æmner har bestået i forvejen. År 976 eller så omtrent blev det ifølge Eyjolf Valgerdssons råd vedtaget, at enhver fredløs kunde skaffe sig frihed ved at dræbe 3 andre fredløse [1]. I anledning af Stefner Torgilssons kristendomsforkyndelse og færd blev det vedtaget, at frænder af en vis slægtskabsgrad kunde sagsøge den, der forkyndte den kristne tro [2]. 994 vedtoges det [3], at ingen kvinder eller mænd yngre end 16 år skulde kunne være rette sagsøgere efter en dræbt slægtning. På to steder i Grettiss. (s. 20. 141) hentydes der til særlige love, angående ejendomsretten til drivtømmer og om troldkyndige personers fredløshed (efter Grettes drab). Skapte siges [4] at have foranlediget en lov om tillysning af drab, »för var der herom den samme lov som i Norge« (ɔ: Ulfljotsloven). Det er tillige klart, at kristendommens indførelse krævede en gennemgribende ændring på mange punkter. 1006 blev holmgangen ved lov afskaffet, og et par love til kunde nævnes. Fra den følgende tid (ɔ: efter 1030) kendes meget få nye love; i året 1057 blev der vedtaget nogle flere fastedage [5], og 1096 blev tiendeloven gennemført. Stadig ses, at det var livets krav, der gav stødet til forslag om nye love.

Disse islandske love, som ved år 1030 må anses at have opnået et ganske betydeligt omfang — hvilket også forudsættes af

---

1) Ldn. (1843) s. 323.
2) Fms. I, 285.
3) Eyrb. k. 38.
4) Islendingabók k. 8.
5) Ldn. (1843) s. 323

sagaerne, særlig Njála —, måtte nu gå fra slægt til slægt, fra mand til mand, ad den mundtlige overleverings og undervisnings vej. Naturligvis var det da først og fremmest lovsigemændene, der måtte blive denne overleverings bærere. Ligeså naturligt var det, at der blandt de mange hövdinger, særlig lovrettesgoderne, var flere, der særlig interesserede sig for lovgivningen. Det var jo dog noget, de så at sige hver sommer kom i en mer eller mindre stærk beröring med. I overensstemmelse hermed bliver da gentagne gange mænd omtalte og nævnede som særlig retskyndige, som *lögmenn,* hvilket er det sædvanlige udtryk, eller *lögspakir menn.* Flere af disse mænd førte tilnavnet *spakr* 'den vise, dybsindige', der betegner de medfødte ævner til at tænke, gennemskue og granske (jfr. *fróði* om historikerne med deres tillærte kundskaber). Af lovkyndige kunde en stor mængde med dette tilnavn nævnes, f. ex. Hroðgeirr (Ldn. 54. 303), Torstein surt (sst. 98), Gestr (sst. 137, Laxdœla 108), Ljótr (sst. 144—45), Torarinn (sst. 186, Bandams., Grettiss.), Bjarne (sst. 291; Grettiss. 9), Hafr (Njála 131. 590), Móðólfr (sst. 493), Þiðrandi (sst.), Bjarni bóndi (Flóam.s. 160), Ósvífr kaldes *spekingr mikill* (Laxd. 106, jfr. 244), Ölvir (Reykd. 87), Óleifr hjalte (Egilss. 94); blandt disse vides flere at have været retskyndige, f. ex. Ósvífr, Gestr, Torarin osv., for ikke at tale om hin Bjarne, bedstefaderen til Markus Skeggjason, der siges at have været den kyndigste af alle, når undtages Skapte, eller, som han også kaldtes, Lögskapte [1]); Óleifr hjalte var fader til Torarin lovsigemand; her ses tilknytningen. Dernæst nævnes udtrykkelig flere retskyndige som Sámr (Hraknkelss.), Helge (Dropl), Arnkell gode (Eyrb.), Halle (Vallalj.), Mörðr gige i Njála (jfr. Glúmss. 56) osv. [2]). Ja, der findes flere oplysninger om, at de ældre retskyndige ligefrem underviste yngre opvoksende mænd i lovkyndighed; således meddelte Torstein på Borg den unge Gunnlaug undervisning deri [3]), Njáll den unge Torhall, Torgils Hölluson Gudruns og Bolles sön, Torleik [4]), osv.; til disse unge mænd hørte også den fra Njála så sörgelig bekendte Eyjolf Bölverksson. Hertil kan det föjes, at om Torgils Arason på Reykjahólar hedder det [5]), at han særlig forstod

---

1) Bisk. I, 28.
2) Jfr. *K. Maurer:* Graagaas-art., *V. Finsen:* Aarb. 1873, s. 116—19.
3) Gunnl. 10—11.
4) Laxd. 212.
5) Heiðarv. 98.

sig på at fremsige gridformularen og foretage andre retsforhandlinger *(lögskil)*; jfr. Hafr i Grettiss. (s. 164). Ser man på de her fremdragne navne, viser det sig for det første, at de er spredte over hele landet, skönt syd- og vestlandet er rigest repræsenteret, og dernæst, hvad der her er af særlig betydning, at de hører netop til det ovenfor omtalte tidsrum og svarer således ganske til de frode mænd ved 1100 og derefter. Der er ingen tvivl om, at det er disse mænd, som i forbindelse med goderne mest har bidraget til de islandske loves udvikling ved at foreslå og gennemføre lovændringer og nye love *(nýmæli)* for at fuldstændiggöre de ældre, ganske som det i Islbók (k. 4) hedder, at kalenderforbedringen »blev ført ind i loven (vedtaget som lov) ifølge Torkel månes og andre s p a k e mænds råd«. Uagtet der vistnok særlig gærne var en ydre tildragelse, der gav stødet til en lovændring, er der næppe noget i vejen for at tænke sig disse spake mænd som etslags teoretikere, der, af systematiske hensyn, lejlighedsvis søgte at fuldstændiggöre lovens enkelte afsnit og bestemmelser.

I hovedsagen har den positive islandske lovgivning været afsluttet ved midten af det 11. årh. Men naturligvis blev man i den følgende tid ved med at vedtage fornødne ændringer, og af sådanne kendes da også nogle, ligesom en sammenligning af lovhåndskrifterne klart viser dette. Også navnene på enkelte lovkyndige — foruden lovsigemændene — kendes. Men nogen gennemgående forandring i lovene er ikke foregået. Det er nu klart, at der af den ældste lov, Ulfljotsloven, ikke kan være meget, måske intet tilbage i dens oprindelige form. En hel række af lovbestemmelser fra det 10. årh. må nødvendigvis være gået ud; derfor er der intet mærkeligt i, at man i sagaerne lejlighedsvis finder love antydede, der ikke stemmer med Grågåsen, men viser tilbage til en tid, der ligger forud for det 11.—12. årh. — således som det for Njálas — af *V. Finsen* —, for Eyrbyggjas — af *K. Maurer* — vedkommende er påvist [1]). En af de sidste love af virkelig betydning — foruden Kristenretten — var uden tvivl biskop Gissurs tiendelov af 1096, der vistnok fra først af forelå i s k r e v e n form.

Til det foran bemærkede skal endnu föjes, at *V. Finsen* utvivlsomt har ret [2]), når han — imod *K. Maurer* — indskrænker s æ d-

---

[1]) Jfr. i det hele *A. Heusler:* Das strafrecht der Isländersagas.

[2]) Aarbøger 1873, s. 129 ff.

vanerettens betydning for de islandske loves udvikling til det mindst mulige. Ved siden af den stadig virkende lovrette er der kun ringe plads for nogen anden retskilde.

§ 2.

De skrevne love, Grågåsen.

Det blev bemærket, at tiendeloven vistnok fra først af har foreligget nedskreven; den blev foreslået og udarbejdet af biskop Gissur, Sæmund frode og Markus Skeggjason, der da var lovsigemand. Denne lov findes i bægge hovedlovhåndskrifterne, i Konungsbók som tillæg til det hele, i Staðarhólsbók som tillæg til Kristenretten [1]). Denne lov er det første led i en kirkelig lovgivning og beror tildels på den almindelige, pavelige kirkeret. Der gik endnu en del år, inden en almindelig skriftlig affattelse af lovene i deres helhed eller efter en större målestok blev foretagen, måske efter norsk forbillede [2]). Herom haves den kendte oplysning hos Are frode (k. 10), der lyder således: »Den første sommer, Bergtor [Hrafnsson] var lovsigemand [ɔ: 1117], blev det vedtaget som en ny lov, at vore love skulde nedskrives i en bog den følgende vinter hos Haflide Mársson efter Bergtors og andre dertil valgte spake mænds diktat og råd; de skulde göre alle de forslag til lovbedringer, som de syntes vilde være heldigere end de gamle loves bestemmelser; de skulde fremsige dem [de således istandbragte love] i lovretten den følgende sommer [1118], og alt det skulde gælde som lov, der blev vedtaget af flertallet af lovrettemændene. Det skete da, at da blev der skrevet Vígslóði [afsnittet om drab og sår osv.] og mange andre ting *(mart annat)* i loven, og det blev fremsagt (oplæst) i lovretten af gejstlige mænd den følgende sommer; det behagede alle godt [som det var], og ingen nægtede at gå ind derpå«. I denne særdeles velkomne og udførlige beretning er der kun ét, man må beklage som mangelfuldt, nemlig det meget omfattende *mart annat;* her vilde man

---

1) Jfr. Dipl. Isl. I, 70—162, hvor den findes aftrykt efter de vigtigste hdskrr.
2) Jfr. *G. Storm:* Arkiv II, 175.

gærne ønske, at den gamle Are havde haft en bestemtere angivelse. At hans ord er tilforladelige, er hævet over enhver tvivl; han var rimeligvis selv tilstede på hint mindeværdige alting 1118. Hos hövdingen Haflide Mársson, hovedpersonen i Hafliða saga ok Þorgils (se foran s. 546—49), på gården Bredebolstad i Vestrhóp (Hunavats syssel), vinteren 1117—18, foregik da den første systematiske optegnelse af de islandske fristatslove i forbindelse med en drøftelse og gennemsyn af dem, og denne har uden tvivl været grundig nok. Selve lovsigemanden og flere andre retskyndige har arbejdet derpå en hel vinter under medvirkning af skrivekyndige gejstlige. Der var god tid og god lejlighed til at udrette meget. Det er den første lovbog, der plejer at kaldes *Hafliðaskrá* (navnet er ikke gammelt) [1]), jfr. *lögskrá*, der dog kun findes i norsk [2]). Det er hovedsagelig denne lovbog, hvortil der vistnok sigtes i den 1. grammatiske afhdl. fra omtr. 1140, når det her hedder (s. 19): »eller man optegner sine love hvert folk på sit sprog«, jfr. det følgende: »for at det kan blive lettere at skrive og læse, som det nu er almindeligt også her i landet, både love osv.« (s. 20) [3]).

Desværre har man ingen midler til bestemt at angive denne første samlings omfang og udførlighed. *V. Finsen* har udtalt den mening, at den ikke har haft et synderligt omfang; dette er dog ikke så sikkert. Den nærmest liggende slutning af Ares ord er den, at det har været en ganske betydelig del af lovene, samlingen har indeholdt. *Mart annat* går tydelig på de »mange andre« afsnit, den bestod af. Bortset fra en Kristenret, der sikkert ikke fandtes i den, kunde man med fuld ret slutte, at samlingen havde indeholdt de fleste andre afsnit. Hvad Kristenretten angår, skulde det ikke vare længe, inden også den blev forfattet og nedskreven. Det skete i biskopperne Torlak Runolfssons og Ketils tid, idet disse »efter samråd med Sæmund og mange andre gejstlige mænd satte den kristenret« [4]), som findes i vore lovhåndskrifter; men det hedder tillige, at dette skete ifølge ærkebiskop Assers initiativ eller råd *(at ráði)*; i Hungrvaka tillægges fortjænesten hovedsagelig Torlak. Det er dog höjst rimeligt, at tanken om en skreven Krist-

---

1) *Skrá*, egl. et stykke skind, har man i den første skrivetid på Island brugt om skindblade og skindbøger.

2) Kgsjá 9 anm., NgL. I, 448.

3) Jfr. Hungrvaka k. 1.

4) Grág. I a, 36, II, 45—46.

enret allerede er opstået vinteren 1117—18, men at udarbejdelsen deraf overdroges eller overlodes kirkens höjeste magthavere. Torlak blev netop viet til biskop af Asser 1118. At Kristenretten først blev færdig efter 1122 (da Ketill blev biskop), må have berot på omstændighederne. At den har foreligget færdig kort efter dette år, må anses sandsynligst.

Af Hafliðaskrá har man sikkert haft flere afskrifter. I løbet af det 12. årh., da forfatterskabet og skrivelysten stod i sin fulde blomst, har man efterhånden istandbragt flere samlinger af lovene, — nye ændringer og love gjorde dette ønskeligt —, flere håndskrifter af mere eller mindre selvstændigt værd. Nu blev Kristenretten optagen deri og andre afsnit, der mulig har manglet i Hafliðaskrá. Fremdeles blev nye ændringer optagne og indsatte på deres sted; det er disse, hvortil der sigtes ved de navnlig i Staðarhólsbók hyppig (omtr. 90 gange) forekommende marginalhenvisninger *nym.*, n̊ (ɔ: novella). I Staðarh.bók fordeles de således på de enkelte afsnit: 12 i Krist. l. þáttr, 6 i Erfðaþ., 18 i Ómagabálkr, 13 i Festaþ., 28 i Um fjárleigor, 10 i Vígslóði, og endelig 4 i slutningen af Landabrigðisþ.[1]). Denne fordeling har sikkert sin betydning — de fleste findes i Ómagab. og Um fjáreigor —, men det er ikke stedet her at komme nærmere ind på dette. Til de omtalte, efterhånden udarbejdede håndskrifter sigtes der uden tvivl i det mærkelige sted i Lögréttuþáttr[2]), der lyder således: »Det er og fastsat, at det skal være lov her i landet, som står i håndskrifterne. Men dersom håndskrifterne ikke stemmer overens, skal det gælde, som står i de håndskrifter, som biskopperne ejer. Er der endvidere uoverensstemmelse mellem deres håndskrifter, skal det af dem tages tilfølge, som med flere ord omhandler det punkt, hvorom spörsmålet mellem parterne drejer sig. Men dersom bægge håndskrifter er lige udførlige, men dog uoverensstemmende, skal det håndskrift gives fortrinnet, som er i Skalholt. Det skal alt gælde, som findes i det håndskrift, som Haflide lod skrive, medmindre en forandring er gjort senere, men af andre lovkyndiges fremstillinger skal ene det gælde, der ikke står i strid med Haflides håndskrift, og skal alt dette gælde (ɔ: af andre lovkyndiges håndskrifter), som fattes i Haflides håndskrift eller (i hine håndskrifter) er tydeligere.«

Heraf ses for det første, at der har været et eksemplar af lov-

---

1) Jfr. listen i Grágás III, 572—75.
2) Grág. I a, s. 213, oversættelsen 212—13 (der her er nyttet).

ene ved hvert af bispesæderne; desuden har lovsigemanden naturligvis haft sit. Der synes også at forudsættes, at andre, d. v. s. private, samlinger skulde gælde ved siden af hine, ligesom mere officielle bøger, dog med visse indskrænkninger. Störst betydning tillægges der åbenbart Haflides eget håndskrift, eller den første samling af lovene, og den betegnes som endnu almindelig kendt og nyttet. Stedet kan af denne grund sikkert ikke være yngre end fra omtr. midten af det 12. årh. Her lægger man tillige særlig mærke til, at de forskellige håndskrifter omtales som mulig indbyrdes uoverensstemmende, fornemmelig dog kun i udførlighed (ordmængde), men dog også med hensyn til det virkelige indhold, og der er truffet nærmere bestemmelse om, i hvilken grad de mere private samlinger skulde gælde eller betyde som efterrettelige. Det er åbenbart disse »gamle lovbøger«, hvortil der etsteds i Grågås sigtes [1]).

Både af dette sted og andre omstændigheder fremgår det klart, at man i den sidste halvdel af det 12. årh. har haft flere lovsamlinger, og der er lige så lidt tvivl om, at de fleste af disse har været private mænds, især juristers optegnelser, dels efter ældre håndskrifter, dels efter hvad de selv kan have lært udenad af lovsigemænds oplæsning, det praktiske liv, eller andre retskyndige folk. Allerede heraf er det ligeledes klart, at håndskrifterne måtte komme til at være indbyrdes afvigende, hvad det anførte sted også forudsætter. Ikke desto mindre er det en given sag, at indholdet må have været omtrent ens indenfor de enkelte afsnit, samt at Hafliðaskrá må have dannet grundlaget for dem alle. Endelig er det ikke nødvendigt at forudsætte, at alle afsnit stadig har været samlede i én bog. Alt dette bestyrkes tilfulde af de håndskrifter og brudstykker, der endnu er i behold.

Der er da for det første de to hovedhåndskrifter Konungsbók, 1157, fol. i gml. kgl. saml. i det kgl. bibliotek, udgiven med dansk oversættelse 1852—70 af V. Finsen, Staðarhólsbók, AM 334, fol., udg. 1879 af samme; i det følgende betegnes de ved K og S. Dernæst er der vigtige brudstykker, især det ældgamle brudstykke AM 315 D, fol. fra o. 1150 eller lidt senere; 315 C, fol. fra o. 1200 og 315 B, fol. fra det 13. årh. — alle udgivne i Finsens udgave af K, 315 C også i Grágás III, 490 ff. Hertil kommer en del brudstykker, indeholdende enkelte afsnit, særlig Kristenretten,

---

1) Staðarhólsbók s. 101.

hvorom der i det hele kan henvises til Grágás III, hvor alt, hvad der er af vigtighed, findes trykt tilligemed en nöjagtig fortegnelse over håndskrifterne, en oversigt over deres indhold m. m., samt endelig et fortrinligt juridisk ordregister med forklaringer.

Disse love plejer at kaldes Grágás, og således vil de også her blive kaldte. Det er ganske vist bevist, at denne benævnelse er tillagt disse samlinger ved misforståelse, idet navnet på en gammel norsk lovbog, der knyttes til Magnus d. gode, er blevet overført på de islandske fristatslove i en tid, da man var ganske uklar over de gamle historiske forhold, særlig forholdet mellem Island og Norge [1]). Det vil fremgå af det følgende, hvor rigtigt det er at betegne de love, der indeholdes i disse håndskrifter, med et fælles navn.

Konungsbók indeholder følgende hovedafsnit: 1, Kristinna laga þáttr, 2, Þingskapaþ., 3, Vígslóði, 4, Baugatal, 5, Lögsögumannsþ., 6, Lögréttuþ., 7, Arfaþ., 8, Ómagabálkr, 9, Festaþ., 10, Landbrigðaþ., 11, Um fjárleigur, 12, Rannsóknaþ., 13, Um hreppaskil, hvortil föjes forskellige usammenhængende kapitler og endelig Tíundarlög (Um tíundargjald). Alle disse navne findes i håndskriftet som overskrifter undt. 1, der findes i selve teksten, 7, der er dannet af udgiveren, og 9, der er hæntet fra Staðarhólsbók. Af dem er 1, 2, 5, 6, (7), 9, 10, 12, i alt 7 (8) dannede ved hjælp af ordet *þáttr,* ɔ: afsnit; da dette netop findes i det ældste brudstykke, er det sikkert en oprindelig betegnelse, ganske svarende til benævnelsen på en lille saga eller sagaafsnit; der er gennem det taget sigte på loven som en helhed, og det er i så henseende vigtigt, at det netop findes inde i Kristenretten; det hidrører uden tvivl fra dens forfattere selv. Foruden de ganske almindelige benævnelser 11, 13 og 14 *(um . . .)* er der specielle navne på 3, *Vígslóði* [2]), hvortil 4, *Baugatal,* »Ringopregningen« ɔ: bøders opregning, slutter sig. Endelig er 8 afvigende fra alle de andre, idet man her, mærkværdigt nok, finder den ellers i Norge og Sverrig så almindelige betegnelse for et afsnit i en lovbog, nemlig ***bölkr, bálkr.*** Denne afvigelses grund er ganske dunkel, så meget mere, som det tilsvarende afsnit i de norske love ikke hedder så.

Staðarhólsbók består af følgende afsnit: 1, Kristinna

---

[1]) Jfr. *V. Finsen:* Forerindring til Staðarhólsb. XXVI—IX, *K. Maurer:* Graagaas.

[2]) Om ordets betydning: »Drabsfølger« se *K. Maurer* i Arkiv f. nord. fil. V, 98—108.

laga þ., 2, Erfðaþ., 3, Ómagabálkr, 4, Festaþ., 5, Um fjárleigur, heri også Um hreppaskil, 6, Vígslóði, 7, Landabrigðisþ. Af disse navne findes 1, 2 og 7 kun inde i teksten, 6 i registret over kapitlerne *(Upphaf vigsloða)*. Der findes nemlig et sådant foran afsnittene 4—7, derimod ikke foran 1—3, hvilket kunde tyde på forskellige urskrifter. Af det følgende vil det ses, at de enkelte afsnit indeholder endel uvedkommende stof.

Hvad brudstykkerne angår, indeholder 3 1 5 D begyndelsen af Landbrigþarþotr (sål.), 3 1 5 C endel af Rannsóknaþ., 3 1 5 B forskellige usammenhængende kapitler (nye love) hørende til forskellige afsnit. De to første er de vigtigste.

Allerede denne overfladiske indholdsangivelse viser, at de to hovedhåndskrifter er indbyrdes temmelig afvigende, idet forskellige afsnit i K mangler i S, medens andre er ordnede anderledes, og i det rækkefølgen er noget forskellig; K's afsnit er i S's rækkefølge således: 1, 6, 2—4, 7, 5, idet 6 er kommet foran 2 og 7 foran 5; en nærmere undersøgelse af teksten vil i forbindelse hermed hurtig vise, at der ikke er tale om, at det ene skulde være en afskrift af det andet, altså ikke om et direkte afhængighedsforhold. Angående hele denne sag har der været udtalt afvigende meninger, idet *K. Maurer* meget stærkt har betonet uligheden og det i den grad, at han betragter det som umuligt, at den samme tekst ligger til grund for bægge håndskrifter [1]), og ham følger *v. Amira* [2]). Maurer formulerer sin opfattelse således: »Af alt dette må nødvendigvis sluttes, at de hidhørende håndskrifter ikke simpelt hen er forskellige gengivelser af en og samme retsbog, men at de udgör indbyrdes uafhængige samlerarbejder, der blot har opnået en vis overensstemmelse, fordi de for störste delen øste af fælles kilder«. Herimod har *V. Finsen* gjort gældende, at der trods al ulighed er en meget væsenlig overensstememlse tilstede. Han udtaler [3]): »Vi antager imidlertid, at der ... i virkeligheden er en enhed imellem dem [håndskrifterne].... Det har en overvejende betydning, at der i virkeligheden — hvilket straks påtrænger sig læseren — findes en stor del bestemmelser, som er ordret eller omtrent ordret stemmende i håndskrifterne, der således har en fast, fælles kærne.... Der er ikke tale om samlinger fra forskellige tidsaldere, eller om produkter, hvor

1) Graagaas s. 64, særlig 90—92, De nordgerm. retskilder s. 80—81.
2) Se f. ex. Grundr. der germ. phil. II, 2 s. 101.
3) Forerindring til Stað. s. XXVII—VIII.

afvigende synspunkter eller retsopfattelser gör sig gældende. ... Vore håndskrifter af Grågåsen bör derfor rettelig betegnes som recensioner af et i hovedsagen ensartet materiale, og der må i det hele og store anses at være en væsenlig enhed mellem de forskellige håndskrifter«. Som man ser, er dette omtrent det modsatte af Maurers mening. I øvrigt har V. Finsen, så vidt bekendt, ikke nöjere bestemt forholdet mellem de to hovedhåndskrifter[1]. Derom er imidlertid bægge de lærde forfattere enige, at disse er private mænds optegnelser og samlinger, ikke de officielle lovbøger, der foran er omtalte. Det anførte sted af Lögréttuþ. viser netop, at de ikke er det. Af indholdet selv fremgår dette i øvrigt på det klareste.

Hvad nu hele dette spörsmål angår, må jeg atter her ganske slutte mig til V. Finsens opfattelse, idet jeg, efter at have sammenlignet de to håndskrifter ord for ord, dog går et skridt videre end han. Det er ikke nok med, at hele afsnit, kapitel efter kapitel, stemmer, som V. Finsen har udtalt, ordret eller omtrent ordret med hinanden, hvilken lighed Maurer åbenbart har undervurderet, — men ligheden og overensstemmelsen omfatter endogså o r d og o r d f o r m e r af en sådan art og beskaffenhed, at der n ø d v e n d i g v i s må ligge en fælles s k r e v e n tekst til grund, med andre ord: bægge håndskrifter er delvis afskrifter af samme grundhåndskrift eller af søsterafskrifter af et sådant. Hele sider kunde fyldes med udtryk og vendinger samt retskrivnings-ejendommeligheder, der beviser dette og ikke eller meget vanskelig kan forklares anderledes. Enhver kan ved sammenligning overbevise sig om rigtigheden heraf; der er her ikke plads til en vidtløftig påvisning. Kun skal göres opmærksom på, at aksenter tit og ofte findes over den samme vokal på det samme sted (jfr. et så sjældent ord som *huáte,* ens i bægge); der findes en så sjælden skrivemåde som *sec (= sik)* på samme sted i K og S (I b 100 = S s. 437), *sciptissens* (med *c, ss, e,* K I b 6 = S 110), *fremmi* (K I a 225 = S 69), *gøʀ* (K I a 178 = S 348), *einigar* (K I b 57 = S 188) osv., osv. Dette er blot nogle få eksempler.

Overensstemmelsen i teksten er, som antydet, ikke lige stor overalt eller i alle afsnit, hvilket kommer af den forskellige måde afskriverne har behandlet urteksten på, idet de hver for sig har bearbejdet og udvidet den efter indbyrdes forskellige håndskrifter. Særlig lærerigt er det at sammenligne et afsnit som Arfa-

[1]) Jfr. dog Grág. III, s. XX—XXI og XXX—XXXII.

(Erfða-)þáttr, hvor teksten så at sige helt igennem er ordret overensstemmende, dog med nogle afvigelser. For nemheds skyld skal man her holde sig til k. 118—21 i K = k. 56—63 i S. Overensstemmelsen i forbindelse med fælles retskrivnings-ejendommeligheder gör forholdet utvivlsomt. Lad os se lidt nærmere på afvigelserne.

Begyndelsen er i S endel kortere, idet afskriveren ikke har fundet det nødvendigt, stadig at gentage ordene: *nú er eigi hann (hon) til,* som findes i K. I S er den lille sætning i K s. 224_{19-20} (ikke en hel linje) flyttet til noget foran (l. 3 i K) og de små stykker om *bæsingr* og *vargdropi* (sst.) er i S omstillede, rimeligvis ved et öjebliks fejltagelse; de begynder bægge ganske ens. Ks ordning synes den mest logiske. Endelig findes der skrivefejl af den sædvanlige art, som at en kort sætning er oversprungen, hvortil ordene *ok andaz at scipe* K, k. 120 beg. må regnes; de er udfaldne i S. Til gengæld mangler i K sætningen *oc — hann* S 65_{4}, ligeledes ordene *peir — kalla* S 77_{6-7}. I K er fremstillingen øverst s. 220_{2} noget kortere end i S. — Så er der betydeligere afvigelser. I K 222_{13-15} findes en kort sætning, der står i S k. 73, s. 98_{8-9}. Men det er klart, at den på ingen af stederne, mindst dog i S, rigtig passer i sammenhængen. Der gives kun én forklaring herpå — men den har også en hovedbetydning — nemlig, at bægge afskrivere har optaget den efter et andet håndskr. end grundhåndskriftet og indsat den i deres afskrift; det er da kun naturligt, at de indsatte den hver på sit sted. Dette genfindes nu atter og atter. K 225_{2-10} findes to sætninger, der genfindes i S på to forskellige steder s. 99 og 77. Den første handler om en tiggerfødt mands arveberettighed, den anden om en landstrygers retløshed. Æmnet er i bægge nærbeslægtet. Teksten i S (s. 69), der svarer til K (l. c.) er særdeles vel sammenhængende og logisk, så at det af denne grund er sandsynligt, at sætningerne er indsatte i K. I S er den første indsat i et særligt kapitel, der dog ikke passer videre godt til omgivelserne, medens den sidste findes på et ret heldigt sted, (k. 63 handler om tiggerarv), men den omstændighed, at den findes i kapitlets slutning, kunde tyde på, at den var senere tilföjet. Forklaringen bliver den samme som för. — Samme side i K l. $_{20-3}$ findes atter en sætning, der genfindes i S k. 72 (s. 96_{11-13}); den passer slet ikke i Ks sammenhæng; men den passer heller ikke i Ss, der her handler om noget ganske andet end den. Sagen er den, at sætningen — og i øvrigt det foranstående stykke (l. $_{1-11}$) — er ukritisk indsat her efter et andet håndskrift. Dette er noget, der ofte træffes i S. I K s. 220—21 findes endvidere et stykke, der ikke er skrevet fuldtud — af sådanne findes der overhovedet mange i K, langt færre i S —; det genfindes i S k. 62 slutn. (s. 76 nederst). I K passer det for så vidt som æmnet er beslægtet; ikke desto mindre er det klart, at det er et indskud. I S består hele kapitlet, hvor det står, af usammenhængende stykker, der i K findes spredt. — Slutningen af k. 118 (s. 227 $_{3-7}$) er udførligere i S (s. 71), men meningen er dog den samme; S synes her noget yngre. Her er et eksempel på, hvad der hentydes til i de fra Lögréttuþ. anførte ord om håndskrifterne. Samme kapitel slutter med et uudskrevet stykke, der står i S (s. 71—72). K. 120 er i slutningen noget afvigende fra S k. 61, men herom nærmere i det følgende. Her findes også et uudskrevet stykke i K, der ikke kan udfyldes efter S, samt et andet, der kan udfyldes. Desuden findes andre sådanne s. 220, 222_{11-13}, 224_{1-2}.

Lad os nu se på S, for så vidt som der er noget særligt derved, der ikke allerede er omtalt. Her finder vi da i k. 59 (s. 70) et par stykker (l. $_{5-11}$), hvoraf det første er en tillægsbestemmelse til det foranstående, der svarer til K s. 226_{9-11} om tvegifte i Norge. Her kunde man formode, at disse småstykker ved uagtsomhed var oversprungne (på grund af en homöotelevti i originalen). S s. 71_{14-25} findes 3 småstykker, hvoraf det første i K skulde have stået s. 227_{7}, men findes s. 245_{5-8} og her i en noget fyldigere form. I S er det en *dublet*, for det første af, hvad der står höjere oppe på samme side (l. $_{6-8}$), og dernæst findes det atter i k. 71 (s. 95 øverst). Det findes altså i alt 3 steder, hvoraf ét havde været nok. Det andet stykke, der findes i K i *slutningen* af Arveretten (s. 250), er ligeledes en *dublet* af hvad der med nogen afændring i fremstillingen findes i k. 71; noget tilsvarende findes også i k. 62. Det 3. stykke — jfr. K 245_{22} —, har ligeledes noget tilsvarende to andre steder, der selv kun er gentagelser af hinanden. I k. 61 (s. 74_{14}—75_{8}) står et par stykker, hvoraf det første genfindes i K k. 249 (b s. 198) inde i et selvstændigt kapitel om »østmænds« arv — det sidste findes ikke i K —; atter her beror dette på lån fra et forskelligt håndskrift. I slutn. af k. 61 findes et stykke, der står i K k. 249 (s. 198) og danner en fortsættelse (dog ikke ganske umiddelbart) af den første. Endnu findes der i det her behandlede afsnit i kap. 73 en dublet til det 2. stykke i k. 56; k. 57 beg. findes gentaget i k. 66 slutn.; det lille stykke s. 65—66 i samme kapitel beg. (st. c); stykke a s. 68 $\neq$ stykke b s. 98 og så videre (se udgaven). Sådanne gentagelser findes yderst sjælden i K.

Blot sammenligningen af disse få kapitler bringer klarhed over forholdet, ti det samme vil genfindes i alle de andre afsnit. Grundteksten er den selvsamme — for det meste ordret stemmende — i bægge håndskrifter. Afvigelserne beror på at bægge håndskrifter er udvidede efter et andet (andre) håndskrift(er), S dog stærkest. S udmærker sig ved idelige gentagelser af det samme, dels ordret, dels i noget forskellig form, således at der fremkommer dubletter (ja tripletter) i et stort antal; skriveren har fra forskellige håndskrifter samlet disse og indsat dem uden at mærke, at han havde skrevet det samme för, eller uden at bryde sig derom; hvor der var afvigelser i ord, har han måske endogså ikke været klar over, om der ikke også var en meningsforskel tilstede [1]). Man finder med andre ord — særlig i S — den selvsamme ukritiske samling og ophobning af stof, som genfindes i historiske værker fra det 13. årh.; den samme litterære sans eller usans og samme ukritiske fremgangsmåde genfindes. Gennemgående er teksten bedre, mere vel ordnet og på et ældre standpunkt i K; dog kan der i K findes eksempler på at ældre og yngre bestemmelser er optagne, i S fin-

[1]) I enkelte tilfælde kan disse dubletter forklares af, at de kunde passende (og burde) stå i to forskellige *afsnit*.

des det hyppig. På den anden side findes der i S, i visse afsnit, stykker og kapitler af en overordenlig gammel karakter og affattede i et meget gammelt sprog, der ligefrem virker afstikkende; det er fordi afskriveren her har nyttet et af de ældste håndskrifter, der kan påvises, og som sikkert ikke var yngre end fra den første halvdel af det 12. årh. Ja, det er ikke utænkeligt, at man i disse stykker og kapitler havde selve Hafliðaskrá. De burde samles og kritisk undersøges; de er forholdsvis meget lette at udskille, fordi sproget er så ejendommeligt, og de mangler i K. I de partier, der er særlig afvigende i K og S, beror afvigelserne på, at bægge håndskrifter med grundteksten forbinder andre afskrifter, eller i undtagelsestilfælde går tilbage til helt forskellige grundhåndskrifter. Der er nemlig ingen grund til at antage, at alle afsnit fandtes samlede i et og samme håndskrift. Når der findes uudskrevne steder i K — og disse findes hyppigere i visse afsnit end andre — kommer det ikke deraf, at afskriveren havde disse stykker i en anden bog, — ti han kan falde på, som för bemærket, at skrive dem fuldt ud senere; forklaringen (jfr. *K. Maurer)* er den, at hans original på disse steder også var forkortet; det sidste fuldtudskrevne sted beror i så fald på benyttelsen af et forskelligt håndskrift. Fremgangsmåden i K og S er da omtrent den samme; kun går, som bemærket, S langt videre i sin håndskrift-sammenstykning. — Der er her hele tiden blevet talt om Ks og Ss afskrivere. Det er muligt, at det dog ikke er netop disse håndskrifters istandbringere, der har foretaget disse sammenstøbninger, men at K og S kun er direkte afskrifter af ældre. Men dette bevirker ingen ændring i opfattelsen. Den sidste redaktion kan i hvert fald ikke være ældre end fra det 13. årh.s anden fjærdedel, idet lovændringerne om ægteskabsgrader fra 1217 er optaget i K og Torlaksmesse fra 1237 i S. Men de til grund liggende håndskrifter — og om sådanne er der her ene og alene tale, ikke tillige om optegnelser efter mundtlige meddelelser — stammer alle fra det 12. årh. I disses tekst var det jo let at indsætte enkelte nye love fra det 13. årh.s begyndelse.

De enkelte afsnit, hvert for sig, skal nu gennemgås i al korthed.

Kristenretten findes i mange håndskrifter (Grág. III) foruden i K og S; den er lidt forskellig i disse, men undersøgelsen heraf hører ikke hid, afvigelserne beror for det meste på senere ændringer. Således som Kristenretten foreligger i K—S, må den anses for at være i alt væsenligt identisk med den oprindelige. Hvilken kristen ret, der har gældt på Island för omtr. 1120, får

man oplysninger om hos Snorre (Hkr. II, 272), hvor det hedder, »at Islænderne havde rettet deres love og sat kristen ret, således som kong Olaf havde sendt dem bud derom«. Men denne ret var ikke nedskreven. Torlak og Ketils Kristenret findes i K i det hele taget i en ældre og mere oprindelig form end i S. Allerede begyndelsen: »Det er vore loves ophav osv.« er ægtere end Ss: »I vore fædres dage blev den lov sat osv.« Sætningerne er i S undertiden noget forkortede, og her findes yngre bestemmelser (f. ex. k. 5 beg.) og yngre sprog. At retten i hovedsagen er i overensstemmelse med den kanoniske kirkeret, siger sig selv, ikke mindst eftersom ærkebispen havde med den at göre; der findes da også fremmede, isl. forhold uvedkommende bestanddele, som når der (S s. 43, K s. 34) tales om »røddyr og hjorte«, samt skovbjörne. Trangen til disse bestemmelser kan dog umulig være opstået i selve landet. — Den egenlige Kristenret slutter i K med kap. 17, i S med k. 35. Men i S er teksten udvidet dels med stykker, der ikke ellers findes (f. ex. i k. 2 osv.), dels med dubletter [1]). Til Krist. föjes i K to kapitler (18—19) om ægteskabsgrader (ɔ: loven fra 1217!) og tidsregning, der indeholder ældgamle bestemmelser. Det sidste kapitel slutter med den mærkelige bestemmelse om nye love. I S følger for det første hele tiendeloven, k. 36—46, omtrent i samme form som i K (k. 255—60). Kap. 47—55 indeholder forskellige bestemmelser af kirkeretslig art, der for största delen genfindes i de bagest til K tilföjede kapitler (jfr. udgavens henvisninger) og da som oftest ordret stemmer med disse. Her træffes atter det samme skriftlige grundlag. De to sidste kapp. i S er kun dubletter af et par tidligere steder i tiendeloven. Den sidste del af k. 53 findes kun her; dette stykke er en løst vedföjet vidneformular. I det hele har S en forkærlighed for formularer, af hvilke adskillige indsættes.

Þ i n g s k a p a þ á t t r, kun i K. Kun enkelte bestemmelser findes spredt i S (K s. 41. 58. 60). Dette afsnit slutter egenlig med k. 47 (s. 83). Hvad der så følger (k. 48—85) handler (tildels dubletvis jfr. f. ex. 48—50 med 62) om forskellige beslægtede

---

[1]) I k. 5 findes det samme to gange; stykke a s. 5 findes forkortet i st. c; k. 7 begynder med en bestemmelse der står i strid med beg. af k. 8; resten af kap. findes ikke andre steder undt. slutn. I k. 14 (s. 19 med.) findes et langt stykke, der ellers ikke forekommer, men det beg. dog ganske som k. 10; k. 20—23 er indskud; 21 er kun et udtog af k. 25, osv.

æmner som féransdom og fjörbaugsmænd (k. 49—55), om vårting (56—59; dubl.) om fredløshed i almindelighed (60), leið (61), resten k. 62—85 om forskelligt, deraf endel dubletter og enkelte ting, der egenlig henhører til tingsordningen. I k. 73 henvises til lovsigemanden Ulfhedin (1108—16) angående skovgangsmænds hjælp. 78—82 findes i S. 232—44, 83 i 247 og 274.

Vígslóði findes både i K og S; men i K mangler to blade (se udg. s. 185). Det hele hører sammen med undtagelse af det sidste kap. i K (112), der intet har med afsnittet at göre og som genfindes i S i Festaþ. k. 161. I S findes her både Griðs- og Trygðaformularen; i K står de bagefter Baugatal (se nedenfor). I det hele og store er teksten identisk, og her findes flere fælles retskrivnings-egenheder. I begyndelsen findes dog en del afvigelser, idet enkelte stykker er noget omstillede, men K står gennemgående på et ældre, mere logisk standpunkt. Her findes en ualmindelig mængde steder, der er ufuldstændig skrevne, i K, hvoraf nogle kan udfyldes efter S. I S findes en stor mængde indsatte stykker, der ikke findes andre steder og usædvanlig mange dubletter [1]). Ingensteds mærkes bedre sammenflikningen af håndskrifter end her, og her er mange formularer indførte. Her findes også de för omtalte særdeles gammeldags stykker i et stort antal. Af dette er det klart, at der ikke kan være tale om, at man i K eller S skulde have Vígslóði i den form, dette afsnit havde i Hafliðaskrá.

Baugatal slutter sig nær til Vígslóði; det findes kun i K (k. 113), men det forudsættes også af S (s. 333). Om dette afsnit har allerede *Baldvin Einarsson* udtalt, at det måtte høre til Grågåsens allerældste dele, og heri har han uden tvivl ret. *v. Amira* har deri villet se overensstemmelser med Frostatingsloven [2]). Det er helt igennem af stor interesse. I sin utrykte retshistorie (s. 1123) har Finsen udtalt, at stykke 200_{28}—201_{17} er et indskud i den oprindelige tekst, fordi det ikke skulde være islandske forhold, det tog sigte på. Det må indrömmes, at indholdet mere er norsk, men hvorvidt det er et senere indskud, forekommer dog meget tvivlsomt. Til dette afsnit slutter sig, som för bemærket, i K formular-

1) F. ex. k. 274 slutn. k. 316—21 (for störste delen), 323 sl., 325, 343—44 (for störste delen) osv. — for ikke at tale om at *búakvöð* findes to gange, — indholdsreg. XXIII og XXVIII.

2) Germania N. R. XX.

erne for Grið og Tryggðir[1]), der i S findes i slutningen af Vígslóði og her i forskellige afændringer, den første i 4, den sidste i 2. Af Griðformularerne er den første og sidste i S ikke islandske, men norske, og det samme gælder om Ks Griðamál, der er ganske identisk med Ss; det samme gælder Ks Tryggðamál. De stammer fra det samme håndskrift. Det er höjst usandsynligt, at man nogensinde skulde have brugt de rent norske formularer på Island. Det er atter her lysten til at samle alt, der har været rådende, især for Ss vedkommende. De formentlig islandske formularer findes altså kun her. At der også ellers findes enkelte, men ganske få indskud indeholdende norsk ret, er vist[2]).

Lögsögumannsþ. og Lögréttuþáttr findes kun i K og indeholder en velordnet fremstilling af lovsigemandens virksomhed og stilling samt lovrettens indretning og virksomhed.

Arfa (Erfða-) þáttr både i K og S er omtalt i det foregående. Det er omtrent ganske ens i begge håndskrifter og beror på et og samme grundhåndskrift.

Ómagabálkr, både i K og S. Herom gælder omtrent det samme som det foregående afsnit. Der ligger en fælles tekst til grund, men både K og S udvider denne efter andre håndskrifter; de afviger derfor her mere end ellers fra hinanden. I S findes de sædvanlige dubletter[3]).

Festaþáttr, både i K og S. Også her er der en overvejende lighed tilstede i bægge håndskrifter. I K er mange stykker uudskrevne, hvoraf nogle findes senere skrevne fuldt ud; dette beror på en sammenstykning af to håndskrifter (jfr. k. 163 beg. med k. 144 s. 30). Med k. 163 i K og 173 i S er afsnittet endt. Hvad der herefter følger, er det uvedkommende, nemlig i S to kapitler (174—75) om ulovligt udlån og riden af heste, der genfindes i K (fortsættelsen) k. 164; endelig følger i S et kapitel (176) om betalingstermin, hvilket også har noget tilsvarende i K, men på forskelligt sted. I øvrigt findes disse kapitler senere i S på det til K svarende sted. I K er 164, med overskriften »Om hesteridt«, temmelig vidtløftigt og det hele findes næsten ordret — dog med nogle indskud — i S k. 208—16 i afsnittet Um fjárleigur. Men slægtskabet mellem

---

1) Jfr. Grettiss. og Heiðarv.s.; Isl.s II, (1847).

2) Se herom *V. Finsen Aarbøger* 1873, s. 114 anm.

3) F. ex. sammenligne man blot beg. af k. 90 (= K) med stykke c på foranstående side osv.

K og S bestyrkes yderligere ved Ss forhold i det hele. Herpå findes i K et lille afsnit om ulovlig brug af skibe, et sidestykke til det om hesten, men hertil findes intet tilsvarende i S. Endelig findes her to kapitler (170—71) om jordgravet gods = S k. 182. Den private samlervirksomhed og tilfældige ordning mærkes godt i sådanne tillæg som disse.

Landbrigðaþáttr, både i K og S. Her findes i S en stor mængde indskud i den fælles tekst, hæntede fra et meget gammelt håndskrift. Men også K forlader fællesteksten mere end ellers, men overensstemmelser af den særlige art som f. ex. i stavemåden viser fællesteksten benyttelse.

Um fjárleigur er omtrent ens i bægge håndskrifter, undtagen for så vidt som et par kapitler er ombyttede i S og nogle indskud gjorte. Bemærkningen om Markus som hjemmelsmand er ens i bægge (K k. 221 fin. = S k. 182, s. 221). Med k. 207 (= K k. 226) er afsnittet i S ude, hvorpå der følger det ovenfor omtalte, i K til Festaþ. föjede lille afsnit om hesteridt (k. 208—16), hvorefter der her gås uden videre over til Hreppaskil, der i K findes efter det følgende afsnit.

Rannsóknaþáttr, K k. 227—33, findes ikke i S., undt. kap. 232—33, om bismer og tærningekast, der er afsnittet uvedkommende tillæg, hvoraf det første genfindes i S k. 262 og 229.

Um hreppaskil, K k. 234—36 = S k. 217—24 (i Um fjárleigur, se ovf.), er omtrent ens i bægge håndskrifter.

Hvad der herefter findes i K indtil Tiendeloven, ɔ: k. 237—54, er usammenhængende stykker, der åbenbart er tagne efter et andet håndskrift, men som skriveren ikke har ævnet eller villet indsætte i de hovedafsnit, de nærmest kunde høre til. De fleste af dem findes i S indordnede under de forskellige afsnit, således som man af V. Finsens oversigt i Grág. III vil kunne se. I bægge hdskrr. er der omtrent ordret overensstemmelse til stede. Af særlig interesse er k. 237 om ærekrænkende ord og 238 om skjaldskab (jfr. I, 630), 245—46 om sølv- og værdiberegning (disse kun i K). Kap. 247—48 handler om den norske konges ret i Island og Islændernes ret i Norge (ligeledes kun i K), ifølge en overenskomst med Olaf d. hellige, hører kun uegenlig til en lovbog. De to sidste kapitler (i K) er kun uddrag af, hvad der findes andet steds. — Efter tiendeloven følger i K atter nogle kapitler, 261—68, der genfindes i S i Kristenretten, da indholdet vedrører denne (barnedåb, ligsang, våbenbæring i kirke osv.).

Den sidste del af Um fjárleigur, k. 225—62 i S, er endnu ikke omtalt. Der handles her om forskellige ting som repsmøder og repsvæsen, gensidig assurance osv., alenmål og bismer, fardag og visse dermed beslægtede æmner, overdragelse af sager, forlig og lign., samt endel, der vedkommer sagsanlæg. Alt dette er tillæg, der for störste delen genfindes spredt i K (kap. 232—47 er = K k. 78—83, tillægene til Þingskapaþ.); endel findes kun i S. Disse tillæg er vistnok hentede fra forskellige håndskrifter og her samlede på en temmelig udvortes måde.

Det ses heraf, hvor nærbeslægtede K og S er i indhold, i samlemåden, i den lidet kritiske behandling af stoffet, i den tilfældige ophobning deraf; men S overgår dog K i så henseende. De oven for påviste og antydede dubletter, der især findes i S, forudsætter originaler i forskellig affattelse, skönt meningen som oftest er den samme. Denne afvigelse kan dels have sin grund i forskellige lovsigemænds forskelligartede måde at foredrage lovene på; aldeles ordret ens behøvede foredraget jo ikke at være; dels kan det også bero på, at disse originalers istandbringere af sig selv forkortede en ældre original for at lette sig skrivearbejdet. Fik nu en senere samler to eller flere håndskrifter af forskellig udførlighed og art, var det en grund for ham til at forene bægge i én bog, ligesom f. ex. Haukr Erlendsson gjorde ved Landnáma. At han så kom til at tage mere med end nødvendigt, blot fordi ordlyden var forskellig, er vel forståeligt fra det 13. årh. bearbejderes standpunkt.

Der findes enkelte gange, som allerede lejlighedsvis bemærket, nogle lovsigemænd anførte som hjemmelsmænd; således Guðmundr Þorgeirsson (1123—34) to gange i K (k. 108 og 143; Vígsl., Ómagab.), Markús 1084—1107 (K k. 221 fin. = S s. 221), Úlfheðinn 1108—16 (K k. 73 bis); det er ikke uden betydning, at det er kun lovsigemænd fra den første del af det 12. årh., der således nævnes. Det er et godt bevis for de til grund liggende originalers ælde.

Hvad de föromtalte brudstykker, som findes trykte som Tillæg i K, angår, skal her kun bemærkes, at det meget gamle brudst. 315 D i indhold er meget nærbeslægtet med S, så at man endogså kunde antage, at det, eller et søsterhåndskrift, var blevet nyttet. 315 C er identisk med K. 315 B er et lille brudstykke af et yngre håndskrift, som V. Finsen kalder »et supplementhåndskrift,

indeholdende nye love«[1]). Det IV. Tillæg er forskellige bestemmelser fra Belgsdalsbók, et yngre skindhdskr.; det er en temmelig uordnet samling, hvis tekst er stemmende med de to hovedhdskrr., og der er kun lidet, der ikke findes i noget af disse.

Uagtet jeg ikke er fagmand, tager jeg ikke i betænkning med V. Finsen at opfatte Grågåsen, som den foreligger i vore håndskrifter, som en lovbog, som en samling af fristatens positive love, for det meste fremstillede således som de lød fra lovbjærget, fra lovsigemandens læber. Samlerens eller samlernes egne betragtninger eller formeninger om hvad der var eller ikke burde være lov og ret mærkes aldrig; samlerne mærkes overhovedet ikke selv undtagen i deres håndskrift-kombinationer og den ydre behandling, d. v. s. ordning af det således samlede stof. Des oftere træder et »jeg« frem, hvilket er lovsigemandens jeg; og det er til at tage og føle på, at samlingens eller indholdets og ordenes baggrund eller virkelighedsland er hint berömte tingsted, særlig klippen på Allemandskløftens østre væg, hvor lovsigemanden havde sit sæde, lovbjærget. Det hele er positive love, intet andet med undtagelse af nogle ganske få stykker, som det ovenfor nævnte om den norske konges ret i Island og Islændernes i Norge[2]).

Når nu disse gamle fristatslove skal beskrives, er der særlig to egenskaber, der først og fremmest falder i öjnene for en ikke-jurist. Stoffets sammenligning med andre germanske folks oldtidslove kan vi ikke her gå ind på og derigennem vise, hvor gamle disse love er i ånd og indhold og hvor ægte nordiske de er, d. v. s. udviklede i Norden og uden fremmed påvirkning. Det er blevet udtalt, at de står på et ældre trin end noget andet germansk folks. Hvis så er, har de dobbelt krav på opmærksomhed, dobbelt interesse. Men de to egenskaber, der nævnedes, er righoldighed, udførlighed, i forbindelse med sund praktisk sans, og retfærdighed.

Righoldigheden gælder atter to ting, dels hvad æmnerne angår, dels hvad udførligheden indenfor hvert enkelt afsnit

[1]) Grágás III, 526.
[2]) Om hele dette spörsmål se i øvrigt *V. Finsen* Aarbøger 1873 s. 211—33.

vedrører. Det er vanskeligt at påpege noget, som med hensyn til de gamle historiske forhold og kulturstandpunkt skulde mangle. Foruden lovbestemmelser om ting og processer, hvordan de skulde påbegyndes og tilendebringes, derimellem om domstole og lign., og foruden en Kristenret, er der udførlige afsnit om personret, tingsret, obligationsret, familjeret osv. Allevegne er straffene nöjagtig angivne, enten mulkter, 3 års landflygtighed eller skovgang på livstid. Straffene er i reglen strænge, for des bedre at værne om lov og ret og indbyrdes fred. Lovbogen må siges at være udtömmende. Udførligheden i det enkelte afgiver enhver side vidnesbyrd om. Næppe noget tænkeligt tilfælde, der ifølge forholdenes natur kunde indtræde, er ladet uænset. De enkelte tilfælde forudsættes og opregnes: »hvis det sker . . ., eller hvis det sker . . ., så osv.«[1]). Det er denne udførlighed, der giver de islandske love et helt andet udseende og en helt anden karakter end de norske har. Det er kasuistikken, der med andre ord er så stærkt fremtrædende. Derimod findes der ingen almindelige synspunkter, almindelige sætninger, hvorunder de enkelte tilfælde kunde bringes; der er ingen almindeliggörelse. Anderledes kunde de ikke i de tider blive. Der er ingen tvivl om, at det er de i livet enkelte forekommende tilfælde, der ligger til grund for og som har givet stødet til de enkelte bestemmelser; deraf al denne mangfoldighed. Men det forekommer dog også rimeligt, at endel heraf beror på lovsigemændenes og andre juristers indtrængende følgerigtige tænkning over æmnet, hvorefter så de har foreslået den og den tilföjelse, hvor de syntes der var huller i loven. Hvordan det nu end forholder sig hermed, ét er sikkert, at lovene er helt igennem prægede, ikke af studerestuens tilræsonnerede resultater, men af det praktiske livs krav og tarv, af en gennemtrængende praktisk og sund sans[2]). Lovene så at sige strutter af sundhed.

[1]) Som et på må og få valgt eksempel kan følgende tjæne: »Dersom en gode vil rejse bort af landet, skal han på vårtinget forkynde, hvem der skal forestå hans godebestilling. Dersom han rejser ud af fjærdingen i den næste måned efter påske, skal han forinden på et repsmøde kundgöre, hvem der imidlertid skal forestå hans godebestilling. Dersom der er 2, der ejer en godebestilling i fællesskab, skal den samme beklæde godeværdigheden 3 ting over, vårting, alting og høstmøde; de skal skifte om på høstmødet, efter at det er sluttet; da anses et høstmøde sluttet, når forkyndelserne er forbi« osv. Tingsordn. k. 84.

[2]) *A. Heusler* har i Das strafrecht s. 224 ment at måtte hævde en anden opfattelse.

På höjde hermed er den retfærdighedssans, der helt igennem har sat sit uudslettelige og næsten gribende præg på disse gamle love. Hvad enten man ser hen til den måde, hvorpå der ved dem er sörget for hver enkelt mands ret og rettigheder i alle forhold, eller til den måde, hvorpå opnåelsen af lov og ret betryggedes hver enkelt, mand eller kvinde, gammel eller ung, rig eller fattig, fri eller ufri, er de lige beundringsværdige. Særlig interessant er det at læse om, hvorledes kvindens stilling er bestemt, hvorledes der er værnet om hende og hendes personlige ret, og hvorledes der overhovedet er taget alle rimelige hensyn. Tiltrods for de strænge straffe er lovene netop i høj grad humane.

Hvor vigtig en kulturhistorisk kilde Grågåsen er, er indlysende. Det er klart, at eftersom den behandler så at sige hele det offenlige liv, som samfundet og dets enkelte medlemmer fra vugge til grav kom til at føre, viser den os i klare træk livet på Island, som det levedes i hine fjærne tider; den viser, hvorledes hele tænkemåden var, ja den giver tillige et indblik i en mængde mere private forhold, som uden den vilde savnes. Her er netop disse loves kasuistik af en fremragende betydning, et hovedfortrin, som man ikke for alt vilde undvære.

Hvad fremstillingen angår, bærer den for det første i höj grad præget af lovsigemandens personlige foredragsmåde, den mundtlige fremsigelse. Ikke alene derved, at han, som för bemærket, ligefrem taler i første person, men også derved, at det er den daglige tale med dens forskellige småuregelmæssigheder, der ofte er af en så henrivende ynde, som allevegne skimter igennem. Gennemgående er fremstillingen klar og simpel, sætningerne korte og koncise, og sætningsforbindelsen naturlig. Men det forekommer på den anden side ikke sjælden, at sætninger ophobes, sættes ind i hinanden; der kommer da, foruden hovedsætningen, flere bisætninger af forskellig art, kausal, modal, hypotetisk osv., så at man under læsningen må anspænde sin opmærksomhed for at kunne forstå sammenhængen. Alt dette sker for nöjagtigheds, for den nærmere præciserings skyld. I det mundtlige foredrag er den rigtige forståelse sikkert bleven i høj grad lettet ved lovsigemandens klare foredrag. Hvad de enkelte afsnit angår, er stilen lidt forskellig, idet den i nogle tilfælde kan være mere gammeldags end ellers, jfr. hvad der för er bemærket om de indskudte stykker i S. I det hele står K på et ældre trin i så henseende end S, der indsætter yngre ord og ordformer. Forlydsrimet, der forekommer så

hyppig i andre nordiske love, er, mærkeligt nok, her af forsvindende betydning; men der findes ofte en vis samklang og en vis rytmisk bevægelse i vendinger og sætninger.

---

§ 3.
De islandske love efter fristatstiden.

I årene 1262—64 foregik der på Island den for hele eftertiden så følgerige og vigtige begivenhed, at landet underkastede sig den norske konge, Hakon den gamle (d. 1263). Det hører ikke hid at skildre denne begivenhed her. Underkastelsen skete i form af en overenskomst med kongen, hvori gensidige forpligtelser bestemtes. Dette dokument kaldes »den gamle pagt«, *Gamli sáttmáli*[1]). Islænderne forbeholdt sig udtrykkelig bl. a. at »kongen skal lade os opnå fred *(ná friði)* og beholde de islandske love« (§ 2 = 8 i den såkaldte 2. overenskomst). Altså skulde de gamle fristatslove blive ved med at gælde, naturligvis dog for så vidt som de ikke ligefrem stred imod den nye afhængighedstilstand. Foreløbig ændredes intet i landets indre forfatning. Imidlertid var Hakon død og Magnus bleven hersker i Norge. Han har sikkert snart indset, at de gamle institutioner, som han gennem Sturla nöje kunde lære at kende, ikke i længden vilde kunne passe til den nye tilstand. Han som snart viste sig så ivrig for den norske lovgivning, har uden tvivl tidlig fået den tanke, at også Island måtte få en ny lov, der kunde nærme det til Norge. Gangen i disse bestræbelser eller forhandlinger med Islænderne i tidsrummet 1263—70 kendes desværre ikke, men som antydet, må det afgjort antages, at Sturla har været kongens fornemste rådgiver; dertil havde han jo alle betingelser. At den første norske lovgivning for Island var så uheldig, behøver dog ikke at skyldes ham. Årene 1271—73 gör skæl i de islandske retsinstitutioners form og love. Det er fristatstiden, der nu begraves. Nu måtte lovsigemandsembedet forsvinde — Torleif hreim var den sidste 1271 —; i steden for kom der én, kort efter to, lagmænd, *lögmenn,* der var kongelige embedsmænd og kongens særlige ombudsmænd med en vis magtfuldkommenhed. Den gamle

---

[1]) Se herom i særdeleshed Dipl. Isl. I, 602—46, 661—716.

oplæsning af lovene faldt nu bort, det berömte ærværdige lovbjærg gik »ud af sagaen«, — og glemtes, for i nyere tid atter at fremdrages og blive omgivet af mindets velfortjente stråleglans, rigtignok ikke uden tillige at afgive stof til strid — om dets sande beliggenhed. — Den første lagmand var Sturla selv. Altinget fik en lignende stilling som de norske lagting. Et bestemt antal mænd fra hvert ting skulde nu møde, i følge Jonsbogen 87 mænd; men dette tal blev senere hen yderligere indskrænket. Af disse skulde dog kun 36 beklæde lovretten, der fremdeles bestod, og disse valgtes af lagmanden. Lovretten blev nu — foruden lovgivende, dette dog i nöje forbindelse med kongen — væsenlig dömmende; de gamle fjærdingsretter og femterretten bortfaldt. Dette var en grundig forandring i altingets liv og væsen, der først og fremmest bevirkede, at folket som sådant hørte op med at møde; dets kulturhistoriske og litterære betydning var forbi. Betegnende er det, at også navnet alting i de nye love og i de følgende tider i reglen ombyttes med »Øksaråting« eller »lagting«.

En ganske kort udsigt over den nye norsk-islandske lovgivning, hvor der da særlig er tale om to hinanden afløsende lovbøger og en ny kristenret, skal nu gives.

Járnsíða[1]), eller »norröne love«, som det også hedder[2]), foranstaltedes af Magnus lagaböter, og det siges ved år 1271, snart at det var Sturla, snart Sturla og Torvard Torarinsson, snart disse to og Einride böggull alle 3, der »kom ud« med en lovbog af det anførte navn[3]). Sturla var dog sikkert hovedmanden. De kom til Island lidt för altingets slutning, og endnu samme år blev bestemmelsen om þegngildi, samt tingsordningsbalken og to kapitler af arvebalken (XIV og XVI) vedtaget. Året efter, 1272, blev alt det øvrige, undtagen arvebalken (med fradrag af de to kapitler), ved biskop Arnes virksomme støtte, vedtaget, og endelig blev arvebalken gjort til lov »ved Martinsmesse« 1273, altså ikke engang på et alting. Herved var Grågåsen i virkeligheden ophævet; jfr. tingfarebalken k. 3; den var ikke mere gældende lov, skönt man måske fremdeles fulgte den m. h. t. særlig islandske forhold. Járnsíða findes i Staðarhólsbók og er udgiven for det Arnamagn. legat af *Þ. Sveinbjörnsson* 1847, samt i Norges gamle love I under den urigtige

1) Navnet findes i Isl. ann. s. 28 (bis). 68.
2) Isl. ann. 259.
3) Isl. ann. 28. 68; 49. 138. 331; Flat. III, 538; Bisk. I, 688—90.

titel Hákonarbók. Den består af følgende afsnit, ***balkar,*** efter norsk sprogbrug: Þingfararbálkr, Kristindómsbálkr, Mannhelgi, Kvennagiptingar, Erfðatal, Landabrigðab., Kaupab., Þjófab. I sammenligning med Grågåsen er denne lov meget kortfattet. Den er tilmed lavet efter de norske love, og der er meget lidet hensyn taget til særlige islandske forhold; den er desuden yderst slet redigeret og forvirret. I hovedsagen støtter den sig til Frostatingsloven, men låner også fra Gulatingsloven. I et enkelt afsnit, Landabrigðab., er Grågåsen nyttet vilkårlig og uddragsvis; der er herved brugt et hdskr. nærbeslægtet med Staðarhólsb. og 315 D. Der findes atter og atter ord og sætninger, der slet ikke passer i en islandsk lovbog, men kun i en norsk. I det hele er dette lovværk, som Maurer har udtrykt det, jammerligt [1]. Hertil skal endnu kun föjes, at det første afsnit regnes egenlig for at stå udenfor balkeinddelingen, ligesom i den norske Landslov og Jonsbogen, samt at Kristenretten kun indeholder trosbekendelsen, bestemmelser om kongens og biskoppens myndighed, arvefølgen, kongens ed og alle andres ed til ham.

J ó n s b ó k. Af grunde, der ikke kendes, men som man kun kan gætte sig til (dens slethed), blev Járnsíða ikke længe gældende lov. At Islænderne har været misfornöjede med den, må anses for givet; mulig har også kong Magnus selv, under sin indgående beskæftigelse med den norske landslov, indset dens ufuldkommenhed og ønsket at göre den om igen. Hvordan det nu end har sig hermed, er det vist, at kongen 1280 sendte lagmanden J ó n E i n a r s s o n (1277—91) til Island »med en ny bog« [2], men han er først kommen til landet efter altingets afslutning. Den følgende vinter havde man vist bogen til forskellige folk og virket for dens vedtagelse, men man fandt, at den på flere punkter indeholdt altfor strænge bestemmelser. Både Arne biskop og bønderne mødte med lange lister over de paragraffer og stykker, de ikke syntes om. Det kom til en strid med Lodin leppr, kongens udsending, der erklærede, at man havde kun at vedtage, hvad kongen bød (han glemte rent »den gamle pagt«), og enden blev, at lovbogen blev vedtagen »med undtagelse af de kapitler, som kongen og ærkebispen skulde afgöre indbyrdes«, og det overlodes til kongens mildhed at ændre loven

---

[1]) Jfr. *K. Maurer:* Udsigt osv. 39—40. 93.

[2]) Flat. III, 540; det er sikkert denne, der menes i Sturl. II, 328 ved en sammenblanding; Isl. ann. 260. 337.

efter de fremkomne ønsker. Dette skete 1281 [1]); i dette år må Jonsbogen i almindelighed regnes som vedtagen; hvorledes det gik med de omtvistede kapitler, hører man intet bestemt om; endel deraf rettedes i de første retterbøder, særlig den fra 1294. Fra da af og lige til de sidste tider har denne lovbog været gældende på Island, dog, efter som tiden led, mere og mere delvis. Nogle år tidligere var den norske landslov bleven udarbejdet, og det var kun, hvad man væntede, at den nye lovbog for Island blev indrettet i en så nær tilslutning til den norske som muligt. Det ses da også, at dette helt igennem er sket. For det første findes inddelingen efter balker, og disse står i samme orden som i landsloven, således som den omtales og begrundes i prologen, der også indleder Jonsbogen [2]). Den norske landeværnsbalk er her fjærnet og Um þegnskyldu kommet i steden; mellem Købebalk og Tyveb. er indsat Farmannalög. I det hele og store kan Jonsb. — bortset fra enkelte stykker — siges at være en afskrift af landsloven, dog således, at enkelte kapitler og mindre stykker er udeladte, teksten på sine steder noget sammendragen eller en lille smule ændret; man har søgt at fjærne hvad der var særlig norsk, uden at dette dog ganske er lykkedes (således findes ord anvendte som odel, fylke og lign., eller ord så uislandske som *vápna-tak* i den betydning, det her bruges, *árborinn)*. De fra de gamle islandske love hæntede stykker er indordnede i landsloven på en i det hele tilfredsstillende måde. I det hele står Jonsb. höjt over Járnsíða, der så godt som slet ikke er nyttet ved udarbejdelsen; det samme håndskrift af Grágåsen er her hovedsagelig atter brugt. De herfra hæntede stykker er i reglen stærkt forkortede og sammendragne, tildels også ændrede for overensstemmelses skyld, hvilket særlig gælder straffebestemmelserne og kongens forhold til bøderne og lign. [3]).

Jonsb. er som den norske lov tör og lidet morsom at læse, skönt præcis og klar. Dens stil er det knappe lovbuds, hvor enkelte sætninger er korte og fyndige som ordsprog. Under sådanne forhold er det mærkeligt, enkelte gange at finde ræsonnementer, der ikke

---

1) Isl. ann. 50. 70. 195. 337; navnet s. 70. 337; Flat. I, 28. Bisk I, 715, 717 ff.

2) Foruden de ældre udgaver og den fra Akureyri 1858 haves nu den afsluttende udg. ved *Ó. Haldórsson* 1904.

3) M. h. t. forholdet til de andre love, især Grågåsen, hvorfra enkelte kapitler, særlig i Landslejebolken, er lånte, kan henvises til den fortræffelige oversigt i Ó. Haldórssons udg. LVIII—LXIX; jfr. også hans udmærkede indledning i det hele.

synes at passe i en lovbog, indledede med et »fordi« (se prolog. flere steder; I, 7; IV, 16). Navnlig er dette fremtrædende i IV, 17, den såkaldte dómakapítuli; som lovkapitel er det ganske ulideligt; man skulde tro, man pludselig var i færd med at læse et stykke i Kongespejlet. Forlydsrim mærkes mere i de norske end i de gamle islandske love.

Den nye eller biskop Arnes Kristenret. Den gamle Kristenret indeholdt ingen stridsæmner mellem den verdslige og den gejstlige myndighed; og der forlyder intet om, at de islandske biskopper vilde tiltage sig en större magt eller hierarkisk jurisdiktion end den, der hjemledes dem ved loven, för Torlak den hellige ytrede lyst til at udvide eller forøge kirkens magt; men hans bestræbelser blev hurtig tilbageviste, og han fik intet udrettet; og det gik ikke bedre for Gudmund den gode. Det var først, da den myndige og stærkt kirkeligsindede biskop Arne Torlaksson (d. 1298) havde fået magten, at striden om kirkens ret (særlig patronatsretten) blussede op i al sin kraft. Her er det dog ikke stedet til at give en nærmere skildring af denne strid, hvorom der må henvises til sagaen om biskop Arne. Da denne 1272 rejste til Norge, har han sikkert haft det ønske at få en ny kristenret for landet tilvejebragt; han sluttede sig nær til ærkebispen, Jon røde, og fik en udtalelse af denne, at det var og skulde være lægmænd forbudt *at segja um kristinn rétt* [1]), og han har sikkert rådført sig med ærkebispen om en ny islandsk kristenret. Biskop Arne kom hjem 1273; men først i vinteren 1274—75 fik han en sådan udarbejdet [2]), og sommeren efter vedtaget på altinget med undtagelse af nogle få kapitler, om hvilke man ønskede kongens og ærkebispens erklæring [3]). Da kong Magnus fik det hele at vide, blev han ilde berørt og erklærede, at der intet måtte vedtages hverken m. h. t. Kristenret eller andre love, undt. hvad han havde ordnet eller bestemt efter samråd med ærkebispen. Arnes Kristenret kunde altså foreløbig ikke betragtes som gældende lov, skönt bønderne gærne vilde det, da dens straffe var meget mildere end den gamles. Efter forliget i Tønsberg 1277 mellem kongen og ærkebispen viste kongen sig imidlertid mere medgörlig, ligesom biskop Arne på sin side erklærede — i en

---

1) Bisk. I, 691.
2) Sst. 697.
3) Bisk. I, 698 jfr. 701. Om Kristenretten i øvrigt se *P. Briem* i Lögfræðingur III, 25—36, hvis fremstilling her følges.

skrivelse —, at han ikke vilde holde på den vedtagne lov »mere end passende var«[1]. Kongen synes, med andre ord, at have samtykket i den nye Kristenret, for så vidt den ikke indeholdt bestemmelser, der stred imod den verdslige lov. Angående striden herom i de følgende tider henvises til *P. Briems* udførlige redegörelse. Denne Kristenret, der findes udgivet i Ngl. V, er forholdsvis godt affattet; dens kilder er, foruden den almindelige kanoniske ret, fornemmelig den gamle Kristenret og ærkebiskop Jons Kristenret. Den indledes med Jonsbogens eller, rettere sagt, Járnsíðas Kristendomsbalk, men dette er et yngre tillæg; den har fra først af begyndt med k. 8, ligesom Jóns norske. Den isl. tiendelov er optagen.

Hermed er Islands gamle lovhistorie afsluttet.

4. AFSNIT.

Sprogvidenskab, grammatik, retorik.

Den lærde litteratur har mer eller mindre sin rod i den almindelige europæiske videnskabelige litteratur i middelalderen. Det viser sig, at Islænderne har stået i en meget nær forbindelse med de videnskabelige strömninger ude i Evropa og søgt at blive delagtige i den middelalderlige literatur.

Så snart kristendommen var bleven vedtaget som landsreligion, måtte man være betænkt på at sörge for den unge kirkes tarv, først og fremmest for oprettelsen af kirker og uddannelsen af præster. At det i begyndelsen er gået noget småt med dette, medens en ordnende øverste myndighed savnedes, er indlysende. Det måtte blive mænd som Gissur og Hjalte, der havde fået kristendommen indført i landet, som nærmest måtte føle sig forpligtede til at virke til bedste for den, dens befæstelse og udbredelse. De havde ført gejstlige med sig fra Norge; det er disse, der straks må have taget fat på uddannelsen af præster og indretningen af gudstjenesten osv. Men Gissur traf desuden den vigtige foranstaltning, at han sendte sin egen sön Isleif til Tyskland for at studere i Herford, omkr. 1025.

[1]) Bisk. I, 707

Efter at være kommen hjem »som præst og vellærd mand« holdt han i en lang årrække en skole i Skalholt, ikke alene för han blev viet til biskop, men og ikke mindre ivrigt derefter. Hans disciple, blandt hvilke den første biskop på Holar Jon Ögmundsson nævnes, har så igen undervist andre. Desuden var der allerede i den første halvdel af det 11. årh. endel fremmede gejstlige på Island[1]. Af disse er der særlig grund til at fremhæve Bjarnhard den bogvise, der opholdt sig i 5 år i landet, Hrodolf (19 år), der bode i Borgarfjorden, og endelig en anden Bjarnhard (ligeledes 19 år), der bode i Vatsdalen på Nordlandet. Det følger af sig selv, at disse mænds ophold, undervisning og bogsamlinger ikke har været uden befrugtende virkninger, måske i flere retninger end det er muligt nu at eftervise. I de følgende tider høres der om undervisning og skoler på så berömte gårde som Haukadal og Odde[2], og ikke mindre på Holar, efter at det nordlandske bispesæde var oprettet (1106); dette blev nu det andet arnested for den gejstlige undervisning. Om flere af biskopperne hedder det, at de ikke alene var lærde, men også fortrinlige og flittige lærere, som biskop Jon, Kløng[3], Torlak osv.; til den sidste er knyttet en Tjörve præst, der også nævnes som en dygtig lærer. Efter at der var oprettet klostre, blev disse også hjemsteder for gejstlig undervisning og litterær virksomhed.

Störste delen af den islandske gejstlighed har således fra først af fået sin uddannelse i selve landet; at denne i flere tilfælde har været tarvelig nok, er givet; men i det hele og store har den vistnok været tilfredsstillende efter forholdene. Der var stadig nogle, der rejste udenlands for at studere og som således stod i forbindelse med evropæiske videnskabshjem. Sæmund frode og Jon Ögmundsson studerede i Paris og måske flere steder, biskop Torlak i England (Lincoln) og Paris, Páll i England; denne siges at have været lærdere end nogen anden[4]; hans sönner berömmes da også for deres begavelse og kundskaber[5]. Om Hallr Teitsson, der skulde bispevies, men døde i Utrecht 1150, hedder det sikkert noget overdrivende[6], at han talte ethvert folks sprog, han kom til,

[1]) Jfr. Ares Isl. bók k. 8, Hungrvaka k. 3.

[2]) Om skoler m. m. kan henvises til *K. Maurer:* Island 225 ff., 244 ff., 259 ff., *B. M. Ólsen:* Den grt. litt. i middelald. II, Indledn. Sml. Tímarit XIV.

[3]) Bisk. I, 83.

[4]) Bisk. I, 92, 127.

[5]) Sst. 138.

[6]) Sst. 80.

»som han der var barnefødt«. Hvor litterært optaget den gejstlige stand overhovedet har været, er der i det foregående vist så mange eksempler på; til den hører de fleste ypperste forfatternavne, der kendes. Hvad der angående denne fremdeles må fremhæves og som aldrig bliver stærkt nok fremdraget, er denne gejstligheds fuldtud nationale folkelighed — noget som det følgende også vil give adskillige smukke eksempler på.

Hvad de lærde studier angår, havde de det samme præg som i udlandet. Alle skoler var indrettede efter fremmede mønstre, undervisningen foregik på samme måde og ved hjælp af de samme midler (bøger) som i udlandet. Det kunde ikke være anderledes. Foruden i teologi undervistes der i de 7 kendte fag, artes liberales: astronomi, geometri, aritmetik, musik (quadrivium), grammatik, retorik, dialektik (trivium) — der findes alle, nogle dog meget svagt, repræsenterede i den islandske litteratur i dette tidsrum. Af störst vigtighed var dog grammatikken eller latinundervisningen samt astronomien på grund af hensynet til tidsregning og kalendervæsen.

Fremmed litteratur og lærebøger indførtes til landet efter en stor målestok, ikke alene teologiske skrifter og afhandlinger, men også klassiske profane forfattere, som Ovid »de arte amatoria«; det eksemplar, der engang fandtes i hænderne på en elev, den senere biskop Klöng, blev rigtignok beslaglagt som usund litteratur af den nidkære biskop Jon[1]), men tilstedeværelsen af en sådan bog er interessant og oplysende nok. Större bogsamlinger har man været i besiddelse af; ikke alene i klostrene fandtes der sådanne, men også hos privatmænd. Således omtales en »bogkiste«, tilhørende den begavede præst, Ingimund[2]); hovedsagelig bestod de af fremmede skrifter, mest latinske; så godt som hele oversættelseslitteraturen forudsætter latinske originaler. Sådanne nævnes adskillige gange som f. ex. Gregors Cura pastoralis, Cantilena Lamberti, Expositiones Gregorii[3]), foruden psaltere (allerede i Laxdæla, Gudrun) og plenarier m. m., homilier, legender osv. Mange af disse bøger har sikkert været pragteksemplarer; i det mindste omtales sådanne i Norge[4]). Disse bøger er erhværvede

---

1) Bisk. I, 165, 238.
2) Sturl. I, 138. 140.
3) Bisk. I, 74, 75, 876.
4) Hkr. III, 510, 313.

som gaver eller ved køb. Kirkerne ejede i reglen flere bøger, foruden håndbøger og lign. i reglen sagaen om den helgen, de var viede til m. m. [1]).

Af særlige lærere nævnes der ikke mange, og de få, der nævnes, er, tilfældigvis, for största delen fremmede, som hin Gisle Finnason fra Götland, der af biskop Jon sattes til at styre skolen på Holar [2]) og undervise i grammatica, og hin Rikinne, samme biskops kapellan, der skulde undervise i messesang og versificatura [3]). Under Gudmund gode nævnes en Tord upse [4]); fra senere tider også andre.

At Islænderne meget tidlig har haft en vis sproglig sans og sproglige interesser, er sikkert nok [5]). Det var navnlig skjaldepoesien, der ikke alene udviklede sansen for ordenes forskellige betydninger, men også ved sin strængt regelmæssige indretning og metrik måtte vække og skærpe sansen for sproglige foreteelser, særlig stavelsers og vokalers kvantitetsforhold, og for sproglig vellyd. Skjaldenes øre, og folks overhovedet, var fintmærkende i så henseende. Dette anerkendes af den første islandske grammatiker, når han i sin afhandling ytrer: »skjalde er autoriteter (dommere) i ethvert spörsmål om skrivemåde og udtale«; dette siger han i anledning af, at han omtaler tostavelsesformen *éarn,* mellemformen mellem *isarn* og *járn.* Oprindelig var skjaldenes opfattelse naturligvis kun den medfødte, men det har sikkert ikke varet længe, för deres kunst, netop hvad stavelser og deres indbyrdes forhold angik, blev mere bevidst; dette ses i digte som Háttalykill og hos skjalde ved år 1100 og derefter hos den særlig regelrette Einarr Skúlason. Nogen sproglig indsigt i dybere forstand kan man dog ikke forudsætte, hverken med hensyn til ordafledning eller sprogets udvikling. Her gribes der så godt som altid fejl, som når man ved 1100 opfattede *Gissurr* som ét med *Gisrøðr* ɔ: Gisfried (Are) eller

1) Jfr. *E. Olmer:* Boksamlingar på Island (1902). — Af interesse er listen over biskop Arne af Bergens bøger; deriblandt nævnes, mærkeligt nok, et Poenitentiarium, foræret ham af hans navne- og kaldsfælle, biskop Arne i Skalholt. Men denne liste er fra så sen tid som o. 1300. *O. A. Johnsen:* Norske bogsamlinger i Afhdl. viede S. Bugges minde (1908).

2) Bisk. I, 163, 168.

3) Bisk. I, 168.

4) Sturl. I, 332.

5) At dette også var tilfældet i Norge, ses af et digt som Alvísmál, men dette hænger sammen med skjaldenes sproglige interesser.

når Snorre afleder *Auðon* af *Óðinn* (Hkr. I, 20) osv. Jfr. Olafs klassiske eksempel på lucus a non lucendo: *Hlér* kaldes havet, *þvíat hann hlýr allra minnst.* Men dette viser, at man tidlig grublede over sproglige ting. At man ikke, hvad der heller ikke kunde væntes, gennemskuede sprogformers udvikling, ses af navneremserne, hvor f. ex. *ísarn* og *járn* opfattes som to forskellige ord, samt af Snorres lære om drotkvædede 5-stavelsers linjer. Den beror sikkert på, at Snorre hos ældre skjalde læste visse oprindelige tostavelses ord, som *séa, féar,* som én stavelse *(sjá, fjár)* og drog deraf den falske slutning, at skjaldene havde tilladt sig 5-stavelsers linjer. Man behøver ikke at minde om alle de etymologiske og sproglige fejltagelser, som Olaf hvítaskáld har begået i sin afhandling; han tror, at *hvaðarr* er udvidet af *hvárr, þórrøðr* af *Þórðr,* at *knarra* (af *knarri)* er opstået ved tillæg af *a* — alt sammen blot for at linjen skal være lang nok *(at kveðandi haldisk).*

Nogen egenlig beskæftigelse med skriftsprog og alfabet har man det 11. århundred igennem ikke indladt sig på. At de gejstlige har kendt det latinske alfabet og i ny og næ brugt det til mindre latinske optegnelser, er naturligvis givet. Først i slutningen af det nævnte århundrede kan det antages, at man også har begyndt at göre optegnelser af mindre omfang i modersmålet. Det er forudsætningen for nedskrivningen af de islandske love i vinteren 1117—18. Herom og om den nyttede skrift henvises til s. 241—58 (2. afsnit § 3). Det er der påvist, hvor utilstrækkeligt det latinske alfabet måtte føles til optegnelser i islandsk sprog; hvorledes skulde f. ex. de 3 tandlyd *d, ð, þ,* udtrykkes? eller en lyd som *ǫ*? Dette gav folk noget at tænke på; vanskelighederne måtte vise sig, og de førte naturligvis til ønsket om at kunne overvinde dem. Det er denne grublen, dette ønske, der førte til et forbedringsforslag allerede ved eller lidt för midten af det 12. årh.

Det er den såkaldte første grammatiske afhandling, der sammen med 3 andre af grammatisk-retorisk indhold findes optagen i codex Wormianus af Snorres Edda [1]); den er udgiven i Snorra Edda (AM) II og Islands gramm. litt. i middelalderen (I). Forfatteren til denne afhandling udtaler, at hans hensigt er at danne Islænderne et alfabet, der kunde passe for deres sprog, ligesom f. ex. Angelsakserne har deres. Han lægger det

[1]) Jfr. *M. Hægstad:* Vestnorske maalföre. Innleiding (1906) s. 27 ff.; forf. gör afhandlingen sikkert for ung, når han sætter den til o. 1170.

latinske alfabet til grund og udvider det på forskellig, tildels meget sindrig vis, idet han tillige beholder det allerede tidligere fra Angelsakserne optagne *þ* både for at betegne *ð* og *þ*. Hvad vokalerne angår, optager eller danner forfatteren 4 nye, *ǫ*, *ę*, *ø*, *y*, hvoraf dog *ę* også fandtes brugt i latinske håndskrifter ved siden af *e* (= *æ*), *ø* og *y* fandtes i angels. Det er klart, at det er tegn for omlydsvokalerne, han har savnet; han danner sine tegn i henhold til lydens oprindelse og kvalitet; *ǫ* f. ex., siger han, »har krøllen fra *a*, men rundkresen fra *o*, ti det er sammenblandet med de to's lyd, udtalt med mindre åben mund end *a*, men med mere end *o*«; han er altså klar over forholdet mellem grundlyd og omlyd — uagtet han naturligvis ikke kender omlydens natur og årsag. Dernæst fastslår forf. meget rigtig, at disse vokaler både er lange og korte; de første betegner han med en aksent (´). Ved selvvalgte og træffende eksempler oplyser han denne forskel. Fremdeles fastslår han den overmåde vigtige og interessante omstændighed, at vokalerne, både de lange og de korte, udtaltes med næselyd. Også denne forskel vil han have betegnet i skrift (med et punkt over vokalen, f. ex. *ȧ́* et langt, nasaleret *a*). Her er det, en af forf.s störste fortjænester ligger — uagtet han netop ikke på dette punkt formåede at trænge igennem i skrift. Uden hans påvisning vilde man overhovedet intet vide om islandske næselyd i oldtiden. Den nyeste tid har givet den gamle forfatter ret [1]), uagtet der har været dem, der tvivlede om rigtigheden af hans lære. Men han har åbenbart haft et fint øre, måske finere end de fleste andre. Denne nasalering er rimeligvis forsvundet af udtalen ikke så lang tid efter, og skjaldene kunde intet hensyn tage dertil i deres rim; det er derfor intet under, at man ellers mærker så lidt, eller, rettere sagt, intet til den. Derimod har forf.s forslag om anvendelsen af længdetegn i skrift båret gode frugter; det er de samme som nutidens islandsk anvender, blot i en anden betydning. Hvad konsonanterne angår, er forf.s forbedring af ringere betydning; noget nyt fremkommer han ikke med her. Han foreslår at lade de store bogstaver (*B* osv.) betyde dobbeltbogstav (*bb* osv.), hvad de i hdskrr. ofte nok også betyder, samt at disses navne skal alle bestå af *e* + konsonanten dobbelt (*ebb*, *edd* osv., i lighed med *eff*, *ell* osv.). Han vil bruge *c* alene både for latinens *c*, *k* og *q*; det store tilsvarende bogstav skulde skrives

[1]) Herom kan henvises til *S. Bugge* i Arkiv II, 230—34, *A. Noreen* sst. III, 1—41.

k (*ekk*); *ng* foreslår han at skrive ŋ som ét bogstav. Derimod vil han helst udskyde *x, z, v* og ⁊ (ɔ: lat. *et* = isl. *ok* 'og') og skrive *ks, ds; v* er overflødigt ved siden af *u* (jfr. *þ* for *ð* og *þ*) og ⁊ bör erstattes af det fuldtudskrevne ord (*ok*); dog er det kun *z*, han bestemt udskyder. Endelig omtaler han 'titler', d. v. s. forkortelsestegn; dem har han intet imod — »lad enhver forkorte med titel, som han anser for hensigtsmæssigt og tydeligt«; titlen ɔ: forkortelsen oplyser ordet, viser, hvilken form der er ment; *titulus* er jo deminutiv af titan 'sol' — et eksempel på den ovf. omtalte ordafledning.

Dette her foreslåede alfabet er nu i grunden ganske godt og i alt væsenligt det selvsamme, man endnu den dag i dag bruger på Island. Forf.s afhandling indeholder på engang en fuldstændig behandling af æmnet samt værdifulde oplysninger om det islandske sprog i hans levetid. Den indflydelse, afhandlingen mulig har haft, er antydet; det er rimeligt, at den tidlig har fået en vis udbredelse, eller i det mindste dens indhold. Forfatterens navn er ukendt, men at han var en gejstlig, fremgår af alt; han har været i besiddelse af gode kundskaber, selv om noget, han hentyder til, skulde være andenhåndsviden; han kender det hebraiske, græske, angelsaksiske alfabet, kan latin og har kendt endel til latinsk litteratur; således anfører han et af Catos disticha, som han oversætter fortrinlig. Han kender en hel del latinske homilier d. v. s. kirkelig litteratur. Men han er åbenbart ikke mindre velbevandret i den hjemlige litteratur og skjaldedigtning. Han kender Ares skrifter, islandske genealogiske optegnelser, samt anfører vers af den gamle skjaldepoesi (af Þjóðólfr Arnórsson og Óttarr svarte). Det er således klart, at forf. er en udmærket repræsentant for den islandske folkelige gejstlighed i det 12. årh. Som forfatter gör han et fortræffeligt indtryk; han er på engang beskeden og selvsikker; hans betragtninger er logiske og hans tanker klare; der er noget gammeldags vederhæftigt ved hele hans væsen. Han indfører en tænkt modstander og behandler ham med tör humor og grundighed.

Forf. levetid kan bestemmes nogenlunde nöjagtig; i så henseende er hans omtale af den ham bekendte islandske litteratur først og fremst af vigtighed. Hvad han da kender er »religiøse tydninger«, love [dem fra 1117—18], genealogier og Ares »lærde historiske værker«, med andre ord: det er den allerældste islandske litteratur og kun denne, han antyder. Heraf kan der

da kun sluttes det ene, at han må have levet i det 12. årh.s første halvdel eller ved midten deraf, været Ares samtidige, måske noget yngre af alder end denne. I den 3. fjærdedel af det 12. årh. var den historiske sagaskrivning i fuld gang; nu blev den ene saga ført i pennen efter den anden, det ene lovhåndskrift skrevet efter det andet osv., hvilket alt sammen forudsætter en udstrakt øvelse i at skrive. Det vilde være utænkeligt, eller i hvert fald uforståeligt, at forf. udtrykker sig som han gör, hvis al denne litteratur i forvejen havde eksisteret (jfr. hans udtryk: »som det nu er blevet skik *(tíðisk)* også her i landet«), hvis han f. ex. havde skrevet ved år 1170, som Hægstad vil, eller 1180, som *B. M. Ólsens* sidste opfattelse går ud på. Senere end omkr. 1150 kan han umulig have skrevet, men der er al grund til at antage, at han har gjort det noget för; hans ord om Are (d. 1148) forudsætter ingenlunde, at denne dengang var død. Til tiden o. 1130—40 eller o. 1140 passer alt på det fortrinligste.

Forf.s sprog svarer ganske til denne affattelsestid; det minder i meget om Ares stil; sproget er noget tungt og ubehjælpsomt men solidt og klart; der findes gamle former (ikke blot former som ***kank, kveðk,*** men også ***kanka, sékka),*** og hele tonen er langt alderdomligere end i værker fra den sidste fjærdedel af det 12. årh. (som f. ex. Sverriss.). Teksten er på sine steder noget forvansket.

Med hensyn til forf.s hensigt, forhold til den latinske skrift og runerne henvises til, hvad der ovf. afsnit 2, § 3, er fremført, samt til fortalen til den sidste udgave. Nogen egenlig kilde kan ikke påvises.

Den 2. grammatiske afhandling findes i cod. Worm. uden overskrift og desuden i cod. Upsaliensis af Snorra Edda med en overskrift, der slet ikke passer til afhandlingen. Prof. *E. Mogk* har ment [1]), at den hidrører fra Snorre selv og skulde være bestemt til at danne etslags indledning til Háttatal; dette har jeg modbevist i min afhandling i Aarbøger for nord. Oldkh. 1898. Afhandlingen er et selvstændigt arbejde, der handler om bogstaver (deres inddeling) og stavelsers dannelse. Dens overlevering er i hdskrr. noget forskellig, idet

[1]) Der sogenante 2. grt. traktat der Sn.-E. Halle 1889. Jfr. *O. Brenner* i Zschr. f. deut. Philol. XXI.

teksten i Worm. er udvidet, særlig med et stykke (om 'titlerne') fra den 1. afhdl. m. m. samt med en særlig indledning og slutning, der kun er munkesnak. For slutningen har Ups. et afsnit af en særlig art. Fremdeles er stilen på sine steder bedre i Ups. Om alt dette kan der henvises til den udførlige redegörelse i fortalen til udg. i Isl. grt. litt. s. XVI—XXVIII. Hovedsagelig har man at gå ud fra afhandlingens form i Ups. Den er i den sædvanlige lærebogsform og begynder med spörsmålet: »Hvorledes deles lyde?« Herpå følger en redegörelse for de forskellige lyde (toner), den døde naturs, dyrenes, menneskets, hvilket for det sidstes vedkommende vil sige: sproget. »Munden og tungen er ordenes legeplads; på den plads er de stave rejste, der udgör al tale, og talen griber dem (stavene) afvekslende, ligesom harpestrænge eller nögler i symfoniet (d. v. s. ligesom greb i strængene frembringer toner af forskellig art)«. Nu følger der en kresfigur med 5 koncentriske krese, i hvilke bogstaverne ordnes efter deres arter. De flestes navne angives og disse er tildels höjst besynderlige (*d* hedder ***dud, f fat, g gug*** osv.). I den inderste kres findes *q, v, h, þ*, i den anden de øvrige konsonanter (undt. dem, der findes i 5.), så vokalerne i den 3., i den 4. dobbelkonsonanter og endelig i den 5. *ð, z (þet), c, x,* ⁊ *(eð* ɔ: *et)* og andre forkortelsestegn. Figuren ledsages af en udførlig forklaring. De sammenskrevne vokaler (*æ* osv.) kaldes *límingar*, hvorimod *ey, ei* kaldes *lausaklofar* (løse, ikke sammenskrevne), de 4 første i 5. kres *undirstafir*. — Det andet hovedafsnit indledes også med en figur, inddelt i ruder; vokalerne står øverst og under dem og til höjre og venstre for dem stilles konsonanterne, først de, som kan stå både foran og efter vokalen, så de, der kun kan stå foran, og endelig de, som kun kan stå bagefter — alt for at vise, hvorledes stavelser kan dannes; en lignende forklaring gives også her som ved kresfiguren. Figuren sammenlignes med et strængeinstrument. Sammenknytningen af bægge figurer med forklaringer til ét hele er ikke uheldig, men afhandlingen er som sådan af liden værdi. Den er langt yngre end den første; bl. a. kender den *ð*, som først blev indført på Island o. 1225. Afhandlingen er snarest et lærd skoleprodukt fra midten af det 13. årh. Dens forfatter var åbenbart en gejstlig mand, der kendte strængeinstrumenter og musik (kirkemusik) og for hvem det lå meget nær at hentyde til den, hvilket så temmelig sikkert, bl. a., afviser tanken om Snorre som forfatteren. Nogen fremmed original har ikke kunnet påvises.

Den 3. grammatiske afhandling har til forfatter skjalden Óláfr Þórðarson hvítaskáld, Sturlas broder og Snorres brodersön[1]). Som skjald er Olaf behandlet i det foregående. Han er født omkr. 1210 og var vistnok ældst af sine helsøskende[2]). I sin ungdom har han studeret hos en eller anden gejstlig, hvilket forudsættes af hans hele forfattervirksomhed samt deraf, at han i Isl. annaler, hvor hans død omtales, kaldes *súbdjákn.* I øvrigt vides kun, at han tidlig ligesom Sturla sluttede sig til Snorre, i hvis berömte gæstebud (1226—27) han deltog; jfr. foran, hvor også den sag er omtalt, han på sin faders vegne sammen med Sturla havde at göre med i året 1233. Ved den lejlighed udviste han kraft og mod, ligesom han et par år senere lagde sit fredsommelige sindelag for dagen. I øvrigt vides kun lidet om hans færd i disse for Snorre så urolige år. 1235 opholdt han sig i Reykjaholt. 1236—37 boede han på Borg[3]), var tilstede ved sin faders død[4]) og var med på Bœr mod Sturla Sigvatsson, men måtte böje sig for denne og forpligte sig til at rejse udenlands[5]), og samme år, 1237, rejste han med Snorre til Norge[6]). Herom se foran 94—95. Olaf opholdt sig en tid hos hertug Skule, men der er ingen tvivl om, at han også er bleven en god ven af kong Hakon, hvis begavelse og dannelse han har lært at beundre. Han har under ufreden mellem ham og Skule sikkert vidst at holde sig neutral. Efter at han havde opholdt sig hos Hakon vinteren 1239—40, begav han sig til kong Valdemar sejr i Danmark og opholdt sig hos ham i nogen tid; det hedder herom i Knytlinga[7]), at »han lærte af ham (ɔ: kongen) mange udmærkede kundskaber og fortrinlige fortællinger«; hertil sigter åbenbart Olaf selv, når han i sin afhandling ytrer: »disse stave og deres betydninger kompilerede (sammenstillede) min herre Valdemar Danekonge således i en fyndig sætning«. Hvorlænge Olaf har opholdt sig her eller

---

1) Efter afhandlingen står der i AM 748: »her er den del af bogen sluttet, som Olaf Tordssön har sat sammen«, Sn. E. II, 427. I den 4. grt. afhdl. hentydes der et par gange til ham som forfatteren (k. 9. 11).

2) Jfr. Sturl. I, 48 jfr. 386.

3) Sturl. I, 487.

4) Sst. I, 492.

5) Sst. I, 396—98.

6) Hák. Hák. Fms. IX, 436. 453 osv.; Isl. ann. 130. 188.

7) Fms. XI, 396; jfr. Sturl. II, 143.

overhovedet i udlandet, vides ikke bestemt. Men mange år har det sikkert ikke varet, inden han rejste hjem, måske kort efter Valdemars død (1241). Sin tid har han åbenbart anvendt til studeringer og litterære sysler. Hvilken anseelse han har nydt, afgiver den omstændighed en målestok for, at kong Valdemar har ført videnskabelige samtaler med ham. Efter at være kommen hjem stod han på Tord kakales side og blev af denne taget til lovsigemand 1248, og han beklædte stillingen til 1250[1]). En anden gang var han lovsigemand 1252[2]), men red, som han foregav, af helbredshensyn, ikke til altinget[3]). Da bode han på Stafaholt. Samme år deltog han i mødet ved Höfðahólar, hvor han holdt »en tale og opfordrede til at høre på de breve og ærinder, som en så udmærket konge som Hakon havde sendt«[3]). Han stiller sig på en måde på kongens side overfor Sturla. Da denne overfaldt Torgils skarde på Olafs gård, optrådte han med fasthed, og det kom til forlig ikke mindst ved Olafs mæglende virksomhed[4]). Her viste han også sin trofasthed mod Snorres minde og sin forbitrelse på Gissur. Olaf betegnedes af sin broder Sturla som en brav mand: »jeg ved, at du vil kun, hvad der er godt«. Men herefter høres intet om ham. Kun vides det, at han døde 1259 (Isl. ann.). Olaf minder i meget om Sturla; han er fast og pålidelig, fredelskende og forsonlig; han trækker sig, som det synes, ganske tilbage efter hjemkomsten fra udlandet; han er gudfrygtig og mild af sind. Hans stilling til Hakon d. gamle beror på hans personlige bekendtskab med denne fyrste. At han vilde lade folk høre på Hakons »breve og ærinder« behøver ikke at forstås anderledes end som opfordring til at vise kongen høflighed. Hvorledes Olaf vilde have stillet sig til landets underkastelse, kan intet sluttes med bestemthed. Olaf var sikkert en vindende personlighed, siden han vandt både den norske og den danske konges gunst og, som det synes, delvise fortrolighed. Efter forholdene var han en meget lærd mand, der særlig lagde sig efter studiet af retorik og skjaldesprog, altså igen forenede de ældre forfatteres gode egenskaber, tilböjeligheden til at nationalisere fremmed videnskab. Hos Olaf ses dette på et særlig vanskeligt

1) Sturl. II, 104; Isl. ann. (enstemmig); Safn I, 30—31, jfr. 31—32.
2) Sturl. II, 135 med anm.; Isl. ann.
3) Sturl. II, 150—1, jfr. 176.
4) Sturl. II, 159—64.

område. Om den skole, han holdt, vides intet sikkert. Lejligheds-vis nævnes præsten Torstein titling som hans discipel[1]). Et indblik i Olafs undervisning får man gennem hans afhandling. Han lægger en fremmed lærebog til grund og følger den helt igennem, men erstatter de fra latinske forfattere hæntede eksempler med steder fra skjaldepoesien, til hvilken han viser et udstrakt kendskab; jfr. nedenfor; uagtet han altid griber fejl i sine sproglige forklaringer, er det dog klart, at han har været i besiddelse af sans for sproglige fænomener, og hans afhandling frembyder flere forskellige ting af interesse.

Afhandlingen findes både i cod. Worm. og i AM 748 og 757, 4°, uden overskrift. I Worm. er der i k. 16 oversprunget et stykke; i 748 mangler et blad; i 757 er teksten omtrent som i 748, undt. for så vidt som sidste del af k. 3 (runestykket), af k. 4 (ligeledes), k. 10 helt mangler, foruden forklaringen af Barbarismus i k. 11, og hele k. 12—16 (d. v. s. slutningen)[2]). Men *B. M. Ólsen* har i sin indledning påvist, at disse stykker vilkårlig er udeladte.

Afhandlingen falder i to dele — i den AM'ske udgave kaldt *Málfræðinnar grundvöllr* (k. 1—9) og *Málskrúðsfræði* (k. 10—16) —, hvoraf den første handler om lyd og bogstaver, deres arter og væsen, den sidste udelukkende om talefigurer og retorik. Den indbyrdes tilknytning mellem dem er kun ringe, men der er ingen grund til at mene, at de ikke fra først af skulde have hørt sammen.

Den første del bygger for en stor del på Priscian, der flere gange nævnes, men også andre kilder er nyttede; det er rimeligst at forklare forholdet så, at Olaf ikke har nyttet Priscian på første hånd, men et middelalderligt latinsk værk, der beroede på ham og anførte hans navn. Der göres først rede for de enkelte lyd på en systematisk måde (k. 1); »legemlige lyd« beror enten på »livløse« eller »levende« ting; de »livløses« lyd deles atter i forskellige arter, hvorpå de levendes lyd behandles på samme måde. Men ind her i mellem skydes en bemærkning om *musicam* (lat. form) efter *philosophi* og om planeternes sang, *celestis armonia,* og Platos mening om disse. Dette stykke synes bestemt at være et senere indskud på grund af sin stil, de latinske former og den lærdom, som Olaf ellers ikke således søger at pynte sig med; derimod minder det levende om fortalen (prologen), hvorom mere nedenfor,

---

[1]) Sturl. II, 263.

[2]) Jfr. Isl. grtik i middelald. II, s. LVI.

samt om Worm.s indskud i prologen til Eddaen. Slutningen af stykket er desuden delvis en gentagelse af et sted lidt höjere oppe. Kapitlet — hvis direkte kilde er ukendt, men som har et vist slægtskab med afhdl. II, beg. — slutter med at omtale den menneskelige stemme, og forf. er derved kommen til talens mindste bestanddel, staven (bogstavet ɔ: de enkelte artikulerede lyd k. 2); læren herom genfindes i latinske grammatiske skrifter. Atter her støder man på et lignende indskud som i k. 1, nemlig stykket fra l. 14 s. 37 *(B. M. Ólsen)* til kapitlets slutning. Her nævnes atter »philosophi« og deres »elementa« med en parallel mellem elementerne og bogstaverne. Her er forholdet endnu tydeligere, idet hvad her meddeles om staven og stavelser — hvortil forf. slet ikke er kommen — er en antecipation og gentagelse af, hvad der bagefter udførlig fremstilles, tildels knudret og utydelig fremsat; desuden findes der modsigelser mellem indholdet og den følgende fremstilling, ligesom de tekniske ord er forskellige. At pådutte Olaf dette stykke er tilvisse meningsløst. I k. 3 findes en sammenhængende lære om bogstaverne og deres navne; her er det, at de gamle runetegn (for vokalerne) og runenavne anvendes efter futharkens kendte ordning. Dette fortsættes i k. 4, der handler om stavens »figur« og »betydning« ɔ: udtale. Her er det, Olaf anfører »sin herre, Valdemars« sætning i runer, og her findes læren om tvelydenes tildels sammenskrevne form. Disse runestykker har *B. M. Ólsen* udførlig behandlet både i sin afhandling Runerne i den oldisl. litteratur og i udgaven af den 3. og 4. afhdl., og han er kommen til det resultat, at vi i den har rester af en gammel afhandling om runealfabetet af dettes forbedrer, Torodd med tilnavnet »runemesteren«. Denne sag må her behandles noget nærmere.

Om denne Torodd giver Jónssaga[1]) den efterretning, at da han, der var en udmærket tømrer, var i færd med at opføre kirken på Holar i biskop Jons tid, fik han lejlighed til at høre på latinundervisningen (grammatica), og han lærte så meget deraf, »at han blev den störste idrætsmand i det studium (nám)«. Dernæst nævnes han i prologen (foran de 4 grt. afhdl.) således: »der skal nu vises eder den første alfabets-indretning *(letrsháttr)*, således skreven »efter« 16 bogstavers alfabetet i den danske tunge, således som Torodd runemester og Are præst den frøde har sat det imod

[1]) Bisk. I, 163. 235.

(som ækvivalent til) Latinernes alfabet, som mester Priscianus har sat«. At der i disse, forøvrigt lidet klare ord sigtes til de anførte runestykker synes, især ved bemærkningen om Priscian, at være utvivlsomt *(B. M. Ólsen)*[1]. Indblandingen af Are beror ganske sikkert på en misforståelse hos den ukyndige forfatter. Der må lægges mærke til, at Torodd ikke her er nævnet som en forfatter til et skrift, men kun som en ordner af runealfabetet i forhold til det latinske. Om et til grund liggende skrift, som B. M. Ólsen har antaget, kan der ikke være tale. Fremstilling og stil i de pågældende runestykker er fuldstændig stemmende med den øvrige afhandling (bortset fra de forannævnte indskud) og himmelvidt forskellig fra stil og sprog i Ares tid. Ikke et eneste ord røber en ældre eller en så gammel kilde. Kan man tillægge prologens ord nogen betydning overhovedet, og det er der dog endel der taler for, — ganske uden grund er dens forfatter næppe kommen til at nævne Torodd; Ares navn har han derimod hæntet fra den 1. afhdl. —, så kan man kun drage den slutning, at det runealfabet, Olaf har benyttet, er et, som Torodd har ordnet for at få det til at svare til det latinske, delvis også det islandske[2]) (jfr. foran s. 249). Den interesse, Olaf viser for de gamle runer, tyder på et fremmed ophav. Det er netop samværet med den runekyndige kong Valdemar, der har givet ham interesse derfor; i Danmark spillede de en ganske anden rolle end på Island i det 13. årh. Derfor kan Olaf dog have nyttet Torodds forbedrede runerække, og derpå tyder tvelydenes tilværelse deri. Men i litteraturhistorien kan Torodd ingen plads få[3]).

Man kunde måske rejse tvivl om, hvorvidt bægge runestyk-

---

1) Udtrykket »den første« betyder »den ældste«, og går sikkert ikke på alfabetet i den 1. afhdl.

2) Jfr. *G. Storms* anmældelse af Runerne osv. Arkiv II.

3) Hvad selve fortalen angår, er den, som anerkendt af alle, et forvirret og dunkelt produkt, der ganske sikkert ikke hidrører fra Olaf, men som dog tager særlig sigte på hans afhdl. Her findes former som *orðograffiam,* hentydninger til Snorra Edda og dennes udvidede fortale (ɔ: cod. Worm.); her som der findes et vb. som *undirstanda.* Heraf kan kun sluttes, at denne fortale er skreven af de 4 grt. afhdl.s samler, der mulig var forfatter til den 4. afhdl. (B. M. Ólsen), og det er tillige ham, der er mester for indskuddene i Olafs afhdl. Hele fortalen er af en og samme mand *(G. Storm),* og det er et fejlsyn at tale om bratte overgange fra et stykke i den til det andet. Heraf forklares lighederne mellem fortalen og Olafs afhdl. i dens nuværende form. Derimod er der ingen parallel mellem den og k. 6.

ker var af en og samme forfatter. Der er dog næppe gyldig grund dertil. I det første gås der ud fra 16-rune-alfabetet, 5 vokaler *(a, o, i, u, y)*, 5 *hálfraddarstafir (r, n, s, m, l)* og 5 *dumbar (f, þ, k, t, b)*; forf. glemmer *h*, vistnok fordi han i tilslutning til »Priscian« betragter det som en aspiration. I det sidste stykke går forf. ud fra Valdemars-sætningen, og her er det først han får lejlighed til at omtale runetegnet for *þ* osv., og i tilknytning hertil tvelydene *ae, au, ei, ey, eo*. Disse stykker er tilvisse ikke uinteressante, men så stor en betydning, man tidligere har villet tillægge dem, besidder de næppe.

I k. 5—8 behandles stavelser, hvorved forf. kommer ind på de i skjaldedigte forekommende harmonistavelser *(hendingar)*, og er dermed kommen til det æmne, der i den sidste del spiller en overvejende rolle; også på andre punkter tages der sigte på norrön poesi. Endelig fremstilles i k. 9 talens dele. —

Hele denne første del er, bortset fra indskuddene, ret logisk ordnet, men med forf.s originalitet er det i det hele lidet bevendt; forbindelsen af runestykkerne og det øvrige er lidet kunstnerisk. Den latinske aksentuation overføres på det islandske sprog, hvilket naturligvis fører til et urimeligt billede af dette. Dog er de her pågældende bemærkninger ikke uden sproghistorisk betydning.

Den a n d e n del er ganske anderledes simpel og overskuelig. Den indledes med et kapitel om Donat og hans værk, der skulde have bestået af »to bøger«, hvoraf den ene betegnes som handlende om *náttúru allra parta þeira er hafa parf í réttu látinumáli* ɔ: talens dele, altså netop svarende til var afhandlings første del. Den anden bog handlede derimod om »talens fejl«. Da nu Olaf i den 1. del har nyttet Priscian, og ikke Donat, hvad man dog netop efter disse ord havde væntet — grunden hertil er forklaret af *B. M. Ólsen* —, og da der her findes samme lærdomskram som i indskuddene i Snorra-Eddas prolog og »epilog« og en tildels ordret henvisning til prologen, forekommer det sandsynligst, at kapitlet er senere tillæg; at det mangler i 757 er ganske vist ikke noget bevis, men måske alligevel ikke uden betydning.

Herpå følger så en fremstilling af »Barbarismus« (k. 11), så »Soloecismus« med sine underafdelinger og hertil sig sluttende 12 andre fejl (k. 12—13); dernæst »Metaplasmus« med sine 14 arter (k. 14), »scema lexeos« med 17 (k. 15) og endelig »Tropus« med 13 arter (k. 16). — Alle de enkelte arter forklares og oplyses ved skjaldeeksempler; den prosaiske tekst er i det hele kun en over-

sættelse af den latinske grundtekst; lejlighedsvis indskyder Olaf islandske benævnelser på talefigurer. De vers, Olaf anfører, hører til 34 navngivne skjalde [1]), men mange steder anføres vers uden digternavn, som næppe hidrører fra Olaf selv; fremdeles anføres vers af Heidreksgåderne, Hafliðamál, Bjúgar vísur, Kúgadrápa og endelig af Grímnismál, for ikke at tale om et citat af et latinsk digt om Thomas Becket og af Ovid.

Anvendelsen af disse islandske skjaldesteder og de pågældende sproglige foreteelser er, som bemærket, afpassede efter de latinske mønstre uden nogen forståelse af det islandske sprogs historie (jfr. foran s. 913). Så ensartede ting som sammentrækningerne *þars, vask, hvés* anvendes som eksempler på sincopa, sineresis, sinalimphe. Bortset herfra kan man ikke frakende Olaf skarpsindighed i valget af sine skjaldesteder. For os ligger hovedbetydningen deri, at Olaf ved sin fremgangsmåde har bevaret så mange vigtige skjaldevers, der sikkert ellers vilde være tabte.

Olafs sprog bærer stærkt præg af de latinske originaler, hvorom der i det hele kan henvises til B. M. Ólsens udgave [2]). De latinske ord er mer eller mindre bogstavret oversatte; derved er fremkommet sådanne ord som *lífligr, hræriligr, framflutning;* Olaf skyr ikke ligefremme latinske ord som *figúra, formera, pontaðr, nóti.* Sin original har han overhovedet forstået og gengivet rigtig. Når Olaf har skrevet sin afhandling, kan ikke afgöres bestemt, men det er sandsynligst, at den stammer fra hans første undervisningsår, altså fra tiden omkring 1250.

D e n 4. g r a m m a t i s k e a f h a n d l i n g findes i Worm. som en umiddelbar fortsættelse af den 3. og uden overskrift. Æmnet er også det samme. En lang række talefigurer fremføres

---

[1]) Starkaðr (!), Brage, Auðun, Egill (6 g.), Glúmr (2 g.), Eyvindr (2 g.), Kormákr, Holmgöngu-Berse (»Björn« ved en sammenblanding), Þorleifr, Hárekr í Þjóttu, Eilífr Guðr., Hallfreðr (2 g.), Þórðr Kolb., Sigvatr (4 g.), Þormóðr, Arnórr (4 g.), Þjóðólfr (3 el. 4 g.), Sneglu-Halle, Markús (2 g.), Skraut-Oddr (2 g.), Haldórr skvaldre, Guðbrandr í Svölu(m), Guðlaugr, Hallar Steinn, Ormr Steinþórsson, Leiðólfr, Sveinn (2 g.), Einarr Skúlason (3 g.), Nikulás, Máne, Kolbeinn, Snorre (en halv snes gange), Óláfr Leggsson og endelig Óláfr selv — altså skjalde fra alle tider, og både norske og islandske.

[2]) At Olaf har kendt Snorres Edda fremgår af, at han i k. 16 hentyder til k. 1 af Skáldskaparmál og anfører herfra et halvvers af Eyvindr.

her og forklares på samme måde og efter samme mønster; til Olafs afhdl. hentydes der flere gange. Forfatteren anfører vers af nogle ældre skjalde[1]), men hovedmassen af de anførte vers (henved 50) er anonym; B. M. Ólsen mener, at de er af forfatteren selv, hvilket dog vistnok er meget tvivlsomt, især på grund af det sprog, som de fleste af dem fremviser. Nogle af dem er dog samtidige med ham. Forf.s kilder er helt igennem afsnittet de figuris grammaticis i Alexander de Villa Dei's Doktrinale, men han tilföjer ikke så lidt af sig selv i bemærkningerne til de enkelte vers; han viser sig deri som en snakkesalig gejstlig med hang til udlægninger og forklaringer, hvilket stemmer med de lærde helgensagabearbejdelser ved 1300 og derefter. Men forf. er ingen helt uvidende mand; han kender endel til skjaldepoesi, var måske selv en skjald, men han viser forkærlighed for gejstlige digte, ligesom han i det hele langt mere tager sigte på selve skjaldedigtningen end Olaf selv. Hvem forf. var, vides ikke. *Svb. Egilsson* og flere har antaget, at han har skrevet omkr. 1350 eller efter 1340—42 (B. M. Ólsen), dette fordi der i et par vers skulde være sigtet til islandske forhold, uro og ufred, ved den tid. Men opfattelsen heraf er langt fra sikker. I en gejstlig mund kunde de udtryk passe på et hvilket som helst tidspunkt. Mere har det at sige, at der hentydes til Skalholt kirkes brand 1309, samt at et af versene nævner eller antyder Magnus lagaböter, Erik og »hans broder« ɔ: Hakon (konge 1299—1319). Udtrykkene synes at tyde på, at verset er digtet i Hakons tid, og afhdl. er ikke yngre end fra den anden tier af det 14. årh. Det er nu rimeligvis netop denne forfatter[2]), der har samlet alle 4 afhandlinger og skrevet prologen; mulig er han også den, som udvidede fortalen til Snorres Edda og var mand for »epilogen«; der er her den samme sprogtone, brug af latinske endelser osv.

Hvad andre grammatiske ting angår, er der ikke synderlig meget at nævne. AM 748 (Sn. E. II, 397; Den 3. og 4. grt.

---

1) Brage, Þorleifr, Þorleifr skúma, Eiríkr viðsjá, Arnórr, Eilífr kúlnasveinn, Einarr Skúlason, Snorre (3 g.), Óláfr, samt en Nikulásdrápa.

2) Når B. M. Ólsen i tilslutning til Svb. Egilsson antager som sandsynligt, at forf. er Bergr Sokkason, kan dette meget vel stemme med den antagelse, at afhdl. er skreven 1310—20, da Bergr nævnes som prior allerede 1322. Men man må i dette tilfælde som ellers helst se bort fra at udpege en bestemt forfatter, da grundlaget derfor er så usikkert, som det i virkeligheden er.

afhdl. s. 159) begynder nu med slutningen af en afhandling, der synes at have været af en lignende art som den sidste del af Olafs afhandling, men mere islandsk-national, idet den synes at have indeholdt en liste over islandske tekniske udtryk (*garðr, snyrða, skarbrot* er de tilbageblevne), oplyste ved skjaldeeksempler (af Guðbrandr í Svölu, Einarr, Óláfr Leggsson), ældre end fra det 13. årh.s sidste halvdel har den ikke været. Det er skade, at der ikke haves mere af den.

I samme hdskr. — ligeledes i AM 757 — findes efter de grammatiske afhandlinger et stykke, *Müllenhoff* har kaldt »den lille skalda« (Sn. E. II, 428—31. 511—14). Det er en sammenfattende fortegnelse over skjaldeomskrivninger uden systematisk orden; hertil knyttes navne på genstande m. m. vedrørende Fenrisulven. Alt dette viser samlerens interesse for gamle ord, der yderligere fremtræder i opregningen af navne, vedrørende Hel, og især i den mærkelige lille samling af gamle og forældede ord med angivelse af deres betydning, over linjen, hvormed 748 slutter (udg. s. 494). Her gælder det rent personlige interesser, der i øvrigt også viser sig i samlingen af þulur, både den ældre og den yngre række, samt de i slutningen af Skáldskaparmál optegnede enkeltord (k. 66 osv.). Overhovedet var de filologisk-antikvariske interesser på Island meget stærke i det 13. årh. Hertil slutter sig den omarbejdelse af det sidste afsnit af Skáldsk., hvoraf der findes brudstykker i Worm. og Laufásedda (udg. s. 495—500. 628—34) fra begyndelsen af det 14. årh. [1]).

Af leksikalske ting er, foruden det anførte, de latinsk-islandske gloser at nævne, der findes i AM 249 l fol., udg. i Småstykker 78—99, og i 1812, 4°, gml. kgl. saml. (oprindelig sammenhørende), udg. i Zeitschr. f. deut. Philol. IX (1878) og i Äldsta delen osv. s. 41—44. Gloserne er skrevne omkr. 1200 af samme mand. De har betydelig interesse i sproglig henseende; det er tillige morsomt at se nogle af de islandske oversættelser som patera *blips(c)ǫl* ɔ: *bliðskál;* jfr. Snorres Háttat. 87. Der findes her ordbetydninger, der ellers er ukendte, som *úfr* (bubo) osv. Der findes egenlig ingen logisk ordning eller rækkefølge af gloserne, undtagen for så vidt som nærbeslægtede ord gærne stilles sammen; undertiden synes lighed i ordenes ydre form at have

[1]) Som kuriosum mindes om det latinske vers i drotkvædet versemål, der findes i AM 732 b, udg. i Småstykker og Skjaldedigtn. II, 496.

været bestemmende. Sådanne glose-samlinger var sikkert rent private og bestemte til eget brug.

Endelig er der et lille brudstykke, et blad fra 14. årh. (AM 921, 4°; aftrykt i Den 3. og 4. grt. afh. s. 156—58), af en latinsk grammatik med oversættelse af de enkelte former. Det bevarede går fra »*amabit hann skal elska*« gennem imperativ, optativ til 3. person i »præterito plusquamperfecto *á liðnum tíma ok framarr en fullloknum*«. Denne lille rest giver et morsomt indblik i indretningen af de oldislandske grammatiker, naturligvis efter fremmede mønstre; jfr. udgiverens bemærkninger.

---

5. AFSNIT.

Andre videnskaber. Lærd litteratur.

§ 1.

Teologi.

Det følger af sig selv, at det udelukkende var de gejstlige, der beskæftigede sig med teologi og den lærde litteratur overhovedet. Sysselsættelsen hermed foregik, som foran omtalt, både ved selve skolerne, hos de præster, som havde ævner og lærdom nok dertil, samt endelig og ikke mindst i klostrene, efter at disse var stiftede. I det foregående er der behandlet en del af litteraturen, der i og for sig kunde behandles som teologi, nemlig helgensagaerne. For disses vedkommende var der kun tale om en mer eller mindre direkte overførelse fra latin eller også en lærd, men temmelig uselvstændig kompilation fra flere, men altid latinske, kilder. Det samme vil man også finde, hvor der er tale om teologi i snævrere forstand, teologiske lærebøger eller lign. Det er alt sammen mer eller mindre nöjagtige oversættelser af latinske originaler; der mærkes intet til nogen selvstændig opfattelse, ingen lyst til at göre egne meninger gældende, kort sagt, ingen selvstændig grublen over problemer, ingen teoretisk spekulation. Det hedder om Gotlænderen Gísle Finnason (se foran), at når han prædikede, lod han en bog ligge foran sig, hvoraf han læste op for menigheden; dette gjorde han, siges der, fordi han var ung, og for at folk skulde se,

at han hæntede sine lærdomme fra hellige bøger, men ikke blot fra sit eget »brystvid«. Om dette nu var den virkelige grund eller ikke, får stå hen, men de anførte ord kunde gælde som en karakteristik af den islandske lærde teologi i det hele. Det er som om man havde været bange for at tænke selv over tingene, og dette gælder Islænderne den dag i dag.

Af egenlige teologiske lærebøger findes ikke mange. Der er egenlig kun tale om den i middelalderen berömte encyklopædiske Elucidarius (eller -um). Dette værk, der i dialogisk form indeholder en fremstilling af verdens tilblivelse, skabelsen, syndefaldet osv. med en skolastisk begrundelse og forklaring, er forfattet af Honorius Augustodunensis (fra Autun), der levede i det 12. årh.s første halvdel. Dets titel er: Elucidarius (-um) summam totius christianæ theologiæ complectens. Meget tidlig, endnu i det 12. årh., er dette værk nåt til Island, hvor det oversattes. Det kendes fra to — mangelfulde — håndskrifter, nemlig AM 674 A, 4°, fra den første fjærdedel af det 13. årh., udg. fotolitografisk 1869, og Hauksbók, AM 675, 4°, udg. i Annaler f. nord. Oldkh. 1858 samt Hauksbók s. 470—99, jfr. 170—72 (et lille stykke deraf; jfr. Indledn. s. CXIII—VI). Oversættelsen er i det hele ordret og nærmest originalen i det gamle hdskr., der i det hele er temmelig fejlfrit, medens afskriften i Hauksbók vrimler af de værste og mest meningsløse fejl, uagtet den også viser tilbage til en gammel original. Af alt det yngre i Elucidarierne optagne stof har det islandske intet.

Af didaktisk-moralsk indhold er ***Viðræða æðru ok hugrekki, sálar ok likama,*** der også findes i Hauksbók (s. 303—30; også trykt i Heil. m. sögur I, 446—73) samt i AM 696, 4°. Det er egenlig en sammenstykning af to afhandlinger; den første er det 26. kapitel af Philip Gautiers Moralium dogma, forfattet i slutningen af det 12. årh.; oversættelsen er en del ændret og udvidet, mulig efter en udvidet original (jfr. Hauksb., indledn. CXXV; stykket genfindes for sig i Delagard. 4—7 i Upsala bibl.). Det andet afsnit er en omtrent ordret oversættelse af Soliloquium de arrha animæ af kanniken Hugo de Sancto Victore, forfattet i den første halvdel af det 12. årh.. Den oprindelige oversætter var mulig en Nordmand (Hauksb., Indl. CXXVI).

Af didaktisk art er den oversættelse af Prosper af Akvitaniens epigrammata, med enkeltheder fra sammes sententiæ, der findes i AM 677 (og 685 c), udg. i Leifar fornra kristinna fræða (1878).

Pave Gregor d. stores dialoger — Dialogorum libri IV de vita et miraculis patrum Italicorum et de æternitate animarum — findes i oversættelse, der dog er mangelfuld, i AM 239, fol. (begynd.), og 677, 4° (fra o. 1200); jfr. 655, XV, 921; i 677 begynder teksten i 1. bog k. 10 og ender i 4. bog, med lakuner; udg. i Heil. m. sög. 179—255, Leifar 87—150 (her er bladene trykte i uorden), jfr. *Morgenstern:* Arnam. fragm. VII. Disse samtaler føres mellem Gregor og hans degn Petrus og handler om mænd, der har gjort sig berömte ved jærtegn og lign., deriblandt er Benedikt af Nursias lævned; men der er indflettet forskellige betragtninger, så at det hele får en didaktisk karakter. Oversættelsen, der hidrører fra 12. årh., er fortrinlig og kærnefuld.

Den oversættelse af Alcuins De virtutibus et vitiis, der findes i AM 685 d, 4°, er en noget moderniseret og islandiseret afskrift af den norske i den norske homiliebog. — I AM 624, 4°, findes noget af begyndelsen af Bernhard af Clairvaux' Meditationes piissimæ, trykt i Leifar s. 188—98, i AM 671 et uddrag af sammes 7. brev. — I 655, 4°, er et brudstykke af Isidors afhandling De conflictu vitiorum et virtutum, Leifar s. 180—82; den hidrører rimeligvis fra dette tidsrum. Det samme gælder flere mindre stykker af forskelligt indhold (bibelsk, troslære, kirkehistorie m. m., de 10 bud med forklaring, sakramenterne med forklaring m. m.), hvoraf en stor del er utrykt; se f. ex. AM 133, 4°, 310, 4° (de 10 bud, trykt i 44 Prøver s. 437 og i udg. af 310), 624, 626 (Leifar 159—61)osv. I AM 385, 4°, findes to blade, som det synes med kirkeretslige betragtninger. I forskellige hdskrr. findes også de små stykker om de 4 (5) storting ɔ: økumeniske koncilier (44 Prøver), hvortil stykket om ***kennimannsskapr*** (om biskopper, paver, paverækken) slutter sig. Endel hørende til breviarier, messeforklaring m. m. findes også, hvoraf dog endel måske er yngre; jfr. hdskrr. som 655 (Leifar 168—72), 672, 4° [1]).

Endelig kan her indskydes den såkaldte ***Niðrstigningarsaga,*** hvilket er en fri oversættelse af 2. del af Nikodemus' evangelium; den findes i AM 645, 4°, og fl. st.. og udg. i Heil. m. sög. II. Der synes at ligge den samme originale oversættelse til grund for alle brudstykkerne, hvori den findes.

---

1) Endel heraf findes trykt i Alfr. ísl. I (1908) som stykkerne om Stórþing, Mose bud, og Alfr. III, Kennimannsskapr m. m.

Homilier, legender. Så godt som alt, hvad der kan nævnes, er oversættelser fra latin; kun undtagelsesvis kan der være tale om noget originalt norsk eller islandsk som f. ex. i den tale (prædiken), der symbolsk fortolker kirkens enkelte dele, idet der gås ud fra de gamle stavkirker (Isl. hom. s. 98—103, No. hom. 131—36). Enkelte mindre stykker hist og her kan også hidrøre fra oversætterne eller præsterne, som nyttede oversættelserne. K. Vratný har i sin nedenfor anførte afhdl. søgt at hævde, at der er mere originalt i homilierne end hidtil antaget. Dette er dog ret tvivlsomt; fordi man ikke nu mere kan påvise latinske originaler, kan man ikke deraf slutte, at sådanne ikke har eksisteret. Et vidnesbyrd om sådanne er dog vistnok de latinske overskrifter, der i de allerfleste tilfælde findes foran talerne. Det er ikke let at tænke sig disse stillede over en oprindelig islandsk prædiken. Af sprogets art kan intet udledes m. h. t. hvorvidt der ikke er tale om en oversættelse. Flere af de i islandske hdskrr. optegnede homilier er uden tvivl oprindelig norske. Disse prædikener eller »hellige tydninger«, som de kaldes i den 1. grt. afhandling, er noget af det første, der blev nedskrevet på Island. Det er da også så, at de ældste isl. hdskrr. (oftest brudstykker på 1 eller 2 blade osv.) har et religiøst indhold; deres betydning er derfor overvejende sproglig. Disse homilier oplæstes i kirkerne på de dertil bestemte dage. De er i reglen fortrinlig oversatte; sproget er kraftigt og der er lagt an på tydelighed, idet der ofte bruges ord og billeder fra tilhørernes eget forstands-område. Det vilde føre for vidt at komme ind på hver enkelt af disse homilier. De findes særlig i hdskrr. som AM 237 a, 238, 241 fol., 624, 642 a, 655, 671, 672, 677, 686 a-c, 696, 732 b, 764, 4°, hvoraf dog nogle måske tilhører det 14. årh. Det meste heraf findes trykt dels i Frumpartar (655), dels i Leifar, her Gregors homilier (s. 19—86, efter 677), der begynder i In evangelia II, 26, osv. Vigtigst af alle er dog den Islandske homiliebog i Stockholms bibl. mbr. 15, 4°, udg. af *Th. Wisén,* Lund 1872 [1]). Den er et af de vigtigste oldislandske sprogmindesmærker fra tiden omkr. 1200 og den righoldigste prædikensamling. Den er mangelfuld i begyndelsen. Noget bestemt, f. ex. perikopisk ordning af stoffet synes mærkeligt nok i det hele ikke at være tilsigtet; det er en tilfældig samling, på

[1]) Jfr. *L. Larsson:* Studier över den Sth. homilieboken I—II, Lund 1887, og de dertil knyttede polemiske afhandlinger af Wisén og Larsson. Neckels afhdl. i Beiträge XXXVIII, K. Vrátný Arkiv XXXII—III og XXIX, 174 f.

sine steder, som det synes temmelig skødesløst udarbejdet, idet stykker er udeladt, som senere atter indføres med henvisningstegn. Navnlig mod slutningen er indholdet broget, her findes f. ex. (s. 175—77, 201—7) et uddrag og afskrift af protomartyren Stefans saga (k. 6 fin., 7, 9—11, 13; jfr. Heil. m. sög. II, 297—302, 306—9). Af indholdet findes endel andre steder, både i Norsk homiliebog og Leifar[1]. Heraf fortjæner måske særlig at fremhæves Nativitas Joannis baptistæ (der grunder sig på sagaen om ham, Post.), Oratio domini (s. 33—35), en forklaring af fadervor (jfr. den interlineare oversættelse af trosbekendelsen s. 148—50), stykket om Imbrudagar (s. 35—37), der genfindes i Hauksb. (s. 172 ff.), Kirkjudagsmál (s. 98 ff.), om de enkelte gudstjænester (s. 109—11, jfr. 121—27) osv. Sammenligningen af håndskrifterne viser, at talerne så at sige er ens allevegne; præsterne har her ikke haft mod til at foretage de sædvanlige bearbejdelser og ændringer; kun nogle få gange findes enkelte (mindre) stykker udeladte, snarest af rent praktiske hensyn. De hidrører fra forskellige tider fra det 12. årh. af. S. 212 findes der en hentydning til den overhåndtagende »kødelige lyst« på Island, der sammenstilles med drikfældigheden i Norge. Her peges der vistnok på historiske forhold i slutningen af det 12. årh. Ellers er sådanne selvstændige tilföjelser eller antydninger ret sjældne og ofte vanskelige at påvise.

Hertil slutter sig en hel del legender, hvoriblandt den om Fides, Spes og Caritas (Heil. m. sög. I, 369—76) af moralsk-opbyggeligt indhold efter en latinsk original i Speculum hist., samt de 3 forskellige Crucis legendæ (Heil. m. s. I, 298—311), hvoraf den første handler om ***Hvaðan kominn er kross drottins*** (i Hauksb.; jfr. Leg. aurea LXVIII) eller Sets rejse til Paradis[2], den anden om korsets opdagelse ved dronning Helena (i AM 233, 238, fol.) efter en original i Acta SS., og den 3. om Flagellatio crucis (AM 235, fol. osv.), hvis original findes hos Surius. Hertil eller til homilierne kunde regnes det i flere hdskrr. bevarede stykke om regnbuen og skibet og deres symbolske betydning, trykt flere steder.

Endelig er der en mængde jærtegn, der må henføres hertil. Først og fremmest jomfru Marias jærtegn, der er udgivne efter en mængde hdskrr. i Máríusaga I—II (heri det bekendte stykke

1) Jfr. listen i L. Larssons Studier s. 56—57.

2) Jfr. Indledn. til Hb. og Meyer: Die gesch. d. kreuzholzes i Abhdl. d. kgl. bayer. Akad. d. Wiss. 1881.

om Theofilus, særlig udg. af Dasent 1845). Dernæst er der Olaf d. helliges jærtegn, der findes i de forskellige bearbejdelser af hans saga og som oprindelig er norske. Af störst betydning er de indenlandske helgeners jærtegn, f. ex. biskop Jons og Gudmunds, der meddeles i sagaerne om dem [1]. Fremfor alle er det dog biskop Torlak, der skinner klarest og blev videst berömt. Hvad ham angår, lod hans søstersön, Páll Jónsson biskop 1195—1211, samle hans jærtegn til et hele, en bog, som han lod oplæse på altinget 1199 [2]) da Torlaks messedag blev vedtaget; herom og om Torlaks hellighed kan henvises til Biskupasögur I, 113 ff., 133 ff., 302 ff. Til sagaen om ham er en mængde jærtegn knyttede, særlig i AM 382, 4°, samt i en særskilt samling i 645, 4° (fra o. 1200), der vistnok er identisk med Pálls; her begynder jærtegnene med k. 44 i Torlakssaga (Bisk. I, 315); hdskr. er udg. af *L. Larsson* 1885; jfr. Bisk. I, 333—56. En oversigt over jærtegnenes tidsfølge og hdskrr.s indbyrdes forhold gives Bisk. I, 331 anm., hvortil der henvises. I det hele skal der være henved 90 jærtegn, der stammer fra årene 1197—1200, heraf 46 i 645. Når man læser disse jærtegn, forekommer de hverken bedre eller værre end andre helgeners; men de er overhovedet meget almueagtige og ofte ligefrem latterlige; en nærmere redegörelse er her overflødig. De er heldigvis ikke det eneste vidnesbyrd om tidsånden ved år 1200; ikke desto mindre må de tages i betragtning, når denne alsidigt skal bedömmes.

Endelig er der endel latinske læsestykker og officia, vedrørende biskop Torlak (jfr. Ártíðaskrár 146—54), samt andre; jfr. K. Kålunds AMske katalog.

§ 2.

Geografi.

At Nordboerne fra gammel tid af overhovedet havde rigtige forestillinger om Norden og de nærmeste egne, syd og øst for Østersøen, er sikkert. Et sådant kendskab spores allerede i eddadigte, og det fremtræder overalt i islandske sagaer. Landenes ind-

[1]) Biskop Gudmunds jærtegn findes i AM 204, 657, samt 122 B, fol. (Sturl); i 204 og 122 B er de enslydende. De er tilföjede i tilslutning til sagaen om Gudmund, der findes optagen på forskellige steder, se ovf. 764.

[2]) Bisk. I, 120. 372.

byrdes beliggenhed og retningerne kendes nöjagtig og angives rigtig efter Nordmændenes måde at betragte sagen på; for Nordmænd og Islændere var det Norges beliggenhed og de dertil knyttede udtryk, der blev afgörende for sprogbrugen; således udtryk som *landnorðr* (nordøst), *útnorðr* (nordvest), *landsuðr* (sydøst), *útsuðr* (sydvest), hvoraf i det mindste de to første forudsætter Norges kystböjning mod øst nord for Stadtlandet. For Nordmænd fra vestkysten og Islændere var det naturligt at sige »øst på til Viken«, men da denne vej også var den, man tog, når man sejlede til Danmark, nærmest Øresund, hvor det berömte købstævne holdtes og ad hvilket sejlasen til Østersøen almindelig foregik, blev det også et almindeligt, og ret naturligt, udtryk at sige »øst på til Danmark, til Østersøen« osv.; dog sagde man også »syd på« i dette tilfælde. Efter disse udtryk rettede sig så andre, f. ex. om Danmarks og dets enkelte deles beliggenhed og indbyrdes retningsforhold. Opfattelsen er i det hele rigtig, undtagen i nogle sene sagaer (fornaldarsagaer, jfr. ovf. 792).

Ved rejser udvidedes Nordmænds og senere Islænderes geografiske kundskaber, først og fremmest ved opdagelsen af vejen til de vestlige øer og lande ved 800; der åbnedes for dem en ny verden. Senere i det 9. årh. fandtes søvejen nordpå forbi Norges nordspids til det hvide hav (Gandvík) af Hålogalændingen Óttarr, hvis rejsebeskrivelse findes i Alfred d. stores oversættelse af Orosius. Her findes også en beskrivelse af Ulfstens rejse gennem Danmark til Hedeby. I denne forbindelse kunde man minde om *Adam* af Bremens beskrivelse af de nordiske lande i hans 4. bog, som hviler på nordiske beretninger. Ved længere rejser mod vest og syd, til Frankrigs kyster, til Spaniens strande, ja helt ind i Middelhavet, udvidedes atter Nordboernes geografiske kundskaber. I Miklagård fik de dernæst efterretninger om Garderige, det velkendte land i Østerleden; det var som de på den måde havde gjort en rundrejse. Alt dette måtte bevirke, at de fik en tilnærmelsesvis rigtig forestilling om Evropas kystlande, samt Afrikas nordkyst. På den anden side bevirkede unge Islænderes ophold i udlandet for deres studiers skyld et kendskab til landenes indre beskaffenhed; men navnlig var dog pilgrimsrejserne i så henseende af den störste vigtighed; disse foregik ad to hovedveje, den østre og den vestre [1]). Navnene på en mængde islandske pilgrimme, både mænd

[1]) Jfr. Njála s. 907 og Hauksb. 502, Alfræði I, 44—5.

og kvinder, kendes fra sagaer og fra udenlandske kilder som Reichenaulisten. Endelig kunde man i Norden skaffe sig geografiske oplysninger ad rent litterær vej.

Angående værker om alt dette kan særlig henvises til *N. M. Petersen:* Haandbog i den gamle nordiske geografi I, 1834, Regesta geographica i Scripta hist. Islandorum XII.

I de islandske sagaværker findes enkelte geografiske beskrivelser — foruden alle enkeltbemærkninger og indirekte angivelser, der ikke her skal opregnes —. Således giver Snorre i 1. k. af Ynglingas. (jfr. kap. 2 i prologen til hans Edda) en almindelig jordbeskrivelse, delingen af jorden i 3 ***hálfur*** eller ***heimsprið̄jungar,*** Asien, Evropa, Afrika eller ***Austr-, Norðr-, Suðrhálfa;*** det sidste også kaldt ***Bláland et mikla,*** »det store Neger-land«. En beskrivelse af Norge findes i Olafssaga af Odd munk k. 22 (AM 310), af Finmarken og landene øst for den i Egilss. k. 14 (jfr. Hkr. Ól. helg. k. 137), af Sverrig (dog ikke ganske rigtig) hos Snorre, Hkr. Ól. helg. k. 77 med angivelse af bispedömmer. I Knytlinga findes et mærkeligt kapitel om Danmark og dets inddeling, bispedömmer og kirkeantal (jfr. foran 777). I Erik d. rødes saga omtales de nyopdagede lande i vest (Grönland, Vinland)[1]. Hvad Island selv angår, kan man gærne betragte Landnáma som etslags sammenhængende geografisk oversigt[2].

Af særlige skrifter er der ikke mange. Der haves et ***Fylkjatal,*** en liste over Norges fylker, der f. ex. fandtes i Hauksb. (se udg. s. 502—3, jfr. CXXXV) og findes i AM 415, 4°[3]; dens oprindelse er uvis. Hertil slutter sig en lille fortegnelse over Bergens f é h i r z l a (også i Hauksb. 502, jfr. CXXXIV), jfr. den norske konges féhirzla i AM 157 b, 4°, samt over b i s p e s æ d e r i Norge (sst. s. 501 —2), England og Skotland. Der findes et stykke om norske øer[4], om Norge og Sverrig[5]. Hvad I s l a n d angår, haves der et udførligt ***Fjarðatal,*** en liste over landets fjorde, udgiven af ***Kr. Kålund*** i Isl. beskr. II, 359—72 efter AM 415, 4°[6]; i udvidet form og med angivelse af kirker findes den også, udg. sst. s. 380—95. Den begynder med Østlandet og følger landet mod syd, og så rundt. I

---

1) Jfr. Meddelelser om Grönland XX.

2) Jfr. K. Kålund: Hist.-topogr. beskrivelse af Island. *O. Schumann:* Islands Siedelungsgebiete, Leipzig 1900.

3) Jfr. *G. Storm:* Norsk hist. tidskr. 1877 og ovf. s. 380.

4) Alfræði III, 6.

5) Sst. 6—7.

6) Sst. 4—5.

forbindelse hermed kunde de såkaldte »tylvter« omkring Island også nævnes, der findes i mange hdskrr., udg. sst. 373—75, samt kursforskrifterne angående Island og Grönland. Endelig findes lister over fjordene i Grönland og tilhørende kirker [1]). Endel geografisk stof gemmes i navneremserne i Sn. E. og forskellige remsevers, tillagte Einarr Skúlason.

Af fremmed oprindelse, hæntet fra Isidor, Honorius og fl., er de kapitler, der findes som 1—4, 7—8, 18 i Heimslýsing ok Helgifrœði i Hauksb. Her handles der om verden, dens inddeling og folkeslag, med indblanding af meget fabelagtigt og æventyrligt (folk med hundehoveder, enöjede folk osv. — i den bekendte maner); her gives også en liste over byer med helgenlævninger. Dette står på grænsen til teologien. Jfr. Alfræði I, 3—12, 23—26, 37—8 (Vötn ok tjarnir), 44 (Stórár) og Sögubrot I i Fms. XI, k. 9 ff. Af hdskrr. kan særlig nævnes AM 194, 8°, jfr. Indledn. til Hauksb. CXVI—VII. I AM 415 findes en kort angivelse af Grækenlands inddeling efter Isidor [2]). Endelig findes i 1812 i gml. kgl. saml. etslags kresformet verdenskort, d. v. s. landes og folks navne i deres indbyrdes beliggenhed, og en tegning af Jerusalem i Hauksb. og AM 736 I, jfr. *Werlauff:* Symbolæ, hvor også en beskrivelse af byen findes.

Af forfatternavne haves kun ét, nemlig Nikulás Bergsson. I AM 194, 8° findes en almindelig jordbeskrivelse samt en angivelse af to pilegrimsrejseruter med anførelse af de forskellige byer, man kommer til, og deres mærkværdigheder (helgenlævninger og lign.) [3]). Ved slutningen hedder det, at »denne vejviser ***leiðarvísir,*** og byers beliggenhed, ***borgaskipan,*** og al denne visdom, ***fróðleikr,*** er skreven efter abbed Níkolás' forsagn (diktat)«. Denne Nikolas er uden tvivl den samme, som forfattede en Jonsdrape (se foran s. 113) og hvis mange gode egenskaber så stærkt fremhæves. Hvad der hidrører fra Nikolás er sikkert kun afsnittet fra s. 12 i Alfræði (*Svá er sagt* osv.). Jfr. AM 736, II. Beskrivelsen er i det hele velordnet og ligefrem og i det hele fuldkommen rigtig [4]). De fremmede byers navne læmpes ofte ved folkeetymologiske forsøg på at få mening deri, som når Vercelli göres til

---

1) Jfr. Meddelelser om Grönland XX.

2) Alfræði III, 54.

3) *Werlauff:* Symbolæ ad geographiam medii ævi (1821), Alfræði I.

4) Jfr. Kålunds bemærkninger sst. s. XXII—IV og hans udmærkede afhdl. i Aarbøger 1913.

Friðsæla, Venedig til *Feneyjar,* eller de søges oversatte som Aquapendente = *Hangandaborg,* eller blot islandiseres i udtalen som Antiochia = *Anþekja.*

Den berömte lovsigemand G i s s u r H a l l s s o n (d. 1206) siges at have været den bedste klærk på Island, der ofte rejste udenlands og nød i Rom den störste anseelse på grund af sin dannelse og dygtighed. Han fik udstrakt kendskab til de sydlige lande og siges derom at have gjort en bog, kaldt F l o s p e r e g r i n a t i o n i s (Sturl. I, 247); desværre er denne bog gået til grunde, og dens indhold kan ikke angives nærmere.

---

§ 3.

Lægevidenskab.

Om nogen virkelig lægevidenskabelig litteratur, mindst af alt nogen selvstændig, kan der overhovedet ikke være tale. Hos Nordboerne var der oprindelig ligesom hos andre oldtidsfolk kun om kure ved overnaturlige midler at göre [1]). Der anvendtes r u n e r, g a l d r e, samt visse u r t e r, man tillagde lægekraft eller i hvert fald en stærk virkning på legeme og sjæl. Sådanne lægemidler kaldtes *lyf* (hvoraf vb. *lyfja),* jfr. *ellilyf ása* om Iduns æbler i Haustlöng. Stærkt virkende middel af forskellige bestanddele omtales i Guðrkv. II, 21—23, og her i forbindelse med runetegn. I Háv. 137 hentydes der til forskellige lægemidler — jord, ild, eg, aks —, samt runer. I Háv. 147 omtales udtrykkelig tryllesange som nødvendige for dem, der vil virke som læger. Med stærke tryllesange forløste Oddrun sin veninde Borgny (Oddr. grátr). Dog synes runerne at have været det almindeligste middel. I runeafsnittet i Sigdr. omtales »bjærgeruner«, der skal anvendes under påkaldelsen af diserne ved mødres forløsning; fremdeles nævnes »grenruner« som nødvendige for lægen. I Egilss. (k. 72) findes en mærkelig fortælling om en ung pige, hvis kærlighed en bondesön vilde vinde ved hjælp af runer; men han kom galt af sted, da han åbenbart ikke forstod sig godt nok på runerne; de,

[1]) Jfr. *mit* skrift, Lægekunsten i den nord. oldtid 1912 og *Fr. Gröns* afhdl. i Janus XII.

han ristede, bevirkede sygdom og dvaletilstand, indtil Egill kom og hjalp med runer, der helbredede hende. Til de overnaturlige midler hører Gullþórissagas »lægehansker« (k. 3—4). Ved siden af alt dette har der dog allerede tidlig en mere fornuftmæssig opfattelse og behandling gjort sig gældende, især hvad sår og ydre beskadigelser angik. Dette fremgår bl. a. af fortællingen om Stiklestadslaget[1], hvor en kvindelig læge omtales; hun lod de sårede spise løggrød, for at kunne lugte, om sårene var hulsår eller ikke, og hun rensede sårene med vaskning og forbandt dem. Ved denne lejlighed omtales også en tang[2] *(spennitöng)*, for at trække benstumper ud. Så vidt var man altså dog kommen. I øvrigt omtales fremgangsmåden ved helbredelserne ingen steder. Men man kender navnene på mange fremragende og heldige læger, mænd såvelsom kvinder, og lægeslægter. I Lyrskovslaget var der to islandske mænd, som opfordredes af kong Magnus til at »binde sårene«, fordi de var så blødhændede; jfr. udtrykket ***læknishendr*** (Sigrdr. og Hkr. Ól. helg. k. 189). Disse to blev de bedste læger, og fra dem nedstammede der mange læger; den ene blev stamfaderen til den bekendte Selárdalsslægt (Seldölerne); til den hørte Hrafn Sveinbjörnsson, der i sagaen om ham omtales som en udmærket og heldig læge; der nævnes forskellige kure, åreladning, brænding, operation af sten m. m.[3]. Oprindelig var det vel fortrinsvis kvinder, der var læger; jfr. at hos guderne er det Eir, der var »den bedste læge«. Lægehjælp lönnedes undertiden godt[4].

I håndskrifter findes der flere steder optegnet »husråd« og »lægeråd«, hvoraf endel måske kan henføres til dette tidsrum, men nogen litterær betydning har de næppe. Derimod findes der i AM

---

1) Ól. helg. f. ex. Hkr. k. 234; jfr. Fóstbr. slutn.

2) Også omtalt i Eyrb. 88, Sturl. I, 141.

3) Af folk, der nævnes som læger *(læknir)*, kan følgende nævnes: Þorvarðr læknir Vápnf. Austf. 58. 59. 64. 68 (benbrud), *Álfgerðr læknir* Dropl. sst. 164 [jfr. 174], Berse, Tormods fader, »en god læge« Fóstbr. 32—33 [jfr. *Gríma* i Grönland, »en god læge« sst. 95], Snorre gode Eyrb. 88, Þorvarðr á Svalbarði Ljósv. 221. 222, Ljótr Laxd. 310 (måske uhist.), Hjalte Skeggjason Njála 693, Höskuldr — Þormóðr —Þorkell, alle »læger« Ldn. 144, 158 anm. 265, *Helga*, »en god læge«, Harð. 76—77, Þormóðr læknir Sturl. I, 29 (den samme som i Ldn.?), »en god læge«, sst. 61. 141 (her beskrives et slemt benbrud). 232, Brandr sst., jfr. om Dalk sst. 425 (der var uheldig). — I Fas. findes flere kure omtalte.

4) Vápnf. Austf. 69.

194, 8°, en l æ g e b o g, hvor Hippokrates og Galienus citeres (jfr. 58, 8°). Her omtales, hvad man skal nyde i hver måned. Også i 696, II, 4° findes diætetiske regler[1]. Hvorfra dette er hæntet, kan jeg ikke angive. Afsnittet sluttes med eller efterfølges af (i 194) en omtale af »naturstene« med helbredende virkning (jfr. AM 195, 8° og Hauksb. og 696, II) efter Marbod: Liber lapidum. Hovedsagelig af samme art som 194 ifg. *Kålund* er AM 655 XXX, et brudstykke på 4 blade fra den sidste halvdel af det 13. årh., udg. i 44 Pröver s. 470—75; her anføres Dioscorides og Gallienus. På grundlag af bægges indhold er den lille lægebog i AM 434 a, 12° opstået[2], uden dog at gå tilbage til netop disse to håndskrifter. Nogle artikler fra Harpestrængs lægebog findes her optagne.

Til dette tidsrum hører vistnok også den oversættelse af Henrik Harpestrængs (d. 1244) lægebog, hvoraf der findes et brudstykke i AM 696 I; dette beror på en norsk oversættelse af Harpestræng, hvoraf der findes rester i AM 673 a, 4°[3].

I Dublin har *C. Marstrander* fundet et hds. af en islandsk lægebog, men denne er endnu uudgiven.

Disse lægebøger består af korte anvisninger om, hvorledes et medikament tilberedes og nydes, hvilken virkning det har osv.; overtroiske forestillinger og trylleformularer er jævnlig stærkt indblandede og det mest fornuftstridige findes hyppig. Det er egenlig kun en samling af husråd, hvor dog enkelte ting kan være fornuftige nok. Det er disse og lignende bøger, man senere hen på Island har kaldt »kællingebøger«; det er målestokken for den anseelse, de længe har nydt. Sproget i dem bærer vidne om den fremmede oprindelse; idet der findes både særlig danske og særlig norske ord, for ikke at tale om de latinske navne på lægemidlerne eller de ting, hvoraf de er lavede.

---

§ 4.

Matematik. Tidsregning. Astronomi.

M a t e m a t i k. I den hedenske tid og langt ned i tiden talte man i hundreder à 12 × 10 (»store hundreder«), senere, dog

1) Alfræði I s. 61—77.

2) Utg. af K. Kålund i Vidensk. selsk. skr. 6 r. Hist. fil. afdel. VI. 4 (1907).

3) Se *M. Hægstad:* Eit stykke av ei austlandsk lækjebok i Vidensk. selskaps forhdl. 1913 nr. 8.

næppe för end i 12. eller 13. årh., begyndte hundreder på 10 × 10 efter fremmede forbilleder at trænge sig frem ved siden af. Helt at fortrænge de »store« hundreder har disse dog aldrig formået på Island. Man regnede efter hundreder, hvad enten der var tale om sølv (vægt), eller vadmel (alenmål); sølv blev både talt og vejet; jfr. det lille stykke herom i Småstykker (i flere hdskrr.). Enhederne var mark og øre (hvoraf der gik 8 på en mark). De romerske tal benyttedes overvejende; så godt som i alle islandske hdskrr. er det udelukkende dem, der bruges. I det 13. årh. blev man kendt med de »indiske« tal og med måden at regne på ved hjælp af disse. Af herhen hørende litteratur er der, foruden enkelte betydningsløse småting, kun den såkaldte Algorismus at omtale. Navnet er egenlig kun en fordrejelse af en arabisk matematikers navn [Muhamed ben Musa] Alkaresmi. Det var Araberne, der blev Evropas læremestre i regnekunsten. Den foran nævnte grammatiker, Alexander de Villa Dei, forfattede i det 12. årh. et latinsk digt i heksametre: Carmen de Algorismo. Dette digt blev oversat på islandsk prosa, og det er den afhandling, der findes i Hauksb. (udg. s. 417—24; jfr. Annaler 1848) og 1812, gml. kgl. saml., jfr. AM 685 og 736 III (brudst.). Angående forholdet mellem hdskrr. og originalen kan henvises til Hauksb., indl. CXXXI—II. Originalen følges temmelig nöje helt igennem, undt. i slutningen, hvor der findes en teologisk anvendelse af tallene; det er et senere tillæg, dog næppe af oversætteren. Afhandlingen handler om de enkelte taltegn, deres navne og betydning, derpå om de 4 species, endelig om kvadrerede tal og kubustal (roduddragning). Sproget er ofte, som vænteligt var, temmelig knudret og fremstillingen ikke altid klar eller let forståelig. Teksten synes at være bedst i 685. Den er endel forvansket i alle.

Tidsregning. Oprindelig deltes året i Norden efter sommer og vinter; vår og efterår var egenlig kun dele af de første, overgangstider. Man regnede efter vintre (*vetr* eller også *misseri*, plur.) og nætter; dette var en gammel germansk skik (jfr. Snorres *ríðr Nótt fyrri* og Tacitus' Nox diem ducere videtur, Germ.). En uge (*vika*) bestod oprindelig af 5 dage, *fimt*, hvorom enkelte minder findes i det norske lovsprog og digte[1]). Ugen på 7 dage med navnene på disse, der jo stammer fra de 7 planeter, er indkomne fra kristne lande. Året deltes i 12 måneder[2]) (*mánuðr* af *máni*

[1]) *Fimtarstefna* og lign.; jfr. Háv. 51. 74.

[2]) Disse findes i Sn. E. I, 510—12.

'måne') på 30 nætter med 4 øgedage eller i 52 uger. Et sådant år var imidlertid for kort. Hvis det nu ikke iagttoges, at hvert år således tabte noget, måtte der snart komme uorden i tidsregningen. Dette indtraf i virkeligheden på Island ved eller kort efter midten af det 10. årh., hvilket synes at tyde på at denne tidsregning ikke har været synderlig gammel i Norge-Island (måske indført under Hakon d. gode). Der måtte altså göres noget, for at tidsregningen blev rigtig. En forbedring blev da indført og vedtagen, idet den vise Torstein surt, som det hedder, »fandt sommerforøgelsen«; d. v. s. han foreslog at indsætte en hel uge i »hvert 7.«, efter vor sprogbrug hvert 6. år, og i »hvert 6.« (ɔ: 5.), hvis der i løbet af et sådant tidsrum indtraf to gange skudår. Beretningen herom giver Are os i k. 4 i sin Isl. bók (jfr. Isl. ann.). Fra nu af er det gået jævnt og rigtigt, indtil de gejstlige med deres teoretiske uddannelse, også hvad dette punkt angår, tog sig af ordningen og berigtigelsen af kalenderen; det var jo især vigtigt for alle messer og helligdage, for *misseristal* og *messudagahald,* som lovsigemanden var forpligtet til hvert år at forkynde fra lovbjærget [1]). Den ejendommelige tidsregning, der findes i Rímbeygla (se nedenfor), beror i alt væsenligt på den kristelige tidsregning, således som *Bilfinger* har godtgjort det i sin afhandling: Untersuchungen über die Zeitrechnung der alten Germanen. I, Das altnordische jahr (1899), men der er visse særlige ejendommeligheder, denne har fået på Island. — Til at udregne tiden og festerne havde man udfundet en regnemåde ved hjælp af fingre og fingerled, idet disse taltes efter visse bestemte regler og i tilslutning til visse latinske (eller islandske) huskevers, som f. ex. C i s i o j a n u s. Det er dette, man på Island har kaldt *fingrarím* og som har været i brug næsten indtil vore dage. Uagtet forholdet synes temmelig indviklet, besad dog mange en udmærket færdighed i at regne på denne måde. Man havde i oldtiden også på Island almindelige kalendere, måned for måned. — Hertil var naturligvis nöje knyttet en vis indsigt i solens, månens og stjærnernes gang — en indsigt, som også for søfartens skyld var nødvendig. Dette kaldtes *stjörnulist* [2]), jfr. udtrykket *stjörnubókarfræði.* Der nævnes mænd, som særlig forstod sig på stjærnernes bevægelse og at styre efter dem; f. ex. Einarr på Tværå [3]), »han gik ofte ud om natten og iagttog nöje himmel-

[1]) Grágás, Krist. l. þáttr.

[2]) Hjálmþérss. k. 14.

[3]) Ljósv. s. 165.

legemer og havde god forstand på de dele«, og hin alsidige Hrafn Sveinbjarnarson samt Gissurr jarl [1]. Særlig nævnes dog to mænd som stjærne- og talkyndige mænd, nemlig præsten Bjarne Bergþórsson med tilnavnet *hinn tölvisi* (»regnemesteren«), d. 1173, en af biskop Jons disciple [2], men det er ikke muligt nærmere at påvise hans astronomisk-kalendariske virksomhed, undtagen for så vidt som en nöjagtig udregning af »månealderen« skal skyldes ham. At han skulde have skrevet noget er ganske usikkert. Den anden er Stjörnu-Odde Helgason, der også nævnes i prologen til Rímbeygla. Om ham vides noget mere; se ovf. 186—87. 758. Han levede på Nordlandet (Tingøsyssel) uden tvivl i det 12. årh. — »han var så kalenderkyndig, at han ikke havde sin lige i samtiden på Island, og i mange andre henseender var han en vis mand«; han roses som en meget vederhæftig mand, men var, hedder det, fattig og lidet dygtig til strængt arbejde [3]. Efter ham er den såkaldte *Oddatala* opkaldt. Denne findes i et kapitel af Rímbeygla (Larssons udg. s. 30—31; også i Hauksb., 415, 8°, og særskilt i 1812) og består i bestemmelsen af solhværv i løbet af hver 6 år og tilvæksten i solens gang eller dens aftagen fra solhværv til solhværv samt af dagenes forskellige længde i årets løb. Denne beregning skal være nöjagtig nok, især når hensyn tages til, at den er foretagen uden instrumenter [4]. — Af afhandlinger haves her først og fremmest

Rímbeygla. Således hedder en afhandling, som findes i 1812 gml. kgl. saml., samt i AM 625, 727, 731, 4°, 194, 8° (afskr. af 1812), 435, 12° (beg.) og fl. Afhdl. er udg. efter 1812 under titlen Äldsta delen osv. af *L. Larsson* 1883 og i Alfræði II udg. af *N. Beckman* og *K. Kålund* [5]. I 1812 er ordningen forstyrret (ligeledes i 194), idet hvad der i udg. findes s. $1—7_7$ [6]) hører ind mellem s. 29 og 30, hvilket bedst fremgår af den indholdsfortegnelse, der findes i hdskr. selv (udg. s. 8). I andre hdskrr. findes desuden en fortale

[1]) Bisk. I, 562; Sturl. II, 303.

[2]) Jfr. Alfræði II, 93, samt prologen til Rímbeygla sst. s. 3; Bisk. I, 241; Isl. ann. 118. 323; Flat. III, 517. Jfr. *Beckman:* Rímbegla i Pippings Studier IV, 7 (afhdl. IV).

[3]) Stjörnu-Oddadraumr, beg. Jfr. *B. M. Ólsen:* Afmælisrit til dr. Kålund (1914); *Beckman:* Studier IV, 7 (afdel. III).

[4]) Alfræði II, XXIV ff.

[5]) Jfr. *Beckman:* Rímbegla i Studier IV (1913).

[6]) S. $7_8—8_6$ er stykket om Torstein surt fra Ares Isl. 6.

(prolog), der bærer alle ægthedens præg, og her findes afhandlingens navn angivet; forf., der levede i det 12. årh.[1]) ytrer, at den har fået dette navn, »ti den vil synes ved siden af god rimtælling (ɔ: velskreven bog om tidsregning) som noget bulet og sammentrykket *(beygla)* ved siden af smukt udførte smedegenstande«. Det er en beskedenhedsudtalelse, der ligner den, der findes i fortalen til Hungrvaka. Skriftets indhold er udelukkende komputistisk; det större månedtal, måneders længde, epakterne, måneløb (saltus lunæ) osv., det islandske misseristal, concurrentescyklen, påskecyklen, de 7 dages skabelsesværk, verdens aldre (efter Beda og Hieronymus; jfr. Flat. III, 475) osv., Oddes beregning, solens gang, skudår, månens gang, planeterne, dögnets deling, stjærnernes stilling — alt dette er det vigtigste af indholdet. Æmnet hænger i det hele vel sammen, undtagen for så vidt som forfatteren ikke har kunnet dy sig for at indsætte et kapitel af teologisk-skolastisk indhold (skabelsesgærningen), men for en gejstlig var der jo altid tilknytning nok. Han begynder da også med at omtale den ældste tidsregning, den, som »gud gav Moses«. Afhandlingen, der er fuld af beregninger, gjorte på Island, beror ikke på nogen enkelt fremmed original, hvad da også prologen antyder; dog er sikkert udenlandske kilder nyttede (Beda og andre). Endelig skal bemærkes, at i 625 findes en særlig prolog, hvori afhandlingen kaldes *Blanda* (ɔ: Blanding); så følger kapitelregistret m. m. hvorefter selve Rímbeygla kommer. Enten er denne fortale lavet af en afskriver isteden for den ældre og ægte, der i hans original har manglet, eller den er lånt fra en anden afhandling; dette sidste er vistnok det rigtigste. Andet og mere end den nævnte afhdl. kan ikke gå under navnet Rímbeygla. Efter afhandlingen findes i 1812 — med en yngre hånd — et mindre afsnit, kaldt Bókarbót (»Bogforøgelse«), om årets længde og inddeling, solens og månens gang, om regulares, concurrentes og epakter m. m. Rim II (i udg. i Alfræði[2]) handler også om tidsregning og kalendervæsen (»astronomisk geografi og kirkelig komputus« Beckman), tildels af samme art som den egenlige Rímbeygla, hvorfra endel er taget. Det hele sammenfattes her under navnet

[1]) *Beckman* er ikke utilböjelig til at tillægge Bjarne den og mener, at den må være noget ældre end 1187.

[2]) Svarer til 4. del i den gamle udg. Afhdl. findes i tildels de samme håndskrifter som I.

stjörnubókarfræði og kaldtes måske af samleren *Blanda* (den ovf. nævnte prolog hørte vistnok denne afhdl. til). Navnet passer i hvert fald ret godt, eftersom indholdet er noget broget og åbenbart hæntet fra forskellige hold. Desuden findes forskellige indskud hist og her. Det hele er en kompilation, næppe ældre end fra slutningen af det 13. årh., ti der forudsættes, at altinget begynder på den i Jonsbogen (fra 1281) bestemte dag. Enkelte stykker af denne afhdl. findes i forskellige hdskrr., se herom udgaven. Af forfattere anføres Beda (§ 10, om søens bevægelse og vindene), Macrobius de sphæra (rimeligvis direkte nyttet), Johannes af Havillas[1]) Architenius (ɔ: Architrenius), samt en Elpricus[2]) foruden Bjarne præst. Som *N. Beckman* har påvist, går meget i afhdl. tilbage til et par skrifter af matematikeren Joh. de Sacrobosco (første halvdel af 13. årh.), der skrev en tractatus de sphæra, samt en mindre computus. Beckman har også gjort det sandsynligt, at afhdl. er bleven til i Vidøkloster, dette på grund af den måde, hvorpå ebbe og flod omtales. I tiden 1250—99 var Runolfr Olafsson abbed i klostret, og han synes at have været en dygtig mand. I det sidste kapitel findes en *Jólaskrá;* æmnet, en profeti om det kommende års vejrlig, hører ikke sammen med det øvrige stof; den er et tillæg. Den findes mange andre steder.

Som Rím III er i Alfræði den afhdl. udgiven, der svarer til pars II i den gamle udg. og som handler om fingerrim ɔ: hvorledes man ved hjælp af fingre og fingerled kan udregne årets festdage (jfr. ovf.). Afhdl. er islandsk, dog ikke helt uden støtte i Sacroboscos Computus og vel flere skrifter, og kan (Beckman) karakteriseres som »en kommentar til latinske huskevers«; forf. har kun behøvet »at sammenstille ret almindelig kendte huskevers efter en nogenlnnde rimelig plan«. Forfs. stil er lærd og han bruger langt mere af lat. ord (og disses böjningsformer) end Rím I—II; han var i besiddelse af en ejendommelig lune.

Som tillæg hertil er i Alfræði udgivet de flere steder skrevne hukommelsesvers C i s i o j a n u s (navnet hentyder til januar og circumcisio), der ialfald i visse former indeholder de isl. helgeners navne.

Endelig findes der som »Efterslæt« trykt forskellige mindre

---

1) de alta Villa.
2) ɔ: Helpricus (el. Heiricius), der skrev en Liber de computo.

stykker af komputistisk art (med et par figurer); deriblandt et, der er tidligere trykt i 44 Prøver *um stjörnumörk.*

Endelig hører herhen de mange kalendere, hvoraf der haves brudstykker, delvis meget gamle (AM 249, fol.). Deres vigtigste betydning består i, at de tillige er obituarier, idet islandske personers dødsdage er optegnede deri. Herom kan der i det hele henvises til udgaven, Íslenzkar ártíðaskrár, ved *Jón Þorkelsson,* 1893—96 og *Beckman Alfræði II,* indledn. kap. V (s. LXIV ff.).

---

§ 5.

Naturvidenskab. Overtro. Filosofi.

Hvad der kan henføres til naturvidenskab er alt af fremmed oprindelse og af grumme ringe betydning, tilmed gennemsyret af overtro og fabler. Ganske vist havde Nordboerne et skarpt öje for naturen og dens forskellige foreteelser på jord, i hav og i luft; men nogen undersøgelse af disse og deres natur indlod man sig ikke på; man gav dem i bedste fald en forklaring, man selv udpønsede og af en mystisk-mytisk art. Kendskabet til naturen var i aller egenligste forstand kun overfladisk, og om alt, hvad der var udenfor Norden, havde man de ufuldkomneste forestillinger, tildels af den æventyrligste art, grundede på, hvad man læste hos forfattere som Isidor, Honorius og fl. Fra dem stammer middelbart eller umiddelbart hvad der i forskellige hdskrr. findes om fremmede folkeslag i fjærne egne med forskellige abnorme egenskaber, menneskeædere, enöjede folk, hundehoveder osv. osv.; jfr. k. 7 i Hauksb.s Heimslýs. og helgifr. (indledn. CXVI), Rymb. (1780) III, 10, Alfræði I s. 34 f. Der findes fremdeles stykker om mærkelige stene, hvis udseende og natur ɔ: lægekraft og betydning beskrives — også efter fremmede kilder (Marbod); sådanne findes i Hauksb., AM 194, 8° Alfr. I, 40 f., 77 f. III, 81. Hertil slutter sig på en måde den berömte Physiologus eller Bestiarius, uagtet dette skrift i egenligste forstand er teologisk-moraliserende. Det opregner mange dyr, fugle, slanger, samt rent fabelagtige uhyrer, som kort karakteriseres ved en enkelt for öjemedet særlig fremhævet egenskab, hvorfra der så drages slutninger eller sammenligninger med Kristus eller mennesket, eller deres færd opstil-

les som advarsel for dette. Dette skrift er oversat på islandsk allerede i det 12. årh. og findes i et af de ældste hdskrr., AM 673 a, 4°, med billeder af de enkelte dyr (og flere tegninger); det hele er litografisk udgivet med udførlig indledning og forklaring af *V. Dahlerup* i Aarbøger for nord. Oldkh. 1889. — I Hauksb. findes et stykke om de 4 elementer og deres forhold til det menneskelige legeme efter Beda o. fl. (se Indl. CXXIII), og i AM 435, 12° et om det menneskelige legeme [1]), blandet med overtro og religiøse betragtninger [2]).

Astrologiske afhandlinger eller stykker findes der ikke mange af. I sagaer og andre kilder mærkes tro på stjærnernes magt over og betydning for mennesket yderst sjælden; således i Jónssaga [3]) samt i Rauðólfsþáttr [4]), men dette er uden al betydning. I AM 624 findes noget i denne retning samt i 736 II, af fremmed oprindelse. Beslægtet hermed er troen på uheldige dage, dies mali, eller ved en forvanskning, *dismaladagar,* samt forskellige prognostiske tegn [5]) og fænomener (Jólaskrá og lign.), der findes i forskellige håndskrifter som Hauksb., og fl.

Hvad filosofi angår, eksisterer den overhovedet slet ikke i den gamle litteratur. Hertil kunde dog endel henføres af, hvad der foran er omtalt som hæntet fra udenlandske skrifter. Spekulative var Islænderne mindst af alt, de grublede ikke over tilværelsens gåder, de tog den, som den var. Deres livsvisdom havde Nordboerne nedlagt i korte, fyndige sætninger i vers eller rytmisk bevægede, i ordsprog og talemåder eller på sin vis i gåder. Alt dette findes i digte og sagaer — samlet vil det kaste et klart lys over Nordboernes tænkemåde og psykologiske tilstand [6]). Det kan siges, at det viser os dem som et praktisk folk med klare tanker og sund sans og i besiddelse af en god del humor. I disse korte sætninger gemmes Nordboernes etik og livsfilosofi. Den gamle mytologi viser den samme side af deres karakter, en nøgtern beregnende kløgt, uden synderlig fantasi. Det viser fremdeles

1) Jfr. Myndan mannslíkama, Alfræði I, 55—6.
2) Trykt i Alfræði III, 91 ff.; jfr. udg.s indledning s. XIII f.
3) Bisk. I, 228.
4) Fms. V, særlig 333—35.
5) Alfræði I, 84 ff.
6) Der haves en lille samling i *G. Vigfússons* Reader; jfr. *F. Jónsson:* Isl. málsháttasafn 1920.

lovene, og her er man på en måde nærmere ved Islænderne selv, men herom kan der henvises til, hvad der foran er bemærket. Der opstilledes ingen teorier, problemer drøftedes ikke. Det er udslag af denne ånd, når sagaforfatterne aldrig hengiver sig til betragtninger over tingene; det er tillige et udslag af denne ånd, når samme forfatteres stil næsten ikke kender ordet *þvíat* — et ‚fordi' indeholder altid en refleksion.

Af oversatte ting findes så godt som intet, udover hvad der i det foregående er omtalt og kunde regnes hertil; i afsnittet Heimspeki og helgifræði i Hauksb. s. 178—80 (jfr. Indl.) findes et kapitel om eftertragteligheden af jordiske ting.

6. AFSNIT.

Norsk litteratur.

I det foregående (2. afsnit § 10) er tre på latin affattede historiske skrifter af norsk oprindelse behandlede, hvoraf dog kun de to første er af större betydning. Sammenlignes den norske litteratur med den islandske, ses, at der er forskel tilstede og det i en dobbelt retning, dels hvad righoldighed, dels hvad den nationale karakter angår. Vi har for Islands vedkommende set, hvor let og hurtig den nationale ånds krav sprængte latinens fremmede lænker, så at næppe et bogstav er tilbage af de oprindelige latinske skrifter, og udfoldede en frodig og mangesidig blomst, der kunde nydes af alle. De få norske latinske skrifter findes ikke oversatte og har overhovedet ikke været udbredte eller læste i Norge. Hvad der her kendtes og læstes af skrifter angående hjemlige forhold, var de islandske sagaer. Grunden til, at der i Norge ikke opstod nogen national litteratur, kan antages at have været den, at landet netop i det århundred, da et sådant forfatterskab mulig kunde have fremblomstret, var hærget af den mest uafladelige og forbitrede indenlandske ufred[1].

[1] I den nyeste tid er der gjort forsøg på (se f. eks. *Tor. Berntsens* Fra sagn til saga 1923) at hævde tilværelsen af norske skrifter om Norges ældre historie, men begrundelsen herfor er meget svag og beror tildels på rene hypoteser og meget indviklede gisninger. En nærmere drøftelse af sagen kan ikke göres her.

At der har eksisteret historiske bygdeoverleveringer i Norge, er der ingen grund til at betvivle, men de har, efter alt at dömme, været væsensforskellige fra de islandske, og mere af sagnhistorisk end historisk art. Man synes at skimte dens væsen i forskellige sagn angående visse gamle steder (fornaldar-saga-agtige fortællinger), i de mange sagn, Saxo synes at have opbevaret og nyttet (jfr. *A. Olriks* påvisninger), samt endelig i sådanne uhistoriske sagn, der findes i et værk som Ágrip (jfr. foran s. 616). Det 12. årh.s store og mange begivenheder synes ikke at have fristet norske gejstlige til at behandle dem historisk. Theodricus kunde have gjort det, men han v i l d e ikke; grunden dertil er omtalt foran. Det blev Islænderne Erik Oddsson og abbed Karl, der løste opgaven uden de skrupler, som den norske forfatter nærede.

Magnus Erlingssons fald 1184 betegner, uagtet kampene varede ved en god stund endnu, et vendepunkt i Norges historie. Da var det Sverre, der kom i besiddelse af herredömmet og grundlagde en velbegavet og dygtig herskeræt på Norges trone. Det er sönnesönnen Hakon den gamle (1217—63), der får den allerstörste betydning for landets ro og indre udvikling, og, hvad der i denne sammenhæng er vigtigst, dets litteratur. Kong Sverre var höjt dannet og lærd og satte stor pris på litterær virksomhed, men til virksomt at støtte denne og bidrage til dens udvikling, var tidsforholdene ikke gunstige. Hans höjtbegavede og håbefulde sön, Hakon (d. 1204), levede for kort til at kunne göre noget videre. Når man har tillagt ham visse norske litteraturværker, beror dette på misforståelse. Hakon den gamle besteg tronen 1217. Allerede som ung har han interesseret sig for litteraturen, ti ved år 1226 lader det til at et fremmed digterværk (Tristramssaga) blev oversat på norsk ifølge hans foranstaltning. Dette er ejendommeligt og på sin vis ret forbavsende. Men det vides, hvor gammelklog Hakon var i sin ungdom. Han gjorde sig det til opgave at göre Norge til en virkelig stat i evropæisk forstand, og rettede da sin opmærksomhed især på åndslivet. Selvfølgelig måtte det da være ligesom i andre lande knyttet til kongen og hoffet, hvor dannelsens brændpunkt i det hele måtte søges, og hvor det alene blev at finde. Ti, mærkeligt nok, mærker man grumme lidt til den norske gejstlighed og klostrene m. h. t. litteraturen. Da der ikke syntes at være nogen mulighed til stede for en hjemlig original litteratur var det kong Hakon, der foranledigede, at fremmed litteratur blev bragt til Norge, således, at især fransk-engelske romaner og sange, samt dermed beslægtede la-

tinske skrifter oversattes på norsk. Det var den fremmede hoflitteratur, der nu også skulde blive norsk hoflitteratur[1]) Den således istandbragte litteratur er for allerstörste delen en ren underholdningslitteratur, undertiden med et moraliserende anstrøg. Selv synes kong Hakon ikke personlig at have beskæftiget sig med de herhen hørende skrifters overførelse[2]), men han har ladet Nordmænd og i Norge bosatte, nationaliserede fremmede (gejstlige) besørge den (jfr. nedenfor om Tristramss.). At han morede sig over disse skrifter, viser bl. a. den omstændighed, at han endnu som døende lod dem sig forelæse sammen med andre bøger. På grund af kildernes mangelfulde oplysninger kan man ikke nu til fulde måle og vurdere kong Hakons fortjænester af den norske litteratur, og derigennem den yngre islandske. Men den var sikkert ganske betydelig; om til gavn for nordisk ånd, er et åbent spörsmål. De fremmede romaners mer eller mindre letfærdige skildringer af elskov og kærlighedsæventyr, ægteskabsbrud osv., har næppe gjort gavn, hvor følelsen af det strængt sædelige i forvejen var slappet. Sund litteratur var det ikke, der her fremelskedes. Dog har den næppe gjort nogen videre skade m. h. t. folkets sædelige opfattelse[3]). Senere fik denne litteratur en overvejende betydning for Island, idet den både i poesi og prosa blev folkets åndelige ejendom, medens den i Norge selv næppe blev videre udbredt.

Hakons sön, Hakon den unge (d. 1257), var begavet og studeret og tog personlig del i den litterære virksomhed, men han var kun 25 år, da han døde. Magnus lagabøter (1263—80) var på sin vis sysselsat med litteraturen (lovene); Hakon Magnusson (1299—1319) tager igen fat på oversættelseslitteraturen, dog vistnok udelukkende den religiøse. Derimod er det hans dronning, der besørger den anden side deraf (»Eufemiaviserne«, der ikke vedkommer os).

Hvad gejstligheden i det hele angår, har den, ligesom den islandske, først i den sidste halvdel af det 11. årh. fået den fornødne lærdom og uddannelse. Man rejste udenlands for at studere ved de forskellige skoler. Man har ført hjem med sig bøger af for-

---

1) Der kan henvises til *R. Meissners* Strengleikar (1902) s. 105—35.

2) Derfor kan han godt have været den lærde, »bene litteratus«, som Matthæus Paris. kalder ham (jfr. *Meissner* s. 114).

3) Jfr. *Meissner* s. 118 ff.

skelligt indhold — legender, prædikener og lign. —, og man, særlig biskopperne, har i tidens løb samlet sig större eller mindre bogsamlinger. En talrig og selvbevidst gejstlig stand har efterhånden udviklet sig, hvis organisation måtte blive af stor betydning, efter at ærkebispesædet i Trondhjem 1152 var oprettet. Fra nu af blev kirken etslags stat i staten, hvis myndighed og umedgörlighed de følgende konger, især Sverre, mange gange fik at føle. Særlig vind i sejlene fik den efter Erling skakkes usalige færd for at få sin sön, Magnus, anerkendt som tronarving. Foruden ærkebispesædet i Trondhjem var der 4 bispedömmer i Norge, Bergens, Stavangers, Oslos og Hamar-stift. Desuden var der en hel del klostre rundt omkring i landet, stiftede til forskellige tider. De ældste var St. Laurentiusklostret på Nidholmen (Munkholmen), St. Mikaelskloster ved Bergen, bægge Benediktinerklostre, osv. Senere stiftedes f. ex. Augustinerklostret i Elgesæter, Lyseklostret ved Bergen, Hovedøens kloster (af engelske munke 1147[1]); omkr. 1300 var der ialt ikke mindre end 25 klostre i Norge. Om nogen litterær virksomhed indenfor disse klostres mure vides intet, undt. for så vidt som Theodricus var en munk; men han er jo enestående; utvivlsomt er det, at man i klostrene har deltaget i oversættelsen af teologiske skrifter, legender osv. Hvad man ellers hører om disse klostre, især i senere tider, er alt andet end smigrende for dem; navnlig synes drukkenskab at have været ret almindelig blandt munkene.

Udenfor klostrene har der også været flere gejstlig uddannede mænd, der har beskæftiget sig med litteratur, som bibelforklarere, som Kongespejlets forfatter.

Som bemærket, måtte der hist og her findes bogsamlinger. En mærkelig oplysning om en sådan haves i den liste over den Bergenske biskop Arne Sigurdssons (1302—14) bøger, der findes i et håndskrift fra Vadstena; jfr. *G. Storm* i (Norsk) Historisk tidsskrift 2 R. II (1880), *Gödel:* Fornnorsk-isl. litt. i Sverige s. 20 ff. Af »norröne bøger« findes her to lovbøger, sagaerne om Trojanere, Brutus (ɔ: Bretasögur), Didrik af Bern (vistnok det bekendte Stockholmshdskr.), Örvar-Odd, Thomas erkibyskup og fl., der ikke er nærmere betegnede.

[1]) Se herom *Langes* Klosterhistorie; *A. C. Bang:* Udsigt s. 192—96.

Da det er den oversatte litteratur, særlig romanlitteraturen, riddersagaerne[1]), som de plejer at kaldes, der giver den norske litteratur sit hovedpræg, er det rigtigst at behandle den først.

---

§ 1.

Romantiske sagaer og andre dermed beslægtede frembringelser.

I Frankrig, og derpå i England, var der opstået en rig og frodig heltedigtning, der hæntede sit stof fra forskellige sider, dels fra Frankrigs gamle historie, sagnene om Karl den store, Roland osv., dels fra bretonske digte og sagn, der atter havde deres rod i keltisk digtning, Artussagnene, dels endelig fra fjærnere steder, særlig Østerland og Byzans, efter korstogenes begyndelse, digtningen om Flores og Blancheflur, Partonopeus og fl. Om alle disse æmner digtedes længere sange, hvis kendemærker er ridderlig erotik, heltegærninger og farer af den vidunderligste art, tildels blandet med religiøs mysticisme. De er på sin vis ofte naive nok i deres fremstilling, men deres erotik er lige så ofte eller som oftest raffineret-slibrig; ren, uskyldig kærlighed skildres rent undtagelsesvis. Disse ridderromaner drejer sig alle om fornemme personer, konger, fyrster, riddere, dronninger, hofdamer; i enkelte tilfælde er overnaturlige væsner (féer) hovedpersonerne. Det er det middelalderlige hofvæsen og hofliv, der spiller hovedrollen. Disse digte blev meget yndede og almindelig udbredte i alle kultiverede lande og holdt sig i lange tider[2]). Blandt de vigtigste forfattere er Chrestien de Troyes fra den sidste halvdel af det 12. årh.; han hæntede sine æmner især fra Artusdigtningen (ridderne ved det runde bord) og forfattede digte om Erec og Enide, Ivan løveridderen, Perceval og fl. Det er fra disse hans digte, »at hele den idealiserede betragtning af middelalderens ridderliv og kærlighedsliv tager sin udgang« *(Kr. Nyrop)*[3]).

Det er endel af disse digte, der blev omplantede til norsk mål

---

1) Ordet *riddarasögur* findes i Skikkjur. III, 78; jfr. Dipl. Norv. V, 18. osv.

2) *C. Rosenbergs* dom over disse frembringelser (Nordb. Aandsliv II, 534—35) er i det hele træffende.

3) Jfr. i det hele taget *Kr. Nyrop:* Oldfransk heltedigtning 1883; *Suchier u. Birch-Hirschfeld:* Gesch. der franz. litteratur.

under Hakon den gamle og tildels på hans foranstaltning. Bortset fra de skrifter, der er oversatte fra latin, er de alle oversatte fra oldfransk. Ikke desto mindre er der flere forhold, der viser, at originalerne næppe er komne ligefrem fra Frankrig, men fra England, hvilket i og for sig er nok så forståeligt. I flere tilfælde er originalerne gået tabt; i intet tilfælde haves, såvidt vides, netop den original, hvorefter oversættelsen er foretaget. Af denne grund har de norske oversættelser en stor tekstkritisk betydning for de oldfranske originaldigtes tekstform og ordlyd.

Alle disse oversættelser er i prosa. De er i det hele foretagne med stor kyndighed og umiskendelig dygtighed. De bærer for det første vidnesbyrd om, at oversætterne har i en fortrinlig grad været grundsproget mægtige; ganske vist forekommer der fejl af og til, undertiden synes dog disse at bero på blot skødesløs læsning af originalen eller et öjebliks åndsfraværelse (sammenblanding af hinanden lignende ord). Uagtet oversættelserne på sine steder er temmelig ordrette, er teksten dog hyppigst noget sammendragen og forkortet — og afskrivere synes yderligere ofte at have forkortet den —. Den kan dog også ofte være udvidet med enkelte sætninger eller ord for overgangens eller afrundingens skyld for at göre fremstillingen mere sagamæssig. I mange tilfælde kan dog de i hdskrr. eksisterende plus-sætninger og -ord bero på den tabte original. I forskellige af de isl. afskrifter er beskrivelser af kampe og lign. undertiden udvidede og derved gjorte endnu plattere.

Sproget i disse oversættelser er stærkt afvigende fra de islandske sagaers rene klassicisme — hvilket jo er naturligt nok. Originalens sprog og fremstilling måtte nødvendigvis have stor indflydelse på gengivelsen og sætte dybe spor deri. Sproget er i det hele taget let flydende og ikke uden en vis tiltrækning ved en indsmigrende tone. Det er rigt på adjektiver, tildels også på forlydsrim, men heraf kommer dog sikkert noget på afskriveres kappe; det er også rigt på part. præs., der kan blive til misbrug. Fra afskrivere hidrører også verslinjer, der enkelte gange forefindes. Grundtekstens navne er i reglen stærkt forvanskede (også af afskriverne). Der kommer hurtigt noget ensformigt over denne oversætterstil; de samme ord og vendinger gentages atter og atter; stilen stivner. Herom kan der henvises til *G. Cederschiölds* fortræffelige redegørelse i indledningen til Fornsögur Suðrlanda. I de — ældre — oversættelser af homilier og lign. var det norske sprog kraftigt, men måske noget stivt; de vidnede om en dygtig behand-

ling af modersmålet. I disse oversættelser fik sproget et vist flot sving over sig, en vis retorisk farve, men et virkeligt folkeligt sprog var og blev det ikke. *Meissner* kalder det for »hofprosa«.

De fleste af disse oversættelser eller snarest alle er foretagne i Norge og de var i norsk sprog. Hvorvidt Islændere er bleven benyttede, er vanskeligt at sige; men det er ikke synderlig rimeligt, hos Islændere at forudsætte de fornødne sprogkundskaber, og tillige, at netop de, som mulig var i besiddelse af dem, opholdt sig i Norge. En ting er imidlertid sikker nok, at opbevaringen af det meste af, hvad der hører herhen, skyldes Islændernes interesse og afskriverflid. Kun ganske enkelte af disse sagaer er bevarede i norske afskrifter (ingen i den originale oversætters eksemplar). Tidlig førtes de til Island, blev dér en yndet læsning — ligesom også tilfældet blev med Kongespejlet —; her blev de også på mangfoldig vis om- og bearbejdede (slutningen af Elissaga helt tildigtet), og her opstod der i løbet af det 14. og følgende årh. efterligninger, og her blev de tildels omdigtede til rimer og fik således endelig en form, der på sin måde svarede til deres oprindelige. På Island og ikke i Norge fik de deres varigste betydning. De fleste findes i forholdsvis unge isl. håndskrifter fra omkr. 1400 og derefter.

Vi begynder med de sagaer, der udtrykkelig siges at være oversatte på foranstaltning af Hakon den gamle.

1. Tristramssaga. Denne findes i to bearbejdelser eller former; den længste i AM 543, 4°, en papirsafskrift efter en skindbog, hvoraf der haves 3 blade i AM 567, XXII, 4°, udg. af *E. Kölbing* 1878 og *G. Brynjúlfsson,* den kortere i AM 489, 4°, udg. i Annaler f. nord. oldkh. 1851. Denne sidste er imidlertid en helt ny saga, lavet efter en meget mangelfuld erindring om den ægte tekst tildels med en ganske ny personliste. Den er i denne sammenhæng uden al betydning. Den ægte saga viser sig at være en ualmindelig god, dog, især mod slutningen, stærkt forkortet oversættelse af en fransk original, hvoraf kun et brudstykke haves. Den tillægges en Thomas (12. årh.), der af den tyske bearbejder, digteren Gottfried af Strassburg, kaldes Thomas af Bretagne, om hvis liv der i øvrigt så godt som intet vides. også det oldengelske digt om Tristram stammer fra den samme Thomas. Herom kan der navnlig henvises til den fortrinlige indledning i Kölbings udgave. Af den vidtløftige litteratur kan der henvises til *W. Golthers*

afhandling i Zeits. f. franz. spr. u. litt. XXII[1]). — Tristramsagnene er oprindelig keltiske uden dog at høre til Artusdigtningen; til denne findes der ikke i sagaen nogen virkelig tilknytning. Det er hovedsagelig en historie om en utilladelig, ved trylledrik fremkommen elskov mellem den unge Tristram — hvis rette navn skulde være *Tristam* — og den skönne kongedatter, Isolde *(Ísönd, Ísodd)*, et æmne, der var særdeles yndet og udbredt. I den form, som det har fået hos Thomas og som det har i den norske i det hele meget tro, dog noget forkortede oversættelse, er det meget lidet tiltalende behandlet, ja, undertiden bliver fremstillingen lav og plat. Det könneste deri er slutningen om bægge hovedpersonernes død. Der er fuldt op af ridderlige handlinger, vældige stridigheder, drab og kampe, bl. a. med jætter, dog ikke fuldt så latterlig fantastiske som så ofte ellers. Sproget og teksten er sikkert noget ændret, navnlig det første, da sagaen kun findes i en sen afskrift. Overskriften giver os denne værdifulde og for årstallets vedkommende enestående oplysning, at sagaen i året 1226 »efter kong Hakons bud blev oversat af broder Robert«. Der er vel næppe nogen grund til at betvivle rigtigheden heraf. Denne Robert — der mulig har været en Englænder — må antages at have opholdt sig allerede længe i Norge inden oversættelsen foretoges. Hørte han måske til Hovedøens kloster?[2])

2. Elis saga ok Rósamundu, en saga om en af faderen, en borgfyrste, næsten fordreven sön, der, efter at have forladt sit hjem, straks kommer i kamp med hedninge (muhamedanere) og pludselig viser en stor heltekraft. Ikke desto mindre bliver han overmandet, fangen og ført bort til hedningenes land. Efter forskellige æventyr kommer han her i berøring med kongen og vinder hans datter Rosamundas kærlighed; til slutning får de hinanden, efter at hun har ladet sig døbe. Sagaens håndskriftlige overlevering er mærkelig. Den findes i et norsk håndskrift fra det 13. årh., samt i sene islandske afskrifter. Her kan man da klart se, hvorledes afskrivere behandlede deres originaler; de forkortede og sammendrog teksten ret vilkårlig. Slutningen af sagaen mangler i det norske hdskr. — Delagard. 4—7 i Upsala — og den har manglet fra begyndelsen af; i de isl. hdskrr. findes

1) Jfr. hans Tristan u. Isolde 1907, særlig s. 182—89; jfr. også *Meissner:* Strengleikar § 17, og *G. Leach:* Angevin Britain and Scandinavia 1921, kap. VII, *J. Bédier:* Le Roman de Tristan. Paris 1902—05.

2) *Leach* tænker på Lysakloster.

derimod en slutning, men det er klart, at denne er forfattet på Island, og den beror ikke på den franske original. Dens stil er helt afvigende fra det øvrige ved den stærke brug af præs. partic. Den franske grundtekst er gået tabt; oversættelsen får derved dobbelt betydning. Om det hele forhold kan der i øvrigt henvises til Kölbings redegörelse i hans Beitäge zur vergl. gesch. der rom. poesie u. prosa des mittelalters (1876) s. 92—136 og hans udgave af sagaen (1881) samt *Meissners* kritik i Strengleikar s. 138 ff [1]). Jfr. *O. Klockhoff:* Små bidrag till den nord. litteraturen (1880). Ved sagaens slutning hedder det, at »abbed Robert har oversat den eder til underholdning« på befaling af kong Hakon. Det er åbenbart den samme, som 1226 oversatte Tristramss., men som i mellemtiden var stegen til abbed.

3. Strengleikar, eller, rettere, Ljóðabók, må her, uagtet indholdet er meget afvigende, indskydes [2]). Det er en prosaisk oversættelse af en samling små sange, hvorfor Ljóðabók, Sangbogen, er det mest betegnende navn, jfr. fortalen; hver enkelt sang kaldes med forskellige navne: *strengleikr, ljóðsöngr, strengleiksljóð, strengleikssaga* — det bliver alt sammen til sidst dog en saga. Ifølge fortalen (jfr. s. 24) blev denne »sangbog« oversat på foranstaltning af kong Hakon, af hvem siges ikke, og den findes i et godt norsk håndskrift, nemlig det samme som Elissaga findes i (Delagard. 4—7), udg. af *Unger* og *Keyser* (1850). Håndskr. er ufuldstændigt, idet der mellem 7. og 8. sang mangler to blade (udg. s. 49), hvorved sangene om Tidorel og Chetovel bliver brudstykker, samt ét blad mellem 15. og 16. sang (udg. s. 68) i sangene om Legeren og Janval; endelig mangler slutningen (afbryder i Ricar den gamle). Desuden findes rester af 4 blade af samme hdskr. i AM 666 b, 4°, der indeholder brudstykker af to sange, en, der er ubestemmelig og ellers ukendt, og en om Grélent, der genfindes i fransk tekst.

Der fandtes i Bretagne (jfr. sangenes *Bretland hit minna)* en mængde oprindelig keltiske småsange[3]) mest om elskov og elskovssorg og kvide, hvis hovedpersoner var fyrster og fornemme folk. Disse sange var i reglen smukke og yndefulde; de blev

---

1) *Meissner* har utvivlsomt ret i sin opfattelse af forholdet mellem håndskrifterne (det norske og de islandske). Om Eliss. henvises særligt til § 17 s. 297 ff.

2) *Meissners* fortræffelige bog: Die Strengleikar 1902; *Leach'* bog kap. VIII.

3) Herom kan der henvises til *A. Ahlströms* dygtige afhandling: Studier i den fornfranska lais-litteraturen Upsala 1892.

sungne til lyden af forskellige instrumenter (deraf navnet »Strengelege«), og de blev udbredte ved omvandrende sangere; senere blev nye sange digtede både i Frankrig og England i lighed med de oprindelige. I det 12. årh. levede en fornem dame i England, *Marie de France,* som hun kaldes, under Henrik 2. Hun stammede vistnok fra Frankrig og antoges at have digtet eller på fransk gengivet en del bretonske sange, lais, som de hedder. Alle de bevarede lais stammer ganske vist ikke fra hende, dertil er de indbyrdes for ulige i stil, sprog og rim. Til Norge er der bleven bragt en ret stor samling af lais. Der haves endnu følgende sange: Guiamars ljóð, Eskju ljóð, Equítans ljóð, Bisclarets ljóð, Laustiks lj., Desire lj., Tídorels lj. (kun beg.), Chetovels lj., Douns lj., Tveggja elskanda lj., Guruns lj., Miluns lj., Geitarlauf, Strandar lj., Leikara lj. (kun beg.), Janvals lj., Jonets lj., Naboreis lj., Ricar hinn gamli, ..., Grélentz saga. Guruns ljóð, Strandar ljóð og sangen om Rikar den gamle er ellers ukendte og findes kun i denne norske oversættelse. Om denne hedder det træffende i fortalen s. XIV: »Den norske oversættelse, som sådan betragtet, er i det hele taget meget god. Sammenligner man den med originalen, vil man finde den fri, undertiden forøgende, endnu oftere forkortende, men på få undtagelser nær ... nöjagtig i at gengive sin originals mening ... Originalens sirlighed er heldig gengiven og vel vedligeholdt«. *Meissner* har meget udførlig og grundig gennemgået oversættelsen og sammenlignet den med originalerne. Han påviser forskellige udvidelser og tilföjelser, på den anden side også forkortelser og omstillinger m. m. Det her sagte gælder alle sangene i det hele og store. Dog indtager Equitanssangen og Milunssangen en særstilling, idet den første er udvidet med hele to kapitler (12—13), der er oversætterens eget makværk med religiøst-moraliserende betragtninger over begærlighed og uretfærdighed under henvisning til Job, Abraham og Lazarus, samt med et citat på latin fra Augustinus og fl. Dette tillæg, der begrundes ved indholdets umoralske art, betegnes udtrykkelig som sådant. Milunssangen er ualmindelig stærkt forkortet (jfr. Biblioth. Normannica III, s. IX). Af originale håndskrifter er det Londonerhdskr., der står den oldnorske tekst nærmest. Det er muligt, at oversætteren er abbed Robert; stilen minder om Elissagas. Der er fuldt op af forlydsrim [1]).

I en særlig fortale gör oversætteren nogle bemærkninger om,

[1]) Jfr. *Meissner* s. 208 ff.

hvorfor han har ment det hensigtsmæssigt at overføre disse sange; grunden er deres moraliserende art, og han tilföjer, at det er kong Hakon, der har opfordret ham dertil[1]. Så følger den originale fortale, og derefter de enkelte sange. Bortset fra de nævnte afvigelser er oversættelsen temmelig ordret. *Meissner* påviser, at oversætteren har stræbt efter at give den et nordisk præg. Enkelte misforståelser findes, hvorom der kan henvises til udgivernes anmærkninger[2]. Enkelte som Desireljóð indeholder flere sådanne fejl end de andre; kan man da tænke på en anden oversætter?

Æmnet i så godt som alle disse sange er romantisk-ridderlig, ulykkelig elskov. Som oftest er elskeren en ridder, der bliver genelsket af en gift dame; der fortælles da om de farer, de må underkaste sig, og den straf, de endelig må lide. Denne straf fremtræder på forskellig måde; særlig kraftig er den i Equitanssangen, hvor den elskende konge omkommer i et kogende bad, der egenlig var tiltænkt den elskede frues mand, hvorpå denne kaster sin utro hustru i det samme kar, hvor hun også lader sit liv. Hovedpersonen kan være en ulykkelig ung dame, der holdes indespærret i et tårn af en gammel skinsyg ægteherre; hun elskes af en ridder, der besøger hende i falkeham, men må lade sit liv, såret til døde af de jærnpigge, ægteherren, efter at hemmeligheden er opdaget, lader anbringe i det vindue, ridderen flyver igennem, men han hævnes af hans og hendes sön. Det forekommer også, at en dronning vil lokke en ridder til elskov uden at formå det. I enkelte tilfælde er det en ugift jomfru, der elskes, og da i et par tilfælde en fe. En af de smukkeste af sangene, — også ifølge oversætterens egen mening —, er sangen om »De to elskende«; den handler om ynglingen, der, for at vinde den elskede, en ung, fin og skær kongedatter, skal bære hende op på toppen af et fjæld. Han gör det, men udånder straks efter, fordi han i sin fyrige utålmodighed og glade henrykkelse undlader at nyde en styrkedrik, hans elskede holder i hånden. Så dør også hun, overvældet af sorg. Det er i virkeligheden den reneste af alle sangene, som man læser med ublandet fornöjelse. Af en lignende art er den ufuldstændige sang, der findes i Anhanget.

1) At oversætteren har haft én bog at oversætte efter må betragtes som utvivlsomt. Hans ord i fortalen, som *Meissner* henviser til (s. 199 anm.), har næppe nogen betydning på det punkt.

2) Jfr. *Meissner* s. 290 ff.

Som det var at vænte, er der ligheder tilstede mellem flere af sangene, og et og det samme motiv forekommer flere gange. Således er Dounsljóð og Milunsljóð meget nærbeslægtede; ligeledes Grélentslj. og Lanvalslj. (Jan-). Enestående er den korte sang om Naboreis. Det er kun en anekdote om en vittighed af en gift, pragtsyg frue om hendes mand, der er misfornöjet med hendes ødselhen, men i oversættelsen er vittigheden uforståelig. Også Bisclaretsangen er for så vidt mærkelig, som dens hovedperson, en gift ridder, visse dage forvandles til en bisclaret ɔ: varulv; da hans hustru, der elsker en anden, har fået lokket hemmeligheden ud af ham, stjæler hun hans klæder, hvorefter han i lange tider må forblive i varulve-skikkelsen, indtil det endelig lykkes ham at komme fri og hævne sig. Kun af ringe indhold er Strandsangen. Endelig kan nævnes den nydelige Nattergalesang (Laustik): En ridderfrue står ofte op om natten og går hen til vinduet for, som hun siger, at høre på nattergalen, i virkeligheden for at se på sin elsker; ægteherren fanger nattergalen, slår den brutalt ihjæl og kaster den mod hendes bryst.

I det hele er ridderlighedens fine duft udbredt over disse sange, uagtet det for det meste er lette sæder og sanselig elskov, det drejer sig om. Der er deri en sarthed, og på sin vis, en renhed og inderlighed, der virker betagende. Denne tone er godt eftergjort i oversættelsen. — På Island har disse sange aldrig været kendte; det lille brudstykke er i så henseende uden betydning.

4—5 er to sagaer, hørende til Artuscyklen, nemlig Ívenssaga og Möttulssaga.

(4). Ívenssaga Artúskappa, »løveridderen« Ivens saga; den findes kun i isl. hdskrr. som Stockh. 6, 4° — der overhovedet indeholder riddersagaer —, AM 489, 4° (def.)[1]; udg. af *Kölbing* i Riddarasögur (1872) og særskilt i Sagabibliothek VII (1898). Ved sagaens slutning hedder det, at kong Hakon »lod den oversætte fra fransk til norsk«. Originalen er Chrestiens Yvain eller Chevalier au lion, der skal være forfattet 1169. Det hdskr., sagaen er oversat efter, har været et godt hdskr., men er gået tabt. Stoffet er samlet fra forskellige sider og mange motiver er her knyttede sammen. Oversættelsen er noget yngre end Ljóðabók, ti

---

[1]) Om håndskrifterne *Tr. Bödtker* i Beiträge XXXI. Ang. denne saga og de følgende kan henvises til *Leach's* bog kap. IX. Han mener, at de alle hidrører fra anglo-normanniske originaler.

der synes sigtet til denne i slutn. af kap. 7; jfr. Kölbings anmærkning.

(5). Möttulssaga er udgiven af *G. Cederschiöld* i Acta Univ. Lund. 1877 efter AM 598, 4° og Stockh. 6, 4° og fl., samt af *G. Brynjúlfsson* sammen med Tristramssaga 1878. Det er det bekendte digt om vidunderkappen, der kun kunde sidde fuldkommen godt på en kysk og fuldtro kvinde (elskerinde) og kunde altså bevise enhvers uskyldighed eller udyd. Alle damerne ved kong Artus' hof, dronningen ikke undtagen, må prøve den, og det viser sig da, at de alle er mer eller mindre utro, indtil der endelig findes en eneste hæderlig undtagelse. Æmnet er kildent, og de enkelte beskrivelser er da også holdte i en temmelig letfærdig tone, men det kan ikke nægtes, at det hele er meget morsomt, og man forstår, at sagaen blev yndet. Den er oversat fra »vælsk« efter »befaling af kong Hakon Hakonsson« (indledn.). Den franske original, aftrykt hos Cederschiöld, er, som sædvanlig, noget forkortet, men også enkelte steder noget udvidet. Herom henvises der til udgaven. Jfr. Skikkjurímur.

Til de to sidstnævnte sagaer slutter sig, også ved den sproglige behandling, to sagaer om Erec og Perceval.

6. Erexsaga [rigtigere: Errex] findes kun i yngre papirsafskr. som AM 181 B fol.; udg. af *Cederschiöld* 1880. Jfr. *Kölbing* i Germania XVI. Hovedpersonerne er Erec og Enide, i den isl. tekst Evidá; sagaen er en oversættelse af Chrestiens Erec et Enide, hvis tekst er behandlet på sædvanlig måde, men da hdskrr. er så unge, er den oprindelige oversættelse sikkert endel bearbejdet og ændret (jfr. udg. s. VI—VII). Således findes to æventyr tilföjede i kap. 10, foruden enkelte mindre tilföjelser hist og her samt sagaens slutning. De to æventyr er uden tvivl tilföjede af en Islænder, og det ene synes at bero på Didrikssaga k. 105—7. Oversætteren skyldes derimod forskellige religiøse betragtninger, der findes, hvilket ikke er almindeligt. Indholdet er Artus-helten Erecs giftermål med Enide; da hun bebrejder ham hans uvirksomhed, drager han ud med hende alene og udfører en række bedrifter.

7. Parcevalssaga findes i Stockh. 6, 4°, udg. af *Kölbing* i Riddarasögur; jfr. Germania XIV—V. Denne handler om hjemmefødningen, den naive, velopdragne Parceval, der følger sin moders og, senere, en ædel hövdings gode råd og viser sig altid som den retskafne, tapre, men over al måde naive helt. Som yng-

ling rider han til kong Artus' hof, slår en ridder ihjæl, tager hans rustning og udfører en mængde bedrifter og sender alle de overvundne til Artus' hof. Han ægter en skön jomfru og lever i ro resten af sit liv. Han er meget gudfrygtig og det hele har en stærkt moraliserende karakter. Som bekendt er Perceval den egenlige Graalridder, men Graalsagnet spiller i sagaen så godt som ingen rolle. Denne er en fri gengivelse af Chrestiens Perceval (eller conte del Gral). Begyndelsen og slutningen er selvstændig, fordi originalen var ufuldstændig; i øvrigt er teksten behandlet på sædvanlig måde. De i kapitlernes slutning stående rim hidrører fra en afskriver.

Til denne saga slutter sig nöje en lille þáttr om Valver, der i sagaen spiller en episodisk rolle, udg. efter samme hdskr. sammen med Parc.s. Þáttren er en oversættelse af et stykke af samme digt af Chrestien, men af en anden oversætter. Jfr. i øvrigt Kölbing i Germania XXI[1]).

8. Beverssaga findes i Sth. 6, 4°, 7, fol. og fl., udg. af *Cederschiöld* i Forns. Suðrlanda[2]). Den franske original var selv en oversættelse af et engelsk digt, der handlede om helten Bevis af Hanstone, fr. Beuvon d' Hanstone. Bevis er en sön af jarlen Guion og en skotsk kongedatter; men hun er misfornöjet med sin ægtemand og skriver til den tyske kejser, der tidligere har frit til hende, at komme og frelse hende. Han gör det, slår Guion ihjæl og ægter dronningen. Bevis bliver — af moderen — solgt til nogle købmænd; så har han mange æventyr og udfolder megen tapperhed, indtil han vinder en ægyptisk kongedatter, Josevæn, der lader sig døbe (jfr. Elis og Rosamunda). Det lykkes ham så at hævne sin fader, men han og hans hustru fører fremdeles et meget bevæget liv, og der er ingen ende på de farer og kampe, Bevis må udstå. Sammenstødet mellem to religioner spiller en betydelig rolle. Endelig dør de to en höjromantisk død i hinandens favn. Den franske original var noget anderledes end det nu eksisterende håndskrift. Efter alt at dömme er denne sagaoversættelse noget yngre end de fleste andre, især på grund af den mængde enslydende ord og vendinger, den indeholder. At den oprindelig er norsk, er næppe tvivlsomt, uagtet den omstændighed ikke er afgörende.

1) *Mírmanssaga* henfører jeg ikke til oversættelser af oldfranske tekster.

2) Jfr. *Kölbing* i Beiträge XIX, *Cederschiöld* sst XXIII og *Fr. Bödtker* sst XXXI.

at et hdskr. af sagaen fandtes i en norsk bogsamling (*G. Storms* oplysning). Ældre end þáttren om Olif og Landrés i Karlam.s. er den, ti Kölbing har påvist, at denne sidste er stærkt påvirket af Beverss.

9. Flóventssaga. Den findes i isl. hdskrr. som AM 152, fol., 580 A, 4°, hvor dog slutningen mangler, Sth. 6, 4°, der indeholder en noget afvigende bearbejdelse osv.; udg. af *G. Cederschiöld:* Forns. Suðrl. [1]). Sagaen indtager for så vidt en særstilling, som den tilhører den såkaldte merovingiske digtkres. Dens franske original er tabt, men der haves nærbeslægtede digte på fransk og andre sprog, særlig et italiensk, der indeholder mange overensstemmelser med vor saga. Hovedpersonen er Flóvent, der skal være kong Dagobert, Hlodvigs ætling (Hlodoving er forvansket til Flovent). Sagaen handler om kampe mellem hedninge og kristne, men de første er her Sakser, der ikke desto mindre tror på guder som Mahomet og Terrogant. Flóvent må på grund af et drab flygte bort fra sin frænde, kejseren af Rom, og dette er ophavet til alle hans følgende æventyr og kampe, hvoraf der findes en broget mangfoldighed. Det ender naturligvis godt med et bryllup mellem Flóvent og Marsibilia, en datter af hans hedenske modstander. Sagaen er hverken værre eller bedre end de øvrige; den er dog mere simpel end Beverssaga. Den er næppe ældre end fra o. 1250. Ifølge sagaens begyndelse (I i udg.) er den forfattet af en »mester Simon« fra Lyon, men denne mand synes at være fuldstændig ukendt.

Til den såkaldte byzantinsk-østerlandske kres hører to sagaer nemlig:

10. Flóres saga ok Blankiflúr. Den findes i AM 489, 4° (her noget forkortet), samt i 575 a, 4°, der dog kun indeholder nogle brudstykker, men teksten er her bedre og fyldigere. Desuden haves et blad i det norske Rigsarkiv, udg. af *G. Storm* i Om Eufemiaviserne i Nord. tidsskr. for fil. Ny R. I, af et norsk hdskr., der frembyder den bedste tekst; sagaen er udg. af *Br. Snorrason* i Annaler 1850 og *Kölbing* i Sagabibliothek V (1896). I de isl. hdskrr. er den oprindelige tekst sikkert ikke så lidt ændret. — Æmnet er det smukke æventyr om de to börn, der fødes

[1]) Jfr. *Darmesteter:* De Floovante 1877, hvor en latinsk oversættelse af Jon Olafsson (d. ældre) findes trykt, *Bangert:* Beitrag zur gesch. der Floventsage 1879, *Leach's* bog kap. IX.

samme dag, vokser op sammen og kommer til at elske hinanden med ubrødelig troskab. De skilles ad, da Flores' kongelige fader ikke anser hende for höjbyrdig nok til at blive hans hustru, og hun sælges til et fremmed land (Babylonien). Efter mange farer og genvordigheder lykkes det Flores at genfinde sin elskede; de får hinanden, og Flores bliver konge. Det er en elskovens historie ikke uden finhed og følsomhed. Med undtagelse af en tvekamp findes der ikke en eneste kamp; for så vidt danner sagaen en velgörende modsætning til de andre, og den nævnte tvekamp udfører Flores for at bevise, at han er Blankiflurs rette elsker, og at hun er bleven stjålen bort fra ham; se herom Kölbing s. XV; dette træk har uden tvivl stået i den franske original. Det er efter den norske oversættelse, der utvivlsomt stammer fra Hakon den gamles tid, at den tilsvarende Eufemiavise er gjort.

11. Partalópasaga findes i AM 533, 4°, Sth. 7, fol., 46 fol. pap. udg. af *O. Klockhoff* (1877) [1]. Sagaens æmne er ikke synderlig broget og er ligesom den foranstående en elskovsroman. Marmoria, kejserdatter og rigsarving i Miklagård, vil ægte en værdig kongesön uden dog at behøve at miste noget af sin magt. Ved hjælp af sin stjærnekunst får hun en fransk kongesön, Partalópi, i sin magt og bringer ham til sit hjem, hvor alt er usynligt for ham, også Marmoria, ligesom han er uset af alle. De sover sammen om natten, men alligevel ser han ikke hende. To gange får han lov til at besøge sit hjem. Af en biskop får han en sten, ved hjælp af hvilken han kan se sin elskede —; da det så er sket, ses han af alle, tages og bindes og skal dræbes, men reddes af Marmorias søster. Partalópi rejser hjem og vil sulte sig ihjæl; imidlertid skal Marmoria tvinges til at tage sig en mand blandt de tapreste riddere. Partalópi drager af sted, overvinder alle, ægter Marmoria og bliver kejser. Det er klart at dette er Amor- og Psychesagnet, blot omvendt. I øvrigt hører sagaen til de mest fantastiske. At originalen var anglo-normannisk, er utvivlsomt, ligeså, at oversætteren var norsk, men den nuværende tekst er meget ændret fra den oprindelige norske, hvad der bl. a. fremgår af en sammenligning mellem det gamle danske digt Personober og

[1]) Jfr. *Kölbings* afhandling i Germ. studien II (1875) og hans Ueber die nord. gestaltungen der Partonopeussage (1873); *A. Trampe Bödtker:* Partenopeus de Blois (Vidensk. Selsk. Skr.) 1904.

Konstantinobis, der beror på den norske oversættelse[1]). Teksten er på Island bleven udvidet og bearbejdet.

Til disse frembringelser må fremdeles regnes to sagaer, hvoraf dog den ene næppe kan betegnes som sådan.

12. Amíkus saga ok Amilíus, sagaen om de to venner, der lignede hinanden på et hår og hjalp hinanden i farer og elendighed på den mest opofrende måde — et æmne, der var almindelig yndet og udbredt. Af denne saga er kun et brudstykke bevaret i Sth. 6, 4°, udg. af *Kölbing* i Germania XIX. Den er oversat efter en latinsk original, der stemmer temmelig nöje med den, der findes i Speculum historiale (XXIV); jfr. Kölbing l. c. og Beiträge zur gesch. d. deut. spr. u. litt. IV. Oversættelsen er meget nöjagtig og vistnok norsk. Brudstykket begynder omtrent ved forholdet mellem Amikus og kongens datter og den deraf følgende tvekamp.

13. Pamphilús ok Galathea er et lille brudstykke, der findes i Delagard. 4—7 (Upsala), udg. af *Kölbing* i Germania XXIII. Indholdet, der begynder med Pamfilus' bön til Venus om hjælp til at vinde Galathea, består udelukkende af samtaler uden fortællende overgange imellem. Til grund ligger et latinsk digt.

Endelig er der det store samlingsværk om Karl den store og hans kæmper, der er sammensat af forskelligartede afsnit.

14. Karlamagnús saga og kappa hans er udg. af *C. Unger* 1860 efter hovedhåndskrifterne AM 180 c, fol., kaldt A, og 180 a, fol. (mbr.), kaldt a, — disse to tilhører en og samme bearbejdelse —, samt 180 d, fol. med 531, 4°, kaldt B og b, hørende til en anden. Ved branden 1728 gik 4 membraner til grunde; to af disse var originalerne til de to nævnte hovedhåndskrifter. Desuden findes nogle rester af andre håndskrifter, trykte som Anhang. I øvrigt er forholdet mellem de to hovedbearbejdelser det, at Aa står den oprindelige oversættelse nærmest, hvad man kan se af det første brudstykke (s. 556—58[2]); i B alene findes et helt afsnit, det om Olif og Landrés, der senere er optaget i samlingen; i B er et

---

1) Jfr. *Bödtkers* afhdl.

2) Med a stemmer særlig det 2. brudstykke, s. 558—62, skrevet af den, som har skrevet cod. Worm. (AM 242 fol.). Det 3. brudst., s. 562—66, slutter sig nærmere til B.

andet afsnit, det om Agulandus, blevet helt omarbejdet; hertil kommer, at teksten flere steder er bearbejdet, så at udgiveren i steden for at optage varianter har måttet aftrykke hele stykker. A og a er helt igennem lagt til grund så vidt de når, men der mangler i dem både begyndelse og slutning, s. 1—15 og 531—55. — Af herhenhørende litteratur anføres: *G. Storm:* Sagnkredsene om Karl d. store og Didrik af Bern 1874. Ausgaben u. abhdl. aus dem gebiete der rom. Philol. IV; *Leach:* Angevin Britain osv. kap. IX.

Sagaens enkelte afsnit er følgende: I, *Upphaf Karlamagnús* — som det kunde kaldes —, [II, *Olif ok Landrés,* kun i B], III, *Oddgeirs þáttr danska,* IV, *Agúlandusþ.* — efter A og B —, V, *Guitalínsþ.,* VI, *Otúelsþ.,* VII, *Jórsalaferð,* VIII, *Runsivalsþ.,* IX, *Vilhjálms þ. korneis,* X, *Kraptaverk ok jartegnir.*

Det første afsnit handler om Karl d. stores ungdom og hvorledes han bliver kejser og krones af paven; han afstraffer nogle konger, der har sammensvoret sig imod ham, og tugter endelig en opsætsig vasal (k. 1—42). Kap. 43—59 findes kun i A, ikke i Bb. De indeholder en kort oversigt over forskellige senere begivenheder som Sakserkrigen, Jerusalemsrejsen, den spanske krig, samt meddeler svaneridderen Geirards ankomst og skildrer forholdet mellem Rollant og Ganelon, hvis hustru er ham utro; hun hengiver sig til Roland uden at denne ved, hvem han har at göre med; herved forklares Ganelons had til Roland. De 12 jævninge nævnes. At i det mindste ikke alt dette oprindelig er sammenhørende og hørende til den første del af afsnittet, er klart deraf, at Bofe den skægløse spiller her en rolle, uagtet hans død allerede er omtalt i k. 34. Dette stykke har også en temmelig stærk religiøs farve. *Unger* og *G. Paris*[1]) har antaget, at der her foreligger en sammenarbejdelse af forskellige, dels franske, dels latinske, kilder. Derimod antager *G. Storm,* at det hele er oversat efter en enkelt original, og han mener, at det skal være tænkt som en indledning til Rolandssangen (afsnit VIII), da dens indhold forklares derved. Dette sidste kan være rigtigt, men disse oversigtskapitler er dog senere kommet til af sagamæssighedshensyn. Kun kap. 1—42 beror på én original, hvorimod resten er hæntet fra forskellige steder. B er en del forkortet, men har dog på sine steder (k. 26, 39) en oprindeligere tekst.

Det andet afsnit skal senere omtales.

---

[1]) Jfr. Romania IX, 33 ang. k. 49 ff.

Det tredje, om Oddgeir danske, handler om, hvorledes Oddgeir gives af sin fader, den danske konge Jofrey, som gidsel til Karl d. store, hvorledes han undgår den død, han skulde lide på grund af Jofreys troløshed, samt om, hvorledes han udfører heltebedrifter i krigen med de vantro i Italien, bliver fanget og igen befriet. I B tilföjes et lille stykke (k. 47—54) om kampen i anledning af kejserdatteren Gloriants bortførelse af kong Feridan af Cortes, i hvilken Oddgeir atter deltager og udmærker sig. Den foregående hovedbestanddel af afsnittet er en gengivelse af den sædvanlige art, dog med ret stærke udeladelser og enkelte ændringer, af en oldfransk sang, men kun den første fjærdedel af denne. Der findes betydelige afvigelser i A fra den franske tekst, som den nu haves (La chevallrie Olgier de Danemarche); særlig er det tilfældet mod slutningen i A. Til B's k. 47—54 findes i den franske tekst intet tilsvarende, hvorimod den danske bearbejdelse af sagaen har dem. Heraf må der snarest sluttes, at disse kapitler ikke tilhører den oprindelige oversættelse, men hidrører fra en senere bearbejder. Stilen i dem er også noget forskellig [1]).

Det fjærde afsnits hovedperson er på den ene side den saracenske konge, Agulandus, på den anden side Roland, der her udmærker sig, erhværver Dyrendal og bliver slået til ridder. I øvrigt drejer indholdet sig om kampe med Agulandus og dennes uforsigtige sön, Jamund, indtil dennes fald; tilsidst falder Agulandus selv. Det begynder med et tog til Spanien, foretaget for at værne om apostlen Jacobs grav ifølge et drömmesyn, kejser Karl havde. Som för bemærket findes dette afsnit i to meget forskellige former. Der er imidlertid ingen tvivl om, at A har den oprindelige form. Her er teksten sammensat af to kilder på en ret mekanisk måde; k. 1—23 er så godt som ordret oversat efter den første del af den latinske såkaldte Turpinskrönike (fra o. 1130); kun navneremser og moralske betragtninger er udeladte; kröniken er også nyttet lidt i slutningen. Alt det øvrige i A er en gengivelse af den oldfranske chanson Aspromont fra det 12. årh. (k. 24 er et kort uddrag); grundteksten har været delt i sange eller bøger (se s. 293. 302. 315. 334. 344. 359). Sammenstykningen af disse to kilder, til hvilken grunden ikke kendes (jfr. dog G. Storms forklaring, at oversætteren syntes bedre om digtets end krönikens fremstilling),

———

1) M. h. t. sagnet om Holger danske kan der iøvrigt henvises til *C. Voretzsch:* Ueber die sage von Ogier dem Dänen 1891 (særlig s. 95 ff.).

er ret kunstløs og bevirker f. ex., at Jamund pludselig dukker op, uden i forvejen at være antydet. Det er denne omstændighed, denne usagamæssige fremstilling, der har skabt B-bearbejdelsen. Det er nemlig en Islænder, der har taget A's tekst og helt omarbejdet den for at få et velordnet, sagamæssigt hele; teksten er nu tillige bleven udvidet ved betragtninger, samtaler og lign.; her nævnes Jamund allerede i k. 2 osv. Men det er af ord-overensstemmelser og indholdets omfang og art klart, at der ikke er benyttet nogen anden tekst end A's. Ved denne islandske bearbejdelse forklares de to mærkelige poetiske omskrivninger s. 187 og 193 *(hildarvöndr, hildarleikr)*, der i en norsk tekst næppe vilde være mulige. Kap. 15—22 i A — om risen Ferakut — er ganske udeladt i B; i Karl den stores Krönike findes de, men langt senere.

Det femte afsnit handler om Sakserkrigen og Saksernes konge Guitalin ɔ: Vidukind, naturligvis på en fuldstændig uhistorisk måde. Roland spiller her en stor rolle. Originalteksten er desværre tabt, men har været en chanson, hvad der fremgår bl. a. af, at oversætteren har deraf optaget 4 vers (se s. 386 og fortalen s. XXIX). Der er grund til at antage, at der her foreligger en sammenstøbning af to kilder (digte). Guitalins hustru Sibilia spiller en höjst mærkelig rolle i den sidste del. Hun nævnes som en Alkains elskerinde, — hun loves bort af Guitalin selv til en overmodig konge, Quinquennas, — hun bliver grundig forelsket i Rolands broder, Baldvin, og vil gærne blive hans, for så til slutning at flygte bort med sine to sönner, efter at Guitalin er fanget. Også Baldvin er det vanskeligt at få rede på. Hertil kommer den ret afgörende omstændighed, at den nævnte Alkain i k. 23 kaldes konge i Almarie; han beskyldes her for at være Sibilias elsker, men han erklærer höjt og helligt, at der aldrig har været noget usömmeligt forhold mellem dem. I k. 30 hedder det så: »Hun var gået ud at se sig om; da mødte hun sin elsker, som hed Alkain; han var en sön af Ammiral jarl af Babylon«; det er som en helt anden person end den på første sted nu blev nævnt. Det er vanskeligt at se, hvorledes disse to steder kan forenes. Kap. 28-35, samt enkelte andre kapitler i det følgende, som slutter sig dertil, hidrører vistnok fra en anden kilde end det øvrige. — I øvrigt mærkes der i dette afsnit en forkærlighed for anvendelsen af rent nordiske ordsprog og talemåder.

Det sjette afsnit, om Otuel, findes i bægge bearbejdelser, men er endel forkortet i B. Hovedteksten er i udgaven her og i det følg-

ende given efter a. Otuel er en hedning, der lader sig omvende og får kejserens datter, Belisant, til ægte. Som alle trosniddinger er han desto ivrigere i kampen. Også Roland spiller her en stor rolle. Originalen er en chanson, der endnu haves, Otinel (Otuel er vistnok en engelsk forvanskning heraf), udg. i 1. bind af Les anciens poètes de la France (1859). Det er åbenbart hdskr. b (ɔ: Middlehill hdskr.), der står den oldnorske nærmest; denne er dog, især i beskrivelser, endnu vidtløftigere.

Det syvende afsnit, Jorsalsfærden med opholdet i Konstantinopel og jævningernes dristige tale *(geiplur)*, er det morsomste af det hele. Det beror på en endnu bevaret chanson, hvis tekst er ret nöjagtig gengiven.

Det ottende afsnit er toget til Spanien, specielt Runzivalslaget, oversat efter den berömte chanson de Roland, et af de ypperste oldfranske digte overhovedet. Oversættelsen er i den første del ret nöjagtig, mod slutningen stærkt forkortet, dog er her drömme indskudte. Samtaler og lign. forkortes gennemgående. I B er til k. 36 vilkårlig föjet et stykke religiøst snak, og der gives her en afvigende fremstilling af Turpins skæbne efter Spec. historiale; han skulde efter en anden overlevering have været hos kejser Karl og ikke være falden i slaget. I øvrigt kan henvises til *G. Storm* og *Rosenberg:* Rolandskvadet. Med Storm kan jeg ikke være enig i at tilskrive ændringerne i den sidste del oversætterens kritiske grunde eller følelse af noget umoralsk i Ganelons færd, lige så lidt som der er noget bevis på kulturforskel mellem Franskmænd og Nordmænd i de fremdragne træk (Storm s. 24—25). Den oldfranske tekst har været noget afvigende fra det nu bevarede hovedhdskr. I dette afsnit slutter Aa.

Det niende afsnit, om Vilhelm korneis ɔ: Guiaume au courtnez (af Orange), er en höjst ubetydelig legende, hvis hovedperson forlader sin hustru, en ung enke, fordi hun har udtalt sig ringeagtende om ham, og bliver munk, men får lejlighed til, ukendt og i en andens navn, at yde Karl bistand i en kamp. Hans død omtales i slutningen. Indholdet minder om det oldfranske digt Moniage Guillaume (Nyrop s. 152—54).

Det tiende og sidste afsnit, om Karl (og Turpins) død, samt jærtegn og lign., er en oversættelse efter Speculum historiale, der nævnes k. 4. Tonen er fuldkommen legendarisk-gejstlig og svarer ganske til det under afsnit VIII omtalte stykke i B. Stilen er ganske efterklassisk og svarer til Agulandusafsnittet i B. Der er

ingen tvivl om, at dette afsnit kun har eksisteret i B og ikke tillige i A(a); det samme gælder også det næstforegående afsnit, skönt det er oversat af en anden. I A har sagaen vistnok sluttet med afsnit VIII, Runzivalslaget, og muligvis en kort omtale af Karl d. stores død.

Som bemærket findes andet afsnit kun i B. Hovedpersonen Olif er en søster til Karl, der bliver gift med en kong Hugon; her bliver hun bagvasket af en stormand Milon, hvem hun har nægtet at skænke sin gunst. Ved at føre tilsyneladende beviser for sine påstande lykkes det Milon at få kongen til at tro på dronningens ukyskhed; hun bliver indelukket i et afsides tårn tillige med sin sön Landres. Hugon ægter nu Milons datter og får en sön med hende. Det lykkes Landres at hævne sin moder, svigen klargöres og Olif bliver dronning igen. Med Karl d. stores historie har dette indhold så godt som intet at göre. I sprog og fremstilling er afsnittet yngre end de fleste andre. Dette stemmer fortræffelig med den positive efterretning i begyndelsen af afsnittet, at »Bjarne Erlingsson« fra Bjarkø »fandt denne fortælling skreven på engelsk i Skotland, da han opholdt sig der vinteren efter kong Alexanders død«, og »lod den oversætte i norrönt mål«. Bjarne var i Skotland vinteren 1286—87 for at ordne sagerne for »Pigen fra Norge«, Margrethe, en datterdatter af kong Alexander. Afsnittet er altså oversat omkr. 1290. Dets tone er meget religiøs-moralsk. Originalen var vistnok en oversættelse af et oldfransk digt, beslægtet med Doon de la Roche. Jfr. Landrésrímur.

Ser man nu tilbage på hele samlingen, er det for det første klart, at B er betydelig yngre som helhed end A--bearbejdelsen. Den har optaget afsnit II, slutningen af Oddgeirsþ. i afsnit III (k. 47—54), fremdeles afsnit IX—X (de to sidste, hvoraf dog det første för var indlemmet i samlingen, se nedenfor), der i et og alt røber den senere tid; endelig har bearbejderen helt omredigeret afsnit IV (Agulandus), samt afsnit VIII for så vidt Turpin udskydes og hans søstersön Valtare indsættes i steden. Denne omarbejdelse svarer ret nöje til de senere, ovenfor omtalte, apostelsagaer fra senere tider. Særlig på grund af forholdet med Agulandusþ. er der ingen tvivl om, at bearbejderen var en Islænder, hvad sproget også bekræfter; B er kommet i stand i begyndelsen af det 14. årh. A-bearbejdelsen har oprindelig bestået af afsnit I, III—VIII, dog med fradrag af I, 43—59; se ovf.; den er istandbragt vistnok i den 3. fjærdedel af 13. årh.; men den, der gjorde det, er ikke tillige oversæt-

teren af de forskellige afsnit (sange); de er åbenbart oversat af forskellige, hvad den forskellige stil indenfor de enkelte afsnit bedst beviser. De enkelte oversættelser må altså have foreligget omkr. 1250. Da Aa er mangelfuld i slutningen, er det naturligvis umuligt at sige, hvad der dér kan have stået. Der har formentlig her stået noget om Audes død (jfr. *Kölbing* i Germ. XX, 242), samt mulig om selve Karls død.

Det lå jo meget nær, at samle de fortællinger, der handlede om Karl og Roland. Et logisk sammenhængende hele uden indre modsigelser var det dog ikke muligt at tilvejebringe. A-bearbejdelsen står sikkert nærmest ved den oprindelige form af samlingen. Der kan påvises en 3., den, der genfindes i den danske Karlskrönike. Det er almindelig erkjendt, at den gennem den svenske — der næsten helt er tabt — beror på den gamle norske saga, men i en fra vore bearbejdelser noget afvigende form. Her findes det 9. afsnit, derimod ikke det 10. Denne bearbejdelse har vistnok dannet etslags mellemtrin mellem A [1]) og B, hvoraf det tillige er klart, at det ikke er B, der først har optaget afsnit IX.

Udviklingen af sagaen bliver således: først oversattes de enkelte sange (I, III—VIII) af forskellige mænd; så blev de samlede til et hele; denne første samling er gået tabt. Den udvidedes med I, 48—59, senere med k. 43—47 i A, og med afsnit IX — derfra stammer A og den danske krönike. B har nyttet et hdsk. med afsnit IX og tilföjet II og X. Den første samler var en Nordmand, B-redaktören en Islænder. Gennem det hele går der en religiøs tone, der dog i A er vidt forskellig fra den i B.

§ 2.

Religiøse oversættelser.

Der er foran dvælet ved, hvad der er ejendommeligst for den norske litteratur og hvorved den har gjort en indsats i nordisk åndsliv. Til det således behandlede slutter sig oversættelser, der tildels stammer fra ældre tider og som ikke står i noget tilblivelsesforhold til de romantiske sagaer. Det, der her skal gennemgås, svarer til, hvad der ovenfor, under behandlingen af den islandske

[1]) Afsnit I, 43—47 mangler ganske i kröniken.

litteratur, i det foregående afsnit § 19 B er fremført. Disse norske oversættelser af legender, prædikener osv. er af samme art som de islandske, og hvad der er sagt om disse, gælder også om de norske, og det så meget mere, som de islandske i flere tilfælde vistnok er afskrifter af de oprindeligt norske.

1. Helgensagaer. Hvad der her er tale om, er, med en enkelt undtagelse, kun nogle få og ubetydelige rester. Blandt Postolasögur er der kun et brudstykke af Matteússaga (udg. s. 823—25), der er norsk. Blandt Heilagra manna sögur findes endel mere: et brudstykke af Agathusaga (udg. I, 13—14), Bláslussaga, (et gammelt brudstykke I, 269—71), Brandanússaga (I, 272—75), Gregóríúss. (I, 395—96), Hallvarðss. (I, 396), Plácidúss. (II, 207—9). Endelig findes der af Máríusaga et brudst. i Stockh. 1, 8°. I Máríus. (udg. s. 1016) hedder det, at kong Hakon lod fra latin oversætte en samling af jomfru Marias jærtegn; det er den, der findes i hdskr. E, ɔ: Stockh. 1, 4°; jfr. AM 655 XXXII; Ungers fortale s. XXXXI. Hertil kommer:

Tómássaga. Denne er udg. af *Unger* i Thomas saga erkibyskups (1869) efter Stockh. 17, 4° (norsk fra beg. af det 14. årh.) og af *E. Magnússon* 1875. 1883. Sagaens original, der findes under teksten i udgaven, er den såkaldte Quadrilogus, der er et uddrag og en sammenstøbning af 4 ældre vitæ — alt på latin. Jfr. Ungers fortale s. II. Hdskr. har endel lakuner og slutningen mangler. Oversættelsen er ret god, men, som sædvanlig, ikke nogen ordret gengivelse. Sproget er mindre rent og har mange fremmedord og kan umulig være ældre end fra det 13. årh.s slutning; den tilhører måske de af Hakon Magnusson foranstaltede oversættelser af religiøse skrifter, hvorom nedenfor.

2. Legender, Homilier. Af sådanne har man fra begyndelsen af haft en mængde. De fleste er tabte eller gåede til Island og opbevarede der. Latinske helgenlegender m. m. om indenlandske helgener, Olaf d. hellige og Hallvard, hvortil også Magnus d. hellige, jarl på Orknøerne, kan regnes, haves tildels endnu. Jfr. om Hallvard Heilm. s. l. c., Monum. hist. Norw. 155—58. Fremfor alt er at nævne Passio et Miracula beati Olavi (= Acta sancti Olavi i Monum. hist. N. 127—44) [1]), udg. af *F. Metcalfe* 1881 efter et hds.

---

[1]) Jfr. *Storms* indledn. XXXIII ff. Jfr. også *S. Nordals* skrift om Olafss. s. 133 ff.

i Oxford. Der knytter sig den interesse til dette skrift, at det er forfattet af selve Eysteinn Erlendsson ærkebiskop i Nidaros 1161—88 (d. 26. jan. 1188). Eysteinn var landflygtig i årene 1180—83 og opholdt sig i England; det på latin affattede skrift er på en eller anden måde knyttet til England og åbenbart skrevet for nogen dér. Det indledes med nogle kortfattede biografiske bemærkninger om helgenen, hvorefter der følger en lang jærtegnsliste. Der nævnes både ældre og yngre, endogså sådanne, som Eysteinn kender af selvsyn eller personlige meddelelser, foruden en, som har vederfaredes ham selv efter et svært fald i den under opførelse værende domkirke. Skriftet er affattet i et forholdsvis godt og utvunget sprog. Begyndelsen deraf er identisk med de af Storm udgivne Acta sancti Olavi, men teksten er her noget mangelfuld. Den første del deraf blev oversat på norsk og findes i den norske homiliebog (s. 146—68); den er i det hele meget god, men på sine steder noget omredigeret og med nogle mindre tilföjelser, som oversætteren ud fra sit særlige kendskab til den norske overlevering kunde göre. Eysteinn var en kirkens mand og hans navn er også knyttet til kirkelig lovgivning, hvorom nedenfor.

Foruden dette skrift haves også lectiones og breviarier, hvorom henvises til Mon. hist. Norw. Ang. Magnus jarl se Icel. sag. I, 299—305. Her kan også nævnes Acta sanctorum in Selio (M. h. N. 147—52; jfr. indl. XXXXI—IV), der tildels ligger til grund for Odd munks k. 20 (Sth.). Fremdeles også De spinea corona (sst. 161—62, jfr. indledn. XXXXV—VI) fra o. 1274 om en splint af tornekronen, en gave fra kong Filip den dristige til kong Magnus lagabøter. — Vigtigst af alt er imidlertid:

Den norske homiliebog, AM 619, 4°, fra o. 1200, udg. af *Unger* 1864. Jfr. *E. Wadstein:* Fornnorska homiliebokens ljudlära 1890, *G. Storm* i Arkiv X, 197—200, *E. Wadstein* sst. XI, 351—58—diskussion om bogens affattelsessted. Denne bog, der er et af de vigtigste norske sprogmindesmærker, består kun tildels af homilier. Den første del er nemlig en oversættelse af den berömte angelsaksiske lærde *Alcuins* (735—804) skrift: De virtutibus et vitiis, hvilket er rettet til en »Vido comes«; det er af en etisk-praktisk art og indhold. Oversættelsen er særdeles tro, næsten ordret, og kærnefuld (en isl. afskrift heraf ovf. s. 929). Den anden hoveddel af bogen er homilier af samme art som de, der findes i den isl. homiliebog, hvor enkelte stykker også gen-

findes. Den norske bog indeholder prædikenerne for det meste i rigtig perikopisk ordning; der findes enkelte gange nogle prædikener indskudt, der ikke synes at tilhøre nogen bestemt dag. Der sluttes med den såkaldte Visio Pauli, en samtale mellem sjæl og legem, samt med en forklaring af Fadervor. Det vigtigste indskud er Olaf d. helliges j æ r t e g n (s. 146—68) af Eysteinn (jfr. ovf.) med overskriften: In die Sti Olavi regis et martiris. — Endelig bemærkes, at der i steden for et tabt blad er indsat (se udg. s. 181) 4 blade af en helt anden bog, men skrevne med s a m m e hånd som hovedhdskr. (hånd I). Indholdet er trykt s. 202—13 og indeholder en messeforklaring samt et brudstykke af en tale om den yderste dom.

Wadstein antog, at bogen ikke er skreven på Vestlandet i Norge (Ljudl. s. 3), men snarest på Østlandet — og da i Hamar —, men de sproglige kriterier, som der fremføres til støtte herfor, holder ikke stik[1]). G. Storm har derimod påvist, at det er rimeligst, at oversættelsen af Olafs-jærtegnene er foretaget i Nidaros (ordet *kaupangr,* der forekommer, betyder naturligvis Nidaros), men at afskriften er udarbejdet et andet sted, men hvor, kan ikke nöjere bestemmes. *M. Hægstad* mener (Gl. Tröndermaal 1899, s. 97) at de 4 indskudte blade vidner snarest om gammelt »Rygjamaal«.

Til det foranstående kommer endelig to oversatte værker, der nærmest henhører under religiøs opbyggelseslitteratur; til det første knytter der sig en særlig interesse.

3. B a r l a a m s s a g a o k J ó s a f a t s. Denne »saga« findes i hovedhdskr., Stockh. 6, fol., der er norsk fra det 13. årh.; det er noget mangelfuldt, men sagaen findes i flere isl. hdskr. og brudstykker, AM 230—32, fol. Af afhdler kan henvises til den særdeles oplysende af *E. Kuhn* i Abhdl. d. kgl. bayer. Akad. XX, 1897. I det 6. årh. opstod der på græsk — efter østerlandske æventyr og fortællinger — en roman af kristeligt-etisk indhold, hvis hovedstof er legender om Buddha. Romanens hovedpersoner er den indiske kongesön Josafat (gr. Joasaf) og munken (eneboeren) Barlaam. Josafat opdrages strængt af faderen, der er en ivrig hedning, og holdes i en fuldstændig afsondrethed, fordi det er spåt ham, at han skal blive kristen. Men Barlaam skaffer sig

[1]) Således den umulige opfattelse af *un* i plur. af svage intetkönsord, der allevegne er = *u* + artiklen.

adgang til ham og underviser ham nu i kristendom, troslære og sædelære, ved mange fortællinger og parabler. Josafat lader sig døbe, og det lykkes ham endogså at få sin gamle forhærdede fader blødgjort og døbt. Josafat bliver konge efter sin fader, kristner sit rige og ordner det, hvorpå han forlader tronen og riget for at opsøge Barlaam og leve hos ham resten af sit liv. Den græske roman blev oversat på latin, og det er en latinsk tekst, der ligger til grund for den norske oversættelse. Til denne knytter sig den særlige interesse, at den er besörget af Hakon den unge (d. 1257), Hakon den gamles sön. Da Hakon er født 1232 er oversættelsen foretagen omkr. 1255. Det er abbed Arngrímr, der i sin Guðmundarsaga (Bisk. II, 54) giver os denne værdifulde oplysning; rigtignok blander han denne Hakon sammen med Hakon Sverresson. Det rette forhold er påvist af *G. Storm* (Arkiv III, 85—87); også *Maurer* havde set det rette (Ueber die ausdr. Anm. 61 jfr. *Moe* i Arkiv II, 187—89). Sagaen, som skriftet höjst uegenlig kaldes (f. ex. s. 17), er helt igennem præget af »en stræng-kristelig ånd, et varmt på engang belærende og underholdende foredrag og endelig en poetisk-sværmerisk tone« (fortalen s. VII); den fandt en stor udbredelse i middelalderen. Oversættelsen er en fri og forkortet gengivelse. Det er af udgiveren påvist, at nogle stykker ikke genfindes i originalen. Da *G. Storm* har påvist (Arkiv III, 84—5), at f. ex. k. 168 beror på den gamle bibeloversættelse, er det rimeligst at antage, at de er virkelige indskud, hvad enten de nu stammer fra oversætteren selv eller en anden. De fleste af de andre stykker beror på Antoniussaga, dog ikke helt i den form, som nu haves. Sproget i oversættelsen er ikke just så godt og tiltalende som ofte ellers. Der er fuldt op af forlydsrimende forbindelser, part. præs. bruges hyppig, og sætningsforbindelsen er langtfra mønsterværdig; oversætteren var ingen god stilist, og originalen er hyppig misforstået, eller udtrykkene sådanne, at de ikke kan forstås uden at sammenlignes med den. Der findes også efterligninger af de romantiske sagaers stil. Dette gör den i forvejen grundkedelige bog ikke morsommere at komme igennem.

4. Duggáls leizla er en gengivelse af den latinske Visio Tnugdali, idet *leizla* betyder »sövn- eller død-lignende tilstand, under hvilken sjælen er i bevægelse og virksomhed«. Der gaves i middelalderen en mængde visiones, alle af moraliserende indhold og tendens. »Synet« af helvedes pinsler og himlens her-

lighed skulde henholdsvis afskrække fra synd og føre til dydigt levned. Det er en visio, der udgör hoveindholdet af Sólarljóð. I den sidste halvdel af det 12. årh. blev den såkaldte Visio Tnugdali til; den er engelsk eller snarest irsk, og skal ifølge fortalen være forefalden år 1149; dette findes endogså angivet i de isl. annaler (cod. reg.), hvor Tnugdal kaldes *Dubgall*. Den latinske tekst er udgiven af *O. Schade* (1869); den norske tekst er en næsten ordret oversættelse deraf. Med levende farver skildres her de mest afskrækkende rædsler og så de saliges glæder. Oversættelsen findes i nogle, tildels mangelfulde yngre isl. håndskrifter som AM 681 A, 4°, der er den bedste, udg. i Heilagra manna sögur I (uddragsvis i 44 Prøver); men dette hdskr. slutter i k. 22, så at resten mangler. Foran teksten findes der en indledning i dårlige knittelvers af moraliserende indhold og med den oplysning, at det er kong Hakon, der oversatte (ɔ: lod oversætte) den. Når Unger mener, at den kan hidrøre fra oversætteren selv, anser jeg dette for umuligt. Den mangler også ganske i det ene hovedhdskr. og den indeholder ny-islandske ordformer. Hvis dens oplysning er rigtig om kong Hakon, er det uden tvivl Hakon den gamle, der er ment, ti sprogets renhed og klarhed viser, at den ikke kan hidrøre fra Hakon Magnusson.

5. Endelig er der lævninger af den gamle oversættelse af en del af det gamle testamente, som plejer at kaldes Stjórn, hvilket navn ikke findes i oldtidens litteratur[1]). I AM 225—29, fol. (225 er dog kun en afskrift af 226) findes de pågældende håndskrifter, der alle er islandske store, tospaltede folianter fra begyndelsen af det 14. årh. og derefter. De er tildels mangelfulde; 228 begynder først i udg. s. 352[2]). I 226 findes rækkefølgen Stjórn — Rómverja sögur — Alexanderssaga — Gyðinga sögur (hvortil der i 225 endnu er föjet Vitæ patrum), åbenbart for at få en sammenhængende historie. Bibeloversættelsen, Stjórn, er udgiven af *Unger* 1862. Udgaven er indrettet således, at 226 (A) er aftrykt som hovedtekst i den første del s. 1—299; s. 300—49 (2 Mos. 19—5 Mos.) findes i A, men kun her og det på 8 indskudsblade, skrevne med en noget yngre hånd. Det øvrige s. 349—654,

1) Ordets betydning er usikker. Enten betyder det »guds styrelse« (sål. de fleste) eller er det oversættelse af »liber regum« (*G. Storm* Arkiv III, 245).

2) Om hdskrr. se *K. Gíslason* Frumpartar IX—XVI.

er hæntet fra *228* (C), med undtagelse af begyndelsen, s. 349—52, og slutningen, s. 650—54 (mangler i C), der er tagne fra *227* (B) og A. Det første afsnit af denne del ɔ: Josvabogen, findes i en anden bearbejdelse i A og er trykt under teksten s. 349—64; derefter stemmer A's tekst med C og er her benyttet til varianter. B er for störste delen kun brugt som varianthåndskrift.

De antydede to hoveddele af værket betegner nu i virkeligheden to forskellige oprindelser. Tager man først C's tekst i betragtning, er denne en oversættelse af bøgerne fra og med Josvabog til og med Kongernes bøger og er upåtvivlelig én mands arbejde fra først til sidst, mulig dog bortset fra enkelte mindre indskud. Oversættelsen, der er gjort efter Vulgata, er i det hele ganske fortrinlig, ikke helt ordret, men dog uden videre udeladelser eller stærkere sammendragninger (især ved opregninger); der er overalt en umiskendelig stræben efter at lægge teksten til rette for norske læsere, så at den blev så klar og forståelig som muligt; heraf kommer nogle tillægsbemærkninger og overgangssætninger på passende steder, samt omstillinger af enkelte mindre stykker for den historiske sammenhængs skyld. Sproget er rigt, og der bruges flere ord end i originalen; det er rent, kærnesundt og velklingende; det er en ren fornöjelse at læse denne mesterlige oversættelse. Kun enkelte gange har oversætteren set sig nødsaget til at beholde det latinske ord, f. ex. på dyr, hvor det norske sprog intet tilsvarende ejede. Til trods for sin ubestridelige dygtighed har han etsteds med rørende beskedenhed udtalt sin uformuenhed til at gengive originalen; og det må indrömmes, at der her forelå særlige vanskeligheder; det er beskrivelsen af templet, det drejer sig om (se s. 564).

Der findes hist og her forskellige indskudte bemærkninger af historisk-genealogisk art, der er hæntede andensteds fra; der citeres bøger som Imago mundi af Honorius. Dernæst findes der, navnlig efter et större afsnits slutning, på flere steder indskudt en allegorisk forklaring af det foregående, *skýring;* disse forklaringer er dog ikke systematiske; de er hæntede fra Augustin, Hieronym [1]), Ambrosius o. fl. Det kunde rigtignok være tvivlsomt,

1) Når det enkelte gange efter bemærkninger som »og dette ses endnu i dag« hedder, »siger præst Hieronymus«, beror dette på misforståelse. Oversætteren har trot, at disse bemækninger stammede fra oversætteren af Vulgata, men de står i grundteksten

hvorvidt disse skýringar stammer fra selve oversætteren eller en bearbejder. Det sidste er vistnok det rimeligste, og vi vil se et kritrium derfor.

At oversætteren er norsk, må betragtes som utvivlsomt, da der foreligger hentydninger til norske forhold, bygninger og desl.; jfr. *G. Storm* (Arkiv III, 251 [1]). Sproget viser, at oversættelsen ikke er yngre end 1250, hvilket også er indlysende af forholdet til Barlaamssaga, der har nyttet den; der er ingen grund til at antage, at den skulde være yngre end o. 1220, snarest er den noget ældre.

For nu at vende tilbage til hdskr. A findes her, som bemærket, for det første en forskellig gengivelse af Josvabogen; denne er en oversættelse — ikke af Vulgata, men — af fremstillingen i Petrus Comestors Historia scholastica. Hvorledes dette hænger sammen, kan ikke påvises; man kan gætte på, at bogen manglede i afskriverens original, så at han så sig nødsaget til at udfylde det manglende fra Hist. schol.

Dernæst findes der i A, som ovenfor også bemærket, en oversættelse af 2. Mosebog 19 til 5. Mosebog slutn., hvorved det hul, der vilde være imellem den første og anden hoveddel, udfyldes. Det er udgavens s. 300—349. Hvorvidt dette stykke har stået i C, er umuligt med sikkerhed at afgöre. Denne oversættelse er efter Vulgata og stemmer som sådan med det øvrige. Den er overhovedet ligeså god og nöjagtig, men den forkorter og sammendrager grundteksten stærkt, vel at mærke dog kun hvor der i denne er overflødige opregninger og især gentagelser, hvoraf der jo som bekendt er mange i 4. og 5. Mosebog. Det hele er gjort med sikker smag og dygtighed. Her har man med den selvsamme dygtighed, selvsamme fremgangsmåde at göre som i C-teksten. Også den sproglige behandling forekommer at være den samme. Der er næppe noget ivejen for at antage, at dette stykke hører til den samme oprindelige oversættelse som det øvrige i C. Imidlertid har *G. Storm* villet hævde, at det er en senere, islandsk oversættelse, udarbejdet for at fylde det nævnte hul mellem de to hoveddele, men hans grunde for dette er ikke fyldestgörende. Det er i grunden kun ordet *rétt*, en fårefold, som han fremfører som bevis for islandsk oprindelse; men hvilket ord skulde vel en

[1]) Fra en isl. afskriver stammer beskrivelsen af *bryntröll* (s. 461), der er ligefrem et lån fra Egilss. s. 166.

n o r s k oversætter have kunnet bruge? At det kendtes i Norge, viser den norske retterbod for Færøerne. Det er ganske sikkert heller ikke blevet til på Island. Det er nu klart, at de nævnte skýringar må betragtes som senere tillæg, da de ikke findes i den her omhandlede del, der på grund af indre og ydre ligheder med C-teksten må fra først af have hængt sammen dermed. At den sidste del ellers er bleven noget bearbejdet, er der anført et slående eksempel på. Forudsat, at det forholder sig så, er den første del, den 1. Mosebog til 2. Mos. 18, helt gået tabt, — grunden vil fremgå af det følgende —, ti de to ikke sammenhængende blade, der findes i AM 238, XIX, fol., og som kaldes B i f l í u s a g a — indholdet er af Genesis — er åbenbart ikke af denne oversættelse, men de indeholder en tekst, der mulig beror på den.

Hvad den f ø r s t e hoveddel, 1. Moseb. — 2. Moseb. 18, angår, er den af en helt forskellig art. Her gengives teksten sætning for sætning, paragraf for paragraf — eller flere sammen —, og det ret frit, således, at hver sætning eller paragraf ledsages af en udførlig kommentar, der er hæntet fra mange forskellige kilder, men især fra Historia scholastica og Speculum historiale af Vincents, denne kolossale encyklopædi af alt mellem himmel og jord; desuden er også Augustinus (De civitate dei anføres), Isidor, Gregors homilier, prædikener m. m. benyttede. Jfr. *G. Storm:* Arkiv III, 251—52. Det hele er et uhyre af et lærd arbejde; forklaringerne svulmer hyppig op til hele bøger, kunde man sige, så at den egenlige tekst drukner i al denne vidtløftighed. Der optages en hel jordbeskrivelse og oversigt over alle jordens virkelige og fabelagtige folkeslag osv. — Det er tydelig betegnet, hvorfra hvert enkelt stykke er hæntet. — Et arbejde som dette var i virkeligheden et kæmpearbejde, hvis det skulde føres ensartet til ende, et arbejde, der i virkeligheden vilde have oversteget én mands kræfter. Heldigvis, kan man sige, kom man ikke synderlig vidt, men hvad der er leveret, har taget lang tid og kostet megen möje. Og længere end til Exodus 18 er forfatteren aldrig nået. At et sådant værk måtte vinde samtidens bifald og beundring, er vistnok utvivlsomt. Det er grunden til at senere, islandske afskrivere, der fik fat deri, optog det i deres afskrift af den gamle bibeloversættelse, hvorved den første, tilsvarende del af denne fortrængtes og gik helt tabt.

Foruden en indledning af oversætteren, der på en ret forvrövlet måde handler om bibelens og enkelte udtryks åndelige forståelse

m. m., findes der en prolog, der giver en fuldstændig oplysning om arbejdet. Her hedder det, at efter at kong Hakon den kronede, kong Magnus' sön (ɔ: Hakon höjlæg 1299—1319) havde ladet oversætte en — nu tabt — bog, kaldt Hellige mænds blomster (helgensagaer, der var bestemte til oplæsning for kongen og hirden på visse dage), vilde han, at selve den hellige skrift også skulde oversættes til oplæsning for ham og de i kongens herberg forsamlede mænd, og udså dertil en mand, der udførte arbejdet »mere på grund af kong Hakons befaling« end fordi han følte sig i besiddelse af de fornødne ævner, hvorfor han beder om læserens undskyldning. Arbejdet er nu godt nok ifølge den lagte plan, men man vil ikke savne det, selv om det ikke var der. Det må være foretaget omkring 1310. Til denne tid svarer det knudrede og meget efterklassiske sprog, det er affattet i; det vrimler med unorske ord, vendinger og sætningsforbindelser. Dette gælder også oversættelsen af selve bibelteksten. Oversætteren, hvis navn altid vil forblive ukendt, har stået på höjden af sin tid som lærd teolog, og han har haft en righoldig bogsamling at råde over.

Både heraf og af andre kilder ses, hvor ivrigt kong Hakon Magnusson tog sig af litteraturen, rigtignok blot den rent teologisk-opbyggelige; det er slægtens traditioner, der her endnu engang træder frem, men hermed er det også forbi, forbi med dens og forbi med Norges litterære virksomhed overhovedet. Kong Hakons personlighed og tilstandene ved hans hird belyses ved dette arbejde. Det har overhovedet været et litterært hof; hans dronning skyldes de berömte Eufemiaviser. Selv var Hakon meget lærd; han kunde endogså holde taler på latin. Jfr. *Munch* N. F. H. IV, 2, 643—44.

Foruden den religiøse oversættelseslitteratur findes også spor af oversættelse af fremmed lægelitteratur. Således findes et brudstykke af en oversættelse af Henrik Harpestrængs (d. 1244) lægebog i AM 696 I, 4° (udg. af *M. Hægstad* i Kria Vidensk. Selsk. Skr. 1906). Hægstad mener, at oversættelsen er foretagen i det nordvestlige Norge, Söndmöre eller Romsdalen og mulig knyttet til Giske. Den originale oversættelse kan næppe have været yngre end fra o. 1300.

§ 3.

Den originale litteratur. Lovene.

1. Denne litteratur er kun ringe af omfang i sammenligning med den oversatte litteratur, for ikke at tale om den islandske. Der er i det foregående behandlet et par historiske skrifter på latin (Theodricus og Historia Norw.). Hertil kommer nu et par mindre stykker, udgivne i Monum. Hist. Norw., nemlig, foruden et Itinerarium in terram sanctam af en broder Mauritius, der dog måske ikke var en Nordmand, forskellige kongerækker på latin og norsk, ærkebisperækker og andre lignende lister, samt Obituaria.

2. Af större interesse er en lille »Saga om Danekongerne«, som *G. Storm* har udgivet efter en afskrift af Arne Magnusson efter et hdskr. af Sverrissaga, der brændte 1728; trykt i Vidensk. selsk. forhandl. Kria 1878; (jfr. SRD II, 424—33). Denne lille krönike var skrevet og uden tvivl også forfattet af en Nordmand omkr. 1270. Den består af to dele, et slægtregister fra Harald hårfagre samt de danske kongers fra Radbard i Rusland, endende med dronning Ingeborg i Norge og Erik klipping. Derpå følger en kort kongekrønike i en annalistisk form med kort angivelse af de vigtigere begivenheder; den slutter med Valdemar sejr. Forholdet til Norge fremhæves ret stærkt, og her er Snorre nærmest benyttet som kilde. En anden hovedkilde for forfatteren var et dansk annalværk, nærmest i slægt med de Lundske annaler; jfr. udgiverens påvisninger. I øvrigt er kröniken af ringe betydning.

3. En tale mod biskopperne, eller, som den i senere tider er bleven kaldt, *Varnarræða* (»Oratio contra clerum« Arne) [1]), kaldes et lille skrift fra slutningen af det 12. årh., der findes i AM 114 a, 4° (skrevet af en Ivar klærk i årene 1323—27), og udgivet først af *Werlauff* (Anecdoton, historiam Sverreri regis Norv. illustrans 1815), dernæst sammen med Kongespejlet 1848 og endelig, og bedst, af *G. Storm*, under den først anførte titel 1885. I sin fortale har Storm gjort udførlig rede for skriftets tilblivelse, kilder og mål. Det er et tendensskrift, udarbejdet for at bevise og forsvare kongemagten (Sverre) mod gejstligheden, og det hævdes, at det er kongen, der i påkommende tilfælde har

---

[1]) Der kan henvises til *Fr. Paasche:* Kong Sverre s. 184 ff. 214 f.

magt over kirken og myndighed m. h. t. bispevalg. Dette søges bevist ved selve den kanoniske kirkeret, særlig ved hjælp af det såkaldte Decretum Gratiani, hvoraf der anføres mange stykker på latin og norsk. Skriftet er særdeles dygtigt, klart og fra forf.s standpunkt overbevisende — det var vistnok bestemt til at oplæses ved kirkerne eller ved tingmøder. Det er meget morsomt at læse på grund af forf.s lune, der er noget i slægt med Sverres. Der er heller ingen tvivl om, at skriftet er blevet til på hans foranstaltning og forfattet af en ham nærstående gejstlig; denne må ifølge Storm have studeret i Bologna og forfattet skriftet mellem efterår 1196 og forår 1198 og snarest 1197, dette på grund af dets hentydninger til historiske forhold. Hvilken betydning, skriftet i öjeblikket har haft, vides ikke. Der er slægtskab mellem det og Kongespejlet. [1]).

4. Konungsskuggsjá, Speculum regale, Kongespejlet, den norske litteraturs vigtigste værk. Det findes i et norsk hovedhdskr. fra den sidste halvdel af det 13. årh., AM 243 b *α*, fol., der mangler prologen og har nogle lakuner, og i flere islandske håndskrifter og brudstykker, som 243 a, f, g, fol. osv.; i det norske Rigsarkiv findes bl. a. 4 blade af et godt hdskr. *O. Brenner* delte håndskrifterne i to klasser, A og B, efter den hovedforskel, at afsnittene om Island og Irland står i omvendt rækkefølge, Irland først i A, sidst i B (den norske mbr.). Det norske hdskr. skal ifølge prof. *Hægstad* (Gl. Tröndermål s. 97) tilhøre den »sydvestlige målgren«, men har endel gammeltrönderske former, hvilket er fuldt forklarligt. Kongespejlet blev først udgivet 1768 med dansk og latinsk oversættelse ved *H. Einarsson* og *J. Erichsen*, dernæst af *Keyser-Munch-Unger* 1848, så af *O. Brenner* 1881 (hovedmbr. ordret). *G. Flom* udgav hovedhds. fototypisk og med kursiveret tekst (1915); endelig er en kritisk udgave med benyttelse af alle håndskrifter besørget for Oldskriftsselskabet af *F. Jónsson* 1921 [2]).

[1]) Se herom Konungs skuggsjá 1921, indledn. s. 45.

[2]) Jfr. *H. Finsen:* Dissertatio (i udg. 1768); *O. Blom:* Bemærkninger om K.s affattelsessted i Aarböger 1867, *L. Daae:* Studier ang. K. sst. 1896; *A. V. Heffermehl:* Præsten Iver Bodde i festskr. til L. Daae 1904; Indledningen til den nye udg. med afhandlinger af *Hj. Falk, H. Geelmuyden* og *O. Nordgård; O. Brenner:* Germania XVIII; *J. Steenstrup:* Hvad er K.s Havgjerdinger Aarbøger 1871; *C. A. Lindvall:* afhdl. med samme titel 1905, jfr. *A. G. Nathorst* i Ymer 1895 og *Hammer* i Det grönl. Selsk. årsskrift 1916.

I prologen, om hvis ægthed der ikke kan rejses den ringeste tvivl [1]), gör forf. rede for sin hensigt, den at ville give anvisning på, hvorledes man i livets forskellige stillinger (»idrætter«) bör opføre sig klogt og dannet, samt vise, hvad disse stillinger medfører. Forf. fingerer, at han har opsøgt sin gamle, erfarne fader for af ham at blive belært om alt dette, og det er samtalerne mellem fader og sön, denne nu vil fremføre i skrift, for at også andre kan høste gavn deraf. Skriftet er altså ment som en etisk-praktisk lærebog for livet. Ifølge forf.s oplysning skulde det behandle købmandens, kongens (og hirdens), de lærdes (gejstlighedens) og bondens liv og hværv, »idrætter og sæder«, som det hedder. Af disse 4 dele haves der imidlertid kun de to første. De andre to er vistnok aldrig blevne fuldførte, hvad så grunden hertil kan have været. Bogens navn er »Speculum regale« [2]), siger forf., »fordi den også handler om kongen, og kongen er øverst, og bör derfor lægge vind på de bedste og fagreste sæder« — i dette spejl bör enhver konge se, og først iagttage sine egne, så andres sæder osv. Sit eget navn vil forf. ikke åbenbare, for at ingen af personligt nag skal undlade at nyde hvad godt der mulig findes i bogen.

Formelt er skriftet dialogisk, men det er dog »faderen«, der siger det meste, »sönnen« stiller spörsmål eller giver vejledende, på sine steder afsluttende bemærkninger.

Den første del, k. 1—23, handler om købmandsstanden og handelen, købmandens rejser, pligter, kundskaber (sprog, regning, indsigt i vejrforhold og søens bevægelser, solens gang m. m.), og opførsel. Her indskydes den mærkelige beskrivelse af Island og Grönland, havene deromkring og deres beboere, samt forskellige naturmærkværdigheder; ligeledes berettes der her om Irland, men bemærkningerne herom er for det meste kun overtroiske fortællinger og legender, hvorimod skildringerne af Island og især de om Grönland er meget værdifulde. Denne del slutter med en veltalende skildring af vinterens og stormens barske vælde, der umuliggör skibsfarten, et sidestykke til beskrivelsen af vårens og sommerens venlighed i k. 5.

---

1) I mbr. har den stået, men er her af uforklarlige grunde udskrabet allerede i oldtiden.

2) I middelalderen eksisterede der et stort antal specula, og nogle af dem har forf. sikkert kendt.

Den anden del, k. 24—70, handler om kongen, hirden, med regler om klædedragt og opførsel i kongens hal ved foretræde og ellers, moralske regler for hirdmanden, hvori der indskydes en omtale af våben, rytterbevæbning og belejringskunst. Herpå følger en længere omtale af forskellige dyder og laster, (kongens) domme (strænge og milde), oplyste ved eksempler, hæntede fra bibelen (k. 42—53); så handles der særlig om kongen og hans opførsel, hvorved atter bibelske eksempler stærkt benyttes og drøftes. Til slutning behandles forholdet mellem kongen og gejstligheden (bispen); også her henvises til bibelske forbilleder; forf.s opfattelse er meget upartisk, men det skimtes, at han står på kongens side i tilfælde af stridigheder. Dette afsnit er måske ikke fuldt færdigt.

Forf. viser sig helt igennem som en gennemdannet mand, der i lige grad forstår sig på det praktiske liv, som på boglig kunst. Han har fået en gejstlig uddannelse; ikke desto mindre har han sikkert en tid været købmand og set sig noget om i fremmede lande, ligesom han også i længere tid har tjænt i en konges hal. Endelig har han i sin fremrykkede alder upåtvivlelig været bosat på sin egen gård. Han kunde da tale af erfaring om alle stillinger [1]). I kultur står han blandt sine landsmænd i første række, tænksom, rolig og besindig som han tillige er. Selv om det billede, han giver f. ex. af hirden, ikke i et og alt svarer til, hvad den var, men til, hvad den efter forf.s ønske burde være, får man dog et godt og for det meste pålideligt billede af norske forhold i forfatterens tid. Denne har været omtvistet. Tidligere mente man, at skriftet var forfattet i slutningen af det 12. årh., idet man gik ud fra, at dets omtale af forholdene mellem konge og gejstlighed tydede på den standende strid mellem Sverre og gejstligheden. På den anden side var man klar over, at det måtte være ældre end 1260, da det forudsætter den ældre tronfølgeordning för dette år. Mod en så tidlig affattelse har *G. Storm* (Arkiv III, 83—88) gjort gældende, at der i skriftet netop »forudsættes«, at »det kirkelig-politiske standpunkt er indvundet, som stridsskriftet (ɔ: »En tale«) endnu kæmper for; vi henvises således åbenbart til et tidspunkt meget senere end Sverre«, nemlig til Hakon Hakonsons tid, da Birkebenernes standpunkt havde sejret og roligere tider var indtrådt. Storm

[1]) *L. Daaes* formodninger om forf.s ophold i Italien og Sicilien beror på misforståelse; at han skulde være identisk med en »mester Vilhelm« er lidet begrundet.

gör tillige opmærksom på, at dette resultat stemmer med *Bloms* resultater, som denne drager af de forskellige våbens og krigsredskabers beskrivelse, ifølge hvilke Kongespejlet ikke skulde være ældre end fra o. 1250. Ved *Hj. Falks* afhdl. må det nu betragtes som godtgjort, at værket godt kan være fra tiden ved 1220—30, hvilket også bedst stemmer med andre forhold. Først og fremmest har Storm påvist, at de fra bibelen hæntede eksempler dels stemmer ordret med Stjórn, dels er uddrag af dennes tekst. Dette er fuldkommen uangribeligt. Kongespejlet må altså være yngre end Stjórn. Dernæst synes det uomtvisteligt, at et sådant sprog, som skriftet fremviser, ikke kan stamme fra det 12. årh.s slutning. Dets hele karakter, dets flotte sving viser afgjort et nært slægtskab med de romantiske sagaer. Hermed hører forf.s bekendte lære upåtvivlelig sammen, at man »skal lære alle sprog, især latin og vælsk«; denne fremhæven af det franske sprog ved siden af latin forudsætter de oldfranske »sagaer«, hvoraf den ældste er fra 1226; i slutningen af det 12. årh. vilde denne lære være lidet forståelig. Hertil kommer, at der s. 140 uden tvivl hentydes til Hakon d. gamle som »enevoldskonge«. Alt fører således med ret stor vished til tiden omkr. 1230 som skriftets affattelsestid.

Om forf. vides intet positivt, undt. hvad der, som bemærket, kan sluttes af hans skrift; heraf kan det også ses, hvor han har bot. *H. Geelmuyden* har efter skriftets angivelser af solens stillinger eller gang beregnet, at forf. må have bot mellem 64° 23' og 64° 57' (65° 18'), d. v. s. i nærheden af Nærø *(Njarðey)* i Namdalen. Dette stemmer ganske med den beregning, *Jon Erichsen* allerede har gjort i fortalen til den første udgave (s. IX), hvor tallet er 64° 49'.

Hvad nu skriftet som sådant og dets kilder angår, er det straks klart, at det for en stor del, den første del helt [1]), er originalt. Hvad forf. fortæller om Island er uden tvivl bygget på mundtlige beretninger; det er delvis blandet med overtro. Han har ikke været i Grönland; alt hvad han meddeler derom, og om hvaler, sæler [2])

---

[1]) Her s. 40, 44 henvises til Gregors dialoger ang. vulkaner (Ætna) som fordömtes opholdssteder; der sigtes til et sted i 4. bog; se Heil. m. s. I, 245. S. 77 henvises der kort til »Isidor og andre kyndige mænd«.

[2]) Jfr. *K. Maurer:* Die aelteste Cetologie i Zs. f. deut. Phil. IV og *Nordgårds* afhdl.

osv. beror på mundtlige meddelelser, men de har været ualmindelig pålidelige. Hvorvidt forf.s meddelelser om Irland beror på skrevne kilder — der i så fald endnu ikke er fundne — eller på mundtlige beretninger, er umuligt at afgöre. Endel heraf findes i andre skrifter (f. ex. Topographia Hiberniæ af *Giraldus Cambrensis)* [1]. Mærkeligt er det, at alt, hvad der meddeles om Irland, kun er overtroiske fortællinger, legender og fabler; hertil svarer beretningerne om enkelte havuhyrer og den forstenende mose (myr) i Norge. Forf. tror selv på alt dette.

Hvad skriftets anden del angår, beror overhovedet alt, hvad der her fremstilles om kongen, hirden og de dertil knyttede virksomheder, på forf.s egen erfaring og selvoplevelser. Derimod beror vistnok det meste af, hvad der meddeles om krigskunst (k. 37—39; s. 140—63) på læsning i fremmede skrifter eller mundtlige fortællinger; her findes også fremmedord som *suzingull* og *kovertúr* (s. 156). Alle eksemplerne fra bibelen er hæntede fra Stjórn, d. v. s. den ældste norske bibeloversættelse; denne gives i uddrag, eller også undertiden udskrives den ordret (f. ex. stykket s. 248), eller udvides med egne tillæg. Enkelte gange er det også klart, at forf. anfører efter hukommelsen. At det er Stjórn, der er brugt, godtgöres til overflod derved, at der s. 265 findes et citat, der frembyder en udvidelse af Vulgata, og denne udvidede tekst er Stjórns. Forf. kender også *skýringar* til bibelen (s. 208), og det kan være, at han støtter sig til sådanne (jfr. hans bemærkninger om *glósan* og *at glósa)*. Den gudelige bön, der anføres s. 231 ff., beror vistnok på k. 24 i Jesu Sirachs bog. Kongens bön (s. 222 ff) er optaget på latin og derefter oversat på norsk. De bibelske eksempler optager en meget stor plads, og det hele bliver næsten til en teologisk afhandling. Forf. taber dog aldrig sit egenlige æmne af syne og kommer stadig tilbage dertil. Hans eller »faderens« bemærkninger mod »sönnens« indvendinger er ikke uden skarpsindighed; det hele er præget af en jævn, ædruelig forstandighed. Sjælden falder han ud af rollen eller bryder planen, som f. ex. s. 82_{11-12} (»og som her er skrevet efter kyndige mænds beretning«, hvis det ikke er en afskrivertilföjelse).

Det billede, man får af forf., er da helt igennem ualmindelig tiltalende. Hans ædruelighed, retskaffenhed og lærdom, hans kraftige natur (han er ikke bange for at slå sin uven ihjæl, hvis det gjordes

[1]) Jfr. *H. Finsens* Dissertatio i udg. 1768 og indledn. til den nye udg.

nødigt), og ikke mindst hans fromhed og gudsfrygt — alt dette træder klart nok frem. Sjældnere er det at finde så skarp hævdelse af sin nationalitet og sit sprog, som forf. gör i den bekendte regel: »men glem dog ikke dit eget sprog«. Han er en dygtig psykolog og menneskekender — som når han (s. 71) nævner de tre forskellige bevæggrunde til vovelige rejser: lyst til at göre sig berömt (ɔ: forfængelighed) — videbegærlighed — vindelyst. Han er åbenbart også godt inde i lovene. Som et eksempel på hans træffende overførelse af materielle forhold på de åndelige kan nævnes hans omtale af uår og misvækst (s. 129—30), — »men hvis der kommer uår i folket eller i landets sæder, så opstår deraf de störste ulykker, ti da kan man ikke for penge fra andre lande købe [ligesom f. ex. korn] enten sæder eller kløgt, hvis de er gået tabt eller er bleven fordærvede, som för var i landet«. Det er fortræffelig tænkt og lige så godt sagt. Med alt dette kunde det synes mærkeligt, hvor lettroende forf. er overfor tilsyneladende overdrivelser og vidunderlige beretninger. Men også her er han på sin post og begrunder eller forklarer det vidunderlige på en fra samtidens standpunkt såre fornuftig måde (s. 29). Han bemærker, at han egenlig ikke bryder sig om at fortælle om undere på fjærne steder, da folk måske vil erklære det for lögne — og han anfører som eksempel en lille bog om Indiens undere, »der nylig er kommen her til landet«, og som mange har fundet lögnagtig —; han mener, at hvert land har sådanne ting at opvise, som er naturlige nok der, men som andre steder vil synes umulige; den norske skiløbning f. ex. vilde man i udlandet erklære for at være en skipperlögn; derfor må man være forsigtig med at erklære fjærne landes »undere« for umuligheder.

Den sproglige fremstilling står meget höjt. Stilen er i det hele lysende klar, uagtet sætningerne undertiden kan være noget vævede ind i hinanden og deres forbindelse undertiden løs. Stilen er rig og yppig. Forf. ødsler med ord. Men også her skinner hans lærdom igennem; særlig mærkes en stærk indflydelse fra latin i den overmåde hyppige brug af adjektiver i sådanne udtryk som f. ex. *vetrlig nauð* i steden for *vetrarnauð* (det er et lat. *vis hiemalis*). Også de romantiske sagaers stil har udøvet en kendelig indflydelse på stilen; det er derfra et udtryk som *kystuz meðr bliðum hálsföngum* er hæntet. Sproget får ofte en retorisk farve, men forlydsrim benyttes meget sparsomt, hvorimod klangligheder i ord og sætninger åbenbart efterstræbes. Undertiden bliver frem-

stillingen pompøs. I beskrivelsen af sommeren og vinterens vind og storm udfolder forf. en sand sproglig pragt, et ligefrem sprogligt fyrværkeri, hvortil der hverken för eller senere er set mage. Det bliver til lyriske digte i prosa.

Således er da Kongespejlet et i virkeligheden fremragende, i sin art enestående arbejde, som — foruden Stjórn — den norske litteratur med stolthed kan pege på.

5. Lovene. Man er forholdsvis godt underrettet om de norske loves udvikling i historisk tid. Den ældste efterretning om norske love vedrører Halfdan svarte. Det hedder om ham, at »han havde sat *Heiðsævislög*« (Hkr. I, 182); til denne lov må der være sigtet, når det hedder, at Olaf d. hellige blev taget til konge på Oplandene »ifølge de oplandske love«, hvorved han lover at ville overholde »de gamle love« (Hkr. II, 55). Fremdeles hedder det, at »han [Halfdan] satte lov, som han tvang alle til at overholde, og indrettede *saktal* og ordnede bøder« (Hkr. I, 94—95; jfr. þáttr Halfd. sv. Flat. I, 563). — Om Harald hårfagre gives dernæst den efterretning, at han »satte« den bekendte lov om den norske odel, og indsatte jarler osv. (Hkr. I, 104, jfr. 110, Flat. I, 569); senere ordnede han den norske tronarvelov, der gjaldt lige til 1260 (Hkr. I, 147—48). I A-hdskr. af Fsk. (s. 385) siges Harald at have ordnet »en ny lov om kvindens ret«; hvorvidt dette er historisk eller ej, er måske usikkert, men bestemmelsen stemmer med Gulatingsloven § 198—99.

Dernæst er det Hakon den gode, der i en særlig grad siges at have syslet med lovgivning. Snorre siger (Hkr. I, 181—82; jfr. Ágr. 12, Sigvats Bersögl. 4), at han »satte Gulatingsloven med Torleif den spakes rådgiverbistand og Frostatingsloven (ang. denne se også Hkr. I, 190) efter samråd med Sigurd jarl og andre af de viseste Tröndere«[1]. Hertil sigtes der også i Fsk. (s. 31), hvor det i mere almindelige udtryk hedder, at Hakon »satte lov over hele Norge« osv., og at »af denne lov benyttede Olaf d. hellige största delen«. Hakon siges også at have givet Jæmterne »lov og landsret« (Hkr. I, 184). Hertil må vel også det henføres, at han ændrede (»satte i loven«) afholdelsen af julen (Hkr. I, 185). Hakon delte også landet i skibreder og gjorde flere

---

[1]) Når det i Óleg. (s. 23) synes at være meningen, at Hakon kun satte Gulatingsloven, beror det vistnok på en misforståelse.

foranstaltninger, som kun kunde göres ved lov. Der er således ingen som helst tvivl om, at Hakon har udøvet en meget stor virksomhed m. h. t. de norske love, og der kan heller ikke være tvivl om, hvorledes denne er at forstå. Som forlængst set, har hans virksomhed bestået i et nyt og grundigt gennemsyn og fuldstændiggörelse af de tidligere eksisterende love. Af hvad Are fortæller om Ulfljotsloven og af, hvad Egilssaga meddeler om Gulatingsloven, er det klart, at denne må have været til för Hakons regeringstid, hvilket jo i øvrigt siger sig selv. Af Egilss. får man også at vide, at der i Gulating var en lovrette på 36 medlemmer. Hvorvidt Hakon tillige har søgt at indrette lovene i kristelig ånd, får stå hen. Usandsynligt er det ikke.

Herefter høres der intet om de norske love för end under Olaf d. hellige. Olaf Tryggvason har naturligvis fået visse lovbestemmelser indsat og andre fjærnede, da han fik kristendommen vedtagen, men som egenlig lovgiver eller lovforbedrer er han ikke optrådt; han havde for meget med den ydre omvendelsesgærning at göre, og dernæst synes hele hans åndsretning ikke at have egnet sig dertil. Erik jarl siges at have været en dygtig styrer, der rådførte sig med lændermænd og andre om lov og ret, og det hedder i Grettiss. (s. 40), at han erklærede holmgange for ulovlige, men nogen egenlig lovgivervirksomhed tillægges ham aldrig. Om Olaf den hellige fortæller kilderne så meget mere, og det ikke alene om hans kirkelige lovgivning. Om denne hedder det[1], at han med bistand af sin hirdbiskop Grimkel, hvem han havde taget med sig fra England, og andre gejstlige ordnede kristenretten og gjorde alt for at udrydde gammelt hedenskab. En lignende virksomhed udstrakte han også til Island, Orknøerne og Færøerne[2]. Hvad de almindelige verdslige love angår, optræder han som en forbedrer af Hakon den godes love. »Han lod sig ofte foredrage den lov, som Hakon havde sat i Trondhjem, og ordnede lovene efter de viseste mænds råd, fjærnede eller tilföjede, hvor det syntes ham nødvendigt«[3]. Herimod strider det naturligvis ikke, når Sigvatr i sine Bersöglisvísur siger, at Olaf lod Hakons lov holde sig (jfr. Fsk. 31). Snorre betoner atter og atter Olafs strænge

---

1) Hkr. II, 82; jfr. Norsk hom. 148, Passio 70—1 (Acta Scti Ol. s. 130) Theodricus s. 29.

2) Hkr. II, 87, 83.

3) Hkr. II, 82; Fsk. 158—59, Passio sst. (Acta Scti Olavi sst.).

retfærdighed og retshåndhævelse. Angående Heiðsævislög siger Snorre [1]), at Olaf, idet han ordnede tinget, bestemte, at »den lov skulde gælde for alle oplandske fylker« og ligeledes »mange andre steder, som det siden har været«. At Olaf også her har »ordnet« loven, må anses for sikkert. Hvad Gulatingsloven angår, fortælles der intet bestemt, men 1024 hedder det (Hkr. II, 272), at Olaf da »havde ordnet lovene over det hele land«. Den ældre Gulatingslov bærer i hdskrr. tydelig vidnesbyrd om Olafs ordning af den, idet mindste dens første del. Endelig siges Olaf at have ordnet en hirdlov [2]). Det er således klart, hvor omfattende Olafs lovvirksomhed har været. Det er da også hans lovgivning, der var den gældende i alle følgende tider lige ned til Hakon d. gamle og Magnus lagaböter, dog med nogle tidssvarende forbedringer, der lidt efter lidt blev gjort. Om nogen særlig lovgivende konge tales der ikke i mellemtiden; kong Eysteinn Magnússon roses dog for sin lovkyndighed, og Hakon Toresfostre siges at have givet Trönderne retterbøder [3]). Endelig hedder det om Magnus d. gode, at han lovede love (Sigvats Bersögl. 8), hvorved der måske menes de retterbøder, han gav i Langøsund (NgL. I, 58). Så er der den mærkelige udtalelse af Snorre, at »kong Magnus lod skrive den lovbog, som endnu er i Trondhjem og som hedder Grágás« [4]). En så tidlig optegnelse af en enkelt lov vilde ikke være nogen umulighed. Alligevel er der andre forhold, der synes at tale så stærkt derimod, at man må forklare sagen således, at man i senere tider har tillagt den trondhjemske lovbog, der faktisk eksisterede og kaldtes Grågåsen, en så høj alder, dels af uvidenhed, dels måske også af politisk-praktiske grunde. Herom synes overhovedet alle nu at være enige. Til dette skal endnu föjes, at Sven Alfivassöns love, hvorpå der anføres prøver [5]), sikkert aldrig fik nogen varig betydning for de norske love.

Hvad kristenretten angår, siges ærkebiskop Eystein (1157—88) at have ladet skrive en lovbog, kaldt Guldfjeder, der vistnok kun indeholdt en kristenret udarbejdet efter den kanoniske ret; det var denne, som ærkebiskop Erik påberåbte sig mod Sverre.

---

1) Hkr. II, 237; jfr. Fsk. 276, Óleg. s. 23, hvor loven kaldes *Sefslög*.
2) Hkr. II, 81; Hallfreð. s. 95, hvor der dog sigtes til Olaf Tryggv. tid.
3) Hkr. III, 233, Fsk. 309, NgL I, 58.
4) Hkr. III, 33. Jfr. Fms. VIII, 277 (Sverriss.), hvor Gragåsen også nævnes som skreven på foranstaltning af kong Magnus.
5) Hkr. II, 513, Agr. 48—49, Fsk. 184—85, Óleg. 60—61.

men som kongen ikke vilde anerkende[1]. Eystein siges også efter en overenskomst med bønderne at have fået ændret bestemmelsen om sagøre til fordel for kirken, hvad der naturligvis var ganske ulovligt, da kongens samtykke hertil også måtte indhæntes.

Hvad lovenes nedskrivning angår, savnes bestemte angivelser for denne. Det kan sluttes, at den må være begyndt senest omkr. år 1100. Indtil den tid er de norske love, ligesom de islandske, bleven opbevarede i hukommelsen, men spörsmålet er, hvem det pålå at være den mundtlige overleverings bærere. Kongen kunde det ikke være; man kunde tænke på private mænd som hin Torleif spake, men usikkerheden ved at overlade loven så at sige til sig selv, er iöjnefaldende. Derfor har *K. Maurer* søgt at bevise[2], at de særlig i slutningen af det 12. og i det 13. årh. optrædende »lagmænd« har også i ældre tider eksisteret og været de officielle lovtraditionsbærere. Så meget må betragtes som sikkert, at »lagmandsinstitutionen« er ikke yngre end fra beg. af det 12. årh. M. h. t. dette spörsmål har det, forekommer det mig, overvejend betydning, når der i Gulatingsloven § 314 nævnes en Atle, »der sagde folk lov i Gulen«. Men man savner alle positive oplysninger for de ældre tider[3].

Her skal der nu gives en kort oversigt over de enkelte love fra tiden för Magnus lagabøter.

Gulatingsloven. Den findes i et hdskr., cod. Rantzovianus på universitetsbiblioteket, foruden i nogle brudstykker, særlig et i AM 315, fol. er vigtigt (udg.s C), da det går tilbage til en ældre tid end hovedhdskr. — Udg. i NgL I. — Loven er inddelt i bolker, først kristendomsbolken (§ 1—33), så købebolken

---

1) Sverriss. Fms. VIII, 270. 277. 294, jfr. Fsk. 366. Hkr. III, 461—62.

2) Ueber das alter des gesetzsprecheramtes in Norw. 1875; herimod *S. Sigurðarson* i Aarbøger 1879; jfr. *G. Storm* i Sigurd Ranesöns Proces, slutn.

3) Af skrifter og afhandlinger, som hører herhen, skal her nævnes: *K. Maurers* epokegörende særafhandlinger som Die entstehungzeit der älteren Gulaþingslög 1872, Die entstehung der älteren Frostuþingslög 1875 jfr. (Norsk) hist. tidsskr. 2 R. VI., samt den alle lovene omfattende artikel Gulaþingslög i Erschs og Grubers encyklopædi 97 (jfr. Gulaþing i bd. 96), Udsigt over de nordgermanske retskilder 1878; *E. Hertzberg:* Grundtrækkene i den ældste norske proces 1874 og ikke mindst hans De nordiske retskilder i Nordisk Retsencyklopædi 12. hefte 1890. *Samme:* Vore ældste lovteksters oprl. nedskrivningstid i Hist. afhdl. tilegn. I. E. Sars (1905); *A. Taranger:* Den norske retshistorie I (1898). Alle lovene er udgivne i Norges gamle love I—V.

(§ 34—71), hvortil også æmnet om ægteskab, kvennagiptir, og trælle, *leysingslög*, hører, Landslejebolk (§ 72—102), Arvebolk (§ 103—30); herefter følger nogle artikler af blandet indhold (§ 131—47), samt (§ 148) Retterbøder, der henføres til Magnus den gode og Hakon Toresfostre, samt to paragraffer (149—50) om strandret, hvorefter der er en lille lakune. Teksten begynder igen i Mandhelgebolken, hvortil lejermål, baugatal og saktal hører (§ 151—252), så kommer Tyvebolk (§ 253—64), Odalsbrigde (§ 265—94) og endelig Udgerdsbolken (§ 295—315). Hertil föjes til slutning et nyt saktal (§ 316—19) af Bjarne Mördsson fra begyndelsen af det 12. årh., samt Tryggðamál (§ 320), hvoraf dog kun begyndelsen haves.

Ordningen af stoffet i bolker er altså klar og for det meste gennemført, og denne ordning har alle de ældre love haft. Et brud på ordningen danner § 131—50, men dette forhold er heller ikke det oprindelige. Man væntede også, at Odalsbridge på grund af æmnernes beslægtethed sluttede sig til Landslejebolken. I Kristendomsbalken og 3 gange i Købebolken findes den ejendommelighed, at lovens bestemmelser henføres enten til »Olaf« eller til »Magnus« eller til dem bægge. Der er ingen tvivl om, at der hermed menes Olaf den hellige og Magnus Erlingsson. Magnus' bestemmelser betegner ændringer i eller tilföjelser til den ældre lov, som i dens helhed henførtes til Olaf. *K. Maurer* har ment, at denne tekst var en sammenstøbning af to forskellige, helt udarbejdede bearbejdelser, medens *E. Hertzberg* har udtalt, at her blot forelå en rettet tekst, og dette synes rigtigst. Sikkert er det, at den gamle lov ved år 1164 har modtaget ændringer, men så at sige udelukkende, hvad kristenretten angik. Dog er dette ikke således at forstå, at de øvrige dele i et og alt kan antages at være Olaf d. helliges uforandrede lovtekst. Men det er uomtvisteligt, at enkelte partier som Købebolken og Odalsbridge bærer et meget gammelt præg. I det hele hører denne lov til de mest alderdomlige og mærkeligste norske love. Den bærer flere steder vidne om at have været foredragen (§ 9, 23, 24, 70, 87, 160, 220, 237, jfr. 314) og har den ejendommelighed, den umiddelbarhed i fremstillingen, at taleren flere steder henvender sig til en tænkt 2. person, »du« (§ 40, 43, 46, 161, 302), hvilket ikke engang findes i de islandske love. Loven og fremstillingen er i det hele meget simpel, sætningerne korte, klare og kærnefulde, de begynder hyppigst med »Nu« (hypot.). Forlydsrim findes egenlig kun i enkelte udtryk, meget gamle sætninger,

der har dannet sig umiddelbart i folket (*garðr er granna sættir* og lign.) [1]). Sammenlignes de med de isl. love, er forskellen iöjnefaldende. Den vidtdrevne kasuistik findes ikke i de norske love. De her gjorte bemærkninger gælder ikke Gulatingsloven alene.

Frostatingsloven er den anden næsten helt bevarede hovedlov. Den findes i afskrifter af et hdskr., der brændte 1728, cod. Resenianus, samt i nogle brudstykker, hvoraf de 3 blade, der findes i Tübingen [2]), hørende til Kristenretten, særlig kan nævnes; de er særskilt udgivne af *E. Sievers* 1886; i øvrigt er alt herhen hørende udg. i NgL I, II, V. Med undtagelse af et enkelt brudst. (IV) hører alle de bevarede hdskrr. til en og samme redaktion. I brudst. IV findes en lille del af Saktal (6. del) i en ældre form. Brudst. II er i visse henseender ældre end cod. Res. [3]).

I Res. deles denne lov ikke i bolker, men i dele, *hlutir*, i alt 16, og disse igen i kapitler. Denne inddeling er ny og begrundes i en lille indledningsparagraf som bekvemmere end den gamle, hvad der dog er höjst tvivlsomt, eftersom æmnerne og »delene« ikke altid falder sammen. Således handler 2—3. del om Kristenretten, 4—6. om Mannhelgi (6 er Saktal), 7. er Utfararbolken, 8—9. Arvebolk, 10—11. svarer til Købebolken, 12—14 § 11 til Landslejebolken, 14 § 12—15 til Tyvebolken; 16 er Retterbøder. Den første del udgöres af en indledning, bestående af Retterbøder m. m. og synes at falde i to dele, hvorom der hersker endel tvivl. § 25 tilhører næppe den egenlige indledning. Her findes den vigtige oplysning, at det er Hakon d. gamle der har ordnet denne lov, som den foreligger. K. Maurer har grundig behandlet hele forholdet og er kommen til det resultat, at denne lov er redigeret og vedtaget 1244 med bistand af ærkebiskop Sigurd (senere, 1260, er der vedtaget endel ændringer, særlig vedrørende 6. del, et nyt saktal), og det er ved denne lejlighed, at inddelingen i »dele« osv. er indført. Tid-

1) Jfr. *Lind* i Upsala studier 1893; men forf. går alt for vidt i sin antagelse af versformer i de enkelte sætninger.

2) Dette hdskr. er ret sjusket afskrevet og gör sig skyldig i udeladelser og overspringelser. Dets inddeling af teksten i »bøger« er enestående og betydningsløs og hidrører uden tvivl fra senere tider, skönt *G. Storm* vil hævde det modsatte.

3) Foruden til de foran nævnte hovedafhandlinger kan henvises til *Amira* i Germ. XXXII, *K. Maurer* i (Norsk) Hist. tidskr. 2. R. VI; *E. Hertzberg* i Tidskr. for Retsvæsen I, s. 142, II, 520—21, *G. Storm* sst. III.

ligere var loven, som alle de andre, delt i bolker. Lovens Kristenret har ganske sikkert optaget meget af ærkebiskop Eysteins Guldfjeder og således mere nærmet sig til den kanoniske ret. Denne lov ligner i kortfattethed Gulatingsloven, men den er langt modernere i stil og udtryk, så at det er klart, at den gamle Frostatingslov er bleven meget ændret; det er dog enkelte afsnit, der har bevaret en alderdomlig karakter. For Gulatingslovens »Nu« findes her hyppigst *Ef* »Hvis«. Kun etsteds findes tiltaleformen »du«, men en foredragers »jeg« mærkes aldrig. Foran de enkelte »dele« findes en kapitelfortegnelse (undt. foran 6. del).

Af Heidsifjatingets og Borgartingets gamle love er kun Kristenretterne bevarede, og desuden af det førstes et lille brudstykke. Heidsifja-Kristenretten findes i to bearbejdelser (den ene udelader nogle kapitler), Borgartingskristenretten i 3, der dog er lidt afvigende fra hinanden. De stammer fra midten af det 12. årh.; udg. i NgL I—II. De er indbyrdes nærbeslægtede og står på et meget gammelt trin, og går for största delen tilbage til 11. årh.; de tager ligefrem sigte på hedenskabet, og deres udtryk er gammeldags naiv-drastiske. Heidsifjatingsretten er mere udførlig end den anden.

Bjarkøretten, Købstadsloven (Byloven), kaldes således efter det berömte handelssted, Björkøen i Mælaren; den norske ret gjaldt for handels- og markedssteder, samt fiskevær og lign. samlingssteder. Særlig var det dog Nidaros, der i ældre tider havde en sådan ret. Af denne lov haves kun nogle få rester fra slutningen af det 12. årh., udg. i NgL I, IV. Også til den hørte der en Kristenret, der sammen med de andre findes i AM 60, 4°. Indholdet i de bevarede brudstykker slutter sig nær til Frostatingsloven. Af særlig interesse er det, der handler om søretten. Denne lov har indeholdt de fleste af de sædvanlige bolker.

Hermed er de love, der gjaldt i Norge för Magnus lagabøters tid, opregnede. Det ses, at Hakon den gamle ikke befattede sig synderlig meget med den positive lovgivning. Og der synes ikke at være opstået hos ham nogen tanke om, hvor uheldigt det var, at hele Norge ikke havde én fælles lov. Det er først senere, at der göres bestemte forsøg i den retning, nemlig under Magnus »lovforbedreren« (1263—80). Gangen i Magnus lovgivningsvirksomhed er ikke klar. Til at begynde med har heller ikke han tænkt på en fælles lov for det hele rige, men kun på en revision af de ældre særlove. De isl. annaler giver os her forskellige værdifulde

oplysninger. Ved år 1267 hedder det (Ann. reg., s. 137, jfr. Flat. III, 536), at da blev den »Gulatingsbog vedtagen, som kong Magnus lod sætte«; ved det næste år 1268 (sst.), at »Oplændingernes og Vikværingernes lovbog vedtoges, den som kong Magnus ordnede«, og endelig ved år 1269 (sst. s. 138, jfr. Flat. III, 537), at på Frostatinget »fik kong Magnus samtykke til at ordne Frostatingsloven i alle verdslige ting og angående kongedömmet, som han anså det for bedst at være«. Heraf fremgår altså, at kongen her har mødt en modstand, hvad kristenretten angik. Senere tales der intet om, at en ny lovbog for Frostating blev udarbejdet. I nöjeste sammenhæng hermed står Magnus lov for Island, Járnsíða, der jo blev sendt til Island 1271 og som slutter sig så nær til Frostatingsloven. Der vides intet om disse loves positive indhold; det kan formodes, at Magnus har søgt at nærme dem til hinanden. Derimod er det blevet påvist, at de to Kristenretter — for Gulating og Borgarting — udg. i NgL. II, 293—338, er den kristenret, der hørte til lovgivningen af 1267 og 1268. De indtager et mellemstandpunkt mellem de gamle kristenretter og den, der hidrører fra Jon røde, og som skulde gælde for hele Norge, men som først fik kongeligt samtykke 1458. De nævnte kristenretter er i øvrigt et dygtigt arbejde. Angående et ældre, til grund for dem liggende udkast henvises til *E. Hertzberg* i Sproglig-historiske studier (1896). I stil er disse kristenretter forskellige fra de ældre, navnlig Gulatingsrettens første del § 1—9, der bl. a. indeholder subjektive ræsonnementer, ligesom den senere Landslov på flere steder. Til disse ældre lovudkast må vistnok også henføres den såkaldte Sverres kristenret, der findes i et hdskr. fra 14. årh., AM 78, 4°, udg. i NgL I. Herom har *Maurer* grundig skrevet i Germ. Studien I, 1871, samt i Festgabe zum doctorjub. des dr. v. Spengel 1877. Han har bevist, at der her kun foreligger en ganske plump og slet redigeret fri sammenarbejdelse af Gulatingslovens og Frostatingslovens ældre kristenretter, der aldrig har fået lovskraft og heller ikke har haft nogen betydning uden som forsøg på at skabe en enhed. Det skal være udført i årene 1269—73. I denne lov er § 1—8 afskrift af Gulatingsl., § 9 af Gul. og Frostatingsl., 10—11 af den sidste, 13—14 af Gul., og således videre; dog er det Frost., der er mest nyttet. Dette lovudkast, der har en ikke ringe betydning i tekstkritisk henseende, lider af svære mangler, ujævnheder osv., ligesom det samme æmne behandles på forskellige steder. Sproget er moderne.

Efter 1270 har det ikke varet længe, inden kong Magnus indså at skridtet måtte tages fuldtud, d. v. s. at der måtte indføres en fælleslov for hele landet. Om dette lovgivningsarbejde savnes næsten enhver oplysning, men resultatet deraf blev den Nyere landslov, udg. i NgL II, jfr. IV. Denne er udarbejdet på grundlag af den ældre Gulatingslov og Frostatingslov, mest dog den sidste, kun i ganske enkelte tilfælde er der taget hensyn til de to andre landskabslove. Herved benyttedes også den i forvejen udarbejdede Járnsíða. Landsloven er som sådan bleven vedtagen på alle 4 ting, på Frostating året 1274; kort efter på de andre ting. I Bergen vedtoges 1276 Byloven, der forudsætter Landsloven. Hvad inddelingen af den nye lov angår, vendte man nu tilbage til den gamle, idet den deltes i bolker, hvor dog det første afsnit, Tingfarebolken, ikke medregnes. Bolkerne bliver så: Kristendomsbolken, Landeværnsb., Mandhelgeb., Arveb., Odelsløsningsb., Landslejeb., Købeb., Tyveb., samt Retterbøder. Det hele indledes med en prolog (den samme som i Jonsbogen), der særlig gælder Frostatingsloven. Man blev ved med at tale om Frostatingslov, Gulatingslov osv., uagtet der nu kun var tale om 4 eksemplarer af den samme tekst. Hvad Kristenretten angår, består den kun af trosbekendelsen, regler om kongens og biskoppens magt og tronfølgeloven fra 1273. Uagtet der er mangler ved dette lovarbejde, er det dog i det hele og store meget agtværdigt, men falder ud af lovstilen ved de hist og her indskudte betragtninger.

I den nöjeste forbindelse med Landsloven står udfærdigelsen af en ny Bylov, fælles for alle købstæder. En sådan lov blev forfattet og, som anført, for Gulatings vedkommende vedtaget i Bergen 1276, dog med den forskel, at de to sidste bolker her mangler, hvorimod der er kommet to nye i steden: Byordningen og Søretten *(Bæjarskipun, Farmannalög)*.

Endelig er der endnu en lov at omtale, nemlig Hirðskrá, eller *Hirðlög*, en lov for kongens tjenere, hoffet; udg. i NgL II, jfr. IV, efter en mængde hdskrr.; fotolitogr. udg. efter Tønsbergs lovbog 1895. Der findes her først bestemmelser om kongen, arvefølge og kongevalg, de forskellige personers eder til kongen, om hertuger, jarler, lendermænd osv.; den anden hoveddel handler særlig om hirden; her tales til den i 2. person. Fremstillingen er ofte ræsonnerende og minder om Kongespejlet. Hirdloven skulde oplæses hver jul for hirdmændene. Dens indhold er særdeles interessant. I den form, hvori Hirdloven nu haves, stammer den fra Magnus laga-

bøter og da fra årene 1274—77. Men der er ingen tvivl om, at den i alt væsenligt stammer fra ældre tider, og det er gjort sandsynligt, at den hidrører fra Sverres tider; jfr. omtalen af hin forna hirðskrá i § 48—50. Fra først af er det dog Olaf d. hellige, der har ordnet en hirdlov (jfr. ovf.). Magnus har altså gennemset loven på ny. M. h. t. Hirdskrå kan i det hele henvises til Munch: N. F. H. IV, 595 ff.